

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

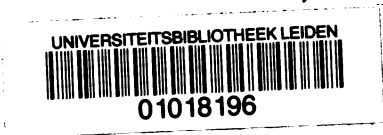
Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

Door de Maatschappij van de Staatschepping
van Nederl. Letterkunde te Leiden
van wege des Schrijvers
O. M. H. S.

1167
T. 41.

LETTERKUNDIGE LEERCURSUS
TEN GEBRUIKE DER
KONINKLIJKE MILITAIRE AKADEMIE.

HANDLEIDING
TOT DE BEOEFENING
DER
NEDERLANDSCHE
TAAL- EN LETTERKUNDE,
VOOR DE KADETTEN VAN ALLE WAPENEN,

DOOR
G. KUIJPER Hz.,
Kapitein-Ingénieur.

~~~~~  
Vijfde, herziene druk.  
~~~~~

TE BREDA,
ter Boekdrukkerij van Hubert-G. NYS,
VOOR REKENING VAN DE KONINKLIJKE MILITAIRE AKADEMIE.

1860.

NED.
LETTERK.

Handwritten signature or initials.

INHOUD.

§ 1—10. INLEIDING.....	Blz. 1.
------------------------	---------

EERSTE AFDEELING.

BEGINSELEN DER NEDERLANDSCHE SPRAAKLEER.

EERSTE HOOFDSTUK.

§ 11—32. Over de vorming der spraak en de verdeeling harer leer. . . »	3.
--	----

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER UITSPRAAK EN SPELLING.

§ 33—39. Over de vorming en het wezen der letters in het algemeen..... »	7.
§ 40—49. Over de klinkers. »	9.
§ 50—62. Over de verlenging der klinkers, vooral door verdubbeling..... »	11.
§ 63—84. Over de twee- en drieklanken..... »	17.
§ 85—107. Over de medeklinkers. »	20.
§ 108—112. Over de vorming van lettergrepen en woorden. »	32.
§ 115—122. Over de samenstelling der woorden. »	34.
§ 123—137. Over toon en uitspraak der woorden..... »	36.

DERDE HOOFDSTUK.

OVER WOORDGRONDING.

§ 158—156. Over woordgronding in het algemeen en ontleding van volzinnen..... »	43.
§ 157—162. Over de soortverdeeling der woorden..... »	49.

§ 163—200.	Over de zelfstandige naamwoorden.	Blz. 50.
	<i>a.</i> Over de geslachten der zelfstandige naamwoorden. »	51.
	<i>b.</i> Over de getallen. »	57.
	<i>c.</i> Over de gevallen of naamvallen. »	59.
§ 201—203.	Over de lidwoorden.	» 63.
§ 206—224.	Over de bijvoegelijke naamwoorden	» 64.
§ 225—232.	Over de verbuiging	» 69.
§ 253—255.	Over de voornaamwoorden.	» 74.
	<i>a.</i> Persoonlijke voornaamwoorden	» 75.
	<i>b.</i> Bijvoegelijke voornaamwoorden	» 76.
§ 254—276.	Over de werkwoorden	» 80.
	<i>a.</i> Verdeeling der werkwoorden naar de wijze hunner vervoeging	» 84.
	<i>b.</i> Verdeeling der werkwoorden naar hunnen aard.	» 81.
§ 277—288.	Over de vervoeging der werkwoorden.	» 94.
	<i>a.</i> Over de wijzen der werkwoorden.	» 94.
	<i>b.</i> Over de tijden der werkwoorden.	» 95.
	<i>c.</i> Over de personen der werkwoorden.	» 96.
	<i>d.</i> Over de vervoeging der hulpwoorden.	» 96.
	<i>e.</i> Algemeene regels voor de vervoeging der werk- woorden.	» 101.
§ 289—292.	Over de deelwoorden.	» 109.
§ 295—300.	Over de bijwoorden	» 110.
§ 301—305.	Over de voorzetsels	» 111.
§ 306—308.	Over de voegwoorden.	» 113.
§ 307—311.	Over de tusschenwerpsels.	» 114.
§ 312.	Over de spraakkunstige ontleding.	» 114.
§ 313—325.	Over de vervorming der naam- in werkwoorden en omgekeerd	» 116.

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER DE WOORDVOEGING.

§ 326—327.	Over de grondslagen der woordvoeging in het algemeen. »	120.
§ 328—426.	Over de verbinding van enkele woorden. »	121.
	<i>a.</i> Over het gebruik der lidwoorden en hunne ver- binding met zelfstandige naamwoorden	» 121.
	<i>b.</i> Over de zelfstandige naamwoorden ten aanzien hunner verbinding onderling.	» 122.

c.	Over het gebruik der bijvoegelijke naamwoorden en hunne verbinding met andere rededeelen....	Blz. 123.
d.	Over het gebruik der voornaamwoorden en hunne verbinding met andere rededeelen.....	» 128.
	1o. Over de zelfstandige of persoonlijke voornaamwoorden.....	» 128.
	2o. Over de bijvoegelijke voornaamwoorden.....	» 129.
e.	Over het gebruik der werkwoorden en hunne verbinding met andere rededeelen.....	» 133.
f.	Over het gebruik der deelwoorden en hunne verbinding met andere rededeelen.....	» 141.
g.	Over het gebruik der bijwoorden en hunne verbinding met andere rededeelen.....	» 142.
h.	Over het gebruik der voorzetsels en hunne verbinding met andere rededeelen.....	» 143.
i.	Over het gebruik der voegwoorden en hunne verbinding met andere rededeelen.....	» 144.
k.	Over het gebruik der tusschenwerpsels.....	» 144.
§ 427—459.	Over de orde, waarin de woorden in eene rede op elkander volgen.....	» 144.
	a. Over de schikking der woorden in het algemeen...	» 144.
	b. Over de verhalende, verbindende en vragende woordschikking.....	» 147.
	c. Over omzettingen en andere geoorloofde vrijheden in de woordschikking.....	» 149.
	d. Over de verkeerde woordschikkingen.....	» 150.
§ 460—469.	Over de juiste zamenstelling der volzinnen.....	» 152.

VIJFDE HOOFDSTUK.

OVER DE ZINSCHIEDING.

§ 470—498.	Over de schei- en zinteekens.....	» 160.
	a. Over de komma.....	» 161.
	b. Over het komma-punt.....	» 164.
	c. Over het dubbele punt.....	» 165.
	d. Over het punt.....	» 166.
	e. Over de zinteekens.....	» 167.
§ 499—500.	Over de hoofdletters.....	» 171.
§ 501—504.	Over de woordsnijding.....	» 172.

**TWEEDE AFDEELING.
BEGINSELEN DER STIJL-LEER.**

§ 505—506. INLEIDING.....Blz. 174.

EERSTE GEDEELTE.

ZUIVERE STIJLLEER.

EERSTE HOOFDSTUK.

§ 507—534. Over de verstaanbaarheid der rede..... » 175.
 a. Over de zuiverheid van stijl..... » 177.
 b. Over de duidelijkheid van stijl..... » 182.

TWEEDE HOOFDSTUK.

§ 535—593. Over de betoogkracht der rede..... » 188.
 a. Over de vinding..... » 189.
 b. Over de rangschikking..... » 196.
 c. Over de uitdrukking..... » 200.
 (Over de figuurlijke taal)..... » 210.

DERDE HOOFDSTUK.

§ 594—611. Over de fraaiheid van stijl..... » 211.

TWEEDE GEDEELTE.

TOEGEPASTE STIJLLEER.

§ 612. INLEIDING..... » 217.

EERSTE HOOFDSTUK.

§ 613—622. Over de toepassing op de stof..... » 217.

TWEEDE HOOFDSTUK.

§ 623—636. Over de karakters van den stijl..... » 224.

DERDE HOOFDSTUK.

§ 637—671. Over de letterkundige vormen..... » 228.

VIJFDE HOOFDSTUK.

§ 682—686. Over de voordragt en het lezen..... » 242.

VIJFDE HOOFDSTUK.

§ 687—701. Over het toetsen en verbeteren van voorstelling en uitdrukking..... » 245.

DERDE AFDEELING.

GESCHIEDENIS DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

INLEIDING. Blz. 250.

EERSTE TIJDPERK.

1200 — 1600.

Aanvang, worsteling en opkomst der Nederlandsche letterkunde. » 259.

TWEEDE TIJDPERK.

1600 — 1700.

Bloei der Nederlandsche letterkunde. » 280.

a. Dichters » 281.

b. Proza-schrijvers. » 303.

DERDE TIJDPERK.

1700 — 1795.

Matheid en weder-opluiding der Nederlandsche letterkunde. . . . » 309.

a. Dichters » 310.

b. Proza-schrijvers. » 326.

VIERDE TIJDPERK.

Sedert 1795.

Herleving der Nederlandsche letterkunde. » 338.

a. Dichters » 339.

b. Proza-schrijvers. » 356.

BLOEMLEZING.**EERSTE TIJDPERK.****1200 — 1600.****DICHTERS.**

VAN MAERLANT, MELIS STOKÉ, VAN HEELU, DIEREN-EPOS,
LIEDEREN, RIDDERSPROKEN, VAN MARNIX-COORNHERT. . . Blz. 375—578.

PROZA-SCHRIJVERS.

COORNHERT, VAN REYD, SPIEGHEL. » 378—582.

TWEEDE TIJDPERK.**1600 — 1700.****DICHTERS.**

HOOF, TESSELSCHADE, HUYGENS, VONDEL, CATS, JONCTIJS,
CAMPHUIZEN, STARTER, DE DECKER, G. BRANDT, ANTONIDES. » 384—431.

PROZA-SCHRIJVERS.

HOOF, G. BRANDT, VAN HEEMSKERK, VAN MIDDELGEEST. . . » 432—453.

DERDE TIJDPERK.**1700 — 1795.****DICHTERS.**

ROTGANS, HOOFMAN, POOT, HOOGVLIET, SMITS, HUYDECOPER,
W. VAN HAREN, O. Z. VAN HAREN, VAN WINTER, VAN MERKEN,
DE LANNOY, VAN ALPHEN, BELLAMY, NIEUWLAND. » 453—505.

PROZA-SCHRIJVERS.

O. Z. VAN HAREN, WAGENAAR, STIJL, VAN EFFEN, WOLFF en
DEKEN, FOKKE, HULSHOFF. » 503—550.

VIERDE TIJDPERK.**Sedert 1795.****DICHTERS.**

FEITH, BILDERDIJK, HELMERS, LOOTS, VAN HALL, KINKER,
WISELIUS, TOLLENS, SPANDAW, STARING, BORGER, DA COSTA,
J. VAN LENNEP, BEETS, VAN DER HOOP, BEELOO, BOGAERS,
TER HAAR, MEIJER. » 550—656.

PROZA-SCHRIJVERS.

FEITH, KANTELAAR, KESTELOOT, LULOFS, VAN DER PALM,
DES AMORIE VAN DER HOEVEN, VAN HOGENDORP, KEMPER,
J. BOSSCHA, J. P. VAN CAPELLE, STUART, HAAFNER,
VAN HEMERT, LOOSJES, TOUSSAINT, VAN HALL, VOSMAER,
BEETS, KEMPEES. » 657—766.

INLEIDING.

§ 1. De mensch in den natuurstaat drukt zijne gewaarwordingen uit door teekens, welke *voelbaar, zichtbaar of hoorbaar* zijn.

§ 2. Dienen deze teekens voor het gevoel of gezigt, dán geschiedt de uitdrukking door *aanraking of gebaren*; dienen zij voor het oor, dán zijn het *geluiden*.

§ 3. Eene regelmatige uitdrukking onzer gewaarwordingen noemen wij in het algemeen **TAAAL**;— deze wordt in gevolge voormelde onderscheiding door ons verdeeld in *gevoel-taal, gebaren-taal* en *geluid-taal of spraak*, welke laatste alleen bij deze handleiding in aanmerking komen mag.

§ 4. Al is nu de spraak bepaaldelijk eene regelmatige uitdrukking onzer gewaarwordingen door natuurlijke geluiden, zoo worden toch ook de verschillende werkingen onzer spraakdeelen door eigenaardige zichtbare teekens afgebeeld, en ook in dien ruimeren zin heeten wij de *spraak* of (*geluid-taal*) eenvoudig *taal*.

§ 5. De uitdrukking onzer gewaarwordingen is óf onwillekeurig, óf zij heeft een bepaald doel.

Gewaarwordingen in het algemeen zijn te onderscheiden in meer eigentlijke gewaarwordingen (bijv. van verwondering, smart enz.) en in gedachten;— de uitdrukking dezer laatsten heeft steeds eene bepaalde strekking. Het is voornamelijk van deze soort van uitdrukking, dat hier te handelen valt.

§ 6. Eene behoorlijk verstaanbare, met de wetten van 's menschen denkvermogen overeenkomstige en, zoo veel de aard van het onderwerp medebrengt, bevallige uitdrukking onzer gedachten wordt **GOEDE STIJL**, of beter eenvoudig **STIJL** genoemd.

§ 7. De hoofdvereischten van den stijl zijn: *verstaanbaarheid, betoogkracht* en *fraaiheid*.— De aanwijzing van de gronden, waarop deze vereischten steunen, noemen wij **STIJL-LEER**.

§ 8. Tot de wetenschap dier gronden kan men echter niet geraken zonder juiste kennis van de taal, welke men bezigt, en van het gebruik der schei- en zinteekens.

§ 9. Kennis van taal- en stijlregelen is evenwel niet genoegzaam, om iemand daarmede overeenkomstig zijne gedachten te doen uitdrukken. Hiertoe behoort nog grondige bekendheid met de beste voortbrengselen der letterkunde.

§ 10. De stijl-leer beschouwd in verband met Nederlandsche taal- en letterkunde wordt NEDERLANDSCHE STIJL-LEER genoemd, en splitst zich in drie hoofd-afdeelingen; deze handelen over:

- I. de beginselen der *Nederlandsche taal*;
 - II. de beginselen van den *stijl*, zoo in het algemeen, als met toepassing op voornoemde taal;
 - III. de *Nederlandsche letterkunde*.
-

EERSTE AFDEELING.

BEGINSELEN DER NEDERLANDSCHE SPRAAKLEER⁽¹⁾.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over de vorming der spraak en de verdeeling harer leer.

§ 11. De natuurlijke geluiden, waardoor wij onze gewaarwordingen regelmatig uitdrukken, komen uit de borst door den strot voort, en worden in den mond door de beweging, meestal spanning, van sommige deelen gewijzigd.

§ 12. De *borst* brengt het geluid door uitademing te weeg, welke, door den zich spannenden strot uitgedreven wordende, eenen klank geeft, waardoor zij zich van de gewone uitademing onderscheidt.

§ 13. Bij de regtstreeksche uitdrijving uit den strot, zonder afwending of buiging van den luchtstroom, brengt de adem eenen *eenvoudigen klank* voort.

§ 14. Ondergaat de uitgedreven wordende luchtstroom eenige verbuiging, het zij bij of na zijne uitdrijving, in den strot zelven, of in den mond, zoo is de klank *gewijzigd*, en dien gewijzigden klank noemen wij *stem*.

§ 15. De deelen, waardoor die wijziging geschiedt, noemt men *spraakdeelen*. Zij zijn: de strot, het verhemelte, de tanden, de tong en de lippen⁽²⁾.

§ 16. De *strot* is het uiterste der luchtpijp, waardoor men ademhaalt, gedeeltelijk gedekt door een haar ter ademing beurteelings openend en wederom dekkend klepje, en aan deze opening

(¹) Ten einde het gebruik van dit leerboek zoo min mogelijk te beperken, is deze druk zoodanig ingerigt, dat de *tekst* zelf met de van staatswege aangenomen spelling overeenstemt; terwijl in de *aanteekeningen* die wijzigingen zijn opgegeven, wier invoering velen wenschelijk voorkomt.

(²) Bij de uiting van het woord *spraak* zijn zij alle in werking. Ook in *sprong*, *sprank*.

met eene soort van snaar voorzien, die men willekeurig meer of minder spant. Hierdoor, zoo wel als door de meerdere of mindere drift der uitademing, is de klank sterker of zwakker, hooger of lager.

De borst drijft derhalve den adem door den op verschillende wijzen vernaauwden of meer gerekten en gespannen strot naar buiten.

De strot werkt afzonderlijk door de opzetting van het voorste gedeelte, hetgeen eene schavende uitblazing verwekt en hooren doet, welke verschilt, naar mate zij met hooger of lager spanning in het bovengedeelte der luchtpijp zelve gemengd is (bijv. *k* en *g*).

§ 17. Het *verhemelte* dient, behalve als eene soort van welfkleed ter versterking en leiding van den galm, tot steunpunt der tong in het klemmen van den klank bij die letter, welke door haar middengedeelte gemaakt wordt, de *n* namelijk. In sommige gevallen spant zich het verhemelte; in andere is het meer lijdelijk. Alléén werkende geeft het de *h*, met de keel zamen de *ch*.

§ 18. De *tanden*, als vaste en onbeweeglijke deelen, brengen eene meerdere bepaaldheid van de galming der stem te weeg, en dienen tot steunpunt der tongspits in het sluitend aanstippen en sissen.

§ 19. De *tong*, vatbaar voor intrekking en uitstrekking en voor zwelling en zamentrekking, is met eene soort van goot voorzien, waarlangs de uitgedreven adem henenstroomt, en zonder welke de uitademing geenen bepaalden stemklank kan voortbrengen. De tong kan zich verbreeden en verplatten, en ook verspitsen: bij het verspitsen wordt zij langer dan de mond, en is dus genoodzaakt zich te krommen; die kromming kan eenvoudig en zamengesteld wezen. De tong werkt door slag (in *l* en *r*), door drukking (in *j* en *n*), en door stooting (in *d*, *t*, *tz*, *s* en *z*).

§ 20. De *lippen* sluiten zich, of zij openen zich op verschillende wijzen, meer of minder wijde gapingen makende; en zulks bij uitbreiding tot eene soort van spleet, bij zamentrekking tot eene eenigzins vooruitstekende geheel of half rondvormige buis, Zij werken door sluiting (in *m*), door blazing (in *p* en *b* gelijkmatig, in *f* en *v* ongelijkmatig), en door verwijding (in *w*). Dit laatste is eigentlijk eene blazing met de hoeken des monds.

§ 21. Deze zijn de grondslagen der spraak bij alle volkeren. De een stuit, steunt, klemt, spant of blaast echter met eene

andere stip van zijne tong, tanden, verhemelte, strot of lippen dan de ander: van hier de verschillende uitspraken der volkeren en der bijzondere personen.

§ 22. De menschen, die, bij eene gemeenschappelijke afstamming, hunne gewaarwordingen door eenerlei geluiden en op eenerlei wijze uitdrukken, worden een volk of eene natie genoemd, en hunne taal heet in betrekking tot hen *moedertaal*.

§ 23. Niet bij ieder volk is de taal even volkomen, maar overal staat zij in het naauwste verband met het standpunt der beschaving, hetwelk dat volk heeft bereikt. Van het karakter en de beschaafdheid eener natie hebben wij in hare taal een waar afdruksel: hoe ruwer eene natie is, des te armer en harder; hoe bloeiender en beschaafder, des te woordenrijker, krachtiger en bevalliger zal hare taal zijn.

§ 24. De *Nederlandsche* spraak heeft dan ook iets kennelijks en eigenaardigs, dat het uitvloeisel is van ons gevoel en van onze inborst. Wij vormen de klanken niet vóór op de tanden gelijk de Engelschen, niet met eenen terugtrek naar den strot en eene sissende wederuitblazing gelijk de Duitschers, niet boven aan het verhemelte gelijk de Franschen; maar brengen ze voort in het midden van den mond, en spreken eenigzins ongedwongener met eenen voller en meer open mond, terwijl wij met zekere bedaardheid, oplettendheid en klem het zuivere geluid en de eigentlijke waarde van iedere letter naauwkeurig uitdrukken, zonder eenigen lispenden, sissenden of anderen bijklank of nagalm. In deze bijzonderheden van onze uitspraak erkent men gemakkelijk die rondborstigheit en naauwkeurigheid, welke te allen tijde hoofdtrekken van het *Nederlandsch* karakter waren, en wier behoud steeds ons ijverig streven wezen moet.

§ 25. Luchtstreek, levenswijze, gesteldheid van den grond, bezigheid der inwoners, en vele andere plaatselijke en toevallige omstandigheden zijn dikwerf, zelfs in de gewesten van een en hetzelfde land, verschillend, en oefenen eenen aanmerkelijken invloed op de taal uit. Hierdoor heeft bij een en hetzelfde volk nog eene aanmerkelijke verscheidenheid in de spraak plaats, waardoor de verschillende tongvallen ontstaan, welke bij iedere natie worden opgemerkt. Ook ten aanzien van deze tongvallen geldt het gestelde omtrent het verband eener taal met den trap van beschaving eener natie, daar de tongval van dat gewest, hetwelk

de overige in volkrijkheid, welvaart en verlichting voorbij streeft, ook verreweg door volkomenheid de voorkeur zal verdienen; terwijl hij tevens de algemeene taal der schrijvers, en diensvolgens de taal der natie wordt. Bij eene *Nederlandsche* spraakleer wordt dan ook met regt de *Hollandsche* tongval ten grondslag genomen.

§ 26. Algemeen geldende taalregels toch kunnen alleen verkregen worden, wanneer men uit den besten tongval bepaalde, stilzwijgend als zoodanig erkende voorschriften afleidt, naar welke de woorden gevormd, veranderd, zamengevoegd, gesproken en geschreven moeten worden:— eene volledige verzameling van zoodanige taalregels noemt men *spraakleer*.

§ 27. Daar iedere taal uit woorden is zamengesteld, zoo bepaalt de spraakleer zich tot twee hoofdzaken, namelijk tot de woorden afzonderlijk beschouwd en tot hunne zamenvoeging. De eerste bestaat derhalve in de regte keus der teekens, waardoor een woord wordt afgebeeld; de andere in de regte keus der woorden en in hunne juiste plaatsing, om daarmede eenige gedachte behoorlijk uit te drukken.

§ 28. Het eerste van deze twee hoofddeelen der spraakleer noemen wij *leer der spelling*, waardoor de wetenschap verstaan wordt, om eene taal en hare enkele klanken, welke bij het spreken gehoord worden, met de ingevoerde schriftteekenen wél en regelmatig te schrijven:— onafscheidelijk hiervan is de kennis van de juiste uitspraak der woorden, waarvan de regels te gelijk met die der spelling dienen gegeven te worden.

§ 29. Bij het tweede hoofddeel eener spraakleer komt het eerst in aanmerking de kennis van den aard, de eigenschappen (waaronder voornamelijk de veranderingen, voor welke zij vatbaar zijn), de afleiding en de beteekenis der woorden: deze afdeeling noemen wij *leer der woordgronding*.

§ 30. Vervolgens is de kennis der regelen noodig, waarnaar wij de woorden der taal moeten rangschikken en wijzigen, om overeenkomstig den aard dier taal onze gedachten uit te drukken: deze afdeeling noemen wij *leer der woordvoeging*.

§ 31. Om eindelijk, bij de zamenvoeging en rangschikking der woorden tot volzinnen, deze zoo wel als hunne deelen behoorlijk te kunnen onderscheiden, en de verschillende wijzen van uiting der woorden aan te duiden, bedient men zich van zekere teekens,

waarvan het gebruik door de *leer der zinscheiding* wordt aangewezen.

§ 32. Het is derhalve ons voornemen, in deze handleiding tot de kennis van de beginselen der Nederlandsche spraakleer te handelen over :

- I. Uitspraak en spelling.
- II. Woordgronding.
- III. Woordvoeging.
- IV. Zinscheiding.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER UITSPRAAK EN SPELLING.

Over de vorming en het wezen der letters in het algemeen.

§ 33. Wanneer wij schrijven, hebben wij ten oogmerk, de hoorbare geluiden, waardoor wij onze gewaarwordingen uitdrukken, voor het oog aanschouwelijk te maken. Hieruit volgt, dat wij in ons schrijven slechts die klanken voorstellen moeten, welke in de uitspraak gehoord worden. De uitspraak is echter zelden, zelfs bij het beschaafde gedeelte eens volks, geheel zuiver en bepaald; daarom moet men hierbij tevens acht geven op de *afleiding*, het *spraakgebruik* en de *welluidendheid*:

§ 34. Wij hebben doen opmerken, dat de spraak uit geluiden bestaat;— deze, voortgebragt en gewijzigd door de spraakdeelen, worden, voor zoo ver zij eenen niet zamengestelden klank vormen, *letters* genoemd, wier eigenaardige afbeeldingen voor het schriftgebruik, eigenlijk *letterteekens*, gewoonlijk insgelijks den naam van *letters* dragen.

§ 35. Dat men, ten minste in de ons meer volledig bekende taaltakken, tot afbeelding dier geluiden, de voorstelling der bij de vorming van zoodanigen enkelvoudigen klank werkende spraakdeelen gebezigd heeft, wordt allerwaarschijnlijkst, zoodra men in aanmerking neemt, dat tot onderscheiding en netheid in de meeste letterteekens de verschillende afgebeelde spraakdeelen aan eenen standaard of stok zijn bevestigd (bijv.: L is de oorspronkelijke vorm voor L als *tongletter*, B die voor B als *lipletter*, P die voor

F als eene uitblazing, waarbij men de onderlip intrekt, enz.), en dat alleen door tijdsverloop, zoo gemakshalve als ter bevordering der sierlijkheid, de verschillende vormen der letterteekens ontstonden, die wij tegenwoordig gebruiken.

§ 36. Gemeenlijk brengt men het getal van letterteekens in onze taal tot zes en twintig, als: *a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y* en *z*; schoon wij tot het schrijven van echt Nederlandsche woorden niet meer dan twee en twintig behoeven, daar de *c, q, x* en *y* als vreemde letters kunnen beschouwd worden. Daarentegen zou men de dubbelledige medeklinkers *ch, dj, ng* en *nk*, wegens hunne geheel eigenaardige en van hunnen dubbelvorm onafhankelijke uitspraak (waarover later), gevoegelijk als afzonderlijke letterteekens kunnen aanmerken, gelijk reeds gewoonlijk met den eersten gedaan wordt: — in de uitheemsche woorden heeft met de *ph* (bij ons *f*) hetzelfde plaats.

§ 37. Eenige dezer letters worden gevormd door het meer of minder openen van den mond, zonder *kennelijke* medewerking der verschillende spraakdeelen. Zij hebben allen eenen ongemengden klank en dragen den naam van *klinkers*, omdat zij op zich zelve eenen vollen klank geven, en zonder behulp van andere letters kunnen uitgesproken worden, of wel omdat zij hunnen klank ook aan andere letters mededeelen.

§ 38. De overige letters worden gevormd door eenig gedeelte van den mond te sluiten, of te drukken: deze noemt men *medeklinkers*, omdat zij niet zonder eene klinker kunnen uitgesproken worden; — zij zijn het eigentlijk, welk door de verschillende spraakdeelen worden voortgebracht.

§ 39. Daar iedere opening van den mond zonder kennelijke medewerking der verschillende spraakdeelen, zoodra zij hoorbaar wordt, eenen klinker uitmaakt, volgt hieruit, dat er zoo vele klinkers kunnen wezen, als er geluid gevende openingen mogelijk zijn. Wij hebben er niet meer dan vijf (*a, e, i, o* en *u*), en behoeven er ook niet meer, om de door ons bedoelde zaken uit te drukken. Men heeft hierbij veeltijds nog de *y* gevoegd, en dezen zelfs als zesden klinker onder het getal der letters opgenomen; doch deze bijvoeging is niet op den aard der taal, maar op een ingeslopen misbruik gegrond, daar zoodanige *y* eigentlijk niets anders dan eene bij het schrijven sieraadshalve verbasterde

dubbelde of verlengde *i* is, welke verdubbeling of verlenging mede bij al de overige klinkletters plaats heeft. Oneigenaardig wordt dan ook door ons, bij het gebruik van hoofdletters, de *IJ* alleen als drukletter, en de *F* in plaats van de *IJ* als schrijffletter (*cursief*) gebezigd; hoezeer de ongelijkheid gereedelijk daaruit kan verklaard worden, dat men bij het schrift gewoon is alle letters en deelen van letters, welke één woord uitmaken, aan elkander vast te hechten, iets waarvan in den druk het tegendeel plaats heeft. Niets verhindert echter, in alle Nederlandsche woorden de *ij* of *ij* steeds met *twee stippen* te schrijven of te drukken; de *y* of *y* kan alleen in vreemde woorden geduld worden (zie de *aanteekening* bij § 518).

Over de klinkers.

§ 40. De *a* is de natuurlijke uitgang van den keelgalm door den mond, zonder dat aan dezen of aan de holte, welke hij maakt, iets opzettelijk ingedrongen of uitgezet wordt. 't Spreekt echter van zelf, dat alle klinkers of galmen met meer of minder kracht uitgebragt kunnen worden, en dat deze kracht deels van de krachtiger en sneller of minder hevige uitzetting des adems, deels ook van de meerdere of mindere spanning der spraakdeelen, welke haar wijzigen en bepalen, moet afhangen. Hierdoor wordt dus dezelfde klank voor schakeringen vatbaar, welke inderdaad ontelbaar zijn, maar ten aanzien van elken klinker tot drie hoofdschakeringen kunnen gebragt worden: den *scherpen*, *hellen* en *doffen* klank.

§ 41. De *scherpe* klank is die, waarin de klinker in zijnen sterksten en snelsten galm wordt uitgesproken, als de *a* in: *sta*, *klateren*, *stamelen*, *water*.

De *helle* klank is meer onbepaald of hol in de vorming, als de *a* in: *blank*, *lagchen*, *wasschen*, *zacht*.

De *doffe* klank is flauw, en verlaagt den klinker tot eene bijna eenvoudige uitademing, die zich bij eenige klinkletters nauwelijks onderscheiden laat; bijv.: de middelste *a* in *almanak*, welk woord in 't geluid slechts flauw van *almenak* te onderscheiden is, en de laatste *a* in *maandag*, waarin deze *a* gansch anders uitgesproken wordt, dan wanneer dit woord *dag* op zich zelf stond.

De drieërlei *a* moet ook steeds even goed gehoord kunnen worden in uitdrukkingen gelijk: *kalmte na aan vreugd*, al schrijft

men tegenwoordig ook *aan* in plaats van *an* of *ane*, als zulks in het volgende vers het geval is: *De maandag zag de zon in nevelwolken klimmen*. Het verschil in klank is daarbij echter voornamelijk van de plaatsing van woord of lettergreep afhankelijk. Bij veronachtzaming dezer klankwijziging wordt de spraak spoedig even hard, als zij vroeger welluidend was.

§ 42. Zoodra de tong een weinig nader aan het verhemelte komt dan bij de *a* het geval is, ontstaat de *e*, welke een verplattung van het boven- en onderdeel des monds met eene terugtrekking of opschorting der tong eischt, waardoor de galm in het uitgaan eenigzins geklemd en verbreed wordt. -

Deze klinker is *scherp* in de eerste lettergreep van: *leger, regen; hel* in: *met, wel; dof* in de laatste lettergreep van: *kalmte, leger*. De uitspraak der drieërlei *e* is zelfs dikwerf in een en hetzelfde woord op te merken, bijv. in: *bedlegerig, regenscherm*.

§ 43. Nadert de tong dicht aan het verhemelte, dán gaat de *e* in *i* over. Dit is een schrale klank, door de vernaauwing van het uiteinde der spraakbuis tot pieping gebragt, en de hoogste, welke de menschelijke spraakwerktuigen kunnen voortbrengen.

Deze klank is *scherp* in: *titel; hel* in: *pil, wit, zich; dof* in: *krachtiger, overige, regiment*.

§ 44. Om den volgenden klinker uit te spreken zinkt de stem weder tot de *a*, en geeft aan den mond door de ronding der lippen eene andere gedaante, waardoor de *o* ontstaat. Zij is een vollen klank, door het opzwellen van den vullenden adem tegen de bolachtige holte van den mond in zoodanige stelling en het holle welfsel verwekt.

Deze klinker is *scherp* in: *bode, gelogen; hel* in: *bond, zwom, kolk, storm; dof* in: *korporaal* (middelste lettergreep), *bloedkoralen*.

§ 45. Bij de *o* valt nog aan te merken, dat de adem, schoon vrij tegen het verhemelte klinkende, niet regt uitgaat, maar door die stelling aan eene soort van zamendrukking onderworpen is, welke eene zekere aanhouding doet ontstaan, waardoor in de drieërlei hoofdschakeringen van de uitspraak nog eene *holle* en *volle* klank gehoord wordt. Deze onderscheiding gaat evenwel bij den *schERP* klank bijna geheel verloren, hoezeer vroeger meer dan nu in *komen* en *loopen* (zie § 59—61) hoorbaar. Bij den *hellen* klank echter gaat het *holle* van *schor* en *zwom* tot het *volle* van

dolk en *slot*. Bij den *doffen* klank ligt het onderscheid geheel in het meer of minder toonlooze van het woord of de lettergreep.

§ 46. De laagste klinker, welke door de sterkste ronding of sluiting der lippen gevormd wordt, is de *u*. Zij ontstaat door eene schuiving van den adem tusschen het verhemelte en de tong benedenwaarts vóór in den mond in eene gootachtige zamen-trekking der onderlip.

Deze klinker is *scherp* in : *buren*, *gruwzaam*, *stuwen*; *hel* in : *gul*, *turf*, *vullen*; *dof* is de *u* bij ons nooit, dan in eenige vreemde woorden, in welke zij den klemtoon niet heeft, als : *notulen*.

De *helle u* krijgt echter naar gelang van het meer of minder toonlooze van woord of lettergreep meer of min van de *doffe*.

§ 47. Er heeft derhalve bij het uitspreken der klinkers van *a* tot *u* eene genoegzaam evenredige vernauwing van den mond en ronding der lippen plaats; met dit onderscheid echter, dat bij het uitspreken van de *a*, *e* en *i* de tong telkens meer tot het verhemelte nadert, terwijl bij het uitspreken van de *o* en *u* de tong weder tot bijna denzelfden afstand van het verhemelte terugkeert, waarop zij zich bij het uitspreken van de *a* bevond.

§ 48. De klinkers brengen leven en hoorbaarheid in de woorden (bijv.: *man*, *men*, *min*), of wel het wezen van den eenen medeklinker tot den anderen over, en plaatsen deze in een voortdurend verband met elkander, terwijl de eerste medeklinker nog in het oor klinkt, wanneer de andere reeds begint uitgesproken te worden.

§ 49. Behalve het opgegeven drieërlei klankverschil in iederen klinker, bestaat er ook een onderscheid van *during* in elk hunner. De *scherp*s klinker, deze zij *a*, *e*, *i*, *o* of *u*, duurt noodzakelijk langer dan de *helle* behoeft te duren, en de *doffe* in de uitspraak duren kan. Ja, deze *doffe* klinker kan zoo snel uitgesproken worden, dat hij niet of nauwelijks merkbaar is, en daarom meer-malen in het schrijven wordt weggelaten; men zegt toch veeltijds *dwaaslijk*, *wenschlijk*, en niet dan bij opzettelijke klemming in de uitspraak dezer woorden wordt de toonlooze lettergreep *se* of *e* zoo lang aangehouden, dat zij merkbaar voor het oor wordt.

Over de verlenging der klinkers, vooral door verdubbeling.

§ 50. Het meer of minder aanhouden van denzelfden klank moest natuurlijk reeds vroeg eene verscherping of verlenging in

de uitspraak doen ontstaan, welke men eertijds door *medeklinkers van uitbreiding* (gelijk nog bij ons die der *u* door *w*) trachtte aan te duiden; maar sedert men de klanken steeds menigvuldiger tusschen medeklinkers opsloot, heeft men allengs begonnen deze verlenging door *klinkers zelve* uit te drukken.

§ 51. Eerst strekten hiertoe de *e* en *i* ⁽¹⁾; naderhand kwam echter de *e* uitsluitend als verlengingsklinker in zwang, behalve bij de *i* en *o*, waarbij, wegens de in onze taal bestaande klanken *ie* en *oe*, de verdubbeling van den klinker zelve werd aangenomen. De meer of min krijschende tongval der Hollanders, en vooral der Amsterdammers, deed echter spoedig de verlenging der *a* daar *e* in eene verdubbeling der *a* overgaan, en *tegenwoordig* wordt de verlenging van den klank door *verdubbeling* van den klinker als algemeene regel aangemerkt. — Hierbij valt echter nog het volgende omtrent elk dezer klinkers in het bijzonder op te merken.

§ 52. Bij het bezigen der dubbele *a* dient in de uitspraak vooral gelet te worden op de daling van den klank na de eerste *a*, daar men anders in het getroffen oor eene nagalming doet ontstaan en het zelfs in eenen staat van overspanning laat; terwijl de aard onzer taal eenen zachten overgang eischt. Men denke hierbij vooral daaraan, dat de *scherpe a* oudtijds door de *doffe e* verlengd werd, en dat alzoo de verdubbelings-*a* geenszins *scherp* wezen kan. Van dáár dan ook dat het noodeloos verdubbelen der *a*, als in: *sta*, *straten*, *graten*, geheel te verwerpen is, aangezien de overgang van den scherp en klinker tot den volgenden medeklinker reeds door de gebruikelijke verdeling dier woorden zelve plaats vindt. Daarenboven is de verdubbelings-*a* in onze taal niet altijd eene aanhouding van den scherp en klank der *a*, gelijk in alle met het voorzetsel *aan* zamengestelde woorden bij de uitspraak steeds duidelijk moet kunnen worden gehoord. — In de woorden op *dje*

(1) Van hier de mogelijk, wegens het vroeger gebruik en de meerdere verstaanbaarheid, bij voortduring te verkiezen schrijfwijze van: *air* (sprekende van *graan*), *hair* (van het *hoofd*), *heir* (van *leger*), *meir* (van *water*), *oir* (van *erfgenaam*) en *doir* (zamengetrokken uit *dojer*, van *eijeren*), tot onderscheiding van *aar* (zamengetrokken uit *ader* en naam eener rivier), *haar* (voornaamwoord), *heer* (voor *meester*), *meer* (van *veel*), *oor* (ligchaamsdeel) en *door* (voorzetsel). Het gevestigd gebruik en de genoegzame duidelijkheid pleiten echter voor de spelling van *oorkonde*, *oorsprong* enz., al ware hunne eerste lettergreep ook onbetwistbaar aan te merken als één met *oir*.

uitgaande is de dubbele *a* ter aanwijzing van den scherpen klank behouden, hoezeer zulks bij de onscheidbaarheid der *dj* als onnoodig kan worden aangemerkt (zie § 99 en 503).

§ 53. Bij de verdubbeling der *e*, noodwendig altijd eene verlenging der scherpe *e*, en meestal uit eene zamentrekking van twee lettergrepen ontstaan, zorge men in de uitspraak vooral eene zekere *smijdigheid* te behouden, welke voornamelijk in de noordelijke gedeelten van Zuid-Holland en in Noord-Holland bijna zonder uitzondering veronachtzaamd wordt. Was vroeger het gehoor genoegzaam om tot rigtsnoer bij het schrijven te strekken; het overwigt van de Amsterdamsche uitspraak heeft hierin echter eene verwarring doen ontstaan, welke het geven van de volgende voorschriften tot behoud der eenparigheid in het gebruik der *gewoon-scherpe* en *scherp-smijdige* of *dubbele e* onvermijdelijk heeft gemaakt.

§ 54. De *enkele e* gebruikt men (*):

1°. in ongelijkvloeiende werkwoorden; zij moge tot den wortel des woords behooren, als in: *lezen*, *treden*, of wel door verandering van wortelklinker ingelijfd worden, als in: *wij leden* van *lijden*, *gelegen* van *liggen*, *zij reden* van *rijden*.

2°. in langstaartige werkwoorden, dat is, in werkwoorden, welke twee korte lettergrepen op het einde hebben, als: *bedelen*, *rekenen*, *verdedigen*; gelijk mede in alle woorden, welke hiervan afstammen.— Van dezen regel zijn echter uitgezonderd die woorden, welke van een naamwoord met eene *scherp-smijdige e* afkomen, als: *beleedigen* van *leed*, *steenigen* van *steen*, *vereenigen* van *een*.

3°. in die woorden, waarin de *e* verkorting duldt, of tot eenen *hellen* klinker kan gemaakt worden, als in: *keten* (*ketting*), *nevens* (*neffens*); alsmede in het meervoud van die naamwoorden, welke in het enkelvoud de *helle e* hebben, als: *bevelen* van *bevel*, *gebeden* van *gebed*.

4°. in het meervoud van alle woorden, welke in het enkelvoud op *heid* uitgaan, als: *bevalligheden* van *bevalligheid*, *eenheden* van *eenheid*.

5°. in die woorden, waarin de *e* in de volkstaal dikwerf met *eu* verwisseld wordt, als in: *spelen* (*speulen*), *stenen* (*steunen*), *vele* (*veule*).

(*) De voor het spellen met de enkele of dubbele *e* of *o* op te geven regels gelden voor alle zamenstellingen en afleidingen der bedoelde woorden.

6°. in woorden van uitheemschen oorsprong, welke bij ons den klemtoon op de *scherpe e* hebben, als: *kemel, lèlie, peper, regel, wezel*.

7°. in werkwoorden met den basterd-uitgang *eren*, als: *regeren, waardereren* (*).

§ 55. De *dubbele e* moet daarentegen gebruikt worden:

1°. in die woorden, welke in eenen anderen tongval *ei*, of in het plat-Amsterdamsch *ie*, en in de meeste dier woorden, welke in het Hoogduitsch *ei* hebben, als: *beenen, bleeker, breeder, gemeene, meening, steenen*.

2°. in alle woorden, wier uitgang *eel*, *eelen*, *eelend*, *eeler* en *eelig* slechts eene spraakkunstige verlenging van den klank *eel* is, als: *ten tooneele, fluweelen, kasteelen, krakeelend, krakeeler, graveelig*.

3°. in het enkelvoud van zoodanige woorden, waarbij anders de scherpe klank der tusschen medeklinkers opgesloten *gewoon-scherpe e* zou verloren gaan, als: *beek, beken, peer, peren; week, weken*. Om dezelfde reden wordt ook in vele werkwoorden, bij de drie personen van het enkelvoudig en bij den tweeden persoon van het meervoudig getal in de tijden der aantoonende wijs, de *e* verdubbeld, al is aan die werkwoorden slechts de *gewoon-scherpe e* eigen, bijv.: *hij leest, wij lezen; gij reedt, zij reden; ik zweef, wij zweven*.

§ 56. Bij de verdubbeling der *i* heeft de misvorming van het letterteeken eene opmerkelijke afwijking doen ontstaan. Onze voorouders gebruikten namelijk de enkele *i* in lettergrepen, welke niet op eenen medeklinker stuitten, als: *hi, zi, schrijven*. In lettergrepen daarentegen, welke op eenen medeklinker stuitten en eene verscherping van den hellen klinker eischten, verdubbelden zij de *i*, en schreven *miin, ziin*, waarvoor wij thans *mijn* en

(*) Dit voorschrift van WEILAND wordt door anderen gewraakt, die zoodanige werkwoorden, tot onderscheiding van de herhalingswerkwoorden, als: *ankeren, folteren*, met de dubbele *e*, en dus: *marscheeren, trotseeren, waardeeren*, willen geschreven hebben. SIEGENBEEK heeft het nuttige eener zoodanige onderscheiding dan ook niet langer ontkend, doch slaat het gebruik van een toonteeken voor, en wil alzoo: *bravéren, regéren* geschreven hebben; dit is echter minder verkieslijk dan het verdubbelen der *e*.

Zoo ook schrijven velen welligt ten onregte *Europesche, Portugesche Japanezen*, daar zich hier steeds de klemtoon op de vóórlaatste lettergreep hooren laat, en onder anderen *Europeesch* in het stamverwant Hoogduitsch met *ai* geschreven wordt.

zijn bezigen. Weldra begon men, het zij om de verwarring van *ii* met *u* te voorkomen, hetzij sieraadshalve, de tweede *i* met eenen staart te schrijven. Voorts gaf men hieraan, in navolging van de Engelsche uitspraak der *i*, eenen bijzonderen klank (*kind*, *kijnd*), even als de Franschen de *i* nog vóór de *n* uitspreken (*crétin*). Deze *ij*-klank is sedert eene verscheidenheid geworden, die onze taal verrijkte, en dus met regt behouden wordt; maar welke ongelukkig in vele streken met den tweeklank *ei* vermengd werd, zoodat tegenwoordig ook hierin het gehoor niet meer voldoende is, om zonder bepaalde regelen eenparigheid in de spelling te bewerken (zie § 72—74).

§ 57. Aan den anderen kant heeft men in het schrijven de vreemde *y*, welke, van dezelfde kracht als de Grieksche *υ* gerekend wordende, steeds den scherpen *i*-klank behoudt, met deze *ij* verward; iets waarvoor men zich zorgvuldig wachten moet, al is het ook dat deze verdubbelde *i* den oorspronkelijken klank bewaart, gelijk met eenige woorden van vreemde afkomst, als: *fabriek*, *muziek*, daarom ook wel met *ie* geschreven, plaats heeft.

§ 58. In de taal der zamenleving worden de *doffe a*, *i*, *o* en *u*, welke onmiddellijk door eene lange lettergreep voorafgegaan of gevolgd worden, gewoonlijk zoo flauw gehoord, dat zij van de *doffe e* moeilijk te onderscheiden zijn, als in: *testament*, *regiment*, *korporaal*, *notulen*, waarvan het tweede bij sommigen zelfs in *regement* is overgegaan. Deze *doffe e*-klank behoort trouwens hoofdzakelijk plaats te hebben bij de *i* en de *ij* (in den uitgang *lijk*); zoodat men de veel welluidender uitspraak van *kwalek*, *vrolek* zorgvuldig, in plaats van het platte *kwaleik*, *vroleik*, voor *kwalijk*, *vrolijk* bewaren moet. Om de welluidendheid is het dan ook ten hoogste aan te prijzen, voor *gij*, *mij*, *wij*, *zij*, wanneer zij den klemtoon niet hebben, *ge*, *me*, *we*, *ze* te doen hooren. Ditzelfde kan ook bij de bezittelijke voornaamwoorden *mijn*, *zijn*, wanneer de klemtoon hierop niet valt, worden in acht genomen.

§ 59. Dat de verdubbeling der *o* hoofdzakelijk dienen moest om den *vollen* van den *hollen* klank der scherpe *o* te onderscheiden, hebben wij reeds vroeger doen opmerken. Wij voegen hier alleen nog bij, dat, hoezeer vroeger het verschil in de uitspraak, daar die der *oo* meer naar den tweeklank *au* trok, genoegzaam was om tot leiddraad in de spelling te dienen, ook hiervoor thans de volgende regels moeten strekken.

§ 60. De *enkele o* wordt gebruikt :

1°. in alle ongelijkvloeiende werkwoorden, waarin de *o* door verandering van wortelklinker is ingelijfd, als : *bedrogen* van *bedriegen*, *gebroken* van *breken*; geenszins echter in die, waarin de *o* tot den wortel van het werkwoord behoort, als : *stooten*, *loopen*, maar wel in de onregelmatige werkwoorden van zoodanige klankvorming, als : *komen*, *mogen*; — hiervan is uitgezonderd *koopen* ⁽¹⁾.

2°. In die woorden, waarin de *o* in de uitspraak wel eens met *eu* verwisseld wordt, als in : *koning* (*keuning*), *logen* (*leugen*), *wonen* (*weunen*).

3°. in de langstaartige werkwoorden, welke thans echter meestal *eu* hebben, als : *kovelen* (*keuvelen*), *popelen*, *veroveren*. Hiervan zijn uitgezonderd : *goochelen*, *noodigen*, *tooveren*.

4°. in woorden, waarin de *o* verkorting duldt, of tot den *hellen* klank gebragt kan worden, als : *boter* (*botter*), *lozen* (*lossen*), *schotel* (*schottel*); alsmede in het meervoud dier woorden, welke in het enkelvoud de *helle o* hebben, als : *geboden* van *gebod*, *holen* van *hol*, *loten* van *lot*.

5°. in woorden van uitheemschen oorsprong, welke bij ons den klemtoon op de *scherpe o* ontvangen, als in : *koper*, *mode* (metaal), *toren*. Hiervan zijn uitgezonderd : *kroonen*, *toon* en *troon*.

§ 61. De *dubbele o* wordt daarentegen gebruikt :

1°. in woorden van vreemde afkomst, wier oorspronkelijke tweeklank *au* in *o* verwisseld is, als in : *oor* (*auris*), *klooster* (*claustrum*), *kool* (*caulis*).

2°. in woorden, welke in het Hoogduitsch met *au* geschreven worden, als : *boom* (*Baum*), *oog* (*Auge*), *gelooven* (*glauben*), *koopen* (*kaufen*).

3°. in alle woorden, van welke de uitgang *loos* en *noot* (*genoot*) bij de vorming van het meervoud, verbuiging enz., verlengd wordt : *hulpelooze*, *schuldeloozer*, *deelgenooten*, *vennooten*.

4°. in vele woorden, welke in het Engelsch met *ea* geschreven worden, als : *doove* (*deaf*), *looden* (*lead*), *stoomende* (*steaming*), *stroomen* (*streams*).

5°. in het enkelvoud van zoodanige woorden, waarbij anders de scherpe klank der tusschen medeklinkers opgesloten *hol-scherpe*

(1) Bij velen komen de werkwoorden *verliezen* en *vriezen* als ongelijkvloeiend voor; zij zijn echter onregelmatig, en dus niet in dezen regel begrepen, hoewel hun klank *ie* bij de vervoeging in de *hol-scherpe o* verandert.

o zou verloren gaan, bijv.: *pool, polen; roos, rozen; zool, zolen*. Om dezelfde reden wordt in vele werkwoorden, bij de drie personen van het enkelvoudig en bij den tweeden persoon van het meervoudig getal in de tijden der aantoonende wijs, de *o* verdubbeld, al is aan die werkwoorden slechts de *hol-scherpe o* eigen, bijv.: *hij bood, wij boden; gij looft, wij loven; ik schoof, zij schoven*.

§ 62. De verlenging der *u* geschiedt nog tegenwoordig vóór klinkers of aan het einde eener lettergreep door *w*, als in: *duw, stuwen*; of anders door verdubbeling, als in: *buur, schuur*, waarbij echter in de uitspraak nimmer de smeltende overgang mag worden veronachtzaamd. Wordt de *u* niet door eenigen anderen medeklinker opgesloten, zoo heeft de verdubbeling nimmer plaats, als in: *buren, schuren*, daar de verscherping door de gebruikelijke verdeling dier woorden van zelve plaats vindt.

Over de twee- en drieklanken.

§ 63. Iedere enkele opening van den mond vormt, gelijk in § 39 reeds is aangemerkt, zoodra zij hoorbaar wordt, *eenen klinker*, welke altijd eenvoudig en van eenen ongemengden klank is. Wanneer derhalve de mond van de eene opening tot de andere overgaat, dán worden eigenlijk *twee* of *drie* klinkers voortgebracht, welke, schoon in *ééne* lettergreep bij elkander gevoegd, en onder het uitspreken zamengesmolten, echter noodzakelijk eenen gemengden klank hebben. De eersten noemt men *twee-*, de laatsten *drieklanken*.

§ 64. Een tweeklank ontstaat door zamenvoeging van de enkele *a, i, o* of *u* met *e, i* of *u*, waarbij echter valt op te merken, dat, zoo wel hierin als in den drieklank, de klank altijd afneemt, en dus een sterker klinker in een zwakkeren overgaat, en niet omgekeerd; hetgeen een gevolg is van de noodwendig zwakkere spanning der borst bij elke uitademing, welke niet dadelijk door eene nieuwe inademing hersteld wordt.

§ 65. Gemeenlijk onderscheidt men nog in onze taal de tweeklanken: *ai, aai, au, aau, eu, eeu, ei, ie, oe, ooi, ou, ui*, en als drieklanken: *ieu, oei, iaau*, waarin de *dubbele a, e* en *o* slechts ter onderscheiding van eene andere hoofschakering der uitspraak, en geenszins als aanduidingen van de verlenging van den scherp klank voorkomen. Van deze twee- en drieklanken worden echter *eu, ie* en *oe* door velen als overgangsklanken, *ieu* en *oei* als

tweeklanken beschouwd, daar men bij de uitspraak der eersten nagenoeg eenen onvermengden klank, en bij de laatsten juist niet elk der drie zamengestelde klinkers afzonderlijk hooren doet ⁽¹⁾.

§ 66. De tweeklank *ai* bestaat uit de *helle a* en *doffe i*; behalve in het tusschenwerpsel *ai*, komt deze klank thans niet meer voor ⁽²⁾.

§ 67. Menigvuldiger is de tweeklank *aai*, eigenlijk de *scherpe a* gevolgd door de *doffe i*, als in: *kaai*, *taai*, *maaijen*, *zaaijen*.

Hierbij valt echter op te merken, dat velen de overgangsletter *j* achter dezen tweeklank verwerpen, en *maaien*, *zaaien*, of zelfs *maaiën*, *zaaiën*, willen geschreven hebben. De eerste wijze van schrijven is evenwel te verkiezen, daar zij zoo wel eenparigheid als welluidendheid bevordert. Hetzelfde heeft bij de tweeklanken *ei*, *ooi* en *ui*, en bij den drieklank *oei* plaats; men schrijve altijd: *vleijen*, *strooijen*, *sluijer*, *groeiing*.

§ 68. De tweeklank *au* bestaat uit de *helle a* en de *doffe u*, als in: *dauw*, *rabauw*. Deze komt zelden voor, maar dient in de uitspraak zoo wel van den voller tweeklank *ou*, als van den meer slependen *aau* onderscheiden te worden.

De *w* in *rabauwen* dient enkel om den overgang tot de volgende lettergreep gemakkelijk te maken. Daar zij eenparigheid en welluidendheid bevordert, moet zij behouden worden, schoon eenigen voor het vroeger gebruikelijk *dauen*, *rabauen* enz., ijveren. Hetzelfde geldt bij de tweeklanken *aau*, *eeu* en *eu*, en bij de drieklanken *ieu* en *iaau*; men schrijve steeds *raauwheid*, *geeuwen*, *vrouwen*, *nieuwe*, *miaauwen*.

§ 69. De tweeklank *aau* bestaat uit de *scherpe a* met de *doffe u*, *gaauw*, *laauw*, *verflaauwen*.

§ 70. De tweeklank *eu* is eigenlijk de verlengde *helle u*, als in: *deun*, *leunen*; hij komt overéén met de Hoogduitsche *ö* in: *König*.

§ 71. De tweeklank *eeu* bestaat uit de *helle e* en de *doffe u*, als in: *leeuw*, *schreeuwen*, *sneeuw*.

§ 72. De tweeklank *ei* bestaat uit de *helle e* en de *doffe i*, als in: *beide*, *klein*, *meid*. Het schrille van den oneigentlijken klank der *ij* moet zorgvuldig van de breeder uitspraak van den tweeklank *ei* onderscheiden worden. Om vroeger gemelde redenen

(1) Nog juistere welligt ware het, *ie* en *oe* geheel als zuivere klinkers aan te merken.

(2) Men moet toch bij de verlenging met *i* (zie § 51) zorgvuldig zoodanige uitspraak vermijden.

zijn echter tot eenparigheid van spelling de volgende regels noodzakelijk geworden.

§ 73. De tweeklank *ei* wordt gebezigd :

1°. in gelijkvloeiende werkwoorden, als : *arbeiden, arbeidde, gearbeid*. Hiervan zijn echter uitgezonderd de werkwoorden : *gijzelen, kastijden, kwijnen, mijmeren, polijsten, zijpelen*. Evenzoo zijn hiervan de gelijkvloeiende werkwoorden uitgezonderd, welke uit een woord, dat met *ij* geschreven wordt, zijn zamengesteld of afgeleid, als : *bedijken* van *dijk*, *bevrijden* van *vrij*, *mijnen* van *mij*, *spijsen* van *spijs*, *verwijden* van *wijd*.

2°. in woorden, welke in het Fransch den klemtoon op *ai, ée* of *é* laten vallen, en in die, welke van Latijnsche woorden op *tas* (Fransch : *té*) uitgaande ontleend zijn, en bij ons in *teit* eindigen, als : *kapitein (capitaine), karrewei (corvée), liverei (livrée), majesteit (majestas, majesté)*. Hiervan is uitgezonderd *dozijn (douzaine)*.

3°. in woorden, waarvan *eg* of *ee* in *ei* zamengetrokken is, als in : *dweil (dwegel), peil (pegel), zeil (zegel)*.

4°. in de uitgangen *heid, lei* en *stein*, als : *standvastigheid, eenerlei, Ravestein*.

§ 74. De *ij* wordt daarentegen gebezigd ;

1°. in ongelijkvloeiende werkwoorden, bij welke de bedoelde klank in den eersten betrekkelijken verleden tijd en het verleden deelwoord in *e* verandert, als in : *schrijven, schreef, geschreven*; — alsmede in die werkwoorden, welke in § 73, 1°. zijn vermeld.

2°. in vele zelfstandige naamwoorden, welke eenen staat, eene waardigheid of eene werking aanduiden, en op *ij* uitgaan, als : *bakkerij, brouwerij, grietenij, heerschappij, slavernij*; — alsmede in den uitgang van basterdwoorden, die in het Latijn op *ia* en in het Fransch op *ie* eindigen, bijv. : *batterij (batterie), huverij (avarie), kanselarij (chancellerie)* (1°).

3°. in woorden, welke uit andere talen ontleed zijn, en in de oorspronkelijke taal den nadruk op *i* hebben, als : *gordijn (cortina), lijm (limus), stijl (stilus), tijger (tigrus), vijg (ficus), wijn (vinum)*.

§ 75. De opgegeven regels gelden, even als die bij de enkele en dubbele *e* en *o*, voor alle zamenstellingen en afleidingen der bedoelde woorden. Er blijven echter altijd nog ettelijke woorden

(1°) Ook *monarchij (monarchie)* enz. wordt tot dezen regel gebragt, schoon er de *ie*-klank aan eigen is; men schrijve echter steeds : *artillerie, infanterie, kavallerie*.

over, waarvan de spelling niet hierdoor wordt bepaald; weshalve voor hen, wier gehoor en uitspraak voor de onderscheiding van den verschillenden klank dezer woorden minder vatbaar zijn, een taalkundig woordenboek, waarin dit onderscheid opzettelijk aangewezen wordt, eene onontbeerlijke behoefte is.

§ 76. De tweeklank *ie* is eigenlijk de verlengde *scherpe i*, als in: *dier*, *vlieg*, gelijk *ij* de *verscherpte helle i*; — eene meerdere smijdigheid in de uitspraak van den eersten klank doet het onderscheid genoegzaam hooren.

§ 77. De tweeklank *oe* is eene verbreding van de *doffe o*, en wordt op gelijke wijze uitgesproken als de Hoogduitsche *u* in: *thun*. Vooral bij het uiten van dezen klank is het van den opsluitenden medeklinker afhankelijk verschil in *during* groot; in *boer* is deze onder anderen vrij wat langer dan in *doen* of *koek*.

§ 78. De tweeklank *ooi* is eene verbinding van de *scherpe o* met de *doffe i* van *bezigen*, als in: *gooijen*, *hooi*, *nooit*.

§ 79. De tweeklank *ou* heeft den klank der *helle o* met de *verkort-scherpe u* in *dubloen*, als in: *bouwen*, *hout*, *schouder*.

§ 80. De tweeklank *ui* is zamengesteld uit de *helle u* en de *doffe i*, als in: *duit*, *schuim*, *sluizer*.

§ 81. Omtrent sommige tweeklanken dient nog opgemerkt te worden, dat de verbastering der uitspraak langzamerhand hier en daar eene verwisseling van tweeklank heeft doen ontstaan: voor *eu* toch bezigden de ouden *ue* (*vruegde* voor *vreugde*); voor *oe* dikwerf *ue* of *ou* (*gued* voor *goed*, *bouk* voor *boek*); voor *ei* meestal *ai* (*hailig* voor *heilig*). Ook tegenwoordig worden *eu* en *oe* nog dikwerf onverschillig gebezigd (*genoegte*, *geneugte*); zoo ook *eu* en de *gewoon-scherpe e* of *hol-scherpe o*, als in: *leunen* (*lenen*). *steuren* (*storen*); wijders *ui* en *ie* in: *kuiken* (*kieken*), en *ie* en *u* in: *bestuur* (*bestier*). Het gewoon gebruik en de welluidendheid moeten hierin ten rigtsnoer verstrekken, terwijl de laatste het voorschrijven van eenparigheid in dit opzigt ongeraden doet voorkomen.

§ 82. De drieklank *ieu* is eene verbinding van den tweeklank *ie* met de *verkort-scherpe u* in *dubloen*, als in: *hieuw*, *nieuwe*.

§ 83. De drieklank *oei* is eene verbinding van den tweeklank *oe* met de *doffe i* in *bezigen*, als in: *loei*, *verfoeijen*.

§ 84. De drieklank *iaau* is eene verbinding van de *scherpe i* met den tweeklank *aau*. Slechts één woord bezitten wij, waarin deze drieklank voorkomt, — het klanknabootsend *miaauw*.

Over de medeklinkers.

§ 85. Bij de behandeling der medeklinkers dienen wij in de eerste plaats te doen opmerken, dat zij, als ware het tusschen de lippen, tegen de tanden, en het voorste en achterste gedeelte van het verhemelte geklemd, bij de uitspraak door behulp van klinkers óf uitgeleid óf uitgestooten moeten worden, gelijk bijv. de *effe, elle, emme* enz. tot de eersten, de *be, de, ka, te* enz. tot de laatsten behooren. Wél heeft men begonnen ook de eerstgemelden *fe, le, me* te noemen; maar zeker is het, dat daardoor de klank dier letterteekens op verre na zoo klaar en krachtig niet uitgedrukt wordt, even als in *ebbe, edde, egge* het geluid der *b, d, g* veel minder zou nitkomen dan in *be, de, ge*. De oorspronkelijke reden dezer oneenparigheid in de benoeming der medeklinkers zal wel te zoeken zijn in het vroeger algemeen gebruik der eerstgenoemde letterteekens, met voorbijgang der overige, tot sluiting der woorden. Hierin eenparigheid te willen brengen, kan alzoo in geen deele verkieslijk geacht worden.

§ 86. Daar de mensch, behalve den mond en het verhemelte, geene andere werktuigen bezit om oorspronkelijke klanken te vormen, dan den strot, de tong, lippen en tanden; zoo kan men de medeklinkers in de Nederlandsche taal verdeelen in *keel-* (oneigentlijk voor *strot*), *tong-*, *lip-* en *tandletters*, waarbij de *ch, g* en *k* tot de keelletters, de *d, t, l, n* en *r* tot de tongletters, de *b, p, f, v, w* en *m* tot de lipletters, en de *s* en *z* tot de tandletters gebragt worden, terwijl de *h* en *j* meestal niet als eigentlijke medeklinkers worden aangemerkt.

§ 87. Eenige dezer medeklinkers worden *verwantschapt* genoemd, omdat zij in aard van vorming gelijk zijn, en alleen in scherpte van uitspraak verschillen. Even als bij de klinkers, kan men ook te dezen opzichte in onze taal drie schakeringen opmerken, schoon zij juist niet voor alle medeklinkers in gebruik geraakt of bewaard gebleven zijn.

§ 88. Als een gevolg van de innige verbinding der spraakdeelen met elkander, waardoor de meerdere spanning van het eene ook eene meerdere spanning in het andere verwekt, dient bij voorkeur gelet te worden, om dáár, waar letters van niet hetzelfde spraakdeel in de uitspraak, en zulks in *dezelfde* lettergreep, vereenigd worden, bij de hardere schakering van den door het eene

spraakdeel gevormden medeklinker, ook de hardere letter van het andere spraakdeel te bezigen. Hieruit vloeit noodwendig voort, dat de verwantschapte medeklinkers onderling verwisseld *kunnen en moeten* worden.

§ 89. De *b* en *p*; *f*, *v* en *w*; *ch*, *g* en *k*; *d* en *t*; *s* en *z* zijn als verwantschapte medeklinkers aan te merken, met wier behandeling wij bij het geven van regels voor het gebruik der medeklinkers beginnen zullen.

§ 90. De lipletter *b* is zacht in de uitspraak, en wordt zelden als sluitletter gebezigd, daar hiertoe hare verscherping *p* beter geschikt is. Beide zijn gelijkmatige blaasletters, en verschillen alleen in kracht van drukking; terwijl bij ons de in het Hoogduitsch gebezigde versterking der *p* in *pf* niet gebruikt wordt. Als uitzonderingen op het voorgaande gelden *abt*, *ambt*, *heb-zucht* en eenige weinige dergelijke woorden, wier spelling door het algemeen gebruik gevestigd is.

§ 91. De *f*, *v* en *w* komen mede als verwantschapte lipletters, maar van ongelijkmatige blazing, in aanmerking. Van deze was de harde *f* oorspronkelijk de eenige sluitletter, schoon tegenwoordig de zachtste der drie, de *w*, ook als zoodanig, vooral bij het aanhouden van den *u*-klank, voorkomt. Bij het meervoud van woorden, wier enkelvoud op eene *f* uitgaat, alsmede in hunne afleidingen en verbuiging of vervoeging, verandert deze dan ook doorgaans in *v*, als: *bedrijf*, *bedrijvigheid*; *brief*, *brieven*; *hof*, *ten hove*; *ik schrijf*, *wij schrijven*. Vóór eenen harden medeklinker moet eene *f* gebezigd worden; onraadzaam blijft het echter op eenen zoodanigen altijd eene *f* te laten volgen, daar men alsdan noodeloos de uitspraak verscherpt: men schrijve alzoo *ontvangen*, *ontvonken*.

§ 92. Wij deden reeds in § 16 het onderscheid tusschen de keelletters *k* en *g* opmerken; de eenige zwaarigheid over het gebruik dier beide letters zal later bij de behandeling van de zamengestelde letterteekens *ng* en *nk* worden uit den weg geruimd (zie § 97). Er bestaat buitendien eene derde keelletter (*ch*), welke, zeer laag in den strot gemaakt en bijna van uit de borst opgehaald, als verharding der *g* gelden moet, en waaromtrent alleen het gemis van een enkelvoudig letterteeken in onze taal oneenparigheid in het gebruik heeft doen ontstaan. Van staatswege echter werd in het begin dezer eeuw aangenomen, de *g* in alle woorden te

gebruiken, welke die letter in het meervoud of in de afleiding vorderen, als : *oogen* van *oog*, *klagt* van *klagen*, *magt* van *mogen*, *regt* van *regel*⁽¹⁾.

Eene tweede moeilijkheid zou volgens sommigen gelegen zijn in de ongeschiktheid der *g* tot verdubbeling der *ch* in *lagchen*, *ligchaam*; weshalve men voorgeslagen heeft : *lachen*, *lichaam* te schrijven, hoezeer dit strijdt tegen het gebruik, in woorden, welke eenen hellen klank vóór den slot-medeklinker hebben, dezen laatsten bij de verlenging te verdubbelen, dewijl anders de helle klank bij de gebruikelijke verdeling der woorden scherp zou worden. In het tegenovergesteld geval toch begreep men het in uitspraak en schrift even onbehaaglijk *lachchen*, *lichchaam* te moeten bezigen. De *g* echter is in de uitspraak aan het einde eener lettergreep altijd genoegzaam scherp, om de meest gebruikelijke schrijfwijze van *lagchen*, *ligchaam* te billijken : ongerijmd evenwel is het ook in *lach*, *lachje* enz., gelijk somtijds geschiedt, deze verdubbelings-*g* te houden.

Alle drie de keelletters worden als sluitletters gebezigd.

§ 93. De vaste en staande stooting van de tong heeft insgelijks drie schakeringen : in plaats echter van de vroegere zachte (nog in het Engelsch gebruikelijke) *th*, de middelbare *d* en de harde *t*, is bij ons de *d* als zacht, en de *t* als middelbaar aangenomen; terwijl deze laatste slechts in uitheemsche en in enkele uit vreemde talen in het Nederlandsch overgegene

(¹) Moge nog tegenwoordig deze als hulpmiddel tot bevordering der eenparigheid voorgeschreven regel door de groote meerderheid gevolgd worden; velen echter beginnen er de ongenoegzaamheid van te erkennen : aan de meesten toch valt het bezwaarlijk deze stamwoorden na te sporen of zelfs te onthouden, en daarenboven bestaat hieromtrent door verloop van tijd geene genoegzame zekerheid (bijv. : *geslacht*, *trachten* en *zwichten* komen even goed van *slagen*, *tragen* en *zwijgen*, als *digten*, *jagen* en *slagten* van *dijgen*, *jagen* en *slagen*).

Bovendien ligt de zwarigheid geheel in het gebruik der *gt* of *cht*, en hierbij mag de algemeene regel voor de verwantschape medeklinkers gelden (bijv. : zoo wel *jacht*, *macht* als *kracht* te schrijven); slechts in één geval kan men het gebruik van *cht* gevoegelijk verwerpen, te weten, in de vervoeging der werkwoorden, wier wortel op *g* uitgaat, waarbij men alzo schrijve : *hij draagt*, *gij ligt*, omdat hierin de *t* geacht kan worden niet onmiddellijk op de *g* te volgen, daar men oudtijds bestendig *hij draget*, *gij ligget* schreef. In woorden als *hoogte*, *lengte* dient de *g* behouden, zoo wel omdat de *t* niet in dezelfde lettergreep en dus niet onmiddellijk volgt, als omdat oudtijds *hoogde*, *lengde* geschreven werd.

woorden, of wel bij zamentrekking, door de aanblazing *h* verhard of versterkt wordt ⁽¹⁾. De *d* wordt tegenwoordig ook gebezigd als sluitletter van die woorden, welke haar in het meervoud of bij afleiding vereischen, als: *stad* (*steden*), *aard* (*aardig*), *rond* (*rondom*); voorts bij wijze van uitzondering in: *iemand*, *niemand* enz. — De *t* is de kenmerkende sluitletter voor den tweeden persoon van het enkel- en meervoud in alle tijden der werkwoorden, en voor den derden persoon in het enkelvoud des tegenwoordigen tijds der aantoonende wijs. Hiervan is echter uitgezonderd het enkelvoud der gebiedende wijs, als: *loop*, *antwoord gij*. De *dt* vereenigd wordt tot sluiting gebezigd, ter aanduiding van den tweeden persoon des tegenwoordigen tijds en van den tweeden persoon des eersten betrekkelijk verleden tijds der aantoonende wijs van die werkwoorden, welke in de onbepaalde wijs eene *d* vóór de eindverlenging *en* of als overgangs-medeklinker hebben, maar is eigenlijk eene zamentrekking voor *det*, gelijk oudtijds *gij vindet*, *vondet* geschreven werd. Ook de derde persoon van het enkelvoud van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs eindigt in dit laatste geval op *dt*.

Veel is er getwist over het gebruik der *d* of *t* in woorden, als: *grijsaard*, *Spanjaard*. Hoezeer nu dit toevoegsel *aard* bezwaarlijk altijd van gelijke beteekenis met ons naamwoord *aard* (*inborst*) wezen kan, maar de oude vormings-uitgang *er* of *aar* waarschijnlijk later door eene *t* versterkt werd, zoo zal echter het algemeen gebruik bij zoodanige woorden het bezigen der *d* kunnen wettigen; vooral daar in het meervoud zoo wel *Spanjaarden* als *Spanjaards*, enz. voorkomt, en van *bastaard*, *vuilaard* enz. *bastaardij*, *vuilaardig* enz. worden afgeleid.

Verder schrijve men *thans*, *althans* (beide van *te hands*) en *nogthans* (van 't oude *nogtan*).

§ 94. De sissende stooting der tong, waardoor de tandletters ontstaan, heeft mede bij ons drie schakeringen in de uitspraak, schoon oudtijds anders dan tegenwoordig. Vroeger toch was de *s* de middelbare, de Angelsaksische *th* (in het Engelsche *th*) de zachte, en de *z* (*tsedde*) de scherpe klank. Thans is echter bij ons de *z* (*zedde*) als zacht, de *s* als middelbaar, en de *sch*

(1) In basterdwoorden heeft de *t* soms eene geheel eigenaardige uitspraak, nagenoeg overeenkomstig met de *c* vóór *e*, *i* en *y*; men verlieze dit niet uit het oog bij woorden, als: *inspectie*, *natie*, *residentie*.

als hard aangenomen. Hiervan kunnen alleen de beide laatsten als sluitletters gebezigd worden; terwijl met de *z* en *s* hetzelfde als met de *f* en *v*, in het meervoud, bij verbuiging, vervoeging of afleiding in acht genomen worden moet, bijv.: *huis*, *huizen*, *ten huize*, *huizing*, *ik verhuis*, *wij verhuizen*.

De uitgang *sel*, gevoegd achter den wortel van werkwoorden, als in: *baksel*, *blauwsel*, *zaagsel* enz., moet altijd met ééne *s* geschreven worden.

Meest alle bijwoorden zijn door het bezigen der *s* als eindletter van de nagenoeg eensluitende bijvoegelijke naamwoorden, welke met *sch* geschreven worden, te onderscheiden.

Bij de uitspraak der *sch* dient er echter vooral op gelet te worden, dat de toegevoegde *che*-klank alleen ter versterking der *s* dient, en dus geenszins in al zijne hardheid mag gehoord worden; *heuschheid*, *menschen* moeten dus meer als *heussheid*, *menssen* worden uitgesproken: alleen wanneer de *sch* door eene scherpe of helle *e* of door eenigen anderen klinker wordt gevolgd, als in: *scheren*, *schelmsch*, *schaap*, *schip*, wordt de *che*-klank met eenigen nadruk vereischt.

Omtrent de *s* dient nog te worden opgemerkt, dat zij in de woorden *huisselijk*, *prijsselijk* enz. met regt verdubbeld wordt, daar anders de uitspraak allengs in *hui-selijk*, *prij-selijk* zou kunnen ontaarden. Ook in de woorden op *sch* uitgaande, waarin bij verlenging de helle klank gevaar zou loopen in eenen scherpen over te gaan, moet eene *s* worden ingelascht, bijv.: *bosch*, *bosschaadje*; *visch*, *visschen* (*).

§ 95. Bij de lipletter *m* valt als volstrekten klank, zonder verscherping of verzachting, weinig aan te merken, dan dat zij bij ons niet met lippen alleen, doch meer binnen in den mond gemaakt wordt.

§ 96. Bij de zuivere tongletters *l* en *r* is de werking door lossen slag of rateling geheel vrij, weshalve men dan ook

(*) Van staatswege is aangenomen te spellen: *zamen*, *verzamelen*, *zamen-spraak*, *gezamenderhand*; dit strookt echter niet geheel met de gevestigde uitspraak, welke in *zamen*, *zamenstellen*, *zamen-spraak* en dergelijke zamenkoppelingen, even scherp de *s* doet uitkomen, als in *verzamelen*, *gezamenderhand* enz. duidelijk de *z* gehoord wordt. Afleiding en uitspraak zouden ook pleiten voor 't behoud der *s* in *Saturdag*. Insgelijks in *zestig*, *zeventig* zou volgens eenigen de *s* te verkiezen zijn.

nimmer bij de uitspraak der *r* de keel moet te baat nemen, maar steeds het onbehaaglijk *brouwen* vermijden.

Omtrent de verdubbeling der *l* in het midden der woorden is veel getwist; daar echter de *uitgang* LING (eene persoon aanduidende) wel degelijk in onze taal bestaat, zoo is de spelling van *hemelling* even min te verwerpen als die van *adellijk*, *mid-dellijk*, waarin de *uitgang* *lijk* één is met den wortel van het werkwoord *gelijken*.

§ 97. Meerdere moeilijkheid bestaat er omtrent de uitspraak der *n*, welke eerst dán geheel zuiver is, wanneer zij met het midden der tong tegen het ware steunpunt van het verhemelte gevormd wordt; maar bij welke door de samenwerking der keel eene klemming ontstaat, die den zamengestellten *eng-* en *enk-*klank hooren doet. Even als bij de *ch* zijn dan ook de dubbelteekens *ng* en *nk* meermalen, doch verkeerdelijk, als eene zamenvoeging van de *n* met de *g* of *k* beschouwd, en heeft men zich somwijlen er zelfs op toegelegd, elk dezer letters afzonderlijk te doen hooren, bijv. in : *dingen*. Deze onnatuurlijke stootende verharding onzer moedertaal dient met kracht te worden tegengegaan; ook zal bij de woordsnijding worden aangetoond, dat men zoodanigen dubbelledigen medeklinker nooit had behooren van één te scheiden. De onderlinge verwisseling van den *eng-* en *enk-*klank is alleen uit eene sterker samenwerking der keel door meerdere schaving in de uitspraak ontstaan, en heeft slechts in enkele woorden plaats, waarbij het spraakgebruik het bezigen der *k* in schrift gewettigd heeft. Deze zijn : *sprinkhaan*, *koninklijk* en eenige bijgevoegelijke naamwoorden op *lijk*, waarin de doffe *e* voorkomt, als : *aanvankelijk*, *oorspronkelijk*. In *jonker*, *sprenkelen* had reeds sedert lang het eenparig spraakgebruik de schrijfwijze gevestigd.

Eene tweede moeilijkheid bij de uitspraak der *n* doet zich op, wanneer zij ná de doffe *e* als sluitletter gebezigd wordt. Velen toch beijveren zich, met verscherping van den doffen *e-*klank de *n* duidelijk te doen hooren, zonder in aanmerking te nemen, dat, begint het volgend woord met eene *b*, *d*, *f*, *g*, *k*, *m*, *p*, *r*, *s*, *t*, *v*, *w* en *z*, deze *n* vrij stram van de tong wil. In andere gevallen, bijv. vóór eene merkbare rust, vóór de *h*, vóór de klinkers, enz., moet men haar altijd, maar vooral zonder verscherping der voorafgaande doffe *e*, laten hooren.

§ 98. De *h*, schoon onder de medeklinkers opgenoemd, is bij ons eigenlijk niets dan eene verstijving des gorgels in het uitspreken, welke den galm niet vloeijen, maar (door het hijgen tot opening der borst) zwellen doet; zij moet dus slechts als een bloote ademtocht vóór het begin van eenen klinker worden aangemerkt.

Opmerkelijk is het, dat deze aanblazing in de verschillende gewesten van ons vaderland niet slechts in enkele gevallen verschilt, maar ook wel eens juist omgekeerd plaats vindt: zoo spreekt men bij voorbeeld in *Zeeland* die woorden met eene *h* uit, welke in *Holland* er geen aannemen. Niet alleen gewesten verschillen hieromtrent, maar zelfs in enkele steden; in *Enkhuizen* onder anderen is dit verplaatsen der aanblazing zeer merkbaar. Uit § 25 en 26 vloeit echter, zonder dat zulks verder betoog behoeft, van zelf voort, dat de over het algemeen in *Holland* gevestigde uitspraak ter navolging steeds de voorkeur verdient.

§ 99. De *j* is niet anders dan de klinker *i*, welke aan het begin der lettergreep vóór eenen klinker geplaatst de eigenschap van eenen medeklinker aanneemt; daar zij nagenoeg met de punt der tong tegen het verhemelte gemaakt wordt, en dus niet dan met eene opschortende beweging van deze naar achteren gevormd kan worden, zoo verwekt deze opzetting aldaar eenigermate de vorming van de *g*: van dáár de verwisseling van beiden in: *gij* en *jij*, *ge* en *je*.

De *j* komt echter in onze taal nog op eene bijzondere wijze met de *d* als zamengesteld letterteeken voor, en dient alsdan gelijk de Fransche *g* in *bocage* te worden uitgesproken, als in: *bosschaadje*, *paadje*, *plantaadje* (*). Geheel ten onregte heeft men somwijlen ieder dezer letters afzonderlijk willen uitspreken, daar juist door gemis aan een afzonderlijk letterteeken voor eene verzachte *sj* dit dubbelteeken is ingevoerd, en de scheiding der *d* en *j* eene stootende verharding der uitspraak te weeg brengt.

§ 100. De vreemde medeklinkers *c*, *q* en *x* komen eigenlijk alleen in uitheemsche woorden voor, ofschoon ook vele dier woorden, welke door verloop van tijd in onze taal zijn opgenomen, voortdurend met dezelfde letters dienen geschreven te worden, wil men de juiste uitspraak behouden. De *c* heeft tweederlei klank: vóór de *a*, *o* en *u* verkrijgt zij dien van *k*, als in: *Cato*,

(*) In enkele woorden heeft men deze vreemde *g* behouden; deze spreke men dan ook op die wijze uit, als: *genie*, *horloge*, *ingenieur*.

Cuba; vóór de *e* en *i* nagenoeg dien der *s*, doch eenigzins scherper, als in: *Cicero*, *citroen*. — De *q*, welke steeds door eene *u* gevolgd wordt, heeft men dikwijls ten onregte vervangen door eene *k* met achtergevoegde *w*, daar de smijdigheid der uitspraak alsdan bijna geheel verloren gaat. Het langdurig gebruik heeft echter in vele woorden de spelling met *kw* gewettigd, als in: *kwartiermeester*, *kwijten*, welke tegenwoordig als geheel *Nederlandsch* mogen aangemerkt worden; afkeuring verdient het evenwel, zoodanige woorden, welke wel het burgerregt verkregen, maar niet als geheel *Nederlandsch* kunnen beschouwd worden, gelijk: *quitantie*, *qualiteit*, met *kw* te schrijven. Eigennamen als: *Quintus*, *Quirinus*, zijn nog door niemand anders geschreven en moeten zulks nimmer worden. — De *x* heeft nagenoeg dezelfde uitspraak als de *ks*, doch zweemt aan het einde der woorden eenigzins naar de zachtere *gs*. Zij komt bij ons alleen in vreemde woorden, en wel meestal in eigennamen, voor, als in: *Demonax*, *Styx*, *Xenophon*, *Xerxes*, *xylographie*.

§ 101. Behalve deze letterteekens heeft men nog het zamen-gestelde teeken *ph*, dat meestal met de min smijdighe *f* bij ons verwisseld wordt, maar in vreemde woorden, als: *Philippus*, *Phocion* beter behouden blijft. — Ook in de *th*, welke insgelijks alleen in vreemde woorden of door zamentrekking voorkomt, dient men de blazing van de *h* eenigzins duidelijk te doen hooren, als in: *thans*, *Theodorus*.

§ 102. Na, zoo veel ons bestek gedooft, de enkele en zamen-gestelde letterteekenis behandeld te hebben, blijven ons ten op-zigte der spelling nog eenige bijzonderheden te vermelden, die zorgvuldige behartiging verdienen.

§ 103. In de eerste plaats heeft men door de spelling eenige gelijkkluidende, doch in beteekenis verschillende, woorden ge-tracht te onderscheiden; diensvolgens schrijve men: *doch* (maar) en *dog* (een hond), *hart* (ligchaamsdeel) en *hert* (een dier), *nog* (bovendien) en *noch* (en niet), 't geen evenzeer door het gebruik als door de uitspraak gewettigd wordt⁽¹⁾.

(1) SIEGENBEEK en WEILAND onderscheiden ook *ligt* (niet zwaar) van *licht* (niet donker). Volgens BILDERDIJK ten onregte: 't is bij dezen hetzelfde woord, doch in 't eerste geval toegepast in stoffelijken zin, in 't laatste in betrekking tot den geest gebezigd. De leer der verwantschape medeklinkers zou derhalve naar veler meening hierbij dienen gevolgd te worden.

§ 104. Om de regelmatigheid te bevorderen heeft men insgelijks voorgeslagen, uit ettelijke woorden eenige letter te verwerpen, welke niet in het stamwoord gevonden wordt, bijv. : *gebrekig*, *hedendagsch* enz.; maar alsdan zou men met even veel regt moeten schrijven; *eensgelijks*, *gespreken*, *schipje*, waarvan de ongepastheid wel een ieder in het oog zal loopen. Evenzoo verdient het geenerlei aanprijzing, de door het gebruik gevestigde spelling van sommige woorden tot hunne oorspronkelijke schrijfwijze te willen terugbrengen, bijv. : *overtallig*, *wijleer*; zoo wel omdat men, eens dit spoor inslaande, in een doolhof van moeijelikheden zou geraken, als ook omdat de verstaanbaarheid hierdoor niet altijd zou bevorderd worden. Met omzigtigheid dient ook de door velen voorgeslagen regel te worden opgevolgd, in vele woorden, overeenkomstig het algemeene spraak- en schrijfgebruik, eene letter weg te laten, die volgens den eigentlichen aard en oorsprong dier woorden daartoe behoort, dewijl men hierdoor de taal vaak noodeloos verhardt. In woorden als : *diestijds*, *eerstdaags*, *schierlijk*, is de spelling van *destijds*, *eerstdaags*, *schielijk*, evenzeer als de welluidendheid bevorderende aan te bevelen, als dergelijke uitlating eener letter om dezelfde reden in *eensdeels*, *geenszins*, afkeuring verdient.

§ 105. Omtrent het inlasschen eener *d* ter versterking der uitspraak van de medeklinkers *l*, *n*, *r* in : *felder*, *klaarder*, *schoonder*, of ter vermindering van eenen stootenden zamenloop van klinkers als, in : *tweederlei*, doet men best, even als met de inlassching of uitlating der *e* vóór *lijk* en *loos*, als in : *behaaglijk*, *belangloos*, *menschlijk*, naar vereisch der omstandigheden te handelen, daar men hierbij vooral dient te letten op de meerdere of mindere snelheid of waardigheid in den gang zijner gedachten. Wordt de uitgang *lijk* of *loos* door eene *r* voorafgegaan, of bevindt zich vóór die uitgangen eene *n*, volgende op eenen tweeklank of op eenen verdubbelden klinker, dán dient de weglating der *e* onder alle omstandigheden aanprijzing, bijv. : *heerlijk*, *weerloos*, *aanzienlijk*, *toonloos*. Evenzoo schrijve men steeds : *geneeslijk*, *vergeestlijk*, *verkiezlijk* (*).

(*) Veel is ook getwist over 't weglaten der *t* in *eigentlich*, *opentlijk*, *wesentlich* enz. HUYDECOPER, die de toonlooze uitspraak der voorlaatste lettergreep wilde handhaven, verwierp de *t*. In navolging van dezen bleef zij dan ook bij WEILAND en SIEGENBEEK achterwege; doch nu wilden enkelen zelfs *eigelijk*,

§ 106. Groot verschil bestaat er eindelijk in de spelling der verkleinwoordjes: eenigen willen *jen* of *tjen* als verkleinings-uitgang bezigen, schoon toegevende dat, door de tegenwoordige hardere uitspraak der *d*, de *t* achter deze letter gevoegelijk kan worden weggelaten (*kindtjen*, *kindjen*); anderen daarentegen willen dat de verkleining door *je* (*briefje*, *lipje*) geschiedep moet. Deze laatste regel wordt tegenwoordig vrij algemeen en is ook van staatswege aangenomen, hoezeer het achtervoegsel *n* bij eenen stootenden samenloop van klinkers voor de welluidendheid mogelijk niet zou af te keuren zijn, indien men in de uitspraak slechts niet de doffe *e* verscherpt. Om de welluidendheid schrijft men echter nog tegenwoordig *tje* achter *l*, *n*, *r* en *w*, en achter de tweeklanken, als in: *schoteltje*, *zoontje*, *kamertje*, *vrouwetje*, *koetje*, en *pje* achter *m*, als in: *bloempje*, *boompje*. Eenige woorden van ééne lettergreep of waarvan de laatste lettergreep slechts éénen klinker heeft, uitgaande op *b*, *l*, *m*, *n*, *p* en *r* en in het meervoud den laatsten medeklinker verdubbende, worden verlengd, als: *schub*, *schubbetje*, *pil*, *pilletje*, *kom*, *kometje*, *vriendin*, *vriendinnetje*, *pop*, *poppetje*, *tor*, *torretje*; enkele verkleinwoorden ontleenen in het meervoudig getal eene verlenging van het meervoud des stamwoords, als: *eijertjes*, *kindertjes*. Men vindt ook enkele verkleiningswoorden, waarin door verdubbeling van wortelklinker de helle klank door den scherpsten vervangen wordt, als in: *vat*, *vaatje*; *lot*, *lootje*: hiervoor zijn echter de regels voor de vorming

gezamenlijk, enz. geschreven hebben. Na ettelijke jaren erkende echter SIEGENBEEK zelf, dat in de uitspraak algemeen eenen overgangs-medeklinker achter de *n* valt op te merken, en sedert schreef ook hij: *gezamenlijk*, *opentlijk*, *wesentlijk*, *allenthalve*, *mijnentwil* enz., hoezeer welligt de *d* nog meer eigenaardig in onze taal ter inlassching zou moeten worden aanbevolen. De *e* in *ent* moet echter altijd *dof* blijven, en niet *hel* gemaakt worden, gelijk met het uit *ordelijk* voortgesproten *ordentlijk*, dat zelfs tot het zoo onbehaaglijk *ordentelijk* wordt uitgebreid, meestal het geval is. *Namentlijk* in plaats van *namelijk* verdient afkeuring.

Ook omtrent het spellen van *behalve* of *behalven*, *Braband* of *Brabant*, *bruisen* of *bruischen*, *buskruid* of *buskruit*, *fonkelen* of *vonkelen*, *knods* of *knots*, *Leyden* of *Leiden*, *malvezei* of *malvezij*, *schepter* of *scepter*, *Vriesland* of *Friesland*, *weren* of *weeren* heerscht nog eenig verschil. Naar veler oordeel is aan de laatste wijze bij al deze woorden de voorkeur toe te kennen, deels wegens de afleiding, deels wegens de gevestigde uitspraak; doch van staatswege wordt nog in de meeste gevallen de eerste wijze gevolgd. Alleen in *Noord-Brabant* en *Friesland* zijn sedert 1848 de *t* en *f* door de Grondwet geijkt.

van het meervoud der naamwoorden (zie § 183) een voldoende gids.— Oudtijds geschiedde de vorming der verkleinwoorden ook nog wel door gansch andere uitgangen, bijv.: *moederken, boekskén, kindekijn, maagdelijn*.

§ 107. Ten laatste blijft ons nog over, het een en ander in het midden te brengen ten opzichte van de spelling dier woorden, welke uit andere talen ontleend zijn. Hierbij komen drie soorten van woorden voor: tot de eerste behooren die, welke, hoezeer van uitheemschen oorsprong, nogtans door langdurig gebruik bij de Nederlandsche taal zijn ingelijfd, bijv.: *kerker, klooster, predikant, tafel*. Deze schrijve men steeds overeenkomstig de spelling van zuiver *Nederlandsche* woorden, zonder uitheemsche letterteekens. Tot de tweede soort brengt men die woorden, welke, insgelijks uit andere talen overgenomen, nog niet als geheel *Nederlandsch* beschouwd worden, en waarbij het gebruik van het een of ander uitheemsch (of met eene vreemde uitspraak gebezigd inheemsch) letterteeken bij voortdoring gevorderd wordt, als in: *cement, chits, cijfer, cirkel, cylinder, genie, oceaan, officier*. De derde soort wordt door de eigenlijk gezegde vreemde woorden gevormd, welke weder in basterdwoorden en vreemde eigennamen te onderscheiden zijn. Over de eersten, welke in eene taal, zoo rijk in juistpassende woorden als de *Nederlandsche*, uiterst spaarzaam moeten gebezigd worden, zij slechts gezegd, dat men hun, alleen met verandering van den uitgang, den oorspronkelijken vorm moet laten behouden, als: *justitie, executie, exempel, vocaal* (1). Grootte moeilijkheid bestaat er trouwens in de spelling van basterdwoorden en eigennamen, ontleend uit talen, wier letterteekens niet alleen in vorm, maar ook in aard van de onze verschillen: men dient alsdan die Nederlandsche letterteekens te bezigen, wier uitspraak het naast bij de oorspronkelijke komt. Ten aanzien der overige vreemde eigennamen geldt echter in het algemeen de regel, dat hierin zoo nabij mogelijk de oorspronkelijke spelling moet bewaard blijven; terwijl alleen de uitgang eenige verandering kan ondergaan, als: *Cato, Tarquinius, Kodrus, Korinthe, Rhodus, Phaëton*. Hierbij

(1) Sommigen verkiezen thans onze *uitspraak* tot leidraad voor de spelling der basterdwoorden met Nederlandsche letterteekens te nemen, en dringen dus de spelling volgens de *afleiding* op den achtergrond. Hun stelsel leidt echter tot de zonderlingste vervormingen der woorden, bijv. tot: *akkeuljēeren, fyzionomie, giliotine, gienje, inkonækwentisie, kompanjie, konkoers*.

doen zich twee zwaarigheden op; — in de eerste plaats zijn vele eigennamen, vooral *Grieksche*, ons het eerst door *Latijnsche* schrijvers bekend geworden, en het gemis der *k* in hun taal-eigen heeft, met verandering van den klank vóór de *e*, *i* en *y*, hiervoor ook bij ons de *c* in zwang doen komen, zoodat wij schrijven: *Circe*, *Cyprus* met eene *c* in plaats van met de oorspronkelijke *k*. Hoezeer nu in *Duitschland* door enkele schrijvers de *k* op nieuw in alle zoodanige woorden is ingevoerd, blijven echter de gevestigde uitspraak en schrijfwijze bij ons voor het behoud der *c* vóór *e*, *i* en *y* pleiten, en schrijve men dus: *Cykloop*, *Kolossus*. Eene tweede zwaarigheid bestaat in het bezigen der ons vreemde klanken *ae* en *oe* (de *Hoogduitsche* *ä* en *ö*), daar de eerste bij ons niet bekend is, en de laatste als een geheel hiervan verschillende klank voorkomt, 't welk derhalve gereedelijk verwarring zou kunnen veroorzaken. Eenige schrijvers hebben dan ook voorgesteld, de *ae* en *oe* alleen door *e* uit te drukken, als: *Cesar*, *Phebus*; maar hierdoor gaat de eigenaardige uitspraak geheel verloren, en wordt de gelegenheid tot nieuwe afwijkingen opengesteld: daarenboven laten zich de vreemde eigennamen genoegzaam onderscheiden, om geene verwarring te vreezen, en men schrijve dus steeds: *Caesar*, *Galilaea*, *Judaea*, *Philopoemen*, *Phoebus*. — Te verwerpen eindelijk is het gebruik der *f* en *z* voor de *ph* en *s* in vreemde eigennamen, daar de uitspraak, hoe weinig ook in den beginne, op den duur altijd eenige verandering ondergaat. Alleen omtrent de *z* heeft het gevestigd gebruik in: *Azië*, *Jeruzalem*, *Jezus*, *Mozes* eene uitzondering gemaakt, schoon de *s* hierin steeds de voorkeur blijft verdienen. Bij *Romeinsche* eigennamen is deze verwisseling echter nimmer te dulden, daar de *z* aan de Latijnsche taal geheel vreemd is. — Enkele vreemde eigennamen zijn door het gebruik geheel *Nederlandsch* geworden, als: *Jozef*, en deze moeten, wanneer zij als zoodanig voorkomen, ook dienovereenkomstig geschreven worden.

Over de vorming van lettergrepen en woorden.

§ 108. Uit de zamenvoeging van enkele letters ontstaan *lettergrepen* en *woorden*. Eene lettergreep is een verstaanbare klank, welke met eene enkele opening of sluiting van den mond uitgesproken wordt; schoon het getal der letters, welke tot eene

lettergreep behooren, derhalve onbepaald is, kan zij echter niet meer letters bevatten, dan men met ééne opening of sluiting van den mond kan voortbrengen. De zamenvoeging der medeklinkers kan hierbij geene zwaarigheid opleveren, daar de natuur zelve ons in de uitspraak leidt. Het komt er dus eenvoudig op aan, die natuurlijke leiding wel na te gaan, en haar te volgen. Het spreekt van zelf, dat er in denzelfden ademtogt, dat is in denzelfden klank, geene tegenstrijdige of onvereinbare, ja, ook geene moeilijk op elkander volgende verzettingen der spraakdeelen, maar alleen uit elkander voortvloeiende bewegingen van deze plaats kunnen hebben. Men kan *rts* en *rst* te zamen uitspreken, maar geene *trs* of *tsr*, omdat de beweging der tong in deze laatste zamenvoeging afgebroken wordt. Zoo doet men bij de uitspraak van *rn* en *ml* in *hoorn*, *heemlen*, steeds *horen* of *hoorne*, *hemelen* hooren, daar de achterevoegende bewegingen der spraakdeelen hier niet onmiddellijk uit elkander voortvloeijen, schoon deze *doffe e* ten opzichte van de voorgaande lettergreep als oneindig kort kan worden aangemerkt. Deze korte en in de maat der rede niet medetellende lettergreep dient ook, om de sissende letter, waar een woord in eindigt, niet met de sissende letter, waarmede een volgend woord aanvangt, te doen in één loopen (bijv.: *hoe wijs Sophia zij*).

§ 109 Eene lettergreep kan óf uit eene enkele letter bestaan, welke echter een klinker wezen moet (*a-del*); óf uit eenen klinker en medeklinker (*ga*); óf uit verscheidene medeklinkers, welke eenen of meer gemeenschappelijke klinkers hebben (*ding*, *loeil*).

§ 110. Uit lettergrepen ontstaan woorden. Een *woord* is eene verstaanbare uitdrukking van eenig denkbeeld, welke in ééne ademhaling uitgesproken wordt. Het bevat zoo vele lettergrepen, als tot zijne voortbrenging openingen van den mond vereischt worden, bijv.: *of*, *gaven*, *verontwaardiging*. Een woord, dat slechts uit ééne lettergreep bestaat, heet *eenlettergrepig*; uit twee of meer, *veellettergrepig*. De meeste der eenlettergrepige woorden zijn *wortelwoorden*, hoezeer sommige ook uit zamentrekking ontstaan, als: *ambt* uit *ambacht*.

§ 111. De *Afleiding* onderzoekt, op welk eene wijze uit enkele letters woorden ontstaan en gevormd zijn; zij is echter niet in ons bestek begrepen, en wij bepalen ons te dezen opzichte tot de algemeene opmerking, dat de woorden niet alle op eenmaal ontstaan

zijn, maar dat het eene woord uit het andere is gevormd geworden. Een oorspronkelijk woord, of zulk een, hetwelk niet uit een ander ontstaan is, maar wel een ander kan voortbrengen, heet *stamwoord* (*berg, man*); en zulk een, hetwelk door middel van voor- of achtervoegsel uit zoodanig naamwoord gevormd is, wordt een *afgeleid* woord genoemd (*gebergte, mannelijk*).

§ 112. De verdeeling der woorden in lettergrepen moet in de uitspraak niet als zoodanig worden overgebracht; eene lettergreep staat niet op zich zelve, maar is in de uitspraak met de volgende vereenigd, en het is de medeklinker tusschen de twee klinkers, waarin, schoon hij bepaaldelijk tot ééne van beide lettergrepen behoort, die vereeniging plaats heeft. Men moet dus dien tusschenmedeklinker, het zij eenvoudig, het zij zamengesteld, in het uitspreken met beide die klinkers verbinden, zoodat men zelfs bij verdubbeling van den medeklinker wél den overgang, maar niet twee zelfde medeklinkers mag doen hooren (*hebben, kommer, moeten*).

Over de zamenstelling der woorden.

§ 113. De woorden zijn *eenvoudig* of *zamengesteld*. Een eenvoudig woord is zulk een, welks deelen uit woorden bestaan, en hetwelk derhalve niet hierin kan worden opgelost (*groot, veld, beitel*). Een woord wordt zamengesteld geheeten, in zoo ver het uit twee of meer woorden gevormd is (*grootmeester, veldheer*).

§ 114. De zamenstelling geschiedt voornamelijk met oogmerk, de beteekenis van een woord nader te bepalen, en die oorspronkelijke beteekenis en nadere bepaling daardoor tot één denkbeeld te vereenigen. Het nader bepalende gedeelte staat altijd vooraan; iets dat zorgvuldig dient in het oog gehouden te worden, daar bij verplaatsing der zamenstellende woorden eene gansch andere beteekenis ontstaat bijv.: *huisraad* en *raadhuis*, *vruchtboom* en *boomvrucht*, *werkhuis* en *huiswerk*.

§ 115. De uit twee deelen zamengestelde woorden zijn de meest gewone; er zijn echter genoeg, welke uit drie woorden bestaan, als: *aartsbooswicht*, *zeevischmarkt*. Verder moet men de zamenstelling niet uitstreken en de opéénstapeling van aan elkander gehechte woorden liefst door omschrijving voorkomen, bijv.: voor *erfstadhouderambt* het *ambt van erfstadhouder* bezigen.

Ook moet men bij het zamenstellen der woorden vooral op de welluidendheid acht geven.

§ 116. De soorten van zamenstelling zijn veelvuldig, bijv. :

1°. twee of meer zelfstandige naamwoorden, als : *luchtpijp*, *veldmaarschalk*.

2°. een zelfstandig naamwoord en een bijvoegelijk naamwoord, als : *geenszins*, *hoogmoed*, *ijskoud*.

3°. twee bijvoegelijke naamwoorden, als : *driejarig*, *veelkleurig*.

4°. een voornaamwoord en een zelfstandig naamwoord, als : *zelfmoord*, *zelfstrijd*.

5°. een werkwoord en een zelfstandig naamwoord, als : *draagband*, *schrijftafel*.

6°. een werkwoord en een bijvoegelijk naamwoord, als : *gedenkwaardig*.

7°. twee bijwoorden, als : *eergisteren*, *nimmermeer*.

8°. een bijwoord en een deelwoord, als : *eensluitend*, *hoogdravend*.

9°. een bijwoord en een zelfstandig naamwoord, als : *eerstdaags*, *welvaart*.

10°. een scheidbaar voorzetsel en een zelfstandig of bijvoegelijk naamwoord, als : *bijstand*, *buitenlandsch*.

11°. een onafscheidbaar voorzetsel en een naamwoord, als : *antwoord*, *ongenaakbaar*, *ontevreden*.

§ 117. Ook kunnen door middel van zamenstelling rede-deelen tot zelfstandige naamwoorden worden, welke het op zich-zelve niet zijn, schoon zij in den deftigen stijl zelden gebezigd worden, als : *deugniet*, *weetniet*.

§ 118. Het nader bepaalde woord blijft in alle gevallen onveranderd; dikwerf ook het nader bepalende, als : *maanlicht*, *torenspits*. Sommige zamengestelde woorden ontvangen evenwel achter het nader bepalend gedeelte eene *s* of *e*, als : *geregtshof*, *harteleed*, *hartstogt*, *paardekop*. Eenigen hebben het nader bepalend woord in het enkelvoud, schoon daarmee altijd meer dan één bedoeld wordt (*appelboom*, *broodbakker*);— anderen in het meervoud (*druivensap*, *oogenblik*).

§ 119. Het is in het schrijven geenszins onverschillig, of een woord als zamengesteld of als niet zamengesteld beschouwd wordt, hoezeer het moeilijk en misschien onmogelijk is, hieromtrent eene naauwkeurige en doorgaande bepaling te maken.

Het spreekt van zelf dat het gebruik ook hierin zijne regten heeft; men schrijft bijv. : *uitgaan* en tevens *regtuit gaan*, *brand-schatten* en tevens *storm loopen*. Zoo worden ook de van werkwoorden afgeleide zelfstandige naamwoorden in *ing* uitgaande veelal met hunne nadere bepaling zamengevoegd; men schrijft toch : *schadeloos stellen* en *schadeloosstelling*, *in acht nemen* en *in-achtneming*. Verkeerdelijk hecht men dikwerf een werkwoord met zijn bijwoord aanéén; men schrijve derhalve van elkander gescheiden : *te binnen brengen*, *vol gieten*; ook dient men het woordje *te* als buiten het werkwoord, en dus geene zamenstelling duldend, aan te merken in bewoordingen als : *aan te nemen*, *af te schrikken*.

§ 120. Twee door *en* verbonden woorden worden mede van elkander gescheiden, omdat het koppelwoord *en* de zamenstelling tot één denkbeeld uitsluit, bijv. : *een en twintig*, *op en neder*; en dit heeft zelfs dán plaats, wanneer die dus gekoppelde woorden in hun geheel als bijvoegelijke of zelfstandige naamwoorden voorkomen, als : *de twee zes en dertig ponders*, *op zijn elf en dertigste*. Evenzoo worden van elkander gescheiden : *berg op*, *berg af*, *een arm of hand vol*, *zoo wel als*, *in dier of dezer voege* enz.

§ 121. Aanéén schrijft men het woordje *van* met het daartoe behoorend woord, wanneer dit laatste voorafgaat, als : *daarvan*, *waarvan*; dus is het met alle zoodanige voorzetselen, als : *daarin*, *hiertoe*, *hierom*. Men schrijve ook : *deswege*, *inderdaad*, *weshalve*.

§ 122. De moeilijkheid echter tot het geven van bepaalde regels te dezen opzigte doet vele twijfelachtige gevallen voorkomen, waarin men liever altijd de woorden van elkander gescheiden moet schrijven, dewijl de zamenstelling menigmaal geen nut doet, en lange zamenstellingen zeer dikwijls duisterheid veroorzaken. Ducht men trouwens bij eene noodwendige zamenstelling onduidelijkheid, dán zou er gevoegelijk een dwarsstreepje te bezigen zijn : bijv. : *hoofd-aanval*, *licht-openingen*, *olijf-olie*, *plet-rol*, *vers-maat*, *de gerande twee-en-vijftigers*.

Over toon en uitspraak der woorden.

§ 123. Geene reeks, hoe groot of klein ook, van aanéén geschakelde lettergrepen of woorden kan er zijn, of daar moet eene onderscheiding wezen, zoo in toon als during, van de eene lettergreep boven de andere; en dus moet zij in ieder woord van meer

dan ééne lettergreep, en in elke rede plaats grijpen. De betrekking der meer of mindere drukking en verheffing, trager uitrekking of sneller overglijding tusschen de lettergrepen en tusschen de woorden, en zoo ook tusschen de verschillende afdeelingen eener rede, is wat men in het zingen *val* of *kadans* noemt. Het verschil in during of uitspraak wordt door de *maat*, het verschil in stemverheffing door den *toon* bepaald. — Betrekkingen van toon en maat vloeijen voort, deels uit den aard der lettergrepen van een woord en uit dien der woorden onderling; deels ook uit het meer of minder belang der lettergrepen van een woord, of van dat der woorden in eene rede. Wij noemen zulks eenen natuurlijken of eigenaardigen *kadans*, in tegenstelling met den willekeurigen (het zij redenaars-, het zij dichter-) *kadans*, waarbij de betrekkingen van toon en maat voortspuiten uit eenen algemeenen vorm van *val* of *zang*, dien men zich onafhankelijk van de woorden of rede voorstelt, en waaraan men de rede onderwerpt: — dit laatste te weeg te brengen, heet in onze taal inachtneming van de *vers-maat*; maar deze ligt geheel buiten het bestek onzer handleiding, welke zich alleen tot den natuurlijken *kadans* bepalen moet.

§ 124. *Toon* en *maat* oefenen eenen wederzijdschen invloed op elkander uit, en in het *Nederlandsch* zoodanig, dat de *toon* de *maat* overheerscht, zonder echter geheel van deze onafhankelijk te zijn. De *toon* doet eene lettergreep hooger klinken, de *maat* haar langer of korter duren; de *maat* is daarentegen meer innig aan het woord verknocht, — de *toon* wordt meer als toevoegelijk beschouwd, waarom hij ook wel door het vreemde woord *accent* (*toegalm*) wordt aangeduid. Hieruit volgt, dat men van *toonlooze* lettergrepen spreken kan, terwijl iedere lettergreep eene langere of kortere *maat* heeft. Men kan dus zeggen, op deze of gene lettergreep des woords valt de *toon*; maar er is geene lettergreep, of zij heeft hare *maat*. Wij kennen in onze taal slechts eenen *toon* in het algemeen, en wanneer verscheidene volstrekt *toonlooze* lettergrepen bijéén komen, eene geringe verheffing in eene van die: zoodanige verheffing wordt dan oneigentlijk, maar als eene min sterke *toon*, een *halve toon* geheeten.

§ 125. Ieder woord, vatbaar voor *toon*, heeft dien, wanneer het op zich zelf staat; maar door zamenstelling met een ander kan het dien verliezen. Onvatbaar voor *toon* zijn de doffe *e* en *i*.

en in het algemeen alle doffe klinkers, welke echter niet dan in vreemde woorden of namen voorkomen, Toonloos zijn dus de voornaamwoorden *ge, me, we, ze*, en de voorzetsels *be, te, ge, ver*; evenzoo de tweede lettergreep van *magtig, magtige*, en de uitgang *lijk* in *kwalijk* enz. De uitgangen *ing* en *end* (bijv. : *leerling, bedroevend*) zijn meestal geheel toonloos, maar kunnen, even als *lijk*, wanneer zij door eene toonlooze lettergreep voorafgegaan worden, als in : *bekommering, wandelend, wenschelijk*, nog wel eenen halven toon aannemen. Op den uitgang *baar* en *zaam* valt meestal een halve toon, als in : *eerbaar, gehoorzaam*. De uitgang *loos* is doorgaans toonloos, als in : *weerloos*, maar neemt, door eene toonlooze lettergreep voorafgegaan, nog wel eenen halven toon aan, bijv. : *kinderloos, reddeloos*; — *goddeloos* heeft door misbruik ook wel den toon op *LOOS*. De tweeklank *ie* is als uitgang van basterdwoorden veelal toonloos, ten zij deze eind-lettergreep zelve door eene toonlooze wordt voorafgegaan, bijv. : *KOLONIE, GALANTERIE*.

§ 126. Wanneer de lettergrepen, vatbaar voor eenen volkomen toon, onmiddellijk naast elkander staan, moet bij ons eene van beide toonloos worden. Dit geldt zoo wel in hetzelfde (bijv. : *veldheer*) als bij twee onderscheiden woorden, ten ware er een verwijl tusschen zoodanige woorden in de uitspraak plaats moest grijpen, of een van beide ingelascht ware, en dus uit dien hoofde eenen anderen zwaai van de stem vereischte, bijv. : *de mensch DAN was gevormd, NU juichten de englenreijen*.

§ 127. Regelmatig houdt van eenig woord het zakelijk deel, dat bij alle vervorming de grond der beteekenis is en blijft, den toon, als : *TWIST* in *betwist, betwisten, betwistbaar, onbetwistbaar, betwistbaarheid, onbetwistbaarheid*; *SPREK* in *onwederspreeklijkheid* enz. Ten aanzien van de zuiver zamen-gestelde woorden is deze regel echter aan uitzonderingen onderhevig.

§ 128. In de zamenstelling van een bijvoegelijk naamwoord houdt dit laatste regelmatig toon, als in : *weldadig, praatzuchtig*, maar hiervan is de tweeklank *ie* uitgezonderd als in : *vreugdlied, praatziek*, terwijl bij de bijvoegelijke naamwoorden in *haftig* uitgaande de toon op de eerste lettergreep van den uitgang valt, als in : *krijgshaftig*. Evenzoo zegt men *waarachtig* (waarschijnlijk vroeger *waarhaftig*), hoezeer de overige bijvoegelijke

naamwoorden op *achtig* uitgaande de toon op het zakelijk deel hebben, bijv.: *DIEfachtig*, *LEUGenachtig*.

Bij de zamenstelling van zelfstandige naamwoorden is het eerste woord in die zamenstelling eene wijziging van het latere, en dus van *bijvoegelijke* kracht, waardoor het gewijzigde woord zijne beteekenis van meer algemeen tot de uitdrukking van eene bijzondere soort verandert: — het neemt, als dit latere woord onderscheidende, den toon aan, als in *KRIJGshoofd*, *ONmensch*, *ORgeld*, *TEGENspoed*, *WELdaad*. Deze toon houdt zijne plaats, ook wanneer zulke zelfstandige naamwoorden in het meervoud eene of twee lettergrepen langer worden. Hiervan moet men alleen uitzonderen de woorden van deelwoorden gemaakt, welke den toon anders hebben, als: *menschLIEvendheid* van *menschLIEvend*, en de uitgangen *ij*, *eel*, *et* met de *helle e*, *ier* en *aadje*, als ook de vervrouweljkende uitgangen *in* en *es*, die den overheerschenden toon tot zich trekken, als in: *soldIJ*, *krakeEL*, *helMET*, *rentenIER*, *plantAADJE*, *koningIN*, *prinsES*.

§ 129. De toevoeging van *heid* aan een bijvoegelijk naamwoord is toonloos, en de toon blijft als vroeger, bijv.: *WAARDigheid*.

§ 130. In de werkwoorden is onderscheid tusschen die met *scheidbare* en *onscheidbare* voorzetsels. In de eerste heeft het voorzetsel den toon, in den laatsten behoudt het werkwoord dien, als: *TEGENspreken*, *wedersPREKEN*; *ONDERgaan*, *onderGAAN*. Een bijzondere nadruk, dien de spreker in een bijzonder geval op eene lettergreep legt, om deze bij uitstek te doen gelden, kan hier en ook bij de naamwoorden eene onregelmatigheid te weeg brengen; tot zoo ver zelfs dat hij, ten minste in den dagelijkschen omgang, de *doffe e* te dien einde in eene *helle* verandert, bijv.: *hij heeft er jAREN meé doorgebracht*; *hij was GOED— en niet KWAADAARDIG*.

§ 131. Op voornaamwoorden moet geen dan een halve toon vallen, ten ware zij in tegenstelling of anders met nadruk gebruikt worden.

§ 132. De deelwoorden volgen in het toon aannemen hun werkwoord, en de bijwoorden de bijvoegelijke naamwoorden.

§ 133. Zijn voorzetsels met bijvoegelijke naamwoorden zamengesteld, dán laten zij den toon aan deze laatsten, als: *overMOEDIG*. Wanneer zij op zich zelve staan, hangt hun toon geheel van den meer of minderen nadruk af, dien de zin daaraan geeft, en van

de plaatsing tusschen toon hebbende en geen toon hebbende woorden; bijv.: *deugd met wijsheid* eischt, naar het belang dat men in de verbinding stelt, of naar mate de welluidendheid medebrengt, het verbindend *met* toonloos of omgekeerd. — Evenzoo is het met de voegwoordjes.

§ 134. De toon hangt altijd af van de meening des sprekers ten aanzien van het belang der woorden in zijne rede, en tevens ook van de gemakkelijheid der uitspraak of van de welluidendheid, welke nimmer bij eene niet gemakkelijke uitspraak bestaan kan. Het is deze gemakkelijheid van uitspraak en deze welluidendheid, welke geene lange rij van toonlooze, noch ook van enkel toon hebbende lettergrepen duldt; iets hetgeen ook natuurlijk op de schikking der woorden en volzinnen invloed uitoeftent (*).

(*) Daar de verplaatsing van den klemtoon bij de uitspraak van eigennamen en basterdwoorden den leerlingen dikwerf bezwaarlijk valt, laten wij hier eenige der voornaamste regels te dien aanzien tot leidraad volgen. De klemtoon valt:

1°. In Nederlandsche woorden, uitgaande op *aal*, *dam*, *dijk*, *ham*, *hem*, *horn*, *sluis*, *veen*, *waard*, *werd*, *zand* en *zwaag*, op de laatste lettergreep, bijv.: *KANAAL*, *IJpendam*, *Kwadijk*, *Blankenham*, *Kortehem*, *Avenhorn*, *Maaslandsluis*, *Kamperveen*, *Valkenswaard*, *Kadzand*, *Kollumerzwaag*.

2°. In Nederlandsche woorden, op het einde zamengesteld met *sloot*, indien zij uit meer dan twee lettergrepen bestaan *meestal*, en bestaan zij uit slechts twee lettergrepen *altijd*, op *sloot*, bijv.: *Akersloot*, *Boomsloot*.

3°. In Nederlandsche woorden, uitgaande op *huizen*, op de *tweede* lettergreep van achteren, bijv.: *Idzegahuizen*, *Roordahuizen*.

4°. In Nederlandsche woorden, uitgaande op *werd*, *nooit* op de laatste lettergreep, bijv.: *Kimsverd*, *Jorverd*.

5°. In Basterdwoorden, uitgaande op *iek* en *iet*, op de *laatste* lettergreep, bijv.: *republiek*, *dupliek*, *choleriek*, *proseliet*, *failliet*.

6°. In Basterdwoorden, uitgaande op *ie* en uit het Grieksch ontleend, meest op de *laatste* lettergreep, bijv.: *parodie*, *rhapsodie*, *manie*.

7°. In Basterdwoorden, uitgaande op *ide*, op de *voorlaatste* lettergreep, bijv.: *ellipsoide*, *pyramide*.

8°. In Nederlandsche en Duitse woorden van meer dan twee lettergrepen, uitgaande op *heim* en *ingen*, op de *derde* lettergreep van achteren, of vroeger, bijv.: *Sassenheim*, *Hildesheim*, *Groningen*, *Wateringen*, *Everdingen*.

9°. In Nederlandsche en Duitse woorden, uitgaande op *rode*, *meest* op de *eerste* lettergreep, bijv.: *Oedenrode*, *Wernigerode*.

NB. In de woorden, uitgaande op *ingen* en *rode*, van meer dan *drie* lettergrepen neemt de *voorlaatste* lettergreep een halven toon aan, bijv.: *Scheveningen*, *Osterode*.

10°. In Nederlandsche en Duitse woorden, uitgaande op *berg*, *boryen burg*, *nooit* op de *laatste* lettergreep, bijv.: *Hillegondsborg*, *Merseburg*.

§ 135. Met betrekking tot de *maat*, of during der uitspraak, doen wij opmerken, dat alleen het *zakelijk* deel van naam- of werkwoorden bepaalde maat heeft, en uit den aard *lang* is, maar

11°. In Duitsehe woorden, uitgaande op *nitz*, nooit op de laatste lettergreep, bijv.: *PILnitz*, *LIEGnitz*.

12°. In Fransche woorden, uitgaande op *ères*, op de voorlaatste lettergreep, bijv.: *Mézières*, *Hyères*.

13°. In Engelsche woorden, uitgaande op *ton*, waar zulks mogelijk is op de derde lettergreep van achteren bijv.: *MIDDLEton*, *CARLEton*.

14°. In Russische worden, uitgaande op *gorod*, op de derde lettergreep van achteren, bijv.: *WasiLigorod*, *Novogorod*.

15°. In Latijnsche woorden, uitgaande op *alis*, *anus* (*ana*, *anum*), *ator*, *durum*, *inus* (*ina*, *inum*), *osus* (*osa*, *osum*) en *unus* (*una*, *unum*), op de voorlaatste lettergreep, bijv.: *Mercurialis*, *Majorianus*, *Dictator*, *spectator*, *ventilator*, *Lactodurum*, *Antoninus*, *Messalina*, *Palmosa*, *Neptunus*, *Lugdunum*.

16°. In Latijnsche woorden, uitgaande op *iger*, *inius* (*inia*, *inium*), *olus* (*ola*, *olum*) en *utus* (*ula*, *ulum*), waar zulks mogelijk is op de derde lettergreep van achteren, bijv.: *Scaliger*, *Plinius*, *Minandota*, *Padula*, *Regulus*.

17°. In Grieksche woorden, uitgaande op *aeus*, *aïs*, *aon*, *archus*, *basus*, *demus*, *dorus*, *eïs*, *ene*, *etas*, *goge*, *ita*, *ites*, *lais*, *medes*, *meter*, *mia*, *nesus*, *nice*, *phantes*, *urus*, *ydes* en *zanes*, op de voorlaatste lettergreep, bijv.: *Lyæus*, *Ptolemais*, *Lykaon*, *Thaliarchus*, *Pharnabasus*, *Aristodemus*, *Menedemus*, *Apolloborus*, *Briseïs*, *Palmyrene*, *Nicetas*, *Synagoge*, *Akropolis*, *Menelaüs*, *Archimedes*, *pyrometer* (uitgezonderd: *hexameter*, *pentameter*), *Laodamia*, *Chersonesus*, *Berenice*, *Hiërophantes*, *Palinurus*, *Pherecydes*, *Satibarzanes*.

18°. In Grieksche woorden, uitgaande op *aces*, *ades*, *adus*, *amas*, *amus*, *ares*, *aris*, *arus*, *asis*, *asus*, *atis*, *chorus*, *e*, *eus*, *genes*, *gonus* (*gone*, *goni*), *goras*, *idas*, *ilus*, *kles*, *krates*, *kritus*, *lemus*, *logus*, *machus* (*mache*), *medon*, *medes*, *menus*, *nymus*, *ochus*, *oë*, *oïs*, *oön*, *oüs*, *polis*, *potamus*, *phanus*, *philus*, *phon*, *phone*, *phorus*, *sthenes*, *stratus*, *syne*, *teles*, *xenus* (*xena*) en *yon*, waar zulks mogelijk is op de derde lettergreep van achteren, bijv.: *Arsaces*, *Alcibiades*, *Enceladus*, *Hippodamas*, *Pergamus*, *Patara*, *Damaris*, *Tartarus*, *Pegasus*, *Parysatis*, *Stesichorus*, *Niobe*, *Makareus*, *Diogenes*, *Antigonus*, *Evagoras*, *Pelopidas*, *Penthilus*, *Themistokles*, *Agathokles*, *Sokrates*, *Kalikrates*, *Demokritus*, *Neoptolemus*, *Palaeologus*, *Andromache*, *Promachus*, *Laomedon*, *Hippomenes*, *Aristomenes*, *Orchomenus*, *Abdolonymus*, *Antiochus*, *Exodus*, *Leukothoë*, *Asteroïs*, *Laokoön*, *Pirithoüs*, *Albanopolis*, *Aspropotamus*, *Aristophanes*, *Herophilus*, *Ktesiphon*, *Tisiphone*, *Christophorus*, *Demosthenes*, *Kallistratus*, *Mnemosyne*, *Aristoteles*, *Philoxenus*, *Procyon*.

NB. De uitgang *e* is in deze en de meeste andere woorden mede eenigzins lang, als: *Dinomache*, *Melpomene*. — Verkeerdelijk wordt ook dikwerf de tweeklank *eu* in den uitgang *eus* geplitst, en aldus gesproken van: *Orphe-us*, *These-us*, *Erechtthe-us*, in plaats van: *Orpheus*, *Theseus*, *Erechttheus*.

kort wordt door in hetzelfde woord op den heerschenden toon te volgen : bijv. : *het is de voorvreugd van 't gevecht*; — *de scheepskajuitdeur is ontsloten*. Alle *uitgangen* zijn regelmatig *kort*, schoon zij door den nadruk van eenen halven toon, wanneer deze daarop valt, voor *lang* kunnen gelden. Het *lidwoord* is *kort*; de *voornaamwoorden* zijn *lang* of *kort*, naar gelang zij toon hebben of niet; evenzoo is het met voorzetsels en voegwoorden, naar gelang deze of gene hunner lettergrepen toon hebbe of niet. Tusschenwerpsels hebben, dewijl zij op zich zelve staan, den hun eigen toon, en zijn in overeenstemming hiermede *lang*. — De toonlooze *e* is *kort*.

§ 136. Meer of minder medeklinkers in dezelfde lettergreep, het zij vóór of achter den klinker, doen niets tot de lengte, als: *die*, *dienst*. Alle langen worden *even lang*, en alle korten *even kort* gerekend; terwijl men aanneemt, dat de *lange* (de *scherpe* en *helle*) klinker de dubbele *during* van den *korten* (den *doffen*) heeft; in

19°. In Grieksche woorden, uitgaande op *agon*, *ion*, *mene* en *nides*, waar zulks mogelijk is *veeltijds* op de *derde* lettergreep van achteren, bijv. : *Paphlagon*, *Marcion*, *Melpomene*, *Parmenides*.

20°. In Grieksche woorden, uitgaande op *bulus* en *ides*, *meestal* op de *voorlaatste* lettergreep, bijv. : *Aristobulus*, *Aristides*.

21°. In Grieksche en Latijnsche woorden, uitgaande op *kon* (*con*), *irius*, *ones*, *nax* (ten zij volgende op de Grieksche ω (*oo*)), waar zulks mogelijk is op de *derde* lettergreep van achteren, bijv. : *Helikon*, *Rubicon*, *Podalirius*, *Pictones*, *Pertinax*.

22°. In Grieksche en Latijnsche woorden, uitgaande op *atus*, *enor* en *erus*, op de *voorlaatste* lettergreep, bijv. : *Leonnatus*, *Tenor*, *Severus*.

23°. In Grieksche en Latijnsche woorden, uitgaande op *ia*, *ië*, *ias* en *ius*, waar zulks mogelijk is *meest* op de *derde* lettergreep van achteren, bijv. : *Paphia*, *Mysië*, *Papias*, *Harmodius*, *Ligarius*; daarentegen hebben *Antiochie*, *Alexandrie*, *Darius*, *Thalia*, en andere Grieksche woorden, die in het oorspronkelijke met *ei* geschreven worden, even als *Aristogiton*, *Odeon* enz., den klemtoon op de *voorlaatste* lettergreep.

24°. In vreemde woorden, uitgaande op *more*, op de *voorlaatste* lettergreep, bijv. : *Sykomore*, *Baltimore*.

25°. In Hebreeuwsche woorden, uitgaande op *melech*, *aïm*, *azar* en *ezer*, op de *voorlaatste* lettergreep, bijv. : *Abimelech*, *Mahanaïm*, *Eliazar*, *Salmanezer*.

26°. In Hebreeuwsche woorden, uitgaande op *aël*, *iël*, waar zulks mogelijk is op de *derde* lettergreep van achteren, bijv. : *Subaël*, *Selumiel*.

27°. In Hebreeuwsche woorden, uitgaande op *oth*, op de *laatste* lettergreep, bijv. : *Sebaoth*.

beide gevallen moet echter de met eene zuivere stem begaafde spreker, tot behoud van de muziek der taal, in den duur der uitspraak als ware het onwillekeurig eenige wijziging aanbrengen.

§ 137. Dit weinige over toon en maat zij hier genoegzaam, daar de behandeling van de verscheidenheid der toonen in eene zamenhangende rede ons van zelve tot den willekeurigen kadans of tot de vers-maat eener rede zoude voeren.

DERDE HOOFDSTUK.

OVER WOORDGRONDING.

Over woordgronding in het algemeen en ontleding van volzinnen.

§ 138. *Woordgronding* is in het algemeen de kennis van den aard, de eigenschappen (waaronder voornamelijk de veranderingen, voor welke zij vatbaar zijn), de afleiding en de beteekenis der woorden. Eene grondige behandeling van dit gedeelte der spraakleer in zijn geheel ligt echter grootendeels buiten ons bestek; weshalve wij ons de woordgronding in meer beperkten zin voorstellen als de kennis der vervorming en voortbrenging van het eene woord uit het andere, hetgeen dan ten aanzien van de vervormde of daaruit afgeleide woorden als oorspronkelijk beschouwd wordt. Wanneer wij van deze opvatting uitgaan, bevat de woordgronding drie onderscheidene zaken :

- 1°. de soortverdeeling der woorden;
- 2°. hunne veranderingen in zich zelve;
- 3°. de voortbrenging van de uit hen voortgesproten of afgeleide woorden.

§ 139. Eer wij echter hiertoe overgaan, achten wij het niet ondoeltreffend, eenige oogenblikken bij het innige der rede stil te staan, en het een en ander over de zamenstelling en ontleding van volzinnen en voorstellen in het midden te brengen.

§ 140. *Spreken* is, zoo als uit het vroeger aangewezen volgt, het uitdrukken van het denken door geluiden, welke men

woorden noemt. Het *denken* nu bestaat niet in het bloote gewaar worden van een voorwerp, dat zich uiterlijk of innerlijk aan onze vatbaarheid opdoet, maar in eene *werking* der ziel omtrent dat voorwerp. Deze werking is verder een erkennen, aan of omtrent dat voorwerp, van iets dat wij er bij beseffen, en met de voorstelling daarvan vereenigen; — welke werking met eene andere uitdrukking een *oordeelen* genoemd wordt.

§ 141. Een *oordeel* is eenvoudig of meer zamengesteld. Het eenvoudigste is wat wij een bloot aanschouwen noemen; hoezeer dit eigenlijk, even als het meer zamengestelde, dat doorgaans meer bepaaldelijk oordeelen geheeten wordt, eene toekenning of afscheiding bevat, en dus vergelijkingen onderstelt met denkbeelden buiten dit aanschouwen, die het geheugen ons daarbij opgeeft.

§ 142. Elke rede nu is een *volzin* of eene verzameling van *volzinnen*, alle ter uitdrukking van eene en dezelfde hoofdgedachte te samenwerkende. Elke volzin bestaat uit één of meer *voorstellingen*: een voorstel eindelijk is elk door woorden uitgedrukt oordeel, als: *Maurits was veldheer*.

§ 143. De twee denkbeelden (datgene, waarvan men iets oordeelt, of het *onderwerp*, en datgene, wat men van dit onderwerp oordeelt, of het *gezegde*) en hunne koppeling, die in elk oordeel voorkomen, worden hier door drie woorden in het voorstel uitgedrukt, als: 1°. het woord voor het *onderwerp* (*Maurits*); 2°. het woord voor het *gezegde* (*veldheer*); 3°. het *koppelwoord* (*was*). — Dikwijls is het koppelwoord verborgen, bijv. in: *het paard rent*, waar het in 't gezegde bevat is. Bij de oplossing van het gezegde vindt men echter het koppelwoord altijd terug, als: *het paard is rennende*.

§ 144. Sommige gezegden, welke zekere handeling of werking aanduiden, zijn niet volkomen, zoo lang daarbij niet wordt uitgedrukt, wat eigenlijk de opgegeven handeling of werking ondergaat. Hetgeen als eene handeling of werking ondergaande voorkomt, noemt men het *voorwerp*. Zoo wordt het voorstel: *de veldheer beloont*, eerst volkomen, wanneer men hetgeen beloond wordt er bijvoegt, als: *de veldheer beloont den moed*.

§ 145. Menigmaal wordt het onderwerp, gezegde of voorwerp door één of meer woorden nader bepaald. Het woord of de

woorden, welke men te dien einde gebruikt, en waardoor de uitdrukking der gedachte de vereischte juistheid en volledigheid verkrijgt, dragen den naam van *bepaling*; bijv. in: *de daden van kundige veldheeren ondergaan dikwijls de onverdiende berisping van nietswaardige menschen*, dient van *kundige veldheeren* tot bepaling van het onderwerp, *dikwijls* tot bepaling van het gezegde, en van *nietswaardige menschen*, tot bepaling van het voorwerp. Eigentlijk zou het *voorwerp* ook als *bepaling van het gezegde* kunnen worden beschouwd.

§ 146. Ten aanzien van den vorm heeft men *verhalende*, *verzoekende*, *vragende*, *bevelende*, *voorwaardelijke*, *wenshende* en *uitroepende voorstellen*. — Met betrekking tot de stof komt de onderscheiding der voorstellen uit een spraakkunstig oogpunt in *enkelvoudige* en *veelvoudige* bijzonder in aanmerking.

§ 147. *Enkelvoudig* is een voorstel, wanneer het onderwerp en gezegde benevens het voorwerp en de bepaling, als deze tot het voorstel noodzakelijk zijn, enkelvoudig zijn, en het voorstel dus in geene andere voorstellen te ontbinden is, als: *het boek is goed*; — *de paarden draven hard*.

§ 148. *Veelvoudig* is elk voorstel, waarvan het onderwerp, gezegde, voorwerp of bepaling veelvoudig zijn, als: *deugd, vriendschap, vrijheid en gezondheid zijn de kostbaarste goederen*; — *Scipio zegevierde in Spanje en in Afrika*.

§ 149. Deze voorstellen zijn:

1°. *Zonder versiering*, wanneer onderwerp, gezegde, voorwerp en bepaling zonder verdere omschrijving uitgedrukt zijn, als: *Hannibal moest voor Scipio onderdoen*; — *zwakte, ouderdom en ziekte kwellen hem*.

2°. *Versierd*, wanneer van onderwerp, gezegde, voorwerp en bepaling één of meer door middel van enkele rededeelen, zoo als bijvoegelijke naamwoorden, nader bepaald zijn, als: *de ERVAREN Hannibal moest voor den JEUGDIGEN Scipio onderdoen*; — *de GROOTE zwakte, de HOOGHE ouderdom en de PIJNLIJKE ziekte kwellen en vermageren hem* VOORTDUREND.

3°. *Uitgebreid*, wanneer in de voorstellen andere als bepalingen ingevlochten worden, welke bepalingen dikwijls den naam van *tusschenzinnen* dragen, als: *de wis- en teekenkunde, OP WELKE GIJ VERZUIMT U TOE TE LEGGEN, zijn onontbeerlijk in het beroep, DAT GIJ GEKOZEN HEBT*.

§ 150. Elke *volzin*, uit één of meer voorstellen bestaande, is de uitdrukking van eenen volkomen verstaanbaren en geëindigden zin. Men onderscheidt de volzinnen in *enkelvoudige* en *zamengestelde*.

§ 151. Een *enkelvoudige volzin* is die, waarin de eenheid van zin ontstaat uit de eenheid van onderwerp en gezegde, en uit de volstreckte onderlinge afhankelijkheid der zamengestelde deelen, als: *het regeren is eene moeilijke kunst; — Caesar kwam, zag en overwon; — het gezigt verschaft aan de ziel de rijkste verscheidenheid van gewaarwordingen, houdt zich met de voorwerpen op den versten afstand bezig, en blijft den langsten tijd werkzaam, zonder van zijn eigen genot vermoeid of verzadigd te zijn.*

Enkelvoudige volzinnen kunnen door de menigte van opgenomen bepalingen zóó uitgebreid worden, dat zij zamengestelde volzinnen in grootte overtreffen. De zeer eenvoudige volzin: *ik schrijf u eenen brief*, kan worden uitgebreid, zonder zamengesteld te worden, tot: *om vele gewigtige redenen, die ik wegens beperktheid van tijd nu niet ontwikkelen kan, schrijf ik u eenen brief, waarvoor gij in het vervolg, wanneer gij door eene langere ervaring de voorwerpen rondom u in hun waar licht aanschouwt, mij nog danken zult.*

§ 152. Een *zamengestelde volzin* is die, waarin de eenheid van zin geboren wordt door verbinding van voorstellen, welke, zonder eene volstreckte afhankelijkheid van elkander, echter onderling zoo naauw in betrekking staan, dat het eene tot volkomenheid van zin het andere vereischt, als: *wie in den krijg geen beleid aan moed paart, (die) is reeds ten halve overwonnen; — ware beschaafdheid is het zout der samenleving, de liefelijkste gezellin der deugd, en strekt dikwijls ten besten behoedmiddel tegen vele ondeugden, omdat zij den geest eene kieschheid bijzet, waarbij alle ruwe vermaken smakeloos zijn.*

§ 153. De meeste zamengestelde volzinnen bevatten twee voorname voorstellen of deelen, waarvan het eene het *voorzindeel* en het andere het *nazindeel* genoemd wordt. De *nazindeelen* zijn tweederlei: *volstrekt* en *betrekkelijk*. Een *volstrekt nazindeel* is datgene, waarbij het voorzindeel onvolkomen blijft, en geen zin of samenhang oplevert, wanneer het nazindeel wegvalt, als: *konde onze moed alleen geheel zijn doel bereiken; zoo zou de leer der krijgskunst nutteloos wezen.* Een *betrekkelijk nazindeel* is datgene,

waarbij wel het voorzindeel op zich zelf bestaan en begrepen kan worden, al valt ook dat nazindeel weg; maar waarbij het nazindeel, dat gewoonlijk den grond van de in het voorzindeel uitgedrukte stelling behelst, niet op zich zelf bestaan en geen eigen voorstel worden kan, dewijl het, om regt begrepen te worden, dit voorzindeel noodig heeft, als: *gij kunt in allen gevalle op mij rekenen; want ik houd het voor pligt, u te ondersteunen.*

§ 154. Ter verbinding der deelen in zamengestelde volzinnen gebruikt men, even als in voorstellen ten zelfden einde geschiedt, woordjes, waaraan men uit dien hoofde den naam van *bind- of voegwoorden* geeft, en welke in verschillende soorten (zie § 306) verdeeld worden.

§ 155. *Omgangen* (PERIODEN) worden genoemd die enkelvoudige volzinnen, waarin de uitdrukking der hoofdgedachte door eenigen tusschenzin wordt vanéén gescheiden, zoodat men als langs eenen omweg tot den hoofdweg wordt teruggebragt, als: **IK SCHRIJF U, om vele gewigtige redenen, die ik, wegens gebrek aan tijd, nu niet ontwikkelen kan, EENEN MOGELIJK NIET ZEER AANGENAMEN BRIEF.** Door eene verschikking der leden van zoodanigen omgang, welke ten minste twee in getal zijn, gaat hij geheel verloren.

§ 156. Het is allezins nuttig zich in het *ontleden* (*analyseren*) der volzinnen te oefenen, ten einde de voorstellen, welke in de volzinnen bevat zijn, en de deelen dezer voorstellen behoorlijk te kunnen onderscheiden, om daarop de veranderingen, welke sommige woorden ondergaan, te kunnen gronden. Men onderscheidt hierbij eene **REDEKUNSTIGE** (*logische*) en eene **SPRAAKKUNSTIGE** (*grammaticale*) **ONTLEDING** (*analyse*): over deze laatste kan echter eerst aan het slot van 't Hoofdstuk over de Woordgronding gehandeld worden.

Nemen wij ter redekunstige ontleding het volgend voorbeeld: *Willem de Derde leefde in eenen tijd, in welken het staatkundig evenwigt van Europa, dat eerst na zoo vele oorlogen was gevestigd, tegen de heerschewicht van Lodewijk den Veertienden moest worden verzekerd, of het ware met Europa's vrijheid gedaan geweest. Wat toch zoude het zijnen tijdgenooten gebaat hebben, in de vrijheid het hoogste goed te stellen, indien hij hun niet geleerd had, zich in haar bezit te handhaven? Dit bezit der vrijheid moet echter, zal het eenen Staat waarlijk tot voordeel strekken, met erkenning der regten*

van anderen te dien aanzien gepaard gaan; want anders geeft een volk zich spoedig aan heerschzuchtige ondernemingen over, en stelt daardoor meestal zijne eigene vrijheid in gevaar.

Dit voorbeeld bestaat uit drie volzinnen: de eerste is in de volgende enkelvoudige voorstellen te ontleden:

1°. *Willem de Derde leefde in eenen tijd.*

2°. *In dien tijd moest het staatkundig evenwigt van Europa tegen de heerschzucht van Lodewijk den Veertienden verzekerd worden.*

3°. *Het staatkundig evenwigt was eerst na vele oorlogen gevestigd.*

4°. *Het ware met Europa's vrijheid gedaan geweest.*

De tweede volzin, welke tevens een voorwaardelijk voorstel is, bevat de volgende enkelvoudige voorstellen:

1°. *Het kon aan de tijdgenooten van Willem den Derden niets baten, in de vrijheid het hoogste goed te stellen.*

2°. *Willem de Derde heeft zijnen tijdgenooten geleerd, zich in het bezit der vrijheid te handhaven.*

De derde volzin bevat de volgende enkelvoudige voorstellen:

1°. *Het bezit der vrijheid moet met erkenning der regten van anderen te dien aanzien gepaard gaan.*

2°. *Het bezit der vrijheid zal aan eenen Staat waarlijk tot voordeel kunnen strekken.*

3°. *Zonder erkenning der regten van anderen op het bezit van vrijheid geeft een volk zich spoedig aan heerschzuchtige ondernemingen over.*

4°. *Een zich aan heerschzuchtige ondernemingen overgevend volk stelt meestal zijne eigene vrijheid in gevaar.*

Het is echter tot meerdere scherping van het oordeel geraden, de verdere ontleding eener rede niet op de dus in enkelvoudige voorstellen opgeloste volzinnen, maar op deze zelve, gelijk zij in het verband der rede voorkomen, toe te passen. Men kan alsdan te werk gaan als volgt:

<i>Willem</i>	Onderwerp bij het gezegde: <i>leefde.</i>
<i>de Derde</i>	Bepaling van het Onderwerp: <i>Willem.</i>
<i>leefde</i>	Gezegde bij het Onderwerp: <i>Willem.</i>
<i>in eenen tijd</i>	Bepaling van het Gezegde: <i>leefde.</i>
<i>in welken</i>	Bepaling van het Gezegde: <i>moest worden verzekerd.</i>
<i>het evenwigt</i>	Onderwerp bij het Gezegde: <i>moest worden zekerd.</i>

<i>staatkundig</i>	Bepaling van het Onderwerp : <i>evenwigt.</i>
<i>van Europa</i>	Bepaling van het Onderwerp : <i>evenwigt.</i>
<i>dat</i>	Onderwerp bij het Gezegde : <i>was gevestigd.</i>
<i>eerst</i>	Bepaling van het Gezegde : <i>was gevestigd.</i>
<i>na zoo vele oorlogen</i>	Bepaling van het Gezegde : <i>was gevestigd.</i>
<i>was gevestigd</i>	Gezegde bij het Onderwerp : <i>dat (staatkundig evenwigt van Europa).</i>
<i>tegen de heersch-</i>	} Bepaling van het Gezegde : <i>moest worden ver-</i>
<i>zucht van Lodewijk</i>	
<i>den Veertienden</i>	} Gezegde bij het onderwerp : <i>evenwigt.</i>
<i>moest worden ver-</i>	
<i>of</i>	Bindwoord.
<i>het</i>	Onderwerp bij het Gezegde : <i>gedaan.</i>
<i>ware geweest</i>	Koppelwoord.
<i>met Europa's</i>	} Bepaling van het Gezegde : <i>gedaan.</i>
<i>vrijheid</i>	
<i>gedaan</i>	

Eene uitvoeriger ontleding, en wel in de eerste plaats van de soms zoo veelledige bepalingen, kan geschikter mondeling geschieden : zelfs kan het *Koppelwoord* bij schriftelijke ontleding doorgaans met het *Gezegde* worden zaamgevat.

Over de soortverdeeling der woorden.

§ 157. De rede, waardoor wij onze gewaarwordingen en voorstellingen uitdrukken, is dus zamengesteld uit volzinnen; de volzinnen zijn zulks uit voorstellen, en deze uit woorden, die men in verschillende soorten verdeelt.

§ 158. In het algemeen kunnen de woorden naar hunne beteekenis verdeeld worden :

a. in woorden ter benoeming van voorwerpen, die men *naamwoorden* heet;

b. in woorden ter uitdrukking van bestaan of werking, welke eene wijziging van het bestaan is; — deze heet men *werkwoorden*.

§ 159. De *naamwoorden* hebben óf zelfstandigheden (zie § 163), óf hoedanigheden van eenige zelfstandigheid (of van het daarvoor gehoudene) tot voorwerp : van dáár hunne verdeeling in *zelfstandige* en *bijvoegelijke naamwoorden*.

§ 160. Eene werking kan op verschillende wijzen geschieden; ook de hoedanigheid kan onderscheidene wijzigingen ondergaan. De woorden nu, die wij gebruiken om deze onderscheidingen bij een werkwoord of bijvoegelijk naamwoord uit te drukken, worden *bijwoorden* genoemd.

§ 161. Wij zouden dan ook werkelijk kunnen volstaan met slechts *vier* soorten van woorden aan te nemen, indien men niet gewoonlijk ook de een naamwoord vervangende *voornaamwoorden*, — de afzonderende en aanwijzende, en eigenlijk geen hoedanigheid uitdrukken de algemeene bijvoegelijke naamwoordjes of *lidwoorden*, — en de uit werkwoorden voortspruitende bijvoegelijke naamwoorden of *deelwoorden* als bijzondere soorten onderscheidde. Hetzelfde doet men met die woorden, welke eenige toevallige betrekking, als bijv. tot plaats of tijd of dergelijke, uitdrukken, en als *voorzetsels* bekend staan; met de woorden, die tot verband der woorden of zindeelen dienen, en *voeg-* of *bindwoorden* genoemd worden; en eindelijk met die woordjes, welke eigenlijk niets dan hartstogtelijke uitroepingen zijn, en, als in de rede in- of tusschengeworpen, *tusschenwerpsels* heeten.

§ 162. Dien ten gevolge heeft men eene verdeeling der woorden in *tien* rededeelen aangenomen, als: *zelfstandige naamwoorden*, *lidwoorden*, *bijvoegelijke naamwoorden*, *voornaamwoorden*, *werkwoorden*, *deelwoorden*, *bijwoorden*, *voorzetsels*, *voegwoorden* en *tusschenwerpsels*. Deze verschillende soorten van woorden worden in *veranderlijke* en *onveranderlijke* verdeeld. De veranderingen geschieden door *verbuiging* of *vervoeging*, of ook wel door *aanduiding van den trap van vergelijking*: *verbuigen* is het maken der veranderingen, die een naamwoord ondergaat in geslacht, getal en naamval; door *vervoeging* verstaat men de veranderingen, waaraan een werkwoord in wijzen, tijden en personen onderworpen is. De zes eerste soorten worden verbogen of vervoegd: de overige zijn onveranderlijk; alleen eenige bijwoorden nemen de aan trappen van vergelijking eigen uitgangen aan.

Over de zelfstandige naamwoorden.

§ 163. Woorden, die zelfstandigheden uitdrukken, worden *zelfstandige naamwoorden* genoemd. Dit geldt zoo wel voor die zelfstandigheden, welke wij ons onder eenigen *vorm* denken (bijv.

krijgsman, schip), als voor de zoodanige, die moeten aangemerkt worden alleen voor onzen *geest* te bestaan (bijv. *dapperheid, moed*). Zij worden zelfstandige naamwoorden genoemd, omdat zij op zich zelve staande reeds iets uitdrukken, dat eenen verstaanbaren zin heeft, zonder dat het noodig zij te dien einde er nog een ander woord bij te voegen.

§ 164. Er zijn twee soorten van zelfstandige naamwoorden : *eigene* en *algemeene*. — *Eigene* zelfstandige naamwoorden zijn alle eigennamen van menschen, landen, zeeën en dergelijke, en drukken bepaaldelijk een enkel voorwerp uit, als : *Rotterdam, Willem*. — *Algemeene* zelfstandige naamwoorden zijn dezulke, welke op een geheel geslacht of eene geheele soort toepasselijk zijn, als : *boek, held, paard, tafel*.

§ 165. De *Nederlandsche* taal heeft het voorregt, dat zij ieder denkbeeld als iets zelfstandigs beschouwen, en bij gevolg ieder deel der rede als zelfstandig gebruiken kan, bijv. : *het lezen, de wijzen, het mijne, bij die zaak is een maar, het ach en wee, de zes, het tegen* enz.

§ 166. Een zelfstandig naamwoord, dat een voorwerp als verkleind aanduidt, wordt, schoon oneigentlijk, *verkleinwoord* genoemd : deze verkleining geschiedt tegenwoordig meestal door achtervoeging van *je* (zie § 106).

§ 167. De zelfstandige naamwoorden eindelijk kunnen zijn *eenvoudig* of *zamengesteld*, waarover bereids in § 113—118 gehandeld is.

a. Over de geslachten der zelfstandige naamwoorden.

§ 168. Aangezien de natuur ons twee geslachten, namelijk het mannelijke en het vrouwelijke, aanwijst, hebben de menschen bij de eerste vorming der talen ditzelfde onderscheid ook in de uitdrukking van zelfstandigheden doen hooren ; daar men echter van vele zaken geen genoegzaam bepaalde denkbeelden had, om er een der beide geslachten aan te kunnen geven, heeft men in de meeste talen en ook in de onze tot een derde geslacht, namelijk het onzijdige, moeten besluiten.

§ 169. Er zijn dus bij de zelfstandige naamwoorden *drie geslachten*, als : *het mannelijke, het vrouwelijke* en *het onzijdige*. Schoon men nu over het algemeen kan aanmerken, dat bij de bepaling van het geslacht der woorden alles, waarmede het

denkbeeld van grootte, sterkte, werkzaamheid en verschrikkelijkheid verknocht was, *mannelijk*; — alles, wat men zich als zwak, zacht, vruchtbaar, schoon, aangenaam en lijdend voorstelde, *vrouwelijk*, — en alles, waaraan men geene dezer eigenschappen ontdekte, of waaromtrent de gewaarwording verdeeld was, *onzijdig* genomen werd; blijft het echter zeer moeilijk, ja, volstrekt onmogelijk, in alle bijzondere woorden de reden aan te wijzen, waarom zij tot dit, en niet tot een ander geslacht gebragt zijn. Van hier dan ook het verschil, dat over het geslacht van vele woorden ontstaan is en grootendeels nog bestaat, daar eenige taalgeleerden hierbij meer op de afleiding en den vorm, andere meer op de beteekenis der woorden hebben gelet. Eene naauwkeurige en onpartijdige toetsing der verschillende meeningen te dezen aanzien blijft dan ook nog hoogst wenschelijk. Gewoonlijk worden de volgende regels ter bepaling der geslachten opgegeven.

§ 170. Tot het *mannelijk geslacht* behooren :

1°. alle eigennamen van mannen, als: *Frederik, Hendrik, Lodewijk, Maurits, Willem*.

2°. alle zelfstandige naamwoorden, welke aan iemand van het mannelijk geslacht eenige werking, eigenschap, de uitoefening van eenige ambt of beroep, eenige bediening of waardigheid toekennen, bijv.: *vrager, zondaar, ontvanger, staatsraad, koopman, herbergier, schilder, knecht, graaf, vorst* (¹).

3°. alle zelfstandige naamwoorden op *er* uitgaande, die de werking van een werkwoord aan een werktuig toekennen, als: *klopper, passer, snuiter, stoffer, waaijer*.

4°. de namen van steenen, als zij eenen bijzonderen steen aanduiden, bijv.: *agat, diamant*, doch voor de stof of erts genomen zijn zij onzijdig.

5°. de woorden in *dom* eindigende, wanneer zij den staat, de magt of de gesteldheid eener zaak uitdrukken, als: *ouderdom, rijkdom, wasdom*.

(¹) Vroeger nam men *wacht* in alle beteekenissen vrouwelijk, en zeide: *Ik heb DE schildwacht ZIJNEN post zien verlaten*; thans echter neemt men dikwerf *wacht* en de daarmede op het eind zamengestelde woorden alleen in den zin van *bewaking* vrouwelijk, doch met betrekking tot den persoon, die *waakt*, mannelijk. Velen zeggen alzoo: *Ik heb DEN schildwacht, van WELKEN gij spreekt, zijnen post vóór DE hoofdwacht zien verlaten*.

6°. vrij algemeen de woorden, welke op *dem*, *sem* (*zem*), *lm* en *rm* uitgaan, als: *bodem*, *vadem*, *brasem*, *boezem*, *walm*, *schelm*, *arm*, *worm*.

7°. insgelijks die zelfstandige naamwoorden, welke, schoon in overeenkomst met hunnen vorm of uitgang een ander geslacht hebbende, echter wel eens als benaming van mannen gebruikt worden, of eenige aan iemand van het mannelijk geslacht toegeschreven eigenschap aanduiden, als: *booswicht*, *borst*, *brekebeen*, *deugniet*, *domoor*, *lidmaat*, *ondeugd*, *onmensch* enz. (1).

§ 171. Tot het *vrouwelijk geslacht* behooren:

1°. alle eigennamen van vrouwen, als: *Christina*, *Eefje*, *Elizabeth*, *Johanna*, *Maria*, *Wilhelmina*.

2°. alle zelfstandige naamwoorden, welke aan iemand van het vrouwelijk geslacht eenige werking, eigenschap, de uitoefening van eenig beroep, of eenige bediening of waardigheid toekennen, bijv.: *vijandin*, *zondares*, *zuster*, *fruitverkoopster*, *dienstmaagd*, *koningin*, *staatsjuffer*. De woorden *vrouwspersoon* en *wijf*, schoon niet dan van eene vrouw gebezigd, zijn onzijdig.

3°. De namen der letters van het *a b*, als: *de regel begint met eene groote D*; evenzoo de cijfergetallen, wanneer zij op zich zelve uitgedrukt worden, als: *de negen*. In het algemeen worden ook bij verzameling de getallen vrouwelijk gebezigd, als: *de twintig kosten drie gulden*; — *wisch de vijftig uit*; staat het lidwoord er in het onzijdig geslacht vóór, dán wordt er het woord *tal* onder verstaan, bijv.: *het vijf en twintig (tal) woog tien pond*.

4°. de zelfstandige naamwoorden, die op *schap* uitgaan, van bijvoegelijke naamwoorden afstammen, en eene hoedanigheid

(1) Velen geven ook als regel op, dat de meeste door den *wortel* eens werkwoords gevormde zelfstandige naamwoorden *mannelijk* gebezigd worden, bijv.: *houw* (*houwen*), *roep* (*roepen*), *val* (*vallen*); doch hierop zijn volgens anderen te veel uitzonderingen, bijv.: *lijm* (*lijmen*), *lucht* (*luchten*), *vlieg* (*vliegen*), *zaag* (*zagen*), welke alle *vrouwelijk* zijn. Men heeft echter hierbij steeds een onjuist begrip aan den wortel van een werkwoord toegedacht, als ware het *zakelijk deel* eens werkwoords steeds diens wortel of stamvorm, en dikwerf niet eerst uit het werkwoord zelf tot naamwoord vervormd: neemt men den wortel in den waren zin, als oorsprong, dán is de regel vrij algemeen geldend, dat de wortels der werkwoorden *niet* mannelijk zijn, doch wél die naamwoorden, welke uit het zakelijk deel eens werkwoords zijn ontstaan; maar alsdan vereischt het nog al oefening, te bepalen, of eenig woord al dan niet *wortel* zij.

beteekenen, als: *blijdschap*, *gramschap*. Insgelijks de woorden van zelfstandige naamwoorden herkomstig, welke eene algemeenheid van persoon in één ligchaam vergaderd aanduiden, als: *burgerschap*, *priesterschap*, *vennootschap*. De woorden *gezelschap* en *genootschap* echter zijn onzijdig.

5°. de woorden, welke op *ing* uitgaan, van werkwoorden afgeleid zijn, en de werking beteekenen, als: *belooning*, *vereeniging*, *wandeling*.

6°. de woorden, welke op *ij* uitgaan, en eenen staat of eene werking beteekenen, als: *artsenij*, *burgerij*, *dieverij*, *maatschappij*. *Schilderij* is zoo wel vrouwelijk als onzijdig; doch de woorden in *ij*, welke met het voorzetsel *ge* van werkwoorden gemaakt worden, zijn steeds onzijdig, als: *gerij*, *gesnij*, *getij*.

7°. de woorden met den uitgang *nis* achter het zakelijk deel van werkwoorden gevoegd, en eene daad of gesteldheid beteekenende, als: *belijdenis*, *ergernis*. *Getuigenis* wordt zoo wel vrouwelijk als onzijdig gebezigd.

8°. alle woorden op *heid* uitgaande, als: *bedrevenheid*, *grootheid*.

9°. de woorden, die op *te* uitgaan, en van bijvoegelijke naamwoorden afgeleid zijn, als: *breedte*, *flaauwte*. Behalve deze zijn er nog verscheidene andere zelfstandige naamwoorden van werkwoorden afgeleid, welke mede in *te* eindigende vrouwelijk zijn, als: *moeite*, *schaamte*, *sterfte*; en met weglating der *e*, als: *dragt*, *kracht*, *slagt*, *teelt*. In deze wijze van afleiding is ook de reden van het vrouwelijk geslacht te zoeken in de woorden met *be* en *ge* beginnende, als: *begeerte*, *behoefte*, *geloofte*. Ook heeft het vrouwelijk geslacht plaats in de woorden: *geboorte*, *gedaante*, *gedachte* enz., van verleden deelwoorden afkomstig.

10°. de woorden op *st* uitgaande en van werkwoorden afgeleid, als: *dienst*, *gunst*, *kunst*, *ontvangst*, *winst*.

11°. de meeste woorden, die in den eersten naamval door verlenging in de doffe *e* kunnen eindigen, als: *ben* (*benne*), *gaaf* (*gave*), *schaduw* (*schaduwe*), *spraak* (*sprake*), *tob* (*tobbe*).

12°. de meeste basterdwoorden in *ie* uitgaande, als: *infanterie*, *kolonie*, *natie*, *oppositie*, *residentie*. Uitzonderingen zijn: *evangelie*, *ministerie* enz., welke onzijdig zijn.

13°. alle basterdwoorden op *teit*, als: *majesteit*, *sociëteit*, *stabiliteit*.

§ 172. Tot het *onzijdig geslacht* behooren :

1°. alle namen van landen, steden, dorpen en plaatsen, als : *Nederland, Amsterdam, Osdorp, Oostzaan*. Hiervan zijn wel uitgezonderd de zoodanige, die een vrouwelijk of mannelijk lidwoord vóór zich hebben, als : *de Betuwe, de Helder, de Lemmer, de Uithoorn (Thamen aan den Uithoorn)*; maar ook bij deze gebruikt men, althans bij namen van steden, dorpen enz., de bepaling in het onzijdig geslacht, bijv.: *het gunstig gelegen (oord) de Lemmer neemt in bloei toe*.

2°. de onbepaalde wijs der werkwoorden en de bijvoegelijke naamwoorden als zelfstandige naamwoorden gebezigd, als : *het schrijven, het goede, het ruime*; ook met weglating der *e*, bijv.: *het kwaad, het ruim*.

3°. de meeste woorden, die eene algemeenheid van stof of erts aanduiden, als : *graan, gras, hout, koper, marmor*.

4°. de woorden, welke van de onbepaalde wijs der werkwoorden afkomen, met wegwerping van *en* en vóórzetting van *ge*, als : *gejammer (jammeren), geraas (razen), gerommel (rommelen), geschrijf (schrijven)*.— Van dáár dan ook het geslachtsverschil tusschen de enkelvoudige woorden : *roep, rouw, slag, val* enz. en de zamengestelde *geroep, berouw, ontslag, geval*, als niet van de eersten, maar van de werkwoorden : *roepen, rouwen, slaan, vallen* afkomstig; schoon voor het overige, bijv.: *misslag, opslag, inval* en andere zamenstellingen, als van *slag* of *val*, enz. afgeleid, het geslacht van deze volgen.— Het voorgevoegd *ge* wordt weggelaten in woorden van werkwoorden afgeleid, welke reeds een onafscheidbaar voorzetsel hebben, als : *beroep, beslag, ontwerp*.

5°. alle woorden met *ge* beginnende en in *te* eindigende, en niet van bijvoegelijke naamwoorden of werkwoorden afkomstig, maar van oorspronkelijke zelfstandige naamwoorden afgeleid, als : *gebeente, gebergte, gestoelte, gevogelte*.

6°. alle verkleinende zelfstandige naamwoorden zonder onderscheid, als : *boekje, boompje, lootje, pannetje, jongskén, maagdelijn*.

7°. de woorden, die op *sel* uitgaan, van werkwoorden afkomen, en eene voortgebragte zaak of een werktuig aanduiden, als : *bindsel, deksel, schepsel*.

8°. alle woorden op *schap* eindigende, welke van zelfstandige naamwoorden afkomstig zijn, en eene bediening of waardigheid aanduiden, als : *meesterschap, priesterschap, stadhouderschap*.

9°. de woorden op *dom* eindigende, wanneer zij eene verzameling, of wel een ligchaam of gezelschap aanduiden, als : *christendom*, *vorstendom*.

§ 173. De zamengestelde zelfstandige naamwoorden volgen het geslacht van het laatste, als : *houtstapel* (mannelijk), *stadhuis* (onzijdig). *Oogenblik* komt echter zoo wel onzijdig als mannelijk voor, en *vrouwspersoon* is steeds onzijdig.

§ 174. Sommige woorden hebben door den tijd eenige verandering van geslacht ondergaan (als : *graafschap*, vroeger *vrouwelijk*, thans *onzijdig*). Andere zijn onverschillig in twee of ook in alle drie de geslachten gebezigd; zoo vindt men bijv. het woord *tijd* zoo wel mannelijk als vrouwelijk gebruikt, als : *binnen eenen bepaalden tijd* en *te dier tijd*. *Dood* was zoo wel vrouwelijk als mannelijk, — *oorlog* kwam in alle drie de geslachten voor; maar beide worden thans uitsluitend als mannelijk gebezigd.

§ 175. Bovendien hebben wij ook nog *gemeenslachtige* en *gelijk-* of *zelfslachtige* naamwoorden. Tot de eersten behooren die, welke mannelijk of vrouwelijk zijn, naar mate zij voor eenen mannelijken of vrouwelijken persoon gebezigd worden, als *echtgenoot*, *erfgenaam*, *vondeling*, *vreemdeling* ⁽¹⁾. De laatsten bevatten beide de seksen onder één der drie geslachten, waartoe behooren : *arend*, *leeuwerik*, *vink*, *vos* enz., welke men altijd van het mannelijk geslacht zal vinden, ofschoon zij ook voor de wijfjes gebezigd worden; desgelijks ook de woorden : *duif*, *kruai*, *muis*, *tortel* enz., welke altijd vrouwelijk zijn, hoewel zij ook voor mannetjes gebruikt worden. Zoo is ook het woord *kat*, hetwelk ook van den *kater* gezegd wordt, altijd vrouwelijk; terwijl *kind* (zoo wel *jongen* als *meisje*) en *paard* (zoo wel *hengst* als *merrie*) steeds onzijdig voorkomen.

§ 176. Wij moeten ook nog een oogenblik stilstaan bij sommige zegswijzen, waarin eene schijnbare verwaarloozing van het geslacht plaats heeft, als in : *het volk kwam op de been*, *iemand onder de voet werpen*, *de visch koken*. In den eersten oogopslag schijnen deze uitdrukkingen met de taalregels te strijden; doch er heeft hier slechts eene verkorting van het meervoud

(1) De gemeenslachtigheid wordt veelal uit het oog verloren; en menigeen schrijft met betrekking tot eene vrouw : *echtgenoot*, *erfgenaam*, *vreemdelinge*, doch ten onregte.

plaats, dewijl al deze spreekwijzen blijkbaar in een verzamelenden zin moeten worden opgevat.

§ 177. Alleen langdurige oefening en raadpleging van de bestaande geslachtlijsten der zelfstandige naamwoorden kunnen al die bijzonderheden doen kennen, welke in de bepaling der geslachten voorkomen.

b. Over de getallen.

§ 178. Een zelfstandig naamwoord stelt óf eene zaak als eenheid voor, óf geeft te kennen dat eene zaak in vereeniging met andere gelijksoortige is gedacht. Het eerste geval noemen wij het *enkelvoudig*, het andere het *meervoudig getal*; zoo is bijv.: *boek* het enkelvoud, en *boeken* het meervoud. De eenheid van het enkelvoudig getal blijft echter steeds betrekkelijk, daar *verzamelwoorden*, als: *huisraad*, *inboedel*, *bosch*, schoon uit een aantal voorwerpen bestaande, wel degelijk moeten beschouwd worden in onzen geest eene eenheid te vormen. Van welken aard de zelfstandige naamwoorden ook zijn mogen, zij hebben óf beide getallen, óf één dezer. Al datgene, wat in zijne soort meer dan ééns voorhanden is, heeft als zoodanig een meervoudig getal, als: *hoofd*, *hoofden*, *huis*, *huizen*. In zoo ver een eigen naam niet slechts aan één, maar ook aan meer voorwerpen gegeven wordt, hebben ook de eigennamen een meervoud, als: *ik heb onder mijne neven twee PIETERS*; — *de ALEXANDERS van het Noorden*.

§ 179. Eenige zelfstandige naamwoorden worden alleen in het enkelvoudig getal gebruikt, als: *arbeid*, *handel*, *hulp*, *vee*; ook die zelfstandige naamwoorden, welke eene stof beteekenen, als: *boter*, *gras*, *leder*, *tarwe*, in zoo ver ten minste als alleen de stof in het algemeen wordt uitgedrukt; want vindt men een dezer of dergelijke woorden in het meervoud gebezigd, zoo komen zij in eene geheel andere beteekenis voor, bijv.: *ijzer* (stof), *ijzers* (van ijzer gemaakte werktuigen). — Ook dulden die woorden geen meervoud, welke, van de onbepaalde wijs der werkwoorden afgeleid, met wegwerping van den uitgang *en* en voorplaatsing van *ge*, de werking der werkwoorden aantoonen, als: *gebied*, *gebulder*, *gehoor*, *geroep*. — De zelfstandige naamwoorden, die zelfstandigheden uitdrukken, welke door ons onder geenerlei vorm kunnen gedacht worden, zijn alleen in het enkelvoudig getal in gebruik, voor zoo ver zij behooren tot:

1°. de namen der deugden, ondeugden en hartstogten, als : *haat, hoop, liefde, vrees* enz.

2°. die woorden, welke eenen toestand aanduiden, als : *adel, armoede, dood, gehoorzaamheid, hitte, jeugd, leven, roest, schande* enz.

3°. die, welke van de onbepaalde wijs der werkwoorden gevormd worden, als : *het zien, het zitten*.

4°. die zelfstandige naamwoorden, welke eigenlijk bijvoegelijke naamwoorden van het onzijdig geslacht zijn, als : *het goede, het rood, het schoone*.

§ 180. Sommige zelfstandige naamwoorden worden daarentegen alleen in het meervoud gebruikt, als : *gebroeders, gezusters, hersenen, inkomsten, kosten, lieden* ⁽¹⁾, *ouders* enz.

§ 181. Het meervoudig getal der zelfstandige naamwoorden wordt in het algemeen door het aannemen van *s*, *n* en *en* gemaakt; door *s* in : *akker, akkers, haven, havens*; door *n* en *en* in : *hoofd, hoofden, hoogte, hoogten*. Eindigt een woord op den tweeklank *aai, ei, ooi, ui*, of op den drieklank *oei*, dán wordt om de welluidendheid vóór *en* eene *j* geplaatst, als : *kraai, kraaijen, lei, leijen, ooi, ooijen, bui, buijen, boei, boeijen*. Om dezelfde reden hebben *koe* en *vloo* in het meervoud *koeijen* en *vlooijen*.— De woorden op *ie* uitgaande, zoo wel de oorspronkelijk Nederlandsche als de uit vreemde talen ontleende, vormen hun meervoud door achtervoeging van *en*, wanneer de tweeklank *ie* niet toonloos is, als : *SPIE, SPIEën, evenKNIE, evenKNIEën, allegorie, allegorieën*. Bij de basterdwoorden is deze tweeklank dikwerf toonloos, maar alsdan is hij ook ontstaan uit den Latijnschen tweelettergrepigen uitgang *ia, io* of *ium*. In dit geval voegen men er in het meervoud alleen eene *n* achter, en plaatse op de *e* een scheidingsteeken, als : *FUNCTIE, FUNCTIën, kolonie, koloniën, ministerie, ministeriën*.

§ 182. Verreweg de meeste zelfstandige naamwoorden, die bij de gebruikelijke vorming van het meervoud den hun eigen *hellen* of *doffen* klank zouden verliezen, of met wier eindlettergreep dit het geval zou wezen, verdubbelen in het meervoud den

(1) De zamengestelde zelfstandige naamwoorden, waarin het woord *man* nader bepaald wordt, nemen hiervoor in het meervoud *lieden* (of in de volkstaal *lui*), bijv. : *timmerman, timmertlieden; staatsman, staatslieden; zegsman, zegslieden*.

laatst medeklinker, als : *dakpan, dakpannen, dam, dammen, genootschap, genootschappen, kaatsbal, kaatsballen, klip, klippen, mes, messen, pot, potten, rijkdom, rijkdommen*. — Alle zelfstandige naamwoorden, welke in het enkelvoud op *heid* uitgaan, veranderen in het meervoud dat *heid* in *heden*, als : *grootheid, grootheden*.

§ 183. Men vindt evenwel eenige onregelmatigheid in het vormen van het meervoud der volgende woorden : *lid, schip, smid, spit, stad* enz., welke in *leden, schepen, smeden, speten, steden* enz. veranderen, daar oudtijds de *e* ook in hun enkelvoud voorkwam. Ook zijn er enkele woorden, waarin de door eene *d* of *t* opgesloten *helle* klinker in het meervoud eenen *scherven* klank aanneemt, als : *god, goden, vat, vaten*.

Het zijn deze beide soorten van woorden, waaromtrent ook in de vorming der verkleinwoordjes (zie § 106) eenige afwijking heerscht.

§ 184. Sommige zelfstandige naamwoorden hebben in het meervoud *ers* en *eren*, als : *kind, kinders, kinderen; rad, raders, raderen; anderen en en eren*, als : *volk, volken, volkeren*, of *s* en *en*, als : *wapen, wapens, wapenen*. Deze uitgangen mogen echter niet onverschillig gebezigd worden, daar hierbij niet alleen de meerdere of mindere welluidendheid met betrekking tot het geheel, maar tevens de meerdere of mindere waardigheid der rede moet worden in acht genomen.

§ 185. Die woorden, welke, in het enkelvoud door medeklinkers opgesloten, den dubbelen klinker alleen ter aanduiding van den scherpen klank hebben, verliezen deze verdubbeling in het meervoud, als : *paal, palen, week, weken, zoon, zonen*.

§ 186. Ten slotte doen wij opmerken, dat de uitgang *ns* bij de vorming van het meervoud geenszins gebezigd wordt, daar zoodanige woorden, wier meervoud in *ns* eindigt, reeds in het enkelvoud op *en* uitgaan en slechts eene *s* aannemen, terwijl bij die, welke op *e* eindigen, alleen eene *n* wordt gevoegd, als : *genoegen, genoegens, breedte, breedten*.

c. Over de gevallen of naamvallen.

§ 187. De verschillende betrekkingen, waarin eene zelfstandigheid, door het zelfstandig naamwoord uitgedrukt, kan voorkomen, noemen eenigen *gevallen*, terwijl anderen ze als

naamvallen kenmerken. Men zou deze betrekkingen gevoelig tot drie kunnen brengen, als :

1°. het *eerste geval* of de betrekking, waarin het *onderwerp*, waarvan men iets zegt, of dat aangesproken wordt, zich bevindt, bijv. : PRINS MAURITS is dood ; — DE MAN plant den boom ; — JONGELING, *besteed uwen tijd wel*. Ook het *gezegde* kan men bij het bezigen der hulpwoorden *zijn* en *worden* aanmerken in dezelfde betrekking, en dus in hetzelfde geval te staan, als : *de Ruiter was EEN VOORTREFFELIJK VLOOTVOOGD* ; — *Prins Maurits wordt EEN GROOT HELD genoemd* ; — *Tichelaar bleek EEN DEUGNIET te zijn*.

2°. het *tweede geval*, of de betrekking van het *voorwerp* der handeling, als : *ik zie HENDRIK* ; — *de man plant den BOOM*.

3°. het *derde geval*, of de betrekking van een naamwoord als *bepuling* van eenig deel eens voorstels voorkomende, bijv. : WILLEMS *vlijt is groot*, — *Karel geeft DEN ARMEN zijn geld*. Dewijl echter zoodanige bepalende betrekking, gelijk uit de beide voorgaande voorbeelden blijkt, niet altijd op gelijke wijze plaats heeft ; zoo onderscheiden velen haar in twee gevallen, en nemen alzoo *vier naamvallen* aan, waarvan de tweede en derde met het derde, de vierde met het tweede geval van het opgegeven verbuigingsstelsel overeenkomt. Daar de laatste verdeling naar veler oordeel voor eene meer geleidelijke ontwikkeling vatbaar is, zullen wij in deze handleiding insgelijks *vier naamvallen* aannemen.

§ 188. In den *eersten naamval* staat ieder persoon of elke zaak, welke als wordende, zijnde, lijdende (bij het lijdend werkwoord), werkende of aangesproken voorkomt. Deze eerste of regte naamval, ook *onderwerp* genoemd, drukt den persoon, of de zaak, onmiddellijk en alleen voor zich zelve uit, zonder eenige verbindtenis met, of betrekking op iets anders aan te duiden, en antwoordt op de vraag : *wie (wie, wat) ?* Bijv. : DE MAN *loopt*, — *wie loopt ? De man* ; — HET GRAAN *is rijp*, — *wat is rijp ? Het graan*.

§ 189. De *tweede naamval* heeft plaats, wanneer een zelfstandig naamwoord een ander beheerscht door middel van het voorzetsel *van*, en deze beheersching in de betrekking van *bezitter* of *eigenaar*, met weglating van het voorzetsel, door verbuiging des zelfstandigen naamwoords aangewezen wordt, als : *het huis* DES MANS.

§ 190. Bij andere betrekkingen dan de gemelde van bezitter of eigenaar kan alzoo deze verwisseling niet gebezigd worden, te weten :

1°. wanneer afkomst en vaderland aangewezen worden, als : *een mensch VAN geringe afkomst*; — *een Amsterdammer VAN geboorte*.

2°. wanneer de stof genoemd wordt, waaruit iets gemaakt is, als : *eene doos VAN zilver*; — *een bord VAN aardewerk*.

3°. wanneer ouderdom, grootte, gewigt, waarde enz. bepaald worden, als : *een kind VAN twee jaren*; — *een man VAN groote verdiensten*.

§ 191. Daarentegen heeft deze verwisseling mede plaats bij de voorzetsels *uit* of *onder* in de beteekenis van *van*, als : *niemand UIT of ONDER ons*, — *niemand ONZER*.

§ 192. Bij dezen tweeden naamval heeft eindelijk ook nog eene bijzonderheid plaats, welke opmerking verdient : men kan dien namelijk soms zoo wel *vóór* als *achter* het beheerschende woord stellen ; men zegt : *des onderwijzers lessenaar* en *de lessenaar des onderwijzers*. Dit heeft echter alleen plaats, wanneer de welluidendheid zulks toelaat, en strijdt bovendien tegen den aard der taal, zoodra het naamwoord, hetwelk in den tweeden naamval staat, een *geheel* aanduidt, waarvan het andere naamwoord een *deel* uitdrukt, en de betrekking van het gedeelte tot het geheel door het voorzetsel *uit* kan worden aangewezen, bijv. : *de soldaten des regiments*, *de soldaten uit het regiment*, en niet *des regiments soldaten*; — *de haren des hoofds*, *de haren uit het hoofd*, en niet *des hoofds haren*.

§ 193. Deze eigenschap des tweeden naamvals zou volgens sommigen opheldering geven over de wijze van zamenstelling van zelfstandige naamwoorden uit twee andere, als nu eens met, dan weder zonder *s* plaats hebbende (zie § 118), als : *staatsdienaar*, *geldzak*; — onzes inziens regelt zich deze zamenstelling ook naar de welluidendheid. Mogelijk ook zou men eene *innerlijke zamenstelling* en eene *uiterlijke zamenstelling* of *koppeling* kunnen aannemen ; de eerste zou alsdan de woorden onmiddellijk en in eene niet af te scheiden beteekenis vereenigen ; de tweede eene eenvoudige zamenkoppeling zijn van twee woorden, afzonderlijk gedacht en door eenen tweeden naamval uitgedrukt, en naar willekeur óf afzonderlijk, óf aanéénhangend als een eenig woord

geschreven, bijv.: *rijksvorst*, *menschenkracht*. Ook in dit geval behoudt de welluidendheid hare regten, bijv.: *vrijheidkweekster*, *harteleed*.

§ 194. De *derde naamval* heeft plaats, wanneer aan het voorwerp der handeling of werking iets gegeven, aangeboden, toegevoegd of ontnomen wordt, of wanneer iets gezegd wordt hieraan gelijk of ongelijk te zijn, en antwoordt op de vraag: *aan of voor wien, wie of wat?* Bijv.: *geef HEM dit boek*, — *aan wien geeft men het boek?* *Aan hem*; — *deze is HEM gelijk*, — *aan wien is deze gelijk?* *Aan hem*; — *HABER werd alle hoop ontnomen*, — *aan wie werd alle hoop ontnomen?* *Aan haar*; — *ik kocht HET VOGELTJE eene kooi*, — *voor wat kocht ik eene kooi?* *Voor het vogeltje*.

§ 195. Even als in den *tweeden naamval* de toepassing van de verbuiging, met weglating van het de beheersching uitdrukkend voorzetsel *van*, alleen in bepaalde gevallen kan plaats grijpen; zoo kan ook hier in plaats van den *derden naamval* wél altijd het voorzetsel *aan of voor* gebruikt worden, maar geenszins omgekeerd. Alleen in dat geval kunnen de voornoemde voorzetsels vervangen worden door verbuiging van het naamwoord in den *derden naamval*, wanneer zij het *doel* of de *bestemming der handeling* aanduiden. Men kan dus zeggen: *ik schreef MIJNEN VRIEND eenen brief*, — *ik kocht HEM een geschenk*, in plaats van: *voor hem*; terwijl daarentegen: *het glas sprong aan stukken*, — *hij staat vóór de deur* geen zoodanige verwisseling dulden.

§ 196. In den *vierden naamval* staat het voorwerp eener handeling, of datgene, waarop bij bedrijvende werkwoorden de werking overgaat: deze naamval antwoordt op de vraag: *wien (wie, wat)?* Bijv.: *de man schrijft EENEN BRIEF*, — *wat schrijft hij?* *Eenen brief*; — *ik bedoelde DIEN SCHRIJVER*, — *wien bedoelde ik?* *Dien schrijver*.

§ 197. De *voorzetsels* hebben tegenwoordig steeds de lid- en naamwoorden in den *vierden naamval* bij zich, als: *hij werd MET DEN VIJAND handgemeen*; schoon zij oudtijds ook andere naamvallen beheerschten, van waar de nog gebruikelijke zegswijzen: *op den huize*, *in den lande*, *binnen 's dijks*, enz.

§ 198. De *vierde naamval* kan, als uitdrukking der rechtstreeksche beheersching, door verandering des werkwoords in den lijdenden vorm meest altijd tot den *eersten naamval* worden

teruggebracht, als : *hij schrijft EENEN BRIEF*,— EEN BRIEF wordt door hem geschreven. Dit kenmerk van den vierden naamval is echter niet onfeilbaar, daar enkele uitdrukkingen, als : *de man heeft een boek*, geen zoodanige omzettingen dulden, ten zij men het verleden deelwoord niet uit het werkwoord zelf ontleene, maar van een hiermede zinverwant neme, bijv. : *het boek wordt door hem bezeten*.

§ 199. Met betrekking tot het voorwerp der handeling of werking is de beheersching van het werkwoord steeds regstreeksch, als : *Maurits sloeg de Spanjaarden*. Middellijke beheersching wordt daarentegen uitgedrukt door een voorzetsel, 't welk als zoodanig den vierden naamval achter zich heeft.

§ 200. Kon nu deze betrekking van het beheerschende en bescheerschte woord bij middellijke beheersching niet anders dan door voorzetsels worden uitgedrukt, dán zouden er eigenlijk slechts twee naamvallen wezen, de eerste als onderwerp, de andere (als vierde door ons behandeld) als voorwerp of beheerschte; wij hebben echter bij de verklaring van den tweeden en derden naamval aangetoond, hoe genoemde betrekking dikwerf door verbuiging kan worden uitgedrukt.

Over de kenteekenen der verbuiging in het algemeen, zie § 225—232.

Over de lidwoorden.

§ 201. De *lidwoorden* worden gesteld vóór de zelfstandige naamwoorden, om de meerdere of mindere bepaaldheid van hunne beteekenis aan te wijzen. Zij worden gewoonlijk verdeeld in *bepalende* : *de* voor het mannelijke en vrouwelijke, en *het* voor het onzijdige; en in *niet-bepalende* : *een* voor het mannelijk en onzijdig, en *eene* voor het vrouwelijk geslacht.

§ 202. De eerste soort wordt *bepalend* genoemd, omdat zij het zelfstandig naamwoord in eenen meer bepaalden zin doet voorkomen (weshalve sommige schrijvers er ook den naam van *aanwijzend* aan geven), bijv., als ik zeg : *geef mij den hamer*, dán bepaal ik hiermede *zekeren* hamer, met onderscheiding van alle andere hamers.

§ 203. De tweede soort wordt *niet-bepalend* genoemd, omdat hierdoor de zaak, waarvan men spreekt, algemeen en als zonder bepaling wordt gelaten, bijv., als ik zeg : *geef mij eenen hamer*,

dán laat ik de keus geheel vrij, welken hamer men mij wil geven.

§ 204. Elke der uitdrukkingen: *een boom eens tuins, een boom des tuins, de boom eens tuins en de boom des tuins*, heeft diensvolgens eenen verschillenden zin.

§ 205. De lidwoorden schikken zich in getal, geslacht en naamval naar de zelfstandige naamwoorden, welke zij meer of min bepalen, en worden dienovereenkomstig verbogen (zie § 225 — 232).

Over de bijvoegelijke naamwoorden.

§ 206. *Bijvoegelijke naamwoorden* dienen ter aanduiding van de hoedanigheid of eigenschap van zelfstandigheden, als: *een groot leger, een koperen ketel, twee huizen, alle menschen*.

Bijvoegelijke naamwoorden, welke het getal der dingen aanduiden, komen in enkele werken min juist onder den afzonderlijken naam van *telwoorden* voor.

De deelwoorden behooren mede, schoon van werkwoorden afgeleid, tot de bijvoegelijke naamwoorden, en worden op dezelfde wijze als deze gebezigd, bijv.: *lopend, loopende; een bemind man, eens beminden mans*, enz.

§ 207. Men onderscheidt de bijvoegelijke naamwoorden in *oorspronkelijke*, als: *klein, wit*, en in *afgeleide* of *zamengestelde*, als: *deugdzaam, eerlijk, praatzuchtig, welgemoed*.

§ 208. De afgeleide en zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden hebben verschillende uitgangen. De voornaamste zijn: *achtig, baar, haftig, ig, loos, lijk en zaam*.

De uitgang *achtig*, zekere gelijkheid of overeenkomst uitdrukken, dient om aan te duiden, dat de zaak als meer of min zoodanig moet geacht worden, als: *witachtig, zandachtig*.

De uitgang *baar*, afkomstig van het woord *baren* (dragen), is zeer algemeen, en heeft achter zelfstandige naamwoorden altijd de beteekenis van dragen, voortbrengen, bijv.: *vruchtbaar, wonderbaar*. Achter werkwoorden drukt deze uitgang zeker vermogen om te doen of te lijden uit, als: *leesbaar, strijdbaar*.

De uitgang *haftig* is afkomstig van het oude woord *haven*, nu *hebben*, en duidt aan, dat iets waarlijk zekere eigenschap bezit, als: *heldhaftig*.

De uitgang *ig* komt zeer dikwijls voor, en geeft zoo veel als den aard van, of de geneigdheid tot iets te kennen, bijv.: *haastig, moedig, vijandig, zwierig*.

De uitgang *loos*, afkomstig van het oude woord *lieren*, *liezen*, nu *verliezen*, geeft ontbering te kennen, als: *hulpeloos, kinderloos, ouderloos, tandeloos*.

De uitgang *lijk*, van *lijken*, *gelijken*, duidt, bij zelfstandige naamwoorden geplaatst, het wezen of den aard der zaak aan, als: *eerlijk, goddelijk*. — Bij het zakelijk deel der werkwoorden gevoegd, drukt hij de daad dier werkwoorden uit, als: *bedrieglijk, behaaglijk*; of de mogelijkheid dier daad. bijv.: *sterfelijk*.

De uitgang *zaam*, achter een zelfstandig naamwoord gevoegd, beteekent gelijkheid of genegenheid tot iets, als: *deugdzaam, vreedzaam*; achter het zakelijk deel eens werkwoords geplaatst, beteekent hij de geschiktheid of het vermogen om iets te doen of te lijden, als: *buigzaam, leerzaam, verdraagzaam*.

§ 209. Eenige bijvoegelijke naamwoorden gaan uit op *sch*, als: *aardsch, grootsch*, en komen het zij van andere bijvoegelijke naamwoorden, het zij van zelfstandige naamwoorden af. Ook worden door middel van de uitgangen *de, ste, lei, hande, voudig*, bijvoegelijke naamwoorden van de zoogenaamde telwoorden afgeleid, als: *tiende, honderdste, tweederlei, zesderhande, viervoudig*.

§ 210. Vele bijvoegelijke naamwoorden bekleeden soms de plaats van zelfstandige, en worden alsdan dienovereenkomstig verbogen, als: *eene blonde, het sierlijke, de zieke, het zware* (¹).

§ 211. De bijvoegelijke naamwoorden schikken zich in geslacht, getal en naamval naar de zelfstandige naamwoorden, worden gemeenlijk vóór deze geplaatst, en ondergaan op enkele uitzonderingen na in de onderscheidene naamvallen eene eigenaardige verbuiging (zie § 225 — 232).

§ 212. Alle bijvoegelijke naamwoorden, welke als gezegde in een voorstel gebezigd worden, blijven onveranderd, bijv.: *de helden zijn dapper*.

Sommige blijven bovendien *altijd* onveranderd, en wel: 1°. die, welke de stof aanduiden, waarvan iets gemaakt is, waarom zij ook wel *stoffelijke* bijvoegelijke naamwoorden genoemd worden, zoo als: *fluweelen, ijzeren, koperen*. Zij hebben de eigenschap, dat zij in alle geslachten, getallen en naamvallen op *en* uitgaan.

(¹) Men vergelijk hiermede de aantekening op § 359.

2°. die, welke van een land of eene stad ontleend zijn, en op *er* uitgaan, als : *Rotterdammer schippers*, enz.

3°. die, welke op *lei* en *hande* uitgaan, als : *velerlei*, *allerhande*, *eenigerhande*.

§ 213. Men voegt eene *e* (*) achter vele bijvoegelijke naamwoorden :

1°. bij die, welke vóór vrouwelijke zelfstandige naamwoorden staan, als : *eene ronde tafel*, *mijne jongere zuster*.

2°. bij die, welke tot het mannelijk geslacht behooren, en in den eersten naamval staan, als : *waarde broeder!* — *de groote boom*; — *een fiksche jongen*.

3°. bij die, welke tot het onzijdig geslacht behooren, wanneer de woordjes *het*, *dit* of *dat* voorafgaan, als : *het*, *dit* of *dat schoone kleed*.

§ 214. Men plaatst daarentegen geene *e* :

1°. achter de onzijdige bijvoegelijke naamwoorden, wanneer zij zonder lidwoord of voornaamwoord voorkomen, of het niet-bepalend lidwoord vóór zich hebben, als : *zwart krijt*, *een sterk paard*.

2°. bij onzijdige bijvoegelijke naamwoorden, wanneer zij voorafgegaan worden door *eenig*, *haar*, *hun*, *menig*, *mijn*, *ons*, *sommig*, *uw*, *zeker* of *zijn*, als : *eenig groot werk*, *haar dankbaar kind*, *hun nieuw huis*, *menig sterk paard*, *mijn oud boek*, *ons groot verschil*, *sommig zwaar hout*, *uw fraai tuig*, *zeker vierkant vertrek*, *zijn vaderlijk erf* (**).

(*) De basterd bijvoegelijke naamwoorden op *ief*, *iek*, *iel*, *iem* en *iet* verliezen gewoonlijk bij de vervorming door verbuiging de *e* vóór den medeklinker, als alleen ter verscherping der tusschen twee medeklinkers opgesloten *i* gebezigd, bijv. : *positief*, *positive*; *mystiek*, *mystike*; *subtiel*, *subtile*; *subliem*, *sublime*; *subiet*, *subite*. Bij het gebruikelijk afbreken der woorden is hierin juist wel geen groote zwaarigheid gelegen, doch het niet toonloos worden dier lettergreep pleit volgens velen evenzeer voor 't behoud der *e*, als deze met regt in zelfstandige naamwoorden, gelijk : *crediteur*, *debiteur*, *fabrikant* enz., verworpen wordt.

(**) Sommigen geven als regel, geene *e* te plaatsen achter die mannelijke bijvoegelijke naamwoorden, welke door het lidwoord *een* of door de woordjes *eenig*, *menig*, *sommig* of *zeer* worden voorafgegaan, en tot zoodanige persoonlijke naamwoorden van het mannelijk geslacht, welke op *er*, *aar*, *ier* en *ling* uitgaande eenen ambtenaar, bedrijver, bestuurder of dienaar aanduiden (bijv. : *arbeider*, *hovelings*, *leeraar*), of wel tot de woorden *admiraal*, *heer*, *huisvader*, *knecht*, *koning*, *man*, *meester*, *mensch*, *onderdaan*, *overste*, *prins*, *vijand*, *vorst* en *vriend* behoorende, op de werking des aanhoorigen

§ 215. Deze regels omtrent het al of niet aannemen der *e* door de bijvoegelijke naamwoorden moeten echter slechts in zoo ver geldend geacht worden, als de vloeibaarheid en welluidendheid eener uitdrukking zulks toelaten. Immers, men schrijft en zegt, overeenkomstig hiermede : *eene hoogere verordening*, maar integendeel ook : *eene verhevener verordening*, omdat *verhevener* moeilijker uit te spreken valt, en een wangeluid veroorzaakt. Zoo zegt men ook onverschillig : *de nagelaten en nagelatene gedichten, het onbezonnen en onbezonnene gedrag*, waarvan het eerste het verkieslijkste is. Evenzoo zegge en schrijve men : *ik zag den onbezonnen man*, en niet *den onbezonnēnen man*.

§ 216. Behalve dat de bijvoegelijke naamwoorden door verbuiging veranderen, geschiedt dit ook nog menigwerf door de *trappen van vergelijking*, of wijzen om de meerdere of mindere uitgebreidheid en kracht der beteekenis van bijvoegelijke naamwoorden (alsmede van vele deelwoorden en bijwoorden) uit te drukken. Deze trappen van vergelijking zijn *twee* in getal, namelijk : de *ver grootende* en *overtreffende*, bijv. : *hoog, hooger, hoogst; klein, kleiner, kleinst*.

§ 217. De *ver grootende trap* bepaalt den graad der hoedanigheid, welke een bijvoegelijk naamwoord aan iets toekent. Hij wordt door de bijvoeging van *er* gemaakt, en heeft plaats, wanneer men eene zaak met eene andere vergelijkt, en haar eene hoedanigheid in eene meerdere mate dan aan de andere toeschrijft, als : *het paard is zwakker dan de os; — sterker dan ijzer*.

§ 218. De *overtreffende trap* verheft de hoedanigheid eener zaak boven die van al de overige van hare soort. Hij wordt gevormd door de bijvoeging van *st*, als : *ons grootst verschil; — de kleinste hoed* (¹).

naamwoords en niet op dien persoon zien, als : *een groot dichter* (iemand, die als dichter groot is); — terwijl zij anders met eene *e* voorkomen, als : *een groote dichter* (een dichter, die groot van gestalte is). — Hierbij kan men echter met regt zeggen, dat de uitzondering den regel maakt, en daarom wordt de regel door velen als te omslagtig en te onbepaald verworpen. Men lette evenwel steeds op het verschil in spelling, bij toepassing op *gestalte* of *gehalte*.

(¹) In bijvoegelijke naamwoorden, op *loos* en *sch* uitgaande, wordt de overtreffende trap, wanneer deze al gebezigd wordt, doorgaans gevormd door achtervoeging eener *t*, als : *beginselloos, beginselloost; frisch, allerfrischt; fiks, fikscht*, enz.

§ 219. Men heeft wel eens beweerd, dat de vergrootende trap der bijvoegelijke naamwoorden door alle geslachten, in het enkel- en meervoudig getal, onverbogen moest blijven; doch de aard der bijvoegelijke naamwoorden pleit ten sterkste voor de verbuiging zoo wel van den vergrootenden als overtreffenden trap, en zij behoort altijd plaats te hebben, wanneer de welluidendheid haar niet verbiedt. Men zegge of schrijve derhalve: *ik klom eerst op eenen hoogen, daarna op eenen hoogerem, en eindelijk op den hoogsten berg*; maar niet: *ik heb nooit eenen ondragelijkeren of hatelijkeren man gezien*, hetwelk men liefst zelfs met weglating van het niet-bepalend lidwoord bij verkorting uitdrukt: *ik heb nooit ondragelijker of hatelijker man gezien*.

§ 220. In sommige gevallen, en wel meestal ter bevordering der welluidendheid, wordt de vergrootende trap niet door verandering van uitgang, maar door bijvoeging van *meer* vóór het bijvoegelijk naamwoord gevormd, en men maakt alsdan den overtreffenden trap door bijvoeging van *meest*, als: *een treffend voorbeeld, het meest treffend voorbeeld*; — *hij was bij het volk meer bemind dan gevreesd*; — *zij is de meest deugdzame van hare tijdgenooten geweest*.

§ 221. Om den overtreffenden trap nog te versterken, wordt soms vóór het bijvoegelijk naamwoord ook nog het woordje *aller* gevoegd, als: *de allerrijkste onzer vrienden*. Dit geschiedt om de hoedanigheid, welke door het bijvoegelijk naamwoord wordt aangeduid, tot den hoogsten trap van grootte te verheffen.

§ 222. Eenige bijvoegelijke naamwoorden hebben eene onregelmatige vergrooiting, als: *goed, beter, best; veel, meer, meest; weinig, minder, minst*. De onregelmatigheid is ontstaan door het buiten gebruik geraken van den een of anderen vorm dier woorden. — Bij andere bijvoegelijke naamwoorden is slechts de overtreffende trap gebruikelijk, als: *achterst, benedenst, bovenst, onderst, uiterst*. — Sommige bijvoegelijke naamwoorden, in wier eindlettergreep de helle klinker door medeklinkers opgesloten is en, door bijvoeging van *er* in den vergrootenden trap, dezen hellen klank verliezen zou, verdubbelen hunnen eindmedeklinker, als: *net, netter, wit, witter*; of wel zij nemen om de welluidendheid eene *d* aan, als: *ver, verder* (*). Dit laatste geschiedt ook

(*) Als uitzondering verdient *grof (grover)* vooral onze opmerking, omdat de volks-uitspraak te dien aanzien nog steeds de regelmatigheid in acht neemt.

door bijvoegelijke naamwoorden met geen zoodanige eindlettergreep, bijv.: *klaar, klaarder, eer, eerder*.

§ 223. Bij zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden geschiedt de vergrooting meestal aan het laatste en niet aan het eerste woord, als: *lieftalig, lieftaliger, lieftaligst; grootmoedig, grootmoediger, grootmoedigst* (*).

§ 224. Eenige bijvoegelijke naamwoorden dulden uit hoofde hunner beteekenis geene vergrooting, als: *de eerste, de zesde, achthoekig, andere, mondeling, schriftelijk, allerlei, gouden, zilveren*. Ook de zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden, wier eerste gedeelte zoo naauwkeurig is bepaald, dat daarbij geene vergrooting meer te denken is, verkeerden in dit geval, als: *beendroog, koolzwart, doodsbлек, zonneklaar, ijskoud, ijzersterk* enz. (**).

Over de verbuiging.

§ 225. *Verbuigen* is het veranderen van de zelfstandige naamwoorden volgens de onderscheidene betrekkingen, waarin zij voorkomen. De lidwoorden, bevoegelijke naamwoorden, voor-naamwoorden en deelwoorden staan in eene naauwe betrekking tot de zelfstandige naamwoorden, en volgen deswege de regels der verbuiging.

§ 226. In de Nederlandsche taal wordt de verbuiging aangegeven door *verandering van de lidwoorden*, of *van de laatste letters der woorden*. In § 227—230 worden de veranderingen aangetoond, welke de lidwoorden en zelfstandige naamwoorden bij de verbuiging voor beide getallen ondergaan; in § 231 wordt opgegeven, aan welke veranderingen ten aanzien der verbuiging de bijvoegelijke naamwoorden onderworpen zijn.

(*) Wanneer echter een bijvoegelijk naamwoord zamengesteld is met een ander, hetwelk eene hoedanigheid van het daarmee verknochte uitdrukt, en dit zamengestelde woord niet als eene onverdeelbare eigenschap aanduidende kan worden aangemerkt, zoo behoort de vorm van vergrooting tot datgene, waarvan men de meerderheid bedoelt, bijv.: *goedkoop, beterkoop, bestkoop; welgemoed, betergemoed, bestgemoed*. Deze regel wordt echter geenszins algemeen in acht genomen, en voor *beterkoop, bestkoop* leest men veelal *goedkooper* en *goedkoopst*.

(**) Ten aanzien van het in deze paragraaf vermelde heerscht echter eene vrij groote onbepaaldheid, daar onder anderen bij *volmaakt, volkomen* enz. de trappen van vergelijking wel degelijk gebezigd worden.

§ 227. In den eersten naamval blijft het zelfstandig naamwoord onverbogen in het enkelvoud, met het lidwoord *de* of *een* voor het mannelijk, *de* of *eene* voor het vrouwelijk, *het* of *een* voor het onzijdig geslacht. In het meervoud neemt het zelfstandig naamwoord den aanhoorigen uitgang aan, en wordt het bepalend lidwoord voor alle geslachten *de*. Wanneer het onderwerp aangesproken wordt, gebruikt men geen lidwoord.

§ 228. In den tweeden naamval heeft men voor het enkelvoud van mannelijke en onzijdige woorden als lidwoord *des* en *eens*, met eene *s* achter den eersten naamval van het zelfstandig naamwoord, als: *des, eens broeders*; ook om de welluidendheid wel eens *es* of *en* in plaats van *s*, als: *des huizes, des heeren* ⁽¹⁾. In het vrouwelijk geslacht heeft men *der* of *eener*, en in het meervoud van alle drie geslachten *der*; in deze beide gevallen zonder bijvoeging eener *s* achter den eersten naamval van het zelfstandig naamwoord, als: *der vrouw, der menschen*.

§ 229. In den derden naamval heeft men als lidwoorden in het mannelijk en onzijdig geslacht in beiden getallen *den* en in het enkelvoud *eenen*, — voor het onzijdig geslacht in het enkelvoud ook *het* en *een*, — en voor vrouwelijke woorden in beide getallen *der* ⁽²⁾ of *de* en in het enkelvoud *eener* of *eene*; men plaatst alsdan voor de welluidendheid somtijds in het enkelvoud eene *e* achter het naamwoord, als: *den heere; der vrouwe, den lande*.

§ 230. In den vierden naamval verandert het lidwoord *de* in *den* en *een* in *eenen* voor mannelijke zelfstandige naamwoorden in het enkelvoud, als: *ik zie den, eenen boom*; — *hij vertrouwt den, eenen broeder*.

§ 231. De bijvoegelijke naamwoorden hebben, in verband met het gestelde in § 213, bij de verbuiging eene *e*:

1°. vóór enkelvoudige vrouwelijke naamwoorden in elk geval;

2°. vóór het meervoud van alle geslachten, en

3°. wanneer het bepalend lidwoord of eenig ander naamwoord voorafgaat.

(1) Sommigen onderscheiden deze buigingsvormen in eenen *sterken* (*s, es*), en eenen *zwakken* (*en*).

(2) Hiermede is het gevoelen onzer meeste hedendaagsche taalgeleerden in strijd. Volgens hen is het bepalend lidwoord bij den 3^{den} naamval van het meervoudig getal voor alle drie geslachten *den*, en alzoo: *den mannen, den vrouwen, den kinderen*. Men zie trouwens de aantekening ⁽¹⁾ op blad. 3.

Zij nemen den uitgang *en* of *n* aan in alle gevallen, waarin het lidwoord op *n*, *en* of *s* uitgaat.

Als zelfstandige naamwoorden gebezigd, nemen zij in den tweeden naamval van het enkelvoud voor 't mannelijk geslacht *n* of *en*, en geen *s* of *es*, aan bijv.: *de groote, des grooten*.

§ 232. Als toepassingen dezer regels kunnen de volgende voorbeelden van verbuiging dienen :

a. Enkelvoud.

A. Verbuiging van een mannelijk zelfstandig naamwoord, vergezeld van een bijvoegelijk naamwoord met het bepalend en niet-bepalend lidwoord.

1. *een* of *de hooge, hooger* of *hoogere, hoogste berg* ;
2. *eens* of *des hoogen, hooger*en, *hoogsten bergs* ;
3. *eenen* of *den hoogen, hooger*en, *hoogsten berg* ⁽¹⁾ ;
4. *eenen* of *den hoogen, hooger*en, *hoogsten berg*.

B. Van een mannelijk zelfstandig naamwoord in den tweeden naamval uitgaande op *en*, met een deelwoord als bijvoegelijk naamwoord.

1. *een levend* of *de levende vorst* ;
2. *eens levenden* of *des levenden vorsten* ;
3. *eenen levenden* of *den levenden vorst* ⁽¹⁾ ;
4. *eenen levenden* of *den levenden vorst*.

C. Van een vrouwelijk zelfstandig naamwoord, vergezeld van een bijvoegelijk naamwoord met het bepalend en niet-bepalend lidwoord.

1. *eene* of *de schoone kust* of *vrouw* ;
2. *eener* of *der schoone kust* of *vrouw* ;
3. *eener* of *der schoone kust* of *vrouw* ⁽²⁾ ;
4. *eene* of *de schoone kust* of *vrouw*.

D. Van een onzijdig zelfstandig naamwoord, vergezeld van een bijvoegelijk naamwoord met het bepalend en niet-bepalend lidwoord.

(1) Minder gebruikelijk : *den berge, den vorste*. De welluidendheid beslisse.

(2) Ook : *eene* of *de schoone kust* of *vrouw*. De welluidendheid beslisse over het gebruik van den eenen of anderen vorm. Dit laatste geldt ook ten aanzien der plaatsing *eener e* achter het zelfstandig naamwoord, als in : *der vrouw*.

1. *een bruin of het bruine paard of huis ;*
2. *eens bruinen of des bruinen paards of huizes ;*
3. *eenen bruinen of den bruinen paarde of huize (*) ;*
4. *een bruin of het bruine paard of huis.*

E. Van een mannelijk zelfstandig naamwoord met een stoffelijk bijvoegelijk naamwoord.

1. *de zware zilveren beker ;*
2. *des zwaren zilveren bekers ;*
3. *den zwaren zilveren beker ;*
4. *den zwaren zilveren beker.*

F. Van een eigennaam zonder lidwoord.

1. *Hendrik ; — Keetje ; — Elizabeth ;*
2. *Hendriks ; — Keetjes ; — Elizabeths (*) ;*
3. *Hendrik ; — Keetje ; — Elizabeth ;*
4. *Hendrik ; — Keetje ; — Elizabeth.*

G. Van eenen eigennaam met een bijvoegelijk naamwoord en het bepalend lidwoord.

1. *de dappere Willem ;*
2. *des dapperen Willems ;*
3. *den dapperen Willem ;*
4. *den dapperen Willem.*

H. Van een bijvoegelijk naamwoord, als mannelijk zelfstandig naamwoord gebezigd, met een bijvoegelijk naamwoord.

1. *de laatste zieke ;*
2. *des laatsten zieken ;*
3. *den laatsten zieke ;*
4. *den laatsten zieke.*

(*) Ook : *een bruin of het bruine paard*. Dit laatste wordt om de welluidendheid meesttijds gebruikt, bijv. : *ik geef een bruin of het bruine paard te eten*.

(*) Eindigt de eigennaam op eene *s* of *x*, dán wijzen eenigen de verbuiging van den tweeden naamval om de welluidendheid in het geheel niet aan, en laten dezen uit het verband der rede opmaken, bijv. in : *Maurits opvolger*. Sommigen bezigen ook wel een afkappings-teeken, en schrijven : *Maurits' opvolger*. Zoodanige wordschikking vermijde men echter liever geheel. — Eindigt de eigennaam op eenen anderen klinker dan eene *doffe e*, als in : *Maria*, *Apollo*, dán wordt door velen in den tweeden naamval ter voorkoming van verbastering in de uitspraak óf de eindklinker verdubbeld, óf, wat verkieslijker is, een afkappings-teeken gebezigd, bijv. : *Mariaas*, *Maria's*; *Apolloos*, *Apollo's*.

b. Meervoud.

De zelfstandige naamwoorden met het niet-bepalend lidwoord hebben geen lidwoord in het meervoud, en zijn in dit getal door alle naamvallen en voor alle geslachten hetzelfde, behalve in den derden naamval, waar men heeft: mannelijk: *hoogen bergen*; vrouwelijk: *lage kusten*⁽¹⁾; onzijdig: *bruinen paarden*.

A. Verbuiging van een mannelijk zelfstandig naamwoord, vergezeld van een bijvoegelijk naamwoord, of deelwoord als bijvoegelijk naamwoord, en het bepalend lidwoord.

1. *de hooge, hoogere, hoogste bergen of levende vorsten*;
2. *der hooge, hoogere, hoogste bergen of levende vorsten*;
3. *den hoogen, hoogerer, hoogsten bergen of levenden vorsten*;
4. *de hooge, hoogere, hoogste bergen of levende vorsten*.

B. Verbuiging van een vrouwelijk zelfstandig naamwoord, vergezeld van een bijvoegelijk en stoffelijk naamwoord en het bepalend lidwoord.

1. *de nieuwe fluweelen mutsen*;
2. *der nieuwe fluweelen mutsen*;
3. *der nieuwe fluweelen mutsen*⁽²⁾;
4. *de nieuwe fluweelen mutsen*.

C. Van een onzijdig zelfstandig naamwoord, vergezeld van twee bijvoegelijke naamwoorden en het bepalend lidwoord.

1. *de fraaije bruine paarden*;
2. *der fraaije bruine paarden*;
3. *den fraaijen bruinen paarden*;
4. *de fraaije bruine paarden*.

D. Van een bijvoegelijk naamwoord, als zelfstandig naamwoord gebezigd, met een bijvoegelijk naamwoord.

1. *de brave rijken*;
2. *der brave rijken*;
3. { *den braven rijken* (mann.);
 der of de brave rijken (vrouw.)⁽¹⁾};
4. *de brave rijken*.

⁽¹⁾ Overeenkomstig § 229, aant. (*), ook in dit geslacht: *lagen kusten*, *den braven rijken*.

⁽²⁾ Ook: *de nieuwe fluweelen mutsen*. De welluidendheid beslisse over het gebruik van den eenen of anderen vorm. — Volgens § 229, aant. (*), zou 't eigenlijk moeten zijn: *den nieuwen fluweelen mutsen*.

Over de voornaamwoorden.

§ 233. De *voornaamwoorden* worden in de plaats van de naamwoorden gesteld, om eene lastige herhaling te vermijden, of dienen ter aanwijzing of uitvorsching van zelfstandigheden, onderscheiden van alle andere. — Zij worden in twee hoofdsorten verdeeld: *zelfstandige* of *persoonlijke* en *bijvoegelijke voornaamwoorden*, en ondergaan meest alle eenige veranderingen door verbuiging.

a. Persoonlijke voornaamwoorden.

§ 234. De *persoonlijke voornaamwoorden* vervangen de namen van personen zelve, of van zaken als personen voorgesteld.

Men onderscheidt in de taal *drie* personen: de eerste persoon, of de sprekende, noemt zich *ik*, in het meervoud *wij*; de tweede, tot wien hij spreekt, heet *gij* in het enkel- en meervoud; en den derden persoon, of dien waarvan gesproken wordt, drukt men uit door *hij*, *zij*, *het*. De woorden *men*, *iemand* en *niemand*, welke sommigen brengen tot persoonlijke voornaamwoorden van den 3^{den} persoon, moeten liever als zelfstandige naamwoorden worden aangemerkt; zij worden steeds in het enkelvoud gebezigd, bijv.: *men zegt*, *niemand spreekt*, en alleen de beide laatsten laten zich in zoo verre verbuigen, dat zij in den 2^{den} naamval eene *s* aannemen, bijv.: *iemand's hoed*, *niemand's vriend*.

§ 235. Bij de twee eerste personen wordt van geen geslacht melding gemaakt, omdat dit altijd kenbaar is. Bij den derden persoon komen de drie geslachten in aanmerking.

§ 236. *Het* blijft in het enkelvoud onverbogen, maar wordt nimmer in den tweeden naamval gebezigd: voor het meervoud van *het* bij naamwoorden, welke levende of als zoodanig beschouwde voorwerpen uitdrukken, wordt meestal het meervoud des derden persoons van het mannelijk en vrouwelijk (*zij*) gebezigd; doch voor het overige zijn de woorden *ze* (*), *hiervan*,

(*) Deze verouderde vorm van het voornaamwoord des derden persoons wordt, om de welluidendheid, nog in den vierden naamval van het meervoud voor alle geslachten van dit voornaamwoord gebezigd. Ook in den vierden naamval van het enkelvoud van het vrouwelijk geslacht komt deze vorm meermalen voor.

daarvan enz. te verkiezen, bijv.: *wij namen de regimenten in oogenschouw, en vonden hen uitmuntend van houding; — wij zagen de gebouwen, en gaven last ze te koopen; — ik kocht mij eenige tapijten, maar moest daarvan enkele aan mijnen broeder afstaan.*

§ 237. De persoonlijke voornaamwoorden, behalve *het* en *men*, nemen somtijds de woordjes *zelf* en *alleen* achter zich, om daardoor alle andere personen uit te sluiten. In de verbuiging dezer voornaamwoorden schikt zich het woordje *zelf*^(*) in getal, geslacht en naamval naar die voornaamwoorden, waarbij het voorkomt, alsmede naar de zelfstandige naamwoorden, achter welke het somtijds op gelijke wijze geplaatst wordt, als: *de vader zelf heeft het gezegd; — ik heb het zijnen broeder zelf gegeven; — ik heb het zijnen broeder zelven gegeven.* Daar het eigenlijk een bijvoegelijk naamwoord is, zoo moet men de veranderingen in de verbuiging van *zelf* ook dienovereenkomstig aannemen.

Het woordje *alleen* blijft onveranderd, als: *ik alleen ben er geweest; — wij alleen spreken er over.*

§ 238. Wij laten hier de verbuiging van de persoonlijke voornaamwoorden voor het mannelijk en vrouwelijk geslacht volgen:

Eerste persoon :

Enkelvoud.		Meervoud.	
Mannel. en Vrouwel.		Mannel. en Vrouwel.	
1. <i>ik</i> ;		<i>wij</i> ;	
2. <i>mijner</i> ^(*) ;		<i>onzer</i> ;	
3. <i>mij</i> ;		<i>ons</i> ;	
4. <i>mij</i> .		<i>ons.</i>	

(*) Dit woordje dient ter versterking der in het aanhoorig naamwoord bevatte zelfstandigheid, en kan dus niet wel achter lidwoorden voorkomen. Het gebruik van *dezelve*, *hetzelve*, als ook van de hieraan toegekende buigingsvormen, wordt dan ook tegenwoordig door de taalgeleerden bijna algemeen en te regt gewraakt.

(*) Sommigen willen voor den tweeden naamval van het mannelijk enkelvoud der drie personen: *mijns*, *uws*, *zijns*. Op die plaatsen echter, waar deze weinig gebruikte naamval voorkomt, vindt men doorgaans: *mijner*, *uwer*, *zijner*, bijv.: *gedenk mijner, zijner waardig*. De welluidendheid pleit ten sterkste voor het behouden van dezen laatsten vorm.

Tweede persoon.

1. <i>gij</i> ;	<i>gij</i> ;
2. <i>uwer</i> ;	<i>uwer</i> ;
3. <i>u</i> ;	<i>u</i> ;
4. <i>u</i> .	<i>u</i> .

Derde persoon.

Enkelvoud.		Meervoud.	
Mannel.	Vrouwel.	Mannel.	Vrouwel.
1. <i>hij</i> ;	<i>zij</i> ;	<i>zij</i> ;	<i>zij</i> ;
2. <i>zijner</i> ;	<i>harer</i> ;	<i>hunner</i> ;	<i>harer</i> ;
3. <i>hem</i> ;	<i>haar</i> ;	<i>hen</i> ;	<i>haar</i> ;
4. <i>hem</i> .	<i>haar (ze)</i> .	<i>hen (ze)</i> .	<i>haar (ze)</i> .

§ 239. Het wederkeerig woordje *zich* wordt gebruikt in de plaats van alle andere voornaamwoorden van den derden persoon, wanneer deze het voorwerp of de bepaling uitmaken bij een onderwerp waarvan de werking tot den werker terugkeert. Het ondergaat in de verbuiging geen verandering.

b. Bijvoegelijke voornaamwoorden.

§ 240. De *bijvoegelijke voornaamwoorden* dienen om eene enkele zaak van alle andere van dezelfde soort te onderscheiden, als : *deze hoed, uw boek, welke man*.

Men verdeelt deze voornaamwoorden in vier soorten, namelijk in : *bezittelijke, aanwijzende, vragende* en *betrekkelijke voornaamwoorden*.

§ 241. De *bezittelijke voornaamwoorden* wijzen zelfstandigheden aan, onderscheiden van alle andere, en wel met betrekking tot den bezitter; zij zijn de volgende : *mijn, ons, uw, zijn, haar en hun*.— De *bezittelijke voornaamwoorden* van den *derden* persoon schikken zich in geslacht naar den eigenaar, doch alle volgen in de verbuiging het geslacht van het woord, waarvóór zij geplaatst zijn, bijv. : *ZIJNE beschermster heeft hem aangeraden de gedane voorstellen in het belang ZIJNER dochter van de hand te wijzen, schoon beschermster en dochter* vrouwelijk zijn.

§ 242. Deze voornaamwoorden, door een naamwoord gevolgd, verbuigt men als lidwoorden. Wij laten hier de verbuiging van het voornaamwoord *mijn* als voorbeeld voor de andere *bezittelijke voornaamwoorden* volgen :

Mannel.	Enkelvoud.	Vrouwel.	Onzijdig.
1. <i>mijn broeder</i> ;		<i>mijne zuster</i> ;	<i>mijn kind</i> ;
2. <i>mijns broeders</i> ;		<i>mijner zuster</i> ;	<i>mijns kinds</i> ;
3. <i>mijnen broeder</i> ;		<i>mijner zuster</i> ⁽¹⁾ ;	<i>mijnen kinde</i> ⁽²⁾ ;
4. <i>mijnen broeder</i> .		<i>mijne zuster</i> .	<i>mijn kind</i> .

Meervoud.		
1. <i>mijne broeders</i> ;	<i>mijne zusters</i> ;	<i>mijne kinderen</i> ;
2. <i>mijner broeders</i> ;	<i>mijner zusters</i> ;	<i>mijner kinderen</i> ;
3. <i>mijnen broeders</i> ;	<i>mijner zusters</i> ⁽³⁾ ;	<i>mijnen kinderen</i> ;
4. <i>mijne broeders</i> .	<i>mijne zusters</i> .	<i>mijne kinderen</i> .

§ 243. *Ons* neemt voor het mannelijk geslacht de *e* aan, bijv. :
 ONZE vader ; — ONZE koning.

§ 244. De bezittelijke voornaamwoorden, welke, met het bepalend lidwoord vóór zich, zonder zelfstandig naamwoord gebruikt worden, verbuigt men als zelfstandige naamwoorden, bijv. voor het mannelijk geslacht :

Enkelvoud.	Meervoud.
1. <i>de mijne</i> ;	<i>de mijnen</i> ;
2. <i>des mijnen</i> ;	<i>der mijnen</i> ;
3. <i>den mijne</i> ;	<i>den mijnen</i> ;
4. <i>den mijne</i> ;	<i>de mijnen</i> .

Het mijne, onze, uwe, zijne, hare, hunne, worden niet verbogen.

§ 245. De *aanwijzende voornaamwoorden* duiden zeer bepaald zelfstandigheden aan, en zijn : *deze, dit, die, gene, dat, dezelfde, degene, hetgene, diegene, datgene, zulk, dergelijk, dusdanig, zoodanig, ieder, elk* enz., als : *hij sprak van DEZEN grooten man en ik van GENEN* ; — *zij haat DEGENE, die haar de waarheid onder het oog brengt*.

Eenige dezer voornaamwoorden nemen ook het woordje *een* vóór of achter zich, als : *een ieder, iedereen*, enz.

(¹) Ook : *mijne zuster*. De welluidendheid beslisse.

(²) Ook : *mijn kind*. De welluidendheid beslisse.

(³) Ook : *mijne zusters*. De welluidendheid beslisse. — Volgens § 229, aant. (²), zou het eigenlijk moeten zijn : *mijnen zusters*.

§ 246. Sommige dezer voornaamwoorden zijn met een bepaalend lidwoord zamengesteld, als: *degene, dezelfde*.

Van de niet zamengestelde aanwijzende voornaamwoorden worden *deze, dit, gene, die, dat*, als de lidwoorden, en de overige als de bijvoegelijke naamwoorden verbogen.

Ten voorbeelde volgt hier de verbuiging van *deze* en *dit*, en van *zoodanig*:

Verbuiging van *deze* en *dit*.

Enkelvoud.		
Mannel.	Vrouwel.	Onzijdig.
1. <i>deze</i> ;	<i>deze</i> ;	<i>dit</i> ;
2. <i>dezes</i> ;	<i>dezer</i> ;	<i>dezes</i> ;
3. <i>dezen</i> ;	<i>dezer</i> ;	<i>dezen</i> ⁽¹⁾ ;
4. <i>dezen</i> .	<i>deze</i> .	<i>dit</i> .
Meervoud.		
1. <i>deze</i> ;	<i>deze</i> ;	<i>deze</i> ;
2. <i>dezer</i> ;	<i>dezer</i> ;	<i>dezer</i> ;
3. <i>dezen</i> ;	<i>dezer</i> ⁽²⁾ ;	<i>dezen</i> ;
4. <i>deze</i> .	<i>deze</i> .	<i>deze</i> .

De tweede naamval van het voornaamwoord *die* is echter in het enkelvoud van het mannelijk geslacht niet *dies*, maar *diens*.

Verbuiging van *zoodanig*.

Enkelvoud.

Met het niet-bepalend lidwoord.

Mannel.	Vrouwel.	Onzijdig.
1. <i>een zoodanig vorst</i> ;	<i>eene zoodanige stad</i> ;	<i>een zoodanig huis</i> ;
2. <i>eens zoodanigen vorsten</i> ;	<i>eener zoodanige stad</i> ;	<i>eens zoodanigen huizes</i> ;
3. <i>eenen zoodanigen vorst</i> ;	<i>eener zoodanige stad</i> ⁽³⁾ ;	<i>eenen zoodanigen huize</i> ⁽⁴⁾ ;
4. <i>eenen zoodanigen vorst</i> .	<i>eene zoodanige stad</i> .	<i>een zoodanig huis</i> .

⁽¹⁾ Ook: *dezen, deze, dit*. Bijv.: *dezen man werd een zoon geboren*; — *dezer vrouw was 't geen geheim meer*; — *zij gaf deze vrouw geld*; — *hij schonk dezen lande wetten*; — *hij schonk dit leger rust*. Om de welluidendheid zijn voor 't vrouwelijk en onzijdig geslacht de laatste vormen meer gebruikelijk.

⁽²⁾ Ook: *deze*. De welluidendheid beslisse. — Volgens § 229, aant. ⁽²⁾, eigenlijk: *dezen*.

⁽³⁾ Ook: *eene zoodanige stad*. De welluidendheid beslisse.

⁽⁴⁾ Ook: *een zoodanig huis*. De welluidendheid beslisse.

Meervoud.

Met het bepalend lidwoord.

1. *de zoodanige vorsten*; *de zoodanige steden*; *de zoodanige huizen*;
2. *der zoodanige vorsten*; *der zoodanige steden*; *der zoodanige huizen*;
3. *den zoodanigen vorsten*; *der zoodanige steden*⁽¹⁾; *den zoodanigen huizen*;
4. *de zoodanige vorsten*. *de zoodanige steden*. *de zoodanige huizen*.

§ 247. Van de aanwijzende voornaamwoorden, die met de lidwoorden *de* of *het* of het voornaamwoord *die* zamengesteld zijn, wordt het eerste deel als de lidwoorden, en het laatste als de bijvoegelijke naamwoorden verbogen, als :

Verbuiging van *dezelfde*, *hetzelfde*.

Enkelvoud.

Mannel.	Vrouwel.	Onzijdig.
1. <i>dezelfde</i> ;	<i>dezelfde</i> ;	<i>hetzelfde</i> ;
2. <i>dezelfden</i> ;	<i>derzelfde</i> ;	<i>deszelfden</i> ;
3. <i>denzelfden</i> ;	<i>derzelfde</i> ;	<i>denzelfden</i> ⁽²⁾ ;
4. <i>denzelfden</i> .	<i>dezelfde</i> .	<i>hetzelfde</i> .

Meervoud.

1. <i>dezelfde</i> ;	<i>dezelfde</i> ;	<i>dezelfde</i> ;
2. <i>derzelfde</i> ;	<i>derzelfde</i> ;	<i>derzelfde</i> ;
3. <i>denzelfden</i> ;	<i>derzelfde</i> ⁽³⁾ ;	<i>denzelfden</i> ;
4. <i>dezelfde</i> .	<i>dezelfde</i> .	<i>dezelfde</i> .

§ 248. De aanwijzende voornaamwoorden, welke zonder zelfstandige naamwoorden gebruikt worden, verbuigt men als zelfstandige naamwoorden.

§ 249. Wanneer de aanwijzende voornaamwoorden het woordje *een* achter zich nemen, dán wordt alleen dit woordje en niet het voornaamwoord verbogen, als : *zoodanig een*, *zoodanig eenen*.

(1) Ook : *de zoodanige steden*. De welluidendheid beslisse. — Volgens § 229, aant. (2), eigenlijk : *den zoodanigen steden*.

(2) Ook : *denzelfden*, *dezelfde*, *hetzelfde*, als : *denzelfden man schonk men het geld*; — *derzelfde vrouw werd het bekend*; — *dezelfde vrouw dankte hij zijne redding*; — *denzelfden lande gebeurde het*; — *hij schonk hetzelfde huis nog beter aanzien*. Om de welluidendheid zijn voor 't vrouwelijk en onzijdig geslacht de laatste vormen meer gebruikelijk.

(3) Ook : *dezelfde*. De welluidendheid beslisse. — Volgens § 229, aant. (2), eigenlijk : *denzelfden*.

§ 250. De *vragende voornaamwoorden* dienen om te vragen naar zelfstandigheden, onderscheiden van alle andere, en zijn: *wie welke, wat* en *hoedanig*. — Met *wie* vraagt men algemeen naar personen, met *wat* naar onbezielde voorwerpen, met *welk* zoo wel naar levende als levenlooze voorwerpen, met *hoedanig* naar de hoedanigheid dier voorwerpen, als: *WIE streed als held?* — *WAT verrigtte hij?* — *WELKE troepen, WELKE wapenen waren beter?* — *HOEDANIG was het gehalte dier metalen?*

§ 251. *Wie* en *welke* worden verbogen als *die* en *deze*, uitgezonderd in den derden naamval van het meervoud, waarin het eerste voor alle drie geslachten *wie* heeft. *Wat* wordt niet verbogen, en *hoedanig* volgt de verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden. Wanneer *welke* en *hoedanig* het woordje *een* achter zich nemen, *dán* wordt alleen dit laatste verbogen, bijv.: *van welk eenen man wordt er gesproken?*

§ 252. De *betrekkelijke voornaamwoorden* wijzen op reeds genoemde zelfstandigheden, en dienen ter verbinding van bepalende zins-leden met zelfstandige naamwoorden. Zij zijn: *die, wie, welke, dat, wat* en *hetwelk*, bijv.: *gij zijt de eerste, die mij dit zegt;* — *het land, welks ligging u bekend is*. De drie laatsten zijn onzijdig; de drie eersten dienen in den eersten naamval zoo wel voor het mannelijk als vrouwelijk geslacht, doch ondergaan in de overige naamvallen eene met den aard van het geslacht overeenstemmende verbuiging. Tot deze soort van voornaamwoorden brengt men ook gewoonlijk: *waarmede, waarvan, waardoor, waaraan, waarin, daarvan* enz., schoon zij insgelijks als vragend of aanwijzend voorkomen; deze woordjes behooren tot alle geslachten.

§ 253. Van deze voornaamwoorden worden *wie* en *welke* als de vragende voornaamwoorden van dien naam verbogen, terwijl *die* in buiging met het gelijknamig aanwijzend voornaamwoord overeenstemt: alle overige ondergaan geen veranderingen, uitgezonderd *hetwelk*, dat in den tweeden naamval in *welks* verandert.

Over de werkwoorden.

§ 254. Door de *werkwoorden* drukt men het worden en bestaan, het werken en lijden der zelfstandigheden uit, welke door de zelfstandige naamwoorden aangeduid worden, als: *ontstaan, zijn, beminnen, schrijven, gedragen worden*.

§ 255. Er is eigenlijk slechts één werkwoord, dat het bestaan der dingen aanduidt, namelijk *wezen* of *zijn*, hetwelk ons reeds als koppelwoord is voorgekomen. Alle overige werkwoorden zijn eene uitdrukking van het gewijzigd bestaan der dingen, bijv.: *de man werkt*, hetgeen zoo veel beteekent, als: *de man is werkende*.

§ 256. Naardien de werkwoorden zekere hoedanigheid insluiten, zoo kunnen zij in bijvoegelijke naamwoorden vervormd worden, welke alsdan *deelwoorden* heeten, en in het *tegenwoordige* en *verledene* onderscheiden worden, als: van *lezen*, *lezende* als tegenwoordig en *gelezen* als verleden deelwoord.

§ 257. De werkwoorden zijn aan zeer vele veranderingen door vervoeging onderhevig. Deze veranderingen worden echter niet altijd door het werkwoord alleen aangewezen; ten einde in hetgeen aan hunnen vorm en aan hunne tijden ontbreken mogt te hulp te komen, bedient men zich van *hulpwoorden*: deze zijn vier in getal, als: *hebben*, *zijn*, *worden* en *zullen*. Zij dragen echter dien naam alleen, voor zoo ver zij ten bovengemelden einde dienen, en niet op zich zelve en zonder andere werkwoorden gebezigd worden, gelijk met *hebben*, *zijn* en *worden* het geval is.

a. Verdeeling der werkwoorden naar hunnen aard.

§ 258. Of de door het werkwoord uitgedrukte wijziging des bestaans van eenig wezen vordert iets, waarop de werking overgaat, en dat dus lijdend is, óf de handeling bepaalt, zich bij het wezen, dat haar verrigt. Van hier *twee* hoofdsoorten van werkwoorden: *bedrijvende* en *onzijdige* (*).

§ 259. Een *bedrijvend* werkwoord drukt de wijziging van het bestaan zoodanig uit, dat daarbij een voorwerp vereischt wordt, bijv.: *het geschut bestrijkt den weg*. Deze soort wordt met het hulpwoord *hebben* vervoegd, bijv.: *ik heb geplukt*; — *gij hadt gedragen*. Enkele uitzonderingen op dezen regel zijn aan verbastering toe te schrijven, bijv.: *ik ben het vergeten*; — *hij is hem in het bewind opgevolgd*.

§ 260. Een *onzijdig* werkwoord drukt de wijziging van het bestaan uit, zonder eenig voorwerp te vereischen, als: *het paard loopt*. Het duidt wel eene handeling aan, maar deze blijft veeleer

(*) Anderen nemen, hoezeer naar veler meening min oordeelkundig, vijf hoofdsoorten aan: *bedrijvende*, *lijdende*, *onzijdige*, *wederkeerige* en *onpersoonlijke*.

in het onderwerp zelf besloten, dan dat zij tot een ander voorwerp overgaat. — De onzijdige werkwoorden beteekenen óf eene eigenschap (*glinsteren*), óf eenen toestand (*liggen*), óf een bedrijf (*blaffen*); ook zulk een bedrijf, waarvan het lijdend voorwerp in het werkwoord zelf opgesloten ligt (*visschen*). Sommige beteekenen meer een bedrijf dan een lijden, en worden *bedrijvend-onzijdige* genoemd: *vechten*, *loopen*; bij andere wordt het onderwerp meer lijdend dan bedrijvend gedacht, en deze noemt men *eenvoudig-onzijdige*, als: *barsten*, *zinken*. De onzijdige werkwoorden worden vervoegd met *hebben* of *zijn*. Met *hebben* worden zij vervoegd: 1°. wanneer zij eene handeling te kennen geven, waarbij men aan duurzaamheid denken kan: dit heeft plaats, als men er eene bepaling van tijd kan bijvoegen, bijv.: *ik heb lang gezeten*; — *wij hebben den ganschen dag geweend*; — *hij heeft slechts één uur geloopt*.

2°. wanneer zij het voorwerp der handeling in zich bevatten, of wel datgene, wat door de handeling wordt voortgebracht, bijv.: *ik heb reeds ontbeten*; — *de koe heeft gekalfd*.

Met *zijn* worden zij daarentegen vervoegd, als er aan geen duurzaamheid van handeling, wél van toestand te denken valt, bijv.: *de soep is aangebrand*; — *hij was gezeten en stond niet op*; — *zij is naar het dorp geloopt*. — *Blijven* is voortdurend *zijn*, en rigt zich dus ook naar dit hulpwoord in de vorming der zamen-gestelde tijden.

Sommige werkwoorden zijn volgens hunne natuur altijd onzijdig, en kunnen nimmer bedrijvend gebezigd worden: als: *bezwijmen*, *ontluiken*; andere daarentegen komen zoo wel in eenen onzijdigen als bedrijvenden zin voor, als: *ik sloeg den hond* en *de klok slaat*.

§ 261. Wanneer het onderwerp niet zelf handelt, maar eene handeling van een ander werkend wezen lijdt, dán wordt het werkwoord, dat deze handeling aanduidt, een *lijdend werkwoord* genoemd, als: *geslagen worden*. Dit is echter slechts een bijzondere vorm der bedrijvende werkwoorden, waarbij geenszins het denkbeeld van werken ophoudt, maar de werkende personen slechts verwisselen. In: *ik word geslagen*, blijft het denkbeeld van werken niet minder dan in: *ik sla*, stand houden, schoon de werking door iemand of iets anders *op mij* geschiedt. De *Nederlandsche* werkwoorden hebben door eigene vervoeging geen lijdenden vorm, maar moeten dien van het verleden deelwoord

eens bedrijvenden werkwoords en de hulpwoorden *zijn* en *worden*, welke alleen vervoegd worden, ontleenen. Men kent alle bedrijvende werkwoorden inzonderheid daaraan, dat zij altijd in den lijdenden vorm kunnen worden overgebracht.

§ 262. Eigentlijk gezegde onzijdige werkwoorden kunnen geenen vierden naamval beheerschen, en ook nimmer den lijdenden vorm aannemen. Desnietteenste kunnen zij, gelijk uit sommige spreekwijzen blijkt, met den vierden naamval verbonden voorkomen; als: *eenen goeden tred gaan* (zie § 413, 415); evenzoo kunnen zij in zekeren zin ook in lijdenden vorm gebezigd worden, doch alleen *dán*, wanneer het onderwerp der rede onbepaald kan worden uitgedrukt, als: *daar wordt gewandeld*.

§ 263. *Wederkeerige* werkwoorden zijn de zoodanige, welke de werking, die zij uitdrukken, tot den persoon, van wien zij uitging, terugvoeren, als: *zich beminnen*, *zich schamen*. Zij moeten eigentlijk als eene bijzondere afdeeling der bedrijvende werkwoorden beschouwd worden.

§ 264. Alle bedrijvende werkwoorden kunnen als wederkeurig gebruikt worden, als: *snijden*, *ik snijd mij*. Er bestaan echter vele werkwoorden, welke niet dan wederkeurig gebezigd kunnen worden, als: *zich behelpen*, *zich bezinnen*, *zich vergissen*.

§ 265. De vervoeging der wederkeerige werkwoorden is als die der bedrijvende, met achtervoeging van *mij*, *u*, *zich* voor de drie personen des enkelvouds, en van *ons*, *u*, *zich* voor die van het meervoudig getal. Deze woordjes staan óf in den *derden*, óf in den *vierden* naamval, bijv.: *ik herinner mij*, *ik schaam mij*: in het eerste geval hebben zij echter altijd bovendien eenen vierden naamval bij zich, als: *ik herinner mij zijne rede*.

§ 266. *Onpersoonlijke* werkwoorden worden de zoodanige genoemd, welke alleen in den *derden* persoon van het enkelvoud in het onzijdig geslacht kunnen gebezigd worden, als: *het regent*, *sneeuwt*; — *het smart mij*. Hunne vervoeging is als die van andere werkwoorden in den *derden* persoon.

§ 267. De werkwoorden van deze soort worden onderscheiden in:

1°. dezulke, welke alleen in den *derden* persoon vervoegd, en zonder verdere bijvoeging van woorden verstaan worden, als: *het hagelt*.

2°. die, welke in hunne vervoeging het persoonlijk voornaamwoord verbogen *achter*, niet onverbogen *vóór* zich hebben, als : *het berouwt hem ; — dit smart mij.*

b. Verdeeling der werkwoorden naar de wijze hunner vervoeging.

§ 268. Men onderscheidt bij de vervoeging der werkwoorden drie soorten : *ongelijkvloeiende*, *gelijkvloeiende* en *onregelmatige*.

De ongelijkvloeiende werkwoorden moeten, als oudste en oorspronkelijke (dewijl men in de kindsheid der taal de vervoeging alleen door de verandering van den wortelklinker uitdrukte), en daarenboven als stamvormen van vele gelijkvloeiende, het eerst onze aandacht trekken.

§ 269. *Ongelijkvloeiende werkwoorden* zijn die, welke in de vervoeging den wortelklinker veranderen, en in het verleden deelwoord en met voorgevoegd *ge* (vergel. § 275) hebben, als : *spreken, sprak, gesproken*. Zij worden in vier afdeelingen onderscheiden.

§ 270. De eerste afdeeling bevat zulke werkwoorden, welke in den eersten betrekkelijk verleden tijd en in het verleden deelwoord denzelfden klinker aannemen, als : *vinden, vond, gevonden*. Hierbij gaat de *ij* in de gewoon-scherpe *e*; *ui, ie, oe* en de gewoon-scherpe *e* in de hol-scherpe *o*; de helle *e* en *i* in de helle *o* over.

Tot de tweede soort behooren die, welke alleen in den eersten betrekkelijk verleden tijd van wortelklinker veranderen, terwijl deze bij het verleden deelwoord behouden blijft, als : *slapen, sliep, geslapen*. Hierbij gaat de gewoon-scherpe *e* in eene *a*; de scherpe *a* vóór *d, p, t* of *z* in *ie*; de scherpe *a* vóór *g, r* en *v* in *oe*; de helle *a* vóór *l* en *s* in *ie*; de helle *a* vóór *ng* in *i*; de helle en vol-scherpe *o* alsmede de tweeklank *oe* in *ie*, en eindelijk de klank *ou* in dien van *ieu* over.

Tot de derde afdeeling brengt men die werkwoorden, welke zoo wel in den eersten betrekkelijk verleden tijd als in het verleden deelwoord van wortelklinker veranderen, doch in elk van deze op eene bijzondere wijze, als : *bevelen, beval, bevolen*. Hierbij gaat de gewoon-scherpe *e* in den eersten betrekkelijk verleden tijd over in *a*, hol-scherpe *o* of *oe*, en in het verleden deelwoord in de hol-scherpe *o*; de helle *i* in den eersten betrekkelijk verleden tijd in *a*, en in het verleden deelwoord in de gewoon-scherpe *e*;

de helle *e* in den eersten betrekkelijk verleden tijd in *ie* of de helle *o*, en in het verleden deelwoord in de helle *o* of scherpe *a*.

Tot de vierde afdeeling der ongelijkvloeiende werkwoorden eindelijk brengt men de zoodanige, wier eerste betrekkelijk verleden tijd door verloop reeds gelijkvloeiend geworden is, maar nog somtijds in den oorspronkelijken vorm voorkomt, als: *bakken*, *bakte* (oudtijds *biek*), *gebakken*.

§ 271. De ongelijkvloeiende werkwoorden blijven ook in hunne zamenstellingen ongelijkvloeiend, als: *bieden*, *bood*, *geboden*, *aanbieden*, *bood aan*, *aangeboden*. In de volgende lijst vindt men de gebruikelijkste oorspronkelijke (niet-zamengestelde, of niet meer buiten de zamenstelling gebezigde) ongelijkvloeiende werkwoorden bijéén.

Onbepaalde wijs.

Aantoonende wijs.

Tegenw. tijd.	Verl. deelw.	Tegenw. tijd.	1 ^{ste} Betr.verl. tijd.
<i>bakken</i> ,	<i>gebakken</i> ,	<i>ik bak</i> ,	<i>ik biek</i> ⁽¹⁾ ;
<i>barsten</i> ,	<i>geborsten</i> ,	<i>ik barst</i> ,	<i>ik borst</i> ⁽²⁾ ;
<i>bederven</i> ,	<i>bedorven</i> ,	<i>ik bederf</i> ,	<i>ik bedierf</i> ;
<i>bedriegen</i> ,	<i>bedrogen</i> ,	<i>ik bedrieg</i> ,	<i>ik bedroog</i> ;
<i>beginnen</i> ,	<i>begonnen</i> ,	<i>ik begin</i> ,	<i>ik begon</i> ;
<i>bekruizen</i> ,	<i>bekrozen</i> ,	<i>ik bekruis</i> ,	<i>ik becroos</i> ;
<i>bergen</i> ,	<i>geborgen</i> ,	<i>ik berg</i> ,	<i>ik borg</i> ⁽³⁾ ;
<i>bescheren</i> ,	<i>beschoren</i> ,	<i>ik bescheer</i> ,	<i>ik beschoor</i> ;
<i>bevelen</i> ,	<i>bevolen</i> ,	<i>ik beveel</i> ,	<i>ik beval</i> ;
<i>bevrijden</i> ,	<i>bevreden</i> ,	<i>ik bevrijd</i> ,	<i>ik bevreed</i> ⁽⁴⁾ ;
<i>bewegen</i> ,	<i>bewogen</i> ,	<i>ik beweeg</i> ,	<i>ik bewoog</i> ;
<i>bezwijken</i> ,	<i>bezweken</i> ,	<i>ik bezwijk</i> ,	<i>ik bezweek</i> ;
<i>bidden</i> ,	<i>gebeden</i> ,	<i>ik bid</i> ,	<i>ik bad</i> ;
<i>bieden</i> ,	<i>geboden</i> ,	<i>ik bied</i> ,	<i>ik bood</i> ;
<i>bijten</i> ,	<i>gebeten</i> ,	<i>ik bijt</i> ,	<i>ik beet</i> ;
<i>binden</i> ,	<i>gebonden</i> ,	<i>ik bind</i> ,	<i>ik bond</i> ;
<i>blazen</i> ,	<i>geblazen</i> ,	<i>ik blaas</i> ,	<i>ik blies</i> ;
<i>blijken</i> ,	<i>gebleken</i> ,	<i>ik blijk</i> ,	<i>ik bleek</i> ;

(1) Thans gebruikelijk: *ik bakte*.

(2) Ook in gebruik, *bersten*, *geborsten*, *ik berst*, *ik borst*. In dezen vorm komt het werkwoord ook als *gelijkvloeiend* voor.

(3) Ook wel: *ik bergde*.

(4) Thans gebruikelijker *gelijkvloeiend*.

Onbepaalde wijs.

Aantoonende wijs.

Tegenw. tijd.	Verl. deelw.	Tegenw. tijd.	1 ^{ste} Betr.verl. tijd.
<i>blijven,</i>	<i>gebleven,</i>	<i>ik blijf,</i>	<i>ik bleef;</i>
<i>blinken,</i>	<i>geblonken,</i>	<i>ik blink,</i>	<i>ik blonk;</i>
<i>braden,</i>	<i>gebraden,</i>	<i>ik braud,</i>	<i>ik bried⁽¹⁾;</i>
<i>breken,</i>	<i>gebroken,</i>	<i>ik breek,</i>	<i>ik brak;</i>
<i>buigen,</i>	<i>gebogen,</i>	<i>ik buig,</i>	<i>ik boog;</i>
<i>delven,</i>	<i>gedolven,</i>	<i>ik delf,</i>	<i>ik dolf⁽²⁾;</i>
<i>dijgen,</i>	<i>gedegen,</i>	<i>ik dijg,</i>	<i>ik deeg;</i>
<i>dingen,</i>	<i>gedongen,</i>	<i>ik ding,</i>	<i>ik dong;</i>
<i>dragen,</i>	<i>gedragen,</i>	<i>ik draag,</i>	<i>ik droeg;</i>
<i>drijven,</i>	<i>gedreven,</i>	<i>ik drijf,</i>	<i>ik dreef;</i>
<i>dringen,</i>	<i>gedrongen,</i>	<i>ik dring,</i>	<i>ik drong;</i>
<i>drinken,</i>	<i>gedronken,</i>	<i>ik drink,</i>	<i>ik dronk;</i>
<i>druipen,</i>	<i>gedropen,</i>	<i>ik druij,</i>	<i>ik droop;</i>
<i>duiken,</i>	<i>gedoken,</i>	<i>ik duik,</i>	<i>ik dook;</i>
<i>dwingen,</i>	<i>gedwongen,</i>	<i>ik dwing,</i>	<i>ik dwong;</i>
<i>ervaren,</i>	<i>ervaren,</i>	<i>ik erbaar,</i>	<i>ik ervoer;</i>
<i>fluiten,</i>	<i>gefloten,</i>	<i>ik fluit,</i>	<i>ik floot;</i>
<i>gebieden,</i>	<i>geboden,</i>	<i>ik gebied,</i>	<i>ik gebood;</i>
<i>gelaten (zich),</i>	<i>gelaten,</i>	<i>ik gelaat mij,</i>	<i>ik geliet mij;</i>
<i>gelden,</i>	<i>gegolden,</i>	<i>ik geld,</i>	<i>ik gold;</i>
<i>genezen,</i>	<i>genezen,</i>	<i>ik genees,</i>	<i>ik genus;</i>
<i>genieten,</i>	<i>genoten,</i>	<i>ik geniet,</i>	<i>ik genoot;</i>
<i>geven,</i>	<i>gegeven,</i>	<i>ik geef,</i>	<i>ik gaf;</i>
<i>gieten,</i>	<i>gegoten,</i>	<i>ik giet,</i>	<i>ik goot;</i>
<i>glijden,</i>	<i>geleden,</i>	<i>ik glijd,</i>	<i>ik gleet;</i>
<i>glimmen,</i>	<i>geglommen,</i>	<i>ik glim,</i>	<i>ik glom;</i>
<i>gluipen,</i>	<i>gegloopen,</i>	<i>ik gluip,</i>	<i>ik gloop⁽³⁾;</i>
<i>graven,</i>	<i>gegraven,</i>	<i>ik graaf,</i>	<i>ik groef;</i>
<i>grijnen,</i>	<i>gegrenen,</i>	<i>ik grijn,</i>	<i>ik green⁽⁴⁾;</i>
<i>grijpen,</i>	<i>gegrepen,</i>	<i>ik grijp,</i>	<i>ik greep;</i>
<i>hangen,</i>	<i>gehangen,</i>	<i>ik hang,</i>	<i>ik hing;</i>
<i>heffen,</i>	<i>geheven,</i>	<i>ik hef,</i>	<i>ik hief;</i>

(1) Thans gebruikelijker: *ik braadde*.(2) Ook in gebruik: *ik delfde*.(3) Ook gelijkvloeiend: *ik gluipte, gegluipt*.(4) Ook gelijkvloeiend: *ik grijnde, gegrijnd*.

Onbepaalde wijs.

Aantoonende wijs.

Tegenw. tijd.	Verl. deelw.	Tegenw. tijd.	1 ^{ste} Betr. verl. tijd.
<i>helpen</i> ,	<i>geholpen</i> ,	<i>ik help</i> ,	<i>ik hielp</i> ;
<i>hijgen</i> ,	<i>gehegen</i> ,	<i>ik hijg</i> ,	<i>ik heeg</i> ⁽¹⁾ ;
<i>hijschen</i> ,	<i>geheschen</i> ,	<i>ik hijsch</i> ,	<i>ik heesch</i> ⁽²⁾ ;
<i>houwen</i> ,	<i>gehouden</i> ,	<i>ik houw</i> ,	<i>ik hieuw</i> ;
<i>kerven</i> ,	<i>gekorven</i> ,	<i>ik kerf</i> ,	<i>ik korf</i> ⁽³⁾ ;
<i>kiezen</i> ,	<i>gekozen</i> ,	<i>ik kies</i> ,	<i>ik koos</i> ⁽⁴⁾ ;
<i>kijken</i> ,	<i>gekeken</i> ,	<i>ik kijk</i> ,	<i>ik keek</i> ;
<i>kijven</i> ,	<i>gekeven</i> ,	<i>ik kijf</i> ,	<i>ik keef</i> ⁽⁵⁾ ;
<i>klimmen</i> ,	<i>geklommen</i> ,	<i>ik klim</i> ,	<i>ik klom</i> ;
<i>klinken</i> ,	<i>geklonken</i> ,	<i>ik klink</i> ,	<i>ik klonk</i> ;
<i>kluiven</i> ,	<i>gekloven</i> ,	<i>ik kluij</i> ,	<i>ik kloof</i> ;
<i>knijpen</i> ,	<i>geknepen</i> ,	<i>ik knijp</i> ,	<i>ik kneep</i> ;
<i>krijgen</i> ,	<i>gekregen</i> ,	<i>ik krijg</i> ,	<i>ik kreeg</i> ;
<i>krijschen</i> ,	<i>gekreschen</i> ,	<i>ik krijsch</i> ,	<i>ik kreesch</i> ⁽⁶⁾ ;
<i>krijten</i> ,	<i>gekreten</i> ,	<i>ik krijt</i> ,	<i>ik kreet</i> ;
<i>krimpen</i> ,	<i>gekrompen</i> ,	<i>ik krimp</i> ,	<i>ik kromp</i> ;
<i>kruijen</i> ,	<i>gekrooijen</i> ,	<i>ik krui</i> ,	<i>ik krooi</i> ⁽⁷⁾ ;
<i>kruipen</i> ,	<i>gekropen</i> ,	<i>ik kruip</i> ,	<i>ik kroop</i> ;
<i>kwijten</i> ,	<i>gekweten</i> ,	<i>ik kwijt</i> ,	<i>ik kweet</i> ;
<i>lagchen</i> ,	<i>gelagchen</i> ,	<i>ik lach</i> ,	<i>ik loech</i> ⁽⁸⁾ ;
<i>laten</i> ,	<i>gelaten</i> ,	<i>ik laat</i> ,	<i>ik liet</i> ;
<i>lezen</i> ,	<i>gelezen</i> ,	<i>ik lees</i> ,	<i>ik las</i> ;
<i>liggen</i> ,	<i>gelegen</i> ,	<i>ik lig</i> ,	<i>ik lag</i> ;
<i>lijden</i> ,	<i>geleden</i> ,	<i>ik lijd</i> ,	<i>ik leed</i> ;
<i>lijken</i> ,	<i>geleken</i> ,	<i>ik lijk</i> ,	<i>ik leek</i> ;
<i>loopen</i> ,	<i>geloopen</i> ,	<i>ik loop</i> ,	<i>ik liep</i> ;
<i>luiden</i> ,	<i>gelooijen</i> ,	<i>ik luid</i> ,	<i>ik looi</i> ⁽⁹⁾ ;

(1) Ook gelijkvloeiend : *ik hÿgde*, *gehÿgd*.(2) Ook gelijkvloeiend : *ik hijschte*, *gehÿscht*.(3) Ook gelijkvloeiend : *ik kersde*, *gekersd*.(4) Minder gebruikelijk : *ik koor*, *gekoren*. Alsdan onregelmatig.(5) Ook gelijkvloeiend, schoon min gebruikelijk : *ik kijfde*, *gekijfd*.(6) Ook gelijkvloeiend : *ik krijschte*, *gekrijscht*.(7) Ook in gebruik : *ik kruide*.(8) Thans gebruikelijker : *ik lachte*.(9) Gebruikelijker gelijkvloeiend : *ik luidde*, *geluid*. Ook in gebruik : *luijen*.

Onbepaalde wijs.

Aantoonende wijs.

Tegenw. tijd.	Verl. deelw.	Tegenw. tijd.	1 ^{ste} Betr.verl. tijd.
<i>luiken,</i>	<i>geloken,</i>	<i>ik luik,</i>	<i>ik look ;</i>
<i>melken,</i>	<i>gemolken,</i>	<i>ik melk,</i>	<i>ik molk⁽¹⁾;</i>
<i>meten,</i>	<i>gemeten,</i>	<i>ik meet,</i>	<i>ik mat ;</i>
<i>mijden,</i>	<i>gemeden,</i>	<i>ik mijd,</i>	<i>ik meed⁽²⁾;</i>
<i>nemen,</i>	<i>genomen,</i>	<i>ik neem,</i>	<i>ik nam ;</i>
<i>nijgen,</i>	<i>genegen,</i>	<i>ik nijg,</i>	<i>ik neeg ;</i>
<i>nijpen,</i>	<i>genepen,</i>	<i>ik nijp,</i>	<i>ik neep ;</i>
<i>pijpen,</i>	<i>gepepen,</i>	<i>ik pijp,</i>	<i>ik peep⁽³⁾;</i>
<i>pluizen,</i>	<i>geplozen,</i>	<i>ik pluiz,</i>	<i>ik ploos⁽⁴⁾;</i>
<i>prijzen,</i>	<i>geprezen,</i>	<i>ik prijs,</i>	<i>ik prees ;</i>
<i>raden,</i>	<i>geruden,</i>	<i>ik raad,</i>	<i>ik ried⁽⁵⁾;</i>
<i>rijden,</i>	<i>gereden,</i>	<i>ik rijd,</i>	<i>ik reed ;</i>
<i>rijgen,</i>	<i>geregen,</i>	<i>ik rijg,</i>	<i>ik reeg ;</i>
<i>rijten,</i>	<i>gereten,</i>	<i>ik rijt,</i>	<i>ik reet ;</i>
<i>rijven,</i>	<i>gereven,</i>	<i>ik rijf,</i>	<i>ik reef ;</i>
<i>rijzen,</i>	<i>gerezen,</i>	<i>ik rijz,</i>	<i>ik rees ;</i>
<i>roepen,</i>	<i>geroepen,</i>	<i>ik roep,</i>	<i>ik riep ;</i>
<i>ruiken,</i>	<i>geroken,</i>	<i>ik ruik,</i>	<i>ik rook⁽⁶⁾;</i>
<i>schelden,</i>	<i>gescholden,</i>	<i>ik scheld,</i>	<i>ik schold ;</i>
<i>schenden,</i>	<i>geschonden,</i>	<i>ik schend,</i>	<i>ik schond ;</i>
<i>schenken,</i>	<i>geschonken,</i>	<i>ik schenk,</i>	<i>ik schonk ;</i>
<i>scheppen,</i>	<i>geschapen,</i>	<i>ik schep,</i>	<i>ik schiep⁽⁷⁾;</i>
<i>scheren,</i>	<i>geschoren,</i>	<i>ik scheer,</i>	<i>ik schoor ;</i>
<i>schieten,</i>	<i>geschoten,</i>	<i>ik schiet,</i>	<i>ik schoot ;</i>
<i>schijnen,</i>	<i>geschenen,</i>	<i>ik schijn,</i>	<i>ik scheen ;</i>
<i>schrijden,</i>	<i>geschreden,</i>	<i>ik schrijd,</i>	<i>ik schreed ;</i>
<i>schrijven,</i>	<i>geschreven,</i>	<i>het schrijft,</i>	<i>het schreef⁽⁸⁾;</i>

(1) Ook gelijkvloeiend : *ik melkte, gemelkt.*(2) Ook gelijkvloeiend : *ik mijdde, gemijdd.*(3) Ook gelijkvloeiend : *ik pijpte, gepijpt.*(4) Ook gelijkvloeiend : *ik pluizde, gepluizd.*(5) Ook in gebruik : *ik raadde.*(6) Ook *rieken, geroken, ik riek, ik rook.* Soms wel : *het ruikte.*(7) Alleen in de zin van *maken* ; anders is *scheppen (opscheppen)* gelijkvloeiend.(8) Ook gelijkvloeiend : *het schrijnde, geschrijnd.*

Onbepaalde wijs.

Aantoonende wijs.

Tegenw. tijd.	Verl. deelw.	Tegenw. tijd.	1 ^{ste} Betr.verl.tijd.
<i>schrijven</i> ,	<i>geschreven</i> ,	<i>ik schrijf</i> ,	<i>ik schreef</i> ;
<i>schrikken</i> ,	<i>geschrokken</i> ,	<i>ik schrik</i> ,	<i>ik schrok</i> ⁽¹⁾ ;
<i>schuilen</i> ,	<i>gescholen</i> ,	<i>ik schuil</i> ,	<i>ik school</i> ;
<i>schuiven</i> ,	<i>geschoven</i> ,	<i>ik schuif</i> ,	<i>ik schoof</i> ;
<i>slapen</i> ,	<i>geslapen</i> ,	<i>ik slaap</i> ,	<i>ik sliep</i> ;
<i>slijpen</i> ,	<i>geslepen</i> ,	<i>ik slijp</i> ,	<i>ik sleep</i> ;
<i>slijten</i> ,	<i>gesleten</i> ,	<i>ik slijt</i> ,	<i>ik sleet</i> ;
<i>sluiken</i> ,	<i>gesloken</i> ,	<i>ik sluik</i> ,	<i>ik slook</i> ⁽²⁾ ;
<i>sluipen</i> ,	<i>gesloopen</i> ,	<i>ik sluij</i> ,	<i>ik sloop</i> ;
<i>sluiten</i> ,	<i>gesloten</i> ,	<i>ik sluit</i> ,	<i>ik sloot</i> ;
<i>smelten</i> ,	<i>gesmolten</i> ,	<i>ik smelt</i> ,	<i>ik smolt</i> ;
<i>smijten</i> ,	<i>gesmeten</i> ,	<i>ik smijt</i> ,	<i>ik smeet</i> ;
<i>snijden</i> ,	<i>gesneden</i> ,	<i>ik snijd</i> ,	<i>ik sneed</i> ;
<i>snuiten</i> ,	<i>gesnoten</i> ,	<i>ik snuit</i> ,	<i>ik snoot</i> ;
<i>snuiven</i> ,	<i>gesnoven</i> ,	<i>ik snuif</i> ,	<i>ik snoof</i> ;
<i>spijten</i> ,	<i>gespeten</i> ,	<i>het spijt mij</i> ,	<i>het speet mij</i> ;
<i>spinnen</i> ,	<i>gesponnen</i> ,	<i>ik spin</i> ,	<i>ik spon</i> ;
<i>splijten</i> ,	<i>gespleten</i> ,	<i>ik splijt</i> ,	<i>ik spleet</i> ;
<i>spoegen</i> ,	<i>gespogen</i> ,	<i>ik spoeg</i> ,	<i>ik spoog</i> ⁽³⁾ ;
<i>spreken</i> ,	<i>gesproken</i> ,	<i>ik spreek</i> ,	<i>ik sprak</i> ;
<i>springen</i> ,	<i>gesprongen</i> ,	<i>ik spring</i> ,	<i>ik sprong</i> ;
<i>spruiten</i> ,	<i>gesproten</i> ,	<i>ik spruit</i> ,	<i>ik sproot</i> ;
<i>sputen</i> ,	<i>gespoten</i> ,	<i>ik spuit</i> ,	<i>ik spoot</i> ;
<i>steken</i> ,	<i>gestoken</i> ,	<i>ik steek</i> ,	<i>ik stak</i> ;
<i>stelen</i> ,	<i>gestolen</i> ,	<i>ik steel</i> ,	<i>ik stal</i> ;
<i>sterven</i> ,	<i>gestorven</i> ,	<i>ik sterf</i> ,	<i>ik stierf</i> ;
<i>stijgen</i> ,	<i>gestegen</i> ,	<i>ik stijg</i> ,	<i>ik steeg</i> ;
<i>stijven</i> ,	<i>gesteven</i> ,	<i>ik stijf</i> ,	<i>ik steef</i> ;
<i>stinken</i> ,	<i>gestonken</i> ,	<i>ik stink</i> ,	<i>ik stonk</i> ;
<i>stooten</i> ,	<i>gestooten</i> ,	<i>ik stoot</i> ,	<i>ik stiet</i> ⁽⁴⁾ ;
<i>strijden</i> ,	<i>gestreden</i> ,	<i>ik strijd</i> ,	<i>ik streed</i> ;

(1) Ook gelijkvloeiend: *ik schrikte*, *geschrikt*.

(2) Min gebruikelijk: *ik sluikte*.

(3) Voor dit geheele werkwoord thans gebruikelijker het gelijkvloeiend: *spuwen*.

(4) Ook in gebruik: *ik stootte*.

Onbepaalde wijs.

Tegenw. tijd.	Verl. deelw.
<i>strijken</i> ,	<i>gestreken</i> ,
<i>stuiven</i> ,	<i>gestoven</i> ,
<i>lijgen</i> ,	<i>getegen</i> ,
<i>treden</i> ,	<i>getreden</i> ,
<i>treffen</i> ,	<i>getroffen</i> ,
<i>trekken</i> ,	<i>getrokken</i> ,
<i>vallen</i> ,	<i>gevallen</i> ,
<i>vangen</i> ,	<i>gevangen</i> ,
<i>varen</i> ,	<i>gevaren</i> ,
<i>vechten</i> ,	<i>gevochten</i> ,
<i>verdrielen</i> ,	<i>verdrotten</i> ,
<i>verdwijnen</i> ,	<i>verdwenen</i> ,
<i>verlijden</i> (akte),	<i>verleden</i> ,
<i>verslinden</i> ,	<i>verslonden</i> ,
<i>verzwinden</i> ,	<i>verzwonden</i> ,
<i>vinden</i> ,	<i>gevonden</i> ,
<i>vlechten</i> ,	<i>gevlochten</i> ,
<i>vlieden</i> ,	<i>gevloden</i> ,
<i>vliegen</i> ,	<i>gevolgen</i> ,
<i>vlieten</i> ,	<i>gevolten</i> ,
<i>vreten</i> ,	<i>gevreten</i> ,
<i>vrijen</i> ,	<i>gevreëen</i> ,
<i>wasschen</i> ,	<i>gewasschen</i> ,
<i>wassen</i> ,	<i>gewassen</i> ,
<i>wegen</i> ,	<i>gewogen</i> ,
<i>werpen</i> ,	<i>geworpen</i> ,
<i>werven</i> ,	<i>geworven</i> ,
<i>wijken</i> ,	<i>geweken</i> ,
<i>wijten</i> ,	<i>geweten</i> ,
<i>wijzen</i> ,	<i>gewezen</i> ,
<i>winden</i> ,	<i>gewonden</i> ,

Aantoonende wijs.

Tegenw. tijd.	1 ^{ste} Betr.verl. tijd.
<i>ik strijk</i> ,	<i>ik streek</i> ;
<i>ik stuij</i> ,	<i>ik stoof</i> ;
<i>ik tijg</i> ,	<i>ik teeg</i> ⁽¹⁾ ;
<i>ik treed</i> ,	<i>ik trad</i> ;
<i>ik tref</i> ,	<i>ik trof</i> ;
<i>ik trek</i> ,	<i>ik trok</i> ;
<i>ik val</i> ,	<i>ik viel</i> ;
<i>ik vang</i> ,	<i>ik ving</i> ;
<i>ik vaar</i> ,	<i>ik voer</i> ;
<i>ik vecht</i> ,	<i>ik vocht</i> ;
<i>het verdriet mij</i> ,	<i>het verdroot mij</i> ;
<i>ik verdwijn</i> ,	<i>ik verduween</i> ;
<i>ik verlijjd</i> ,	<i>ik verleed</i> ⁽²⁾ ;
<i>ik verslind</i> ,	<i>ik verslond</i> ;
<i>ik verzwind</i> ,	<i>ik verzwond</i> ;
<i>ik vind</i> ,	<i>ik vond</i> ;
<i>ik vlecht</i> ,	<i>ik vlocht</i> ;
<i>ik vlied</i> ,	<i>ik vlood</i> ;
<i>ik vlieg</i> ,	<i>ik vloog</i> ;
<i>ik vliet</i> ,	<i>ik vloot</i> ;
<i>ik vreet</i> ,	<i>ik vrat</i> ;
<i>ik vrij</i> ,	<i>ik vree</i> ⁽³⁾ ;
<i>ik wasch</i> ,	<i>ik wiesch</i> ⁽⁴⁾ ;
<i>ik was</i> ,	<i>ik wies</i> ;
<i>ik weeg</i> ,	<i>ik woog</i> ;
<i>ik werp</i> ,	<i>ik wierp</i> ⁽⁵⁾ ;
<i>ik werf</i> ,	<i>ik wierf</i> ;
<i>ik wijk</i> ,	<i>ik week</i> ;
<i>ik wijt</i> ,	<i>ik weet</i> ;
<i>ik wijs</i> ,	<i>ik wees</i> ;
<i>ik wind</i> ,	<i>ik wond</i> ;

(1) Ook in gebruik : *ik toog*, *getogen*.(2) Ook in gebruik : *ik verlijdde*.

(3) Thans gebruikelijker gelijkvloeiend.

(4) Ook in gebruik : *ik waschte*.(5) Ook wel : *ik worp*.

Onbepaalde wijs.

Aantoonende wijs.

Tegenw. tijd.	Verl. deelw.	Tegenw. tijd.	1 ^{ste} Betr. verl. tijd.
winnen,	gewonnen,	ik win,	ik won;
worden,	geworden,	ik word,	ik werd ⁽¹⁾ ;
wreken,	gewroken,	ik wreek,	ik wrook ⁽²⁾ ;
wrijven,	gewreven,	ik wrijf,	ik wreef;
wringen,	gewrongen,	ik wring,	ik wrong;
zenden,	gezonden,	ik zend,	ik zond;
zieden,	gezoden,	ik zied,	ik zood;
zijken,	gezezen,	ik zijg,	ik zeeg;
zingen,	gezongen,	ik zing,	ik zong;
zinken,	gezonken,	ik zink,	ik zonk;
zinnen,	gezonnen,	ik zin,	ik zon;
zitten,	gezeten,	ik zit,	ik zat;
zuigen,	gezogen,	ik zuig,	ik zoog;
zwellen,	gezwolven,	ik zwelg,	ik zwolg;
zwellen,	gezwollen,	ik zwel,	ik zwol;
zwemmen,	gezwommen,	ik zwem,	ik zwom;
zwenken,	gezwonken,	ik zwenk,	ik zwonk ⁽³⁾ ;
zweren (eed),	gezworen,	ik zweer,	ik zwoer;
zweren (etteren),	gezworen,	het zweert,	het zwoor;
zwerfen,	gezworven,	ik zwerf,	ik zwierf;
zwijgen,	gezwegen,	ik zwijg,	ik zweeg.

§ 272. *Gelijkvloeiende werkwoorden* worden daarentegen zulke genoemd, welke door hunne geheele vervoeging den wortelklinker behouden, en in den eersten betrekkelijk verleden tijd *de* of *te* en in het verleden deelwoord *d* of *t*, insgelijks met een voor-gevoegd *ge* (vergel. § 275), hebben als: *leven, leefde, geleefd; pakken, pakte, gepakt*. Alle langstaartige werkwoorden en meest alle werkwoorden, welke van naamwoorden afgeleid worden, zijn gelijkvloeiend, als: *bevlifigen, herbergen*.

§ 273. *Onregelmatige werkwoorden* zijn dezulke, die in een of ander opzigt van de regelmatige vervoeging der twee opgenoemde soorten afwijken, als: *gaan, ging, gegaan*. In de volgende lijst

(1) Oudtijds ook: *ik wierd*; doch alsdan van den stamvorm: *warden*.

(2) Thans gebruikelijker: *ik wrechte*.

(3) Ook gelijkvloeiend: *ik zwenkte, gezwenkt*.

vindt men de gebruikelijkste oorspronkelijke (vergel. § 271) onregelmatige werkwoorden :

Onbepaalde wijs.

Aantoonende wijs.

Tegenw. tijd.	Verl. deelw.	Tegenw. tijd.	1 ^{ste} Betr.verl. tijd.
<i>brenge</i> ,	<i>gebracht</i> ,	<i>ik breng</i> ,	<i>ik bragt</i> ;
<i>denke</i> ,	<i>gedacht</i> ,	<i>ik denk</i> ,	<i>ik dacht</i> ;
<i>doe</i> ,	<i>gedaan</i> ,	<i>ik doe</i> ,	<i>ik deed</i> ;
<i>durve</i> ,	<i>durven</i> ,	<i>ik durf</i> ,	<i>ik dorst</i> ⁽¹⁾ ;
<i>ete</i> ,	<i>gegeten</i> ,	<i>ik eet</i> ,	<i>ik at</i> ⁽²⁾ ;
<i>ga</i> ,	<i>gegaan</i> ,	<i>ik ga</i> ,	<i>ik ging</i> ;
<i>hebb</i> ,	<i>gehad</i> ,	<i>ik heb</i> ,	<i>ik had</i> ;
<i>heet</i> ,	<i>geheeten</i> ,	<i>ik heet</i> ,	<i>ik heette</i> ;
<i>houd</i> ,	<i>gehouden</i> ,	<i>ik houd</i> ,	<i>ik hield</i> ;
<i>jag</i> ,	<i>gejaagd</i> ,	<i>ik jaag</i> ,	<i>ik joeg</i> ⁽³⁾ ;
<i>kom</i> ,	<i>gekomen</i> ,	<i>ik kom</i> ,	<i>ik kwam</i> ;
<i>koop</i> ,	<i>gekocht</i> ,	<i>ik koop</i> ,	<i>ik kocht</i> ;
<i>kun</i> ,	<i>kunnen</i> ,	<i>ik kan</i> ,	<i>ik kon</i> ⁽⁴⁾ ;
<i>lad</i> ,	<i>geladen</i> ,	<i>ik laad</i> ,	<i>ik laadde</i> ⁽⁵⁾ ;
<i>leg</i> ,	<i>gelegd</i> ,	<i>ik leg</i> ,	<i>ik leide</i> ⁽⁶⁾ ;
<i>mal</i> ,	<i>gemalen</i> ,	<i>ik maal</i> ,	<i>ik maalde</i> ;
<i>moet</i> ,	<i>moeten</i> ,	<i>ik moet</i> ,	<i>ik moest</i> ⁽⁷⁾ ;
<i>mog</i> ,	<i>mogen</i> ,	<i>ik mag</i> ,	<i>ik mogt</i> ;
<i>pleg</i> ,	<i>gepleegd</i> ,	<i>ik pleeg</i> ,	<i>ik plagt</i> ⁽⁸⁾ ;
<i>scheid</i> ,	<i>gescheiden</i> ,	<i>ik scheid</i> ,	<i>ik scheidde</i> ;
<i>sla</i> ,	<i>geslagen</i> ,	<i>ik sla</i> ,	<i>ik sloeg</i> ;
<i>sta</i> ,	<i>gestaan</i> ,	<i>ik sta</i> ,	<i>ik stond</i> ;
<i>verliez</i> ,	<i>verloren</i> ,	<i>ik verlies</i> ,	<i>ik verloor</i> ;
<i>vrag</i> ,	<i>gevraagd</i> ,	<i>ik vraag</i> ,	<i>ik vroeg</i> ⁽⁹⁾ ;

(1) Gebruikelijker gelijkvloeiend : *ik durfde, gedurfd*.

(2) Oudtijds het verl. deelw. : *geëten*. Dit werkwoord was alzoo vroeger zuiver ongelijkvloeiend.

(3) Ook gelijkvloeiend : *ik jaagde*.

(4) Oudtijds : *ik kost, gekost (kosten)*. Wanneer het zonder ander werkwoord voorkomt, bezigt men : *gekonnen*.

(5) Oudtijds ongelijkvloeiend : *ik loed*.

(6) Ook gelijkvloeiend : *ik legde*. Men vindt ook somtijds : *geleid*.

(7) Wanneer het zonder ander werkwoord voorkomt, bezigt men : *gemoeten*.

(8) In den zin van *gewoon zijn* ; in dien van *bedrijven* gelijkvloeiend.

(9) Ook gelijkvloeiend : *ik vraagde*. Men vindt ook somtijds : *ik vrieg*.

Onbepaalde wijs.

Aantoonende wijs.

Tegenw. tijd.	Verl. deelw.	Tegenw. tijd.	1 ^{ste} Betr.verl. tijd.
<i>vriezen,</i>	<i>gevroren,</i>	<i>het vriest,</i>	<i>het vroor</i> ⁽¹⁾ ;
<i>warvren,</i>	<i>gewaaid,</i>	<i>het waait,</i>	<i>het woei</i> ⁽²⁾ ;
<i>weten,</i>	<i>geweten,</i>	<i>ik weet,</i>	<i>ik wist;</i>
<i>wezen (zijn),</i>	<i>geweest,</i>	<i>ik ben,</i>	<i>ik was;</i>
<i>willen,</i>	<i>gewild,</i>	<i>ik wil,</i>	<i>ik wilde</i> ⁽³⁾ ;
<i>zeggen,</i>	<i>gezegd,</i>	<i>ik zeg,</i>	<i>ik zeide</i> ⁽⁴⁾ ;
<i>zien,</i>	<i>gezien,</i>	<i>ik zie,</i>	<i>ik zag;</i>
<i>zoeken,</i>	<i>gezocht,</i>	<i>ik zoek,</i>	<i>ik zocht;</i>
<i>zullen,</i>	<i>ontbreekt,</i>	<i>ik zal,</i>	<i>ontbreekt</i> ⁽⁵⁾ .

§ 274. Sommige werkwoorden zijn zamengesteld met zelfstandige naamwoorden, sommige met bijwoorden, andere met voorzetsels, als: 1°. *pluinstrijken, raadplegen*; 2°. *vastlijmen*; 3°. *insluiten, tegenspreken, verliezen*. Bij de met voorzetsels zamengestelde werkwoorden valt op te merken, dat in deze samenstelling de voorzetsels *scheidbaar* en *onscheidbaar* kunnen gebezigd worden. In het eerste geval namelijk worden de voorzetsels in de vervoeging van de werkwoorden afgescheiden, als: *aanspreken, ik spreek aan, aan te spreken*. In het tweede geval blijven zij in de vervoeging onafscheidelijk aan het werkwoord gehecht. Men onderkent de scheidbaarheid of onscheidbaarheid van het voorzetsel aan het al of niet bezitten van den klemtoon (zie § 130), bijv.: *ONDERgaan, de zon gaat ONDER*; *ONDERGAAN, ik onderGA vele beproevingen*.

§ 275. De werkwoorden, welke *scheidbaar* met voorzetsels zijn zamengesteld, onderscheiden zich van die, welke *ze onscheidbaar* hebben, in de vervoeging daardoor, dat zij hun verleden deelwoord vormen met inlassching van *ge*, als: *aangrijpen, aangegrepen*, en bij de onbepaalde wijs somtijds tusschen het voorzetsel en het werkwoord het bindwoord *te* ontvangen, als: *aangrijpen, aan te grijpen*; terwijl de *onscheidbaar* met voorzetsels

(1) Ook gelijkvloeiend: *gevrozen, het vroos*.

(2) Ook gelijkvloeiend: *het waaide*.

(3) Ook in gebruik: *ik wou*.

(4) Ook gelijkvloeiend: *ik zegde*. Men vindt ook somtijds: *gezeit*.

(5) Hiervan, behalve de opgegeven tijden, alleen in gebruik het tegenw. deelwoord: *zullende*, en de tegenw. tijd der aanvoegende wijs: *ik zoude (zou)*.

zamengestelde werkwoorden dit ingelaschte *ge* bij hun verleden deelwoord missen, en in de onbepaalde wijs het woordje *te* vóór zich ontvangen, als : *bedenken, bedacht, te bedenken*. Zij blijven echter niettegenstaande deze onregelmatigheid steeds tot de soort hunner stamwoorden behooren.

§ 276. De meeste werkwoorden, met zelfstandige naamwoorden en bijwoorden zamengesteld, blijven met hunne voorvoegsels vereenigd, als : *antwoorden, handhaven, kielhalen, liefkozen*; deze nemen *ge* in het verleden deelwoord aan, en hebben even als de onscheidbaar met voorzetsels zamengestelde werkwoorden in de onbepaalde wijs het woordje *te* vóór zich. Die werkwoorden, wier voorvoegsels zich scheiden laten, als : *welvaren, waarnemen, leerlooijen* enz., volgen in de vervoeging de regels der zoodanige, welke scheidbaar met voorzetsels vereenigd zijn.

Over de vervoeging der werkwoorden.

§ 277. Bij de vervoeging der werkwoorden moet men drie zaken in acht nemen, te weten : *de wijzen, de tijden* en *de personen*.

a. Over de wijzen der werkwoorden.

§ 278. Het bestaan van eenig wezen, of de wijziging van dit bestaan, kan op *vierderlei* wijze voorgesteld worden :

a. onbepaald of algemeen, alleen met aanwijzing van tijd, als : *leeren, geleerd hebben, zullen leeren*. Dit noemt men de *onbepaalde wijs*.

b. bepaald, dat is regtstreeks en onafhankelijk van eenige voorafgaande woorden, als : *ik leer, heb geleerd, zal leeren*. Dit heet de *aantoonende wijs*.

c. voorwaardelijk of van iets anders afhangende, als : *ik wenschte, dat hij vlijtig ware*. Dit noemt men de *aanvoegende wijs*.

Bij deze laatste wijs bezigt men doorgaans eenig voorvoegsel of voegwoord. Een oogmerk wordt uitgedrukt door *dat, opdat, ten einde*, als : *ik spreek, opdat ik gehoord worde*; een wensch door *och, dat*, als : *och, dat ik hem nog gezien hadde*; eene toegeving door *dat*, als : *dat hij, zoo het hem lust, zijne gezondheid wage*; eene aandrijving insgelijks door *dat*, als : *dat hij zich haaste*. Ook de voegwoorden *of, als of, ten zij, schoon* enz. worden ter

uitdrukking dezer wijs gebezigd. Geheel verkeerd zoude het echter wezen te onderstellen, dat de aanvoegende wijs volstrekt van deze voorvoegsels afhing, daar zij in den aard der uitdrukking zelve gelegen is.

d. gebiedend, vermanend of verzoekend, wanneer het gezegde als een bevel, eene vermaning of een verzoek bij het onderwerp gevoegd wordt, als : *jongeling, wees moedig!* Men noemt dit de *gebiedende wijs*.

Deze wijs heeft geene tijden en eigenlijk alleen den tweeden persoon in het enkel- en meervoudig getal. Ook onderscheidt zij zich daardoor, dat zij het persoonlijk voornaamwoord, hetwelk zij bovendien missen kan, achter zich heeft; als : *hoor, hoort gij*.

b. Over de tijden der werkwoorden.

§ 279. Onze voorstelling van het bestaan, of van de wijze dezes bestaans, omvat het *tegenwoordige*, *verledene* en *toekomende* : van dáár *drie tijden*, welke deze benamingen dragen. Daar het begrip des verledens echter voor verschillende schakeringen vatbaar is, zoo bezitten wij nog drie andere tijden, welke met de eerstgenoemde in verband staan, als : *de eerste betrekkelijk verleden tijd*, *de tweede betrekkelijk verleden tijd* en *de betrekkelijk toekomende tijd* (1).

§ 280. In de vervoeging der werkwoorden heeft men de te melden opéénvolging dezer zes tijden aangenomen :

a. de *tegenwoordige* tijd, voorstellende het bestaan, of de wijziging daarvan, in den oogenblik, waarop men spreekt, als : *ik SCHRIJF eenen brief*.

b. de *eerste betrekkelijk verleden* tijd, voorstellende het bestaan, of de wijziging daarvan, als tegenwoordig in eenen tijd, dien men zich voorbij denkt, als : *wij WANDELDEN*.

c. de *volstrekt verleden* tijd, voorstellende het bestaan, of de wijziging daarvan, als geheel geëindigd op den tijd, waarin men spreekt, buiten betrekking op eenigen anderen tijd of eenige andere handeling, als : *ik HEB BEMIND*.

(1) Anderen onderscheiden eenen *tegenwoordigen*, *onvolmaakt verleden*, *volmaakt verleden*, *meer dan volmaakt verleden*, *loekomenden* en *tweeden toekomenden tijd*. Deze, zoo wel als nog menig andere in leerboeken voorkomende benoeming der tijden is echter volgens velen min verkieslijk.

d. de *tweede betrekkelijk verleden* tijd, voorstellende het bestaan, of de wijziging daarvan, als geheel geëindigd in eenen verleden tijd, als: *ik HAD reeds GEWANDELD, toen zij mij kwamen bezoeken.*

e. de *toekomende* tijd, voorstellende het bestaan, of de wijziging daarvan, in eenen tijd, welke nog niet is: *ik ZAL morgen eene wandeling DOEN.*

f. de *betrekkelijk toekomende* tijd, voorstellende het bestaan, of de wijziging daarvan, als reeds geschied in eenen tijd, welke nog komen moet, als: *mijn broeder ZAL ons VERLATEN HEBBEN, wanneer uw vriend zal aankomen.*

c. Over de personen der werkwoorden.

§ 281. Door personen bij de werkwoorden verstaat men de onderwerpen, waarvan het bestaan aangetoond of gewijzigd wordt. Deze onderwerpen worden óf door zelfstandige naamwoorden óf door persoonlijke voornaamwoorden uitgedrukt (zie § 234—239).

d. Over de vervoeging der hulpwoorden.

§ 282. Om de werkwoorden te vervoegen, bedient men zich van de hulpwoorden: *hebben, zijn, worden en zullen.* Het hulpwoord *hebben* helpt de ontbrekende tijden der bedrijvende en veler onzijdige werkwoorden vormen, en maakt zijne ontbrekende tijden deels met zich zelf, deels met het hulpwoord *zullen*; — het hulpwoord *zijn* of *wezen* vormt die gedeeltelijk met zich zelf, gedeeltelijk met *zullen*; — het hulpwoord *worden*, dat de lijdende werkwoorden helpt vormen, maakt die met *zijn* en *zullen*; en het hulpwoord *zullen*, waardoor de toekomende tijden van alle werkwoorden gevormd worden, is, behalve in de onbepaalde wijs, alleen in den tegenwoordigen tijd van de aantoonende en aanvoegende wijs gebruikelijk.

§ 283. Wij laten hier de vervoeging dezer hulpwoorden volgen:

I. Vervoeging van *hebben*.

Onbepaalde Wijs.

Tegenwoordige tijd, <i>hebben</i> ;	Deelwoorden.
Verleden tijd, <i>gehad hebben</i> ;	Tegenwoordig, <i>hebbende</i> ;
Toekomende tijd, <i>zullen hebben</i> .	Verleden, <i>gehad</i> .

Aantoonende Wijs.

Aanvoegende Wijs.

Tegenwoordige Tijd.

1. <i>ik heb ;</i>	<i>ik hebbe ;</i>
2. <i>gij hebt ;</i>	<i>gij hebbet ;</i>
3. <i>hij heeft ;</i>	<i>hij hebbe ;</i>
1. <i>wij hebben ;</i>	<i>wij hebben ;</i>
2. <i>gij hebt ;</i>	<i>gij hebbet ;</i>
3. <i>zij hebben.</i>	<i>zij hebben.</i>

Eerste betrekkelijk verleden Tijd.

1. <i>ik had ;</i>	<i>ik hadde ;</i>
2. <i>gij hadt ;</i>	<i>gij haddet ;</i>
3. <i>hij had ;</i>	<i>hij hadde ;</i>
1. <i>wij hadden ;</i>	<i>wij hadden ;</i>
2. <i>gij hadt ;</i>	<i>gij haddet ;</i>
3. <i>zij hadden.</i>	<i>zij hadden.</i>

Volstrekt verleden Tijd.

1. <i>ik heb</i>	} <i>gehad.</i>	1. <i>ik hebbe</i>	} <i>gehad.</i>
2. <i>gij hebt</i>		2. <i>gij hebbet</i>	
3. <i>hij heeft</i>		3. <i>hij hebbe</i>	
1. <i>wij hebben</i>	} <i>gehad.</i>	1. <i>wij hebben</i>	} <i>gehad.</i>
2. <i>gij hebt</i>		2. <i>gij hebbet</i>	
3. <i>zij hebben</i>		3. <i>zij hebben</i>	

Tweede betrekkelijk verleden Tijd.

1. <i>ik had</i>	} <i>gehad.</i>	1. <i>ik hadde</i>	} <i>gehad.</i>
2. <i>gij hadt</i>		2. <i>gij haddet</i>	
3. <i>hij had</i>		3. <i>hij hadde</i>	
1. <i>wij hadden</i>	} <i>gehad.</i>	1. <i>wij hadden</i>	} <i>gehad.</i>
2. <i>gij hadt</i>		2. <i>gij haddet</i>	
3. <i>zij hadden</i>		3. <i>zij hadden</i>	

Toekomende Tijd.

1. <i>ik zal</i>	} <i>hebben.</i>	1. <i>ik zoude</i>	} <i>hebben.</i>
2. <i>gij zult</i>		2. <i>gij zoudet</i>	
3. <i>hij zal</i>		3. <i>hij zoude</i>	
1. <i>wij zullen</i>	} <i>hebben.</i>	1. <i>wij zouden</i>	} <i>hebben.</i>
2. <i>gij zult</i>		2. <i>gij zoudet</i>	
3. <i>zij zullen</i>		3. <i>zij zouden</i>	

Betrekkelijke Toekomende Tijd.

1. <i>ik zal</i>	} gehad hebben.	<i>ik zoude</i>	} gehad hebben.
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>hij zal</i>		<i>hij zoude</i>	
1. <i>wij zullen</i>		<i>wij zouden</i>	
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>zij zullen</i>		<i>zij zouden</i>	

Gebiedende Wijs.

Enkelvoud, *heb.*Meervoud, *hebt.*II. Vervoeging van *wezen* of *zijn*.

Onbepaalde Wijs.

Tegenwoordige tijd, *zijn* of *wezen*;

Deelwoorden.

Verleden tijd, *geweest zijn*;Tegenwoordig, *zijnde*;Toekomende tijd, *zullen zijn* of *wezen*.Verleden, *geweest*.

Aantoonende Wijs.

Aanvoegende Wijs.

Tegenwoordige Tijd.

1. <i>ik ben</i> ;	<i>ik zij</i> ;
2. <i>gij zijt</i> ;	<i>gij zijt</i> ;
3. <i>hij is</i> ;	<i>hij zij</i> ;
1. <i>wij zijn</i> ;	<i>wij zijn</i> ;
2. <i>gij zijt</i> ;	<i>gij zijt</i> ;
3. <i>zij zijn</i> .	<i>zij zijn</i> .

Eerste betrekkelijk verleden Tijd.

1. <i>ik was</i> ;	<i>ik ware</i> ;
2. <i>gij waart</i> ;	<i>gij waret</i> ;
3. <i>hij was</i> ;	<i>hij ware</i> ;
1. <i>wij waren</i> ;	<i>wij waren</i> ;
2. <i>gij waart</i> ;	<i>gij waret</i> ;
3. <i>zij waren</i> .	<i>zij waren</i> .

Volstrekt verleden Tijd.

1. <i>ik ben</i>	} geweest.	<i>ik zij</i>	} geweest.
2. <i>gij zijt</i>		<i>gij zijt</i>	
3. <i>hij is</i>		<i>hij zij</i>	
1. <i>wij zijn</i>		<i>wij zijn</i>	
2. <i>gij zijt</i>		<i>gij zijt</i>	
3. <i>zij zijn</i>		<i>zij zijn</i>	

Tweede betrekkelijk verleden Tijd.

1. <i>ik was</i>	} geweest.	<i>ik ware</i>	} geweest.
2. <i>gij waart</i>		<i>gij waret</i>	
3. <i>hij was</i>		<i>hij ware</i>	
1. <i>wij waren</i>		<i>wij waren</i>	
2. <i>gij waart</i>		<i>gij waret</i>	
3. <i>zij waren</i>		<i>zij waren</i>	

Toekomende Tijd.

1. <i>ik zal</i>	} wezen of zijn.	<i>ik zoude</i>	} wezen of zijn.
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>hij zal</i>		<i>hij zoude</i>	
1. <i>wij zullen</i>		<i>wij zouden</i>	
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>zij zullen</i>		<i>zij zouden</i>	

Betrekkelijk toekomende Tijd.

1. <i>ik zal</i>	} geweest zijn.	<i>ik zoude</i>	} geweest zijn.
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>hij zal</i>		<i>hij zoude</i>	
1. <i>wij zullen</i>		<i>wij zouden</i>	
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>zij zullen</i>		<i>zij zouden</i>	

Gebiedende Wijs.

Enkelvoud, *zij of wees.*Meervoud, *zijt of weest.*III. Vervoeging van *worden*.

Onbepaalde Wijs.

Tegenwoordige tijd, *worden*;

Deelwoorden.

Verleden tijd, *geworden zijn*;Tegenwoordig, *wordende*;Toekomende tijd, *zullen worden*.Verleden, *geworden*.

Aantoonende Wijs.

Aanvoegende Wijs.

Tegenwoordige Tijd.

1. <i>ik word</i> ;	<i>ik worde</i> ;
2. <i>gij wordt</i> ;	<i>gij wordet</i> ;
3. <i>hij wordt</i> ;	<i>hij worde</i> ;
1. <i>wij worden</i> ;	<i>wij worden</i> ;
2. <i>gij wordt</i> ;	<i>gij wordet</i> ;
3. <i>zij worden</i> .	<i>zij worden</i> .

Eerste betrekkelijk verleden Tijd.

1. <i>ik werd ;</i>	<i>ik werde</i>	<i>wierde ;</i>
2. <i>gij werdt ;</i>	<i>gij werdet</i>	<i>wierdet ;</i>
3. <i>hij werd ;</i>	<i>hij werde</i>	<i>wierde ;</i>
1. <i>wij werden ;</i>	<i>wij werden</i>	<i>wierden ;</i>
2. <i>gij werdt ;</i>	<i>gij werdet</i>	<i>wierdet ;</i>
3. <i>zij werden.</i>	<i>zij werden</i>	<i>wierden.</i>

Volstrekt verleden Tijd.

1. <i>ik ben</i>	} geworden.	<i>ik zij</i>	} geworden.
2. <i>gij zijt</i>		<i>gij zijt</i>	
3. <i>hij is</i>		<i>hij zij</i>	
1. <i>wij zijn</i>	} geworden.	<i>wij zijn</i>	} geworden.
2. <i>gij zijt</i>		<i>gij zijt</i>	
3. <i>zij zijn</i>		<i>zij zijn</i>	

Tweede betrekkelijk verleden Tijd.

1. <i>ik was</i>	} geworden.	<i>ik ware</i>	} geworden.
2. <i>gij waart</i>		<i>gij waret</i>	
3. <i>hij was</i>		<i>hij ware</i>	
1. <i>wij waren</i>	} geworden.	<i>wij waren</i>	} geworden.
2. <i>gij waart</i>		<i>gij waret</i>	
3. <i>zij waren</i>		<i>zij waren</i>	

Toekomende Tijd.

1. <i>ik zal</i>	} worden.	<i>ik zoude</i>	} worden.
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>hij zal</i>		<i>hij zoude</i>	
1. <i>wij zullen</i>	} worden.	<i>wij zouden</i>	} worden.
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>zij zullen</i>		<i>zij zouden</i>	

Betrekkelijk toekomende Tijd.

1. <i>ik zal</i>	} geworden zijn.	<i>ik zoude</i>	} geworden zijn.
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>hij zal</i>		<i>hij zoude</i>	
1. <i>wij zullen</i>	} geworden zijn.	<i>wij zouden</i>	} geworden zijn.
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>zij zullen</i>		<i>zij zouden</i>	

Gebiedende Wijs.

Enkelvoud, *word.*Meervoud, *wordt.*

IV. Vervoeging van *zullen*.

Onbepaalde Wijs.

Tegenwoordige tijd, *zullen*. Tegenwoordig deelwoord, *zullende*.

Aantoonende Wijs.

Aanvoegende Wijs.

Tegenwoordige Tijd^(*).

1. <i>ik zal</i> ;	<i>ik zoude</i>	<i>zou</i> ;
2. <i>gij zult</i> ;	<i>gij zoudet</i>	<i>zoudt</i> ;
3. <i>hij zal</i> ;	<i>hij zoude</i>	<i>zou</i> ;
1. <i>wij zullen</i> ;	<i>wij zouden</i>	<i>zouden</i> ;
2. <i>gij zult</i> ;	<i>gij zoudet</i>	<i>zoudt</i> ;
3. <i>zij zullen</i> .	<i>zij zouden</i>	<i>zouden</i> .

e. Algemeene regels voor de vervoeging der werkwoorden.

§ 284. Ten aanzien der vervoeging heeft men op de volgende regelen te letten :

ONBEPAAALDE WIJS. De *tegenwoordige tijd* is het werkwoord zelf, als : *leeren, vechten, straffen, gaan*.

De *verleden tijd* wordt gemaakt van het verleden deelwoord met het hulpwoord *hebben* of *zijn*, als : *geleerd hebben, gestraft zijn*.

De *toekomende tijd* wordt gemaakt van het werkwoord met het hulpwoord *zullen*, als : *zullen vechten*.

Het *tegenwoordig deelwoord* wordt gevormd van het werkwoord, door achtervoeging van *de*, als : *leerende*.

Het *verleden deelwoord* wordt gemaakt, bij de gelijkvloeiende werkwoorden, van het zakelijk deel des werkwoords, door voorvoeging van *ge*, wanneer het niet reeds een onscheidbaar voorzetsel vóór zich heeft, en met achtervoeging van *d*, als de eerste betrekkelijk verleden tijd met *de*, of van *t*, als die tijd met *te* gemaakt wordt, bijv. : *gebaad, geleerd, gestraft, gezet; nageleefd, beleefd*. Bij de ongelijkvloeiende werkwoorden wordt dit deelwoord gemaakt van den tegenwoordigen tijd der onbepaalde wijs,

(*) Hoezeer wij ten aanzien dezer vervoeging niet van het algemeen gebruik zijn afgeweken, is het ons echter toegeschenen, als ware in de uitdrukking : *wij zouden gaan, toen zij ons kwamen roepen*, voor : *wij waren op het punt van te gaan, toen zij ons kwamen roepen*, nog een eerste betrekkelijk verleden tijd der aantoonende wijs overig. — Bij de voorbeelden van vervoeging is trouwens door ons alleen de eerste vorm van den tegenwoordigen tijd der aanvoegende wijs van dit hulpwoord gebezigt; even goed geschiedt de vervoeging met den tweeden vorm : hierin dient de welluidendheid te beslissen.

met of zonder verandering van wortelklinker (¹), terwijl *ge*, even als bij de gelijkvloeiende werkwoorden, al of niet voorgevoegd wordt, als : *gegeven*, *bevolen*.

AANTOENENDE WIJS. *De tegenwoordige tijd*. Enkelvoud : de 1ste persoon is het zakelijk deel des werkwoords, als : *ik leer*, *vecht*; — de 2de persoon wordt gemaakt van den 1sten, met of zonder achtervoeging van *t*, naar gelang deze medeklinker niet of al als sluitletter bij den 1sten persoon voorkomt, als : *gij leert*, *vecht*; — de 3de persoon is gelijk aan den 2^{den}, als : *hij leert*, *vecht*. Meervoud : de 1ste persoon is gelijk aan het werkwoord, als : *wij leeren*, *vechten*; — de 2de persoon is gelijk aan den 2^{den} persoon des enkelvouds, en de 3de persoon is gelijk aan den 1sten persoon des meervouds, als : *gij leert*, *zij vechten*.

De eerste betrekkelijk verleden tijd. Enkelvoud : de 1ste persoon wordt gemaakt, bij de gelijkvloeiende werkwoorden, van het zakelijk deel, met achtervoeging van *de*, als dit op *b*, *d*, *g*, *i*, *l*, *m*, *n*, *r*, *u*, *v* (*f*), *w* of *z* (*s*) eindigt, als : *ik leerde*, *antwoorde*, of met achtervoeging van *te*, als het zakelijk deel op *f*, *k*, *p*, *s*, *t* of *ch* uitgaat, bijv. : *ik strafte*, *zuchtte*; — en bij de ongelijkvloeiende werkwoorden, van het zakelijk deel des werkwoords, door verandering van wortelklinker, als : *ik liep*, *vocht* (zie § 269—271). De 2de persoon wordt gemaakt van den 1sten, door achtervoeging van *t*, als : *gij leerdet*, *zongt*; heeft echter de 1ste persoon eene *t* aan het einde, dán is, even als bij den tegenwoordigen tijd, de 2de persoon gelijk aan den 1sten, bijv. : *ik*, *gij vocht*. De 3de persoon is gelijk aan den 1sten, als : *hij leerde*, *zong*. Meervoud : de 1ste persoon wordt gemaakt, bij de gelijkvloeiende werkwoorden, van den 1sten persoon des enkelvouds door achtervoeging van *n*, als : *wij leerden*, *pakten*; bij de ongelijkvloeiende werkwoorden door achtervoeging van *en*, als : *wij zongen*, *liepen*. De 2de persoon is gelijk aan den 2^{den} persoon des enkelvouds, en de 3de persoon is gelijk aan den 1sten persoon des meervouds, als : *gij zongt*, *zij liepen*. Hierbij valt echter op te merken, dat men bij eenige gelijkvloeiende werkwoorden, ter voorkoming van onduidelijkheid, de personen van dezen tijd met eene lettergreep

(¹) Zoodanige benoeming van den in het zakelijk deel eens werkwoords besloten klank, zoo wel te dezer plaatse als in § 268, 269 en 272, is wel overeenkomstig het algemeen gebruik, doch dikwerf oneigentlijk (vergel. de tweede aantekening bij § 170).

kan verlengen; dit geschiedt, wanneer het zakelijk deel des werkwoords op eene tongletter eindigt, en deze tot behoud van den hellen klank verdubbeld wordt, als: *redden, ik reddede, wij reddeden; zetten, ik zette, gij zettet.*

De *volstrekt verleden tijd* wordt gemaakt van den tegenwoordigen tijd des hulpwoords *hebben of zijn*, met het verleden deelwoord des werkwoords, als: *ik heb geleerd, ben gevallen.*

De *tweede betrekkelijk verleden tijd* wordt gemaakt van den 1sten betrekkelijk verleden tijd des hulpwoords *hebben of zijn*, met het verleden deelwoord van het werkwoord, als: *ik had gevochten, was gevallen.*

De *toekomende tijd* wordt gemaakt van het hulpwoord *zullen*, met den tegenwoordigen tijd van de onbepaalde wijs des werkwoords, als: *ik zal antwoorden, leeren.*

De *betrekkelijk toekomende tijd* wordt gevormd van het hulpwoord *zullen*, met den verleden tijd van de onbepaalde wijs des werkwoords, als: *ik zal geleerd hebben, gevallen zijn.*

AANVOEGENDE WIJS. De *tegenwoordige tijd*. Enkelvoud: de 1ste persoon wordt gemaakt van het zakelijk deel des werkwoords, door achtervoeging van *e*, en wanneer de helle klank van dit deel slechts door eenen enkelen medeklinker is opgesloten, met verdubbeling van den laatsten medeklinker, als: *ik leere, vechte, straffe*; — de 2de persoon is gelijk aan den 1sten, met achtervoeging van *t*, als: *gij leeret*; — de 3de persoon is gelijk aan den 1sten. Meervoud: de 1ste persoon is gelijk aan het werkwoord, als: *wij slapen*; — de 2de persoon is gelijk aan den 2^{den} des enkelvouds, en de 3de persoon is gelijk aan den 1sten des meervouds, als: *gij leeret, zij slapen.*

De *eerste betrekkelijk verleden tijd* is, bij de gelijkvloeiende werkwoorden, gelijk aan denzelfden tijd van de aantoonende wijs, als: *ik antwoordde, strafte, wij telden, reddeden.* Bij de ongelijkvloeiende werkwoorden wordt achter den 1sten en 3^{den} persoon des enkelvouds eene *e* gevoegd, en bij den 2^{den} persoon enkel- en meervoud de *t* op het einde in *et* veranderd, als: *ik of hij vloge, gij zonget*: — de beide overige personen zijn gelijk aan die van denzelfden tijd in de aantoonende wijs.

De overige tijden dezer wijs worden even als die der aantoonende gevormd, mits men de hulpwoorden in de aanvoegende wijs bezige.

GEBIEDENDE WIJS. Van deze wijs, welke niet dan in den tweeden persoon gebruikt wordt, is het enkelvoud gelijk aan het zakelijk deel des werkwoords, en het meervoud wordt van het enkelvoud door achtervoeging van *t* gemaakt, als : *spreek*; meervoud, *spreekt*. Gaat de wortel des werkwoords op eene *t* uit, dán is het meervoud van dezen tweeden persoon gelijk aan zijn enkelvoud.

§ 285. Als voorbeelden van vervoeging kunnen de volgende werkwoorden dienen :

I. Vervoeging van het gelijkvloeiend bedrijvend werkwoord :
plukken.

Onbepaalde Wijs.

Tegenwoordig tijd, <i>plukken</i> ;	Deelwoorden.
Verleden tijd, <i>geplukt hebben</i> ;	Tegenwoordig, <i>plukkende</i> ;
Toekomende tijd, <i>zullen plukken.</i>	Verleden, <i>geplukt (hebbende).</i>

Aantoonende Wijs.

Aanvoegende Wijs.

Tegenwoordige Tijd.

1. <i>ik pluk</i> ;	<i>ik plukke</i> ;
2. <i>gij plukt</i> ;	<i>gij plukket</i> ;
3. <i>hij plukt</i> ;	<i>hij plukke</i> ;
1. <i>wij plukken</i> ;	<i>wij plukken</i> ;
2. <i>gij plukt</i> ;	<i>gij plukket</i> ;
3. <i>zij plukken.</i>	<i>zij plukken.</i>

Eerste betrekkelijk verleden Tijd.

1. <i>ik plukte</i> ;	<i>ik plukte</i> ;
2. <i>gij pluktet</i> ;	<i>gij pluktet</i> ;
3. <i>hij plukte</i> ;	<i>hij plukte</i> ;
1. <i>wij plukten</i> ;	<i>wij plukten</i> ;
2. <i>gij pluktet</i> ;	<i>gij pluktet</i> ;
3. <i>zij plukten.</i>	<i>zij plukten.</i>

Volstrekt verleden Tijd.

1. <i>ik heb</i>	} <i>geplukt.</i>	<i>ik hebbe</i>	} <i>geplukt.</i>
2. <i>gij hebt</i>		<i>gij hebbet</i>	
3. <i>hij heeft</i>		<i>hij hebbe</i>	
1. <i>wij hebben</i>	} <i>geplukt.</i>	<i>wij hebben</i>	} <i>geplukt.</i>
2. <i>gij hebt</i>		<i>gij hebbet</i>	
3. <i>zij hebben</i>		<i>zij hebben</i>	

Tweede betrekkelijk verleden Tijd.

1. <i>ik had</i>	} <i>geplukt.</i>	<i>ik hadde</i>	} <i>geplukt.</i>
2. <i>gij hadt</i>		<i>gij haddet</i>	
3. <i>hij had</i>		<i>hij hadde</i>	
1. <i>wij hadden</i>		<i>wij hadden</i>	
2. <i>gij hadt</i>		<i>gij haddet</i>	
3. <i>zij hadden</i>		<i>zij hadden</i>	

Toekomende Tijd.

1. <i>ik zal</i>	} <i>plukken.</i>	<i>ik zoude</i>	} <i>plukken.</i>
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>hij zal</i>		<i>hij zoude</i>	
1. <i>wij zullen</i>		<i>wij zouden</i>	
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>zij zullen</i>		<i>zij zouden</i>	

Betrekkelijk toekomende Tijd.

1. <i>ik zal</i>	} <i>geplukt hebben.</i>	<i>ik zoude</i>	} <i>geplukt hebben.</i>
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>hij zal</i>		<i>hij zoude</i>	
1. <i>wij zullen</i>		<i>wij zouden</i>	
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>zij zullen</i>		<i>zij zouden</i>	

Gebiedende Wijs.

Enkelvoud, *pluk.* Meervoud, *plukt.*

II. Vervoeging van het gelijkvloeiend bedrijvend werkwoord :
redden, in den lijdenden vorm : *gered worden.*

Onbepaalde Wijs.

Tegenw. tijd, <i>gered worden</i> ;	Deelwoorden.
Verl. tijd, <i>gered (geworden of geweest) zijn</i> ;	Tegenwoordig, <i>gered wordende</i> ;
Toek. tijd, <i>gered te zullen worden.</i>	Verleden, <i>gered (geworden of geweest zijnde).</i>

Aantoonende Wijs.

Aanvoegende Wijs.

Tegenwoordige Tijd.

1. <i>ik word</i>	} <i>gered.</i>	<i>ik worde</i>	} <i>gered.</i>
2. <i>gij wordt</i>		<i>gij wordet</i>	
3. <i>hij wordt</i>		<i>hij worde</i>	
1. <i>wij worden</i>		<i>wij worden</i>	
2. <i>gij wordt</i>		<i>gij wordet</i>	
3. <i>zij worden</i>		<i>zij worden</i>	

Eerste betrekkelijk verleden Tijd.

1. <i>ik werd</i>	}	<i>gered.</i>	<i>ik werde</i>	<i>wierde</i>	}	<i>gered.</i>
2. <i>gij werdt</i>			<i>gij werdet</i>	<i>wierdet</i>		
3. <i>hij werd</i>			<i>hij werde</i>	<i>wierde</i>		
1. <i>wij werden</i>	}	<i>gered.</i>	<i>wij werden</i>	<i>wierden</i>	}	<i>gered.</i>
2. <i>gij werdt</i>			<i>gij werdet</i>	<i>wierdet</i>		
3. <i>zij werden</i>			<i>zij werden</i>	<i>wierden</i>		

Volstrekt verleden Tijd.

1. <i>ik ben</i>	}	<i>gered (geworden of geweest).</i>	<i>ik zij</i>	}	<i>gered (geworden of geweest).</i>
2. <i>gij zijt</i>			<i>gij zijt</i>		
3. <i>hij is</i>			<i>hij zij</i>		
1. <i>wij zijn</i>	}	<i>gered (geworden of geweest).</i>	<i>wij zijn</i>	}	<i>gered (geworden of geweest).</i>
2. <i>gij zijt</i>			<i>gij zijt</i>		
3. <i>zij zijn</i>			<i>zij zijn</i>		

Tweede betrekkelijk verleden Tijd.

1. <i>ik was</i>	}	<i>gered (geworden of geweest).</i>	<i>ik ware</i>	}	<i>gered (geworden of geweest).</i>
2. <i>gij waart</i>			<i>gij waret</i>		
3. <i>hij was</i>			<i>hij ware</i>		
1. <i>wij waren</i>	}	<i>gered (geworden of geweest).</i>	<i>wij waren</i>	}	<i>gered (geworden of geweest).</i>
2. <i>gij waart</i>			<i>gij waret</i>		
3. <i>zij waren</i>			<i>zij waren</i>		

Toekomstige Tijd.

1. <i>ik zal</i>	}	<i>gered worden.</i>	<i>ik zoude</i>	}	<i>gered worden.</i>
2. <i>gij zult</i>			<i>gij zoudet</i>		
3. <i>hij zal</i>			<i>hij zoude</i>		
1. <i>wij zullen</i>	}	<i>gered worden.</i>	<i>wij zouden</i>	}	<i>gered worden.</i>
2. <i>gij zult</i>			<i>gij zoudet</i>		
3. <i>zij zullen</i>			<i>zij zouden</i>		

Betrekkelijk toekomstige Tijd.

1. <i>ik zal</i>	}	<i>gered (geworden of geweest) zijn.</i>	<i>ik zoude</i>	}	<i>gered (geworden of geweest) zijn.</i>
2. <i>gij zult</i>			<i>gij zoudet</i>		
3. <i>hij zal</i>			<i>hij zoude</i>		
1. <i>wij zullen</i>	}	<i>gered (geworden of geweest) zijn.</i>	<i>wij zouden</i>	}	<i>gered (geworden of geweest) zijn.</i>
2. <i>gij zult</i>			<i>gij zoudet</i>		
3. <i>zij zullen</i>			<i>zij zouden</i>		

Gebiedende Wijs.

Enkelvoud, *word gered.* Meervoud, *wordt gered.*

III. Vervoeging van het ongelijkvloeiend onzijdig werkwoord :
loopen.

Onbepaalde Wijs.

Tegenw. tijd, <i>loopen</i> ;	Deelwoorden.
Verl. tijd, <i>geloopen hebben</i> of <i>zijn</i> ;	Tegenwoordig, <i>loopende</i> ;
Toek. tijd, <i>zullen loopen</i> .	Verleden, <i>geloopen</i> (<i>hebbende</i> of <i>zijnde</i>).

Aantoonende Wijs. Aanvoegende Wijs.

Tegenwoordige Tijd.

1. <i>ik loop</i> ;	<i>ik loope</i> ;
2. <i>gij loopt</i> ;	<i>gij loopet</i> ;
3. <i>hij loopt</i> ;	<i>hij loope</i> ;
1. <i>wij loopen</i> ;	<i>wij loopen</i> ;
2. <i>gij loopt</i> ;	<i>gij loopet</i> ;
3. <i>zij loopen</i> .	<i>zij loopen</i> .

Eerste betrekkelijk verleden Tijd.

1. <i>ik liep</i> ;	<i>ik liepe</i> ;
2. <i>gij liept</i> ;	<i>gij liepet</i> ;
3. <i>hij liep</i> ;	<i>hij liepe</i> ;
1. <i>wij liepen</i> ;	<i>wij liepen</i> ;
2. <i>gij liept</i> ;	<i>gij liepet</i> ;
3. <i>zij liepen</i> .	<i>zij liepen</i> .

Volstrekt verleden Tijd.

1. <i>ik ben</i> <i>ben</i>	} <i>geloopen.</i>	<i>ik hebbe</i> <i>zij</i>	} <i>geloopen.</i>
2. <i>gij hebt</i> <i>zijt</i>		<i>gij hebbet</i> <i>zijt</i>	
3. <i>hij heeft</i> <i>is</i>		<i>hij hebbe</i> <i>zij</i>	
1. <i>wij hebben</i> <i>zijn</i>	} <i>geloopen.</i>	<i>wij hebben</i> <i>zijn</i>	} <i>geloopen.</i>
2. <i>gij hebt</i> <i>zijt</i>		<i>gij hebbet</i> <i>zijt</i>	
3. <i>zij hebben</i> <i>zijn</i>		<i>zij hebben</i> <i>zijn</i>	

Tweede betrekkelijk verleden Tijd.

1. <i>ik had</i> <i>was</i>	} <i>geloopen.</i>	<i>ik hadde</i> <i>ware</i>	} <i>geloopen.</i>
2. <i>gij hadt</i> <i>waart</i>		<i>gij haddet</i> <i>waret</i>	
3. <i>hij had</i> <i>was</i>		<i>hij hadde</i> <i>ware</i>	
1. <i>wij hadden</i> <i>waren</i>	} <i>geloopen.</i>	<i>wij hadden</i> <i>waren</i>	} <i>geloopen.</i>
2. <i>gij hadt</i> <i>waart</i>		<i>gij haddet</i> <i>waret</i>	
3. <i>zij hadden</i> <i>waren</i>		<i>zij hadden</i> <i>waren</i>	

Toekomende Tijd.

1. <i>ik zal</i>	} <i>loopen.</i>	<i>ik zoude</i>	} <i>loopen.</i>
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>hij zal</i>		<i>hij zoude</i>	
1. <i>wij zullen</i>		<i>wij zouden</i>	
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>zij zullen</i>		<i>zij zouden</i>	

Betrekkelijk toekomende Tijd.

1. <i>ik zal</i>	} <i>geloopen hebben</i> <i>of zijn.</i>	<i>ik zoude</i>	} <i>geloopen hebben</i> <i>of zijn.</i>
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>hij zal</i>		<i>hij zoude</i>	
1. <i>wij zullen</i>		<i>wij zouden</i>	
2. <i>gij zult</i>		<i>gij zoudet</i>	
3. <i>zij zullen</i>		<i>zij zouden</i>	

Gebiedende Wijs.

Enkelvoud, *loop.*Meervoud, *loopt.*

§ 286. Bij de vervoeging van den lijdenden vorm dient men steeds aan het al of niet volstreckte van het verledene indachtig te wezen, en alzoo nimmer te schrijven: *hij is gered*, wanneer het juiste begrip ten aanzien van het verledene niet van elders genoegzaam bepaald is; alsdan zal men steeds moeten bezigen: *hij is gered geweest* of *hij is gered geworden*.

§ 287. De afwijkingen der onregelmatige werkwoorden dient men door het gebruik te leeren.

§ 288. De werkwoorden kunnen ook *vragend*, *ontkennend* en *ontkennend-vragend* vervoegd worden ⁽¹⁾. Om in eenen vragenden zin te spreken, worden de persoonlijke voornaamwoorden niet *vóór*, maar *achter* het werkwoord geplaatst; bij de zamengestelde tijden echter plaatst men het voornaamwoord *tusschen* het hulpwoord en het verleden deelwoord van het vervoegd wordende werkwoord, als: *bemint gij?* — *Hebben wij bemind?*

Wil men in eenen *ontkennenden* zin spreken, dán voegt men *achter* het werkwoord, of wel bij de zamengestelde tijden *tusschen*

(1) Hoezeer dit eigenlijk bij de afdeeling over de *woordvoeging* zou te huis behooren; zoo bragten wij het toch hier ter sprake, om reeds nu gelegenheid te geven, ook bij zoodanige onderstelling de leer der vervoeging toe te passen.

het hulpwoord en het verleden deelwoord van het vervoegd wordende werkwoord, de ontkennende woorden *niet*, *niets*, *niemand*, *geen* enz., als : *ik bemin niet* ; — *hij heeft niet bemind*.

In eenen *ontkennend-vragenden* zin wordt eerst het persoonlijk voornaamwoord en vervolgens het ontkennend woord *achter* het werkwoord, en bij de zamengestelde tijden wederom *tusschen* het hulpwoord en het verleden deelwoord van het vervoegd wordende werkwoord geplaatst, als : *bemin ik niet* ? — *Hebt gij niet bemind* ?

Bij de lijdende werkwoorden komen, zoo wel in den vragenden als in den ontkennenden en ontkennend-vragenden zin, in alle tijden de persoonlijke voornaamwoorden, alsmede de ontkennende woorden, *tusschen* het hulpwoord en het vervoegd wordende werkwoord, als : *werd ik bemind* ? — *Is hij niet bemind geworden* ?

Over de deelwoorden.

§ 289. De *deelwoorden* zijn, gelijk wij in § 256 zagen, eigenlijk van de werkwoorden afgeleide bijvoegelijke naamwoorden, en drukken eene hoedanigheid van worden, bestaan, werken of lijden uit, toegepast op eene zelfstandigheid, met aanwijzing van tijd. Zij ontleenen hunnen naam van deze dubbele hoedanigheid, als aan twee soorten van woorden deel hebbende.

§ 290. Het tegenwoordig deelwoord wordt somtijds bij uitsluiting *bedrijvend*, en het verleden deelwoord *lijdend* genoemd; doch oneigenlijk, daar het laatste zoo wel eenen bedrijvenden als lijdenden zin heeft, naar gelang van het hulpwoord, dat er bij gebezigd wordt:

§ 291. De deelwoorden worden ook wel als van werkwoorden afgeleide bijwoorden gebezigd, bijv.: *de wakend droomende*; terwijl zij soms, zoo wel in dezen zin als wanneer ze zuiver bijvoegelijk voorkomen, ter bevordering van den nadruk ook wel het woordje *al* vóór zich nemen, bijv.: *de al zittend slapende*; — *ik zag al wandelende hem op mij aankomen*; — *wij hoorden hare stem, al verstuauwende, eindelijk geheel in de verte verdwijnen*.

§ 292. De welluidendheid vordert doorgaans, dat men in de trappen van vergelijking de vergrooting niet door verandering van uitgang, maar door *meer* of *meest* uitdrukte; bijv.: *een gelezen boek*, *het meest gelezen boek*.

Over de bijwoorden.

§ 293. De *bijwoorden* worden bij werkwoorden, bijvoegelijke naamwoorden en ook wel bij bijwoorden zelve gevoegd. Bij werkwoorden dienen zij om eene hoedanigheid of omstandigheid der werking, des lijdens of des bestaans uit te drukken, als : *schielijk loopen, lang wachten*; in de overige gevallen strekken zij ter nadere bepaling der hoedanigheid, bijv.: *een elders verguld gevest*; — *hij was nooit gul*; — *een thans heerschend gebrek*.

De meeste bijvoegelijke naamwoorden kunnen als bijwoorden gebruikt worden, als : *een fraai huis, hij schrijft fraai*.

§ 294. De bijwoorden zijn zeer onderscheiden in beteekenis, en kunnen diensvolgens in vele soorten verdeeld worden, als :

1. van *tijd*, bijv.: *gisteren, laat, nooit, vroeg*.
2. van *plaats*, bijv.: *daar, elders, hier*.
3. van *hoegrootheid*, bijv.: *groot, klein, veel*.
4. van *hoedanigheid*, bijv.: *kwalijk, wel*.
5. van *bevestiging*, bijv.: *gewis, zeker*.
6. van *ontkenning*, bijv.: *geenszins, neen, niet*.
7. van *twijfeling*, bijv.: *mogelijk, welligt*.
8. van *aansporing*, bijv.: *voorwaarts, welaan*.
9. van *verzameling*, bijv.: *levens, zamen*.
10. van *afzondering*, bijv.: *alleen, inzonderheid*.
11. van *vergelijking*, bijv.: *als, even, gelijk*.
12. van *vermindering*, bijv.: *naauwelijks, schier*.
13. van *verkiezing*, bijv.: *eerder, veeleer*.
14. van *aanwijzing*, bijv.: *dus, namelijk*.
15. van *ondervraging*, bijv.: *hoe, waarom*.
16. van *orde*, bijv.: *eerst, toen, vooraf*.
17. van *herhaling*, bijv.: *dikwijls, meestal*.

§ 295. Eenige dezer bijwoorden zijn oorspronkelijk, als : *daar, hier, ja*; andere zijn van zelfstandige of bijvoegelijke naamwoorden afgeleid, met achtervoeging van *lijk*, als : *eindelijk* van *einde*, *wijselijk* van *wijs*; sommige zijn uit bijvoegelijke en zelfstandige naamwoorden zamengesteld, als : *allezins, gelijkerwijs*; nog andere bestaan uit twee zelfstandige naamwoorden, als : *vraagswijze*; terwijl sommige eindelijk met verkleiningsuitgangen voorkomen, als : *zachtjes* (ook wel *zachtkens*).

§ 296. De bijwoorden kunnen niet verbogen worden. Eenige bijwoorden zijn echter niets anders dan de tweede naamval van zelfstandige of bijvoegelijke naamwoorden, als: *doorgaans*, *hedendaags*, *regts*, waarvan eenige door bijvoeging van *de* bijvoegelijke naamwoorden worden, als: *vergeefsche moeite*.— De als bijwoorden gebezigde bijvoegelijke naamwoorden zijn voor trappen van vergelijking vatbaar, als: *lij schrijft goed*, *ik schrijf beter*, *gij schrijft het best*.

§ 297. Niet alleen de eigentlijke bijwoorden (§ 293), maar ook de als bijwoorden gebezigde bijvoegelijke naamwoorden, strekken dikwerf om zekere omstandigheid der bijvoegelijke naamwoorden aan te duiden, of om de hoedanigheid, welke aan eene zaak toegeschreven wordt, te wijzigen, als: *een regt vrolijk mensch*;— *hare helder blaauwe oogen*;— *die sterk gekeerde stof*.

§ 298. Dikwerf worden twee en meer bijwoorden bij elkander gevoegd, terwijl het eene door het andere nader bepaald wordt, als: *daar boven*, *hier beneden*, *bijna geheel rond*.

§ 299. De bijwoorden bestaan als deelen der rede eigenlijk slechts uit één woord. Er zijn echter verscheidene uitdrukkingen, welke uit meer woorden bestaan, en als bijwoorden gebezigd worden, als: *ten eerste*, *op nieuw*, *in aller ijl*, *in geenendeele*, *des nachts*, *van elders*.

§ 300. Men moet in het bezigen van zinverwante bijwoorden zorgvuldig te werk gaan, bijv.: *ooit* en *immer*, *nooit* en *nimmer* mogen niet onverschillig gebruikt worden; het eerste woord van elk paar wordt toegepast op het verledene, het tweede van elk paar op het toekomstige, als: *indien ik het ooit gedaan had*;— *men zou het nooit gezegd hebben*;— *indien gij u immer daaraan schuldig maakt*;— *ik zal nimmer vergeten, hetgeen gij mij zegt* (*).

Over de voorzetsels.

§ 301. De *voorzetsels* drukken zekere betrekkingen en omstandigheden der zelfstandigheden, en in het bijzonder den wederkeerigen invloed dezer laatsten uit, als: *voor*, *in*, *met*, *rondom*, *achter* enz.

(*) Deze onderscheiding wordt door min keurige schrijvers ten onrechte uit het oog verloren.

§ 302. De voorzetsels hebben bijna altijd een naamwoord achter zich, waarmede zij zekere bepaling uitdrukken, als: *hij dreigde met zijn zwaard*. Sommige worden veeltijds met naamwoorden en werkwoorden zamengesteld, en geven alsdan hieraan eene gewijzigde beteekenis, als: *kundig, onkundig; gaan, begaan, uitgaan*. Van zoodanige voorzetsels, welke met werkwoorden verbonden zijn, laten eenige zich in de vervoeging hiervan scheiden, andere nimmer; en schoon de meeste scheidbare in de zamenstelling ook onscheidbaar voorkomen, als: *overwegen (overdenken), ik overweeg; — overwegen (nog eens wegen) ik weeg over*, zoo verdeelt men de voorzetsels toch in *scheidbare en onscheidbare*.

§ 303. De versterkende voorzetsels *be, er en ge* (*), het herhalend *her*, het beginnend en ontroovend *ont* en het als versterkend, veranderend, vergoelijkend, verhoogend en verslechtend voorkomende *ver* zijn altijd onscheidbaar, als: *bedenken, erkennen, geleiden, herkennen, ontspringen, onthoofden, vereenigen, verbouwen, verbidden, verheffen en vervenschen*. Bij deze voorzetsels moeten nog gevoegd worden de verslechtende *mis* en *wan*, als: *misbruiken, wantrouwen*; schoon het eerste niet altijd onscheidbaar is, als: *mistasten*, en het laatste meer eigenlijk als een oud zelfstandig naamwoord, hetwelk *gebrek* beteekende, zou moeten beschouwd worden. Het met *ont* naauw verwant *on* wordt niet bij werkwoorden, maar wel bij zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden en bij verleden deelwoorden gevoegd: de beteekenis van dit voorvoegsel verschilt in zoo verre van die van *ont*, dat het laatste eene ontrooving (*ontwijd*), het eerste een ontbreken te kennen geeft, en in het algemeen eene tegenstelling met de beteekenis van het hoofdwoord aanduidt, bijv.: *ongewijd, ongelezen, onmensch*.

§ 304. De scheidbare voorzetsels zijn menigvuldig, en bestaan óf in wortelwoorden, als: *aan, bij, door, in, met, na, naar, om* enz.; óf in zamengestelde, als: *benevens, rondom, voorbij*. Zij dienen om de betrekkingen aan te duiden, welke door de naamvallen niet voldoende kunnen uitgedrukt worden.

§ 305. Gelijk wij in § 197 zagen, vereischen de voorzetsels altijd het naamwoord in den vierden naamval bij zich. Oudtijds

(*) Bij zelfstandige naamwoorden komt dit onscheidbaar voorzetsel als verzameland-versterkend voor, bijv.: *gedrang, gelach*.

was dit echter niet uitsluitend het geval; van hier nog vele spreekwijzen met den tweeden of derden naamval achter of vóór voorzetsels, als : *voor 's hands, tusschen deks, vriendschapshalve, ter goeder trouw, inderdaad*. Het voorzetsel *te*, en het hieruit door zamenstelling ontstaane *ter* of *ten*, neemt nog tegenwoordig het zelfstandig naamwoord in den derden naamval achter zich, als : *te dier tijde, ter dienste, ten opzichte*. Soms wordt bij dit voorzetsel het zelfstandig naamwoord verzwegen, en alleen het bijvoegelijk naamwoord uitgedrukt; alsdan kan dit laatste als zelfstandig naamwoord beschouwd en verbogen worden, bijv. : *ten minste, ten spoedigste*, voor : *in het minst, in het spoedigst geval*⁽¹⁾.

Over de voegwoorden.

§ 306. De *voegwoorden* dienen om de deelen van een voorstel en om de voorstellen zelve zamen te verbinden, als : *dat, dewijl, en, omdat, ook, schoon* enz. Sommige voegwoorden zijn wortelwoorden, als : *doch, noch, nu, ook, zoo*; sommige afgeleid, als : *anders, deels*; andere zamengesteld, als : *daarenboven, ofschoon*; terwijl nog andere meer dan één woord uitmaken, als : *behalve dat, niet alleen, zoo wel*.

§ 307. De voegwoorden zijn zeer onderscheiden ten aanzien hunner beteekenis, en worden diensvolgens in vele soorten verdeeld, als :

1. *verbindende en bevestigende*, bijv. : *en, insgelijks, nog*.
2. *oogmerk aanduidende*, bijv. : *opdat, ten einde*.
3. *vergelijkende*, bijv. : *gelijk, zoo als*.
4. *verklarende*, bijv. : *als, dat is, namelijk*.
5. *besluitende*, bijv. : *derhalve, mitsdien*.
6. *redengevende*, bijv. : *dewijl, omdat*.
7. *rede voortzettende*, bijv. : *ten eerste, voorts*.
8. *vragende*, bijv. : *hoe, of*.
9. *voorwaardelijke*, bijv. : *indien, ten ware, ten zij*.
10. *toegevende*, bijv. : *hoewel, ofschoon, toch*.
11. *tegenstellende*, bijv. : *evenwel, maar, nogtans*.
12. *uitsluitende*, bijv. : *behalve, uitgezonderd*.
13. *tijdsbepaling aanwijzende*, bijv. : *inmiddels, zoo dra als*.

(¹) Anderen daarentegen verbuigen het bijvoegelijk naamwoord als zoodanig, en beschouwen de geheele zegswijze als bijwoordelijk, bijv. : *ten minsten* (gevalle), *ten spoedigsten* (gevalle).

§ 308. Men dient bij het bezigen van in spelling bijna gelijke voegwoorden de juiste beteekenis niet uit het oog te verliezen. *Dewijl* en *terwijl* bijv. mogen niet onverschillig gebezigd worden, daar *dewijl* reden geeft, *terwijl* eene tijdsbepaling aanwijst: zoo ook is *nog* bevestigend en *noch* ontkennend; *doch* is tegenstellend en *toch* kan toegevend zijn, als: *ik kon u NOG meer regelen opgeven, maar gij luistert NOCH naar het een NOCH naar het ander, DEWIJL gij hiertoe veel te nalatig zijt; en TERWIJL ik met u spreek, DOCH gij u dit niet ten nutte maakt, gedraagt uw broeder zich TOCH geheel anders.*

Over de tusschenwerpsels.

§ 309. De *tusschenwerpsels* zijn geene uitdrukkingen van klare voorstellingen, maar alleen van de meer eigentlijke gewaarwordingen (zie § 5), als: *ach! o! och! bons! foei! plomp!* Sommige zelfstandige naamwoorden worden ook als tusschenwerpsels gebezigd, met weglating van *zij*, als: *geluk mijn vriend! — Vloek over den booswicht!*

§ 310. Zij worden even als de menschenlijke gewaarwordingen in *in-* en *uitwendige* onderscheiden. Tot de eerste soort behooren de uitdrukkingen van blijdschap, smart, verlangen, smeeken, verwondering, verachting, bedreiging, geroep enz., als: *ei lieve! foei! heisa! helaas! holla! o! och! sus! wee!* Tot de laatste behooren die tusschenwerpsels, welke eenen van buiten ontvangen indruk, door nabootsing van hetgeen in de natuur gehoord wordt, aanduiden, als: *bons! klets! krak!* bijv.: *bons! dáár lag hij.*

§ 311. De tusschenwerpsels hebben geenerlei buiging en zouden strikt genomen niet als *rededeelen* kunnen aangemerkt worden, vermits zij noch een begrip aanduiden, noch eenig rededeel nader bepalen.

Over de spraakkunstige ontleding van volzinnen.

§ 312. In § 156 deden wij opmerken, dat de ontleding van eenen volzin ook *spraakunstig* kan geschieden: men verstaat hierdoor de juiste bepaling der woorden in zoodanigen volzin ten aanzien hunner soort en vervorming door verbuiging of

vervoeging. Men dient hierbij te werk te gaan, als in de volgende ontleding van het in § 156 *redekunstig* behandelde voorbeeld geschied is.

- Willem* 1ste naamv., mann., enkelv. van het eigen zelfst.
naamw. : *Willem*.
- de* 1ste naamv., mann., enkelv. van het bepalend
lidw. : *de*.
- Derde* 1ste naamv., mann., enkelv. van het bijvoegelijk
naamw. : *derde*.
- leefde* 3de pers., enkelv., 1ste betrekk. verl. tijd, aant. wijs
van het gelijkvl. onzijdig werkw. : *leven*.
- in* voorzetsel.
- eenen* 4de naamv., mann., enkelv. van het niet-bepalend
lidw. : *een*.
- tijd* 4de naamv., mann., enkelv. van het algemeen
zelfst. naamw. : *tijd*.
- in* voorzetsel.
- welken* 4de naamv., mann., enkelv. van het betrekkelijk
voornaamw. : *welke*.
- het* 1ste naamv., onzijdig, enkelv. van het bepalend
lidw. : *het*.
- staatkundig* 1ste naamv., onzijdig, enkelv. van het bijvoegelijk
naamw. : *staatkundig*.
- evenwigt* . . . 1ste naamv., onzijdig, enkelv. van het algemeen
zelfst. naamw. : *evenwigt*.
- van* voorzetsel.
- Europa* 4de naamv., onzijdig, enkelv. van het eigen zelfst.
naamw. : *Europa*.
- dat* 1ste naamv. onzijdig, enkelv. van het betrekkelijk
voornaamw. : *dat*.
- eerst* bijwoord.
- na* voorzetsel.
- zoo* bijwoord.
- vele* 4de naamv., mann., meerv. van het bijvoegelijk
naamw. : *veel*.
- oorlogen* . . . 4de naamv., mann., meerv. van het algemeen
zelfst. naamw. : *oorlog*.
- was* 3de pers., enkelv., 1ste betrekk. verl. tijd, aant. wijs
van het hulpw. : *zijn*.

- gevestigd*... verl. deelwoord van het gelijkvl. bedrijvend werkw.:
vestigen.
- tegen*..... voorzetsel.
- de*..... 4de naamv., vrouw., enkelv. van het bepalend
lidw.: *de*.
- heerschzucht* 4de naamv., vrouw., enkelv. van het algemeen
zelfst. naamw.: *heerschzucht*.
- van*..... voorzetsel.
- Lodewijk*... 4de naamv., mann., enkelv. van het eigen zelfst.
naamw.: *Lodewijk*.
- den*..... 4de naamv., mann., enkelv. van het bepalend
lidw.: *de*.
- Veertienden* 4de naamv., mann., enkelv. van het bijvoegelijk
naamw.: *veertiende*.
- moest*..... 3de pers., enkelv., 1ste betrekk. verl. tijd, aant. wijs
van het onregelmatig onzijdig werkw.: *moeten*.
- verzekerd* } onbep. wijs van den lijdenden vorm van het ge-
worden.... } lijkvloeiend bedrijvend werkw.: *verzekeren*.
- of*..... voegwoord.
- het*..... 1ste naamv., enkelv. van het onzijdig zelfst. voor-
naamw. voor den 3^{den} persoon: *het*.
- ware geweest* 3de pers., enkelv. 2de betrekk. verl. tijd, aanv.
wijs van het hulpw.: *zijn*.
- met*..... voorzetsel.
- Europa's*... 2de naamv., onzijdig, enkelv. van het eigen zelfst.
naamw.: *Europa*.
- vrijheid*.... 4de naamv., vrouw., enkelv. van het algemeen
zelfst. naamw.: *vrijheid*.
- gedaan*.... verl. deelw. van het onregelmatig bedrijvend
werkw.: *doen*.

Over de vervorming der naam- in werkwoorden en omgekeerd.

§ 313. Ten slotte der afdeeling over de woordgronding, moeten wij ook nog gewag maken van de voortbrenging der uit de behandelde rededeelen voortgesproten of afgeleide woorden. Wij zullen ons hierbij bepalen tot de vervorming der naam- in werkwoorden

en omgekeerd, daar de behandeling der overige of kleinere rede- deelen te dien aanzien meer uitsluitend tot de *Afleiding* behoort, en wij de zamenstellingen der rededeelen bereids in § 116—118 aangewezen hebben.

§ 314. Daar hoedanigheden niet slechts wijzigingen van de zelfstandigheid maar ook van de werking zijn, kunnen in de eerste plaats *bijvoegelijke naamwoorden* als uitdrukkingen van wijziging, wanneer zij met het begrip der werking vereenigd worden, in *werkwoorden* overgaan. Van de bijvoegelijke naamwoorden *kort, krom, mis, wit*, komen de werkwoorden *korten, krommen, missen, witten*; terwijl andere, als: *groot, klein, zwaar*, tegenwoordig wel alleen in zamenstellingen met de voorzetsels *be* en *ver* als werkwoorden voorkomen, als: *begrooten, verkleinen, bezwaren*, doch vroeger op gelijke wijze in werkwoorden zijn vervormd geweest.

§ 315. Waar de uitdrukking van het zelfstandige als wijziging der werking voorkomt, wordt zij evenzeer van bijvoegelijken aard, en diensvolgens gaan in de tweede plaats ook *zelfstandige naamwoorden* in *werkwoorden* over, als: *min, tafel, trouw* in *minnen, tafelen, trouwen*;— zoo ook *heer, man* in *beheeren, verkeeren, bemannen*, welke zamengestelde werkwoorden vroeger op gelijke wijze als de eerstgenoemde voorkwamen.

§ 316. *Werkwoorden* worden *naamwoorden*, of brengen deze voort. In de eerste plaats vormen de kern-lettergrepen der werkwoorden naamwoorden, bijv.: *roepen* maakt *roep, blazen* maakt *blaas*, enz. In de tweede plaats vormen de eerste betrekkelijk verleden tijden der ongelijkvloeiende en onregelmatige werkwoorden vele naamwoorden, als: *ik bijt, beet, een beet; ik graaf, ik groef, eene groef* of *groeve; ik spring, sprong, een sprong*. Vele dezer naamwoorden, uit de werkwoorden uitgaande op *inden, ingen, inken* gevormd, verschillen alsnu met die werkwoorden in klank, doordien zij onveranderd gebleven zijn, terwijl in den eersten betrekkelijk verleden tijd de *a* door verloop van tijd met *o* verwisseld is, als: *band, klank, zang*.

§ 317. Ook de zelfstandige naamwoorden op *st* en *gt* zijn gevormd uit vroeger in gebruik zijnde of nog gebruikelijke eerste betrekkelijk verleden tijden, als: *gunst, magt, rust, togt*, van *gunnen, mogen, ruèn* (thans *rusten*), *togen*.

§ 318. De onbepaalde wijs wordt niet alleen als zelfstandig naamwoord gebruikt, maar is er ook zelfs toe overgegaan, als:

het leven.— Vooral echter zijn het de deelwoorden, welke naamwoorden geworden zijn; zoodanige naamwoorden zijn alle uit den aard als deelwoorden bijvoegelijk, doch vele worden door het gebruik als zelfstandige naamwoorden aangemerkt. Inzonderheid is dit het geval ten aanzien van de deelwoorden met den uitgang *ing*. bij ons als zoodanig verloren en als uitgang van zelfstandige naamwoorden aangenomen (bijv. *achting*, *ontmoeting*), schoon ook eenige nog als bijvoegelijke naamwoorden of bijwoorden erkend zijn, als: *mondeling*, *plotseling*.

§ 319. Ten aanzien van de werkwoorden *doen* en *zien* is op te merken, dat men mogelijk om de welluidendheid de hieruit gevormde naamwoorden van de onbepaalde wijs en niet van de kern-lettergreep afgeleid heeft, als: *doenlijk*, *doenbaar*, *doening*; *zienlijk*, *zienbaar*, *ziening*. Van de overige werkwoorden, wier onbepaalde wijs éénlettergrepig is, werd de uitgang *ing* voor het daarvan afgeleide naamwoord niet gebruikelijk; alleen heeft men van *gaan* bij zamentrekking *gang*.

§ 320. Het tegenwoordig deelwoord (oudtijds in *and*) heeft ons *dwingeland*, *heiland*. *trawant* (van *draven*), *vijand* enz. gegeven; terwijl niet minder naamwoorden van het verleden deelwoord zijn afgeleid, als: *geweld* (van *welden*, *beheeren*); hoezeer vele zoodanige woorden met het verzamelend-versterkend voegsel *ge* uit de kern-lettergreep des werkwoords ontsproten zijn, als: *gehamer*, *geween*, *gezeur*.

§ 321. Van de kern-lettergreep der werkwoorden zijn ook vele bijvoegelijke naamwoorden gevormd, die op *ig* en *lijk* uitgaan, bijv.: *tanig*, *voeglijk*. Verder zoodanige zelfstandige naamwoorden, die den werker van de daad, door het werkwoord aangewezen, uitdrukken, en ook die, welke het werktuig beteekenen; van deze gaan de eerste op *er*, *aar* of *aard*, de laatste op *er* of *el* uit, bijv.: *snijder*, *lasteraar*, *dronkaard*, *houwer*, *klepel*.— Van werkwoorden komen ook de woorden in *sel*, die eene voortgebragte zaak of een werkwoord aanduiden, bijv.: *deksel*, *windsel*, *zaagsel*.— Eindelijk zijn nog uit het verleden deelwoord van werkwoorden ontstaan alle uitdrukkingen van werking of van het gewerkte in het afgetrokkene, welke op *te* uitgaan, als: *belofte*, *gedachte*.

§ 322. Uit elkander worden de naamwoorden voortgebragt óf door *zamenstelling* (zie § 116), óf door *verandering van uitgang*.

Op de laatste wijze worden zelfstandige naamwoorden uit zelfstandige naamwoorden; deze verandering is echter alsdan uit den aard niet anders dan eene wijziging van het woord, waardoor het evenwel steeds als zelfstandig te beschouwen blijft. Hiertoe brengen wij in de eerste plaats de *vervrouwelijking* van het mannelijk naamwoord, door toevoeging van *es* of *in*, als: *priesteres*, *vriendin*. Beide uitgangen worden vrij onverschillig gebruikt; doch het eerste wordt nagenoeg uitsluitend aangenomen door mannelijke naamwoorden in *aar* en *er*, als: *toovenares*, *burgeres*, *meesteres*. *Godin* zegt men van den hooger en vrouwelijken godenrang, *godes* van den lageren.

Er is nog eene derde vervrouwelijking, welke alleen de van werkwoorden afgeleide naamwoorden in *er* en de naamwoorden in *ier*, eenen werker uitdrukkende, aangaat. Deze bestaat óf in het veranderen van dien uitgang in *ster*, óf in de toevoeging dier lettergreep, als: *broodwinner*, *broodwinster*; *tuinier*, *tuinierster*.

§ 323. In de tweede plaats geschiedt deze vorming van zelfstandige naamwoorden uit zelfstandige naamwoorden door *verkleining*, als: *handje*, *dammetje*, *boompje* (zie § 106). — Uitgangen van *vergrooting* bezit onze taal niet, maar wel *verzamelings-uitgangen*, waardoor zoodanige woorden worden uitgedrukt, welke de verzameling van eene veelheid tot een enkelvoudig denkbeeld uitdrukken. Zij zijn hoofdzakelijk in twee soorten te verdeelen: die, welke gevormd worden uit de wortels der werkwoorden, door voorvoeging van *ge* en toevoeging van *te*, als: *gemeente*, *gestalte*, *gestoelte*, en die, welke ontstaan zijn door eenvoudige toevoeging van den uitgang *dom* of *schap* of van den basterd-uitgang *aadje*, als: *menschdom*, *plantaadje*, *priesterschap*, *vrijaadje*, *vroedschap*. Wij hebben buitendien in onze taal vele woorden, die een veelheids-denkbeeld uitdrukken, zonder eenen bepaalden verzamelings-uitgang te bezitten, als: *bosch*, *volk*, *woud*.

§ 324. Zelfstandige naamwoorden worden tot bijvoegelijke naamwoorden gevormd, door de bijvoeging van *sch*, *ig*, *lijk*, *achtig*, *zaam* enz., en zulks naar gelang der beteekenis (zie § 208 en 209). Zoo ook zijn de stoffelijke bijvoegelijke naamwoorden in *en* van zelfstandige naamwoorden afgeleid, als: *koperen*.

§ 325. Werkwoorden worden ook uit werkwoorden afgeleid. In de eerste plaats door zamenstelling (zie § 274); in de tweede

plaats door eene verandering ter uitdrukking van herhaling of during der daad. Zoodanige werkwoorden worden in twee soorten onderscheiden :

1°. in werkwoorden van *herhaling*, welke den langstaartigen uitgang *enen*, *elen* of *eren* aannemen, als : *hameren*, *teekenen*, *wandelen*. Waarschijnlijk heeft hierbij echter tweederlei overgang plaats, zoodat uit het wortel-werkwoord, uitgaande op *en*, eerst naamwoorden, en hieruit de werkwoorden van herhaling ontstaan zijn, bijv. : uit *hamen* eerst *hamer* en voorts *hameren*.

2°. in werkwoorden van *during*, welke van naamwoorden, uit werkwoorden afgeleid, afkomstig zijn. Deze naamwoorden waren inderdaad eerste betrekkelijk verleden tijd der werkwoorden, schoon door verloop van tijden niet altijd te herkennen, als : *slagten* (van *slagen*, nu *slaan*), *trachten* (van *tragen*).

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER DE WOORDVOEGING.

Over de grondslagen der woordvoeging in het algemeen.

§ 326. Door de leer der woordvoeging verstaat men de aanwijzing van die onderlinge betrekking en beheersching, en van die orde en schikking der woorden, noodig om eenen zin of eene rede uit te maken, welke volgens de natuurlijke orde en betrekking der gedachten in des menschen geest, en volgens de bijzondere eigenschappen en wetten eener taal gevorderd worden.

§ 327. Naar aanleiding dezer bepaling laat zich de woordvoeging in drie afdeelingen splitsen, en zullen wij derhalve handelen :

- 1°. over de verbinding van enkele woorden ;
- 2°. over de orde, waarin de woorden in eene rede op elkander volgen ;
- 3°. over de juiste zamenstelling der volzinnen.

Over de verbinding van enkele woorden.

a. Over het gebruik der lidwoorden en hunne verbinding met zelfstandige naamwoorden.

§ 328. De *lidwoorden* staan vóór de zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, en komen met de eerste in geslacht, getal en naamval overéén, als : *wij gaan naar den fraaijen boomgaard; — ik geef hem eene goede pen; — het was den kinderen aan te zien.*

§ 329. Worden meerdere zelfstandige naamwoorden bij elkander gevoegd, en is het lidwoord voor alle hetzelfde, dán is het onnoodig het bepalend lidwoord te herhalen, als : *de wijsheid, grootmoedigheid en rijkdom van dien Vorst; — de veldheer heeft de wapenen en voorraadkamers in oogenschouw genomen.* Zijn evenwel zoodanige op elkander volgende naamwoorden van verschillend geslacht of getal, dán is de herhaling doorgaans noodzakelijk, als : *voor den Vorst en het Vaderland; — de kandelaar, snuiter, het mes en de vorken zijn in de keuken.* Ter bevordering van de sierlijkheid van uitdrukking mag men echter soms deze herhaling van 't lidwoord vermijden, doch plaatse dit alsdan zoo veel mogelijk in 't meervoudig getal, bijv. : *een handboek voor het onderwijs in de Nederlandsche taal, stijl en letterkunde.* Spreekt men in het algemeen en in eenen onbepaalden zin, dán wordt het lidwoord doorgaans geheel weggelaten, als : *verleen mij tijd; — geef mij brood; — voor Vorst en Vaderland.* Ook bij de eigennamen worden de lidwoorden weggelaten, ten zij die eigennamen door eenig ander woord nader omschreven worden, als : *Washington stierf op Mount-Vernon; — onze hulde zij toegebracht aan Dionysius Papin, als aan den eigentlijken uitvinder van het stoomwerktuig; — DE dichter Tollens; — DE schrandere Simon Stevin.*

§ 330. Dikwijls worden de lidwoorden, vooral in tegenstellingen, nadrukshalve herhaald, als : *de vorst en de onderdaan, de rijke en de arme, de aanzienlijke en de geringe zijn aan den dood onderworpen.* Het niet-bepalend lidwoord moet steeds herhaald worden, ten zij de onderscheidene zelfstandige naamwoorden gezamenlijk, als ware het, één geheel in onzen geest vormen, bijv. : *eene roos en eene tulp zijn twee fraaije bloemen; — hij is een waardig echtgenoot en vader; — de troepen verkregen eene voldoende gehardheid en slagvaardigheid; — geef mij een boek en een pennemes.*

§ 332. Het niet-bepalend lidwoord wordt in den vierden naamval om de welluidendheid dikwerf zonder verbuiging geschreven, als: *hij gebruikt altijd een langen omhaal van woorden*. Alleen aan dichters staat het vrij, ook het bepalend lidwoord van het mannelijk geslacht in den vierden naamval vóór eenen klinker te bekorten, als: *Ik zing den ondergang van d' eersten wereldgrond*; — *Ja, zou Taygetus kroost, als meesters in uw land, d' alouden stam van Æpys honen?*⁽¹⁾. De verkorting van *des* in 's en *het* in 't is meer algemeen aangenomen, doch moet niet te veel gebruikt worden, daar anders de welluidendheid, door deze verkorting beoogd, geheel verloren gaat; in: *'s menschen zucht naar geld stort menig in 't verderf*, is de verkorting op beide plaatsen aan de welluidendheid bevorderlijk. In sommige gevallen is de verkorting 's doorgaans aangenomen, en *des* geheel in onbruik, bijv. in: *binnen 's dijks, onder 's hands, buiten 's lands*.

b. Over de zelfstandige naamwoorden ten aanzien hunner verbinding onderling.

§ 333. Bij de verbinding van twee of meer *zelfstandige naamwoorden* staan deze nu eens in eene *gelijke*, en dan weder in eene *ongelijke* betrekking. De eerste heeft plaats, wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden dezelfde zaak uitdrukken, of het eene, bij wijze van toezetsel of bijstelling, alleen ter verklaring en nadere bepaling van het andere dienen moet, als: *Koning Willem*; — *de Ruyter, de grootste zeeheld zijner eeuw*; — *ik zag de beeldtenis van Maurits, dien grooten veldheer*. Zij komen ook dikwerf voor als benamingen van meerdere, naast elkander staande zaken, als: *vader, moeder, huis en hof: alles moest hij verlaten, en in ballingschap rondzwerfen*. In deze gevallen staan de bedoelde naamwoorden in denzelfden naamval.

§ 334. De verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden in ongelijke betrekking geschiedt óf door voorzetsels,

(1) De weglating der toonlooze buigings-uitgangen *e* en *en*, ter bevordering der welluidendheid, wordt in dichterlijken en in gemeenzamen stijl meer algemeen toegepast, bijv.: *ik gaf hun vader 't geld*; — *zijn kinderen was 't beschoren*; — *zij hebben mijn vrouw verwelkomd*. Ook dán nog gaat men echter met de weglating der *e* bij 't vrouwelijk geslacht uiterst omzigtig te werk. In deftigen proza-stijl bepaalt men zich doorgaans tot de in den tekst opgegeven weglating; althans men past dergelijke vrijheden zoo weinig mogelijk op de woorden van 't vrouwelijk geslacht toe.

óf door verbuiging, óf door het laatste onveranderd te laten, als : *vrees voor tegenspoeden* ; — *de bevelen des Konings* ; — *een koppel pistolen* ; — *dit glas water*. Is de verbinding van twee zelfstandige naamwoorden van dien aard, dat beide slechts één denkbeeld uitmaken, dán voegt men alleen achter het laatste de *s* als het teeken der verbuiging, bijv. : *Koning Willems regering*. Ter vermindering echter van het wangeluid, dat door het op deze wijze verbuigen van twee of meer naamwoorden somtijds ontstaan kan, bezige men in plaats van eene dier verbuigingen het voorzetsel *van*, als : *de weldadige gevolgen van de beoefening der wetenschappen*.

§ 335. Wanneer men meer dan twee zelfstandige naamwoorden door de voegwoorden *en* en *noch* met elkander verbindt, dán worden deze voegwoorden alleen vóór de laatste zelfstandige naamwoorden geplaatst, als : *openhartigheid, braafheid en goede trouw kenschetsen hem* ; — *ik heb papier, pen noch inkt*. Dikwijls wordt *en* geheel weggelaten, wanneer men met gevoel of nadruk spreekt, als : *geveinsdheid, list, kwade trouw ; hoeveel onheil hebben deze niet reeds gesticht !* Daarentegen worden *en* en *noch* nadruks-halve somwijlen bij ieder der naamwoorden gevoegd, als : *en oorlog, en pest, en hongersnood ontvolkten gelijktijdig het land* ; — *hij vreest noch God, noch menschen, noch wetten*.

§ 336. Wanneer twee of meer met *en* verbonden zamen-gestelde zelfstandige naamwoorden hetzelfde woord tot uitgang hebben, dán wordt, met weglating van den uitgang des eersten naamwoords, dikwerf een dwarsstreepje gebezigd, als : *geboorte-, trouw- en sterflijsten*. Een veelvuldig gebruik van zoodanige koppelingen is echter af te keuren, daar zij den geleidelijken gang der gedachten storen.

c. Over het gebruik der bijvoegelijke naamwoorden en hunne verbinding met andere rededeelen.

§ 337. De *bijvoegelijke naamwoorden* staan doorgaans vóór de zelfstandige naamwoorden, en komen hiermede in getal, geslacht en naamval overéén. Bij eigennamen echter worden zij dikwerf achteraan geplaatst ter onderscheiding van anderen van denzelfden naam : zij moeten alsdan voorafgegaan worden door het bepalend lidwoord, en behouden den buigingsvorm der bijvoegelijke naamwoorden, bijv. : *Karel de Stoute* ; —

de jeugd van Frederik den Eenigen; — het beleid van Willem den Eersten ⁽¹⁾.

§ 338. Komen evenwel de bijvoegelijke naamwoorden zonder lidwoorden achter de zelfstandige naamwoorden, dán worden zij niet verbogen, als: *wij bewonderen in Maurits eenen held, even beleidvol als dapper*. Ook achter de werkwoorden *zijn, worden, blijven, schijnen* en *heeten* ondergaan zij geene verandering, als: *de lucht is dik; — de wijn wordt beter; — de wijzen blijven deugdzaam*.

§ 339. In twee gevallen kunnen volgens velen de bijvoegelijke naamwoorden zonder zelfstandige naamwoorden gebruikt worden: 1°. wanneer zij tot een voorafgaand of volgend zelfstandig naamwoord in betrekking staan, als: *Engelsche kolen, en geen Luiksche; — ik heb allerlei menschen gezien, rijke en arme*; 2°. wanneer het zelfstandig naamwoord gemakkelijk in te vullen is, en daarom verzwegen wordt, als: *op den tienden dezer maand, voor: op den tienden dag* enz. ⁽²⁾.

§ 340. Een bijvoegelijk naamwoord kan dikwerf bij twee zelfstandige naamwoorden gevoegd worden, als: *welriekende kruiden en planten*; maar deelt ten aanzien der herhaling in de regels hieromtrent in § 329 voor de lidwoorden opgegeven, als: *de deugdzaamste jongeling en het deugdzaamste meisje*.

(1) Volgens anderen kunnen in dit geval de bijvoegelijke naamwoorden als zelfstandige behandeld worden; zij schrijven: *de heerschezucht van Lodewijk den Veertiende*. Dit in lateren tijd meer algemeen geworden voorschrift is echter volgens velen min verkieslijk, en ook in strijd met het gebruik in stamverwante en andere talen.

(2) 't Valt trouwens moeilijk te bepalen, wanneer bijvoegelijke naamwoorden moeten gezegd worden op zich zelve te staan, dat is: zuiver zelfstandig gebezigd te zijn. Meer en meer houdt men zich dan ook aan den regel, de bijvoegelijke naamwoorden dán alleen als zelfstandige te verbuigen, wanneer in een volzin het zelfstandig naamwoord, waarop zij betrekking hebben, niet voorkomt, bijv.: *de grooten dezer aarde zijn niet altijd de GELUKKIGSTEN*. Bij groote verwijdering in denzelfden volzin is men er echter om de duidelijkheid insgelijks toe verplicht; komt het zelfstandig naamwoord daarentegen aan 't slot van den voorgaanden volzin voor, dán is het soms beter de buigingsvormen voor bijvoegelijke naamwoorden in den aanvang van eenen volgenden volzin ook bij werkelijke zelfstandigheid te behouden, bijv.: *Ik vond in die boekerij vele zeldzame werken. De BELANGRIJKSTE daarvan waren* enz. De duidelijkheid dient hierin te beslissen. — Hetzelfde geldt ten aanzien der bijvoegelijke voornaamwoorden.

§ 341. Het geslacht wordt bij zamengestelde naamwoorden altijd door het laatste bepaald, en hiernaar regelt zich ook het bijvoegelijk naamwoord, als : *de bekwame boekhandelaar*. Het gebruik heeft echter in sommige gevallen te dezen aanzien eene uitzondering gemaakt, als : *een stalen pennenmaker, een Engelsche zeepverkooper*, welke uitdrukkingen naar den aard onzer taal eigenlijk zouden moeten beteekenen : *een pennenmaker, die van staal is, en een zeepverkooper, die Engelschman is*, enz. Om de dubbelzinnigheid te vermijden, zou men in dit geval een dwarsstreepje tusschen het bijvoegelijk en zamengesteld zelfstandig naamwoord kunnen plaatsen, als : *een zijden-kousenvever; — het huis van den Engelsche-zeepverkooper*.

§ 342. Wanneer een zelfstandig naamwoord ter nadere verklaring bij een ander gevoegd wordt, dán volgt het bijvoegelijk naamwoord het geslacht van het ter opheldering dienend zelfstandig naamwoord, als : *de mensch, het edelste van alle schepselen*.

§ 343. Daar de bijvoegelijke naamwoorden eigenschappen te kennen geven, kunnen zoo vele bijvoegelijke naamwoorden vóór een zelfstandig naamwoord staan, als hieraan eigenschappen kunnen worden toegeschreven, als : *de altijd tegenwoordige en steeds dreigende dood; — de gansche, lange, treurige nacht*. Wanneer het zelfstandig naamwoord met de daartoe behoorende bijvoegelijke naamwoorden niet eene en dezelfde bijzondere zaak, maar onderscheidene soorten, of deelen en betrekkingen van eene zaak aanduidt, dán geschiedt de verbinding der op elkander volgende bijvoegelijke naamwoorden door het voegwoord *en* met bijbehoud van het lidwoord, als : *de voorste en de middelste kamer; — de trotsche en de heerschzuchtige beschermer*. Hebben twee of meer met *en* verbonden zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden hetzelfde woord tot uitgang, dán wordt, met weglating van den uitgang van het eerste bijvoegelijk naamwoord, hiervoor somtijds een dwarsstreepje gebezigd, als : *eene goud- en vischrijke rivier*. Zoodanige koppelingen moeten echter niet dan spaarzaam gebruikt worden (zie § 336).

§ 344. Het bijvoegelijk naamwoord laat zich ook van zijn zelfstandige naamwoord scheiden, wanneer dit nog een ander bijvoegelijk naamwoord met bepaling bij zich heeft, als : *de geheele met ons verheugde buurt*. Om de welluidendheid echter verdient in deze gevallen dikwerf eene omschrijving de voorkeur.

§ 345. De bijvoegelijke naamwoorden hebben ook somtijds zelfstandige naamwoorden of voornaamwoorden bij zich, met voorzetsels of in eenen verbogen naamval, als: *rijk in deugd*; — *zijner onschuld bewust*; — *zijn vader gelijk*; — *grooten dank schuldig*. In het algemeen hebben *bewust*, *kundig*, *onbewust*, *onkundig*, *onmagtig*, *onschuldig* hunne aanhoorige naamwoorden in den tweeden; *bekend*, *onbekend*, *duidelijk*, *onduidelijk*, *gehoorzaam*, *ongehoorzaam* deze in den derden naamval bij zich. *Schuldig* komt ook met den tweeden naamval voor, als: *des doods schuldig*, voor: *de straffe des doods schuldig*.

§ 346. Die bijvoegelijke naamwoorden, welke maat, gewigt, ouderdom en waarde beteekenen, komen meestal achter hunne zelfstandige naamwoorden, terwijl deze in den vierden naamval geplaatst worden, als: *eenen duim lang*; — *eenen stuiver waardig*; — *eenen dag oud*.

§ 347. Worden tot bijvoegelijke naamwoorden deelwoorden gebezigd, dán hebben deze hunne aanhoorige naamwoorden op gelijke wijze of in denzelfden naamval bij zich, als het werkwoord, waarvan zij afgeleid zijn, zou vereischen, als: *een van verlangen smachtend gevoel*; — *een den mensch versterkend voedsel*.

§ 348. Achter den vergrootenden trap bezigt men *dan*, en niet *als*, 't welk tot het uitdrukken eener gelijkstelling dient, bijv.: *hij weet dit beter dan gij*; — *hij weet dit zoo goed als gij*. De overtreffende trap heeft den tweeden naamval, of eenen bepaling met een der voorzetsels *van*, *uit* of *onder* bij zich, als: *de rijkste van het dorp*; — *de beste der menschen*.

§ 349. Bijvoegelijke naamwoorden als bijwoorden gebezigd, en alsdan onverbogen te gebruiken, moeten zonder *e* geschreven worden, ten einde niet geheel iets anders te zeggen dan bedoeld wordt, als: *de ONBEKEND reizende Vorst* en *de ONBEKENDRE reizende Vorst*.

§ 350. Gemeenlijk worden de zoogenoemde telwoorden vóór hunne zelfstandige naamwoorden geplaatst, hoewel zij ook somwijlen achteraan komen, als: *vier weken*; — *in het jaar vijftien honderd twee en zeventig*. Wanneer de tijd van den dag wordt aangewezen, heeft het meervoud *uren* het werkwoord in het enkelvoud bij zich, als: *het is drie uren*; ook wordt het woord *uur* somtijds geheel weggelaten, als: *de klok slaat vijf*; — *hij kwam na half twaalf*. In dit geval wordt het telwoord niet

zelden verbogen, als: *ik ben vóór zessen opgestaan*. Bij een meervoudig telwoord staat een meervoudig zelfstandig naamwoord, als: *honderd dorpen*; doch wanneer het getal eene eenheid meer dan een of meer honderd- of duizendtallen is, dán bezigt men het zelfstandig naamwoord in het enkelvoud, als: *drie honderd en ééne stad*; — *duizend en één nacht*. De met *half* zamengestelde telwoorden hebben insgelijks het zelfstandig naamwoord in het enkelvoud bij zich, als: *vierdehalf brood*; terwijl gebrokens, zoo op zich zelve als met geheelen verbonden, in 't algemeen hun naamwoord in het enkelvoud vereischen, bijv.: *drie-vierde bunder*; — *twee en één-derde last*.

§ 351. Maten, gewigten en geldwaarden, als *vereinigd* voorkomende, staan benevens het werkwoord in het enkelvoud, als: *daar is twintig ton turf*; komen zij integendeel als *verdeeld* voor, dán staan zij in het meervoud, als: *daar zijn twee en zeventig guldens*, waarbij men twee en zeventig enkele guldens bedoelt, terwijl men bij de uitdrukking: *geef mij voor dit muntbiljet tien gulden*, alleen de waarde in klinkende specie op het oog heeft.

§ 352. Omtrent het woord *beide* moet in het oog gehouden worden, dat het werkwoord hierbij in het enkelvoud geplaatst wordt, wanneer dit zoogenoemd telwoord niet tot twee afzonderlijke voorwerpen, maar tot twee zaken betrekking heeft, welke als een geheel beschouwd worden, als: *hij is gewoon veel te eten en lang te slapen*; *beide is schadelijk voor de gezondheid*.

§ 353. Ten aanzien van de woorden *al* en *alle* moet aangemerkt worden, dat *al* niet wordt verbogen, wanneer het door een lidwoord of door een bezittelijk of aanwijzend voornaamwoord gevolgd wordt, als: *hij deed al den arbeid*; — *al mijne vreugde is verloren*; — *al deze groente is verkocht*. In het meervoud echter kan het ook verbogen gebezigd worden, als: *alle mijne bezittingen zijn verloren*. — *Alle* in eenen verzamelenden zin genomen, en zoo veel als *gansch* of *geheel*, *elk*, *ieder* of *allerlei* beteekenende, blijft bij eenige schrijvers verkeerdelijk onverbogen, als: *door achteloosheid berooft men zich van ALLE voorspoed*; — beter: *zij is afkeerig van ALLEN arbeid*. Met regt blijft het onverbogen, wanneer de daarbij gevoegde zelfstandige naamwoorden, schoon in het enkelvoud staande, eenen verzamelenden zin hebben, als: *ik ken alle man van die plaats*; — *deze gewoonte heerscht onder alle volk*.

d. Over het gebruik der voornaamwoorden en hunne verbinding met andere rededeelen.

1°. Over de zelfstandige of persoonlijke voornaamwoorden.

§ 354. Het zelfstandig naamwoord komt met het aanhoorig persoonlijk voornaamwoord in getal en naamval overéén, als : *ik vereeer hem, dien edelen man.*

§ 355. De persoonlijke voornaamwoorden dulden als eene soort van eigennamen geen lidwoord bij zich. Ook het gebruik van *gij-lieden* en *u-lieden* in het meervoud, in plaats van *gij* en *u*, is doorgaand af te keuren.

§ 356. Somwijlen wordt een zelfstandig naamwoord ter nadere verklaring bij de persoonlijke voornaamwoorden gevoegd, als : *wij inwoners dezer stad; — hij arme man.*

§ 357. Soms wordt het persoonlijk voornaamwoord achter het zelfstandig naamwoord gevoegd, als : *de brave Eduard, hij, die niet de pracht, maar alléen de eenvoudigheid der natuur bemint, strekke u tot voorbeeld.*

§ 358. Het voornaamwoord van den derden persoon, wordt eigenlijk als betrekkelijk gebezigd, dewijl het altijd betrekking heeft op iets, hetwelk te voren genoemd is, of als bekend ondersteld wordt. Wanneer de naam eens persoons of van eene zaak genoemd wordt, valt het voornaamwoord meestal geheel weg, schoon het somwijlen ter bevordering van duidelijkheid of nadruk behouden blijft, als : *hij; uw broeder.*

§ 359. Bij persoons-namen volgt het voornaamwoord des derden persoons gewoonlijk (*) het geslacht van den persoon, en niet het geslacht van het naamwoord, waardoor de persoon wordt aangeduid, als : *Zijne Majesteit gaf te kennen, dat hij verlangde; — het Hoofd van den Britschen Staat (thans de Koningin) beval, dat haar zou worden aangeboden; — de Min (Cupido) weende, toen hij zag dat zijn pijl gemist had.* De woorden zelve intusschen behouden altijd het hun eigen geslacht, als : *de pijlen der Min.*

§ 360. Het wederkeerig woordje *zich* moet alleen gebruikt worden, wanneer de werking op het onderwerp terugkeert, bijv. :

(*) Eene uitzondering hierop maken toch de verkleinwoorden voor vrouwelijke persoons-namen ten aanzien van het zelfstandig naamwoord *het*; men zegt daarbij onverschillig : *toen het meisje dit zag, barstte zij (of het) in tranen los.*

hij vergist zich; — *hij eigende zich toe*. Komt hierbij nog eene tweede werking, dán bezigt men de persoonlijke voornaamwoorden *hem*, *ken* en *haar*, al gaat zoodanige werking insgelijks op het eerste onderwerp over, bijv.: *zij was op hem verliefd en waande hem op haar verliefd*; werd hier, voor *haar*, *zich* gesteld, dán zou de werking op *hem* terugslaan; — *hij maakte er zich geen meester van, maar verlangde dat het HEM als onderpand gegeven wierde*. — *Zich* voor *elkander* te bezigen is geheel verkeerd; men zegge dus: *zij omhelsden elkander* (niet *zich*).

§ 361. Wanneer het voornaamwoord van den derden persoon niet tot het zelfstandig naamwoord, dat het hoofd-onderwerp der rede is, maar tot eenig later genoemd betrekking heeft, zoo moet het om de duidelijkheid met het voornaamwoord *deze* (*dit*) verwisseld worden, als: *de veldheer viel in den slag, en toen de heelmeeester hem wilde verbinden, kreeg DEZE eenen kogel door het hoofd*. Somwijlen wordt deze dubbelzinnigheid ook het best vermeden door eene omzetting, of door het bezigen van *deze*, *gene* of van *de eerste*, *de laatste*.

§ 362. *Men* laat het geslacht en den persoon geheel onbepaald, en wordt alleenlijk bij den derden persoon der werkwoorden gebruikt, als: *men leest*. De verkorting van *men* tot *m'* is geheel af te keuren. — *Niemand* heeft, zoo wel als de woordjes: *niets*, *nergens*, *nooit* en *anders*, het voegwoord *dan* en niet *als* achter zich, bijv.: *ik heb het van niemand dan van hem gehoord*; — *nergens dan te Parijs*.

2°. Over de bijvoegelijke voornaamwoorden.

§ 363. Alle *bijvoegelijke voornaamwoorden* schikken zich in het algemeen, even als de *bijvoegelijke naamwoorden*, naar het zelfstandig naamwoord, dat zij bij zich hebben, in geslacht, getal en naamval, en gaan vooraf. Dikwijls echter staan zij in betrekking tot een voorafgaand zelfstandig naamwoord, en dán volgen zij dit wel in geslacht en getal, maar hangen ten aanzien van den naamval van het werkwoord af, waarmede zij verbonden zijn, als: *vliedt den hoogmoed, want die is strijdig met uwe pligten*.

§ 364. Staan *bijvoegelijke voornaamwoorden* op zich zelve, dán worden zij zelfstandig gebezigd, bijv.: *de mijnen hebben mij verlaten*; — *dezen willen dit, genen dat*; — *wij geven van het onze*. Men handele, als in de aantekening op § 339 is voorgeschreven.

§ 365. De *bezittelijke voornaamwoorden* worden, even als de persoonlijke, op het geslacht van den persoon zelven en niet op het woord, waarmeê de persoon aangeduid wordt, betrekkelijk gemaakt, als: *Uwe Hoogheid* (de Hertog) *heeft de grenzen van zijn gebied steeds verder uitgebreid.*

§ 366. Het is strijdig met den aard onzer taal een bezittelijk voornaamwoord te bezigen in plaats van de bepaling met *van*, of van den tweeden naamval, als: *mijn vader zijn broeder*, voor: *de broeder van mijnen vader* of *mijns vaders broeder*. Bij dergelijke uitdrukkingen ten aanzien van vrouwen gebruikt men meestal, om de wel-luidendheid, de oneigentlijke schrijfwijze van: *mijn moeders zuster*, *zijn zusters zoon*, voor: *mijner moeder zuster*, *zijner zuster zoon*.

§ 367. Heeft een enkel bezittelijk voornaamwoord op twee of meer met *en* verbonden zelfstandige naamwoorden betrekking, dán moet hieromtrent hetzelfde als bij de lidwoorden en bijvoegelijke naamwoorden worden in acht genomen (zie § 329 en 340).

§ 368. De bezittelijke voornaamwoorden van den derden persoon (*zijn*, *haar* en *hun*) zijn als betrekkelijk aan te merken, dewijl zij op den handelenden persoon terugslaan. Het zou echter kunnen gebeuren, dat men, bij het bezigen van twee of meer zelfstandige naamwoorden in eene rede, voor eenige dubbelzinnigheid ten aanzien der betrekking van zoodanig voornaamwoord te vreezen had. Bij doeltreffende zamenordering der woorden eener rede wordt zulks doorgaans geheel vermeden, en in die zeldzame gevallen, dat ook alsdan nog zoodanige dubbelzinnigheid te duchten ware, wordt zij meestal door het gebruik van eenig aanwijzend voornaamwoord, of van de woordjes *daarvan*, *hiervan* enz., of wel door omschrijving met een betrekkelijk voornaamwoord ontweken, als: *Pieter meldt zijnen vriend, dat hij DIENS huis verkocht heeft*; — *mijn zoon is wel ondergeschikt aan zijnen meester, maar bestiert in DIENS afwezigheid de gansche zaak*; — *de Vorst had zijnen veldheer bevel gegeven, gedurende het jaar, dat hij afwezig zoude zijn, den vijand uit alle DIENS stellingen te verdrijven*; — *dat is een schoon huis, wie is de bezitter DAARVAN, of wie is DAARVAN de bezitter?*

§ 369. Bij de werkwoorden *zijn*, *blijven*, *worden*, *schijnen* en *heeten* bezigt men de bezittelijke voornaamwoorden ook, even als de bijvoegelijke naamwoorden, onverbogen, als: *de bezitting is mijn*; — *zijn blijft de erfenis*.

§ 370. Bij de *aanwijzende voornaamwoorden* vermijde men het overtollig gebruik van de voornaamwoorden *die*, *dat*, bijv.: *mijne kamer* (, *die*) *is zeer groot*. Somwijlen echter, wanneer op den genoemden persoon eene breedere omschrijving volgt, is het gebruik van het voornaamwoord tot bevordering van den nadruk dienstig, als: *de onwaardige, wien ik het leven gered, wien ik zoo vele weldaden bewezen heb, die is mijn verrader geworden*.

§ 371. *Deze* duidt iets aan dat nabij, en *gene* dat meer verwijderd is, bijv.: *de stad is aan DEZE zijde door bergen en aan GENE zijde door water omringd*; — *de krijgsman moet dapperheid en standvastigheid bezitten*; door *DEZE* (standvastigheid) *leert hij de ongemakken met geduld verdragen*, door *GENE* (dapperheid) *behaalt hij de overwinning*; — *Condé en Catinat muntten beide als legerhoofden uit*; *DEZE* (Catinat) *onderscheidde zich evenzeer door beleidvolle behoedzaamheid als GENE* (Condé) *door bedachtzame onverschrokkenheid*. Spreekt men van drie zaken, welke van elkander aflaggen, dán zegt men van de naaste *deze*, van de middelste *die* en van de verst afgelegene *gene*, als: *ik slaap in DEZE kamer, hij in DIE en zij in GENE*. Duidt men bij tegenstellingen of anderzins twee voorwerpen aan, welke in gelijke betrekking tot ons staan; dán bezigt men *deze* (onzijdig *dit*) en *die* (onzijdig *dat*), bijv.: *van welke dezer beide spijzen wilt gij gediend zijn? Mij bevalt DEZE groente beter dan DIE*; of *mij bevalt DIT gebrad beter dan DAT*; — *DEZE neef heeft geld, DIE ook; alleen de derde is arm*. Van zaken, en niet van personen sprekende, kan men voor *deze* en *die* ook *hier* en *daar* gebruiken, als: *ik geef DAARAAAN de voorkeur*.

§ 372. *Dit* en *dat*, hoewel van het onzijdig geslacht, worden bij alle geslachten en getallen gebezigd, bijv.: *DIT zijn gezonde spijzen*; — *zijn DAT de mannen, die ons wijsheid moeten leeren?* — *Is DIT de vrouw, van welke gij gesproken hebt?* — *Zij gedroegen zich als helden, en noemt gij DAT mannen, die het vaderland verraden hebben, enz.*

§ 373. *Degene* en *hetgene* hebben dezelfde beteekenis als *die* en *dat*. Kan men echter de personen of zaken, waarop *hetgene* betrekking heeft, herhalen, dán gebruikt men altijd *hetwelk*, als: *het schip, hetwelk ik zal bevrachten*. Zij hebben altijd een betrekkelijk voornaamwoord achter zich, hoezeer *hetgene* of *hetgeen* voor *hetgene*, *dat* (of *datgene*, *wat*) door het gebruik gewettigd is, bijv.: *wij zullen tot morgen uitstellen, hetgeen ons nog overig blijft te doen*.

§ 374. *Dezelfde* en *hetzelfde* bezigt men, wanneer men te kennen wil geven, dat *niets anders* bedoeld wordt, als: *ik heb heden denzelfden vreemdeling gezien, welken wij gisteren ontmoetten.* Tot meerderen nadruk wordt vóór dit aanwijzend voornaamwoord somwijlen *even* of *een* geplaatst, als: *hij is nog even dezelfde man;— ik bedoel juist een en dezelfde zaak.* Dit voornaamwoord wordt ook zonder zelfstandig naamwoord gebruikt, als: *hij is nog dezelfde als vroeger.*

§ 375. Het aanwijzend voornaamwoord wordt door sommigen nimmer achter het werkwoord geplaatst. Dit is echter niet goed te keuren, daar twee zegswijzen, als: *dit is de zaak* en *de zaak is deze*, in beteekenis verschillen; bij de eerste is de aanwijzing der zaak gedaan, bij de tweede moet zij volgen.

§ 376. Omtrent de *vragende naamwoorden* is aan te merken, dat in denzelfden naamval en met dezelfde of in beteekenis verwante voorzetsels moet geantwoord worden, waarin en waarmede gevraagd worden, als: *wien behoort dit boek? Mij;— van of over wien spreekt men? Van hem of over hem.*

§ 377. In plaats van de vragende voornaamwoorden wordt, doch alleen met betrekking tot zaken, dikwijls *waar* gebezigd, als: *waarover hebt gij verschil?*— Dichters hebben hieromtrent meerdere vrijheid.— De zegswijze: *waarvoor houdt gij mij?* in plaats van: *voor wien houdt gij mij?* is vrij algemeen door het gebruik gewettigd.

§ 378. De *betrekkelijke voornaamwoorden* komen met het zelfstandig naamwoord, waarop zij betrekking hebben, in geslacht en getal overéén; maar de naamval verschilt, indien de volgende zinsnede eenen anderen vordert, als: *hij is een man, wiens goed karakter aan elk bekend is.*— Heeft het voornaamwoord op twee of meer zelfstandige voornaamwoorden betrekking, dán wordt het meervoud gebezigd, als: *de eer en het vertrouwen, welke hij te dier plaatse genoot.*

§ 379. Het *betrekkelijk voornaamwoord* wordt in het onzijdig geslacht gebezigd, wanneer eene uitdrukking naar eene geheele rede teruggevoerd wordt, als: *hij heeft mij met de grootste vriendelijkheid ontvangen, HETWELK ik niet van hem verwacht had.*

§ 380. Wanneer het *betrekkelijk voornaamwoord* te ver van zijn zelfstandig naamwoord verwijderd is, dán wordt, om alle duisterheid te vermijden, het zelfstandig naamwoord herhaald, als:

de Vorst had zijnen veldheer bevel gegeven, gedurende het jaar, dat hij afwezig zoude zijn, den vijand uit alle diens stellingen te verdrijven, welk bevel met de grootste onverschrokkenheid ten uitvoer gebragt werd.

§ 381. *Die* wordt gewoonlijk achter de persoonlijke voornaamwoorden in den eersten naamval gebruikt, als: *hem*, **DIE** *mijn vriend wil zijn, zij dit bekend*. In de overige naamvallen is *wie* of *welke* verkieslijker, als: *hij, wien ik mijn geluk te danken had, is arm*; — *zij, welke ik bedoelde, leeft niet meer*.

§ 382. *Die* of *dat*, betrekking hebbende op *wie* of *wat*, wordt dikwerf weggelaten, als: *wie iets leeren wil, moet vlijtig en oplettend zijn*. Om echter met nadruk te spreken, en in verbogen naamvallen, kan het niet wegblijven, als: *wie mij iets te verwijten heeft*, **DIE** *spreke*; — *wie mij valschelijk belastert*, **DIEN** *veracht ik*.

§ 383. Men gebruike in den tweeden naamval van het onzijdig geslacht nimmer *wiens* of *wier* in plaats van *welks*, ten zij het naamwoord, waarop het betrekking heeft, kenbaar eenen mannelijken of vrouwelijken persoon aanduide, als: *het gebouw, welks grondvesten nog sterk zijn*; — *het meisje, wier deugden gij bewondert*.

§ 384. Even als bij vragende voornaamwoorden (§ 377), wordt voor *welke* ook dikwerf *waar* gebezigd, wanneer men van zaken, niet van personen, spreekt, als: *het geld, waarmede ik u betaald heb*. Afkeuring verdient steeds eene zegswijze, als deze: *de bode, waardoor ik tijding kreeg*, voor: *de bode, door wien ik tijding kreeg*, hoezeer de dichters te dezen opzigte eenige meerdere vrijheid genieten.

§ 385. De gebiedende wijs der werkwoorden duldt in de Nederlandsche taal geen betrekkelijk voornaamwoord vóór zich, maar vordert een aanwijzend voornaamwoord achter zich, als: *hier is eene pen, neem die*, en niet: *welke neem*.

e. Over het gebruik der werkwoorden en hunne verbinding met andere rededeelen.

§ 386. Na het in de woordgronding hieromtrent verhandelde (zie § 254—289), kunnen wij ons te dezen aanzien tot de volgende opmerkingen bepalen.

De onbepaalde wijs, als zelfstandig naamwoord gebruikt wordende, het zij met of zonder lidwoord, is gewoonlijk uitgebreider van beteekenis en meer verknocht aan het denkbeeld van werking, dan het daarmede overeenkomend zelfstandig naamwoord; zoo bijv. is : *ik vermijd het vechten*, in veel algemeener zin genomen dan : *ik vermijd het gevecht*.

§ 387. Het tegenwoordig deelwoord kan denzelfden naamval bij zich hebben, als het werkwoord, waarvan het afgeleid is, bijv.: *de zich zelven verdedigende schrijver*. — Het verleden deelwoord wordt somwijlen in eene bedrijvenden zin gebezigd, als : *uitgediende soldaten*, eigenlijk eene verkorte zegswijze van : *(hunnen tijd) uitgediend hebbende soldaten*; — zoo is ook *een bediende* door zamentrekking afkomstig van : *een bedienende*.

§ 388. Onverminderd het geleerde in § 278 ten aanzien van de aanvoegende wijs, hebben de voegwoorden *omdat*, *zoodat*, *want*, *naardien*, *dewijl* en vele andere altijd de aantoonende wijs achter zich, hetwelk zelfs ook met *dat* het geval is, wanneer de rede iets *stelligs* en met *zekerheid* uitdrukt, als : *hij kan niet komen, omdat hij ziek is*; — *ik verzeker u, dat ik het niet kan toestaan*. Daarentegen worden de voegwoorden *mits*, *ten zij*, *ten einde* en *opdat*, waarvan de twee eerste de zaak meer of min twijfelachtig laten, en de beide laatste een oogmerk te kennen geven, altijd door de aanvoegende wijs gevolgd, bijv.: *ik zal hem vergiffenis schenken, mits hij zich betere*.

§ 389. De gebiedende wijs wordt, behalve om iemand te verzoeken, te smeeken, te vermanen of ergens toe op te wekken, ook nog gebezigd, om een mogelijk geval verkort uit te drukken, als : *wees niet matig; hoeveel verdriet berokkent gij u zelven*; — *ontneem den mensch het spraakvermogen, en er is niets dat hem boven den staat der dierlijkheid verheft*.

§ 390. Ten aanzien der tijden valt op te merken, dat men in eene rede buiten noodzakelijkheid niet van tijd veranderen moet, bijv.: *ik gaf den ongelukkige alles, wat ik bij de hand had*; schoon men tevens nimmer die fijne schakeringen van beteekenis verzuimen mag, welke door verandering van tijden worden uitgedrukt, bijv.: *ik heb alles gedaan, wat in mijn vermogen geweest is*, en *ik heb alles gedaan, wat in mijn vermogen was*. Bij een antwoord bedient men zich, ten zij bij uitlating van eenig gemakkelijk uit het verband der rede op te maken voorstel, van

denzelfden tijd, waarin gevraagd wordt, bijv. : *zijt gij reeds in London geweest? Ja, ik ben dáár geweest, en niet ik was dáár; — zult gij geen paard koopen? Ik heb er reeds een, voor: ik zal geen paard koopen, want ik heb er reeds een.*

§ 391. Somtjids worden, om aan de voorstelling meer levendigheid te geven, de tijden met elkander verwisseld, bijv. de verleden en toekomstige met den tegenwoordigen tijd, als : *ik rijd naar buiten; en zie, daar staat iemand, dien ik voor eenen bedelaar houd, op den weg; ik reik hem eene aalmoes toe, enz.; — volgt mij, roept de veldheer: ik ga vooraan en geleid u zeker; — God is met ons, weert u moedig, en wij behalen de overwinning.* Deze verwisseling moet, hoe fraai ook somtijds, niet al te dikwerf geschieden, en is alleen bij dichters, kernachtige toespraak of in de vertrouwelijke spreektaal des gemeenen levens te dulden. Eveneens is het gelegen met de verwisseling van den volstrekt verleden tijd met den eersten betrekkelijk verleden tijd, hetwelk alleen in meer deftige en verheven uitdrukkingen, en dán nog spaarzaam, kan toegelaten worden, als : *ziedaar een man, die zijn vermogen voor het welzijn des vaderlands OPOFFERDE.*

§ 392. Het is strijdig met den aard onzer taal, het persoonlijk voornaamwoord weg te laten, als : *verklaar bij dezen, voor ik verklaar bij dezen, enz.* In de gebiedende wijs nochtans, waar de aangesproken of tweede persoon reeds genoeg bepaald is, wordt het voornaamwoord alleen soms nadrukshalve gebezigd, als : *zoekt en gij zult vinden; — indien HIJ het niet hebben wil, neem GIJ het dan.*

§ 393. Wanneer twee of meer werkwoorden tot denzelfden persoon behooren, wordt deze slechts eens genoemd, schoon te dezen aanzien eene uitzondering gemaakt wordt, wanneer het werkwoord het persoonlijk voornaamwoord voorafgaat, als : *hij kwam, zag en overwon; — handelt gij tegen mijne waarschuwing, en stort gij dus u zelven in het ongeluk, zoo moet gij op mijne hulp niet rekenen.*

§ 394. Wanneer een naamwoord en een werkwoord eene zaak in haar geheel voorstellen, dán behoeft bij hare nadere beschrijving noch het naamwoord, noch het werkwoord herhaald te worden, als : *beide leerlingen munten elk in een bijzonder vak uit, de een in de wiskunde en de ander in het teekenen.*

Dikwerf wordt ook een werkwoord, hetwelk op twee gedeelten eener rede betrekking heeft, in een van beide verzwegen, als : *den eenen behaagt dit, den anderen dat.*

§ 395. De werkwoorden regelen zich ten aanzien van het getal altijd naar de onderwerpen, waarop zij betrekking hebben, als : *de klokken luiden ; — het kind lacht.* Worden twee of meer enkelvoudige zelfstandige naamwoorden in den derden persoon door het voegwoord *en* verbonden, dán staat het werkwoord in het meervoud, als : *heldenmoed en menschlievendheid waren in hem vereenigd.* In verzamelenden zin echter bezigt men bij twee of meer zaken meestal een enkelvoudig werkwoord, zelfs met een meervoudig naamwoord, hoezeer alsdan het werkwoord vooraan staan en het eerst te noemen onderwerp enkelvoudig wezen moet, als : *er was in huis slechts een bed, eene tafel en drie stoelen ; — een sergeant, een korporaal en drie man zijn bij mij geweest.*

§ 396. Ook in uitdrukkingen als : *zes en vijf is elf, drie maal acht is vier en twintig, enz.,* staat doorgaans het werkwoord in het enkelvoud ; waarschijnlijk omdat er een enkelvoudig naamwoord onder verstaan wordt, als : *DE SOM van zes en vijf is elf.*

§ 397. *Alles* daarentegen heeft een werkwoord in het meervoud bij zich, wanneer het volgend zelfstandig naamwoord meervoudig is, als : *dit alles zijn geene bewijzen.*

§ 398. Eindelijk blijft ons nog eene oude spreekwijze te vermelden, welke in den deftigen stijl door sommigen gebruikt wordt, namelijk : *daar is er, die zeggen,* voor : *daar zijn er.* Dit *er* (waarvoor oudtijds *re* gebezigd werd, als bij MELIS STOKE : *die waren d' Edelinghen di RE bleven*) wordt door velen ten onregte met *daar* (waarvoor men bij vroegere schrijvers veeltijds *het* vindt, als : *HET was veel volk*) verwisseld ; beide dienen ter bijwoordelijke uitdrukking van het algemeen begrip des bestaans, doch het eerste bevat niet, even als het tweede, eene bepaalde aanwijzing, maar is, om het dus te noemen, een vlugtig toewerpen van eenen blik der gedachten. *Er* is altijd toonloos ; *daar* heeft steeds eenen heelen of halven toon, en wordt bij verkorting 'er.

§ 399. Wanneer twee of meer werkwoorden in dezelfde betrekking bijéén komen, wordt het hulpwoord, dat zij met elkander gemeen hebben, slechts *eens* geplaatst, als : *woorden,*

die ik noch begrepen, noch uitgelokt, noch goedgekeurd heb. In het algemeen vermijde men het overtollig gebruik der hulpwoorden *hebben, zijn en worden*, als: *mij is verhaald geworden*, beter: *mij is verhaald*; — in uitdrukkingen, als: *gij hebt het mij verzekerd gehad*, geeft de herhaling van het hulpwoord wel is waar aan den zin eene bepaalde beteekenis, doch men bezige hiervoor liever: *gij hebt het mij vroeger verzekerd, maar thans, enz.* — Tot dezen regel moeten echter niet betrekkelijk gemaakt worden de spreekwijzen, ontleend van het werkwoord *hebben* in den zin van *bezitten, verplicht zijn of werk hebben*, als: *ik heb geld ledig liggen gehad*; — *hij heeft in vroeger jaren veel te lijden gehad*; — *ik heb gisteren veel te doen gehad.*

§ 400. Wanneer men den zin versterken en eene opklimming aanduiden wil, is de herhaling van het hulpwoord somtijds noodzakelijk, als: *ik zal hem niet verlaten, ik zal alle gevaren met hem deelen, ik zal hem bewijzen, wat ware vriendschap in staat is te doen, enz.*

§ 401. De verbinding van twee werkwoorden, van welke het eene ter nadere bepaling van het andere dient, geschiedt door het nader bepalend werkwoord in de onbepaalde wijs met of zonder *te* achter het eerste te plaatsen.

§ 402. Met de onbepaalde wijs zonder *te* worden verbonden: 1°. die werkwoorden, welke slechts eene algemeene omstandigheid der in de onbepaalde wijs uitgedrukte handeling aanduiden; deze zijn: *blijven, durven, kunnen, laten, moeten, mogen, willen, zullen*, als: *hij kan niet loopen.* Achter *durven* heeft echter het gebruik in vele gevallen het bezigen van *te* gewettigd; — achter *blijven* volgt *te*, zoodra het in den zin van *overig zijn* voorkomt, bijv.: *ons bleef te onderzoeken.*

2°. eenige andere werkwoorden, waarbij de volgende onbepaalde wijs de plaats van een zelfstandig naamwoord bekleedt; deze zijn: *heeten* (in de beteekenis van *noemen* genomen), *helpen, hooren, leeren, noemen, voelen en zien*, als: *dat heet ik schrijven*; — *iemand helpen arbeiden.* — Voorts heeft

3°. het werkwoord *gaan* het aanhoorig werkwoord zonder *te* achter zich, als daardoor het oogmerk aangeduid wordt, bijv.: *gaan schrijven, gaan zien.*

4°. het werkwoord *komen* het aanhoorig werkwoord zonder *te* bij zich, in de beteekenis van eene nadering of een wezentlijk

komen van de eene plaats naar de andere, als : *ik kom morgen bij u eten.*

5°. het werkwoord *vinden* desgelijks het aanhoorig werkwoord zonder *te* achter zich, wanneer daardoor de toestand wordt aangeduid, waarin men iets vindt, als : *ik vond hem bij zijnen broeder zitten.*

§ 403. Daar onze werkwoorden eigenlijk geen lijdenden vorm hebben, maar dezen alleen door middel der hulpwoorden verkrijgen, wordt de onbepaalde wijs zoo wel in eenen lijdenden als bedrijvenden zin bij ons gebezigd, als : *ik hoor hem roepen*, voor : *ik hoor, dat hij roept*, en *dat hij geroepen wordt*. Hieruit zou bij de voornoemde werkwoorden somwijlen dubbelzinnigheid kunnen geboren worden, welke men door omschrijving of op eene andere wijze moet trachten te vermijden.

§ 404. Zoo dikwerf achter andere werkwoorden de onbepaalde wijs een voorwerp der handeling aanduidt, moet het voorvoegsel *te* gebruikt worden. Dit komt derhalve :

1°. achter de werkwoorden *begeeren, bereid zijn, bevelen, denken (voornemens zijn), gebieden, gelasten, genegen zijn, gezind zijn, heeten (bevelen), pogen, trachten, verbieden, zien (trachten), verlangen, wenschen, hopen, verplicht zijn* enz., als : *gij waart bereid te antwoorden* ; — *ik beveel hem te zwijgen* ; — *ik ben verplicht dit te doen* ; — *hij zug nog te komen.*

2°. ook achter *hebben, staan, vallen* en *zijn*, als daarmede eene mogelijkheid of noodzakelijkheid wordt uitgedrukt, bijv. : *ons staat nog veel te duchten.*

3°. alsmede wanneer in het tweede werkwoord een verleden deelwoord, het zij in lijdenden, het zij in bedrijvenden vorm, voorkomt, als : *hij scheen door den slaap overmeesterd te zijn* ; — *hij beweert het gedaan te hebben.*

4°. desgelijks achter het voorzetsel *zonder*, als : *hij sprak zonder te denken* ; — *hij vertrok zonder te groeten.*

5°. eindelijk ook wanneer de onbepaalde wijs het onderwerp der rede uitmaakt, als : *het behage u mij te hooren*. In zegswijzen, als : *hooren is beter dan spreken* ; — *rijden is aangener dan wandelen*, moet men de in onbepaalde wijs voorkomende werkwoorden meer als zelfstandige naamwoorden, dan als werkwoorden beschouwen.

§ 405. Die werkwoorden, welke de onbepaalde wijs zonder *te* achter zich hebben, nemen in den volstrekt verleden en tweeden

betrekkelijk verleden tijd de onbepaalde wijs in plaats van het verleden deelwoord achter het hulpwoord, als : *ik heb hem zien vechten*. — Die werkwoorden daarentegen, welke de onbepaalde wijs met *te* achter zich ontvangen, behouden in de genoemde tijden de gewone wijze van vervoeging, als : *men heeft mij gelast, u dit ter hand te stellen*.

Uitzonderingen op dezen regel zijn : 1°. als *komen* in den zin van *gebeuren* voorkomt, bijv. : *hij is komen te sterven*; — *hij is komen te vallen*.

2°. de werkwoorden *liggen, staan* en *zitten*, welke in deze tijden op dezelfde wijze vervoegd worden als de werkwoorden, die de onbepaalde wijs *zonder te* achter zich hebben, als : *hij heeft liggen slapen*; — *ik heb staan wachten*; — *zij hadden zitten lezen*.

§ 406. Ten einde het oogmerk of de beweegreden der handeling nader te doen blijken, wordt het woordje *om* daarbij geplaatst, als : *alleen om u te zien, ben ik hier gekomen*; — *hij heeft bij het bestuur om deze betrekking aangehouden* (1).

§ 407. De verbinding van een werkwoord met een zelfstandig naamwoord kan op tweederlei wijze geschieden, naar mate het zelfstandig naamwoord het werkwoord beheerscht, of door het

(1) Volgens sommigen wordt dit voegwoord *om* door vele, zelfs zeer keurige schrijvers min juist gebruikt; zij achten in uitdrukkingen, als : *ik heb u gelast, om dit te doen*; — *ik geef er de voorkeur aan, om mij van vaartuigen te bedienen*; — *ik acht het overfollig, om van dit onderwerp te spreken*, dit woordje ten minste overbodig, en wenschen het gebruik daarvan zoo veel mogelijk beperkt te zien tot die uitdrukkingen, waarin het ongedwongen door *ten einde, met oogmerk*, kan vervangen worden, bijv. : *ik eet om te leven* (ten einde, met oogmerk te leven), of wel eene dergelijke veranging met eenige omschrijving gereedelijk geschieden kan, bijv. : *ik bid u om eenig geld* (ik bid u, opdat mij eenig geld worde). — Anderen daarentegen hechten zeer aan 't gebruik van 't voegwoord *om* in zinsneden, als : *wie had, gelijk hij, de gaaf, om over den wil van anderen te heerschen?* — *hij beloofde aan de volkeren voorspoed, ter zelfde tijd, dat hij bevelen gaf, om kunne welvaart op het hart te trappen*; — *zonder de middelen te vinden, om aan de eischen der oproerlingen te voldoen*; — *men was toen, wegens de onvolkomenheid der zeevaart, zoo gereed niet, om afgelegen kusten aan te doen*, — daar er anders volgens hen eene zekere stroefheid in heerscht. WEILAND is nopens het al of niet passende van 't voegwoord *om* in dien zin vrij weifelend : 't veiligst schijnt, bij 't gebruik van dit woordje zoo veel mogelijk de eigenaardige beteekenis daarvan in 't oog te houden.

werkwoord beheerscht wordt. — Het eerste heeft plaats, wanneer het naamwoord als onderwerp, dat is: als bedrijvend, lijdend, of aangesproken voorkomt, in welk geval het werkwoord zich in getal en persoon naar het zelfstandig naamwoord schikt, als: *Frederik schrijft*; — *goede daden worden beloond*. — Staat het door een zelfstandig naamwoord beheerschte werkwoord in de onbepaalde wijs, dán moet men er de woordjes *te*, *om te* of ook wel *van* bijvoegen, als: *het is te koud om te luijeren*; — *het was zijn oogmerk te komen*; — *dat is zijne hand van schrijven*.

In het tweede geval wordt de beheersching uitgedrukt door verbuiging van het zelfstandig naamwoord, of ook, wanneer deze aanwijzing niet toereikend is, door behulp van voorzetsels, als: *de moeder liefkoosde haren zuigeling*; — *hij schuamde zich zijner onwetendheid*; — *de veldheer prees den krijgsman wegens zijnen betoonden nood*.

§ 408. De bedrijvende werkwoorden vorderen als zoodanig meest alle het voorwerp der handeling in den vierden naamval, terwijl dit bij den lijdenden vorm in den eersten naamval staat, als: *de held veracht den dood*; — *de dood wordt door den held veracht*. — Enkele bedrijvende en onzijdige werkwoorden hebben den derden naamval bij zich, als: *ik gehoorzaamde den vijand des lands niet*; — *dat behaagde mij*. Wordt een naamwoord bij een bedrijvend werkwoord in den derden naamval geplaatst, of van het voorzetsel *aan* voorzien, dán moet het in den lijdenden vorm ook op dezelfde wijze voorkomen, als: *men verzoekt mij (aan mij) dit te zeggen*; — *mij (aan mij) is verzocht u dit te zeggen*; — *men beval mij terug te trekken*; — *mij werd bevolen terug te trekken* (*).

§ 409. Hebben de werkwoorden in den bedrijvenden vorm twee vierde naamvallen bij zich, dán worden er in den lijdenden vorm ook twee eerste naamvallen vereischt, als: *men noemde hem eenen lafaard*; — *hij werd een lafaard genoemd*.

§ 410. De werkwoorden *zijn*, *worden*, *blijven*, *heeten* en *schijnen* kunnen insgelijks twee eerste naamvallen bij zich hebben, als: *Alba bleef ook in zijnen ouderdom een wreedaard*; — zoo ook vele andere werkwoorden, wanneer zij het woordje *als* of wel

(* Door misbruik is de zegswijze ingeslopen: *ik word gehoorzaamd*, voor: *mij wordt gehoorzaamd*.

eenig verbindings-woord in dergelijken zin bij zich hebben, bijv.: *hij sprak als een geleerde*; — *hij wordt voor een man van eer gehouden*.

§ 411. De wederkeerige werkwoorden hebben natuurlijk achter zich het voornaamwoord in den derden of vierden naamval des persoons, op wien hunne werking terugkeert, als: *ik herinner mij*; — *ik bezin mij*. Wanneer bij wederkeerige werkwoorden het zelfstandig naamwoord *als vóór* zich heeft, *dán* komt het achter het persoonlijk voornaamwoord in den eersten naamval, als: *hij verdedigde zich als een wanhopende*.

§ 412. De onpersoonlijke werkwoorden, die eene onzijdige beteekenis hebben, nemen meestal den derden naamval achter zich, als: *het bevreemdt mij*; — *het berouwt hun*.

§ 413. De onzijdige werkwoorden kunnen somwijlen den vierden naamval achter zich krijgen, wanneer zij een bedrijf aanduiden, hetwelk onmiddellijk op een ander voorwerp van denzelfden stam of van aanverwante beteekenis overgaat, als: *hij speelt zijn spel*; — *eenen geweldigen dood sterven*; — *geestrijken drank drinken*. Hetzelfde geldt ook omtrent onpersoonlijke werkwoorden, als: *het sneeuwt groote vlokken*.

§ 414. Sommige werkwoorden hebben ook eenen tweeden naamval bij zich, als: *gedenk mijner, ontferm u onzer*; doch men geeft er thans meestal de voorkeur aan, zich daarbij van voorzetsels te bedienen, als: *aan iemand gedenken, zich over iemand ontfermen*.

§ 415. De bepaling van tijd, alsmede van lengte, breedte, hoogte, zwaarte, waarde en prijs der dingen wordt door den vierden naamval aangeduid, als: *ik heb den ganschen nacht gewerkt*; — *hij is eenen duim gegroeid*; — *het kost eenen gulden*. Deze vierde naamvallen schijnen door de verzwijging van eenige voorzetsels of andere woorden te worden veroorzaakt, bijv.: *ik heb (gedurende) den ganschen nacht gearbeid*; — *hij is (de lengte van) eenen duim gegroeid*; — *het kost (de waarde van) eenen gulden*.

f. Over het gebruik der deelwoorden en hunne verbinding met andere rededeelen.

§ 416. De verbinding van *deelwoorden* met naamwoorden hebben wij reeds in § 347 behandeld, daar zij alsdan ten aanzien van het door hen nader te bepalen naamwoord als bijvoegelijke

naamwoorden beschouwd worden, bijv.: *de majesteit van den brieschenden leeuw*. Zij hebben de hen nader bepalende naamwoorden op gelijke wijze bij zich als het werkwoord, waarvan zij afgeleid zijn, zoude vereischen, bijv.: *de van angst sidderende vrouw*.

§ 417. Bij de verbinding der deelwoorden met werkwoorden blijven de eerstgemelde onverbogen, als : *de soldaten lagen verspreid in de dorpen*; — *ik ontmoette te paard rijdende mijnen vriend*.

§ 418. Wij moeten hier nog gewag maken van het misbruik der deelwoorden in eene bij vele schrijvers dikwerf voorkomende spreekwijze, bestaande uit een zelfstandig naamwoord of voor-naamwoord en een deelwoord, welke, als buiten verband met de overige rede, op zich zelve staan, als : *de Koning gestorven zijnde, verkoos men eenen anderen*; — *de dag aangebroken zijnde, vertrokken zij*; — *met de lokken des knaaps spelende, bleef haar oog met welgevallen op hem rusten*. Daar deze spreekwijze uit eene verkeerde navolging van het gebruik in andere talen schijnt gesproten te zijn, zoo behoort men haar in onze taal zoo veel mogelijk te vermijden, te meer omdat in zoodanige wijze van uitdrukking meestal eenige stroefheid heerscht. Men zegge dus bij omschrijving of anderzins : *nadat de Koning gestorven was, verkoos men eenen anderen*; — *toen de dag aangebroken was, vertrokken zij*; — *met de lokken des knaaps spelende, liet zij haar oog met welgevallen op hem rusten*.

g. Over het gebruik der bijwoorden en hunne verbinding met andere rededeelen.

§ 419. Daar de *bijwoorden* eigenlijk tot de werkwoorden en niet onmiddellijk tot de zelfstandige naamwoorden behooren, zoo is het verkeerd dáár een bijwoord te gebruiken, waar de zin der rede een bijvoegelijk naamwoord bij het zelfstandig naamwoord vordert; men zegge dus : *hij heeft den mond VOL*, omdat *vol* hier eigenlijk op *hebben* slaat, maar niet : *hij heeft de wangen ROOD*, in plaats van : *hij heeft ROODE wangen*, daar hier *rood* eigenlijk tot *wangen* behoort. Volgens sommigen kan in enkele gevallen het bijwoord zoo wel tot het lijdend voorwerp als tot het werkwoord betrekkelijk gemaakt worden, zoodat : *hij beschrijft hem eenvoudig*, niet alleen zou kunnen beteekenen : *hij beschrijft hem op eene eenvoudige wijze*, maar ook : *hij beschrijft hem als iemand, die*

eenvoudig is. Had men echter het laatste willen uitdrukken, dán ware het doeltreffender geweest te schrijven: *hij beschrijft hem als eenvoudig.*

§ 420. De bijwoorden moeten altijd onmiddellijk bij en doorgaans vóór het woord geplaatst worden, waarbij hunne wijzigende kracht vereischt wordt;— door verplaatsing van het bijwoord wordt dikwijls een geheel andere zin geboren, bijv.: *het is een ALTIJD werkzaam man*, en niet: *het is ALTIJD een werkzaam man*;— *het is ons NIET geoorloofd dit te doen*, beteekent geenszins hetzelfde, als: *het is ons geoorloofd dit NIET te doen.*

§ 421. Wanneer er reeds eene ontkenning in een werkwoord opgesloten ligt, mag men er nimmer het woordje *niet* bijvoegen, als: *zij ontkende NIET gezongen te hebben*, voor: *zij ontkende gezongen te hebben*, daar in het eerste geval de zin geheel toestemmend zou wezen. Dit moet zelfs in acht genomen worden, wanneer de ontkenning niet zoo duidelijk is, als: *wacht u het NIET te zeggen*, voor: *wacht u het te zeggen*. Men houde hierbij steeds in het oog, dat de dubbele ontkenning van 't zelfde gelijk staat met eene bevestiging.

h. Over het gebruik der bijwoorden en hunne verbinding met andere rededeelen.

§ 422. Wanneer onderscheidene zelfstandige naamwoorden hetzelfde voorzetsel bij zich hebben, is het doorgaans voldoende dit slechts eenmaal te bezigen, als: *voor moed, beleid en trouw*. Somwijlen echter wordt het nadrukshalve herhaald, als: *daar gij door list, door verraad, door geweld u zelven verheven hadt, zoo hebt gij uwen val dubbel verdiend*. Ook is de herhaling meestal noodzakelijk, zoo dikwerf twee zelfstandige naamwoorden door tusschenkomst van eenig voegwoord van elkander gescheiden worden, als: *hij is noch met zachtheid, noch met hardheid te regeren*.

§ 423. Twee voorzetsels onmiddellijk op elkander te laten volgen, moet zoo veel mogelijk vermeden worden, daar zulks meestal tegen de welluidendheid strijdt, bijv.: *met kleederen schitterende van goud*, is beter dan: *met van goud schitterende kleederen*.

§ 424. Eenige voorzetsels worden altijd achter de naamwoorden geplaatst, als: *halve, waarts, wege*, bijv.: *ambtshalve, stadwaarts, van regeringswege* enz.

i. Over het gebruik der voegwoorden en hunne verbinding met andere rededeelen.

§ 425. Omtrent de *voegwoorden* valt, na hunne behandeling in de woordgronding (§ 306 — 308), en na hetgeen ten aanzien van hunnen invloed op de wijzen (§ 388) en op de verbindingen der werkwoorden (§ 401 — 406) vermeld is, alleen nog aan te merken, dat de naamwoorden, tusschen welke het zij verbindende, het zij uitsluitende voegwoorden geplaatst worden, altijd in denzelfden naamval staan, zonder echter altijd in geslacht en getal overéén te komen, als : *ik vrees den broeder en zijne zusters*; — *ik hoorde eenen vernuftigen, doch tevens nederigen redenaar spreken*.

k. Over het gebruik der tusschenwerpsels.

§ 426. De *tusschenwerpsels*, als geen klare voorstellingen, maar alleen gewaarwordingen aanduidende, zijn eigenlijk voor geene verbinding met andere woorden vatbaar, en kunnen gevolgelijk niets beheerschen. Zij hebben nogtans somtijds woorden in onderscheidene naamvallen achter zich, doch alleen door de betrekking, waarin men zich de personen of zaken voorstelt, als : *wee den rampzalige ! — helaas, ik ongelukkige !* enz. Zij kunnen op alle plaatsen der uitdrukkingen voorkomen.

Over de orde, waarin de woorden in eene rede op elkander volgen.

a. Over de schikking der woorden in het algemeen.

§ 427. Ten einde duidelijk en tevens sierlijk te spreken of te schrijven, is het noodzakelijk te weten, hoe men de woorden op elkander moet laten volgen. Het beginsel, hetwelk bij alle talen in het algemeen, maar bij de Nederlandsche in het bijzonder, hierbij ten grondslag ligt, is de natuurlijke opvolging onzer denkbeelden. Ten gevolge hiervan moet men altijd van het minder bepaalde tot het meer bepaalde overgaan; en de rede is dus eigenlijk eene opklimming, overeenkomstig met den aard en de werking van het menschelijk verstand, hetwelk zich de gedachten niet terstond in volle helderheid en uitgebreidheid voorstelt, maar die trapsgewijze ontwikkelt.

§ 428. Om dus aan de woorden eene natuurlijke schikking te geven, moet het onderwerp der rede, met alles wat daartoe betrekkelijk is en eene nadere opheldering daaraan geeft, voorafgaan, en het gezegde met de daarvan afhankelijke bepalingen volgen, als: *een bedachtzaam veldheer volgt de bewegingen zijner tegenpartij*. Men mag echter, ook bij de eenvoudigste voorstelling, somtijds van dezen regel afwijken, wanneer namelijk het onderwerp met aanhoorige bepaling door een betrekkelijk voornaamwoord aanmerkelijk langer wordt dan het gezegde, bijv.: *die veldheer is bedachtzaam, welke de bewegingen zijner tegenpartij volgt*.

§ 429. De woorden, welke ter nadere bepaling van het onderwerp of voorwerp dienen, komen in het algemeen vóór het zelfstandig naamwoord, als: *de fraai geteekende bloem verwelkt; — wij vonden eindelijk al deze onze lang verwachte vrienden*. Gebruikt men er een voorzetsel bij, dán wordt dit vóór al de andere woorden geplaatst, als: *door al deze onze lang verwachte vrienden werden wij bezocht*. Heeft men twee zelfstandige naamwoorden, waarvan het eene ter nadere verklaring van het andere dienen moet, dán staat het verklaarde vooraan, als: *Amsterdam, de hoofdstad der Nederlanden; — liefde tot de deugd*. Heeft men twee zelfstandige naamwoorden, waarvan het eene ter nadere bepaling van het andere dient, dán kan het bepalende insgelijks vooraan geplaatst worden, als: *met bewilliging des lands, en met 's lands bewilliging; — Vondels gedichten, en de gedichten van Vondel*.

§ 430. Een vervoegd werkwoord ontvangt, in de eenvoudigste of verhalende woordschikking, hetgeen tot nadere verklaring daarvan dienen moet, achter zich, bijv.: *deze schutter treft goed; — voorspoed maakt menig krijgsman onbedachtzaam*. Bezigt men echter in plaats van het zelfstandig naamwoord een voornaamwoord, dat op een voorafgaand zelfstandig naamwoord betrekking heeft, dán staat het vervoegde werkwoord achteraan, als: *een schutter, die goed treft*. Ook in die uitdrukkingen, waarin het werkwoord met een hulpwoord vervoegd voorkomt, staat de onbepaalde wijs of het verleden deelwoord van het vervoegde werkwoord als eigentlijke bepaling van het hulpwoord, en dus als hiermede innig verknocht bijwoord, meestal geheel achteraan, als: *voorspoed zal menig krijgsman onbedachtzaam maken; — voorspoed heeft menig krijgsman onbedachtzaam gemaakt*.

§ 431. Wordt een vervoegd werkwoord gevolgd door den derden naamval als het middellijke, en door den vierden naamval als het regtstreeksche voorwerp, dán gaat gemeenlijk de derde naamval vóór, als: *hij schonk den krijgsman eene belooning*. Heeft echter de vierde naamval een voornaamwoord bij zich, dán lette men bij de plaatsing der naamvallen op de bedoeling der uitdrukking, daar men anders wel eens óf iets geheel verschillends van hetgeen men wil te kennen geeft, óf zich ten minste aan dubbelzinnigheid schuldig maakt, bijv.: *openbaar uwen vrienden alleen uwe geheimen* en *openbaar uwe geheimen alleen uwen vrienden*. Bestaat een der beide naamvallen uit een voornaamwoord, dán volgt dit doorgaans onmiddellijk op het werkwoord, als: *schenk hem dit boek*.

§ 432. Wanneer een werkwoord door twee vierde naamvallen gevolgd wordt, dán moet die, welke het voorwerp aanduidt, voorafgaan, als: *hij noemde hem zijnen redder*.

§ 433. Moet een naamval nader omschreven worden, zoo vordert de duidelijkheid, dat deze omschrijving terstond achter dien naamval kome, als: *hij onderwees de krijgskunst aan eenen jongeling, die reeds vroeger blijken van zijnen aanleg gegeven had*.

§ 434. Heeft een werkwoord behalve de woorden, die het regtstreeks beheerscht, nog een zelfstandig naamwoord met zijne voorvoegsels bij zich, dán staan deze laatste woorden doorgaans achteraan, als: *de kogel maakte eene doodelijke wonde in de borst*. Zijn dit evenwel bepalingen van tijd en plaats, dán gaan zij dikwerf vooraf, als: *de kogel maakte dadelijk in zijne borst eene diepe wonde*. Dient echter de nadruk op het beheerschte woord zelf te vallen, dán gaat dit meestal vooraf, als: *hij kocht dit boek gisteren op eene verkooping*.

§ 435. Volgen op een werkwoord verscheidene bepalingen, dán moeten deze altijd in zoodanige orde staan, dat de minder scherpe steeds de meer scherpe bepaling voorafgaat, en die woorden het laatst gesteld worden, welke onmiddellijk tot het werkwoord zelf behooren. Bepalingen van tijd en plaats gaan hierbij vóór alle overige, en wel die van tijd vóór die van plaats, als: *Ballhasar Gerards bragt IN DEN JARE VIJFTIEN HONDERD VIER EN TACHTIG Prins Willem den Eersten TE DELFT MET EEN PISTOOLSCHOT verraderlijk om het leven*. Bij eene al te groote omschrijving mag men evenwel, ter vermijding van onduidelijkheid, somtijds van deze woordschikking afwijken,

en eene bepaling die anders vooraan moest komen, achteraan plaatsen, als: *Egmond en Hoorne gingen, van hunne onschuld bewust, naar de strafplaats* MET EEN GELAAT, WAAROP KALMTE EN ZIELERUST TE LEZEN WAS.

§ 436. Op dezelfde wijze staan alle bijwoorden achter het vervoegde werkwoord, en wel in die orde, dat de bijwoorden van tijd en plaats voorafgaan, daarop die van hoedanigheid volgen, en laatstelijk datgene, hetwelk onmiddellijk tot het werkwoord behoort, als: *de wind woei gisteren morgen bij ons verschrikkelijk hard; — ik zag gisteren tegen den avond de zwarte onweerswolken schielijk over het bosch heendrijven.*

§ 437. Bij werkwoorden, die afscheidbaar met voorzetsels zijn zamengesteld, wordt in de vervoeging het voorzetsel doorgaans achteraan geplaatst, zoodat alle bepalings-woorden tusschen dit voorzetsel en het werkwoord komen, even als zulks het geval is bij de vereeniging van een hulpwoord met een deelwoord, of ook met de onbepaalde wijs, als: *de wind waait heden morgen alle stof van de straten weg.*

§ 438. Hetzelfde heeft plaats met *acht geven*, *acht slaan*, *gehoor geven* en andere zoodanige dubbelledige, niet innig verbonden werkwoorden.

§ 439. Heeft een werkwoord twee of meer onbepaalde wijzen bij zich, dán staan insgelijks alle bepalings-woorden tusschen het werkwoord en deze onbepaalde wijzen, als: *ik heb hem terstond na die gewigtige ontdekking laten gaan; — ik heb hem die zaak met al mijn vermogen willen helpen uitvoeren.* De zamenvoeging van meer onbepaalde wijzen dient echter om de duidelijkheid zoo veel mogelijk vermeden te worden.

§ 440. De onbepaalde wijs met *te* komt ook wel gemeenlijk achter hare bepalingen, als: *ik hoop hem dadelijk na zijne aankomst te zien*; maar bij de vereeniging van een hulpwoord met een deelwoord of eene onbepaalde wijs, is deze woordschikking niet gebruikelijk. Men zegt alsdan: *men heeft hem wijn te drinken gegeven; — ik wenschte hem te leeren kennen.*

Over de verhalende, verbindende en vragende woordschikking.

§ 441. Hetgeen tot dus verre over de schikking der woorden gezegd is, betreft den gewonen en natuurlijke gang onzer

voorstellingen en begrippen. In de Nederlandsche taal is men hieraan echter niet zóó zeer gehouden, dat niet, deels uit hoofde van den aard der rede zelve, deels om den nadruk, in vele gevallen daarvan zou mogen worden afgeweken. — Wanneer wij spreken, dragen wij onze voorstellingen óf zoo voor, als zij elk afzonderlijk in onzen geest opkomen, zonder eenige zamenvoeging der zins-leden, óf wij verbinden daarbij de zindeelen door middel van voegwoorden, óf wij vragen. In het eerste geval ondergaat de natuurlijke orde der woorden geene verandering, maar wel in de beide laatste gevallen. Dien ten gevolge is de woordschikking drieërlei, namelijk : *verhalende*, *verbindende* en *vragende*.

§ 442. Het onderscheidend kenmerk van de *verhalende* of *natuurlijke* woordschikking is, dat het vervoegde werkwoord onmiddellijk achter het onderwerp komt en door zijne bepalingen gevolgd wordt, als : *een edel Vorst zorgt voor het welzijn zijner onderdanen*.

§ 443. De woordschikking, waarbij de zins-leden door voegwoorden of betrekkelijke voornaamwoorden met elkander vereenigd of in verband gebragt worden, noemt men *verbindende*. Zij onderscheidt zich van de beide andere daardoor, dat het werkwoord hier meestal de laatste plaats inneemt, als : *ik was beducht, dewijl ik hem in langen tijd niet gezien had*; — *de menschen, die gewoonlijk allen op hun eigen voorbeeld denken*. Hoezeer nu bij het gebruik der meeste voegwoorden zoodanige woordschikking wordt geboren, zijn er desniettemin eenige, door welke die verandering niet te weeg gebragt wordt, bijv. : *anders, daarenboven, daarentegen, daarom, derhalve, doch, echter, en, evenwel, gevolgelijk, maar, maar ook, niet alleen, nogtans, of, toch, want* enz., als : *ik zou wel schrijven, maar het is mij onmogelijk*.

§ 444. Deze woordschikking wordt ook gebezigd bij de betrekkelijke woordjes : *waqr, waarbij, van waar* enz., en bij de vraagwoorden : *waarom, hoe, wat* enz., wanneer zij geene regtstreeksche vraag aanduiden, bijv. : *ik begrijp niet, waarom op hem gesmaald wordt*; — *gij weet, waar het lijk van Prins Willem V begraven ligt*.

§ 445. Eene derde soort van woordschikking is de *vragende*, zóó genoemd, omdat zij voornamelijk bij vragen gebezigd wordt. Deze woordschikking onderscheidt zich daardoor, dat het vervoegde werkwoord vóór het onderwerp gesteld wordt, hetwelk

daarop doorgaans onmiddellijk volgt, als: *waart gij bij den slag van Austerlitz? — Wanneer is hij in dienst getreden?*

§ 446. Is het onderwerp zelf een vraagwoord, dán heeft er geene afwijking van de natuurlijke woordschikking plaats, als: *wie heeft de Franschen bij Malplaquet geslagen?*

§ 447. Men bedient zich ook van deze woordschikking tot bevelen, verzoeken, aanmoedigen of opwekken, wanneer een voornaamwoord het onderwerp uitdrukt, en de aanvoegende of gebiedende wijs daarbij gebruikt wordt, als: *hadde ik slechts beter gezorgd; — bewijzen wij dit door eenige voorbeelden.*

§ 448. Eindelijk wordt deze woordschikking ook nog meestal gebezigd: 1°. bij het weglaten der voegwoorden *alhoewel, indien, ofschoon* enz., bijv.: *doet hij het, dán zal het mij aangenaam wezen.*

2°. wanneer eenig bijwoord, of een van die vraagwoorden, welke doorgaans niet aan het begin eener rede staan, of eene omstandigheid met een voorzetsel, of in het algemeen eenig deel der rede buiten het onderwerp in den aanvang van eenen zin gesteld wordt, bijv.: *zulk eenen dag had ik nooit beleefd; — omdat gij het verlangt, zal ik het doen; — derwaarts begaf ik mij; — hem is de taak te beurt gevallen.*

c. Over omzettingen en andere geoorloofde vrijheden in de woordschikking.

§ 449. Ter bevordering van behaaglijke verscheidenheid, duidelijkheid en nadruk kan somtijds eene afwijking van de anders gebruikelijke woordschikking verkieslijk wezen. Tot laatstgemeld oogmerk zijn inzonderheid de *omzettingen* dienstig, waarbij eenig ondergeschikt deel der rede, op hetwelk men de opmerkzaamheid bij voorkeur wil gevestigd hebben, op de plaats van het onderwerp, en dus in den aanvang der rede gesteld wordt, als: *ik ben gisteren met mijnen zoon de verschansingen langs gereden*, welke uitdrukking naar gelang van de plaatsing der bepalingen: *met mijnen zoon, gisteren, langs*, andere hoofddenkbeelden verkrijgt.

§ 450. Op de plaats van het onderwerp kunnen om gelijke redenen gesteld worden onbepaalde wijzen, gezegden, voorwerpen en bepalingen van werkwoorden, als: *magtig zijn zij*,

die ons vervolgen; — verbazen moest deze daad allen, die hem kennen; — in zijne aderen gloeide een echt vaderlandsch vuur.

§ 451. Ook bij de vragende woordschikking kan somwijlen met vrucht eene afwijking van de gewone woordschikking plaats hebben, als: *mij zoude hij schrijven? — Hij zoude mij schrijven? — Zoude hij mij schrijven? — Schrijven zoude hij mij?*

§ 452. De nadruk kan in enkele gevallen insgelijks bevorderd worden, door bij vragen of uitroepingen eerst het onderwerp te plaatsen, en daarop den uitroep met een persoonlijk voornaamwoord te doen volgen, bijv.: *de bloem der gezondheid, hoe schielijk verwelkt zij niet.*

§ 453. Nadrukshalve kunnen de leden van eenen volzin in hun geheel omgezet worden, als: *waarom hij dit gedaan heeft, begrijp ik niet.*

§ 454. Somwijlen wordt ook de nadruk bevorderd door eenig denkbeeld, dat bijzonder gewigt heeft, aan het einde van den volzin te plaatsen, als: *vele menschen willen liever, dat men hen vleije met zoete woorden, dan dat zij vernemen het juiste oordeel der verstandigen.*

§ 455. Dat intusschen zoodanige omzetting met oordeel moet aangewend worden, is gemakkelijk te zien. Onder anderen zouden omzettingen, als: *mijne vermaning neme uwe jeugd ter harte; — eens beweent uw graf de liefde, enz.,* der taal geweld aandoen, daar zij den zin hoogst onduidelijk maken.

d. Over de verkeerde woordschikkingen.

§ 456. Sommige gebreken in de woordschikking komen bij den min-geoeffende zoo herhaaldelijk voor, dat we gemeend hebben er in deze en de drie volgende paragrafen bepaald de aandacht op te moeten vestigen. — Een der grootste gebreken in de schikking der woorden bestaat hierin, dat men aan de bepalingen in den zin eene verkeerde plaats geeft, dewijl hierdoor onze uitdrukkingen meestal eene geheel andere bedoeling verkrijgen, dan men zich daarbij voorstelde, als: *ik heb u meer dan anderen begunstigd, en ik heb meer dan anderen u begunstigd.* De uitdrukking: *onze voorvaders althans kenden de vrijheid zoo goed als wij,* verkrijgt drieërlei beteekenis, naar gelang het woord **ALTHANS** achter *voorvaders, vrijheid* of *zoo goed* geplaatst wordt. Soms ook

vervalt men door zoodanige woordschikking tot het ongerijmde, als in : *het is dwaasheid zich tegen de ongevallen des levens te willen wapenen door de opéénstapeling van schatten, tegen WELKE ons niets dan de Voorzienigheid kan beveiligen ; — welke toch slaat in deze uitdrukking op schatten, schoon het bij ongevallen behoort.*

§ 457. Niet minder duisterheid en verwarring kan het menigvuldig gebruik der voornaamwoorden *die, welke, zij, hun* enz. veroorzaken ; om dit te vermijden blijft dikwijls niets anders over, dan aan den ganschen zin eene andere gedaante te geven, zoodat men de betrekkings-woorden niet zoo dikwerf behoeft te bezigen. De volzin : *vele menschen zien met nijdige oogen op het goede, hetwelk anderen bezitten, en denken dat hun roem den hunnen verdonkert, en hunne prijsselijke hoedanigheden hun in het licht staan ; daarom doen zij al wat zij kunnen om daarover eenen nevel te verspreiden, ten einde de glans hunner deugden hen niet in het duister stelle, ware korter en beter op deze of dergelijke wijze uit te drukken : de nijdiggaard zoekt eenen nevel over de prijsselijke hoedanigheden van anderen te verspreiden, opdat hij zelf niet door den glans hunner deugden in het duister gesteld worde.*

§ 458. Voorts wachte men zich doorgaans, die woorden, welke natuurlijk of door voegwoorden met elkander vereenigd zijn, door tusschenvoeging van eenig ander woord te scheiden, bijv. : *van de geheele wereld verlaten hebt gij mij tot u genomen en verzorgd, voor : gij hebt mij, van de geheele wereld verlaten, enz. ; — naarstig is hij en zedig, voor : naarstig en zedig is hij.* Ook dient men te vermijden, het werkwoord door vele en lange tusschenvoegselen af te scheiden van zijn aanhoorig zelfstandig naamwoord, als : *het eenige, hetwelk men van menschen, die alleen in het verzamelen van schatten hunnen wellust stellen en de reine geneugte der weldadigheid nooit gemaakt hebben, verwachten mag, is miskenning, voor : miskenning is het eenige, hetwelk men verwachten mag van menschen, die enz.* Hetzelfde geldt ook omtrent de afscheiding der verleden deelwoorden van hunne hulpwoorden.

§ 459. Eindelijk moet het ook als een ergerlijk misbruik worden aangemerkt, eene geheel nieuwe redenering met een tegenstrevend of redegendend voegwoord te beginnen, dat uitsluitend op iets voorafgaands betrekking heeft ; bijv. : *Maar hij wist zich er uit te redden ; — Want hij versloeg de vijanden bij Wagram, enz.* Ook volzinnen moeten nimmer met zoodanige woordjes worden

aangevangen, welke uitsluitend op het voorgaande slaan, ten zij bij tegenwerping deze niet alleen op het onmiddellijk voorafgaande, maar tevens op een of meer vroegere volzinnen betrekking hebben, bijv.: *'s Keizers vijanden hadden het voornemen opgevat hem te overweldigen. Hiertoe zouden de meeste leger-afdeelingen nog versterkt worden, de bevelhebbers reeds vroeg in de lente langs verschillende kanten met hunne magt in zijne landen binnendringen, en alle onafgebroken tot hetzelfde doel, de vermeerstering der hoofdstad, medewerken. Maar de Keizer liet zich niet verrassen, enz.* — Het voegwoord *en* kan alleen dán in den aanvang van eenen volzin gebezigd worden, wanneer dit tot het geheel der voorafgaande rede in verband staat, of ook wanneer het door herhaling tot het volgende wordt betrekkelijk gemaakt, als in: *En Hannibal én Sertorius hebben de Romeinen met voordeel bestreden.*

Over de juiste samenstelling der volzinnen.

§ 460. In het begin der opmerkingen omtrent de woordgronding (§ 139—156) hebben wij reeds over het wezen en de samenstelling der volzinnen in het algemeen gehandeld. Thans blijft ons nog over aan te toonen, op hoedanige wijze een volzin dient te worden ingerigt, zal hij, met inachtneming der voorgaande gronden van woordvoeging, tevens welluidend op ons gehoor en overtuigend op onze rede werken. Als algemeene vereischten of eigenschappen der volzinnen moeten in de eerste plaats worden aangemerkt: *eenheid, volheid, behoorlijke grootte, juiste plaatsing en evenredigheid der bestanddeelen.*

§ 461. In de volzinnen moet *eenheid* heerschen, dat is: er moet slechts één hoofddenkbeeld in elken volzin bestaan; hieruit volgt, dat men alles daaruit moet weglaten, wat niet in betrekking staat tot dat hoofddenkbeeld, en zorgen, dat alle deelen des volzins met elkander in een natuurlijk verband staan, en wel zóó, dat het eene uit het andere voortvloeit. Deze eenheid der volzinnen wordt verbroken door gedurige verandering van onderwerp der handeling en door ongepaste tusschenzinnen; terwijl het daarenboven nog strijdig is met deze eenheid, den eenparigen voortgang der rede te verbreken, door zonder noodzakelijkheid het onderwerp van toestand, bijv. van den bedrjvenden in den lijdenden, te

doen veranderen. De volgende voorbeelden zullen te dezen aanzien genoegzame opheldering geven. — In den volzin : *de togt der Grieken onder Alexander ging door een onbebouwd land, welks wilde bewoners soberlijk leefden, DAAR hun geheele rijkdom bestond in eene soort van kleine schapen, wier vleesch tranig en onsmakelijk was, dewijl deze dieren gewoonlijk op dooden zeevisch aasden*, is gebrek aan eenheid van hoofddenkbeeld door aanhechting van het tweede gedeelte. — In den volzin : *nadat Prins Willem III TEN ANKER GEKOMEN WAS, ZETTEDEN ZIJ hem aan land, waar hij van alle zijne vrienden VERWELKOMD WERD, welke hem met de grootste blijken van toegenegenheid ONTVINGEN*, is door gedurige verandering van onderwerp de eenheid verbroken. Beter ware : *ten anker gekomen, liet Prins Willem III zich aan land zetten, waar hij van al zijne vrienden verwelkomd en met de grootste blijken van toegenegenheid ontvangen werd.* — In den volzin : *bedachtzaamheid in eenen veldheer MAAKT zijne vijanden omzigtig, VERWEKT vertrouwen op zijn beleid bij zijne wapenbroeders, en meestal WORDEN hierdoor de zoo noodlottige gevolgen van eene verrassing VOORKOMEN*, wordt de eenparige voortgang door verandering van toestand verbroken. Beter ware : *bedachtzaamheid in eenen veldheer maakt zijne vijanden omzigtig, verwekt vertrouwen op zijn beleid bij zijne wapenbroeders, en voorkomt meestal de zoo noodlottige gevolgen eener verrassing.* — Navolgenswaardig in eenheid is de volzin : *in het laatst der vorige eeuw, toen alle godsdienstige drijfveeren voor de groote menigte zoo veel van hare kracht verloren hadden, bleef, om den mensch te dringen ook dán overeenkomstig de wet te handelen, wanneer hem geene openbare regtbank vervolgen kon, den weldenkende geen ander hulpmiddel over dan de opvoeding.*

§ 462. De volheid des volzins bestaat in de ondersteuning der hoofdgedachte door gepasten rijkdom van bijkomende omstandigheden, bijv. het eenvoudige voorstel : *zelfs de booswicht kan aan de deugd zijne achting niet ontzeggen*, verkrijgt door de volgende uitbreiding eene ronding, welke het verstand meer te denken geeft en tevens aangenamer voor het gehoor is, of wel de volzin verkrijgt eene wenschelijke volheid, als : *hoe verhard de booswicht ook zijn moge, welke misdaden hij ook in staat zij te bedrijven; zijn innerlijk gevoel dwingt hem nogtans hoogachting af voor de deugd.* Deze volheid moet echter uit de zaak zelve genomen worden, en even ver van nutteloozen overvloed, als van droogheid verwijderd

zijn, dat is : de volheid moet *gepast* wezen. Verandert men toch bovenstaanden volzin in den volgenden : *de booswicht, den naam van mensch onwaardig, boezemt ons het grootste afgrijzen in; alleen bedacht misdaden te bedrijven, waarin hij zelfs genoeg schijnt te vinden, zijn de zwaarste straffen naauwelijks toereikende om hem in bedwang te houden; zijn innerlijk gevoel dwingt hem nogtans, ondanks zich zelven, hoogachting af voor de deugd; dán wordt zoodanige uitbreiding niet alleen te wijdloopig, maar de gedachte, die men wil uitdrukken, door ongepaste tusschenvoeging geheel uit haar verband gerukt. Even navolgenswaardig in gepaste volheid als in eenheid is de volzin : de Romeinen, die anders de regtvaardigheid in groote eer hielden, streefden met zoo veel drift naar de opperheerschappij der wereld, dat zij zich, om deze te verwerven, de schandelijkste onregtvaardigheden veroorloofden.*

§ 463. In eenen volzin moet evenzeer eene *behoorlijke en juiste plaatsing* der leden in acht genomen worden, als zulks ten aanzien der bepalingen in § 456 werd voorgeschreven. Verzuim hiervan kan groote dubbelzinnigheid en verwarring te weeg brengen, vooral bij het opnemen van bijkomende omstandigheden en het invlechten van tusschenzinnen. In den volzin : *ik zend u hiernevens eenige nieuwe boeken om aan uw verlangen te voldoen, als een blijk van den voortdurenden bloei onzer letterkunde, met de eerste gelegenheid, heerscht met betrekking tot de plaatsing der zins-leden volslagen verwarring, zoodat hij nagenoeg onverstaanbaar wordt. Beter ware : om aan uw verlangen te voldoen, zend ik u hiernevens met de eerste gelegenheid eenige nieuwe boeken, als een blijk van den voortdurenden bloei onzer letterkunde.* — In den volzin : *zijn dit ontwerpen, waaraan iemand, die, in het land geboren is, in welken staat of in welke omstandigheden het ook zij, zich zoude schamen zijne goedkeuring te geven?* is het twijfelachtig, of de tusschenzin *in welken ook zij tot het voorgaande of tot het volgende behoore :* in het eerste geval ware beter : *zijn dit ontwerpen, waaraan enig inboorling, in welken staat of in welke omstandigheden ook geplaatst, zich zoude schamen zijne goedkeuring te geven?* In het tweede geval ware beter : *zijn dit ontwerpen, waaraan iemand, die in het land geboren is, zich zoude schamen, in welken staat of in welke omstandigheden het ook zij, zijne goedkeuring te geven?* Voortreffelijk met betrekking tot de schikking der zins-leden is het

volgende: *eer ik tot de zaak kom, welke het voorwerp van ons onderzoek uitmaakt, meen ik de beschuldigingen, die zoo wel in den raad dikwijls door onze tegenstanders, als ook menigwerf in de volksvergaderingen door de aanklagers uitgestrooid zijn, te moeten wederleggen, opdat gij elk vooroordeel verwijderen, en de zaak, welke geregteijk beslist zal worden, duidelijke doorzien moogt.* Door de juiste schikking der zins-leden, doet hier de lengte van den volzin aan de verstaanbaarheid geenerlei nadeel.

§ 464. Als een gevolg van dit vereischte der volzinnen mag men aannemen, dat woorden, welke *vereenigde denkbeelden* uitdrukken, zoo veel mogelijk bij elkander moeten geplaatst worden. Dien ten gevolge mogen de bijvoegelijke naamwoorden, bijwoorden, voorzetsels en voornaamwoorden, vooral de betrekkelijke, niet te ver van de woorden, waarop zij betrekking hebben, verwijderd worden. Bijv. de volzin: *zoo als de ondervinding dagelijks bewijst, is spaarzaamheid zoo wel voor den meer- als minvermogende aanbevelenswaardig*, ware minder goed aldus: *spaarzaamheid is niet slechts voor den min-, maar, zoo als de ondervinding dagelijks bewijst, ook voor den meervermogende aanbevelenswaardig*. Uit dezen regel vloeit ook voort, dat men aan het einde van eenen volzin de zamenstooting van de werkwoorden der zins-leden moet vermijden, waartoe anders het voorschrift, den volzin met volle en welklinkende woorden te doen eindigen (§ 468), zeer spoedig aanleiding zou kunnen geven, bijv. in de uitdrukking: *men moet zich voor overijling, waartoe ligtelijk zulke menschen, die niet gewoon zijn na te denken, vervallen, wachten*. Beter ware: *men moet zich wachten voor overijling, waartoe zulke menschen ligtelijk vervallen, die niet gewoon zijn na te denken*.

§ 465. Voorts moeten in eenen volzin *de hoofddenkbeelden in het helderst licht* geplaatst worden. Gebrekkig te dien aanzien is het volgende: *Willem III landde in November 1688 met eene vloot in Torbay op de zuidwest-kust van Engeland, ten einde de staatkundige en godsdienstige vrijheid der Engelschen, gelijk zijn oogmerk was, te herstellen en te bevestigen*. Beter ware: *ten einde zijn oogmerk, herstel en bevestiging van de staatkundige en godsdienstige vrijheid der Engelschen, te volvoeren, landde Willem III in November 1688 met eene vloot te Torbay op de zuidwest-kust van Engeland*.

§ 466. De volzinnen moeten niet overladen zijn, dat is: hunne lengte moet niet onmatig, en ook die hunner leden niet te groot zijn, dewijl zij anders door te sterke inspanning vermoeijen, en alzoo eenheid en zamenhang verliezen. Verwerpelijk te dien aanzien is het volgende: *de Korinthiërs, gebelgd dat de Atheners den Korcyraeërs hulp verleend hadden, en Potidaea wegens afvalligheid van het bondgenootschap onderwerpen wilden, haalden Sparta over om eischen (met name de vrijlating aller Grieken) te doen, wier te verwachten afwijzing tot den door wederzijdsche verbittering onvermijdelijk geworden oorlog voerde, welke niet slechts een strijd tusschen staten bleef, maar zulks ook tusschen stammen (de Ionische en de Dorische) en tusschen staatsvormen (Demokratie en Aristokratie) werd, en welke met menigvuldige trouweloosheid en woeste wreedheid gepaard ging, terwijl niet zelden dezelfde staat hierbij in verschillende partijen verdeeld was.* — Evenzoo: *de gewigtigste plaatsen van het oostelijk hoofdgebied van Europa's binnenhandel gedurende het laatste tijdperk der middel-eeuwen waren Weenen en Regensburg, welke zoo wel voor den handel — waarvan eenerzijds Indische, Grieksche en Hongaarsche waren, anderzijds voortbrengselen van Deutsche en Nederlandsche kunstlijst de voorwerpen uitmaakten, — tusschen Constantinopel en westelijk Europa, tusschen Donau en Rijn, als ook voor dien tusschen de noordelijke landen van Europa, tusschen Dantzig, Kiev en Venetië, tot stapelplaatsen dienden; aan dezen laatsten handelstak hadden echter ook Breslau en Praag een aanzienlijk aandeel: — in het westelijk hoofdgebied van dien handel deed Troyes, later ook Genua en Lyon, hetzelfde ten opzichte van het verkeer der Nederlanden en van noordelijk Frankrijk met zuidelijk Frankrijk en Lombardije; maar deze handel werd reeds sedert het begin der veertiende eeuw door het ontstaan van een levendig onmiddellijk verkeer ter zee tusschen de kustlanden van zuidelijk Europa en de Nederlanden en Engeland verminderd: — voor het middelste hoofdgebied van dien handel waren de hoofdplaatsen Augsburg en vooral Neurenberg (welks handel, uitgebreider dan die der eerste stad, zich over geheel Duitschland naar Frankrijk, de Nederlanden, Italië en Polen uitstreckte), verder Frankfort en Keulen, hetwelk een regt van overlading bezat: — het handelsgebied der Hanse eindelijk, welke tegen het einde van dit tijdperk meer en meer het overwigt der Nederlandsche scheepvaart begon te gevoelen, omvatte alle kusten van noordelijk en westelijk Europa*

van Nowgorod tot Lissabon, en Brugge en Lubeck waren de hoofdmarkten voor den ruilhandel van noordsche voortbrengselen tegen de voortbrengselen en fabriekwaren van zuidelijk en westelijk Europa. Geschikte verdeeling van zoodanige volzinnen in meerdere kleinere is aan te prijzen. Hierbij moet men echter het tegenovergesteld uiterste vermijden, van de rede in menigvuldige kleinere volzinnen te versnipperen, waardoor men vaak uiterst eentonig wordt, bijv.: *Er is eene geschiktheid, anderen belagchelijk te maken. Zij heeft eene dubbelzinnige waarde. Zij moet derhalve in toom gehouden worden. Ook de volkomenste menschen hebben zwakheden. Deze op te sporen is gemakkelijk. Het is trouwens kleingeestig, dikwijls boosaardig, de zwakheden van anderen belagchelijk te maken.* 't Spreekt echter van zelf, dat niet immer dezelfde zinsbouw kan gebezigd worden, en dat nu eens *doorsneden*, dan weder *zamen-vattende* volzinnen beter passen aan den aard van het onderwerp of aan het doel der voorstelling. De laatsten geven door hunne uitgebreidheid en rijkdom gewigt en statigheid aan de uitdrukking, en paren alzoo bij eene betoogende voordragt diepte van navorsching aan de bezadigdheid van den ernst: de eersten daarentegen, meestal eenledige volzinnen, vormen de taal van 't gesprek, van de sterke gemoeds-aandoening en van de losse en verhalende voordragt.

§ 467. Men moet dan ook trachten in de verbinding der volzinnen *verscheidenheid* te brengen, door lange en korte volzinnen met elkander te doen afwisselen; terwijl men tevens tusschen de volzinnen, alsmede tusschen hunne leden en woorden gepaste *evenredigheid* en *opklimming* dient in acht te nemen. Zoo moet, wanneer twee dingen met elkander vergeleken of tegen elkander overgesteld worden, in de laatste leden en woorden des volzins zekere gelijkheid en evenredigheid van denkbeelden en uitdrukkingen plaats hebben. Bij de opklimming moet men zorgen, dat eene sterke uitdrukking nimmer door eene zwakkere gevolgd worden, bijv.: *roof, moord, brooddronkenheid, dartelheid en moedwil kenmerkten den doortogt der vijandelijke legers*; daar *roof* en *moord* hier veel sterker van beteekenis zijn dan de volgende woorden, ware het beter te schrijven: *brooddronkenheid, dartelheid, moedwil, roof en moord kenmerkten den doortogt der vijandelijke legers.* — Ter bevordering van de bedoelde evenredigheid en opklimming plaatse men, wanneer een volzin uit twee leden bestaat,

het langste aan het einde, omdat de volzin, aldus verdeeld, gemakkelijker is uit te spreken, en het kortste lid bij overgang tot het tweede beter in de gedachten gehouden, en alzoo het verband beider leden duidelijker ingezien wordt. Verwerpelijk ten opzichte van de gevorderde evenredigheid en opklimming is het volgende: *zij, die Jakobus II hebben AANGESPOORD EN HEM DEN RAAD GEGEVEN, de staatkundige en godsdienstige vrijheid zijner onderdanen te beperken, waren geen vrienden van hun vaderland, even min als de raadslieden van Karel I. Beter ware: even min als de raadslieden van Karel I vrienden van hun vaderland kunnen genoemd worden, mogen het diegenen, welke Jakobus II den raad gegeven en hem aangespoord hebben, de enz.* Op gelijke wijze handelen, wanneer de volzinnen uit meer dan twee leden bestaan; maar zorgte tevens, dat de leden niet te veel van elkander verschillen, en ieder lid op zich zelf genoegzame ronding hebbe.— Men voege verder geene onmiddellijk op elkander volgende voorstellen, ten zij bij opsomming, met *hetzelfde* woord aan elkander, daar zulks eenen wanklank veroorzaakt. Bij zoodanige opsomming kan ook wel het nazindeel met betrekking tot de voorzindeelen zeer kort moeten zijn, bijv.: *wanneer alles tegen mij zamengezworen heeft; wanneer, wat ik ook zegge, iedere verdediging ten kwade geduid wordt; wanneer enz.: zoo moet ik wel zwijgen.*

§ 468. Ook dient men bij het slot van eenen volzin vooral opmerkzaam te wezen, om geene eenlettergropige woorden en onbeduidende woorden, zoo als de kleinere rededeelen zijn, te gebruiken, ten zij op zoodanige woordjes de hoofdnadruk valle, bijv.: *veeltijds vergeet men weldaden, maar beleedigingen NIMMER.* In het algemeen dient men bij behoorlijke lengte van het laatste lid, volle en welklinkende woorden tot sluiting te bezigen. Hierbij moet echter het gestelde in § 464 worden in acht genomen, terwijl men eindelijk ook dient te zorgen, met geene naslepde bepaling den zin te sluiten. Verwerpelijk zijn ten aanzien der slotwoorden de volgende volzinnen: *in tijden van spanning, bij gevaarvollen oorlog, hervorming in het staatswezen, als anderzins, VANGT gewoonlijk voor wetenschappen en fraaije letteren een nieuw en schitterend tijdperk AAN; beter ware voor: vangt aan te bezigen: wordt geboren.— Met de schriften van Cicero zijn onze regtsgeleerden meer bekend, dan met die van Demosthenes,*

welke nogtans den eerste zeer ver overtreft, TEN MINSTE ALS REDE-
 NAAR, VOOR: *welke nogtans den eerste, ten minste als redenaar,*
zeer verre overtreft.

§ 469. Ter bevordering van kortheid, nadruk en levendig-
 heid van voordragt, kan men dikwijls twee of meer voorstellen
 door weglating der voegwoorden zamentrekken, hoezeer zulks
 altijd afkeuring verdient, wanneer meer dan één onderwerp in
 zoodanige voorstellen voorkomt. De *zamentrekking* kan op meni-
 gerlei wijze plaats hebben, maar vooral door *bijvoegelijke naam-*
woorden, die in dit geval als bijwoorden voorkomen, en door
deelwoorden, die zoo wel als de bijvoegelijke naamwoorden on-
 verbogen blijven. Eenige voorbeelden zullen deswege genoegzame
 opheldering geven :

1°. Kan een onverbogen bijvoegelijk naamwoord tot zamen-
 trekking van twee of meer volzinnen dienen, als : *Prins Willem I,*
 ONSTERFELIJK *door zijne daden, zal steeds* enz., VOOR : DIE *on-*
sterfelijk was ; — TE VREDEN *met de vrijheid van Rome verzekerd*
te hebben, legde Camillus het Dictatorschap neder, VOOR : DAAR
hij te vreden was ; — GROOT *in gevaren, STOUT in het ontwerpen,*
 SNEL *in het uitvoeren, ondernam hij alles,* VOOR : HIJ, DIE *groot*
was in enz.

2°. Kan op gelijke wijze het verleden deelwoord ter zamen-
 trekking van twee of meer volzinnen dienen, als : *Frederik II*
stierf, van al zijne onderdanen BEWEEND, VOOR : EN *werd van al*
zijne onderdanen beweend ; — GENOMEN, *helgeen gij vreest is waar,*
 VOOR : WANNEER *men aanneemt, dat hetgeen gij vreest is* ; —
door zijne vrienden VERLATEN, door zijne vijanden VERVOLGD,
vlood Marius naar afgelegen streken, — VOOR : *Marius, DIE door*
zijne vrienden verlaten was, enz.

3°. Wordt ook het tegenwoordig deelwoord tot zamentrekking
 der volzinnen gebezigd, als : *hij kwam LAGCHENDE in de kamer,*
 VOOR : *hij LACHTTE, toen ik in de kamer kwam* ; — *Marlborough,*
Eugenius te hulp KOMENDE, noodzaakte de Franschen af te trekken,
 VOOR : *Marlborough KWAM Eugenius te hulp, EN noodzaakte* enz. ; —
 ZIENDE, *dat aller oogen op hen gevestigd waren, bleven zij rustig,*
 VOOR : OMDAT *zij zagen, dat* enz.

VIJFDE HOOFDSTUK.

OVER DE ZINSCHIEDING.

Over de schei- en zintekens.

§ 470. Niet alleen vermoëijend, maar zelfs onverstaanbaar zoude het zijn, wanneer men onafgebroken over iets bleef voortspreken of lezen, zonder van tijd tot tijd te rusten. Ter aanwijzing van de plaatsen, waar dit in overeenstemming met den aard der rede behoort te geschieden, bedient men zich van zekere teekens, welke onder den naam van *scheiteekens* bekend zijn. — Hiermede verwant zijn de *zintekens*, welke ter aanduiding van de verschillende wijzen van uitdrukking, en van den aard onzer gemoedsbeweging moeten dienen. Beide soorten worden onder den naam van *leesteekens* begrepen.

§ 471. Tot de *scheiteekens* brengt men de *komma* (,), het *kommapunt* (;), het *dubbele punt* (:) en het *punt* (.); zij worden door slechts twee verschillende teekens en door hunne zamenstelling voortgebracht.

§ 472. De beteekenis eener uitdrukking verschilt naar gelang van de plaatsing der scheiteekens. Zoo leverde een der regters over Karel I, Koning van Engeland, zijn stembriefje zonder scheiteekens in, zoodat hieruit naar welgevallen de veroordeeling of de vrijspraak des Konings kon worden gelezen. De uitdrukking: *schrijven, niet spreken moet gij*, verandert, door verplaatsing der komma achter *niet*, geheel van beteekenis. Evenzoo is het met de volgende uitdrukkingen, *de Rhijn verdeelt zich in twee armen boven Pannerden, bij Westervoort, bij Wijk bij Duurstede en bij Utrecht*; — *de Rhijn verdeelt zich in twee armen boven Pannerden bij Westervoort, bij Duurstede en bij Utrecht*. — *In plaats van zich, met hulp der inboorlingen, van Spanje onafhankelijk te maken, zocht Pizarro de goedkeuring des Konings te verwerven*; — *in plaats van zich, met hulp der inboorlingen van Spanje, onafhankelijk te maken, zocht Pizarro de goedkeuring des Konings te verwerven*. — *De gemeenten K. en L., vertegenwoordigd door hare burgemeesters, en mede-eigenaren besloten tot den verkoop van de*

gemeenschappelijke bezittingen; — *de gemeenten K. en L., verlegenwoordigd door hare burgemeesters en mede-eigenaren, besloten tot den verkoop van de gemeenschappelijke bezittingen.*— Hieruit blijkt, dat de plaatsing der scheiteekens van geen gering belang is, en een onontbeerlijk hulpmiddel tot de juiste uitdrukking der gedachte. De uitgebreidheid der zindeelen, de vrees voor niet genoegzame afscheiding bij het lezen, het verlangen om bepaald op eenig gedeelte der rede de aandacht te vestigen, het bespoedigen van den gang der gedachten, enz., geven den schrijver meermalen aanleiding, de rust of grooter of kleiner te nemen; in het algemeen echter kan men eenige vaste regelen tot grondslag nemen, waarvan hier de voornaamste volgen.

a. Over de komma.

§ 473. Men bedient zich van de komma ter aanwijzing van de kleinste door teekens uit te drukken rust. Men leert voornamelijk door haar het innerlijk zamenstel der volzinnen kennen, en kan haar vooral ter plaatse, waar het voegwoord onbreekt, niet missen.

§ 474. De *komma* wordt hoofdzakelijk gebruikt :

1°. tusschen verscheidene bij elkander geplaatste onderwerpen of gezegden, die tot dezelfde gedachte betrekking hebben, en niet door voegwoorden verbonden zijn, als : *vleesch, brood, geschut, kruid : alles ontbreekt*; — *Luther was gevat, geleerd, koen, werkzaam en regtschapen; maar vele zijner tijdgenooten haatten en vervolgden hem.* Heeft het gezegde eene nadere bepaling of aanvulling, dán moet de komma daarachter geplaatst worden, bijv. : *hij was te paard in volle wapenrusting, fier op zijne zegepraal, onbekommerd om 't geen gebeuren kon*; — *Rotterdam, eene der fraaiste steden van ons vaderland, is doorsneden met grachten, rijk in schoone gebouwen, bloeiend door koophandel, en munt boven de meeste landsteden en vele zeehavens uit.* Ook verscheidene, nevens elkander geplaatste voorwerpen, behoorende bij hetzelfde gezegde, worden door eene komma gescheiden, bijv. : *zij hield er katten, honden, sijsjes en papegaaijen op na.*

2°. hetzelfde is toepasselijk op de werkwoorden, als zijnde niets anders dan met het koppelwoord *zijn* vereenigde gezegden, bijv. : *hij leest, spreekt en schrijft zeer vlug*; — *een goed huisvader onderhoudt, beschermt en verzorgt gade en kroost.* Ook plaatst

men de komma tusschen die bijwoorden en voorzetsels, welke op hetzelfde denkbeeld betrekking hebben, bijv.: *dat is alom, allezins, altijd en door allen geloofd*; — *van, met of door wien hebt gij het bericht ontvangen?*

3°. ter aanwijzing der afscheiding van bij elkander behoorende denkbeelden, ten gevolge waarvan elk tusschenvoegsel tusschen twee komma's moet geplaatst worden, als: *hij viel, door zijne krijgsmakkers beweend, als offer zijner kloekmoedigheid*; — *Hendrik de Vierde, een der beste Koningen van Frankrijk, werd door Ravailac vermoord*. Wat wezentlijk tot den zin eens voorstels behoort kan echter niet als tusschenvoegsel worden aangemerkt, weshalve het *doel, middel of wijze* eener werking niet tusschen komma's moeten geplaatst worden, bijv.: *hij heeft dikwijls zijnen haat tegen mijnen broeder ten sterkste doen blijken*; — *ik ben altijd voor de toemeloosheid zijner hartstogten beducht geweest*. Deze regel wordt somwijlen, doch ten onregte, verworpen door enkele schrijvers, die, naar zij meenen ter behartiging der duidelijkheid, gewoon zijn alles, wat niet tot een voorstel in zijnen eenvoudigsten vorm behoort, af te scheiden, en dus alle bijwoorden en verdere omstandigheden tusschen komma's plaatsen, bijv.: *hij heeft, dikwijls, zijnen haat tegen mijnen broeder, ten sterkste, doen blijken*. Zoodanige wijze van zinscheiding bevordert de onduidelijkheid en vermoeit den geest, in plaats van dezen overeenkomstig het doel der zinscheiding te hulp te komen. Het volgend voorbeeld zal zulks overtuigend genoeg aantoonen: *hij beklom, met zijn volk, den wal, en drong, terstond, door rook en vlammen, tot een onaanzienlijk huis, in eene zijstraat door, spoedde zich, naar binnen, enz.* Men dient hierbij vooral de stelling van een onzer voortreffelijkste taalgeleerden in het oog te houden, dat komma's merkpaaltjes zijn langs het pad, en geene hekken of sluitboomen, die den wandelenden adem ophouden of stuiten. Alleen nadrukshalve kunnen bijwoorden of bijwoordelijke uitdrukkingen somwijlen tusschen komma's voorkomen, en alsdan moeten zij steeds met veranderde stembuiging worden uitgesproken, bijv.: *zij bleven steeds in onderhandeling met de stad, het zij om tot een gewenscht verdrag te geraken, het zij om er, onverhoeds, op aan te vallen*.

4°. vóór alle omschrijvingen, ter nadere bepaling of verklaring van eenig onderwerp of gezegde dienende, ten gevolge waarvan

in het bijzonder de betrekkelijke voornaamwoorden meest altijd door eene komma worden voorafgegaan, bijv.: *de man, wiens daden wij kennen*; — *gisteren zag ik Bolivar, den bevrijder van Zuid-Amerika*; — *gij weet, wat ik verrigt heb*.

5°. vóór de voegwoorden moet steeds eene komma geplaatst worden, wanneer zij geheele voorstellen zaamverbinden, als: *eene Spartaansche vrouw overreikte eens haren zoon zijn schild, en zeide tot hem: óf niet, óf er op*. Ook moet eene komma vóór het voegwoord geplaatst worden, wanneer de werkwoorden, die in de voorstellen voorkomen, in verschillende tijden gebezigd worden, als: *ik heb er nooit aan getwijfeld, en zie thans, dat ik volmaakt gelijk heb*.

6°. wanneer eenig voegwoord verzwegen wordt, zoo plaatst men de teekens, als of dit woord er werkelijk stond, bijv.: *als ik het zie, (dán) zal ik het gelooven*.

7°. vóór verklarende voorstellen staat mede eene komma, als: *hij vroeg mij, of ik vertrekken wilde*. Ontbreken echter de verbindende woordjes *als* of *dat* bij de onbepaalde wijs, dán vervalt de komma, als: *hij beval mij te spreken, voor: hij beval mij, dat ik spreken zou*.

8°. bij omzettingen van twee of meer door komma's gescheiden zins-leden onderling, blijft het scheiteeken tusschen de leden behouden, bijv.: *die pek aantast, bezoedelt zich*; — *wat ik hem medegedeeld heb, weet gij*; — *u te bevrijden, is ons voornemen*.

§ 475. Geene komma moet geplaatst worden vóór de voegwoorden, wanneer zij enkele woorden of deelen van voorstellen zamen verbinden, als: *hij ontving mij gul en met voorkomende vriendelijkheid*; — *men moet eten om te leven, maar niet leven om te eten*; — *hij heeft noch verstand noch geld*; — *ziek en zwak, geduldig en lijdzaam, edel van geboorte en hart, verheven van ziel, welgemaakt van leden, en bevallig van houding en spraak was hij*. Wanneer een bijvoegelijk naamwoord zoodanig met het aanhoorig zelfstandig naamwoord verbonden is, dat beide te zamen een onverdeeld begrip vormen, dán neemt deze uitdrukking een bijvoegelijk naamwoord, zonder komma achter zich, voorop, bijv.: *nieuwe Delftsche boter*; zulks beteekent *nieuwe, geen oude Delftsche boter*, terwijl *nieuwe, Delftsche boter* zou willen zeggen: *nieuwe, en wel Delftsche boter*; — *de eerste*

Wetgevende Vergadering kwam bijéén heeft mede dergelijk verschil in beteekenis met: *de eerste, Wetgevende Vergadering kwam bijéén*.

b. Over het komma-punt.

§ 476. Het komma-punt dient in het algemeen tot het aanwijzen eener eenigzins langere rust, dan bij de komma het geval is. Wanneer derhalve twee gedachten onderling niet in het gewone, naauwe verband staan, is geene kleinere rust dan die van het komma-punt te gedoogen.

§ 477. Dit teeken wordt hoofdzakelijk gebezigd :

1°. tusschen voor- en nazindeelen (zie § 153), onverschillig of nazindeelen volstrekt of wel betrekkelijk zijn, de voorstellen mogen dan lang of kort wezen, bijv. bij volstrekte nazindeelen : *hoe moeilijker de kennis der krijgskunst is; zoo veel te meer moeten wij ons haar trachten eigen te maken; — óf gij betaalt mij; óf ik klaag u aan.* — Bij betrekkelijke nazindeelen : *ik heb u alle middelen aan de hand gegeven; maar nu hoop ik ook, dat gij er u verder in oefenen zult* ⁽¹⁾.

2°. wanneer één voorzindeel door meerdere nazindeelen gevolgd, of wel, omgekeerd, één nazindeel door meerdere voorzindeelen wordt voorafgegaan; alsdan moet men tusschen de zamenstellende deelen, waaruit het voor- en nazindeel bestaat, een komma-punt, en tusschen het geheele voor- en nazindeel een dubbel-punt plaatsen: worden echter de twee laatste deelen van het nazindeel door het voegwoord *en* met elkander verbonden, dán mag vóór dit voegwoord geen komma-punt, maar alleen eene komma gebezigd worden, bijv.: *wanneer gij dezen regel volkomen begrijpt; wannecr gij er u genoegzaam in geoefend hebt: zoo zult gij zeer goed weten, in welk geval gij u van het een of het ander dezer scheidteekens moet bedienen.* — *Eene algemeene veredeling is het doel, naar hetwelk alles streeft: DAAROM gaf ons de Voorzienigheid zoo veel aanleg tot het goede; DAAROM schonk zij der natuur zoo vele bekoorlijkheden; DAAROM wekte zij door menigvuldige middelen de rede uit hare sluimering, en DAAROM gaan wij eens in eene betere orde van dingen over.*

(1) Deze regel wordt echter geenszins altijd gevolgd, daar men dikwerf aan de bespoediging van den gang zijner gedachten de voorkeur geeft. Vergel. § 472.

3°. zoodra meerdere bijzondere begrippen, die elk op zich zelf reeds door komma's verdeeld zijn, onderling verbonden en verder voortgezet worden, zonder tot elkander als voor- en nazindeel in betrekking te staan, bijv.: *wij hebben het niet altijd in onze magt, de zaken naar welgevallen te regelen; dikwijls worden wij tegen wil en dank genoodzaakt, ons naar den wil van anderen te schikken; dikwijls worden wij in onze beste verwachtingen door eene schijnbare kleinigheid te leur gesteld; dikwijls zijn al onze pogingen vergeefsch ter afwering van een onvoorzien onheil; zelfs zien wij ons somtijds gedwongen, tegen onze belangen te handelen, en, niettegenstaande wij de nadeelige gevolgen daarvan vooruitzien, juist datgene te doen, wat wij wenschen te vermijden.*

4°. achter zoodanige nazindeelen, waar eigenlijk een vraag- of uitroep teken behoorde te komen, wanneer men dit teken eerst aan het einde der geheele rede plaatst, als: *welk veldheer kan zeggen dat hij altijd onberispelijk gehandeld heeft; dat hij nooit van de voorschriften der krijgskunst is afgeweken; dat hij altijd zijne pogingen met den besten uitslag heeft bekroond gezien, enz.?*

5°. wanneer ten opzichte van den geheelen zin wel is waar elk onderdeel afzonderlijk opgegeven, maar evenwel als met de overige onderdeelen van gelijke waarde gedacht wordt, als:

Eigenschappen van den waren held.

1°. *Hij zal nimmer zijnen wapenbroeder zoeken te benadeelen;*

2°. *hij koestert nooit eenigen nijd;*

3°. *hij tracht nimmer de verdiensten van een ander in een ongunstig daglicht te stellen;*

4°. *hij is altijd bereid zijnen medemensch hulp te bewijzen;*

5°. *hij staat in alle gevaren pal, enz.*

6°. wanneer het volgende zindeel dienen moet ter verklaring van het voorgaande, bijv.: *lezen, schrijven en rekenen zijn onontbeerlijke kundigheden; geen beroep toch, hoe gering ook, kan zonder haar behoorlijk beoefend worden.*

c. Over het dubbele punt.

§ 478. Het *dubbele punt* wijst eene eenigzins grootere rust aan in het lezen dan het komma-punt, en wordt vooral ge- bezigd:

1°. wanneer men een *hoofdvoorstel* aankondigt, het zij men daarbij zich zelve, het zij iemand anders sprekend invoert, bijv.: *wij willen de vraag oplossen: in hoe verre kan een wel-ingerigt leger tot de zelfstandigheid van eenen Staat bijdragen;— God sprak: daar zij licht;— Stolberg zeide: die altijd lagchen kan, is gewis een deugniet.*

2°. tusschen het zamengestelde voor- en nazindeel in zoodanige volzinnen, waarin het nazindeel door meerdere voorzindeelen voorafgegaan, of een dezer laatste door meerdere der eerstgemelde gevolgd wordt, en deze door een komma-punt van elkander gescheiden zijn (zie § 477, 2°).

d. Over het punt.

§ 479. Het *punt*, dat de grootste rust bij het lezen uitdrukt, dient om het einde van eenen volzin aan te wijzen, en wordt dus gebezigd:

1°. om *algemeene en ondergeschikte* voorstellen van elkander af te scheiden, als: *De leugenaar maakt zich zelve verachtelijk. Ieder deugdzaam en verstandig mensch zal deze waarheid erkennen.*

2°. ter scheiding van *gelijkgeordende* voorstellen, dat is, van zulke voorstellen, welke op elkander volgen, zonder dat het eene tot verklaring van het andere noodig zij, en welke men alzoo als algemeen en gelijkwaardig voorop plaatst, om vervolgens uit beide te gelijk iets af te leiden. Daar nu een voegwoord in een voorstel altijd het kenmerk van ondergeschiktheid is, zoo worden zoodanige gelijkgeordende voorstellen nimmer door voegwoorden verbonden, bijv.: *Tiberius Gracchus oefende in vroegeren tijd eenen grooten invloed uit op de bevolking van Rome. De bewoners van Ierland luisterden gedurende vele jaren met vertrouwen naar de stem van Daniël O'Connell. Hoogst belangrijk zoude het zijn eene vergelijking tusschen deze beide volksleiders te maken.*

§ 480. Is het verband tusschen op elkander volgende zinnen niet zoo naauw, dat zij te zamen in onmiddellijke betrekking staan, en zijn zij niet als dadelijk ondergeschikte denkbeelden aan te merken, dán bezigt men achter het punt een dwarsstreepje, bijv.: *Door gezonde spijzen verkrijgt het ligchaam behoorlijk voedsel.— Men vermijde het gebruik van te sterk gekruide spijzen.— Zware spijzen veroorzaken dikwerf, enz.—* Geheel nieuwe redeneringen worden altijd aan het hoofd van eenen regel begonnen.

§ 481. Men moet in eene rede nimmer tot den eenvoudigsten vorm gebragte voorstellen als volzinnen op elkander doen volgen, daar zulks dikwerf aanleiding tot verwarring en althans steeds tot gebrek aan zamenhang geeft, als : *Hij kwam te huis. Hij zette zich aan tafel. Hij at. Hij dronk. Hij legde mes en vork neder. Hij stond op. Hij ging in den tuin, enz.*

§ 482. Het punt kan ook, naar gelang van den aard der uitdrukking, óf door een vraag- óf door een uitroep-teeken vervangen worden. Beide zinteekens worden door ons in § 484—486 behandeld.

e. Over de zinteekens.

§ 483. In de eerste plaats wordt ook het *punt*, óf alleen óf door verdubbeling, als *zinteeke*n gebezigd. Het *dubbele punt* toch wordt als zoodanig gebruikt tot aanwijzing eener verklaring achter de woordjes *dat is, versta, bij voorbeeld* en dergelijke, als : *Napoleon I voerde het continentaal-stelsel in, dat is : hij verbood den invoer van alle Britsche waren op het vasteland van Europa.*

Het *punt* alleen wordt als zinteeke n gebezigd ter aanduiding eener verordening, als : *Z.M. voor : Zijne Majesteit ; — H.K.K.H. voor : Hare Keizerlijke Koninklijke Hoogheid ; — bijv. voor : bij voorbeeld ; —* Wagenaar, *Vaderl. Gesch., D. X, bl. 9.* — Ook als onderscheidings-teeken op de *i* en *j* (doch geenszins op *I* en *J*).

§ 484. Het *vraagteeken* (?) wordt geplaatst achter alle regt-streeksche vragen, als : *waar woont gij?* maar niet achter zijdelingsche of enkel verhalende vragen, als : *Ik vroeg hem, waar hij naar toe ging.* Wanneer verscheidene vragen, die onderling in verband staan, op elkander volgen, dán wordt het vraagteeken geheel achteraan geplaatst, en de voorafgaande vragen worden door een komma-punt van elkander gescheiden (§ 477, 4°.), als : *wat verlangt gij ; wat bedoelt gij daarmede ; wat kan het u baten hierop zoo zeer aan te dringen ?*

§ 485. Het *uitroep-* of *verwonderings-teeken* (!) wordt, met inachtneming van de laatste aanmerking ten aanzien van het vraagteeken, geplaatst :

1°. achter al zoodanige uitdrukkingen, die eenen sterken of levendigen hartstogt aanduiden, als : *van vrienden en bloedverwanten gescheiden ; van vrijheid beroofd ; in ketenen geklonken ; der spotternij prijs gegeven, stond hij dáár !*

2°. na voorstellen, die eenen wensch, eene gelofte, eene verwondering, eenen schrik, eene aanmaning of een bevel uitdrukken, als: *dat gij toch eindelijk leerdet zwijgen!*— *Ik beloof het u bij al, wat mij dierbaar is!*— *Welk een hevige storm!*— *Vertrek van hier!*

3°. in het bijzonder na alle tusschenwerpsels, wanneer deze niet aan een voorstel tot inleiding dienen, noch de uitdrukking van den hartstogt door het geheele voorstel verspreid is, daar alsdan dit laatste het uitroepsteeken, maar het tusschenwerpsel zelf alleen eene komma achter zich neemt, bijv.: *ach!*— *foei!*— *o, hoe gaarne wil ik het vergeten!*

4°. na al zoodanige woorden, welke als uitdrukking eener hevige gemoedsbeweging met de eigentlijke tusschenwerpsels moeten gelijk gesteld worden, als: *Brand!*— *Help!*— *Marsch!*— *Vuur!*

§ 486. Het vraag- en uitroepsteeken komen ook nog tusschen het *insluitings-teeken* voor, wanneer men aan de rigtigheid van een gezegde twijfelt, als: *van de vijanden zouden vijf duizend, van de onzen nog geen twintig gesneuveld zijn (? of !).*

§ 487. Voorts komen nog voornamelijk de volgende zinteecken in aanmerking:

Het *aandachts-teeken* (—), waarvan men zich bedient:

1°. wanneer men midden in eenen volzin ophoudt, om de opmerkzaamheid en verwachting op het volgende te vestigen, als: *hij liet met groote kosten nieuwe werken aanleggen, stak bij de nadering des vijands de voorsteden in brand, en — gaf de vesting over.*

2°. zoo wel vóór als na iederen tusschenzin, waarop men daardoor de aandacht wenschte te vestigen, als: *de kennis onzer moedertaal is voor een ieder — rijk of arm — volstrekt onontbeerlijk.*

Somwijlen komt dit teeken ook ter scheiding van verschillende denkbeelden, bij inhouds-opschriften als anderzins, louter spraakkunstig voor, bijv.: *Karel V; — Duitsch Keizer in 1520; — sterft in 1558.*

§ 488. Het *insluitings-teeken* ((), []) gebruikt men:

1°. bij het bezigen van een kunstwoord, dat letterlijk hetzelfde of wel eene vertaling van het voorgaande is, als: *insluitings-teeken* (*parenthesis*), *afdeulings-teeken* (*paragraaph*), *afkappings-teeken* (*apostrophe*), *aanwijzings-teeken* (*renvooi*), *scheidings-teeken* (*trema*).

2°. wanneer men eenen tusschenzin bezigt, die, wat de woord-schikking betreft, niet in verband met het overig gedeelte van den volzin gebragt is, bijv. : *de strenge winter van 1822 op 1823 (het water bleef maanden lang dicht gevoren) kostte aan vele menschen het leven.*

3°. wanneer in eene aanhaling of anderzins eenig woord voorkomt, dat uit den samenhang zelven niet gemakkelijk genoeg te verstaan is, vlecht men hiervan wel eens, bij wijze van tusschenrede, eene verklaring in, als : *een groot geleerde van onzen tijd (Bilderdijk) heeft door zijne scherpzinnige navorschingen hieromtrent veel licht verspreid.*

Men moet echter met het gebruik van dit teeken spaarzaam te werk gaan, daar het gewoonlijk eenig gebrek in den stijl verraadt.

§ 489. Het *afdeelings-teeken* (π , §) wordt gebezigd, om bij wetenschappelijke voordragt de onderwerpen in zekere afdeelingen te splitsen, en den lezer bij gelegenheid daarop te kunnen verwijzen.

Deze verdeeling der onderwerpen eener rede of voordragt geschiedt ook dikwerf door *letters* en *getalmerken*, ten einde het onderling verband der deelen en hunne betrekkelijke waarde in eens kunne worden overzien.

§ 490. Het *opschortings- of weglatings-teeken* (.....) plaatst men dáár, waar eene rede, het zij uit kieschheid, het zij bij sterken hartstogt, het zij om het overige te laten raden, afgebroken wordt, als : *ik had eene zachte behandeling, maar mijn gezworen vijand..... Gij verstaat mij reeds. — Ik ben verzekerd, hij is een.....*

§ 491. Het *aanhalingsteken* (« ») wordt gebezigd, wanneer men de woorden of uitdrukkingen van een ander woordelijk aanhaalt, en wordt niet alleen aan het slot en den aanvang dier inlassching, maar ook wel vóór iederen nieuwen regel geplaatst, als : *Hendrik IV sprak zijne troepen met de volgende woorden aan : « gij zijt Franschen, hier ziet gij uwe vijanden, en ik « ben uw Koning ! »*

§ 492. Het *koppelteeken* (—) dient ter verbinding van zamen-gestelde woorden, welke wegens hunnen aard geene innige zamenstelling toelaten, als : *de Engelsch-Nederlandsche vloot.* Ook wordt het geplaatst bij woorden van denzelfden uitgang,

ten einde eene altijd lastige herhaling te vermijden, als: *schaak-*, *kaart-* of *dobbelspel*; *wis-*, *natuur-* en *scheikunde*. Eindelijk plaatst men dit teeken, wanneer men aan het einde van eenen regel een woord moet splitsen (§ 501—504).

§ 493. Het *afkappings-teeken* (') staat bij het weglaten van eene of meerdere letters in een woord, en zulks ter plaatse van die letters, bijv.: 's *Konings wil*; — t' *huis*; — om d' *ouden stam te voén*.

§ 494. Het *aanwijzings-teeken* (* †), dat gewoonlijk tusschen twee haakjes staat, wordt gebezigd, als men buiten den tekst eenige verklaring of opheldering geven wil, welke over het algemeen met den naam van *aanteekening* bestempeld wordt. Men bezigt hiertoe ook wel cijfers of letters.

§ 495. Het *scheidings-teeken* (·) dient om twee in hetzelfde woord naast elkander komende, doch tot verschillende lettergrepen behoorende, klinkers van elkander te scheiden, en wordt op de eerste letter der tweede lettergreep geplaatst, als: *geëvenredigd*, *geüit*, *knieën*, *koloniën*, *partijën*, *poëzij*, *zeeën*.

§ 496. Het *zamentrekkings-teeken* (^) dient om aan te wijzen, dat in een woord twee lettergrepen tot ééne samengetrokken zijn, en staat steeds boven den laatsten klinker, als: *heldendaân* voor *heldendaden*; *veër* voor *veder*. Deze zamentrekking van lettergrepen geschiedt eigenlijk door de inééntrekking der klinkers van twee lettergrepen, en somtijds ook met uitwerping of liever versmelting van de tongletter, en verwisseling van den toonloozen klinker met den klank-aangevenden van de eerste lettergreep; doch wordt, behalve in dichtmaat, weinig gebruikt, ten zij de welluidendheid zulks medebrengt, als: *weërgesteldheid* voor *wedergesteldheid*, enz. Dikwijls wordt ook het teeken weggelaten, al is de zamentrekking geschied, bijv.: *schroefmoer* voor *schroefmoër*.

§ 497. Het *nadrucks-teeken* (') dient ter aanwijzing of onderscheiding van zoodanige woorden, waarop men wil dat bijzonder gelet worde, en welke anders niet zouden uitkomen. Het wordt op elk der klinkers van de te verheffen lettergreep geplaatst, als: *zij hadden slechts één kind in het leven gehouden*; — *hij kwam vóór zijnen tijd*; — *die daad is niet wijs en verstandig, maar wel ónwijs en ónverstandig, en ten hoogste ónkiesch*. — Men moet in het bezigen van dit teeken spaarzaam te werk gaan.

§ 498. Verder gebruikt men nog tot het schrijven van vreemde woorden eenige voor onze taal niet noodige zintteekens, als: de *accenten*, *cedille* enz., bijv.: *de Vendée*, *de Père noble*, *Pont l'Evêque*, *Alençon*, *España*, waarvan sommige wel in vorm met de bij ons gebruikelijke overeenkomen, maar wier nut en strekking in de spraakleer dier vreemde talen moet worden nagegaan.

Over de hoofdletters.

§ 499. De *hoofdletters* worden aan het hoofd of begin van zulke woorden geplaatst, die men van andere onderscheiden wil; door hun te menigvuldig gebruik zou men dit doel geheel missen, en men dient zich derhalve naar de volgende regels te gedragen.

§ 500. Men plaatse de hoofdletters:

1°. aan het begin van iederen volzin, en dus ook na een vraag- en uitroepeteeken, wanneer deze den voorgaanden zin geheel sluiten. Is eene redenering geheel geëindigd, dán begint men eene volgende met eenen nieuwen regel en laat dezen eenigzins inspringen.

2°. bij alle eigennamen van menschen, volken, landen, zeeën, steden, dorpen, bruggen, rivieren, maanden, dagen enz., zij mogen zelfstandig of wel bijvoegelijk voorkomen.

Eenigen willen de bijvoegelijke naamwoorden, van eigennamen afgeleid, met kleine letters doen beginnen; maar zulks is onzes inziens af te keuren, daar het meermalen onduidelijkheid veroorzaakt, bijv.: *eene Heesche vrouw* (voor: *uit Heesch*) en *eene heesche vrouw* (voor: *schor*).

3°. wanneer een gemeen zelfstandig naamwoord óf door den zamenhang, óf door de wijze, waarop het gebezigd wordt, eene bepaalde beteekenis verkrijgt, welke uit den spraakkunstigen zin niet kan opgemaakt worden, zoo moet het met eene groote letter beginnen.

Diensvolgens bezigt men ook hoofdletters bij het begin van alle eernamen, wanneer men iemand daarmede aanspreekt; alsmede bij het begin van alle titels van boeken, bekende of uitmuntende schilderijen van beroemde meesters, bij namen van schepen en bij die van denkbeeldige wezens, wanneer deze

als personen worden voorgesteld. Bijv. : *hij las de Camera Obscura van Beets*; — *zij bewonderden den Stier van Potter*; — *Ik bevond mij aan boord van de Vriendschap*; — *op dit gedenkteecken stond de Faam met uitgespreide vleugelen.*

Het plaatsen van eene groote letter aan het begin van iederen regel in dichtmaat is in onze taal nog algemeen in gebruik.

Over de woordsnijding.

§ 501. Eindelijk moeten wij nog met een enkel woord gewagen van de voorschriften, welke men in acht te nemen heeft, om een woord aan het einde van eenen regel *behoorlijk* af te snijden, en niet ongepast af te breken.

§ 502. Deze afsnijding wordt door het koppelteecken (—), of in schrift ook wel door het teeken // aan het einde van den regel aangewezen : als algemeene regel geldt hierbij, dat men de afsnijding der lettergrepen overeenkomstig de gevestigde uitspraak moet bewerkstelligen. Daar de afsnijding slechts een hulpmiddel is ter aanwijzing, dat de twee gedeelten tot hetzelfde woord behooren, zoo moet men haar zoo spaarzaam mogelijk bezigen.

§ 503. Voor zoo ver zulks doenlijk ware, zou deze afsnijding ook in overéénstemming met den aard en vorm der zamensstellende deelen van elk woord behooren plaats te hebben; maar hierbij komen door de vervorming van vele woorden ontelbare zwarigheden te voorschijn. Dien ten gevolge moet men er zich hoofdzakelijk op toeleggen, om :

1°. waar zulks kan, elk der lettergrepen van een woord ongeschonden te bewaren, als : *elk-ander, tel-len, harts-togt, loo-chenen.*

2°. geene zamengestelde letterteekens, welke in de uitspraak eenen enkelvoudigen klank hebben, te scheiden (').

(') Uit deze regels kan worden afgeleid, dat men alle spraakkunstige toevoegselen mag afsnijden, en dus zou moeten schrijven : *geeuw-en, poort-en, ding-en, mensch-en, dronk-aard, bosch-aadje* enz., en niet : *kus-len, wen-schen, mees-ter*, gelijk gewoonlijk gedaan wordt. Het zal evenwel moeilijker vallen dit gebruikelijk afbreken der woorden, waarbij men de medeklinkers zoo veel doenlijk tusschen de beide lettergrepen verdeelt, tot eene behoorlijke afsnijding te wijzigen, schoon deze laatste in verband met § 112, onzes inziens, geenerlei zwarigheid oplevert.

§ 504. Vreemde woorden snijde men steeds af in gevolge de gevestigde uitspraak, zonder op de oorspronkelijke zamenstelling acht te geven, daar deze woorden gewoonlijk te veel vervormd en te weinig algemeen als zamengesteld bekend zijn, om te dien aanzien andere voorschriften te kunnen geven. Men trachte echter ook hierbij altijd de afsnijding te bewerkstelligen bij zoodanige lettergrepen, waaromtrent geen twijfel plaats kan hebben, bijv.: tusschen dubbele medeklinkers, als: *Dyr-rachium, Lucul-lus, Philip-pus.*

Naar aanleiding van § 52 echter heeft de snijding der meervoudige naamwoorden en der werkwoorden, van die naamwoorden afkomstig of hiermede één, wier stamwoord in het enkelvoud eenen verdubbelings-klinker ter aanduiding van den scherpen klank aanneemt, vóór den eind-wortelmedeklinker plaats, als: *graat, gra-ten; schuur, schu-ren*; schoon men eigenlijk moest afbreken *schuur-en, graat-en, week-en*. Welligt zou dan ook menig voorstander eener behoorlijke afsnijding de invoering van dit laatste verkieslijker achten, maar alsdan diende de verdubbelings-klinker in ieder geval te worden bijbehouden, en hiervan heeft men ter voorkoming van eene oneigenlijke aanhouding van den scherpen klank met regt afgezien.

Aangezien verder die woorden, welke, op *ch* en *sch* uitgaande, door toevoeging eener eindlettergreep hunnen hellen klank zouden kunnen verliezen, bij zoodanige verlenging eene *g* of *s* achter dien klinker nemen (§ 92 en § 94); zoo moeten deze alsnu ook dienovereenkomstig worden afgebroken, bijv.: *lach, lag-chen; gepoch, pog-chen; visch, vis-schen; bosch, bos-schen.*

TWEEDE AFDEELING.

BEGINSELEN DER STIJL-LEER.

INLEIDING.

§ 505. Al drukken wij onze gedachten in zuiver Nederlandsch uit, het zal ons evenwel niet altijd gelukken dit *behoorlijk verstaanbaar, overtuigend en welgevallig* te doen. De volgende volzinnen bijv., hoezeer in zuiver Nederlandsch, missen ieder eene dezer drie eigenschappen en bevatten dus geen juiste uitdrukking der gedachte (zie § 7):

Wij zien in de Punische oorlogen de Karthagers eindelijk geheel overwinnen.

Kurk drijft op het water; want de meeste houtsoorten hebben minder soortelijk gewigt dan het laatste, en kurk behoort tot de houtgewassen.

Zij, die aan het staal der vijanden ontkwamen, vonden in den vloed een onaangenaam uiteinde.

In den eersten volzin is het onzeker, of de Karthagers *overwonnen hebben*, dan wel *overwonnen zijn*; — in den tweeden faalt de juistheid der gevolgtrekking, daar niet *alle* houtsoorten op het water drijven; — in den derden past het woord *onaangenaam*, als te flauwe denkbeelden opwekkende, geenszins bij het overige der rede, en doet deze daardoor juist het tegendeel van welgevallig wezen.

Eveneens is het gesteld met de volzinnen :

Gij zaagt haar slaan en hoordet hem roepen (zie § 403).

Metalen zijn goud, zilver, koper, ijzer enz.: goud, zilver, koper, ijzer, zinken in water; derhalve zijn de metalen zwaarder dan water.

Toen de heerschzuchtige Lodewijk XIV, in verbond met den veilen Karel II, den strijdzuchtigen Barend van Galen en den naverigen Maximiliaan Hendrik van Keulen, de veege sterkten van ons

vaderland met overmagtige heirbenden aantastte, en het gemeenebest op den rand des verderfs gebragt was, toonde Willem III dat hij haar op de tanden had.

De behoorlijk verstaanbare, overtuigende en welgevallige uitdrukking der gedachten wordt, gelijk wij in § 6 zagen, *STIJL* genoemd. Het is thans onze taak, overeenkomstig met het doel dezer handleiding, de beginselen der stijl-leer te behandelen.

§ 506. De regelen van den stijl zijn algemeen, dat is: voor alle talen geldend;— in deze handleiding zullen wij ons bij hunne toepassing op de Nederlandsche taal bepalen, en naar aanleiding van § 7 achtervolgens handelen over de *verstaanbaarheid*, de *betoogkracht* en de *fraaiheid* der rede, als de grondslagen der zuivere stijl-leer, om daarna tot de toepassing op stof en vorm over te gaan.

EERSTE GEDEELTE.

ZUIVERE STIJL-LEER.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over de verstaanbaarheid der rede.

§ 507. De *verstaanbaarheid* der rede is gelegen in eene zoodanige uitdrukking onzer gedachten, in haren zamenhang en voortgang, als noodig is om hem, die met de vereischte scherpzinnigheid en kundigheden ter bevatting voorzien is, alles, wat wij te kennen willen geven, gemakkelijk te doen bevatten.

§ 508. Uit deze bepaling volgt, dat eene rede moet kunnen gevat worden zonder eene de werking des verstands vermoeijende inspanning, en wel iedere volzin gelijktijdig of aan het slot.

§ 509. Eene rede, welke niet verstaan kan worden, is met onzin gelijk te stellen. Gevaarlijk zijn zoodanige uitdrukkingen, welke voor twee of meer uitleggingen vatbaar zijn;— óf deze dubbelzinnigheid is onvoorbedacht, en spruit voort uit het gebrekkige der zamenstelling, — óf zij is opzettelijk, en in dit

geval bij het sluiten van verdragen en wederzijds verplichtende verbindtenissen van grooten invloed. Het is diensvolgens van het hoogste belang, zoo wel zoodanige dubbelzinnigheden te kunnen vermijden, als haar spoedig en met juistheid te kunnen ontdekken.

§ 510. Is het hooglijk af te keuren, in geschrift woorden en stellingen, welke in den loop eener rede verklaring vereischen, eerst na hare geheele sluiting op te helderen, zoodat men tot juist begrip van deze rede verplicht is haar nog eens te lezen; nog minder mag zulks bij mondelinge voordragt geschieden, waar de rede afloopt, zonder herlezen te kunnen worden. Bij mondelinge voordragt moet dan ook de zamenstelling der volzinnen minder ingewikkeld zijn, dan zij in geschrifte wezen kan.

§ 511. Zoo wel in geschrift als bij mondelinge voordragt hangt echter de verstaanbaarheid der rede gedeeltelijk van het standpunt af, waarop de lezers of hoorders zich ten aanzien hunner verstandelijke ontwikkeling bevinden.

§ 512. De oorzaken der onverstaanbaarheid eener rede kunnen gelegen zijn óf in de woorden, óf in hunne verbinding tot volzinnen, óf in den zamenhang der volzinnen eener rede.

§ 513. De onverstaanbaarheid in de woorden eener rede spruit niet altijd uit dezelfde oorzaak voort; — gebrek aan zuiverheid en duidelijkheid van uitdrukking geven hiertoe het meeste aanleiding.

§ 514. Door *zuiverheid* van stijl verstaan wij namelijk eene zoodanige uitdrukking onzer gedachten, in haren zamenhang en voortgang, welke door middel van woorden geschiedt, die, voor zoo ver niet het tegendeel noodig is, tot onze moedertaal en haren beschaafden, in geschrifte heerschenden tongval behooren.

§ 515. Door *duidelijkheid* van stijl daarentegen verstaan wij eene zoodanige uitdrukking onzer gedachten, dat de meening des sprekers of schrijvers, bij behoorlijke oplettendheid, zonder moeite begrepen wordt.

In verband met § 506 kan er trouwens hier alleen sprake zijn van eene uiting der gedachten in *Nederlandsch* taal-eigen.

§ 516. Deze zuiverheid en duidelijkheid van stijl worden vooral verkregen door eene gepaste keus der woorden, en door juiste overéénstemming der woorden onderling.

a. Over de zuiverheid van stijl.

§ 517. Naar aanleiding van § 514 zijn de vereischten van eenen zuiveren stijl met betrekking tot de woorden eener rede :

1°. dat men de woorden spelkünstig goed schrijve, en in hunnen samenhang spraakkünstig juist bezige. In de Spraakleer zijn te dien opzigte de noodige voorschriften gegeven, en dus is verdere behandeling hier overbodig ;

2°. dat men de woorden zoo veel mogelijk onverminkt gebruike, namelijk zonder nuttelooze veranderingen, verlengingen of verkortingen. In § 104, 105, 215, 222, 332, 336, 343 en 496 zijn de meeste uitlatingen, inlasschingen en verkortingen opgegeven, wier gebruik ter bevordering der welluidendheid algemeen gevestigd is ;

3°. dat men zich van het ongepast gebruik van verouderde woorden (*archaëismen*) onthoude ;

4°. dat men gewestelijke woorden en uitdrukkingen (*provincialismen*) vermijde ;

5°. dat men geen gebruik make van platte volkswoorden en van woorden, gewijzigd naar de platte volks-tongvallen ;

6°. dat men zich niet aan het gebruik van uit vreemde talen ontleende spreekwijzen (*barbarismen*) schuldig make ;

7°. dat men zich zoo min mogelijk van vreemde woorden of uitdrukkingen bediene.

§ 518. Tot de zuiverheid van stijl behoort (§ 517, 3°) het vermijden van verouderde woorden en uitdrukkingen, daar zij nadeelig op de verstaanbaarheid eener rede werken, en meestal onbevallig zijn. Tot zoodanige verouderde woorden behooren onder anderen : *brem* voor *paardevlieg* ; *ellewaart* voor *elders* ; *ganzen* voor *heelen* ; *klaveren* voor *klauteren* ; *loog* voor *vlam* ; *luisteren* voor *schitteren*, nog over in *luister* ; *scharluin* voor *schelm*. Hierbij moet men echter niet uit het oog verliezen, dat vele woorden en uitdrukkingen, hoezeer weinig voorkomende, te zeer tot verrijking der taal ter eigenaardige uitdrukking onzer gedachten kunnen dienen, dan dat men ze onbedacht zou mogen verwerpen, en op deze wijze de taal van lieverlede verarmen. Dit is gedurende de achttiende eeuw door bekrompen zuiveraars (*puristen*) slechts al te dikwerf geschied : een omzigtig gebruik van woorden en uitdrukkingen, door het gezag onzer keurigste

schrijvers uit vroegere tijden gewettigd, en schakeringen eener zelfstandigheid, hoedanigheid of werking voorstellende, waarvoor later geen zoo eigenaardig inheemsch woord gebezigd werd, is geenszins te wraken. Van dien aard kan onder anderen geacht worden het bij HUYGENS⁽¹⁾ voorkomende *zusterlingen* voor *zusters-kinderen*, het door KILIAAN opgenomen *gaggelen* voor *gansge kwaak* en *kokermuilen* voor *in zijne vuist lagchen*, en het bij HOOFT te vinden *oogelijn* voor *lieveling in de edelste beteekenis*.

§ 519. Gewestelijke uitdrukkingen (§ 517, 4°) noemt men zoodanige woorden, spreekwijzen en woordvoegingen, welke niet aan het algemeen Nederlandsch spraak- en schrijfgebruik, maar slechts aan dat van een enkel landschap of oord eigen zijn. Zij zijn voor velen onverstaanbaar, en bezitten dikwijls minder waardigheid, bijv.: *sluis* voor *steenens brug*, *wal* voor *kade*, *pee* voor *wortel*, *mieuwelijk* voor *misselijk*, *moosemeijer* voor *vuilnisman*, *geleiwinkel* voor *glas- en aardewerks-winkel*, *straat* voor *karre- of landweg*, *baan* voor *straat- of kunstweg*, *schouw* voor *schoorsteen*, *kagchel* voor *veulen*, *dulf* voor *sloot*, *mulder* voor *molenaar*, *slecht* voor *vlak*, *kajereijeren* voor *mastproppen* of *pijnapfels*, *sladderige straten* voor *morsige straten*, *smijt u dale* voor *ga zitten*, *het vaart mij* voor *'t is mij vreemd*. Ook hieromtrent dient met oordeel gehandeld te worden, daar anders onze taal, bij verwerping van min gebruikelijke zegswijzen als gewestelijke uitdrukkingen, menigmaal, in plaats van gezuiverd, verarmd zou kunnen worden, bijv.: *broes*, *lil*. Het spreekt echter van zelf, dat, wanneer personen uit den minder beschaafden stand (of tot wier eigenaardig karakter het bezigen van deze *provincialismen* behoort) sprekende worden ingevoerd, het gebruik maken van zoodanige gewestelijke of stedelijke uitdrukkingen wezentlijk tot de volkomenheid het zijne kan toebrengen.

§ 520. Ditzelfde geldt ook omtrent het bezigen van platte volkswwoorden en uitdrukkingen (§ 517, 5°), waarbij zelfs in die gevallen met omzigtigheid moet gehandeld worden; terwijl men ze voor het overige steeds dient te vermijden, daar zij eene nette en deftige voorstelling ten hoogste ontsieren.

(1) Volgens § 39 komt in Nederlandsche woorden geen *y* voor: bij eigenamen echter is hierop door verbastering eene uitzondering ontstaan. Men leest derhalve van: HUYDECOPER, HUYGENS, DE RUYTER, enz.

§ 521. Het vermijden van spreekwijzen uit vreemde talen ontleend (§ 517, 6°) is dat vereischte van eenen zuiveren stijl, welks inachtneming welligt de meeste inspanning vordert. Alle talen toch hebben hare eigenaardige uitdrukkingen en zegswijzen, wier inmenging in eene andere gemakkelijk geschiedt, maar ten hoogste moet worden afgekeurd, als strijdig met den aard der taal, waarin men spreekt of schrijft. Die talen, wier kennis bij ons het meest verspreid is, geven natuurlijk ook het meeste aanleiding tot voormeld misbruik: vooral is zulks het geval met de zoodanige, welke eenige verwantschap met onze eigene hebben, in het bijzonder met het Hoogduitsch. Men noemt zoodanige gebreken in de zuiverheid van stijl naar de taal, waaruit zij ontleend zijn, *Germanismen*, *Gallicismen*, *Anglicismen*, *Latinismen*, *Graecismen* enz.; zij bestaan, óf in het gebruik van geheel vreemde, slechts naar onze uitspraak gewijzigde woorden, — óf in dat van woorden, welke wel aan de taal niet vreemd zijn, maar in andere beteekenissen bij ons gebezigd worden, — óf ook in dat van uitheemsche woordschikkingen. De volgende voorbeelden kunnen tot opheldering strekken:

a. Germanismen, of uit het Hoogduitsch ontleende uitdrukkingen en zegswijzen: 1°. *hij ondervond de VRIJGEVIGHEID*, voor: *hij ondervond de mildheid*; — *hij BEMEESTERDE Koevorden*, voor: *hij maakte zich van Koevorden meester*; — *mijn VERSTORVEN grootvader*, voor: *mijn overleden grootvader*; — *de wijn wil mij heden volstrekt niet MONDEN*, voor: *smaken*; — *hij deed zich op de EIGENDOMMELIJKSTE wijze voor*, voor: *op de eigenaardigste wijze*; — *'t is een WELHEBBEND man*, voor: *'t is een goeod man*; — *hij werd er door BEGEESTERD*, voor: *hij werd er door in geestdrift ontstoken*; — 2°. *het is SCHADE, dat het weder heden zoo slecht is*, voor: *het is jammer*; — *wij BEMERKTEN in zijne handeling het volgende*, voor: *wij merkten in zijne handeling het volgende op*; — *zijne REDELIJKHEID werd algemeen erkend*, voor: *zijne braafheid en eerlijkheid werden algemeen erkend*; — *wat gedraagt hij zich VOORNAAM*, voor: *wat gedraagt hij zich trotsch*; — *die stad heeft eene boschrijke OMGEVING*, voor: *die stad heeft boschrijke omstreken*; — 3°. *ZICH bij den Koning voor een ambt BEDANKT TE HEBBEN*, voor: *den Koning voor een ambt zijnen dank te hebben betuigd*; — *hij had het voordeel, DAT HIJ*

ZOO GELIJK VAN DE KAMER UIT OP EENEN KLEINEN GANG KWAM, voor: *hij had het voordeel uit zijne kamer terstond op eenen kleinen gang te komen.*

b. *Gallicismen*, of uit het Fransch ontleende uitdrukkingen en zegswijzen: met eenen VERZEKERDEN stap gaan, voor: *met eenen zekeren tred gaan*; — ik zou SCHAAMTE hebben anders te handelen, voor: *ik zou mij schamen anders te handelen*; — er VINDT ZICH NIET EEN PERSOON ter wereld, die niet medelijden met de ongelukkige HEBBE, voor: *er is niemand te vinden, die geen medelijden met de ongelukkige heeft*; — wij zijn den ondergelopen polder WEZEN zien, voor: *wij zijn den ondergelopen polder gaan zien.*

c. *Anglicismen*, of uit het Engelsch ontleende uitdrukkingen: ik ben hiermede DOENDE, voor: *ik ben hiermede bezig*; — ik DANK u, in den zin van: *ik blijf u verplicht voor uwe heuschheid, en neem het aan*; — het blijft mij steeds een raadsel, of het de schedel is van eenen magtigen Koning, gelijk Lodewijk XIV, of van eenen armen monnik, gelijk MIJ ZELVEN, voor: *ik zelf.*

d. *Latinismen*, of uit het Latijn ontleende uitdrukkingen en zegswijzen: de Koning GESTORVEN ZIJNDE, werd er een ander gekozen, voor: *nadat de Koning gestorven was, werd er een ander gekozen* (zie § 418), — sommigen beweren HET EEN VREEMD WOORD TE ZIJN, voor: *sommigen beweren, dat het een vreemd woord is*; — ZORG, OPDAT gij welvaart, en GELOOF MIJ te zijn, voor: *draag zorg voor uwe gezondheid, en houd mij voor enz.*; — zulks wordt door een aantal voorbeelden bewezen, WELKE ALLE HIER OP TE NOEMEN, te lang zoude wezen, voor: *wier opsomming hier te lang zoude wezen.*

Het blijft echter altijd moeilijk de grenzen aan te wijzen, waartusschen deze *barbarismen* besloten zijn, daar menige min gebruikelijke zegswijze verwerpelijk zal voorkomen, schoon zij wezentlijk met den aard onzer taal overéénkomt, of wel de afwijkingen van gezag hebbende schrijvers ons minder schroomvallig over sommige berispelijke uitdrukkingen zullen doen denken. Grondige kennis der taal en langdurige oefening alleen kunnen ons hieromtrent genoegzame zekerheid geven.

§ 522. Een laatste hoofdvereischte van de zuiverheid des stijls is het vermijden van vreemde woorden (§ 517, 7°), bijv.: *anarchie, comfort, commercie, élégance, fashionable, galant,*

gubernatoriaal, inconsequentie, intentie, profitabel, raisonnabel, respectabel, resultaat, spiritueele vivaciteit. Hiervan moeten echter uitgezonderd worden: 1°. alle eigennamen; 2°. die woorden, wier beteekenis zonder langwijlige omschrijving niet geheel in onze taal kan worden uitgedrukt, ten zij door eenig nieuw te smeden woord, bijv.: *faillissement* (bankbreuk zonder bedrog van de zijde des in staat van bankbreuk verkeerenden koopmans; — *optie* (de aan eenen huurder gegeven voorkeur, gedurende eenen bepaalden tijd tegen denzelfden prijs in het genot van het gehuurde te mogen blijven); 3°. die woorden, welke, als kunsttermen bekend, in staat-, regts- en oorlogszaken, in de natuurkunde en andere wetenschappen, of in de benoeming van kleederdragt enz. gebruikelijk zijn, bijv.: *auditeur, blonde, daguerrotypere, flank, galvanoplastiek, gouverneur, neige, parados, rationalist, statistiek, synonymen.*

Deze beide laatste soorten worden onder den algemeenen naam van *basterdwoorden* begrepen.

§ 523. Het behouden van deze basterdwoorden is echter geen onvermijdelijk gevolg van de armoede onzer taal. Zij zijn meestal aangenomen, omdat zij (als eene vroeger weinig of niet bekende eigenaardige schakering van eenige zelfstandigheid, hoedanigheid of werking aanduidende, gelijk natuurlijk door de veranderingen van den maatschappelijken toestand telkens moeten ontstaan) eigenlijk tot geene taal in het bijzonder behooren, en, als algemeen verstaanbaar, bij de steeds meerdere gemeenschap tusschen alle beschaafde volkeren groote gemakkelijkheden opleveren. Immers de woorden *daguerrotypere, flank, parados, synonymen* enz. zouden zeer juist in onze taal door *lichtteekenen, strijkweer, rugweer, zinverwante woorden* enz. vertaald kunnen worden, terwijl voor *faillissement, optie* enz. ook wel echt Nederlandsche woorden zouden uit te denken wezen.

Vooral in krijgswaarden nu is het aantal dezer basterdwoorden zeer groot, en neemt dit nog dagelijks toe: — gaat zulks met wezentlijke verrijking onzer taal gepaard, dán is het om bovengemelde redenen meer aan te prijzen, dan dat men hiertoe opzettelijk nieuwe woorden uitdenke; maar bezigt men zoodanige uitheemsche woorden alleen ter uitdrukking van begrippen, waarvoor wij niet alleen in onze taal geschikte, maar ook nog gebruikelijke woorden bezitten, dán verdient zulks ten sterkste

afkeuring. Van zoodanigen aard zijn onder anderen: *abattis* voor *verhakking*, *attaque* voor *aantal*, *campagne* voor *veldtocht*, *yearmeerd* voor *gewapend*, *redditie* voor *overgave*, *sommatie* voor *opeiseling*, *tranchée* voor *loopgraaf*, enz.

b. Over de duidelijkheid van stijl.

§ 524. Naar aanleiding van § 515 behooren tot de vereischten van eenen duidelijken stijl :

1°. het omzigtig gebruik maken van de aan onze taal eigene gemakkelijkerheid tot het smeden van nieuwe woorden;

2°. het behoorlijk onderscheiden der zinverwante woorden of *synonymen*;

3°. het behoorlijk onderscheiden van gelijkkluidende woorden of *homonymen*;

4°. het vermijden van gezochte uitdrukkingen;

5°. de overéénstemming der gebezigde woorden ten opzichte van hunne beteekenis, zoo wel met de gedachte, welke wij willen uitdrukken, als onderling.

§ 525. Onze taal heeft eene bijzondere geschiktheid tot het zamenstellen van nieuwe woorden (§ 524, 1°) uit hare eigen bronnen, en zulks uit hoofde van de korthed der grondwoorden en de vastheid der regelen voor de zamenkoppelingen. Men dient hierbij echter steeds in het oog te houden, dat het smeden van geheel nieuwe woorden niet geoorloofd is, ten zij: 1°. volslagen gebrek aan eenig gepast woord ons hiertoe noodzake; 2°. het nieuwe woord naar den aard onzer taal gevormd zij; 3°. het bedoelde denkbeeld verstaanbaar en naauwkeurig daardoor worde uitgedrukt. — Bij het zamenstellen van nieuwe woorden uit reeds bestaande moet men zich voor onwelluidende en te lange zamenkoppelingen wachten, welke laatste door de opéénstapeling van vele verschillende denkbeelden niet zelden den geest in verwarring brengen, bijv.: *gastreytpligt*, *klapmutsringklinkbout*, *kerkklokklink*, *pektvoortslichtschijn*, *scheepstimmermansgereedschapswinkel*, *voormarszeilristalieschinkel*. — De zamenkoppelingen moeten altijd volgens de vaste regelen der taal geschieden, welke bepaaldelijk vorderen (§ 114), dat het gewijzigde of hoofdwoord achteraan en het wijzigende vooraan gesteld worde, daar anders de beteekenis geheel verandert, bijv.: *brandluifel* en *luifelbrand*,

dagwerk en werkdag, hokduiven en duivenhok, kalksteen en steenkalk, trapspil en spiltrap.

Over de wijze der zamenstelling hebben wij reeds in § 116, 118 en 193 het noodige gezegd. Vooral in overdragtelijke uitdrukkingen zijn dergelijke zamenkoppelingen menigvuldig, en dikwerf even kernachtig als gepast, mits men hierbij voornamelijk lette, geene verkeerde of dubbelzinnige zamenstellingen strijdig met de kracht en beteekenis der zamenstellende deelen te maken, bijv.: *herseneroofd (mensch), stroogedekte (hut), wolkgetopte (bergen), zomerbottende (bloem)*. Als fraaije en nieuwe woordkoppelingen mogen worden bijgebracht: *berggeronk* voor het hol en dof gerommel van eenen vuurspuwenden berg bij eene nakende uitbarsting, — en de *glastoon* van der engelen stem. Een merkwaardig voorbeeld van weelderige, doch tevens hier en daar af te keuren woordsmeding is de volgende toespraak van C. HUYGENS aan de Zon :

*My en sult ghy niet verjagen,
Felle straelder van om hoogh,
Snelle Meter van ons dagen,
Jaeren-passer, Rond-om-oog,
Dampen-trecker, Somer-brenger,
Dagh-verlenger, Vruchten-baet,
Beesten-byter, Vel-versenger,
Blond-bederver, Juffer-haet,
Wolcken-dryver, Nacht-verjager,
Maen-verrasser, Sterren-dief,
Schaduw-splyter, Fackel-drager,
Dief-beklapper, Bril-gerief,
Linnen-bleicker, Tuyten-kroller,
Al-bekycker, Nummer-blind,
Stof-beroerder, Hemel-roller,
Morgen-wecker, Reiser-vrind.*

Bij het smeden van nieuwe woorden door het vervormen van reeds bestaande (zie § 312—325) zij men vooral indachtig, niet strijdig met de kracht en beteekenis van voorzetsels of uitgangen te handelen, bijv.: *BLOEIZAME gezondheid* voor *bloei-jende gezondheid*; — *BREKENDE waren* voor *breekbare waren*; — *gevoel is iets schoons in eene vrouw*; *GEVOELERIJ* (voor *overdrevene gevoeligheid*) *belagchelijk*.

§ 526. *Synonymen* of zinverwante woorden (§ 524, 2°) zijn zoodanige woorden, welke dezelfde hoofdgedachte met eenig onderscheid van bij-omstandigheden uitdrukken. Hierbij komt het voornamelijk er op aan, de beteekenis van ieder woord in hare juiste en volledige kracht te verstaan; dat zulks tot de duidelijkheid veel toebrenkt, kan het volgend voorbeeld leeren: *Toen Willem III in 1702 op het onverwachtst overleed, was het er ver af, dat zulks aan de reeds vroeger bepaalde erfgenaam van den Engelschen troon DROEFHEID zou hebben veroorzaakt, hoezeer zij geenszins naliet om over zijnen dood in het openbaar ROUW te toonen; — even min ging in de Vereenigde Nederlanden de algemeene TREURIGHEID over zijn verlies tot BEDRUKTHEID over, daar velen eer blijde waren van zijn met klem gevoerd bewind ontheven te zijn, dan wel SMART gevoelden over het gemis van den onwrikbaren voorstander der vrijheid van Europa tegen de heerschzuchtige aanslagen van Lodewijk XIV.* — *Droefheid* toch beteekent inwendige smartelijke aandoening van het hart; — *treurigheid*, droefheid door uitwendige teekenen kenbaar; — *bedruktheid*, beklemde toestand der ziel; — *rouw*, meestal uiterlijk vertoon van droefheid; — *smart*, stekende en pijnlijke droefheid. Werden nu in gemeld voorbeeld deze zinverwante woorden onderling verwisseld, dán zou de rede verward en onduidelijk, zoo niet geheel onverstaanbaar worden.

Zoo is ieder mensch *arbeidzaam*, die zich de aanwending zijner krachten gaarne getroost, den arbeid bemint; — *naarstig* is alleen hij, die met ernst, — *vlijtig*, die met spoed werkt. — *Baksteen* geeft te kennen, dat de steen niet gehouwen, gegraven of alleen in de zon gedroogd, maar door eene sterkere werking van hitte gehard is; terwijl door *tigchelsteen* alleen zoodanige gebakken steen wordt aangeduid, als tot dekking of bekleeding dienen moet. Vele woorden van gelijke beteekenis, en uit verschillende talen of tongvallen ontleend, hebben later eene onderscheidene beteekenis ontvangen.

Men raadplege verder de bestaande woordenboeken der Nederlandsche synonymen.

§ 527. Op de duidelijkheid van stijl kan ook het onbedacht gebruik van gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden (§ 524, 3°) nadeeligen invloed uitoefenen; want hoezeer zij meest alle aan de spelling, het geslacht, of den naamval

van een bij hen behoorend woord te kennen zijn, zoo kunnen zij echter in den gang der rede somtijds zoodanig voorkomen, dat zij voor den hoorder en zelfs voor den lezer in den eersten oogenblik eene geheel verkeerde beteekenis verkrijgen, bijv. : *geruimen tijd dacht ik dat die HENGST mij niet ter plaatse brengen zou*, waarin even goed *eene hengst* (vaartuig) als *een hengst* (paard) kan worden bedoeld; — eveneens is het gelegen met *een pleit* (regtsgeding) en *eene pleit* (vaartuig), *het pond* (gewicht) en *de pont* (vaartuig), *de want* (handschoen) en *het want* (scheeps- tuig), enz. Zoo ook worden *schuldig* in den zin van *verplicht* en *schuldig* in den zin van *misdadig* dikwerf alleen aan den naamval van eenig aanhoorig woord onderkend, wanneer zulks niet uit het verband der rede is op te maken, bijv. : *hij is aan iemand geld schuldig*, — en *hij is aan moord schuldig*. Schier alleen aan de spelling zijn *gelag* (drinkgelag) en *gelach* (van lagchen), *ijk* (waarmed) en *eik* (boom), *mij* (van *ik*) en *Mei* (bloei maand), *nijgen* (het groeten zoo als de vrouwen) en *neigen* (het overhellen), enz. te onderkennen. De welluidendheid vordert tevens (zie § 608), dat men twee *homonymen* niet te kort op elkander doe volgen. Omzigtigheid is diensvolgens bij het bezigen van zoodanige woorden aan te raden, vooral bij die uitdrukkingen, wier juiste zin alleen uit het verband der rede is op te maken; bijv. :

Mijn paard gaat slijten, dat men 't ziet;

Het eet en drinkt, en anders niet:

Wat reden is hier uit te delven?

't VERGAAT, omdat het niet VERGAAT;

Wat raad? — De pleister ligt op straat: —

VERSTAAT *gij 't niet?* — 't VERSTAAT *zich zelve*.

§ 528. Het vermijden van gezochte uitdrukkingen (§ 524, 4°), dat is: van te hoogdravende en gewrongen overdragtelijke be- namingen, wier overeenkomst met de beteekende zaak zeer gering en bezwaarlijk te ontdekken is, bevordert mede grootelijks de duidelijkheid. Te verwerpen is het volgende: *de zon volgt het spoor van de bruid des ouden Tithons en steekt den hemel al zijne mindere oogen uit*, hetwelk moet beteekenen, dat na het ver- schijnen van den dageraad, of van Aurora, de vrouw van Tithon, de zon al de sterren doet verdwijnen. Evenzeer af te keuren zijn: *golvend hart, condor der wateren, leeuw in de dichtkunst*. Ook zijn

er enkele leenspreukige uitdrukkingen, die, hoezeer, ter juiste plaatse aangewend, uiterst fraai en geenszins met de duidelijkheid strijdig, echter door een te veelvuldig en onjuist gebruik alle waarde verliezen. Van dien aard is de door HORATIUS uitmuntend te pas gebragte vergelijking van eenen *dichter* met eene *zwaan*, waarvan bij ons de uitdrukkingen van *Agrippiïnsche zwaan* voor VONDEL als uit Keulen (*Colonia Agrippina*), *Goessche zwaan* voor ANTONIDES als uit Goes geboortig, enz., zijn ontleend, wier misbruik evenzeer is af te keuren, als hun gepast gebruik aan te prijzen is.

§ 529. De overéénstemming eindelijk der gebezigde woorden (§ 524, 5°) ten opzigte van hunne beteekenis, zoo wel met de gedachte, welke wij willen uitdrukken, als onderling, is een vereischte der duidelijkheid van stijl, waarop niet altijd met de noodige naauwkeurigheid gelet wordt. Zoo zijn de bijvoegelijke naamwoorden óf tot de bepaling van eenig denkbeeld onontbeerlijk, als: *mijne jaarlijksche inkomsten*, — óf zij versieren de gedachte en maken deze aanschouwelijker, als: *de snerpende wind*. Zij moeten dus nimmer *onbeduidend* gebezigd worden, als: *EERSTE oorsprong*, *NATTE regen*, *VALSCHE leugen*, schoon het gebruik van zoodanige bijvoegelijke naamwoorden, wier beteekenis reeds in het aanhoorig zelfstandig naamwoord begrepen is, soms nadrukshalve gevorderd wordt, bijv.: *gij wilt den oorsprong der Fransche omwenteling in de regering van Lodewijk XVI zelven zoeken*; *neen, haar eerste oorsprong dagteekent van veel vroeger*, enz. Zij moeten ook niets bevatten, dat in het bestaand geval *onverschillig* is, als: *de mensch is in den treurigen ouderdom praatachtiger dan in de vrolijke jongelings-jaren*, waarin *treurig* en *vrolijk* niets met de praatachtigheid te doen hebben; — zij moeten vooral niets *oneigenaardigs* beteekenen, als: *het ZOETE juk der liefde*, *de WELRIEKENDE smaak der spijsen*; een juk toch is nooit *zoet*, wél *zacht* of *ligt*, smaak nooit *welriekend*, wél *aangenaam*. Hetzelfde geldt ten aanzien van de bij- en werkwoorden, bijv.: *deze bloem riekt SCHOON*, — *hij ving IN HET BEGIN aan met te zeggen*, — *in zijnen tegenspoed bleef hij moedig en DOOF*; want hier is *schoon* oneigenaardig, *in het begin* onbeduidend, *doof* in het bestaand geval *onverschillig*. Beter ware dus: *deze bloem riekt liefelijk*, — *hij ving aan met te zeggen*, — *in zijnen tegenspoed bleef hij moedig*. Desgelijks plaatse men

gepaste werkwoorden bij de naamwoorden enz., bijv.: niet *dit VERZOET mijn ZWAAR lijden*, maar *dit verligt mijn zwaar lijden*, of *dit verzoet mijn bitter lijden*; — niet *reeds vertoonden zich SPOREN van den naderenden herfst*, maar *reeds vertoonden zich voorboden van den naderenden herfst*.

§ 530. De onverstaanbaarheid eener rede wordt volgens § 512 ook menigmaal veroorzaakt door gebreken in de verbinding der woorden tot volzinnen, of in den samenhang der volzinnen. Hieromtrent hebben wij van § 326—469 breedvoerig gehandeld, en hetgeen in § 470—498 over de zinscheiding gezegd is, leert genoegzaam, in hoe verre ook eene al of niet behoorlijke toepassing der regelen van zinscheiding veel tot de verstaanbaarheid of onverstaanbaarheid eener rede kan toebrengeu.

§ 531. De verstaanbaarheid eener rede wordt ook nog grootelijks bevorderd door *eenvoudigheid*, *beknoptheid* en *ordelijkheid* van voorstelling, welke eigenschappen tevens, zoo wel als de zuiverheid en duidelijkheid, wezentlijk tot de fraaiheid van den stijl kunnen en moeten bijdragen. Het spreekt echter van zelf, dat stof en vorm eenen grooten invloed op de uitdrukking onzer gedachten oefenen, en dat alzoo de grenzen van deze eigenschappen, willen wij niet door hare gebrekkige of overdadige toepassing falen, niet altijd dezelfde zijn.

§ 532. De ware *eenvoudigheid* van stijl is gelegen in eene natuurlijke gemakkelijke van uitdrukking, vermindering van ongepaste sieraden en ongedwongenheid in de gansche voordragt. Zij is het juiste midden tusschen *platheid* en *gezwollenheid*, bevordert de duidelijkheid zeer, en is onafscheidelijk van beknoptheid (of bondigheid) en regelmaat van voorstelling. De volgende voorbeelden zullen het onderscheid tusschen platheid, eenvoudigheid en gezwollenheid van stijl duidelijk genoeg aantoonen.

Op de vleugelen der lichtsnelle faam verbreidde zich over geheel het aardrijk de heuglijke mare van de in luister alles overtreffende zegepraal, door den Nederlandschen Mars op de wijdberoemde heirbenden van het Iberisch schiereiland bevochten.

Met verbazende snelheid verspreidde zich door geheel het land de heuglijke mare der roemrijke overwinning, door onzen Maurits op de geduchte Spaansche legerbenden behaald.

Een ieder wist gaauw, dat Maurits de Spanjaarden geklopt had.

§ 533. De *beknoptheid* of *bondigheid* van stijl bestaat in het verwerpen van hetgeen niet bepaaldelijk vereischt wordt tot de volledige voorstelling van eenig denkbeeld, zonder nochtans iets weg te laten van hetgeen tot behoud der kracht en duidelijkheid van uitdrukking noodig is.

Deze eigenschap is het juiste midden tusschen *te groote kortheid* en *te groote uitvoerigheid*, en wordt grootelijks bevorderd door orde in den gang der denkbeelden. De volgende voorbeelden kunnen hierbij ter aanwijzing van het verschil tusschen beknopen, te korten en te uitvoerigen stijl dienen :

Weldaden worden veeltijds vergeten, beledigingen nimmer.

Weldaden worden vergeten, niet beledigingen.

Hoezeer men veeltijds ziet, dat weldaden vergeten worden, evenwel is zulks met beledigingen nimmer het geval.

§ 534. Om zijne gedachten *ordelijk* te kunnen uitdrukken wordt eene geleidelijke opvolging in den gang der denkbeelden vereischt. *Eenheid* en *zamenhang* in de rede zijn hiervan de voornaamste kenmerken, en deze eigenschappen zijn van § 460—469 meer in het breede aangetoond. Vooral echter dient men te dezen aanzien steeds indachtig te wezen, dat de *eenheid* verbroken wordt door het inmengen van omstandigheden, die vreemd aan het onderwerp zijn, en dat de *zamenhang* door eenen geleidelijken overgang van het eene gedeelte der rede tot het andere bevorderd wordt.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over de betoogkracht der rede.

§ 535. Stijl is eene gave en eene kunst;— de laatste ontwikkelt en veredelt den aanleg. Tot nog toe leerden wij, hoe een helderdenkend mensch zijne gedachten verstaanbaar en juist zou kunnen uitdrukken en mededeelen; thans wordt het onze taak te leeren, hoe iemand, die zich zoodanig uitdrukt, den gang zijner rede zal moeten inrigten, wil hij den hoorder of lezer overtuigen van de waarheid van hetgeen hij zegt. Grondige kennis

van de beginselen dezer wetenschap is zelfs voor den helderdenkenden en zich juist uitdrukkenden mensch onontbeerlijk, om zich zoo in rede als in schrift met vrucht, dat is met overreding, uit te drukken. Niet minder dan anderen heeft haar de krijgsman noodig, om door zijne taal de rustige onversaagdheid aan zijne wapenbroeders in te boezemen, welke hen den heldendood met fierheid doet te gemoet treden. Wij zullen derhalve de hoofdtrekken dier wetenschap aanwijzen, en hierbij de volgende indeeling in acht nemen (').

§ 536. Men moet namelijk beginnen met te *vinden* hetgeen men over eenig te behandelen onderwerp wil zeggen of schrijven; vervolgens moet men zijne gedachten in behoorlijke orde *schikken*, en eindelijk moet men ze *uitdrukken*. Wij kunnen derhalve de leer der betoogkracht eener rede tot drie hoofd-afdeelingen brengen, de *VINDING (inventio)*, *BANGSCHIKKING (dispositio)* en *UITDRUKKING (elocutio)*.

a. Over de vinding.

§ 537. De *vinding* bestaat in het opsporen van de middelen, welke eenig onderwerp aanbiedt, om het voorgestelde doel (de overtuiging van den lezer of hoorder) te bereiken. Een redenaar of schrijver, wil hij in zijn oogmerk slagen, moet overtuigen, behagen en treffen. Hij zal derhalve de rede, het schoonheidsgevoel en het hart moeten bevredigen: de rede door de kracht zijner betooggronden; het schoonheidsgevoel door de bevalligheid zijner voordragt; het hart door de waarheid zijner aandoeningen. Van hier dat ten aanzien der vinding op de betoogbronnen, den smaak en de hartstogten moet worden acht gegeven.

§ 538. Door de vinding moet men alle hulpmiddelen van het te behandelen onderwerp opsporen, en hierin kan men niet dan door grondige overpeinzing slagen. De redekunst geeft regelen, hoedanig de werking van den geest te verligten, zonder daardoor het gebrek aan natuurlijken aanleg te kunnen vergoeden.

§ 539. De eerste pligt van eenen redenaar of schrijver is, te bewijzen wat hij als waarheid wil doen gelden. Het *betoog*

(') Te dezen aanzien in uitvoerige toelichtingen te treden, ligt buiten ons bestek; in de *Akademische Voorlezingen over de Nederlandsche Redekunst* van den Hoogleraar B. H. LULORS (2de druk, te Groningen, bij J. Oomkens Jzⁿ, 1859) is trouwens deswege veel behartigingswaardigs opgeteekend.

of de *redenering* is dat gedeelte zijner voordragt, hetwelk tot het verstand spreekt; hiermede moet hij door eene reeks van aanéngeschakelde stellingen bewerken, dat de rede, van een bepaald punt uitgaande, langs eenen onwraakbaren weg tot het doel komt. Het betoog is het geraamte van den stijl; al het overige slechts bekleedsel. De redenaar of schrijver, die op zijn betoog kan steunen, is doorgaans meester van zijne zaak, al werkten de hartstogten zijner hoorders of lezers en zijn karakter hem tegen, daar de rede ten laatste over de driften zal zegevieren.

§ 540. Het is dus van belang den aard van eenig betoog en zijne ware bronnen te kennen. Men betoogt op drieërlei wijze: door *afleiding*, *getuigenis* en *zamenordering*. *Streng afleiding* brengt de klaarblijkelijkheid aan het licht en voert van een algemeen beginsel tot een bijzonder gevolg door te bewijzen, dat zoodanig gevolg in het beginsel ligt opgesloten; *getuigenis*, waarbij de klem van het betoog op het gezag van anderen steunt, veroorzaakt geloof, doch de werking is bepaald door de maat van vertrouwen, welke wij daaraan schenken; *zamenordering* werkt op het verstand door gelijkstelling, en voert de waarschijnlijkheid tot zoodanig eene hoogte, dat ons oordeel bepaald wordt. Als voorbeelden dezer verschillende wijzen van betoogen kunnen dienen,

door AFLEIDING: *het bunder land, dat hem duizend gulden gekost had, verhuurde hij telken jare voor vijftig cent de vierkante roede; DERHALVE trok hij vijf ten honderd rente van zijne hoofdsom; — het vierkant van het aantal eenheden, bevat in de schuinsche zijde eens regthoekigen driehoeks, is gelijk aan de som der vierkanten van het aantal eenheden, bevat in elke der beide regthoekszijden van dien driehoek; DERHALVE is, volgens de gronden aller magtsoverheffing, de schuinsche zijde noodwendig korter dan de som der beide andere; — de gezigteinder is een denkbeeldige cirkel, welke om de aarde getrokken wordt, en gelegen is in een vlak, dat, door het middelpunt der aarde gaande, loodrecht staat op de lijn, die 't voeten toppunt eener plaats vereenigt; bij elke verandering van plaats heeft men DERHALVE eenen anderen gezigteinder* (1).

(1) Wanneer men, om de waarheid eener stelling te betoogen, aantoot, dat men in eene ongerijmdheid vervalt door aan te nemen dat genoemde stelling niet waar is, dan noemt men zulks *betoogen uit het ongerijmde*. Bijv.: als

door GETUIGENIS : *gij ontzegt hem ten onregte allen aanleg als dichter, want TOLLENS verklaarde zijne ontboezemingen voor keur van huisselijke poëzij; — daar CÆSAR hem een goed krijgsman achtte, mag de zaak voor uitgemaakt gehouden worden.*

door ZAMENORDENING : *de zoogdieren, visschen, vogelen enz. hebben eene willekeurige beweging; DERHALVE zullen alle dieren eene willekeurige beweging hebben; — voor zoo ver mij bewust, stierven tot nog toe alle paarden beneden zekeren leeftijd; derhalve zal HOOGSTWAARSCHIJNLIJK ook mijn paard wel niet ouder worden.*

§ 541. Het betoog heeft de strekking van bevestiging of ontkenning. De bewijzen moeten uit het onderwerp zelf getrokken worden, en het is niet dan door eene grondige beoefening van het onderwerp, dat een redenaar of schrijver de middelen om op de overtuiging te werken vinden kan. Hoezeer nu dit *denken*, als eene gave der natuur, door geen onderrigt te verkrijgen is, en tevens alle bewijsgronden in elke bijzondere zaak vooraf met geene mogelijkheid te bepalen zijn, hebben velen echter, tot trapsgewijze verwerving van eene meerdere vaardigheid en gemakkelijheid in het vinden van denkbeelden en bewijsgronden, eenige *algemeene gronden van betoog* aangenomen, welke in *inwendige* en *uitwendige* verdeeld worden. Tot de eerste brengen zij alsdan de denkbeelden, die wij verkrijgen door iets naauwkeurig te bepalen en daarvan de deelen op te noemen, — die, welke uit tegenstelling of gelijkheid geboren worden, of van tegenstrijdigheid en overeenkomst, — die van mogelijkheid en onmogelijkheid, — die van oorzaken en gevolgen, — die van het grootere en kleinere, enz. Tot de tweede soort brengen zij voornamelijk de getuigenissen, als schriftelijke oorkonden, verbindtenissen, eed-aflieggingen en dergelijke. — Wij voor ons

men bij den volzin, *alle goud is geel; eenige metalen zijn niet geel*: DERHALVE *zijn eenige metalen geen goud*, redeneert als volgt: is deze gevolgtrekking niet juist, dán moet het tegengestelde — *alle metalen zijn goud*, waar zijn, en kan men stellen: *alle goud is geel; alle metalen zijn geel*; DERHALVE *zijn alle metalen goud*. Door ondervinding nu weet men, dat deze gevolgtrekking eene onwaarheid behelst; de gang der bewijsvoering is redekunstig juist, weshalve de onwaarheid in één der gegevens of wel in beide moet bevat zijn. Het eerste is waar als oorspronkelijk gegeven, derhalve moet de valsheid in het tweede gegeven zijn besloten: dit is het tegendeel van het oorspronkelijk gestelde; derhalve moet het oorspronkelijk gestelde en dus ook de gevolgtrekking daaruit waar zijn.

echter geven de voorkeur aan eene minder stelselmatige indeeling, daar deze juist door de veralgemeening tot duisterheid aanleiding geeft; beter achten wij, uit een bepaald voorbeeld eenige *in- en uitwendige bronnen van betoog* op te sporen, en dier verschil als ware het meer handtastelijk te doen uitkomen. Onderstellen wij toch bijv. te willen bewijzen, dat een oud handschrift, hetwelk gezegd wordt uit de middel-eeuwen afkomstig te zijn, valsch is; dán kunnen wij vooreerst doen opmerken, dat er zegswijzen in voorkomen, welke in dien tijd nog niet gebezigd werden, — dat de taal in dien tijd anders geschreven werd, — dat er denkbeelden in worden ontwikkeld, die van later dagteekening zijn, — dat er iemand in genoemd wordt, die eerst ettelijke jaren later geboren werd, enz., enz.: dit nu zijn *inwendige bronnen van betoog*. Wanneer ik echter in stede daarvan doe uitkomen, dat mijn buurman het stuk vóór een paar dagen geschreven heeft, — dat het pergament is afgesneden van een vel, waarvan het overschot nog bij den boekverkooper ligt, enz., enz.; dán bepaal ik mij tot *uitwendige bronnen van betoog*.

§ 542. De beginselen, in de voorgaande paragrafen aangewezen, zijn de grondslagen van alle redenering: zij verschillen niet, hoedanig ook de uitwendige vorm ze met de sieraden van den stijl omkleede.

§ 543. Alle redenering, hoezeer in den vorm van uitdrukking verschillende, is steeds het uitvloeiende van dezelfde werking van den geest, te weten: een eind-oordeel hetwelk op een vroeger oordeel steunt.

§ 544. De *betooggronden* zijn zamengesteld uit stellingen, welke onderling door bepaalde betrekkingen aanéngeschakeld zijn; deze betrekkingen verschillen naar gelang van den vorm des betoogs.

§ 545. Een dezer vormen van betoog is de *SLUITREDE (syllogismus)*: deze bestaat uit drie *termen*, de meerderterm, de middelterm en de minderterm. De meerderterm is de *hoedanigheid*, en de minderterm het *onderwerp* der gevolgtrekking, terwijl de middelterm dient om de *betrekking* tusschen het *onderwerp* en de *hoedanigheid* van besluit of gevolgtrekking aan te duiden, bijv. in: *alle menschen zijn sterfelijk; Hiskiah was een mensch: derhalve was Hiskiah sterfelijk*, — is de hoedanigheid van *sterfelijk* de meerderterm, *Hiskiah* de minderterm, en *mensch* de middelterm.

De hoedanigheid wordt de meerderterm genoemd, dewijl zij meer uitgebreidheid dan het onderwerp heeft. Ten voorbeelde kunnen nog dienen : *al het hoornvee herkaauwt ; eene koe behoort tot het hoornvee : derhalve herkaauwt eene koe ; — een vriend van zinnelijkheid is geen waar wijsgeer ; de Epikuristen waren vrienden van zinnelijkheid : derhalve waren zij geen ware wijsgeeren.*

§ 546. Iedere sluitrede is tevens zamengesteld uit drie voorstellen, het meerder-voorstel, het minder-voorstel en de gevolgtrekking; de beide eerste dragen den naam van GEGEVENS (*praemissa*). Het eerste of meerder-gegeven bevat den meerderterm, het tweede den minderterm, en in beide is de middelterm begrepen.

§ 547. In iedere sluitrede heeft men op twee zaken te letten : op de vergelijking, welke in de gegevens, met behulp van den middelterm, tusschen de twee termen van het besluit gemaakt wordt, en op den uitslag dezer vergelijking, welke door het besluit wordt uitgedrukt. Hieruit volgen deze beide regels :

1°. dat de middelterm in ieder gegeven volkomen dezelfde beteekenis moet behouden (¹);

2°. dat het besluit nimmer uitgebreider dan de gegevens zijn moet (²).

Deze regels kunnen nog geleidelijker bevat worden in de stelling, dat het besluit in de gegevens moet begrepen zijn, en dat deze dit besluit moeten doen uitkomen.

§ 548. DROGREDE (*sophisma*) noemt men elke redenering, welke in deze grondregels faalt. Verkeerdelijk echter zou 't wezen hieruit af te leiden, dat elke redenering juist is, welke ten aanzien dier grondregels niets te wenschen overlaat; als voorbeelden van het tegendeel kunnen dienen :

Een ieder onbeperkte vrijheid van spreken te verleenen, is over het geheel voordeelig voor den staat te achten; want het werkt

(¹) Hiertegen zondigt o. a. de sluitrede : *de vergadering regelde zich naar de MEERDERHEID; zijne MEERDERHEID werd door de vergadering erkend : derhalve regelde zich de vergadering naar hem.* In het eerste gegeven toch wordt de meerderheid van het aantal, in het tweede wel de meerderheid in kennis, stand of jaren enz., doch juist niet van het aantal bedoeld.

(²) Hiertegen zondigt o. a. de sluitrede : *ijdelheid is eene grove ondeugd; die vrouw is ijdel : derhalve is zij slecht.*

altijd hoogst weldadig op de belangen der maatschappij, dat daarin ieder burger de vrijheid geniet, geheel onbeperkt zijne meening te mogen uiten. — Er komen, zeide de pleitbezorger, drie gevallen in aanmerking: vooreerst beweren wij, dat het paard kreupel was, toen wij het huurden; ten andere, dat het gezond was, toen wij het terugbragten, en eindelijk dat wij het in 't geheel niet gehad hebben. — Elk ligchaam, dat zich beweegt, moet zich bewegen ter plaatse waar het is, of wel ter plaatse waar het niet is; geen dezer beide gevallen is mogelijk: derhalve bestaat er niet, hetgeen wij beweging noemen.

In 't eerste voorbeeld wordt niets bewezen, daar men de stelling van het eerste gedeelte in het tweede slechts met andere woorden herhaalt. — Het tweede voorbeeld druischt tegen het gezond verstand aan, daar de redenering allengs afhankelijk wordt van de verwerping van vroeger erkende feiten. — In 't derde voorbeeld stuit men op een valsch begrip van 't geen beweging is.

§ 549. Er bestaan ZAMENGESTELDE SLUITREDEN, waarin de middelterm tevens met de beide termen van het besluit vereenigd voorkomt, bijv.: *indien een kies-rijk aan verdeeldheden ter prooi is, heeft het geen langen duur: een kies-rijk nu is steeds aan verdeeldheden ter prooi; derhalve heeft een kies-rijk geen langen duur.* De middelterm aan de verdeeldheden ter prooi is in het meerder-voorstel met de beide termen van het besluit, een kies-rijk en heeft geen langen duur, vereenigd.

§ 550. INGEKORTE SLUITREDE (*enthymema*) noemt men zoodanig eene, waarbij het minder-voorstel weggelaten is; zij wordt dikwerf gebezigd, daar 's menschen geest van zelf dit minder-voorstel opmaakt, indien het meerder-voorstel goed gekozen is, bijv.: *alle menschen zijn sterfelijk: derhalve was Hiskiah sterfelijk, waarin het minder-voorstel, Hiskiah was mensch, gereedelijk begrepen wordt.*

§ 551. De VERBINDINGS-SLUITREDE (*prosyllogismus*) bestaat uit twee zoodanig aancéngeschakelde sluitreden, dat het besluit der eerste het meerder-voorstel van de tweede vormt, bijv.: *geen enkelvoudig ligchaam kan door ontbinding vergaan: de geest nu is een enkelvoudig ligchaam; derhalve kan de geest niet door ontbinding vergaan: de menschelijke ziel nu is geest; derhalve kan de menschelijke ziel niet door ontbinding vergaan.*

§ 552. De KETTING-SLUITREDE (*sorites*) is eene redenering bestaande uit meer dan drie voorstellen, waarbij de hoedanigheid van het eerste voorstel het onderwerp van het tweede wordt, en zoo vervolgens, totdat men tot de gevolgtrekking komt, welke men maken wil, bijv.: *de gierigaards zijn vol van begeerte; zij, die vol van begeerte zijn, ontberen vele zaken; zij die vele zaken ontberen, zijn ongelukkig: derhalve zijn gierigaards ongelukkig.*

§ 553. De OMKLEEDE SLUITREDE (*epichere*) is zoodanig eene, waarvan ieder gegeven onmiddellijk door het bewijs gevolgd wordt, bijv.: *het is geoorloofd te dooden ieder, die ons leven belaagt; de wet der natuur, het regt der menschen, de voorbeelden bewijzen zulks. Clodius nu heeft Milo's leven belaagd; zijne wapenen, krijgslieden, handelingen bewijzen zulks: derhalve was het Milo geoorloofd Clodius te dooden, en is hij onschuldig.*

§ 554. De DUBBEL-SLUITREDE (*dilemma*) heeft plaats bij wijze van drang, wanneer men aan zijne tegenpartij twee verschillende stellingen in keus geeft, welke de eenige mogelijke zijn, en beide op zijne overtuiging uitloopen. Om alzoo te bewijzen, dat zij, die de pligten hunner betrekking niet vervullen, schuldig zijn, kan men hun deze dubbel-sluitrede voorstellen: *of gij zijt bewaam voor de betrekking, welke gij gevraagd hebt, en alsdan is het onvergeeflijk, dat gij haar niet behoorlijk waarneemt; of gij zijt er onbewaam voor, en alsdan is het onvergeeflijk, dat gij eene betrekking blijft bekleeden, waarvoor gij geene geschiktheid bezit.*

§ 555. Het VOORBEELD, dat op gelijkstelling steunt, voert niet tot een streng bewijs. Beraadslaagt men bijv. over vrede of oorlog, en toont men hierbij aan, dat de bestaande omstandigheden gelijk zijn aan die bij eene vroegere gelukkige of ongelukkige onderneming, dán wordt het slagen of niet slagen van den oorlog wel waarschijnlijk, maar niet zeker.

§ 556. De ZAMENORDENING is een vorm van betoog, waarbij men door optelling van de dcelen tot het besluit des geheels geraakt, en welke alzoo uitsluitend op de gelijknamige wijze van betoog berust (zie § 540). Als voorbeeld strekke: *indien ik wilde bewijzen, dat de slechten niet gelukkig kunnen zijn, zoude ik de lotgevallen nasporen van allen, die zich door misdaden hebben berucht gemaakt; ik zou vooral mijne bewijzen zoeken bij de zoodanigen, die schijnbaar in den gelukkigsten toestand hebben*

verkeerd; ik zou schetsen, hoe Tiberius, die wreede en verfynde dwingeland, zelf erkende dat zijne misdaden hem eene pijniging waren, hoe hij met zijn gejammer de holen van Capreae vervulde, en te vergeefs in eene schandelijke afzondering een hulpmiddel tegen zijne kwellingen zocht; ik zou voorstellen, hoe Nero, de moordenaar van zijnen broeder, van zijne moeder, van zijne kinderen, van zijne onderwijzers, de pleger van zoo vele gruwelen, aan de hevigste wroegingen ter prooi was, zoodat hij den afgrond onder zijne voeten geopend en zich zelven door de wraakgodinnen vervolgd waande; ik zou de geschiedenis dier menigte snoodaards doorloopen, welke op het toppunt van grootheid en magt geen geluk hebben kunnen smaken, en uit deze voorbeelden zou ik besluiten, dat er voor de slechten geen geluk bestaat. Men zal gereedelijk moeten toestemmen, dat zoodanig betoog uiterst krachtig werken kan; maar tevens inzien, dat eene enkele niet te loochenen uitzondering, of zelfs eene twijfeling over de algemeenheid dezer betrekking tusschen misdaad en ongeluk, het betoog verlamt.

§ 557. Redenaar en schrijver beoogen steeds de gemoedsgesteldheid der hoorders of lezers te doen worden gelijk aan die, waarin zij verkeerden of verkeerd hebben; om dit doel te bereiken, moet elke uiting hunner aandoeningen, in gebaren of woorden, gepast, waar en levendig zijn.

§ 558. Voor redenaar of schrijver is het van belang eene juiste kennis te bezitten van de gemoeds-aandoeningen der menschen in het algemeen, doch vooral van het karakter dergenen, tot welke hij spreekt of waarvoor hij schrijft, daar anders zijne redeneringen meestal den gewenschten invloed zullen missen.

b. Over de rangschikking.

§ 559. De rangschikking begint waar de vinding eindigt: — zij bepaalt de volg-orde der deelen van het gevondene. Deze orde is niet willekeurig; zij moet zoodanig wezen, dat elk deel de gunstigste plaats inneemt, om het geheel de gewenschte uitwerking te doen hebben.

§ 560. De kracht des betoogs ligt in de aanéenschakeling der denkbeelden; is deze band niet natuurlijk, dán zal hunne werking verlamd worden. Is nu de rangschikking der deelen onvermijdelijk, voordat men iets begint te schrijven; nog meer

gevoelt men daarvan bij mondelinge voordragt de noodzakelijkheid.

§ 561. Gewoonlijk rangschikt men de deelen eener rede op de volgende wijze: de INLEIDING (*exordium*), de BEPALING (*propositio*), de INDEELING (*divisio*), het VERHAAL of de VERKLARING (*narratio*), de BEVESTIGING (*confirmatio*), de WEDERLEGGING (*refutatio*) en de SLOTREDE (*peroratio*). Deze rangschikking is zoonatuurlijk, dat men zelfs in de handelwijze van kinderen, wanneer deze iets wenschen te verkrijgen, soortgelijk beloop kan waarnemen.

§ 562. Het doel der *inleiding* is, de aandacht van den hoorder of lezer op het onderwerp der rede te vestigen. De aard der inleiding hangt af van den aard van het onderwerp, en van dien der hoorders of lezers. Haar toon is doorgaans eenvoudig en gematigd, hoezeer deze, naar gelang der omstandigheden, ook plegtig en indrukwekkend, of zelfs hevig wezen kan. Inleidingen moeten niet te lang wezen, niet te veel beloven, en natuurlijk en ongedwongen met het te behandelen onderwerp in verband staan; zij moeten geen wezentlijk deel van het onderwerp zelf wegnemen, en de overgang tot het hoofd-onderwerp dient steeds geleidelijk te wezen.

§ 563. Door de *bepaling* verstaat men de bondige en juiste voorstelling van het te behandelen onderwerp; — zij kan naar den aard van het onderwerp enkelvoudig of zamengesteld wezen. — Daar een onderwerp verscheidene onderdeelen kan bevatten, die wij alle of ten deele, uit één of meer gezigtpunten, wenschen te behandelen, zoo is eene dienovereenkomstige verdeeling onzer rede tot verlichting van den geest der hoorders of lezers noodzakelijk.

§ 564. De *inleiding* is het verdeelen der rede in verschillende punten, welke men achtereenvolgens behandelen wil. Eene goede indeeling moet alles omvatten, niets van het onderwerp onaan-geroerd laten; geen der punten moet tot een voorgaand of volgend kunnen gebragt worden, doch het voorgaande punt tevens steeds tot een volgend voeren, daar anders in de rede geen verband heerschen, en zij de noodige klaarheid missen zou. Men kan bovendien ieder punt, voor zoo ver men het behandelen wil, volgens de bovenstaande regelen nog op nieuw verdeelen, maar hierbij moet men steeds in acht nemen, dat te menigvuldige verdeeling de aandacht vermoeit.

§ 565. Als voorbeeld van indeeling diene het volgende: *indien de gerechtigheid de koningin der zedelijke deugden is, kan zij nimmer als op zich zelve staande voorkomen; men zal haar op haren troon aanschouwen, steeds gediend en omringd door drie voortreffelijke deugden, welke wij hare eerste dienaressen zouden kunnen noemen, de standvastigheid, de voorzichtigheid en de goedertierendheid. De gerechtigheid toch dient zich aan de wetten te binden, anders zoude zij ongelijkmatig in hare handelingen wezen; zij dient het ware en het valsche te kunnen onderscheiden in de haar voorgelegde feiten, anders ware zij blind in hare toepassing; eindelijk moet zij somwijlen aan den drang der omstandigheden toegeven, anders zoude hare gestrengheid ondragelijk worden. Standvastigheid bevestigt haar in de wetten, voorzichtigheid licht haar voor in de feiten, goedertierenheid doet haar tot steun van zwakheid en rampspoed strekken; zoodat de eerste haar ondersteunt, de tweede hare toepassing regelt, de derde haar matigt: alle drie werken zamen om haar volkomen te doen wezen.*

§ 566. Men geeft den naam van *verhaal* (of *verklaring*) zoolwel aan een vlugtig overzicht als aan een uitvoerig tafereel van de omstandigheden eene zaak. Het moet met het doel, dat men zich voorstelt, overéénstemmen; de dichter, die behagen, — de geschiedschrijver, die leeren, — de redenaar, die overtuigen wil, verhalen niet op dezelfde wijze. Bij alle soorten van verhaal zijn echter klaarheid en belangrijkheid hoofdvereischten: de klaarheid zal uit de gepaste volg-orde en de natuurlijke aanéenschakeling ontstaan; de belangrijkheid ligt in den aard van het onderwerp, en verwekt, bij doeltreffende behandeling, belangstelling door de weetgierigheid gespannen te houden; men zorge evenwel deze niet dan bij het einde van het verhaal volkomen te voldoen. Te groote uitvoerigheid zal vervelen, opgesmuktheid twijfel omtrent de waarheid doen ontstaan.

§ 567. De *bevestiging* is de ontwikkeling van het onderwerp, en het betoog van het gestelde; zij vormt de kern van iedere rede. Men moet hierbij vooral op het gewigt, niet op het aantal der bewijsgronden letten; voert men toch vele, maar hierbij tevens zwakke bewijsgronden aan, dán geeft men aanleiding om te denken, dat alle gronden de noodige kracht van bewijs ontberen. Ook de volg-orde der bewijsgronden is geenszins willekeurig; óf men kan ze bij opklimming voorstellen, en

hierdoor trapswijze de overtuiging van hoorders of lezers wekken, — óf men kan beginnen met op de overtuiging door eenige der krachtigste bewijsgronden te werken, om vervolgens eenige minder belangrijke aan te voeren, en met den gewigtigsten bewijsgrond te eindigen, ten einde, als ware het, de overtuiging af te dwingen. Daarenboven dient men steeds op die bewijsgronden bijzonder de aandacht der hoorders óf lezers te vestigen, welke het meeste gewigt hebben.

§ 568. Het geven van eene behoorlijke ontwikkeling aan de bewijsgronden naar gelang van hunne waarde geldt als uitbreiding; deze dient om eene wenschelijke evenredigheid in de rede te brengen. Deze uitbreiding, welke niet in te groote uitvoerigheid mag overgaan, heeft vooral plaats, wanneer bij de ontwikkeling van eenigen bewijsgrond eene zekere opklimming in acht genomen wordt, bijv.: *gij noemt hem rampspoedig, omdat hij zijne uitzigten op bevordering nog niet mogt verwezentlijkt zien; hoe zoudt gij dan hem noemen, wien voor altijd de hoop op vooruitgang ontnomen is; hoe den ongelukkige, die zich op het onverwachtst van de middelen zijns bestaans beroofd ziet? — Het is eene misdaad eenen Romeinschen burger te binden; een schelmstuk hem te geeselen; bijna een vadermoord hem te dooden: wat zal het dan moeten genoemd worden, indien men hem kruisigt!* — De beste uitbreiding is die, welke aan de redenering de meeste behaaglijkheid of kracht bijzet.

§ 569. De *wederlegging* bevat de beantwoording van de tegenwerpingen, die reeds gemaakt zijn, of welke men voorziet, dat gemaakt zullen worden. Niet altijd volgt zij op de bevestiging, daar zij hiermede ook gepaard kan worden, of deze zelfs kan voorafgaan. De stijl der wederlegging moet over het algemeen bondig, krachtig en levendig wezen. Een voornaam hulpmiddel van wederlegging is de schertsende wijze van voorstelling; zij is echter tevens uiterst gevaarlijk, dewijl zij bij de minste onjuistheid in toepassing met dubbele kracht tegen den eersten aanvaller kan gekeerd worden.

§ 570. Er bestaan eene menigte van wegen om in dwaling te vervallen. Voornamelijk geschiedt zulks door onkunde ten opzichte van het onderwerp, — door valsheid der stellingen, waarvan men uitgaat, — door valsche gevolgtrekkingen, bijv. door van het bijzondere tot het algemeene te besluiten, — door gebrekkige

opsomming der deelen van eenig onderwerp,— en door duisterheid van uitdrukking.

§ 571. De *slotrede* is het besluit en de kroon eener rede. Hierin moet zoo veel mogelijk de kracht van het betoog overeenkomstig het oogmerk der rede, beknopt en in kernachtige bewoordingen worden vereenigd, zoodat het gemoed op het levendigst wordt aangedaan. Zoo ergens dus, dán is het hier, dat alle hulpmiddelen van den stijl moeten aangewend worden. Men zorgte vooral zijne krachten niet vooraf uit te putten, maar bespare voor de slotrede ook de krachtigste en treffendste uitdrukkingen.

§ 572. Hoezeer de ten aanzien der *rangschikking* gegeven regelen meer bijzonder door den redenaar moeten worden toegepast, zoo dient toch elk schrijver bij de behandeling van eenig onderwerp soortgelijk beloop te volgen.

c. Over de uitdrukking.

§ 573. Zijn de deelen van een onderwerp naar behooren gevonden, gekozen en gerangschikt, zoo blijft ons nog overig onze gedachten door woorden uit te drukken. Eene juiste uitdrukking der gedachten moet trouwens als de hoeksteen van onzen stijl gelden, en daarbij mogen we niet uit het oog verliezen, dat zoodanige uitdrukking niet alleen in 't innigste verband staat met de betoogkracht, maar ook met de verstaanbaarheid en fraaiheid der rede. Eerst wanneer men zijne gedachten behoorlijk verstaanbaar, overtuigend en welgevallig uit, is de *uitdrukking* van het onderwerp gelijk zij behoort te wezen, om aan de vereischten van den stijl te voldoen.

§ 574. Bij de behandeling van de verstaanbaarheid hebben wij aangetoond, dat zuiverheid, duidelijkheid, eenvoudigheid, beknoptheid en ordelijkheid de hoofd-eigenschappen van den stijl uitmaken. Ten aanzien van de uitdrukking komen ook nog in het bijzonder gepastheid en verscheidenheid van stijl in aanmerking.

§ 575. De *gepastheid* is de overéénstemming van den stijl met de stof, welke men wil behandelen. Is de toon niet geëvenredigd aan het onderwerp, zoo zal de smaak zich met kracht tegen het geheel der rede verzetten, al ware deze vol schoone gedachten en uitdrukkingen,

§ 576. *Verscheidenheid* is noodig, daar een al te gelijkmatige stijl op den duur vervelend wordt, en ons eindelijk doet insluimeren: hij, die steeds bij tegenstelling redeneert, zal vermoeijen door de aanhoudende flikkering van zijnen stijl; in hetzelfde gebrek zal hij vervallen, die aan zijne volzinnen steeds dezelfde eentoonige grootschheid bijzet; terwijl hij, wiens rede altijd gespannen blijft, al is er geen reden tot nadruk, spoedig de aandacht welke hij eerst opwekt, afmat.

§ 577. *Verscheidenheid* en levendigheid van stijl worden, even als de fraaiheid eener rede, bevorderd door een doeltreffend gebruik der *spraakfiguren*. Wanneer wij toch onze gedachten door woorden uitdrukken, doen wij zulks oneindige malen met de zoodanige, die niet in eenen letterlijken of eigentlijken, maar in eenen oneigentlijken of overdragtelijken zin moeten verstaan worden. Tevens heeft onze wijze van eene geheele gedachte voor te stellen somtijds zekere in het oog loopende wendingen, die elk hare onderscheidene gestalte of figuur bezitten. Dit een en ander maakt de *figuurlijke taal* uit.

De voornaamste figuren spruiten óf uit onze driften óf uit onze verbeeldingskracht voort. Drukt men bijv. zijne gedachten uit bij wijze van uitroep of toespraak, dán wordt deze vorm door de aandoening der ziel voortgebracht;— wanneer men, in plaats van eenig voorwerp met zijnen eigen naam te noemen, hiervoor den naam van eenig gedeelte van het voorwerp bezigt, zoo geschiedt dit, omdat dusdanig gedeelte vooral den geest getroffen heeft: zegt men derhalve *honderd zeilen* voor *honderd schepen*, dán is zulks omdat de zeilen het levendigst de aan te duiden *vloot* voorstellen.

§ 578. Men verdeelt de figuren in *woordfiguren* en *gedachtenwendingen*: de woordfiguren zijn de zoodanige, welke van verandering van woorden verloren gaan; de gedachtenwendingen blijven bestaan, welke woorden men ook bezige.

§ 579. De WOORDFIGUREN zijn volgens velen ⁽¹⁾ van vierderlei soort:

(1) Gemeenlijk toch rekent men nog tot de woordfiguren zoodanige uitdrukkingen, waarbij men zich ten gevalle van welluidendheid of nadruk eene wijziging veroorloofde, al ligt er in den geest dier wijziging niets oneigentlijks of overdragtelijks (§ 577). Juister ware het welligt, die schakeringen geheel tot de spraakleer te brengen.

1°. de zuiver spraakkunstige (*metaplasmī*), bestaande in verandering van den vorm der woorden, als : de afsnijding of toevoeging van eenige letter of lettergreep, de scheiding van een woord in verscheidene deelen of van eenen tweeklank in meerdere klinkers, enz.

2°. die, welke op de woordvoeging der rededeelen invloed hebben, en de weglating van een zeker aantal woorden, schijnbaar onregelmatige zamenordeningen, verwisseling van tijden, enz. bevatten.

3°. die, welke geboren worden óf door herhaling der woorden, óf door het bezigen van gelijkvormige uitgangen of klanken.

4°. die, welke den zin der woorden wijzigen of veranderen, en welke om die reden WOORDKEERINGEN (*tropi*) genoemd worden.

§ 580. In § 517, 2° is aangewezen, dat de eerste soort van woordfiguren meerendeels niet dan uiterst zeldzaam in de gewone rede mag worden gebruikt. Daar zij echter in dichtwerken menigvuldig voorkomen, willen wij met een enkel woord de voornaamste aanduiden en verklaren.

1. De LETTERVERWISSELING (*antithesis*) bestaat in het bezigen van eene andere letter (het zij klinker of medeklinker) dan die, waarmede een woord gewoonlijk geschreven wordt, bijv.: *ge* voor *gij*, *ouwe* voor *oude*.

2. De VOORKLAMPING (*prothesis*) hecht of klampt vooraan het woord eene lettergreep, die het gewoonlijk niet bezit, bijv.: *geman-*
nen voor *mannen*, *gewilligheid* voor *willigheid*, *slinks* voor *links*.

3. De ACHTERAANKLAMPING (*paragoge*) bestaat in het aanhechten van eene of meer letters achter een woord, welke bij het gewoon gebruik niet voorkomen, bijv.: *herfste* voor *herfst*, *schole* voor *school*.

4. De KNOTTING (*aphaeresis*) heeft plaats, wanneer wij, onder het gebruiken van een afkappings-teeken, eene of meer letters aan het begin van een woord weglaten, bijv.: 'k voor *ik*, 't voor *het*, 's voor *des*.

5. De AFKAPPING (*apokope*) heeft plaats, wanneer wij, aan het einde van een woord eene of zelfs meer letters afsnijden, en wordt veeltijds door een afkappings-teeken aangewezen, bijv.:
- *aard'* voor *aarde*, *ik glee* voor *ik gleeed*, *kou* voor *koude*.

6. De UITWERPING (*synkope*) ontstaat, óf door het weglaten en soms ook wel verwisselen eener letter midden in een woord,

óf door de zamentrekking van twee lettergrepen tot ééne, ten gevolge van zulk eene letterweglating, bijv.: *lién* voor *lieden*, *bijzondre* voor *bijzondere*, *schaauw* voor *schaduw*, *eél* voor *edel*, *eedle* voor *edele*, *aadlijk* voor *adellijk*.

7. De INVOEGING (*epenthesis*) schuift in een woord een letter in, welke er niet in zijn moet, bijv.: *honing* voor *honig*.

8. De INEENSMELTING (*krasis*) maakt twee op elkander volgende klinkers in de uitspraak één-, in plaats van tweelettergrepig, bijv.: *Groot-Britanje* voor *Groot-Britannië*.

9. De SPALKING (*diaeresis*) verrijkt een woord met eene geheele lettergreep, bijv.: *ellef* voor *elf*, *harrenas* voor *harnas*.

§ 581. De tweede soort van woordfiguren zijn van meer belang, en kunnen tot sieraad der rede strekken; de voornaamste zijn:

1. De UITLATING (*ellipsis*), waardoor een woord of ook meerdere woorden worden uitgelaten, om meer snelheid en nadruk aan eene uitdrukking te geven, bijv.: *tot nog toe weet ik niet, leeft (HIJ) of is hij dood?* (HIJ MOGE) *dood of levend* (ZIJN), *troost en hulp zijn onmogelijk*.

2. De ZAMENVATTING (*syllipsis*), bestaande in eene verwaarloozing der spraakkunstige vormen ter meerdere overéénstemming met onze gedachten, bijv.: *het is zes UREN*; — *het meerendeel der vijanden KWAMEN in den vloed om*.

3. De TIJDVERWISSELING (*enallage*), welke ter verlevendiging van de voorstelling (zie § 391) dient, bijv.: *weert u moedig, en wij BEHALEN de overwinning, voor: en wij zullen de overwinning behalen*.

§ 582. Tot de derde soort van woordfiguren behooren voornamelijk:

1. De KLANKNABOOTING (*onomatopöia*) bijv.: *daar tusschen LOEIT de lucht van het gedruisch, verwekt door den KRAK, den SMAK en het GEPLAS der omgeworpen gebouwen*.

2. De HERHALING (*repetitio*), bijv.: *hij valt, de jongeling VAIT, voor wien uw hart gevoelt*; — *ik heb hem gezien, zeg ik u, GEZIEN, met mijne eigen oogen GEZIEN*; — *zijn vader was streng en toegevend, STRENG jegens zich zelven, TOEGEVEND jegens anderen*.

3. De KLIMMING (*gradatio, klimax*), die plaats heeft, wanneer telkens dezelfde woorden, waarmede een zin sluit, bij het begin van den volgenden herhaald worden, en hiermede eene klimming

der gedachten gepaard gaat, bijv. : *wat kan om 's hemels wil onze zending den Staat voor nut aanbrengen? NUT AANBRENGEN, wat zeg ik, indien zij zelfs nadeelig ware! NADEELIG WARE, hoe, indien zij reeds geschaad heeft!*

Deze beide laatste figuren kunnen ook beschouwd worden als tot de gedachtenwendingen te behooren; maar alsdan kan de *klimming* ook zonder herhaling der slotwoorden plaats vinden, en ontstaat zij meesttijds alleen door de opéénvolging van steeds verhevener gedachten, gelijk in het tweede voorbeeld van § 568 het geval is. Die der *herhaling* moet alleen bij sterken nadruk, bijv. bij hevigen hartstogt, gebezigd worden, daar men anders tot de *overtolligheden (tautologiae)* vervalt (zie § 601).

§ 583. De *woordkeeringen* vermeederen den schat onzer uitdrukkingen, en geven gelegenheid, op verschillende wijzen onze gedachten voor te stellen; door haar is het tevens mogelijk, zulks bevallig en met smaak te doen. In het algemeen bevorderen zij de duidelijkheid, de kracht en den nadruk der uitdrukking.

§ 584. Tot de *woordkeeringen* behoort in de eerste plaats de LEENSPREUK (*metaphora*), welke ontstaat door eenig woord in eene overdrachtelijke beteekenis te bezigen. Zij is eene vergelijking en slechts van de figuur van dien naam hierin onderscheiden, dat hetgene, waarbij men iets vergelijkt, voor het vergelekenen wordt in plaats gesteld; terwijl in de figuur der *vergelijking* deze door de woorden *even als, gelijk* wordt aangewezen. Men moet altijd zorgen de oneigentlijke uitdrukking zoodanig te kiezen, dat de gedachte, het zij in klaarheid, het zij in levendigheid, het zij in sterkte winne. Als voorbeelden kunnen dienen: *die held is de ZUIL van den staat; — de wind LOEIT; — de HULK van Staat; — de HERFST zijns levens; — de verheven ontboezeningen van de Agrippijnsche ZWAAN; — het ZWAARD VAN DAMOKLES hangt hem boven het hoofd; — het is een CÆSAR.* — Er is geen woordkeering, die menigvuldiger voorkomt, en meer misbruikt wordt; vooral zondigt men dikwijls tegen de duidelijkheid, waardigheid en eenheid der rede, bijv.: *het beleid stond op SCHILDWACHT; — het schuimend PEKELVELD; — het opgeruide ZOUT voor de zee; — zijne ziel was geheel met droefheid vervuld, zoodat een gering toevoegsel het geheele VAT der gelatenheid deed springen; — dit is een GEZIGTPUNT, waaruit men de menschelijke natuur kan BESCHOUWEN, hetwelk niet GENOEGZAAM is, om de ZADEN van*

trotschheid UIT TE DOOVEN. Is de leenspreuk gezocht en gedwongen, dán gaat zij in een MISBRUIK (*katachresis*) over.

§ 585. Wanneer de leenspreuk niet slechts in een enkel, of in een paar overdragtelijk gebezigde woorden, maar in eene aanéenschakeling hiervan bestaat, die de gedachte ook nog verder onder hetzelfde beeld blijven uitdrukken, zoo gaat zij in de OMKLEEDING (*allegoria*, *bijspraak*) over, bijv.: *twee jaren zijn thans vervolgen, sedert gij den jongen boom (t. w. DE VRIJHEID) planttet; stormen lociden hevig rondom hem, dreigden hem met wortel en tak te vernielen, en — hij groeit*. Hierbij zorge men vooral dat de gelijkheid ongezocht zij, en dat men geen overdragtelijke en oneigenaardige (bijv.: *de Witt BEHEERSCHTE op dien oogenblik de STAATSHULK*), en ook geen twee verschillende figuurlijke voorstellingen (bijv.: *hij heeft dat JUWEELTJE van poëzij op onzen bodem OVERGEPLANT*) onderling verbindende. Fabels en gelijkenissen (*parabels*) zijn niets dan allegorieën, welke menschelijke gaardheden en handelingen afbeelden, door spraak en menschelijke handelingen aan dieren en levenlooze voorwerpen toe te schrijven. — Vergelijkt men eenige zaak met eene andere, zonder de omkleeding geheel daarvoor in plaats te stellen, dán wordt deze figuur eene eenvoudige VERGELIJKING (*comparatio*) genoemd, en behoort tot de gedachtenwendingen.

§ 586. De OVERNAMING (*metonymia*) heeft haren grond in de verwisseling van begrippen, welke eenige naauwe betrekking tot elkander hebben, en in een natuurlijk, gemakkelijk te ontdekken verband staan. Zij is eene woordkeering, waarbij men, om den lezer of hoorder eenig onderwerp duidelijker voor te stellen, de eigentlijke of algemeene beteekenis van eenig woord verwisselt met eene zoodanige, als geacht kan worden er in een noodwendig of toevallig verband meê te staan. Deze figuur heeft plaats:

1°. wanneer de *oorzaak* voor het *uitwerksel* wordt gebezigd, en omgekeerd, bijv.: *hij leest in HOOFT*, voor *in de schriften van HOOFT*; — *GRIJZE HAREN*, voor *ouderdom*; — *hij is door het LOOD (de kogels) der vijanden gesneweld*; — *hij dronk den DOOD (het vergift) uit den gewijden beker*.

2°. wanneer het *voorgaande* voor het onmiddellijk daarop *volgende* gebezigd wordt, en omgekeerd, bijv.: *een DODELIJK*

SCHOT, voor *eene doodelijke wonde*; — AFSCHIED NEMEN, voor *vertrekken*; — *hij is in den strijd* GEVALLEN, voor *gesneuveld*; — VERLATEN, voor *vaarwel zeggen*.

3°. wanneer het *bevattende* voor hetgeen daarin *bevat* is gebezigd wordt, bijv.: GEHEEL NEDERLAND *juichte*, voor *al de Nederlanders*; — een GLAS DRINKEN, voor *den wijn uit het glas drinken*.

4°. wanneer de tijd genomen wordt voor hetgeen daarin gebeurt, bijv.: *eene* VERLICHTTE EEUW.

5°. wanneer men het *afgetrokkene (abstractum)* voor het *zaamgevatte (concretum)* in plaats stelt, bijv.: de ONSCHULD *woont op het land*, voor *de onschuldige menschen wonen op het land*.

6°. wanneer het *teeken* voor de *beteekende zaak* gesteld wordt, bijv.: LAUWEREN BEHALEN, voor *zegepralen*; — de PEN met den DEGEN *verwisselen*.

§ 587. Eene vierde woordkeering is de VERVANGING (*synekdoche*). Deze figuur wordt geboren door de onderlinge verwisseling van het bijzonder en algemeen begrip aan eenig woord toegekend. Ook de verwisseling van 't bepaalde met het onbepaalde, van 't enkel- met het meervoud wordt hiertoe gebragt. Zij heeft plaats:

1°. wanneer het *geheel* in plaats van een *deel* gesteld wordt, en omgekeerd, bijv.: *de gansche* AARDE *treurt*; — *een schrander* BREIN; — *de vloot is twintig* ZEILEN *sterk*; — *hij heeft geen* BROOD, voor *voedsel*.

2°. wanneer de *soort* in plaats van *eene enkele zaak* gebezigd wordt, en omgekeerd, bijv.: *de* REDENAAR, voor *Demosthenes*; — *een* ALEXANDER, voor *een groot veroveraar*.

3°. wanneer het *geslacht* voor de *soort* gebezigd wordt, en omgekeerd, bijv.: STERVELINGEN voor *menschen*; — STRIJDEERS voor *krijgslieden*.

4°. wanneer het *enkelvoudige* in plaats van het *meervoudige* gebezigd wordt, en omgekeerd, bijv.: *de* WIJZE *streeft naar kennis*; — *WIJ zagen hem strijden*, voor *ik zag hem strijden*.

5°. wanneer een *bepaald* voor een *onbepaald* getal gebezigd wordt, bijv.: *ik heb het hem* HONDERDMALEN *verboden*.

§ 588. *Gedachtenwendingen* zijn bijzondere vormen, welke de gedachte in de uitdrukking aanneemt; zij hangen vooral af van het gevoel, dat den schrijver of redenaar bezielt, en van het

doel, hetwelk hij beoogt. Alle gedachtenwendingen dienen om de aandacht te trekken: eenige strekken meer bepaald om het hart te bewegen; andere hebben meer uitsluitend betrekking tot de verbeeldingskracht; nog andere zijn meer van de wijze van uitdrukking zelve afhankelijk.

§ 589. Tot de gedachtenwendingen, welke aandoeningen en hartstogten uitdrukken en opwekken, behooren:

1. de ONDERVRAGING (*interrogatio*), welke de aandacht óf verlevendigt, óf spant, en dáár plaats heeft, waar men strikt genomen geene vraag noodig zou hebben, bijv.: *is eene eerlijke armoede niet te kiezen boven door misdadige middelen verkregen rijkdom? — Tot hoe lang, o Catilina, zult gij ons geduld misbruiken? Tot hoe lang zal uw overmoed ons bespotten?*

2. de AFWENDING (*apostrophe*), eene onverwachte toespraak aan eenen persoon, tot wien het voorafgaande óf niet, óf niet zoo onmiddellijk gerigt was, om het even voor 't overige of deze persoon aanwezig zij dan niet, bijv.: *maar indien wij tot het voorouderlijk geslacht behooren; wij behooren nog veel meer tot de nakomelingschap. Vaders! moeders! gaat het u niet aan, wat er na uwen dood van uwe kinderen worden zal? —* Zij moet alleen bij hevige gemoedsbewegingen gebezigd worden.

3. de UITROEP (*exclamatio*), welke bijzonder geschikt is tot uitdrukking der hartstogten, als: *rampzalig Nederland, hetwelk als roof van vreemdelingen ter zelfde tijd door vriend en vijand met allerlei laster vertreden werd!*

4. de SPOTSPRAAK (*ironia*), waarbij men het tegengestelde zegt van hetgeen men meent, om door de ongerijmdheid van het eerste aan het laatste des te meer kracht bij te zetten, bijv.: *welk een gulden tijd voor het tegenwoordig geslacht! welke hoopvolle uitzigten! wat anders alleen aanhoudende oefening en langdurige ondervinding geven konden, dat put thans de gelukkige jeugd met geringe moeite uit onze rijk voorziene tijdschriften; — wat is hij mild! hij geeft zelfs eenen stuiver aan de armen. —* Heeft bij zoodanige wijze van uitdrukking bitterheid den boventoon, dán gaat de spotspraak in 't geen men SARKASME noemt over.

5. de OVERDRIJVING (*hyperbole*), welke uitdrukkingen en on-eigentlijke beteekenissen bezigt, bijzonder met het oogmerk, door eene zaak buiten de gewone palen en soms tot in het overdrevene te vergrooten, eenen des te levendiger indruk te maken, bijv.:

met de snelheid des bliksems op iemand aanvallen; — sneller dan de wind. — Men dient met deze figuur zeer omzigtig te werk te gaan, daar men anders ligtelijk tot gezwollenheid vervalt.

6. de VERZACHTING (*euphemismus*), welke gebezigd wordt, om over treurige, onaangename, onkiesche, of soms ook over te alledaagsche voorstellingen eenen zekeren sluijer te werpen, bijv.: *hij is ONTSLAPEN*, voor *hij is dood*; — *ARBEIDZAAMHEID is juist niet zijne grootste deugd*, voor *hij is lui*.

7. de VERKLEINING (*litotes*), welke plaats heeft, wanneer men de uitdrukking verzwakt, om aan de gedachten meer kracht te geven, bijv.: *hij is waarlijk geen SALOMO*, voor *hij is een regte weetniet*; — *zij is geene SCHOONHEID*, voor *zij is foei-leelijk*.

§ 590. Tot de gedachtenwendingen, welke op de verbeeldingskracht betrekking hebben, behooren vooral :

1. de PERSOONSVERBEELDING (*prosopopiia*), welke eene der stoutste krachtigste en schitterendste figuren is. Zij bestaat daarin, dat wij aan onbezielde en levenlooze voorwerpen, aan bloote verstandsbegrippen, met één woord, aan alles, wat geen persoon bezit, persoonlijkheid geven; deze voorwerpen en verstandsbegrippen als gewaarwordende, denkende, handelende wezens voorstellen, soms tot hen onze rede rigten, en hen in alle deelen doen voorkomen, als hoorden en verstonden zij, hetgeen wij tot hen zeggen, bijv.: *het aardrijk DORST naar regen*; — *de Vesuvius BONKT weér*; — *'t ware ook te overwinnelijk eene schande voor Duitschland, daar 't de kroon van het Christenrijk spant, daar 't van de ijzeren heerschappij der Romeinen ongekneusd bleef, de dreigementen der uitheemsche vermetelheid aan zijne poorten TE DULDEN*; *te versfoeijelijk een laster, het kermen zijner geburen en maagvolken ten hemel TE HOOREN STIJGEN*, zonder voor de benaauwden EENEN VOET TE VERZETTEN. — Men wachte zich vooral voor stootende persoonsverbeeldingen; — ook bezige men haar niet met groote sterkte, wanneer onze gemoedsbewegingen weinig zijn opgewekt.

2. de SCHILDERING (*diatyposis*), welke voor den lezer of hoorder eene zaak als aanschouwelijk maakt; zij komt bijzonder te pas bij beschrijvingen, tafereelen en karakterschetsen, bijv.: *ik zag hem omkomen: de pijl van eenen Phoeniciër doorblijnde zijne borst; de teugels ontglipten aan zijne handen; hij viel uit zijnen strijdswagen onder de voeten der paarden. Een krijgsman van het eiland Cyprus*

hiew hem het hoofd af, en toonde dit bij de haren als een teeken der overwinning aan het zegepralend leger. Dat hoofd druipende van bloed, die nog opene en levenlooze oogen, dat bleek en misvormd gelaat, die half geopende mond, welke nog eene begonnen rede scheen te willen vervolgen, en het schaterend gejuich der nog kort te voren wanhopende menigte, nu de dood hen van den gehaten dwingeland had verlost, zullen mij gedurende mijn geheele leven voor den geest blijven.

3. de VERGELIJKING (*comparatio*), waarbij de overéénkomst van eenige zaak of persoon met eene andere wordt aangewezen, is zeer algemeen; daar zij den stijl leven bijzet en de voorstelling duidelijker maakt, is haar gebruik zeer aan te prijzen, mits de overéénkomst natuurlijk zij, bijv.: *de jeugd des menschelijken levens is gelijk de lente onder de jaargetijden*; — *zij, die tegenstellingen maken, door eenige zaken op eene gedwongen wijze met elkander in betrekking te stellen, doen even als zij, die blinde vensters aanbrengen, om de evenredigheid der deelen eens gebouws te bevorderen.*

§ 591. Er zijn nog eenige gedachtenwendingen, welke even min uitwerkselen der hartstogten als der verbeeldingskracht zijn, maar tot de wijze van uitdrukking betrekking hebben; tot de zoodanige behooren vooral:

1. de TEGENSTELLING (*antithesis*), welke verschillende denkbeelden nevens elkander plaatst, ten einde het onderscheid tusschen twee zaken des te beter in het oog te doen springen, en tevens eene zekere puntigheid en levendigheid aan den stijl te geven, bijv.: *niet streng, maar wreed was hij*; — *hij had de onschuld en eenvoudigheid van zeden, welke men gewoonlijk behoudt, wanneer men minder omgang heeft met menschen dan met boeken, en hij had niet de ruwheid en eene zekere soort van woeste fierheid, welke door den omgang met boeken zonder dien met menschen veroorzaakt worden*; — *dat boek bevat veel goeds en veel nieuws, jammer maar, dat het goede niet altijd nieuw, en het nieuwe niet altijd goed is.* De tegenstelling moet niet al te dikwerf gebruikt worden, daar zij alsdan den geest in verwarring brengt.

2. de TOESPELING (*allusio*) welke den geest bekoort, door bij de uitgedrukte gedachte eene herinnering op te wekken. Zij behaagt, omdat zij ons door onze vatbaarheid met den luim van den schrijver of redenaar vereenzelvigt, en derhalve onze eigenliefde streelt. Zij moet echter steeds ongezoekt en

algemeen verstaanbaar wezen, bijv.: wanneer LAFONTAINE in eene zijner fabelen eene rat doet zeggen: *ik heb de woestijnen doorkruist, maar wij dronken er niet*, dán is zulks wel eene toespeling op den *Gargantua* van RABELAIS, maar geenszins algemeen verstaanbaar, en dus af te keuren; wanneer hij echter spreekt van den *verschrikkelijken Rodilardus, den geesel der ratten*, — dán is zijne toespeling op ATTILA, den aanvoerder der Hunnen, fraai, daar zij algemeen begrepen kan worden, dewijl aan beschaafde menschen de naam en de lotgevallen van ATTILA bekend te achten zijn.

3. de OMSCHRIJVING (*periphrasis*), welke ontstaat, wanneer men in plaats van een enkel woord de uitgewerkte uitdrukking van een in den zin van dit woord vervat denkbeeld stelt; zij zegt dus meer dan zoodanig woord, maar plaatst een der daarin vervatte denkbeelden op den voorgrond. Omschrijvingen, welke aan eenig denkbeeld meerdere waardigheid of scherpte van bepaling bijzetten, zijn wezentlijke schoonheden; anders zijn zij af te keuren. Zoo is het eene fraaije omschrijving, wanneer men, bij de eerste verschijning van SCHEPEN voor de oogen der verbaasde Amerikanen, deze noemt: *de trotsche gevaarten, die niet met kracht van zeilen den oceaan, maar op breede vleugelen het luchtruim schenen doorkliefd te hebben*. Eene omschrijving daarentegen als: *de kleine voorloopers van het aangename jaargetijde*, voor ZWALUWEN, heeft geene waarde, daar zij gezocht en flauw is.

§ 592. Men heeft onder de gedachtenwendingen ook nog eenige spraakwendingen gerangschikt, welke aan de uitwerking der redenering bevorderlijk zijn. Hiertoe behooren bijv.: de OPEENHOOPING (*accumulatio*), waarbij men de deelen en omstandigheden opsomt, om aan de bewijsgronden meerdere kracht bij te zetten; — de VERBETERING (*correctio*), waarbij men met voordacht eene zwakkere uitdrukking bezigt, om haar door eene sterkere en meer gepaste te vervangen; — de VOORUITOPPERING (*occupatio*), waarbij men eenige mogelijke of waarschijnlijke tegenwerpingen zelf bijbrengt en beantwoordt.

§ 593. Men vindt nog vele andere woordfiguren en gedachtenwendingen met spitsvondige scherpzinnigheid onderscheiden; daar zij evenwel den stijl weinig bevorderlijk zijn, zullen wij ons tot de opgave der voorgaande spraakfiguren bepalen. Voor

het overige is het hiermede geenszins ons oogmerk geweest, hen, die de beginselen van den stijl zouden willen beoefenen, aan te sporen, zich tot de invlechting van zoodanige overdragtelijke zegswijzen in hunne redenen te zetten. Hare gepastheid is geheel van het gevoel en den smaak afhankelijk; bekendheid met de beste geschriften der vroegere en latere tijden kan ook in dezen opzichte veel tot veredeling van den smaak toebrengen.

DERDE HOOFDSTUK.

Over de fraaiheid van stijl.

§ 594. Hij, die zich volgens de voorgaande regels verstaanbaar en overtuigend uitdrukt, zal echter geenszins al dien invloed door zijne reden en schriften kunnen uitoefenen, welken hij ontwijfelbaar zou hebben, indien hij er zich tevens op had toegelegd, bij zijne hoorders of lezers welgevallen (zie § 6) te verwekken. Zij, die zich dit reeds bij de inleiding hunner rede weten te verwerven en er in slagen het tot aan het einde te behouden, kunnen verzekerd wezen, dat zij hun doel zelfs zonder groote inspanning zullen bereiken.

§ 595. De *fraaiheid* van stijl (zie § 7) nu strekt om dit welgevallen op te wekken en te behouden. Niet altijd echter kunnen te dien einde dezelfde middelen dienstig zijn; bij een tafereel van de schoonheden der natuur zal sierlijkheid, bij eene ernstige vermaning tot het goede nadruk tot het doel voeren. Verschillende onderwerpen, verschillende gesteldheden des gemoeds vorderen eenen anderen toon van gedachten en uitdrukkingen, om op fraaiheid te kunnen aanspraak maken. *Nadruk* en *sierlijkheid* zijn echter de voornaamste middelen, waardoor wij te dezen opzichte op het gemoed kunnen werken, en diensvolgens zullen wij ons hoofdzakelijk tot deze eigenschappen der fraaiheid van stijl bepalen.

§ 596. Door *nadruk* (bij sommigen ook *sterkte*) van stijl verstaat men de krachtige en bondige voorstelling van gewigtige en treffende gedachten. Hiertoe wordt vereischt, dat men gevoelig zij voor al wat groot, edel en verheven is.

§ 597. De nadruk wordt vooral bevorderd door het vermijden van flauwe en krachtelooze, en het gebruik van nadrukkelijke woorden en uitdrukkingen, wanneer de gedachten zelve nadrukkelijk en treffend zijn. Zoo kunnen de woorden *wreedaard*, *snoodaard* gevoegelijk verwisseld worden met de sterker benamingen van *monster*, *schrik*, *geesel der menschheid*, maar geenszins met de min krachtige *overdreven strenge*, *niet menschlievende*, *niet deugdzaame*, *der menschheid niet genegen*; aldus is *verfoeijen* krachtiger dan *schuwen*, *te hulp snellen* dan *te hulp komen*, enz. Hiertoe behooren ook zulke uitdrukkingen, welke behalve de hoofdgedachte nog eenig bijkomend denkbeeld bevatten, bijv.: wanneer men de ondankbaarheid de *snoodste* der ondeugden noemt, zoo is dit daarom zeer nadrukkelijk, dewijl men de ondankbaarheid met de andere ondeugden vergelijkt, en verzekert dat zij alle in snoodheid overtreft.

§ 598. Waardigheid is mede eene der eerste hoedanigheden van den nadruk, en bestaat in het vermijden van alle lage en platte woorden en spreekwijzen, en in het algemeen van al datgene, wat in gedachten en klank het gevoel van zedelijkheid en welvoegelijkheid kan beledigen, bijv.: *de redder van Nederland*, *de handhaver van Europa's evenwigt tegenover Lodewijk XIV*, *en van Groot-Britanjes staatkundige en godsdienstige vrijheid tegenover Jakobus II*, *de edele Willem III toonde steeds, dat hij VAN ZESSEN KLAAR WAS als het op plichtsbetrachting aankwam*; — ook de volzin: *met WELLUST ledigde hij den beker der vreugde, welke hem door de deugd werd aangeboden*, zondigt tegen de waardigheid, daar de deugd zuiverder, edeler en verhevener gevoelens dan die van den wellust (ten minste bij de in onduidelijkheid) doet geboren worden.

§ 599. Ten zelfden einde is dienstig het herhalen van zulke woorden, welke eenig belangrijk denkbeeld behelzen (zie § 582). Dikwijls kan de nadruk grootelijks bevorderd worden door het meermalen herhalen van eenig voegwoord, wanneer verscheidene zaken bijééngevoegd worden, waarvan men om haar gewigt begeert, dat elk de aandacht boeije, bijv.: *zij vertoonden zich bijna gelijktijdig*, *EN in de bosschen*, *EN bij de rivieren*, *EN in ons leger*. Ook de weglating des voegwoords kan meermalen aan den nadruk der rede bevorderlijk zijn, wanneer men de snelle opvolging van gebeurtenissen, of de opéénstapeling van verscheidene zaken wil

aanduiden, bijv.: *toen de onzen hunne werpschichten verschoten hadden, vielen zij met de zwaarden aan. Eensklaps verschijnt van achteren onze ruitery; nog andere benden komen aanrukken; de vijand keert den rug toe; de ruitery stuit hem in de vlugt; er volgt een verschrikkelijk bloedbad.*

§ 600. Door verandering in woordschikking kan insgelijks somwijlen nadruk geboren worden, gelijk wij reeds in § 449—454 en § 469 zagen; als voorbeeld diene: *dat een Romeensch burger met den zwaarde gedood is, getuigt Annius, een Romeensch ridder.*

§ 601. In het algemeen wordt de kracht en waardigheid eener rede vooral door spaarzaamheid en juiste keus der woorden bevorderd; bondigheid toch is eene der hoofd-eigenschappen van den nadruk. Niets verzwakt dezen dan ook meer dan OVERDAAD VAN WOORDEN (*tautologia*), welke plaats heeft: 1°. wanneer men een en hetzelfde denkbeeld meermalen zonder andere bijkomende denkbeelden, of zonder verheffing van toon uitdrukt; 2°. wanneer men doelloos woorden bezigt, welke wel aan de denkbeelden van een ander woord iets toevoegen, doch wier beteekenis reeds hierin opgesloten ligt, of er zonder moeite bijgedacht kan worden, bijv.: *hij plag GEWOONLIJK te zeggen; — het kan MISSCHIEN WEL MOGELIJK wezen; — de nadruk van den stijl wordt verzwakt door EENE DE REDE KRACHTELOOS MAKENDE overdaad van woorden; — ik heb over dit onderwerp veel nagedacht, en daarover ook mijne gedachten door den druk bekend gemaakt, maar dit mijn AFGEDRUKT geschrift is niet zóó gebruikt en TEN NUTTE GEMAAKT, als ik geregtigd was te verwachten; — reeds na de laatste regenbui van gisteren begonnen de druppels REGENWATER door de zoldering te zypelen.* — Hiertoe kunnen ook gebragt worden alle ontijdige omschrijvingen, overmatige uitbreidingen eener gedachte en overlading van den stijl met onbeduidende toevoegselen, bijkomende denkbeelden en omstandigheden.

§ 602. Voegt men daarentegen door de opéénstapeling van zinverwante woorden, of door het gebruik van bewoordingen, wier beteekenis reeds hoofdzakelijk in het vroeger geuite begrepen is, der hoofdgedachte eene wenschelijke schakering toe; dán kan zulks wezentlijk tot sieraad van den stijl strekken, daar het de voorstelling verduidelijkt, verlevendigt en volledig maakt. Als voorbeelden van dezen OVERVLOED (*pleonasmus*) kunnen dienen: *hij heeft dit met eigen ooren gehoord; — den eersten*

oorsprong moet gij vroeger zoeken; — hij snelt, ijlt, vliegt ter stede uit (*).

§ 603. Is de kracht van den stijl in de levendigheid der voordragt gelegen, zoo kan eene verdeeling of ontbinding van het geheel in zijne deelen, of van het geslacht in zijne soorten dienstig wezen, bijv.: *de beoefening der wetenschappen scherpt het verstand; in tegenspoed strekt zij tot toevlugt en vertroosting; te huis verschaft zij ons vermaak; buiten 's huis worden wij door haar niet belemmerd; zij vergezelt ons naar vreemde gewesten; zij blijft ons bij op het land.*

§ 604. Eindelijk kan ook óf het invlechten van bondige spreuken, óf het spreken op vasten en verzekerden toon, óf de vertegenwoordiging van het verledene en toekomstige den nadruk bevorderen en den stijl verlevendigen. Geenszins het minste is de figuurlijke taal hiertoe dienstig, en wel voornamelijk de *herhaling* (§ 582), de *klimming* (§ 582), de *leenspreuk* (§ 584), de *ondervraging* (§ 589), de *spotspraak* (§ 589), de *persoonsverbeelding* (§ 590), de *tegenstelling* (§ 591), of ook eene vereeniging van twee of meer dezer figuren, bijv.: *en gij, o Egmond, o Hoorne, gij zuilen van den Staat, hoe schandelijk werd uw vertrouwen met wantrouwen, en uwe trouw met trouweloosheid vergolden!*

§ 605. De *sierlijkheid* is die hoedanigheid van den stijl, waardoor men welgevallen bij den lezer of hoorder verwekt, door zijn schoonheidsgevoel te bekoren. Zij ontstaat deels uit welluidendheid, deels uit een gepast gebruik van overdragtelijke zegswijzen, deels ook uit natuurlijkheid en levendigheid in voorstelling en uitdrukking.

§ 606. De *welluidendheid* (*numerus*) van den stijl ontspruit uit twee zaken: 1°. uit eene keuze van welluidende woorden; 2°. uit eene zoodanige plaatsing en rangschikking dier woorden in volzinnen, dat het oor gestreeld wordt.

§ 607. Met betrekking tot de keuze van welluidende woorden valt aan te merken, dat eene gepaste afwisseling van klinkers de welluidendste woorden doet ontstaan, en dat men ter bevordering dier welluidendheid somwijlen letters mag invoegen of weglaten (zie § 104, 105, 215, 222, 332, 496 en 580); terwijl

(*). Verkeerdelijk zegt men alzoo bij wijze van afkeuring: « de stijl van dien schrijver is vol *pleonasmen*; » men verwart alsdan *overvloed* met *overdaad*.

men, om niet tegen de welluidendheid te zondigen, zoo min mogelijk hulpwoorden herhalen moet (zie § 399).

§ 608. Ten aanzien van de zamenstelling der volzinnen valt aan te merken, dat de welluidendheid grootelijks benadeeld wordt door de vereeniging van te veel éénlettergrepige woorden, bijv. : *wie wat hij wil ook kan, wil zelden wat hij moet; er is geen mensch in de wereld, die alles kan wat hij wil, ten zij hij wijs genoeg zij niets te willen dan wat hij kan.* — Ook de vereeniging van te veel lange woorden verwekt eentoonigheid en stroefheid, als : *menigvuldige koninklijke afgezanten bekleeden met de onbaatzuchtigste vaderlandsliefde hunne hoogst-gewigtige staatsbetrekking bij buitenslandsche mogendheden.* Strijdig met welluidendheid is desgelijks eene nuttelooze opéénstapeling van voorzetsels en voegwoorden, of eene ongepaste verdeeling van enkele leden en stroeve sluiting der volzinnen, waaromtrent wij bereids in de Woordvoeging gehandeld hebben.

Even min mag men gebruik maken van woorden of klanken, die wel juist niet onwelluidend zijn, maar door te veelvuldige of te spoedige herhaling wanklank veroorzaken, bijv. : *zij verklaarde ons, wat dat voor waren waren; — zelden ziet men eene zoo zeldzame zaak:* zulks heeft vooral plaats met de woorden *dit, had, gehad, zelf, derzelfde, zelfs,* welke soms door *ook, haar, hun, hen, ze, zij, hetgeen* enz. kunnen worden vervangen. Ook het menigvuldig herhalen van *welk, hetwelk, die, wie, wat,* kan onaangenaam wezen. Te groote verwijdering der lidwoorden, bijvoegelijke naamwoorden enz., van de zelfstandige naamwoorden, waartoe zij behooren, kan ten aanzien der welluidendheid even nadeelig werken. Men wachte zich eindelijk voor schorre letteropvolgingen, bijv. : *'k kan, — 't leeken, — 's schoonvaders geluk,* en vermijde in onduidelijk het op elkander volgen van woorden, die op elkander rijmen.

§ 609. Het gepast gebruik van enkele woordfiguren, als de *klanknabootsing* (§ 582) en de *verzachting* (§ 589), strekt mede tot bevordering der welluidendheid; terwijl ook de overéénkomst van klanken met den aard der zaken, of met de aandoeningen van ons gemoed, met vrucht kan worden aangewend; zoo zijn onder anderen lange en slepende lettergrepen zeer geschikt om eene langzame, daarentegen korte en afgebroken lettergrepen om eene snelle beweging aan te duiden.

§ 610. Niet minder dan de welluidendheid, is eene doeltreffende aanwending der spraakfiguren ter optooijing en verlevendiging der uitdrukking aan de sierlijkheid bevorderlijk. Vooral de *woordkeeringen* (584—587), de *vergrooting* (§ 589), de *vergelijking* (§ 590), de *tegenstelling* (§ 591), kunnen hiertoe dienstig zijn. Als voorbeeld strekke : *Nooit werd vreugde, tot dronkenschap opgevoerd, op zoo verschillende wijzen, naar ieders aard vertoond. Hier deed zij de oogen schitteren, dúúr benevelde zij ze met den zoeten dauw der natuur; ginds stond men wezenloos, geworteld in den grond, als geloofde men niet wat men zag. Dezen gloeide het gelaat, gene verbleekte; de een berstte los in gejuich, des anderen stem smoorde in het snikken der overkropte borst. Den ouders was het, als hadden zij een kind uit den dood wedergekegen, den mannen een broeder, den jongelingen een vader! Wat men zag en hoorde op de straten, waar eene schaterende menigte geen plekje ledig liet, golvend zich voort stuwde, en hoeven noch raderen ontzag voor een glimlach van den geliefde: dit was nooit aldus gezien of gehoord; maar aandoenlijker nog, verheffend en verteederend, wat men zag aan de vensters der woningen, waar de bloem der beide seksen zich in rijen en trapsgewijze voorwaarts drong en duizend doeken zwaaiden, met tranen besproeid!*

§ 611. Niet alleen uit de *eenvoudigheid* in voorstelling en uitdrukking (§ 532), maar vooral uit de *levendigheid* van voorstelling spruit sierlijkheid voort. Zij bestaat daarin, dat men, door aan zijne voordragt zekere zinnelijkheid te geven, de verbeeldingskracht en het gevoel opwekt, en zijne rede als ware het leven en beweging doet verkrijgen.

De levendigheid ontstaat door de geschikte keus van nadrukkelijke woorden, door zamentrekking der volzinnen, door herhaling, uitroeping en ondervraging, door woordkeeringen en vergelijkingen, als ook door de invlechting van bondige spreuken en sierlijke beschrijvingen. De hierboven, als voorbeeld van sierlijkheid, aangehaalde beschrijving der intrede van den Souvereinen Vorst WILLEM I binnen 's Gravenhage, door VAN DER PALM, is tevens een uitmuntend voorbeeld van levendigheid.

TWEEDE GEDEELTE.

TOEGEPASTE STIJL-LEER.

§ 612. Na in de vorige afdeeling de voornaamste regels van den stijl te hebben aangewezen, kunnen wij thans tot hunne toepassing op stof en vorm overgaan, en zullen achtervolgens handelen: over de toepassing der, in het hoofdstuk over de *betoogkracht* gegeven, voorschriften ten aanzien van vinding en verdeeling der stof op de onderwerpen zelve; — over den stijl in betrekking tot den aard der eigenschappen, welke daarin heerschend kunnen zijn, of over de karakters van den stijl; — over de voordragt en het lezen, — en eindelijk over het toetsen en verbeteren van voorstelling en uitdrukking.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over de toepassing op de stof.

§ 613. Met betrekking tot de toepassing der gegeven voorschriften ten opzichte van vinding en verdeeling der stof op de onderwerpen zelve, merken wij aan, dat het doel éener rede drieledig wezen kan; men wil: 1°. eene zaak of eenen persoon *beschrijven*, of gebeurtenissen en handelingen *verhalen*; 2°. *bewijzen*, dat iets is of zijn moet, dat iets was, of dat iets zijn zal; — of wel 3°. neigingen of hartstogten *opwekken*. Wij zullen derhalve de bedoelde regels op eene beschrijving, een verhaal, een bewijs en eene opwekking in toepassing brengen. 't Spreekt echter van zelf, dat wij hieromtrent slechts algemeene aanduidingen kunnen geven, en dat dus in bijzondere gevallen vele der in de volgende bladzijden aangestipte bijzonderheden kunnen en moeten wegvallen, gewijzigd of vermeerderd worden, en de volg-orde der hoofdpunten overéenkomsig het doel der rede zal dienen genomen te worden.

§ 614. Het verschil tusschen *beschrijven* en *verhalen* is alleen hierin gelegen, dat bij het laatste de zamenstellende deelen der stof zelve aan tijds-orde gebonden, bij het eerste gelijktijdig voorhanden zijn. — Bij de *beschrijving van eenigen persoon* komt het volgende ter behandeling voor:

Men beschrijve namelijk zijne uit- en inwendige eigenschappen en zijne uitwendige levens-omstandigheden. Ten aanzien der uitwendige eigenschappen geve men acht op zijne gestalte en ligchamelijke hoedanigheden; ten aanzien der inwendige lette men op zijne verstandelijke vermogens, op de hoedanigheden van zijnen wil en van zijn gevoel, en eindelijk op de bestendige eigenaardigheid van de inwendige hoedanigheden des gemoeds, vooral met betrekking tot den wil zelve, of op het karakter in het algemeen. Hierbij beschrijve men onder de verstandelijke vermogens zijn verstand met betrekking tot geheugen, verbeeldingskracht en scherpzinnigheid, zijne kennis, inzigten en denkwijze, zijne geschiktheid voor eenigen stand in de maatschappij, en eindelijk waar, wanneer en hoe hij zulks heeft aan den dag gelegd. Bij de hoedanigheden van zijnen wil vermelde men, welke neigingen en hartstogten hem bezielen, en welke bij hem heerschende zijn; tevens door welke uitwendige of inwendige oorzaken zij gevoed en bevestigd worden. Bij de hoedanigheden van zijn gevoel vermelde men, of zijn gevoel ligt geprikkeld, veranderlijk of bestendig zij, en tot welken toestand het de meeste neiging heeft. Bij de beschrijving van zijn karakter lette men allereerst op de bijzondere grondtrekken daarvan; vervolgens vermelde men, welken invloed de wil, de zedewet, de eigene overtuiging op de heerschende eigenaardigheid van zijn karakter uitoefenen; hoedanig hij zijne neigingen en hartstogten gewoonlijk openbaart of verbergt; door welke omstandigheden en aanleidingen deze opgewekt of verzacht worden; welken invloed opvoeding en levens-omstandigheden op de ontwikkeling des karakters hebben uitgeoefend, en welke gevolgen dit voor de levens-omstandigheden van den persoon gehad heeft.

Ten aanzien van zijne uitwendige levens-omstandigheden lette men op den naam, het geslacht, den ouderdom, den stand, het vermogen, het beroep, welke eigenaardigheden van karakter met het geslacht of den ouderdom overéénkomen, en welke niet;

men moet hierbij den gewonen invloed dier levens-omstandigheden (bijv.: *jeugd, rijkdom, geslacht*) op de eigenschappen van het karakter in aanmerking nemen. Verder vermeldde men zijne werken en daden, en de aanleiding daartoe; zijne verdiensten jegens de menschheid, jegens het vaderland, jegens bijzondere personen, jegens wetenschappen en kunsten; zijnen dood, wanneer, hoe en waar.

§ 615. Bij de *beschrijving van een voorwerp* geve men vooraf eene algemeene bepaling, waarbij men de eigenaardige en oneigenaardige of toevallige eigenschappen optelt, en de soorten, onder- of nevensorten, met aanwijzing der verschillen, opgeeft. Men beschrijve de deelen en de onderdeelen van het voorwerp, en waarin zij van het geheel en onderling verschillen; uit welke bestanddeelen de stof van het voorwerp is zamengesteld, en hoedanig de verhouding dier bestanddeelen is; den vorm van het geheel en dien der deelen, de plaatsing en gesteldheid der deelen, hunnen overgang en samenhang, en men wijze de gezichtpunten tot een algemeen overzicht aan. Men make insgelijks zijne opmerkingen over het ontstaan en de wording van het geheel en van zijne deelen, en over de middelen daartoe; omtrent de werking van het geheel en van zijne deelen, en over den onderlingen samenhang der bewerktuiging en der deelen; omtrent het doel van het geheel, en van de deelen ten opzichte van het geheel, welke werkingen der deelen wezentlijk tot dit doel, welke tot neven-doeleinden dienen; omtrent het nut des geheels, en der deelen of bestanddeelen, afgescheiden van het geheel. Voorts beschrijve men de verhouding van het werktuigelijk samenstel tot het beginsel des levens, en geve opmerkingen omtrent de werktuigelijke bestanddeelen, hunne werking, den wasdom en de tijdperken der ontwikkeling; omtrent de levenswijze, voeding en verhouding te dien aanzien tot andere voorwerpen. Eindelijk dient men ook nog eene opgave te doen van de uitwendige betrekkingen des voorwerps ten aanzien van ruimte, tijd, grootte, hoeveelheid, maat, gewigt, sterkte, gelijkheid en verschil.

Is het voorwerp levenloos of onbezield, dán vervallen natuurlijk vele der opgegeven punten van behandeling (zie § 613).

§ 616. Wil men eene of andere *gebeurtenis*, bijv. een natuurverschijnsel, *verhulen*, dán komen in aanmerking:

1°. de aard en het wezen van het verschijnsel: of het nieuw is en nog geene verklaring heeft; tot welke soort het behoort, en

met welke bekende verschijnselen het overéénkomt; of het ook door anderen is waargenomen, en hoe hunne waarnemingen luiden.

2°. waar en wanneer het zich voordeed, en onder welke omstandigheden.

3°. de aanvang, de voortgang en de tijdperken der verschijning en de overgang van het eene tot het andere tijdperk; of er zamenhang tusschen deze tijdperken te bespeuren was, en welke; of deze zamenhang alleen waarschijnlijk, of wel alleen mogelijk was.

4°. de oorzaken, de gevolgen, het nut, de invloed, de werking op den waarnemer of op anderen.

§ 617. Wil men eene of andere *handeling van personen verhalen*, dán komen in aanmerking :

1°. de handelende (en wel de hoofd- en neven-) personen, vooral ten aanzien van hun karakter, waarin verschillend, waarin gelijk; hoedanig dit verschil of deze gelijkheid en dit karakter zelf zich in de handeling voordeed, belemmerend of medewerkend; de uitwendige levens-omstandigheden der personen, en wel hun beroep of stand, hunne vermaagschapping, of ze onderling vijandig of bevriend waren, en in hoe verre deze betrekkingen de handeling belemmerden of bevorderden.

2°. de betrekkingen van tijd en plaats, als : wanneer en onder welke mede- of tegenwerkende omstandigheden de handeling plaats had.

3°. de onmiddellijke oorzaken der daad, en wel de beweeggronden en aanleidingen, of en in hoe verre deze toevallig of gewoon, gedwongen of vrij, voorbedacht en hoe lang, of oogenblikkelijk waren; of de daad uit eigenbaat voortsproot, of dat er opofferingen mede gepaard gingen; welke aandoeningen des gemoeds, welke bedoelingen bij den dader heerschten; welke belemmeringen, welke dwalingen voorhanden waren; welke aansporingen, welke nood, welke beleedigingen, welk gevaar, welke straffen te duchten waren.

4°. de daad zelve, en wel voor of tegen wien; of zij pligtmatig, of met de wèt strijdig was; van welk belang de geschonden of gehandhaafde pligt was; van welk gewigt de wet voor den Staat was.

5°. de gevolgen, welke, hoe groot en hoe algemeen; of zij voorbedacht en vooruitgezien, of wel bedoeld waren; welke gevolgen hadden kunnen ontstaan ten aanzien van den benadeelde,

van den Staat of van anderen; of zij weder goed te maken waren; welke voordeelen de daad kon opleveren.

§ 618. Wil men iets *bewijzen*, dán komt in het algemeen in aanmerking:

1°. de ontwikkeling van de stelling of van het oordeel, en wel de verklaring van het daarin opgesloten begrip; of eene andere bepaling van dit begrip te geven zij, in hoe verre daardoor stelling of oordeel anders zoude worden, en in welke verbindingen deze begrippen met andere voorkomen.

2°. het bewijs, en hierbij: wil of kan men óf alleen de mogelijkheid, óf alleen de waarschijnlijkheid, óf de waarheid, óf de noodzakelijkheid van stelling of oordeel bewijzen, of omgekeerd?

a. ten aanzien der mogelijkheid komt in aanmerking, of de begrippen in het uitgedrukt oordeel elkander wederspreken of niet, in hoe verre slechts schijnbaar, en in hoe verre de begrippen de daaruit afgeleide of bewezen werkingen, of omgekeerd, tegenspreken: verder of de stelling tegen de natuurwetten strijdt, en tegen welke; of de daad tegen de bekwaamheden des handelenden, tegen den tijd of tegen de bij-omstandigheden zondigt; hoedanig zij overéenkamt met de werking en gevolgen.

b. ten aanzien der waarschijnlijkheid komt het aan op de zamenstemming der omstandigheden, op het voorafgaande als waarschijnlijke oorzaak, op het volgende als waarschijnlijk uitvloeisel; — op de getuigen, en wel op den persoon, die getuigenis geeft; kon hij de waarheid zeggen, was hij er bij, kon hij de daders en handelingen zien of hooren en de woorden verstaan, had hij vooroordeelen, kon de zaak aan zijn geheugen ontgaan zijn, ging zij hem niet aan of wel, en in hoe verre; wilde hij de waarheid zeggen, was hij redelijk, werd hij niet gedwongen, geeft de uitspraak hem voordeelen of niet, en welke; is de getuigenis duidelijk, wederspreekt zij zich zelve niet, is zij volledig, spreidt zij veel of weinig licht over de zaak; wordt zij door andere getuigenissen wedersproken of bevestigd?

c. ten aanzien der waarheid komt in aanmerking, of het begrip des onderwerps in het gezegde bevat is, — of de onderzinking van redenaar of schrijver en van hoorder of lezer de zaak buiten twijfel stelt.

d. ten aanzien der noodzakelijkheid komt het op algemeen geldende stellingen aan, waaruit men onwraakbare besluiten en gevolgen trekt.

Voorts komt nog in aanmerking :

e. de betrekking van de overtuiging van anderen tot het gestelde, en wel de hoedanigheid der toehoorders of lezers; hoe hiervan partij te trekken; welke zijn hunne vooroordeelen, wat belemmert de erkenning der waarheid en van hare gevolgen, en hoe is zulks te boven te komen?

f. de zamenordering van het bewijs, en wel welke gegevens zijn algemeen aan te nemen, welke worden betwijfeld; door welke bewijzen kunnen zij onwraakbaar gemaakt worden, of kan men deze betwijfelde gegevens missen; welke sluitreden kan men aanwenden, welke vorm is de doeltreffendste?

g. de versterking der overtuiging, en wel door welke ervaringen wordt zij bevestigd, door welke schijnbaar wedersproken; hoe laat zich deze schijn wegnemen; is van het tegendeel ook het tegenovergestelde te zeggen; gelden dezelfde gevolgen ook voor dergelijke betrekkingen; kan men de stelling tot eene algemeene uitbreiden, en in hoeverre blijven dan alle omstandigheden dezelfde; wat laat zich uit dergelijke of verschillende betrekkingen, uit grootere, kleinere gevolgen en werkingen ten voordeele van het bewijs aanvoeren?

§ 619. Wil men nu bewijzen, dat iets is, of noodwendig zoodanig is, dán moet men uit de voorgaande regels de noodige toepassingen op de gegeven stof afleiden. Tracht men bijv. te bewijzen, dat de aarde eene ellipsoïde is, dán komen hierbij in aanmerking: de verrigte metingen als getuigen, en de verklaring van den vorm uit de voorhanden oorzaken (onder anderen de omwenteling der aarde) en uit de voorhanden gevolgen (onder anderen de lengte van den slinger). Voor zinnelijke voorwerpen komt bovendien nog in aanmerking, in hoe verre wij ons op de zinnen mogen verlaten of niet. In het algemeen lette men er ook op, of en voor hoe verre eene vroeger opgevatte meening en verwachting op onze stelling invloed heeft uitgeoefend, en welke onze toestand is.

§ 620. Wil men bewijzen, dat iets zoodanig was, dán komen, bij natuurverschijnselen andere anderen, nog in aanmerking: welke oorzaken voorafgingen, of de uitwerking hiervan een

noodwendig gevolg was, of het verschijnsel zich nog anders laat verklaren; welke feiten, welke gevolgen voor het gestelde pleiten, en of deze gevolgen nog anders te verklaren zijn. Ten aanzien van handelingen komen nog in aanmerking: de personen, en wel in hoe verre uit deze eenig bewijs, dat de handeling geschiedde, is op te maken; de getuigen, en wel uit welke beweeggronden, aanleidingen en omstandigheden de daad te bewijzen is, uit welke bij-omstandigheden zulks mogelijk zij, en in hoe verre zij met de daad of met den handelenden persoon zamenhangen; eindelijk uit welke volgende gebeurtenissen of verschijnselen, handelingen of geruchten en uitwerkselen men tot de daad besluiten kan.

§ 621. Wil men bewijzen, dat iets geschieden zal of moet, dán kan zulks worden afgeleid uit bestaande oorzaken, of wel de noodzakelijkheid der uitvoering kan als nuttig, of als regt en goed, dat is: met wetten, eer en pligt overéénkomend, worden bewezen.

§ 622. Wil men de *neigingen* en *hartstogten opwekken*, dán komt in het algemeen in aanmerking:

1°. welke neigingen en hartstogten opgewekt moeten worden, en hoedanig hun aard is, of verschillende neigingen en gemengde aandoeningen moeten worden opgewekt, en hoe zij moeten gesteld zijn, om elkander wederkeerig te bevorderen; hoedanig zij zich tot het hoofddoel der rede verhouden, en tot welke hoogte zij met betrekking daartoe worden opgewekt.

2°. waardoor, als: door welke voorstellingen worden zij onmiddellijk, door welke middellijk opgewekt, en door welke wordt hunne uitwerking bevorderd?

3°. hoedanig openbaren zich de neigingen en hartstogten; welke wijze van openbaring verwekt de gewenschte aandoening in anderen, welke zou hunne uitwerking kunnen storen?

4°. hoe worden zij verzwakt en geleid; door welke voorstellingen, door welke tegengestelde neigingen en hartstogten kan zulks geschieden?

5°. waar moeten zij verwekt worden; in welk gedeelte der rede, in de inleiding, of bij welke bewijsgronden, of aan het einde; door welke voorstellingen worden zij voorbereid; welke wijze van voorstelling bevordert de opwekking der neigingen en hartstogten?

Past men dit bijv. toe op de *opwekking tot dankbaarheid*, dán komt daarbij in aanmerking :

1°. de gezindheid des weldoeners ; was de weldaad vrijwillig, met het doel verbonden om ons wél te doen, met het bewustzijn van het belang der weldaad ; hebben wij de weldaad door onze vroegere gedragingen jegens den weldoener verdiend, of ook op het oogenblik zelf verdiend, of moest hij ons voor zijne tegenstanders houden ?

2°. de grootte der weldaad ; is zij ons nuttig, is dit nut lichamelijk (heeft de weldaad betrekking tot gezondheid, schoonheid, sterkte, vlugheid), is het uitwendig (verschafft de weldaad rijkdom, eer, invloed aan ons, aan onze vrienden, betrekkingen of nakomelingen), is het inwendig (bevordert de weldaad onze kennis, bevordert zij de veredeling onzer ziel) ; dient de weldaad soms tot verschillende doel-einden te gelijk ; is het nut zeker, met gevaren verbonden, en welke ; gaat de weldaad met andere onaanneemlijkheden gepaard, en welke ?

Buitendien moet men nog letten op het volgende : hoe dringend was onze behoefte, hoe krachtig werkte de weldaad, onder welke omstandigheden, met welke moeijelikheden en opofferingen ging zij gepaard, in hoe verre was zij onverwacht ?

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over de karakters van den stijl.

§ 623. Na de toepassing van de regelen der vinding en verdeling op de onderwerpen, voor zoo veel ons bestek gedooft, te hebben afgehandeld, moeten wij spreken over het eigenaardige, dat de voordragt verkrijgt door zekere daarin heerschende eigenschappen en door den invloed, welke de bijzondere onderwerpen op de voordragt uitoeffenen. Men noemt dit eigenaardige het *karakter* van den stijl.

§ 624. De Ouden hadden vier onderscheidene karakters, den *Lakonischen*, *Attischen*, *Rhodischen* en *Asiatischen* stijl, waarvan de eerste zich door korthed, de tweede door geestigheid en

fraaiheid, de derde door uitvoerigheid, de laatste door woordenrijkheid en gezwollenheid onderscheidt. Later echter nam men drie hoofdkarakters van den stijl aan, en onderscheidde den *eenvoudigen*, *gematigden* en *verheven* stijl.

§ 625. De *eenvoudige* wijze van uitdrukking is duidelijk, bevattelijk en natuurlijk : zij onthoudt zich doorgaans van sieraden; echter heerscht er eenige levendigheid en waardigheid in, zoodat zij niet droog en langwijlig wordt. Ook in volksschriften behoort zij niet tot platheid, en in geschriften voor kinderen niet tot kinderachtigheid en beuzelachtigheid te vervallen. Zij is bijzonder geschikt voor alle voordragten, die algemeene bevattelijkheid (*populariteit*) ten doel hebben; insgelijks voor brieven, gesprekken, verhalen, onderrigtende geschriften en dergelijke. Van gebreken tegen de zuiverheid van taal, tegen de fraaiheid en welluidendheid dient zij, even als de beide overige wijzen van uitdrukking, vrij te wezen.

§ 626. De *gematigde* wijze van uitdrukking is de taal der rust, der ernstige onderrigting en overreding. Er heerscht eene zorgvuldiger en juister uitdrukking van het beschaafd verstand in; terwijl zij tevens tot kenmerk strekt, dat men levendig doordrongen is van het onderwerp, hetwelk men wil voordragen. De bewoordingen zijn rijker en krachtiger; de volzinnen voller en ronder dan in den eenvoudigen stijl, zonder echter tot den nadruk en de sierlijkheid van den verhevenen op te klimmen. In zulk eene deftige houding is de taal ter voordragt van gewigtige aangelegenheden bijzonder geschikt.

§ 627. De *verhevene* wijze van uitdrukking heeft ten doel, door middel van eene nadrukkelijke en beeldrijke taal, het hart te treffen en de driften in beweging te brengen. Door zich van alle sieraden en hulpmiddelen der redekunst te bedienen, verzinnelijkt en verlevendigt zij de voorwerpen, wekt de aandoeningen op, en is meer op gevoel en hartstogt dan wel op onderrigting en kracht van wil berekend. Hoezeer deze uitdrukkingwijze het groote en verhevene grootsch en verheven voorstelt, en daardoor reeds bewondering, eerbied en verbazing voor het onderwerp afdwingt, zoo mag zij echter even min in opgeblazenheid, overdrijving en overlading van schoonheden ontaarden, als tot het drooge en slepende afdalen. Zij verheft tevens door de keus der woorden en hierdoor voort te brengen deftigheid van uitdrukking het onderwerp.

§ 628. Eene gepaste vereeniging van deze drie verschillende karakters van den stijl, overeenkomstig met het onderwerp en de bedoeling des schrijvers of redenaars, mag als de grondslag van eenen *keurigen* stijl worden aangemerkt. Men zal derhalve steeds van den eenvoudigen tot den gematigden en van dezen tot den verheven stijl mogen overgaan, en omgekeerd, mits de overgang geleidelijk en geenszins onvoorbereid en plotseling geschiede; daar echter de opklimmingen met meer welgevallen voor het gevoel gepaard gaan dan de afdalingen, zoo moet men liever eene verhevene uitdrukkingswijze voor het slot besparen, dan van haar tot den eenvoudigen stijl terugkeeren. — Niet ongepast vergelijken sommigen het *eenvoudig* stijl-karakter bij eene beek, wier helder water met gelijkmatige snelheid door vruchtbare beemden vloeit; het *gematigd* stijl-karakter bij eenen helderen, breeden, statigen stroom, van weêrszijden op de beide oevers door lommerrijk geboomte overschaduwde; en het *verheven* stijl-karakter bij eenen stortvloed, die, terwijl hij rotsklompen voortsleurt en met dijken en dammen spot, in toomlooze drift zich eene eigen bedding graaft en eigen oevers afbakent.

§ 629. Het spreekt echter van zelf, dat door deze drie hoofdkarakters van den stijl geenszins alle schakeringen van karakter zijn aangewezen, en dat ook het *drooge, ongekunstelde, nette, fraaije, bloemrijke, uitvoerige, beknopte, natuurlijke, deftige, gemaakte, hartstogtelijke* van den stijl bijzonder onze aandacht treffen kan. Men noemt alsdan het karakter van den stijl in overéénstemming met dit heerschend eigenaardige, en de hierachter geplaatste Bloemlezing levert eene genoegzame verscheidenheid van stukken ter waardering dier schakeringen op.

§ 630. Wilde men nu op de verschillende onderwerpen bij uitsluiting zoodanig karakter van den stijl in toepassing brengen, dán zou men meestal tegen het doel der rede zondigen, daar zulks alleen door eene gepaste mengeling van uitdrukkingswijzen kan verkregen worden. De aard der onderwerpen sluit echter niet zelden het een of ander karakter buiten, of doet aan de bepaalde mengeling van eenige dier karakters de voorkeur verdienen boven eenige andere wijze van voorstelling en uitdrukking. Eenige toelichtingen te dezen aanzien op sommige onderwerpen in het algemeen zullen welligt niet ondienstig wezen.

§ 631. *Brieven, verslagen, onderrigtingen, verhalen en opwekkingen* komen in elken stand, en geenszins het minste in dien des krijgsmans, hierbij in aanmerking.

§ 632. Een *brief* is een schriftelijk onderhoud met eenen afwezenden persoon; hieruit volgt in de eerste plaats, dat de stijl van eenen brief altijd iets moet hebben van een gesprek, of wel dat hij eenvoudig en natuurlijk dient te wezen. Te gelijker tijd echter is een brief een *schriftelijk* opstel, hierbij kan men altijd vooraf overwegen wat men zeggen wil, terwijl datgene, wat men schrijft minder aan de aandacht ontglipt dan de woorden, welke alleenlijk gesproken worden, en dikwerf verder geen spoor achterlaten. Het is derhalve niet alleen betamelijk, maar tevens noodwendig, dat men bij het schrijven spraakkunstige zuiverheid en netheid van uitdrukking in acht neme. Men dient alzoo in den briefstijl zoo wel te groote deftigheid en zwier als slordigheid en onnaauwkeurigheid te vermijden. Men houde tevens in het oog, dat de aard der onderwerpen, — het karakter en de stand der personen, waaraan geschreven wordt, en de gemoedsgesteldheid van hem of haar, die schrijft, den briefstijl grootendeels wijzigen (*).

§ 633. *Verslagen* (waardoor men mededeelingen van ondergeschikten aan hooger geplaatsten over onderwerpen, die tot beider werkkring behooren, verstaat, en welke in de militaire wereld doorgaans met den naam van *rapporten* bestempeld worden) moeten kernachtig, volledig en klaar zijn. Hoezeer dikwerf in dienst aan bepaalde vormen gebonden, belet echter niets, ze zoodanig in te rigten, dat zij aan deze hoofdvereischten voldoen. Eenvoudigheid en ordelijkheid van voorstelling en uitdrukking leiden hiertoe van zelve. Geschieden de mededeelingen door hooger en ondergeschikten, en zijn 't alzoo *beschikkingen* (in dienstbetrekking meestal *orders, dispositiën* of *aanschrijvingen* geheeten), dán moet hetzelfde in acht genomen worden.

§ 634. Alle *onderrigtingen*, het zij mondelinge, het zij schriftelijke, moeten duidelijk, geleidelijk, bondig en juist zijn, daar zij

(*) Men vermijde ook de stuitende herhaling van titels in het ligchaam der brieven, en bepale zich tot de gebruikelijke voornaamwoorden. Alleen aan 't hoofd, aan den voet en op het adres van eenen brief plaatse men den titel, toekomende aan den persoon, waaraan men schrijft. — Ook in verslagen en beschikkingen handele men dienovereenkomstig.

vooral dienen om het verstand van lezers of hoorders te verlichten, en hun over deze of gene zaak heldere denkbeelden te geven. Een bevallige tooi van voorstelling en uitdrukking wordt echter bij deze soort van mededeelingen geenszins buitengesloten, daar zulks den somtijds doornigen weg tot kennis veraangenaamt. Men zorge evenwel hierbij eenen netten en deftigen stijl te behouden.

§ 635. Bij het *verhalen* van eene of andere gebeurtenis zij men duidelijk, beknopt, deftig, regelmatig, en vooral waar en volledig. Een gepast gebruik van de hulpmiddelen tot versiering van den stijl is hierbij zeer aanbevelenswaardig; terwijl men er zich steeds op dient toe te leggen, zonder opgesmuktheid en gezwollenheid den toestand der voorwerpen aanschouwelijk te maken, door ze met levendige kleuren te schilderen.

§ 636. *Opwekkingen*, maar vooral *oproeping*, die de vereeniging van den algemeenen wil tot een groot, gewigtig en edel doel ten oogmerk hebben, moeten het hart treffen, dit met geestdrift vervullen, en den moed tot eene onwederstaanbare sterkte en kracht verheffen. Zijn zij tot den krijgsman gerigt, zoo moeten zij hem met geestdrift voor de zaak, waarvoor hij strijdt, bezielen, en tot dapperheid en heldenmoed ontvlammen. Wendt men zich tot de bevolking van eenig land, gewest of oord, dán moet men weten, hoe het best den volksgeest aan te grijpen. Hebben zij tot enkele personen betrekking, dán is eene naauwkeurige kennis van hun karakter en van hunne gemoedsgesteldheid noodzakelijk. — Korte volzinnen zullen hierbij doorgaans te verkiezen zijn; terwijl het immer ook veel afdoet, dat men zelf met geestdrift vervuld is voor de zaak, waarvoor men anderen winnen wil.

DERDE HOOFDSTUK.

Over de letterkundige vormen.

§ 637. De fraaije letteren strekken hun gebied uit over alle vakken van menschelijke wetenschap, en drukken door de taal, in verschillende vormen, de hartstogten, begrippen en schepping der ziel uit. In den eigentlijken zin is de letterkunde echter hierin van de zuiver wetenschappelijke geleerdheid onderscheiden, dat

zij er alleen de algemeene uitkomsten van behandelt. Men zou kunnen zeggen, dat zij alle punten van hare oppervlakte aanraakt, zonder hare onderdeelen te omvatten, noch hare diepte te bereiken.

§ 638. De letterkundige voortbrengselen worden in twee hoofdafdeelingen onderscheiden, die in den uitwendigen vorm der uitdrukking verschillen: óf de taal is aan bepaalde regels gekluisterd, welke het aantal en de maat der lettergrepen voorschrijven, en meestal den regelmatigen terugkeer van toon en klank vereischen; — óf zij drukt onze gedachten uit, zonder aan dien bepaalden vorm onderworpen te wezen. De eerste afdeeling bevat de opstellen in *gebonden*, de tweede die in *ongebonden* stijl. Het gebruik van gebonden of ongebonden stijl is echter geenszins willekeurig: in die werken, waarin de verbeeldingskracht en de hartstogten heerschende zijn, heeft de gebonden stijl de voorkeur; die, welke meer uitsluitend de vruchten van kennis en redenering zijn, hebben meer geschiktheid voor den ongebonden stijl. Zulks geldt echter niet altijd, daar hoogst verdienstelijke schrijvers hebben getoond, dat zij de scheppingen van hunne verbeeldingskracht met goed gevolg in ongebonden, en omgekeerd de strenge gevolgtrekkingen der rede in gebonden stijl konden voordragen.

§ 639. De opstellen in ongebonden stijl gelden in 't algemeen genomen als *proza*, die in gebonden stijl als *poëzij*, voor zoo ver namelijk deze zich in 't kleed der taal door de harmonische uiting der scheppingen van 's menschen gevoel en verbeelding openbaart. *Verzen* zijn de gewone taal der poëzij; doch de poëzij is evenzeer van rijm en vers-maat onafhankelijk, als deze onvoldoende zijn, om aan niet dichterlijke denkbeelden een dichterlijk karakter toe te voegen.

§ 640. De beide hoofdvormen in de letterkunde hebben elk verschillende afdeelingen. Deze vormsoorten zijn gegrond op gelijkheid of verschil, niet alleen in vorm, maar ook in stof. Iedere soort bestaat uit werken van gelijken of verwanten aard, en verschilt van de andere door eenige eigenaardigheid in vorm of stof. Alle letterkundige vormsoorten hebben evenwel onderling aanrakingspunten, die haren gemeenschappelijken oorsprong aantoonen. De voornaamste soorten van den proza-vorm zijn de REDEKUNSTIGE (*oratorische*), GESCHIEDKUNDIGE (*historische*), en LEERSTELLIGE (*didaktische*).

§ 641. De **BEDEKUNSTIGE** vormsoort kent verscheidene, naar den aard van het onderwerp of naar de plaats der voordragt gewijzigde, schakeringen. In het eerste geval heeten sommigen de rede beraadslagend, regterlijk of betoogend; in het laatste spreekt men hoofdzakelijk van staatkundige, balie- en kanselwelsprekendheid. Deze verdeelingen zijn wel niet volkomen juist; maar zij zijn te billijken, daar het doorgaand verschil van onderwerp den vorm genoegzaam wijzigt om eene schakering aan te duiden, en omdat de invloed van plaats en vergadering op den spreker voldoende is, om aan de rede een bijzonder karakter te geven. De ware welsprekende echter, wiens taal de ongekunstelde uitdrukking eener wélgestelde ziel is, heeft geene dier soorten in zijn geheugen, maar neemt ze van zelf in acht, omdat hij altijd spreekt naar behooren.

§ 642. De **GESCHIEDKUNDIGE** vormsoort omvat het verhaal, het tafereel en de waardering van alle godsdienstige, staatkundige, krijgskundige, maatschappelijke, letterkundige en wetenschappelijke aangelegenheden. De geschiedenis is, met betrekking tot de uitgestrektheid van het onderwerp, óf algemeen, óf tot eene natie bepaald, óf bijzonder: de algemeene geschiedenis ordent de gebeurtenissen zamen, welke in verband met de maatschappelijke ontwikkeling op de geheele aarde gedurende grooter of kleiner tijdperk plaats vonden; — de tot eene natie bepaalde geschiedenis behelst het volkomen en voortdurend leven van een geheel volk; — eene bijzondere geschiedenis heeft uitsluitend tot eene bepaalde opvolging van feiten of tot een beperkt tijdvak van het bestaan eener natie betrekking; heeft zij tot enkele personen betrekking, dán draagt zij den naam van **LEVENSBSCHRIJVING** (*biographie*).

§ 643. Ten opzichte der wijze van zamenstelling is de geschiedenis óf verhalend, óf schilderend, óf wijsgeerig; verhalend, indien zij de feiten alleenlijk verhaalt; schilderend, als zij tafereelmatig bewerkt wordt; wijsgeerig, indien zij de oorzaken, die de gebeurtenissen aanéenschakelen, opspoort, en de gevolgen vermeldt. Deze verschillende wijzen sluiten echter elkander niet buiten; zij kunnen zeer goed gepaard gaan.

§ 644. Aan de eigentlijke geschiedenis moet men nog toevoegen de **GEDENKSCHRIFTEN** (*mémoires*), eene soort van bijzondere geschiedenis, waarin de schrijver zijne eigene handelingen en

den indruk verhaalt, dien de gelijktijdige handelingen van den maatschappelijken kring, waarin hij zich bewoog, op hem gemaakt hebben. De JAARBOEKEN (*annales*) en CHRONIJKEN, waarin de feiten naar tijds-orde jaar voor jaar, of dag voor dag worden opgesomd, hoezeer als bouwstoffen voor de eigentlijke geschiedenis dienstig, behooren minder tot het gebied der fraaije letteren.

§ 645. Paart men eenig zedetafereel aan eene geheel of gedeeltelijk verdichte gebeurtenis, dán wordt die soort van werken voortgebracht, welke den naam van ROMANS dragen. Dat de knoop en de ontknooping ongezoekt en belangwekkend, de schildering van den maatschappelijken toestand naauwkeurig en waar zij, en de ingevoerde personen steeds hun karakter bewaren, zijn hoofdvereischen van eenen goeden roman. De romans zijn karakterkundig of tafereelmatig, naar gelang zij zich meer of minder uitsluitend tot het innerlijke der personen bepalen, en geschied- of zedekundig, naar mate de stof uit de geschiedenis of uit het zedelijk leven is ontleend; terwijl zij bovendien nog in ernstige en luimige (soms *humoristische*) worden onderscheiden. Romans van kleinen omvang zijn óf VERHALEN (*novellen*) óf VOLKS-SPROKEN (*legenden*).

§ 646. Er bestaan zekere werken, welke, hoezeer niet zuiver wetenschappelijk, echter onderrigting ten hoofddoel hebben: hiertoe behooren de zedekundige verhandelingen, letterkundige mengelingen, enz. Deze werken kunnen veelal noch tot de rede-kunstige, noch tot de geschiedkundige vormsoort gebracht worden, en vormen met de wetenschappelijke handleidingen voor het onderwijs eene afzonderlijke soort, welke wij de LEERSTELLIGE heeten.

§ 647. In BRIEVEN laat zich in gemeenzamen vorm eene groote verscheidenheid van onderwerpen behandelen. Zij zijn minder eene letterkundige vormsoort op zich zelve, dan wel eene aan elk der hoofdvormen eigene wijze van inkleeding.

§ 648. In de vers-maat zijn de vormsoorten zeer talrijk; de voornaamste zijn de LYRISCHE, EPISCHE en DRAMATISCHE vormsoorten, bij velen ook yel het *lier-*, *helden-* en *tooneeldicht* genoemd. Hierop laten eenigen het LIERDICHT, BESCHRIJVEND DICHT en TREURDICHT of de *didaktische*, *descriptive* en *elegische* vormsoorten volgen; doch anderen beschouwen met meer regt

deze soorten als innig met de voornoemde hoofdsoorten verwant. Zoo ook onderscheiden sommigen nog een groot aantal van kleine dichtschakeringen, waarvan eenige zelfs alleen bij enkele volkeren in zwang zijn: tot deze kleinere of vlugtiger dichtsoorten behooren het **KLINKDICHT** (*sonnet*), **PUNTDICHT** (*epigramma*) enz., trouwens meestal gevoegelijk onder eene der hoofdsoorten te begrijpen.

§ 649. De rangschikking dezer verschillende vormsoorten en soortschakeringen kan naar aanleiding van de zamenstelling des werks en van de rol des dichters geschieden. Er zijn te dezen aanzien slechts drie gevallen mogelijk: óf de dichter uit in zijnen naam zijne eigene gemoeds-aandoeningen, en alsdan is de poëzij persoonlijk of *onderwerpeijk* (*subjectief*); óf hij geeft regtstreeks al de omstandigheden eener handeling terug, en alsdan is de poëzij *voorwerpeijk* (*objectief*); óf hij verhaalt met geestdrift hetgeen hij van de menschheid of van de natuur weet en alsdan is de poëzij *gemengd*. De eerste rang bevat al de verscheidenheden van het lyrisch dicht, als den lierzang, het treurdicht, het hekeldicht en alle vlugtige schakeringen, die het zij eene aandoening der ziel, het zij eene speling van het vernuft uitdrukken, als het klinkdicht, rondeel en puntdicht; de tweede omvat het dramatische dicht in al zijne vormen, en de herdersdichten, welke in het algemeen meer of min levendige tooneelen van het landleven zijn; de derde omvat alle soorten van episch dicht, de lierdichten en beschrijvende gedichten, benevens de fabel, het vertelsel en de brieven. Niettegenstaande deze scherpe soortverdeeling en de ruime omvatting dier soorten, zijn er nog vele dichterlijke spelingen, die meestal wel tot eenen of anderen dichtrang kunnen gebragt worden, maar eigenlijk toch niet in onze bepaling dier rangen begrepen zijn.

§ 650. Verscheidene dichtsoorten laten ook het gebruik van proza toe; van dien aard is het episch, maar vooral het dramatisch dicht, voornamelijk het eigenlijk tooneelspel en het blijspel, welke, als meer tot het dagelijksch leven naderende, veeltijds in proza worden geschreven. In sommige werken, bijv. in die van eenen hekelenden, leerstelligen of briefsgewijzen vorm, is poëzij en proza onderéengemengd; hetzelfde heeft ook met het dramatisch dicht plaats.

§ 651. De hoofdverdeelingen der poëzij zijn ook voornamelijk naar den vorm geregeld, waarin de dichter zijne gedachten uit.

Zang, verhaal en handeling zijn de hoofdvormen van eene dichterlijke stof; van dáár de drie hoofdsoorten, welke wij in § 648 opgaven.

§ 652. Het LYRISCH DICHT is de meest vrijë en verhevene uitdrukking van dichterlijke ingevingen. — Het ontleent zijnen naam van de lier, welke de zangen der vroegste dichters begeleidde. De overlevering kent aan deze zangen de beschaving der volkeren toe: het leven van den schepper en de wonderen der zich ontwikkelende natuur moeten de onderwerpen der eerste zangen geweest zijn, welke eene menschelijke stem aanhief. Vervolgens bezong de lier de daden der goden, de zegepralen van helden op monsters en dwingelanden, de kampvechters, welke in de Grieksche spelen overwonnen, de liefde en hare magt; zij heeft de volkeren tot het streven naar onafhankelijkheid en vrijheid aangevuurd, en hare toonen hebben schitterende opofferingen uitgelokt of beloond. Het lyrisch dicht laat zich naar den aard der onderwerpen en naar de verheffing van toon verdeelen: het bevat zoo wel het godsdienstig gezang, en hierbij in de eerste plaats den *hymne* of lofzang, als de krijgs-liederen; zoo wel de aan den lof van BACCHUS toegewijde *dithyrambe*, als den eigentlichen lierzang (*ode*), die eene groote verscheidenheid van denkbelden en aandoeningen omvat; zoo wel de *cantate* en *opera* of het lyrisch tooneeldicht, waarvan de woorden met muziek dienen gepaard te gaan, als het lied (*chanson*), dat door zijnen natuurlijken, bevalligen en geestigen toon meer dan eenige andere dichtsoort tot de menigte spreekt. Het lyrisch dicht wordt gekenmerkt door de verscheidenheid in de beweging der gedachten, door de spanning der aandoeningen, de grootscheit der beelden, de duurzame verhevenheid van taal, en eene de fraaiheid bevorderende onregelmatigheid van voorstelling. De vers-maten, waarin een lierdichter zijne gedachten kan uitstorten, zijn zeer verschillend, en rigten zich vooral naar de stemming en den gang der hartstogten.

§ 653. Het EPISCH DICHT is een dichterlijk tafereel van eenige grootsche handeling. — Het dient een tafereel te zijn, daar het, hoezeer in verhalenden vorm bevat, aan al hetgeen verhaald en voorgesteld wordt, leven geven moet; het dient eene grootsche handeling voor te stellen, dewijl het tot bereiking van het voorgestelde doel, de ziel te verheffen en te boeijen,

grootschheid van onderwerp noodig heeft; het dient eindelijk dichterlijk te wezen, omdat de verdichting, zich parende aan de werkelijkheid (of aan hetgeen als werkelijk voorgesteld wordt), deze verhoogt. De handeling zelve moet daarenboven waarschijnlijk wezen, en het geheel gemakkelijk met den geest kunnen omvat worden. Deze vormsoort is, even als alle voortbrengselen van den geest, ten aanzien der handeling aan de groote wet der eenheid onderworpen; maar de uitgebreidheid van het episch dicht vordert tevens, dat deze eenheid verlevendigd worde door eene groote verscheidenheid, welke ontstaat door het inmengen van nevenhandelingen, die met de hoofdhandeling, waarvan zij den gang vertragen, zonder dien te storen en onder beking van den ongehouden geest, verbonden zijn. Deze INVLECHTINGEN (*episodes*) moeten niet alleen verscheidenheid in het gedicht brengen, maar ook dit optooijen. Ofschoon zij niet onmiddellijk met de stof zamenhangen, zoo moet toch de overgang van de handeling tot eene invlechting geleidelijk wezen; — zij dient ook geene te groote uitgebreidheid te bezitten.

§ 654. De springveëren der handeling in het heldendicht zijn de *zeden* en het *wonderbare*. — De zeden omvatten de hartstogten en het karakter; de hartstogten zijn algemeene aandriften der ziel, welke haar tot, het zij goede, het zij kwade, handelingen aanzetten; het karakter spruit uit de onderlinge verhouding der hartstogten en hunne sterkte voort. De zeden in een episch dicht moeten goed, gelijkend en passend zijn. Door deze goedheid versta men echter geene volmaaktheid, maar het overwigt der deugden op de gebreken: de laatsten kan men niet geheel ontberen, daar de volkomenheid verveelt en ontmoedigt, en daarenboven onwaarschijnlijk en der begoocheling nadeelig is. De gelijkheid is de overéénkomst der karakters met de geschiedkundige gegevens, of met het als zoodanig voorgestelde. Door gepastheid verstaat men de verhouding van handelingen en taal tot de jaren en den stand der personen.

Het wonderbare brengt veel tot de grootheid der handeling en der helden toe. De gebeurtenissen, welke der godheid belangstelling inboezemen, kunnen aan den mensch niet onverschillig wezen, en die stervelingen, wier handelingen zichtbaar door de godheid geleid worden, zijn door die gemeenschap boven den gewonen mensch verheven. Deze springveeder werkt vooral

goed, wanneer de dichter zelf in de begoocheling deelt, waarin hij anderen zoekt te brengen.

§ 655. Sommigen hebben ook de in onze letterkunde zoo menigvuldige dichterlijke levensbeschrijvingen van eenig beroemd persoon tot het episch dicht gebragt; deze soort van geschiedkundige gedichten zonder verdichting moet echter alleen als eene min geniale schakering van die vormsoort worden aangemerkt. Zij laat ook minder gewigtige avonturen en minder ernstige helden toe, en draagt alsdan den naam van **LUIMIG HELDENDICHT**, waarin, om te boeijen, veel grootere verscheidenheid dan in het episch dicht moet heerschen. Het **HELDEN-LUIMDICHT** (*heroï-komisch dicht*) is ook eene schakering van het heldendicht: de kunst bestaat hierbij in het bezigen van al de grootsche hulpmiddelen van het heldendicht tot de ontwikkeling eener handeling zonder wezentlijk belang, waarin de personaadjen alleedaagsch zijn. Deze kunstgreep, welke aan de daden en aan de handelende personen helden-afmetingen doet toekennen, en noch bij den dichter noch bij den lezer voor ernst mag gelden, ontspant den geest op aangename wijze, en prikkelt den lachlust door scherpe tegenstelling of onverwachte overéénstemming. Misschien veroordeelen sommigen dan ook al te sterk de **HELDENKLUCHT** (*burlesk-heldendicht*), welke slechts daarin van het heldendicht onderscheiden is, dat zij dezelfde zaken belagchelijk voorstelt: deze speling van den dichterlijken geest werd slechts uiterst zelden met goed gevolg toegepast, maar is de tegenhanger van het helden-luimdicht; waar dit door vernuftige scherts hetgeen van aard alleedaagsch is tot hogere kringen verheft, doet de klucht door de verminking van zeden en taal de helden tot het gemeen afdalen.

§ 656. Het **DRAMATISCH DICHT** is de regtstreeksche voorstelling van eene verdichte of wezentlijke handeling, met behulp van overeenkomstig de waarheid of de waarschijnlijkheid handelende en sprekende personen. Naar gelang van den aard der voorgestelde handeling is het dramatisch dicht tweederlei, **TREUR-** en **BLIJSPEL** (*tragedie* en *komoedie*). Het doel van een dramatisch dicht is, óf door medelijden en schrik te roeren, óf door het belagchelijke te vermaken; in beide gevallen moet het leeren, het zij door het schouwspel der groote lotwisselingen, die de grootheid en ellende van den mensch doen blijken, het zij door de schildering der

gebreken en ondeugden, welke men vermijden moet. Eene handeling, die niet regtstreeks of zijdelings eene zedeles bevat, zou tegen de grondregels der kunst strijden.

§ 657. Eenheid van handeling is zoo wel voor het TREURSPEL als voor het episch dicht een hoofdvereischte; daar het eerste minder uitgebreid is, laat het ook minder invlechtingen toe. De handeling zij waar of verdicht, altijd moet zij waarschijnlijk wezen: hare eenheid blijft bij de verscheidenheid van voorvallen en invlechtingen bestaan, wanneer alle zamenstellende deelen onmiddellijk tot hetzelfde hoofddoel medewerken. Dit hoofddoel of middelpunt is gewoonlijk het lot van eenigen persoon, welke meer bijzonder de aandacht van den aanschouwer trekt. Is de belangstelling verdeeld, dán verliest men de eenheid van indruk, welke het doel der eenheid van handeling is, en volgens sommigen de eenige altijd geldende regel voor het tooneeldicht moet geacht worden.

§ 658. Behalve aan de eenheid van handeling werd, ten minste vroeger, het treurspel nog aan de eenheid van tijd en plaats gebonden. Bij de tegenwoordige verdeling dier stukken in *bedrijven*, waarbij de rusten als meer of minder lange tijdsverloopen kunnen gelden, is zulks minder noodig. Voor den gekuischten smaak zal echter steeds de overmatige verwaarloozing van eenheid in plaats en tijd stootend wezen: het tijdsverloop van éénen dag, en de bepaling der plaatsen in evenredigheid met dit tijdsverloop schijnen dan ook de uiterste grenzen te zijn, welke onze verbeeldingskracht te dien opzichte gedooft, zal de eenheid van indruk niet verloren gaan.

§ 659. De verdeling der handeling in vijf bedrijven schijnt de geschiktste, zonder daarom verplichtend te wezen; te vele afdeelingen evenwel zouden de aandacht vermoeijen. De verdeling in bedrijven kan bijzonder dienstig zijn tot de afwisseling van vrees en hoop, welke de ontwikkeling van het onderwerp moeten kenmerken. Bij de Ouden werden de tusschenpoozen of rusten door den REI (het *choor*) vervangen, die de belangstelling van den aanschouwer door eene verhevene en bekoorlijke toepassing van het lierdicht op den toestand der personen gaande hield en verhoogde. In later tijd treft men wel bij enkele dichters reizangen aan, maar deze zijn doorgaans niet, gelijk de rei bij de Ouden, aan de handeling zelve bevorderlijk.

§ 660. Door de *fabel* van een tooneeldicht verstaat men de handeling in hare ontwikkeling. De noodwendige onderdeelen der handeling zijn: de stelling, de knoop en de ontkenning. Door de stelling leert men het onderwerp kennen en de hinderpalen voorzien; de knoop wordt door de voorvallen gevormd, welke zich tegen den geregelden afloop der handeling verzetten; de ontkenning maakt aan deze moeilijkheden door eenen ernstigen uitslag of door eene treffende lotwisseling een einde.

§ 661. Hetgeen van de zeden bij het episch gezegd is, geldt ook voor het treurspel.

§ 662. Het LYRISCH TREURSPEL zou in den waren zin als het ideaal der dramatische poëzij moeten gelden: gewoonlijk verstaat men hieronder echter de ernstige OPERA (*opera seria*), welke minder gebonden is dan het eigenlijk treurspel: daar deze soortschakering vooral tot doel heeft, oog en oor te bekoren, zoo is het dicht aan de toonkunst en de handeling aan den tooneeltooi onderworpen. De kracht, verscheidenheid en eigenaardigheid van uitdrukking moeten hierbij dikwerf aan de toonkunstige welluidendheid worden opgeofferd; terwijl de handeling, die den aanschouwer de luisterrijke pracht van kunst en natuur moet voor oogen brengen, om dit doel te kunnen bereiken, geenszins aan eenheid van tijd en ruimte gebonden is. Hoe bevorderlijk ook aan toon- en schilderkunst, werkt de opera echter nadeelig op de ware dichtkunst, en daar zij het zinnelijke tot hoofddoel stelt, gaat tevens de zedelijke werking van het ware dramatisch dicht meestal geheel verloren.

§ 663. Het BLIJSPEL heeft tot doel, door het aanschouwelijk voorstellen van gebreken en ondeugden in een belagchelijk daglicht te vermaken en te leeren. In het blijspel is men even als bij het treurspel vooral aan de eenheid van handelen, minder aan die van plaats en van tijd, gebonden; maar deze handeling kan zoo wel in vijf als in één bedrijf besloten worden, en zulks naar gelang van het meer of min ingewikkelde der fabel.

§ 664. De zeden van een blijspel zijn meer verscheiden dan die van het treurspel, daar zij van het deftige tot zeer laag kunnen afdalen. De kunst van den blijspeldichter schittert vooral in de schildering der karakters, welke geen bepaalde personen, maar het eigenaardige van geheele soorten of standen van menschen moeten voorstellen.

§ 665. De bronnen van het blijspel zijn menigvuldig. Het ontstaat zoo wel uit het belagchelijke, het vrolijke en het luimige, als uit het boertige en kluchtige, en vindt in vormen, toestanden, denkbeelden en woorden overvloedig voedsel. De tegenstellingen, verrassingen, misvattingen, misrekeningen wekken den lachlust op; — de botheid zoo wel als de slimheid, de deftigheid zoo wel als de dwaasheid, leveren bouwstoffen tot het blijspeldicht.

§ 666. Het blijspel is óf persoonlijk, óf algemeen: in het eerste geval heeft de dichter het op enkele personen gemunt; in het tweede stelt hij de zeden van eene geheele soort of van eenen geheelen stand voor. Naar mate de dichter meer werk maakt van de schildering der zeden of van de verwickeling der handeling, wordt het blijspel in ZEDEN- en VERWIKKELINGS-BLIJSPEL (*comédie de mœurs et d'intrigue*) onderscheiden. Bij het laatste is de schildering der zeden onderworpen aan de handeling, waarvan de knoop meer ingewikkeld dan anders wezen moet.

§ 667. Stelt de dichter zich niets anders voor, dan den lachlust op te wekken, zoo wordt het blijspel eene KLUCHT. Stelt hij een ernstig onderwerp op eene belagchelijke wijze voor, dán wordt het blijspel een KEERSPEL (*parodie*). Met dans gepaard wordt het een BLIJSPEL-BALLET (*komisch ballet*); met den zang gepaard óf een BLIJSPEL-OPERA (*opera comique*) óf een zoogenoemd NA-STUKJE (*vaudeville*): alle drie, als strijdig met den aard van het wezentlijk dramatisch dicht, meer of min af te keuren. Geenszins echter is dit het geval met eene soort van stukken, bij ons onder den naam van TOONEELSPLEN bekend, voor zoo ver daarin namelijk het aandoenlijke en lachwekkende elkander gepast afwisselen, zonder aan de natuurlijke opvolging in de aandoeningen van het menschelijk gemoed geweld aan te doen (*).

(*) Deze dramatische schakering heeft in de laatste tijden bij de Franschen onder den naam van *drame* of *tableau* eene alle andere schakeringen overheerschende uitbreiding bekomen. Bij de bestaande verzadiging van ons publiek van 't klassisch treurspel, vond der Franschen voorgang gereede navolging: zoo lang deze zich tot stukken bepaalt, waarin 't maatschappelijk leven, met zijne mengeling van goed en kwaad, en 't streven van de maatschappij in 't algemeen naar veredeling, overeenkomstig de waarheid wordt voorgesteld, is zoodanig meer tafereelmatig tooneelspel dan ook in geenen deele af te keuren;

§ 668. Het LEERDICHT, hetwelk aan het proza grenst en iets meer wetenschappelijks dan de vorige dichtsoorten aanneemt, bezit noch de verheffing van het lyrisch dicht, noch het grootsche van het episch dicht, noch het belangwekkende van het dramatisch dicht; het doel van een leerdicht is de verfraaijing van nuttige leeringen, of liever de opwekking van liefde voor de wetenschappen, door eenige harer uitkomsten met alle sieraden van voorstelling en uitdrukking uitgedost voor te stellen.

§ 669. Het valt uiterst moeilijk het leerdicht tot de hoogte van ware poëzij te verheffen: alleen uitmuntende dichters hebben dan ook in deze dichtsoort kunnen slagen. De dichterlijke vinding is hierbij alleen in de uitdrukking, in het verhaal en in de tusschengevlochten schilderingen mogelijk.

§ 670. Het BESCHRIJVEND GEDICHT onttaardt, in zijnen eigentlichen zin genomen, meestal in eene overmatige uitbreiding van het leerdicht; het beschrijft om te beschrijven, zonder zedelijke of wetenschappelijke strekking. Het bestaat alsdan in het in dicht voorstellen van alle zichtbare of merkbare verschijnselen, en bij deze aanhoudende worsteling van het dicht tusschen kunst en natuur is men weldra vermoeid, daar in de ziel geene behaaglijke aandoeningen worden opgewekt of geprikkeld.— Hecht men daarentegen aan deze vormsoort een ruimeren zin, en wordt zij onder anderen als huisselijke of innige poëzij (*poésie intime*) meer of min met de vormen van de handeling of het drama verbonden, dán biedt ook het beschrijvend dicht rijke stof tot eene echt dichterlijke bewerking aan.

§ 671. Het TREURDICHT is een klaaglied, óf over bijzondere rampen, óf over de ellende van een geheel volk. Weemoed is er de hoofdtoon van, schoon deze zich somtijds tot verontwaardiging verheft. Deze weemoedige zangen, hoe dichterlijk soms, ontzenuwen echter de ziel des dichters, niettegenstaande zij hem eene voorbijgaande verligting schenken, en werken mede tot de ontmoediging en afmatting van hen, die zich al te zeer

maar allens heeft eenheid van handeling, tijd en plaats gansch uit het oog verloren, en de aandacht door overdrijving der bestaande maatschappelijke leemten trachten te prikkelen, zonder de door zoodanige tafereelen van de vreeselijkste snootheden ontstelde verbeeldingskracht, door 't voorstellen van den invloed van 's menschen betere hoedanigheden op de zamenleving, te temperen. In dit opzigt nu verdienen zij de hoogste afkeuring.

aan de bedriegelijke bekoringen van deze weeklagten der dichtkunst overgeven.

Sommigen hebben het treurdicht met de *elegie* der Ouden gelijkgesteld; maar deze dichtvorm diende bij hen meer algemeen tot de voorstelling der fijnere aandoeningen van het menschelijk gemoed, vooral der liefde, én bevatte alzoo ten deele ook onze MINNEDICHTEN (*erotische poëzij*), welke echter meer de vermaken dan de kwellingen der liefde bezingen.

§ 672. Het HEKELDICHT gispt met spot en hoon de dwalingen, dwaasheden en ondeugden. Deze dichtsoort heeft minder ten doel te verbeteren, dan wel te tuchtigen; zij geeft hare slagtoffers aan den lachlust, de minachting of de verontwaardiging ter prooi. Het hekeldicht is óf persoonlijk, óf algemeen; persoonlijk, indien de dichter de bedoelde personen aanvalt en noemt of onmiskenbaar aanwijst; algemeen, indien het tot de gebreken en dwaasheden van de maatschappij betrekking heeft. Ten aanzien van het onderwerp is het vooral zedelijk, godsdienstig, staat- of letterkundig. De uitgebreidheid van een hekeldicht is onbepaald; het kan zelfs in eenen enkelen regel bevat worden.

§ 673. Het HERDERSDICHT is in het algemeen een klein dramatisch dicht, waarin de personen herders zijn en de handeling op het land voorvalt. Het is eene verfraaide schildering der zeden van het land, en heeft de strekking, liefde voor de natuur in te boezemen. Bevalligheid en waarschijnlijkheid zijn bij deze dichtsoort hoofdvereischen, terwijl men vooral vermijden moet natuurlijkheid aan gemaaktheid op te offeren; men verraadt alsdan terstond iets te schilderen, wat men niet gezien, of ten minste niet gevoeld heeft. Er zijn herdersdichten, die eenigzins het lierdicht en het verhalend dicht naderen.

§ 674. Het FABELDICHT of VERDICHTSEL is een zinnebeeldig verhaal, hetwelk eene zedelijke waarheid bevat, die onder den ligten sluijer, welke haar bedekt, gemakkelijk te herkennen is. Het heeft veeltijds grooten invloed uitgeoefend, daar het den mensch zijne gebreken leert inzien, zonder zijne eigenliefde te kwetsen.

§ 675. Het VERTELSEL laat waarheid en verdichting toe: de toon van deze dichtsoort is gewoonlijk eenvoudig, de handeling luchtig, de inhoud luimig. In een luimig heldendicht, in eenen roman of brief in versmaat komt het als invlechtsel

voor; maar dikwijls treft men het ook op zich zelf staande aan. Deze dichtsoort is aan alle regelen van den verhalenden schrijftant onderworpen; zij moet eenheid bezitten, sierlijk, klaar en waarschijnlijk wezen. Betreft het vertelsel eene volks-overlevering, dán wordt het eene *legende*; heeft het betrekking op eenigen minnehandel, en nadert de toon meer tot den zang, dán is het eene *romance*; de eigenschappen van legende en romance vereenigd vormen die der *ballade*. Ten aanzien der benoeming van deze soort van dichterlijke voorbrengselen heerscht trouwens bij de meeste schrijvers eene schroomlijke willekeur.

§ 676. De BRIEVEN in vers-maat kunnen, even als die in proza, eene groote verscheidenheid van onderwerpen behelzen; zij stellen onder een bevalligen, eenvoudigen en gemeenzamen vorm voor, al wat gewoonlijk stof tot de gesprekken der menschen oplevert. Somtjids verheffen zij zich tot ernstige behandeling van zedekundige en wijsgeerige onderwerpen: — ook dán mogen zij niet te lang wezen.

§ 677. Er bestaan nog verscheidene kleiner dichtschakeringen, welke den naam van vlugtige poëzij dragen, en het zij eene zinrijke gedachte, het zij eene opwelling van het gemoed, het zij eene speling van den geest uitdrukken. Vele dezer schakeringen worden alleen gekenmerkt door den bepaalden vorm der verzen, of wel door de voorgeschreven volg-orde der slotrijmen of beginletters, of ook door eene vastgestelde lengte. Wij zullen hiervan alleen de voornaamste opgeven, en wel het *klinkdicht*, *rondeel*, *punt dicht* en *bijschrift*.

§ 678. Een KLINKDICHT (*sonnet*) moet niet dan edele en verheven onderwerpen bevatten; het bestaat uit veertien verzen, verdeeld in twee VIERLINGEN (*quatrains*) en twee DRIELINGEN (*tercets*), welke alle met eenen volzin moeten eindigen; het derde vers van den eersten drieling moet hierbij met dat van den tweeden rijmen. Weinig klinkdichten kunnen werkelijk fraai genoemd worden, vooral daar zij door velen aan nog meerdere regelen ten aanzien van rijm en maat gebonden worden.

§ 679. Het RONDEEL (*rondeau*) is een klein gedicht van eene vrijë en rondborstige uitdrukking. Het bestaat uit dertien verzen, meest op twee rijmen, en wordt in twee ongelijke deelen verdeeld, van acht en van vijf verzen, die beide met hetzelfde slotvers moeten eindigen.

Zoo wel het rondeel, als tijd-, naamverzen en vele andere spel-
lingen in den vorm, zijn meestal af te keuren, en tegenwoordig
ook veelal in onbruik geraakt, daar zij den dichter binden, zonder
aan ware dichtkunst bevorderlijk te wezen.

§ 680. Van meer belang is het PUNTDICHT (*epigramma*), een
klein gedicht, dat met eenige levendige, scherpzinnige, treffende
of stekelige gedachte of slag eindigt, en in het geheel een aardig,
zinrijk gezegde behelst. Hoe kernachtiger en beknopter, mits
volledig van uitdrukking, hoe meer waarde het puntdicht ver-
krijgt. Vele dichters hebben zich vooral beijverd, den geestigen
slag van het puntdicht in woordspeling (*calembour*) te doen be-
staan, hetgeen echter meestal, als doorgaans op valsch vernuft
gegrond, hooglijk is af te keuren.

§ 681. De kernachtigheid en beknoptheid van uitdrukking,
aan het puntdicht eigen, kenschetst ook het BIJSCHRIFT, dat
echter meer ernstige onderwerpen behandelt, en het schimpende
of luimige van het puntdicht uitsluit.

VIERDE HOOFDSTUK.

Over de voordragt en het lezen.

§ 682. Daar ons bestek niet medebrenghet, het werktuigelijk
zamenstel der dichtkunst ten opzichte van rijm en maat te ont-
vouwen, gaan wij thans over tot het geven van de voornaamste
regels, welke men bij mondelinge voordragt van eenig onderwerp,
of bij het lezen van eenig opstel moet in acht nemen, willen zij
den beoogden indruk maken.

§ 683. Bij mondelinge *voordragt* neme men vooral in aan-
merking, wat, voor wie en in wier tegenwoordigheid gesproken
worden moet; twee zaken eischen hierbij voornamelijk onze aan-
dacht, de *uitspraak* of *stemleiding* en de *gebaarmaking*. — De stem
is verschillend: de hoedanigheden eener goede stem zijn *duide-
lijkheid*, *kracht*, *bevalligheid* en *buigzaamheid*. Hoezeer nu deze
eigenschappen grootendeels ons door de natuur moeten geschonken
worden, kunnen zij echter veel door kunst worden volmaakt.

Duidelijkheid wordt onder anderen bevorderd door eene naauwkeurige uitspraak der woorden, lettergrepen en letters op het einde der zinnen, alsmede door die klanken, welke ligt in één vloeijen, in het uitspreken goed te onderscheiden : men behoeft echter aan den anderen kant den toehoorderen de letters niet om zoo te spreken toe te tellen. Kracht moet door spaarzaamheid ondersteund worden. Buigzaamheid bestaat in het vermogen, den toon der stem, naar den aard van hetgeen men bij monde voordraagt, te wijzigen. — Van deze stemwijziging (kunst van *declamatie*) zijn hoofdvereischen : *natuurlijkheid* en *gelijkmatigheid*, weshalve men geen gezochte of te snel afwisselende en gemaakte verheffingen en dalingen van stem moet bezigen ; — voorts *juistheid van toon*, dat is : dat men juist op die woorden de klem der uitspraak doe vallen, welke haar bijzonder vereischen, niet buitensporig zij in de uitdrukking door klanken, noch ook, door op ieder woord de klem te laten vallen, op het laatst niets meer uitdrukke ; — eindelijk *gematigde snelheid*, dat is : dat men noch te schielijk, noch te langzaam spreke. Gebreken bij de stemleiding of uitspraak zijn onduidelijkheid, eentoonigheid, temerigheid, te groote radheid, schreeuwerigheid, gemaaktheid enz.

§ 684. Bij de mondelinge voordragt komt in de tweede plaats in aanmerking de *gebaarmaking*, dat is : de stand, de houding en de bewegingen des ligchaams, met welke een redenaar zijne woorden doet gepaard gaan. De gebaarmaking heeft betrekking tot het ligchaam in zijn geheel beschouwd, of tot de beweging van enkele deelen des ligchaams. Ten aanzien van het geheele ligchaam bestaat zij voornamelijk in stand en houding, welke noch te stijf, noch te los en luchtig zijn moeten, opdat men even min naar een potsenmaker als naar een standbeeld gelijke. Ten opzichte der afzonderlijke ligchaamsdeelen komen het gelaat, de armen en de handen voornamelijk in aanmerking. Bij het gelaat spelen de oogen eene hoofdrol ; zij zijn de spiegels der ziel, en moeten, naar mate de aard des onderwerps zulks vordert, óf naar den toehoorder zijn gewend, óf regts of links zijn gekeerd, óf opgeheven, óf nedergeslagen worden. Ofschoon men voor het overige aan de oogen en het geheele gelaat zoo veel uitdrukking moet pogen te geven, als mogelijk is, wachte men zich echter voor buitensporige opspalkingen, vertrekkingen en verwringingen der oogen : in alles moet bevalligheid blijven heerschen. Niet minder moeten wij bij

de gebaarmaking' op armen en handen letten; wij bewegen de handen, óf boogvormig, óf opwaarts, óf nederwaarts, óf naar achteren, óf naar voren, óf regts, óf links, óf vouwen ze, óf kruisen ze, óf leggen ze op de borst, óf laten ze bij het lijf nederzinken, al naar mate deze verschillende gebaren bij de gedachten, die wij uitdrukken, te pas komen. De linkerhand schikt zich in de meeste opzigten naar de bewegingen der rechterhand, en wordt zelden alleen gebruikt, ten zij bij ontkenningen of uitdrukkingen van sterke afkeuring. De groote kunst in het bewegen van armen en handen bij het spreken bestaat hierin, dat men veel uitdrukking en afwisseling, en tevens veel bevalligheid aan die bewegingen wete te geven.

Hoofdvereischten van de geheele gebaarmaking zijn, dat men natuurlijk en ongedwongen zij, maat in het maken zijner bewegingen houde, en zich door aandoening en drift tot geene buitensporige gezichts- en lijfsverwringingen, waardoor de bevalligheid verloren gaat, late vervoeren; dat men noch te veel, noch te weinig gebaren make; dat men ze niet te schielijk op elkander doe volgen, wanneer zij te bekrompen en afgebroken worden, en alle innemendheid derven, en eindelijk dat de gebaren de stem niet te ver vooruit loopen.

§ 685. Wordt de voordragt eene loutere voorlezing, die niet als redevoering moet gelden, dán valt de gebaarmaking grootendeels weg, en komt het voornamelijk op de stemleiding aan.

§ 686. Tusschen lezen en voorlezen moet eigenlijk geen onderscheid bestaan, dan dat men bij het laatste de gelezen woorden met luider stemme wedergeeft. Neemt men bij het lezen van eenig werk niet dezelfde voorschriften in acht, dán versnelt ongemerkt de gang onzer oogen over het te lezen opstel, en houden wij langzamerhand op te denken: de lezing wordt alsdan werktuigelijk, en geeft geene of onrijpe vruchten, daar wij het gelezene óf spoedig vergeten óf niet volkomen begrijpen.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Over het toetsen en verbeteren van voorstelling en uitdrukking.

§ 687. Om voorstelling en uitdrukking te kunnen toetsen en verbeteren, moeten wij de verschillende wijzigingen van den indruk, die de geuite gedachte op het gemoed geven kan, of liever de eigenschappen, welke de smaak aan de gedachte toekent, naauwkeurig doorgronden.

§ 688. Onder de eigenschappen, welke onze smaak aan gedachten, beschrijvingen, verhalen, karakterschilderingen, met één woord aan de geheele stof toekent, en waardoor deze smaak gestreeld wordt, komen vooral in aanmerking: het *ware*, *waarschijnlijke* en *invendig zamenhangende*, het *schoone*, het *verhevene*, het *stoute*, het *levendige*, het *kiesche*, het *schalke*, het *natuurlijke*, het *roerende*, het *geestige*, het *lachwekkende*, het *luimige*, enz.

§ 689. De woorden zijn beeldtenissen der gedachten. Het eerste vereischte nu van elke afbeelding is, dat zij gelijkend zij, dat is: dat zij de afgebeelde zaak juist zóó voorstelle als deze wezentlijk is, of (voor zoo ver zij een gewrocht der verbeelding zijn mogt) als wij haar zonder tegenstrijdigheid met de wetten van ons denkvermogen voorstellen kunnen. Dit op de gedachten toegepast noemen wij *waarheid*, *innerlijken zamenhang*, soms ook *waarschijnlijkheid*. Geene gedachte mag eene tegenstrijdigheid bevatten, en met betrekking tot het schoone en verhevene is mangel aan waarheid eene der hoofd-aanleidingen tot hetgeen men valsch vernuft of schijnvernuft noemt.

§ 690. *Schoon* noemen wij alles, wat algemeen, zonder redering en belang, om en door zich zelf, noodwendig behaagt. Dit behagen nu kan door zinnelijk aanschouwbare voorwerpen op verschillende wijzen veroorzaakt worden: eenerzijds door de eenheid, dat is, door de regelmatigheid, gelijkvormigheid en evenredigheid, die wij in hare onderdeelen ontdekken; anderzijds door bevallige verscheidenheid, door kleuren, omtrekken, beweging, houding, kortom door al datgene, 't welk, hoezeer ook onderling verscheiden, tot eene ons gevoel streelende zamenstemming kan

gebracht worden. VON HERDER's stelling, dat ware schoonheid eerst dán bestaan kan, wanneer de grootst mogelijke *eenheid* aan de grootst mogelijke *verscheidenheid* gepaard gaat, bevat dan ook in dien zin genomen eene treffende waarheid. In werken van poëzij en proza noemt men schoone gedachten de zoodanige, welke bij ons die aandoeningen verwekken, waarmede het schoone gewoon is ons te vervullen.

§ 691. Ook het *verhevene* behaagt, doch op eene andere wijze. Wij noemen gedachten *verheven*, welke ons met die aandoeningen vervullen, als het aanschouwen (in den ruimen zin) van verheven voorwerpen ons schenkt. Een voorwerp is verheven, dat door zijne grootte of kracht algemeen, zonder redenering of belang, om en door zich zelf noodwendig behaagt. Dit behagen bestaat daarin, dat ons gemoed door de waarneming van het verhevene als ware het verruimd, en met aandoeningen van eerbied, bewondering en verbazing vervuld wordt. Deze nu, met het gevoel van eigene, vrijë, zedelijke kracht overëenstemmende, verwekken behagen.

§ 692. Als onder-afdeelingen van het schoone en verhevene laten zich verscheidene andere fraaije eigenschappen opnoemen, waardoor gedachten kunnen uitmunten. Dus geven wij aan eene gedachte den naam van *krachtig* en *stout*, als zij, ook door de wijze, waarop zij wordt voorgesteld, eenen treffenden, aan dien van het verhevene grenzenden, indruk op de ziel maakt, en zich als ware het met sterke kleuren daarvoor afschildert.

§ 693. Met het stoute en krachtige der gedachten staat hare *levendigheid* in het naauwst verband, ja, men kan deze laatste eigenschap als een gevolg der eerste aanzien, zoodat eene gedachte, die krachtig en stout is, van zelve ook levendig wezen zal. Het levendige kan echter ook plaats hebben, wanneer het stoute en krachtige niet aanwezig is. Levendigheid bestaat in eene zekere korte, verrassende, puntige en veeltijds zinnelijk aanschouwbare wijze om eene gedachte voor te stellen.

§ 694. *Kieschheid* van gedachten ontleent haren oorsprong uit den adel en de fijnheid van ons gevoel. *Kieschheid* van uitdrukking wordt geboren, vooreerst door de vermijding van alles, wat slechts eenigermate een fijn gevoel zou kunnen kwetsen, vooral bij de behandeling van onderwerpen, die ligtelijk tot zoodanige eene kwetsing aanleiding zouden kunnen geven, — en

ten tweede uit het gedeeltelijk omsluijeren of slechts ten deele uitdrukken van sommige denkbeelden, om in dier voege den hoorder of lezer het vermaak te gunnen van zelf het overige er bij te denken.

§ 695. Het *schalke* der gedachten is het uitvloeisel eener zekere schrandere, en soms eenigzins spotachtige opmerkzaamheid, aan den anderen kant met iets kinderlijk eenvoudigs gepaard, waardoor de gedachten een verrassend, innemend en, om het dus uit te drukken, bevallig belagchelijk voorkomen verkrijgen. Het *schalke* staat somtijds met het zacht-roerende in eene naauwe betrekking.

§ 696. Het *natuurlijke* der gedachten in werken van welsprekendheid en dichtkunst bestaat in eene zekere gemakkelijheid, ongedwongenheid en in het oog loopende waarheid. Voor zoo ver zij tot de schildering van zinnelijk aanschouwbare voorwerpen betrekking hebben, moeten zij ons deze naar het leven en in de treffendste bijzonderheden afmalen. Voor zoo ver de gedachten in bloote redeneringen, oordeelvellingen, aanmerkingen of iets dergelijks bestaan, moeten zij, om natuurlijk te wezen, als van zelve uit het onderwerp, waarover gehandeld wordt, voortspruiten. Te gelijker tijd moeten echter beschrijvingen, gedachten, invallen en wat dies meer zij, willen zij behagen, iets bevalligs bij hare natuurlijkheden en ongekunsteldheid bezitten. Gaat in eene uitdrukking de natuurlijkheden vergezeld van schalkheid zonder erg, dán noemt men haar *naïef*. Het gekunstelde, gewrongene, gemaakte staat tegen het natuurlijke over.

§ 697. Wanneer het ware, schoone en verhevene der gedachten bijzonder op ons hart en onze hartstogten werken, en gewaarwordingen van liefde, medelijden, weemoed, of ook wel heviger gemoedsbewegingen opwekken, noemen wij zulks het *roerende*. Dit wordt in twee soorten verdeeld: het zacht-roerende of aandoenlijke, waartoe alle gedachten behooren, welke meer stille aandoeningen der ziel, als deernis, teederheid, droefgeestigheid enz. opwekken; — en het sterk-roerende of hartstogtelijke (*pathetieke*), hetwelk meer zijnen oorsprong neemt in, en meer zijnen invloed uitoeft op de luidruchtiger, sterker, heviger hartstogten, als die van vreugde, vrees, schrik, verontwaardiging, afgrijzen enz. Het hartstogtelijke grenst dikwerf zeer dicht aan het verhevene; — tracht men het roerende uit eene laffe, gemaakte

verwijfde droefgeestigheid over beuzelachtige zaken te doen voortspuiten, dán gaat dit in het overgevoelige (*sentimenteele*) over.

§ 698. *Geestigheid* of *vernuft* noemen wij vooral 't vermogen, het gelijke tusschen geheel ongelijksoortig schijnende dingen te ontdekken, en zulks op zoodanige wijze aan anderen mede te deelen dat het gemoed met een vrolijk behagen vervuld wordt. Over het algemeen laat zich echter de aard van het geestige of vernuftige beter gevoelen dan beschrijven. Alle geestigheid wordt valsch vernuft, zoodra men tusschen werkelijk ongelijksoortige, doch gelijksoortig schijnende dingen eene niet bestaande gelijkheid aanneemt.

§ 699. Het geestige is zeer dikwerf, hoezeer niet altijd, *lachwekkend* (*komiek*). Men verdeelt het lachwekkende in het hoog of edel komieke of *boertige*, en in het laag komieke (*burlesque*) of *kluchtige*. Beide soorten ontspruiten over het algemeen, óf uit de opzettelijke vrolijke voorstelling van iets onbeduidends en kleins op eene deftige, verhevene en dichterlijke, óf omgekeerd van het groote, deftige en verhevene op eene nietige en onbeduidende wijze. In het hoog-komieke geschiedt dit echter door uitdrukkingen en door middel eener inkleeding, welke met eene kiesche, beschaafde taal en zeden overéénkomstig zijn. Het laag-komieke daarentegen bezigt eene inkleeding en eenen schrijftrant, welke minder fijn, meer plomp en plat, naar den smaak der menigte zijn berekend.

§ 700. Met het geestige en lachwekkende staat datgeen, hetwelk men het *luimige* (*humoristische*) noemt, in naauwe verbinding. Men moet dit zoeken, deels in eene zonderlinge en bonte vermenging van het vrolijke, luchtige, lachwekkende met het statige, weemoedige, roerende, gevoelvolle en soms verhevene, — deels in allerlei vreemde overgangen en sprongen der gedachten, en in eene geheel oorspronkelijke, schier eigenzinnige, ofschoon ware en treffende wijze van de zaken en hare betrekkingen te beschouwen; zóó echter, dat dit een en ander bij den hoorder of lezer een gevoel van behagen verwekt, en dus als iets schoons mag aangezien worden.

§ 701. Bij het toetsen van voorstelling en uitdrukking beginne men steeds met den indruk na te gaan, dien de geuite gedachten op ons maken; is deze zuiver en ongemengd, of liever kan men aan eenig volledig denkbeeld eene der voorgaande den smaak

streelende eigenschappen toekennen, dán zal het denkbeeld onze goedkeuring verwerven. Vervolgens moeten wij overgaan tot het onderzoek, in hoe ver de uitdrukking hiervan met de regelen der stijl leer, en eindelijk met die der taal strooke. Staat eenige nitgedrukte gedachte dezen toets geheel door, dán valt er niets te verbeteren; doch is haar indruk op ons gemoed gemengd of tegenstrijdig, de vorm der uitdrukking stroef of verward, de uitdrukking zelve slordig en onnaauwkeurig, dán trachte men ter verbetering van voorstelling en uitdrukking achtervolgens de gedachte zelve, den vorm der uitdrukking en de gebezigde woorden en teekens naar eisch te wijzigen. Gezond oordeel en keurige smaak zijn hierbij hoofdvereischten; maar oefening kan hiertoe insgelijks veel afdoen, daar men zich anders vaak door den schijn laat misleiden.

DERDE AFDEELING.

GESCHIEDENIS DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

INLEIDING.

Op de vorming van onzen stijl kan bekendheid met de beste voortbrengselen in het gebied der letteren eenen hoogst gunstigen invloed uitoefenen : voor ons zijn in dezen de *Nederlandsche* letteren van het meeste belang. Eene geschiedkundige, tafereelmatige voorstelling der in de *Nederlandsche* taal bestaande werken zal ons geschikt tot eene juiste waardering van den rijkdom onzer natie te dezen opzigte kunnen voeren. Alvorens echter tot het ontwerpen van zoodanig tafereel over te gaan, zal een *beknopt overzigt van de wording, vorming en beschaving onzer taal* geenszins ondienstig wezen.

Het is met den oorsprong der talen als met dien der volkeren gesteld ; beide verliezen zich in den nacht des verledens, en de scherpzinnigste nasporingen der meest geachte geleerden hebben nog niet in alle deelen tot zekere uitkomsten geleid. Ons bestek gedooft niet, dat wij in algemeene beschouwingen treden, en wij bepalen ons dus tot de opmerking, dat de bakermat der talen éénstemmig wordt geplaatst in het *Oosten*, van waar *Europa* allengs is bevolkt. De talen, nog tegenwoordig in ons werelddeel gebruikelijk, hoe veelvuldig ook, kunnen, wat *Christelijk Europa* aangaat, tot drie hoofdvormen gebragt worden, welke eenen *Grieksch-Latijnschen*, *Germaanschen* of *Slawischen* oorsprong hebben. De *Slawische* taaltakken behooren alleen in *Oostelijk Europa* te huis, en worden hoofdzakelijk in *Russisch*, *Poolsch*, *Czechisch* of *Boheemsch*, *Illyrisch* en *Servisch* onderscheiden. De *Romeinen* breidden het gebied der *Latijnsche* taal, welke zelve vooral uit het *Grieksch*, nog grootendeels in het *Nieuw-Grieksch* overig,

hare beschaving ontleende, over geheel *Westelijk Europa* uit: het *Italiaansch*, *Spaansch*, *Portugeesch*, ook het *Fransch*, eene mengeling van *Gallisch*, *Latijn* en *Frankisch*, en het in sommige streken van *Europa* gebruikelijk *Romansch* zijn hieraan hunnen oorsprong verschuldigd. De *Germaansche* of *Duitsche* talen verspreidden zich over *Midden- en Noordwestelijk Europa*, en verdeelden zich in twee hoofdtakken: tot den eersten moet het *IJslandsch*, *Deensch*, *Zweedsch* en *Noorsch*; tot den tweeden het *Moeso-Gothisch Angelsaksisch*, *Friesch*, *Frankisch*, *Saksisch*, *Nederduitsch*, *Hoogduitsch* en *Nederlandsch* gebragt worden. Het *Engelsch*, oorspronkelijk *Angelsaksisch*, waarop de overheersching van *Denen* en *Normandiërs* grooten invloed uitoefende, behoort deels tot de *Duitsche*, deels tot de *Latijnsche* talen.

Hooger dan tot het begin van de heerschappij der *Romeinen* in de *Nederlandsche* gewesten kan men de zekere geschiedenis der volkeren in *Noordelijk Germanië* en *Gallië* niet doen opklimmen, dewijl vóór dat tijdperk nagenoeg alles aldaar in het duister ligt gehuld. De volkeren, welke alstoen deze streken bewoonden, komen hoofdzakelijk onder de namen van *Friezen*, *Batavieren*, *Kaninefaten* in de geschiedenis voor. Deze, alle van *Germaanschen* stam, hadden ook het *Duitsch* tot gemeenschappelijk, maar in tongval verschillend taal-eigen; uit de zamensmelting dezer tongvallen ontstond langzamerhand het *NEDERLANDSCH*. Deze nog niet beschaafde, maar met het nog in enkele oorden bestaande platte spraakgebruik overéénkomende taal was reeds vóór de zesde eeuw onzer tijdrekening, bij de eerste pogingen tot invoering van het Christendom, aan de verschillende volkeren dezer landen gemeen, en is veel nader aan de oorspronkelijke uitspraak van het voormalig *Duitsch* gebleven dan het tegenwoordig *Hoogduitsch*.

Middelerwijl hadden *Galliërs* en *Batavieren* reeds Romeinsche beschaving aangenomen, welke zij aan de nog ruwe *Franken* en *Saksers* mededeelden. Bereids in de vijfde eeuw werd de Salische wet opgesteld, en wel, naar eenige geleerden meenen, in *Nederduitschen* tongval geschreven, en hieruit in het *Latijn* vertaald. Een merkwaardig bewijs van de overéénkomst der verschillende talen, toen in *Engeland*, de *Nederlanden* en *Noordwestelijk Duitschland* in zwang, is te vinden in de omstandigheid, dat de voornaamste evangeliepredikers in deze gewesten, *WILLEBRORD* (700), *WINFRIED* (750) en anderen, *Angelsaksen* waren; en hoezeer

deze zich bij doopplegtigheden en vermoedelijk ook bij vele andere gelegenheden van het *Latijn* bediend hebben, zoo heeft hunne prediking ten minste in de toen gebruikelijke volks-taal moeten plaats grijpen. Er bestaan zelfs voorschriften van den beroemden BONIFACIUS (WINFRIED), waarbij den priesters aanbevolen wordt, het volk niet in het *Latijn*, maar in de volks-taal te leeren. Dit was ook de begeerte van KAREL den Grooten (768—814), aan wiens Hof het *Duitsch* of een daarmede verwant taal-eigen in zwang ging. Al deze taaltakken waren echter arm, inzonderheid om afgetrokken denkbeelden uit te drukken: hoewel zij voor den dagelijkschen omgang voldoende bevonden werden, zoo waren echter de geleerden, geestelijken en overheden, vooral bij de bestaande moeilijkheid om de eigenaardige klanken dier *Germaansche* talen verstaanbaar door letters af te beelden, gewoon hunne gedachten en zelfs hunne meest gewone schriftelijke verbindtenissen in het *Latijn* te uiten of op te stellen, terwijl zij de volks-taal als die van barbaren beschouwden. Het oudste, naar men wil, in *Nederduitschen* tongval geschreven, voor ons bewaard gebleven geschrift dagteekent van 819, en is een *Capitulare* van LODEWIJK den Vromen. Bij den dood (840) van dezen zoon en opvolger van KAREL den Grooten, kwam het grootste gedeelte der *Nederlanden* na bloedige oorlogen in handen van zijnen zoon LODEWIJK, bijgenaamd *de Duitscher*. Deze vorst nam de volks-taal krachtdadig in zijne bescherming, en indien de invallen der *Denen* en *Noormannen* zijne instellingen niet gestadig tegengewerkt of vernietigd hadden, zouden de vorderingen der taal veel aanmerkelijker geweest zijn. — De duisternis der middel-eeuwen spreidde zich vervolgens meer en meer over gansch *Europa* uit; de onkunde werd algemeen, en de Kruistogten waren het eerst, welke een nieuw leven te voorschijn riepen. Ons zijn uit dit tijdperk slechts twee merkwaardige geschriften bekend: het eene is een zegelied van het jaar 881 of kort daarna, gevonden in de abdij van ST. AMANDUS te *Doornik*, en toegeschreven aan eenen bewoner van *Henegouwen*, waar men zich te dier tijde nog van het *Duitsch* bediende. Dit lied wordt voor een kostbaar gedenkstuk van de poëzij dier eeuw gehouden, en heeft de zegepraal van LODEWIJK III, Koning van *Frankrijk*, over de alles verwoestende *Noormannen* bij *Saucourt* ten onderwerp. Het tweede, niet minder merkwaardig stuk, hetwelk uit het begin der elfde eeuw

dagteekent, is de vertaling der Psalmen door NOTKER, Abt van *St. Gallen* in *Zwitserland*. Deze twee geschriften hebben zoodanig eene overéénkomst met het *Hollandsch* en *Vlaamsch*, dat zij ten aanzien der taal onder de eerste voortbrengselen der *Nederlandsche* letterkunde zouden kunnen gerangschikt worden. Met de Kruistogten (1096 — 1291) brak voor *Europa* een minder duister tijdperk aan: zoo wel in landbouw, handel, zeevaart en nijverheid, als in kunsten en wetenschappen, begon men eenigen vooruitgang te bespeuren, waarin ook weldra vele der in dit werelddeel gebruikelijke talen zouden deelen. *Provence* kreeg zijne *Troubadours*, welke, gezamentlijk met de *Trouvères* van *Picardije* en de *Meistreelen* van *Zwaben*, de edelen verlustigden door de rampen of wapenfeiten der ridders, en hunne geliefden te bezigen.

Onder de Keizers uit het Zwabisch Huis (1138 — 1254) waren de *Hoogduitsche* en *Nederlandsche* tongvallen elkander nog zeer naauw verwant; twee grafschriften kunnen hiervan ten bewijze strekken, het eene van het jaar 1166 ter eere van WERNER VAN HUNEBURG te *Straatsburg*, het andere uit den jare 1296 op *Hollands* Graaf, FLOVIS V, te *Alkmaar*, wier taal niets anders dan het tegenwoordige *Vlaamsch* of *Hollandsch* is. Eerst bij de verheffing van het Habsburgsche Huis in 1273 scheidde zich de *Hoogduitsche* tongval geheel van het *Vlaamsch* en *Hollandsch*. Nog valt op te merken, dat de *Friesche* tongval tot aan de veertiende eeuw de schrijftaal van *Friesland* en *Groningen* bleef, en dat de mindere standen, vooral de bewoners van het platteland, in *Friesland* nog dagelijks gebruik van dit taal-eigen maken, terwijl zij in geschrift het *Nederlandsch* bezigen. In *Gelderland* en *Overijssel* liet het *Nederduitsch*, gelijk het tot in den omtrek van *Keulen* gesproken werd, diepe sporen na. *Vlaanderen*, *Brabant* en *Zeeland* behielden den in *Belgisch-Gallië* verspreiden tongval; maar het Bisdóm *Utrecht* en vooral het Graafschap *Holland* bewaarden den ouden tongval in zijne grootste zuiverheid. Deze tongval werd in de *Nederlanden*, doch voornamelijk in de noordelijke gewesten, de algemeene schrijftaal, en op de scholen onderwezen; allengs bedienden zich ook de beschaafde standen hiervan in het spreken, schoon nog tegenwoordig velen iets eigenaardigs, uit de plaats hunner geboorte of opvoeding ontleend, in woordkeuze en uitspraak blijft aankleven. Verscheidene uitdrukkingen onzer taal, en wel vooral zoodanige, welke tot het kerkelijk, burgerlijk of

krijgs-beheer betrekking hebben, stammen gelijk in alle heden-daagsche talen van *Europa* uit het *Grieksch* en *Latijn* af: eenige, doch veel minder dan men gewoonlijk onderstelt, hebben eenen *Franschen* oorsprong: want, daar de kerkelijke bevelschriften, de meeste aanstellingen en vele wetten in het *Latijn* waren opgesteld, heeft men daaruit, zoo wel hier als in *Frankrijk* en elders, vele uitdrukkingen voor bepaalde waardigheden en gewoonten in de landtaal overgenomen, meestal echter met eenige verandering in den uitgang (zie § 522 en 523).

Tegen het midden der dertiende eeuw had de *Nederlandsche* taal reeds aanmerkelijke vorderingen gemaakt. Een bevelschrift van Hertog HENDRIK I van *Brabant*, te *Brussel* in 1229 uitgevaardigd; een ander van Koning WILLEM, Graaf van *Holland* en *Zeeland*, onder dagteekening van 11 Maart 1254, en de *Antwerpsche* keur van 1330 strekken hiervan ten bewijze. Het gebruik dezer taal was zoo algemeen in *Vlaanderen*, dat, bij de onderhandelingen der *Gentenaren* met PHILIPS den *Stoutmoedigen*, Koning van *Frankrijk* (1270—1285), het door dezen gevorderd uitsluitend gebruik der *Fransche* taal door de eersten als eene der grootste beledigingen werd aangemerkt, hun door dien Koning aangedaan. — Aan dichters was men deze meerdere beschaving der taal verplicht: VAN MAERLANT uit *Vluamsch-Zeeland*, MELIS STOKÉ uit *Holland*, VAN HEELU uit *Brabant* behooren, met de langen tijd in vergetelheid geraakte dichters veler ridderzangen, tot de oudste schrijvers, wier werken duurzamen invloed hebben uitgeoefend. De veertiende eeuw echter was minder gelukkig dan de voorgaande; in alle gewesten toch woedden burgeroorlogen, en zelfs de kloosters, tot nog toe vrijplaatsen voor letteren en wetenschappen, werden niet altijd geëerbiedigd. Zeer nadeelig was de invloed dezer onlusten op de beoefening der fraaije letteren; de taal bleef, ondanks de uitbreiding van het volks-onderwijs door de *Broederschap des gemeenen levens*, welke door den verlichten GERARD GROOTE (1340—1384) van *Deventer* werd opgericht, op dezelfde hoogte, en zelfs de krachtdadige bescherming der Vorsten vermogt uit geene vaderlandsche lier behaaglijke toonen te lokken. Vertalingen uit het *Fransch* zijn de voornaamste gedenkstukken van dezen tijd: de Pastoor van *Velthem* en de klerk BOENDALE (DECKERS) zijn nagenoeg de eenige noemenswaardige schrijvers dezer eeuw. Tegen haar einde

ontstond trouwens eene broederschap, wier letterkundige, staatkundige en godsdienstige invloed spoedig zeer aanzienlijk werd, en wier afdeelingen zich in alle voorname *Nederlandsche* steden uitbreidden. Wij bedoelen de *Rederijkers*, die, hoezeer oorspronkelijk de bevordering der landtaal beoogende, evenwel spoedig in tegengestelden zin werkten: de eigenaardige rijkdom der taal ging in basterdwoorden verloren; voor hare welluidendheid kwam, door de oneigenaardigheid van vele spraakwendingen, eene jammerlijke stroefheid in plaats, en de goede smaak moest voor armzalige referenien, geheimenissen en zouteloze, zoo niet godslasterlijke, liederen onderdoen. Voor het overige is de berijmde vertaling van den roman *Reintje de Vos* het merkwaardigst overblijfsel dier tijden. Alleen in staatsstukken werd de vorige zuiverheid bewaard. De *Geldersche*, *Friesche* en *Groningsche* tongvallen begonnen reeds te dier tijde, ten minste in geschrifte, het *Nederlandsch* te naderen.

De grafelijke kroonen van *Holland* en *Henegouwen* gingen ten jare 1433 in het *Bourgondisch Huis* over, en dit, *Fransch* van oorsprong en zeden, heeft, niettegenstaande de zoo luisterrijke ontwikkeling van de welvaart dezer gewesten, op de taal eenen noodlottigen invloed uitgeoefend. Het *Fransch* toch werd de taal van het Hof, de Hooge Raad van *Mechelen* sprak zijne vonnissen in die taal uit, en de pogingen der *Rederijkers*, welke toen trouwens gewigtige diensten tot *behoud* der *Nederlandsche* taal bewezen, waren hoogst gebrekkig. In de zuidelijke gewesten werd de landtaal sedert dien tijd alleen door den burgerstand en het gemeen gebezigd; had de uitvinding der boekdrukkunst, maar vooral later de hervorming in de godsdienst, ten minste in de *Noordelijke Nederlanden*, de voorouderlijke taal niet staande gehouden, zij ware vermoedelijk verloren gegaan. De eerste helft der zestiende eeuw was dan ook geenszins vruchtbaar in letterkundige voortbrengselen: ANNA BIJNS, DE CASTELEIN en FRUYTIERS waren de flonkersterren der dichtkunst; de chronijken van *Vlaanderen* en *Brabant* de merkwaardigste werken in proza. Tegen het einde dier eeuw, toen kerkhervorming en staatsvrijheid den menschelijken geest ook bij ons hadden ontkluisterd, mogt de *Nederlandsche* taal roem dragen op de schriften van eenen MAENIX, COORNHERT, VISSCHER en SPIEGHEL, terwijl het woordenboek van PLANTIËN eenige eenparigheid in de spelling begon

te brengen. Staatsberoerten en godsdiensttwisten verdeelden de *Nederlandsche* gewesten, en de *Unie van Utrecht*, de grondslag van den Staat der *Vereenigde Nederlanden*, voltooide deze scheiding. Het noorden behield zijn taal-eigen, en verkreeg spoedig eene naar gehalte en omvang rijke letterkunde; het zuiden, eerst onder *Spaansch*, vervolgens onder *Oostenrijksch*, en eindelijk onder *Fransch* beheer, verloor spoedig voor langen tijd de noodige geestkracht tot verdere volmaking van de voorvaderlijke taal, welke echter in de noordwestelijke helft de gewone spraak der groote menigte bleef: eerst sedert *België* zich afscheurde van *Noord-Nederland* ontstond er te midden der *Vlamingen*, wier naijver jegens de *Walen* thans meer dan ooit herleefde, bepaalde lust tot de beschaving van hun taal-eigen, en werkelijk is te dien aanzien reeds veel door hen verrigt. — In de *Vereenigde Nederlanden* daarentegen werd nog in de zestiende eeuw de taal des volks, die reeds vóór den dood van WILLEM I in karakter en zuiverheid met de tegenwoordige overéénkwam, aan alle standen eigen, en had de hooge beschaving, welke de ontwikkeling van ons onafhankelijk volksbestaan vergezelde, op hare verdere volmaking eenen zeer gunstigen invloed. Vooral moeten te dien opzichte de verdiensten worden hooggeschat, welke de Rederijkers-kamer *In liefde bloeiende te Amsterdam* te dier tijde bewees. Deze kamer, toen onder de leiding van COORNHEERT en SPIEGHEL, kan als de ware voedster onzer letterkunde worden aangemerkt; zij telde HOOFT en VONDEL onder hare leden, en uit haar midden werd de nationale schouwburg geboren. De door menigvuldige zegepralen te land en ter zee, door ongemeenen voorspoed in handels-ondernemingen, door vrijheid van geloof en drukpers opgewekte volksgeest ontwikkelde zich steeds tot rijper bloei, en weldra evenaarde het aantal schrijvers, maar voornamelijk dat van uitmuntende dichters, ten minste dat der overige volkeren: ieder stelde er eene eer in, niet alleen *Nederlander* te wezen, maar wilde zich deze eer tevens door zijne daden of nuttige ontdekkingen, of wel door letter-arbeid waardig maken. Prijzenswaardige naijver bezielde onze letterkundigen en zelfs kooplieden, waarvan velen ter zelfde tijd hechte steunsels van de regering en van het crediet des lands en gunstelingen der zanggodinnen waren, om niet van de *Nederlandsche* geleerden te spreken, wier verdiensten door geheel *Europa* werden erkend. De klassische werken van HOOFT,

VONDEL, CATS, HUYGENS en ANTONIDES zullen voortdurend van de schoonheden eener taal getuigen, welke aan hen hare vestiging te danken had. Het einde der zeventiende en het begin der achttiende eeuw mogten nog op verscheidene goede schrijvers bogen; maar de buitengemeene welvaart en onmetelijke rijkdommen, doch vooral de navolging van vreemden, bij onbeperkte gastvrijheid jegens en familie-verbindtenissen met godsdienstige en staatkundige ballingen van alle volkeren, hebben ontegenzeggelijk op onze letterkunde eenen nadeeligen invloed uitgeoefend. Niets minder dan de ontkieming van de zaden der algemeene volksgisting, welke der negentiende eeuw voorafging, was noodig om de uitstekende voortbrengselen der VAN HARENS, DE LANNOY, VAN MERKEN, VAN ALPHEN, BELLAMY en NIEUWLAND in het leven te roepen, waaruit door FEITH, BILDERDIJK en VAN DER PALM de ware herleving onzer letterkunde zoude voortspruiten. Deze toch vormden met hunne tijdgenooten dat schitterend tijdperk onzer letterkunde, zoo rijk aan echt nationaal gevoel, hetwelk door de kluistering van ons volksbestaan aan de belangen van sedert eeuwen vervreemde, zuidelijke broeders slechts in luister schijnt verflaauwd te wezen, om, na de verbreking dier banden, door verjeugdiging van karakter en vorm op nieuw eene bloeiende toekomst te gemoet te gaan.

Reeds vroegtijdig was men bedacht, voor de woordvoeging en spelling onzer taal bepaalde regelen te vinden. Met voorbijgang der pogingen van JOOST LAMBRECHTS (*Gent*, 1550), zullen wij slechts de aan SPIEGHEL toegeschreven *Twe-spraack van de Nederduytsche Letterkunst*, in 1584 te *Amsterdam* uitgegeven, en het taalkundig vertoog van den grooten wiskundige SIMON STEVIN (*Leiden*, 1586), maar vooral het groot woordenboek van CORNELIS KILIANUS, waarvan de derde druk in 1599 te *Antwerpen* in het licht verscheen, aanstippen. Deze KILIANUS, eigenlijk VAN KIEL en doorgaans KILIAAN geheeten, was opzigter in de drukkerij van PLANTIJN; nog tegenwoordig wordt zijn werk als de grondslag der *Nederlandsche* taalkennis beschouwd. Gedurende de zeventiende eeuw bleven HOOFT en zijne tijdgenooten, gelijk later de geschiedschrijver BRANDT, de taal verbeteren en vestigen; maar eerst in de achttiende eeuw werd aan eene wetenschappelijke en wijsgeerige behandeling gedacht. LAMBERT TEN KATE in zijne onsterfelijke *Aenleiding tot de kennisse van het verhevene deel*

der *Nederduitsche sprake* (1723), en BALTHAZAR HUYDECOPER, uitstekend overheidspersoon, dichter en taalkenner, in zijne *Aanteekeningen* op de vertaling der *Gedaanteverwisselingen* van OVIDIUS door VONDEL, strekten hierin hun tijdperk ten spoorslag. Weinige jaren later vormden zich verscheidene letterkundige genootschappen, welke, hoezeer door overdreven zuivering veeltijds verderfelijc op de kernachtigheid, sierlijkheid en welluidende zoetvloeiendheid van ons taal-eigen werkende, echter vele duistere punten in een helder licht stelden, en ten minste den arbeid van latere taalkenners aanmerkelijk verligten. In het laatst dier eeuw ving BILDERDIJK met de hem eigene geestkracht zijne diepzinnige nasporingen in dit gedeelte der taalkennis aan, en reeds in het begin der tegenwoordige leverde de Remonstrantsche kerkleeraar WEILAND zijn voor dien tijd uitmuntend *Taalkundig Woordenboek*, en de Hoogleeraar IJPEIJ zijne doorwrochte *Geschiedenis der Nederlandsche tale*. — Had het bestuur onzer vroegere Republiek reeds meermalen, ten opzichte van spelling en woordgronding, op een bepaald stelsel voor het onderwijs in de scholen en voor de staatsstukken aangedrongen; het steeds grooter verschil van meening omtrent de verdubbeling van klinkers, het gebruik der *g* en *ch*, de verleden tijden van enkele werkwoorden en de geslachten van vele naamwoorden, deed meer en meer de wenschelijkheid van bepaalde voorschriften tot invoering eener prijzenswaardige eenparigheid gevoelen. Het Bestuur der *Bataafsche Republiek* dacht deze eenparigheid te zullen verkrijgen, door aan den Hoogleeraar SIEGENBEEK en eenige andere taalkenners de zamenstelling eener spraakleer op te dragen; zulks geschiedde echter op een tijdstip, dat het nog onmogelijk mogt gerekend worden, omtrent alle twistpunten eene onwraakbare oplossing te geven. De verhandeling over de *Nederduitsche Spelling* door M. SIEGENBEEK en de in 1805 van staatswege aanbevolen *Nederduitsche Spraakkunst* van P. WEILAND vonden, bij veelvuldige lofspraak, dan ook tevens hevigen tegenstand in de werken van den weinig toegeevenden BILDERDIJK, wiens *Nederlandsche Spraakleer* niet naliet, ten minste in verscheidene opzichten, vele aanhangers te verwerven. Thans echter, nu de afscheiding van het grootendeels verfranschte *België* het sluimerend gevoel onzer vaderlandsche geleerden voor den waren geest onzer taal op nieuw heeft doen ontwaken, en de nasporingen van KINKER, HËUFFT,

DE JAGER, BRILL, DE VRIES, TE WINKEL en anderen over vele punten een nieuw licht hebben doen opgaan, mag men met grond hopen, dat, bij de uitgave van het eerlang uit te geven Algemeen Woordenboek der Nederlandsche taal, de langgewenschte eenparigheid door de éénstemmige pogingen van voorstanders en bestrijders der *Siegenbeeksche* spelling verwezentlijkt worden zal.

Uit het gezegde blijkt, dat een overzicht der geschiedenis onzer letterkunde in vier hoofd-tijdperken moet worden gesplitst, en wel :

TIJDPERK I. Van de dertiende eeuw tot aan het einde der zestiende, of de *aanvang*, *worsteling* en *opkomst* onzer letterkunde.

TIJDPERK II. Van het einde der zestiende tot aan het laatst der zeventiende eeuw, of haar *bloei*.

TIJDPERK III. Van het laatst der zeventiende tot aan het laatst der achttiende eeuw, of hare *matheid* en *weder-opluiding*.

TIJDPERK IV. Van het laatst der achttiende eeuw tot op onzen tijd, of hare *herleving*.

EERSTE TIJDPERK.

1200 — 1600.

Aanvang, worsteling en opkomst der Nederlandsche letterkunde.

Belangrijk in de jaarboeken der menschheid moet vooral dat tijdperk genoemd worden, waarin na langdurige duisternis de eerste schemering den terugkeerenden dageraad aankondigde. De *Duitsche* volksstammen, welke zich op de puinhoopen van het *Romeinsch* gebied vestigden, kenden geene andere deugden dan moed en trouw, en hadden aan hunne nakomelingen niets nagelaten dan zucht tot veroveringen en dorst naar strijd. Het zaad, door *KABEL den Grooten* gestrooid, droeg niet die vruchten, welke men scheen te mogen verwachten. De Baronnen, bijna altijd drukkende meesters voor hunne onderhoorigen, of naar gunst dingende aan het Hof van een weinig verlicht Vorst, hielden

zich slechts met de jacht of met ligchaams-oefeningen bezig; hunne vrouwen, welke bijgeloovige uiterlijkheden met godsdienst verwarden, hadden geene andere letterkennis dan die van hare gebedenboeken en van de legenden der heiligen. Eenige monniken beoefenden in hunne afzondering de oude letteren, of bewaarden ten minste den kostbaren schat der wetenschappen in de stilte der kloosters. Langzamerhand deed het voorbeeld van *Italië*, hetwelk de overige volken in de herleving der fraaije letteren voorging, dat der *Mooren* in *Spanje*, de vermeerdering der onderlinge gemeenschap door de Kruistogten, het ontstaan der gemeenten, en eindelijk de handel, de voedster van ware beschaving, deze duisternis opklaren, en werd ook aan de overige volken de schok tot dien vooruitgang gegeven, welke nog in onze dagen voortduurt en toeneemt. De *Nederlanden* waren geenszins de laatsten, welke zich hierin onderscheidden. In de dertiende eeuw werd *Brugge* reeds de stapelplaats van den handel der wereld met het oosten, zuiden en noorden; bereids toen ook deed zich het Graafschap *Holland* door de volhardende nijverheid en den rijkdom zijner inwoners onderkennen, en bragt de beoefening der taal verscheidene werken te voorschijn, die nog geheel of gedeeltelijk voorhanden zijn. Wij moeten echter deze geschriften steeds naar den tijd hunner verschijning beoordeelen. De zangen der meistreelen en het ridder-epos openen de reeks der *Nederlandsche* schrijvers; hunne lang verloren geachte, en ook later nog te zeer veronachtzaamde werken, schoon onloochenbaar vervuld met meer echt dichtertlijken gloed, komen echter wat hun invloed op de latere vorming onzer schrijftaal betreft geenszins in aanmerking bij die van JACOB VAN MAERLANT, langen tijd den oudsten schrijver, wiens arbeid voor het nageslacht bewaard gebleven scheen. Deze voor zijnen tijd buitengewone man leefde omstreeks de helft der dertiende eeuw te *Damme* in *Vlaanderen*, 't welk velen ten onregte voor zijne geboorteplaats hielden; hoogst vermoedelijk echter was hij geboren Zeeuw, en wel uit een ambacht in het later verdronken gedeelte van *Zuid-Beveland*, dat toen tot *Vlaanderen* gerekend werd. Hij was geen geestelijke, maar bekleedde in voornoemde plaats, waar hij in 1300 hoog bejaard stierf en op het raadhuis te zijner eere naar men wil eene soort van gedenkteeken werd opgericht, waarschijnlijk de betrekking van griffier; geruimen tijd moet hij zich ook te *Maerlant* bij

Scherpenisse (Tholen) opgehouden, en van dit plaatsje zijnen naam ontleend hebben. Zijne werken zijn meest alle vertalingen; zijn *Rijmbijbel* is eene vertaling van de *Historia Scholastica* van PETRUS COMESTOR; zijne *Bestiaris* of *der Naturen bloeme*, eene vertaalde uitbreiding van het latijnsche werk van THOMAS VAN CANTIMPRÉ; zijn *Leven van St. Franciscus* is naar het *Latijn* van BONAVENTURA. Het oorspronkelijk zedekundig gedicht *Wapene Martijn*, zamenspraken tusschen een Stichtschen St. Maartens-man en meester Jacob zelve over den maatschappelijken toestand dier tijden, en welligt ook de *Verkeerde Martijn* behooren tot de voornaamste voortbrengselen van zijnen geest; maar moeten even als de vroeger genoemde onderdoen voor zijnen *Spiegel Historiael*, eene vrijë navolging van het Latijnsche werk van VINCENT van Beauvais. Van dezen *Spiegel Historiael* wordt thans door de *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden* voor het eerst eene volledige uitgave bezorgd. De werken van VAN MAERLANT hebben weinig dichterlijke waarde: het is berijmd proza, zonder beelden of verheven gedachten; doch zijne taal is reeds zuiver, zijne spraakwendingen hebben hier en daar eene nog ongewone sierlijkheid, en zijne denkbeelden zijn vrij van de bijgeloovige meeningen zijner tijdgenooten. VAN MAERLANT muntte toch zoo wel door zijn doordringend verstand als zeldzame kundigheden uit.— Zijn tijdgenoot MELIS STROKE was vermoedelijk een der monniken van de beroemde abdij te *Egmond*, waar hij tegen het einde der dertiende eeuw moet geleefd hebben. Hij vervaardigde eene *Rijmchronijk*, bevattende de geschiedenis der eerste Hollandsche Graven van WILLEM III, welke hij waarschijnlijk omstreeks het jaar 1283 begon en omtrent het jaar 1305 voltooide; het eerste gedeelte is eene vertaling eener Latijnsche chronijk, het overige eene oorspronkelijke geschiedenis van de regeringen van FLORIS V, JAN I en II. Dit werk is, als het oudste gedenkstuk onzer grafelijke geschiedenis, vooral ook om de naauwkeurigheid en waarheidsliefde des schrijvers, en tevens als een der oudste overblijfselen onzer moedertaal, die zich daarin in hare volle zuiverheid vertoont, van onschatbare waarde; doch als dichtstuk heeft het geringe verdiensten. De beroemde JAN VAN DER DOES (*Dousa*) en later BALTHAZAR HUYDECOOPER bezorgden ieder eene keurige uitgave dezer chronijk waarvan de tweede met aanteekeningen van groote taalkundige waarde gepaard ging. — Een derde meer dichterlijk schrijver van

dien tijd, maar wiens stijl minder zuiver dan die van de voorgaande is, was de *Brabander* JAN VAN HEELU, geboortig uit *Heelen* bij *Zout-Leeuw* (*Léau*), ook wel naar zijne woonplaats *van Leeuwe* genaamd. Hij koos de overwinning, door Hertog JAN van *Brabant* ten jare 1288 te *Woeringen* op de *Gelderschen* behaald, tot hoofd-onderwerp zijner chronijk, *Brubantsche Yeesten* (*GESTA, daden*) genoemd, waarin hij zich somwijlen met waarachtig dichterlijk gevoel uitdrukt: zoo als wij het door WILLEMS in *België* ten jare 1836 uitgegeven bezitten, is de *Slag van Woeringen* vermoedelijk eene uitbreiding en omwerking van VAN HEELU's gedicht door eenen onbekende. — Onder de rijmwerken van dezen tijd verdient ook nog vermeld te worden een berijmd stuk over de *Natuurkunde*, bekend onder den naam van *Starrekunde* of ook *Natuurkunde van 't geheelal* van *Broeder THOMAS*, waarvan eigentlijk zekere *Flaning* GHERAERT VAN LIENHOUT maker schijnt te wezen. Dit werk is een mengsel van alle vooroordeelen van dien tijd met het stelsel van PTOLOMÆUS; het beschrijft lucht en aarde als door monsters, toovergodinnen en tovenaars bevolkt, die elkaâr tot schrik der menschheid voortdurend onderling bestrijden. Met een enkel woord verdient hier mede genoemd te worden eene *Nederlandsche* vertaling van een aantal fabelen, deels van ÆSOPUS afkomstig: dit werk is onder den naam van *Esopet* bekend, en in zeer zuivere taal gesteld. Ook de *Duytsche Cathoen* eene vertaling der spreuken of *Disticha* van CATO, mogen der aandacht niet ontgaan.

Ondertusschen bleef, te gelijk met deze meer *klassische* (*) ontwikkeling onzer volks-taal, de *romantische* letterkunde in de *Nederlanden* des te weelderiger bloeijen, naar gelang zij meer de lievelings-lectuur der hoogere standen vormde, en in den vorm van lied of sprook ook langen tijd meer uitsluitend de menigte boeide. Het verzwinden van den riddertijd en de rigting van

(*) De schrijvers der Oudheid, die op de scholen of wel in de *klassen* (afdeelingen) als toonbeelden ter navolging werden behandeld, noemde men doorgaans *klassische schrijvers*; van daár de algemeene benaming van *klassiek* voor al, wat blijvende waarde in 't gebied der letteren bezit. Tegenwoordig echter noemt men *klassisch* en *romantisch* bepaaldelijk de twee verschillende rigtingen, in de letterkunde op te merken; den eersten naam past men toe op alle werken, wier vormen op de leest der Ouden geschoeid zijn; den tweeden geeft men aan dië voortbrengselen, waaraan een van de Oudheid onafhankelijke vorm ten grondslag ligt.

den menschelijken geest naar meer stoffelijke belangen waren oorzaak, dat zij allengs op den achtergrond, en zelfs in vergetelheid geraakte: bovendien mag men niet uit het oog verliezen, dat de romantische schrijvers in de *Nederlanden* veel meer uitsluitend, dan de meer klassische, louter vertalingen of omwerkingen leverden; vertaalden VAN MAERLANT en anderen veel uit het *Latijn*, de Nederlandsche ridderromans zijn meerendeels uit het *Fransch* ontleend. De navorschingen veler geleerden ter betere waardering van de Middel-eeuwen vestigden, zoo bij ons als elders, de aandacht op dezen te veel verwaarloosden tak onzer letterkunde, wier nog zeer onvolledig opgedolven voortbrengselen het best gesplitst worden in de romans, welke betrekking hebben tot den tijd der Karolingen;— in die, welke in verband stonden met Koning ARTHUR en zijne tafelronde, — in die, welke overleveringen uit den Oud-Germaanschen tijd en dien der Kruistogten ten grondslag hebben, — in die, welke onderwerpen uit de Oudheid behandelen, — in liefdesverhalen en satyrische romans, — in stichtelijke verhalen, en in sproken en liederen. De Hoogleraar JONCKBLOET te *Groningen*, die aan 't hoofd der navorschers onzer Midden-nederlandsche literatuur staat, heeft zich met de uitgave eener Geschiedenis van de letteren in dat tijdperk onledig gehouden, welke over dit onderwerp veel licht verspreidde. Tot de dertiende eeuw of daaromstreeks nu brengt men gewoonlijk uit den *Cyklus* der Karolingische romans: CLAES VAN HAERLEM's *Vier Heemskinderen* en *Willem van Oranje*, DIEDERIC VAN ASSENEDE's *Floris en Blanchefleur*, en *Roncevaal* van eene onbekende hand; terwijl men eenen zamenhang vermoeden wil tusschen dezen cyklus en dien der *Lotharingers* (*La Loherene*), waarvan een deel onder den min juiststen titel van *Karel de Groot en zijne XII Pairs* is in 't licht verschenen; — tot dien van Koning ARTHUR en zijne Ridders om de ronde tafel, beroemd door hunne daden ter opsporing van de heilige schaal of graal (*sang reael*), waarin bij de kruisiging het bloed van Christus opgevangen werd: verschillende vertalingen van romans van WOUTER MAP en anderen, met name die *van den Grale*; — uit de overleveringen van den tijd der Kruistogten wordt vooral gewezen op de verhalen van den *Zwanenridder*, van *Parthenopex en Meliore* en van *Saladin*, welk laatste echter meer een leerdicht over 't ridderwezen heeten mag, — en uit den Oud-Germaanschen

tijd op de vertolking van de *Goedroen-Sage*, doch vooral van het *Nibelungen (Nevelingen)-lied* uit het tijdvak van ATTILA, vermoedelijk oorspronkelijk naar Nederlandsche sagen gedicht door den meesterzanger HEINRICH VAN OFFERDINGEN; — onderwerpen uit de Oudheid behandelde VAN MAERLANT in zijne nog grotendeels verloren gedichten over den Trojaanschen Oorlog en over Koning ALEXANDER, vermoedelijk zijne eerstelingen, maar toch bereids blijken dragende van zijne meer ernstige beoefening der geschiedenis, — alsmede SEGHERE DIERE GOD GAF (*Deodatus*) in zijn *Priëtel van Troyen*, een stuk zonder eenige historische waarde; — HENDRIK VAN AKEN schonk ons in zijne bewerking van den *Roman van de Roos* een zinnebeeldig liefdes-verhaal zonder historischen grondslag, doch hij bleef in de behandeling van zijn onderwerp verre beneden de zoo geestige dichters van den satyrischen roman *Reinaert de Vos* (¹), een voorbeeld van dieren-ëpos, dat sedert door menigeen werd nagebootst; — tot de stichtelijke verhalen uit dit tijdperk brengt men de *Reis van St. Brandaen*, en ten aanzien van de sproken wijst men ons voornamelijk op de *Beatrÿs*, even als op *Het daghet uit den Oosten* en het *Hildebrands-lied* ten aanzien van de liederen dier tijden.

Deze beoefening der landtaal vond minder navolging in de volgende eeuw, welke zich meer door burger-oorlogen dan door maatschappelijke ontwikkeling onderscheidt. De langdurige en bloedige twisten der *Hoekschen* en *Kabeljaauwschen* dagteekenen uit die eeuw, en zoo wel het noorden als het zuiden der *Nederlanden* levert niets dan een tooneel van wanorde op. De wetten, zeden en handel leden gevoelige schokken; en doen al dergelijke tijdperken in den menschelijken geest eene gisting geboren worden, welke zich naderhand in nuttige uitvindingen, wetenschappelijke vorderingen of letterkundige meesterstukken ontwikkelt, de tijd dier beroeringen zelf is echter geenszins voor de beoefening der fraaije letteren gunstig. Eenige stedelijke en gewestelijke chronijken, enkele levensbeschrijvingen van Vorsten door abten of monniken, die, voor zoo ver *Holland* aangaat, meestal tot de *Egmonder* abdij behoorden, zijn de eenige geschiedkundige gedenkstukken in de *Nederlandsche* taal; terwijl de klassische

(¹) De *Reinaert*, in vele opzigten geheel oorspronkelijk *Vlaamsch*, bestaat uit twee gedeelten, waarvan het eerste bereids tot het laatst der 12de (1170), het tweede stellig tot de laatste helft der 13de eeuw behoort.

letterkunde slechts op de werken van den Pastoor van *Velthem* bij *Leuven*, van JAN BOENDALE, klerk der stad *Antwerpen* (bij velen bekend als DECKERS of DE KLERK), en van WILLEM VAN HILDEGAERTSBERCH kan roem dragen. De eerste schreef volgens velen een vervolg op den *Spiegel Historiae* van VAN MAERLANT, van 1250—1316; zijn rijmtrant is doorgaans dezelfde als die van MELIS STOKÉ en VAN MAERLANT, schoon hij in begaafdheden van geest en vernuft verre voor hen moet onderdoen.— De tweede, naar men meent in 1280 te *Antwerpen* geboren, heeft eene berijmde chronijk van *Brabant* nagelaten, onder den titel van *Brabantsche Yeesten* (1318—1350), welke echter nog minder zuiver van taal is dan het werk van den Pastoor van *Velthem*; hooger lof moet hem worden toegekend wegens een opmerkelijk historisch, doch vooral zedekundig rijmwerk: *der Leecken Spieghel*. Merkwwaardiger nog dan deze beide werken is trouwens *die Dietsche Doctrinale*, mede een zedekundig rijmwerk, dat men ten onregte aan iemand anders dan BOENDALE heeft willen toekennen, en hetwelk zich door zuiverheid van taal en door vele gezonde denkbeelden en nuttige leeringen onderscheidt.— De laatste was een beroemd *Spreker*, die in het laatst der veertiende eeuw aan het Hof van Hertog ALBRECHT zeer gezien was, en voornamelijk melding verdient om een belangrijk stuk over den oorsprong der *Hoeksche* en *Kabeljaauwsche* twisten.— Een schrijver, welke door velen nog tot de veertiende eeuw gerekend wordt, zekere DE WEERT van *IJperen*, leverde in zijn *Nieuwe Doctrinael* of *Spyghel van sonden* een naar het *Latijn* gevolgd rijmwerk, dat minder om zijne waarde dan om de daarin doorstralende vrijzinnigheid in godsdienstzaken opmerking verdient. Ook het in 1843 door P. J. VERMEULEN uitgegeven uitvoerig rijmwerk *Van den Levene ons Heren* van eenen onbekende mogen wij gevoegelijk hier vermelden; terwijl wij tevens niet kunnen nalaten te wijzen op het aantal stichtelijke of geestelijke liederen, toenmaals vervaardigd en nog gedeeltelijk voorhanden.— Rijker was in vele opzichten de Romantische letterkunde: tot den Karolingen-cyklus in Nederlandsch taal-eigen uit dit tijdperk brengt men toch den *Ogier van Ardenen*, den *Valentijn en Nameloos* (Ourson) en den *Karel en Elegast*, alle van onbekende hand;— de Arthur-sage en de daarmee verbonden graal-legende leverde zelfs de zoo uitvoerige dichterlijke verhalen op van *Walewein*, *Ferguut* en *Lanceloot*,

welk laatste wel niet geheel, maar toch grootendeels in ongeveer honderd duizend verzen te vinden is in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage, en waarvan de Hoogleraar JONCKBLOET de uitgave op zich nam; — uit den tijd der Kruistogten bezitten wij HEINRIC's *Heinric en Margriete van Limborch*, terwijl van den *Flandry's* slechts een klein gedeelte voorhanden is; — de Oudheid leverde stof tot de dichtverhalen over ALEXANDER en JULIUS CÆSAR, beide gewrochten beneden de waardigheid der Geschiedenis; — meer naam verwierf en verdiende de stichtelijke roman *Seghelyn van Jerusalem* door LOY ALTE, terwijl de meer tot de 15de eeuw behorende DIRC POTTER, lang bekend als CLAES WILLEMSZ., Baljuw van 's Gravenhage vóór en onder Graaf WILLEM VI en later in dienst bij JAN VAN BEIJEREN, den meesten roem van allen inoogstte door zijn meer oorspronkelijk werk *der Minnen loep* (loop), waarin hij de fijnstgesponnen vragen nopens galanterie en liefde niet onbevallig behandelde. Onder de sproken wordt vooral genoemd *de Burggravinne van Vergy* en HILDEGAERTSBERCH's *St. Geerten minne*; terwijl de *liederen op Graaf Floris V* in hunne vormsoort als hoogst merkwaardig gelden. — Om de schaarschheid van werken in onrijm tot deze beide eeuwen behorende, moeten wij nog kortelijk van eene oude *chronijk van Holland* gewagen, door eenen *ongenoemden clerck geboren vyten laegen landen bij der zee* (dat is, naar het schijnt, *West-Friesland*). Deze chronijk, die van de vroegste tijden tot 1316 loopt, schijnt omtrent het midden der veertiende eeuw geschreven te zijn; taal en stijl zijn zuiver, en over het geheel geenszins van vloeibaarheid en bevalligheid ontbloot. Ook in 't proza echter werd alsnog de romantische letterkunde meer dan de klassische beoefend, en kan men wijzen op de *Zeven wijse Mannen van Rome*, *de Destructie van Troye*, *Jason en Medea*, *de Ridder van Parijs en die schoone Vienne*, *Griseldis* enz.; alle vertalingen uit het Fransch en Latijn. — Ten besluite eindelijk van dit overzicht der *Nederlandsche* letterkunde in de dertiende en veertiende eeuw, dienen wij nog met een woord melding te maken van de *Sprekers*, welke in de laatste der beide eeuwen voorkomen. Hun werk schijnt bestaan te hebben in het opzeggen van door hen of anderen vervaardigde, ware of verdichte zedelessen, in rijm en onrijm, toen *sproken* genoemd, zoo aan de Hoven als in de burgten en woningen der aanzienlijken: denkelijk ging dit opzeggen met eenige gebaren vergezeld.

Ziedaar alles, wat zich in 't kort van de *Nederlandsche* letterkunde zeggen laat in eenen tijd, toen *Italië* reeds op DANTE, BOCCACCIO en PETRARCA bogen mogt; maar deze tijd van spanning en beroerte zou weldra schooner vruchten dragen, en reeds in het begin der vijftiende eeuw had die belangrijke uitvinding plaats, welke, hoezeer naar men wil aan het toeval te danken, zoo rijk in gevolgen geweest is, dat de maatschappelijke toestand door haar eene volslagen verandering onderging. Wij bedoelen de uitvinding der boekdrukkunst door LAURENS JANSZ. COSTER van *Haarlem*, waarop ons vaderland met regt⁽¹⁾ mag roem dragen, schoon aan GUTTENBERG, FAUST en SCHÖFFER de eer toekomt, de pas geboren kunst uit haren kindschen staat tot eene voor die tijden aanmerkelijke hoogte te hebben opgevoerd. Deze verbeterde kunst echter om 's menschen gedachten te bewaren en te verspreiden schonk niet terstond den te wachten prikkel aan den geest, om eenen eigen letterschat te vormen. Wél bloeide de beoefening der klassische letteren reeds met groote weelde, en indien de algemeene geschiedenis van *Nederlands* beschaving binnen ons bestek lag, dán zouden wij reeds in de vijftiende eeuw met waren trots de namen van GANZEVOORT, AGRICOLA, ERASMUS en anderen vermelden; maar wij bepalen ons tot de geschiedenis der *Nederlandsche* letteren, en hierbij mag met regt gevraagd worden, waarom ook de eerste helft der vijftiende eeuw bij ons nog zoo arm aan letterkundige voortbrengselen bleef, dat de vertalingen van BOËTHIUS door JACOB VILT uit *Brugge*, de *Kerstenspyghel* van DIRK VAN MUNSTER, de van eenen hoogst verbasterden en bedorven smaak getuigende gedichten van eenen *Leuwenschen* kanunnik, GERARD ROELANTS, of van den *Vlaming* ANTHONIUS DE ROUERE, en het prijs-gedicht van den *rederijker* JAN VAN DALE als de beste moeten worden opgegeven. Verscheidene oorzaken hebben tot het stremmen van de ontwikkeling der *Nederlandsche* letterkunde medegewerkt: de voornaamste echter was gelegen in de vereeniging van de meeste dezer gewesten onder het bestuur van PHILIPS *den Goeden* (1419—1467), Hertog van

(1) Zie het tot nog toe niet wederlegde werk aan van A. DE VRIES, waarvan opzettelijk voor den vreemdeling eene vertaling vervaardigd werd, onder den titel van: *Eclaircissemens sur l'histoire de l'invention de l'imprimerie, traduit du Hollandais et muni d'une préface par J. J. T. NOORDZIEK, et d'une lettre de l'éditeur. A la Haye, chez A. D. SCHINKEL.*

Bourgondië, waarbij sedert 1433 de Graven van *Holland, Zeeland, Friesland* en *Henegouwen* uit het *Beijersche* Huis door die uit het *Bourgondische* vervangen werden. Dit stamhuis was *Fransch* in oorsprong en gewoonten; het gebruik der *Fransche* taal, welke die van den Vorst en van zijne hovelingen was, en vaak in de behandeling van burgerlijke en regterlijke zaken insloep, werd dan ook zoo algemeen, en het *Fransch* geraakte zelfs zóó met de landtaal vermengd, dat de zuiverheid en rijkdom van deze spoedig geheel onkenbaar waren. Deze verbastering drong in het vervolg der vijftiende en in de zestiende eeuw hoe langer hoe meer ook in de dichtkunst door. Intusschen vond de laatste ijverige voorstanders in eenige Graven, waardoor het getal van hare beoefenaars grootelijks toenam, en inzonderheid de dichterlijke gezelschappen, onder den naam van *Rederijkkamers* vermaard geworden, in het laatst der vijftiende eeuw tot eenen aanzienlijken bloei geraakten. — De oorsprong dezer *kamers* schijnt in soortgelijke inrigtingen onder de *Franschen* gezocht te moeten worden, en zeker tot de veertiende eeuw op te klimmen. Dit geldt echter alleen omtrent de *Vlaamsche* kamers, in wier navolging de *Hollandsche*, in de vijftiende eeuw en later, werden opgericht. De naam van *Rederijker* is eerst in de vijftiende eeuw in zwang gekomen, ook in navolging van de *Franschen*, wier dichters den naam van *Rhetoriciens* droegen, waarnaar men de beoefenaars der dichtkunst *Rhetorikers*, en de kunst zelve de *kunst van Rhetorijke* begon te noemen. Hieruit zijn vervolgens bij verzachting en woordspeling de namen van *Rederijkers* en *Rederijkkunst* gesproten. De dichterlijke gezelschappen of *Rederijkkamers*, die zich in de vijftiende en voornamelijk in de zestiende eeuw over geheel *Nederland* verspreidden, hadden hunne vaste vergaderplaatsen, welke hun meestal door de plaatselijke overheid waren toegewezen. In den aanvang waren de leden meest geestelijken, doch later vond men in deze genootschappen lieden van allerlei rang en stand, en niet zelden van de aanzienlijkste mannen. Zij waren aan wetten gebonden, die somtijds de bekrachtiging van het hoog gezag verworven had. Ook had elke kamer haar bijzonder *blazoën*, zijnde een schild, waarop een zinnebeeld was afgemaald, met eene daarop passende *zinspreuk*. Tevens waren deze kamers, naar mate zij door de regering al of niet bekrachtigd en begunstigd werden, in *vrijë* en *onvrijë* onderscheiden. Het werk der *Rederijkers* bestond in het maken van

dichtstukken van allerlei aard: zij kwamen daartoe geregeld bijéén, en deelden elkander hunnen arbeid mede, het zij over zelfgekozen onderwerpen, het zij over zulke, die door de kamer waren opgegeven. Hunne kleinere dichtvruchten droegen meestal den naam van *Liedekens* of *Refereinen* (bijv.: *van der Mollen feeste*, *Sotte Amourensheyte*). Ook oefenden zij zich onderling in de vaardigheid van dichten, en noemden hunne voor de vuist gemaakte rijmen *Kniedichten*, omdat de knie daarbij tot tafel diende. Hunne voornaamste bezigheid echter bestond in het vervaardigen van verschillende soorten van tooneelstukken, waarvan de eerste vertooners geestelijken geweest zijn. De meerdere verspreiding en bloei der Rederijkkamers in de zestiende eeuw vermeerderden ook het aantal van tooneelspelen van onderscheiden aard. Tot deze behoorden in de eerste plaats de *sinne-spelen* (bijv.: COORNHERT's *Comedie van Lief en Leedt*), zoo genoemd omdat daarin zinnebeeldige personen (bijv.: *rede*, *godsdiens*, *stedemaagd*), *sinnekens* geheeten, ten tooneele gevoerd werden: deze stukken waren van zedekundigen inhoud, terwijl in enkele, welke dan ook den naam van *schriftuurlijke spelen van sinne* of *mysterie-spelen* (bijv.: *de eerste der Seven Bliscappen van Marien*) droegen, zelfs bijbelsche geschiedenissen werden voorgesteld. Voorts vertoonden de *Rederijkers* nog blijspelen, die zij *Esbatementen* of *Batementen* (bijv.: *Esmoreit en hoe die Hertoghe van Brunswyk wert minnende des rode Lioens dochter van Abelant*), en kluchten, die zij *kluiten* of *zotte kluiten* (bijv.: *Lippijn*, *Playerwater*, *Nu noch*, *Dry Coninghen avond*) noemden. Ook hadden zij eene soort van korte kluchten, die den naam van *Factiën* droegen, waarachter doorgaans een *liedeken*, genoemd *Factie-liedeken*, volgde. Als dichtstukken hebben al de genoemde soorten van tooneelspelen, even als de overige rijmen der *Rederijkers*, geringe of geene waarde, en zij kenmerken zich meestal door eenen zeer onbeschaafden, somtijds geheel bedorven smaak. Behalve de gewone bijéénkomsten der kamers, die somwijlen ook de vertooning van eenig spel tot verlustiging der stadgenooten ten gevolge hadden, waren onder de *Rederijkers* ook geregelde dichtfeesten in zwang, die met veel luister gevierd werden, en gepaard gingen met het uitdeelen van eereprijzen aan zulke kamers, die in dicht, spel, tooi enz. hadden uitgemunt. — De invloed der *Rederijkers* op den volksgeest is op onderscheidene tijden, zoo als bij de *Hoeksche* en *Kabeljauwsche*

twisten en bij de opkomst der *Hervorming*, gebleken; doch wat hunne verdiensten ten aanzien van taal en dichtkunde betreft, deze waren over het algemeen zeer gering, hoewel de Kamer *In liefde bloeiende* te *Amsterdam* hierop eene loffelijke uitzondering maakte. Reeds in het begin der zeventiende eeuw, en meer nog in haren verderen loop, kwamen deze *Rederijkkamers* bij lieden van smaak en geleerdheid in minachting, zoodat zij allengs te niet gingen.

Middelertijd waren reeds in het laatst der vijftiende eeuw drie werken in proza in het licht verschenen, welke van vooruitgang getuigden, met name de *Nederlandsche* vertaling van het *Oude Verbond* naar de *Vulgata* (*) te *Delft* in 1477, — eene naar HENDRIK VAN ALKMAAR's platduitsche berijming in *Hollandschen* tongval bewerkte vertaling van *Reintje de Vos* te *Gouda* in 1479, en de wel vele bijzonderheden bevattende, maar niet altijd geloofwaardige chroniek der algemeene geschiedenis en die der *Nederlanden* door JACOB VELDENAER te *Utrecht* in 1480 onder den titel *Fasciculus Temporum* gedrukt. Ook had reeds een monnik van de orde der *Minderbroeders*, de nog steeds al te weinig naar eisch gewaardeerde JAN BRUGMAN, die in 1473 te *Nijmegen* overleed, door zijne geheel in den volks-toon, te *Amsterdam* en elders, gehouden sermoenen of predikingen als redenaar eenen grooten naam verworven; — en toen bij den aanvang der zestiende eeuw de *Hervorming* den menschelijken geest ontkluiserde, en de steeds drukkender maatregelen van KAREL V en PHILIPS II tegen hare uitbreiding de spanning der gemoederen tot het uiterst dreven, zag men in de noordelijke gewesten allengs ook in de letteren eenen luisterrijken morgenstond dagen, en werd de Republiek der *Vereenigde Nederlanden* evenzeer de zetel der beschaafdheid, als zij die der vrijheid en welvaart was. De ontwikkeling was evenwel in het begin der zestiende eeuw nog langzaam, en schoon ANNA BIJNS, geestelijke dochter en schoolmeesteres te *Antwerpen*, in hare dichtstukken van godsdienstigen en zedelijken inhoud, onder den titel van *Konstige Refereynen, vol schone schrifture ende leeringhen, begreepen in drye verscheyde Boeken*, meer dichterlijk vernuft en verbeeldingskracht aan den dag legde dan hare

(*) Aldus werd de algemeen verspreide *Latijnsche* overzetting des Bijbels genoemd. Zij werd op het concilie te *Trente* in 1546 tot de eenig geldende verklaard. In 1592 door Paus CLEMENS VIII op nieuw uitgegeven, is zij nog uitsluitend bij de Roomsche-Katholieke Kerk in gebruik.

tijdgenooten, zoo is zij echter verre van den lof te verdienen, dien deze aan haar hebben toegezwaard, naardien hare werken geenszins vrij zijn van de gebreken van dien tijd, namelijk kreupelheid van maat en gebruik van basterdwoorden. Nog veel meer maakten zich aan deze gebreken schuldig EDEWARD DE DEENE uit *Brugge* in zijne *waerachtige fabulen der Dieren* met platen van MARCUS GHEERAERTS; de priester, factor der Rederijkkamer zijner geboorteplaats, MATTHIJS DE CASTELEIN (als *excellent poëet moderne* bekend) uit *Oudenaarden* in zijnen *Pyramus en Thisbe*; COLIJN VAN RIJSSELE in zijnen *Spiegel der Minnen* in zes *Batement-spelen*, en zelfs CORNELIS VAN GHISTELE uit *Antwerpen*, factor van de Kamer de *Goubloeme*, in zijne vertalingen van Latijnsche gedichten, welke alle, voornamelijk de laatste, te dier tijd grooten naam verwierven. Gunstiger onderscheidt zich reeds te dien opzigte JAN FRUYTIERS uit *Middelburg*, een man van kunde en requestmeester van den Prins van *Oranje*, welke in zijnen *Ecclesiasticus of wijze spreuken van Jesus Syrach op Sangmate*, in 1565 te *Antwerpen* uitgegeven, niet alleen zuiverder en vlocijender van taal en maat is dan zijne voorgangers, maar ook meerdere blijken geeft van dichterlijk gevoel en van verbeelding. Met regt echter kent men de eerste plaats in de hervorming onzer letterkunde toe aan den beroemden DIRK VOLKERTSZOON COORNHERT, die zich niet minder door zijne geschriften dan door zijn aandeel aan den vrijheids-oorlog zijns vaderlands onderscheidde. Hij werd in 1522 te *Amsterdam* uit deftige ouders geboren, genoot eene beschaafde, schoon geen geleerde opvoeding, en werd door zijne vrouw met het aanzienlijk geslacht der BREDERODEN vermaagschapt. Te *Haarlem* oefende hij eerst eenigen tijd de kunst van plaatsnijden uit, waarin hij zeer bedreven was. Na zijn dertigste jaar maakte hij zich door onvermoeide vlijt de kennis der Latijnsche taal in zoo ver eigen, dat hij in staat was hieruit verscheidene werken naauwkeurig en sierlijk in de moedertaal over te brengen. Zijne bekwaamheden deden hem voorts het notaris-ambt, en in 1564 dat van Pensionaris der stad *Haarlem* verwerven; terwijl zijne geestkracht en onafhankelijkheid van karakter in staatkundige en godsdienstige aangelegenheden hem de hervorming en de zaak der vrijheid deden omhelzen. Eene naar *Spanje* en *Portugal* ondernomen reis had hem reeds sedert zijne jeugd zoodanig een afgrijzen van de inquisitie en van allen dwang in zaken van godsdienst ingescherpt, dat zijn

geheele leven weldra een strijden voor gewetensvrijheid werd, en dat hij eerst door den onverzoenlijken haat der Roomsch-Katholieken vervolgd, later martelaar der Protestantsche onverdraagzaamheid geworden is. Achtervolgens toch werd hij in den kerker geworpen wegens zijne godsdienstige denkwijze, vrijgelaten, door WILLEM I in verscheidene gewigtige aangelegenheden gebruikt, tot Secretaris van de Staten van *Holland* benoemd, door REQUESENS van de *amnestie* van 1574 uitgesloten, verbannen, in zijn vaderland teruggeroepen, vervolgd door de Gereformeerden, omdat hij eenige Roomsch-Katholieken had durven verdedigen en den *Heidelbergschen Katechismus* bestreden had, en eindelijk genoodzaakt om binnen *Gouda* eene wijkplaats te zoeken, waar hij 29 October 1590 overleed ⁽¹⁾. Met zeldzame geestkracht begaafd en van een onrustig karakter, kon hij geenszins vreemdeling in de letterkundige wereld blijven; hij zag de noodzakelijkheid van eene zelfstandige letterkunde voor zijn vaderland in, en trachtte zoo veel mogelijk de Rederijkkamer *In liefde bloeiende* te *Amsterdam*, waarvan hij lid was, en wier belangrijkheid door de toetreding van verscheidene om de godsdienst uitgeweken Antwerpsche kooplieden zeer was toegenomen, aan te sporen, in dien geest werkzaam te wezen. Zijne pogingen waren niet geheel vruchteloos, en deze kamer gaf in 1584 eene *Twe-spraack van de Nederduytsche Letterkunst* in het licht, welke COORNHERT met eene voorrede verrijkte. Schrijver, dichter en wijsgeer, schonk hij ons verscheidene werken in poëzij en proza, waarvan de eerste zich door fraaiheid van dichterlijke beelden, waarheid en verhevenheid van gedachten, vloebare versmaat, en vooral door zuiverheid, kracht en sierlijkheid van taal en uitdrukking onderscheiden; terwijl zijne menigvuldige proza-schriften, waarvan de zedekundige

(1) Dat hij de hem eigen geestkracht ook aan anderen wist bij te zetten, kan blijken uit het heldhaftig gedrag zijner echtgenoot, toen hij in 1566 in den kerker geworpen werd. Beducht, dat aan COORNHERT een noodlottig uiteinde op het schavot of op den brandstapel beschoren was, wilde zij de door pest aangetaste armen bezoeken, in de hoop de besmetting aan zich zelve en vervolgens aan haren echtgenoot te kunnen mededeelen, ten einde gezamenlijk met hem te sterven: niet dan met moeite werd zij door haren man hiervan terughoudend. — COORNHERT's spreuk was: *weet of rust*. — HOOFT schreef onder zijn afbeeldsel:

*'k Ontving tot Amsterdam, ik gaf ter Gouw mijn geest,
Wiens strijd voor zeeden, schrift en vrijheit is geweest.*

ook wegens hunnen inhoud nog steeds van belang zijn, zoo wel door keurigheid en gepaste sierlijkheid van taal, als door eenen duidelijken, gemakkelijken en bevalligen stijl uitmunten. Onder zijne werken, in 1630 te *Amsterdam* in drie deelen in folio verzameld uitgegeven, bekleeden eene eerste plaats zijne *Vertrouwinge der Wijsheit* naar BOËTHIUS, zijne *Zedekunst* en zijne vertaling van CICEERO's geschrift *over de Plichten*. Ook werd hem langen tijd door velen het bekende volks-lied *Wilhelmus van Nassouwen* toegeschreven, schoon meer dan waarschijnlijk de eer hiervan aan zijn tijdgenoot PHILIPS VAN MARNIX toekomt. Deze schrandere en geleerde staatsman, die zich tevens als godgeleerde en letterkundige onderscheidde, was de boezemvriend van Prins WILLEM VAN ORANJE. Hij was insgelijks een groot ijveraar voor de vrijheid van zijn vaderland, maar steeds bleef hij hoveling, terwijl COORNHERT zich aan al de hevigheid zijns karakters overgaf. VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*, in 1538 te *Brussel* uit een aanzienlijk geslacht geboren, en te *Genève* in het huis van CALVIJN opgevoed, was de opsteller van het *Compromis* der edelen tegen de Spaansche dwingelandij; hij week buiten 's lands tot in 1571, en werd toen de vertrouwde raadsman van WILLEM I, die hem in vele moeilijke omstandigheden gebruikte. Na Prins WILLEM's noodlottig uiteinde en na de overgave van *Antwerpen*, waar VAN MARNIX Burgemeester was, aan den Hertog van PARMA, werd hij van de openbare aangelegenheden verwijderd gehouden, en overleed 15 December 1598 te *Leiden*, terwijl zij zich bezig hield met eene vertaling van den Bijbel uit het *Hebreeuwsch* en *Grieksch*, welke arbeid hem door de Staten van *Holland* was opgedragen. Waren zijne verdiensten als staatsman groot, niet minder die, welke hij, zoo omtrent de wetenschappen in het algemeen, als omtrent de *Nederlandsche* taal en letterkunde in het bijzonder verwierf. Zijne meeste werken toch munten uit door zuiverheid van taal, netheid, vloeibaarheid en gepaste sierlijkheid van stijl. Van al zijne geschriften maakte evenwel de vermaarde *Byencorf der H. Roomsche Kercke*, welke in 1569 in het licht verscheen, den levendigsten indruk; hoezeer behebt met de ruwe bitterheid dier dagen in al wat godsdienst betrof; zoo werd echter deze met meesterhand geschreven hekeling der toenmalige Roomsche Kerk ook later meermalen herdrukt en vertaald, en gaf zij aan de bestrijders van het Protestantisme

eenen gevoeligen schok. Het is een der geestigste werken dier tijden, in zuiveren en luchtigen, doch geenszins gekuischten en soms hoogst onkieschen stijl, en uiterst leerzaam zonder praal van geleerdheid. Als dichter verwierf hij zich daarenboven eenen grooten naam door zijne vertaling der *Psalmen* naar het oorspronkelijk *Hebreeusch* in goede *Nederlandsche* verzen, welk werk niet alleen in zuiverheid en deftigheid van taal, maar ook in vloeibaarheid van vers-maat verre boven alle vroegere psalmberijmingen, en evenzeer boven die van DATHENUS uitmunt. Juist deze meerdere beschaving deed echter de toenmaals in zaken van godsdienst zoo hevige menigte de voorkeur geven aan de naar eene Fransche vertaling bewerkte, kreupele berijming van den doldriftigen ijveraar PETRUS DATHENUS. Deze, te *Cassel* geboren, was eerst monnik te *Ijperen*, en meende, na zijnen overgang tot de Gereformeerde leer, zijne gehechtheid hieraan door hevige vervolging van andersdenkenden te moeten bewijzen. Zelf een der dolzinnigste beeldstormers, werd hij later prediker bij de Gereformeerden te *Gent*, *Heidelberg* en *Utrecht*; maar door zijn twistziek en hoogmoedig karakter steeds in moeilijkheden gewikkeld, week hij eindelijk naar *Elbing* in *Pruissen*, waar hij in 1590 als geneesheer overleed. Zijne in 1561 uitgegeven psalmberijming bleef tot 1773 bij de Nederlandsche Hervormde Kerk in zwang, en deed zelfs toen niet dan na hevige tegenkating voor betere berijmingen onder. — In de *Zuidelijke Nederlanden*, waar de beoefening der letterkunde geenszins gelijken tred hield met de ontwikkeling in de *Noordelijke*, en waarvan wij na den terugkeer onder *Spanje*, niet alleen als geheel van ons vervreemd, maar tevens als vóór de in 1839 beklonken scheuring ontbloot van bijna alle eigenaardige letterkundige voortbrengselen, zullen ophouden te gewagen ⁽¹⁾,

(1) De herleving der *Vlaamsche* letteren in de laatste jaren (door WILLEMS, LEDEGANCK, VAN RIJSWIJCK, PRUDENS VAN DUYSE, SNELLAERT, DAUTZENBERG, VAN BEERS, NOLET DE BROUWERE VAN STEELAND, CONSCIENCE, SLEECKX, SNIEDERS, ZETTERNAM (DIERCX) en anderen) moge voor 't *Nederlandsch* gevoel een verblijvend verschijnsel wezen, en 't zij wenschelijk van onzen kant de pogingen der zoo verdienstelijke *Vlaamsche* letterkundigen te ondersteunen, daar anders de volks-taal in hun midden allengs door het *Fransch* zal verdrongen worden; men dient er echter op verdacht te blijven, de bereids op *Hollandsche* grondslagen zoo uitmuntend ontwikkelde *Nederlandsche* taal niet prijs te geven aan hen, die, ten gevalle eener nog gansch denkbeeldige inéénsmelting der beide hoofd-tongvallen, *Vlaamsche* stekken op eenen *Hollandschen* stam zouden willen enten.

bloeiden te dezer tijd nog eenige schrijvers van den tweeden rang. In de eerste plaats verdient hier melding gemaakt te worden van JAN BAPTISTA HOUWAERT, een *Brabantsch* dichter, in 1531 te *Brussel* uit een aanzienlijk geslacht geboren, Raad en gewoon Meester der Rekeningen van het Hertogdom *Brabant*. Hij overleed binnen zijne geboortestad in 1599, den roem nalatende van een kundig beschermer der geleerdheid, en bovenal een ijverig voorstander en gelukkig beoefenaar der dichtkunst geweest te zijn. Zijne dichtwerken, hoezeer ten aanzien van taal en maat geenszins onberispelijk, zijn met de heerschende gebreken van dien tijd minder besmet, en dragen niet alleen de kenmerken van uitgebreide belezenheid en kennis, maar ook van dichtelijk gevoel en verbeelding. — Een ander *Brabantsch* dichter was PETER HEINS, omstreeks.1537 te *Antwerpen* geboren, alwaar hij het bestuur over eene school had, en tegen het jaar 1597 overleed. Zijn werk (*Spieghel der Werelt, gestelt in rijme*) doet echter van zijne dichtelijke begaafdheden geen hoog gevoelen opvatten. Grooter naam verwierf zijn zoon ZACHARIAS HEINS, die, waarschijnlijk te *Antwerpen* in 1570 geboren, zijn leven meest in de noordelijke gewesten van ons vaderland doorbragt, en wel eerst te *Amsterdam*, naderhand te *Zwolle*, alwaar hij drukker was van het gewest *Overijssél*, en in 1640 overleed. Men heeft van hem vertaalde en oorspronkelijke gedichten, voornamelijk *Sinnebeelden (Emblemata)*, die doorgaans zuiver en niet onwelluidend zijn; vooral dragen zijne oorspronkelijke werken blijken van vernuft en van een uitgebreide kennis. — Meer bepaald echter tot de dichters van het laatst der zestiende eeuw behoorde de geenszins onverdienstelijke KAREL VAN MANDER, die in 1548 te *Molebeke* in *Vlaanderen* het eerste levenslicht zag, en ook als schilder vermaard werd. Schilder- en dichtkunst waren sedert zijne jeugd de geliefkoosde voorwerpen zijner oefeningen. Hij vestigde zich eerst te *Haarlem*, en daarna te *Amsterdam*, waar hij in 1606 overleed. Men heeft van hem verscheidene zoo oorspronkelijke als vertaalde dichtwerken, die, hoezeer bij schrijvers als COORNHERT en MARNIX in zuiverheid van taal achterstaande, in vloeibaarheid van maat echter boven de meeste voortbrengselen zijner tijdgenooten uitmunten. Als proza-schrijver leverde hij verscheidene werken over de vroegere schilders, waarvan dat onder den titel van *het Leven der*

doorluchtige Nederlandsche en Hooghduytsche schilders, schoon niet keurig en behaaglijk van stijl, zijne waarde echter nog niet geheel verloren heeft. Inmiddels was het niet alleen COORNHERT, die zich aan de volmaking der *Nederlandsche* taal liet gelegen liggen. Vele verdiensten verwierf hieromtrent CHRISTOFFEL PLANTIJN, vermaard boekdrukker te *Antwerpen*, die, schoon Franschman van geboorte, in 1573 onder den titel van *Thesaurus Theutonicae linguae, schat der Nederduytsche spraken*, een woordenboek onzer moedertaal uitgaf. Hij werd echter overtroffen door den *corrector* in zijne drukkerij CORNELIS VAN KIEL, te *Duffelen* (in *Brabant*) tusschen 1530 en 1540 geboren, en in 1607 overleden. Deze toch verbeterde den arbeid zijns meesters aanmerkelijk, en schonk ons in zijn voortreffelijk woordenboek der *Nederlandsche* taal een werk, waardoor hij niet slechts in zijnen tijd tot zuivering en opbouw onzer taal zeer veel heeft toegebracht, maar hetwelk ook nog in onze dagen op hoogen prijs te stellen is. Grooten lof verdient ook de taalkundige arbeid van een geleerd *Delvenaar* PONTUS DE HEUTER, die, in 1535 geboren, zich aan den geestelijken stand toewijdde, en in 1602 in het *Luiksche* als kanunnik overleed. Uit zijne *Nederduytsche Orthographie*, te *Antwerpen* in 1581 in het licht gegeven, blijkt dat hij van den aard onzer moedertaal een zeer juist begrip gehad heeft. Ook de Kamer *In liefde bloeiende* ging na de uitgave harer *Twe-spraack* op het ingeslagen spoor voort, en in 1585 verscheen een *Ruygh bewerp van de Redenkaveling ofte Nederduytsche Dialectike*, mitsgaders een berijmd kort begrip hiervan, welke beide stukken, even als de *Twe-spraack* en eene in 1587 verschenen *Rederijckkunst* in rijm, aan den straks te vermelden SPIEGHEL worden toegeschreven. Al deze stukken verdienen, zoo wegens inhoud als zuiverheid van taal, den tijd der vervaardiging in aanmerking genomen, aller aandacht.

In de geschiedkunde traden omtrent dezen tijd mede eenige merkwaardige schrijvers te voorschijn, hoezeer der meesten voortbrengselen ten aanzien van stijl of voordragt geene bijzondere waarde hebben. Nadat de reeds genoemde JAN FRUYTIERS in 1574 de beschrijving van het beleg eu ontzet van *Leiden* had te boek gesteld, verschenen de *Historien der Nederlanden en haar naburen oorlogen* van EMANUEL VAN METEREN, een beschaafd en geleerd koopman, in 1535 te *Antwerpen* geboren en in 1612

te *London* overleden. In dit werk heeft hij, vooral uit eene menigte van oorkonden, al het merkwaardige sedert 1500 tot 1612 in en omtrent de *Nederlanden* voorgevallen bijéengezamd. Beschaafder en beknopter dan zijn tijdgenoot BOR, is hij echter niet zoo onpartijdig, daar hij zich meermalen door zijnen haat tegen den Hertog VAN ALVA en diens handlangers laat vervoeren. Voornamelijk ten aanzien der *Antwerpsche* belangen vindt men vele bijzonderheden bij hem opgeteekend. — Zijn voetspoor werd eerlang gevolgd door EVERHARD VAN REYD, een man van groote bekwaamheden, die in het staatkundige eene niet onaanzienlijke rol speelde. Te *Deventer* in 1550 geboren, overleed hij in 1602 te *Leeuwarden*, eene *Historie der Nederlantscher oorloogen begin ende voortganck tot den Jaere 1601* nalatende, welke vooral omtrent de *Friesche* aangelegenheden uiterst merkwaardig, en in vele gedeelten geenszins onbehaaglijk van stijl is. Zijn werk werd later door den *Frieschen* raadsheer JOHAN VAN DEN SANDE (st. 1628) en anderen tot 1648 vervolgd. — Niet lang daarna werd de geschiedenis van nagenoeg hetzelfde tijdperk (1566 — 1600) met nog grooter naauwkeurigheid door PIETER CHRISTIAANSZ. BOR beschreven. Deze geschiedschrijver der Staten van *Holland*, in 1559 te *Utrecht* geboren en in 1635 te *Haarlem* overleden, heeft een groot deel zijns levens besteed aan het verzamelen van alles, wat tot opheldering van eene geschiedenis der *Nederlanden* dienen kon, en heeft dan ook wegens zijne waarheidsliefde op hoogen lof aanspraak. Hoe dor zijn stijl ook moge wezen, hij wordt echter als onpartijdige en uitvoerige bron voor de geschiedenis onzes vaderlands nog steeds bij voorkeur geraadpleegd. — Ook maakte zich de Hoogleeraar aan de *Leidsche* Hoogeschool PETRUS MERULA uit *Dordrecht*, die in den ouderdom van 49 jaren in 1607 te *Leiden* overleed, door eene menigte geschriften, welke tevens wegens de zuiverheid van taal hoogen lof verdienen, met regt beroemd.

Thans blijft ons nog over te spreken van twee merkwaardige schrijvers van dit tijdperk, die reeds nevens COORNHERT eene plaats hadden kunnen vinden, maar van welke wij eerst te dezer plaatse melding maken, omdat zij inderdaad de zestiende eeuw met de zeventiende verbinden, en de schoone dagen van HOOFT en VONDEL hebben voorbereid. Deze mannen waren ROEMER VISCHER en HENDRIK LAURENZOON SPIEGHEL, in vriendschap en

denkwijze één, beide leden van de *Amsterdamsche* Rederijkkamer *In liefde bloeiende*, en vrienden van COORNHERT niettegenstaande diens onrustige geaardheid. Deze twee ware *Nederlanders*, regtschappen mannen, eenvoudig en nederig van zeden, aan de leer hunner voorvaderen gehecht zonder de meeningen van anderen te veroordeelen, en in beide partijën de heethoofdige ijveraars afkeurende, besteedden hunne in den handel verkregen rijkdommen tot aanmoediging der fraaije letteren, en hunnen tijd tot het vormen en uitbreiden eener-zelfstandige letterkunde. Te dien aanzien geheel instemmende met COORNHERT, besloten zij de taal te beschaven en waren in de Kamer *In liefde bloeiende* te *Amsterdam* ijverig werkzaam tot verbetering van den meer en meer verbasterden smaak, en tot aankweeking van zuiverheid en kernachtigheid in stijl en taal. VISSCHER, in 1547 te *Amsterdam* geboren en 11 Febr. 1620 te *Alkmaar* overleden, was echter meer beschermer dan schepper onzer vaderlandsche letterkunde. Zijne dichterlijke voortbrengselen, voor het grootste gedeelte uit boertige puntdichten bestaande, en bekend onder de zonderlinge namen van *Rommelso*, *Tepelwerck*, *Jammertjens*, *Brabbelingh*, *Quicken*, *Sinnepoppen* enz., dragen wel vele blijken van vernuft en dichterlijk gevoel, terwijl zij door zuiverheid en keurigheid van taal boven de meeste dichtwerken dezer eeuw uitmunten; maar laten hier en daar vooral ten aanzien der maat nog veel te wenschen over. Een groot gedeelte van zijnen roem is hij dan ook waarschijnlijk aan den luister verschuldigd, welke zijne beide zoo liefstalige dochters, die het sieraad der dichterlijke vriendenkringen van HOORT en CATS uitmaakten, omstraalde: geenszins echter kan hem wezentlijke kennis in het gebied der letteren en wetenschappen ontzegd worden, en van deze wist hij te allen tijde een gepast gebruik te maken tot de opleiding zijner jeugdige tijdgenooten; eene verdienste, welke hem voorzeker hoog moet worden aangerekend in eenen tijd, toen staatkundige en godsdienstige haat vele rijkbegaafde mannen zoo vaak van het ware spoor deed afdwalen.— Zijn vriend SPIEGHEL, in 1549 te *Amsterdam* uit een deftig geslacht geboren, en in zijne vroegste jeugd tot wetenschap en deugd gevormd, was, ofschoon zich aan den koophandel wijdende, niet te min een ijverig bevorderaar van vaderlandsche taal en dichtkunde. Van eer-ambten afkeerig, sleet hij zijne dagen liefst in eene bezige rust, en stierf, bemind en geëerd door

de grootste mannen van zijnen leeftijd, in 1612 te *Alkmaar*. Wat letterkennis betref, muntte hij verre boven VISSCHER uit; voornamelijk had hij zich aan de beoefening zijner moedertaal toegewijd, en was hierin zoo gelukkig geslaagd, dat hem, gelijk wij zagen, verscheidene werken over dit onderwerp worden toegeschreven. Den grootsten roem verwierf hij echter als zededichter, en in zijn beroemd leerdicht, *de Hertspiegel*, hetwelk door BILDERDIJK op nieuw is uitgegeven, heeft hij eenen schat van wijsheid en menschenkennis bijééngebracht, dien met bewonderenswaardige kracht en sierlijkheid van stijl ontvouwd, en zijne lessen en redeneringen door fraaije dichterlijke beelden en schilderingen opgehelderd en veraangenaamd. Het is waar, dat de versmaat in dit dichtwerk niet overal even vloeiend en bevallig is, maar dit gebrek wordt door de vele schoonheden, welke dit leerdicht bezit, rijkelijk opgewogen.

Op deze wijze dan werd tegen het einde der zestiende eeuw onze moedertaal op hechte grondslagen gevestigd, terwijl onze letterkunde een eigenaardig en prijzenswaardig karakter had behouden. Dit karakter toch was, even als de *Nederlandsche* volksgeest, zedelijk, vaderlandlievend, godsdienstig en ernstig; geen van de werken van dien tijd was strijdig met de goede zeden. Ook later bleef zulks in het algemeen het geval, en dit was niet alleen aan de onzer natie als ingeschapen zedelijkheid te danken, maar tevens aan de omstandigheid, dat onze vaderlandsche schrijvers, op weinige uitzonderingen na, alleen uit onbaatzuchtigen lust het gebied der letteren betraden, en bijna alle tot den gegoeden burgerstand behoorden. Zij waren grootendeels overheidspersonen of kooplieden, op wier goeden naam en crediet geen de minste smet mogt kleven, en deden hunne werken als de vruchten hunner verpoozing van zwaarwigtige overdenkingen of dorre berekeningen het licht zien. Het einde dezer eeuw onderscheidde zich uiterst gunstig van haar begin; maar toch bleef zij slechts de dageraad der eeuw van HOOFT en VONDEL, welke de *Nederlandsche* letterkunde tot eene luisterrijke hoogte opvoerden, en tevens dien geest van waardigheid, vaderlandsliefde en godsdienstigheid hunner voorgangers wisten te bewaren.

TWEEDE TIJDPERK.

1600 — 1700.

Bloei der Nederlandsche Letterkunde.

Een treffend schouwspel voor den vriend van beschaving is een volk, dat geheel met denzelfden geest beziel, van dezelfde geestkracht doordrongen, den dood boven de verloochening zijner beginselen verkiezende, met geringe strijdkrachten tegen de magtigste monarchij dier tijden worstelt, en te gelijk met het winnen zijner godsdienstige en staatkundige onafhankelijkheid, na tachtig jaren strijdens, aan geheel *Europa* het voorbeeld geeft van ongekende godsdienstige verdraagzaamheid, de zeeën met zijne nog jeugdige vlag bedekt, overzeesche bezittingen honderdmaal grooter dan het moederland verwerft, het middelpunt wordt van den wereldhandel, en tevens met bewonderenswaardigen uitslag de wetenschappen, fraaije letteren en kunsten beoefent. Zoodanig was de Republiek der *Vereenigde Nederlanden* even vóór en in de 17de eeuw. Wij zien toch in dat jeugdige gemeenebest de zeevaart steeds luisterrijker voortstreven, de *Oost-Indische Compagnie* verbazende vorderingen maken, den admiraal PIET HEIN, vermeersteraar der zilvervloot, de vlootvoogden VAN HEEMSKERK, VAN GALEN, KORTENAAR, de EVERTSEN, de TROMPEN en vooral DE RUYTER, even groot als held, staatsburger en Christen, de bewondering of de schrik der wereld worden; wij zien de Vorsten van *Oranje*, MAURITS en FREDERIK HENDRIK, waardige erfgenamen van den naam, de bekwaamheden en den roem van WILLEM I, de onafhankelijkheid der Republiek verzekeren, — en later WILLEM III, kleinzoon van dienzelfden FREDERIK HENDRIK, met hulp der *Nederlanders*, de *Britsche* vrijheid op onwrikbare grondslagen vestigen; wij zien BARNEVELD, GROTIUS DE WITT, VAN BEVERNINGH, VAN BEUNINGEN en vele andere staatslieden de algemeene bewondering wekken, en, vooral door het overwigt van hunnen geest, aan het vaderland de roemrijke taak opgelegd, voor den duur van het staatkundig evenwigt in *Europa* te zorgen; wij zien de regenten der steden het voorbeeld

van eene geestkracht geven, welke door regtschapenheid en zedigheid werd opgeluisterd; wij zien den handel eenen voorbeeldeloozen voorspoed in de steden verspreiden, *Amsterdam* in een tijdperk van honderd jaren viermaal uitgelegd worden, en het woord van eenen *Nederlandschen* koopman meer gelden dan eenige schriftelijke verbindtenis; wij zien de Hoogeschool van *Leiden* (1573), de belooning van volhardende vaderlandsliefde, die van *Franeker* (1585), *Groningen* (1614), *Utrecht* (1636), *Harderwijk* (1648) en de hiermede wedijverende *Doorluchtige Scholen van Deventer* (1631) en *Amsterdam* (1632) zich te midden van eene handeldrijvende bevolking van naauwelijks twee millioen zielen, en grootendeels in het hevigst van den vrijheids-oorlog, tot den hoogsten trap van bloei verheffen, — en mannen als SCALIGER, JUNIUS, DE GROOT, de VOSSIUSSEN, HEINSIUS, de GRONOVIIJSSEN, enz. in BLAEU en ELZEVIER waardige uitgevers van hunne onsterfelijke werken vinden; wij zien de wetenschappen met schitterend licht omstraald, — de bouw- en beeldhouwkunst *Amsterdam's* wereldberoemd Raadhuis scheppen, — de *Hollandsche* en *Vlaamsche* schilderkunst, met RUBENS, REMBRAND, DOU, VAN DER WERF, POTTER, RUISDAEL en eene menigte andere schilders van den eersten rang prijken, haren naam aan eenen school schenken, welke met die van *Italië* en *Spanje* wedijvert, — en eindelijk de letterkunde zich gedurende de eerste helft der eeuw tot eene hoogte verheffen, waarop toen slechts *Italië*, *Spanje* en *Engeland* stonden. Met regt wordt dan ook dit tijdperk de *gouden eeuw* onzer letterkunde genoemd.

a. Dichters.

PIETER CORNELISZON HOOFT, in 1581 te *Amsterdam* geboren, is de eerste, welke in dit tijdperk onze aandacht trekken moet; zijn vader, Burgemeester dier stad, en door zijne regtschapenheid en vastheid van karakter in de geschiedenis bekend, deed hem eene hoogst onbekrompen, zorgvuldige en geleerde opvoeding geven, waardoor de gelukkige en grootsche aanleg, hem door de natuur geschonken, werd aangekweekt en veredeld. Na de voltooiing zijner letteroefeningen aan de Hoogeschool te *Leiden*, bezocht hij *Duitschland*, *Italië* en *Frankrijk*, en keerde van dáár, verrijkt met een schat van waarnemingen en kundigheden, in het

vaderland terug. Reeds vóór zijne reis echter had hij in een treurspel, *Achilles en Polyxena*, blijken van zijnen aanleg gegeven, en was hij als lid van de Rederijkkamer te *Amsterdam* aangenomen. Dit treurspel, het proefstuk van een jongeling, beloofde veel, maar liet in maat, rijm en zelfs stijl veel te wenschen over, en bezat nog de aan zijne beschermers VISSCHER en SPIEGHEL eigen stroefheid van spraakwending. Zijne reis naar *Italië* zette de kroon op zijne letteroefeningen, daar zij den stijl en de taal des jeugdigen schrijvers verzachtte en beschaafde; uit de *Italiaansche* dichters toch wist hij dat zachte, welluidende en sierlijke over te nemen, hetwelk later den goeden *Nederlandschen* dichters eigen was. Het vaderland van ARIOSTO en TASSO werkte op zijne verbeelding, en de bevalligheid van PETRARCA deelde zich aan zijne vurige ziel mede; hij wist zich evenwel niet geheel van den *Italiaanschen* wansmaak dier tijden, de woordspelingen, te vrijwaren, en deze hadden met de *Concetti* van MARINI bijna even grooten invloed op zijne vorming, als de verheven gedachten van DANTE ALIGHIERI. In 1602 keerde hij in *Amsterdam* terug, na van de boorden van den *Arno* in 1600 aan de Rederijkkamer zijner geboortestad eenen uiterst bloemrijken brief in dichtmaat geschreven te hebben, welke nog tegenwoordig voor een uitstekend dichterlijk gewrocht gehouden wordt. Vurig van aard, vlug van geest, beschaafd van zeden, rijp van verstand, verlicht van denkwijze, blakend van vaderlandsliefde, stelde HOORT zich steeds den bloei eener oorspronkelijke, vaderlandsche letterkunde voor oogen, en verwierf den grootsten invloed op al zijne tijdgenooten. Zijn juist oordeel en geoefend verstand deden hem de kunstgewrochten dier tijden, de geheimenissen, balladen en riddersproken, verwerpen, om in *Rome*, *Athene* en bij de nieuwere *Italiaansche* dichters zijne voorbeelden ter oefening en navolging te zoeken. Het eerste werk, dat hij na zijnen terugkeer in het licht gaf, was een episch herdersdicht in vijf bedrijven, met name *Granida*, grootendeels eene navolging van den *Amintas* van TASSO en den *Pastor fido* van GUARINI. Maat en rijm van dit stuk dragen het kenmerk van het zacht klimaat, waaronder het is ontworpen: de taal is welluidend en levert een merkwaardig tegenbeeld met die zijner voorgangers; maar het stuk zelf is een samenwcefsel van onwaarschijnlijkheid, en de volgens ARISTOTELES vereischte eenheden zijn er in geen een deele bij in acht genomen.

Meer gekuischt te dien opzigte was het hierop door hem vervaardigd treurspel *Geeraardt van Velzen*, hetwelk de gevangenneming en den moord van Graaf FLODIS V ten onderwerp heeft. Hij ontwierp het gedurende zijn verblijf op het Slot te *Muiden*, dat hij sedert 1609 als Drossaerd van *Muiden* en Baljuw van *Gooiland* bewoonde, en in een van welks torens FLODIS V had gevangen gezeten. Dit stuk is gemengd met schoone reizangen, in den smaak der oud-Grieksche tooneelkunst, en een dier koren, dat in het vierde bedrijf, is een meesterstuk van poëzij. Voor het overige bestaat dit treurspel bijna geheel uit verhalen, en ongelukkig heeft de dichter te veel aan den smaak zijner eeuw toegegeven, door nevens de personen uit de geschiedenis zinnebeeldige wezens ten tooneele te voeren. Nog voortreffelijker van stijl en rijker in handeling was zijn treurspel *Bacto* (of de oorsprong der *Batavieren*), hetwelk in 1617 gedicht is, en de uitwijking van BATO uit het land der *Katten* naar deze gewesten ten onderwerp heeft. Het is insgelijks in den oud-Griekschen smaak behandeld, schoon hier en daar naar de denkbeelden der middel-eeuwen gewijzigd, en bevat eenen keurigen reizang over de rampzaligheden der ballingschap. HOOFT schreef ook een blijspel in platte volks-taal, *Warenar met de Pot*, even als de *Avare* van MOLIÈRE naar de *Aulularia* van PLAUTUS gevolgd. Het geeft eene nauwkeurige schildering der taal en zeden van het toenmalig *Amsterdamsch* gemeen, en bezit veel leven en geest, maar is doorgaans te plat om veel aanprijzing te verdienen. Door zijne minnedichten verwierf hij nog grooteren roem dan als dramatisch dichter; daarin toch was hij luchtig en sierlijk van gedachten, sierlijk en geestig van stijl, zoetvloeiend en passend van uitdrukking. Den naam van *Nederlandschen* PETRARCA waardig, heeft hij in zijne minnedichten de bloemen van zijnen geest met kwistige mildheid gestrooid; nog tegenwoordig kunnen zij als toonbeelden van schalk, vernuft en aandoenlijke teederheid worden aangeprezen. In lateren leeftijd wijdde hij zich meer en meer aan zijne geschiedkundige werken. Hij stierf in 1647 te 's *Gravenhage*, algemeen geacht en bemind, vooral daar hij zich wijselijk van alle deelneming aan de heillooze burgertwisten van vroeger dagen had weten te onthouden. Het Slot te *Muiden*, waar hij zich doorgaans onthield, werd in de laatste twintig jaren zijns levens eene verzamelplaats der edelste vernuften; het was als het brandpunt,

waarin zich de stralen der poëzij, der taalverbetering en in het algemeen der fraaije kunsten en letteren vereenigden, om van dáár dubbelen glans over *Nederland* te verspreiden. Dit Slot was het vereenigings-punt van dien dichter-kring, uit gemeenzame vrienden van HOOFT bestaande, waar TESSELSCHADE voorzaf, — waar HUYGENS, VAN BAERLE en soms ook VONDEL haren lof bezongen, — waar zij alle feesten versierde, en alles den bevaligen tooi der echte beschaving gaf.

MARIA TESSELSCHADE, de jongste der beide dochters van ROEMER VISSCHER, en aldus naar de in het jaar vóór hare geboorte (1594) door haren vader op *Tessel* geleden zeeschade genoemd, genoot even als hare zuster ANNA (geb. 1584) eene opvoeding, welke aan den naam van haren vader meer luister bijzette, dan zijne eigen werken. Muziek en zang, dansen, teekenen, borduren, boetseren, glasschrijven, schilderen, dichten, de kennis der *Italiaansche* en *Fransche* talen; dit alles maakte zijne dochters tot de beschaafdsten, zinrijksten en beminnelijksten van haren tijd, zonder met het zwak van de meer geleerde doch minder beminnelijke (uiterst *pedante*) ANNA MARIA VAN SCHURMAN (1607 — 1678) behebt te wezen. In 1623 trad MARIA TESSELSCHADE in het huwelijk met ALLARD VAN KROMBALG uit *Alkmaar*, maar bleef, even als vroeger, de boezemvriendin vooral van HOOFT en van HUYGENS, en werd zulks kort daarna ook van VAN BAERLE. Na het verlies van man en dochter, vond zij leniging van hare smart in de letteren. Hare, als uitmuntend geroemde, vertaling van TASSO's *Jeruzalem verlost* in *Nederlandsche* verzen schijnt onvoltooid gebleven te zijn, en is niet tot ons gekomen. TESSELSCHADE bezat eene groote zoetvloeiendheid, waarvan hare keurige *wilde en tamme Zangster* ten bewijze strekken kan. Hare ongenegenheid tot het aangaan van een tweede huwelijk met VAN BAERLE deed, even min als hare voortdurende gehechtheid aan de godsdienstige gezindte van haren vader, aan de onbaatzuchtige vriendschap harer kunstgenooten afbreuk. In 1641 begaf zij zich naar *Amsterdam* ter woon, waar zij gedeeltelijk blind werd, het grievend leed had, haar laatste kind en zoo wel HOOFT als VAN BAERLE in het graf zien dalen, en in 1649 overleed. Van hare dichtstukken zijn ons slechts enkele en wel van kleinen omvang overgebleven.

KASPAR VAN BAERLE, in 1584 te *Antwerpen* geboren, werd als éénjarig kind door zijne ouders bij hunne uitwijking na de overgave dier stad naar *Holland* medegenomen. Na de Hoogeschool te *Leiden* te hebben bezocht, werd hij achtereenvolgens Predikant te *Nieuwe Tonge*, Onder-regent in het Staten-Collegie te *Leiden*, en sedert 1617 Hoogleeraar in de wijsbegeerte en welsprekendheid aan de Doorluchtige School te *Amsterdam*. Van dien tijd dagteekende zijne nauwe vriendschap met *Muiden's* Drossaard, en hoezeer vooral met de *Latijnsche* poëzij ingenomen, evenwel verdient ook hij, om de zijnen vriend waardige geestigheid, zoetvloeiendheid en bevalligheid van onderscheidene dichtstukjes, onder de loffelijke *Nederlandsche* dichters van dit tijdperk genoemd te worden.

Tot HOOFT's vrienden behoorde ook de voortreffelijke minnedichter LAURENS REAEL. In 1583 te *Amsterdam* uit een deftige geslacht geboren, genoot hij van zijnen zwager ARMINIUS eene zorgvuldige opvoeding, en klom spoedig tot hooge waardigheden op. Ten jare 1616 als Gouverneur-Generaal naar *Indië* gezonden, bekleedde hij na zijne terugkomst in 1619 verscheidene gezantschappen naar *Engeland* en *Denemarken*. Door *Oostenrijkers* gevangen genomen en naar *Weenen* gevoerd, wijdde hij zich na zijne slaking op nieuw aan zijnen handel en aan de aangelegenheden van geboorte-stad en land. Hij overleed in 1637, en liet weinige doch keurige proeven zijner beoefening van het minnedicht na; vooral muntte hij in rollende vers-maat en bekoorlijke zachtheid uit.

Nauw met dezen vriendenkring verbonden was ook de Ridder CONSTANTIJN HUYGENS, Heer van *Zuylichem*; in 1696 te 's *Gravenhage* uit deftige ouders geboren, werd hij spoedig door LOUISE DE COLIGNY opgemerkt, en achtereenvolgens raad, geheimschrijver en vertrouwde van FREDERIK HENDRIK, WILLEM II en WILLEM III. Hem viel even als aan HOOFT eene voortreffelijke opvoeding ten deel, en zijne zendingen naar *Engeland* en *Italië* als gezantschapssecretaris vormde hem spoedig tot een hoofsche, doch bekwaam en regtschape staatsman. Gedurende zijnen meer dan negentig-jarigen levens-loop (hij stierf in 1687), verdeelde hij zijnen tijd tusschen het Hof, zijne pligten en de beoefening der fraaije letteren; nog in zeventigjarigen ouderdom toog hij naar *Oranje*, om het rustig bezit van dit Prinsdom aan den wettigen eigenaar

te verzekeren. In 1624 met SUSANNA VAN BAERLE gehuwd, werd hem in 1629 zijn zoon CHRISTIAAN, de later zoo beroemde natuur- en wiskundige, geboren; na het afsterven zijner voortreffelijke gade, ware hij welligt, indien geen verschil van godsdienst bestaan had, met de hem toegenegen TESSELSCHADE in het huwelijk getreden. Toen hij, in deze hoop teleurgesteld, ook al zijne vrienden om zich heen zag sterven, zocht hij op *Hofwijk*, tusschen *Delft* en *Leiden*, leniging van smart; zijne laatste jaren sleet hij geheel op dit door hem met zorg aangekweekt buitengoed, nadat hij de betrekking van geheimschrijver aan zijnen zoon CONSTANTIJN had mogen overdragen. Wat zijne letteroefeningen betreft, hij dichtte in de *Latijnsche*, *Italiaansche*, *Engelsche* en *Nederlandsche* talen. Zijn voornaamste werk is de in 27 boeken verdeelde en onder den titel van *Korenbloemen* uitgegeven verzameling, waarin bijbelstoffen, hekeldichten ('t *Kostelick Mal* op de buitensporige pracht dier tijden), minnedichten (*Batava Tempe* of 't *Voorhout van 's Gravenhage*), de hem alleen eigen *zedeprinten*, zededichten (*Oogentroost*, *Daghwerc*), beschrijvende gedichten (*Hofwijk*), sneldichten, spreuken (*Spaensche wijsheit*) en zelfs eene klucht (*Tryntje Cornelis*) elkander afwisselen. Zijne *Zeestraat* (van 's *Gravenhage* naar *Scheveningen*) is niet lang geleden, door Mr. LA LAU met aantekeningen verrijkt, herdrukt, en nog onlangs werd een zijner nagelaten handschriften, het als uiterst keurig geroemd *Cluyswerc*, in het licht gegeven. Zijn dichttrant ademt geenszins het liefelijke en zoetvloeiende van den eigentlijken Muider-kring, is dikwerf stroef, ongekuischt en moeilijk te verstaan; maar tevens kernachtig, geestig en leerrijk. Bevreemdend is het, dat iemand, die op ware beschaving prijs stelde, zoo vaak tot platheid, ja zelfs onkieschheid vervalt. Zijne klucht en ook zijne talrijke snel- of puntgedichten leveren hiervan menigvuldige bewijzen op; evenwel heeft HUYGENS zich, ondanks de weelderigheid zijner pen, nooit in ongebondenheid toegegeven. Een ander gebrek was zijne zucht tot woordspelingen, die echter tevens vele vernuftige opmerkingen nopens onze moedertaal aan het licht bragt.

Eerst innig met HOOFT en diens vrienden verknocht, doch later door de hevigheid van zijn karakter geheel van hen vreemd, was de onsterfelijke JOOST VAN VONDEL, die zich boven zijne tijdgenooten verhief, als de eik boven de boomen des wouds.

VONDEL, te *Keulen* in 1587 geboren, werd door zijne Doopsgezinde ouders, die gewetensvrijheid zochten, nog als kind naar *Amsterdam* medegenomen, waar hij zijn verder leven doorbragt. Zijne ouders bestemden hem tot den kousenhandel, en zijne opleiding bepaalde zich hoofdzakelijk tot het lezen, schrijven en rekenen. De eenige taal, welke hij leerde, was het *Nederlandsch*: eerst later maakte hij eenige vorderingen in het *Fransch* en *Hoogduitsch*; maar het was vooral door zijne ijverige beoefening der *Latijnsche* taal, welke hij in den ouderdom van zes-en-twintig jaren begon, dat hij het gebrekkige zijner opvoeding aanvulde. VONDEL verwisselde echter geenszins van maatschappelijken stand, maar door verzuim van zijn bedrijf, en bovenal door de verkwisting van eenen ontaarden zoon, leden zijne tijdelijke middelen merkelijke afbreuk; zóó zelfs, dat hij in den ouderdom van zeventig jaren tot volslagen armoede zou vervallen zijn, indien niet enkele begunstigers hem eene betrekking bij de Bank van Leening hadden bezorgd. In zijn vaak bitter karakter was overdreven zucht naar onafhankelijkheid een hoofdtrek. Zij deed hem dikwerf de Overheid met niets verschoonende hoonzucht aantasten, hetgeen hem vele ongelegenheden en zelfs geregtelijke vervolgingen op den hals haalde. Zijne bitsche onverdraagzaamheid bragt hem ook in onmin met HOOFT, CATS, HUYGENS en anderen, van welke hij door zijnen overgang tot de Roomsche-Katholieke godsdienst weldra geheel vervreemde. Den 5^{den} Febr. 1679 overleed hij in ruim een-en-negentigjarigen ouderdom, den roem nalatende van zich zelve, niettegenstaande de groote onvolkomenheid zijner meeste dichtwerken, door oorspronkelijkheid van vernuft, sterkte van verbeeldingskracht en levendigheid van dichterlijk gevoel, gepaard aan majesteit van taal en uitdrukking, tot het hoofd der *Nederlandsche* dichters te hebben verheven. Er is bijna geene dichtsoort, welke hij niet met gelukkig gevolg beoefend heeft; hij is voor den voornaamsten schepper onzer dichterlijke taal te houden, en heeft zoo zeer als iemand de kunst verstaan om zijne verzen niet alleen behaaglijkheid en deftigheid bij te zetten, maar hieraan ook die verscheidenheid van maat, gang en afloop te geven, waardoor de aard der zaak op het sprekendst wordt uitgedrukt. Vooral muntte hij uit als treurspel-, lier- en hekeldichter. Van zijne menigvuldige kunstgewrochten geven wij een beknopt, veelligt al te vlugtig overzigt. Zijne

losse *Poëzij*, waarin hij de zegepralen en rampspoeden zijner tijdgenooten, hunne dwalingen, hunne huwelijken of hun sterven bezingt, is deftig of luchtig, aandoenlijk verheven of door natuurlijke geestigheid bekoorlijk; bijna overal weet hij zich met meesterhand te bedienen van de verdichtselen der godenleer, of de vertroosting van wijsbegeerte en Christendom te doen gelden. Men onderscheidt in deze bundels bovenal: zijne *Verstroostinghe aen Geeraert Fossius* over den dood van diens zoon, zijn *Kinderlijk*, zijne *Uitvaert van mijn dochterke*, eenige zijner *Brieven van Heilige Maeghden* in den smaak der *Heldinnenbrieven* van OVIDIUS, zijne *Altaergeheimenissen* (even als de *Brieven* na zijne verandering van godsdienst gedicht), zijne kernachtige *Bij-schriften* op beroemde menschen, en zijn vleijend klinkdicht ter eere van CHRISTINA van Zweden, de *Koningklijke Idea*. Gelukkig slaagde hij ook in het hekeldicht, waartoe de staatkundige en godsdienstige twisten dier dagen hem rijke stof aanboden. De *Weegschael van Holland*, waarin hij verklaarde dat het zwaard van MAURITS scheidsrigter der verdeeldheden geworden was (1618); het *Pappierre Gelt*, *geoffert op het outaer der Hollantsche vrijheit*; de *Roskam*, in 1630 over 'slands toestand aan HOOFD toegedicht; de *Harpoen*, over de heerschzucht der godgeleerden, en het *Decretum Horribile* tegen de leer van CALVIJN bekleeden onder zijne hekeldichten eene eerste plaats. VONDEL zag als JUVENALIS in de daden der menschen niet het belagchelijke, maar het verwerpelijke: hij is dan ook bij voortdoring hevig en bitter, nooit schertsend en meêwarig; in vele zijner hekeldichten gaat deze hevigheid in eene schendige ongekuischtheid over, welke grootelijks afkeuring verdient (*). Daar hij van eenen ernstigen en opgewonden aard was, behoorde het lierdicht bij uitnemendheid tot zijn gebied; niet alleen leveren hiervan de reizangen zijner treurspelen de doorslaandste bewijzen, ook zijne afzonderlijke lierzangen zijn zoo vele gedenkteekenen van zijnen roem. Steeds op de hoogte zijns onderwerps, weet hij de ziel beurtelings te verheffen en te verteederen. Meesterstukken in deze dichtsoort zijn vooral: zijne *Invoijdinghen van het Stadthuis* en *van de*

(*) Toen WESTERBAEN de *Altaergeheimenissen* van VONDEL aantastte, wierp deze hem den scheldnaam van *Arminiaanschen Sociniaan* toe. Merkwaardig blijkt tot welke uitersten VONDEL, de vroeger zoo ijverige voorstander der *Remonstranten*, door de hevigheid van zijn karakter kon vervoerd worden.

Doorluchtighe Schoole te Amsterdam, zijne *Roomsche Lier* ter eere van HORATIUS, zijne *Koninglijke Harp* ter eere van DAVID, de *Huygh de Groots verlossingh*, de *Rijnstroom*, *Amsterdams welkomst aan Frederick Henrick Boschdwingher Wezelwinner*, de *Stedekroon* ter eere van de verovering van *Maastricht*, het *Lijkoffer van Maeghdeburgh ontsteeken op het hoog-*autaer* bij Leipzich door Gustaef Adolf*, arm der *Duitsche vrijheit*, en zijne ter eere van DE RUYTER, VAN GALEN en TROMP aangeheven *liertzangen*. Eenige dezer voortreffelijke uitstortingens zijns echt dichterlijken gemoeds, vooral zijne *Veroveringh van Grol*, zouden ook als proeven van episch dicht kunnen gelden. Zijn *Joannes de Boetghezant*, waarin de heerlijke schildering van het door Koning HERODES gegeven feestmaal en van den dans zijner stiefdochter, voldoet, schoon in meer epischen vorm, niet aan alle eischen dezer dichtsoort; en het wezentlijk heldendicht, dat hij mede op gevorderde jaren onder den titel van *Constantijn de Grootte* ondernam, en waarvan het onderwerp de vestiging der Christelijke leer als godsdienst van het Romeinsche Rijk moest wezen, is niet voltooid. Dat hij ook min verheven, meer bevallige en schalke onderwerpen met waar vernuft wist te behandelen, bewijst zijne *Vorstelijke Warande der Dieren*, wier inleiding door natuurschildering, wier fabelen door puntige geestigheid uitmunten. Den meesten roem evenwel verwierf VONDEL zich in het treurspeldicht, waarbij SOPHOKLES, EURIPIDES en SENECA zijne leermeesters waren. Geheel afwijkend van den weg, welken CORNEILLE later in zijne treurspelen nam, schiep ook VONDEL een wezentlijk nationaal treurspeldicht, waarin echter de handeling steeds aan het dicht onderworpen bleef. Overal is het de dichter, die zich in schitterende verhalen of verheven reizangen ontboezemt, en de rol der tusschenpersonen bepaalt zich tot zamenspraken, niet zelden vol kracht en nadruk, met al de levendigheid en kortheid van een gesprek, doch ook menigmaal beneden de waardigheid van het treurspel. Zelden slechts komen in zijne stukken onverwachte verwickelingen of ontkenningen voor; zij bevatten één enkel feit, dat in énen dag en op éne plaats (niet in dezelfde zaal, maar in dezelfde stad of streek) afloopt, en hetwelk hij niet door middel van onnutte vertrouwelings openlegt, maar in eene lange overpeinzing van den held van het stuk, die te midden zijner vreezen of verwachtingen het

tafereel der gebeurtenissen, welke zijnen toestand hebben te weeg gebragt, met treffende kleuren schildert. Vervolgens ontwikkelt zich het onderwerp door handelingen, die natuurlijk uit dien toestand voortvloeijen, en eenen vrijen loop laten aan de hartstogten, aan het medelijden en aan den schrik, en allengs tot de ontkenning voeren, welke meestal door bemiddeling van een hooger wezen geboren of hierdoor verhaald wordt. Daar VONDEL in de meer verlichte stellingen van het Christendom de leer van het noodlot niet kon invoeren, zoo trachtte hij in al zijne stukken die van eene onzichtbare Voorzienigheid, welke onze daden regelt, te doen doorstralen. Hij putte verscheidene onderwerpen uit de Heilige Schrift, en mengde doorgaans, zelfs in zijne ongewijde treurspelen, eenig bijbelsch personaadje of eenige plegtigheid, welke de ziel der toeschouwers tot eenen Christen waardige gevoelens zou kunnen stemmen. Zijne treurspelen zijn in handeling gebragte heldendichten; hij wint het verre van HOOFT, wiens zinnebeeldige personaadjen bij hem bijna geheel verdwijnen, met uitzondering van zoodanige voorstelling der albesturende Voorzienigheid, als hem geschikt dacht tot de ontkenning. Van zijne 33 treurspelen zijn de beide eerste, *Pascha* (1612) en *Jeruzalem verwoest*, beneden het middelmatige, schoon in dit laatste de heerlijken reizang, die het verslinden van een kind door zijne van honger geprangde moeder verhaalt, eene treffende uitzondering maakt. Zijne vertalingen van *Koningh Edipus*, *Ifigenie in Tauren*, *Hecuba*, *Electra*, *Gebroeders* en *Sofompaneas* of *Joseph in 't hof*, naar SOPHOKLES, EURIPIDES en GROTIUS, en zijne gewijde treurspelen *David in ballingschap*, *David herstelt*, *Adonias*, *Joseph in Dothan*, *Samson* en *Joseph in Egypten* verdienen reeds hooge onderscheiding. Den grootsten roem echter oogstte hij in door zijne *Lucifer*, *Jeptha*, *Batavische Gebroeders*, *Palamedes*, *Faëton*, *Gijsbrecht van Aemstel*, *Maria Stuart* en *Salmoneus*. In al deze kunstgewrochten wekken echter vooral zijne verhalen en reizangen de bewondering, en te bejammern blijft het, dat te midden der heerlijkste tafereelen somtijds ruwe en stroeve, zelfs flauwe en voor onze tijd onedele woorden of gezegden den indruk van het geheel verzwakken. In het laatste bedrijf van den *Gijsbrecht van Aemstel*, in *Jeptha*, in *Maria Stuart* en in den *Palamedes* heeft men echt dichterlijke zamenspraken. De *Batavische Gebroeders* leveren een aandoenlijk

tafereel van een door de *Romeinen* verdrukt huisgezin, waarvan een zoon voor de *Praetoriaansche* lijfwacht is bestemd. De *Palamedes* ziet op BARNEVELD en diens noodlottig uiteinde; de hierin voorkomende reizang der *Euboeërs* behoort tot de juweelen van het eerste water. *Gijsbrecht van Aemstel* is eene in vele opzigten uitmuntende navolging van het tweede boek der *Aeneïs* van VIRGILIUS, en bevat daarenboven de oorspronkelijke en tevens keurige reizangen van *Eerejuffers* en *Klarissen* over de *huwelijks-trouw* en over den *moord van Bethlehem*. In den *Jeptha* (met den *Lucifer*, het meesterstuk des dichters) bewondert men het vierde en vijfde bedrijf, — en de schepping van den *Lucifer* alleen ware reeds genoegzaam bewijs voor de verhevenheid van zijnen dichterlijken geest. Het onderwerp is de val der oproerige engelen, en het geheel een schitterend tafereel van door nijd en eerezucht voortgebragte dwalingen. De beschrijving van het eerste menschenpaar en van het aardsche paradijs is uitmuntend, en zóó gelijk aan die van MILTON, wiens *Paradijs verloren* eerst 14 jaren later in het licht verscheen, dat men het eene voor eene navolging van het andere zou kunnen houden. Opmerkelijk is het, dat VONDEL, bij de heerlijke aanwending door hem van den rei der Ouden gemaakt, dien echter geenszins in hunnen geest heeft ingevlochten; bij hem is de rei grootendeels sieraad of aanvulling der ruimte tusschen de bedrijven; bij de Ouden vormde hij een wezentlijk deel der handeling, meer in den geest als FR. VON SCHILLER dien in zijne *Braut von Messina* heeft ingevoerd. — De als dichter en proza-schrijver beroemde J. VAN LENNEP bezorgt thans eene pracht-uitgave van VONDEL's gezamentlijke werken.

Het schijnt hier de geschiktste plaats om van het Tooneel te spreken, dat in alle landen met de letterkunde in naauw verband staat, en eenen zoo magtigen invloed op den volksgeest uitoefent. De Rederijkers, werkzame begunstigers van den vrijheidskamp, hadden in de onvermijdelijke gevolgen der staatkundige beroeringen gedeeld. In de zuidelijke gewesten kwijnden hunne Kamers geheel weg; in *Amsterdam* daarentegen werd de Kamer *In liefde bloeiende* het vereenigings-punt der meeste uitmuntende mannen dier stad, en bleven deze voortgaan openbare vertooningen te geven; eerst later werd aan de toelating van aanschouwers eene geringe bijdrage ter gunste van het Oude-mannenhuus verbonden.—

In 1617 nu stichtte de geneesheer en dichter COSTER eenen eigentlijken schouwburg onder den naam van *Akademie*, waarvan kort daarna het Burgerweeshuis de kosten overnam en de voordeelen trok. Hieruit ontstond tusschen de beide godshuizen hevigen twist, die ten laatste eindigde in eene vereeniging van *Kamer* en *Akademie* in eenen grooten *Schouwburg*, welke den 5^{den} Januarij 1638 met VONDEL's *Gijsbrecht van Aemstel* werd ingewijd, en tot 1841 bijna voortdurend als Stads-instelling bleef bestaan. Door dezen schouwburg werd *Amsterdam* het vereenigings-punt der voornaamste dichters, die zich beijverden het deftige en verhevene, in verhaal en lyrische uitboezeming rijke, Grieksche treurspel in te voeren; en had later niet de zucht tot navolging van CORNEILLE, RACINE en anderen, de oorspronkelijke ontwikkeling van ons tooneeldicht tegengewerkt, dán zoude ons vaderland welligt even goed op eene school van treurspeldichters als op eene van schilders hebben mogen roemen.

Het blijspel bleef steeds bij het treurspel achterlijk, en verhieft zich niet boven het laag-komieke. — GERBRAND ADRIAANSZ. BREDERO (16 Maart 1585 te *Amsterdam* geboren en aldaar 23 Aug. 1618 overleden) verwierf zich in dien tijd eenigen naam in het blijspeldicht. Van hulpmiddelen van geleerdheid en beschaving schier geheel, maar van natuurlijk kunstvermogen geenszins ontbloot, heeft hij de dichtkunst vooral in het boertige niet ongelukkig beoefend. Onder zijne werken vindt men verscheidene treur- en blijspelen en kluchten. Zijne zoogenoemde treurspelen zijn een ellendig zamenweefsel van ernst en boert, en missen geheel de vereischte schikking en verbinding der deelen. Ook zijne blij- en kluchtspelen, waaronder de *Spaansche Brabander* en het *Moortje*, eene navolging van den *Eunuchus* van TERENTIUS, de meeste onderscheiding verdienen, leveren menigvuldige blijken op van gebrek aan kieschheid en beschaafden smaak: meestal echter is hun eene gladde vers-maat eigen.

De reeds genoemde geneesheer SAMUËL COSTER (waarschijnlijk niet lang na 1580 geboren, en kort na 1650 gestorven) is als treurspel-dichter bekend geworden. Even als BREDERO met gevoel en verbeeldingskracht in ruime mate toegerust, zou hij de grootste dichters naar de kroon gestoken hebben, indien hij zijne geestige invallen met meerdere zorgvuldigheid had uitgewerkt. Onder zijne treurspelen, geheel op de leest der Ouden geschoeid,

zijn de merkwaardigste *Iphigenia*, dat in 1617 vertoond werd, en *Polyxena*, hetwelk in 1630 vervaardigd is. COSTER was niet alleen dichter, maar tevens geleerde, en een hoogst verdienstelijk beschermer der beoefenaars van kunsten en wetenschappen in de stad zijner inwoning.

Terwijl in *Noord-Holland* de *Amsterdamsche* of *Muider* dichtering door sterren van de eerste grootte uitblonk, schitterde in *Zuid-Holland* en *Zeeland* een andere in meer zachten glans, welke bij velen den naam van *Dordtsche school* verkreeg, dewijl vooral de dichters dezer stad zich naar den reivoerder in dezen, den nog algemeen geliefden volksdichter CATS, vormden. In 1577 te *Brouwershaven* geboren, te *Orleans* tot Doctor in de regten bevorderd, in 1621 Pensionaris van *Middelburg* (welke betrekking hij verkoos boven het hem gelijktijdig aangeboden Hoogleeraarsambt in de regten te *Leiden*), in 1625 van *Dordrecht*, en in 1627 Gezant naar *Engeland*, werd JACOB CATS in 1636 Raadpensionaris van *Holland*. Zijne beminnelijke en vreedzame inborst verwierf hem de achting en genegenheid der bezadigden van alle partijën. Bij het sluiten der Grootte Vergadering van 1651 verkreeg hij eindelijk na herhaald verzoek een vereerend ontslag, en sleet, na in 1652 andermaal een gezantschap naar *Engeland* te hebben bekleed, op *Zorgvliet* bij 's *Hage* de laatste jaren zijns levens (hij stierf 12 Sept. 1660) in vrome en genoeglijke rust. Met de uitgebreidste kundigheden en een door ware godsvrucht, edele vaderlandsliefde en belangelooze zucht voor zedelijke volksverlichting uitmuntend karakter paarde CATS eene zeer vruchtbare dicht-ader; ook hield hij zich, zijn gansche leven door, met de dichtkunst, vooral in zijne moedertaal, bezig, en heeft hij onze letterkunde met een groot aantal dichtwerken verrijkt. In al zijne gedichten heerscht, bij eenen ongemeenen rijkdom van algemeen nuttige leeringen en wetenswaardige zaken, eene verwonderlijke vloeibaarheid en uitstekende bevalligheid van schildering, gepaard aan eene levendigheid en vruchtbaarheid van vernuft, hoedanige slechts bij weinige dichters zijn aan te treffen. Het is waar, dat men in zijne werken weinig of niets van dat zinrijke, stoute en hoogdravende ontmoet, hetwelk die van HOOFT en VONDEL zoo zeer versiert, en dat zij van wezentlijke gebreken, zoo als al te grootte weelderigheid van vernuft, eenvormigheid van maat, stopwoorden enz. lang niet vrij zijn; doch deze gebreken

worden door andere hem geheel eigen schoonheden in vele opzigten vergoed. CATS wilde volksdichter zijn, en heeft dit oogmerk zoo wél bereikt, dat meer dan eene eeuw na zijnen dood het boek van *Vader Cats* bij deftige burgers of bemiddelde huislieden eene plaats naast den Bijbel bekleedde, als eene schatkamer van ware menschenkennis. Zijn *Trouwingh*, eene reeks van gevallen tot den echtelijken staat betrekkelijk, is een treffend voorbeeld, hoe men lessen der wijsheid in het bevallig gewaad der vertelling kan hullen. Nogtans heerscht daarin minder vinding en beeldrijkheid dan in het *Houwelyck*, welligt zijn meesterstuk, waarin hij in zes afdeelingen beurtelings de pligten van *Maagd*, *Vrijster*, *Bruid*, *Vrouw*, *Moeder* en *Weduwe* in verhalen, beelden of zamenspraken afschildert: de vrijaadje van *Rosette* en *Galant* mag met regt als eene keurige uitdrukking van natuurlijk gevoel worden beschouwd. Ook zijn herdersdicht *Galathee* verdient te dezen aanzien hoogen lof. Nog meer bepaald zedekundig zijn de latere werken van CATS, de vruchten van zijnen lateren leeftijd op *Zorgvliet*, en onder de titels van: *Sinne- en Minnebeelden*⁽¹⁾, *Ouderdom en Buytenleven*, *Invallende gedachten*, *Hofgedachten*, *Dootkiste voor de levendige*, *Samenspraecck tusschen de doot en een oud man*, en *tusschen siel en ligchaam*, *Tachtighjarigh-*, *Twee en tagtigjaerig Leven* en *Gedachten op slaepeloose nachten* bekend, terwijl hij in zijnen *Spiegel van den ouden en nieuwen tijt* de spreekwoorden des gemeenzamen levens aan zijne lezers als milde bronnen van echte wijsheid kennen doet.

Onder de dichterlijke vriendinnen van CATS behoorde in de eerste plaats ANNA ROEMERSDOCHTER VISSCHER, welke, door haar huwelijk met DOMINICUS BOOTH VAN WEZEL in 1614 te *Dordrecht* gevestigd, zich hier meer en meer de dichtwijze van CATS, geheel in den smaak van die van haren vader, eigen maakte; enkele, geenszins verwerpelijke vruchten van haren zachten, geheel huisselijken geest, naliet, — en van iedereen geacht en bemind, in 1651, zeven-en-zestig jaren oud, overleed, na even als hare zuster haren volwassen, veel belovenden zoon in het graf te hebben zien dalen; — Den meesten naam verwierven zich in de *Dordtsche* school in dit tijdperk vooral HEINSIUS, JONCTIJS en WESTERBAEN. DANIEL HEINSIUS, een vermaard oudheid-

(1) Dezer dagen verscheen hiervan te *London* in 't Engelsch eene keurig geïllustreerde, uitsluitend door Engelschen bezorgde pracht-uitgave.

taal- en dichtkundige, werd 9 Junij 1580 te *Gent* geboren, doch kwam zeer jong met zijne ouders in ons vaderland. Door SCALIGER wegens zijnen veel-belovenden aanleg in gunst genomen, werd hem reeds in 1603 een leerstoel in de *Grieksche* en *Latijnsche* letteren aan de Hoogeschool te *Leiden* opgedragen: later bekleedde hij aldaar ook het Hoogleeraars-ambt in de geschiedenis en staatkunde, en bekwam het toezigt over de openbare boekerij. In 1618—1619 geheimschrijver der afgevaardigden van wege den Staat bij de Synode te *Dordrecht*, deed hij zich door onverdraagzamen ijver van geen gunstige zijde kennen. Als *Nederlandsch* dichter moet hij tot den tweeden rang gebragt worden. Merkwaardig is het echter, dat zijne werken veel tot de vorming van den herschepper der *Hoogduitsche* poëzij, MARTIN OPITZ, hebben bijgedragen, zoodat de Duitsche geleerde JÖRDENS niet aarzelde te erkennen, dat het de vriendschap van den grooten DANIEL HEINSIUS was, welke OPITZ voornamelijk tot zinrijk en vernuftig dichter gevormd heeft. Als *Latijnsch* dichter, maar vooral als taalkenner en oordeelkundige, verwierf HEINSIUS eenen *Europeeschen* naam. — DANIEL JONCTIJS, in 1600 te *Dordrecht* geboren, werd geneesheer en schepen te *Rotterdam*, waar hij in 1654 overleed. Hier schreef hij (1651) tegen de pijnbank, en bragt veel toe tot het afschaffen der heksenprocessen. Als dichter is hij vooral bekend door zijne *Hedendaegse Venus en Minerva* en *Minnedichten*, met name *Roselijns Oochies*, vol aardig vernuft en tevens bevallig en zoetvloeiend, doch niet vrij van eentonigheid. — De dichttrant van JACOB WESTERBAEN was hiervan zeer verschillend. Deze, in 1599 geboren, wijdde zich eerst aan de beoefening der godgeleerdheid; maar toen de hem meer aanlokkende *Remonstrantsche* leerbegrippen vervolgd werden, besloot hij zich geheel op de geneeskunst toe te leggen. Hij sleet echter het grootste gedeelte zijner dagen in eene geletterde rust op zijn buiten *Ockenburg*, in de duinen bij 's *Gravenhage*, huwde met de weduwe van den onthoofden REINIER VAN GROENEVELD, werd Ridder, Heer van *Brandwijk* en *Gijbeland*, deed zich als beschermer van kunsten en wetenschappen kennen, en overleed op *Ockenburg* in meer dan zeventigjarigen ouderdom. Zijne talrijke dichtstukken zijn zeer ongelijk van waarde; zij prijzen zich meer door lossen zwier en door zoetvloeiendheid aan, dan wel door verhevenheid en kracht. In zijne beste dichtstuk, de uitvoerige

beschrijving van *Ockenburg*, hield hij het midden tusschen de zoetvloeiende, maar wel eens wat gerekte wijdloopigheid van CATS en de inééngerperste, zaakrijke, maar ook nu en dan duistere beknoptheid van HUYGENS. Hij zocht evenwel somtijds te gretig naar eene gelegenheid, in zijne beschrijvingen geschiedkundige bijzonderheden of zedekundige lessen in te weven, maar hij deed zulks met zoo veel smaak en afwisseling, dat men hem vele aan het onderwerp soms geheel vreemde invlechtingen vergeeft. Zijne *Minnedichten* zijn vrij los en bevallig; doch zijne vertalingen van VIRGILIUS, TERENTIUS en OVIDIUS hebben weinig waarde.

Even min tot den *Muider* als *Dordtschen* kring behoorende, maar daarom toch als *Nederlandsch* dichter niet minder merkwaardig was HUGO DE GROOT, die zich in zijnen kerker onledig hield met de zamenstelling van zijn doorwrocht en deftig, schoon juist niet boeiend leerdicht, *het bewijs van den waren Godtsdienst*, dat, hoezeer vooral ten nutte der zeelieden vervaardigd, naderhand door hem zelve in *Latijnsch* proza vertaald, hieruit in de meeste talen van *Europa* werd overgezet. — Een even verdraagzame geest en blakende ijver voor het weldadig Christendom bezielde een ander slagtoffer van de bitterheid dier tijden. DIRK RAFELSZOON CAMPHUIZEN, in 1586 te *Gorinchem* geboren, werd eerst tot de schilderkunst, en daarna tot de predikdienst opgeleid. Als volger van ARMINIUS moest hij in de lotgevallen van diens aanhangers deelen: in armoede en ballingschap voortgejaagd, vond hij eindelijk met moeite te *Dokkum* bij oogluiking eene schuilplaats, en overleed aldaar in 1626. Zijne *Stichtelijke Gedichten*, die alle den geest der zuiverste deugdliedde en ernstigste godsvrucht ademen, doen ons den oorspronkelijken dichter kennen, welke zijne denkbeelden op eene krachtige en zinrijke wijze weet uit te drukken, en met fraaije en gepaste beelden versierd. De hieruit voorkomende *Maysche Morgenstond* is door de levendigheid van schildering een der schoonste liederen van dien tijd; ook de afzonderlijk uitgegeven dichterlijke *Uitbreiding der Psalmen* is zijner andere werken niet onwaardig.

Na CAMPHUIZEN doet zich JOHAN VAN HEEMSKERK, een neef van den doorluchtigen admiraal van dien naam, en bloedverwant van HUGO DE GROOT, aan ons voor. In 1597 geboren, oefende hij zich van 1617 tot 1621 te *Leiden* in de regtsgeleerdheid,

vestigde zich vervolgens als advocaat te 's *Gravenhage*, bediende de Oost-Indische Maatschappij, werd Raadsheer in den Hoogen Raad, en stierf in 1656 als Schepen te *Amsterdam*. Hoezeer hem als regsgeleerde en proza-schrijver grooter roem te beurt viel dan als dichter, zoo draagt echter zijne poëzij blijken van eene rijke en weelderige dicht-ader; verre de meeste zijner ontboezemingen zijn vol van natuurlijk schoon, en prijzen zich door geestigheid, bevalligheid en zachtheid ten sterkste aan. Vooral zijne vrijë navolgingen van OVIDIUS, welke onder den titel van *Minnekunst*, *Minnebaet*, *Minnedichten* en *Mengeldichten*, zonder naam des schrijvers uitkwamen, en reeds in 1626 eenen tweeden druk beleefden, stonden bij kenners der Oudheid als BURMAN en BROEKHUIZEN hoog aangeschreven.

Hoezeer wegens zijne soms overgrootte weelderigheid in gedachten en uitdrukking niet geheel ten onregte door de ernstiger gezienden, als CAMPHUIZEN en anderen, gewraakt, dient toch ook door ons eene plaats te worden ingeruimd aan den zoetvloeienden liederen-dichter JAN JANSZ. STARTER, wiens *Friesche Lusthof*, *beplant met verscheyde stichtelijke Minneliedekens*, door lyrische vlugt en levendige geestigheid uitmunt. Ofschoon ten jare 1594 in *Engeland* geboren, mag hij toch door opleiding als anderzins gelden als een waar *Nederlander*; het Athenaeum te *Franeker* telde hem onder zijne kweekelingen, en *Friesland* bleef ook later bij voorkeur het land zijner inwoning. Vooral onder zijnen voor-gang werd het in onze West-Friesche steden en voorts elders in *Holland* mode voor de Nederlandsche jeugd, om in de gezellige bijéénkomsten de liedjes van STARTER en anderen te zingen « op eene aangename *voys* ». Spoedig werd er dan ook een aantal liederen-bundeltjes uitgegeven, onder welke de *Hoornsche Mopsjes* eene eerste plaats bekleedden, en die in rijk versierde, met zilver of schildpad uitgemonsterde bandjes, met kettingjes aan den arm gehangen, in de beugeltasch of ook los in de hand, door de *jonkheid* op bezoek werden medegebragt.

Omstreeks denzelfden tijd bragt *Friesland* den begaafden dichter GIJSBERT JACOBS (JAPIX) voort, wiens kunstgewrochten, in zijne landtaal opgesteld, naar het éénstemmig oordeel der weinige kenners van dien tongval meer bekend verdienden te zijn. Hij werd in 1603 te *Bolsward* geboren, bekleedde aldaar den post van schoolmeester en voorzanger, en overleed in 1666. In de

meeste zijner gedichten blinkt, naar eisch der stof, nu eens losse bevalligheid en ongedwongen geestigheid, dan weder eene statelijke deftigheid en stoute verhevenheid uit. — Grooteren roem verwierf nogtans JEREMIAS DE DECKER, ten aanzien van dichtertlijken stijl en versmaat een onzer beste dichters. Zijn vader, een wegens gewetensdwang uitgeweken *Brabantsch* koopman, later makelaar te *Dordrecht* en te *Amsterdam*, had veel moeite met zijn talrijk huisgezin te bestaan. Onze dichter, in 1610 te *Dordrecht* geboren, was dan ook geenszins door de fortuin, het zij in opvoeding, het zij in middelen begunstigd. Geheel aan den handel gewijd, zocht hij zijne uitspanning in de dichtkunst, en wist hij tevens, bij een zeer arbeidzaam leven, den tijd te vinden, om zich, zonder eenig ander onderwijs dan van zijnen vader, eene grondige kennis van onderscheidene talen eigen te maken. Zijn eerste werk was eene vertaling en uitbreiding van de *Klaagliederen van Jeremias* in verzen, waarop spoedig eenige navolgingen van HORATIUS, JUVENALIS, PERSIUS en anderen volgden. Na zijnen dood in 1656 werden zijne gedichten onder den titel van *Rijmoefeningen* in twee deelen in het licht gegeven: sierlijke netheid, maar vooral gevoel kenmerkt deze bundels. Zelfs de gelegenheids-gedichten, meestal zoo eentoonig en flauw, worden onder zijne behandeling meesterlijke tafereelen van huiselijk geluk en leed, vooral wanneer hij de zoo edele gemoedsaandoeningen van ouder- en broederliefde aanroert. Van dáár zijne schoonste gedichten: *aen mijnen Broeder op Batavië in Oost-Indiën overleden* en *aen mijne Moeder* (beide bij het overlijden zijns vaders). Ook waar het de godsdienst betreft, zijn de ontboezemingen van onzen dichter vol gevoel en grootsche verhevenheid (voornamelijk in zijnen *Goeden Vrijdag* of *Lijden van Jezus*, en in het gedicht *aen den Morgen*). Kon het wel anders bij hem, die alles voor het welzijn van zijne moeder, broeders en zusters over had, ja zelfs, om deze door zijnen arbeid te kunnen ondersteunen, zich het huwelijks-geluk ontzegde? Ook in zijn spottend, maar tevens leerzaam hekeldicht, *de Lof der Geldzucht*, in den smaak van den *Lof der Zotheid* van ERASMUS, slaagde hij uitmunten. Zijne ziel was echter te edel, om bij voortdoring scherp tegen de gebreken van zijnen evenmensch te kunnen uitvaren, waarom dan ook zijne *Puntgedichten* niet dien opgang gemaakt hebben, welke aan zijne overige gedichten te beurt viel.

Een merkwaardig verschijnsel onder de Nederlandsche dichters was de te dezer tijd vermaarde JAN VOS. Deze zonderlinge, niet van geest ontbloote man, die zich somtijds zelfs tot verheven ontboezemingen verheft, om vervolgens vaak tot walgelijke ongerijmdheden te vervallen, kan ten onwraakbaren bewijze strekken, dat men in de letteren schaars zonder goede opvoeding of gezette inspanning eenen duurzamen roem verwerven kan, vooral indien men zich aan het treurspel, heldendicht of lierdicht waagt. Vos was glazenmaker van beroep, en waarschijnlijk in 1620 te *Amsterdam* geboren. Hij stelde zich voor, den roem van VONDEL te verduisteren, en schreef een treurspel *Aran en Titus*, een zonderling gewrocht van een verward brein, waarin met al de gebreken van SHAKSPERE in den *Titus Andronicus*, zonder ééne van diens onvergelykelijke schoonheden, eene reeks van wreede en afgrijzen wekkende gruweldaden wordt voorgesteld. Het is te verwonderen dat Vos, zoo wel met dit treurspel als met zijne niet minder gezwollen en buitensporige *Medea*, ten minste gedurende eenigen tijd opgang maakte. De goede smaak zegevierde echter spoedig, en na des dichters overlijden in 1667 werd hij even ras vergeten, als hij vroeger grooten naam verworven had.

Gelijk HOOFT en CATS hunne volgers hadden, zoo gevoelden ook later vele jeugdige dichtgeesten zich aangevuurd, de stoute, verhevene en zinrijke zangen van den onsterfelijken VONDEL na te volgen. GERARD BRANDT, OUDAEN, ANSLO, VOLLENHOVE en vooral ANTONIDES slaagden onder vele anderen hierin verreweg het best; zij bekleeden dan ook eene eerste plaats in dit bloeiend tijdperk onzer letterkunde. GERARD BRANDT, in 1626 te *Amsterdam* geboren, wijdde zich in den ouderdom van twee-en-twintig jaren aan de godgeleerdheid, toen hij reeds als dichter eenen grooten naam verworven had: der leerstellingen van ARMINIUS toegedaan, werd hij eerst te *Nieuwkoop*, daarna te *Hoorn* en eindelijk te *Amsterdam*, waar hij in 1685 overleed, Predikant bij de broederschap der Remonstranten. In den ouderdom van zeventien jaren vervaardigde hij reeds zijn treurspel *de veinzende Torquatus*, dat niet onverdienstelijk, en in vinding niet ongelijk aan den hem waarschijnlijk geheel onbekenden *Hamlet* van SHAKSPERE is. Den grootsten roem als dichter verwierf hij echter door zijne, eenen VONDEL waardige *Bijschriften* en *Grafdichten* op beroemde mannen; die op CÆSAR, OTHO, GERMANICUS,

SENECA, maar vooral die op DE RUYTER, WILLEM I, TROMP en KORTENAAR zijn ware toonbeelden van waardigheid, kracht en zinrijkheid. — JOACHIM OUDAEN, eene zuil van het door de gebroeders VAN DER KODDE te *Rhijnsburg* gesticht Genootschap der *Collegianten*, werd aldaar uit onaanzienlijke, doch brave ouders geboren, die hem tot het tegelbakken opleidden, en hem tevens eene verstandige, godvruchtige en zelfs geletterde opvoeding bezorgden. Hij vestigde zich later te *Rotterdam*, waar hij in 1662 overleed, verscheidene treurspelen en andere gedichten nalatende, waarin over het geheel eene mannelijke kracht van denkbeelden heerscht, gepaard aan stoutheid, oorspronkelijkheid en dichterlijken zwier van uitdrukking; hoezeer zij tevens dikwerf vloeibaarheid en natuurlijkheid missen. Op het gehalte zijner *Treurspelen* (*Johanna Grey*, *Koning Konradijn* en *Hertog Frederik*, *het verworpen Huis van Eli*, enz.) is niet zeer te bogen; maar in de tweede afdeeling zijner gedichten, welke den zondelingen naam van *Staatsgevallen* draagt, en waarin hij, als groot vereerder van JOHAN DE WITT, diens lof ten breedste uitmeet, komen vele keurige stukken voor, en wel in het bijzonder zijne *Ontboezeming bij de glorieerijke onderneming van Chattum* en zijn *Leeuw bevredigd met Brittanje*. — Meer overéénkomst met VONDEL in godsdienstige denkwijze en dichttrant had REINIER ANSLO, wiens *Parijsche Bruiloft* (1572) en *Pest van Napels* door de meesterlijke schildering van hartstogten en menschenlijke ellenden grooten roem verwierven. In 1622 te *Amsterdam* geboren, ondernam hij in 1649 eene reis naar *Italië*, omhelsde aldaar de Roomsche godsdienst, werd door den Paus met eenen gouden penning en door Koningin CHRISTINA met eene gouden keten beschonken, en overleed in 1669 te *Perugia*. Zijne gedichten zijn, bij al hunne netheid, deftigheid, kracht en sierlijkheid, niet geheel van valsch vernuft vrij te spreken. — JOANNES VOLLENHOVE, door VONDEL, in weerwil van zijne verschillende godsdienstige gezindheid, als zoon in de kunst erkend, verdient ten hoogste onze aandacht. In 1631 in *Vollenhoven* geboren, werd hij in 1661 Predikant, en stond achtereenvolgens te *Vledder*, *Zwolle* en 's *Gravenhage*, waar hij in 1708 overleed, na zijn leeraarsambt met zoo veel roem te hebben waargenomen, dat hij voor een der welsprekendste kerkredenaars zijner eeuw gehouden werd. Schoon zijne uitdrukkingen en voorstellingen dikwerf min

of meer gezocht zijn, bekleedt echter zijn *Kruistrionf* met regt eene voorname plaats in den zoo rijken schat onzer letterkunde.— Bovenal was het JOANNES ANTONIDES VAN DEN GOES, die den grijsen VONDEL door zijne zangen bekoorde, en die den roem der vaderlandsche dichtkunst in de tweede helft der zeventiende eeuw, toen reeds de verweekeljkende invloed der *Fransche* gewoonten, taal en kleeding zich sterk gevoelen deed, met kracht handhaafde. In 1647 te *Goes* geboren, genoot hij zijne opvoeding te *Amsterdam*, waar zijne ouders zich vestigden. Hier leerde hij de *Latijnsche* taal, waarin hij eerst zijn dichtvermogen oefende; doch tot eenen edelen najver ontvonkt door den roem van HOOFT en VONDEL, wijdde hij zich spoedig geheel aan de vaderlandsche dichtkunst. Nog zeer jong dichtte hij een treurspel, *Trazil of Overrompelt Sina*, dat, niettegenstaande de menigvuldige gebreken, echter vele spranken van echt dichterlijk vernuft vertoonde, zóó zelfs dat VONDEL, sedert dien tijd in naauwe en hartelijke vriendschapsbetrekkingen met onzen dichter, eenige regels uit dit werk als zijner waardig ontleende, ten einde ANTONIDES aan te moedigen, op het ingeslagen spoor voort te gaan. Weldra verscheen dan ook een gedicht op den vrede van *Breda*, *Bellone aen Bant*, 't welk, door schitterende verbeeldingskracht en bij uitstek vloeiende vers-maat uitmuntende, VONDEL zoo zeer verrukte, dat hij betuigde er zijnen naam wel onder te willen zetten. Nu besloot ANTONIDES zijne krachten aan een uitgebreider dichtstuk te wagen, en reeds in 1671 verscheen zijn beschrijvend episch gedicht ter eere van *Amsterdam*, *de Ystroom*, waardoor zijn dichterlijke roem zich meer en meer begon te verbreiden, en hij tevens in DIEDERIK BUISERO eenen begunstiger vond, die onzen dichter van den hem onaangenamen arbeid in eenen apothekerswinkel ontsloeg, en in staat stelde, op de Hoogeschool te *Utrecht* de waardigheid van Doctor in de geneeskunde te verwerven. Dezelfde edelmoedige beschermer verschafte hem niet lang daarna eenen vrij aanzienlijken post bij de Secretarie der Admiraliteit te *Rotterdam*. Hierop trad ANTONIDES, van allen kommer voor zijn bestaan ontheven, in 1678 in het huwelijk, doch overleed reeds in 1684, oud in roem, maar jong aan verwachting. Mogt hij ook nog na 1671 door zijnen heerlijken dichterlijken brief aan OUDAEN over den *Oorsprong van 's lands ongevallen*, en door zijnen verheven treurzang *Op d'aenkomst*

in 't vaderlant van het lijk van wijlen den Ed. Manhaften Heere Michaël de Ruiter, schitterenden roem inoogsten, echter bleef de *Ystroom*, hoezeer hier en daar even als zijne andere gedichten door gezwollenheid en valsch vernuft ontsierd, zijn meesterstuk, vol van fraaije beelden en dichtertelijke schilderingen in deftige, rollende en stevige vers-maat. Hoe levendig is onder anderen in het eerste boek de beschrijving der gebouwen langs het *IJ*; hoe fraai verheerlijkt hij in het tweede boek de *Nederlandsche* scheepvaart, wanneer hij den geest van ATABALIBA op het strand van *Peru* doet opdagen; hoe natuurlijk en levendig is in het vierde boek zijne beschrijving der *Waterlandsche* dorpen; en zelfs hoe vele fraaiheden bezit niet zijn derde boek, welks vinding voor het overige zoo zeer tegen den gekuischten smaak aandruischt, wanneer hij ons bij de gulden bruiloft van THETIS en PELEUS de Stroomgoden rondom den disch in naijver ontstoken voorstelt?— Wél was zijn vroegtijdige dood betreurenswaardig! Met hem werd het tijdperk van den bloei der vaderlandsche dichtkunst besloten: want hoezeer in de eerste gedichten (*Duitsche Lier*) van den beroemden plaat-etser JAN LUIKEN (in 1649 te *Amsterdam* geboren en in 1712 aldaar overleden) eene ongedwongen bevaligheid, losse zwier en levendige verbeeldingskracht heerscht; spoedig verliet deze dichter, wiens waarlijk edel* gemoed tot dweepzucht overhelde, het ingeslagen spoor, en in zijne latere stichtelijke gedichten zal men te vergeefs de verdiensten zijner vroegere liederen zoeken. Gedoogde zulks ons bestek, dán zouden de deftige, sierlijke en als staatsman miskende PIETER DE GROOT (1615—1678), de gemoedelijke en ook als schilder beroemde HEIMAN DULLAERT (1636—1684), de geleerde en vooral als redenaar bekende PETRUS FRANCIUS (1645—1704) en de zangerige, tevens in de krijgsdienst onvermoeide JOAN VAN BROEKHUIZEN (1649—1707) eene waardige plaats na de behandelde dichters verdienen; terwijl ook JACOB VAN SEVECOTE, JOAN DE BRUNE, JAN VAN DER VEEN, JOHAN *Vrijheer van* PAPPENRODE, JAN SIX, JAN HARMENSZ. KRULL, SAMUËL INGEN, JACOB VAN DEN BURG, HIERONIMUS SWEERS, JAN VAN SOMEREN, SAMUËL HOOGSTRATEN, ANDRIES PELS, THOMAS ARENTS, JOAN PLUYMER, ARNOLD MOONEN, LAMBERT en GOVERT BIDLOO, PIETER VERHOEK, WILLEM FOCQUENBROCH, DIEDERIK BUISERO, KATHARINA LESKAILJE, LAURENS BAKE, AERNOUD VAN OVERBEKE, JAN DE

REGT, KASPER en JOANNES BRANDT en vele anderen, hoezeer veel minder uitstekend dan de behandelde dichters, onzer aandacht niet zouden mogen ontgaan.

b. Proza-schrijvers.

Kwam de eerste plaats onder onze dichters in dit tijdperk toe aan PIETER CORNELISZOOM HOOFT; ook als proza-schrijver verdient hij het eerst onze opmerking. In rijper jaren wijdde hij zijne vrijë uren bijna geheel aan het beoefenen en te boek stellen der geschiedenis, tot welk laatste hij zich onder anderen door eene twee-en-veertig maal herhaalde lezing van TACITUS (van wiens werken hij later ook eene geheel eigenaardige vertaling gaf) had voorbereid. Hij wist zich dan ook de levendigheid van schildering, kracht van uitdrukking en zinrijkheid van stijl van den *Romeinschen* schrijver, die de oorlogen van CIVILIS had geboekt en de zeden der *Germanen* had beschreven, en daarom juist voor HOOFT eene bijzondere waarde verwierf; eigen te maken; maar verviel daarbij tevens meermalen tot eene duisterheid veroorzakende gedrongenheid, welke des te meer bij hem uitkomt, daar hij er zich op toeleigde om niet dan zuiver *Nederlandsche* woorden te gebruiken: Zijne eerste proeve was het *Leven van Henrik den Grooten*, die in HOOFT eenen waardigen en keurigen geschiedschrijver zijner groote daden vond. Dit in 1626 verschenen werk werd door GROTIUS, toenmaals afgezant van CHRISTINA aan het Hof van LODEWIJK XIII, aan dezen monarch aangeboden, en met het kruis van *St. Michiel*, eenen gouden keten en brieven van adel door HENDRIK's zoon en opvolger erkend. Naar het voorbeeld der *Grieken* en *Latijnen* blijft ook in dit werk niet altijd de schrijver spreken, maar voert hij zijne personaadjen als redenaars op; in de raadsvergaderingen uiten zij hunne meeningen, — op het slagveld moedigen zij hunne troepen aan, — overal gaat het verhaal in handeling over, en de lezer wordt aanschouwer der gebeurtenissen, welke zich onder zijne oogen schijnen te ontwikkelen. Vooral is het tafereel van den *St. Bartholomaeus-nacht*, door de levendigheid van schildering, als eene der fraaiste proeven van wegslependen geschiedkundigen stijl aan te merken. Minder volledig was HOOFT's hierop volgende beschrijving van de *Rampzaaligheden der verheffinge van den huize Medicis* (1618).

Het toppunt van zijnen roem als geschiedschrijver bereikte hij door zijne onsterfelijke *Nederlandsche Historiën*, welke hij van 1555 tot 1587 voortzette. Negentien jaren besteedde hij hieraan bijna zonder tusschenpoozen: over de oorlogszaken raadpleegde hij den krijgskundigen WIJTS, over de staathandelingen zijnen vriend HUYGENS en de Raadsheeren VAN DEN HOONAERT, SCHOKKE en STAEKMANS. Aldus werd dit werk geboren, hetwelk door bondigheid, merg van zaken, wijsgeerigen blik, onpartijdige waardering van oorzaken en handelingen, zuivere taal, deftigheid en zinrijkheid van voordragt uitmunt; maar tevens soms door al te groote beknoptheid en taalzifting niet vrij is van vermoeijende duisterheid en gezochtheid van voorstelling en uitdrukking. Heerlijk is de *Inleiding*, *de moord van Naarden*, *het ontzet van Leiden*, *de intogt van Don Jan te Brussel*, *de Spaansche en Fransche furie te Antwerpen*, *de vernieling van Parma's brug beneden die stad*, enz.; de karakterschetsen der handelende personaadjen zijn meestal even krachtig, als waar en volledig. Ook in den *briefstijl* onderscheidde zich HOOFT, en de bestaande verzameling zijner staatkundige en letterkundige brieven bevat uitstekende proeven van wijsgeerig doorzigt, van edele verdraagzaamheid en van volledige klaarheid in de voorstelling der feiten en onderwerpen; in zijne brieven aan TESSELSCHADE en andere letterkundige vrienden gaat de sierlijke zoetvloeiendheid van stijl echter vaak in te weelderige bloemrijkheid over.

Ook VONDEL en CATS verdienen als proza-schrijvers grooten lof. — De proza-stijl van VONDEL, wiens *Aenleidinge der Nederduitsche dichtkunste* nog tegenwoordig de vraagbaak van vele dichters blijft, is deftig en vol mannelijke kracht. De ongebonden stijl van CATS, die meest al zijne gedichten van inleidingen, nareden en aanmerkingen deed vergezeld gaan, onderscheidt zich door duidelijkheid, gemakkelijheid en bevalligheid.

Naast HOOFT komt echter als proza-schrijver het eerst in aanmerking de reeds als dichter genoemde GERARD BRANDT, wiens lijkrede op HOOFT, in een-en-twintigjarigen ouderdom geschreven, vol jeugdig vuur en leven is, doch zich tevens reeds kenmerkt door de aan dezen schrijver zoo eigen welige uitvoerigheid van stijl. De gebreken van HOOFT inziende, heeft BRANDT zich meer dan eens aan het tegendeel schuldig gemaakt. Overal duidelijk, vloeiend en volledig, wordt hij soms al te wijdloopig

en door uitputting van zijn onderwerp vermoeiend. Voornamelijk is dit het geval met zijne *Historie der Reformatie* bij de vermelding der Remonstrantsche en Contra-Remonstrantsche geschillen. Veel grooter waarde heeft zijne *Levensgeschiedenis van Néerland's* grooten zeeheld, DE RUYTER, waarin zijn stijl eene hoogere vlugt neemt, en bij groote uitvoerigheid toch bij voortdoring boeit. Ook zijne *Levens van Vondel* en *Hooft*, zijne *Historie van Enkhuizen* en andere geschiedkundige werken hebben aanspraken op grooten lof. Zijn voetspoor werd niet ongelukkig gevolgd door zijne drie, mede voor den kansel opgeleide zonen, KASPAR GERARD en JOANNES, maar vooral door den eersten, wiens *Leven van HUGO DE GROOT* (later door A. VAN CATTENBURCH voltooid) door netheid, kracht, deftigheid en gepaste levendigheid van taal en uitdrukking uitmunt. — Grooter lof komt evenwel toe aan den een tijd lang weinig bekenden WILLEM SWINNAS, in 1672 te Brielle als geneesheer overleden, die met al het vuur maar ook met al de gebreken der jeugd den roemrijken *tweeden Engelschen zee-oorlog* beschreef: hij is meer lofredenaar dan geschiedschrijver; echter verdient zijn beknopt, maar zaakrijk werkje groote onderscheiding. — Treurig steekt de anders zoo bekwame PIETER VALKENIER ten aanzien van stijl en taal bij hem af: diens in 1675 verschenen *Verwert Europa*, eene uitvoerige geschiedenis van de merkwaardige jaren van 1672 tot 1674, wemelt van vreemde spraakwendingen en basterdwoorden, waardoor het voor den lezer meermalen niet alleen stootend, maar tevens bijna onverstaanbaar wordt. Nog minder waarde hebben MONTANUS, THIJSIUS, VELIUS, VAN DER SANDE en COMMELIN, en alleen als vlijtig verzamelaar bekleedt LIEUWE VAN AITZEMA (in 1621 te Dokkum geboren) eene eerste plaats onder onze geschiedschrijvers: zijn *Herstelde Leeuw* of *Discours op 't gepasseerde in 1650 en 1651*, en vooral zijne *Saken van Staat en Oorlog in ende omtrent de Vereenigde Nederlanden* (1621—1668), door C. VAN DER BOSCH (*Sylvius*) en anderen tot 1697 vervolgd, vormen, zoo door het gewigt der stukken als door de waarheidsliefde en onpartijdigheid des schrijvers, eene kostbare verzameling van bouwstoffen voor de geschiedenis van het vaderland.

Na de vermelding dezer geschiedschrijvers komt eene eerste plaats toe aan het merkwaardig gewrocht van den bevalligen

minnedichter VAN HEEMSKERK. Met oogmerk om de beoefening der geschiedenis van ons vaderland en de kennis van de zeden en gewoonten onzer vaderen ook voor anderen dan geleerden behaaglijk te maken, schreef hij zijne *Batavische Arcadia*, welke uit hoofde van den vorm als eene eerste proeve van den roman in ons vaderland kan worden aangemerkt. SANNAZABIO in *Italië*, PHILIP SIDNEY in *Engeland* hadden reeds vóór hem in hunne *Arcadia's* de kozerij der min in de vaak gekunstelde eenvoudigheid van het herders-leven gehuld; maar HEEMSKERK verbond hiermede het eerst eenig wetenschappelijk doel, en verwierf door zijn werk zoo grooten roem, dat MATTHAEUS GARGON in zijne *Walchersche Arkadia*, CLAAS BRUIN in zijne *Zuid-Hollandsche en Kleefsche*, en anderen zijn voetspoor trachtten te volgen. De beschrijving van een speeltogtje door het *Westland* bij 's *Gravenhage* geeft VAN HEEMSKERK aanleiding om oudheid- en geschiedkunde, regtsgeleerdheid en minnekozerij in eenen gemakkelijken, vloeienden, geestigen en soms weelderigen stijl onderéén te mengen, en zoo wel met bevallige minneliederden als met krachtige zegezangen af te wisselen. In 1637 voor het eerst uitgegeven, beleefde de *Batavische Arcadia* tot zeven drukken, en wordt nog tegenwoordig, zoo wel om den stijl als om den schat van wetenswaardige bijzonderheden, op hoogen prijs gesteld.

Door geestigheid onderscheidde zich ook in dit tijdperk de *Comoedia Vetus* of het *Bootsmanspraatje* van WILLEM MEERMAN, dat in 1612 het licht zag, en ook voor de taalkunde van veel belang is; alsmede het aardig en bevallig werk van JOHAN DE BRUNE DE JONGE, getiteld: *Wetsteen der vernuften, oft bequaam middel om van alle voorvallende zaken aardiglijk te leeren redeneren*. De stijl van dit werk, dat eerst in 1644 in het licht verscheen, is doorgaans sierlijk en levendig, en draagt even als de inhoud blijken van het vernuft, den goeden smaak en de belezenheid des vervaardigers. Min kiesch, doch niet minder geestig is het nagelaten werk van den als dichter door ons geroemden geneesheer DANIEL JONCTIJS, getiteld: *Tooneel der Jalouzijzen*, waarin van al, wat ooit door en over, voor en tegen vrouwen geschreven werd, gewag gemaakt wordt.

Onder de schrijvers, die meer uitsluitend deze of gene wetenschap in de *Nederlandsche* taal behandelden, vestigt onze aandacht zich vooral op den geleerden wis- en bouwkunstenaar

SIMON STEVIN uit *Brugge*, leermeester van Prins MAURITS, en door dezen tot Kwartiermeester-Generaal der Staatsche legers verheven; in alle takken der wis- en werktuigkunde ervaren, vond hij den eertijds zoo beroemden zeilwagen uit, en schreef verscheidene werken, die wel ten aanzien van den stijl geene bijzondere waarde hebben, maar als eene eerste poging om wetenschappelijke onderwerpen in de landtaal te behandelen grooten lof verdienen. Zijne *Havenwinding*, *Legermeting* en vooral zijne *Wisconstige Gedachtenissen* (1605) en *Burgherlicke Stoffen* waren kostbare bijdragen tot bevordering der wiskunstige wetenschappen in ons vaderland. — In de tweede plaats moet de onvergelijkelijke HUGO DE GROOT genoemd worden, welke in zijne voortreffelijke *Inleiding tot de Hollandsche rechtsgeleerdheid* een uitmuntend voorbeeld van eenen eenvoudigen, deftigen en bondigen stijl voor leerstellige werken leverde. — Grooten roem verwierven ook de dichter JOACHIM OUDAEN door zijne *Roomsche Mogendheid*, eene beschrijving van de heerschappij der Romeinen hier te lande; JOHAN VAN BEVERWIJCK (in 1594 te *Dordrecht* geboren) door zijne geneeskundige werken, met name door den *Schat der Gesontheit* en dien der *Ongesontheit*; JOHAN VAN PAFFENBODE door zijn *der Grieken en Romeynen Krijgshandel*, en de Burgemeester van *Amsterdam*, NICOLAES WITSEN, door zijn *Aeloude en Hedendaegsche Scheepsbouw en Bestier* (1671). — Geen geringeren lof oogstte deze laatste in door zijn eerst in de volgende eeuw verschenen aardrijkskundig werk over *Noord- en Oost-Tartaryen*, en door zijne ondersteuning van den geleerden schilder CORNELIS DE BRUIN, die in het laatst der 17de en het begin der volgende eeuw vijf-en-twintig jaren met reizen door *Oostelijk Europa* en *Asië* doorbragt, en in zijne werken eenen rijken schat van naauwkeurige opmerkingen en afbeeldingen naliet. Niet minder bekend werden de insgelijks zoo voortreffelijke reisbeschrijvingen van den waarschijnlijk op *Madagaskar* vermoorden JOHAN NIEUWHOF, die omtrent *China*, *Brazilië* en *Batavia* veel wetenswaardigs te boek stelde. — Zelf geen reiziger, maar ijverig verzamelaar was OLFERT DAPPER, die de berigten van NIEUWHOF wegens *China* aanvulde, en van 1661 tot 1680 eene reeks van werken over de aardrijkskunde in het licht gaf. — Grooten naam verwierven insgelijks de predikant BALDAEUS wegens zijne berigten omtrent *Ceylon*; WOUTER SCHOUTEN door

de beschrijving zijner reis naar *Malabaar, Koromandel, Bengalen, Ceilon, Java* en de *Molukken*, en WILLEM BOSMAN door zijn werk over de *Guineesche goud-, tand- en slavenkust*. — Mogten de ELZEVIERs door hunne nette, fraaije en bij uitstek naauwkeurige drukken duurzamen roem inoogsten; niet minder deed zulks de geleerde boekdrukker BLAEU, leerling en vriend van den vermaarden Deenschen sterrekundige TYCHO DE BRAHE, door zijne kaarten en globes en door zijn *Atlas Major*, welke in 1622 in het licht verscheen.

Hetgeen gewoonlijk in eenen engeren zin welsprekendheid genoemd wordt, vond in dit tijdperk onder ons zeer weinig beoefenaars; zelfs in de kanselwelsprekendheid werd het in ons vaderland tot geene loffelijke hoogte gebragt. Te meer opmerking verdient daarom het *Pleidooi* van Mr. SIMON VAN MIDDELGEEST voor PIETER DE GROOT, die van landverraad beschuldigd werd; deze in meer dan één opzigt meesterlijke pleitrede, welke in eenen deftigen en levendigen stijl vele trekken van echt mannelijke welsprekendheid bevat, wordt echter door eene menigte van basterdwoorden en vreemde zegswijzen ontluisterd. Als kerkelijke redenaars muntten vooral uit de beroemde dichter VOLLENHOVE, de drie zonen van GERARD BRANDT en de in later leeftijd als taalgeleerde meer bekende ARNOLD MOONEN; terwijl de beroemde Hoogleeraar FRANCIS in het laatst dezer eeuw het deerlijk verval, waartoe de kerkelijke welsprekendheid vervallen was, naar vermogen trachtte te keeren, door eene keurige en deftige vertaling van de redevoering van GREGORIUS NAZIANZENUS, een *Grieksch* Kerkvader der 14de eeuw, over de *Mededeelzaamheid* te leveren. — Omtrent de *Nederlandsche* taal zelve verwierven zich in dit tijdperk groote verdiensten: ABRAHAM VAN DER MIJLE, een geleerd predikant (in 1558 te 's *Heerenberg* geboren en in 1637 te *Dordrecht* overleden), die zijne nasporingen evenwel in het *Latijn* te boek stelde; CHRISTIAAN VAN HEULE, die reeds in 1626 eene niet onverdienstelijke *Nederduitsche Grammatica ofte Spraekunst* in het licht gaf; PETRUS MONTANUS door zijn *Berigt van eene nieuwe konst, genaemd de Spraekkonst* (1635); JOHAN HOFMAN door zijnen *Nederlandschen Woordenschat*, later door LODEWIJK MEIJER aanmerkelijk vermeerderd, en WIGARTUS Á WINSCHOTEN door zijnen *Seeman*, onder welken titel hij in 1681 eene verzameling van tot de zeevaart behoorende kunst- en

spreekwoorden met verklaring uitgaf. Ook de *Taalkundige waarnemingen* van den onsterfelijken HOOFT, eerst door HOOGSTRATEN, later door TEN KATE uitgegeven, mogen niet met stilzwijgen worden voorbijgegaan.

DERDE TIJDPERK.

1700 — 1795.

**Matheid en weder-opluiding der Nederlandsche
letterkunde.**

Nederland, het toevlugts-oord van staatkundige en godsdienstige ballingen uit alle landen van *Europa*, de bakerinat van de gewigtigste geschriften dier tijden over godsdienst en staatsregt, de ziel van den wereldhandel, ondervond natuurlijk van dit alles eenen nadeeligen invloed op dicht- en letterkunst. Het ontbrak bij toenemende rijkdom en weelde spoedig niet zoo zeer aan ijverige beschermers en beoefenaars der fraaije letteren, als aan oorspronkelijke vernuften; terwijl het voor belanghebbenden zoo uitgebreide, voor de toeschouwers zoo dorre veld der twistschriften spoedig alle dichtelijke geestverheffing tegenwerkte, en de door *Frankrijk's* meestal zeer beschaafde uitgewekenen verspreide roem van CORNEILLE, RACINE, MOLIÈRE, BOILEAU enz. eene zucht tot navolging opwekte, die het stoute, oorspronkelijk en echt dichtelijke der vroegere dichters en het zinrijke en deftige onzer proza-schrijvers in het begin der achttiende eeuw deden verloren gaan. Wél vormden zich allengs verschillende genootschappen, die zich vooral op het behoud van eene zuivere taal toeleghden; maar spoedig ontaardden hunne pogingen in eene buitensporige vitzucht, welke alle kracht en zwier uitdoofde, om er eene een-toonige gelijkmatigheid en onbehaaglijke gladheid voor in de plaats te stellen, waardoor onze moedertaal verarmd, geenszins verrijkt werd. Wij moeten echter hierbij in aanmerking nemen, dat ook in het overig *Europa* de vooral door uitputting algemeene zucht naar rust in de eerste helft der achttiende eeuw geenszins

voordeelig op den bloei der letterkunde werkte; begonnen toch in *Frankrijk* al VOLTAIRE en ROUSSEAU te schitteren, *Groot-Britanje* bezat geenen SHAKSPERE noch MILTON, *Spanje* en *Portugal* geenen CERVANTES noch CAMOËNS, *Italië* geenen TASSO meer, en *Duitschland* kon nog op geenen LESSING, KLOPSTOCK, GOETHE of SCHILLER bogen. Het verval onzer letterkunde was ook geenszins plotseling, en niettegenstaande het toenemend gebrek aan oorspronkelijkheid en kracht in het begin der achttiende eeuw, ontbrak het ons niet geheel aan verdienstelijke schrijvers en dichters; terwijl wij reeds omtrent het midden dier eeuw weder merkelijken vooruitgang bespeuren.

a. Dichters.

De gewigtige gebeurtenissen in het laatst der zeventiende eeuw, waardoor het bestaan van ons vaderland op nieuw bedreigd werd, maar die met de verheffing van WILLEM III op den *Britschen* troon eindigden, bezielde LUCAS ROTGANS met dichterlijken gloed. Even als BROEKHUIZEN eerst in krijgsdienst, legde hij reeds in negen-en-twintigjarigen ouderdom (in 1674) de wapenen neder, en sleet zijne dagen op een landgoed aan de boorden van de *Vecht*, *Kromwijk* genoemd, waar hij in 1710 aan de kinderziekte overleed. Hij poogde den hooggeschatten WILLEM III in een heldendicht te verheerlijken: het was echter niet wel mogelijk, eenen tijdgenoot in het luchtig nevelgewaad der fabel voor te stellen, waarin de held van een *episch* gedicht noodwendig gehuld moet zijn. De *Willem III* van ROTGANS heeft desniettemin gegronder aanspraken op onderscheiding, dan hieraan tot nog toe te beurt viel; het geheele dichtstuk openbaart eene zeldzame bekwaamheid in vinding, stijl en versmaat. Het is geene bloot berijmde levensbeschrijving, gelijk zoo vele volgende zoogenoemde heldendichten dezer eeuw: het is een wezentlijk gedicht, vol fraaije gedachten en voorstellingen; maar heeft het gebrek van de zinnebeeldige wezens der fabelleer aan Christelijke voorstellingen te paren, zoodat de godheden van den *Olympus* beurtelings met den aartsengel MICHAËL voorkomen. Het hoofdonderwerp, de bevrijding van *Engeland* door WILLEM III, is voor het overige meesterlijk en naar de regelen van het heldendicht behandeld; een vervolg, dat ons tot aan de erkenning

van Koning WILLEM III, door LODEWIJK XIV voert, is zwakker en over het geheel minder verdienstelijk. Behalve dit heldendicht vervaardigde ROTGANS ook twee treurspelen *Eneas en Turnus* en *Scylla*, welke zich langen tijd op het *Amsterdamsch* tooneel hebben staande gehouden, en geheel naar de regelen der *Fransche* tooneelpoëzij waren ingerigt. Groote verdiensten had ook zijne boertige beschrijving eener *Boerenkermis*, welke hoezeer op vele plaatsen ten hoogste ongekuischt, door waarheid en levendigheid van schildering uitmunt. — In geheel andere dichtsoorten, vlugtige poëzij en dichterlijke overpeinzing, verwierf ELIZABETH HOOFMAN, eenen grooten naam. Deze uitstekende vrouw, in 1664 te *Haarlem* uit vermogende ouders geboren, werd het slagtoffer van de spilzucht en van den dwazen hoogmoed haars echtgenoots PIETER KOOLAERT, zoodat zij in zes-en-vijftigjarigen ouderdom met hem naar *Kassel* moest vertrekken, waar hij van den Landgraaf den post van *Commercie-directeur* verkregen had; doch na zijnen dood werd zij spoedig door den Landgraaf vergeten, en stierf, twee-en-zeventig jaren oud, te *Kassel* in bijna volslagen armoede. Nogtans was zij steeds de hartelijkste liefde voor den bewerker harer rampspoeden blijven koesteren, en wist zij hare smart door dichterlijke ontboezemingen, vol verheven gevoel en treffende verbeeldingskracht, in *Latijnsche* en *Nederlandsche* taal te lenigen. Haar *Schouwburg der Verwoesting*, waardoor zij de onbestendigheid van al het ondermaansche wilde voorstellen, wordt als onvergelykelyk stout, verheven en ontroerend geroemd. Hare vlugtige gelegenheidsgedichten kunnen als voorbeelden van zeldzame sierlykheid, keurigen smaak en bevalligen toon worden aangehaald. — De laatste dichter der zeventiende eeuw, welke hier in aanmerking dient te komen, was JOAN BAPTISTA WELLEKENS. In 1658 te *Aalst* geboren, werd hij reeds in zijne kindschheid naar *Amsterdam* gezonden; aldaar verwisselde hij het ambacht van goudsmid met de schilderkunst, en reisde vervolgens tot volmaking van zijn kunstvermogen naar *Italië*, waar hij zich echter meer uitsluitend op de poëzij, en wel op den *Herderszang* toeleigde. Niettegenstaande zijn ziekelijk gestel bragt hij het tot den ouderdom van 68 jaren, toen hij in 1726 te *Amsterdam* overleed. Steeds in naauwe betrekking met zijnen mede niet onverdienstelijken kunstvriend PIETER VLAMING, gaf hij met dezen een bundel in het licht (1711) onder den titel

van *Dichllievende Uitspanningen*. Na zijnen dood verschenen meest door de zorg zijner dochter, nog drie andere verzamelingen zijner gemengde dichtstukken in druk. Hij legde zich, behalve op den herderszang, ook op het visschers- en jagerslied toe, en verwierf hierin grooten lof, hoezeer al zijne dichtstukken het gekunstelde van den toen in *Italië* en elders heerschenden smaak verraden. — Boven beiden verheft zich de beroemde landman HUBERT CORNELISZOOM POOT, die in 1689 te *Abswout* bij *Delft* geboren, ten jare 1733 in laatstgemelde stad overleed. In eene dorpsschool onderwezen en voor den boerenstand bestemd, wist hij echter door onvermoeide oefening zijn natuurlijk kunstvermogen zoo zeer te beschaven en te veredelen, dat hij door erkende kunstregters voor den gelukkigen navolger van *Muiden's* Drossaard in het minnedicht gehouden, en in het huisselijk en landelijk dicht welligt door niemand overtroffen werd. Al zijne werken dragen over het geheel blijken van oorspronkelijk dichtvermogen en prijzen zich door keurigheid, deftigheid en dichterlijken zwier van uitdrukking grootelijks aan: bijzonder muntte hij uit in het zachte, bevallige, losse en geestige, waarvan zijne *Maen bij Endymion*, *Wachter*, *Herdenking*, *Uchtendstond*, *Zomersche avond*, *Minverlangen*, *Akkerleven*, *Vrolijk leven*, *Rijke armoede*, *Arme rijkdom*, *Nagedachtenis over het afsterven mijner moeder*, zijn zwanenzang *op den dood van zijn dochtertje* en vele andere gedichten tot onwraakbare bewijzen strekken. Ook POOT is echter nu en dan met de zucht tot woordspelingen en valsch vernuft besmet; welligt een gevolg eener overdreven beoefening der werken van HOOFT, VONDEL en ANTONIDES, waaruit hij veel voortreffelijks, maar tevens iets gekunstelds ontleende. — Terwijl in het begin der achttiende eeuw het *Amsterdamsch* Tooneel meer en meer *Fransche* vormen en vertalingen aannam, verscheen bij ons een oorspronkelijk blijspeldichter, die bij meerdere vorming *Nederland's* MOLIÈRE had kunnen worden, maar wegens platheid van uitdrukking en gebrekkelijkheid van zamenvlechting een dichter van den tweeden rang bleef. PIETER LANGENDIJK, in 1683 te *Haarlem* geboren en aldaar in 1756 overleden, had zoo wel in zijne jeugd als later met vele wederwaardigheden te worstelen, totdat hij in zes- en-zestigjarigen ouderdom door de regering zijner geboortestad als historie-schrijver werd aangesteld. Reeds op zijn zestiende jaar dichtte hij den *Don Quichot op de bruiloft van Camacho*,

welk blijspel somtijds nog vertoond wordt; vervolgens vierde hij zijnen luimigen geest den teugel in de meer waarde bezittende *Wiskunstenars of het gevugte Juffertje*, *Quincampoix* en *Arlequin Windhandelaar*, *het Wederzijdsch Huwelijksbedrog* en *Krelis Louwen*, waarin hij de haarkloverijën over het stelsel van NEWTON, den zoo beruchten actiehandel van LAW, de dwaze zucht om zich boven zijnen stand te verheffen, eer en titels te verwerven op het levendigst hekelde: in zijne *Xantippe* stelde hij niet onaardig het hatelijk karakter eener helleveeg ten toon. In zijne vrij bevallige en levendige *Herders-*, *Visschers-* en *Veldzangen* zondigt LANGENDIJK minder tegen den gekuischten smaak, dan in zijne blijspelen en puntdichten; in zijne meer deftige gedichten als: *Levensloop der Aartsvaderen*, *de Graven van Holland in jaardichten* en *het Leven van Willem I in jaarzangen*, is hij vaak flauw, ja zielloos, somtijds niet meer dan berijmer. — Boven een aantal middelmatige kunstgenooten schitterde in deze tijd *Vlaardingen's* vermaarde dichter ARNOLD HOOGVLIET met verdienden luister. In 1687 geboren, mogt hij geene geletterde opvoeding genieten; maar hij besloot dit gebrek door eigen oefening te herstellen, en rustte niet alvorens hij zich de kennis der *Latijnsche* taal had eigen gemaakt. Te *Dordrecht* als boekhouder wonende, begon hij weldra zich in de poëzij te vormen door eene dichtertelijke overzetting der *Feestdagen (Fasti)* van OVIDIUS, waarmede hij wel grooten roem, maar geenszins ruimer bestaan verwierf; in zijne verwachtingen op eene meer gunstige betrekking te leur gesteld, werd hij in zijne geboortestad goud- en zitver-kashouder, en stierf aldaar in 1763. Toen hij bij zijns vaders ziekbed eenige stukken zijner vertaling van OVIDIUS voorlas, uitte deze den wensch, «dat hij liever den eenigen God dan het Heidensch bijgeloof mogt bezingen.» Deze begeerte werd voor HOOGVLIET een bevel, en besliste tevens de rigting, welke de *Nederlandsche* poëzij in de achttiende eeuw zou nemen, daar velen als om strijd het door hem ingeslagen en met oordeel betreden spoor volgden. Het dichtstuk, waaraan hij vooral zijnen roem te danken had, was de hierop in het licht verschenen *Abraham de Aartsvader*. Dit nog veel gelezen werk, rijk in schitterende beschrijvingen, en in krachtige en welluidende vers-maat vevat, is wel geen episch dicht in den waren zin, maar een lang en treffend verhaal, in den toon van het heldendicht, van het leven,

de opofferingen en aanvechtingen van den vader der geloovigen. Het is eene grootsche afbeelding van de gebeurtenissen, waarmede de openbaring van JEHOVAH gepaard ging, telkens nog opgeluisterd door aangename of treffende invlechtingen, in deftig verheven stijl; maar zonder die eenheid van handeling, welke het episch dicht kenmerkt, zonder het geniale van MILTON of KLOPSTOCK. In de drie eerste zangen is de meeste eigen (doch weinig geslaagde) vinding; de overige volgen het in *Genesis* aangewezen spoor. Allen munten uit door fraaiheid van beschrijving; opmerking verdient vooral de geboorte van ISAÄK, de verwoesting van *Gomorrha*, en in den tienden zang de gedurige strijd in het hart van ABRAHAM tusschen kinderliefde en gehoorzaamheid aan God. Onze godsdienstige voorouders, ten hoogste ingenomen met deze meesterlijke voorstelling van den aartsvader, zagen op de vele gebreken met een te verschoonend oog neder, en weldra werd ons land met eene menigte zoogenoemde heldendichten overstroomd, die, op enkele uitzonderingen na, alle beneden het middelmatige waren. Ook HOOGVLIET's hofdicht *Zijdebalen*, zijne *Eerekroon voor Vlaerdingen* en andere zijner *Mengeldichten* verdienen onderscheiding; in het algemeen getuigen zijne kunstgewrochten van eene levendige verbeeldingskracht, en van eene vloeiende, gemakkelijke, schoon veelal weinig krachtige dichtader.— In het treurspel verwierf JAN DE MARRE algemeenen bijval: zijne *Jacoba van Beijeren*, welke in 1763 het eerst vertoond werd, wordt nog heden met genoegen aanschouwd; het is geheel in den *Franschen* smaak, doch munt tevens door eenen deftig verheven stijl uit, en is ver boven den door denzelfden dichter vroeger vervaardigden *Marcus Curtius* te schatten. Later schreef hij nog een zinnebeeldig spel ter viering van het eeuwgetij van den *Amsterdamschen* Schouwburg (1738), van welks bestuur hij Secretaris was. In 1696 geboren, voer hij sedert zijn twaalfde jaar ter koopvaardij, en nam niet vóór 1732 zijne rust. Maakte hij zich bij de zeevaart door zijne *Lichtende Zeefackel*, eene beschrijving van kusten, vaarwaters en banken, verdienstelijk; zijne dichterlijke beschrijving van de vestiging onzer Oost-Indische Compagnie in *Asië* (onder den titel van *Batavia*, in 6 zangen), doch vooral zijne *Hof- en Mengeldichten* zouden hem onder onze prijzenswaardige dichters doen opnemen, indien zijne *Jacoba* dit niet reeds gedaan had. Hij

overleed in 1763, en mag met regt een zwierig, kunstrijk en bevallig dichter heeten. Zijne *Batavia* maakt als ware het den overgang tusschen het beschrijvende en het heldendicht uit, en draagt den stempel der gemoedelijkheid. — Nog minder dan DE MARRE in zijne *Batavia*, was SIJBRAND FEITAMA in staat om ziel en leven aan zijne dichterlijke scheppingen en navolgingen te geven. Deze, in 1694 te *Amsterdam* geboren en in 1758 overleden, zag zich door ruime omstandigheden in de gelegenheid, zijn gansche leven aan de beoefening der fraaije letteren te wijden, nadat hij zich eerst naar den wil zijner ouders op de godgeleerdheid en vervolgens op den koophandel had toegelegd. Zijne gedichten waren echter geenszins warme uitstortingen des harten, dat behoefte gevoelt zijne bruisende aandoeningen te ontlasten; het waren nette en deftige verzen, van lettergreep tot lettergreep gepolijst, gewikt en gewogen. Hij begon met enkele oorspronkelijke stukken voor het tooneel te leveren; doch spoedig bekoorde hem de *Fransche* letterkunde zoo zeer, dat hij al zijne krachten in vertalingen verspilde. Aan zijne gepolijste en uitvoerige berijmingen van den *Telemachus* van FÉNÉLON van de *Henriade*, *Brutus* en *Alzire* van VOLTAIRE, zwaaide de tijdgenoot hoogen lof toe, schoon het niet dan flauwe kopijën van keurigen arbeid zijn. Met regt als fijn en geoeffend kunstregter geëerd, en om zijne kennis van vers-maat en taal, in welke laatste hij door LAMBERT TEN KATE onderwezen was, de vraagbaak zijner tijdgenooten, was zijn invloed even nadeelig ten opzichte der ontwikkeling van oorspronkelijke, met waar dichtvuur bezielde, vernuften, als deze ten aanzien der zuiverheid van taal wezentlijk voordeelig op den geest zijner landgenooten werkte. — Des te meer prijs moeten wij stellen op den dichterlijken arbeid van den beroemden taal- en oudheidkenner BALTHAZAR HUYDECOPER, wiens blakend dichterlijke geest zich niet binnen te enge grenzen liet besluiten, en die zoo in zijne twee treurspelen, *Arzaces* en *Achilles*, als in zijne vertalingen van HORATIUS uitmuntende proeven gaf van dichterlijke verhevenheid en diep gevoel. In 1695 te *Amsterdam* uit een der aanzienlijkste geslachten geboren, en later zelf voortreffelijk overheidspersoon (st. 1778), vervaardigde hij reeds in 1719 zijnen *Achilles*, waarin hij de regelmatigheid der *Fransche* tooneelpoëzij aan het eigenaardige van VONDEL's treurspeldicht heeft weten te paren. De tegenstelling van den

onverbiddeijken ACHILLES en den grootmoedigen PATROKLUS is uitmuntend geslaagd, en beider alleenspraken zijn toonbeelden van waar dichterlijk vernuft: geen minderen lof verdient zijn *Arzaces*. — De *Ystroom* van ANTONIDES vond, even als HOOGVLIET's *Abraham de Aartsvader*, vele en daaronder gelukkige navolgers. De *Rottestroom* van DIRK SMITS, hoezeer in eenen geheel anderen toon, was een puikdicht dezer tijden; over het geheel minder stout, krachtig en verheven, dan zoetvloeiend, bevallig, zwierig en schilderachtig, munt het uit door zachtheid, schalkheid en gevoel. In 1702 te *Rotterdam* geboren, was DIRK SMITS van jongs af, eerst ter ondersteuning van het ouderlijk huis, daarna ter verzorging van zijn eigen talrijk gezin, tot werkzaamheden verplicht, welke aan letteren en dichtkunst geheel vreemd waren: eerst na vele wederwaardigheden mogt het hem eindelijk gelukken, te *Hellevoetsluis* het geringe ambt van Commissaris ter monsterring te verwerven; later verschaft de gunst van WILLEM IV hem aldaar eene voordeelige betrekking, die hij tot zijnen dood (1752) heeft behouden. Hij wist zijn natuurlijk kunstvermogen zoo zeer te veredelen en te beschaven, dat hij zich tot een voortreffelijk dichter verhief. Zijn eerste werk, *Israëls Baalfegorsdienst of Gestrafte Wellust* (1734), is niet louter beschrijving maar tevens handeling; terwijl hij de hoofdgebreken van HOOGVLIET, gezochte persoonsverbeelding en breedvoerigheid, bijna geheel in dit bijbelsch tafereel wist te vermijden. Zijne *Mengeldichten*, maar vooral zijne liefelijke *Wiegezing*, de gemoedelijke *Lijkkrans voor mijn dochtertje*, het schalke gedichtje *op verscheidene Serafijntjes door VAN NIJMEGEN geleekend*, getuigen van zijn natuurlijk gevoel en eenvoudige verhevenheid. De *Rottestroom* (1750) zette de kroon op zijnen roem; — wie verlustigt zich niet nog heden in de zoo liefelijke beschrijving van de *Rotte* zelve, of van het ontstaan van 's dichters vaderstad; wie zou nog heden geen behagen scheppen in zijnen lofzang ter eere dier steeds bloeiender handelplaats? Gaarne vergeeft men den dichter zijne doorgaans weemoedige weekelijkheid; treft ons de stoutheid van ANTONIDES, de zangerige zoetvloeiendheid van SMITS bekoort ons.

PIETER VLAMING, MATTHAEUS GARGON, HENDRIK SCHIM, CLAAS BRUIN, PHILIP ZWEERTS, LUCAS PATER, FRANS DE HAES, JACOB SPEX en vooral LUCAS SCHERMER en JAN DE KRUYFF zouden, bij eene meer uitvoerige behandeling onzer letterkunde,

na de genoemden in aanmerking moeten komen; twerwijl ook in de werken van KATHARINA JOHANNA DE WITT, JACOB ZEEUS, JACOB TARGIER, JAN VAN BRAAM, JETSKJE REINOU VAN DER MALE, JOAN JACOB MAURITIUS, JAN STEENGRACHT, PIETER DE LA RUE, GERARD MUYSER, WILLEM VAN DER POT en zoo vele anderen, die hunne natuurlijke gaven in de alle oorspronkelijke ontwikkeling belemmerende kunstgenootschappen zagen verstikken, onder het kaf niet zelden rijpe graankorrels worden aangetroffen.

Te midden eener menigte dichters en dichtersessen van den tweeden rang, als: LUCAS TRIP, JOANNES EUSEBIUS VOET, RUTGER SCHUTTE, FRANS VAN STEENWIJK, LEONORA DE NEUFVILLE, PIETER HUYSINGA BAKKER, JACOB LUTKEMAN, JAN JACOB HARTSINCK, ANTONIJ HARTSEN, SARA MARIA VAN DER WILP, HERMANUS ASSCHENBERG, JOANNES LUBLINK DE JONGE, ERNST WILLEM HIGHT, JAN MACQUET enz., deden zich even na het midden der achttiende eeuw vijf dichters en dichtersessen kennen, die hunne onmiddellijke voorgangers zoo wel als hunne tijdgenooten verre, zeer verre achter zich lieten, en aan den schoonen tijd van HOOFT en VONDEL herinnerden. Wij bedoelen WILLEM en ONNO ZWIER VAN HAREN, LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN en haren echtgenoot NICOLAAS SIMON VAN WINTER, en JULIANA CORNELIA Baronesse DE LANNOY; wie heeft ooit hunne werken uit de hand gelegd zonder er eenen schat van levenswijsheid uit opgezameld, zonder den waren dichter uit hunne uitboezemingen geproefd te hebben, zonder diep getroffen te wezen door de verhevenheid en waarheid van hun gevoel?

WILLEM VAN HAREN, uit een beroemd oud adellijk *Friesch* geslacht gesproten, werd in 1610 geboren, en was Grietman en Ontvanger-generaal van het *Bill*. Hij had zitting in de vergadering der Algemeene Staten onzer landen, en was Gevolmagtigd Afgezant van den Staat aan het Hof des Hertogs van *Lotharingen*, toenmalig Gouverneur-Generaal der *Oostenrijksche Nederlanden*. Als regtschepen raadsman en getrouw vriend van WILLEM IV, wiens verheffing in 1747 hij krachtadig had helpen bevorderen, bezat hij meermalen eenen beslissenden invloed in staats-aangelegenheden. De voortreffelijke staatsman, wiens geest, door geleerdheid, menschenkennis en geschiedkunde versierd, aan eene levendige verbeeldingskracht een scherp oordeel en stout vernuft

paarde, openbaarde reeds in 1740 zijnen echt dichterlijken aanleg, toen hij in krachtige toonen zijne landgenooten trachtte te overtuigen, dat in staatsbeleid het nuttige nimmer van het regtvaardige mag worden gescheiden, en dat derhalve ook onze verbonden met MARIA THERESIA als heilig moesten beschouwd en nagekomen worden. Zijn *Leonidas* en zijne navolgingen van drie lierzangen van HORATIUS, tot hetzelfde einde strekkende, werden met bewondering gelezen en herlezen; als dichter verwierf hij zich echter nog grooteren roem door zijne treffende bespiegeling over het *Menschelijk Leven*. De als dichter zoo beroemde VOLTAIRE zwaaide hem de ecretitels toe van DEMOSTHENES in den raad, van PINDARUS op den *Parnassus*. Ook zijn *Lof van den Vrede* in drie zangen heeft vele verdiensten; maar bovenal moeten de *Lotgevallen van Friso, Koning der Gangariden en Prasiaten*, onze aandacht trekken. Moge toch al de vinding gezocht wezen, en missen zijne beschrijvingen somtijds plaatselijke kleur, ontegenzeggelijk schonk ons VAN HAREN het eerste ware heldendicht in onze moedertaal, dat, geheel in den smaak van de *Odyssea* van HOMERUS en den *Telemachus* van FÉNÉLON door fraaiheid van vergelijkingen, stoutheid van schildering, reinheid van zedeleer en verhevenheid van gedachten uitmunt. Wie volgt niet met klimmende belangstelling den held des gedichts, als hij, van zijne Staten aan den oever van den *Ganges* beroofd, eene wijkplaats zoekt op *Ceilon*, maar van hier verjaagd, door schipbreuk op de kusten van *Asië* geworpen wordt; als hij, bij ALEXANDER den *Macedoniër* belasterd, ook van dáár moet vlieden, eindelijk *Rome* bereikt, hier den trotschen geest van PAPIRIUS CURSOR bewondert en de kunst van regeren leert bevatten; als hij voorts, te midden van vele wederwaardigheden, door storm op *Vectis (Wight)* gevoerd, aldaar het land der *Alanen* aan de boorden van het *Vlie* als den eindpaal zijner omdoolingen leert kennen; maar vooral als hij dit land door wonderen van dapperheid van de wraak der goden verlost, en, als opperheer erkend, zijnen naam aan de bevolking dier streken schenkt? Van HAREN's tijdgenooten wisten echter zijnen arbeid niet op den waren prijs te stellen; eenerzijds kon hij bij de heerschende tweespalt dier tijden als staatsman veler haat niet ontgaan, zoodat hij na den dood der Prinses Gouvernante zelfs aan den nijd van lage vijanden ten doel stond; anderdeels bragt hiertoe het weinig gekuischte

van taal en stijl, zóó afstekend bij de keurigheid van eenen FEITAMA en diens school, het zijne bij. De beide vrij aanmerkelijk verschillende uitgaven van des dichters hand, maar beide vol eigenaardige schoonheden, te vereenigen, en wat taal en stijl betreft te beschaven, is eene taak, welke, door echte dichterhand volvoerd, rijkelijk de moeite zou beloonen. De wijsgeerige ontboezemingen van TEUPHIS, het tweegevecht tusschen DIOCAAR en SEGON, de storm op den *Atlantischen Oceaan*, de wraak der goden op BUSIRIS behooren tot de best geslaagde gedeelten. — Nog grooteren roem verdient WILLEM's broeder ONNO ZWIER VAN HAREN als uitstekend lierdichter. In den jare 1713 geboren, werd hij Grietman van *Stellingwerf-Westcinde*. Een der aanzienlijkste staatslieden van zijnen tijd, had hij zitting in de vergaaring der Algemeene Staten, als ook in den Raad van State en in de Admiraliteit van *Amsterdam*; als Gevolmagtigd Afgezant in *Zwitserland*, en als buitengewoon Ambassadeur bij de vredehandeling te *Aken* (1748), was hij den Staat van groote dienst. Sedert zijne volbragte studiën te *Franeker* en later te *Ulrecht* tot aan zijne afzondering op het vreedzame *Wolvega* (st. 1779), was zijn leven zoo rijk aan voor- als tegenspoed. Aanzienlijk van geboorte, tot den grootsten invloed en aanzien in het vaderland verheven, en echter door de bitterste huiskrakeelen vernederd, en uit snoode partijwraak tot tweemalen van huis en boekerij door brand beroofd, was zijn leven een treffend tafereel der menschelijke wisselvalligheid. Van een vlug en doordringend verstand, een scherp en welwikkend oordeel, een stalen geheugen en eene onvermoeide vlijt, konden de veelvuldige werkzaamheden zijner gewigtige betrekkingen den lust tot de wetenschappen in hem niet uitdooven. Vooral als lier- en treurspeldichter was het, dat ONNO ZWIER VAN HAREN eenen onsterfelijken naam verwierf. Zijne treurspelen *Willem de Eerste* en *Agon, Sultan van Bantam*, bezaten wezentlijke schoonheden; zijne lierzangen *de Vrijheid, Vaarwel van eenen Ouden Vader aan zijnen Zoon, de Koopman, de Staatsman, de Schimmen, de Komst van den Messias, de Koophandel, de Herschijning, de Landbouw, de Inenting* en verscheidene vertalingen overtroffen verre de gekuischte uitboezemingen zijner tijdgenooten. Niets echter doet ons zijne dichterlijke begaafdheden zoo zeer kennen, dan zijne heerlijke verzameling van vaderlandsche lierzangen, welke eerst (1769) onder den titel van *het Vaderland*,

later (1772) onder dien van de *Geusen* het licht zag. Hier is alles stout, verheven en schilderachtig; de vers-maat is soms wel wat ruw en slordig, en de taal niet zeer beschaafd, gebreken aan den arbeid van beide broeders gemeen; maar het geheel is even als de *Friso* vol schoonheden van den eersten rang. BILDERDIJK en FEITH meenden dan ook hun vaderland eene groote dienst te bewijzen, door eene meer beschaafde uitgave der *Geusen* te bezorgen; jammer slechts, dat hun de laatste veel verbeterde uitgave des dichters (1776) niet bekend was: het dichtstuk zou er veel bij hebben kunnen winnen. Beginnende met de indiening van het verzoekschrift door de Verbonden Edelen, schildert de dichter achterevolgens de aankomst en wreedheden van ALVA, de inneming van *Brielle* door de Watergeuzen, de vernieling der vloot van MEDINA-CELI en eindigt met de terugkeer van WILLEM I in ons vaderland (1572). Dit grootsch geheel is vol treffende en schitterende tafereelen, waaronder vooral uitmunten de droom van WILLEM I, waarin aan dezen de toekomstige grootheid van *Nederland* wordt geopenbaard, — het gezantschap van DE RIJK naar *Engeland*, — de schildering van de gerustheid van MEDINA aan boord van zijn admiraalschip en hare noodlottige gevolgen, — de angst van ROSEMOND gedurende de afwezigheid van haren echtgenoot DE LANGE, den fieren Watergeus. De rijke schat van merkwaardige aantekeningen aangaande de geschiedenis onzes vaderlands, door den dichter achter ieder der vier-en-twintig zangen gevoegd, doet nog gevoeliger het verlies zijner boekverzameling betreuren. Aan zijn treurspel *Agon* heeft later VAN 's GRAVENWEERT dezelfde dienst bewezen, die aan zijne *Geusen* van BILDERDIJK en FEITH te beurt viel. — Vijf jaren na OTTO ZWIER VAN HAREN zag een ander verdienstelijk schrijver het licht, wiens keurige en levendige beschrijvingen echter nog door de werken zijner echtgenoot verduisterd werden. In 1718 te *Amsterdam* geboren, wijdde NICOLAAS SIMON VAN WINTER zich aan den koophandel en aan de letteren, en overleed in 1795 te *Leiden*, na zich als stroom- en treurspel-dichter te hebben onderscheiden. Zijn eerste dichtstuk van eenig belang was *de Amstelstroom* (1755), eene schilderachtige beschrijving van de oevers dier rivier, gemengd met wijsgeerige en bevallige overpeinzingen, geheel in den smaak van SMITS. In 1769 gaf hij in den geest van den Britschen dichter THOMSON een toonbeeld van beschrijvend dicht

in zoetvloeiende versmaat uit, met name *de Jaargetijden*; later zag eene verzameling van gedichten en fabelen het licht. Zijne uitstekende gade schijnt hem met den lust tot het treurspeldicht bezielde te hebben; in 1772 verschenen zijn *Menzikoff* en *Monzongo* of *de Koninklijke Slaaf*, welk laatste als een onzer beste treurspelen nog voortdurend bijval vindt; zijn doel hierbij was, door eene schildering van de gruwzaamheden des slavenhandels, diens afschaffing te bevorderen, eene taak eerst later door WILBERFORCE met gunstigen uitslag aanvaard. — JAN PUNT en diens kunstgenoot DUIM mogten reeds in dien tijd grooten roem in de tooneelkunst verworven hebben; aan CORVER, waardig voorganger van TALMA, en vormervan WATTIER-ZIESENIS, was het voorbehouden door kleeding, gebaren en uitdrukking den gloed der waarheid in de voorstelling te doen uitkomen. Geen wonder dus, dat de bijzonder voor dien tijd zoo uitstekende werken van VAN WINTER, maar vooral die van zijne echtgenoot LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN, bij eene zoo treffende opvoering algemeenen bijval verwierven. Hare *Maria van Bourgondië*, het *Beleg en Ontzet van Leiden*, *Gelonide* en *Jacob Simonszoon de Rijk* bleven met den *Monzongo* langen tijd de lievelingsstukken van het publiek. Zij was in 1722 te *Amsterdam* geboren, kwam door haren neef FRANS DE HAES met de beste dichters van dien tijd in kennis, en wist vooral door eene dagelijksche beoefening van VONDEL, CATS en DE DECKER haren natuurlijken aanleg tot de dichtkunst te ontwikkelen en te volmaken. De kunde en het geoefend oordeel van haren echtgenoot kwamen haar hierbij uitmuntend te stade. Na reeds in 1745 eene proeve in het treurspeldicht, *Artemine*, geleverd te hebben, gaf zij in 1763 haar voortreffelijk leerdicht, *het Nut der Tegenspoeden*, in het licht. Vijf jaren later verscheen een beschrijvend heldendicht in twaalf zangen, *David*; een werk vol levendige tafereelen, zoetvloeiend van stijl, en in een waas van zachtheid en bevalligheid gehuld, 't welk het gemis van kracht vergeten doet. Het bezoek van SAUL bij de tooveres te *Endor*, en het tafereel der vriendschap tusschen JONATHAN en DAVID boeijen vooral de aandacht. Naar de uitspraak van bevoegde kunstregters werd evenwel dit gedicht overtroffen door haren *Germanicus*, welke in 1779 het licht zag. De dichteres schildert hier, hoe deze jeugdige *Romeinsche* held, overwinnaar der *Germaansche* volksstammen, ook hun weldoener en vader werd:

de vier-en-twintig zangen zijn elk in het bijzonder wel-geslaagd te noemen; vooral echter bewondert men de schildering van GERMANICUS in het *Teutoburgerwoud*, den vredezing der vrouwen, en de schipbreuk van GERMANICUS. Handeling en versiering zijn in dit gedicht natuurlijk zamengevlochten, de karakters zijn goed geteekend en uitmuntend volgehouden, de geest van het geheel is edel en verheven, de strekking rein zedelijk, de tafereelen zijn waar en schilderachtig, de juistheid in voorstelling van zeden, gebruiken, godsdienst en plaatselijke eigenaardigheden doet de kundigheden dezer dichteres hoogschatten, en de stijl van het werk is zoo keurig, dat zij wel eens de *Nederlandsche RACINE* genoemd is. Met regt kan men zeggen, dat LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN (st. 1789) door hare gedichten en den invloed, hierdoor op de vorming van hare meer jeugdige tijdgenooten uitgeoefend, wezentlijke aanspraken heeft op de erkentelijkheid van haar vaderland. In het treurspeldicht werd zij echter volgens sommigen nog overtroffen door de uitmuntende lierdichteres JULIANA CORNELIA BARONNESSE DE LANNOY, die, in 1738 te *Breda* geboren en in 1782 te *Geertruidenberg* overleden, met den jeugdigen BILDERDIJK om den eerepalm streed in den lof van de *Ware Liefde tot het Vaderland*, en nog kort vóór haren dood dien ook aan FEITH met haren *Karel de vijfde aan Filips den tweeden* betwistte. Zij vormde zich grootendeels zelve, en deed in haren dichterlijken arbeid hare geschiktheid zoo wel voor het luimige en geestige als voor het deftige en verhevene, bijzonder voor den stouten en vurigen toon van het lierdicht, op het heerlijkst uitkomen. Hare treurspelen *Leo de Groot* (1767), *het beleg van Haarlem* (1770), *Cleopatra* (1776), — haar hekel-dicht *het Gastmaal*, — hare lierzangen *de lof der Heeren van der Does, van der Werf en van Hout, de ware Liefde tot het Vaderland, Lierzang voor 's Lands verdedigers ter gelegenheid van den zeeslag bij Doggersbank, de Lof der Dankbaarheid, de heilzame Invloed van de Dichtkunst op de Godsdienst* zijn duurzame sieraden van onzen letterschat. — Geen wonder, dat bij zulke uitstekende vernuften de verdiensten van SIMON STIJL, ELIZABETH WOLFF en AGATHA DEKEN, WILLEM HAVERKORN, JAN NOMSZ, JACOB VAN DIJK en ADRIAAN LOOSJES, waarvan de meesten als prozaschrijvers eene eerste plaats bekleeden, als dichters minder hooggeschat worden dan wel behoorde. Desniettemin blijven de

Oeconomische Liedjes van WOLFF en DEKEN keurige proeven ter vervanging der zoo vaak stuitende deunen van den minderen stand,— behouden de treurspelen van den in een gasthuis gestorven NOMSZ, vooral de *Maria van Lalain* of *het Beleg van Doornik*, *Hambroek* en de *Admiraal de Ruiter*, eene blijvende waarde voor de minnaars van het regelmatig treurspeldicht,— zijn de *Claudius Civilis*, *Aleid van Poelgeest* en *Elisabeth Woodeville* van HAVERKORN nog steeds om hunne groote verdiensten op het tooneel gebleven,— en leveren de zoo natuurlijk geestige gedichten van den eenvoudigen landman VAN DIJK menigvuldige blijken van waar gevoel en echten luim. Daarentegen werd de dichterlijke arbeid van LE FRANCO VAN BERKHEY, die te midden van veel middelmatigse enkele geestige of keurige dichtvruchten aanbood, door zijne tijdgenooten veel te hoog verheven.

Thans zijn wij genaderd tot den tijd, waarin voor onze dichtkunst door FEITH en BILDERDIJK en vele anderen een nieuw en schitterend tijdperk werd te voorschijn geroepen. Deze overgang was evenwel geenszins plotseling; heeft LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN reeds eenen voordeeligen invloed op haren tijdgenooten uitgeoefend, het zijn vooral HIËRONYMUS VAN ALPHEN, JACOBUS BELLAMY en PIETER NIEUWLAND, waaraan met regt ten aanzien van de negentiende eeuw dezelfde plaats wordt toegerekend, die COORNHERT, VISSCHER en SPIEGHEL ten opzichte der zeventiende innemen. Zij toch ontteden de *Nederlandsche* dichtkunst van de slaafsche banden der eenvormigheid, en wisten de regelmatige schoonheden der *Fransche* school door de stouter vlugt en levendiger ontboezemingen der nieuwere *Duitsche* letterkunde te veredelen. Niet oneigenaardig worden zij dan ook door sommigen met den naam van *overgangsdichters* bestempeld. HIËRONYMUS VAN ALPHEN, in 1746 uit een aanzienlijk geslacht geboren, werd, na te *Leiden* tot Meester in de regten bevorderd te zijn, Procureur-Generaal bij het Hof van *Utrecht*, daarna Pensionaris van *Leiden* en eindelijk Raad en Thesaurier-Generaal van de Unie. Der Stadhoudersgezinde partij toegedaan, werd hij in 1795 van zijne betrekking ontzet, en leefde tot aan zijnen dood (1803) ambteloos te 's *Gravenhage*. Kunstgevoel en smaak zijn het voornamelijk, welke dit zeldzaam vernuft op hooge onderscheiding aanspraak doen maken. Innig godsdienstig van gemoed en met vurige vaderlandsliefde bezielde, ademen zijne

gedichten ook alle den naar gelang van het onderwerp hiermede overéénstemmenden geest. Zijne Vaderlandsche Zangen en Kindergedichten, maar vooral zijne verhevene Cantaten, waaronder de *Starrenhemel* zoo schitterend uitblinkt, verwierven hem eenen onsterfelijken roem. Welligt al te zeer met GELLERT, KLOPSTOCK en andere *Duitsche* vernuften ingenomen, schatte hij de letterkunde onzes vaderlands niet altijd op den waren prijs: voorzeker zoude anders zijn invloed op de rigting onzer dichtkunst beslissend geworden zijn; thans vond hij te veel tegenkanting. Zijne proeven van *Stichtelijke Mengelpoëzij* (ten jare 1772 in gemeenschap met den Pensionaris van *Haarlem*, PIETER LEONARD VAN DE KASTEELE, mede een keurig dichter, uitgegeven), zijne *Gedichten en Overdenkingen* (1777), zijne *Nederlandsche Gezangen* (1779), zijne volgens velen nog niet overtroffen, hoezeer dan toch soms in te afgetrokken beschouwingen vervallende, te wijs redenerende *Kleine Gedichten voor Kinderen* (1781), zijne *Mengelingen*, zijne *Gezangen der Liefde*, zijne *Proeven van Liederen en Gezangen voor de openbare godsdienst* (1801) zijn vol waren dichterlijken gloed; zijne *Cantaten* zijn meesterstukken, waarvan *Nederland* geen wedergade bezit. VAN ALPHEN was de schepper van deze dichtsoort in ons vaderland; — in zijnen *Starrenhemel* grijpt hij het menschelijk hart met ware tooverkracht aan, en voert het door de beschouwing van het uitspansel tot de hoogste geestdrift en schoonste hoop. — Hoezeer van geheel anderen aanleg en vorming, bragt JACOBUS BELLAMY welligt nog meer dan VAN ALPHEN tot de herleving der dichtkunst toe. In 1757 te *Vlissingen* uit geringe ouders geboren, werd hij tot het beroep van bakker opgeleid; doch hiervoor was zijn dichterlijke geest in het geheel niet berekend. Gelukkig voor hem, dat de toenmalige Predikant te *Vlissingen*, de later zoo beroemde Hoogleraar TE WATER zijnen aanleg opmerkte, zich zijner aantrok, en alle pogingen in het werk stelde, om den veel-belovenden jongeling met behulp van eenige edelmoedige beschermers aan de Hoogeschool te *Utrecht* eene meer passende opleiding te bezorgen. Had hij reeds door de lezing van *de Geusen* aan zijne eerst zeer gebrekkige proeven eene zuiverder strekking en rijker gehalte weten te geven; te *Utrecht* opende zich voor BELLAMY eene nieuwe wereld. Te midden van eene gevaarlijke volksgisting, huisgenoot van eenen later allerhevigsten volksleider, kon het niet anders, of de voor

zijn vaderland blakende jongeling moest, vervuld van spijt tegen de toen zoo gehate *Engelschen*, zijne lier voor *Nederland* stemmen. De *Vaderlandsche Zangen* van ZELANDUS waren hieraan hunnen oorsprong verschuldigd: zijne zangen aan *het Vaderland* en aan *eenen Verrader des Vaderlands* wekten ieders bewondering door de kracht van uitdrukking, welke hij aan zijne vurige verontwaardiging tegen alle vijanden zijns geboortegronds wist te geven; eene iets vroeger verschenen verzameling zijner *Jeugdige Gezangen* onderscheidde zich door bevalligheid en liefstaligheid, waarmede zijn kiesche smaak de spelingen van zijnen geest wist te tooijen. Zijn gezond verstand, zijn scheppend vernuft, zijn oorspronkelijke ongedwongen dichtluim konden zich onmogelijk vereenigen met de koude dichtwerken zijner tijdgenooten: van hier zijne ingenomenheid tegen het rijm in de poëzij, en zijne gelukkige pogingen om, ten minste in de vlugtiger dichtsoorten, de rijmlooze verzen der *Duitschers* en *Britten* in te voeren. In zijne hierop volgende *Gezangen* ontleende BELLAMY uit de vurige liefde voor zijne *Phyllis* dien reinen, gemoedelijken en bevalligen grondtoon, welke zijne minnedichten zoo zeer onderscheidt. Algemeen betreurde men dan ook zijn verlies, toen hij, op het punt zijne studiën in de godgeleerdheid te voltooijen, in acht-en-twintigjarigen ouderdom (1786) ten gevolge van een noodlottig toeval werd in het graf gerukt. Wie kent niet zijn aandoenlijk meesterstuk *Roosje*, uit de *Proeven voor het verstand, den smaak en het hart*; wie verlustigt zich niet in zijne zangen aan *God*, aan *mijne Ziel*, aan *het Vaderland*, aan *Chloë*, aan *de Maan*; wie schept geen behagen in zijne zoo bevallige minnedichtjes *mijne Lier*, *mijn Geboortedag*, *Kuschje*, *eene Vraag*, *de misbruikte Vrijheid*, of in zijne geestige hekeling van het *Keurslijf*? — Misschien nog gevoeliger verlies leed in 1794 onze vaderlandsche dichtkunst door den dood van den onvergetelijken PIETER NIEUWLAND, die, in 1763 uit geringe ouders geboren, doch door zijnen vader, eenen timmerman, met vurigen lust voor reken- en meetkunst bezielde, reeds op zijn dertiende jaar de lessen der Hoogleeraren aan het *Amsterdamsche Athenaeum* met vrucht kon bijwonen, en in 1792 tot Hoogleeraar in de Wis- en Natuurkunde te *Leiden* bevorderd werd. Zijn verheven, echt dichterlijke en diep wijsgeerige *Orion*, het aandoenlijk *Lijkdicht over zijne gade en kind*, zijne zoo bevallige en geniale vertalingen van het *Duifje* van ANAKREON en van de *Lijkklagt*

van *Moschus op het graf van Bion*, zijn onwraakbare bewijzen, dat hij de sierlijkheid van TIBULLUS en de zoetvloeiendheid van OVIDIUS aan de stoute vlugt van PINDARUS in zijne dichterlijke ontboezemingen wist te paren.

b. Proza-schrijvers.

Werd gedurende dit tijdperk de *Latijnsche* poëzij nog steeds met ijver beoefend, ook in den ongebonden stijl bedienden zich de uitstekendste vernuften nog voortdurend van het *Latijn*, als algemeene taal, ter mededeeling van hunne nasporingen en overdenkingen; maar tevens vermeerderde allengs ook het aantal proza-schrijvers in onze moedertaal, en nog in de eerste helft dezer eeuw zien wij mannen optreden, die met HOOFT, VAN HEEMSKERK en BRANDT als grondleggers van den waren proza-stijl in ons vaderland mogen gelden. — Ten aanzien der geschiedenis verwierven de werken van GERARD VAN LOON, CORNELIS VAN ALKEMADE en FRANS VAN MIERIS, schoon wat voorstelling en uitdrukking betreft van geen bijzondere waarde, grooten naam. GERARD VAN LOON lichtte de vaderlandsche penningkunde door de geschiedenis toe, doch begon zijnen arbeid eerst met de regering van PHILIPS II. Dit werk, dat in 1713 onder den titel van *Nederlandsche Historiepenningen* het licht zag, is in eenen vrij zuiveren, beschaafden en somwijlen zelfs levendigen stijl geschreven. Ook in zijne *Aeloude Hollandsche Historie* (1734) en *Aeloude Regeringswijze van Holland* (1744) vindt men veel merkwaardigs over den tijd vóór en onder de eerste Graven van dit gewest. In 1748 bewees hij op duchtige gronden de voormalige leenroerigheid van *Holland* aan het *Duitsche Rijk*. — CORNELIS VAN ALKEMADE, in 1654 te *Rotterdam* geboren, verklaarde benevens de Grafelijke munten, ook onderscheidene gewoonten der middel-eewen in ons vaderland, onder anderen in zijne *Dischplegtigheden, Kampregt* enz., maar bezat naar veler meening meer vlijt dan oordeelkunde. Zijn *Jonker-Fransen oorlog* blijft echter steeds eene merkwaardige bijdrage tot de kennis van den laatsten tijd der *Hoeksche* en *Kabeljauwsche* twisten. — Meer geschikt om te worden nageslagen, dan wel om ze achtereen te lezen, zijn de werken van FRANS VAN MIERIS uit *Leiden*, die in 1726 begon met de munten en zegelen der Bisschoppen van *Utrecht* uit te geven, en hierop in 1732 de *Historie der Nederlandsche Vorsten* en in 1740 de

Oude Chronijk van Holland, en later nog meerdere geschriften betrekkelijk het gewest en de stad zijner geboorte deed volgen.— Ook SIGEBERT HAVERKAMP door zijne *Inleiding tot de Vaderlandsche Geschiedenis*, SIMON EIKELENBERG door zijne berigten omtrent *West-Friesland* en in het bijzonder wegens *Alkmaar*, en GERARD DUMBAR door zijne mededeelingen omtrent *Decenter* verdienen grooten lof; maar zij staan in gehalte verre achter bij den ijverigen en gemoedelijken JAN WAGENAAR, die ook ten aanzien van de zuiverheid, duidelijkheid en deftigheid van uitdrukking op meerdere onderscheiding dan de voormelde schrijvers aanspraak heeft. JAN WAGENAAR werd in 1709 te *Amsterdam* geboren uit ouders van den deftigen middelstand, die, wat hunne godsdienstige denkwijze betreft, tot de *Collegianten* behoorden. Tot den koophandel opgeleid, bekoorde hem echter vooral de geschiedkunde, en weldra hield hij zich onvermoeid met het verzamelen van bouwstoffen tot eene geschiedenis zijns vaderlands onledig. Na vijftien jaren van voorbereiding, in welken tijd hij tevens aan eene uitvoerige, nog hooggeschatte beschrijving van den *Tegenwoordigen Staat der Vereenigde Nederlanden* mede werkzaam was, sloeg WAGENAAR met ijver de hand aan het schrijven zijner *Vaderlandsche Historie*, of *Geschiedenis der Vereenigde Nederlanden, inzonderheid die van Holland, van de vroegste tijden af tot op het jaar 1751*, welk werk van 1749 tot 1759 in 20 deelen met bladwijzer het licht zag. Gemis van regtskennis, vooral ten aanzien der middel-eeuwen, eenzijdigheid ten voordeele der staatsgezinde partij en te uitsluitende behandeling van de geschiedenis der Provincie *Holland* zijn hem, in den regel gcenszins zonder grond, ten laste gelegd. In de laatste jaren zijn echter deze gebreken dikwijls te breed uitgemeten, met voorbijzien van den ijver, de naauwgezetheid en de goede trouw, waardoor zijn werk niet alleen als eerste proeve eener doorloopende geschiedenis dezer landen groote verdiensten heeft, maar ook nog steeds zeer groote waarde bezit. Jammer slechts, dat zijne eenvoudige en nette schrijfwijze meer afgemeten en koel dan hartelijk is, en daardoor minder belangstelling verwekt dan het gewigt der zaken vereischt. Ter belooning van zijnen arbeid werd hij in 1758 benoemd tot geschiedschrijver der stad *Amsterdam*, welke zich toen op den hoogsten trap van haren bloei bevond. Eene geschiedenis en plaatsbeschrijving dier stad in drie deelen in folio, geheel in den

geest der *Amsterdamsche* regering, die juist niet alle oorkonden aan den schrijver schijnt te hebben medegeedeeld, was de vrucht van latere jaren. Tot aan het jaar van zijn overlijden (1773) gaf hij nog verschillende staatkundige gelegenheids-schriften uit, waarin zijne gemoedelijke vaderlandsliefde en gematigdheid ten duidelijkste doorstralen. — Grooten lof, ook wegens zijnen stijl, verdient de mede als dichter niet ongunstig bekende geneesheer SIMON STIJL, die in 1804 binnen zijne geboorte-stad *Harlingen* overleed. Zijn luisterrijk tafereel van de *Opkomst en Bloei der Vereenigde Nederlanden*, hetwelk door eene keurige vertaling der juist niet zeer grondige verhandeling van TURPIN over de opkomst en den ondergang der oude en hedendaagsche republieken werd voorafgegaan, is vol treffende karakterschilderingen en scherpzinnige opmerkingen; het toont eene grondige kennis van den handel, de nijverheid, de staatsregeling en het staatsbeleid der *Vereenigde Nederlanden*, draagt den stempel eener levendige maar verstandige vaderlandsliefde, en is in eenen vurigen en wegslependen stijl opgesteld. De even vrijzinnige als algemeen geachte STIJL werd bij de staatsberoeringen van 1795 tot lid der eerste Nationale Vergadering verkozen: toen echter zijne anders boeiende welsprekendheid ten voordeele van een gematigd *Federalismus* bij de heftige volksleiders geen ingang vond, onttrok hij zich aan het openbaar staatsleven, om zich verder met letteroefeningen bezig te houden. Ook in de van 1774—1783 verschenen verzameling der *Levensbeschrijvingen van eenige, meest Nederlandsche Mannen en Vrouwen* in tien deelen treft men een meesterstuk van zijne hand aan, en wel het leven van den grooten tooneelkunstenaar JAN PUNT, waarin de schildering van den brand des schouwburgs te *Amsterdam* in 1772 als eene der levendigste voorstellingen van dergelijke onheilen, die in eenige taal bestaan, mag worden aangemerkt. — De *Maecenas* van BELLAMY, de kundige JONA WILLEM TE WATER, geboren te *Middeburg* in 1740, eerst Predikant te *Vlissingen* en Historieschrijver van *Zeeland* (1776), later Hoogleraar in de Godgeleerdheid en Kerkelijke Geschiedenis te *Leiden* (1779), verwierf zich mede blijvenden roem door zijne *Historie van het Verbond en de Smeek-schriften der Nederlandsche Edelen, ter verkrijging van vrijheid in den godsdienst en burgerstaat*; welk werk, hozeer veel minder wegslepend, maar tevens grondiger dan het bekende tafereel van

FR. VON SCHILLER, evenwel goed geschreven mag heeten, en door eenen rijken schat van oorkonden is gestaafd. TE WATER was tevens een oordeelkundig verkorter van WAGENAAR's *Vaderlandsche Historie* (tot aan den dood van WILLEM I) in vier deelen. — Ook de arbeid van den bekwamen Raadpensionaris LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL, vooral zijne zaakrijke verhandeling over den *Oorsprong en de Historie der Nederlandsche regten*, en die van den geleerden PIETER BONDAM, Historie-schrijver van *Gelderland*, mogen bij de opsomming onzer geschiedschrijvers niet onvermeld blijven, al moeten de werken van MEERMAN, ENGELBERTS, VAN WIJN, KLUIT en LUZAC hierbij op den voorgrond gesteld worden. — JOHAN MEERMAN, Heer van *Dalem*, zoon van den geenszins onberoemden staatsman van dien naam, werd in 1753 te 's *Gravenhage* geboren, en vormde zich op de Hoogescholen van *Leipzig*, *Göttingen* en *Leiden*. Reeds zijn eerste werk, eene verhandeling over de slaking van het voormalig leenverband tusschen het heilige *Roomse Rijk* en de *Vereenigde Nederlanden*, maakte eenen levendigen indruk; maar vooral was het zijne geschiedenis van WILLEM, *Roomsch Koning*, in 5 deelen (1797), welke zijnen roem als geschiedschrijver vestigde. Door rijkdom en geboorte, en meer nog door bekwaamheden uitstekende, nam hij eerst als afgevaardigde bij de *Algemeene Staten* aan de openbare aangelegenheden deel; doch afkeerig van de beginselen der staats-omwénteling dier tijden, verliet hij in 1797 zijn vaderland, doorreisde ten tweeden male een groot deel van *Europa*, en schonk ons in zijne *Reizen* keurige bijdragen tot menschen- en volkenkennis. Koning LODEWIJK trachtte hem aan zich te verbinden, en NAPOLEON benoemde hem tot *Senateur* en Officier van het Legioen van Eer. Even lofwaardig door zijne belangelooze diensten en vrijmoedige geschriften ter gunste van zijn vaderland, als wegens de onkreukbare trouw aan eenen eens gezworen eed, verwijderde zijn eerst latere terugkeer in *Nederland* hem van alle bemoeijingen met staatkundige aangelegenheden, en overleed hij als ambteloos burger in 1815. — ENGELBERTS schreef van 1796 tot 1799 een voor dien tijd doorwrocht werk over de *Aloude gesteldheid der Vereenigde Nederlanden tot op de grafelijke regering*, en verdedigde in een afzonderlijk werk de eer der *Nederlandsche natie*. Hij werd in zijne nasporingen vooral bijgestaan door HENDRIK VAN WIJN, Pensionaris van *Gouda*, en later tot in

hoogen ouderdom (st. 1831) Archivaris des rijks; diens bijvoegselen en nalezingen tot WAGENAAR's *Vaderlandsche Historie*, alsmede zijne *Historische Avondstonden* en *Huiszittend Leven* deden hem kennen als doorkneed in de oudheid en geschiedenis des vaderlands; vooral de beide laatste werken zijn schatkamers voor de kennis der oude zeden, gebruiken, letterkunde en oudheden van *Nederland*.— Reeds iets vroeger had de in staathuishoudkunde en handelsregt zoo ervaren *Leidsche* Hoogleeraar ELIAS LUZAC in zijne meesterlijke omwerking van een, waarschijnlijk ook onder zijne voorlichting door den Graaf ACARIAS DE SÉRIÏONNE geschreven, *Fransch* werk over de geschiedenis van den handel en de scheepvaart der *Nederlanders*, onder den titel van *Hollands Rijkdom*, de bronnen van onze welvaart met wijsgeerige scherpzinnigheid aangewezen.— Zijn ambtgenoot ADRIAAN KLUIT opende voor de beoefening der geschiedenis onzes vaderlands eene nieuwe baan; hij wees de gebreken aan, waarmede de meeste geschiedkundigen door hunne meer staatsgezinde denkbeelden of neiging tot volks-souvereiniteit behebt waren, en stelde het *Nederlandsch* staatsregt in een geheel nieuw licht. In 1735 te *Dordrecht* geboren, bekleedde hij achterevolgens verschillende betrekkingen aan de *Latijnsche* scholen te *Rotterdam*, 's *Gravenhage*, *Alkmaar*, *Leeuwarden* en *Middelburg*, en werd in 1776 in deze laatste stad Hoogleeraar; later nam hij de betrekking aan van Hoogleeraar in de *Vaderlandsche Oudheden* te *Leiden*, welke post hij aanvaardde met eene redevoering *Over het regt der Nederlanden tot afzwering van Filips*. Na een doorwrocht werk over de geschiedenis van het Graafschap *Holland* en *Zeeland* in de *Latijnsche* taal, verschenen van hem eene handleiding tot het oude *Nederlandsche* volksregt en eene geschiedenis der verbonden van het *Vereenigd Nederland*. Zijne stellingen strookten echter geenszins met die der volksleiders van 1795, zoodat hij van zijne betrekking werd ontzet, waarin hij eerst na den vrede van *Amiens* door het meer rekkelijk staatsbewind werd hersteld. Koning *LODEWIJK* droeg hem in 1806 den leerstoel der statistiek te *Leiden* op; doch reeds in 1807 stierf hij ontijdig als een der slagtoffers van *Leiden's* ramp. Gedurende de verwijdering van zijn Hoogleeraarsambt, bearbeidde hij zijne zoo voortreffelijke *Geschiedenis der Hollandsche Staats-regering* in 5 deelen, waarin hij de betrekkingen der vroegere regenten tot de inwoners, den afwisselenden staat

van adel en gemeente, den toenemenden invloed des volks, de oprigting en wetgeving der steden door de Vorsten, den oorsprong, invloed, magt en regering der Staten en Stadhouders meesterlijk ontwikkelt, terwijl hij zijne meeningen steeds door oorkonden tracht te staven. KLUIT mag met regt als het hoofd eener geschiedkundige school in ons vaderland worden aangemerkt, welke, meer en meer bijval vindende en de vooringenomenheid tegen het stadhouderlijk bewind gaandeweg verminderende, echter meermalen de wijze gematigdheid van haren leidsman uit het oog verloren heeft en verliest. — Naauw bij de geschiedkunde sluiten zich de levensbeschrijvingen van doorluchtige mannen aan. Dit tijdperk mag met reden roem dragen op het *Leven van Prins Willem I*, door den schranderer staatsman en geleerden Zeeuw LEVINUS FERDINAND DE BEAUFORT in het begin der achttiende eeuw, en op het *Leven van Joannes Camphuis*, den fieren landvoogd van *Nederlandsch Indië*, door den beroemden ONNO ZWIER VAN HABEN, welk laatste werk even als de *Geusen* alleen eene meerdere beschaving noodig heeft, om tot de voortreffelijkste voortbrengselen dier eeuw gerekend te kunnen worden. Ook het in 1784 uitgegeven *Vaderlandsch Woordenboek* van JACOBUS KOK, waarvan in 1795 eene veel uitvoeriger bewerking verscheen, bevat een schat van kostbare bijdragen voor de geschiedenis van bijzondere personen en plaatsen. — Voor de land- en volkenkunde van *Indië* leverde de vlijtige predikant te *Amboina* en *Banda*, FRANÇOIS VALENTIJN, in zijn kolossaal *Oud en Nieuw Oost-Indië* of *Nederlands Mogendheid in die gewesten*, kostbare, doch ruwe bouwstoffen, die zich door naauwkeurigheid en waarheidsliefde onderscheiden, voornamelijk wanneer het de *Molukken* en *Java* geldt. — De *Hedendaagsche Historie of Tegenwoordige staat van alle Volkeren in alle Werelddeelen*, door den boekhandelaar TRIBION uitgegeven en door onderscheidene schrijvers (onder anderen WAGENAAR) bewerkt, is meer bijzonder ten aanzien van ons vaderland nog heden ten dage van groote waarde. Onder de vele stedebeschrijvingen mogen, na WAGENAAR's arbeid over *Amsterdam*, de werken van VAN MIERIS, DE RIEMER en VAN OOSTEN DE BRUIN over *Leiden*, 's *Gravenhage* en *Haarlem* als de voortreffelijkste genoemd worden; terwijl eene verzameling der merkwaardigste togten onzer landgenooten, van 1784 tot 1787 bij CONRADI en VAN DER PLAATS onder den titel van

Nederlandsche Reizen uitgekomen, mede niet onopgemerkt mag worden voorbijgegaan.

Hadden wij bij het vermelden der proza-schrijvers alleen smaak en stijl in aanmerking genomen, dán zou voorzeker de geestige JUSTUS VAN EFFEN allereerst onze aandacht verdiend hebben. Hij was geboren te *Utrecht* in 1684, en paarde aan uitgebreide kunde en belezenheid, eenen zuiveren smaak en groote wereld- en menschenkennis, tevens eene nog onovertroffen losheid en bevalligheid van stijl en voordragt. Zijn vader, zelf Luitenant, bestemde hem voor de krijgsdienst; doch hiertoe had hij geenen lust, en verwierf in 1727 te *Leiden* den graad van Doctor in de regtsgeleerdheid. Toen hem alleen door toeval het Hoogleeraarschap te *Utrecht* was ontgaan, wijdde hij zich aan den meer beperkten kring van huis-onderwijzer van aanzienlijke jongelieden; zijne uitgebreide wereldkennis, door hem, vooral als Gezantschaps-Secretaris naar *Engeland* (1714 en 1727) en als geleide van een *Duitsch* Vorst naar *Zweden* (1719) verzameld, en zijne ongemeene bedrevenheid in de reeds toen zoo algemeen gezochte *Fransche* taal, maakte hem hiertoe boven velen geschikt. Later werd hij Commies van 's lands magazijnen te 's *Hertogenbosch*, maar liet deze betrekking waarnemen, en gaf zich geheel aan zijnen letterkundigen arbeid over, totdat hij in 1735 ter laatstgemelde stede overleed. Mogten reeds zijne werken in de *Fransche* taal, als de *Misanthrope*, *Nouveau Spectateur Français* en andere, in dien tijd algemeene goedkeuring verwerven; hij vereeuwigde zijnen naam vooral door den *Hollandschen Spectator* (1731—1735), waarin hij ten aanzien der geestigheid, waarheid, juistheid en gepastheid van stijl welligt met ADDISON mag worden gelijk gesteld, en den *humoristen* onzer dagen duurzaam tot voorbeeld strekken kan. Het geheele werk, eene rijke verzameling van luimige, soms ook ernstige vertoogen over de gewoonten, gebreken en misbruiken van zijnen tijd, is nog heden veelzijdige behartiging waardig, en kan niet genoeg aan het opkomend geslacht worden aanbevolen. Als 't keurigst onder zoo veel schoons worden de zoogenoemde *Agnietjes*, drie vertoogen, waarin eene *Hollandsche* burgervrijaadje onnavolgbaar schalk wordt voorgesteld, zoo wel door geleerden als ongeletterden geprezen. — Niet ongelukkig slaagden tegen het laatst van dit tijdperk twee vriendinnen, ELIZABETH WOLFF, geboren BEKKER, en AGATHA DEKEN, er in,

den geestigen luim van VAN EFFEN in den roman over te brengen. Zagen wij in het vorig tijdperk den romantischen schrijftrant in de *Arcadia* van HEEMSKERK ontkiemen; tot nog toe waren alleen flauwe navolgingen van dit meesterwerk verschenen, en eerst de *Sara Burgerhart* (1782), *Willem Levend* (1784-5), *Abraham Blankaert* (1787) en *Cornelia Wildschut* (1793) der beide voornoemde schrijfsters riepen bij ons den waren roman in het leven. ELIZABETH BEKKER, in 1738 te *Vlissingen* geboren, verbond zich na den dood van haren echtgenoot WOLFF, Predikant in den *Beemster*, door de innigste vriendschap met AGATHA DEKEN, vroeger jufvrouw van gezelschap, welke tot haren dood (1804) onafscheidelijk aan eerstgenoemde gehecht bleef. Kenschetst zich ELIZABETH WOLFF door geestigheid, fijne boert, scherp, wel eens bijtend vernuft; hare vriendin onderscheidde zich door ernst en gestrengheid in het zedelijke, gepaard aan eene onbekrompen denkwijze in het leerstellige van de Godsdienst. Geen wonder dat de beide vriendinnen zich vele min verlichten tot vijanden maakten, en toen zij niet schroomden ook over staatkundige aangelegenheden bijtende waarheden te zeggen, moesten zij bij de omwenteling van 1787 ten lande uitwijken, en onthielden zich gedurende eenigen tijd in *Bourgogne*. Beider romans mogen aangemerkt worden als de beste uitdrukking van het *Hollandsch* volkskarakter, zoo als het zich in alle verscheidenheden in 't algemeen leven vertoonde, en de vrolijke, goedhartige, wel eens dartele, maar toch verre van ligtzinnige *Sara Burgerhart* zal, benevens zoo vele andere karakter-schakeringen, steeds eene uitmuntende studie voor onze zich vormende schrijvers opleveren.— Niet geheel vrij van het *Sentimenteele*, dat iets later ons uit *Groot-Britanje* en *Duitschland* aanwoei, en waaraan ook de onsterfelijke FEITH in zijne *Julia* en *Ferdinand en Constantia* offers bragt, waren de verhalen van ELIZABETH MARIA POST, die, in 1756 te *Utrecht* geboren en met den Predikant OVERDORP gehuwd, in 1788 en 1791 *het Land* en *Reinhard* uitgaf, doch niet bij de voornoemde schrijfsters mag vergelcken worden.— De wansmaak voor het *Sentimenteele* werd echter spoedig met kracht betreden door BELLAMY en diens vrienden, en ten laatste geheel verdreven door den *Modernen Helicon* (1804), het meesterstuk in boertigen luim van AREND FOKKE SIMONSOON (geb. 1755), dien wij om zijn vroegere werken nog tot dit tijdperk brengen.

Hij was zoon van den bekenden kunstgraveur SIMON FOKKE, werd in 1778 te *Amsterdam* boekhandelaar, en toen hij in dit bedrijf niet naar wensch slaagde, verwierf hij eene juist niet zeer voordeelige betrekking ter griffie dier stad. Getuigde zijn *Katechismus van Kunsten en Wetenschappen* in elf deelen van eene uitgebreide belesenheid, zijn grootsten roem was hij evenwel verschuldigd aan zijne boertige voorlezingen bij de Maatschappij *Felix Meritis*. Zijne boert, meest *parodie* van ernstige onderwerpen, waarin hij zich echter met loffelijke naauwgezetheid van het heilige en eerwaardige onthield, en doorgaans eene uit geschiedenis en letterkunde ontleende *caricatuur*, vol kunde, luim en geest, bevattende, werd nog verhoogd door zijne onnavolgbare voordragt. Benevens zijnen *Modernen Helicon*, zullen zijne *Boertige Reis door Europa* en *In het hoekje van den Haard*, waarin hij de geschiedenis van *Frankrijk* en *Engeland* voorstelt, en zijn *Ironisch-Komisch Woordenboek* steeds met graagte gelezen worden, al missen zij ook dat ware leven, hetwelk alleen de schrijver er op het spreekgestoelte aan wist te geven. Met de *Fransche* overheersching verloor FOKKE grootendeels zijn bestaan, en hij overleed in behoefte ten jare 1812.

Wij mogen niet van deze meer vlugtige schrijfsorten tot meer wetenschappelijke overgaan, zonder eenige werken te vermelden, welke de rij openen der later zoo menigvuldige tijdschriften, en, bij veel middelmatigs, nu en dan ook kostbare bijdragen tot den opbouw van wetenschappen en letteren bevatten. De verdiensten van de *Vaderlandsche Letteroefeningen*, sedert 1761 uitgegeven, en van het *Algemeen Oefenschool der Kunsten en Wetenschappen* zullen met opzigt tot het tijdperk, hetwelk wij behandelen, wel niet ontkend kunnen worden. Ook in de zoo menigvuldige kunstgenootschappen kwam meer leven, en weldra ontstond uit verscheidene hunner de *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden*, welke langen tijd aan het hoofd onzer letterkundige ontwikkeling stond en zich nog heden gunstig onderscheidt. De Maatschappijën *Felix Meritis* te *Amsterdam* en *Tot Nut van 't Algemeen* in geheel ons vaderland werkten, krachtig en met gewenschten uitslag, mede tot de vorming en veredeling van hoogere en lagere standen: door de stichting dezer laatste (1784) heeft JAN NIEUWENHUIZEN, Doopsgezind Predikant te *Monnikendam*, zich eenen onsterfelijken naam verworven.

Voor zoo verre wij gedurende dit tijdperk ijverige voorstanders en bevorderaars der godgeleerdheid, regtsgeleerdheid, geneeskunde, wis- en natuurkunde of bespiegelende wijsbegeerte kunnen opsommen, zijn hunne werken meestal in het *Latijn* geschreven; FRANS HEMSTERHUIS bezigde zelfs het *Fransch*, als meer algemeen verspreid, ter mededeeling zijner wijsgeerige bespiegelingen. In de godgeleerdheid bragten weder de aangewakkerde geschillen der *Coccejanen* en *Voetianen*, waarbij toen ook de *Lampisten* of *Ernstigen* als partij optraden, wel eenen rijken oogst van twistschriften te voorschijn; doch, met uitzondering welligt van ARNOLD MOONEN, JACOBUS NYLOË, HERMAN VENEMA en JOHANNES STINTRA, kan aan geen onzer kanselredenaars vóór het midden der achttiende eeuw in dit overzicht eene plaats worden ingeruimd. De leerreden van ALLARD HULSHOFF zouden vermelding verdienen, indien deze niet door zijne wijsgeerige verhandelingen, welke zich door duidelijkheid, beschaafdheid en gepaste levendigheid van stijl onderscheiden, meer bepaald onze aandacht trok. Hij werd in 1734 te *Groningen* geboren, en overleed in 1795 als leeraar der *Doopsgezinden* te *Amsterdam*; zijne wijsgeerige betoogen ademen alle eene vurige godsvrucht, en prijzen zich door geleidelijkheid en strenge redenering aan. — Het *Kort Begrip der Wijsbegeerte* van den Hoogleeraar DIONYSIUS VAN DE WIJNPERSE vordert, dat wij ook dezen grondigen en vlijtigen geleerde nevens HULSHOFF eene plaats geven. — Meer in het bijzonder moeten wij stilstaan bij JAN FLORIS MARTINET en JOANNES LE FRANCO VAN BERKHEY, die de behandeling van onderwerpen uit het gebied der natuurkundige wetenschappen door bevalligheid van stijl en voordragt wisten te veraangenen. De eerste, Predikant te *Edam*, later te *Zulphen*, gaf in zijnen doeltreffenden, hoezeer dan ook te overdreven teleologischen *Katechismus der Natuur* (1778) een werk uit, hetwelk, voor alle klassen van lezers berekend, langen tijd met de uiterste graagte gelezen, door DE VRIES met aantekeningen verrijkt en later door UILKENS naar de behoefte des tijds omgewerkt werd. De overige geschriften van MARTINET, vooral zijne geschiedkundige, zijn van veel minder gehalte, schoon zij alle getuigen van vaderlandsliefde en rijke belesenheid. Minder voor alle standen geschikt was het in vele opzichten belangrijk werk over de *Natuurlijke Historie van Holland en van het Rundvee* van

LE FRANCO DE BERKHEY, die, te *Leiden* geboren, aldaar de be-
trekking van Lector in de natuurlijke geschiedenis bekleedde.

Ook buiten de godgeleerdheid vond de welsprekendheid in meer
bepaalden zin gedurende dit tijdperk weinig of geene beoefenaars.
Onder onze staatsmannen vóór 1795 ontmoeten wij niemand, die
zich door eene krachtige en sierlijke voordragt onderscheidde.
De zuiverheid van taal bij de behandeling van staatszaken werd
zelfs, even als vroeger, doorgaans geheel verwaarloosd. Alleen
HERMANUS NOORDKERK, die in 1771 te *Amsterdam* overleed,
is als welsprekend pleitbezorger vermaard geworden. — Met
andere voortbrengselen van welsprekendheid, als lof- of lijkreden
of redevoeringen over geschied- of letterkundige onderwerpen,
was het weinig beter gesteld; de *Lijkrede op Willem IV* en de
Proeve van eene nationale zedelijke Leerreden van ONNO ZWIER
VAN HAREN, benevens de *Lijkrede* van SIMON NAUTA, Predikant
te *Wolvega*, op dezen beroemden staatsman en dichter, verdienen
eigentlijk alleen eene loffelijke vermelding, daar zij zich door eenen
levendigen en sierlijken stijl, hoezeer niet door zuiverheid van
taal, onderscheiden. — De taalkunde daarentegen werd in dit
tijdperk veelzijdig beoefend. Niet alleen gaven ARNOLD MOONEN,
WILLEM SEWEL en JACOBUS NYLOË in het begin dezer eeuw vrij
volledige werken over de *Nederduitsche Spraakkunst* in het licht,
verwierf CAROLUS TUINMAN door zijnen *Oorsprong en uitlegging*
der Nederduitsche Spreekwoorden en door zijne *Fakkels der Neder-*
duitsche Taale grooten naam, en schreef zelfs ADRIAAN VERWER
eene doorwrochte verhandeling in het *Latijn* over dit onderwerp;
maar in LAMBERT TEN KATE HERMANZOOEN en BALTHAZAR
HUYDECOPER verkregen wij twee taalgeleerden van den eersten
rang. De eerste, bij velen als wetgever der *Nederlandsche taal*
bekend, werd in 1674 te *Amsterdam* geboren, en vestigde vooral
zijne aandacht meer bijzonder op onze moedertaal in haren grooten
rijkdom en verwantschap met andere volkeren, voornamelijk met
het *Moeso-Gothisch*. Vervolgens breidde hij zijne vergelijkingen
ook tot het *Frank-Duitsch*, *Angelsaksisch*, *Hoogduitsch*, *IJslandsch*,
en *Boeren-Friesch* uit, en gaf eindelijk zijne *Aenleiding tot de*
Kennis van het verhevene deel der Nederduitsche Sprake in druk,
welke in wijsgeerig overzicht en scherpzinnig indringen in den
geest der algemeene taalkunde later slechts door BILDERDIJK, en
in muzijkale ontleding der klanken door KINKER overtroffen is.

Hij overleed in 1732, en zag zijn voetspoor door vele ijverige taalgeleerden gevolgd. — Nevens TEN KATE verspreidde de keurige HUYDECOPER het meeste licht over het wijsgeerig gedeelte onzer moedertaal, ofschoon hij in verscheidene opzigten van hem verschilde, en veel tot de tweespalt over spelling en woordgronding toebragt, welke tot heden in onze taal gebleven is. Volgens eenigen overtrof hij TEN KATE nog in juist oordeel en fijnen smaak; zonder tegenspraak heeft hij ons in zijne verbeterde uitgave van MELIS STOKES en in zijne *Proeve van taal- en dichtkunde op Fondels vertaling der Herscheppingen van Ovidius* (1730), waarvan later door de zorg van FRANS VAN LELIJVELD en NICOLAAS HINLOPEN een veel verbeterde druk (1781) verscheen, twee meesterstukken van diepzinnige oordeelkunde geschonken, welke nog tegenwoordig tot de voornaamste bronnen van *Nederlandsche taalstudie* behooren. Mogt hij in zijnen geschiedkundigen arbeid somwijlen door gewaagde stellingen grovelijk dwalen; wij moeten echter geenszins vergeten, dat hij het eerst de valsheid der *Rijmkronijk* van KLAAS KOLIJN, waarvan zelfs WAGENAAR zich bij zijnen arbeid bediend had, aan het licht bragt. — Ook de *Spiegel Historiae* van VAN MAERLANT werd het voorwerp van vernieuwde aandacht, daar JACOB AERNOUT CLIGNET en JAN STEENWINKEL van het toen bekend gedeelte eene voor dien tijd keurige uitgave bezorgden. — De beroemde ADRIAAN KLUIT eindelijk maakte zich mede ten aanzien der moedertaal verdienstelijk daar hij het werk van DAVID VAN HOOGSTRATEN, ter regeling der geslachten in onze moedertaal, tot meerdere volkomenheid bragt (1783).

Wij besluiten deze afdeeling met eene korte opgave der voornaamste geschriften, betreffende het beschouwend gedeelte der dichtkunst en welsprekendheid, welke in dit tijdperk het licht zagen. De *Beginselen* of wel het *Kort Begrip der Rederijkkunst* van DAVID VAN HOOGSTRATEN (1725), waarin de voornaamste spraakwendingen en figuren met voorbeelden uit de beste vaderlandsche dichters opgehelderd worden; — de aanmerkingen van HUYDECOPER betreffende de dichtkunst in zijne *Proeve van Taal- en Dichtkunst*; — de *Bijdragen tot opbouw der Vaderlandsche Letterkunde*, door verschillende schrijvers; — de fraaije vertaling van MOSES MENDELSSOHN *Over het Verhevene en Naïve* door den Hoogleraar VAN GOENS; — maar vooral de *Theorie der Schoone*

Kunsten en Wetenschappen naar RIEDEL door HIËRONYMUS VAN ALPHEN, en de door JERONIMO DE BOSCH beantwoorde prijsvragen: *Over de middelen ter verbetering der Nederlandsche Poëzij* en *Over het aangeborene in de Poëzij*, droegen veel bij tot eene meer wijsgeerige beoefening der fraaije letteren, en hadden eenen gunstigen invloed op de vorming van het opkomend geslacht.

VIERDE TIJDPERK.

SEDERT 1795.

Herleving der Nederlandsche letterkunde.

De algemeen erkende stelling, dat tijden van spanning dikwijls eenen gunstigen invloed op de ontwikkeling en den bloei van letteren en wetenschappen uitoefenen, wordt door de geschiedenis der *Nederlandsche* letterkunde treffend bevestigd. Zagen wij toch, gedurende den gedenkwaardigen strijd onzer voorvaderen tegen *Spanje's* wereldmagt, poëzij en proza niet alleen zich vormen, maar tevens in vollen luister schitteren; ook de steeds menigvuldiger voorboden van volksberoeringen hadden reeds in het midden der achttiende eeuw, na een tijdperk van afmatting en insluimering, het morgenrood van eenen zomerdag te voorschijn geroepen, welke eerst in vollen glans zou prijken, zoodra een even vreesselijk, als heilzaam onweder de lucht zuiverde. FEITH, BILDERDIJK en VAN DER PALM waren de mannen, die, bij de orkanen der staatsomwentelingen, onze letterkunde met een jeugdig leven bezielde; zij wisten, aan de kernachtigheid van HOOFT en VONDEL en aan de beschaving van HOOGVLIET en FEITAMA, het gevoel der *Duitschers*, de degelijkheid der *Ouden* en de pracht der *Oosterlingen* te paren. Hun was het voorbehouden, de koude eentoonigheid en krachtelooze keurigheid der achttiende eeuw te doen vervangen door behaaglijke verscheidenheid en levenvolle gespierdheid. Aan hen en aan hunne nastrevers op deze roemvolle baan is het te danken, dat de volksgeest te midden der vernederingen onzes vaderlands niet is verloren gegaan, maar aangeprikkeld, gelouterd en verhoogd; — zij eerst hebben onze letterkunde op eene bepaalde

hoogte gebragt, vanwaar zij haar hoofddoel, de veredeling van den mensch door beschaving van het hart en verlichting des verstands, onafgebroken kan bevorderen. — Met waar genoegen doen wij hierbij opmerken, dat onze letterkunde, moge al de bezwijmelende overdrijving der nieuwere *Fransche* school eenen oogenblik den voortgang harer ontwikkeling gestuit hebben, eenen gunstigen prikkel in de beoefening van *Groot-Britanje's* geniale schrijvers gevonden heeft.

a. Dichters.

Zelfs al wilden wij de zoo juiste stelling van HORATIUS, dat ware dichtkunst geen middelmatigheid kent, in al hare gestrengheid toepassen; ons tafereel zou mogelijk door gemis aan schaduw-tinten vermoeijen, doch geenszins zich in het bestek, dat wij bij vorige tijdperken aannamen, laten zamendringen. Wij zullen evenwel, om niet in te groote uitvoerigheid te vervallen, ons in de eerste plaats tot onze invloedrijkste dichters bepalen, en vervolgens slechts met een enkel woord gewagen van hen, die, het zij door het geringe aantal of de mindere uitgebreidheid hunner voortbrengselen, het zij omdat het wezentlijk fraaije in hunne werken door veel min keurigs wordt ontsierd, geen beslissenden invloed op onze letterkunde hebben uitgeoefend; terwijl wij hierbij tevens doen opmerken, dat ook onder de overige dichters, die wij niet in ons bestek kunnen opnemen, verscheidene zich door enkele echt verdienstelijke, soms meesterlijke, nu en dan zelfs geniale ontboezemingen hebben onderscheiden. — De eerste dichter, die onze aandacht trekt, de zoo diep gevoelende RHIJNVIS FEITH, had wel reeds vóór den aanvang van dit tijdperk vele zijner werken in het licht gegeven, maar vestigde zijnen roem eerst in den tijd, waarvan wij spreken. In 1753 te *Zwolle* uit deftige en zeer bemiddelde ouders geboren, werd hij, na zijne opvoeding aan de Hoogeschool te *Leiden* voltooid te hebben, eerst Burgemeester, vervolgens Ontvanger bij de convooijen en licenten in zijne geboortestad, van welke betrekking hij niet dan bij klimmenden ouderdom op zijn verzoek ontslagen werd, ten einde de laatste jaren zijns levens (st. 1824), te midden zijner vrienden, op het aangenaam landgoed *Boschwijk* bij *Zwolle* in godvruchtige kalmte te kunnen doorbrengen. Geruimen tijd de vriend en meermalen

de mededinging van de Baronesse DE LANNOY naar den uitgeoefenden eereprijs, verwierf hij reeds in 1781 eene dubbele bekrooning voor zijne beide *Lofdichten op de Ruiter*, welke nevens zijnen *Zegezang ter verjaring van de Overwinning op Doggersbank*, zijn *Karel V bij den afstand der Nederlanden aan Filips, zijnen zoon*, en zijne ontboezemingen *aan de Vrijheid, aan mijn Vaderland, aan de vijanden van Nederland en aan mijne Lier* eenen keurigen bundel van echt vaderlandsche zangen vormen. In zijne verwachtingen ten aanzien van een meer vrijzinnig staatsbestuur te leur gesteld, betreurde FEITH met velen het lot zijns vaderlands; maar, met uitzondering zijner weemoedige *Herinnering aan het Voorgeslacht* (1804), klonken geene vaderlandsche toonen meer van zijne lier vóór den val van NAPOLEON, toen een *vijfde* deel zijner *Oden en Gedichten* ruimschoots de bewijzen leverde, dat het oude vuur in den dichter nog niet was uitgedoofd. — Gevoel was het heerschend kenmerk van al zijne gedichten; de toenmalige *Duitsche* school, soms zoo overdreven in de uitdrukking dier gemoeds-aandoening, telde hem onder hare volgers. Mogen eenige proza-schriften, de anders wél geschreven romans *Julia en Ferdinand en Constantia*, als ook zijne verzameling van romancen onder den titel van *Fanny*, vrij sterk met den toon van overgevoeligheid besmet zijn; evenwel toonden zijne latere brieven over het *Sentimenteele* en over het *Minnedicht*, zijne keurige verhandeling over het *Heldendicht* en zijne belangrijke bijdragen tot de beschaving van VAN HAREN's *Geusen*, dat hij spoedig zijnen geest had weten te louteren, en met regt als scherpzinnig kunstkenner en kunstregter gehuldigd werd. — Ook der Godsdienst onthield hij zijne dichterlijke hulde niet. Zijne schitterende lierzangen, getiteld: *aan den Mensch en Gods Goedertierendheid*, zijne alleen voor VAN ALPHEN's *Starrenhemel* wijkende Cantaten, *de Menschlievendheid* en *het Onweder*; maar vooral zijne ernstige, meestal gemoedelijke, somtijds verheven leerdichten: *het Graf, de Ouderdom, de Eenzaamheid* en *de Wereld*, welke door hunne zoetvloeiende schilderingen zelfs den ongevoeligsten wegslepen en boeijen, verschaften hem eene eerste plaats onder *Nederland's* godsdienstige zangers. Met min schitterenden uitslag beproefde FEITH zijne krachten in het treurspeldicht; zijne treurspelen, hoe uitmuntend door karakterteekening, verraden gemis aan juiste tooneelkennis. Zijne *Thirsa* (1784), waarin hij het bekende

onderwerp der *Joodsche* moeder en hare zeven zonen, uit de tijden der *Makkabaeën*, behandelde, en zijne *Lady Johanna Gray* (1791), uit *Engeland's* geschiedenis ontleend, bestaan grootendeels uit verhalen en alleenspraken, en zijn deswege minder ter vertooning gewild: — zijn *Mucius Cordus* (1795) is te zeer in den omwentelingsgeest dier dagen, vol grootspraak en volkstrots, dan dat nog tegenwoordig de voor het overige fiksche teekening van den fieren *Romein* tegenover den zegevierenden *PORSENA* algemeene belangstelling zou verwerven. Alleen zijne uit de *Lusiade* van *CAMOËNS* ontleende *Ines de Castro*, waarin hij ons schildert, hoe aan *Portugal's* Kroonprins de gade zijner keuze door adeltrots en valsche staatkunde wordt ontrukkt, heeft steeds bij de vertooning grooten bijval inge oogst, daar de karakters van *Ines* en van de *Infante* met meesterhand geteekend zijn. — Nevens *FEITH*, ja nog meer dan aan hem zijn wij den hernieuwden bloei onzer dichtkunst verschuldigd aan het genie van *WILLEM BILDERDIJK*. Niet alleen uitmuntend regtsgeleerde, beoefende hij tevens in vele opzichten met treffenden uitslag de wijsbegeerte en godgeleerdheid, de geschied- en oudheidkunde, de wis-, sterre- en natuurkunde, de geneeskunde en het teekenen en etsen. Geen minderen roem verwierf hij door zijne grondige kennis van zeer vele der in ons werelddeel nog gebruikelijke of vroeger gebezigde talen, alsmede van het *Hebreeuwsch*, *Arabisch* en *Persisch*; doch vooral door zijne schitterende gewrochten in alle soorten der dichtkunst stichtte hij zich eene duurzame eerzuil: hier toch evenaarde hij eenen *PINDARUS* in verhevenheid, eenen *GOETHE* in scheppingskracht, eenen *MILTON* in waardigheid van uitdrukking, eenen *VOLTAIRE* in geest. Teleurstellingen, nooddrift, lichaamskwalen deden in zijn anders wezentlijk godsdienstig gemoed eene wrevelige gemelijkheid ontstaan, welke allengs in zwartgalligheid, ja, zelfs in eene bitterheid jegens andersdenkenden onttaardde, die hem én aan anderen én aan zich zelven tot last deden strekken. Zijne talrijke, welligt nergens volledig bijéén verzamelde werken, rijke schatkamers van wetenschap en vinding, maar tevens vol driesten hoon tegen verdienstelijke geleerden, hebben zelfs aan zijne vurigste bewonderaars te dien opzichte luide blijken van afkeuring afgedwongen, en doen hem met al zijne voortreffelikheden en feilen als een merkwaardig zielkundig verschijnsel voorkomen. In 1756 te *Amsterdam* geboren, vormde hij zich te

's *Gravenhage*, waar hij zich steeds als ijverig aanhanger van het *Huis van Oranje* kennen deed, zoodat hij na de uitwijking des Stadhouders (1795) insgelijks zijn vaderland verliet. Reeds gedurende dit eerste tijdperk zijns levens verwierf hij door zijne letterkundige voortbrengselen eenen grooten naam; in 1776 bekroond wegens zijn gedicht: *Over den invloed der dichtkunst op het Staatsbestuur*, werd hem in het volgend jaar een dubbele eerprijs toegekend wegens zijn dichtstuk: *De ware liefde tot het Vaderland*. Zijne uitmuntende vertolkingen van den *Koning Ædipus* en van den *Ædipus te Kolonne (de dood van Ædipus)* door SOPHOKLES droegen veel bij tot de ontluistering van het tooneeldicht uit de slaafsche banden der *oude Fransche school*. Hoezeer hij in zijne *Verlustiging* (1779) niet minder dan BELLAMY in het rijmloos dicht slaagde, echter gaf hij aan het rijm de voorkeur, en het was welligt zijn voorbeeld, 't welk dit als noodzakelijk bestanddeel der poëzij bij onze natie in zwang deed blijven. In 1784 gaf hij zijne *Odilde*, in 1785 zijne *Bloemtjens* in het licht; terwijl hij ter zelfde tijd met FEITH, van wien hij later door verschil van staatkundige gevoelens vervreemde, eene verbeterde uitgave der *Geusen* van VAN HAREN bezorgde. — Tot aan zijne ballingschap laat zich nog meer of min in zijne geschriften eene vrolijke zielsstemming opmerken; maar bij zijne omzwervingen in *Engeland* en *Duitschland*, vooral gedurende zijn verblijf te *Brunswijk*, waar hij, schoon afkeerig van den spitsvondig-wijsgeerigen, weinig Christelijken geest der beschaafde standen, geruimen tijd in zijn onderhoud door het geven van onderwijs voorzag, ontwikkelden zich de zaden der *hypochondrie*, welke hem alles op het zwaarmoedigst deed inzien. Gedurende deze uitlandigheid vervaardigde hij het grootste gedeelte van zijne *Vaderlandsche Oranjezucht*, en vooral dien heerlijken *achtsten Maart te Londen*, vervormde den *Homme des Champs* van den keurigen, doch vaak te koelzinnigen DELILLE in een meesterlijk tafereel van het *Buitenleven* (1803), gaf in 1799 twee deelen *Mengelpoëzij*, in 1804 twee deelen *Mengelingen* en van 1803 tot 1807 vier deelen *Poëzij* in het licht, waarin vooral de navolgingen van OSSIAN's zangen elks aandacht trokken. In deze laatste bundels werden mede eenige verdienstelijke gedichten van leerlingen door hem opgenomen. Later bragt hij ook den *Fingal* des *Schotschen* zangers in statige Alexandrijnen

over: welligt ware een sneller vers-maat voor de korte, afgebroken volzinnen en beelden van eenen OSSIAN verkieslijk geweest. — Onder het bestuur van den Raadpensionaris SCHIMMELPENNING (1806), toen de gemoederen allengs bekoeld waren, keerde ook BILDERDIJK in het vaderland terug, en toonde in zijne aan Koning LODEWIJK opgedragen *Nieuwe Mengelingen*, dat het oude dichtvuur nog niet was uitgedoofd: zijn *Achilles op Scyros* en de *Assenede*, welke hierin voorkomen, zijn echte parelen aan zijne dichterkroon. De ramp van *Leiden* in 1807 bezong hij niet alleen in een treffend treurdicht, maar zijne *Ziekte der Geleerden*, na zijnen *Ondergang der eerste Wereld* welligt zijn meesterstuk, strekte ook tot leniging van den nood zijner stadgenooten. De verjeugdiging van *Æson*, — de schildering der pijn, heilzaam als waarschuwing tegen de sloping des ligchaams, behooren tot de fraaist uitgevoerde partijën van dit treffend leerdicht. — Door Koning LODEWIJK op prijs gesteld en geraadpleegd, hechte BILDERDIJK zich met ware genegenheid aan dien welwillenden Vorst, en nam de betrekking van voorzitter der Tweede Klasse van het door dezen opgericht *Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten*, in dank aan. — Toen LODEWIJK in 1808 zijnen zetel naar *Amsterdam* overbragt, vierde BILDERDIJK zulks met zijn treurspel *Floris V*, waarin hij dezen Graaf als den beschermer der volksvrijheid tegen de kleine dwingelanden van het leenstelsel voorstelde. Behalve dit gelegheidsstuk gaf BILDERDIJK ook nog de welligt meer verdiensten bezittende treurspelen *Willem van Holland*, *Kormak*, *Cinna* (naar CORNEILLE) en eene *Verhandeling over het Treurspel* in het licht. Zijne vertaling van de *Lofzangen van KALLIMACHUS* en zijne zoo vrijë navolging van POPE in *den Mensch*, benevens zijne zoo meesterlijke vertolkingen uit HOMERUS, PINDARUS, THEOKRITUS, HORATIUS, OVIDIUS en BOËTHIUS, dagteekenen insgelijks mees-tendeels uit dit te kortstondig, meer gelukkig tijdperk zijns levens, toen reeds zijne *Najaarsbladen* (1808) en *Winterbloemen* toonden, dat hem, zoo niet het dichtvuur, dan toch de goede luim had begonnen te ontvliesen. Met den troons-afstand zijns begunstigers verdwenen zijne uitzigten op eene hem waardige betrekking: door NAPOLEON miskend, verloor hij de hem toegekende jaarwedde, en verkeerde soms zoo niet in werkelijke, dan toch in eene voor zijne behoeften betrekkelijke nooddruft. Zijn *Afscheid*

ten jare 1811 in de *Hollandsche Maatschappij van Kunsten en Wetenschappen* uitgesproken, waarin hij *Holland's* aanstaande verrijzenis in de treffendste bewoordingen voorspelt, spiegelt ten volle zijne gemoeds—stemming af: de Omwenteling van 1813 bezielde dan ook zijn hart met nieuwe geestdrift. *Hollands Verlossing* (1814), de feestzang *Willem Frederik, Koning der Nederlanden* (1815), zijne *Wapenkreet* en *Vaderlandsche Uitboezemingen* gaven aan het vol gemoed lucht, schoon zijne sombere stemming ook in zijne *Affodillen* (Grafbloemen) bleef voortduren. Wel scheen in zijne *Nieuwe Uitspruitsels* (1817), *Dieren, Wit en Rood* en *Nieuwe Dichtschakeringen* kalmer, zelfs opgeruimder gemoeds—gesteldheid te heerschen; maar toen men, beducht voor zijne onverdraagzaamheid, hem van den leerstoel verwijderd hield, waarnaar hij streefde, en het hem van wege de Regering toegelegde jaargeld, schoon 't geenszins karig heeten mogt, nog ontoereikend bleek om hem van de bekommelingen des levens te vrijwaren, nam de bitterheid zijns gemoeds de overhand, en beroofde ons van de voltooiing eens meesterstuks, waarvan de vijf eerste, ten jare 1820 in druk verschenen zangen **BILDERDIJK** als episch dichter zelfs boven **MILTON** plaatsn. Zijn *Ondergang der eerste Wared*, ten volle schepping van 't genie, steeds ernstig verheven van stijl, en toch boeiend door rijke verscheidenheid en rollende vers—maat, is, schoon *fragment*, het puikdicht onzer letterkunde. De karakters, alle door den dichter geschapen, zijn vormen óf van afschrik en misdaad, óf van zelfverloochening en deugden, eenen engel waardig. *Hier* een heilig paradijskroost, 't welk, door aardse schoonheid bekoord, een reuzengeslacht voortbrengt, welks worsteling met den nog ruwen aardbewoner de dichter maalt met eenen gloed, tot nog toe alleen eenen **DANTE** eigen; *dáár* verbasterde felgen van **ADAM** door **KAÏN** en **SETH**, maar nog vol van de ingeschapen reuzenkracht, — en, te midden van al dit grootsche en stoute, eene **ELPINE**, wier schoon den hemelling boeide, wier schildering ons door liefstalige teederheid streelt en roert! Wie kent niet het gebed van **KAÏN** bij de geboorte zijns oudsten zoons? Wie heeft ooit de heerlijke invlechting van **ELPINE** met haren hemelschen minnaar zonder ontroering gelezen? De in 1847 door **DA COSTA** bezorgde uitgave van dit meesterstuk stelt door de bijgevoegde verhandelingen en aanmerkingen de voortreffelijkheid van het gedicht in 't schitterendst licht. —

Verre van door deze stoute schepping te zijn uitgeput, leverde BILDERDIJK in zijne *Hekeldichten* naar PERSIUS, *Zedelijke Gespingen*, *Muis- en Kikvorsch-krijg* (naar de *Batracho-myomachia* eens *Alexandrijnschen* dichters), *Sprokkelingen*, *Krekelzangen*, *Rotsgalmen*, *Navonkeling*, *Oprakeling*, *Nieuwe Oprakeling*, *de Voet in het Graf*, *Spreuken en Voorbeelden van SAADI*, *de Cycloop* naar EURIPIDES, *Naklank*, *Avondschemering*, *Vermaking*, *Nieuwe Vermaking*, *Proeve eener navolging van Ovidius Gedaanteverwisselingen*, *Schemerschijn* en *Nasprokkeling* de onwraakbaarste bewijzen van zijnen onverdoofden dichtergloed. Door kwaden luim vervoerd, liet hij de schepping zijner *Elpine* onvoltooid, en leverde door zijne latere ontboezemingen den tijdgenoot tevens het bewijs, dat een BILDERDIJK in staat zou zijn geweest een zoo schitterend en verheven heldendicht te voleindigen. — Na in 1830 zijne tweede echtgenoot, de als dichteres door haren *Rodrigo de Goth* naar SOUTHEY, hare *Overstrooming van Gelderland* (1809), hare *Gedichten voor Kinderen*, hare bijdragen in de twee door haren echtgenoot uitgegeven bundels *Wit en Rood* en hare treurspelen *Elfride* en *Iphigenia*, dit laatste naar RACINE, met regt beroemde KATHARINA WILHELMINA SCHWEICKHARDT, verloren te hebben, overleed ook BILDERDIJK in den winter van 1831. Eene der zuilen in de Groote Kerk te *Haarlem* prijkt met den enkelen naam des dichters in gulden letteren, waardig grafscript voor *Neêrland's* grootst genie. Na zijn overlijden verzamelde men nog enkele onuitgegeven of verspreide gedichten in twee bundels *Nalezingen*, en vierde hem in menig lijkdicht; doch eerst in den jongsten tijd is het aan den smaakvollen uitgever KRUSEMAN te *Haarlem* mogen gelukken, in 15 deelen zijne gedichten gezamenlijk en oordeelkundig uit te geven. BILDERDIJK's geniale kweekeling, de later nog door ons te vermelden dichter ISAËC DA COSTA nam de zorg voor de uitgave op zich, en zette de kroon op zijn arbeid door eene keurige, hoezeer wel eenigzins te vooringenomen beschouwing van zijnen leermeester als *mensch* en als *dichter*. Mr. J. PAN, Raadsheer in het Provinciaal Geregts-hof te *Assen*, leverde trouwens reeds in 1839 door zijne Voorlezing over de voortreffelijkheid van BILDERDIJK in het navolgen en overbrengen der oude dichters, met breedvoerige aanwijzing en merkwaardige aantekeningen, eene kostbare bijdrage tot de kennis van den man, die meer dan twee honderd dichters, geheel of

gedeeltelijk, in de heerlijkste *Nederlandsche* verzen overbragt, en niet zelden van hunne gebreken louterde; ook deze Voorlezing werd, nog aanzienlijk vermeerderd, door DA COSTA in voornoemde uitgave opgenomen.

Niet minder dan FEITH en BILDERDIJK met vurige vaderlands-liefde beziel, waren JAN FREDERIK HELMERS en diens schoonbroeder CORNELIS LOOTS, wier krachtige uitboezemingen het diep geschokt en vernederd gemoed onzer natie in de rampzalige dagen der *Fransche* overheersching vaak hebben aangegrepen en opgewekt. Mogen al hunne zangen, vooral die des eerstgenoemden, in bezadigder tijden door de gezochtheid of overdrijving van beelden en uitdrukkingen menigmalen sporen van min gekuischten smaak opleveren: zij schitteren toch van echt dichtelijke schoonheden, die beide kweekelingen van den kunstlievenden boekhandelaar UYLENBROEK eene waardige plaats onder onze eerste dichters doen bekleeden. HELMERS, in 1767 te *Amsterdam* geboren, werd voor den handel opgeleid, en ontving wel geen geleerde opvoeding, maar wist toch zijnen geest eene geenszins gewone beschaving mede te deelen. Reeds in 1788 deed hij zich door zijnen lierzang *de Nacht* gunstig onderscheiden: zijn *Socrates* (1790) in drie zangen, welk gedicht te weinig met de toenmalige gisting der gemoederen strookte, maakte geen grooten opgang; even min zijn treurspel *Dinomache* (1798), dat de verlossing van *Athene* ten onderwerp had. 's Dichters eigentlijke roem begon eerst met de in 1801 door hem en anderen uitgegeven *Dichtelijke Gedachtenbeelden*, waarin de lierzang *aan Bonaparte* (1799), toen nog als bedwinger van regeringloosheid en omwentelingszucht gevierd, elks bewondering verwierf; terwijl zijne lierzangen *James Cook* en *aan de Vrijheid* hem tot den dichter stempelden, waarvan KINKER door zijne *Dichtkunst* en *Dichtelijke Genie* in dienzelfden bundel een zoo treffend beeld ontworpen had. Men zou echter de algemeene geestdrift moeten hebben bijgewoond, welke de dichter in 1806 te weeg bragt door zijn *Fragment van een onuitgegeven Treurspel*, waarin hij onder den naam van *Griekenland* den ondergang van *Nederland* in de sterkste kleuren schilderde, om naar waarheid te kunnen oordeelen over den invloed, dien HELMERS door zijne der *Franschen* overmoed tartende, van vaderlandsliefde gloeiende zangen op zijne landgenooten heeft uitgeoefend. Nu eens treurde hij op het *Graf van Nederland*, of

herinnerde aan den ontvloten *Roem*; dán weder zong hij den lof van *Handel* en *Zeevaart*, van *Holland* en *Amsterdam*, of herdacht de dagen van *Leiden's Ontzet*, *Nieuwpoort* en *Anthonius Hambroek*; soms ook wist hij den moedelozen *Nederlander* door eene *Bemoediging* te sterken, en voorspelde hem den tijd, «dat *Nederland* met de wraak op hare dwingelanden zou kunnen woekeren». Slechts één wensch scheen hij te kennen,— de verlossing van zijn vaderland, welks roem hij in de *Hollandsche Natie*, de schitterende ontboezeming van het tot dweepens toe opgewonden hart, nog te midden der *Fransche* overheersching zoo treffend bezong. Zijn wensch werd verhoord, doch hem had de dood reeds 26 Februarij 1813 weggerukt en bevrijd van het geweld des Keizers, die, beducht voor den gistenden volksgeest, bevel tot 's dichters in hechtenis neming gegeven had. Zijne roerende schildering van ALBRECHT BEILING, de grootsche voorstelling van CLAASSENS en EVERTSEN, de nachtelijke overpeinzing en droom aan de boorden van het *IJ*, de trotsche beschrijving van den *Rhijn*, de bekorende invlechting van *Afron en Adeka* doen de *Hollandsche Natie* nog altijd het geliefkoosd volksdicht blijven. Zijn verheven lierzang *Antoninus Pius* en het aandoenlijk tafereel van *Mikon en Louïse* in zijn *Zwitserland* toonen echter overtuigend, dat zijn hart niet alleen voor het vaderland tot echt dichterlijke uitstortingen werd opgewekt.— Aan LOOTS wordt met regt gelijke, zoo niet hoogere lof als aan HELMERS toegekend. Wel vervulde zijn naam niet zoo als deze aller harten; maar zong HELMERS onvervaard van vrijheid en verlossing, ook LOOTS wraakte (1805) in zijne *Batavieren ten tijde van Cajus Julius Cezar* de kluistering van ons volksbestaan aan de belangen van vreemden. Hij bleef, zoo wel in dit dramatisch dichtstuk als in zijne andere poëzij, zijn gevoel meer meester dan HELMERS, en aan zijne ontboezemingen zijn diens gebreken in veel geringer mate eigen. Op *Texel* geboren, en door zijnen niet bemiddelden vader tot het koopmans-leven opgeleid, waren VONDEL's *Palamedes* en *Hekeldichten*, benevens eene proza-vertaling van TASSO, de eenige gidsen bij zijnen ontwakenden lust voor de dichtkunst, die hem tot aan zijnen dood (1834) in zeventigjarigen ouderdom met jeugdig vuur bezielde. Nog in 1831 ruischten van zijne lier de heerlijkste toonen over de zelf-opoffering van VAN SPEYK, en in zijne vijf deelen *Gedichten* (1816—1817) en *Nieuwe Gedichten*

(1821) munten zijne stoute lierzangen *de Overwinning der Nederlanders op Chatham* (1799) en *Dwingelandij* (1800), zijn *Eeuwzang bij het begin der Negentiende Eeuw*, zijne prijsdichten *Hugo de Groot* (1804) en *Hoorn en Egmond* (1806), zijn *Lof van den Burgerstand* (1809) en *van de Hollandsche Taal* (1810), zijne wraking van den *Slavenhandel* (1814), zijn *Frederik Hendrik*, maar vooral zijne roerende schildering van *Hagar in de Woestijn* (1820) door echt dichterlijke beeldenpraal en verheven waardigheid uit.

De ijverige voorstander der *Kantiaansche Wijsbegeerte* in ons midden, de ook in zijne dichterlijke vlugt soms al te wijsgeerige KINKER behoorde mede tot den vriendenkring van HELMERS en LOOTS. In 1764 te *Nieuwer-Amstel* geboren, werd hij tot regtsgeleerde opgeleid, doch hield zich bij voorkeur met wijsbegeerte en dichtkunst onledig. Bewees hij eerst den *Franschen* dichters zijne hulde door de vertaling van RAYNOUARD's *Tempeliers* (1805); spoedig bekoorden hem *Duitschland's* meer geniale zangers, en vertaalde hij FR. VON SCHILLER's *Maagd van Orleans* en *Maria Stuart* in onberijmde *jambische* verzen. Reeds in 1804 echter had hij het hoogst verdienstelijk oorspronkelijk treurspel *Almanzor en Zéhra* in het licht gegeven, terwijl hij zijn bijtend vernuft ten jare 1807 in eenen dichterlijken brief aan FEITH, die hem wegens zijne overhelling tot KANT's begrippen had aangetast, den vrijen teugel liet. Vooral het muzikale onzer taal boeide zijnen scherpzinnigen geest, waarvan hij in zijne *Proeve van Hollandsche Prosodie* een treffend bewijs leverde; de hierbij beproefde invoering van den *Hexameter* der Ouden als *Nederlandsche vers-maat* vond echter weinig navolging. Zijne bewondering voor de *Vrijmetse-laars-Orde* deed hij in vele gedichten ten sterkste uitkomen: niet deze, maar vooral de *Lof van Haydn*, den grooten componist, en de *Poëzij* hebben zijnen roem als dichter van den eersten rang gevestigd; terwijl zijne staatkundige gelegenheidsstukken door hunnen bijtenden luim grooten bijval verwierven. Sedert 1818 Hoogleeraar in de wijsbegeerte te *Luik*, liet hij bij den opstand van 1830 deze betrekking varen, vestigde zich als ambteloos burger te *Amsterdam*, en stierf aldaar in 1845.

Nevens KINKER komt eene plaats als dichter toe aan zijnen boezemvriend en levensbeschrijver, den beroemden regtsgeleerde, gedurende vele jaren President van de Arrondissements-Regtbank

te *Amsterdam*, MAURITS CORNELIS VAN HALL, die, geheel doorvoed van den geest der Ouden, aan zijnen letter-arbeid eene echt klassische sierlijkheid wist mede te deelen. In 1768 te *Vianen* geboren, verwierf hij te *Leiden* eene doctorale waardigheid, vestigde zich te *Amsterdam* als advocaat, werd in 1795 Procureur der Gemeente (Hoofdschout), doch in 1798 wegens zijne gematigdheid afgezet. Nog in hetzelfde jaar evenwel tot vertegenwoordiger des volks gekozen, bleef hij zulks tot 1801, maar onthield zich voorts geruimen tijd van alle staatkundige betrekkingen, schoon vaderlandsliefde hem in 1813 aan het hoofd van den landstorm deed optreden. Zijne gedichten, hoezeer van geringen omvang en meest gelegenheidsstukken, ademen eenen verheven zielen-adel, en onderscheiden zich door vloeiende versmaat bij stoutheid van uitdrukking. Hij stierf ten jare 1858, in bijna negentigjarigen ouderdom.

Was het wonder dat, bij dezen bloei der poëzij, ook het treurspeldicht eene nog niet gekende hoogte bereikte? SAMUËL IPERUSZON WISELIUS, HENDRIK HARMEN KLIJN en JAN VAN WALRÉ schonken den nationalen Schouwburg ware meesterstukken, die meerendeels bij de opvoering in ANDRIES SNOEK (1766—1829), den beroemden opvolger van den weinig minder beroemden WARD BINGLEY, doch vooral in MEVR. WATTIER-ZIESENIS (1763—1828), waardige tolken vonden. — WISELIUS (st. 1845), in 1794 en 1795 lid van het Comité-revolutionair te *Amsterdam*, daarna lid der Provisioneele Representanten van het volk van *Holland*, na de omwenteling van 1813 Directeur der Politie te *Amsterdam*, en tevens aan het hoofd van een geacht handelshuis, nam door zijne verdediging van Prins WILLEM II zijne stadgenooten tegen zich in, en ontdeed zich eindelijk (in 1839) van zijne openbare betrekking. Zijne in zes deelen uitgegeven *Mengel- en Tooneelpoëzij* bevat vele uitmuntend geslaagde, doch misschien te veel naar de regelmaat der *Oud-Fransche* school gewrongen treurspelen, vooral de *Dood van Karel*, *Kroonprins van Spanje*, — *Aernoud en Egmond*, — *Walwais en Adelheid* (uit de *Zweedsche* geschiedenis) en de *Inspraak van het Bloed*, benevens de vertaling van den *Hector* van LUCE DE LANCIVAL. — Grooteren roem echter verwierf HENDRIK HARMEN KLIJN (geb. 1773, gest. 1856), die benevens zijnen één jaar jongeren broeder BAREND ook anderen vormsoorten der poëzij beoefende, en in 1809 met zijne *Starrekunde*, in 1812 met zijne

Driften naam maakte, door zijn treurspel *Montigni*, waarin hij den volkstrots streefde en tot geestdrift ontvlamde. Vooral de karakters van CARLOS en GRANVELLE oogstten de algemeene goedkeuring in. Werd de *Montigni* door het publiek naar waarde geschat; dit treurspel mogt even min den door het *Instituut* uitgelooften prijs wegdragen, als de insgelijks uiterst fraaije *Diederik en Willem van Holland* van den, ook door zijne *Heidebloemen* met roem bekenden *Haarlemschen* dichter JAN VAN WALBÉ (st. 1837), wiens poëzij zich steeds door vloeiende versmaat, geest en luim onderscheidde. Wél valt op zijnen *Diederik en Willem* het een en ander aan te merken, vooral daar de zoo fraaije beschrijving van de verovering van *Ptolomais* aan het onderwerp vreemd is, en de titel zelf in *Diederik VII* belangrijker personaadje doet verwachten dan 's dichters voorstelling medebrengt; maar het verzekert hem toch nevens WISELIUS en KLIJN eene eervolle plaats onder onze treurspeldichters.

Verschillend van de voormelde dichters in voorstelling en uitdrukking was ter zelfde tijd de zoogenoemde *Rotterdamsche* school, aan wier hoofd de beroemde volksdichter HENDRIK TOLLENS CAROLUSZOOM prijkt, en waarvan NIERSTRASZ, IMMERZEEL en MESSCHERT waardige sieraden vormden. Aan geen zijner menigvuldige volgelingen evenwel, met uitzondering welligt van den vroegtijdig overleden NIERSTRASZ, is het tot nog toe gelukt dien gemoedelijken volkstoont te treffen, welke aan de geliefdste stukken van TOLLENS zoo zeer eigen is. In 1780 te *Rotterdam* geboren en tot den handel in verw-waren opgeleid, heeft TOLLENS zijne vorming tot dichter grootendeels aan zich zelve te danken. Even als HELMERS en LOOTS de kweekeling van UYLENBROEK, hechte hij zich in den beginne geheel aan de thans verouderde dichtschool der *Franschen*, met wier staatkundige beginselen hij insgelijks volkomen instemde. Eerst later gaf hij zich geheel over aan die poëzij des gevoels en des harten, welke vooral de geneugten van het huisselijk leven ten onderwerp heeft, en staakte hij zijne min gelukkige pogingen in het treurspeldicht (*Andromaché, Abufar* naar DUCIS, *Lucretia, de Hoekschen en Kabeljauwschen*). De *Wandsbecker Bote* van MATTHIAS CLAUDIUS schijnt op de volgende rigting en ontwikkeling van zijnen dichterslijken geest een niet geringen invloed te hebben uitgeoefend, gelijk hij dan ook later bijna al diens liedjes in *Nederlandsche* verzen

uitgaf. Hem moge in 1806 voor zijnen lierzang op *Egmond en Hoorne* boven Loots de gouden eereprijs zijn toegekend, en wegens zijnen *Vierdaagschen Zeeslag*, zijnen *Zegezang bij de Overwinning van Nieuwpoort*, zijnen *Willem I* groote lof toekomen; in kracht en verhevenheid van uitdrukking moest hij voor zijne *Amsterdamsche* kunstbroeders wijken. Wanneer hij echter den volkstoon aansloeg, het zij hij door zijn volkslied (1816) *Wien Neêrlands bloed door de aadren vloeit*, door zijne vaderlandsche romancen *Jan van Schaffelaar*, *Albrecht Beiling*, *Herman de Ruiter*, *het Turfschip van Breda*, of door zijnen *Koning leev'* (1831) het nationaal gevoel opwekte en spande, — het zij hij uit het dagelijksch leven zijne onderwerpen putte, en door zijne *Echtscheiding*, *aan een gevallen Meisje*, *aan mijnen oudsten Zoon* het gemoed trof en roerde, of door zijnen juichtoon op de *Geboorte* en op den *eersten Tand* van zijnen jongsten zoon bekoorde, — het zij hij als beschrijvend dichter optrad, en de lotgevallen van BARENDZ en HEEMSKERK bij hunne *Overwintering op Nova-Zembla*, of van *Klara en Ewoud* te midden der opgestuwde golven naar het leven schilderde: altijd schiep TOLLENS (st. 1856) zich eenen onsterfelijken roem.

Ook *Groningen* mogt tot in het laatst van 1855 roem dragen op eenen dichter van voornamen rang, die vooral den lof der vrouwen zijne gevoelvolle en betooverende zangen wijdde. HAZO ALBERT SPANDAW, 23 October 1775 te *Vries* in *Drenthe* geboren, werd regtsgeleerde en in 1803 Secretaris van de *Old-ambten* te *Zuidbroek*; doch wijdde zich na onze inlijving in *Frankrijk* geheel aan de pleitzaal, en wees alle hem aangeboden ambten, zelfs dat van Hoogleeraar in de *Nederlandsche* welsprekendheid aan *Groningen's* Hoogeschool, van de hand. Als TOLLENS zanger van het huisselijk geluk, als Loots voor de verheffing van het vaderland steeds van dichtvuur gloeiende, munten zijne hoogst keurige, eerst van 1836—1838 verzamelde gedichten door oorspronkelijkheid in voorstelling en uitdrukking uit. Reeds in 1807 bezong hij in vier zangen den *Lof der Vrouwen*; later onderscheidde hij zich vooral door zijn *Lied van Nederland aan den Koning*, *aan de Vaderlandsche Vrouwen*, *het Zaligst Levens-uur*, *het Vogelnestje* en *Neêrlands Zeeroem*.

Tot nog toe hadden wij dichters te vermelden, wier zangen bij de eerste lezing het hart bekoren of treffen: gansch anders is het

met *Gelderland's* luimigen dichter ANTONI CHRISTIAAN WINAND STARING van den *Wildenborch* (st. 1840). Gehcel meester van zijn gevoel, soms stuitend Stoïcijn, doorwrocht in taal-, geschied-, en oudheidkunde, is elk zijner zoo echt luimige, elk zijner zoo echt vaderlandsche zangen een meesterstuk van kunst, waarin men telkens nieuwe schoonheden ontdekt. Zijn STARING's gedichten bij de eerste lezing stroef en wild; allengs beginnen de schitterende vonken van zijn genie voor ons te tintelen, en verlustigt men zich weldra in den stralengloed van echten humor, dien hij vaak door innige vaderlandsliefde verhoogt. Zijne in vier deelen verzamelde gedichten (1837) zullen steeds voorwerpen van studie blijven, en hem meer en meer als den eersten onzer humoristische dichters doen hoogschatten. Zijne *Jaromirs, de Hoofdige Boer, de Verjongings-cuur, Nichtje Rijk, Marco, de Leerling van Pankrates*; zijn *Schip van Bommel* (1511), *Arnhem verrast* (1514) en *Lochem behouden* (1590); zijne *Vorstin in het Dorp*, en niet minder zijne kernachtige *Puntgedichten* komen onder zijne werken vooral in aanmerking.

Ware het thans onze taak rondom deze hoofddichters ook hunne zich bij hen aansluitende, doch soms niet minder keurige tijdgenooten te groepen, ROBERT ARNTZENIUS (st. 1823) en diens *Leuzang*, — ADAM SIMONS (st. 1834) en diens *Alexander*, — VAN 'S GRAVENWEERT en diens *Regulus*, benevens zijne schoone vertaling der *Ilias* en *Odyssee* van HOMERUS, — BARTELD HENDRIK LULOFS (st. 1849) en diens gedicht op de *Overstroming van Gelderland*, — PETRONELLA MOENS (st. 1843) en de vaderlandsche en godsdienstige zangen dier blinde dichteres, — ELIAS ANNE BORGER (1785—1820) en diens roerend *aan den Rijn*, — DAVID JACOB VAN LENNEP (st. 1853) en diens *Duinzang* en *Herder op het Slagveld te Cannae*, — JAN SCHOUTEN (st. 1852) en diens *Vrijmetselarij*, — SCHENK (st. 1855) en diens gelukkige vertaling van YOUNG's *Nachtgedachten*, — VAN HALMAEL (st. 1850) en diens Tooneelpoëzij (*Adel en Ida, Ats Bonninga, Czar Peter de Grootte*), — WITHUYS en diens *Meineed*, — NIERSTRASZ (st. 1828) en diens *Verlosser en Frans Naerebout*, — IMMERZEEL (st. 1841) en diens *Hugo in 't Woud*, — WILLEM MESSCHERT (st. 1844) en diens *Gouden Bruiloft*, zouden evenzeer als WESTERMAN (st. 1852), BOXMAN (st. 1856) en WARNSINCK (st. 1858) met menig ander, doch vooral met den keurigen *Improvisator* WILLEM DE CLERCQ

(st. 1844) eene meer uitvoerige vermelding vereischen. Wij mogen echter ons overzigt niet besluiten zonder hulde toe te brengen aan ISAËC DA COSTA, den zijnen meester BILDERDIJK waardigen leerling, die nog als hoofd der klassische dichters in ons midden prijkt, en in zijn jongste gedicht ter verheerlijking van den *Slag bij Nieuwpoort* (1859) een meesterstuk van echt vaderlandsche poëzij leverde, hetwelk de zoo gespannen verwachting niet alleen bevredigde, maar zelfs overtrof. Zoon van rijke *Israëlietische* ouders, uit *Portugal* afkomstig, omhelsde hij in rijperen leeftijd met den dweependen gloed eens dichters, die in zijne stoute zangen het weelderig vuur des *Oosterlings* aan den krachtigen ernst des *Noordlanders* paart, de leerstellingen van het Christendom. Van hem geldt ten volle, dat bij de tokkeling der dichterlijke lier zich de diepste verborgenheden van het hart openbaren. Zijne heerlijke zangen *aan Israël* en *Gevoel* toonden dat hij niet te veel gewaagd had, toen hij met stoute greep de vertolking der *Perzen* van ÆSCHYLUS beproefde en als eersteling in het licht gaf. Nog meesterlijker slaagde hij later in den *Prometheus* naar denzelfden dichter, en zijne *Poëzy* is vol van die stoute en verheven toetsen, welke ook in zijne *Laatste vijf-en-twintig Jaren* (1815—1840) en vele andere zijner *Zangen uit Verscheidenen Leeftijd*, alsmede in zijne bij *de uitgangen* van 1847 uitgegeven ontboezeming: *Wachter, wat is er van den nacht?* en in zijn *de Chaos en het Licht, halve-eeuw zang*, zoo zeer de aandacht vestigden.

Gedurende den vijftienjarigen vrede (1815—1830) was de spanning van den geest allengs verminderd. Wél bloeide de dichtkunst in hare vroegere zangers voort, doch DA COSTA scheen het schitterend tijdperk van FEITH en BILDERDIJK te zullen sluiten, als weleer ANTONIDES dat van HOOFT en VONDEL. BILDERDIJK mogt met regt over de menigte, die hem trachtte na te volgen, glimlagchen; eenen tweeden leerling zijner waardig vond hij niet. Zijn voorgang echter was het, welke aan het opkomend geslacht die hoogschatting voor *Groot-Britannië's* geniale dichters SHAKSPERE, BYRON, SCOTT en MOORE inboezemde, die, hoe overdreven vaak, de poëzij in ons vaderland met jeugdige vuur bezielde. Vooral door de beoefening van SHAKSPERE en BYRON leerden wij de schoonheden der meer vrijë *Romantische* aan die der *Klassische School* paren; terwijl het godsdienstig gevoel, onzer natie eigen, tot nog den *Nederlandschen* zanger voor de

woeste ongebondenheid der nieuweren *Fransche* dichters heeft behoord. — J. VAN LENNEP in zijne minder oorspronkelijke, dan wel bevallig losse en zoetvloeiende *Legenden* (*'t Huis ter Leede*, *Adegild*, *Jacoba en Bertha*, *de Strijd met Vlaanderen*, *Eduard van Gelre*) en in zijne vertalingen naar BYRON en anderen; — N. BEETS, die ons nog niet lang geleden zijne zoo frissche *Korenbloemen* schonk, in zijne vroegere, van diep gevoel getuigende ontboezemingen, als de *Jose*, *Kuser*, *Guy de Vlaming* en *Ada van Holland*; — A. VAN DER HOOP (st. 1842), die bij meerdere kuisching zich tot dichter van den eersten rang had kunnen verheffen, in zijn *Warschau* en *Willem Tell*; — A. BEELOO in zijn keurig, schoon soms niet van stroefheid vrij te pleiten *'s Gravenhage*; — A. BOGAERS in zijne zoo roerende *Jochébed* en in den zoo mannelijk bezongen *Togt van Heemskerk naar Gibraltar*; — B. TER HAAB, ook meester in de vertelling (*Huibert en Klaartje*) en in de lyrische poëzij (*Abd-el-Kader*), in zijne door edelen eenvoud uitmuntende *Johannes en Theagenes* en *de St. Paulus-rots*; — A. MEIJER (st. 1854) in zijne door grootschheid van schildering wegslepene *Boekanieer* en *Heemskerk*; — S. J. VAN DER BERGH, niet alleen in zijne schoone vertaling van BYRON's *Zeeroover*, maar vooral ook in zijne gespierde Vaderlandsche romancen, en J. DE BULL in zijnen *Savonarola* en in *een Beeld der Toekomst*, waarbij ons de edele HUIBERT DUIFHUIS met diens kerk zoo treffend als toonbeeld ter navolging wordt voorgesteld, hebben in het dichterklijk verhaal zulke schitterende proeven geleverd, dat voor onze poëzij geenszins een tijdperk van verval als bij het einde der zeventiende eeuw te duchten schijnt, hoezeer de schier uitsluitend aan stoffelijke belangen gewijde tijdgeest niet gunstig op de ontwikkeling onzer nationale poëzij werkt. Mogten echter J. P. HEIJE door afmattenden weemoed, J. J. L. TEN KATE door gezwollenheid, J. J. A. GOEVERNEUR door stootende ruwheid, maar vooral E. J. POTGIETER door grilligheid van wending, al is onder meer diens «*'t Was maar een Weesje*» een echt juweeltje, voortdurend te wenschen overlaten; bij den eerste althans was in de laatste jaren vooruitgang merkbaar, en GOEVERNEUR heeft in zijne *Gedichtjes voor Kinderen* en in zijne te spaarzame dichterklijke bijdragen tot het zoo aanbevelenswaardig volks-leesboek, *de Huisvriend*, niet zelden den juisten toon getroffen. Als geestig dichter onderscheidde zich vóór weinige jaren ook A. VAN DER

HOOP *Junior* in zijne *Daguerréotypen*; terwijl P. A. DE GÉNESTET in zijnen bundel eerstelingen en later, voornamelijk ook ten aanzien van gevoel en humor, als veelbelovend dichter optrad. Insgelijks W. J. VAN ZEGGELEN verwierf zich als luimig dichter met regt eenen grooten naam, te meer omdat hij zich wist te onthouden van die onnatuurlijke luchtsprongen, door onze tegenwoordige *humoristen* in navolging van den *Schoolmeester* (G. VAN DER LINDE) zoo bijzonder geliefkoosd, als of het *bizarre* en *ongerijmde* zich immer met echten *humor* vereenigen laten.— J. A. ALBERDINGK THIJM daarentegen, schoon wezentlijk met genie en aesthetischen zin begaafd, dreigt door overhelling tot mysticismus en overdreven zucht tot het Middel-eeuwsche, geheel onverstaanbaar te worden; het laatste gebrek ontsiert, naar veler oordeel, ook den tevens als schilder geroemden dichter en prozaïst W. J. HOFDIJK o. a. in zijn *Jonker van Brederode*, *Aëddon* en balladen uit *Kennemerland*, terwijl den bespiegelenden idealist WERNDLY (*Didymus*) geene mindere onduidelijkheid van uitdrukking kan worden ten laste gelegd.

Het Tooneel heeft na den dood van SNOEK en ZIESENIS den vorigen bloei geheel verloren, en het sedert 1841 eerst uit *acteurs*, later *bij aanneming* gevormd bestuur van den *Nederlandschen Schouwburg te Amsterdam* bepaalde zich (nog tot 1859) meer en meer tot het opvoeren van vertaalde tooneelspelen en kostbare, doch om de pracht van *decoratie* zeer gewilde *spectakel-stukken* en *balletten*. In hoe verre de onder vele letterminnaars herleeftde zucht ter declamatie en voorstelling van vroegere meesterstukken eindelijk tot verbetering der ware tooneelspeelkunst zal voeren, is nog altijd moeilijk met eenige juistheid te bepalen. Veel evenwel zal nog tot bereiking van dit doel moeten gedaan worden: in deze oogenblikken toch kunnen wij op geen enkelen kunstenaar bogen, die zelfs slechts in de verte aan SNOEK of WATTIER-ZIESENIS herinnert, en in het tooneel- en blijspel is het wel iets beter dan in het treurspel, maar er ontbreekt hierin nog veel, eer men eenig uitvoerig stuk in behoorlijke zamenstelling (met *ensemble*) en beschaafde ongedwongenheid kan opvoeren. De Rederijkers-vereeningingen te *Amsterdam* oefenden echter volgens eenigen bereids te dezen aanzien een merkbaar gunstigen invloed uit, en wekten stellig den lust tot dramatischen poëzij op: onder anderen heeft H. J. SCHIMMEL gedurende de laatste jaren in

zijne *Twee Tudors*, *Joan Woutersz.*, *Gondebald*, *Giovanni di Procida* en *Napoleon Eerste Konsul* geenszins onverdienstelijke stukken geleverd; terwijl J. VAN LENNEP, DE BULL en HOFDIJK hunne talenten daaraan insgelijks niet zonder vrucht toewijdden. — Of trouwens de in den jongsten tijd door verdeeldheid ontstane versnippering van krachten op den duur, bij eenen loffelijken najver, tot bevordering van het nationaal tooneel zal strekken, kan alleen de tijd leeren.

b. Proza-schrijvers.

Een sprekend bewijs van de meer algemeene letterkundige beschaving, aan den landgenoot sedert het laatst der vorige eeuw eigen, is te vinden in het aantal van naar taal en stijl, zoo wel als naar inhoud, voortreffelijke werken in de verschillende vormsoorten van het proza. Vooral aan JAN HENDRIK VAN DER PALM komt de eer toe door zijnen wegslependen stijl dien ijver te hebben opgewekt, welken wij thans bij meest alle noemenswaardige schrijvers voor gepaste voorstelling en uitdrukking hunner gedachten mogen opmerken. Als *Lofredenaar* mogen hem JACOBUS KANTELAAR (1759 te *Amsterdam* geboren en in 1821 overleden), een der hoofden van de gematigde partij na de Omwenteling van 1795, en vervaardiger van eene fraaije verhandeling over het *Herdersdicht*, in zijne rede over den beroemden Oriëntalist HENDRIK ALBERT SCHULTENS (1794), — JERONIMO DE BOSCH door zijne rede over HENDRIK GEORGE OOSTERDIJK, den bekwamen geneeskundige en geenszins onbevalligen navolger der lierzangen van HORATIUS, — en de groote wiskundige JAN HENDRIK VAN SWINDEN door die over den zanger van den *Orion* zijn voorafgegaan; — JEAN TEYSSÈDRE L'ANGE, Predikant bij de *Waausche* gemeente te *Amsterdam* in zijne lofrede op den kanselredenaar SEBALD FULCO JOHANNES RAU (1808), — VAN PABST VAN BINGERDEN in die op ERASMUS, — KESTELOOT in die op BOERHAAVE, — LULOFs in die op WILLEM den *Eersten* hem weinig hebben toegegeven: VAN DER PALM verwierf zoo wel als lofredenaar, als door Kanselwelsprekendheid, den grootsten invloed op onze landgenooten, schoon ook in de laatste menig tijdgenoot met hem wedijverde. In 1763 te *Rotterdam* geboren, wijdde hij zich aan de godgeleerdheid, en verwierf niet alleen eene grondige kennis van de *Oostersche* en *Klassische* talen, van

wijsbegeerte en uitlegkunde, maar bleef ook geenszins vreemdeling in het gebied der nieuwere letterkunde. Eerst Predikant te *Maartensdijk* bij *Utrecht*, vervolgens huisprediker bij den *Zeeuwschen* edele VAN DE PERRE te *Middelburg*, werd hij in 1796 te *Leiden* beroepen tot Hoogleraar in de *Oostersche* talen. De opgewonden vrijheidsgeest dier tijden liet hem echter niet toe, zich geheel aan letteren en godgeleerdheid te wijden; in 1799 verliet hij zijnen leerstoel om de leiding van het Openbaar Onderwijs op zich te nemen. In 1801 werd hij Lid van den Raad van Binnenlandsche Zaken, en bleef zulks tot na de aftreding van SCHIMMELPENNINCK, toen hij zich van het staatsbestuur verwijderde, en als Hoogleraar in de gewijde welsprekendheid te *Leiden* optrad. Door de gematigdheid van zijn karakter en de aangenaamheid zijner vormen, maar vooral door zijne verbeteringen in Hooger en Lager Onderwijs, had hij de achting en en vriendschap der meest verlichte mannen in ons vaderland verworven. Nadat in 1807 RAU, die als Hoogleraar de *Oostersche* talen onderwees, gestorven was, nam hij ook zijne oude betrekking weder op, en werd tevens door Koning LODEWIJK tot Lid van het *Instituut* en Redenaar van de *Orde der Unie* benoemd. Reeds in 1799 wegens zijne Feestrede op de ontruiming van *Noord-Holland* door de *Engelschen* en *Russen* hoogelijk beroemd, schonk hij ons in 1813 een *Geschied- en Redekunstig Gedenkstuk van Nederlands Herstelling*, hetwelk den door VAN KINSBERGEN uitgeoefden eereprijs behaalde, en, schoon naar de opgewondenheid dier dagen vaak te hoog gekleurd, als meesterstuk van sierlijken, mannelijken en zaakrijken stijl bij voortduring zal worden hooggeschat. Zijne treffende, innig hartelijke Lofrede op den in 1820 ontslapen BORGER wordt als voorbeeld van voorstelling en uitdrukking erkend. In 1823 vierde hij het Eeuwfeest van de uitvinding der Boekdrukkunst in eene heerlijke rede, en in zijne *Natuurtooneelen uit het Boek Job*, in zijne uitbreiding van de schriften van SALOMO en JESAÏA vond zelfs de in godsdienst onverschillige vaak eene willekeurige beking. Grooten roem verwierf hij ook door eene nieuwe vertaling van den *Bijbel* met eenen rijken schat van aantekeningen, waarvoor hem het in ons land nooit gehoorde *honorarium* van honderd duizend gulden te beurt viel. In zijne voortreffelijke *Leerredenen*, onder anderen die over de gelijkenissen van den *Verloren Zoon*

en van den Schat, die over JEZUS zelve en over PAULUS, bekoorde hij het gemoed evenzeer door zijnen sierlijken stijl, als hij zich bij hare voordragt tot boeiend kanselredenaar wist te verheffen. Zijn *Bijbel voor de Jeugd*, hoezeer niet altijd op het standpunt van de verstandelijke ontwikkeling der beoogde lezers, vond mede ongewonen bijval. VAN DER PALM's bloedverwant, de als dichter en humorist gunstig bekende NIKOLAAS BEETS, heeft hem na zijnen dood (1840) met zijner niet geheel onwaardige trekken geschetst.

Het zou der waarheid te kort gedaan zijn, indien men VAN DER PALM als éénigen voorganger in de kanselwelsprekendheid voorstelde. Onder zijne tijdgenooten en akademievrienden heerschte eene hoogst loffelijke zucht, om de zoo lang verwaarloosde welsprekendheid met ijver te beoefenen. EWALD KIST, in 1762 te *Woerden* geboren en in 1822 te *Dordrecht* gestorven, — JAN VAN DER ROEST, in 1818 te *Haarlem* als Predikant overleden, — de zoo indrukwekkende Hofprediker I. J. DERMOUT, — de zoo beroemde Hoogleeraren CLARISSE en VAN HENGEL stonden hem met den kernachtigen godgeleerde en geschiedvorscher W. BROES en den scherpzinnigen JODOCUS HERINGA ter zijde. Door hunnen voorgang mag de *Nederlandsche* Hervormde Kerk op vele degelijke redenaars bogen; terwijl MESSCHAERT bij de Doopsgezinden, ROLL bij de Lutherschen en STUART bij de Remonstranten zich waardiglijk bij de voornoemden aansloten. Zoo niet in gehalte, dan toch in verheven en tevens roerenden ernst van voordragt, werd VAN DER PALM in lateren tijd nog overtroffen door den eenigen ABRAHAM DES AMORIE VAN DER HOEVEN (st. 1855), die, eerst Predikant te *Rotterdam*, later Hoogleeraar aan het *Seminarium* der Remonstranten te *Amsterdam*, er in geslaagd is, eene school van kerkleeraars te vormen, welke door welsprekende voordragt de algemeene bewondering opwekken. Wij mogen echter niet van onze kanselredenaars scheiden, zonder VAN DER PALM's voortreffelijken leerling ELIAS ANNE BORGER, dien wij reeds als gevoelvol dichter leerden kennen, te herdenken. In 1785 te *Joure* in *Friesland* uit burger-ouders geboren, vormde hij zich te *Leiden* tot een der boeiendste redenaars. Reeds in zeven-entwintigjarigen leeftijd werd hij tot Buitengewoon-Hoogleeraar in de Godgeleerdheid benoemd, en welligt ware hij, die, gelijk TOLLENS zich uitdrukte, de vonken van zijn alomvattend vernuft

als stofgoud om zich heen strooide, zijnen leermeester als reïvoerder opgevolgd, zoo niet droefheid over den spoedigen dood van zijne eerste en tweede echtgenoot zijn gestel had ondermijnd, en hem reeds in 1820 ten grave gesleept⁽¹⁾. Trouwens niet alleen door uiterlijke voordragt munten de godgeleerden van dit tijdperk in ons midden uit; talrijke bundels hunner Leerreden en andere hoogst doorwrochte werken in 't gebied van godgeleerdheid en zedekunde, zoo wel voor de geestelijken zelve als voor de leeken uit de verschillende standen der maatschappij, zijn dáár, om als duurzame gedenkteeken van hunnen welverdienden letterroem te gelden⁽²⁾.

Moge de *Balie* zich mede reeds sedert den aanvang dezer eeuw in tal van keurige en kernvolle pleidooijen kunnen verheugen; de *Staatswelsprekendheid* bleef nog langen tijd achterlijk: zelfs de redevoeringen van eenen KANTELAAR, SCHIMMELPENNINCK, VREEDE en anderen in de *Nationale Vergadering* kunnen geenszins de vergelijking met die in andere landen doorstaan. Na de Omwenteling van 1813 onderscheidden zich evenwel GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP en JAN MELCHIOR KEMPER in de vergaderingen der *Staten Generaal* evenzeer door welsprekende voordragt, als door hunne bekwaamheid als staatslieden; — vele redevoeringen, gedurende de laatste jaren in de beide *Kamers der Staten Generaal* gehouden, mogen ons tevens de hoop doen voeden, dat wij eenmaal ook onder de Volksvertegenwoordigers op tal van ware redenaars zullen kunnen bogen. F. A. VAN HALL, GROEN VAN PRINSTERER (*Ongeloof en Revolutie, Grondwetsherziening en Eensgezindheid, Verscheidenheden van Staatsregt en Politiek* enz.), THORBECKE, LIPMAN, DE BOSCH KEMPER, DEN TEX (st. 1854), G. W. VREEDE, BAKKER KORFF, de beide HEEMSKERKEN, P. N. MULLER en anderen voerden daarentegen reeds nu het vertoog over staatsregt en staatshuishoudkunde tot groote

(1) Onder de redenaars, die eerst in de laatste vijf-en-twintig jaren den kansel betraden, onderscheiden zich velen op het gunstigst, maar vooral de ook als godgeleerde gevierde predikant der Hervormden te *Rotterdam*, J. J. VAN OOSTERZEE.

(2) Eene nadere toelichting hiervan blijft achterwege, omdat zij welligt te dezer plaatse minder gepast zou kunnen voorkomen; de billijkheid vordert evenwel er op te wijzen, dat niet uitsluitend bij de Protestanten te dezen aanzien op eenen rijken oogst te roemen valt.

volkomenheid op; hoezeer zij allen in scherpzinnigheid van bepaling, bondigheid van uitdrukking en bevalligheid van voorstelling moeten onderdoen voor den nog jeugdigen J. L. DE BRUYN KOPS in zijne *Beginnelsen van Staatshuishoudkunde*, een juweeltje van het eerste water.

In de werken over de *Geschiedenis* vond onze Letterkunde des te rijker oogst. Leerden de Hoogleeraar DE RHOER te *Utrecht* en diens voortreffelijke ambtgenoot VAN HEUSDE ons de geschiedenis wijsgeerig behandelen; een kostelijke schat voor de beoefening der vaderlandsche geschiedenis werd ons geschonken door den rijks-vrijheer VAN SPAAN en later door J. A. NIJHOFF in hunnen arbeid over *Gelderland's* oude historiën, — den Archivaris DE JONGE in zijne onderzoekingen over den *Oorsprong der Hoeksche en Kabeljauwsche twisten*, zijne levensbeschrijving der beide *Eoertsen* en vooral in zijne zoo uitvoerige geschiedenis van het *Zeewezen in Nederland*, — den Hoogleeraar HERMAN BOSSCHA in zijne *Geschiedenis der Omwenteling van 1813*, en door diens zoon JOHANNES in zijne *Nederlands Heldendaden te Land*, waarvan vooral de eerste tafereelen door hunnen wegslependen stijl bekoren, — J. P. VAN CAPELLE in zijnen *Filips Willem van Oranje*, — VAN KAMPEN en SCHELTEMA, wier menigvuldige geschriften te vaak den stempel der overhaasting dragen, door den eerste in zijne *Geschiedenissen van Nederland en der Nederlanders buiten Europa*, alsmede in zijne *Vaderlandsche Karakterkunde*, door den tweede in zijn *Staatkundig Nederland en Rusland en de Nederlanden*, — door VAN DEN EINDEN, VAN DER WILLIGEN en IMMERZEEL in hunne werken over de *Nederlandsche schilders*, — COLLOT D'ESCURY, Heer van *Heinenoord*, in zijn *Hollands Roem in Kunsten en Wetenschappen*, — DE KONING en DE VRIES in hunne nasporingen omtrent de uitvinding der *Boekdrukkunst*, — IJPEIJ in zijne *Geschiedenis der Nederlandsche Tale*, — IJPEIJ en DERMOUT in hunne *Geschiedenis der Hervormde Kerk in Nederland*, — BILDERDIJK in zijne belangrijke, hoezeer eenzijdige *Historie des Vaderlands*, — GROEN VAN PRINSTERER in zijn zoo opmerkelijk, doch te theokratisch *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, — J. P. AREND in zijne onpartijdiger, doch welligt te wijdloopige, of liever te langzaam voortschrijdende *Geschiedenis des Vaderlands*, welke na zijnen dood in 1855 door anderen wordt voortgezet, — J. VAN LENNEP in zijne wezentlijk geleidelijke en

soms boeiende *Voornaamste Geschiedenissen van Noord-Nederland, aan zijne kinderen verhaald*, — ROOYAARDS in zijne *Verhandeling over de Invoering van het Christendom hier te lande*, — BROES in zijnen *Filips Marnix aan de hand van Willem I* en in zijne werken over *Kerk en Staat*, — KOENEN zoo wel in zijne *Geschiedenis der Refugiés in Nederland* als in ettelijke historische verhandelingen over onze *handel en nijverheid*, — VAN DER KEMP in zijnen *Maurits van Nassau*, — Jhr. J. W. SYPESTEIN en J. P. DE BORDES in *de Verdediging van Nederland in 1672 en 1673*, — W. J. HOFDIJK in zijne boeiende schilderingen van het Nederlandsch volkskarakter en volksleven, — door eenen ongenoemden (sedert bekend als J. DE BOSCH KEMPER) in zijne scherpzinnige voorstelling van *de Staatkundige Partijën in Nederland*, — door C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, J. VAN VLOTEN, R. FRUIN in tal van scherpzinnige en niet zelden boeiende studiën over de geschiedenis onzes Vaderlands in het tijdperk van den grootschen worstelstrijd tegen Spanje, — door G. W. VREEDE in zijne nog steeds onvoltooide *Geschiedenis der Nederlandsche Diplomatie*, en anderen. Ook in dezen tijd was het, dat de als kerkredenaar reeds genoemde MARTINUS STUART door zijne *Romeinsche Geschiedenissen* (van ROMULUS tot CONSTANTIJN), — IJSBRAND VAN HAMELSVELD door zijne *Geschiedenis der Joden* sedert de verwoesting van *Jerusalem* tot op onzen tijd, — MUNTINGHE door zijne *Geschiedenis der Menschheid naar den Bijbel*, — VAN HAMELSVELD en IJPEIJ door hunne *Algemeene Geschiedenis der Christelijke Kerk*, — VAN HENGEL in zijne *Geschiedenis der Christelijke Beschaving*, — B. TER HAAR in zijne *Geschiedenis der Kerkhervorming in tafereelen*, — LIMBURG BROUWER in zijn *Cesar en zijn Tijdgenooten*, — H. RIEDEL in zijne doorwrochte *Oude Geschiedenis*, — A. A. VAN HEUSDEN in zijne niet minder lofwaardige *Nieuwe Geschiedenis* grooten roem verwierven.

In de letterkundige geschiedenis stonden langen tijd VAN KAMPEN en SCHELTEMA boven aan. Ieverde de eerste ons zoo wel eene *Geschiedenis der Nederlandsche Letteren en Wetenschappen*, als uitvoerige overzigten van de letterkunde in andere landen; de laatste schonk ons in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk* een aantal merkwaardige bijzonderheden over min bekende schrijvers. WITSEN GEYSBEEK zou door zijn *Biographisch Anthologisch en Critisch Woordenboek der Nederduitsche Dichters*, 't welk

door VAN DER AA tot op dezen tijd werd bijgewerkt, nog grooteren lof hebben ingeooft, indien hij niet VONDEL had verguisd. Ook JERONIMO DE VRIES schreef eene merkwaardige Verhandeling over de *Nederlandsche Dichters tot 1800*, en de Hoogleeraar JONCKBLOET schonk den geletterden in de laatste jaren eene uitmuntende *Geschiedenis der Midden-Nederlandsche Dichtkunst*; — de Hoogleeraar SIEGENBEEK (st. 1854) gaf eene niet onverdienstelijke schets der geschiedenis onzer letterkunde in het licht, en de Hoogleeraar VISSCHER werd alleen door zijnen dood (1859) verhinderd, zijn voornemen tot de uitgave van eene uitgebreider *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde* geheel te volvoeren; daarentegen bepaalt het onder gelijken titel verschenen werk van HOFDIJK zich alleen tot het gebied der *fraaije letteren*. Trouwens ook in het reeds genoemde werk van COLLOT D'ESCURY en in het Woordenboek van NIEUWENHUIS (met aanhangsel) bekleeden de letteren geen onaanzienlijke plaats, en in de *Euterpe* van SIEGENBEEK en KANTELAAR, alsmede in de *Mnemosyne* van TIJDEMAN en VAN KAMPEN, doch vooral ook in de jaarlijksche *Handelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden* komt veel merkwaardigs te dien aanzien voor.

In dit tijdperk openbaarde zich ook een steeds toenemende lust tot nasporingen op het gebied der *Oudheidkunde* met betrekking tot ons vaderland; en heeft N. WESTENDORP over de *Godsdienst* onzer Heidensche voorouders en vooral over de *Hunebedden in Drenthe*, MAGNIN over de vroegere *Kloosters* in dit gewest, RÖMER over de *Kloosters en Abdijen in de voormalige Graafschappen van Holland en Zeeland* veel licht verspreid, ACKER STRATINGH wijdde zich met gelijken lofwaardigen ijver, als vroeger ENGELBERTS (bladz. 318) en WESTENDORP, aan scherpzinnige navorschingen nopens de *aloude gesteldheid* van den vaderlandschen bodem; terwijl de geoloog W. C. H. STARING tegenwoordig met talentvolle pen de *hedendaagsche gesteldheid* van denzelfden bodem beschrijft. Ook menig Archivaris begon met zorg na te gaan, wat schatten ter toelichting van de vroegere geschiedenis des vaderlands in de zoo lang onder 't stof bedolven oorkonden en briefverzamelingen van overheden of staatslieden verholten liggen. Niemand echter heeft gedurende de laatste jaren in het opdelven van wetenswaardige bijzonderheden nopens letterkundige en historische personen uit vroegere eeuwen den tegenwoordigen Predikant te *Tilburg*,

G. D. J. SCHOTEL, overtroffen : diens talrijke bijdragen tot het gebied der letteren mogen ten aanzien van stijl en vorm verre van behaaglijk zijn; de onbezweken vlijt, waarmede hij in zijn *Kerkelijk Dordrecht, Tilburgsche Avondstonden, Abdij van Rijnsburg, Anna Maria van Schurman, de Winterkoning en zijn Gezin* en andere werken licht verspreidde, waar het tot nog toe voor menig een duister was, deed hem eenen welverdienden roem inoogsten. Ontegenzeggelijk zelfs was het zijn streven, die menig ander godgeleerde tot bearbeiding van het zoo ruime veld onzer vroegere Kerkelijke Geschiedenis na den duisteren nacht der middel-eeuwen aanspoorde, en mogen VAN BERKUM in zijn *De Labadie en Antoinette Bourignon*, KINDERMANN (*Chonia*) in zijn *Kamphuizen* misschien wat al te veel den romantischen vorm gehuldigd hebben, om hunne werken als zuiver wetenschappelijke te laten gelden; DIEST LORGION in zijne tafereelen uit *Balthasar Becker's Leven*, VAN VLOTEN in zijn *Paschier de Fijne*, maar vooral de Hoogleeraar MOLL in zijn *Johannes Brugman en het kerkelijk leven onzer voorouders in de vijftiende eeuw*, leverden met anderen kostbare bouwstoffen tot eene grondige geschiedenis der Kerk in ons vaderland vóór, gedurende en na de Hervorming.

Met betrekking tot de *Aardrijkskunde* bepaalden zich onze letterkundige verdiensten, wanneer men VAN KAMPEN's niet altijd juiste beschrijvingen van *Afrika, den Levant, Rusland, Turkijë* en *Griekenland* als vervolgen op ZIMMERMAN's *de Aarde en hare Bewoners*, en de algemeene woordenboeken van VAN WIJK en KRAMERS benevens enkele leerboeken uitzondert, óf uitsluitend tot ons vaderland en zijne koloniën, óf tot min of meer vlugtige reisbeschrijvingen. STAVORINUS beschreef *Java* en andere *Oost-Indische* eilanden; GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP deed in zijne verhandelingen over den *Oost-Indischen* handel de *Kaap de Goede Hoop* naauwkeurig kennen; DAENDELS en VAN DEN BOSCH leverden uitmuntende werken over den staat onzer *Oost-Indische Bezittingen*; ook VAN RHIJN, BRUMUND, BLEEKER, VAN HOËVELL en BUDDING gaven belangrijke, hoezeer dan ook niet zelden hoogst eenzijdige beschouwingen nopens *Java* en de buitenposten in het licht; doch tot nog toe ontbreekt het, ten minste in onze moedertaal, aan eene algemeene, grondige en uitvoerige beschrijving onzer volkplantingen, waartoe evenwel in de menigvuldige vlug- en tijdschriften onzer dagen reeds vele

bouwstoffen zijn verspreid. Het zeer uitvoerig, hoezeer te weinig kritisch bearbeid *Aardrijkskundig Woordenboek* van VAN DER AA, handelende over *Nederland* en de *Nederlandsche Koloniën*, laat toch ten aanzien dezer laatsten nog zoo veel te wenschen over, dat de aankondiging van een nieuw werk in dergelijken vorm, doch alleen zich bepalende tot Koloniën, met regt in den laatsten tijd veler belangstelling opwekte.— Insgelijks de zeereizen van DE JONG, de lotgevallen van den weelderig schilderenden HAAFNER op *Ceilon* en in *Hindostan*, de reizen van VAN DER WILLIGEN in *Frankrijk*, van POTTER in *Engeland* en *Hanau*, van den geestigen maar soms te wijdloopigen LULOF in *Duitschland*, van VAN ACKERSDIJK in *Rusland*, van VAN SENDEN in *Zwitserland* bevatten menige gewigtige opmerking, en munten meerendeels door behaaglijke voorstelling uit.— Ook de *Statistiek*, welke Geschied- en Aardrijkskunde naauw aan elkander strengelt, en waartoe GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP in zijne *Bijdragen tot de Huishouding van Staat* zulke belangrijke grondslagen legde, begint meer en meer in jaarboekjes, tijdschriften en dagbladen de algemeene aandacht te trekken, en vindt ook bij ministerie en volksvertegenwoordiging eene wenschelijke behartiging.

Wij mogen van de Geschied- en Aardrijkskunde niet scheiden, zonder met een enkel woord van enkele dier veelvuldige tijdschriften te gewagen, waarin soms belangrijke bijdragen tot deze wetenschappen geleverd worden. Mogen al de *Vaderlandsche Letteroefeningen* niet meer zijn, hetgeen zij vroeger waren; de *Gids*, de *Tijdspiegel*, de *Bijdragen* van NIJHOFF voor *Vaderlandsche Geschiedenis* en *Oudheidkunde*, de *Vrijë Fries*, de *Militaire Spectator*, de *Economist*, het *Tijdschrift voor Neêrlandsch Indië* en andere *periodieke* schriften streven voorwaarts, en eenige hunner beloven eenen even rijken oogst van bijdragen tot geschied- en letterkunde, tot aardrijksbeschrijving en statistiek, als andere krachtadig tot veredeling van den zedelijken mensch en van den staatsburger medewerken. Ook de Prijsverhandelingen en Werken der Maatschappijën, zoo algemeene als gewestelijke, mogen als bronnen voor deze en andere takken van wetenschap niet vergeten worden. Uitsluitend op het gebied der fraaije letteren, en wel bepaaldelijk voor 't *romantisch verhaal* onderscheidt zich sedert 1849 het tijdschrift *Nederland*; terwijl ook met gunstigen uitslag in de prachtjaarboekjes, *Aurora*, *Holland* enz., meer dan vroeger

aan de *novelle* eene plaats nevens de keurigste dichterlijke uitboezemingen wordt ingeruimd. — Als lectuur voor alle standen heeft wijders de vóór ettelijke jaren door GOEVERNEUR aangevangen *Huisvriend* grooten naam verworven; terwijl het te hopen is, dat de na herhaalde gedaanteverwisseling als ernstig kampvechter voor *wetenschap* en *kunst* optredende *Nederlandsche Spectator*, ook op dit waardiger standpunt, den algemeenen bijval zal inoogsten, welke hieraan door velen wegens het onmiskenbaar talent veler humoristische schetsen sedert de eerste verschijning geschonken werd.

De *wijsbegeerte* van KANT vond in PAULUS VAN HEMERT en den als dichter reeds genoemden KINKER ijverige bevorderaars; de eerste wist zoo wel met gunstigen uitslag het wapen der *ironie* tegen zijne bestrijders te bezigen, als hij in zijne *Lektuur bij het Ontbijt en de Theetafel* den volkstoorn vatte, en de stellingen van KANT ook voor niet geleerden begrijpelijk maakte. In latere jaren verwierven vooral de voortreffelijke *Utrechtsche* Hoogleeraar VAN HEUSDE en de smaakvolle *Groninger* Hoogleeraar VAN LIMBURG BROUWER (st. 1847), schoonzoon en levensbeschrijver van den onder onze dichters vermelden S. IPERUSZON WISELIUS, door hunne studiën over de wijsbegeerte der Ouden grooten naam; terwijl reeds vroeger de beroemde UILKENS, die het eerst de landhuishoudkunde bij ons tot eene wetenschap verhief, in zijne uitmuntende, algemeen verstaanbare *Redevoeringen over de Volmaaktheden van den Schepper zichtbaar in zijne Schepselen*, waar Christen wijsgeer toonde te wezen ⁽¹⁾.

Geen vak van wetenschap wekte welligt in dit tijdperk de algemeene aandacht zoo zeer als de *Nederlandsche Taalkunde*. Wij hebben in de *Inleiding* reeds met een enkel woord hiervan

(1) Met jeugdig vuur bepleitte vóór eenige jaren de Hoogleeraar OPZOOMER te *Utrecht* de wijsgeerige stellingen van KRAUSE. Eerst na de tempering zijner zich soms overijlende geestdrift door rijperen leeftijd zal over de grootte zijner verdiensten kunnen geoordeeld worden. Reeds nu echter is door zijnen voorang eene grootere zucht tot wijsgeerige nasporingen in ons vaderland blijkbaar. Het doel en bestek van dit Overzicht gedooft trouwens geene uitweiding over de rigting en waarde dezer opgewektheid ter beoefening der *Baconiaansche* of zelfs zuiver empirische wijsbegeerte, in verband met en in tegenstelling van de nog al uitéénloopende stelsels onzer begaafdste godgeleerden, welke ieder van hun standpunt de eigentlijke wijsbegeerte op eenen *Christelijken* grondslag trachten te vestigen.

gewag gemaakt, en kunnen ons dus hier bepalen tot de vermelding der verdiensten van KINKER, STARING en LULOFS, wiens werken over Stijl en Redekunst mede grooten lof verdienen, als bekwame voorstanders der leer van SIEGENBEEK en WEILAND, — van DE VRIES, HOEUFFT, BRILL, DE JAGER en TE WINKEL als kundige navorschers van spelling en afleiding der woorden, — van HALBERTSMA en MOLHUYSEN als geleerde beoefenaars van het *Friesche taal-eigen*, — doch vooral van SIEGENBEEK, WEILAND en BILDERDIJK zelve, waarvan de tweede ons, behalve de reeds genoemde geschriften, een keurig werk over de *Nederduitsche Synonimen* schonk, en de laatste in zijne *Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden* en in zijne verhandeling over het *Letterschrift* zoo wel, als in zijne *Nederlandsche Spraakleer* en *Geslachtlijst der Naamwoorden*, vele scherpzinnige opmerkingen en rijke stof voor latere navorschingen leverde. In den laatsten tijd trok buitendien de *Hollandsche Spraakleer* van W. G. BRILL veler aandacht; de studie van 't Gothisch strekte daarbij in menig opzigt tot leidraad. Ook de pogingen van de Leden der *Vereeniging ter bevordering der Oud-Nederlandsche Letterkunde*, en met name van den Hoogleeraar JONCKBLOET, tot vestiging onzer taal op de eenig ware grondslagen door opdelving van den letterschat der middel-eeuwen in ons vaderland, mogen te dezer plaatse niet onopgemerkt worden voorbijgegaan; en even min de Vergaderingen, die onder den naam van *Congressen*, tot bevordering van Nederlandsche taal- en letterkunde, sedert 1849 beurtelings in *België* en *Nederland* gehouden werden, en welke er bereids toe leidden, dat er onder de hoofdleiding van de Heeren DE VRIES, DAVID en TE WINKEL met kracht de hand geslagen werd aan de vervaardiging van een algemeen *Nederlandsch Woordenboek*.

Ons blijft nog overig te spreken van die vruchten der verbeelding, welke in den vorm van *Romans* en *Humoristische Schetsen* zoo zeer de algemeene aandacht boeijen, en door ons tot het laatst bespaard werden, omdat zij zich juist in de laatste dertig jaren op eene merkwaardige wijze ontwikkelden. De beoefening van WALTER SCOTT schonk ons den *Geschiedkundigen Roman*, die van JEAN PAUL, FR. RICHTER en MATTHIAS CLAUDIUS, maar vooral van STERNE (*Yorick*), LAMB en DICKENS deed den *humor* onder onze letterkundige voortbrengselen eene aanzienlijke rol spelen. Het zou echter geenszins met de billijkheid strooken,

indien wij niet reeds in het begin van dit tijdperk de geheel eigenaardige werken van ADRIAAN LOOSJES deden opmerken. In 1761 te *Haarlem* geboren, vestigde hij zich, schoon door zijnen vader, Predikant bij de Doopsgezinden aldaar, tot diezelfde loopbaan bestemd, als boekhandelaar in zijne geboortestad, en wijdde zich met ijver aan de fraaije letteren. Hoezeer geenszins onverdienstelijk dichter en zedeschrijver, verwierf hij den meesten roem door zijne reeks van familie-tafereelen, waarin hij het behaaglijke van den roman met het nuttige van zedekunde en geschiedenis paarde, en eene getrouwe schildering onzer voorouders wist te geven. Vooral zijn *Maurits Lijnslager*, waarvan de *Fransche censuur* om den echt nationalen geest den herdruk verbood, en *Hillegonda Buisman* hebben aanspraak op onze bewondering; zij mogen het verrassende der inkleeding van eenen WALTER SCOTT en diens volgers missen en soms tot in beuzelachtige bijzonderheden over den held des verhaals uitweiden, toch bevatten zij menige treffende voorstelling van het huisselijk leven en worden door ware *Nederlanders* voortdurend op hoogen prijs gesteld. Zijne geschiedkundige romans in zamenspraken hadden minder opgang, en even weinig voldeden zijne schilderingen uit het tijdperk van insluimering onzer natie. Zijne *Susanna Bronkhorst*, een evenbeeld van RICHARDSON's *Clarisse Harlowe*, geheel aan de geschiedenis vreemd en in brieven vervat, heeft daarentegen grooten bijval verworven. — FENNA MASTENBROEK is insgelijks in hare *Wilhelmina Noordkerk* niet ongelukkig geslaagd in het schetsen van *Nederlandsche zeden*, en CHRISTEMEIJER heeft in zijne tafereelen uit het *Lijfstraffelijk Regt* getoond, hoe zeer hij de gaaf van verhalen bezat. De romans van PETRONELLA MOENS zijn te bloemrijk van stijl, te veel *poëtisch proza*, om nog tegenwoordig grooten bijval te vinden, schoon de hierin heerschende edele gevoelens en zuiver godsdienstige denkbeelden deze werken boven vele gewrochten van onzen tijd de voorkeur doen verdienen. — De *Ring van Gyges* van den aangenaam verhalenden en scherpzinnigen KIST trok door het nieuwe der vinding geruimen tijd de algemeene aandacht; maar toen de schrijver in de volgende romans bijna geheel denzelfden toon aansloeg, verminderde allengs de ingenomenheid met den zich in *onzigtbaarheid* hullenden opmerker. — Te midden der algemeene bewondering voor WALTER SCOTT's geschiedkundige

tafereelen wist nog alleen Mejufvrouw DE NEUFVILLE door hare *Kleine Pligten* welverdiende belangstelling op te wekken; ook haar *Schildknaap* (1828) vond, als eerste proeve van historischen roman naar den toen heerschenden smaak, grooten bijval. Haar arbeid werd echter spoedig overtroffen door den jeugdig overleden AERNOUT DROST in zijne *Hermingard van de Eikenterpen*, na wien een welig tijdperk voor den geschiedkundigen roman ook in ons vaderland aanbrak. De voortreffelijke legenden-dichter J. VAN LENNEP verwierf vooral grooten lof door zijn *Pleegzoon*, *Roos van Dekama*, *Onze Voorouders* en *Elisabeth Musch*, en werd later alleen overtroffen door den in 1854 overleden J. F. OLTMAANS (*van den Hage*) in zijn *Slot Loevestein* en *Schaapherder*, doch vooral door de zoo oorspronkelijke A. L. C. TOUSSAINT, thans gehuwd met den zeer verdienstelijken schilder BOSBOOM, in hare *Graaf van Devonshire*, *Engelschen te Rome*, *het Huis Lauernesse*, *Prinses Orsini*, *Leycester in Nederland*, *Mejonkvrouwe de Mauléon*, *het Huis te Honselaarsdijk in 1638*, *de Vrouwen van het Leycester-sche Tijdperk*, *Gideon Florensz.*, *een Leidsch Student in 1593* en andere verhalen, wier stijl echter soms te zeer in 't modekleed des verledens geprangd is om onvermengden bijval in te oogsten. Dergelijk verwijt treft mogelijk ook niet ten onregte de werken van den begaafden D. C. KINDERMANN (*Chonia*), voornamelijk zijn *Kamphuizen* en *Val van La Rochelle*, en niet minder die van den als tooneeldichter reeds genoemden talentrijken H. J. SCHIMMEL, o. a. in zijn *Enkhuizen in 1472* en *Haagsche Joffer*; daarentegen deed zich LODEWIJK MULDER in zijnen *Jan Faessen* juist vooral als een even boeiend als keurig stijlist kennen, al was het weefsel van zijnen roman dan ook niet zoo ragfijn gesponnen, als die van SCHIMMEL of TOUSSAINT. Wegens 't boeiende van haren stijl en de levendigheid van hare schildering trok in den jongsten tijd ook meer bepaald Mej. SCHIÖTTLING (*Elise*), sedert Mevr. VAN CALCAR, niet alleen veler aandacht door hare historische studie *eene Star in den Nacht* (SAVONAROLA), maar vooral ook door hare karakterschilderingen in de *Hermine* en in de *Dertiende*. Ook de Predikant J. HOEK onderscheidde zich in het gebied van den zederoman gunstig door zijne *Mina en Betsy*, *Familie Ploegers* en *Bernard Robelius*. — De reeds genoemde Hoogleeraar VAN LIMBURG BROUWER betrad inmiddels met niet minder bijval een ander pad, door in zijne *Charikles en Euphorion* en *Diophanes*

de zeden der oude *Grieken* in romantische tafereelen levendig te schetsen. Reeds vroeger had MAURITS CORNELIS VAN HALL in zijnen *Plinius Secundus* en *Messala Corvinus* met gelijken uitslag het huisselijk leven der *Romeinen* behandeld.

Hadden reeds vóór de omwenteling van 1830 VOSMAER in zijne *Wandelingen van Meester Maerten Vroeg*, DE WAKKER VAN ZON in zijnen *Jan Perfect*, J. IMMERZEEL Jr. (*Bruno Daalberg*) in zijne *Steenbergsche Familie* en *Twee-en-dertig Woorden* als humoristen vele lezers gevonden; eerst met LUBLINK WEDDIK en HELDRING, beide welligt te zeer van den *Duitschen* geest doordrongen, om regt oorspronkelijk te wezen, begon de ingenomenheid met humoristische schetsen en romans. Spoedig trokken ook *Groot-Britanje's* schrijvers in dit opzigt veler aandacht, en door deze te beoefenen vormde zich een bloeiende school van humoristen. HASEBROEK, die onder den naam van JONATHAN zijne *Waarheid en Droomen* in het licht gaf, — GEWIN, die als VLERK de reis-ontmoetingen van *Joachim Polsbroekerwoud* beschreef, — doch vooral NIKOLAAS BEETS, die onder den naam van HILDEBRAND ons met zijne *Camera Obscura* verrijkte, verwierven verdienden bijval, schoon in hunne geschriften, voornamelijk in die der beide eersten, even als in den *Ferdinand Huyck* van VAN LENNEP, te zeer der *Engelschen* voorgang te onderkennen is. Schier alleen KNEPPELHOUT, die als schrijver den naam van KLIKSPAAN aannam, en zich in eene reeks van levendige, maar soms al te ruwe tafereelen van het *Leidsche Akademie-leven*, *Studenten-typen* en *Studenten-leven*, als voortreffelijk humorist kennen deed, wist nevens BEETS aan zijne gedachten eene meer oorspronkelijke uitdrukking te geven; de eerst na den dood van VAN LIMBURG BROUWER onder diens naam verschenen satyre in romantischen vorm, *het Leesgezelschap te Diepenbeek*, leverde echter door keurigheid van vinding en uitdrukking het overtuigendst bewijs, dat KNEPPELHOUT *satyre* en *humor* nog niet tot een onovertrefbaar geheel zamenvlocht. — In de laatste jaren trokken mede de *Schetsen uit de Pastorij van Mastland*, als ook drie verzamelingen *Novellen*, door VAN KOETVELD met regt door fijnheid en gemoedelijkheid van opmerking aller aandacht; terwijl ook de verhalen van den scherpzinnigen BUSKEN HUËT (*Thrasymbulus*), even als zijne wel wat gewaagde kritische beschouwingen en gesprekken over *stichtelijke lectuur en bijbel*, gretige lezers vonden. Ook de volksverhalen *Geert* en

Tafereelen uit het Drentsch Dorpsleven van C. VAN SCHAICK, vroeger Predikant te *Dwingeloo*, en later als zoodanig te *Paramaribo* werkzaam, geheel in den geest van den Zwitserschen BITZIUS (*Jeremias Gotthelf*), en nog later die van J. J. CREMER, bekend onder den naam van *Betuwische Novellen*, oogstten door natuurlijkheid en levendigheid van schildering hoogen lof in. Desgelijks de aan deze Akademie zelve bij herhaling verbonden Officier der Infanterie J. C. J. KEMPEES deed zich in zijne *Holloway-pillen voor een Jong Officier, of Wenken aan mijnen Broeder bij zijn verlaten der Koninklijke Militaire Akademie*, en in het *Jaarboekje* voor die instelling, kennen door eene geenszins gewone fijnheid en gemoedelijkheid van opmerking, die hij in even levendigen als vloeienden stijl weet meê te deelen; terwijl ook de zoo gunstig opgenomen *Brieven en Uitboezemingen van den ouden Heer Smits* (langen tijd de geliefkoosde pseudonym van den redacteur van den *Nederlandschen Spectator*, M. P. LINDO) aan ons vaderland voortdurend een rijken oogst van waren humor in wegslependen stijl beloven.

Vele der genoemde schrijvers leven nog in ons midden, of verkeeren zelfs nog in den bloei van den mannelijken leeftijd: eene even volledige, juist afgebakende voorstelling van het laatste tijdperk onder letterkunde te geven, als bij vroegere geschiedde, is derhalve onmogelijk. Dit meer vlugtig tafereel der laatste jaren was echter uitvoerig genoeg ten betooge, dat dit tijdperk niet alleen met regt dat der *herleving* genoemd wordt, maar dat zoo wel in poëzij als proza aan onze letterkunde eene niet minder loffelijke toekomst schijnt voorbehouden; terwijl het ook voor elk, die zich bij leger en vloot aan 't heil van het dierbaar vaderland gewijd heeft, een streekend gevoel moet zijn, dat, met wijlen den oprigter van den *Militairen Spectator* J. C. VAN RIJNEVELD en den nog in volle kracht werkzamen strategicus W. J. KNOOP tot rei-voerders, onder zijne wapenbroeders meer en meer mannen gevonden worden, die even uitstekend met de pen als met het zwaard kunnen omgaan, — ja zelfs in menige wetenschap hunnen medeburgers tot gids, tot helder lichtend baken dienen: onder meer, strekken hiervan vele der werken, uitgegeven voor rekening van de Koninklijke Militaire Akademie te *Breda*, ten schitterend voorbeeld. Onverschoonlijk zou het echter

kunnen worden geacht, indien we hier niet meer bijzonder wezen op de uitmuntende werken, waarmeê de literatuur der krijgs-geschiedenis onzer Koloniën verrijkt werd, en daarbij in de eerste plaats dat over den *Oorlog op Java van 1825—1830* door A. W. P. WEITZEL, en dat over de krijgsbedrijven op *Sumatra's Westkust* door H. M. LANGE tot staving van dit ons oordeel verzuimden aan te voeren. — Wij zullen thans door eene, hoezeer beperkte Bloemlezing uit de beste schrijvers, voor zoo ver dit namelijk ons bestek gedooft, de stelling trachten te staven, dat onze moedertaal, de oudere zuster van het tegenwoordig *Hoogduitsch*, maar in woordgronding en spraakwending hiervan in vele opzichten verschillende, rijk in uitdrukkingen en schakeringen is; dat zij door hare kracht, welluidendheid, kernachtigheid en ronding bijzonder voor de geschiedenis, het episch dicht, den lierzang en het treurspeldicht geschikt mag heeten, zonder evenwel voor vlugtiger dichtsoorten of voor het blijspel ongeschikt te wezen, en dat de bezadigde ernsthaftigheid en de fiere rondborstigheid van onzen landaard, even goed als de zachtere trekken van ons volkskarakter, in ons taal-eigen doorstralen.

Tot de kenmerken van eene *vrijë* en *zelfstandige* natie behoort het hebben en waarden eener eigene Vaderlandsche Letterkunde. Wee het volk, hetwelk er geene zou bezitten, of die, welke het zich verwerven mogt, niet hoogschatten, en voor die der vreemde volken willig of onverschillig prijs geven ! Het zou dán de parel verwerpen, welke het versieren moet ; ja, wat meer is, het zou zijnen rang onder de beschaafde volken laten varen, en zich rijp toonen voor eene ontbinding, iedere natie beschoren, welke geene waarde hecht aan dat-geen, hetwelk tot het eigenaardige en onderscheidende van elk volk behoort. Volg vreemde zeden na, — bewonder bovenmate andere natiën, — zie met minachting op uwen eigen landaard neër, — verhef de uitheemsche vernuften hemelhoog, — stel die van uwen eigen stam in de schaduw, — verwaarloos uwe taal, — doe u bij voorkeur in die der naburen hooren, — lees hunne redenaars, hunne dichters met geestdrift, en werp te naauwernood ééne blik op de uwe ; gij houdt dan op *Nederlanders* te wezen, en zoo, in hoogere en lagere standen der maatschappij, dit kwade voorbeeld navolgers vinden mogt, dán werd gewis het gevoel van nationale waarde uitgedoofd, — de openbare geest, welke altijd naar verheffing streven moet, ter nedergedrukt ; ja, *liefde* voor *vrijheid* en *vaderland* veranderde dan eindelijk in laauwheid en onverschilligheid voor de grootste voorregten van het maatschappelijk bestaan !

Vergel. COLLON D'ESCURY, *Holland's Roem in Kunsten en Wetenschappen*, D^l. IV, bladz. 52 en 53.

BLOEMLEZING

DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE (*).

EERSTE TIJDPERK.

1200 — 1600.

DICHTERS.

VAN MAERLANT.

Van den edele Moede.

Cracht van sinne is ene doghet (*),
 Die haer selven so verhoget,
 Dat si tusscen tween aventuren,
 Tusscen den soeten enten suren,
 Fierliken lijt met groter cracht,
 Ende omme haar en geen en acht
 Goet man, die gedoget al.
 Coenliken groot ende smal,
 Weder 't es so licht, so swacr;
 Want hi weet wel overwaer,
 Dat Godt dus in sine wet
 Ordineert ende beset,
 Die alle dingen also doet gaen,
 Alsi in sinen wille staen.

Uit den *Spiegel Historiae*l.

(*) De stukken, in deze Bloemlezing voorkomende, werden daarin met goedvinden der eigenaars opgenomen. De spelling der schrijvers is hierbij zoo veel mogelijk behouden: in sommige evenwel heeft de *y* doorlopend de *y* vervangen.

(*) *Deugd*.

MELIS STOKE.

Geboorte van Floris V.

Binnen deen dat de Coninc lach
 Vor Valenchine, op enen dach
 Quam hem bootschap openbare,
 Dat hem een zone gheboren ware
 Van siere vrouwen sine wive,
 De oir soude zijn na sinen live.
 De Coninc verblide sere,
 Ende dankets ⁽¹⁾ Gode onsen Here.
 De sticken worden doe beweven,
 Als hier voren staet bescreven,
 Eñ quam thuis op eenen dach,
 Aldaer sijn vrouwe van kinde lach.
 Doe dede hi dopen sinen zone :
 Florens was gheheten de gone ;
 Daer men of mach horen tellen,
 Eñ vertrecken eñ voerspellen,
 Wonder ende iamer groot,
 Dat gheschiede na siere doot,
 Als ghi hier na sult verstaen.

VAN HEELU.

Gozewijn van Borne.

Die heere van Borne, her Goswyn,
 Die ten tornoye ende ten stride
 Vander see in elcke side
 Riddere goet van prise was,
 Die hilt, in den selven tas ⁽²⁾,
 Biden grave Reynoude
 Van Gelre, ende woude
 Syn here met trouwen bi staen,
 Alsoe hi altoes hadde ghedaen ;
 Daer bi sprac hi doe
 Enen sinen bastaert toe,

⁽¹⁾ *Dankte daarvoor.*

⁽²⁾ *Was derzelfde partij toegedaan.*

Enen vromen seriant,
 Die sine banire hilt in die hant:
 Dien hit hi doen mit siere banieren
 Dapperlike sonder vieren,
 Dore die Brabantre dringen.
 Die ghene dede recht sine dingen.

DIEREN-EPOS.

Uit *Reinaert de Vos*.

Al sprekende quam dus gelopen
 Reinaert met sinen geselle Brune⁽¹⁾,
 Tot Lamfroits, bi den tune.
 Wildi horen van Lamfreide?
 Dat was, eist⁽²⁾ waer so men mi seide,
 Een temmerman van goeden love,
 Ende hadde bi sinen hove
 Ene eeke brocht uten woude,
 Die hi ontwee clieven soude,
 Ende hadde twee weggen daerin geslegen,
 Also temmermans nog plegen.
 Die eeke was ontdaen⁽³⁾ wel wide;
 Des was Reinaert harde blide.
 Te Brunen sprac hi, en de loech:
 «Siet hier u grote gevoech,
 Brune, ende nemet wel goom⁽⁴⁾.
 Hier, in desen selven boom,
 Es honichs utermaten vele;
 Proeft, of gijs⁽⁵⁾ in uwe kele
 Ende in uwen buic moget bringen.
 Nochtan suldi u selven dwingen—
 Al dinket u goet die honichrate,
 Etet te seden⁽⁶⁾ ende te maten,
 Dat gi u selven niet verdervet;
 Ic ware onteert ende ontervet,
 Wel soete oom, misquame u iet.»

(1) Naam van den beer, die door de Vos *Reinaert* verschalkt wordt.

(2) *Is het.*

(3) *Open.*

(4) *Acht.*

(5) *Gij des (daarvan).*

(6) *Bescheiden.*

Brune sprac : «Reinaert, ne sorge niet
 Waendi, dat ic bem onvroet⁽¹⁾ ?
 Mate es tallen spele goet.»
 — «Gi seght waer,» sprac Reinaert,
 Waer omme bem ic ooc vervaert ?
 Gaet toe, ende crupet daerin ! »
 Bruun peinsde om syn gewin,
 Ende liet hem so verdoren⁽²⁾,
 Dat hi thooft over die oren
 Ende die twee voordere voete in stac.
 Reinaert pogede, dat hi brac
 Die weggen beider uter eeken.
 Die daer te voren gine so smeken⁽³⁾,
 Bruun, bleef gevangen in den boom.

LIEDEREN.

Het daghet in den oosten.

<p>— «Het daghet in den oosten
het licht schynt overal ;
hoe weinig weet de liefste
waer dat ic henen sal.</p>	<p>— «Licht ghy in uw liefs armen ?
Bylo ! dat is niet waer :
gaet onder de linde groene,
verslegghen so leit hy daer.»</p>
<p>Warent al myn vriden
dat myn vyanden syn —
ik voerde u uit den lande,
myn troest, myn minnekyn ! »</p>	<p>De joncfrou nam haer mantel,
en zy ghinc enen ganc
tot onder de linde groene,
daer sy hem verslagghen vant.</p>
<p>— «Waer woudt gy my dan voeren,
Stout ridder wel ghemoet ? » »</p>	<p>— «Och, lichdy hier verslagghen,
die my te troesten plach !</p>
<p>— «Al onder de linde groene,
myn troest, myn waerde goet ! »</p>	<p>— wat hebby my naghelaten
So menich droeven dagh !</p>
<p>— «Ic ligghen in myn liefs armen
met grooter eerwaerdicheit ;
ic ligghen in myn liefs armen,
Stout ridder wel ghemoet. » »</p>	<p>De joncfrou keerde haar omme,
en sy ghine enen ganc
al voer haers vaders poerte,
die syder gesloten vant.</p>

(1) *Onverstandig.*

(2) *Verdwazen.*

(3) *Smullen.*

— « En is hier niemant inne Met synen blanken sweerde
 noch heer of edelman, dat syder dat grafje groef;
 die my nu desen doden met haren blanken armen
 ter aerden helpen can? » — dat sy hem ter aerden droech.

Die heren sweghen stille, Met haren blanken handen
 sy gaven gheen gheluit, dat syder dat belleken clonc;
 die joncfrou keerde haer omme: met haren helderen kele
 sy ghinc al wenende uit. dat sy de vigilie^(*) sonc.

Met haren ghelen⁽¹⁾ haren — « Nu wil ic my begheven
 vreef sy hem af het bloet; in een clein cloosterkyn,
 met haer snewitte handen en draghen de swarte wyle⁽²⁾
 sloot sy syn ooghen toe. ter eere de liefste myn !

RIDDERSPROKEN.

Strijd tusschen Karel en Elegast.

Die swerden ghinghen op ende neder,
 Opten helmen, op die maelgien,
 Datter menich moeste faelgien⁽³⁾:
 Daer en was halsberch⁽⁴⁾ gheen soe groet,
 Daer en dranc dore dat bloet,
 Doer die maelgen, vter huyl.
 Daer van sloegen groet geluyt.
 Die spaenderen van den schilde daer vloghen:
 Die helmen op hoer hoofd die boghen,
 Ende ontgingen scarde⁽⁵⁾ en de vlegghen:
 So scaerp was der swaerden egghe⁽⁷⁾.

Uit den Carel ende Elegast.

(1) *Goudgele, blonde.*

(2) *Nachtwake.*

(3) *Sluïjer.*

(4) *Losspringen.*

(5) *Soort van gemalied harnas.*

(6) *Scharen.*

(7) *Snede.*

VAN MARNIX-COORNHERT.

Uit het Wilhelmus-Lied.

WILHELMUS van Nassauwen, **L**ijdt u, mijn ondersaten!
 Ben ick van Duitschen bloet; **L**Die opregt zijt van aert:
 Het vaderland getrouwe . Godt zal u niet verlaten,
 Blyf ick tot in den doedt (*). Al zijt gij nu bezwaert.
 Een Prince van Oraengien Die vroom begeert te leven;
 Ben ick vrij onverveert, Bidt Godt nacht ende dagh,
 Den Koningk van Hispaengien Dat Hij mij kracht wil geven
 Heb ick altijd ghe-eert. Dat ick u helpen magh.

In Godes vrees te leven, **L**ijf end' goet al te samen
 Heb ik altijd betracht: **L**Heb ick ook niet verschoont;
 Daerom ben ick verdreven, Mijn broeders hoog van namen
 Om landt en luyd' gebracht. Hebben u ook betoont.
 Maer Godt zal mij regeren Graaf Adolf is gebleven
 Als een goed instrument, In Vrieslandt in den slagh,
 Dat ick mag weder-keeren Zijn ziel in 't eeuwig leven
 In mijnen regiment (*). Verwacht den jongsten dagh.....

PROZA-SCHRIJVERS.

COORNHERT.

Liefde en Toorn.

Der ziele zijn van Gode innegeplant twee bijzondere krachten :
 waaraf de eene vreemd is van, ende d'ander gemeenschap heeft
 metten lichame. D'eerste is hemelsch, die als een sterreken zijn
 licht ontfangt uytte goddelijcke sonne. Dese noemt men het
 gemoedt. Maar d'ander is een kracht, aantreckelijc of afschu-
 welijc (*afstootende*) : d'aantreckelijcke heet men een begeerlijcke
 ende d'ander een afkeerlijcke of afweerlijcke ende daarom ook
 (doch oneygentlijck) een toornige crachte. — Den ghemoede komt
 het ghebeden, maar d'ander 't gehoorzamen toe. Doch ghevalt
 dit meest anders. Want men ghemeenlijck bevindt, dat dese
 twee andere krachten, als hollende paerden, heuren onachtsamen
 ende onwijsen wagenaar (*voerman*) verachten ende daarmede wilde-
 lijck rennen in de verderflijckheys grachten. Want sij door een

(*) Dood.

(*) Stadhouderschap.

bedrieghlycke waan van goede ende eerlycke dingen zich afkeeren van ware deuchde ende eere ende so gesamentlyck in der zonden verderffnissen met schanden springhen.

Der ghedachten molen draeyt onophoudelick. Werpt daar inne goede terwe, sij sal goet meel malen. Maar werpt ghij daar inne het kaf der schilderijen van de naecte Venus; wat mach sij anders malen dan vyerige onkuyschheit, brandende begheerte ende heete minne?

De liefde is goet en doet goet. Altijd laat sij haar goetheydt anderen genyeten. Voor anderen, niet voor haar selve, leeft sij. So licht en warmt de sonne ons, nyet haar selve; so bedouet de lucht het landt voor ons, nyet voor haar selve: so draaght het aartrijck vruchten voor ons, nyet voor haar selve: ende so draaght het schaap voor ons de wolle ende geeft melck, nyet voor sich selve. — Wie men recht lief heeft, diens welvaren ende verbeteringe soeckt men. So lieft een goede moeder haar kindeken. Honghert dat, sij onttreect den geknouden smakelijcken bete heur hongherighe maghe ende geeft dien 't geliefde kindeken, nyet opdat haar, maar opdat den kindeken wel soude zijn. Liefde is zelf weldoens oorszake ende fonteyne.

De toornigheyt verduistert de reden, niet vele anders dan de stormwinden het water, dat inde vlakke stilheyt een klare spiegel was, met sandt omwentelende verduystert. — Want toornigheit is een verstoornisse des gemoets, een verduysteringhe des verstandts, een verblindighe van de redene en de uydrijfster van alle bescheydenheydt. — Uit sulcke innerlijcke verstoorning des ghemoets ende deszelfs onghesteltheyt (alwaar het bloet als in een siedende ketel spertelt) als uyt het duystere stormhol van Æolus, vertoont zich dan ook een woeste ende schrickelijcke storm van des lichaams ongesteltheyt. Het voorhoofd rimpelt, d'oogen vlammen, de lippen beven, de tanden knerssen, de hayren stijghen als borstelen opwaarts, ende het aangesicht verandert zijn verwe. In de borste klopt het herte, in de keel verkort de adem, in de mont breken de woorden, die nyet uyt en braken, dan verwijt, laster ende dreyghementen: de handen slaan op de dijen, de voeten stampen op d'aarde als dolle stieren, ende de toorn verandert des aansichts ghedaante, zulcx dat de mensch meer een verwoede beere dan een mensche ghelijck is.

Uit de *Wellevenskunste*.

VAN REYD.

Aanleiding tot het Beleg van Steenwijk.

In 't volgende jaer 1592 hebben de Staten ghesien, dat immers soo goede jae betere gheleghentheydt was, om met haer Krijgsvolck in 't velt yetwes uyt-te-richten, als sy den voorleden Somer gehadt hadden, mits d'eroverde Steden, Zutphen, Deventer, Nymeghen, Delfzijl ende andere Schanssen in den Omlanden alle vordere wercken lichter maecten, ende den Staten veel vordels gaven, ter contrarien den vyandt benamen: Wesende daerenboven Parma metten Franschen Krijg beladen, alwaar de Coninck Rouan belegert hadde, en Parme stelde sich om 't selve t'ontsetten, ende wanneer hij schoon nae d'ontsettinghe zijn Legher weder in Nederlandt brenghen mochte, soude nochtans seer geswackt, moede, ende weynigher te vreesen zijn: Daerom werdt beraetslaeght, waer omtrent der Staten Leger ten noodigsten, nutsten ende sekersten mochten werden gebruyckt. Die van Hollant rieden om Geertruydenbergh te belegeren, 'twelck hun seer nae ende gevaerlijk lagh, ende de Vaert nae Zeelandt onveylighde, bestaende deser Provincien voornaemste stercte op de schip-vaert ende neeringhe, ende derhalven de bevrijdinghe der wateren ende eroveringe van de plaetsen daer aen gheleghen, voor alle dingen nodigh zijnde. Gelderlant, Vrieslant, Overijssel, rieden aen d'Oostzijde des Rhijns den Krijgh te voeren, ende weder te beginnen, daar men 't voorleden Jaer ghelaten hadde, op dat men eene syde van de Provincien in rust ende seeckerheyt brenghen, daer nae sonder vreesse van diversie alle 't Krijghsvolck ende middelen op d'ander zijde nae Brabant ghebruycken ende met 't samen gevoegde macht den Krijgh voeren mochte. Dese meeninghe werdt ten laetsten van allen bestedight (*beaamd*), uit oorsaek dat Parma lichtelijcker eenig ontsiet in Brabant, als over Rhijn doen konde, ende dat de Vriesen verklaerden, wanneer het Legher nae bij haere Frontieren bleve, konden sij 't selve met drie duysent Man verstercken. Andersins, om dat de vijandt onder Groeningen, in Steenwijk ende Coeverden sterck lagh, ende met omtrent een duisent achthondert Man in Vrieslandt vallen, de Dorpen branden, ende plonderen konde, mosten sy haer meeste volck by sich behouden, 't welc des te meer werdt bewooghen, dewijl alle d'andere Provincien weynigh meer als vyer duysent

voet-volcx in 't velt vermochten te brenghen. Derhalven om des te naerder by Vrieslandt te blijven ende van daer te meer hulp te ghenieten, wert de belegheringh van Steenwijck beslooten, waer toe de Vriesen soo haest 't Legher daer voor quame, extra-ordinarie dertigh duysent gulden tot behoef van alderley nooddruft des Leghers, noch hondert waghens, ende drie heele, ses halve kartouwen, met polver ende scherp tot twee duysent scheuten toe beloofden. Ende noch eens dertigh duysent gulden met twee hondert waghens, wanneer 't Legher nae de verhoopte eroveringh van Steenwijck voor Coeverden soude werden ghebracht. 't Is onnoodig geacht worden, hiertoe eenig nieuw Krijghsvolck te bestellen, onaengesien, dat die Staten boven twee duysent Man swacker waren, als 't voorleden Jaer: Wesende Graaf Philips van Nassou met thien Nederlandtsche Vaendels ende thien Schotse tot hulp van den Coninck van Vranckrijk voor Rouaen ghesonden. Alleenlijk heeft men den Ritmeester ende Hopluyden bevolen, haer getal vol te maecken, eenighe oock die maer op hondert koppen van outs commissie hadden, verhooght tot hondert ende vijftigh koppen: Ende vier Vanen Ruyters werden van nieuws aenghenomen, soo dat omtrent acht duysent te voet, ende een duysent vijfhondert Ruyters in 't velt quamen met vijftig hele en halve cartouwen, ende vier hondert duysent pont polvers, overmits men de ghelegentheyth hadde, menichte van sware stucken ende alle toebehoorighen met kleyne kosten te water aen Steenwijck te brenghen. Nadien alle nodighe dinghen bestelt ende gereet waren, hebben eenige van Zuyd-Hollandt (dan Noord-Hollandt vandt het beleg van Steenwijck geraden, mits hare schepen daer uyt beschadight wierden) noch eens versocht ende geraden, datmen Geertruydenberg soude aentasten, voorwendende dat Steenwijck d'allersterckste plaets was, soo de vyandt aan d'Oost-sijde van den Rhijn hadde. Dat sij daer binnen van over langh de aanstaende belegheringh ghewust, ende zedert Julio des jaers 1591 doe mense aentasten dreygde, sich tot een nieuw belegheringh ghestelt, dat gheheele Jaer over ghebouwt, die Stadtsvesten ghebetert, den wal 40 voet dick gemaect, de grafte verwijdert, nieuwe bolwercken ende strijck-weeren (*flanken*) uitghesteecken, sterck Garnisoen omtrent duysent Man van de Bloem van des Conincks Krijghs-volck daer in geleydt, met amunitie, proviant, ende alle

behoefden versorgt hadden, ende daerom te bevresen was, dat men den Somer te vergeefs verslijten, ende den kostelijcken tijdt ende middelen verliesen soude: Ende dat Graef Willem ende de Vriesen alle swaricheden veel te kleyn achten, om hares grooten vordels ende verhoopte bevrijnghe willen. Andere, als die Geldersche ende Overijsselsche rieden, men soude de plaetsen inde Graefschap Zutphen ende Twenthe eerst winnen, die welcke swack ende qualijck versien waren, ende ghewonnen zijnde, des vijandts pas over Rhijn ende provianderinge van zijn Legher, wanneer hij veel licht Steenwijck daer nae mochte onderstaen t'ontsetten, te swaerder maecten souden. Doch is d'eerste raedt van Steenwyck aen-te-grijpen, vast ghebleven, als Graef Willem hem meest betrouwende op het graven ende sappiren, waer toe zijn Krijghsvolck wel gewent was, verthoonde, dat d'eroveringhe wel swaer, vol arbeys ende moeyten, nochtans doenlijck ende in vijf of zes weecken te volbrengghen ware, ende daer nae te meer roeps ende schrickens in andere swackere Garnisoenen maecten, daer ter contrarien de swacke eerst verovert zijnde, binnen Steenwijck genen schric brengen, oft der Staten Leger eenige reputatie geven souden.

SPIEGHEL.

Over het Nut der Redeneerkunde.

De zake die wij hier zullen handelen, andachtighe Lezer, schijnt allen onverzochten (*oningewijden*) int eerste aanzien duyster ende onbegrijpelijk; ja velen een onnodighe verwerring te brengen in den dingen die uyer Naturen van zelfs klaar ende wel te begrijpen zijn. Wort deshalve van zommighe, als een onnutte woordstrijding, veracht; zo (*als*) de zelve t'enigher tijdt in de Scholen oock ten deele gheweest is, maar in deze ewe weder tot hare oude klaarheid ghebracht. Welx nutbaarheid tot verscherping des verstands ende zekerheid int oordeelen, elc duyts klerck door ons behulp zal ghenieten moghen; zo hij hem pijnt dezès nuets (*noots*) bolster af te lozen, der doppen hardicheid te kraken, ende de onsmakelijcke schil te pellen, om also des kerns zoetheid te smaken: ende dadelijck in waarheid te bevinden, dat dit een richtsnoer is, om bescheydelijck ende bewijslijck, bij ghoede schicking van elck ding, na eysch te spreken, ende waarheid van valsheid te scheyden. En al hoewel eenighe, scherpzinnigh

zijnde van vernuft, t'zelfde uyer naturen zonder behulp van lering zouden kunnen doen : zo is doch de beslepen kunst in dezen zekerder leydsman als de ongheoeffende Natuur. Want dit zelfde (t'sij men dat een kunst magh heten ofte niet) is een waarneming van veel verstandighe Naturen, uyt den aart der dingen ende hun eyenschappen ghevat, en is alzo ten lesten veler scherpzinnigher mannen vinding, tot een zeker eenstemmingh beleed (*beleid*) ghebracht, t'welck na reden boven eens menschen natuurlijke begrip te achten is. Van deszelfs waardicheid magh elck na het onderzoek zelf oordeelen, immers de daad tuyght daghelijx, dat door dit behulp de gheleerden den ongheleerden in alles overtreffen. Waarlijk veel verstandighe vernamede mannen hebben niet te vergheefs de Redekaveling hoogh gheacht. Eenighe der zelve tuychnissen zullen ons ghenoech zijn, om des zelfs lof, nutbaarheid, ende eyghenschap, heerlijk, verstandelijk ende naactelijk te verklaren. Augustijn zeyt, de wetenschap van Bewijsredening is niet bij raming in ghestelt : maar uit de onderlinge ghesteltenis der dingen eyghenschap voortghekomen. Plato : Oeffent u (bijzonder in u jueght) in de Redekaveling, die velen t'onrecht een onnutte ende ijdele klappernij schijnt te wezen : zijdiy hier in verzuymigh, de waarheid zal u eewigh ontschuylen. Niemand verwerftse zonder groote arbeyd, die een wijs mensch met ernst anvaten (*aanvatten*) zal. Het is een ghave, door zonderlinge ghoeddadicheid Goods den menschen verghunt : want van God is de zelve door Prometheus als een brandend vonxke tot de menschen ghekomen. Cicero : Zonder t'behulp dezès kunsts achten wij dat elk van de waarheid ghetrocken ende verleyt magh worden : want zij gheeft een middel om waarheid van valsheid te onderscheijden, ende door gheen waarschijnlijke arghesticheid bedroghen te worden, verspreyt zich door al de deelen der wijsheid, beschrijft de dingen, scheyt de onderlinge vermenging, voegt het ghevolgh te zamen, ende sluyt iet verstandighs, onderscheid waarheid van valsheid. T'is een middel ende wetenschap van bewijsredening, uit de welcke een zonderlinge nutbaarheid spruyt, om de dingen te overweghen, ook een lofijcke vermakelijckheid, ende een waardighe kennis. — Dien nu lust zulx te ghenieten, aanvaarde met ernst den arbeid ende moeijelijckheid van leren, die zo groot niet is, alsse wel schijnt ; zeker zijnde dat hij loonwaardighe vrucht zal ghenieten.

Want noyt heeft eenich mensch hier vernuftighe vlijt te vergeefs anghewent : Ende wat krijghtmen zonder moeyten ? Dus laat u de eerste ruwe duysterheid niet afschrieken : ofte enighe nieuwe onghewone woorden ende namen, die wij noodzakelijck hebben moeten ghebruycken, om in Duyts duytselijck en naacktelijck de dingen te handelen.

TWEEDE TIJDPERK.

1600 — 1700.

DICHTERS.

HOOFT.

Alleenspraak van Graaf Floris.

Wat is de mijn' een val? hoe ver ben ik versmeten !
 Op gist'ren zat ik hoogh, verzelschapt met de pracht
 Des Priesterdoms verwaant, en Heeren groot van maght,
 In 't schoone midden van den drang der eed'le scharen;
 Omringelt met den stoet van lijfwacht, en dienaren;
 Als een vermoogen Vorst, en van dit vrye landt
 D'uitsteekenste persoon : en zoud deez' gulden bandt,
 Die niet dan Graaflijk hair gewoon is te verschuilen,
 Met meenigh Konincks kroon nood' hebben willen ruilen.
 Nu leg ik als verslenst, van yder te versmaân,
 Onwaardelijck geboeit, en op mijn' hals gevaân⁽¹⁾:
 Des ik my selven 't hoeft, van troosteloosheid, plonder.
 In een', in een dagh, ben ik geworpen t' onder :
 En is verdweenen heel, mijn gloory klaar, gelijk
 Als van den hemel valt de sneeuw, en smelt in 't slijk.
 Gaat heen, vertrouwt het luk⁽²⁾. My, dien, met feestigh groeten,
 De morgen annebad, en d'avond trad met voeten.
 Maar hoe doch? Ay ik dool, mijn scheut begon veel eer.
 Aan 't vallen was ik lang, maar gist'ren quam ik neêr.
 O vllaister vyandin, toen ghy 't onlijdzaam razen,
 Met giftigh' oogen, my ten aadren in quaamt blazen,

(1) *Gevangen.*

(2) *Geluk.*

Dat greep my aan, gelijk, door de gebete wondt,
 Zijn' schennis schiet het schuim van eenen dullen hondt,
 En ongenadigh woedt op al de leên verwonnen.
 Toen stiet mijn luk zijn kruin: toen viel ik: toen begonnen
 Te wankelen mijn staat, te waggelen mijn' kroon:
 Toen zweeken onder my de stijlen van mijn' throon.
 O valsche vrouw, hoe dier staat mij uw loos aanschouwen!
 Hoe dier uw' lusten! och wat komt 'er ramps door vrouwen;
 Dat geblankette quaadt! Fy dat ik, ter begeert
 Van uw vermetelheid, d'eerwaardigh' heb onteert!
 Daar 't zoo bederflijk in bestier van alle staten
 Is, zonder eers genot, d'eerwaardigen te laten.
 Wat ging my aan? 'k en weet, 't vernuft was slinks en krom:
 Een averchtsen wegh mijn' zinnen sloegen om.
 Nu is 't te laat. O man, onzalighst uwer tijden!
 Wat zal ik! wakker zijn, nocht slapen kan ik lijden:
 Vol kommers 't waaken is, de slaap vol anksten straf.
 Ellend, wordt ghy niet mat, zoo mat my haastigh af.

Uit den Geeraardt van Velsen.

De Ellenden der Ballingschap.

Wien zit de wreedtheid in 't gebeent
 Zoo diep nu, dat hy niet en weent,
 En, met verslegen hart, betreurt
 De droefheid die ons valt te beurt?
 Die deez' versufte schaar ziet gaan,
 Met zorgh, met rouw, met angst belaên
 Schoorvoetend uit hun vaderlandt:
 Wel heeft hy 't hart van diamant,
 Ziet hij 't met onbewogen oogh.
 Houdt iemandt wang van tranen droogh,
 Geen mensch, maar eenigh woedigh dier
 Moet hem gewonnen hebben. Hier
 Voeteert de vrouw van kinde groot.
 Deez' draaght den zuigling in haar schoot,
 En tsiddert, duchtend' even zeer
 Voor man, voor kindt, voor lijf, voor eer,
 Waar dat zy hoort den minsten schreeuw.
 Hier gaat de naagelate weeuw,

Zoo kinderrijk als zonder kindt :
 En elk zĳn' staat bekommerst vindt.
 Hier gaat de rijpe maaght verlooft,
 Die minnewalmt den boezem stooft :
 En treedt voor haren brui gom uit,
 In plaats van ingehaalde bruidt.
 Hier gaat de deirne vol van vrees,
 Der wereldt onverzocht : de wees
 Onmondigh, voor zĳn' vooghden heen.
 Hier strekt de stok het derde been
 Den ouden man, die niet als slaaf
 Gesint te varen is te graaf.
 Zoo groen is 't hart in dorre borst,
 Dat onverzaadt naa vrijheidt dorst.
 Hier scheiden d'ouders van hun kindt,
 'T welk eedt in 's Konings dienst verbindt.
 De broeder van de zuster spreidt.
 De vriendt van de oude kennis scheidt.
 De burger huis en hof verlaat :
 De heer zĳn ampt : de Vorst zĳn' staat ;
 En sleept zĳn' zoon tweejarigh met.
 Onschuldigh ballingh ! dien de wet,
 Al had hy schuldt, verschoonen zouw.
 Nu blijkt het, dat wij 't onrecht rouw
 Bedreven om de helden groot,
 Die aan een' loffelijke doot
 Geraakt zĳn door huns vyandts weer.
 Gelukkig driemaal, dien een' speer
 Met yzre punt, oft houten staf,
 Door 't vuur gescharpt, in 't veilig graf
 Geborgen heeft voor all' ellendt.
 U lieden is het onbekent,
 Hoe bitter dat de keure zy
 Van ballingschap oft slaverny.
 Wy trekken in een ommering
 Van droefheidt en bekommering ;
 Angstvalligh zelf, angstjagend' aan
 'T volk daar wy zullen nederslaan.

Rei uit den *Baeto*.

Alleenspraak van Dorilea.

Het vinnigh stralen van de zon
 Ontschuil ik in 't bosschaadje.
 Indien dit bosje klappen kon,
 Wat melde 't al vrijaadje?
 Vrijaadje? neen. Vrijaadje? jaa.
 Vrijaadje zonder meenen.
 Van hondert harders (is 't niet schaâ?)
 Vindtme'r getrouw niet eenen.
 Een wullepsch knaapjen altijd stuurt
 Na nieuwe lust zijn zinnen.
 Niet langer dan 't weigren duurt;
 Niet langer duurt het minnen.
 Mijn hartje trekt mij wel zoo zeer,
 Zoo zeer, dard' ik het waagen;
 Maar neen, ik waag' het nimmermeer,
 Hunn' minnen zijn maar vlaagen.
 Maar vlaagen, die thans overgaan,
 En op een ander vallen;
 Nochtans ik zie mijn vrijer aan,
 Voor trouwsten van hun allen.
 Maar oft u miste, domme maaght,
 Ghy ziet hem niet van binnen.
 Dan 't schijnt wel die geen' rust en waaght,
 Kan qualijk lust gewinnen.
 Oft ik hem ook lichtvaardigh von,
 En 't bleef in dit bosschaadje?
 Indien dit bosje klappen kon,
 Wat melde 't al boelaadje?

Uit de *Granida*.

De Schicht der Min.

'T minnegoodtje, wondtziek geesje,
 Klaaghd' aan Venus, dat zijn peesje
 In mijn' traanen was geweekt;
 Zoo dat hy, in lange wijlen,
 In mijn hart, niet van zijn pijlen
 Een kon schieten, dat ze steekt.

Wilt ghy, zaid' ze, zijn geraaden
 Ziet maar, dat ghy twee drie draaden
 Doris uit haar hair kabast.
 Nemmer zult ghy, hartevooghje,
 Peesje spannen op uw booghje,
 Dat bet bij uw' pijlen past.

'T boefje quam, als zij zich kemde ;
 Steelen dard' het niet; maar lemde
 Met een' bedelende stem,
 Tot dat zy 'r hem drie liet raapen.
 Klaar had hy, daar meê, zijn waapen ;
 Ik een scheutje; 't schichje klem.

Uit de Zangen.

De Spijtige Schoone.

Klaare, wat heeft 'er uw hartjen verlept,
 Dat het verdrietjes in vroolijkheid scheidt,
 En t' aller tijdt even benepen, verdort,
 Gelijk als een bloempjen, dat dauwetjen schort?

Krielt het van vryers niet om uwe deur?
 Moogh je niet gaan te kust' en te keur?
 En doe je niet branden, en blaaken, en braên,
 Al, waar 't u op lust een lonkjen te slaan?

Anders en speelt 'er het windetje niet,
 Op elzetakken, en leuterigh riet,
 Als: lustighjes, lustighjes. Lustighjes, gaat
 Het watertje, daar 't tegen 't walletje slaat.

Ziet d'openhartige bloemetjes staan,
 Die u, tot alle blygeestigheid, raên.
 Zelfs 't zonnetje wenscht' u wel beter te moê;
 En werpt u een lieffelijk oogelijn toe.

Maar zo ze kunnen, door al hun vermaan,
 Niet steeken met vreughd uw' zinnnetjes aan,
 Ik leg u te maken aan 't schreyen de bron,
 De boomen, de bloemen, de zuivere zon.

Uit de Zangen.

Grafschrift op Jacob van Heemskerk.

Heemskerk, die dwars door 't ys en 't yzer darde streeven,
 Liet d'eer aan 't landt, hier 't lijf, voor Gibraltar het leeven.

TESSELSCHADE.

Onderscheid tusschen eene wilde en eene tamme Zangster.

Op de Wilde Zangster.

Prijst vry den Nachtegael
 (Als hy uw menighmael
 Verlost en schatert uyt)
 Een zingend veedertje en een gewieckt geluyt!
 Wiens quinckelere zoet
 De oore luystre doet
 Gauw, na het tiereliertje
 Der vlugge luchtigheyt van 't oolyk vrolyk diertje!

Wiens tjilpend schrill geluyt
 Gelyck een orgel fluyt,
 Veel losse toontjes speelt,
 En met één tongh alleen als duysent tongen queelt!
 Zijn hoogh' en lage zwier
 Met liefvelijck getier
 Van 't helle schelle zoetje,
 Vermeestert alt gesang van 't zingent springent goetje.

Een diertje, wiens gelaet
 In zelzaamheyt bestaet,
 Omdat het niet en heeft
 Als zangh, die maer een Maent in 't gansche jaer en leeft!
 Maer 't meeste wonder dat
 Zijn roem ooit heeft gehad,
 Is, dat zoo kleynen leden
 Herbergen zulk een kracht van die luydruchtigheden.

Op de Tamme Zangster.

Maer, wilde Zangster! zwijght,
 En na uw adem hijght:
 Uw tjukken heeft geen klem,
 Noch komt niet by den aardt van Rozemontjes stem,
 Die na een liever trant
 Doet luystren het verstandt,
 Met wisse maet en snikjes,
 Die vriendlykheytjes sluyt in vaster toonestrikjes.

Wiens reden-stem vertaelt
 En waerdiger onthaelt
 De geesjes van 't gehoor,
 En hipplen doet de ziel van 't hertje tot het oor,
 Als zy met grof gedreun
 En dan met teer gekreun
 Van minnellyke treeken
 Doet onderscheidelyk verscheyde tongen spreken.

Geen veelheyt ons verveelt,
 Hoe veel haer keeltje queelt;
 Maer eenen versschen lust
 Bekoort het grage oor, als 't maer een snikje rust.
 't Is zelvamer geneught
 Die staegh op nieuw verheught;
 Geen stemmigheyt zoo lustigh,
 Als deez' die zoomers is en 's winters even rustigh.

Oordeel.

(Tot Jonck-Vrouwe MARIA PILT :)

Een yder oordeel nu
 Van Nachtegael en uw,
 Wat een gelijkenis
 Het ydel galmen by dit woorden zielen is.

HUYGENS.

Een Zomeravond in 't Haagsch Voorhout.

Dauw en doncker zijn aan 't sacken,
 Son en Hoenderen te koy,
 Alle gevels, alle tacken,
 Alle Meisjens even moy,
 Alle kaeckjens even bloosigh,
 Alle ooghjens even gauw,
 Alle lipjens even roosigh,
 Alle mondjes even nauw.....

Hieruyt groeyt het jeugdigh krielen
 Nae der Linden-duysterheit,
 Hier uyt kittelen de hielen
 Met als 't Klockje, Negen, seit ;
 Hier uyt is het niet te houwen
 Al wat op het vryen staet,
 Hier uyt moeten Broeck en Bouwen
 Met de Vleer-muys op de straet.

Linde-blaedjens, luyster-vincken
 Van soo menig' apen-klucht,
 Van soo menigh traen-verdrincken,
 Van soo menig' sotten sucht,
 Helpt my tuygen wat een karmen,
 Wat een stommelend ghelaet,
 Wat een blindelingh om-armen
 Onder u niet om en gaat.

Trijntgie, sey daar lestmael eenen,
 By men eer, ick hebje lief,
 Van de kruyn af tot de teenen
 Staen ick onder you believ ;
 Laet me draeven, doet me loopen,
 Heet me stappen as een' Tel,
 Doet me schenken, hiet me koopen,
 Siet wat ickje weyg're sel.

Dirckgien (hoord ick strack een' ander)
 Sel 't dan nummer wese, kind ?
 Smackje staegh een oogh op Sander,
 En mijn' woordgies in den wind ?
 Staet sijn mutsje soo veul trotser,
 Soo veul vlugger as het mijn,
 Hanght mijn rockje soo veul schotser,
 Soo veul loomer as het sijn ?

Weer een ander van ter zyen ;
 Nouw, men Troosgie, stoor je niet,
 Liever als ick Griet souw vryen,
 Liever as ick you verliet,

Lagh ick levendigh bedolven
 Daer ick jegenwoordigh treê,
 Liever in de groene golven
 Van de Schevelinger zee.

Weer een ander. Wel, Agnietgie,
 Wel, men hartje, wel, men longh,
 Hoe beviel je 't leste liedje
 Dat ick gister avond songh?
 Heer, wat stond ick nat bedropen
 Voor je deurtgien in dat weer,
 Daar je dichgies laeght ekropen
 In de lodderlicke Veer^(*).

Noch een ander, op een banckje:
 Wel eseyt, mijn' soete Moer;
 Jouwenthalven, ick bedanckje,
 Maer hoe ist met Vaer en Moer?
 Wat! se mochte soo lang grollen,
 'k Sou ons raeye met ons tween
 Op en wagentje t' ontrollen
 Al dit moeyelicke, Neen.

Weer een ander aen een Boompje:
 Dat 's nouw al men Moertjes goed;
 Maer dan heb ick noch en Oompje,
 O wat ist en rijcken bloet!
 Met sen bogert, met sen weuningh,
 Met sen Koren, met sen Ooft;
 Claer, je Vryer is en Kenningh,
 Al dit hanght hem boven 't hoofd.

Nog een ander van 't gebroedsel
 Dat of Pen, of Degen voer':
 Mijn soulas, mijn vreughden-voedsel,
 Ah! quitteert U. E. la Cour?
 Sult ghy eeuwich absenteeren?
 ('k Schat de Meid naar Leiden voer)
 Wilt mijn flames obligeren
 Met een expedit retour.

(*) *In het aanlokkelyk veeren bed.*

En noch een van sulcke Veeren ;
 Wel bizearre van humeur,
 Sult ghy my sans fin traineren,
 Met ideën van faveur?
 Neen, revesche, neen volage,
 Dus en magh't niet langer zijn ;
 Mespriseert ghy mijn servage,
 Aussi fayje ton desdain.

Deze zijn de soete vruchten
 Van de vrye Vrydoms vreughd ;
 Deze zijn de puyck-genuchten
 Van een ongebonden jeughd :
 Al dit wonderlick vertellen
 Volgh ick met een vrolick oor,
 En wie souder derven stellen
 't Selver seggen voor 't gehoor?

O ! daer gaen ik vleugel-spreyen
 Als een henne-loosen haen,
 Lacchen in eens anders schreyen,
 Baden in eens anders traen ;
 Niet dat ick mij soeck te blijden
 In mijn even-broers verdriet,
 Maer noch vindt hij vreughd in 't lijden
 Die het sonder lijden siet.....

Uit de Batava Tempe.

Een Koningh.

Hy is een' Menighte besloten in een' Kroon ;
 Een yeders Opper-knecht ; een slave sonder loon ;
 Het hooge dack van 't Rijck dat al den hagel uit staet ;
 Het groote Reken-boeck van al dat in en uyt gaet ;
 Een Penningh van 't metael daer wy af zijn gemaect ;
 Maer op de reken-ry der dusenden geraect ;
 Een Vrij-heer in de boey, een eewige gevangen ;
 Een bidder met gebied ; een slot-rijm van gesangen ;
 Een Blixem die door 't stael van allen weer-stand breeckt,
 En al dat toegeeft, spaert ; een' wolck die Donder spreeckt ;
 Een' Son die noch gelijk, noch duysteringh kan lijden :
 Oft onweer volght'er op en warrelwind van tijden ;

Een noodigh onder-God, een stadigh man te roer :
 Een doel van ondancks-pijl, en achterklappers roer ;
 Een aller voorspoeds eer en schades schande draeger ;
 Een uitgemaecte Man ; een schepsel van sijn' laeger'.

's Volks will is dat sijn will voor aller willen will',
 Sijn will is yeders wet, sijn' wet is yeders will ;
 Sijn adem stickt in 't nauw van lieffelicke liegers,
 Van treffelick geboeft, en heer-licke bedriegers ;
 Die waeyen waerheits locht sorghvuldigh van sijn oor :
 Is 't dat Sy onversiens door haer' besettingh boor',
 Sy breecken haer geweld, en door de kromme fluiten
 Van hunn' versieringen ontwingen hem haer stuyten^(*).

De vriendschap kent hy niet ; dat's wedergaden vreugd ;
 Dier heeft hy binnen geen, en buyten is 't geen deughd,
 Maer eigen baets bejagh ; de Vorsten zijn geen' vrinden
 Dan om versekertheit in veel verbonds te vinden :
 Soo is de vreesse meest de Kopp'lers van sijn' trouw,
 En, schrikt hij voor den Oom, hij maeckt de Nicht sijn' Vrouw :
 Dan is sijn voordeel min dan van de minste slaeven,
 Hij haelt de Meer op stal en heeftse niet sien draeven.

Sijn' vrienden zijn hem vreemd tot in den hooghsten nood,
 Dan raeckt hun 's Vaderlands bederven in sijn' dood :
 Soo langh hem langh geluck de deughd doet wareloosen
 Vermengen sy haer Eer niet geerne met de boosen,
 Veel liever storten sy haer' traenen in den stroom
 Daer tegen all' haer kracht onkrachtigh is en loom.

Sijn' dagen zijn niet sijn' ; de daghraed en de sorgen
 Bekruypen hem gelijk ; van Avond af tot Morgen
 Geniet hij nauw de rust die vaeck ontstelen kan ;
 So langh hij niet en leeft, leeft hij sijn' eigen man ;
 Sijn' siekten seggen hem dat groote bloemen welcken ;
 Dat doet hem zitteren voor 't schuymen van de kelcken ;
 Voor 't dagelicks gerecht, al diende 't hem sijn Soon,
 Die mog'lick staende voets kan reicken in de Kroon.
 Vergulde distelen, wie kan men u verblijden
 Door soo veel Aloës bedachtelick benijden ?

Wie wenschte na de hooghd daer 't soo gestadigh waeyt,
 Daer 't soo dier slapen is en 't hoofd zoo goe'koop draeyt ?

(*) *Steunsels.*

Muidsche Reis.

Vochtigh Zuyen
Schort uw' buyen
Over Muyen
Eenen dagh,
Dien ick gaeren
Sonder baeren,
Stil, en klaer, en
Drooge sagh.

U, voor 't leste,
U, voor 't beste,
Groeyig Weste,
Roep ick aen;
Leent uw' laeuwheid,
Dat geen' graeuwheid
's Hemels blaeuwheid
Mogh' beslaen.

Noorder' vlaegen
Laet u draegen
Daer de dagen
Nachten zijn;
Daer de nachten
Noyt en lachten,
Noyt en wachten
Sonne-schijn.

Ingevallen
Geen' van allen
Kan bevallen
Mijn gebed;
Valt aen 't blaesen,
Valt aen 't raesen,
Als vier dwaesen
Zonder wet:

Helder Oosten,
Uw vertroosten
Tegen 't roosten
Vierigh-droogh
Kan ick missen,
Naer mijn gissen
Uyt het pissen
Van om hoogh.

All uw koelen,
All uw kroelen,
All uw woelen
Over 't Y,
All uw buyen
Voert my huyen
't *Hooft* van Muyen
Niet voorby.....

Uit de *Mengelingen*.

Pleiters Hulp.

Ick sieder u wel door te helpen, goede vrient,
Sprack Teun sijn Advocaet, die hem tot noch toe dient;
En heeft hem inder daet wel half daer door geholpen,
Te weten door sijn gelt, sijn' schueren en sijn' stolpen,
En naer ick 't spel aen sie, daer is hoop voor de rest,
De goede Advocaet doet noch al vast sijn best.

Uit de *Sneldichten*.

Advocaat en Doctor.

Een Doctor kreegh krackeel met een jongh Advocaet,
 Wien toequam voor te gaen aen Tafel en op Straet:
 Een derde scheidde 't scheel, en vraeghd', om bey te vangen,
 Wie gaet' er voor: de Beul, of de Dief die gaet hangen?
 Sy riepen bey, de dief: wel, seid hij, zoo is 't klaer;
 Heer Advocaet, gaet voor, Heer Doctor, volght ghij naer.

Uit de *Sneldichten*.

De Vleeschsoep.

Jan sagh een stukje Spex niet grooter als een duym
 In 't midden van een' Saus van al te mag'ren schuym
 Van Vlees-sop aangerecht, en trock sijn Wambas open,
 En wouw sijn' Broeck ontknoopen,
 En stelde sich in 't ruym,
 En smheet sijn hoet daer neer: 't volk riep met luyder stemmen,
 Wel hoe, Jan, wordje geck?
 Neen, seid hy, ginder veer sien ick een beetje speck,
 Daer ick naar toe moet swemmen.

Uit de *Sneldichten*.

Hopman Dirk.

Sy liegen 't die verklaeren
 Dat Dirk geen hert en heeft;
 In allerlei gevaeren
 Gevoelt hy dat het leeft,
 En als de popelblaeren
 Van 't minste windje beeft.

Uit de *Sneldichten*.

Scheeps-praat.

Mouring, die de vrye schepen
 Van de seven-landtsche buert
 Veertigh jaren, onbegrepen,
 Onbekropen heeft gestuert;

Mouring, die se door de baeren
 Van soo menigh tegen-ty
 Voor de wint heeft leeren varen,
 Al en was 't maer wint op zy;

Mouring, Schipper sonder weer-gae,
 Die sijn onverwinklickheit
 Waer de Son op, waer sy neer gae,
 't Aller ooren heeft gepreit;
 Mouring, die de Zee te nauw hiel
 Voor sijn zeilen en sijn want,
 Die de vogelen te gau viel
 Al beseilden hy maer 't sant.

Mouring was te koy ekropen,
 En den endeloose slaep
 Had sijn wacker oogh besloopen
 En hem Leeuw gemaect tot Schaep:
 Reëers en Matroosen riepen,
 Och! de groote Schipper, och!
 Wat sou 't schaen, of wij al sliepen,
 Waecte schipper Mouring noch!

Schipper Mouring, maar je leghter,
 Maer je leghter plat evelt,
 Stout verweerer, trots bevechter,
 Bey te Zeewort en te velt.
 Kijck, de takels en de touwen,
 En de vlaggen en het schut
 Staen en pruylen in den rouw, en
 Altemalen in den dut.

Dutten? sprack, moy Heintgje, dutten?
 Stille, Maets, een toontje min:
 Dutten? wacht, dat most ick schutten,
 Bin ick angders dien ick bin:
 'K ben te lang om Noord en Zuyen
 By den Baes te Roer estaen,
 'k Heb te vuyl gesnor van buyen
 Over deuse muts sien gaan.

'k Selt hun lichtelick soo klaeren
 Dat ick vlaggen, schut en touw,
 En de maets die met me vaeren
 Vryen sel van dut en rouw.
 Reëers, (jouwerliefde mien ick
 Die van vers op 't kusse vicht)
 Wiljer an? kedaer you dien ick
 You allienich by dit licht.

Weeran, riepen de Matroosen,
 't Is een man oft Mouring waer,
 En de Reëers die hem koosen,
 Weeran, 't is de jonge vaer.
 Heintgje peurde stracks an 't stuer, en
 Haelde 't anker uit de gront,
 't Scheepje ging door 't Zee-sop schueren,
 Offer Mouring noch an stont.

Uit de *Langdichten*.

**Gelukwensching aan het Bestuur van Amsterdam
 in hun nieuw Stadhuis.**

Doorluchte stichtereren van 's werelts achtste wonder,
 Van soo veel steens om hoogh op soo veel houts van onder,
 Van soo veel kostelijcks soo konstelijck verwrocht,
 Van soo veel heerlickheyts tot soo veel nuts gebrocht:
 God, die u Macht en Pracht met Reden gaf te voegen,
 God geve u in 't Gebou, met reden en genoeghen,
 Te toonen wie gy zijt, en, daar ick 't al in sluyt,
 Heyl zy daer eeuwig in, en onheyl eeuwig uyt.

Is 't ook soo voorgeschickt, dat deze marm're muuren
 Des Aerdrijcks uytterste niet hebben te verduuren;
 En werdt het noodigh, dat het negende verschijn',
 Om 't Achtste wonderwercks nakomeling te zijn;
 God, uwer Vad'ren God, God, uwer Kind'ren Vader,
 God, soo naby u, zy die Kind'ren soo veel nader,
 Dat hare welvaert noch een huys bouw' en besitt',
 Daer by dit nieuwe sta, als 't oude stondt by dit.

VONDEL.

Vertroosting aan Vossius over den dood zijns Zoons.

Wat treurtge, hoogheleerde Vos,
 En fronst het voorhoofd van verdriet?
 Beny uw' zoon den hemel niet.
 De hemel trekt : ay, laet hem los.

Ay, staek dees ydle tranen wat.
 En offer, welgetroost en bly,
 Den allerbesten Vader vry
 Het puik van uwen aertschen schat,

Men klaeght, indien de kiele strant,
 Maer niet, wanneerze rijk gelaên,
 Uit den verbolgen Ocean,
 In een behoude haven lant.

Men klaeght, indien de balsem stort
 Om 't spillen van den dieren reuck :
 Maer niet, zoo 't glas bekomt een breuck,
 Als 't edel nat geborgen wort.

Hij schut vergeefs zich zelve moê,
 Wie schutten wil den sterken vliet,
 Die van een steile rotse schiet,
 Naer eenen ruimen boezem toe.

Zoo draeit de weereltkloot; het zy
 De vader 't liefste kindt beweent;
 Of 't kint op vaders lichaem steent.
 De Doot slaet huis noch deur voorby.

De Doot die spaert noch zoete jeught,
 Noch gemelijken ouderdom.
 Zij maekt den mont des Reedners stom,
 En ziet geleertheit aen noch deught.

Gelukkig is een vast gemoedt,
 Dat in geen blijde weelde smilt,
 En stuit, gelijk een taeie schilt,
 Den onvermybren tegenspoet.

Kinder-lijk.

Konstantijntje, 't zaligh kijntje,
 Cherubijntje van om hoogh,
 d'Ydelheden, hier beneden,
 Utlacht met een lodderoogh⁽¹⁾.
 Moeder, zeit hy, waerom schreit gy?
 Waerom greit gy, op mijn lijk?
 Boven leef ik, boven zweef ik,
 Engeltje van 't hemelrijk:
 En ik blink 'er, en ik drink 'er,
 't Geen de schenker alles goets
 Schenkt de zielen, die daar krielen,
 Dertel van veel overvloets.
 Leer dan reizen met gepeizen⁽²⁾
 Naar palaizen, uit het slik
 Dezer werrelt, die zoo dwerrelt.
 Eeuwigh gaet voor oogenblik.

Op de Beeldtenis van Vossius.

Laet sestigh winters vrij dat Vossenhoofd besneeuwen,
 Nog grijzer is het brein dan 't grijze hair op 't hoofd.
 Dat brein heeft heughenis van meer dan vijftigh eeuwen,
 En al haer wetenschap, in boeken afgeslooft.
 Sandrart⁽³⁾, beschans hem niet met boeken, en met blaren;
 Al wat in boeken steekt is in dat hoofd gevaren.

Roskam aan P. C. Hooft.

Hoe komt, doorluchte Drost, dat elk van Godsdienst roemt,
 En onrecht en geweld met dezen naem verbloemt,
 Als waer die zaek in schijn en tongeklank gelegen?
 Of zou 't geen Godsdienst zijn, rechtvaerdigheid te plegen,
 Maar slinx en rechts te staen naar allerhande goet?
 Godt voeren in den mont, de valscheit in 't gemoedt?
 De Waerheit greep wel eer die menschen bij de slippen,
 En sprak: uw hart is verr': gy naekt me met de lippen.

(1) *Zoet lonkend.*

(2) *Gepeinzen.*

(3) *De naam des schilders.*

De waerheit eischt het hart, en niet zoo zeer 't gebaer.
 Dit laetste zonder 't eerst, dat maekt een' huichelaer,
 Die by een cierlijk graf zeer aerdigh wort geleken,
 Vol rottings binnen, en van buiten schoon bestreken.

Zoo was uw vader niet, die burgervader, neen :
 Van binnen was hij juist, gelijk hij buiten scheen.
 'k Geloof men had geen' gal in dezen man gevonden,
 Indien, na dat de doot zijn leven had verslonden,
 Zijn lijk waer opgesneên. Hoe was hy zoo gelijk
 Dien Burgemeestren, die wel eertijts 't Roomsche rijk
 Door hun oprechtigheit opbouden van der aerde
 In top, toen d'akkerbou in achting was en waerde;
 Toen deege deeglijkheit niet speelde, raep en schraep,
 En 's vyants gout min golt dan een gebrade raep.
 Hoe heeft hem Amsterdam ervaeren wijs en simpel,
 Een hoofd vol kreucken, een geweten zonder rimpel.
 O beste bestevaer! wat waert gy Hollant nut,
 Een stijl des Raets, toen 't lijf van 't stoxken wert gestut,
 Op dat ik ga voorby ons Katilinaes tyen;
 Toen 't vaderlant in last door twist der burgeryen,
 Gij 't leven waert getroost te heiligen den staet :
 En toen, uw hoofd gedoemt door 't hoofd van eigenbaet,
 Gy geen gedachten had van wijken of van wanken.
 De wees en weduwen, de ballingen u danken;
 Hoewel ge noit om dank hebt zonder onderscheidt,
 Beschenen met den glans van uw' goetaerdigheit,
 Ondankbre en dankbre, dien ge kunt ten oorbaer strekken.
 O spiegel van de deugt! ô voorbeeld zonder vlekken!
 Noit zootge bloet en mergh der schamele gemeent,
 Noch stopte d'ooeren voor haer rammelend gebeent.
 Wat lietge uw zonen na, toen 's levens licht wou neigen?
 Indien 't gemeen u roept, bezorgt het als uw eigen.
 Zoo was uw uiterste aêm slechts waere klaere deught,
 Daer gy, vermaerde stadt, uw kroon meed cieren meught.

Zoo 't lant uw vaders deught zoo wel had erven mogen
 Als zijn gedachtenis, s'had zwaerder ruim gewogen
 Dan duizent tonnen schats, en duizent, en nog bet,
 En 'k zaghe de zwaerigheên van onzen staet gered.
 Indien de Spanjaert zaghe het lant van Hoofden blinken,

Hoe zou zijn fieren moedt hem in de schoenen zinken :
 Hoe zou hy vader Ney opwekken door gebeên,
 Om met zijn tong dees scheur te neien hecht aan een.
 Geen Duinkerck zou de zee met vloten overheeren :
 Maetroos die roovers ras zou aersling klimmen leeren,
 En 't laege waterlant doen kijken door een koort
 Hem, die nu blindeling ons slingert over boort,
 En vissers vangt en spant, verft zeeluy doots van vreezen ;
 Zoo dat 'er een geschrey van weduwen en weezen
 Ten hoogen hemel rijst, uit dorpen, en uit steên.
 Wat's d'oirzaak ? vraeght men, wat? de gierigheid alleen,
 Die 't algemeen verzuimt, en vordert slechts haer eigen :
 En sprak ik klaerder spraek, ik zorg zy zoume dreigen,
 Met breuk en boeten, of te levren aan den beul.
 Want waerheit (dat 's al out) vindt nergens heil noch heul ;
 Dies achtmen hem voor wijs, die vinger op den mont leit.
 O kon ik ook die kunst : maer wat op 's harten gront leit,
 Dat weltme naer de keel : ik word te stijf geperst,
 En 't werkt als nieuwe wijn, die tot de spon uitberst.
 Zoo 't onvolmaektheit is, 't mag tot volmaektheit dyen
 Van dees' rampzalige en beroerelike tyen,
 Waer in elk grabbelt, tot zijn naestens achterdeel,
 Schrijft andren toe, en schuift op hem de schult van 't scheel.
 Waer Kato levend, die gestreng Kato, trouwen,
 Hoe donker zou hy met een donker paer winkbrouwen
 Begrimmen overzijds de feilen dezer eeu,
 En ringelooren den geringeloorden Leeu,
 Die zich zoo schendigh nu van rekels laet verbaffen !
 Hoe zou hy graeuwen ! flux en past dit af te schaffen !
 Dat weder ingezet. Hier stuurman, waer het roer,
 En let op 't out kompas. Voort, voort met dezen loer,
 Die noit te water ging, hy zal ons 't spel verbrodnen.
 En gy, hou oogh in 't zeil. Waer heen met deze vodden,
 Gy lompe plumpe dief, die 't scheepsvolk strekt tot last?
 t'Hans grijp ik u bij 't oor, en spijker 't aen den mast.
 Waer Kato levend, wis, daer zou geen hair aen feilen,
 Of't ging als 't plagh te gaen, wat zou men lants bezeilen ;
 Daer nu de norsse nijt ons slapend zeilt voorby,
 De loef afsteekt, terwijlwe leggen in de ly,

In vaer⁽¹⁾ van schipbreuk, schier aen laeger wal vervallen.
 Het roer den meester mist, en daerom is 't van 't mallen :
 En wilme op 't dreigement niet letten van den noot,
 Zoo bergh aen 't naeste land uw leven in den boot.
 Doch 'k hoop een beter, van die gaerne 't beste zagen,
 En zucht tot 't vaderlant in vromen boezem dragen.
 De zulke vindt men noch als parelen aen strant,
 De schaarsheit maektze dier. Indien maer 't onverstant
 Zoo weinige alsser zijn erkende in hun' waerdye,
 En wijzer Heeren liet begaen met heerschappye,
 Men vont'er noch genoegh, die niet zoo bijster staen
 Na heerschen, danze met 's lants welstant zijn belaên,
 En wenschen tijt en zorg en moeit' hier in te schieten,
 En niet een' penning voor hun diensten te genieten :
 Dat zijn niet zulken, daer ik eerst van heb' gezeit,
 Wier Gotsdienst op de tong en op de lippen leit,
 Maer in een vroom gemoet, waer uit die deughden groeien,
 Die Hollants welvaart eer zoo heerlijk deden bloeien,
 In spijt des dwingelants.....

Uit de *Hekeldichten*.

Amsterdam's Welkomst aan Prins Frederik Hendrik.

Welkom, welkom, Welhems Zoon.
 Neem mijn Keizerlijke kroon,
 Die uw grootvaêr plagh te dragen ;
 Toen de Duitschen voor hem lagen
 Op hun aenzicht in het stof :
 Welkom in mijn Princenhof.
 O hoe schateren mijn zalen,
 Nu 't haar beuren magh 't onthalen
 Dit doorluchtig Hollantsch bloet,
 Hier gewonnen, hier gevoet,
 Onder wapens en trompetten,
 Onder 't dondren der musketten,
 Onder 't barsten van 't metael,
 Onder 't knarsen van het stael,
 Onder 't zwaejen van de vanen.
 Kan mijn vreught wel zonder tranen

(1) *Gevaar.*

Wellekomen dezen Vorst,
 Die noch onlangs met zijn borst,
 Uit een onbekommert harte
 's Vyants schut en yzers tarte;
 Yzer dat van dichte by
 Trof een' Hopman aen zijn zy?
 't Schelt⁽¹⁾ dat dook vol schrik en beven:
 Al te milt van bloet en leven
 Is die Krijgshelt-voor zijn volck,
 Kreet de Vlietnimf uit haer kolck.
 Y en Amstel met haer stemde.
 Ik verslegen driemael hemde,
 t'Elkens met een' diepen zucht,
 Om te scheppen 's levens lucht:
 Want ik nau 't gevaer kon kroppen;
 En de schrik my toe quam stoppen
 Wat my dient tot ademtocht:
 En zoo ras ik spreken moght,
 Steende ick vol bekommeringen;
 Nimmermeer wilt Godt gehingen,
 Dat een slagh of scheut mijn hoop
 Met dien Statenpyler sloop'.
 Hemel, keer de nederlagen
 Van dien Mars, die zoo veel slagen
 Heeft van kintsbeen uitgestaen,
 Over velt en Oceaen;
 Diepe stroomen door gezwommen,
 Hooge bergen overklommen,
 Zware toghten uitgevoert,
 Nacht en dagh de trom geroert,
 Zoo veel sterke steên beronnen,
 Zelfs noch onlangs Grol gewonnen,
 In 't gezicht van 's vyants maght;
 Toen de groote Flippes dacht:
 't Is met Hollant omgekomen,
 Sedert het geweld de vromen
 Heeft ten zetel uitgerukt;
 En de Wijsheit neêrgebukt,

(¹) *De Schelde.*

Met haer grijze en witte hairen,
 Met haer sidderende jaren,
 Wachte naer den jongsten slagh,
 Die haer 't hooft nam, 't lant 't gezagh.
 Sedert 't luk, hun hant ontwongen,
 Is met kracht terug gesprongen :
 Hollants zeenwen afgesneên,
 Sleept het kreupel na zijn leên.
 Ydel waren dees gedachten,
 Toen de posten tijding bragten
 Van den overgang der stadt,
 Die ons heir zoo vruchtloos had
 Tweemaal met een' wal besloten.
 'k Valle met mijn speelgenooten,
 Eedle helt, te voet voor u :
 'k Bid weest voor u selven schuw :
 Wil u van 't gevaer wat spanen :
 Spaer u om uwe onderdanen,
 Om uw' kleenen Willem toch,
 Nau gespeent van voesters zogh :
 Dat hy aen uw zy magh wennen,
 Bussen lossen, paerdemennen
 Leeren onder uw beleit,
 Daar ge 't lant met lijken spreit :
 Dat men zegge : zie te gader
 Moedigh draven zoon en vader,
 Als Eneas de Trojaen,
 Met den groeienden Askaen.
 't Lot dat spaerze lang te zamen :
 't Lot wil geven dat hun namen
 Spanje zoo ontzagghlik zijn
 Als de blixem van Jupijn.
 O Doorluchtighste der helden !
 Al te zelden, veel te zelden
 Zach u Y en Aemstelstroom.
 Driemaal overwellekoom.
 Waar ghy komt uw treden zetten,
 Krijgen keuren en Stadts wetten
 Nieuwe kracht, en haet en twist

Stuiven wegh als rook en mist :
 En deze omgetoomde tongen,
 Die zoo stout en onbedwongen
 Oproer stookten, twist, en moort,
 Zwygen stil aen yeder oort.
 All' mijn trouwe burgeryen
 Eenigh in uw komst verblyden.
 Geen Megeere geeft zich bloot.
 Elk het hoofd leit in den schoot.
 Toen de Wintvorst deed verstrojen
 Op de zee de vloot van Trojen,
 Zweegh al 't bulderen op 't vlak,
 Alzoo ras Neptuin weêr stak
 't Hooft van uit de holle baren ;
 Waer zijn wagen quam gevaren,
 Lagh de woestigheid getemt,
 En 't oneffen glad gekemt :
 Even zoo ghy naeu verschenen,
 Wat geraekt was op de beenen,
 Wat mij dreighde met gevaer
 Van een schipbreuk al te zwaer,
 Zet zich voor uw Godtheit neder ;
 Van uw voorhoofd straelt moy weder,
 En April geen Maymaent wijkt,
 Die met verwe en bloemen prijkt.
 'k Had met veel meer praels behangen
 Uw doorluchtigheid ontvangen ;
 Maer ik weet wel hoe ghy acht
 Ware deught de rijxte pracht :
 Hier meê (lof den Heer der heeren)
 Kan ik noch een zael stofferen :
 Mannen heb ik, zoo men 't vraeght,
 Daer mijn raethuis moet op draeght :
 Onder deze, in raets beraming,
 Blinkt de schranderheit van Vlaming,
 Pols oprechtigheid heel braef,
 En de dapperheit van Graef :
 Mannen (laet de nijt vry grimmen)
 Die mijn vesten deden klimmen :

Zulke zoek ik by de kaers.
 'k Hebb'er ook noch Hasselaers,
 Die hun halzen voor my wagen,
 Die hun vaders degens dragen,
 Welke op 't Spaensche knokebeen
 Zijn geschaert voor 't algemeen :
 Errefvyanden van Spanje,
 Errefvrienden van Oranje;
 Daer een Veltheer meê bestuwt
 Voor geen zeven legers gruwet.
 Laet de vyanden vry drieschen :
 Laet de drakenkoppen brieschen ;
 Noit ging Hollants fiere leeu
 Druipen voor den drakeschreeu ;
 Maer hy schutte op zijne tanden
 Schenden, moorden, blaken, branden :
 En geen springvloet brak mijn' dam,
 Wat 'er ook van 't westen quam.
 Gaet mijn Prins te velde trekken,
 'k Zal zijn rechtehant verstrekken,
 Of een zenuw aen dien arm,
 Die tot Hollants schut en scharm
 Rukt de klingen uit der scheede :
 En mijn burglary in vrede,
 Midden onder het getier,
 Zal in 't hart met offervier
 Frederik Henrix lof vermeereren,
 En zijn groote Godtheit eeren.
 Welkom, welkom, Welhems zoon.
 Neem mijn Keizerlijke kroon,
 Die uw Grootvaêr plagh te voeren,
 Toen hem alle Vorsten zwoeren.
 Welkom heldendichters stof.
 Welkom in mijn Princenhof.

Uit de *Lierzangen*.

Kindermoord te Bethlehem.

O Kersnacht, schoonder dan de dagen,
 Hoe kan Herodes 't licht verdragen,
 Dat in uw duisternisse blinckt,

En wordt geviert, en aengebened.
 Zijn hooghmoedt luistert naer geen reden,
 Hoe schel die in zijne ooren klinckt.

Hy poogt onnooslen te vernielen;
 Door 't moorden van onnoosle zielen,
 En weckt een stadt- en lantgeschrey:
 In Bethlehem, en op den acker,
 En maeckt den geest van Rachel wacker,
 Die waeren gaet door beemt en wey:

Dan naer het westen, dan naer 't oosten.
 Wie zal die droeve moeder troosten,
 Nu zy haer lieve kinders derft?
 Nu zy hen ziet in 't bloet versmooren,
 Vergaen, die naulijx zijn geboren,
 En zoo veel zwaerden root geverft?

Zy ziet de melleck op de tippen
 Van die bestorvene en bleecke lippen,
 Geruckt noch versch van moeders borst.
 Zy ziet de teêre traentjes hangen,
 Als dau, aen druppels op de wangen.
 Zy zietze vuil van bloet bemorst.

De winckbraeu deekt nu met zijn booghjes,
 Gelokene en geen lachende oogghjes,
 Die straelden tot in 's moeders hart:
 Als starren, die met haer gewemel
 Het aenschijn schiepen tot een' hemel,
 Eer 't met een mist betrocken wert.

Wie kan d'elende en jammer noemen,
 En tellen zoo veel jonge bloemen,
 Die vroegh verwelckten, eerze noch
 Haer frissche bladeren ontloken,
 En lieffelijck voor yder roken,
 En 's morgens dronken 't eerste zogh?

Zoo velt de zich de korenairen.
 Zoo schudt een buy de groene blaêren,
 Wanneer het stormt in 't wilde wout.

Wat kan de blinde staetzucht brouwen,
 Wanneer ze raest uit misvertrouwen!
 Wat luit zoo schendig dat haer rout!

Bedruckte Rachel, staeck dit waeren:
 Uw kinders sterven martelaeren,
 En eerstelingen van het zaet,
 Dat uit uw bloet begint te groeien,
 En heerlijk tot Godts eer zal bloeien,
 En door geen tiranny vergaet.

Uit den *Gijsbrecht van Aemstel.*
 (*Rei van Klarissen.*)

De Huwelijks-trouw.

Waar wert oprechter trou
 Dan tusschen man en vrou
 Ter weerelt oit gevonden?
 Twee zielen, gloënde aan een gesmeet
 Of vast geschakelt en verbonden
 In lief en leedt.

De bant, die 't harte bint
 Der moeder aen het kint,
 Gebaert met wee en smarte,
 Aen haere borst met melck gevoedt,
 Zoo langh gedraeghen onder 't harte,
 Verbint het bloet.

Nog stercker bint de bant
 Van 't paer, door hant aan hant
 Verknocht, om niet te scheiden,
 Na datze jaeren langh gepaert
 Een kuisch en vreedzaam leven leidden,
 Gelijck van aert.

Daer zoo de liefde viel,
 Smolt liefde ziel met ziel,
 En hart met hart te gader;
 De liefde is stercker dan de doot.
 Geen liefde kooft Gods liefde nader,
 Noch is zoo groot.

Geen water bluscht dit vuur,
 Het edelst, dat natuur

Ter weereft heeft ontsteecken.
 Dit is het krachtigste ciment,
 Dat harten bint, als muuren breecken
 Tot puin in 't endt.

Door deze liefde treurt
 De tortelduif, gescheurt
 Van haer beminde tortel.
 Zy jammert op de dorre ranck
 Van eenen boom, verdrooght van wortel,
 Haer leven langh.

Zoo treurt nu Aemstels vrou,
 En smilt, als sneeuw, van rou
 Tot water en tot traenen.
 Zy rekent Gijsbrecht nu al doot,
 Die om zijn stadt en onderdaenen
 Zich geeft te bloot.

O Godt, verlicht haer kruis,
 Dat zy den helt op 't huis
 Met blijdschap mag ontfanghen,
 Die tusschen hoop en vreeze drijft,
 En zucht en uitziet met verlanghen
 Waer Aemstel blijft.

Uit den *Gijsbrecht van Aemstel*.
 (*Rei van Edelinghen.*)

CATS.

Kreupel wil altijd vóórdansen.

Lest-mael quam ick in een velt
 Daer een yeder was gestelt
 Tot een uytgelaten vreught;
 Naer de wijze van de jeught;
 Jonge lieden van het lant
 Songen, sprongen, hant aen hant:
 Yeder maeckte groot geschal,
 Yeder was 'er even mal;
 Doch van allen was 'er een
 Met een krom en krepel been,
 Met een plompen stompen voet,
 Die had veren op den hoet,

Die was voren aen den dans,
 Die was bij de rosekrans;
 Die was om en aen de mey,
 Die was leyder van de rey;
 Wat men peep of wat men songh
 Krepel had den eersten sprongh :
 Al is Fop een rap gesel,
 Al doet Heyn sijn dingen wel,
 Al leyt Jorden mooye Trijn,
 Krepel wil de voorste zijn.
 Maer al was dit in het velt,
 "T is oock elders soo gestelt;
 Want oock by de steedsche liën
 Wordt dit menighmaal gesien,
 Veeltijds, wat 'er wort gedaen,
 Krepel maeckt sich voren aen :
 Krepel is een dapper man,
 Schoon hij niet dan hincken kan.
 Is hêt niet een seltsaem dingh
 Dat een losse jongelingh,
 Dat een onbedreven gast,
 Die het immers niet en past,
 Veeltijts eerst sijn oordeel uyt,
 (Schoon het dickmaels niet en sluyt,)
 Eerst van alle dingh gewaegt,
 Al en is hy niet gevraeght!
 Eerst sal brengen aan den dagh,
 Wat hem op de tonge lagh!
 Vraegt 'er yemant hoe dit kooft?
 Wijse lieden sijn beschroomt
 Dat 'er yet mocht sijn geseyt
 Dat niet regt en is beleyt,
 Daarom gaen ze traegh te werck,
 En al met een diep gemerck;
 Maer een geck vol losse waen
 Haest sich, en wil voren gaen :
 Daerom seyt men nogh althans
 « Krepel wil eerst aen den dans. »

Uit den *Spiegel enz.*

De Leeuw en de Muis.

't Is onlangs dat een kleyne muys,
Gekropen uyt haer duyster huys,
Quam loopen in een lustigh dal,
En daer ontmoet haer dit geval :

Sy en haer mackers wèl gevoet,
Die sprongen met een bly gemoet,
Die sprongen hier, dan weder daer,
En maeckten wonder groot gebaer;
Een sprongh 'er op een moedigh beest,
Dat oock by menschen is gevreesst :
Een dier dat dieren koningh hiet,
En overal het wilt gebiet.

Een leeu, al lagh hy vast en sliep,
En in de rust vermaken schiep,
Wert door het dertel spel geweckt,
En schoon al lagh hy uytgestreckt,
Soo was hy echter bijster gau,
Hy greep het muysjen met de klau :
Hy neep het met sijn felle poot,
Sie daer het beestjen in den noot,
En wijl het beestjen leyt en sucht,
Zijn al sijn mackers wegh gevluucht :
Het dier dat niet en kan ontgaen,
Dat leyt het op een bidden aen :

O prinse van het gantsche wout!
Alwaer sich eenigh wilt verhout;
Ick heb misdaen, en ick beken
Dat ick de doot u schuldigh ben;
Maer 't is geen eere voor een vorst,
Dat hy naer bloet en wrake dorst,
Des bid ick, laet my weder gaen,
Ick sal tot uwen dienste staen,
Ick sal u prijsen overal,
Waer dat ick immer komen sal :
Oock is het somtijds wel gesien,
Dat even maer geringe liên,
Dat somtijds oock een slechte bloet,
Aen groote prinsen voordeel doet.

De leeu, die sagh het beestjen aen,
 En dat sijn oogen treurigh staen,
 En dat het droeve tranen schreyt,
 En dat het soete dingen seyt;
 Des, schoon al is hij wonder fier,
 Bewogen door het kleyne dier,
 Ontsluyt zijn poot, en laet het uyt;
 Daer loopt het muysjen in het kruyt,
 En huppelt door het jeughdigh gras,
 Vermits het soo ontkomen was.

't Geviel als geenen tijd hier naer
 De leeu die quam in groot gevaer:
 Hy wert verstrickt in seker net,
 By snege-jagers uytgeset;
 Des is het beest geheel bedruckt,
 En schier als in het graf geruckt:
 Maar hoe de leeu te feller woelt,
 Hoe dat hy meer de stricken voelt,
 Daer hijght, en tiert, en sucht de leeu,
 En maeckt een bijster vreemt geschreeu,
 En huylt bijna een uyre lanck,
 Tot echo gaf een wederklanck;
 Maer niemant quam het dier te baet,
 En daerom weet hy geenen raet.

De muys, die door de bossen liep,
 En in het groen haer vreughde schiep,
 Verneemt ten lesten dit getier,
 En naer het scheen, sy kent 't dier:
 Sy quam daer sy den handel sagh,
 En hoe de leeu gevangen lagh,
 Jae overal soo vast geset,
 Gelijck een mugh in 't spinnenet.
 De muys des echter niettemin,
 Die komt 'er by en springht 'er in;
 En knaegt met soo een stage vlijt,
 Dat sy de leeu, in korten tijt,
 Maeckt van de strenge banden vry.
 Des was het beest geweldigh bly,
 En seyde: muysjen! grooten danck;

Ick sal, mijn levens dagen lanck ;
 U houden voor mijn beste vriend,
 Want gy hebt gunst aan my verdient.

De muys die seyde hem weder dit :
 O vorst ! die al het wout besit,
 Leer nu van my op desen dagh,
 Dat oock een muys u baten magh ;
 En mits gy desen handel siet,
 Veracht de kleyne dieren niet.

Uit de *Leersame Fabulen*.

**Aan het Scheepsvolk bij de benoeming van M. H. Tromp
 tot Luitenant-Admiraal.**

Seehelden ! wacker volck ! peckbroecken ! rappe gasten !
 Op, ruckt nu wederom de vlaggen van de masten ;
 Gaet, jaegt eens op een nieu den Spanjaert over boort,
 En haelt eens wederom dat gy ter see verloort ;
 't Is langh genoegh gegeeut, 't is al te langh geslapen ;
 Komt wort eens dat gy waert, en als gy zijt geschapen,
 De see en haer gevolgh daar zijt ge toe gewent,
 Daer is uw eygen huys, uw eygen element.
 Al wat op aerde leeft, al watter is geschapen,
 Dat kent sijn eygen kracht, en weet sijn eygen wapen ;
 Jae weet wat hem gemack, of eenigh voordeel doet,
 En hoe het naer den eysch sijn vyant krencken moet.
 De leeu vecht met de klau, de stier gebruyckt den horen,
 Het paert slaat met den voet, een haen met felle sporen,
 De see is uw geweer, gebruyckt daer uw geweld,
 Daer is geen twijfel aen, de Spanjaert moet gevelt :
 De see die heeft u eerst den vryen hals gegeven,
 Den Godsdienst ingevoert, den Spanjaert uytgedreven,
 De see die heeft u eerst den vyant leeren slaen ;
 De see maeckt u gevreest oock by den Indiaen ;
 De see brengt voordeel in, en bout hier groote steden ;
 De see verrijckt het lant, en dat in verre leden ;
 De see maeckt dat het lant den vyant overwint,
 Gy daerom bout de see soo gy het lant bemint ;
 En valt dan aen het werck met onversaeghde sinnen,
 Gy zult gewissen buyt, groot lof, en eere winnen ;

Want als naer rechten eysch de leeu de bende leyt,
 Daer is geen twijffel aan, de segen is bereyt.
 Tromp gaet u heden voor, hy trompt met alle krachten,
 En roept u naer de see, en stort in uw gedachten,
 Een lust om wèl te doen, een yver voor het lant,
 Daer van sijn innigh hert en al sijn wesen brant;
 Gy, let op syn bedrijf, en let op sijn bevelen,
 Hy sal u, naer de kunst, met yser leeren spelen,
 En kaetsen met het stael, jae leyden aan den dans,
 Daer by geen vrouw en dient, maer niet dan flucxe mans.
 Maer gy, o dapper helt! en leyder van de benden,
 Die hun geduchten schrick naer oost en westen senden,
 Kom, toon ons op een nieu, dat Hollant weder leeft,
 Dat Hollant boven ligt en op de baren sweeft.
 Sie hier een wacker man⁽¹⁾ die niet en sal beswijcken,
 Die niet en is gewent aen yemant oyt te wijcken;
 Die wordt u toegevoeght, om met gemeene kracht,
 Te doen al wat de staet van uwe daden wacht:
 Gaet, gaet, manhaftigh paer! van duysent uytgekoren,
 Gaet, recht eens wederop, dat scheen te zijn verloren;
 Gaet, dondert met geschut, beset de Vlaemsche kust,
 En toomt de Spaensche pracht en ongetoomde lust;
 Maeckt dat de koopvaerdy de stroomen magh gebruycken,
 Maeckt dat de vissery de netten magh ontluycken,
 Maeckt dat de rijke see met haer geheele strant,
 Een segen overal mag storten op het lant.
 Nu, mannen! 't is genoegh, en waerom meer geschreven?
 Uw' namen doen alree de Vlaemsche kusten beven;
 Wel flux dan aen het werck, gy zijt 'er toe genoot,
 Soo gy de see bewaert, het land is buyten noot.

Uit de *Eerdichten*.

JONCTIJS.

De Kracht der Oogen.

Jupijn heeft, tot verderf en bystand,
 Den snellen blixem in de vuyst;
 Neptuyn stuyrt met syn krommen dry-tand

(¹) Luit. Adm. WITTE CORNELISZ. DE WITH.

Al wat de bracke zee bekruyt ;
 De wyse Pallas heeft haer borsten
 Met 't ys're Gorgons hoofd bewaert,
 En Mars beheerscht de grootte vorsten,
 In 't bloedig strijden met syn swaerd ;
 Vulcanus is op 't vuyr bedreven ;
 Het angel-klim hoort Baccho toe ;
 Alciden is een knods gegeven,
 Mercurio de Vrede-roe ;
 Cupido is met boog en pijllen
 En minne-fackels toegerust.
 Dit sijn, o Gôon, de sterckste stijllen,
 Waerop quansuys uw Hemel rust :
 Dit sijn uw wapens van vermogen.
 Dan, siet eens, of se niet en sijn
 All t' saem vereenigt in de oogen
 Van myn Godin, myn Roseliin.
 Haer oog schiet snelle Blixem-vlammen,
 Verweckt, somtijds, een bracken vloed ;
 En doet, als Gorgons hoofd, verstrammen,
 Al die sy met haer Oog begroett.
 Wie sag oyt doodelijcker Wonden,
 Dan die sy door haer loncken maeckt ?
 Wie was oyt meer van 't vier geschonden,
 Dan die haer vlammen heeft geraeckt ?
 Wat angel-klim maeckt soo onsinnig,
 Als 't vreemt bestralen van haer licht ?
 Wat knods sloeg immermeer soo vinnig,
 Dan 't opslaen van haer fier gesicht ?
 Haer Oog kan vreugd, en vrede baren,
 Wanneer het minzaemlyck belonckt ;
 Of als een pijll in 't herte varen,
 Of als een vlam, die 't all ontvonckt.
 Wel Roseliin, doordien uw' Oogen,
 Alleen door haren vreemden schijn
 Soo veel als al de Gôon vermogen,
 Sult gy myn aerdschen Hemel sijn.

Uit Roseliins Oochies.

Verwelken.*(De roos tot Roselijn :)*

Wanneer myn purper blosje bleyckt,
 Myn steeltje na syn Moeder reyckt,
 Myn tenger knopje metter tydt
 Allengsjes hare blaêrtjes wydt,
 Die heete son, of schrale wind
 Daerna van haren band ontbindt;
 Koomt maer de Lente weder aen,
 Men siet my even jeugdig staen.
 Maer, Roseliin! raeckt ghy eens quyt
 Het beste van uw lente-tyd, —
 Daer is geen hope meer : en ach !
 Daer volgt een stagen winterdag.
 U lodderygen ⁽¹⁾ oogengloed,
 Die soo veel herten branden doet,
 't Corael dat om u lippen vloeyt,
 Den glans die op uw wangen bloeyt,
 Verwelckt hy eens, geen Somerweêr
 Herbrengh syn eerste schoonheid weêr.

Uit *Roseliins Oochies.***CAMPHUIZEN.****De Meische Morgenstond.**

Wat is de Meester wijs en goedt,
 Die alles heeft gebout,
 En nog in wesen blijven doet,
 Dat 's menschen oog aen-schout.

Die 's werelds wijden omme-ring
 Noyt uitgewaecht bewaecht,
 En door gepaste wisseling
 Het soet noch soeter maekt.

Nu is de winter, dor en schrael,
 Met al syn onlust heen,
 En de aerde heeft voor deze mael
 Haer lijden afgeleên.

⁽¹⁾ *Tooverlijke.*

Dies is de tijdt weerom gekeert
 Waer in natuyr verjongt,
 Haers milden Scheppers goedheyt eert,
 En met sijn gaven pronckt.

De May, wiens soetheyt soo ver strekt,
 Dat sijn gedachtenis
 In 's menschen geest al vreugd verweckt,
 Eer hy voorhanden is.

De May, het schoonste van het jaer,
 Daer alles in verfrayt,
 De lucht is soet, de Son schijnt klaer,
 't Gewenschte wintjen wayt.

Het dautjen in de koele nacht
 Wordt over 't veldt verspreyt,
 Waer door de heel natuyre licht
 En is vol danckbaerheyt.

De Aert is met gebloemt geciert,
 Het Bijcken gaert sijn was,
 Het Leeuwerickjen tiereliert,
 En daelt op 't nieuwe Gras.

Het Bloempjen dringt ten knoppen uyt,
 't Geboomte ruygt van lof,
 Het veetjen scheert het Klaver-kruyt
 Graeg van het veldtjen of.

Elck diertje heeft sijn vollen wensch,
 En quelbegeert leyt stil:
 Behalven in den dwasen mensch,
 Door sijn verkeerden wil.

De mensch, van ware deugden leeg,
 En vol van sotten lust,
 Hem zelfs en anderen in de weeg,
 Vermoord sijn eygen rust.

Dit leven, 't welck alleen niet end,
 Maar kort oock is van duyr,
 En licht van zelfs slaet tot ellend,
 Maeckt hy sich dobbel suyr.

't Vee wordt ontzielt, sijn eynd is snel,
 En sijn doodspijn niet groot:
 De mensch, door menig zielgequel
 Sterft meer dan eenen dood.

Ach, had de mensch, soo waer sijn stand
 Vol hert- en sinnenvreugd,
 Of sonder deugde, min verstandt,
 Of by 't verstandt meer deugd.

Ach, waren alle menschen wijs,
 En wilden daer by wel!
 De Aerde waer een Paradijs,
 Nu isse meest een Hel.

Uit de *Stichtelijke Gedichten*.

STARTER.

De Lof van Friesland.

O Frieslandt soo vol deugden, als ick een landtschap weet,
 Verciert met duysent vreughden, u bodem is bekleedt
 Met koren-rijcke velden, u steden sijn voorsien
 Met wallen en met helden, die wijslijck u gebien.

O Friesche Aerd! recht edel Land,
 Die met het swaert u vryheydt wandt.

U wel beboude landen sijn rijckelijck verciert
 Met vruchten veelderhande, en gras voor u ghediert,
 Het welck den Heer laet groeijen, soo vruchtbaerlijck, dat elck
 Sou segghen, daer te vloeijen, kaes, butter, honigh, melck.

O Friesche Aerd! enz.

Ghy siet u land, bolwercken met steden, schanssen sterck;
 Van dorpen, torens, kercken, ik uws gelijx niet merk!
 In u roem-waerde wetten, ghy van gheen reden wijckt,
 Jae, als men 't recht sal setten, Athenen ghy ghelijckt.

O Friesche Aerd! enz.

U grensen, die besluuten de dijcken hoogh en vast
 Waer op de zee moët stuyten; gheen Koningh u belast,
 O Princelijcke rijcke! gheleghen in het Noord,
 Wie heeft van uws ghelijcken sijn leven oyt ghehoord?

O Friesche Aerd! enz.

d'Inwoonders heusch van zeden, geneygd tot eer en deugd,
 Die hebben in de vreden en stilheyd haer gheneugd.
 Den armen goedertieren, barmhertigh, mild, soo dat
 Gheen Eeuw heeft in manieren oyt uws ghelijx ghehad.

O Friesche Aerd! enz.

U Adel, soo manhaftigh als oyt de Wereld droegh,
 Bewoond het land eendrachtigh, en send ook wonder vroegh
 Haer kinderen ten stryde, die met gheweer in d'hand
 Te sterven niet en myden tot dienst van 't vaderland.

O Friesche Aerd! enz.

Noyt schoonder vrouws-persoonen de blonde son bescheen,
 Als in't vry Friesland wonen, so wel gesteld van le'en,
 Soo rijk van eerbaerheden, soo knysch, soo soet van aerd,
 Soo vriendelijck van reden, soo statigh noch bedaerd.

O Friesche Aerd! enz.

Rijk van gheleerde mannen, de Dienaers van Gods woord,
 Eendrachtigh t'samen spannen, en brengen vruchten voord,
 Die tot geen twisten strecken; maar tot de saligheyd,
 En om elck te verwecken tot ware' eendrachtigheyd.

O Friesche Aerd! enz.

Wie kan u lof verkleynen? de Friesen in een strijd,
 Verwonnen de Romeynen in Keyser Carels tijd;
 Jae zy bestormden Rome en namen 't in, dat 's meer,
 Dies hebben zy bekomen de gulde vryheyd we'er.

O Friesche Aerd! enz.

Door haer manhaftigheden de Keyser Carel braef,
 Hun vryheyd, en oock mede syn halve wapen gaef
 Te voeren in haer schilden, met Privilegi, van
 Te leven soo zy wilden en so 't hun best stond an.

O Friesche Aerd! enz.

O Friesland wild beschutten u Vryheyd tot de dood,
 Laat niemand u ontnutzen u Privilegien groot,
 Wild u als mannen weeren, blijft stadigh by 't Gebodt
 Van u wel-wyse Heeren, maer boven al van Godt.

O Friesche Aerd! recht edel Landt,
 Die met het swaert u vryheydt wandt.

Uit den *Friesche Lusthof*.

DE DECKER.

Aan zijnen te Batavia overleden Broeder, bij den dood zijns Vaders.

O zaligh ghy, die ons verdriet,
 Ons bitt'ren huis-rou niet en ziet,
 En niet en hoort ons' lyck-gebaren;
 Maer zacht en vreedzaam uitgestreckt
 In t' uiterst end der Oosterbaren
 Ligt van 't Javaensche zand gedeckt!

Dit, Broeder, was 't dat ick u zeide
 Ten dage toen ghy van ons scheidde;
 Dat, ghy wel gingt in groot gevaer,
 Maer grooten rou ontgingt met eenen,
 En vry zoud zyn van Vaders baer
 Te volgen op bezweke beenen.

't Ver af-zyn hiel uit uw gezicht
 Zoo schadelyk een blixem-licht;
 En om den donder niet te hooren,
 Heeft ook de dood gedaen het haer;
 En gunstelyk by tyds uw' ooren
 Gestopt voor een' zoo droeve maer.

Maer ach! die bittre en ongetrouwe
 Rukt ons alhier van rouw in rouwe:
 Wij hadden nau aen u volbracht
 Dees treur-gewaeds vereischte plichten;
 Of zy en loost op ons geslacht
 Flux weêr een' van haer' felste schichten;

En treft (ô onverzetlijk kruis!)
 Het hoofd en d' eere van ons huis;
 Zy schiet de groote spil in stucken,
 Waer op het hing als op zyn' as;
 En komt den kinderen ontrukken
 Den besten Vader die oit was:

Een' Vader, die bezet van zinnen
 In 't heerschen maet hiel en in 't minnen:
 Een' Vader, die de teêre jeugd

De deugden zocht in 't bloed te prenten,
 Meêr met wel voor te gaen in deugd,
 Als door ontzach of dreigementen :.....

Een' Vader van beleid en moed,
 Die, als de wind van tegenspoed
 Zyn Huis-hulk schudde, dat ze kraekte,
 De hand zoo wist aen 't roer te slaen,
 Dat zy uit eenen draeistroom raekte,
 Daer duizenden in zyn vergaen ;

Die oock, wanneer hem voorspoed streeelde,
 Noit zwol van trots, noit smolt in weelde ;
 Die al te wys was en te vroed,
 Om over kinderlyke leuren
 Van aedschen voor of tegenspoed
 Te zeer te dert'len of te treuren :

Een' Vader ongeveinst van grond,
 Oprecht van handen, waer van mond ;
 Die elcken 't zyne zocht te geven ;
 Dię zyn gezin t' ontlasten zocht
 Van 't pack van 't schuld, en all' zyn leven
 Zoo graeg betaelt heeft als gekocht :

Een' Vader, die zich wel genoegde
 Met all' wat God en Nootlot voegde ;
 Die alles wat hem overquam,
 Droeg met een effen hert en wezen,
 En zeggen kon : *God gaf, God nam ;*
De Naem des Heeren zy geprezen :

Een' Vader, die zyn' Overheid
 Oit heeft gehoorzaemt, noit gevleit ;
 Kortom een' Vader zoo bedreven
 Op 't roer van Huisselycken staet,
 Als oit d'Atheensche Bie naer 't leven
 Ons trock met honigzoeten praet.

Een' zulcken Vader, waerde Broeder,
 Een' zulcken trouwen Kinder-hoeder,
 En voeder van zyn Huisgezin,

Heb ick in 't bedde neêr zien smyten,
 En door zyn oude vyandin
 De koortze allencken wegh zien slyten.

Die mond helaes! die 't elckemael
 Plag op ons Noen- en Avondmael
 Des Heeren zegen uit te spreken,
 Heb ick, op een' te droeve wys,
 Ruim eenen tyd van drypaer weken,
 Zien quynen zonder trek tot spys.

De lippen, die beleefde lippen,
 Die noit een woord en plagt te ontglippen
 Dat niet na tucht en reden rook,
 Heb ick, door 't stadigh opwaerts wellen
 Van eenen heeten galle-smook,
 Peck zwart zien uitslaen en vervellen.

Die tong, die tot ons onderwys
 Zoo dikmael zong des Hemels prys;
 Die stem, die ons de wetenschappen
 En deugden plag te spreken aen,
 Heb ick allencken hooren slappen,
 Allencken flaeuwer hooren gaen.

Dat aengezicht, dat eerlyck wezen,
 Waer uit d'oprechtheid was te lezen,
 Dat vroom en ongemaakt gelaet,
 Zoo aengenaem, zoo waerd by allen,
 Heb ick allencken zyn cieraed
 Zijn' verwe en volheid zien ontvallen;

Heb ick allencken ongedaen,
 Allencken dor en doodsch zien staen,
 En derven zien zyn oude trecken;
 Ja endelyck (o bitter kruis!)
 Geheel van sterfmist zien bedecken
 Die Zon en glory van ons huis.

Ick heb die handen zien verstyven,
 Die onzen Huisstaet deên beklyven;
 Ick heb die beenen, die zoo vast

Den ganschen last der huiszorg droegen,
 Zien beven onder 's lichaems last,
 En yskoud zich tot sterven voegen.

Ten laesten heb ick 't waerde lyck
 Zien domp'len onder 't zwarte slyck
 Zien in den duistren grafkuil douwen;
 En nogh, en nogh zie ick den dag,
 Nog derf ick 't harde licht aanschouwen:
 Hoe? ben ick oock nogh die ick plag?...

O zaligh ghy, die ons verdriet,
 Onz' bittren Huisrou niet en ziet,
 En niet en hoort onz' lyckgebaren,
 Maer zacht en vreedzaem uitgestreckt
 In 't uiterst end der Oosterbaren
 Light van 't Javaensche zand gedeckt!

G. BRANDT.

Op Louise de Coligny, Prinses Weduwe van Oranje.

Hier leeft de dochter, weeuw, en moeder van de Helden,
 Die goet, en bloet voor Godt, voor staat en vrijheit stelden,
 Toen de Inquisidwang voor hun gezicht verdween:
 Een flonkerstar van deugt, die Hollant lang bescheen.
 Zy was haar afkomst waardt: en kon het vreêzucht keren,
 Geen scheuring, haat, noch twist zou staat of kerk oit deren.

Op den L^t. Admiraal Cornelis Tromp.

Geen verf van schildery, geen stift, noch punt van staal,
 Verbeelt door kracht van kunst des Amstels Admiraal;
 Den Hollantschen Romain; den roem der Batavieren,
 Die goude ketens won en kroonen van Laurieren;
 Die als een blixem viel in Karels trotse vloot,
 En vloog van schip op schip in 't aanzicht van de doot,
 Die duizenden verwon, die duizenden deê beven.
 Dees strytbre TROMP zal door geen beelt, maar daden leven.

Op den Lt. Admiraal Kortenaar.

De Helt der Maas, verminkt aan oog en rechterhant,
 En echter 't oog van 't roer, de vuist van 't vaderlant,
 De grote KORTENAAR, de schrik van 's vyants vloten,
 d'Ontsluiter van de ZONDT, legt in dit graf besloten.

ANTONIDES.

De Nieuwe Brug te Amsterdam.

Het hart is weêr gesterkt; nu rasscher voortgegaen,
 Om aen de Nieuwebrug geruster stil te staen.
 Hier woelt het ondereen, gelijk by zomerdaegen
 Een biezwarm op de hei wordt heen en weêr gedragen,
 Al 't honigleger zweeft in eenen drom van huis,
 En mort en dommelt met een mommelend gedruis,
 Als quam een stem alleen, door andre niet te breeken,
 In zoo veel mengeling van stemmen uit te steeken,
 Of dat verwacht geluit te smelten tot een toon.
 Men zet de Zeevaart hier op haer' verheven troon
 Elk heeft een nieuwer maer, die andren doet verbaezen,
 Als had hem Triton met den hooren toegeblazen.
 Hier weet 'er een, en voert alom het hoogste woort,
 Hoe ver 's Lands Oorlogsvloot gekruist heeft om de Noort.
 Wat kielen op de Zont, en 't Baltisch Meir laveeren.
 Wat schuimers in Algiers en Tunis saemen zweeren,
 Om weêr hun ooren op te steeken, als voorheen,
 Toen Barbarosse op zee gelijk een roe verscheen,
 Die 't Italiaensche strant zou geesselen en zweepen,
 De Kruisverwanten in de vlucht bij 't haer gegreepen,
 (Gelijk de Havik een onnoosle Duif verslint,
 En stroit, noch root van bloet, de pluimen in den wint)
 Opperen ten zoen aan Mechaes vloekaltaren.
 Hij weet, of 't onweêr nu de Middellandsche baren,
 En onze Koopvloot met haer stormen dreigt, die stout
 't Natolisch Smirne zoekt door 't grondelooze zout,
 Om onze inheemsche kunst met winsten te vertieren
 Aen kruideryen der kruitooogstende Arabieren,
 En 't eêlste dat Egipte, als d'opgezwollen vloet

Het vruchtbaer korenveldt met slibbe en klaigrond voed,
 En met zijn waterval, neerbruissschende op de stranden,
 De drooge keel verkoelt der dorstige akkerlanden,
 Den vrekken Lantman teelt uit haeren milden schoot?
 Die onverzaedelijk winst durft eisschen van de doot,
 En wroet in 't ingewant en zwarten buik der aerde,
 Om grafgeraemten, die d'aeloutheid hier bewaerde
 In 't rijk geweven kleet, ter eeuwigheit gewyt,
 In hun bestorven slaep te steuren voor den tyt;
 En grafspelonken, in gerooste woestenyen,
 Te plonderen van hun gebalsemde Mumyen.
 Een ander hangt het hoofd, en, vlammente op gewin,
 Vervloekt de baren, en blaest elk qua tijding in;
 Een zeestorm op d'Oostzee, neêrstortende met vlaegen,
 Hadde in een dwarrelwint de Graenvloot omgeslagen.
 De lucht, van 't onweêr zwart gezwollen in 't gezicht,
 Benam d'elendige schipbreukelingen 't licht:
 Een, nauwlijx op een plank het stormgevaer ontkomen,
 Verspreide dit gerucht, en vloekte zee en stroomen.
 Maer mist hem deze streek, en kan hij op die wijs
 Zijn traege koopmanschap niet rijzen doen in prijs,
 Hy zal, zoo dra de vloot kan wezen afgesteeken,
 Van slechte handeling en schaersche lading spreken
 En wenden 't hoofd, gelijk een weerhaen, met den wind,
 Op alle boegen na hy schade of voordeel vind.
 Gins is er een, dien, niet verzien met andrer smarte,
 's Lands zeevaerdy alleen en welvaart gaet ter harte.
 Hy onderzoekt, waer op de spil der Zeevaart draeit,
 Waer Hollants Admirael den waterblixem zwaeit,
 Die, vreeslijk donderende op alle waterstreeken,
 Tierannen heeft verleert na 't hart der vryheit steeken,
 En, Zeevrybuitenaers verdelgende in hun vlucht,
 Heeft ons de zee zoo vry gelaten als de lucht.
 Een derde houd de hand vol brieven, en, verwondert,
 Leest elk, hoe Panama, gebrantschat en geplondert,
 En Guatimalo, meê verlegen voor geweld,
 Nu lichtlijk d'Indigo zal steigren doen in geld,
 En werpen in den gront de hoop en macht van Spanje.
 Maer toen men Nederlant en 't havenryk Brittanje

De bloedvlag even trots opsteken zagh in zee,
 Wist elk hier 't staetgeheim, en sloot, en brak de vreê.
 Zoo zagmenze onlangs dicht in troepen samen dringen
 Om eenen, in een' vloet van Nieuwebruggelingen
 Met open mond gehoord, gelijk Vrouw Didoos hof
 Alom gewaegde van Eneas oorlogslof,
 Zyn heldetochten hoorde, en Trojes ongevallen
 Gesneuvelt op het lijk van haer gesloopte wallen.

Uit den *Ystroom*.

**De Verschijning van Atahualpa's Geest aan de
 Nederlandsche Zeelieden.**

Vergeefs heeft vrou Natuur, voorziende d'ongelukken,
 Bestaan het goutlant van den aerdkloot af te rukken
 Met eindeloze zeen, nu 't nae zoo lang een nacht
 Van 't stoute Spanje is uit zyn' kerker voortgebracht;
 En 't gout, veel nutter in den Oceaen verzonken,
 Uit 's aerdryks aderen en naere bergspelonken
 Is voor den dag gesleept: maer met vergifter lucht,
 Als Cerberus weleer, te laet de knots ontvlucht
 Van Herkules, die hem in 't oog van 's Hemels daken,
 By zyu drie keelen sleept, die vier en vlammen braeken.

O goude stranden, zegt, hoe was u 't hart te moe?
 Toen 't woedende Kastilje u met zyn yzre roê
 De lenden morzelde; daer 't bloet uit uwe stramen
 En raeuwe wonden vast afzypelende, en, zamen
 Geronnen tot een beek, uw eigen keel benout,
 En brantmerkt met zyn root het aengezicht van 't gout,
 Dat daeluw (*) was van vreeze, en bleek om 't hoofd bestorven
 Voorheen. een pest, die eerst de werrelt heeft bedorven,
 En bracht de gierigheid, die kanker van 't gemoet,
 En die de wreedheid voor, verhit op menschenbloet.
 Verwaten moeders van de Helsche razernyen,
 Die met verjaerden wrok het menschendom bestryen.

Men zegt dat Schippers hier by naeren nacht den geest
 Van Atabaliba, angstvallig en bevreest,
 Op 't onbewoonde strant rinkinken zien en spookten

(*) *Loodkleurig.*

Met een bebloede toorts, de zwarte haeren rooken
 Van 't bloedig zweet, dat van de doodsche wangen stroomt.
 Hy bromt, maer smooft syn vloek in 't harte, als nog beschroomt
 Na zyn rampzalig eind, voor trouwloosheit en laegen,
 Men hoorde hem in 't eind vervoert van gramschap klaegen,
 Met zulk een hol gedruisch, dat al den oever vult:
 Gelijk een boschleuwin in wildernissen brult,
 Wanneer ze dol van wrack den roover na wil jaegen,
 Die haer verraederlijk de jongen heeft ontdraegen
 En 't weerloos nest geschaekt. ô Sprak hy, die met my
 De slaegen hebt gevoelt der Spaensche tieranny,
 't Verveel u niet myn ramp en ongeval te hooren.

Zoo drae de nieuwe Vloot quam door onze engte booren
 En lande in Panama, [och was zy noit geland!
 Of had ikze in het eerst gezet in lichten brant.]
 Liep strax een hofgerucht: op dryvende paleizen,
 Quam een gebaert geslacht uit d'andre werrelt reizen,
 Niet zwart, maer 't aengezicht zoo wit als kryt geverft.
 Een koude schrik ryt door myn leden, 't hoeft besterft.
 Een deerlijk voorspook! 'k voel myn' zetel driemaal kraeken.
 Een bange en diepe zucht rolt driemaal door de daeken
 Van 't hof, en hadme toen myn noodlot niet verraên,
 'T paleis van Magokappe en Kusko zou noch staan.
 'K had hen op strand geslaght, vermant de zwakke vlooten,
 En 't goddelooze bloet al juichende vergooten.
 Noch treênze toe, en zien met arendsoogen om
 Naer gout, hun hoogste goet en eenig Heiligdom.
 Zy slokken 't vraetig in als hungerige raeven,
 En hangen op het aes. men zietze alom aen 't draegen
 En grijpen. 't eene schip volgt nu op 't ander voort.
 Toen kreet het gansche ryk geduurig brant en moort.
 Wie zou ze tegenstaen? zy blixemen en donderen,
 Als of ons d'afgront zelf bestroomen quam van onderen:
 En aerde en hemel, van hun dwingelandy vermant,
 Mee had gezworen in hun trouwloos vloekverbant.
 Wat dolheit voerde u aen, zegt, bloedige tierannen,
 Zoo verre uit onze lucht en werrelt weggebannen,
 Te vallen in ons erf, en 't ryk, daerge u geen' voet
 Moogt eigenen met recht, te mesten met ons bloet.

Daer 't Esmeraltebosch de vrouwen 't haer zach wringen
 Tot stroppen, of het hart te barste op rotsen springen.
 Terwijl Tunië noch het albespieglend oog
 Der zonnegodheit smeekt, dat zy haer wangen droog.
 'T gaet wel. de wraek is gaende, en wankt haer taeie roede.
 Ik zie 'er duizenden, noch dronken van den bloede,
 Een bloetvlak meeten, en den afgeweiden grond,
 In 't vallen, byten met een half bestorven mond :
 Den broeder van zyn bloet in 't harnas aengevochten,
 De lyken tot een prooi van honden en gedrochten,
 En met u eigen zwaert, ô wreede die verwoet
 Uw felle klauwen verwde in myn doorluchtig bloet,
 Myn droeve schim gepacit, die eindelyk rust van waeren.

De Schippers zien allengs zyn hevigheit bedaeren,
 En 't ongeruste spook schijnt vrolijker van tret,
 Nu 't hoort, hoe moedig Spanje in Neêrlant is verplet,
 En eindelyk, vervolgt, verjaegt op alle stranden,
 De vlag der hoogmoet strykt, en groet de vrye landen.
 Daer al de mynen van het kostlyk Potozy,
 De zilverkuilen van Ciarke, in zulk een ry
 Van jaeren nooit geschackt, de schatten van Afryke,
 En al het gout van 't uitgeplondert Ameryke,
 Niet stopten aen die bron en springvloed van verderf,
 Dat drie Filippen heeft gestooten uit hun erf.

Uit den *Ystroom*.

De Theems in Brand.

(1667.)

De Britze wolven, uitgelaten
 In breidelooze razerny,
 Verbranden Neêrlands koopvaardy,
 En blakren Hollant in zijn gaten,
 En zetten, tegen krigsverbant,
 't Onnosle Schelling in een brant,
 Die, Engeland om 't hart getroffen,
 De Koningstat begraeft in puin,
 En blixemt haer verheven kruin,
 Totdatze in de asch komt nederploffen :

Noch hoortze naer geen Vrêgesprek,
 Maer trapt haer buuren op den nek.
 Helt MICHAËL, van edlen toren
 Ontstoken, blaekt van ongedult
 Om tierannie, zonder schult,
 Den armen dorpeling beschoren,
 En wenscht, door heldenmoet met lof,
 Haer trotsheit neêr te treên in 't stof.
 Zoo rukt hy, met een bosch van kielen,
 Den Teemstroom op, in 't ingewant
 En aengezicht van 's vyands land,
 Maer niet ten plaeg van arme zielen:
 Dat voegt geen oorlogsleeu vol moet;
 Maer winterwolven heet naer bloet.
 Hy sluit den stroommond zelf van buiten,
 En hout den Watergod in toom.
 Daer GENT, die zeemars, sonder schroom,
 En van geen driest geweld te stuiten,
 Het ondier, met ons bloet gemest,
 Verworgt en foltert in zijn nest.
 Zoo volgt de Boschleeu, opgestoven,
 Na lang gedult door wildernis
 En wegen daer geen uitvlucht is,
 Den Tiger in zijn hol van boven;
 Geen woestijnspelonk, hoe naer,
 Beschermt zijn vyant in 't gevaer.
 D'aeloudheit juichte op alle straten,
 Europa had niet keels genoeg,
 Toen Haerlem met getanden boeg
 De keten brak van Damiaten,
 En rukte, d'Aziaan ten spot,
 Gevangen Kerstens uit het slot.
 Nu zeilt men over ijsre vloeren
 En schepen, uit verbaesden moet
 Gedompelt in den steilen vloet,
 Om hier den Waterleeuw te snoeren,
 Die bruist door duizent kogels voort,
 En klampt de Britze magt aen boort.
 Nu smookten al haer oorlogschepen

En Strantkasteelen kloek vermant,
 De Magazijnen in een brant,
 Die Londen eeuwig na zal slepen.
 De Teems kroop opwaerts na zijn bron,
 Beducht of weder Faëton,
 Ten zonnewagen opgestegen,
 In zulk een onverwachten stont
 Hem blakerde op zijn eigen gront.
 De Teemsnimf, schreiende en verlegen,
 Versmachte op haer gewone reê,
 En dompelt haer paruik in zee.
 Zoo beefden eertijts d'Italjanen,
 Toen Hannibal zijn legermagt
 Voor Romen over d'Alpen bragt,
 Met uitgevouwen standertvanen.
 Dat heet de zeeslang, trots en dol,
 Verwurgen in zijn eigen hol,
 Die buiten recht gespat en banden,
 Als of de Leeuw van Hollant sliep,
 Nog flus door al de wereld riep :
WY HEBBEN 'T ZEEGEWELT IN HANDEN.
 Maer Gy, die in den lichten brand
 Uw leven waegt voor 't Vaderlant,
 En 's vyands magten durft besnoejen,
 Als gy hem in den boezem boort,
 En op zijn eigen strant versmoort,
 Om vrede uit oorlog te doen groejen,
 Hoe maektge met uw halsgevaer
 Den heelen Staet uw schuldenaer !

Grafschrift op A. de Haze.

De HAZE, een fiere Leeuw in 't Britsche zeegevecht,
 Stont pal in 't woeden der gepreste waterhonden,
 Tot hem een kogel heeft vooruit na God gezonden
 Om wraek te vordren van 't geschonden waterrecht.
 Sta vreemdeling; en zeg, tot glorie van de Zeeuwen,
 Dat hier de HAZEN zelf veranderen in Leeuwen.

PROZA-SCHRIJVERS.

HOOFD.

De Parijssche Bloedbruiloft, op den 24sten Augustus 1572.

De Koningin ylende, om de zaak te doen sprong nemen, ende hier van verwitticht, zeidt den Koning aan, wiens woordt zij nochtans echter hebben wilde, *dat de soldaat niet te houden was, ende (zomen langer marde (toefde)) alles geschapen, tegens zijn' meninge, met groote onorde af te lopen.* Dies gaf hy bevel, dat datelijk de klok van S. Germain getrokken wierd', vóór dageraad, op den vierentwintighsten van Oestmaandt, zondagh, ende Sint Bartholomeus. Daar op, trekken Guise, Angoulesme, ende Aumale flux na 't huis van den Ammiraal. Dees, gerucht horende, leidde in 't eerst gissing, dat het volk gaande gemaakt ware door dien van Guise, doch lichtelijk verschoijen (*uitléén gaan*) zoude, als het quame te zien, dat zijn huis door 's Konings lijfwachten bewaart werdt. Maar deszelfs overste was 't, die de poort des voorhofs van 's Konings wege eischte geopent te hebben. 't Welk geschied zijnde, werdt den genen die de sleutels bewaarde terstont op 't lijf gelooopen, hy doorsteken; ende doorschoten een van de Switzers, die zulks ziende na binnen vlogen, de deur achter zich toe kregen, en met kisten, tafelen, en andere huisraad bebolwerkten. De Ammiraal schieten horende, op de plaatze voor 't huis, bevroedde nu te laat wat 'er af was. Dies rijst hij uit den bedde, schiet een nachtkleedt aan, en de gaat staan steunen tegens de wandt om zijn gebedt te doen. Terwijle was de deur opgestormt; ende steegen de vloekverwanten de trappen op, vijf kornellen, alle gehardt, met Achilles Petrucci van Siena, en eenen hoogduitsch, van jongs opgetogen onder 't gezin van Guise. Op dat gedruis, alzo Merlin, predikant, die 't gebedt voorsprak, uit had, keerde zich de Ammiraal tot het gezelschap, met onvertzaaght gelaat; ende, *Ik zie, zaid hy, waarmen over uit is. Der doodt, noit van my ontzien, over lang betracht, ben ik wel getroost. Gelukkigh, ik die in Gode sterf, ende door zijn' genade ter hoope des eeuwigen levens toegerust word. Nu behoef ik geen hulp van menschen meer. Daarom vrienden, op dat u mijn ramp niet met eenen overstelpe, ende ik schier (van daag) oft*

morge, als uw' bederf, vervloekt worde van uwe weduwen, verzie, (redt) u. Ik heb t'over aan den bystandt Godts, ende tot diens goetheid verlaat zich mijn' ziele, al gereedt om haren tocht te doen.

't Welk gezeidt zijnde, klommen zy lieden naar boven, ende voorts, yder om een goedt heen komen, de daken over. Ondertuschen borst de deur op, ende zijne geswore vyanden ter kamer in. Alwaar de hoogduitsch hem vindende staan om den hoek van de deure, vraaghde; *zijt ghy Colligny?* hij met een onverschrikt aanschijn gaf t' antwoordt: *O ja, ik ben 't. Maar ghy jongman, schreumt (ontzie) deze mijne grijze hairen. Hoe ghy 't maakt, ghy en zult doch mijnen tijdt niet verkorten.* Eer hy uit had, wrong hem de Duitsch 't rappier in de borst: ende verhalende (*herhalende*), braght hem eenen dwersslagh, die al zijn trony schende. Voorts volghde steek op steek, tot dat hy stervende op de vloer viel. Na 't getuigenis van de genen die zelve over 't stuk waren (*er bij tegenwoordig waren*), moght zich noit man, de doodt voor ogen ziende min ontzetten. Guise, den welken en d'andere grooten niet gepast had handt aan dat werk te slaan, verwachtende, op de plaats, den uitgank, riep daarna den hoogduitsch toe, *oft het volvoert was:* ende t' antwoordt krijgende dat *ja*, voeghde daarop, *Angoulesme en kond' het niet geloven, voor hy en zaagh' het, men moest het lijk afsnijten.* Overzulks werdt het ter venster uitgeworpen, zo bekladt van bloede, dat Angoulesme, oft beducht dat het in zulk een gewoel zich licht te vertasten ware, oft om zijnen moedt te koelen, de tronije met eenen snuitdoek afdweilde, tot hij der kunde zeker was. Toen schopte hij 't met de voet, en keerde weder op straat, roepende tot meermalen: *Wel begonnen, spitsbroers, al voorts, zo gebiedt de Koning.* Mits hoorde men het teeken van 't uurwerk aan 't pallais, ende alomme wapen roepen. Het graauw, alzo uitgelaten, vloogh terstondt na 't huis van den Ammiraal, het lijk met allerlei dartelevuilligheden mishandelen. Eintlijk men smakt' het in een' stal: hieuw 'er 't hoofd af, dat, ten toon, na Rome gezonden werdt, ende sleepte de romp, geknot van alle kroost, achter (*langs*) straat, tot op den oever van de Seine. Daar bestonden 't de kinderen in 't water te werpen, waar uit het weder getogen, ende gevoert werdt na de galge van Monfaulcon; aan de welke men 't met yzeren ketenen bij de beenen vast deed maken, ende verzengen, met vuur van anderen gestookt. Op dat quansuis alle elementen toegelopen

zouden wezen, om zich te quijten in zijn' straffe: gemerkt hij op de aarde gedoodt, in 't water gedompelt, in de lucht gehangen, ende met vuur gebrandt was. Daar hing het etlijke dagen, tot verscheide bewegeningen der geenen, die 't, anderen voor een heerlijk werk, anderen voor een grouwel ende lasterlijk stuk aanzagen, dat Vrankrijk ten zuursten op zoude breken: tertijdt toe, dat de Maarschalk van Mommorançi, zijn namaagh (*bloed-
verwant*), het by nacht deed lichten, ende te Cantille, in de kapelle, begraven. Dies, eenige dagen daarna, het vonnis des doodts, gesproken over den doden, met een averechts rechtsplegen, om welstaans wille, te werke geleidt is aan eenen molijk (*pop*) van stro; konnende Koning, ende Koninginne moeder hunnen moedt niet speenen van dat gezicht, nocte van 't zelve aan Koning Henrik op te dringen. Zoodanigh was het eind van Gaspar van Coligny van Chastillon, Ammiraal van Vrankrijk, dien in zijn leven veel over 't hoofd gewaait is, ende de voet menighmaals dwars gezet van de fortune; meest al om den godsdienst, dien hy zeker ter harte nam; zonder 't hart nochtans te vervreemden van zijnen Koning, ende vaderlandt. In treflijke begaafdheden heeft hy uitgemunt; stantvastigh, bedrijvende, zorghvuldigh, goedertier van inborst, getrouw aan zijn parthy: ende jammer, dat hy geen oppervorst geboren was. Voor kleenmoedigh scholden hem zijn' vijanden: maar d'onbedeestheid in zijn' uiterste bewees wel, voorzichtigheid geweest te zijn, 't geen men schreumte (*beschroomdheid*) geheeten had. Wie van zijn gezin in handen vielen, werden afgemaakt, zijn geldt ende kostelijkheid geplondert, zijn' papieren verzekert voor de Koninginne. Daar op volghde allerhande gedaante van moordt. Telnigny, over de daken, en verscheiden gevaar ontkomen zijnde, viel ten laatsten in handen van Anjous trauwanten, daar hy afsterven moest. De Graaf van Rochefoucault, geirne gezien by den Koning, om zijn' boerterye ende kluchtige bevalligheden, had hem noch laat in den zelve nacht verzelschapt, ende al jokkende gegeven eenige scheutjens, die den grooten niet altijd even wel in gaan; zonderling als 'er wat aan is. Zeker hofjonker, aan zijn' deure kloppende, gaf voor, dat hy hem iets van 's Konings wege te zeggen had. Hy beval te openen, ende, also 't gezelschap vermomt quam, viel hem in, dat 'er de Koning was, om hem, uit dartelheidt, te gispn; zulks hy genade begost te bidden. Hunlieden ging

niet aan wat hy zeide. Zy vielen daadtlijk aan 't plonderen. Dies zaghy op, ende dat het geen spel was, wordende voorts, door eenen van den hoop, wreedelijk vermoordt. Anthonis van Marasin van Guerchy, een man van groote dapperheid, overvallen eer hy zich kleeden kon, wederstont den moorderen met mantel ende rappier, tot dat hy omringelt gelijk in eenen strijdt viel. Yeder, in den gemeenen overgang van zo breidelooos een' verwoedtheit, paste (*veroorloofde*) onder naam van Godsdienst, zijn' godvergete zinnen eenen slagh te voegen (*toe te brengen*). Eenigen koelden hunnen wraakgierigen moedt, met de doot van oude vyanden. Anderen hielpen uit den wege, de geenen, die zy benijdden. Daar was 'er die zich hunne schuldenaars quyt maakten: die zich ontsloegen der geenen, welke in recht op hen te spreken hadden: die den lieden heele landen, voor een geringheid, bij forme van koop afdreighden, ende daar na gelijkewel ombraghten: die treffelijke (*aanzienlijke*) personen vermoordden, op hope van in hunne openstaande ampten te dringen. Zulx by de ongetemde hartstoghten, ende holle begeerlijkheden, elke zonderling inzicht hebbende, toegekomen is, dat zommige Katholijken om den hals geraakt, ende Gereformeerden verschoont zijn.....

Daarentusschen was de stadt een tooneel van allerlei wreed- en yslijkheden, vol schrix, vol duchtens, vol wantrouwens: de gassen (*straten*) vol gedruis, van de geenen die na 't bloedt oft na den buit liepen: aan alle kanten het schreijen der stervenden, het kermen hunner vrienden, het werpen van doden uit de vensteren, het slepen der lijken door 't slijk, ende door 't bloed, dat lanx de straten by beeken quam afvlieten tot in de Seine. Hunne jaren en verschoonden de ouwde niet, nochte hunne weerloosheid de statelijke vrouwen, nochte hunne slechtigheid (*eenvoudigheid*) de jongelingen, nochte hunne onnozelheid de kinderen; welker zommige ook, met een helsche moorddadigheid, in moeders ligchaam verdelght werden.

Uit den *Henrik de Grootte*.

**Aanspraak van Hendrik IV aan de Bevelhebbers
na den dood van Hendrik III.**

In 't leger, daar de grooten meestendeels tot den eedt gebraght waren, meer door aandrijven des overleden Konings (*Hendrik III*)

in de hitte der hartstoghten van mededogen ende verbolgenheit, dan door gezindtheit tot den jegenwoordigen (*Hendrik IV*), geviel, met der haast, een' wonderlijke flauwing der gemoeden. D'een op hoop, d'ander uit vreeze, die uit onbenoegen aan hunnen staat, dees door dien hy, zijn voordel genoeg gedaan hebbende, 't ingehaalde zocht te beleggen, dropen stilzwijgende door; sommigen, overmits hun 't verschil van geloove tegen 't harte stiet: met welken sluijer zich al d'anderen bewimpelden. Hendrik, derhalven, deed alle heeren ende edelen tijdt stellen, om voor hem te verschijnen, de welke vergadert zijnde, hy in dezer voege aansprak: *Heden, mijn heeren, is 't de zeste dagh dat ik uw Koning geworden ben. Niet dat ik' er oit naa stondt, oft my zelven ingewikkelt heb door de pracherije van een' besteeke keur (mij ingedrongen heb, door met bedelen en kuipen de keur op mij te vestigen), gelijk het elders toegaat, maar door 't overlijden van mijnen voorzaat, wiens uiterste wil was, u lieden 't recht mijner geboorte te erinneren, ende te manen den eedt, dien ghy my schuldig waart. Dewelke, indien hy schoon der meeste menighte van u lieden, in zo kort een' tijdt, is doorgewaait, zo en zal ik daarom my zelven niet begeven, in 't blank stellende de goede zaake; maar schrap staan tegen het dwarsvallend geluk, met hulp van andere vrienden, die ik genoegh t' mijnen gebode heb; jaa ook, by mangel der zelve, op enkel toeverlaat van de zekere hulp Gods: van wien my bevolen is deze plaats, ende de last, om mijn genaadroepend volk, van zo lang gedragen' ellenden, te verlichten, tot grootmaking zijner glorie. Hy en heeft my, van jonx op, met zo merkelyk ende menighvuldigh een' bystandt niet gezegent, hy en heeft my door zo ongeziene ende wonderlyke wegen dus verre niet opgevoert, om zoo groot een werk ten halven te laten steeken. Des houd ik niemant, ende is onnodigh steelsgewijze door te gaan. Die zulks in den zin heeft, eische maar oorlof, en hy zal 't hebben. Dat dient mij beter, dan gedient te wezen van waifelaars, ende luiden die zo vroom (dapper) niet zijn, dat zy 't hoofd darren (durven) bieden, ter plaatse daar koenheit te toonen, ende eermerk te behalen is. Want, dat zy voorwenden, 't en staat hun niet vry, my te volgen, om 't onderscheidt van godsdienst; ik weet wel, hoe veel die swarigheidt weeght; ende zylieden, hoe ongerijmt het is, my, die hun opperheer ben, tot omhelzing van hunne gezindtheit te willen parssen, met zulk eene mompeling. Voor zo eerloos een blodigheidt hoede Godt mijn hart,*

dat hunne dreigementen, van my te verlaten, my zouden doen verlaaten 't geloof, daar ik mede gezooght ben. Wel stel ik my zo gewilligh als oit, om naa beriching te luisteren, ende heb te dien einde 't geschil verbleven (overgelaten) aan een wettigh concilie. Maar dat moet verbeidt zijn, ende ondertusschen de oeffening beider gezindtheden gedooght: 't welk het voorneemste punt is, dat zijne Majesteit ho. lofl. gedachten, u lieden bevolen heeft, ende ik gesworen. Ende bidde u, mijn heeren, voor ongetwijffelt te houden, dat mij geen ding bet (meer) ter herte gaat, dan mijn godsdienst, ende mijn eedt. 't En is van heden oft gister niet dat men my ken. Oprecht François ben ik geboren: ende zeventien jaren, die ik mijn rijk van Navarre, ende andere onderzaten geregeert heb, konnen van mijnen aardt ende inborst getuigen. Daar toe gedrage ik 's my; alhoewel 't niet ontbroken heeft aan menige gelegenheid, om den vyanden van den staat te passe te brengen, de wederwaardigheden die zy my hadden doen smaaken. Ende indien ik (gelijk geen mensch volmaakt is) voor dezen ergens my heb verzuimt, ik bid u, mijn' heeren, dat ghy wilt uwe gebeden voegen nevens de mijne, om van Gode te verwerven 't geleide zijnes heiligen Geests, die my onderwijze, tot verheffing zijnes heerlijken naams, ende stichting van 't gemeene beste.

Uit den Henrik de Groote.

Karakterschets van Willem I.

Hy was gebooren tot Dillenburgh, den veertienden van Grasmaant des jaars vijftienhondert drieëndertigh, naar den stijl van dien tijdt, uit Willem, Graave en Nassau, en Juliana, Graavinne van Stolbergh, een' wonder wijze en zeedige vrouwe, die 't haaren vijftizeeventighsten jaare zaggh hondert drieëntwintigh zoo kindren als kindskindren, gesprooten uit haaren lijve. Hy had meer dan middelbaare lengte, geestrijke ooghen; de zelve, 't aanschijn, en den baardt, bruin; de leeden maagherachtig, nochtans taamelijk vroom (*kloek*), en welgeschapen; de stem zeer helder, en lieflijk doorgaands, doch scherp genoeg, daar 't hem vereyscht docht; gelijk in 't bestraffen der gebreeken van de Regeerders, en in 't doordrijven zijner voorstellingen. Waartoe hy hun dikwijls fierer dan smeekende taal hieldt; steunende op de bekende zuyverheit zijner handen (*handelingen*) en willende dat zy wisten, hun immers zoo veel aan 't volghen,

als hem aan 't raaden, geleeghen te zijn. De zelve wijze oordeeld' hy teffens dienstigh tot bewaarnis van ontzagh, en weering van overtallighe twistreedenen, daar d'onbeschofte vermeetelheit haaren roem uit zoekt, en al te vaaken den tijdt meê spilt. T'zijnen daaghlijkschen gelaate en manieren zaghe, door den ernst, yet vroolijx en gunstveirdighs uit: welke temper, genaamt joviaal, fraayst eenen Vorste voeght, en de minne der menschen mijnt (*wint*) buyten koste van achtbaarheid. Lustigheit in gezelschap pleegd' hy graatigh (*gaarne*), wen 't pas gaf, en vloeyde van scherts, voorneemelijk oover taafel, der maate, dat geene zwaarigheid zijn hart te nijpen scheen. Waaran zich zommighe neuswijzen argherden, niet ruykende, dat hy den kommer meenighmaals met gebootste blyschap bestelpte, dewijl elk acht op zijn gebaar, en hoop oft vreez uit het staan zijner tronye, nam. Om geene afkeer van 't gebruyk dies landaardts te toonen deed hy somtijds wel eenen Duytschen dronk: maar 't weezen bleef 't zelfste ten laatste toe, en 't verstandt was op zijn stel (*plaats*). Ook was de dischvreughdt schier zijn' eenighe uitspanning; speelen, rijden, jaaghen, geen kortswijl voor hem. Al d'overighe uren braght hy met blokken en zorghen door. Opgevoedt, neeghen jaaren, in de kaamer des Kaizars, die hem van zijn' eerste jenghd af zeer bezint (*bemind*) had, bewaard' hy, t'zijnen eenentwintighste, de veldtheerschappij, in plaats des Hartoghen van Savoye. Te weeten; rijpheit van oordeel en klem van heughenis, die zelden verzaamen (*zamen gaan*), en te gaader (zonderling als d'ervaarnis hem afrecht en stoffeert) wondre wetenschap en gaauwigheit geeven, waaren in hem gepaart. Bijstre baaren van teeghenspoedt zijn hem oover 't hoofd gegaan: morren en onwilgheit van zijnen minder; nijdt en dwersdrift van zijns gelijken; haat en vervolgh van zijnen meerder. Zelfs eenighe Oppervorsten, nocte tot den Paus, nocte tot den Spanjaardt geneeghen, konden 't waapenen der onderzaaten teeghens den Landsheer met goeden ooghe niet aanzien; meer denkende, dat des een' gewoonte, en schier (*heden*) oft morghen hunne beurt ook worden wilde, dan op de wettigheid der oorzaake, ende dat die met billijk regeeren te verhoeden was.

Uit de *Nederl. Historien*.

**Uitbarsting der Brandschepen, de Fortuin en de Hoop, tegen
de Schipbrug van Parma, beneden Antwerpen in 1585,
over de Schelde geslagen, om het ontzet dier stad
te verhinderen.**

De Hoop, gaande zijnen gang, raakte, gestuurt van 't getij, dat daar heetst was, tussen den Vlaamschen dijk en 't mastvlot deur, en zette zich ter plaatse daar men 't staketsel aan de rij scheepen geklampt had. Weshalven, niet Vega alleen, maar ook de Markgraaf van Guasto, en Graaf Nicolaas Cesis, den Landtvooghd baaden, in allen gevallen, hoe 't er afloopen moghte, zijnen persoon van gevaar te hoeden. Die sribbeld' 'er teeghen, en wist tot geen besluit te komen, mits hy geirne eerst gehoord hadde, wat verslagh eenighe busschieters, en andere erwaare bootsluiden doen zouden, die bereidt waaren in 't schip te treden, om op te speuren wat 'er schulde, en de werking te beletten. Maar men vermaande hem zoo instendighlijk (*dringend*), dat hij ten laatste, beveelende en zorgh aan Rijsburgh en Billy, zich vertrok (*begaf*) naa de schans van Sante Marye. Wel te tijde voor hem. Want hy was zoo ras niet binnen, oft het schip de Fortuin spong aan splinters om verre, en doodde veele soldaaten in een blokhuis daar ontrent. — Korts daarna borst de Hoop, met zoo dullen donder, en verbolghen blixem, dat de heemel scheen te kraken om in te storten, de werelt te scheuren, de hel zijn' kaaken op te sperren. Het vraatigh vuur verslond, of verflenste met zijnen slagh, niet alleen d'onderzoekers, die 't binnen's boords verraste, maar teffens 't meeste deel der geenen: die op het staaketsel, oft in de scheepen der brugge waaren, der maate, dat men van hun nooit eenigh ooverschot vernam. In gulle gloedt stond eerst de lucht: thans leschte zich 't licht; en bleef zijn' plaats, van dikke domp en rook, een' lange wijl, verdonkert. De vliet (*stroom*) vloogh ten bedd' uit, oover den dijk; vervulde de vesting Marye en plonsde de naaste velden ter knie in 't waater. 'T aartrijk schopte rondom, wel drie mijlen verre: ende binnen een' halve bleef niemant oover eindt; zoo gezeidt werd. Immers de Spanjaarde Carnero getuight, hoe het huis, waar in hy zich, dat pas (*toen ter tijd*), tot Beevere, een uur gaans van de Schelde, geherbergh't vond, dreunde, als oft het gedreight hadde ter needer te vallen, en niet een vensterglas heel hield. De zware steenen en zarkscherven,

sterrewaarts gespat en verspreit, zommighe wijder dan een viendeel mijls, maakten, met hunne smak, putten gepeilt op acht of neeghen voeten. De Prins van Parma, gegaan ontrent een' booghscheut weeghs van den dijk af, werd, gelijk ook Guasto, Cesis, en de rest van den sleep, op zijn plat geworpen: een paadje, die zijnen deeghen droegh, doodt gekist van den wel-dighen windt, dien de brandt blies, als hy ten kerker uitbrak. De zelfste Carnero vermeldt, dat een van Parmaas lijfhoeders bet (*meer*) dan dertigh schreedden verre gegooyt werd, en zijn eene been kreupel viel. Die eerst op rees, en in zulks een' verbaastheit den meesten moedt toonde, was Farneeze. Hij trekt en zwenkt zijn rappier, oft'er vijandt voor handen geweest waar: en draaft, wat tot zich zelf gekoomen, naa den oever. Daar doet zich een droef en deerlijk aanschijn op; de schans 't onderste booven, 't geschut overstelpt van het slijk, 't kruidt geweikt van het nat, alle lonten gedooft. De schouders en een' streek van 't staaketsel, waaren aan stukken gesmeeten: kaabels aan sleetren geflenst, kettingen aan einden geklonken; masten, balken, geknakt; de groove bussen verzonken; drie brugscheepen verstooven, en niets daar af te vinden; drie andre gewent, met den boodem om hoogh. IJslijker greens (*grijnsde*) de neerlaagh der menschen, hier gehoopt, daar gestrooyt, peirsch van modderigh bloedt; met het vlees gekneust, het gebeente gebrijzelt van de steenbrokken, ijzere naaghels, bouten en schakels; oft met het ingewant aan flarzen gegonzt. Doch de gequetsten ter daatlijke doodt toe waaren ten minste, in zoo grouwelijk een' ramp, der martelinge ontgaan. 'T grootste jammer zagh men aan d'ellendighen, die, gescheiden van dij oft schouder, noch uit het leeven niet scheiden konden: die met janken en steenen hunnen kaameraaden den boezem kliefdien. En, terwijl men nog niet wist wie al van die feilen getroffen waaren, nochte de geschende troonyen, de bekladde kleederen t'onderkennen, kermde deez, om maagh oft makker; die, om diener oft heer: d'andere om vriendt oft vertrouwdeling; ende ging, mits (*door*) den twijfel, de angst te wijder weiden.— De Spaanschen klaaghden van meer dan vijfhondert; d'onzen riepen van achthondert lijken. Die verminkt, verleemt (*verlamd*), oft anders leelijk geteistert waaren, maakten ook een groot getal.

Uit de *Nederl. Historien*.

**Ellendige Staat van België ten tijde van de Spaansche
Overheersching in 1587.**

Onder den Spanjaardt zaaten de burghers neeringloos, mits de belemmering hunner haaven en stroomen: de boeren op een' schup, mits de doortoghten en inlaaghen, het ruiten (*verwoesten*) en rooven der soldaaten en vrijbuiteren, zoo van d'een als d'andre zijde. 'T welk, neevens d'onvrijheit van Godsdienst, die gewesten ontvolkte, jaaghende honderden van huisgezinnen naa Hollandt en Zeelandt toe: daar de berooyde de voorburghen dapper deden uitdijghen; de welgestelde steeden zulx propten, dat men haare vesten moest uitleggen. Met het verloopen der luiden, bleeven de hoeven ongehaavent (*onverzorgt*), de landen ongebouwt. Wooningen, schuuren, vervielen. 'T kruidt wies oover de puin heen, en bedekte de daaken. Greppels en graften groeyden toe. De ruigte, distelen, doornen, verduisterden weeghen en grenzen. De weelighe gronden gaaven struweelen op: en de wildernis nam zulx de overhandt, dat, eindtlijk, bosschen, akkers, weiden, alle uit eenerley oogh ziende, niet te onderscheiden waaren; en nocht eighenaar nocht pachter de werf wist naa te speuren, waarop hij gezeeten had. Heele dorpen werden verlaten: en, naar dat de menschen minderden, fokte 't ongedierte aan. In de huizen quaamen wolven nestelen, en men vernam hunne jongen geworpen in de bedsteeden. Jaa deeze gruwelijke beesten vermeenighvuldighden der wijze, in Brabandt en Vlaandre, dat zy, bij schaarsheit van aas, niet alleenlijk het vee, maar wijven en mannen aanranzden (*aanrandden*); de kindren uit de wiegh oft der ouderen armen schaakten; en, op een jaar (zoo bereekent werd), ontrent Gent, binnen twee mijlen in 't ronde, wel hondert menschen verslonden. Groote reekels en doggen, dervende aanhoudt (*schuilplaats*) en voedsel, veraardden tot wolven. En ik heb uit eenen ooghetuigh, dat zeeke vrouw, die men erghens geweyghert had bij aavondt te poort' in te laten, ter naaste morghenstonde gevonden werd, verbeeten van de honden, en haar' borsten van 't lichaam gescheurt. Uit dus bijster een' woestheid volgde dierte (*duurte*), grooter verre, dan eenighe ooit hier geproeft buiten beleegherde vestingen. Ook voelden zich die oorden als eensdeels geblokkeert: dewijl de Hollanders en Zeeuwen geen derwaartsvoeren van graan gedooghden; houdende de Vlaamsche kust, en zelfs de Elve, de Weezer, de Eems, met

scheepen van oorlogh bezet; uit zorghe voor eighe behoefte, oft op hoope van 's vijandts onderzaaten gelijklijk, door d'outerste benauwtheit, tot afval te brengen. Dan, hierteeghens voorzagh hy, stoffeerende (*verzorgende*) zijn' grenzplaatsen, daar 't krijsvolk lagh, met genoeghzaame eetwaaren; zoo dat de middellandsche (*binnen-*) steeden, ziende geen' algemeine opstending te bekuipen, en zonder dat, geen' uitkoomst, haare ellenden met opgedwongen geduldt moesten draaghen. Zy kreeghen, nu en dan, wel yet uit Duitslandt en Vrankrijk; maar, 't kon zoo veel niet maaken, oft de rog quam ontrent achthondert gulden 't last te kosten; de tarwe naar gelang. Dies biek men broodt van boonen, erweten, haaver, boekweit: jaa vond der, die raapschellen, geleezen uit de vuilnishoopen, 't binnenste van koolstruiken, en ander gewas, dat bij lijdelijke tijden verworpen wordt, te lijf sloeghen, om 'er de ziel in te houden. Tot Brug (zoo Meeteren meldt) werd een doode hondt opgeraapt en gegeeten. Het snoode not (*genot*), getooghen uit dit onguur en heilloos tuigh, baarde bederf van ingewant, rotting van bloedt, vreemde quaalen, zeldtzaame ziekten: zoo dat vaake de luiden, naa lang quynen, niet min deerlijk een eindt naamen, dan de geenen, die van honger versmacht, oft van pest werden weghgherukt. Want deeze was ook een' schaakel aan de kettingh der plaaghen, die 's heemels tuchtende handt tot bedwang der aardtsche zonden gesmeedt had. Eenighen, echter, die van gereede penningen voorzien waaren, voelende zich alleenlijk in de burze (*beurs*) gegeesselt, kreunden zich der ellende van hunnen naaste zoo luttel, dat zy liever, dan diens raazende maagh yetwes te stillen, hadden hun geldt in eerlooze overdaadt te verquisten; nocht schroomende, nocht zich schaamende eenen kabbeljauw tot tweeëntwintigh, drie bollingen (*zekere zeevisch, wijting*) tot neeghen gulden, de oesters tot zeeven stuivers 't stuk, te betaalen: 't welk binnen Brussel gebeurde. Maar Eedelen en voortreflijke burghers, beladen met zwaare huisgezinnen, en gewoon van tijdt tot tijdt op hunne renten en inkomsten te teeren, zonder merkelijke sommen in kassen te houden, moesten, zouden ze leeven, eerst hunne kleinoodje en kostelijksten inboedel, daarna hunne ontillaare goederen, tot zeer geringen prijze, verpanden oft ganschelijk afstaan. Een bunder goedt landts ging voor vijftwintigh, twintigh, vijftien, jaa tien gulden. De renten, die men teeghens den penning zestien, achtien, oft twintigh plagh

te koopen, waaren althans te bekoomen teughens den penning zes oft zeeven. Rijke luiden, hierdoor vielen in d'uiteerste armoê : en men merkte, binnen de beste steeden van Brabandt en Vlaandre, dat eenighen, gekleedt in zijden laaken, bij donkeren aavondt, uit angst van anders bekent te worden, om broodt baaden. Een schrijver, van dien tijdt, wil dat de dierte niet uit mangel van graan sproot, maar gierigheid der geenen, die dien handel dreeven, en koorenbijters van hem genoemt worden. Deeze, naar zijn zeggen, zwoeren bij slappe markten, dat zij geenen voorraadt altoos hadden : en, wen de waar wat willighde, wisten van hunne solders, die vol laaghen, genoegh te leeveren. 'T welk, behalven dat het slechts bij eenen persoon alleen verklaart wort, lichtelijk te wederleggen is. Want de Majestraat, oft zelf de gemeente, zoude, naar allen schijn, deeze snoodtheid wel vernoomen, en, bij weeghe van orde oft onorde, raadt daarteughens geschapt hebben. Ook betuighen verscheide aantekeners der dingen van dit jaar eenstemmighlijk, dat de boovengemelde belemmering der waateren, en belet des landtbouws, oorzaaken der behoefte waaren, tot uitwerking der welke, zecker, meer niet behoefde. Dies dunkt my gelooflijker, dat deeze man, misschien opgemaakt (*aangestookt*) van de Spaansche regeerders, gepooght hebbe, met dit uitgeeven, den volke 't gevoelen t'ontpraaten, dat het in de maght der Vereenighde Gewesten was, den anderen de keel toe te knellen. Wijders, gelijk de noodt nijverheit, en trek in koopmanschap toevloedt baart; men scherpte sint de zinnen bet op weering van 't loopen en stroopen des krijsvolx; viel met vlijt aan 't ploeghen en zaaijen : kreegh ook meer koorns van buiten dan te voore. En de akkers betaalden den achterstal, ten naasten jaare, met woeker, in meenighvuldigheid van halm en grofheit van aaren. Boovendien was 't meel zoo voedzaam, dat de menschen toen een derdendeel broods min aaten dan in de dierte. Al 't welk een' ruimte bijbraght, die, van twintigh tot een, den prijs der graanen deed daalen.

Uit de *Nederl. Historien*.

G. BRANDT.

De Verovering van Nyborg.

Dus leggende, hief het donderen uit al 't geschut der schepen, die zoo naa laagen, dat ze konden toereiken, op Nyborg

aan, gelijkelijk met heele laagen losbrandende, met lossen en laaden, zonder ophouden, zoo veel als 't metaal of ijzer kon lijden : dat groote schaade en noch grooter schrik baarde in eene kleene stadt, zoo vol gepropt door al de ruiters en soldaaten, daar binnen gevlucht. Hoe kleener stadt hoe grooter drang, en hoe grooter drang hoe wisser wonden. De groote koegels en ijzere bouten troffen huizen, menschen en paarden. De daaken en steenen vloogen herwaart en derwaart, als een dichte haagel, en dien de koegel verschoonde, werdt door 't hout of steen, dat van de huizen stoof, verwondt, verplet, of aan flarzen gekletst. Door het ijslijk gedruisch van 't geduurig schieten, met rook en vlam den heemel betrekkende, verging yder hooren en zien. Het jammerlijk steenen, kermen en krijten der gequetsten, mannen, vrouwen, kinderen, deedt yder 't harte sluiten en de haren te berg staan. Niemand kon hier vluchten, nergens was uitkomst, 't gevaar overal, en de doodt nabij. In deze verschrikkelijke benaautheid, die men beter kan bedenken dan beschrijven, hadden de Zweeden omtrent een uure doorgebracht, en uitgehardt, als hun hart en hoope ontzong. Zij zonden toen in der ijl een trompetter naar buiten, met verzoek aan de Veldmaarschalken Schak en Eberstein, « dat men zoude ophouden van schieten, en in handeling treden.» Men antwoordde, « dat men over geen voorwaarden wou handelen, en dat ze zich mosten overgeven op genaade oft ongenaade,» en men ging met schieten voort. Korts daarna quaamen drie Zweedsche Heeren, Schoonleven, Leliekroon, en noch een ander, buiten, met aanbieding van zich ter bescheidenheit der Deenen en hunne bondgenooten op te geven. Van d'andre zijde gingen de Heeren Detlof van Alefeldt en Tramp binnen de stadt, om zich met de Zweedsche Oversten naader te bespreken. Ondertusschen had men ook een trompetter aan de Ruiters boordt gezonden, met gelijk verzoek van 't geschut te doen zwijgen, terwijl men met de Deenen in gesprek was van sich 't hunner bescheidenheit over te geven. Hij antwoordde, « dat men zich in der ijl most beraaden en tot besluit komen, of hij zou de stadt onder de voet en tot een steenhoop schieten.» Hier op liet hij 't schieten staaken, doch toen men, zijns oordeels, niet haast genoeg te rug quam, weêr aanheffen, als vooren, zonder ophouden : tot dat men hem straks daarna een' brief van den Veltmaarschalk Schak braght, meldende, « dat zich de Zweeden

op genaade oft ongenaade hadden overgegeven, en hem ten hoogsten bedankende, dat hij dat werk zoo kort hadt ten einde gebraght.»

Uit het *Leven van De Ruiter*.

Karakterschets van P. C. Hooft.

De Drost, om hier, zoo veel mij doenlijk is, zijne print (*beeldtenis*) met woorden te maalen, en den Leezer een afbeelding te geeven, die hem naar lichaam en geest eenighzins gelijke, was lang en maagerachtigh van persoon, ook van aangezicht; had wakkre bruine oogen, daar de schranderheit van zijn geest in scheen te speelen. Zijn hair en baardt waaren blondtachtig van verwe, of tusschen blondt en bruin; 't aangezicht bloozend; zijne stem en taal manlijk en krachtigh. Zoo groot was hij van geheughenisse als van oordeel en verstandt: vroolijk van geest, zoet op heusche en geestige boerterij, doch bet neigende tot ernsthaftigheid. Zijne arbeitzaamheit en vlijt was ongelooflijk, en niet minder zijne liefde tot de Hollantsche moederspraak: altijd toeleggende en werkende om al de kracht der welsprekenheit uit de schriften van andre volken in 't Neêrduitsch over te gieten. Hier in was hij zoo gelukkig, dat zijn pen de voorgangers gemeenlijk voorbij streefde. Ook wist hij zijne eige vonden met zulk een uitneemend cieraadt van taale t'ontfouwen, en zijn overeedele gedachten zoo krachtigh ten toon te stellen, dat de schranderste Leezers zich oover zijne zinuïting niet genoegh konden verwonderen; jaa zoo dikwils als ze zijne schriften laazen vertoonde zich t'elkens iet nieuws en aardighs, dat ze te vooren niet hadden aangemerkt, en niet dan voor aarentsoogen zichtbaar was. In 't gezelschap van vrienden, inzonderheit die door geleerdtheit en verstandt uitstaaken, schiep hij groot vermaak; en was zoo gastvrij, dat het Huis te Muide bij zoomertijdt (want des winters onthield hij zich t'Amsterdam, daar hij ook zijn huis en verblijf hadt) zelden leedigh was van luïden van letteren en van geest. Een zijner zoetste zinlijkheeden was de maatlang: ook verstreckte 't Muider Slot meenighmaal voor een zangberg van vroolijkheit: daar de konstighste en lieflijkste keelen, op zijne noodiging, bij een vergaaderden (inzonderheit als de Heer van Zuilichem en de zanggierige Tesselschaede hier hunne uitspanning hadden), om de verstandighste ooren te

streelen, met den galm haarer nooten. Onder zijne vrienden was eene vriendin, met welke hij bijnaa een halfhondert jaaren vriendschap hield, de schrandere en zeedige Dichteres Tessel-schaede, Roemer Visschers dochter, die hij bij letterverzetting *Sachte sedcles* noemde.

Zijn oordeel aangaande de burgherlijke en kerkelijke oneenigheeden hier te Lande, kan de Leezer merken uit zijne schriften; ook uit zijne inzichten oover de twist der Amsterdammers met hunne Predikanten, belangende 't uitzetten van den Predikant Smoutius, en 't zitten der Wethouderen in den kerkeraad, in zijne brieven te leezen. In 't stuk van Godtsdienst was hij zeer oneenzijdigh, en een vijandt van 't lichtvaardig veroordeelen. Alle naauwgezetheid, hardigheid en verdrukking, ter zaake van 't geweeten en 't geloof, was hem teegens de borst. Hier vereischte hij toegeeving en maatiging. Men verhaalt ook hoe zeeker treffelijk Kerkendienaar plagh te vertellen, dat hij, te Muide staande, de maatigheid in 't stuk van Godtsdienst van den Drost hadt geleert. Want als deez' Leeraar zontijds op stoel wat te sterk teeghens anderen ijverde, wist de Heer Hooft, hem aan zijne taafel noodigende, de lessen der bescheidenheit en zachtigheid zoo krachtig in te boezemen, dat hij met er tijdt andre inzichten kreegh, en rekkelijker werdt. De Drossaardt maakte ook zwaarigheid om, in 't bedienen van zijn ampt, de plakkaaten teegens de Roomschegezinden strengelijk in 't werk te stellen. Hij hieldt ze, als zij uitspoorigh waaren, wel in orde, maar liet ze echter in stilheit met hunne vergaaderingen, zoo veel als eer en eedt lijden kon, begaan; zonder voor die oogluiking, bij uitkoop of giften, den gantschen tijdt zijner bedieninge, eenen penning te willen genieten. Wijders was hij een ernstigh rechtsvorderaar, gevreesd van de quaden, bemindt van de goeden: zeer naauw van gemoedt: een haater van oneerlijk gewin: zoo verre, dat hij zelfs van de verbeurtgemaakte goederen nooit iet wilde trekken, maar liet zijn deel aan de weduwen, oft erfgenaawen der misdaadigen, volgen; inzonderheit van luiden, die de handt aan zich zelven hadden geleidt; oordeelende, dat zulks zonder zinnelooshcit niet kon geschieden. In den burgherlijken ommegang viel hij heusch, en gespraakzaam, zeer afkeerig van hoofsche gemaaktheit, en zich houdende aan d'oude deftige Hollantsche eenvoudigheid, ook in 't stuk van kleedinge, zonder

die telkens te willen verwisselen naar d'uitheemsche lichtvaardigheid. Tot een zinspreuk plagh hij in zijne jeughdt te schrijven: *Veranderen kan 't*; en daarna, *Omnibus idem*, dat is: *Bij of voor allen de zelve*. Het eerste sloegh op het veranderlijk beloop der menschelijke zaaken: het tweede gaf te kennen, dat hij, alle menschen met gelijke billijkheit en gediensstigheid gezint te bejeegenen, naar de verscheidenheit der geenen die hij voorhadt, van zich zelve niet verschilde. Naar die lesse zich draagende ontrent anderen, heeft hij genoegzaam zonder vijanden geleeft; en ontging, dat zeldzaam was, de nijdt, die gemeenlijk de doorluchtigste mannen tot het doelwit neemt daar ze haare lasterpijlen op spilt. Zijnde zelfs een vijant van alle quaatspreekentheit, die nooit zijn pen met het schrijven van eenig pasquil of schendtschrift besmette, en niemandt zijne eere benam, of onthieldt, zoo lieten hem ook anderen zijn verdienden lof met vrede genieten; aanschouwende met goede oogen den glans zijner geleertheit, en den luister zijner deughden. Op zijne gezondheid sloegh hij naauw acht, zeer geregelt en matigh in 't gebruik van spijs en drank. Om zijn gezicht, dat zwak was, te versterken, diende hij zich vroeg van brillen; en kon in zijne oude daaghen, zonder zulk behulpmiddel, leezen. In zijne meeste beezigheeden zat hij zelden, maar las en schreef al staande. Ontrent d'opvoeding zijner kinderen zagh hij naauw toe, en was zeer ijverigh om hen spoedigh tot kennis en weetenschap te brengen; eischende nette rekening van hunnen tijdt.

Uit het *Leven van Hooft*.

VAN HEEMSKERK.

Bruin en Blond.

Maer weynigh wegghs hadden sy noch gegaen; alsse van verre langhs 't strand sagen aenkomen een overdekte wagen, met twee bruyne kleppers daer voor; die, met het gantsche gespan daer toe behoorende, wel betoonden, dat het eygen goet, en geen huur-tuygh moste wesen, 't geen aen alle sijden soo handigh en soo net daer uyt sagh. De wagen op een kleynen draf vast naderende, bleef eyndelijck dicht by hun stil staen; en soo sagen *Diederick* en *Rosemond* daer uyt treden twee Jongelingen; Den eenen gekleet in 't swert gebloemt Satijn, met de mantel van 't selfde; de bef niet als te groot, maer omsct met een aerdigh,

fijn, net kantje; de schoenen, hosen (*kousen*), en hose-banden, beknopt; sijn gelaet weselijck, sijn gebaer zedigh, en in al sijn doen een sekere welvoegende besadigtheit betoonende. Dese lichte met een eerbiedige gediensigheit uit de wagen een Jonck-vrouwe, die niet min schoon van aensicht, als wel-gemaect van leden was. 't Is waer haer verw liep wat na den bruynen, maer 't was een bruyn soo helder, en soo minsaem, datter nauwyet minnelijckers te bedencken is. Haer oogh was wonder wacker en vriendelijck, haer lach uyttermaten bevalligh, haer zedigheit soet; en al dit, soo aardigh onder een gemenght, maecte op een aengenaemheyt in 't oogh van de aenschouwers die de gunst van alle die haer sagen krachtelyck na sich trock. 't Gewaet daer soo schoonen lichaem in omvangen was, vont *Rosemont* niet min aardigh en welvoegende; zijnde een bleek-groen Satijne hongerslijn (*Reurs*), de verw van 't wilge-bladt seer nakomende: gebeelt met gestriekt loofwerck, en geboort met een kleyn net kantje van gout en silver. Den onder-rock (diemen, door dien de boven-rock opgespelt was, meest sagh) was van witte nopjes; de Bef, met een nette neusdoeck daer over, quam sluyckjes om de schouderen, en de neusdoeck voor op de borst met twee af-hangende tippen: waer aen een kleyn scheydsel, tusschen beyden open gelaten, vertoonde aan den boesem even 't begin van een sekere poeselige rondigheit, die 't gantsche gestel van den hals, en 't hals-gewaet, met sijn wemelend op en neer gaen, een sonderlinge aengenaemheyt gaf. Een kleyn swert pleystertje, was keurighlijck geplaest niet verre van 't welgemaect mondeken; dat, mits sijne properheyt, wel mocht geloofd werden daer met eenigh ander insicht als om yets Zeers te genesen opgeraect te zyn. Om hals, en armen, hadse schoone Peerlen: een Roose van Diamanten op de borst: En op 't hooft een swerten hoet, geçiert met af-hangende witte en bleek-groene pluymen, waer onder men soetelijck sagh verwaeijen 't Castani-bruyne hayr, een weynigh gepoeijert, dat met sijn aardigh gekrulde kronckeltjes een wonder welvoegende schaduwe veroorsaecte. Aen hare handen hadse witte doorsneden hantschoentjes, en in d'eene van dien een waeijer, waer de verwen van silver en groen met verscheyden beelde-werck kunstigh onder een inspeelden.

Soo schoonen, en bevallighlijck gekleeden Ionck-vrouwe, hieft het oogh van *Rosemond* een goede wijle in vollen ernst

op haer, alsse van een ander kant sich hoorende aenspreken, schielijck het hoofd omdraeyde, en met eenen sagh, de gene die uyt d'oversijde van de koets gekomen zijnde, haer met het doen van een groote eerbiedinge vraeghde ofse oock gesien hadde een open wagen, met twee appel-graewe Paerden daer voor, en twee Juffrouwen met twee Jonghmans daer op; die uyt den Hage over Leyden komende, hun geseyt hadden van haer omtrent Katwijk op 't strande tegens die tijt te willen ontmoeten; om t'samen voort na Noortwijk toe te rijden. Dat de Juffrouwen waren in den rouw, en elck anderen (tot verwonderens toe) soo seer gelijkende, als twee druppelen waters konden doen. Soo datse, soo daerom, als door hare soete bevalligheyt, gemeenelijck alle oogen op haer deden vallen: en niet wel mogelijk konde zijn, of daer most (soose daer voorby gereden waren) op gelet zijn geweest. *Rosemond* deze tweede Jonckvrouwe onder dit gesprek seer nauw doorziende, en die niet min haers besiens waardigh vindende dan d'eerste, antwoorde haer seer beleefdlijck, datse geen sulcken wagen, noch soodanige Juffrouwen hadde vernomen, maer in gevalle sy die quamen te ontmoeten, datse haer souden aenseggen, wat voor een wagen voor heen gereden, en wat voor geselschap na haer gevraeght hadde.

Dese tweede Juffrouwe, was in lanckte, en rechtgestreckte leden, d'eerste niet seer ongelijck; hoewel die ruim soo rysich scheen. Haer hongerlijn was van een gebloemt bleekblauw Satijn, omleyt met een groote silvere kant; den onder-rock mede wit; en den hoet behangen met pluymen op de verwen van den rock en 't hongerlijn slaende. Maer sy selfs was soo blanck, en soo uytnemende blondt, dat men zich niet blanckers, noch blondters, konden inbeelden: uytgenomen, dat de blaue adertjes hier en daer zeer aerdigh door 't witte vel heen speelden. En niet tegenstaende sulck sichtbaer schoon geen minder schoonheyt in d'andere deelen van soo wel gemaekten lighaem beloofde, soo was nochtans den boescm met eene fijne vierkante Kamerijksche neusdoeck, daer een kostelijcke dichte platwercksche kant aen stont, tot boven aan den hals toegespelt, sonder 't minste straeltje van een nieuwsgierigh oog in te laten; mogelijk om dat men door het zien van sulcke aentreckelijckheytjes, als ongetwijfelt onder dat wangunstigh lijwaet verborgen lagen, niet en soude verlockt werden om te haest af te scheyden van

't aenschouwen van dat overschoon aengesicht, dat sijns besiens soo wel waerd was. Peerlen, noch ander cieraat, en gebrack'er mede niet, om zoo schoonen lichaem, soo 't mogelijk waer, noch meer te verciereren. Maer als, haer wayer haer ontvallende, sy neder wilde bucken om die weer op te rapen, (Waer *Diedericks* beleeftheyt haer echter in voorquam) soo stackse uit de mouw soo poeseligen witten arm, dat selfs de gene, die met voor-oordeel voor 't aerdigh bruyen ingenomen zijn, sulck suyver bekoorlijk wit siende, (dat door de zwarte corale armbanden te meer aftoonde) souden hebben moeten bekennen, dat het blanck, oock over 't aengenaemste bruyen, hier in sijn voordeel heeft. De gene die haer by der hant leyde, quam al singende, en half springende, derteltjes voort, zijnde sonder mantel, met een degen op 't zij, een hoet met witte pluymen op, een wit Satijn Wambas, met een graeuwe lakense broeck, en laersen en sporen aen, sijn bef was hem om den hals onachtsaemlijk toegeknoopt, en het hayr hongh hem tot verre op de schouderen, daar een gekruysde lock, gestickt met een blaeuw Satijne lint, ter sijden van afwaeyde.

Uit de *Batavische Arcadia*.

VAN MIDDELGEEST.

Pleidooi voor Mr. P. de Groot.

Zoo verre heeft hij (P. DE GROOT) voornamentlijk den Staat gehandhaafd in dien bedroefden jare 1672, als het beste van ons uiterlijk sieraad niet alleen, maar zelfs drie geheele leden van het ligchaam van onze Unie waren afgescheurd; als ons aan de eene zijde een overwinnend Koning bedreigde met een oneindig leger, en als ons aan de andere zijde met eene ontzagelijke vloot immineerde een Hoofd met drie kroonen: Als men te regt van ons mogte zeggen, gelijk ANNAEUS FLORUS zegt van de eerste beginselen van Rome: *quod patrii soli quasi glebam nullam habebamus, et statim post portas hostile erat pomoerium* (1): als wij, aan het Noorden en het Westen van nature bezet zijnde met dat ongetrouwe element van de Zee, aan het Zuiden en het Oosten het water, tot ons eigen nadeel, tot verderf van onze landslieden, nog moesten gebruiken, om ons te bevrijden van

(1) Dat wij, om zoo te spreken, geen kluit vaderlandschen grond hadden, en onmiddellijk buiten onze poorten het vijandelijk land was.

onze uiterste ruïne tegen onze onmedoogende vijanden : als onze Staat met reden moest beschouwd worden als een schip ; maar als een schip, waarin de groote mast nog niet ten volle was ingezet, men laat staan naar eisch bevestigd, en zonder welke en ik en alle goede patriotten vrijwilliglijk bekennen dat wij niet konden bestaan, en waarvan onze geaccuseerde al lang te te voren had geschreven : *qu'il était trop grand Seigneur pour demeurer particulier dans un pays, ou il avait tant de bien* (1); maar als een schip, daar de stuurlieden en het bootsvolk zoo wel als de passagiers beefden als een blad, daar de eene zoo wel als de andere de bleeke doodverw had gezet, uit vreeze voor schipbreuk ; maar als een schip, daar het alles in verwarring was, daar de knecht meester wilde zijn, en daar de meester gelukkig scheen te wezen, indien hij, behoudens lijf en leven, maar knecht mogt worden ; maar eindelijk als een schip, dat zeker zoude aan stukken gestooten zijn op de klippen van zijne eigene oneenigheid, ten zij God zelf het roer had in de hand genomen, en harten had verwekt, die hun lijf voor de behoudenis van dien hadden willen wagen.

Uit dat schip, uit dat ellendig, uit dat gebersten schip, dat, ontzet van ankers en van touwen, en vervallen van zijnen ouden hooger wal, gestoten zat aan de gronden, en dat op nieuw moest vlot gemaakt worden met artificiele wateren, laat de getrouwe Gedaagde zich uitzetten, als eene duif uit eene andere ark, om te zien, of er ergens rust was te vinden voor de bedroefde Noachiten.

En schoon de eerste in rang in de commissie protesteerde niet te willen gaan, zoo deze tweede niet medeging, of liever de eerste niet werd, hij gaat, hij komt (mijn mond schrikt te spreken, voor dat hij God gedankt heeft voor de verandering), hij komt in de *Fransche* provincie van *Utrecht*, maar vindt den Koning zoo aangemoed op de progressen, dat hij deszelfs aangezigt niet mag zien, of hooren wat deze pretendeert, maar dat hem door gedeputeerden alleen werd aangezegd, dat men zelfs moest offres doen, en niet wederkomen, als met absolute volmagt.

Hij dan met zijn zwak ligchaam, daar zijne compagnons stijf en sterk waren, retourneert over nacht en dag op zijne passen,

(1) Dat hij (de Prins van ORANJE) een al te groot Heer was, om ambteloos te blijven in een land, waarin hij zoo vele bezittingen had.

hij geeft in het leger aan zijne Hoogheid kennis van den toestand van zaken, en doet rapport in beide de vergaderingen.

Daar is alles in roere, in vreezen, en in beven; daar be-soigneert men tot middernacht; daar wil men den vrede hebben *omni modo* ⁽¹⁾, en de bezadigsten *omni meliore modo* ⁽²⁾: daar geeft men aan den Gedaagden volmaakt *plein pouvoir*, en ongelimiteerd vermogen, om te handelen zoo hij best konde, behoudens de Souvereiniteit van de zeven provinciën; en dat kunnende doen, zoo zoude de Gedaagde zeer wel getracteerd hebben. En met dien last, zonder rusten, bijna zonder eten en zonder drinken, vertrekt hij terstond weder op de nadere instantie van twee Pensionarissen, die verklaarden op de eerste aanmaning hunne steden ⁽³⁾ te zullen moeten overgeven. Hij communiceert zijne commissie te *Nieuwerbrugge* aan Zijne Hoogheid: en schoon een groot Minister in zijne presentie verklaarde, dat hij eene dergelijke niet zouden durven aannemen, hij antwoordt niet alleen, dat zijn vaderland dan nog niet te eenemaal ongelukkig was, vermits er nog menschen gevonden werden, *qui voulaient risquer leur vie pour son salut* ⁽⁴⁾, maar hij trekt ook effectvelijk voort, en dat met zoo weinig circumspectie voor zijne eigene behoudenis, dat de Koning zelf, hem ziende passeren, zonder eenige sauvegarde, hem die doet geven door den Prins van *Auvergne*.

Maar als die andere XERXES, nu gezien hebbende zijne absolute volmagt, van ons eischte *et l'eau et la terre, c'est-à-dire, reconnaissance et obeïssance entière* ⁽⁵⁾, (gelijk PLUTARCHUS zegt in THEMISTOKLES) zoo als aan ieder bekend is uit de gedrukte pretensiën van *Frankrijk*, welke eene vreugde hebben gegeven aan onze vijanden, een medelijden aan onze vrienden, en eene doodelijke dreefheid aan ons zelve; en als de Gedaagde zag, dat de Franschen den vrede zochten, en zouden hebben toegeslagen op den voet, waarop hij ordre had, en zonder welken zij nergens naar wilden luisteren; wat doet hij? Hij bediende zich van zijne staatkundige wijsheid. Hij had gezien, dat de forten aan *Nieuwerbrugge* bijna waren voltrokken, dat de wateren

(1) Hoedanig die ook zij.

(2) Zoo goed mogelijk.

(3) *Leiden* en *Gouda*.

(4) Die hun leven voor 's lands behoudenis wilden wagen.

(5) Land en water, dat is te zeggen: volkomen erkenning en gehoorzaamheid.

begonnen te klimmen, dat men stand begon te houden, dat er eene crisis was te hopen; hij smijt het werk in *longueur*; hij neemt het *ad referendum* ⁽¹⁾; hij belast zich zelven met een tweede retour naar ons klein digtgelegen vaderland; hij komt met zijn zieke lijf; en, als een andere *BEGULUS*, hier gekomen zijnde, en zijne compagnons tot meerder schijn van retour dáár gelaten hebbende, ontraadt hij den vrede op dien voet; hij houdt zijnen *exempt de guardes* op, tot aan den dertienden Julij. En door dat traineren, door het ophouden, heeft hij meerder dienst gedaan aan zijn vaderland, dan *FABIUS* aan *Rome*. *FABIUS nihil agendo et cunctando restituit rem* ⁽²⁾. Deze, door wat te doen, en den vijand door beloften op te houden, en zelfs daarom niets te doen, heeft gemaakt dat wij wat konden doen. Niet dat ik, *Rome!* wil verkleinen de glorie van uwe brave burgeren. Maar zoo het meerder is iets te doen, zoo advoueer, *quod noster GROTIVS sit major, quam vester FABIUS MAXIMUS* ⁽³⁾.

DERDE TIJDPERK.

1700 — 1795.

DICHTERS.

ROTGANS.

De Slag aan de Boyne.

Gansch Ierland staat in brand, de vruchtbare akkers rooken,
 Als Etnaas bergspelonk, in 't ingewand ontstoken
 Door zwaveldampen, van den zouten grond geteelt.
 Het groene veld, bezaait met wapenen, verbeeldt
 Het eiland van Vulkaan, daar grofgespiede reuzen
 Met hamers in de hand metale bergstof kneuzen,
 Terwijl de blaesbalg zwoegt, de schoorsteen rookt, de damp
 Den glans der zon bezwalkt; d'een sneeft, tot oorlogsramp

(1) Ter mededeeling aan zijne lastgevers.

(2) *FABIUS* heeft, door niets te doen en te dralen, het vaderland behouden.

(3) Zoo stem toe, dat onze *DE GROOT* grooter is, dan uw *FABIUS MAXIMUS*.

Geboren, d'ander treurt om 't derven van zyn leden,
 Door schroot van 't lijf gerukt, door sabels afgesneden.
 De mond, ontkerkert, holt langs 't vechtperk hene en weêr.
 Daar stort de voetknecht by zyn spies of vuurbus neêr,
 Gerabraakt door den slag der berstende grenaaten,
 De kogels booren door de gladgeschuurde platen
 In 't drabbig ingewand, (ô doodelijk gezigt!)
 De ruiter kust den grond, ten zadel uitgelicht,
 Omarmt het purpre veld, en braakt zyn bloed en leven
 Door d'ope wonden uit. Drogedaas muuren beeven.
 Al 't omgelegene land beweegt zich op 't gedruis.
 De bergen scheuren van hun wortels, 't muitgespuis;
 Door Vrankryks magt gesterkt, valt moedig aan in 't stryden.
 Men ziet Lauzun aan 't hoofd der Fransche benden ryden;
 Hy voert de ruiters aan, en gaat hen dapper voor.
 De paardshoef draaft in 't stof, of glipt op 't bloedig spoor.
 Men houwt, men stoot, men lost pistoolen en karbynen
 Men ziet den dag door damp en buskruitsmook verdwynen.
 Een wolk van stof bekleed het wezen van de zon.
 Hoe loert de donder van 't vernielende kanon!
 De waereld slingert van haar losgeborstene assen,
 En zwelgt het laauwe bloed in 't lijf by gansche plassen.
 Het weerlicht reis op reis; de bliksem van 't metaal
 Verdort de groene spruit, en zengt de velden kaal.
 De bodem legt bedekt met trommen en trompetten,
 Met pieken, klingen, met pistoolen en musketten,
 In 't vlieden over 't veld geslingert, of door 't loot
 Geklonken uit de vuist. Hier spookt de naare dood.
 De lyken groeijen door de sabels op de velden.
 Hoe rolt de doodkreet uit den bleeken mond der helden!...

Uit den *Wilhem III.*

HOOFMAN.

Aan haren Echtgenoot op zynen Verjaardag.

Terwijl de guure vorst Zijn kegellokken kemt, En duin en dal bekorst, En vlotte vloedden stremt,	En door de dunne lugt Op noorde wicken snuift, En 't laatste loof ter vlugt Uit bloem en boomgaard stuift:
---	---

Daar wenschte ik dat de Mei, Dit zij uw jaarfestoen ;
 Die 't sterflijk hart verblijdt, Dit uw geboortekroon.
 Als ze aen de lenterei 'k Beken, 't is wintergroen
 Verschijnt op haren tijd, En derft het lenteschoon.
 Met roozen opgetooid, Maar 't wintergroen houdt vast,
 Gekleed in levend groen, Daar 't meigroen schiet te kort :
 Met hyacint bestrooid, Zo groent de harde mast,
 Haer bloemkorf op wou doen. Als 't purpren roosjen dort.

Dan wond mijn ijver thans Zo duurzaam blijve uw trouw
 Blij groen en bloozend rood, Aan mijne trouw verpand,
 Tot een geboortekraus Geen tegenspoed noch rouw
 Voor u, mijn Echtgenoot. Verbreeken deezen band,
 Dan las ik uit haar tuin Mijn hart, u toegewijd,
 Al 't geen het oog verheugt, Blijft aan uw hart geknoopt,
 En knoopte 't om uw kruin, In weêrwil van den tijd,
 Ten blijk van gulle vreugd. Die 't al vernielt en sloopt.

Maar schoon het jaartij kwijnt, Leef duurzaam, groei en sta,
 Geen nood, mijn lief, mijn licht. Standvaste winterstam,
 Daar mij de zon beschijnt Ten schaduw voor uw Gâ,
 Van uw vernoegd gezicht, Door heete zomervlam
 Ontdooit mijn koude geest, Noch winterkou bekneld :
 En schiet een letterspruit Tot namaals u Gods hand,
 Met bloemen, op uw feest Als u de doodbijl velt,
 In blijde zangen uit. In 't paradijs herplant.

Uit de *Nagelaten Gedichten*.

Gebed in Onzekerheid.

Almagtige, die aard, en zee, en hemelkringen
 Met al hun lichten, draait op hunne onwrikbre spil ;
 't Onsterflijk geestendom, de zwakke stervelingen,
 Ja 't groot heelal regcert naar uw alwijzen wil ;
 Daar vorst en onderdaan gelijk voor buigen moeten,
 Dewijl ge ook 's konings hart naar uw gevallen leidt.
 Gelei mij ook, mijn God! bestier mijn wankle voeten,
 En wijs mij 't rechte pad te gaan in veiligheid!
 Ik zwerf, gelijk een boot in 't midden van de golven,
 Geslingerd en geperst door voor- en tegenwind ;

Een zwarte dikke wolk heeft zon en dag bedolven,
 Daar 't oog geen zeker licht noch starre-tekens vindt.
 Het twijfelend gezicht schrikt nu voor blinde klippen,
 Dan voor een zeegedrogt. Nu, dunkt mij, krijg ik land
 En haven in het oog; flux gaat mijn hoop weêr glippen:
 Wat oever scheen, gelijkt nu plaat of wellend zand.
 Zoo dobber ik, helaas! onzeker, in wat oorden
 Ik eindlijk landen zal. Mijn wreed bestreden hart
 Beeft als een beuketelg, op 't stormen uit het noorden;
 Of een vermoeide hinde, in hondenjagt benard.
 Geef raad, mijn God! in zulk een draaikolk van gedagten!
 Mijn God! geef redding, zoo gij 't veiligst voor mij vindt!
 Dat de afgeschokte kiel, verdoold in donkre nagten,
 Niet werd de zee ten buit, ten speeltuig van den wind!
 Vlij, daar uw vrindlijk oog het alles op kan klaaren,
 De barning vlak, en schuif de nevels aan een' kant!
 Neem, wisse Stuurman! in deez' aandrang van gevaaren,
 Neem, bid ik, zelf het roer, genadig, in de hand!
 Stel gij den vasten streek, en wend den krommen steven
 Ter rechter haven in, opdat ik, uit dien vloed
 Behouden, rust geniete, en hier en na dit leeven
 Uw lof zing', door den drang van mijn verplicht gemoed.

Uit de Nagelaten Gedichten.

Poort.

Akkerleven.

Hoe genoeglyk rolt het leven
 Des gerusten Lantmans heen,
 Die zyn zaligh lot, hoe kleen,
 Om geen Konings kroon zou geven!
 Laege rust braveert den lof
 Van het hoogste Konings hof.
 Als een boer zyn hygende ossen
 't Glimpend kouter door de klont
 Van zyn' effelyken gront.
 In de luwt der hooge bosschen,
 Voort ziet trekken, of zyn graen
 't Vet der klai met gout belaên;

Of zyn gladde mellekkoeien,
 Even lustigh, even bly
 Onder 't grazen, van ter zy,
 In een bogtigh dal hoort loeien,
 Toon my dan, o arme stadt,
 Zulk een' wellust zulk een' schat.
 Welige akkers, groene boomen,
 Malsche weiden, dartzel vee,
 Nieuwe boter, zoete meê,
 Klaere bronnen, koele stroomen,
 Frissche luchten : overvloet
 Maekt het buiten leven zoet.
 Laet een' koopman koopmanswaeren,
 Huis en hof en kas en gout
 Waegen op het schuimend zout
 Daer de witte zeilen vaeren,
 Vaeren, maer met groot gevaer;
 Veemans rykdom blyft van daer,
 Laet de drokke pleitzael woelen,
 Menigh vreezen dat de schael,
 Van de vierschaer ryze of dael'
 Voor de strenge rechterstoelen;
 Veeman houdt zich by zyn vee,
 En daer blyft zyn zorregh meê.
 Zaeien, planten en verzetten
 Geeft hem werk. Hy vist en jaegt;
 Dikwyls valt hem eer het daegt
 Vliegert wilt in looze netten :
 Dikwyls voert hy met zyn raên
 Grazigh zuivel stêwaert aen.
 Appels enten, peeren plukken,
 Maeien, hooien, schuur en tas
 Stapelen vol veltgewas,
 Schaepescheeren, uiers drukken;
 Zeven kinders en een wyf
 Zyn zyn daeglyx tytverdryf.
 Vork en riek en schup en spade
 Zetten zyne lusten pal,
 't Zy de welgemeste stal,

't Zy de boomgaert hem verzaede,
't Zy de kruitben niet te loom
Op zyn laege tafel koom'.
Als de lente 't lant beschildert,
Als de zomer zweet en gloeit
Ploegt en spit hy onvermoeit.
Als de winter 't wout verwildert
Houdt hy den berookten haert
Met zyn vrienden, ront van aert.
't Herfstszaizen, voor al te danken,
Snyt hem druiven, perst hem most,
Most die slechts wat moeite kost :
Hemelwaerde wyngert-ranken
Vullen dan met wyn zyn ton;
Onlangs schutten ze ook de zon!
Want des zomers, na veel zwieren,
Neemt hy, om zich goed te doen
Onder 't loof een slaepje in 't groen
Daer de vogels tierelieren,
Daer een levendige vliet
Van de steile rotsen schiet.
Els, zyn liefste door het trouwen,
Wiegt met zang hem daer hy slaept,
Schoon ze vry al wyder gaept
Dan de hoofsche staatsjongkvrouwen;
En hy kust' er Elsje voor.
Dus brengt Melker 't leven door.
Zeg my nu, o 's GRAEVESANDE,
Die behalve meer ook weet,
Hoe een boer zyn' tyt besteet;
Toon me, o Rechtlicht in den lande,
(Zoo zy u myn zang gewydt)
Wie zyn leven zachter slyt.

Uit de *Mengeldichten*.

De Maan by Endymion.

De zuster van de zon	't Was nacht toen zy hem zagh;
Liet op Endymion	Maer heur gezicht schoot stralen
Haer minnende oogen dalen.	Trots Febus over dagh.

Men hoorde mensch noch dier, Geloei van koe noch stier. Gerucht in velt noch kolken. Het weer was zonder wint, De hemel zonder wolken, Diane mingezint.	Nu scheen't eens of't haer speet, Dat Jupiter dus wreet Endymion dorst boeien Met vaek; dan was't weêr: neen, Laet hier vry mankop groeien, Het slapen sterkt de leên.
De Herder, onbewust Van alles, sliep gerust In Latmus wilde bosschen. Zy hielt haer zilvre kar En hagelwitte rossen Recht op hem aen van ver.	Dat ik naer myn geval Nu eens een zoentje stal, Wat was 'er aen bedreven? Maer zoo hy wakker wort! 'k Zal 't dubbel wedergeven: Wie doet hem dan te kort?
Haer eeuwig bleek gelaet Wert roozigh inkarnact In 't nadrend nederryden. Diones dwerg schoot straf; Latones telg most lyden; Zy steeg ten wagen af.	Zy nam hem in haer' arm. De middernacht was warm, En queekte lusje op lusje De koude Maen wert heet De Herder kreeg een kusje, Hy klaegde van geen leet.....
De bloemen aen den top Des heuvels loken op. De tyt scheen te verjongen, De nachtegael hief aen, Het wout kreeg duizent tongen, 't Geboomt veel groener blaên.	De zoete minnares En wakkre jagtgodes Verloor zich met verblyen In mins liefkozery. Laet maegden ook eens vryen. De vryery is vry.
Terwyl quam Febe by Den slaper, dien ze bly Toelichte met haer glanssen. 't Gaet wel, zei zy, my leit Aen lucht noch starretranssen: Hier slaept myn zaligheid.	In 't ende most ze heen Zy liet haer lief alleen En voer, doch traeg, van d'aerde. Ik weet geen minnaers ziel, Die blydelyker paerde, Daer't scheiden harder viel.

Uit de *Minnedichten*.

HOOGVLIET.

De Verwoesting van Sodom door de Goddelijke Wraak.

Zy (*) aasemt hemelvuur, dat naar en yslyk brandt;
De bliksemflitsen draagt ze in hare rechterhand,

(*) De Wrake Gods, belast met de uitvoering der straf.

En in de linker torst zy zwarte donderklooten.
 De schrikfool, met wee en plagen volgegoten,
 Hangt, als een koker, aan den gordel, op haar zy!...
 Zy laat de winden uit hun schuilspelonken vry,
 En zet de deuren van de storm-orkanen open,
 Die thans, al loeiende uit vier hoeken voortgeslopen,
 Afgrysyk gieren, door de solferwolken heen,
 En dringen ze overal, tot dat ze, dicht inéén
 Geperst, en door 't geweld der winden t' saamgedrongen,
 Gelyk het water uit een sponsi fel gewrongen,
 Een dichte regenvlaag van zwavel overal
 Ter nederstorten in 't vervloekte Siddimsdal;
 Dat eindlyk, maar te laat, op 't loeien en het kraken
 Der donderslagen, uit den slaap begint t' ontwaken,
 En schrikt, en beeft, daar 't al de bliksemschichten ziet,
 Die Gods getergde Wraak thans uit den Hemel schiet.
 Want nu, ô wee! nu wordt het hemelvuur ontsloten,
 En met het vuur ook al de plagen uitgegoten.
 Zy slingert ysselyk den bliksem naar omlaag,
 Ontsteekt den zwavel, die, gelyk een gloënde vlaag,
 Met brandend zout gemengt, vervaarlyk naar beneden
 Druipt op al 't velt, en op de vier bedorven steden.
 Eerst raakte Sodom in den brant, en kort daarna
 Gomorra, Seboïm en 't godtloos Adama,
 Met al hun tempels en verheven hoofdgebouwen.
 Nu hoort men 't naar gekerm van mannen en van vrouwen:
 Elk roept 'er: Brant, ach! brant! en waar ze d'oogen slaan,
 Men ziet des buurmans huis almede in vlammen staan,
 Door 't vreeslyk fikken van den vuur- en zwavelregen,
 Die op de daken druipt, en zet het allerwegen
 In lichterlaaie vlam. 't Geschreeu van wee! en ach!
 De bleeke vreeze, de verbaastheit en 't geklag
 Zyn in de huizen, en de doot loopt langs de straten,
 En heeft de pynen en elenden losgelaten,
 En ziet de menschen met verwoede blikken aan.
 Maar nu begint het vuur vast naar beneên te slaan,
 Door dak en zoldering, en doet de binten kraken,
 Berooft den menschen van den schuilhoek hunner daken
 En jaagt hen buiten 's huis, daar 't kermen en geweën,

Het knersetanden van de pyn en 't naar gesteen
 Poogt door den dikken drang der wolken heen te dringen.
 Hier vluchten vrouwen met haar tedre zuigelingen,
 Geteelt in bloetschande en boelaadje, en keeren vlug,
 Geschroeit, geblakert, in het brandend huis te rug,
 Dat op haar nederstort met geveltop en muren :
 Dáár moeten ze het vuur van haren lust bezuren
 Met gloênde droppen op het midden van de straat;
 Terwyl de vlam in 't kleet en op het lichaam slaat.
 Gints loopt een dichte drang verbaasde Siddimytten,
 Die staêg de zwavel uit d'ontstoken kleedren ryten,
 Ter stat uit naar den stroom, daar elk zich heil belooft;
 En elders loopen ze, met deksels op het hoofd,
 Naar 't dichte cederwout, om in zijn koele lommer
 Te schuilen; maar helaas! de hopelooze kommer
 Is overal, en d'angst maakt hen het velt te naau.
 De boomen missen 't loof, het wout verliest zyn schaêu.
 De palmenknoppen, en de balsemstruiken gloeien;
 d'Olyven branden, en de cederbosschen schroeiën,
 Of steken, blakende in den heeten zwaveldrop,
 De gloeiende armen naar den hoogen hemel op.
 De stroomende Jordaan was van den schrik geweken,
 En opgekrompen naar den oorspronk; all' de beeken
 Naar heure bronnen, en de bronnen, zelf vervaart,
 Verschuilen in 't gebergte, of kruipen diep in d'aard.
 Daar was geen water in het lant dan heete tranen.
 Nu sloeg de brand ook in het veltgewas en granen,
 En schroeit elendigh 't vee, dat met een naar gegil,
 Met opgetrokken staart, den gloet ontloopen wil,
 Tot dat het nederploft, en stikt van solferdampen.
 Het is 'er overal vol doodelyke rampen.
 't Gevogelt schreeuwt verbaast, en vliegt nu heen en weêr,
 En valt van boven met verschroeiide vlerken neêr
 Op 't gloeiend aardryk, daer 't elendigh staat geschapen;
 Want thans begint de gront afgrysselyk te gapen,
 En scheurt van droogte, en splyt van hitte aan allen kant.
 Thans vliegen pekkuil en lympudden in den brant,
 En 't onderaardsche vuur begint nu meê te gloeien.
 De buik des aardryks slaat vervarelyk aan 't loeien,

En braakt thans alsints vuur en vlammen, dat de lucht
 Van pyn en weedom krimpt, en van benaauwtheit zucht ;
 Terwyl al d'aarde schudt, en beeft van 't opensplyten
 Helaas! waar bergen zich de nare Siddimytē,
 Daar alles nederstort, en brandt, en beeft, en kraakt,
 En d'uiteerste uure van hunn' jongsten dagh genaakt!

Daar was een welkuil, diep in 't aardryk, die met buizen
 Het water der Jordaan door onderaardsche sluizen
 Verzwolg, en voerde door den gront in 't Roode meir :
 Dien pool gebruikt Gods Wraak tot Siddims ommekeer,
 En maakt, door 't vuur, nu diep het aardryk ingebroken,
 Den breeden waterkolk aan 't schuimen, en aan 't koken.
 Straks borrelt al den gront het ziedend water uit,
 En sist en spartelt met een ysselyk geluit.
 De steden waggelen, de torens suisebollen ;
 Het dal begint, gelyk een bare zee, te rollen
 Met holle golven; all' de dalen ryzen op ;
 De heuvels zinken, en verbergen hunnen top ;
 Het vlakke velt begint met hoogten uit te puilen.
 Spelonk en steenrots, daar nogh menschen zich verschuilen,
 Vertoonen d'opening, en bersten van malkaër.
 Nu hoort men eindelijk het uiterste misbaar
 Der Siddimytē, daar de dochter hare moeder,
 De zoon zyn' vader, en de broeder zynen broeder
 In diepe kolken ziet verzinken overal ;
 Daar 't aardryk geeut, en gaapt, en spat in 't Siddimsdal
 Wel duizent monden op, en schynt, by 't inneslokken
 Dier booze menschen, weêr te walgen van die brokken.
 Maar eindelyk bonst Gods Wraak met haar metaale vuist
 Des aardryks schors vanéén, en wentelt en vergruist
 En dompelt twee paar steên, met poorten en muraadjen,
 Ja al het vruchtbaar dal, met beemden en bosschaadjen,
 En mensch en vee, in dien afgrysselyken pool,
 Dat stof en asschen, door het borlen en 't gewoel
 Van 't kissend water, uit die schrikkelyke kolken,
 Ryst met den waassem, vol van stank, tot aan de wolken.

Uit den Abraham de Aartsvader.

SMITS.

Lijkkrans voor zijn Dochtertje.

Een rei van Englen zag
 Door 't dunne wolkfloers heen,
 Of ergens, hier beneên,
 Een zuivre parel lag,
 Die waerdig was te pralen
 In 't goudt van 's hemels zalen.

In 't einde viel het oog
 Op Margareetje, een wicht,
 Dat pas, door 't levenslicht,
 Bestraelt werd van omhoog,
 En blijdschap noch elende,
 Noch deugdt noch ondeugdt kende.

Dat Parelkje vol glans
 Behaegde 't Engeldom,
 Des daelde 't, in een' drom,
 Van 's hemels hoogen transs',
 En streek, met penne en veder,
 Bij Grietjes wiegje neder.

Hier nam het, met een vaert',
 Dat Parelkje in zijn magt,
 Belonkte en kuste 't zacht,
 En vloog er meê, van de aerd,
 Naer 't rijk der zaligheden,
 Doch liet de schulp beneden.

Aan den Westewind.

Levenwekker, Westewindt,
 Lenteblater, die gezwindt
 Door de frissche telgjes spartelt,
 Huppelt, tuimelt, danst en dartelt;
 Als gy luchtig zwiert en zweeft,
 Daer myn vreugdt Lykorus leeft,
 En haer eerste minnezuchtjes
 Offert aen uw zwoele luchtjes;

't Zy ge door haer lokjes speelt,
 Of de roode roosjes streelt,
 Op haer lelywitte kaken;
 't Zy ge uw koelheit zelfs voelt blaken,
 Door het vlammenstokend licht
 Van haer tooverend gezicht;
 't Zy ze u strookt met lonkje en lonkje;
 Blaes dan 't kleene minnevonkje,
 Dat ze in haren boezem voedt,
 Tot een' reinen minnegloedt,
 Die haer koelheit eeuwig were,
 En in felle vlam verkeere!
 Die haer borst zoo stove en raek',
 Dat zy gloeije, brande en blaek'
 Duik dan stil in groente en lover;
 Laet vry 't blusschen voor my over.

**Op verscheidene Seraphijntjes, kunstig geteekend door
 den Heer Dionijs van Nijmegen.**

Wie houd my opgetogen,
 In 't licht der hemelbogen,
 Waer de ongestoorde vreugdt
 Der vlugge Cherubyntjes,
 En snelle Serafyntjes,
 Al 't Geestendom verheugt?

De Cherubyntjes stegen,
 Misschien, langs heldre wegen,
 Van hier, naer hooger licht;
 De Serafyntjes rennen
 Hier met hun witte pennen,
 En minlyk aangezicht.

O Hemelsche aengezichtjes!
 De lonkjes, lachjes, lichtjes
 En straeltjes, die gy spreit,
 Doen me, uit uw zuivre trekken,
 Den invloedt klaer ontdekken
 Der zoete zaligheid.

Ei let hoe bly elk hemelt,
 En waelt, en woelt, en wemelt.
 'k Zie yder, op zyn wys,
 Nu keeren, wenden, draeijen,
 Dan tuimelen en zwaeijen,
 Den Hemelvoogd ten prys.

Dees kromt de winkbraeuwboogjes,
 En staert, met heldere oogjes,
 Op 't schoon van 't schoonste ryk ;
 Die, luistrend toegeschoten,
 Vangt de eeuwig blyde nooten,
 Van 't heiltriomfmuzyk.

Dees rust, gerust en veilig ;
 Die zingt het driemaal heilig,
 Met edlen zwier en vall' ;
 Een ander schynt te vragen,
 Met de oogjes neêrgeslagen :
 « Waer ligt het tranendal ? »

Zoo ver is 't hier van schreijen !
 O lodderige Reijen,
 Wat moogt gy hier, verblydt
 Op uwe wiekjes zweven !
 Hoe word door 't lage leven
 Dit hooge aen u benyd !

Ach ! zou ons kroost, na 't sterven,
 Dees' vreugdestaet verwerven,
 Ontslagen van verdriet,
 En, in dees zalige orden,
 Mee Serafijntjes worden ?
 O ja, ik zie 't ! ik zie 't !

Dat, met die rozekoontjes,
 Is de oudste myner zootjes ;
 Hier kent hy leet noch pyn.
 Kornelisje, ei kom nader ;
 Vlieg by me ; kus uw vader,
 'k Zal..... hoe !..... wat wil dit zijn ?

O Dionijs? ge ontroert me,
 Uw Teekengeest vervoert me,
 Al is mijn Dichtgeest log:
 'k Wij echter u dees klanken,
 Om uwe gunst te danken,
 Voor 't kunstige bedrog.

HUYDECOFER.

Achilles na de gedwongen terugzending van Briseïs
 aan Agamemnon.

Ik heb u wederom doen keeren,
 Hoe zeer 't u smarte, ô schoone vrouw!
 Uw vriendelijk gezigt te ontbeeren,
 Strekt mijner ziele een' bittren rouw.
 Ik zag, wanneer wij moesten scheien,
 Uw minlijke oogen droevig schreien.
 Ik hield mijn smart in, en ontveinsde mijn verdriet.
 Met droefheid heb ik u den dwingland weer gegeven:
 Doch ik kan zonder u wel leeven;
 Maar zonder eer leeft Held Achilles niet.

Patroclus, waardste mijner vrienden,
 Heb ik 't geluk, u na den strijd
 Verwinnaar wederom te vinden,
 Hoe zal mijn ziel dan zijn verblijd!
 Maar ach! ik vrees, gij zult de krachten
 Van Hector mogelijk verachten.
 Betrouw u niet te veel, als gij dien wreeden ziet.
 Doch kan mij uwe dood mijne eere wedergeeven,
 Ik kan ook zonder u wel leeven;
 Maar zonder eer leeft Held Achilles niet.

Brizeïs, wat moet gij niet lijden,
 Nu 't schijnt, dat ik u weer verstoot!
 Patroclus, ach, ik laat u strijden,
 Terwijl ik zelf blijf buiten nood.
 Mij dunkt, ik hoor u beide klaagen.
 De een gaat om mij zijn leeven waagen;

Daar de andere zich om mij van elk beledigd ziet.
 Doch kan uw droefheid mij mijne eere wedergeeven,
 Zo kan ik zonder u wel leven;
 Maar zonder eer leeft Held Achilles niet.

Gij, goden, die mij woudt voorspellen,
 Dat mijne hand en dapperheid
 Den muur van Ilium zou vellen,
 Heeft uwe godsspraak mij misleid?
 In plaats, dat elk mij eer zou toonen,
 Zie 'k mij van Agamemnon hoonen;
 Terwijl hem ieder volgde, en mijne zij verliet.
 Dat hij mij dan voldoe, of dat zij allen sneeven,
 Want ik kan zonder hun wel leven;
 Maar zonder eer leeft Held Achilles niet.

Maar neen; ik zal den uitslag wachten
 Van deezen allerjongsten strijd.
 Ach! dat de vloot zich door uw krachten,
 Patroclus, weder zag bevrijd!
 Maar moet gij voor den Trojer vluchten,
 En laat mij Agamemnon zuchten,
 Zo keer ik naar mijn land, en laat hem in 't verdriet.
 Dat dan de Grieken op den Troischen oever sneeven!
 Want ik kan zonder hun wel leven,
 Maar zonder eer leeft Held Achilles niet.

Uit den *Achilles*.

W. VAN HAREN.

Het Menschelijk Leven.

Helaas! helaas! hoe vlieden onze dagen,
 Hoe spoed zich ieder uur met onzen luister heen!
 Hoe flauwe vreugd; hoe bittere plagen,
 Hoe min vermaak, hoe veel geweent!

O! dierbaar perk van drie tot zeven jaren,
 Als ieder voorwerp 't oog bekoort, het harte streelt;
 Och of ze zonder einde waren,
 Als alles lacht, als alles speelt!

Beminlyk kind, speel, nuttig u deez' dagen,
 Want 's waerelds grootheid schaft aan ons 't genoegten niet,
 Dat u, door uwen houten wagen,
 En door uw kaarten huis geschied.

Haast zal men u door strenge meesters leeren,
 Wat taal Demosthenes verkondde in Pallas stad,
 En Cicero voor 's waerelds heeren,
 Toen Rome nog de kroon op had.

O moeilijk werk, benaauwde en pynlyke uren!
 Ze is maar een schets, deez' roe, waarmee men u kastyd,
 Der slagen, die ge eens zult verduuren
 Van 't stuursche lot, in later' tyd.

Wat open veld verschynt daar voor onze oogen?
 O jongeling! hoe werkt uw geest, hoe kookt uw bloed!
 De driften, in het hart gevlogen,
 Ontsteeken een' ondoofbren gloed.

Ja, goot gy dan de onafgepeilde stromen
 Des oceaans daar op, gy bluschte 't vuur niet uit:
 Hoe zal de rede het betoomen,
 Zy, die hare ogen pas ontsluit!

Gelyk Aurore, in 't oosten doorgeblonken,
 Ja, nog veel schooner staat de wellust in haar praal.
 Haar adem is de pest; haar lonken
 Verdelen als de blixemstraal.

In zulk een stryd ziet gy de dagen klimmen,
 Gelyk het fris gebloemt zich opheft in een' tuin,
 En word een man. Maar! ach, wat schimmen,
 Omcingelen op nieuws uw kruin!

Nu vlugt de slaap reeds in den vroegen morgen;
 Ja, somtyds heeft de nacht geheel voor u geen rust.
 Vermoeden, vrees, wantrouwen, zorgen
 Verdoven kennis, yver, lust.

Nu ziet ge eerst klaar de broosheid aller dingen;
 Hoe min het wuft geluk naar breidel hoort en toom;
 En hoe de staat der stervelingen
 Gelyk is aan een' vluggen droom

Terwyl de vreugde u bloemen schynt te geven,
 Ach zielsdoorgrievend nieuws! ontruk u 't lot een' vriend,
 Een' vrouw, beminder dan het leven,
 Of 't waardste pand, het liefste kind.

Flugt dan, rys vry naar afgelegen staten.
 Zeil door de middellyn naer 't verre Zuiderland;
 Hun denkbeeld zal u nooit verlaten,
 Het staat, het wagt u reeds op strand.

De droefheid is gelyk aan wreede dieren;
 Verwoeder dan een leeuw, in netten styf verward;
 Doorknagende, als een worm, de nieren,
 Verscheurende als een gier het hart.

Wie kooft daar aan, vermoeid en neergebogen?
 Zyn wenkbrauw is gelyk aan 't ingaan van de nagt;
 De glans der maan is in zyne oogen;
 Zyn kruin is 't zwerk met sneeuw bevragt.

't Is de ouderdom. Waar mag hy toch op wyzen?
 Wat teekent hy daar ginds met zynen vinger af?
 Wat hoop van aarde doet hy ryzen?
 't Is 't eind van alles; — 't is het graf.

Hoe veelen is nog min geluk beschoren,
 Die de yzere armoê fel met scherpe tanden byt:
 Die nagt en dag het kermen hooren
 Van 't teeder kind, dat honger lyd.

Heeft de aarde dan geen voedsel voor ons allen?
 O Hemel!..... And'ren prangt een ligchaams kwaal, en doet
 Hun 't leven onverduurbaar vallen!
 In 't midden van den overvloed.

Zomwylen rukt, voor 't eind van uwe dagen,
 Fortuin uw staat ter neer, gelyk men in het woud
 Een hogen eik, om verr' geslagen,
 Na 't woeden van den wind aanschouwt.

Dan wordt een dwaas op uwen stoel verheeven.
 't Geweld verwoest uw erf; De laster verft uw kleed,
 Geen vriend durft zich naar 't huis begeven,
 Daar 't bleek gebrek den vloer betreed.

Wat is de mensch; hoe magtig, en vermetel?
 Genaakt het uur! al staat een heir rondom 't hof,
 De Koning valt van zynen zetel,
 En wordt een handvol asch en stof.

Gy, gy alleen, oneindig Opperwezen!
 Gy, Vader en Monarch van al wat was en word,
 Hebt geen verandering te vreezen,
 Noch dat uw' szepter zy verkort.

d'Oude eeuwen, die voor 't menschmod gansch verdwynen,
 En zy, die zullen zyn in later tydsgewrigt,
 O God die roept ge, en zy verschynen
 Te zamen voor uw aangezicht.

Gy ziet hen voor uw' zetel henen dryven,
 Als kielen, langs de zee genoopt door wind en vloed.
 De eene is bekroond met vrede-olyven,
 En de andere bevekt met bloed.

Gy hebt den tyd van de eeuwigheid gescheiden,
 Gy hebt zyn vleugelen met uwe hand gewrocht;
 Op dat hy niet te lang verbeiden,
 En niet te snel vervliegen mogt.

Het noodlot zit geknield voor uwe voeten,
 En leest in 't heilig boek uw' onweêrstaanbre wil:
 Maar, als uwe oogen het ontmoeten
 Verandert alles, of staat stil.

Daar 't eeuwig licht een zee verspreid alle uren,
 Van heil en van geluk uit 's Allerhoogsten schoot,
 Daar kan geen rouw, geen droefheid duuren,
 Daar vlugt de smart, daar sterft de dood.

De Man van Eer.

Een man van eer, die op het pad der braven,
 De kwade zaak verfoeit, de goede zaak bepleit;
 De vryheid met zyn bloed wil staven
 Terwyl zy half vertreden leit:

Die schrikt niet voor verwaande dwingelanden,
 Noch voor hun dreigend oog, en zwaar gefronst gelaat.
 Gevangenis, noch yz're banden
 Beroeren zyn gerusten staat.

De ontstelde zee, noch de ongetemde winden,
 Noch ook de lugt in vlam, ontzetten zyn gemoed :
 Hy zal zich altyd veilig vinden
 Die naar zyn' pligt en spreekt, en doet.

Het is een roem voor 't vaderland te lyden,
 En met standvastigheid het noodlot te ondergaan
 Dat snoden, die de deugd benyden,
 Haar door hun listigheid beraân.

Het mag alleen aan groote liên gebeuren,
 En niet aan elk die wil, om ramp en tegenspoed,
 Geleên voor 't vaderland, te keuren
 Gelyk een onwaardeerlyk goed.

Langs zulk een' weg, zyn onze waarste panden,
 De vryheid van gewisse en de oppermagt der wet,
 Door onzer vaad'ren dapp're handen
 Op Neêrlands hoogen stoel gezet.

Zy deden op deez' wyz', ten stryd getogen,
 't Gelukkigst lot voor hun' nakomeling ontstaan.
 O, dat geen snoden ooit vermogen
 Dat weêr ten gronde te doen gaan!

Van zulk een' ramp, zie hier het ware teeken :
 Wanneer men eerst zich selv' bezorgt, en dan 't gemeen,
 Wanneer men wetten durft verbreken,
 Of ongemerkt laat overtreên.

Ja, zo de wet in plaats van te regeeren,
 En de eenige vorstin te zyn; van haren troon
 Geen goed beloond, geen kwaad kan weeren,
 Ten spot der stoutsten zit ten toon :

Dan moet de deugd, de waarheid, en de reden,
 Als zonder steun en heul, zich buigen voor 't geweld,
 Terwyl de woeste en boze zeden
 Met aardsch geluk zyn vergezeld.

Wie smeed om zulk een' bayert te doen woelen,
 Dien rukk' de Hemel vroeg van dezen aardkloot heen;
 Dien doe hy vroeg de straf gevoelen
 Verrad'ren eigen en gemeen!

Laat and'ren 't goud! Laat and'ren om geschenken,
 Of grootere ampten zich vergrypen in hun' pligt,
 En spreken, handelen, en denken
 Naar 't wenken van een trots gezigt:

Laat de eigenbaat eens ieders hart vervoeren
 En, zonder 't minst gevoel, gelyk een' kouden steen,
 Beletten om zich ooit te ontroeren
 Voor 'slands belang, en voor 't gemeen:

Of laat de vrees, met mag're en bleeke wangen,
 't Hart der regeerderen doen zitteren van schrik;
 En als het pluim-gediert, zich hangen
 In een' met list gewrochten strik:

O Charidas! gy zult met Codrus leven.
 Gij zult van Decius en Regulus verzelt,
 Voor altoos op de vleugels zweven
 Der faam, als een' doorlugten held.

Geene armoë, geen geweld zal u doen bukken;
 Al rukte de Opperheer de waereld van haar' as,
 Al brak deze aardkloot ook in stukken,
 Gy bleeft dezelfde Charidas!

Wat baat het goud in de uitterste oogenblikken,
 Wanneer de bleke dood den yz'ren scepter zwaait?
 Verjaagt het dan de nare schrikken,
 Waar mede 't doodbedde is bezaaid?

Naar *Horatius*.

**De Wijsgeer Teuphis zet de oproerige Romeinen ter neder, en tracht
L. Papirius Cursor te overreden, zijnen wrok tegen zijnen
Onderbevelhebber te laten varen.**

- « Romeinen, zal het zwaard
 « Alleen hier scheidsman zijn? zo niet, o helden-aart!
 « Veld den Samnyt, doet daar Hetruriers voor bukken,
 « Maar wilt het in uw bloed en eigen borst niet drukken?
 « O mannen, ras beroud een snel gereezen drift,
 « Wanneer ze van misdryf niet word by tyds geschift!
 « De nood, Romeinen! doet een' vreemdeling hier raden,
 « Al mogt het in uw gunst voor ons belangen schaden;
 « Wij zien uw' roem mét veel te eerbiedige oogen aen,
 « Om dien, ondankbaarlyk, door zwygen te verraên.
 « Daar edelmoedigheid door reden is te treffen,
 « Behoeft men daar het zwaard onzinnig op te heffen?
 « Daar de arend zich vertoond, en daar men grootheid wagt,
 « Zal daar door gramschap meer dan wysheid zijn volbragt?
 « Waarom toch Fabius, heeft hy de tugt geschonden,
 « Niet naar het Capitoel ten oordeel heen gezonden?
 « Is 't dat zyn misbedryf den ganschen staat betreft,
 « Men hoore dan het geen de gansche staat bezeit.
 « Doorluchte vader, 't schyne aan u geen wet te breeken,
 « Wanneer men voor haar troon kooft nader raad te smeeken!
 « Heeft Manlius gedrag zoo groot een nut gedaan,
 « Elk ziet het nogtans ook niet even gunstig aan.
 « Natuur heeft ook haar wet. De deugd heeft zelv' haar trappen,
 « Die 't niet voorzigtig is door strengheid te overstappen.
 « Het heil des vaderlands is d'eerste en hoogste wet : -
 « Naar deeze zyn alleen alle andren ingezet.
 « Kunt gy dat zee-gryk hoofd het dapper bloed zien storten,
 « Dat een' verwoeden kryg wist schrander te verkorten?
 « En zal het wentelen in het nootlottig stof?
 « Denk hoe de latere eeuw zyn daad, met eeuw'gen lof,
 « Ontvangende, zyn straf daar nevens op kan vatten,
 « En moogelyk u zoo rechtvaardig niet zal schatten.
 « O vader, laat men nooit vermelden dat de spyt
 « U dreef, in plaats der wet, om d'al te vroegen stryd!
 « In daden van verheve en groote stervelingen,
 « Zoekt de nakomeling op 't allerdiepst te dringen.

« Hy wentelt alles voor een naauwbespieglend oog,
 « En rust niet tot hy weet wat hun gemoed bewoog.
 « Laat dan de nijd haar gal niet in zyn oordeel mengen,
 « Noch aan het nageslagt een valsche tyding brengen;
 « De nyd, die 't is gelukt om hemel-klare daên
 « Te ontluisteren, kan hier nog eer de hand aan slaan.
 « Waar zyn de wydberugte en onverwinbre helden,
 « Die dat verwoed gedrogt in hunnen leeftyd velden?
 « Dat achter hunnen rug altyd hun' roem begrimt,
 « In hunne afwezigheid op hunnen zetel klimt,
 « En nog zoo veel te meer is voor den mensch te myden,
 « Om dat hem zelfs de deugd daar voor niet kan bevryden.
 « Schoon haat, en dwingelandy, schoon Armoê met hem sterft,
 « En al wat hem verdrukke eens kragt en voedsel derft;
 « De nyd zal niet met hem in de enge Lykbus duiken,
 « Maar worstlen met zyn faam om hare wiek te fnuiken!
 « Wierd egter ooit een' mensch gegeven dit gedrogt
 « Ter neêr-geveld te zien, hier kan het zyn volwrogt;
 « Hier kunt gy hare gal voor altoos haar ontrukken,
 « En 't staal, in 't openbaar, in haren boezem drukken.
 « Zij sterft, bekooft gy thans de zege op uw gemoed,
 « Die menschelijken roem ten hemel ryzen doet!
 « O, cier hier meê de reeks van zoo veel groote daden!
 « En wat kan 't aan het recht van Rome's wetten schaden,
 « Zo zich Papirius verwinnend blyken geeft,
 « Hoe hy naar wet te zaam en billyk vonnis streeft?
 « En, wyzend van zich af bebloed te zegepralen,
 « Eer door lankmoedigheid dan strengheid wilde dwalen?»

Uit den *Friso*.

O. Z. VAN HAREN.

Roze mond en haar echtgenoot De Lange, de fiere Watergeus.

I.

't Onstuimig zwerk nogtans aan 't woelen
 Heeft niet alleen aan Vlaand'rens rand,
 Maar bittere werking ook doen voelen,
 Aan Walch'rens Wester-duyne kant.
 Meer Oostelyk als d'and're Steeden,
 Heeft Veere mind're schaê geleeden;

Dog hoorde d'ysselyke wind :
 En waar zyn harten zonder schroomen,
 Wanneer, m' in noodweer, op de stroomen,
 Of Vader weet, of Man, of Kind!

Maar niemand heeft in deese wallen
 Met meerder angst den avondstond,
 In zwarte wolk, zien nedervallen,
 Als gy, deugdrike Rosemond!
 't Is juist agt jaaren thans geleeden,
 Dat Rosemond, beroemd door zeeden,
 Haar Trouw, de Lang', aan u verbond;
 Dat gy, gelukkigst' aller menschen,
 Genoot het toppunt uwer wenschen,
 In 't bly bezit van Rosemond.

't Is waar, wanneer de Lente-dagen
 Met d'eerste blyk van Sonnegloed,
 Verdwynen doen de winter-vlagen,
 En 't licht herzoekt de Noordse Vloed;
 Dat jaarlyks, uwe nyv're zorgen,
 U, maanden lang, voor 't oog verborgen
 Van uwe Vrouw en Huys-gezin;
 Maar welke vreugd', in na-jaars tijden,
 Als Vader, Huys en Vrouw verblyden;
 En voeden kwam door syn gewin!

Hoe vrolyk gleeden dan all' uren,
 Van 't weer vereende jonge Paar!
 Als in de kou, by goede vuuren,
 Sy tellen overwinst van 't jaar;
 Als zamen aan den disch gezeeten
 Na vroeg en maatig avond-eeten,
 In 't langzaam naad'ren van de nacht,
 Sy hem verhaalt wat kinders zeyden,
 Die om syn afzyn dikwyls schreyden,
 En welke troosten zy bedacht.

Of wel als hij in Kers-tyds rusten
 Op Zee-caart toont aan Rosemond,

Waar deese reys, op Groenlands Kusten
 De beste Nering zig bevond.
 Hier zegt hy, ziet men Hecla branden;
 Daar was 't, in ys, op Spitzbergs randen,
 Dat storm ons 't noodgebed afwron;g;
 De hemel, in dees' oogenblikken;
 Zag my voor u alleen verblikken!
 Haar oog en hart volgt syne tong.

Zo lang de Dwinglandy, aan 't woeden,
 Nog wederstand nog paalen kend,
 Was hare zorg voor drift te hoeden,
 De Lang', aan hare raad gewend.
 Dog, als nu God, getergd door Spanje,
 De Vryheid toonde by Oranje,
 Was sy 't, die moedig haren Man
 Vermaand', in kryg, en in gevaaren,
 Syn bloed en leven niet te spaaren,
 Daar God en land hem roepen kan.

Sy zeid', ik zal nooit overleeven
 ô Waard', ô dierbaar' Echtgenoot,
 Den dag die u de dood zou geeven,
 Voor 't Vaderland, op Kust of Vloot!
 Maar 'k wensche 't einde myner dagen,
 Veel eer, als dat de Spanjaards zagen,
 Dat voor gevaar de Lange beeft;
 Of ik 't verwy't zou moeten hooren,
 Dat laffe rust hem kon bekooren,
 Als 't Vaderland hem nodig heeft.

Hy antwoord: myner ziels beminde,
 Myn welzyn altyd is gewis,
 Mits Rosemond maar ondervinde
 Dat haar de Lange waardig is.
 Ik ga voor Godsdienst, en de Landen,
 Voor Rosemond, en onze panden,
 De vryheid zoeken of de dood;
 En 't zal Oranje nooyt berouwen
 Wat syne wil my mag vertrouwen,
 In Zeelands, syn', of Geusen nood.

Hy scheen nog meer te willen spreken
 Maar 't oog gezwollen, toont een Vloed
 Van vogt, gereed om door te breeken
 Niettegenstaande taeye moed.
 Dog Rosemond durft vrylyk storten
 Die traanen, welk' ons leed verkorten,
 Een kus scheid haar en haren man;
 Een teed're kus, die op de lippen
 De beide zielen zaem doet glippen,
 En Egte Min maar geeven kan.

Wyl tweedragt uit de Hel ontslooten
 En tusschen kryg en wraak gezet
 Door hare toorts, en 't bloed vergooten,
 Rivieren, Kust en dampkring, smet,
 Vult zagte Vreê (de Deugds belooning)
 ô Rosemond! uw hart en wooning:
 In beid' is alles even rein.
 Geen driften gaan in 't harte zweeven,
 Geen Weelde stoort de rust van 't leeven,
 Het zeedig huis is net, en klein.

Drie kind'ren, zoet' en waarde panden,
 Gewenschte vrucht van hare Trouw,
 Vermeerdren nog de lieve banden,
 Zo heilig bij de kuysche Vrouw.
 Haar oudste Soon, nu zeven jaaren,
 Spreekt reeds van over zee te vaaren;
 Het meisje speelt by Moeder's schoot.
 De meer're gunst schynt haar te spyten,
 Wanneer de Moeder's hand, op 't kryten
 Van 't zuygend kind, de borst ontbloot.

Een weinig melk, een weinig water,
 Met meel en eyeren gemengd,
 Geeft d'eene vroeger, d'andre later
 Het voedzel eerst op vuur gezengd.
 Terwyl is Moeders oog aan 't dwaalen,
 In twyfel waar sy meest kan praalen;
 't Is echter of sy 't hoogste prykt,

Met hem die haar is eerst gegeven,
 Die verst gevorderd is in leeven,
 Die meest na haren man gelykt!

De buyen, die zig laten hooren,
 't Gehuil der winden in de lucht,
 Koomt deese zoete vreugde stooren,
 En oorzaakt meenig bange zucht.
 Wie weet, zegt sy, in zwaare reegen,
 Wie weet waar hy nu is geleegen;
 Of zwerft verwaeyd in holle zee!
 Sy spraaken laast van uit te vaaren,
 En nergens Spanjens Vloot te spaaren,
 Zelfs niet op Eng'lands Kust of Reë!

ô Dat men tijden mogt beleeven,
 Dat ieder zwakke jonge Vrouw,
 Voor haren Man niet altijd beeven,
 Nog zorg voor Weesen voeden zouw!
 Voor Weesen! Rosemond bewoogen
 Voelt traanen duisteren haar oogen,
 Die hare hand veegt spoedig af.
 Maar d'oudste kind'ren laten 't spelen,
 Om door hun zoentjes 't leed te heelen,
 't Geen ieder vreesde dat hij gaf!

Die kind'ren eyschen nieuwe zorgen,
 De kindsheid vordert vroege rust:
 d'Aanstaande nacht zal voor de morgen
 Bereiden kracht en nieuwe lust.
 De moeiheid blijkt alreed' aan 't gaapen,
 Een kort gebed verhaast de slaapen;
 Die slaap is zuiver, onverstoord,
 Wyl Rosemond diep in gedachten,
 Op 't Zeemans lot in zulke nachten,
 Met zidd'ring elke rukwind hoort.

Maar denktse wat kan 't zorgen helpen,
 Hy is, ô God! in uwe hand,
 't Zy hem de golven overstelpen,
 Of syne plicht hem vind' aan land!

Ik moet voor deese kind'ren leeven :
 Nog eens de borst aan 't klein gegeeven !
 En als de lamp is uitgeblust,
 Keert Rosemond zig, in gebeden,
 Tot 's Hemels goedertierenheeden !
 En haare slaap is ook gerust !

II.

En Neêrlands Vloot met spoed gedreven,
 Voor winden vliëgend' en voor stroom,
 Heeft reeds de Bloedvlag opgeheeven,
 En vult nu 't fierste hart met schroom !
 De Wraak en Woede zyn te leesen
 In ieders wild en schuimend weesen ;
 Maar Woede die geen warring maakt :
 En luistert stil na 't geen beveelen,
 De Hoofden kundig last te deelen ;
 Elk kent de touwen aangeraakt.

Elk weet de plaats daar hy zal sterven
 Zo deese dag syn Land verraad,
 Of nooyt vergaande roem verwerven,
 Zo 't Lot de Vryheid niet verlaat !
 Op ieder boord staan jongelingen
 Gereed in Vyands schip te springen ;
 De regter voet is reeds om hoog ;
 De dreigend' enterbyl in handen,
 Men hoort van verr' gekners der tanden,
 En vonken tint'len uit hun oog !

Aldus, wanneer uit Atlas hoolen
 De hongerige berg-leeuwinn,
 Aan hare kroost, tot hier verschoolen,
 In eerste jagt, toont kost-gewinn ;
 Dan zien de Mauritaanse zanden,
 Door beeken bloed op groene landen,
 Welhaast der jonge leeuwen moed.
 Niets kan 't omweidend vee beschutten,
 Nog Herderstaf, nog vlucht, nog hutten
 Nog kreet die Tinges yzen doet.

Maar hoe gezwind door lucht en baaren
 De Noorde Wind de scheepen draag';
 De Lange, hitzig na gevaaren,
 De Lange vind den snelsten traag.
 Wie, welke Vlag zal 't eerste bukken?
 Hy ziet een schip van zestig stukken,
 Hy wyst, en roept, dat 's onse Man!
 De Stuurman zonder 't Roer te steuren,
 Hervat, dat zal aan u gebeuren,
 Zo myne kunst het minste kan.....

Medina wil, door tal van scheepen,
 Omcingelen de smalle Vloot,
 Maar Blois heeft schielyk dit begreepen,
 En red zig vaardig uit dien nood.
 Hy last om by den wind te leggen;
 Een teeken gaat aan ieder zeggen
 Te zeylen op een breede Lyn.
 De Lange reeds vooruit gekoomen,
 Heeft Seynen nog bevel vernoomen,
 De drift deed hem te verre zyn.

Want Gama, zedert vyftig jaaren
 Gewoon te dienen en gebiën,
 En met bedaardheid in gevaaren
 De fouten van de Jeugd te zien;
 Zegt deese Waaghals is t'omringen:
 Ik ga die stoute muitelingen
 Doen zien dat ik dien dollen loop,
 Met minder arbeid in zal binden,
 Als eens myn Vader konde vinden;
 In stormen, Caap de Goede Hoop.

Fluks zwaeyen, op 't gegeven teeken,
 Vier oorlogsbodems tegen een;
 De Lange's hart ziet, onbezweeken,
 Hun boord om syne boorden heen,
 En vuur uit hondert monden braaken;
 Daar is geen middel weg te raaken,
 't Behoudt hangt af van syne moed:

't Gevaar, op 't allerhoogst gekoomen,
Doet nog de Lange minder schroomen ;
't Gevaar verdubbelt synen gloed !

Maar schoon door 't roer, geschut, musquetten
Bediend gezwind, en na de kunst,
De Lange 't ent'ren wil beletten,
Het Noodlot weigert alle gunst ;
En Gama klemt in korte tijden
De scheepen vast aan alle zyden
Van d'ongetemde fiere Leeuw :
Hem blyft maar over, aan te toonen,
Dat niemand van die Zee bewoonen
Is onverzaagder als de Zeeuw !

Hy zegt, Fortuin heeft ons verlaaten
Maar hart en buskruit zyn ons by ;
U lieden is de keur gelaten
Van altyd Eer, of slaverny !
By my is vastlyk voorgenumen,
Zo 't ergst' aan ons mogt overkomen,
Te sterven aan myn eigen boord :
My zal geen Bloed-raad's Vonnis treffen ;
Nog Myt voor my haar vlam verheffen ;
Geen beul bereiden zwaard of koord !

Hy zwygt, en vegt : syn volk bewoogen,
Roept, Schipper 't zelve zy ons lot !
Wy zien de dood met u in d'oogen,
En volgen u gerust na God !
Hun moed is egter onverbrooken,
Geen hunner sterft, als wel gewrooken,
Van hun sterft ieder op syn post,
Dog Geus nog Zeeuw verliesen 't leeven,
Of Gama ziet twee syner sneeven,
En 't bloed dat ieder voetstap kost.

Maar 't volk van alle vier de schepen
Maakt eindelyk te groote kracht ;
De Lange moey, gekwetst, beneepen
In 't kleine deel in syne macht,

Ziet nergens kans te zegepraalen,
 Waarom, nog langer, zegt hy, draalen?
 De Vyand is in onze hand!
 De Taag zal met de Zeeuwen rouwen,
 Laat ons de ziel aan God betrouwen,
 De wraak aan 't Vrye Vaderland!

De slag, de rook, gekraak, gedonder,
 Verzellen 't woord van hart en mond,
 En beide Vlooten zien in wonder,
 Vyf scheepen zaam uit wolk ten grond!
 Ter Veer, die voorbeeld weet te geeven
 Wanneer men 't Vaderland ziet beeven,
 Wat deed uw raad voor deesen Man?
 Waar praat, op plaatsen, of in Kerken,
 In marmer, of metaale werken,
 't Geen deze daad herin'ren kan?

Dog schoon nog Beelden hem vertoonen,
 Nog Kerken wysen synen naam,
 De Lange's roem zal eeuwig woonen
 In 't wyd Gebied der schelle Faam.....

Uit de Geusen.

VAN WINTER.

De Bloemen.

Dees verheffen steile topjes;
 Genen duiken in het gras;
 Andren zoomen 't spiegelglas,
 't Stroomnat met hun schoone knopjes.
 Wat verschil ontdekt zich hier
 In de wortels, in de zaden,
 In de takjes, in de bladen,
 In de rankjes, los van zwier!....

Eene Zwanendrift.

De een spoelt hals en borst en pluimen,
 In het fladdrend waterwed;
 De ander, die de vleugels net,
 Doet het bruisschend water schuimen,

Deze zwemt, met snellen spoed,
 Door de tuimelende baren;
 Die zien we, onder 't spelevaren,
 Wenden, draaijen, in den vloed.....

Uit den *Amstelstroom*.

VAN MERKEN.

Germanicus in het Teutoburgerwoud.

Sints Varus ongeval, zes jaren reeds geleên,
 Wierd deze plaats geschuwd door vreemden en gebuuren.
 Geen doodscher stilte waart by de omgestorte muuren
 Van steden, door 't geweld gesloopt en uitgemoord,
 Rondom 't verlaten puin, dan in dit aaklig oord.
 Dees stilte werkt met kracht op Romes legerschaaren;
 Elk zucht, en ducht dat hier zyn dierbre vrienden waaren;
 En hoort, in zynen waan, 't gekryt van 't geestendom.
 Op 't ritslen van een blad zien gantsche benden om,
 Alsof zy langs zich heen die schimmen zagen zweeven.
 De veldheer had bereids Cecina last gegeven
 Om voort te trekken naar dit jammerbaarend oord,
 Opdat de weeke grond verhoogd wierde of geschoord;
 De kreeken overbrugd; de hagchelyke velden
 Gezuiverd en gebaand; en met de stoutste helden
 Het diepst van 't woud doorzocht, uit zorg voor nieuw verraad.
 De Hoofdman slaat op weg. De angstvallige soldaat
 Gevoelt van stap tot stap, langs de ongebaande paden,
 Zich tegen zynen dank met nieuwen angst belaauden.
 Een deel van 't oudste volk, dat Varus onheil zag,
 Verhaalt de rampen van dien jammerlyken dag:
 En andren spreken van de wondren, toen in Romem
 Als voorbeduidsels van dit onheil waargenomen.
 Ach! zeggen ze onderling: De hemel, 't water, de aard',
 't Had all' kort voor dien tyd ons 't nadrend leed verklaard.
 Een gloende staartstar vloog door al de hemelboogen,
 De zon onttrok zeer lang haar' luister aan onze oogen,
 Alsof ze onwillig een rampzalige eeuw bescheen;
 Der Alpen hoogste top sloeg plotsling naar beneên.
 Men zag twee heiren aan Germanjes hemel stryden,
 En 't eene in 't ruim der lucht een wreede neêrlaag lyden.

't Heugt elk hoe 't bliksemvuur des Krygsgods tempel schond.
 De gloeiende Etna wierd geschud tot op zyn grond,
 En braakte een golvend vuur uit zyn verborgen kuilen.
 Men hoorde om Romes wal de wolven angstig huilen.
 De schimmen zworven door de wouden nacht aan nacht.
 Het eertyds stomme bosch slaakte een benaauwde klagt.
 Het Tibernat scheen bloed, en vloeide traaglyk heenen.
 Het harde marmer scheen te zweeten en te weenen.
 Het standbeeld der Triomf, dat naar Germanje zag,
 Stond, omgewend, naar Rome, een weinig voor den slag.
 De moedige Eridaan, de fiere vorst der stroomen,
 Vloog, met een woede door geen dyken in te toomen,
 Zijne oevers bruischende uit, en sleepte mensch en vee,
 Gebouwen en geboomt' door zyne golven meê.
 Het aardryk borst vaneen; de ontstelde stroomen weeken;
 En, tot nog grooter schrik, men hoorde beesten spreken.
 Al 't volk beeft op 't verhaal, en trekt vast voort door 't woud,
 Daar 't Varus legerplaats na weinig tyds aanschouwt.
 Cecina zend een boede om dit den Prins te ontdekken;
 Waarop Germanicus het leger voort doet trekken:
 't Genaakt, door hem geleid, de naare legerplaats.
 Hier ryst van allen kant voor de oogen des soldaats
 Een schrikkelijk tooneel der jammerlykste elenden.
 De legerwal, die voor een drietal Roomsche benden
 Geschikt schynt, toont op 't klaarst den droeven keureling
 Den gantschen ommekreits van Varus legering.
 Een deel van 't volk, dat toen de slagting is ontkomen,
 Kan op 't gezicht dier plaats zijn traanen niet betoomen.
 Het gretig vooglenheir, 't verslindend boschgediert,
 Heeft, nadat hier 't geweld ontzind had uitgetierd,
 De moord zich had verzaad, zyn zucht tot roof doen blyken;
 't Liet merk van bek en klaauw in 't overschot der lyken.
 Ginds zyn er honderden door tyd en lucht verteerd,
 In akelig geraamte of los gebeent' verkeerd,
 Dat, in den wal vermengd met helmen, schilden, zwaarden,
 Vernielde spietsen, en 't geraamte van de paarden,
 Zich hier op hoopen toont, en ginds vaneen gespreid.
 Calpurnius, wiens oog nog om zyn' broeder schreit;
 Metellus, die zyn' oom; de droeve Tigellinus,

Die 's vaders dood betreurt; en kinderlooze Albinus,
 Die hier met bittre smart zyn eenig huwelykspand,
 Voor zijn verschrikt gezicht, door de onbesuisde hand
 Eens wreedten Duitschers met een' knods zag dood gesmeten,
 En 's jonglings dierbaar bloed zag spatten op de keten,
 Waarmeê hy was geboeid, vervullen wyd en zyd
 Dit ongelukkig oord met jamm'ren en gekryt,
 En zoeken vruchteloos de lyken hunner maagen.
 Emilius ontdekt met Pedo, onder 't klaagen,
 De tweede legerplaats, die op een hoogte ryst,
 En door de ondiepe graft en zwakken wal bewyst
 Met hoeveel haast men daar, na 't ongelukkig vlieden
 Uit de eerste, had getracht nog wederstand te bieden.
 Al 't veld, dat een tooneel van aakligheid verstrekt,
 Met lyk-geraamten en met wit gebeent' gedekt,
 Vertoont hoe veelen in 't ramspoedig vluchten bleeven,
 Nadat de legerplaats alreê was opgegeeven.
 Men wyst van stap tot stap den Roomschen veldheer aan,
 All' wat 'er in dien nacht en dag was omgegaan.
 Hier, zegt men, stierf dees Held; dáár sloeg men dien in banden;
 Hier viel een aadlaar, ginds de tweede in 's vyands handen,
 Hier wierd het langst gestreên: op deezen vlakken grond
 Wierd Landvoogd Varus door een' scherpen schicht gewond;
 Wat verder maakte hy, door wanhoop aangedreven,
 Met eigen hand, een einde aan zyn rampzalig leven.
 Dus spreekend', leiden zy den zoon van Druzus voort
 Van 't een naar 't ander steeds nog meer afschuwlyk oord.
 Wat menschlyk hart wordt niet door killen schrik bevangen?
 Men ziet by honderden de lykgeraamten hangen
 Aan 't hemelhoog geboomte; of door de razerny
 Hun afgehouden hoofd in 't bosch aan elke zy,
 Door nagels vast gehecht aan takken en aan stammen.
 Dit schouwspel doet de woede in al het heir ontvlammen.
 De felle wraakzucht acht zich 't weenen thans tot smaad,
 Haar naare glimlach zweeft op 's volks verbleekt gelaat.....
 Het gansche heir, door schrik en wraakzucht overmand,
 Zweert by de hooge Goôn van 't roemryk Vaderland,
 Dat elk van hen dit woên, dit heilloos woên zal wreken;
 En Romes heldenkroost geen zoenbloed zal ontbreeken. —

DE LANNON.

Liersang tot lof van Leidens Verdedigers.

Uw roem zij vrij ten top gereezen,
 Verwoede ontvolkers van deeze aard;
 Die Helden, Goden dacht te weezen,
 Maar inderdaad verdelgers waart:
 De heerschzucht houde uw' naam in waarde,
 Indien ik thans de lier aanvaardde,
 Ik neem die niet voor u ter hand:
 Neen, 'k durf naar eedler lauwnen dingen,
 Ik zal de Deugd, de Grootheid zingen,
 De liefde voor het Vaderland

Wie zijn die waare en eedle Helden,
 Daar 't Nageslacht met recht op staart?
 Wier lof men billijk mag vermelden?
 Wier naam een teedre ontroering baart?
 De woeste deugd der Dwingelanden
 Gaf hun de wapnen nooit in handen,
 Geen schuldige eerzucht spoort hen aan.
 Der Kerk, den Staat tot heil te strekken,
 Die voor geweld, voor dwang te dekken,
 Zie daar wat hen ten strijd doet gaan.....

Toen Dwinglandij ten troon verheven,
 Door schrik, geweld, en woede omstuwde,
 De wet aan Neêrlands Volk dorst geeven,
 Dat Volk, wiens aart voor boeijens gruwte:
 Toen bloeddorst in deez' vrije landen,
 In schijn naar Godsdienst, aan dorst randen,
 Al wat zoo wreed een dwang weerstond:
 Hoe kraakten toen des lands gewrichten!
 Help, Hemel! help! 'k zie Neêrland zwichten,
 Zijn heil, zijn luister gaat te grond.

Een Held, de roem van Nassaus Looten,
 De steun van dit verdrukt gewest,
 Heeft moedig 't harnas aangeschooten;
 Elks oogen zijn op hem gevest:

Hij ziet een reeks van wakkre steden
 Zijn pooging bijstaan, 't juk vertreeden,
 Maar ach! hoezeer zijn iever kamp,
 Een Heir dat zijn beleid moet schraagen,
 Met dappren Lodewijk verslaagen,
 Voltooit zijn' rouw en Neêrlands ramp.

Philips en Alva zegepraalen,
 Die wrokkende Alva, Neêrlands schrik.
 Zijn woede kent nu perk noch paalen,
 De vrijheid wacht haar' laatsten snik.
 Op wien zich nu het eerst gewroken?
 Ginds ziet men Naardens puinen rooken,
 Daar worstelt Zutphen in haar bloed:
 Het moedig Haarlem is gevallen;
 O Leyden! beef, 't zijn uwe wallen,
 Daar andermaal 't geweld op woedt:

Wie is die Krijgsman zoo vermeeten,
 Die u met schans op schans omringt?
 Uw sterkens reeds heeft neer gesmeeten
 Elk uur u meer benaauwt en dringt?
 Met recht, o Baldes! zoekt ge uw vaanen,
 Uw moedig heir, een weg te baanen,
 Naar 't roemrijk doel u voorgesteld:
 Nooit kondt ge op grootscher lauwrn hoopen;
 Indien gij Leydens wal kunt sloopen,
 Ligt Neêrland door uw' arm geveld.

Maar gij, die in deez' doodlijke uren
 Met zoo veel roems 't gevaar bestrijdt;
 Die op uw wreed bestormde muuren,
 En Veldheer 't saam en Krijgsman zijt:
 Spreekt, hebt ge in Mavors school ervaaren,
 MijN VAN DER DOES! een reeks van jaaren,
 U tot zoo groots een taak bereid?
 Mij dunkt gij hadt uw vroeger dagen
 Der weetenschappen opgedraagen:
 Van waar die moed, dat groots beleid?

't Gewoon vernuft ga de enge paden
 Der nuttige oefning vlijtig door:
 Een ziel, gevormd voor groote daden,
 Treedt met één stap in 't gloriespoor.
 Iets groots moet slechts haar' moed doen blaaken,
 Haar vuur, haar veerkracht gaande maaken,
 Zij vormt zich selv, wat hoeft zij meer?
 Zoo vliegt LUCULLUS, de eer der Helden,
 Uit Romes arm naar Mavors velden,
 En werpt den troon van Pontus neêr.

't Is dan, o roem van Neêrlands Grooten!
 't Is tijd dat gij in iever blaakt,
 En 't bloed, waaruit gij zijt gesprooten,
 Dit volk voor eeuwig dierbaar maakt.
 De vijand mooge uw Vest bespringen,
 Gij zult de zege hem ontwringen,
 Zelfs als gij naauwlijks hoop meer voedt:
 Het Vaderland bedreigd, bestreedен,
 Het recht, de Vrijheid, snood vertreedен,
 Wat spoorslag voor een' eedlen moed!

Maar zijn 't alleen de krijgsgevaaren,
 Die gij van Leydens muuren weert?
 Die VAN DE WERFF zijn Burgerschaaren
 Met zoo veel moeds verwinnen leert?
 Ach! hadt gij met geen andre rampen,
 Dan stormgevaarte en spies te kampen!
 Vielt gij voor 't minst op 't bed van eer!
 Die dood is ruim een leven waardig,
 Maar, dierbre Helden, maakt u vaardig,
 Haast gaat ge een' banger nood te keer.

Wat zie ik! welk een berg van lijken!
 Wiens arm, wiens boog heeft hen geveld?
 Een schrikgedrocht waart door uw wijken,
 En treft den zuigling naast den Held.
 De wanhoop blikkert op zijn weezen.
 De dood is uit zijn oog te leezen.
 Verwoesting gaat zijn schreeden voor.

Geen prooi verzaadt zijne ingewanden :
 't Verslindt met onverzaadbte tanden,
 Al wat het eens ten buit verkoor.

Wat raad, rampzaalge Leydenaaren?
 Hoe zult ge thans 't verderf ontvliên?
 Ach, zult ge in zoo veel doodsgevaaren
 Den Honger ook nog weêrstand biên?
 « Neen (zegt ge) 't is te veel geleeden,
 « Voor wien voortaan, voor wien gestreeden?
 « Voor welk belang ons bloed gestort?
 « Hier ligt mijn Kroost, daar sterft mijn Gade,
 « O Burgervadren! gaat te raade :
 « Nu schiet de menschlijke arm te kort. »

De Tweedracht heeft welhaast deez' klagten,
 Met Leydens wreeden nood verstaan ;
 Dit tijdstip scheen ze slechts te wachten,
 Om hier haar zetel neêr te slaan :
 Zij schudt de kronklende adderslangen,
 Die langs het grijnzend voorhoofd hangen,
 Ontsteekt haar toorts, en ijlt op weg :
 Straks weet ze d'argwaan, 't kwaad vermoeden,
 't Mistrouwen in elks hart te voeden,
 In spijt van 't schranderste overleg.....

Daar treedt mijn vroome Burgervader,
 Mijn VAN DE WERFF, het raadhuys af :
 « Gij Leydsche Burgerij, treedt nader ;
 « Gij, aan wier moed ik 't voorbeeld gaf :
 « Wij hebben 't saam zoo trouw gestreeden,
 « Treedt toe, en hoort nog eens de reden
 « Van een' Beschermmer, die u mint ;
 « Wiens zorg zal meer uw heil bedoelen ?
 « Wie beter al 't gewigt gevoelen
 « Van 't grievend leed dat u verslindt ?
 « Gij wilt dan voor den Vijand bukken,
 « Een Vijand die u vleit in schijn :
 « Die naauw deez' muuren in zal rukken,

« Of Leyden zal een bloedbad zijn !
 « Wel aan, gij kunt uw glorie schenden,
 « U domplen in de diepste ellenden,
 « De wet eens Dwinglands gadeslaan ;
 « Voor mij, ik zal zijn woede keeren,
 « U tot mijn laatsten snik verweeren,
 « En voorts op Leydens puin vergaan.

« Mijn Vrinden, 'k hoor uw bange zuchten :
 « Ik zie wat u bezwijken doet ;
 « Gij zoudt geen spies, geen Vijand duchten,
 « Maar 't wreed gebrek verwint uw' moed :
 « Ach! 'k weet geen spijs u toe te voegen,
 « Maar kan mijn ligchaam u vernoegeen,
 « Treedt rustig toe, mijn Burgerij!
 « Ik moet toch eens het leeven derven :
 « 'k Zal willig door uw handen sterven ;
 « Hier ben ik, deelt mij, 't staat u vrij.»

Gelijk, wanneer de donders kraaken,
 En 't vlamvend zwerk het oog verblindt,
 Het eind des aardrijks schijnt te naaken,
 En de angst het moedigst hart verwint :
 Wanneer dan uit der wolken zaalen
 Een dichte regen neêr komt daalen,
 Natuur bedaart, de hoop herleeft.
 Zoo daalt deez' reden in de harten :
 Elk zweert nu 't laatst gevaar te tarten,
 Daar VAN DE WEBFF hun 't voorbeeld geeft.

De algoede Ontfermer wordt bewoogen.
 Met Leydens onuitspreekbren druk.
 De Deugd is heerlijk in zijne oogen ;
 Hij wil niet dat zij eindloos bukk'.
 Zijn wijsheid moog' haar' wensch vertragen
 Om door die proef haar voet te schraagen ;
 Maar dat haar zulks geen strafheid schijn'!
 Neen, kan 't haar waar belang niet krenken,
 Hij weet haar 't heuchlijkst lot te schenken,
 Haar heil zal steeds zijn wellust zijn.

Oranje heeft met Neêrlands Vaden
 Een laatsten bijstand toegezeid :
 Een wakkre vloot durft Leyden nadren,
 Der Zee is reeds een weg bereid :
 Maar iedle pooging ! wreed vertoeven !
 Boisot mooge al zijn' moed beproeven,
 Dit werk is niet in 's menschen hand ;
 Een doodsche kalmte boeit de stroomen.
 Hij, die de golven voort deed komen,
 Is tegen Leydens heil gekant.

Hij spreekt, de winden zijn ontbonden,
 De waatren steigren naar omhoog ;
 Welhaast is beemd en veld verslonden,
 En dam en dijk ontzinkt aan 't oog.
 Hij spreekt nog eens, en 's Vijands Benden,
 Verschrikt, verstrooid tot Neêrlands enden,
 Zijn door zijn' adem weggevaagd ;
 De zege is uwe, o Leydens Braaven !
 Daar zijn uw redders in de haven.
 Iö triumf ! de vrijheid daagt !.....

De Onbestendigheid.

Moest eindelijk Babylon in puin en asch verkeeren,
 Die stad, die 't gansch Heelal verwondring heeft gebaard !
 En gij, o Ninivé ! dat zoo voortreflijk waart,
 Kon niets den ondergang van uw Paleizen weeren ?
 Moest Titus Zegeboog zijn luister ook ontbeeren !
 Is Piza's heerlijk Beeld door d'eeuwen niet gespaard !
 Ja, zag men 't woedend vuur, dien Tempel zo vermaard,
 Ephze's wonderstuk in eenen nacht verteeren !
 ô Pharos ? wierp de tijd uw trotsche vuurbaak neêr ?
 Mauzool, is van uw Graf het minst bewijs niet meer !
 In 't kort, kan niets op aard zijn eersten glans bewaaren ?
 Wat reden heb ik dan om zoo verbaasd te staan,
 Dat, naa den trouwen dienst van agt of negen jaaren,
 Van mijn balijnen-rok de haak is afgegaan ?

VAN ALPHEN.

Matrozenlied na de verovering der Zilvervloot.

Hoezee! Hoezee! de Spaansche vloot
 Bragt haren rijksten schat
 Den Nederlander in den schoot,
 Eer 't volk gestreden had.
 Wat baten goud en zilver daar,
 Waar moed en kragt ontbreekt;
 Wanneer men, in het grootst gevaar,
 In plaats van vegten, smeekt.
 Wij maakten op die zeilen jagt,
 't Was HEIN, die 't ons beval.
 Zij beefden voor hun rijke fragt,
 En stoven naar den wal.
 Wij klommen in de boten neêr,
 Vol ongeduld en moed,
 Zij hoorden pas ons schietgeweer,
 Of vielen ons te voet.
 Toen speelden wij het schoonste spel;
 En, niet belust op moord,
 Verleenden wij hun 't leven wel,
 Maar sprongen fluks aan boord.
 Daar zagen wij de kisten staan,
 Daar loeg, aan alle kant,
 Ons blinkend goud en zilver aan,
 Robijn en diamant.
 Daar kregen wij de hoofdsom weêr;
 Ons uitgeschoten geld,
 Door NEÊRLAND aan zijn wreedten Heer
 Gedwongen toegeteld.
 Wij hadden lang genoeg geduld,
 Maar nu, dat marren moê,
 Betaalt men ons eene oude schuld,
 En wat, voor 't wagten, toe.
 Verlaat PIET HEIN! 't Havaansche strand,
 En kies de volle zee!
 Zeil vliegend naar het vaderland,
 En sleep uw rijkdom meê!

Ontlaad de schatten die men wagt,
 Verdeel den rijken buit;
 Dan zeilen wij, op nieuwe fragt,
 Met leege schepen uit.

Bij den Dood van Prins Willem I.

« Daar ligt de hoop van Staat! wie stuit nu SPANJES woeden?

« De handen hangen slap: de held is bleek van schrik!

« Wie leeft er, die na HEM ons NEËRLAND kan behoeden? »

Zo sprak het weerloos volk; maar NEËRLANDS GOD zei!..... « IK! »

BELLAMY.

Roosje.

Daar was, in Zeeland, eens een man;
 Hij had een aardig kind,
 Een meisje, dat, van iedereen
 Om 't zeerste werd bemind!

De man, gelijk men denken kan,
 Was groots op zulk een schat;
 Te meer — daar hij zijn lieve vrouw
 Daar bij verloren hadt.

Wat nam hij Roosje meenigmaal,
 Al zugtende, in zijn' arm,
 En kuschte, met een traanend oog,
 Heur roode kaakjes warm!

Dan zei die tedre goede man:
 Gij hebt geen moeder meer!
 « Ja wel! zei dan het zoete kind,
 « Bij onzen lieven Heer!

« Dit hebt gij immers zelf gezegd?
 « Maar waarom ging zij heen?
 « Zij hadt mij niet zoo lief als gij,
 « Want zij liet ons alleen! »

De vader sprak geen enkel woord,
 Maar kuschte 't kleene wicht;
 En, onder 't kusschen, dekte een stroom
 Van traanen zijn gezicht.

Dit meisje werd wel schielijk groot ;
 Zij was de roem der stad :
 Geen vader, die haar, voor zijn' zoon,
 Niet reeds gekozen hadt !

Wat was dat lieve meisje schoon !
 Wat hadt ze een nette leest !
 Wat was zij aartig en beleefd,
 Zoo deugdzaam, zoo vol geest !

Zoo vriend'lijk als de schoone maan,
 Als ze opkomt uit de zee,
 En, op de blanke duinen, schijnt,
 Zoo vriend'lijk was ze meê.

Heur lieflijke oogen waaren bruin,
 Niet vuurig : — kwijnend, zegt.
 Heur lagchtje was, als 't morgenrood,
 Dat, aan de kimmen, lagcht.

Wanneer zij, met de Zeeuwsche jeugd ;
 Een lugtje schepte aan 't strand,
 Dan las ze, op elken tred, heur naam,
 Geschreven in het zand.

Geen jongeling, die niet, voor haar,
 Met eerbied was bezielde,
 Haar niet voor de allerschoonste bloem
 Der Zeeuwsche meisjes hielt ! —

Daar leeft, in Zeeland, in het strand,
 Een kleene, ronde visch,
 Die voor der Zeeuwen kiessen smaak,
 Een lekker voedzel is !

Des Zomers, als de zuidenwind
 Langs kleene golfjes speelt,
 En, vriendlijk, 't gloeiende gelaat,
 Des nijv'ren landmans streelt !

Dan gaat de jeugd, met spade en ploeg,
 Naar 't breede, vlakke strand ;
 En ploegt dan, vol van vrolijkheid,
 Het dorre, natte strand ;

Dan grijpt, in de opgeploegde voor,
 Een rappe hand den visch;
 En dikwijls is de vlugste hand
 Te traag, bij dezen visch!

Intusschen speelt en stoeit de jeugd,
 En fladdert door het nat,
 Dat, schuimend, met een groot gedruis'
 In mond en oogen spat.

De jong'ling grijpt een meisje op,
 En draagt haar mede in zee;
 Het meisje roept en wringt vergeefsch!
 Hij draagt haar mede in zee. —

't Was eens een schoone zomerdag,
 En 't puikje van de jeugd
 Ging naar het strand met spade en ploeg,
 En voelde niet dan vreugd.

Het lieve Roosje was er bij,
 En ieder jongeling
 Vergat den ploeg, vergat den visch,
 Als ze aan zijn zijde ging.

Een jongling, die haar 't meest beviel,
 Bleef immer aan haar zij;
 Hij zeide aan Roosje menigmaal
 De zoetste kozerij.

Nu drukt hij eens heur zagte hand,
 Daar hij een kusje steelt,
 En, met de lokjes om haar hals,
 Heur bruine lokjes, speelt.

Het meisje wringt zich los, en zegt:
 « Gij stoutert daar gij zijt,
 « Plaag nu ook de and're meisjes wat,
 « Gij plaagt ook mij altijd.

« Ai! gaa naar de and're meisjes heen!
 « En laat mij nu met vree?»
 « Zoo gij mij nu geen kuschje geeft
 « Dan draag ik u in zee.»

Zoo spreekt de jong'ling, — en zij vlugt,
Zij vlugt al lagchend heen.

Hij volgt haar naa en slaat zijn arm,
Al lagchende, om haar heen.

Nu roept en schatert al jeugd :

« Draag Roosje nu in zee ! »

Hij grijpt haar ijlings van den grond,
En loopt met haar in zee !

De sterke jong'ling kuscht den last,

Dien hij zoo greetig torscht,

En klemt het allerliefste kind

Nog vaster aan zijn borst.

Het meisje roept en bidt vergeefsch ;

Hij gaat, al fladd'rend, voort :

Het water spat, en klotst, en bruischt,

Dat hij haar naauwlijks hoort.

In 't eind was hij zoo ver gegaan,

Dat ieder een, aan 't strand,

Vol vreeze, en schrik, geduurig riep :

« Genoeg ! keer weêr naar 't strand ! »

Op eens ; daar hij terugge keert,

Staat hij vertwijfeld stil ;

« Help Roosje ! roept hij, groote God ! »

En Roosje geeft een gil !

« Mijn vrienden ! helpt mij ! ach ik zink

Hier in een draaikolk neer ! »

Het meisje grijpt hem om den hals,

En zinkt met hem ter neer !

Zij zinkt, en draait voor 't laatst haar hoofd,

Stilzwijgend, naar het strand,

Doch was, in 't eigen oogenblik,

Verzwolgen in het zand !

Daar stondt de jeugd, gelijk versteend ;

Geen mensch, die zugtte of sprak ;

Tot, eindelijk, uit een's ieders oog,

Een stroom van traanen brak.

« Mijn God! is 't waar? is Roosje dood?

Ligt Roosje daar in zee?»

Zoo gilt en klaagt een ieder een;

De duinen gillen meê! —

Wel schielijk werd dit droef geval

Verkondigd in de stad;

Geen mensch, hoe norsch, hoe hard hij waar

Die niet verslagen zat.

De jeugd ging, zwiĳgend, van het strand,

En zag gedurig om:

Een ieder's hart was vol gevoel,

Maar ieder's tong was stom!

De Maan klom stil en staatig op

En scheen op 't aaklig graf,

Waar in het lieve, jonge, paar

Het laatste zugtje gaf.

De wind stak hevig op uit zee,

De golven beukten 't strand,

En schielijk was de droeve maar

Verspreid door 't gansche land.

Aan eenen Verrader des Vaderlands.

't Was nacht, toen u uw moeder baarde,

Een nacht, zoo zwart als immer was;

Een heer van helsche geesten waarde;

't Gevogelt liet een naar gekras,

Door 't aaklig woud, tot driemaal, hooren;

De zee werd woedend, klotste en sloeg,

Dat zelfs, tot in de hemelkoren,

Den englen schrik in 't harte joeg!

Uw moeder zag u — en het leven

Ontvlugtte aan heur benepen hart!

Uw vader schrikte — stond te beven —

Zeeg neêr — verwonnen door de smart,

Wanneer een stem, gelijk een donder,

Klonk door het huis, dat u ontving:

- « Dat elk zich van dit kind afzonder'!.....
 » Natuur wrocht hier een' aterling!
 » Zij heeft hem, tot een straf der volken,
 » In 's hemels grimmigheid, gebaard!
 » De snoodste geest uit 's afgronds kolken
 » Zal hem geleiden op deze aard!
 » Hij zal zijn Vaderland verraden!
 » De Vrijheid trappen op de borst!
 » Geen goud zal ooit zijn ziel verzaden,
 » Die steeds naar meerder schatten dorst!
 » Hij zal, kan 't slechts zijn heblust voeden,
 » Een vuige slaaf der Vorsten zijn!
 » Waar hij onschuldigen ziet bloeden,
 » Daar zal zijn vreugd en wellust zijn!
 » Zijn gansche ziel zal valscheid wezen!
 » Zijn mond een kerker vol bedrog!
 » Zijn helsche ziel zal niemand vreezen;
 » Steeds juichend denken: '*k werke nog!*.....
 » Gij zoudt vergeefs zijn werking storen!
 » Vergeefs is hier een forsch geweld!
 » Tot ramp voor 't Vaderland geboren,
 » Is hij ten vloek des volks gesteld!»

Verrader! monster! vloek der aarde!
 Vernederd schepsel der Natuur!
 Gods wraak, die u tot heden spaarde,
 Verdelge u eens door 's hemels vuur!.....
 Maar neen! — zij doe u slechts beseffen,
 Hoe gruwlijk uwe daden zijn:
 Geen bliksemvuur kan feller treffen —
 Geen donder meer verschrikkelijk zijn!
 Dan zal uw ziel zich krimpen, wringen,
 Gevoelen wat haar wezen is!
 En, in die felle folteringen,
 Gevoelen wat de Godheid is!
 De jongste dag, die ooit zal dagen,
 Lees dan nog op uw aaklig graf:
 » Hier ligt de vloek van vriend en magen,
 » Die 't Vaderland den doodsteek gaf!»

NIEUWLAND.

Orion.

Wie heft, met statelijke pracht,
 Bij de achtbre stilte van den nacht,
 Uit d'oceaan het hoofd naar boven?
 Wie blijft in 't aanzien van Diaan,
 Die vruchtloos poogt dien gloed te doven,
 Met onverzwakte luister staan?

Zijt gij 't Orion? voor wiens licht
 Der kleiner zonnen flikkring zwicht,
 Als 't licht der maan voor Febus glansen?
 Rijs, grote Orion! rijs omhoog.
 Zijt welkom, held! aan onze transen!
 Verruk, verruk ons starend oog.

Wat sterreglans, die eerbied baart,
 Praalt op uw' gordel, knods en zwaard,
 Bezaaid met tintelende vieren!
 'k Zie Betelgeuzes roden gloed
 Uw schouder, naast Bellatrix, sieren,
 En Rigel flonkren op uw' voet.

Ik zie, daar u de stier ontvlugt,
 Voor de opgeheven vuist beducht,
 Den Noordschen beer van verre grimmen;
 De bloedige Aldebaran zelf
 Ontwijkt uw' knods, bij 't statig klimmen,
 En ruimt u plaats aan 't stergewelf.

Zo drijft ge, in 't schoon Elysisch woud,
 Daar zich der helden schare onthoudt,
 Voor u de woeste dieren henen!
 Zo hebt ge, in 's waerelds morgenstond
 Met al uw' luister vroeg verschenen,
 Auroras teeder hart gewond.

Dit zag de wreefle Jagtgodin,
 Haar wrok ontvlamde om deze min,
 Zij deed u door haar schichten sneven.

Jupijn verijdelde dien nijd ;
 Door hem aan hoger trans verheven ,
 Blinkt gij daar eeuwig, haar ten spijt.

Rondom u schitteren zon bij zon,
 Daar Sirius en Procyon,
 Met diep ontzag, uw schreên verzellen.
 Wie noemt in klanken, zwak van toon,
 Die heiren, door geen oog te tellen?
 Wie schetst hun godlijk, eeuwig schoon?

ô Gij, geleister van mijn held,
 Die, als gij onze zon verzelt,
 Uw' naam verleent aan onze dagen!
 ô Heldre hondster! zou uw licht
 De voorboô zijn van felle plagen?
 Ons siddren doen op uw gezicht?

Neen! 't bijgeloof verzon dien waan,
 Mij lacht uw glans beminlijk aan,
 Vorstin der hoge sterrenchoren!
 'k Voel, daar mijn eerbied op u staart,
 Gedachten in mijn ziel geboren,
 Wier vlugt mij opvoert boven de aard.

Is elk dier lichten, die gij ziet,
 Zelf 't kleinste, dat uw oog ontvliedt,
 O stervling! slechts voor u in wezen?
 Is, bij 't gezicht van 't stergewelf,
 Geen denkbeeld ooit in u gerezen,
 Dan 't nietig denkbeeld van u zelv'?

Vermeete! draait voor u alleen
 De gansche schepping om u heen?
 Is ze u alleen ten dienst gegeven?
 U, die, uit nietig stof geteeld,
 Het broosch genot van 't vlugtig leven
 Met vlieg en mier en made deelt!

Zijt gij op de aarde zoo gering;
 Die aarde, trotsche sterveling,
 Is een dier duizendduizend bollen,

Die, om de zelfde grote zon,
 In afgeperkte baanen rollen,
 Licht scheppen uit de zelfde bron.

Elk, elk gevoelt haar heerschappij.
 Die streeft bestendig haar op zij,
 Daar deze uit afgelegene streken
 Haar eens in vijftig eeuwen groet,
 Of ligt, haar wijd gebied ontweken,
 Slechts eens bestraald wordt door haar gloed.

Elk lichtjen, dat gij tintlen ziet,
 Zelf 't kleinste, dat uw oog ontvliedt,
 Is zulk een bron van licht, omgeven
 Van waerelden, die zonder tal
 Als stofkens door elkander zweven,
 En veilig zijn voor schok en val!

Verbeelding! is nu niets te hoog,
 Zo leer mij gindschen heldren boog,
 Den goddelijken Melkweg kennen;
 Voer, langs dat breed en glansrijk spoor,
 Mijn' tragen geest op vlugge pennen,
 Den wijden kreits der schepping door.

Die baan, wier zacht en lieflijk licht
 Slechts wolkjens vormt voor 't scherpst gezicht,
 Is een gestel van sterrenheemlen,
 Wier eindloos flauwe tinteling,
 Van verre schijnt dooreen te weemlen,
 Zich samensmelt tot ééne kring.

Hebt gij de grenspaal nu ontdekt?
 Weet gij, hoe ver de schepping strekt,
 O stervling, eindig van vermogen?
 Zo sla nog eens, uit dat verschiet,
 Op held Orions beeld uw oogen,
 En zink, verzink dan in uw niet.

Orion! uw volmaakte glans
 Voert mij omhoog van trans in trans,
 Ontruikt mijn' geest aan 't aardsche duister!

Mijn oog beschouwt u uren lang,
En telkens vindt het nieuwen luister,
En nieuwe woorden voor mijn' zang.

Is 't waar? of faalt mijn zwak gezicht,
Dat ginds een kring van bleker licht
Meent in uw prachtig zwaard te ontdekken?
Een dunne vlek, wier flauwe schijn
Zich telkens poogt aan 't oog te onttrekken?
Wat mag dat glinstrend wolkjen zijn?

Dat glinstrend wolkjen, sterveling!
Is ook een melkweg, in wiens kring
Ontelbre sterrenstelsels weemlen,
Den uwen ligt in glans gelijk!.....
Verbeelding! daal! verlaat die heemlen,
Eer mijn geschapen geest bezwijk.

Het Duijfe.

Van waar gij, lief duijfe?
Van waar zoo ter vlugt?
De geur van uw wickjes,
Bewijrookt de lucht.
Wie schonk u dien balsem?
Wie zijt ge? waarheen?.....
Anakreon zendt mij,
Naar zijne Climeen',
Die thans alle harten
Beheerscht door haar schoon.
Anakreon heeft mij
Gekocht van Dioon';
Hij gaf haar een liedje,
En kreeg mij ten loon.
Nu dien ik mijn' meester,
En heb hem zoo lief!
Gij ziet, ik bezorg nu,
Voor hem dezen brief.
Dan laat ik, dus sprak hij,
Wel spoedig u vrij;
Doch, schoon hij mij losliet,

Toch bleef ik hem bij.
Waarom zou ik zwerven
Door 't veld en in 't woud?
En eeten in 't wilde?
En schuilen in 't hout?
Neen! liever bewoon ik,
Anakreons schoot,
En pik uit zijn vingers
De kruimeltjes brood,
En lep uit zijn' beker
Verkwikkenden drank,
Dan spring ik en klapwiek,
Uit vrolijken dank,
En sprei om zijn' schedel,
Mijn vleugeltjes uit.
En, wil ik gaan slapen,
Ik rust op zijn luit.
Nu weet gij het alles,
't Is tijd om te gaan.
Geen raaf zou meer klappen,
Dan ik heb gedaan!

Naar *Anakreon*.

Op den Dood van een zesjarig Knaapje.

Helaas! hij slaapt en nooit ontwaakt hij weder!

Een kind, zo lief, is heen gegaan!

Ik minde hem zo teder!

'k Sneed van zijn hoofd een lokje en stortte op 't lokje een' traan.

De dood was hem een zegen.

Dees waereld was voor hem te boos.

Zijn zieltje is hemelwaart gestegen!.....

't Was schuldeloos!

Naar het *Engelsch*.

PROZA-SCHRIJVERS.

O. Z. VAN HAREN.

Kloekmoedigheid van Rijklof van Goens.

Lodewijk de XIV, reeds in het jaar 1670 besloten hebbende, den Staat aan alle zijden aan te tasten, zond in dat jaar een Vloot naar de Oostindiën onder bevel van La Haye, met last om aldaar de vijandlijkheden te beginnen, zoo ras hij tijding zou ontvangen hebben, dat de oorlog in Europa begonnen was. De oorlog, van tijd tot tijd uitgesteld, nam aanvang in Europa in het voorjaar van 1672, op de wijs en het gevolg, die ieder weet. In dat zelfde voorjaar verscheen in Maart de Vloot van La Haye, sterk dertien Oorlogschepen, op de kusten van Ceylon; en, nog geen tijding hebbende van hetgeen in Europa voorviel, liet La Haye een vloot van dertien Koopvaardijochepen, welke onder den Commandeur Roothaas van Batavia naar Ceylon voer, vredig, schoon in het gezicht van zijn Vloot, hare reis voortzetten.

Maar naauwelijs was die Koopvaardijvloot te Colombo, Hoofdstad van Ceylon, aangekomen, of Rijklof van Goens, toen Gouverneur van dat Eiland, wapende die Vloot ten oorlog, ging zelf aan boord, en het Esquader van La Haye gestadig van zeer nabij volgende, tastte hij het met geweld aan, en vermeesterde alle schepen, die hij alleen en afgezonderd vond; aldus zonder mogelijke last of bevoegdmaking van iemand, op eigen gezag, den oorlog tegen Frankrijk beginnende. Want ik vinde in het

Dagboek van een Fransch Officier, gevangen met den Fenix, Kapitein La Mellinierre, dat dit schip den laatsten May 1672 is genomen, en het schip l'Europe, Kapitein Desprez (beide schepen van de Vloot van La Haye), den 13 Junij daar aan volgende; op welke tijdstippen van Goens bij geene mogelijkheid weten kon, dat den 6 April te voren de oorlog te Parijs aan den Staat was verklaard. En de zonderlingheid van deze gebeurtenis is onder de menigvuldige gevallen van dien zwaren oorlog bedekt, of ten minste onaangemerkt gebleven.

De vermaarde en zoo zeer geroemde overtocht van Lodewijk den XIV, bij het Tolhuis, is van den 12 Junij 1672, en des anderen daags ontving hij op de oevers van den Rhijn de gelukwenschingen van zijn overwinnend leger. Men kan zich voorstellen, hoe groot zijne verwondering zoude geweest zijn, zoo iemand in dat tijdstip hem had kunnen zeggen, dat een Koopman van dien Staat, welken hij meende verpletterd te hebben, hem dadelijk op eigen gezag in de Indiën beoorloogde, en op dien zelfden dag reeds het tweede schip van zijn koninklijke Vloot nam. In de volgende maand was Lodewijk binnen Utrecht meester van de derde van onze Provinciën, en in die maand nam Van Goens het derde oorlogschip.

Uit de Aanteekeningen op de Geusen.

WAGENAAR.

De Dood van Oldenbarneveldt,

De Advokaat was, des Zondags, den twaalfden van Bloei maand, een groot deel van den dag bezig geweest, met het leezen der ontvangen' berigten, en met het versteeken van zijn geheim schrijfgereedschap, schriften en aanteekeningen, welke laatsten, voor een groot gedeelte, onder een Spaansch stoeltje, en agter de tapijten, genaaid werden. Doch des avonds, omtrent half zes uren, kwamen de Fiskaalen van Leeuwen en Sylla in zijne kamer. Van Leeuwen voerde het woord: hem, uit den naam der algemeene Staaten en der Heeren Regteren, aanzeggende, dat hij, op morgen, hadt te komen hooren de Sententie des doods. Hij zeide hierop, meer verwonderd dan verslaagen, *de Sententie des doods! de Sententie des doods! Dat hadt ik niet verwacht. Ik meende, dat men mij nog zou hebben gehoord. Ik had sommige*

dingen gesteld, die ik meende te veranderen, als door gramschap verrukt zijnde. Daarna verzogt hij verlof, om zijne Huisvrouw, voor 't laatst, te mogen schrijven. 't Werd hem vergund. Onder 't schrijven hoorde men hem zeggen, dat ik toch wist, waarom ik sterven zal? waarop een der Fiskaalen hem zeide: gij weet het wel; doch zult het hierna nog bijzonderer hooren. Hij schreef nog, toen Anthonius Walaeus, Predikant en Professor te Middelburg, binnen tradt. Deez' hadt men van Dordrecht, uit de Sinode, gehaald, om den Advokaat in zijn uiterste te troosten. Hij was een bescheiden en verstandig Leeraar, en een der bekwaamsten, dien men tot deezen dienst zou hebben kunnen verkiezen. Ook hadt de Advokaat goed genoeg in de gesprekken, welke hij den volgenden nagt met hem hield. Voorts werden er twee soldaaten in de kaamer gesteld, die den Advokaat beletteden, in 't heimelijk met zijnen dienaar te spreken. De Advokaat begeerde op Walaeus, dat hij den Prince van Oranje, uit zijnen naam, twee dingen verzoeken zou, eerst, vergiffenis, zo hij iet tegen hem misdaan mogt hebben; en ten anderen, dat hij zijne kinderen gunstig wilde zijn. Walaeus vraagde, of hij, door vergiffenis, ook verstondt het ophouden van het vonnis des doods? waarop de Advokaat, zig een weinig bedagt hebbende, antwoordde, dat zijn verzoek zo ver niet strekte. Omtrent tien uren des avonds deedt Walaeus deze boodschap aan den Prinse, terwijl de Haagsche Predikanten Lamotius en Beyerus, den Advokaat gezelschap hielden. Zijne Doorlugtigheid, Walaeus gehoord hebbende, antwoordde met traanen in de oogen: 't ongeluk van den Advokaat is mij leed. Ik heb hem altyd lief gehad, en dikwils vermaand anders te doen. Dewijl hij, eenigen tijd herwaards, eenen anderen vorm van Regeeringe heeft zoeken in te voeren, die Kerk en Staat zou hebben t'ondergebracht, heb ik mij tegen hem moeten stellen. Maar 't gene hij tegen mij misdaan heeft, vergeef ik hem gaarne: hoewel hij zulks wel zonder voorwaarde hadt kunnen verzoeken; want hij heeft het krijgsvolk van den eed, dien zij mij, als hunnen Veldoverste, schuldig waren, zoeken af te trekken. Twee dingen hebben mij wat gespeeten: het eene, dat hij gezeid heeft, dat ik stondt naar de Souverainiteit: het ander, dat hij mij te Utrecht in zulk een gevaar heeft gebracht. Dan ik beveel 't aan uwe voorzigtigheid, of gij hem deeze dingen bekend wilt maaken, of niet; want ik zoek niet anders dan 's mans zaligheid. Ook heb ik op de Regters begeerd, dat het gene hij tegen

mij heeft misdaan hem tot geene misdaad zou toegerekend worden. Wat zijne kinderen aangaat, die zal ik gunstig zijn, zo lang zij wel doen. Walaeus, met dit bescheid vertrekken willende, werd terug geroepen door den Prinse, die hem vraagde: *spreekt hij van geen Pardon?* De Predikant antwoordde, *dat hij daarvan, met waarheid, niet hadt verstaan.* Voorts bragt hij 's Prinsen zeggen den Advokaat voorzigtiglijk over, die er op antwoordde, « dat hij voor zijne » kinderen niet meer begeerde: en dat zijne Doorlugtigheid miste, » als hij dagt, dat hij voor zig zelve *pardon* zocht. Dat hij waarlijk, » al sedert het jaar 1600, gevreesd hadt, dat de Prins stondt naar » de Souverainiteit, of meerder gezag. Doch dat het gene te » Utrecht gedaan was strekte tot voorkoming van oproer. » Na dit gesprek bereidde de Advokaat zig geheelijk tot sterven; schoon de Predikanten hem niet konden doen bekennen, dat hij de dood verdiend hadt. Voorts hielden ze eenig gesprek over de Goddelijke Voorschikking, waaromtrent de Advokaat zig zo verklaarde, dat Walaeus hem hieldt te zijn in 't gevoelen der Contraremonstranten. Doch anderen meenen, dat hij zig wat zagter uitdrukte. Bij zekere gelegenheid toonde hij zijne zugt voor de andere gevangenen, vraagende: *zal mijn Grotius ook sterven? en ook Hogerbeets?* Doch Beyerus zeide, « hiervan nog niet vernomen te hebben. » 't *Zou mij van hun jammeren, hernam de Advokaat, zij zijn nog jong, en zouden den Lande nog veel dienst kunnen doen.* Ook zegt hij, toen 't nu laat in den nacht werd, wat te rusten. Doch 't mogt hem niet gebeuren. Des las hij eene lange wijle in zijn Fransch Psalmboek. Ook liet hij zig door Beyerus iet voorlezen. Omtrent vijf uren werden de Predikanten ontboden voor de Regters, die reeds vergaderd waren. De Advokaat rees toen ook uit den bedde, en deedt zijn hemd door zijnen dienaar van vooren open snijden; ook gaf hij deezen zijne slaapmuts, om ze hem terug te geeven, als hij ze eischen zou. Alles geschiedde in de grootste bedaardheid. De Predikanten wederom bij hem gekomen zijnde, deedt Walaeus het morgengebed. Voor vier uren hadden de Huisvrouw en Kinderen des Advokaats, 's avonds te vooren zijnen bitteren brief ontvangen hebbende, verzocht, hem nog eens voor 't laatst te mogen spreken. De Regters hadden den ouden man hierop doen vraagen, of hij ook lust hadt, om zijne Huisvrouw, Kinderen of Kindskinderen nog eens te zien? Doch hij, niet weetende, dat zij zelve 't

begeerden, vondt zulks ongeraaden. Dit antwoord deden de Regters stellen op 't Verzoekschrift der vrienden, die hierop afhielden. De Prinsesse Weduwe, verneemende: dat de Advokaat sterven zou, zocht hem nog door haare voorbede te redden; doch kon geen gehoor krijgen bij Prinse Maurits. De Fransche Gezant Maurier verzogt, ten vijf uren des morgens, gehoor bij de algemeene Staaten; doch 't werdt hem geweigerd. Des schreef hij terstond eenen brief aan de Staaten, waarin hij verzogt, dat de doodstraf in ballingschap mogt veranderd worden. Maar zijn verzoek vondt geen' ingang. Ten zeven uren schreef de Advokaat nog een briefje aan zijne Huisvrouw en Kinderen, voornamelijk om zijnen dienaar, Jan Franken, aan hunne gunst te beveelen, en hun kennis te geeven van 't verzoek, welk hij aan den Prinse gedaan hadt.

Het binnen- en buitenhof was met het aanbreeken van den dag reeds met soldaaten bezet. Ten vier uren begon men 't schavot te maken op 't binnenhof voor de vensters van den trap der groote zaale, ter regterzijde. Kort voor agt uren vermaande Walaeus den Advokaat, om zig te bereiden. Hij tradt terstond uit naar de kamer der Regteren, doch daar vernam hij, dat het een misverstand, en nog wat te vroeg was. Hij keerde dan wederom naar zijne kamer, en las nog wel een half uur of langer in zijn Fransch Psalmboek. Tusschen agt en negen uren bragt men hem op de Rolle van 't Hof, daar de vieren-twintig Regters, de drie Fiskaalen, en de Griffier Post zaten. Daarop werd zijn vonnis hem voorgelezen. De Advokaat had zig, onder 't leezen van deeze Sententie, zitten keeren en draaijen, schijnende somtijds iet te willen zeggen. Doch hij bedwong zich, tot dat alles gelezen was. Toen gaf hij te verstaan, dat men hem meer te last leide, dan men uit zijne bekentnisse trekken kon. Ook had hij er iet tegen, dat men zijne goederen verbeurd verklaarde. Maar de Voogd, een der Regteren, viel hem in de reden, zeggende: *uwe sententie is gelezen, voort, voort.* Toen trad de oude man, met zijn stokje in de hand, zeer kloekelijk van de Rolle over de zaale naar 't schavot. Hier gekomen, sloeg hij 't gezigt hemelwaards, zeggende: *o God, wat komt er van den mensch!* Toen knielde hij neder op de bloote planken, alzo er geen kussen bij der hand was. Terwijl sprak Lamotius het gebed, welk omtrent een vierendeel uurs duurde. Daarna

scheen hij beter gemoed dan te vooren, ontkleedde zig, met hulp van zijnen dienaar, en sprak toen, of voor het ontkleeden, het volk aan met deeze woorden: *Mannen, geloof niet dat ik een Landverraader ben. Ik heb opregt en vroom gehandeld als een goed Patriot, en die zal ik sterven.* Daarna eischte hij zijne fluweelen slaapmuts, die hij voor zijne oogen trok. In 't gaan naar 't zand sprak hij eenige schietgebeden. Of hij, ten deezen tijde, nog eenige hoop hadt van den dood te zullen ontgaan, en hierom zijnen knecht gevraagd zou hebben, *of er niemand kwam*, is twijfelagtig. Nog voor half tien uren knielde hij neder, zeggende tegen den scherpregter, *maak het kort, maak het kort.* Met een hief hij de handen, al biddende, zo na aan den hals, dat hem, met het hoofd, ook eenige stukjes van de vingeren afgehouden werden. Veelen doopten hunne neusdoeken in het bloed, dat met drie of vier sterke stralen uit het ligchaam liep; anderen bonden er 't bloedig zand in, en droegen 't met zig, of verkogten 't. Zelfs sneedt men bloedige spaanders van de planken ten gelijke einde: al het welke egter geschiedde met verschillende inzigten van liefde, haat of wraakgierigheid. De Groot heeft ook cenige jaaren laater openlijk geschreeven, dat Oldenbarnevelds vijand, waarmede hij den Prins schijnt te meenen, zijnen dood aanschouwd heeft. 't Ligchaam werd den volgenden nagt in stilte begraven. De papieren, die in zijne gevangenis versteken waren, werden daarna door de Regters gevonden. 't Is twijfelagtig, of zij nog ergens voorhanden, of reeds voorlang vernietigd zijn. De Advokaat was in den ouderdom van eenen-zeventig jaaren, zeven maanden en agttien dagen gestorven.

Uit de *Vaderlandsche Historie.*

STIJL.

Holland onder Karel V.

Wij hebben de oude Geschiedenis van ons Vaderland reeds omstandig genoeg beschouwd om te begrijpen dat de voornaamste Nederlandsche Provinciën, vóór de oprichting van ons Gemeenebest, zo gering en behoefstig niet waren, als men zich gemeenlijk verbeeldt. Schoon dit eene aangename dwaaling is, om dat de tegenwoordige luister van onzen Staat op die onderstelde nietigheid zo veel sterker afsteekt, moet men ze echter, als eene dwaaling

onbewimpeld tegenspreken. Het getal der Hollandsche steden, het belang 't welk vreemde Mogendheden altoos in de vriendschap van Holland en Zeeland stelden, hunne verbonden van Koophandel, het aanzien der Hollandsche Graaven, zelfs voor dat zij noch buiten hun Vaderland eenigen eigendom hadden, hunne huwelijken, hunne bestendige onafhankelijkheid van het Keizerlijk gezag, de onderstand dien de Graaven van vreemden Huize, tot hunne uitheemsche oorlogen, uit deeze Landen trokken, de zwaare Beden welke men hun onophoudelijk inwilligde; alles bewijst dat Holland en Zeeland op verre na geene moerassen of visschersspoelen, veeleer bloeiende en handelrijke gewesten waren, welken, naar de omstandigheid van die tijden, niets ontbrak om bij de grootste Vorsten in ernstige aanmerking genomen te worden. Vlaanderen en Braband waren zekerlijk noch ruim zo magtig; en wanneer wij nu vervolgens zien, dat de welvaart van deeze Provinciën in den schoot van Holland te zamen vloeit, terwijl zij zelve als voormuuren strekken, waarop de woede der Vijanden afstuit, zullen wij mogelijkheid van het gebeurde noch wat nader kunnen beseffen. Men erinnere zich meteen, dat onze Voorouders uit hunne bittere verdeeldheden evenwel dit voordeel trokken, dat hune strijdbaarheid nooit verflaauwde, hoewel zij, zelden anders dan op hunnen eigen bodem de wapenen draagende, in ondervinding te kort schooten bij de Duitschers, Spanjaarden, en Italiaanen. Gebrek van ondervinding maakte hen ook in den eersten opslag onbekwaam tot aanvallende, maar geenszins tot verweerende oorlogen. Dus zien wij dan, dat verscheide middelen waarvan de Voorzienigheid zich tot onze verheffing bediend heeft, hoe wonderlijk zij ook zijn, toch met het natuurlijk beloop der dingen kunnen vereenigd worden; en dit moet ons veel meer voldoening geeven, dan de erkentenis van een wonderwerk, dat ons verstand in alles te boven ging, zou kunnen doen. Doch terwijl wij tot deeze beschouwingen overgaan, wordt het onderwerp in onze oogen geduurig vergroot, alles vertoont zich op wijder afstand, de naauwste betrekkingen breiden zich veel verder uit, en alle werkende oorzaaken worden meer en meer te zamen gesteld. De felste tweedragt der Hoekschen en Kabbeljaauwschen, de grootste hevigheid der Vlaamsche, Geldersche, Utrechtsche en Friesche oorlogen, het haatelijkste juk der Bourgondische dwingelanden, alle de rampen en elenden, waarvan wij

gewaagd hebben, zijn niet meer dan eene ijdele schaduw, in vergelijking van de onheilen, waarvan het lieve Vaderland onder der Oostenrijksche en Spaansche Regeering slag op slag overvallen wierd. Maar het zal niet zonder vrucht zijn, dat deeze tijdperken ons wat hebben opgehouden, dewijl zij ons oordeel kunnen bestieren, om, gedeeltelijk uit reeds vastgestelde beginzelen, gedeeltelijk, daar het noodig is, uit nieuwe, welke de verdere beschouwingen ons aan de hand geeven, op vaster grond te redekavelen. Ik verbeeld mij dat wij, als op eene reis tot dusverre eene rivier bevaaren hebben, die, in haaren oorsprong smal, en allengs breeder wordende, ons eer wij 't wisten gebragt heeft tot eenen ruimen zeeboezem, welke niet zonder ontroering te aanschouwen is. Laaten wij beproeven, of het mogelijk zij, langs de Kusten van dien gevaarlijken Golf, dewijl zij hier en daar duidelijk genoeg door anderen afgebakend zijn, onze reis gelukkig te volbrengen.

Karel van Oostenrijk, zijnen Vader, na deszelfs dood, niet alleen in het gebied der Nederlandsche Provinciën opvolgende, maar ook op den Spaanschen troon, vervolgens tot Keizer verheven, en daarenboven verrijkt met de schatten der nieuwe Waereld, steeg van tijd tot tijd zo hoog, dat alles hier onder den dwang van zijnen wil moest bukken. Vergeefs poogde de Koning van Frankrijk, voorheen zijn mededinger naar de Keizerlijke kroon, en naderhand zijn aanzienlijkste tegenstreever, dat gezag te ondermijnen door het ondersteunen der moedigste misnoegden: alle tegenstand diende slechts om er de verdere uitbreiding van te billijken met schooner schijn van recht. De stad Gent, die openlijk tegen den Keizer opstond, wierd nu, veel gemaklijker dan te vooren door Maximiliaan, tot gehoorzaamheid gebragt. De Provinciën, welke tot op deezen tijd of haare vrijheid bewaard, of eenen anderen Heer gehoorzaamd hadden, als Vriesland, Groningen, en Overijssel, wierden met het groote lighaam der Nederlanden vereenigd. Utrecht werd in een naauwer verband met Holland getrokken, en de Hollanders zelve hadden gaarne gezien, dat deeze Provincie toen, met verlies van alle hare rechten, tot een aanhangzel van hunnen Staat gemaakt waare, zonder zich te bekommeren over de gevolgen, die zulk een gewaande triomf te wege brengen moest. De Keizer, die niets liever wenschte, dan de onderscheiding in het staatsbestier van zo veele nabuurige

Gewesten weg te neemen, vermits hij ze aanmerkte als den grootsten hinderpaal voor zijn willekeurig gezag, oordeelde niet-temin dat de tijd voor hem nog niet gebooren was, om dien sprong te waagen. Gelderland verschafte hem, zolang Hertog Karel van Egmond leefde, de grootste moeite, maar het wierd na zijne dood door de Keizerlijke wapenen welhaast overheerd, en de strijdbbare Maarten van Rossem zelf, bij de Hollanders zo gevreesd door ontelbare brandschattingen en strooperijen, begaf zich in dienst van den Overwinnaar. Zeventien Nederlandsche Provinciën, dus onder éénen Heer gesteld, en ten naasten bij als leden van hetzelfde lighaam verbonden, zagen zich nu weinig minder dan het Keizerrijk, of de Heerschappij van Spanje, aan zijnen scepter onderworpen; en de Nederlandsche Vrijheid, op den oever van haaren ondergang gebragt, was onherstelbaar verlooren gegaan, had men haar vervolgens niet door buitenspoorige geweldenaarijen uit den doodslaap gewekt.

Karel de V. was inderdaad een groot man: hij zou het ook zonder zijnen verhevenen rang geweest zijn, om dat zijne bekwaamheden natuurlijk waren. Zijne staatkunde evenaarde zijnen oorlogsmoed; zijne wakkerheid is onbeschrijflijk, en, hoe de Fransche schrijvers dit ook trachten te bewimpelen, hun Koning François de I. was in Vorstelijke deugden geenszins met hem te vergelijken. Hij was een Nederlander, en zijn levensloop kan ons overtuigen dat het Nederlandsch karakter door zijne aangeboorene bezadigdheid niets behoeft te verliezen van dat vuur, 't welk tot de uitvoering der gewigtigste zaaken vereischt wordt. Het schittert bij vlugger geesten bevalliger aan alle zijden uit, maar het blijft zwakker, om dat het in geen brandpunt verzameld wordt. Onze Keizer, die alle zijne bekwaamheden tot een nuttig einde wist te vereenigen, was dus alleen tegen François I, Hendrik den VIII., den Kardinaal Wolsey, en den Paus te zamen, opgewassen. De heerschzucht, die altoos de zwakheid van groote Vorsten is, was ook de zijne, en 't is zeker dat de Nederlandsche Privilegiën daartegen eene zwakke borstweer verstrekten; maar zijne heerschappij viel, naar het schijnt, den onderzaaten draaglijker, omdat hij bekwaam was dezelve met wijsheid en achtbaarheid te onderschraagen. Hadden zijne wijduitgestrekte oogmerken hem niet in zoo veele oorlogen ingewikkeld, nu tegen Vrankrijk en Engeland, dan tegen den Kerkelijken staat in Italie, ja dikwijls

tegen de Turken : mogelijk zouden de Nederlanders, die hij als zijne Landslieden beminde, onder zijn bestier gelukkiger geweest zijn. Veele zijner instellingen bewijzen dat hij de deugden en gebreken van onzen landaard grondig kende, en er gepaste maatregelen ten algemeenen nutte naar wist te neemen. Maar hij wierd te veel afgetrokken om op alles behoorlijk acht te geeven, en, niettegenstaande zijne onmeetelijke rijkdommen, was het steeds uit gebrek van geld, dat hij zich genoodzaakt vond de Hollandsche en Brabandsche steden door zwaare Beden uit te putten, ja, 't geen nog erger was, den Koophandel aldaar door schadelijke belastingen te stremmen. Men leest met verontwaardiging dat de Staaten, om dat juk eenigzins verligt te zien, tot zijne Amptenaars door vleierijen en geschenken hunne toevlugt moesten neemen. Had hij noch, toen hem de wisselvalligheid van het oorlogslot begon te verveelen, zich kunnen vergenoegen met het gerust bestier van zijn eigendommen, had hij moeds genoeg gehad om zijn verkreegen geluk te genieten, zijne natuurlijke bezadigdheid, zijne wijsheid, zijn geslepen oordeel, zouden hem te stade gekomen zijn, om zich bij de laate Nakomelingschap zo wel onder de beste Vorsten, als onder de roemruchtigste Overwinnaars, den eersten rang waardig te maaken. De Vrijheidlievende Nederlanders, hem boven anderen aangenaam, zouden hem overtuigd hebben, dat de belangen van zulk een Vorst, als hij wenschte te zijn, nooit kunnen onderscheiden zijn van de belangen des Volks, dewijl zij van beide zijden op de algemeene welvaart uitloopen.

Is het niet een verbaazend voorbeeld van de nietigheid der menschelijke bedrijven, dat wij dezen Keizer, zodra het tijd wordt om zich daartoe te verledigen, eensklaps in de duisternis van een klooster zien verdwijnen; dat hij, na ontelbaare belegeringen, veldslagen, en triomfen, den luister van zijnen troon niet meer kunnende verdraagen, in zulk een zwaarmoedig verblijf liever langzaam wenscht te sterven, dan ten nutte van het menschelijk geslacht een nieuw en gelukkig leven aan te vangen? 't Is de zwakheid der grootste zielen, dat hunne onbepaalde begeerten beter kunnen uitgebluscht dan gemaatigd worden, en dat de goederen, welke zij 't vuurigst nagejaagd hebben, door het eerste genot zoo verachtelijk worden, als zij te vooren bekoorlijk scheenen. Hoe 't zij, Keizer Karel moest niet alleen als Vorst,

maar ook als Vader, zijne zorgvuldigheid verder uitgestrekt hebben. Viel het bestier van zo veele Rijken en Staaten hem lastig, 't waar' voorceerst genoeg geweest, het Keizerrijk aan zijnen Broeder Ferdinand af te staan; zo kon hij Spanje met de Nederlanden voor zich behouden om zijnen zoon door dagelijksche voorbeelden van billijkheid en deugd tot derzelve regering bekwam te maaken. Hij was deezen zoon, dien hij beter moest gekend hebben, zulke staatlessen verschuldigd, eer hij 't waagde hem tot dat gevaarlijk toppunt van Opperheerschappij te verheffen, 't welk nu, dewijl het ontijdig geschied is, zo wel voor Filips als voor zijne Onderdaanen, eene reeks van plaagen na zich heeft gesleept.

Het ontbreekt niet aan bijzondere trekken, die ons aanleiding geeven, om zo gunstig van des Keizers Regeering te denken, indien hij ze tot het einde zijns levens had willen behartigen. Schoon zijne Beden zwaar en menigvuldig waren, nochtans kan men aanmerken dat niemand onder alle Graaven de traage toestemming der Staaten, hunne weigeringen, en 't gestadig krakkeelen over den onslag der penningen, met zoo veel geduld verdraagen heeft. Zelden wierden zij ingewilligd, zonder dat men eenige gunst of voorwaarde, tot vergelding, daartegen wist te bedingen. De steden waren veel magtiger, dan ooit te vooren; zij wilden zulks voor den Vorst ontveinzen, die, zonder hierover gestoord te zijn, op maatregelen bedacht was, om met behendigheid den dekmantel op te ligten; en hoewel hij in eene zaak van dat belang zijn oogmerk nooit bereikte, heeft zulks echter zijne liefde voor het Volk goenszins verkoeld, veel min hem aangezet om door geweldige middelen zich te verzekeren van 't geen hij door zachtheid niet verwerven kon. Zijn ontwerp ontstond voornamelijk in het heffen des honderdsten pennings van alle uitgaande Koopmanschappen, en des tienden van de inkomsten der vaste goederen, als mede van den jaarlijkschen winst der Kooplieden. Dit was zeer wel uitgedacht om het voorgestelde oogmerk te bereiken, maar het ontmoette zoo veel zwaarigheden, dat de Keizer zelf den honderdsten penning terstond wederom afschafte, en de nalaatigheid op het invorderen des tienden, welke in de meeste Steden zeer groot was, door de vingeren zag. Dus kan men van hem zeggen, dat hij tusschen Alleenheersching en Dwingelandij onderscheid wist te maaken. Hij was, naar

het schijnt, zo streng niet in het gebiedten, als zijne Zuster, de Landvoogdes, in het opvolgen van zijne geboden. Dit blijkt mede uit de handelingen over het verlofgeld, dat men van het uitgaand kooren moest betaalen, welke van 's Keizers zijde onophoudelijk wierden aangedrongen, en even ernstig door de Staaten afgeweerd, als ten uiterste nadeelig voor den Koophandel. De Landvoogdes, verre van naar reden of bescheid te luisteren, zou er alles aan gewaagd hebben, om dit stuk door te drijven; maar toen hieruit een algemeen ongenoegen sproot, zo dat men zelfs te Amsterdam voor een oproer begon te vreezen, veranderde de Keizer van gevoelen, en vergunde den Ingezetenen, deeze belasting voor eene maatige som af te koopen. Zulke voorbeelden bewijzen ons dat hij, zonder trotsheid, als een bekwaam stuurman, het roer naar den eisch wist te wenden en te draaien; 't geen bovenal vereischt wierd bij een vrijmoedig Volk, daar men gewoon was de nederigste verzoekschriften met deze en diergelijke uitdrukkingen te besluiten: *Zo doende, zal uwe Keizerlijke Majesteit wel doen.* Noch bezat hij, boven deeze hoedanigheden, ook de wijsheid van verstandige raadslieden te kiezen, 't welk, om er niets anders van te zeggen, duidelijk genoeg te zien is uit de verheffing van den grooten Viglius, die, had hij namaals maar half zo veel invloed op Filips gehad, alleen bekwaam geweest waare om de Nederlanders te leiden waar hij wilde.

Uit de *Opkomst en Bloei der Vereenigde Nederlanden.*

**Verwoesting van den Amsterdamschen Schouwburg
door brand in 1772.**

Volgens het huishoudelijk gebruik van de Heeren Regenten was de Schouwburg wederom, voor den zomerschen stilstand van het jaar 1772, verhuurd aan een troep Vlaamingen, die daar hunne Operaas vertoonden, meest op eene armhartige wijze uit het Fransch overgezet, maar wegens het gezang bij veelen noch zo aangenaam, dat er somtijds eene aanzienlijke menigte door getrokken wierd. Inzonderheid was er een ongemeene toeloop, en van zeer veele voorname lieden, op Maandag den 11 Mai, wanneer zij ten tweeden maale speelden. Het voornaamste stuk, zijnde 't Naspel, *de Deserteur* genaamd, brengt mede, dat in het derde Bedrijf eene verduistering moet plaats hebben, om de

gevangenis, waarin de hoofdpersoon zich bevindt, natuurlijk te verbeelden. Naauwelijks had men hiermede een begin gemaakt, of veelen wierden reeds, zoo wel in de Schouwplaats als op en achter het Tooneel, een bennaauwde lucht gewaar, als een heeten damp, die den adem meer of min belemmerde. Niet lang daarna, ongeveer ten half negenen, ziet men vooraan ten Noorden, achter het pronkbeeld van Thalia, een klein vlammetje ter zijde uitslaan, 't welk terstond geene geringe opschudding baarde; maar de speeler die op 't tooneel stond, riep dat men zich niet ont-rusten moest, dewijl er geen gevaar was. Het zelfde bevestigde de Architect Rauws kort daarna met luider stemmen. Maar op 't oogenblik hoort men een verschrikkelijk gedruisch; een dikke rook verspreidt zich alom, de vlam vliegt breeder op tegen de eerste zoldering, slaat insgelijks beneden in den eersten scherm, vat verder in de vliezen en bovenschermen, en stelt, zo schielijk als men 't melden kan, het gansche tooneel in lichten brand. Straks vallen de kroonen gloeiende in den bak; 't gordijn valt mede, de gewigten der schermen ploffen neer, de schermen insgelijks, en alles raakt ondereen in de uiterste verwarring. Inmiddels breekt de felle vuurstroom mede buiten het dak, en flikkert binnen weinige minuten, niet slechts over heel Amsterdam, maar over een groot deel van Holland, van Texel naar 's Gravenhage, over 't Sticht, de Gooische kusten en schier de gansche Zuiderzee. Het ontbreekt ons aan bekwaamheid om slechts eene flauwe schets te geeven van de ontroeringen en doodsangsten, die dit akelig verschijnsel van alle zijden verwekte. De gansche Stad weêrgalmde van 't gejammer, in de opgepropte straaten en grachten, daar elk om de zijnen kermde, die zich in 't gevaar bevonden, of er vermoedelijk in konden zijn. Men schoot wanhoopig toe ter hulpe; maar de hulp was raadeloos in dien dringenden nood en de vaardigsten liepen elkanderen vertwijffeld in den weg. Naderhand heeft men verstaan, dat ook verre buiten de stad de inwoners van verscheidene dorpen, zich wederzijds vergissende, naardien zij de plaats, daar het onheil woedde, veel nader bij dachten te zijn, elkander om 't ijverigst met hunne brandspuiten waren te gemoet getrokken.

Maar al hadden wij de bekwaamheid van Hooft en Vondel te zamen, 't zou ons aan moed ontbreken om in eene breede beschrijving te treden van de deerlijke gesteltenis der Schouwplaatse,

in dat allerijlijkst geval. Wat is ooit vreeslijker dan eene weerlooze prooi te zijn voor het alverslindend vuur? wat is zo akelig als blindeling te worstelen in eenen dikken nevel van scherpen rook en gloeiende dampen, omringd van afgematte zieltoogenden, daar 't gejammer en geweën, door schelle of schorre noodkreten zomtjids afgebroken, echter niet dan in doodstuipen eindigt? wat is in 't uiterste gevaar des levens wreeder, dan met één elk oogenblik de dood uwer waarste vrienden, of dierbaarste panden, te verwachten? Ouders, kinderen, zusters, broeders, echtgenooten, elkander het laatst vaarwel met eene gebrokene stem te hooren aanhijgen? Vruchteloos naar de uwen om te zien, terwijl de een voor uwe voeten bezwijkt, de ander, uwen bijstand smeekende, door den drang voor u ongenaakbaar is, en een derde, dien gij zoekt, nergens gevonden wordt? Wie zou niet in angstig doodzweet versmelten, zoo hij zulk een tafereel met zijne waare kleuren geschilderd zag? Men verbeelde zich dan slechts in het voorbijgaan, voorwaard op het verlaaten tooneel, een wassend getij van golvende vlammen, fel aan 't blaaken, en bij vlaagen aanbruischende over het smeulend Orkest; boven 't hoofd een luid gerucht van spattende vonken, en noch hooger eene naare verduistering door wolken van rook en smook, die, achter bij de halfgestopte uitgangen neêrgeslagen, den vlugteling geduurig te rugge drijven. In de Gallerijen en Loges ondraaglijke hitte, en vertwijffeld ongeduld daar veelen gereed staan om van boven neêr te springen; in den Bak blinde verwarring, uitzinnig gewoel, en raazende wanhoop, die tegen steile muuren klautert. Overal grijzen van de Dood, elk om 't akeligst, en, daar men 't sterflot zeker acht, noch hartbreekende bekommering, of men levendig tot assche zal verstuiven, of anders, gezengd, geschroeid, in den drang vertrappeld, of door een nederploffenden balk verplet worden. Menigten, die, op een gepakt en schier plat gekneepen, als een enkel lichaam door 't gedrang van den grond getild, en als in een maalstroom heen en weer gevoerd worden, met uitsteekende armen, handen of bloote kruinen, terwijl zij met een open mond en keel het aanstuiwend vuur onwillig inzwelgen; zwangere moeders, teder kroost, tegen de wanden geperst, onder de banken gestommeld, gekneusd, verminkt, en onder 't puin bestulpt. Aanzienlijken..... maar wie rept noch van aanzien of waereldsche grootheid; daar de menschlijkheid siddert? Wien

rijst het hair niet te berge, als hij hooren moet, dat in zulk een elende noch ontaard gespuis gevonden wierd, 't welk de reeds gesneuvelde lijken bestond te plonderen en berooven? Hemel! wat moesten wij van 't menschdom denken, indien er ook bij zulke rampen geene even groote voorbeelden van edelmoedigheid en deugd gevonden wierden? Intusschen blaakte en kraakte 't nu al, en schoon er van tijd tot tijd gewenschte ontruiming kwam, echter zijn nog veelen verongelukt, die, anders geene vreemdelingen in den Schouwburg zijnde, misleid wierden door de menigvuldige veranderingen en herbouwingen, en vruchteloos hun behoud langs de oude en nu ontoegankelijke wegen hadden gezocht. Men heeft ze naderhand van onder het tooneel, en uit de blinde gangen, opgedolven. Eer 't elf uren was lag het dak reeds ingestort: en dus is dit grootsch gevaarte, met al zijn praal en pracht en onbeschrijflijken toestel, ten koste van veele ongelukkigen, binnen twee uren in asch en rook verdweenen. Allerbeklaaglijkst einde, na dat het schier anderhalve eeuw de liefde van onze waereldstad, en de glorie van het lieve Vaderland was geweest!

Ter zijde van de Schouwplaats, boven de kamer, daar men gemeenlijk voor de aanschouwers eenige ververschingen in gereedheid hield, was een vertrek, alwaar de Heer Punt gewoon was op de speelavonden zich te onthouden, wanneer hij zelf niet speelde, en niet genegen was het spel bij te wonen. Hier zat de vergenoegde man ook op dien avond, met zijne onlangs getrouwde echtgenoot, en vermaakte zich in stille kalmte met de leezing van een aangenaam boek, dat beider aandacht bezig hield; wanneer zijne vrouw het eerste gerucht vernam, 't welk haar terstond hevig ontroerde. Doch hij stoorde zich daar niet aan, en berispte zelfs haare ongerustheid op eenen vriendelijken toon; niet anders denkende, of dit zou eene van die opschuddingen zijn, welke dikwijls voorvallen, wanneer men een zakkenroller of pijpensteller uit den Schouwburg jaagt. Maar het gerucht verhief zich straks, en terwijl Punt opstaat, om de oorzaak te verstaan, komt de Heer S. Fokke, zijne beminde kunstgenoot, en sederd eenige weeken zijn schoonbroeder, doodelijk ontsteld in de kamer. *Brand!* riep hij zodra niet, of het geroep der dienstboden weërgalmde, *brand op het tooneel!* en zo vloogen zij insgelijks met de uiterste verbaasdheid naar hetzelfde vertrek.

Terstond namen de Regenten hier ook hunne toevlugt; de half ontschoeide en geschroeide spelers vlooden van het tooneel ook herwaard aan, en wel haast vloede er eene menigte van aanschouwers op toe, die, het eerste gevaar gelukkig ontsnapt, hier dachten veilig te zijn. Men schoof, om lucht te scheppen, de vensterramen open; daar ook veelen, die op de daken geklauterd waren, op invielen; maar het groot aantal van vlugtelingen, zoo dicht opeen gepropt, baarde nieuwe verlegenheid; te meer, vermits de rook, nu reeds door de opene deuren en vensters met dikke wolken aanrollende, de kaarsen bluschte, en de volle vlam elk oogenblik hier ook te wachten stond. 't Was niet dan met de uiterste moeite en de akeligste verwarring, dat men dit vertrek ontruimde, om nieuwe gevaren in den mond te loopen; en eer het toch half ledig was, sloeg de bloedroode vlam reeds door de opene vensters in, en zengde hier en gins de wanden en zolderingen, om oogenblikkelijk alles te doen vergaan. Op de eerste maare van deeze elenden was Punt zonder beraad naar den brand gevloogen; en de Heer Fokke had deszelfs gemaalin naar buiten geleid, alwaar zij echter ook welhaast door het aandringend gewoel vaneen gescheiden wierden.

Onder allen was niemand, wiens belangen onmiddellijk en in alle opzigten zo nauw verknocht waren aan den Schouwburg, als die van Punt. Alle zijne goederen en bezittingen, have en huisraad, kleederen, boeken en papieren, prenten, tekeningen, boetseerzelen, en daarbij eene kostbaare verzameling van schilderijen, zo nuttig in de oeffening van zijne kunst, alles, om niet te spreken van zijn voordeelig beroep, alles stond geschapen om in ééns verlooren te gaan, zonder dat er eene schaduw van overbleef. 't Gebeurde ook inderdaad zo; want het weinige dat men noch had mogen bergen, daar sloeg de roofzucht haare heillooze klauwen aan. Hij voelde terstond de felheid van dien slag in de uiterste kracht: maar zijn edelmoedige inborst noopte hem veel sterker om ter hulpe van anderen toe te schieten, dan om zich aan zijne eigene welvaart te kreunen. Dus zag men hem overal de hand reiken waar de nood op 't hoogste was, en de gelegenheid hem niet afgesneeden wierd. Na dat men in de Schouwburgplaats eenige ruimte had bekomen, begaf hij zich op het gloeiende tooneel, alwaar de Architect Rauws, de Tooneelmeester Brinkman, de Machinist Teffers, en twee of drie

timmerlieden bezig waren, om noch, zo veel mogelijk, iets ten nutte te verrichten. Hier hadden zij eenigen tijd gewerkt, wanneer Punt, uit het onophoudelijk gekraak oordeelende dat het dak welhaast instorten zou, deeze braave mannen ernstig vermaande, dat het tijd was te vertrekken, gelijk hij zelf ook deed. De arbeiders volgden hem, maar de drie anderen, in dien hoopeloozen staat zich zelve niet meer bezittende, bleeven aan 't werk, en zijn er niet lang daarna, volgens zijne voorspelling, jammerlijk gesneuveld.

Buiten de schouwplaats zijnde, voelde hij terstond zijn hart geprangd door eene wreede bekommering, wat er van zijne vrouw mogt geworden zijn, dien hij in de eerste ontroering zonder omzien verlaaten had, haar nochtans beveelende aan de zorgen van den Heer Fokke. Na lang zoeken en vraagen, terwijl de eene doodsangst op den anderen volgde, valt hij in eene vaste verbeelding, dat zij hem terstond op het spoor zal gevolgd zijn, en thans in de Schouwplaats, of dood, of zieltoogende op den oever des doods liggen. Zoo vliegt hij in eene vlaag van uitgelaatene wanhoop langs de Keizersgracht, met hartgrievend geweent, en klagten, *dat nu alles verlooren, en hij ten eenenmale een bedorven man was.* Vruchteloos schiet onder anderen zijn schoonbroeder toe, die hem verzekert, dat zijne vrouw gered was, en door hem zelve, benevens eene oude en zeer getrouwe dienstmaagd, buiten den Schouwborg gebragt. Maar niet kunnende zeggen waar zij was, had hij op het ontroerd gemoed van den troosteloozen man niet het minste vermogen. In weêrwil van allen tegenstand rukt hij zich uit de armen zijner vrienden, niets anders roepende, dan dat zij zekerlijk in den Schouwborg was, en misschien nog kon geholpen worden. Zo stuift hij, die noch kort te vooren zo bezadigd was, nu als raazende wederom naar binnen, daar hem de deerlijkste vertooning, die onder menschelijke zinnen valt, voor oogen kwam. Maar wat hij riep, of schreeuwde, noch vrouw, noch vriend, noch eenig sterveling, gaf taal of teken. Hier heerschte nu de akeligste eenzaamheid, die, om datze tijd tot denken gaf, ondraaglijker scheen, dan vlam en rook en vonken, in 't allerijlslijkst gejammer en gewoel. Toen ontzong hem de moed eensklaps, en hij wierd van eene bedwelming bevangen, die doodelijk had kunnen zijn, zo niet een werkman, die zich met een

menschlievend oogmerk noch eens naar binnen begaf, hem uit die verbijstering had getrokken. *Zijn hier ook noch menschen, die men helpen kan?* riep deeze; en Punt, hierop tot zijn verstand keerende, greep hem bij de hand, en zei, *Mijn vriend! zorg voor u zelven, 't is hier gedaan!* Zo gingen zij naar buiten; en terstond daarna ontmoette hen eenen vriend, die, door zijne vrouw in dezelfde bekommring afgezonden om hem te zoeken, hem berichtte waar zij zich bevond, en bij haar bragt. 't Is onmogelijk de wederzijdsche aandoeningen van dat rampspoedig paar op zulk een oogenblik te beschrijven. Allertederste ontmoeting! daar twee rampzaligen, alles verliezende, niettemin noch alles behouden rekenen, dewijl zij elkander wedervinden, en den Hemel danken, dat zij beiden overgebleeven zijn, om door onderlingen troost het wrangste leed geduldigt te verzoeten.

Uit de *Levensschets van Punt*.

VAN EFFEN.

Over den Wansmaak in de Dichtkunde.

Onlangs heb ik bij geval 't geluk gehad van kennis te maaken met een fatzoenlijk Burgerman, die, hoewel zijne levenswijze zich laagjens bij de grond houd, veel geld, door zijn naarstigheit en goed overleg verkregen, bezit. Mij dunkt dat bij alle Volken het middelbare slag van Menschen het beste is, en zulks meen ik wel voornamentlijk in onze landaard te hebben ondervonden. Ik wil gaaren bekennuen, dat ik met diergelijke lieden het liefst omga. Mijn nieuwe Vriend is niet openhartig, rondborstig, oprecht; 't is de oprechtheid en openhartigheid zelfs. Niets kan goedaardiger en vriendhoudender uitgedacht worden; in zijn leedige uren is men hem altijd welkom, voornamentlijk indien men voor een verstandig of geestrijk man te boek staat. 't Is echter geen man van studie, maar in zaaken, waar op hij gevat is, en in welke zijne reden, door een al te groote onderwerping aan 't gevoelen van anderen, niet misleid wordt, van een zeer gezond oordeel; hij verstaat de Koophandel in de grond, en de wijste mannen trachten, in de neteligste omstandigheden, welke deze nutte wetenschap betreffen, zich van 's mans raad te bedienen. Schoon hij nauwlijks zijn vijftigste jaar bereikt, heeft hij alle hoofdbrekende bezigheden van de hand gewezen,

om voortaan een gerust en stil leven te lijden. Op allerlei wijzen is hij mildadig, en zo hij niet ruim, en volgens zijn inkomen leeft, de reden van die zuinigheid is, dat hij nooit de kunst van geld te verteeren geleerd heeft. De waarheid is den goeden man zo eigen, dat, schoon het hem leed zoude wezen wie het ook zij in 't minste te beledigen, hij dezelve somtijds, tegens 't geen men hedendaags hoffelijkheid en beschaafdheid noemt, al wat grof gebruikt, en dat zonder het eens te merken, of deshalven verlegen te wezen. Zulks stuit anderen nu en dan al wat; maar al treft het mij zelve ook wel eens, zo moet ik zeggen, dat die ouwerwetsche eenvoudigheid mij aan mijn hart goed doet. Verders is hij, gelijk het mijns oordeels de deugdzaamheid eigen is, altijd wel te vreden, en met bezadigheid vrolijk. 't Is een vermaak hem aan te zien; de stille gerustheid van zijn ziel straalt uit zijne oogen, en uit alle de trekken van zijn wezen. Hij hoord gaaren railleeren en kortswijlen, hoewel hij zelfs het weinig doet. Ook is hij liefhebber van de Poëzij, en in vertrouwen heeft hij mij gezegd, dat hij nu en dan ook wel een Vaersje heeft gemaakt, en dat voorname Dichters, met welke hij verkeer, hem verzekert hebben, dat *zij nog wel op hunne beenen stonden*. Van twee van die geestrijke vrienden maakt hij veel werks, en eene bijzondere ophief. De eerste stelt vaersen toe zo hoogdravend, dat men 'er versteld van staat; de tweede blinkt uit in aardigheid, als of Fokkenbroch en Rusting in den man herleefden. Daar bij heeft hij in de conversatie, om mijn Vriends woorden te gebruiken, de *wonderlijkste invallen, en de drolligste grappen die bedagt kunnen worden*. Hij maakt dat men *zich slap moet lagchen; 't is een aardigen gaauwdief, een koddigen hond, zo'er oit een geweest is*. De Lezer is bewust, dat de benamingen van *gaauwdief* en *hond*, die meesten tijd de grootste verfoeiing uitdrukken, in deze zin de keurlijkste loftuitingen behelzen; men moet de zelve even eens opneemen, als de liefkoozing van zekere moedertjes, zelfs van eene goede opvoeding, die haare lieve dochtertjes half dood zoenende, en met de oogen, als opetende, zich dagelijks laten ontvallen: *je bent een hoertje vœn een meisje, je bent een allerlieft hoertje, ja dat benje*. Men weet wel dat die haatelijke naam hier maar diend, om de uitsteekendste bevalligheden af te schetzen. Ik zoude evenwel onze Mamaatjes raaden zich daar van te onthouden; bijgeloovige

menschen, dit daar na herdenkende, zouden zich zomtjids verbeelden, dat zulks wel uit eene waarzeggende geest voortgekomen mocht zijn. Doch om weder tot onzen eerlijken man te keeren : de dikwijls door hem verhaalde afbeelding zijner Poëtische vrienden, deed mij zodanig naar derzelve *geestrijke* water-tanden, dat hij eindelijk, op mijn ernstig verzoek, mij met zijn Speelwagentje op een Buitenplaats, daar die Heeren met eenige anderen zich bevonden, gebragt heeft. De hoogdravende Dichter was de Heer van 't huis zelfs, en ik vond het gezelschap bezig met een kopje Thee te drinken, 't geen van deszelfs vrouw, welke eene deftige huismoeder scheen te zijn, wierd geschonken en toegediend. In 't begin waren 't gemeene praatjes, waarin onze koddige Dichter wonderlijk uitblonk. Dikwijls bragt hij loopjes voor den dag uit het algemeen Pakhuis, en niet zelden van dat soort van spreekwijzen, dat alles, en niet met al zegt. Nu en dan waagde hij aardigheden, die niet als te dubbelzinnig waren, en Mevrouw al een bloosje aanjoegen. Wat zal ik zeggen, de Man was in de bezitting van te doen lachen; men grimlachte reeds, als hij zijn mond maar opende, en wat hij ook uit zijn hoofd duwde, men lachte, dat men zich den buik moest vast houden. Onderwijlen gaf mijn Vriend mij nu en dan een oogje, of beet mij in 't oor : *een koddigen duivel, niet waar?* Men viel wel haast op de Dichtkunde, gelijk zulks niet konde missen. Hier wierd ieder onzer Dichtbaazen, zo ouden als nieuwen, in de schaal gelegd, en elk zijne verdiensten toegewogen; aan ieder haperde 't een of 't ander, aan Vondel alleen niets. Maar hoe wierd die vrome Vader Kats gehavend, hoe wierd zijn eenvoudige stijl als laag, krachteloos en laf veracht en bespot? Hoe wierden, alleenlijk om : *en ik weet niet wat, en des al niet te min*, alle zijne werken als prullen gehandeld en verworpen. Ik had waarlijk recht medelijden met die goede eerlijke man. Eindelijk nam mijn vriend het woord, en verzocht de Heeren aan 't gezelschap eenige hunner Werken op te dissen. Na verscheide ontschuldigingen, welke de Poëtische zedigheit mede brengt, gaf zich de Heer van 't huis de eerste over, en een papier uithalende en ontvouwende: dewijl de Heeren goedvinden, sprak hij, dat ik hen verveel en lastig valle, zal ik de vrijheid neemen van hen een Lijkdicht op de dood van een Zee-bevelhebber voor te leezen, 't welk ik een geruijmen tijd geleden, op de wijze van een

Herderskout opgesteld heb: 't is wel wat lang, maar wat zal men daar tegen doen? Dit zeide hij met een grimlachje, 't welk scheen te beteekenen; dat hij niet twijfelde, of het zoude noch te kort gevonden worden? Hier op, na behoorlijk gehemt, en zich gesnoten te hebben, vong hij aan op eene langzaame, deftige en nadrukkelijke manier. Men kon waarlijk zien dat het een Herderskout was. De naamen van *Melker* en *Veenman*, gelijk ook de afbeelding van schaapen, die blaetende van een heuvel afdaalen, en zich naar een beek al huppelende spoeijen, waren daar onwederspreekelijke bewijzen van. Tot dus verre maakte 't *Fluifje* noch al een zagt en aangenaam geluit; Doch 't Herdersriet kreeg wel haast de klank van een krijgs-trompet, en zelfs van een Ketel-trom. De dappere daaden van den Overledene moesten opgezwetst worden, en dewijl buiten twijfel de Dichter zich verbeelde, dat wel te prijzen bestaat in sterk te prijzen, vizelde hij zijnen Held op, als of de Ruyter, Tromp, en Piet Hein maar kinderen bij hem waren geweest. Hier moesten Zee-slagen afgebeeld worden, 't welk men in 't eerste opzicht zoude zeggen, dat door een Harder niet al te gevoeglijk konde gedaan worden; maar de Poëet had die zwaarigheid reeds uit den weg geruimd, met aan *Veenman* zelf te doen zeggen, dat hij in zijn jeugd de *Zee gebouwt* en verscheidene Scheepgevegten had bijgewoont, 't geen immers in 't minste niet onwaarschijnlijk is. Na dat onze Dichter met veel beleid en Zeemanschap de noodige voorbereiding tot den slag had gemaakt, zette hij zich in een postuur, waaruit men wel oordeelen konde, dat het een hardnekkig en bloedig gevecht zoude wezen, en niet weinig armen en beenen zoude kosten. Zijne stem verhief zich, bromde, daverde, zijne oogen blonken als vuur, en met zijne gebaarden scheen hij die van zijn strijdende Zee-held te willen nabootzen. 't Was als of de leeden van de Toehoorderen, tot dezelfde bewegingen, door verborgene ijzerdraaden getrokken wierden; de verbaastheid en schrik was op alle de aangezichten levendig afgeschilderd; met de hoofden naderde men den Leezer allengskens, men durfde zijn adem kwalijk haalen; de een stampte van verrukking, de andere trok zijn paruik scheef, en hadden zij hun eigen haar gedragen, een groot gedeelte van 't zelve zoude wis in de loop gebleven zijn. Een kind van den Autheur, zijnde een Juffertje van vijf of zes jaaren, bevond zich bij haar Moeder, en zoo lang Papa met

schaapjes en geitjes was bezig geweest, had zij, al spelende met Mamaatjes waijer, zeer aandachtig gescheenen. Ik, die een rechte kinder-gek ben, had ruim zo veel behaagen in haar houding, als in haar Vaders gebazuinde Herderskout; ik hield mijn oogen op haar gevestigd, en bemerkte zeer wel, dat het bulderen van Papa, en de mislijke gestalte van zijne Toehoorderen, 't kind meer en meer vervaard maakte, zoo zeer dat wanneer Paatje den Zee-God beschreef, als van schrik zich onder de golven duikende, en zelfs zich scheen te willen verschuilen, het zoete Wicht zich met een ontsteld en angstig wezen in haar Moeders schoot verborg. Tot zoo verre bezat het zich nochtans; maar wanneer de Poët zijn Held aan den man bragt, en met een brullende stem de volgende Vaersen uitgalmde:

*Mijn Held valt aan, hij zwaait om 't hoofd het schittrend staal.
Hier donderd 't grof geschut, hier bliwend 't zwaar metaal,
Het vuur-roer weerlicht, en het hageld handgranaaten.....*

Toen kon 't arme kind het niet langer houden: *Och Maatje, schreeuwde zij uit, waarom is Papa zo boos? hij vloekt zoo.* Deze aardige onnoztheid dwong 't gansche Gezelschap, en Papa zelfs in eene schaterende lach uit te barsten; doch men bedaarde zich wel haast, de aangezichten bragten zich terstond weder in de plooi van verrukking, en, gelijk het de wijze is, de Poët hervatte zijne leezing met: *Mijn held valt aan, etc.* Omtrent een half uurtje duurde dit opzwetzen, van tijd tot tijd afgebroken, door kleine verpoozingen geschikt tot ademhaaling, en om met wellust der Toehoorderen goedkeuring, en verwondering te smaaken. Na dat hij geeindigd had, sprak hij ons aan met eene verzagte toon en met een needrig gelaat, ons verzoekende hem de fouten van zijn Gedicht te willen aanwijzen, en van zijn bekende leerzaamheid ons op het nadrukkelijkste verzekerende. *Fouten! Mijnheer, wierd 'er geantwoord, fouten! Uw Vaers is onverbeterlijk! 't is wonderlijk, wonderlijk!* Wonderlijk, wonderlijk! galmde 't gansche Gezelschap na. Ik vond goed 'er nog bij te voegen, dat ik in geen taal ooit een diergelijke Herders-kout gelezen had. Onze koddige Dichter, die meê verlangde zijn beurt te hebben, lag 'er nog wat op om alle verdere loftuitingen den pas af te snijden, en zwoer, dat de groote Agrippijner nooit iets fraaijers had voortgebragt. Met medelijden aangedaan omtrent dezen goeden Heer, die

onophoudelijk in zijn zak futzelde, en als in barensnood was, wilde ik hem eene spoedige en gelukkige verlossing bezorgen, en verzocht hem ons ook iets smaakelijks voor te willen dienen. Zo dra dit verzoek door 't geheele Gezelschap zich ondersteund vond, zag men als een waassem van vergenoeging zich op 's mans aangezicht verspreijen. *Ja wel Mijnheeren*, sprak hij, *ik kan dat juist niet weigeren, maar 't zal bij 't voorige schrikkelijk afvallen. Mijne Musacie, moet je weten, is bij Mijnheers Zangheldin maar een onnozel Zangnymphje, hoewel zij zomtijds haar dingetjes ook noch al klaard, als een pop van twee blanken. Mijne Vaersjes zijn niet hoogdravend, maar Liefhebbers zeggen, dat ze vloeijen als of ze van een Lijedakje rollen, en wel voornamentlijk dit; nu dat zullen we wel haast zien, zei blinde Piet.* Daar heeft de Lezer een staaltje van 's mans stijl. *De stof hier verhandeld*, vervolgde hij, *is ook niet van de verhevenste. 't Is gemaakt op een zeeker ongelukje, dat korts een zeeker jong Juffertje op een bruiloft zeer onverwacht overvallen heeft, en ik heb goedgevonden het te intituleeren, DE VERMEETELE AEOLUS. De Heeren zullen nu wel haast ruiken. zoo zij een goede Neus hebben, waar Meester Jaap heen wil⁽¹⁾.* Hier op zette hij zijn wezen in een betamelijke gestalte, en begon zijn Versje op te zeggen met eene zachte en zoete stem, als of hij zijne woordtjes in 't uitgaan met zijne tong streelde. Nu en dan likte hij zijne lippen, als of hij confituren smulde, en maakte veeltijds zo een proper mondje, als iemand, die aan een klompje suiker zuigd. Maar 't was niet minder dan suiker, dat kan ik den Lezer wel verzeekeren. 't Ging zelfs in korten tijd zo grof, dat Mevrouw haar Dochtertje bij de hand nemende, goed vond zich stilletjes weg te pakken. Het gansche Gedicht bestond in eene aaneengeschakelde verciëring, in welke alle de Winden, tot het kleinste Zephiertje toe, nevens een aanzienlijk getal Goden en Godinnen, voor den dag kwaamen, en niet hofflijker zouden hebben kunnen spreken, al waaren zij op de Zeedijk⁽²⁾ opgevoed geweest. Onder deeze tweede leezing hadden de wezens en gebaarden der Toehoorderen eene gansch andere drai als van te vooren; in plaats van een soort van betovering en vervoering, bemerkte men nu maar eene vrolijke verwondering, dewelke nu en dan wel met

(1) Men moet weten dat hij JACOB was genaamd, en in de wandeling JAAP.

(2) Matrozenbuurt te Amsterdam.

een woordtje wierd te kennen gegeven, voornamentlijk als men door iets fraais als verrascht wierd. Dan was het, *dat je nou de drommel niet en wil, dat de Vent de duiker haale*, of zoo iets diergelijks. 't Einde van 't Vers wierd gevolgd door een algemeen geschaater, 't welk, aangaande dat slag van Gedichten, 't pit en de kern van alle loftuigingen is. Toen was de pan aan 't glijen; ieder van onze Liefhebbers haalde om 't eerst zijn maaxsel voor den dag, 't een volgde op 't ander zo dicht als hagel, en altijd een Klugtje na een Treurspel. 't Gong 'er mee als met Zingers, die, zo dra men hen een liedtje ten halze uitgewrongen heeft, een mensch het hoeft aan stukken lollen, en zonder ophouden weer een nieuw airtje beloven, dat noch al fraijer is.

Onze Dichtgeesten waaren ondertusschen wonderlijk in haar schik. Zij scheenen zich te baaden in haar nieuwe glori; zulks is makkelijk te denken; in de waereld leeft 'er geen gelukkiger schepzel, als een Poëet, wiens Werken met aandacht aangehoort, en zonder de minste vermenging van berisping, tot aan den Hemel toe verheven worden.

Uit den *Hollandschen Spectator*.

Over de ware Beschaafdheid.

Wanneer ik mijn werk heb gemaakt van de ware verdiensten mijner Medeburgen op te helderen, en tegens valsche en onrechtvaardige denkbeelden te handhaven, heb ik voorbedachtelijk onbeantwoord gelaten de beschuldiging van boersheid en onbeschaafdheid, die door verscheidene Natien tegens ons wordt ingebracht, en dewelke ik durf staande houden, dat de naam van *ongemaniërtheid* aanwrijft aan eene hoedanigheid, die in haar natuur niets anders is dan eene mannelijke eenvoudigheid. Om de waarheid van deze stelling in zijn volle licht te plaatsen, zal het nodig zijn, 't rechte wezen der *beschaafdheid* uit den boezem der Reden zelve voor den dag te brengen, en ijdele harsenschimmen door klare denkbeelden te doen verdwijnen. Wie weet niet, dat door de kracht van de gewoonte, 't geen voor beschaafd in 't eene land doorgaat, in 't ander als ongemaniërt word aangezien, en dat ieder Volk het zelve recht heeft, om de gewoonte van zijne landaard boven die van andere Volkeren te achten. Waarom mag een Persiaan of een Chinees niet zo wel

zeggen: *dit of dat is beschaafd, want zoodanig is het gebruik te Ispahan, of te Peking*, als het een Franschman geoorloft is te weeren, *dat deze of geene behandeling wellevend is, om dat ze te Parijs voor wellevend word gehouden*. Wat mogelijk voorrecht doch heeft in dit geval de eene Natie boven de andere. Indien men die twist wil beslissen, men zal 't jok van gewoonte moeten afschudden, en tot eene andere bronader van onderzoek en oordeel zijn toevlugt nemen. Niets kan goed of beter dan iets anders genoemd worden, af daar moet een bondig bewijs van die hoedanigheid in den natuur van de zaak zelve opgesloten zijn. 't Is derhalven voor de vierschaar der Reden alleen, dat onze twist met vreemde Volkeren omtrent de beschaafdheid kan worden beslist; 't is de Reden door dewelke wij wegens den aard en eigenschappen van dat beminlijk voorwerp kunnen onderrigt worden. Indien wij met de Reden willen raadplegen, zij zal ons duidelijk doen zien, dat 'er eene wezentlijke algemeene beschaaftheit is, die overal, daar menschen en redelijkheid gevonden worden, plaats kan hebben. De ware bron van de lieflijke deugd is een uitgestrekte en wezentlijke goedaardigheid, die ons achting en liefde voor onze evenmensch doet hebben, ons alle mogelijke inschikkendheid voor hem inboezemt, ons niet alleen aanzet om hem alle diensten, die van ons vermogen afhangen, te bewijzen, maar ook om die diensten met behaaglijkheid te bekleden, en om in alles, zo ver het met reden en oprechtigheid kan overeengebragt worden, naar deszelfs gewoontens, gevoelens, en neigingen te schikken. Het pit en merg van de zaak is eigenlijk in de ziel zelfs, en 't geen wij met recht eene algemeene, redelijk en ware beschaaftheit kunnen noemen, is niets anders als eene verstandige, en wel bestierde uitdrukking van dien inwendige zielsgestalte. Op die voet is een Veenboer, die de uitdrukking van zijne natuurlijke en met verstant gepaarde goedaardigheid naar de zeden, neigingen, en verscheide humeuren van zijne mede-Dorpelingen weet te vleijen, even zo beschaaft en wellevend als een Fransch Hofjonker, die de zelfde inwendige gestalte van 't gemoet uitwendiglijk tracht te verbeelden. 't Is wel waar, dat die hupsche Landman niet groet, buigt, en den hoed onder den arm vat, als wel opgevoede Steeluiden, maar die uitterlijke bewegingen zijn in haar natuur gansch onverschillig, en van de gewoonte alleen afhankelijk, hebben ze met de Reden

niets te doen. Dat een Boer, zo lang hij met zijns gelijk omgaat, zo niet groet met woorden en gebaarden als een Edelman, is alzo weinig onbeschaaft als dat een Turk in 't groeten zijn Tulband niet afneemd. Doch is hij genoodzaakt met Stedelingen te verkeeren, zo zal hij door zijn inwendige hebbelijkheid aangespoort worden, om dezelve met eene veranderde gevoeglijkheid werkstellig te maken. Dit is mijns oordeels het recht en onderscheidene denkbeeld van de ware beschaaftheid. Zij moet haar grondslag hebben in 't gemoed zelve, en de palen, daar deugd en reden haar in besluiten, niet te buiten gaan. Dat mijne *beschrijving* niet valsch kan zijn, blijkt uit het algemeen gevoelen van alle menschen, die deze hoedanigheid als goed en loffelijk aanzien, hoewel weinige zich de moeite geven van in hare ware natuur in te dringen. Doch hoe kan die hoedanigheid goed en prijswaardig zijn, zo 't uiterlijke niet eene ware verbeelding van 't hart is, zo 't maar een oppervlakte is zonder diepte, een bedriegelijke schijn van beschaaftheid, een blanketzel, dat maar diend om eene verfoeijelijke wanschapenheid te bedekken en te verduisteren; in een woord zo ze niet anders is als eene doorgaande zamenschakeling van leugen en bedrog? Indien aan d'andere kant, de vereischte inwendige goedaardigheid wel wezentlijk is, doch 't gezach van reden en deugd verwerpt, hoe kan ze in dat opzicht voor goed en roemwaardig erkend worden? deugden en goede hoedanigheden moeten zich met malkanderen verbinden, en zich onderling door die vereeniging kracht en luister bijzetten; en 't geen zich met de anderen deugden in 't verband niet kan voegen, en eer strekt, om dezelve, en de *Reden*, op welke zij alle steunen, te bestrijden, en te kwetzen, kan geen deugd, geen goede en loffelijke hoedanigheid genoemd worden. Daar worden menschen gevonden, die uit een beginzel van ware goedaardigheid alle hunne vermogens inspannen, om door hunne woorden en gebaarden ieder te behagen. Doch hunne goede imborst bestaat alleenlijk in eene verachtelijke zwakheid; zij keuren alles goed wat gezegt, wat gedaan word; zij zijn van 't gevoelen van alle die gene met wie zij bij beurten verkeeren; 't is of hunne ziel van laffe zuiker was gemaakt, 't is al mal zoet wat 'er aan is. Niet dat hun inzicht zij, iemant te vleijen en te bedriegen; 't is enkel bloheid en verwijftheid, hun gemoed is ontbloot van sterkte; zij hebben de edelmoedige standvastigheid niet, die in

eene brave ziel vereischt wordt, om de oprechtheid aan te kleven. Kan diergelijke lafhartigheid den naam van beschaaftheid dragen? ganschelijk niet; niets dat van de oprechtheid, de grondslag aller deugden afwijkt, verdient dien heerlijke naam; de ware beschaaftheid is niet geschikt om de wezentlijke verdienste te vernietigen, maar om dezelve te versieren, en om de deugd behaaglijker, nutter, en om zo te spreken, deugdzamer te maken. Dusdanig is de wellevendheid, die door de reden daar voor erkend word, 't aangenaam voortbrengzel van eene menschlievende, meegaande, en inschikkende inborst, gepaart met eene bedrevene en vernuftige oplettendheid, en werkzaam niet in 't vernietigen, maar in 't verzachten van de deugd. Indien onze Landaard omtrent die hoedanigheid boven andere in gebreken is, en zulks word aangetoond, zo zal het bewijs daar van mijne bekentenis aanstonds na zich slepen. Maar dit is het niet dat van onze beschuldigers beoogt word. Daar is eene andere zo genaamde beschaaftheid, een bedriegelijk kind van de mode en de ondeugd, dat wel te wenschen was, dat wij noit hadden gekend; dat oprechtheid en eenvoudigheid belacht als plompheid en dorperheid, en de kunst en gewoonte van behaaglijke leugentaal cierlijk te schakeeren, aanziet als de loffelijkste vrucht van eene treffelijke opvoeding. In die kunst bestaat het merg van 't geen men goede manieren noemt; ze is noit in de zeden van oude Volken ingeslopen, dan wanneer de zelve, door aanwasch van rijkdom en dartelheid, de zuivere smaak van deugd en eenvoudigheid verloren hebben. In de eerste oprichtingen van Staaten en Gemeenebesten is ze noit gekend geweest, en met ware mannelijke verdiensten kan ze niet bestaan. Wat wisten de achtbare Romeinen van die valsche wellevendheid, zo lang als het hen oogenschijnlijk bleef, dat hun gebied, niet anders als door deugd konde geschraagt worden, en ickers bijzonder belang aan 't gemeene tastelijk verknocht was. Maar zo dra hunne overwinningen de schatten van Afrika en Azia in hunnen boezem gestort hadden, en met dezelve wellust, dartelheid, verkwisting, opgeblazendheid, verwaandheid, zo was 't niet mogelijk dat die *lieve beschaaftheid* lang zeker bleef. De ware verdienste vergenoegt zich met ongecierde en oprechte loftuitingen, geëvenmatig met haar voorwerp; maar menschen, die zo leven als of ze lof en eer verachten, en zo ieverig daar na zoeken, als of ze alle hunne pogingen aanwenden,

om dezelve te verdienen, moeten gezochte, geestrijke, bewimpelde pluimstrijkerijen hebben, die, kwanswijs hunne zedigheit spurende, hen op de smakelijkste manier kittelen en verheugen. Wel haast was te Romen dit kunsje, met uitsluiting van alle deugden en verdiensten, 't eenigste om zich in de gunst der Grooten in te dringen. De ontaarde Romeinen leerden het zelve met iever van hunne overwonnelingen, de geestige, beschaafde en leugenachtige Grieken; en hoe meer het Gemeenebest in allerlei verfoeijelijke ondeugden storte, hoe meer die pluimstrijkende wellevendheit alle hare krachten inspande, om met de doorslepenste loftuitingen de verdiende schand te vernissen. 't Gezegde is niet alleen eigen aan het Roomsche Gebied; men doorloope alle de Historien, men zal overal vinden, dat de eenvoudigheid de onafzonderlijke gezellinne van de ware verdienste is geweest, dat alle Volken in hunne opkomst door hun eigenbelang aan eene eenvoudige, doch voorzichtige oprechtheid zijn verknocht geweest, dat de behendige en konstige vleijerij de ondeugd door de weelde geteeld altijd op 't spoor heeft gevolgt, en dat het gebruik van dat verwijfd en verachtelijk blanketzel altijd heeft bewezen, dat de waare schoonheit verdweenen was. Hier van daan komt het, dat de Romeinen dachten op het krachtigste de deugd uit te drukken, door de benaming van *oud*. De *oude trouw*, de *oude eenvoudigheid*, de *oude oprechtheid*, zijn bij hunne Schrijvers zo gemeenzame als sterke spreekwijzen. *Het oude* alleen, zonder van eenige deugd gewag te maken, besluit dezelve alle in zijne betekenis: *Pol Crito antiquum obtenes! Waarlijk Crito, gij kleeft het oude aan!* is een van de grootste loftuitingen, die een eerlijk man kan verdienen, en schrijft hem toe 't gansche Character van eene zuivere en ongeveinsde deugd. Zal iemand mij lochenen, dat het merg van de hedendaagsche beschaaftheit besta, in valsche loftuitingen, en in eene geestige pluimstrijkerij? zulks is niet mogelijk, zo hij in de wellevende waereld verkeerd heeft, en bekwaam is, om de geringste aandagt aan 't geen voor zijn oogen omgaat te geven. Eene zekere Natie, bij de welke, de geheele verdienste draait op de twee spullen van geest en beschaaftheit, en daar gansch Europa haar voorraad van die valsche schatten gaat opdoen, zal hem wegens de waarheit van mijn stelling ten overvloed overtuigen. Daar zal hij vinden, dat de gantsche conversatie onder wellevende lieden eene gedurige verwisseling van valsche munt is. Dat zelfs

Kruijers en Schoenlappers, wanneer ze *de eer hebben van malkander te ontmoeten*, alle hunne welsprekentheit aanwenden om zich onderling met cierlijke complimenten te behagen; zulks word bij dat aardig volk de kinderen in de pap te eeten gegeven. Indien een jong wicht gevraagd word, of hij in deze of gene *fraije Dame* geen zin heeft, en hij daar op, volgens zijn gevoelen, *neen* antwoord, zal hij strengelijk gehekeld worden, om dat hij de beschaaftheid niet gehad heeft van te liegen. Men maakt zich schuldig aan de grofste boersheid, indien men met een Vrouwsperzoon spreekt, zonder haar iets aangenaams op te dissen. En wat doch is dat aangenaams? altijd het zelfde, maar met verscheidene saucen toegemaakt; aan alle, fraij, leelijk, geestig, zot, wel of kwalijk opgevoed, moet gezegt worden, dat ze verstandig, bevallig en schoon zijn, en dat het onmogelijk is hare aantlokkelijkheden te wederstaan. Zo men voor geen lomper wil doorgaan, is men verplicht een oud afschuwelijk wijf, die door de verfkwast haar leelijkheid noch meer ophelderd, op de zelfde wijze de kap te vullen; men moet bedrogen zijn door de glans van haar gekochte schoonheid. Van ouderdom moet niet gerept worden, als om de zelve toe te schrijven aan vrouwen die twintig jaar jonger zijn; maar over het jeugdig wezen van die geen, daar men meê spreekt, moet men verbaast zijn, en haar ten allerhoogste aanzien voor de zuster van haar kleindochter. Men denke niet, dat die leugenachtige wellevendheid ten minste van mannen met mannen uitgesloten is; geenzins, die smeerden malkander ook honing om de mond, met al de kunst en behendigheid die ze in hun macht hebben. Zo dra men zich in een gesprek met een van de beschaafde lieden inwikkeld, verkrijgt men aanstonds, al was men een vreemdeling, goede manieren, geest, verstand en aangename swier, men kan daar staat op maken. Tusschen Geletterden gaat de zelfde beleefde verkwisting van loftuizingen in zwang: leest een Schrijver 't een of 't ander Werk aan zijne goede Vrinden, zij vinden 't niet alleen goed, dat zoude een affront wezen; 't is keurlijk, uitmuntend, 't kan niet missen, 't gemeen zal 'er door verrukt en betoverd wezen, men moet noch geest, noch smaak hebben, om van een ander gevoelen te zijn. Om nochtans een bewijs te geven van de oprechtigheid van dat voordeelig oordeel, zoo berispt men, doch met de nederigste en omzichtigste uitdrukkingen, hier en daar

een woord, dat juist niet al te wel rijmt, of dat misschien gevoeglijk tegens een krachtiger zoude kunnen verwisseld worden. Dat is 't eenigste, dat het grootste kiesheit in 't geheele stuk zoude kunnen afkeuren. Hier mede gaat de opgeblaze Schrijver heen, om in andere gezelschappen zich met nieuwe wind te overladen. Doch het gebeurt niet zelden, dat, zo dra hij zijn rug heeft gekeerd, de waarheid zijn beurt krijgt, en dat zijne wellevende Vrinden, niet min aardige en spitsvinnige spotters, als afgerechte en kunstige vleijers, alle de krachten van hun vernuft inspannen, om de lafheid en gebreken van het Werk, zo wel als de belagchelijke verwaande lichtgelovigheid van den Maker op het boertigste af te schilderen.

Uit den *Hollandsche Spectator*.

Over de Dwarsdrijverij.

Aan niemand van mijne Lezers zal buiten twijfel onbekend zijn het hatelijk en lastig Character genaamt *dwarsdrijverij*, een wanschepsel geteeld uit eene ingeboore norsheid, en eene verwaarloosde opvoeding. De geenens die door 't zelve als *bezeten* zijn, schijnen hun voornaamste eer en meest streelend vermaak te stellen, in een gevoelen te verwerpen, zo dra het hun word voorgesteld, om het tegengestelde te omhelsen en met alle mogelijke pogingen staande te houden: gelijk ook in den raad die hun gegeven word aandagtiglijk aan te horen, en wel te overwegen, alleen met inzicht om den zelve te trotseren, door net het contrarij werkstellig te maaken. Ik verbeelde mij dat de natuurlijkste beweegreden van dit hun sporeloos gedrag niet anders kan zijn, als een ongebonde liefde voor de vrijheid hunner ziele, en een afkeer voor de minste onderwerping van eens anders reden, aan dewelke zij zig vreezen te verslaaven. Ze hebben van jongs op niet geweeten zich gemeenzaam te maken met die deftige grondstelling, *dat de dierbaare vrijheid van de reden bestaat in deszelfs eenig en volstrekt afhangen van de baarblijkelijkheid, en dat, zo dikwils als men tragt dat heilzaam jok af te schudden, men zig keetent aan de dwingelandij van zijn eige grillen* en harsenschimmen, die zig 't minste recht op 't redelijk schepsel niet kunnen aanmatigen en 't zelve eens geheel aan haar overgegeven in onverbreekbare boeijen gekluistert houd. Wie kan min op vrijheid roemen als een *dwarsdrijver*, die 't speeltuig is van icder

die hem voor 't geen hij is kend, en die het de moeite waard agt deszelfs buitensporigheid, als een handvatzel te gebruiken, om den zelve te slepen verwaards het hem gelieft? Wie maar wil kan denzelve voor een tijd de gevoelens, die 't hem behaagt, doen aankleven, en de daden, die 't hem goed dunkt, dwingen te verrigten. Is 't iemands interest, dat een vriend door een *dwarsdrijver* voor een eerlijk man verklaard, en in die hoedanigheid hardnekkiglijk verdedigt word? hij behoeft in deszelfs tegenwoordigheid aan zijns vriends deugd maar eenigzins schijnen twijffel te slaan. Is hij van zins den *tegendringer* een weldaad voor iemand af te parssen, hij vind, in denzelve, 't geen hij wenscht, met ernst af te raden, een onfeilbaar middel, om zijn oogmerk te bereiken.

Dog 't afgeschetste Character kan aangezien worden als *een natuurlijke en aangeboore dwarsdrijverij*, maar daar is nog een' andere *dwarsdrijverij* die als een uitwerking van kunst en overweeing kan beschouwt worden, en die aangewent word uit loutere eerzucht, en om 't verstand in zijn uiterste schrandrheid en behendigste vaardigheid te doen uitblinken. Aan dat slag van gemaakte *dwarsdrijverij* kan men gevoeglijk de naam geven van *dispuutziekte*, en dezelve ontstelt voornamentlijk de herssenen van jonge luiden die groot gevoelen hebben van de wetenschap, waar door ze op de Hooge Scholen zig verrijkt hebben, en zig verbeelden dat hen als een pligt is opgelegd door 't verdedigen, van wat gevoelen het ook zij, den eertrap van een rechtschapen Doctor in ieders gemoet te verkrijgen. Met een' van die verligte jongelingen heb ik onlangs mij elendig opgescheept bevonden. Wetende dat ik bij zijn Oom op een zekere avond ten eeten genoodigt was, had hij zich zelf daar ook verzogt, om 't genoeg te hebben van mij eens *op te neemen*. Dewijl de huisvader nog voor een wijl aan eenige onuitstelbare bezigheden verknogt was, wierd ik door den schranderen Doctor zelf ingehaald, en zulks deed mij veel vermaak aan, vermids ik bewust was, dat hij veel geest had, en zeer wel had gestudeert, 't geen mij eene aangename tijdkorting dien avond beloofde. Zo dra hij mij met veel complimenten en buigingen die nog vrij wat naar de Academische zwier rooken, in een leunstoel, met kragt en geweld had doen zitten, niet tegenstaande mijne ernstige betuiging, dat ik liever op een andere stoel zat, haastte ik mij om 't ceremonieel en 't complimenteeren, daar ik een doodelijke haat voor heb, en 't welk ik door de bank

onbeleefder als boersheid zelfs bevind, af te breeken, 't eerste te zeggen dat mij in den zin kwam, en 't weer te baat nemende liet ik mij ontvallen: *'t Is een slegt weertje van daag Mijnheer.* Hoe dat Mijnheer, was zijn antwoord, verzelt met een waanwijs grimlagje. *'t Waait sterk,* hervatte ik, *en 't regent niet minder;* Dat weet ik ook Mijnheer, repliceerde hij, maar ik kan daarom niet zien dat het slegter weer is als anders. Terwijl hij zag dat ik mij over zijn reden verzette, als of ik een klap voor de ooren kreeg, voer hij aldus voort. Mij dunkt, onder correctie, Mijnheer, dat wijze luiden zig netter behoorden uit te drukken als het ongeleerd gemeen. Nu kan ik heel wel zien, dat het tegenwoordig weer slegt kan genoemd worden voor menschen die gedwongen zijn te voet te gaan, of anderen, die in weerwil van hun vasthoudendheid een sleetje moeten betalen, maar daarom is 't niet te zeggen dat deze wind en regen in 't algemeen niet meer goed als kwaad uitwerken; waar uit ik besluit, dat dit weer slegt te noemen niet zeer eigenlijk gesproken is. Na op hem, op zo eene onvoorziene berisping, eenigen tijd aandagtelijk te hebben gesteroogd, vroeg ik hem met een eenvoudig gelaat, of hij, niet tegenstaande zijne nauwkeurigheid in 't onderscheiden der uitdrukkingen, niet begreepen had wat ik had willen zeggen? Ja tog, Mijnheer sprak hij, maar is het uws oordeels genoeg zig te doen verstaan? Tot nog toe heb ik zoo gedacht, antwoordde ik met dezelfde geveinsde zedigheit, wanneer het op gemeene praatjes aankomt, dog ik beloof u zo eene gewigtige zaak nader te onderzoeken, schoon ik vreez', al wierd ik hier in van dwaling overtuigt, te oud te zijn om een netter en keurlijker taal in de dagelijksche conversatie aan te wennen. Tot mijn geluk wierd het gesprek hier afgebrooken, door de aankomst van den Heer van 't huis, die ons naar d' eetzaal leidde, alwaar zijn vrouw, en twee huwbare dogters, na 't haare tot het bereiden der maaltijd gedaan te hebben, welhaast mede verscheenen. Onder 't eeten scheen onze jonge Advocaat min gezet om zijn honger als zijn dispuutzugt te verzadigen. Hij tergde mij op allerlei wijzen, stelde mij hondert captieuse vraagen voor, en verwaarloosde niets om mij in een redentwist in te wikkelen. Maar ik was *kwaadaardig* genoeg, ziende aan wat euvel de jongman ziek was, om mij buiten schoots te houden, en mij te verdedigen met de korte en niets beduidende antwoorden: *Ik ben op die zaak niet zeer gevat; dat*

is nog al zoo vreemd niet : 't is niet onmooglijk ; 't kan zijn ; dat is zoo kwalijk niet geredeneerd ; Mijnheer spreekt over die stoffe al vrij wel etc. Deze onverwagte verweering, al vlugtende op zijn Tarters, den jongen wijsgeer razend makende, deed hem zijne pogingen verdubbelen om mij te dwingen voet bij stuk te zetten, om regt met mij aan 't werk te raken; Dog vrugteloos, dewijl ik met gulhartigheid hem aanziende, hem deze woorden toevoegde; Ik vraag Mijnheer en 't gansche gezelschap om pardon wegens mijne stilzwijgendheid op zo veele leerzame geopperde stoffen. Dog al moest ik voor een vraat passeeren, zo moet ik betuigen dat ik de spijsze zo uitsteekend naar mijn smaak bereid vind, en zo wel van de regte saus den honger voorzien ben, dat ik nog geen tijd heb, mijn aandagt zelfs aan de nutste en verstandigste conversatie te lenen. Dit zeggen wierd van den onthaler en zijn huisgezin toegejuicht; 't welk onzen Doctor van spijt deed zwellen, en om zijn hartstogt te verbergen, dwong, tegen wil en dank, meê wat te peuzelen; Dog zo dra het nage-richt opgedist was, verspreide zig een waassem van vergenoeging op zijn aanzigt, het welk mij scheen aan te zeggen, dat ik er nu aan gelooven moest. Ik was egter van dat gevoelen niet, en ik besloot, 's mans dispuutzugt, zo lang 't mooglijk zou zijn, te ontworstelen. Na dat hij zonder mij in 't net te kunnen krijgen de conversatie als met geweld gedrait had naar de gemeenste onderwerpen der hedendaagsche redentwisten, vatte hij eindelijk de *Vicarius* bij 't hoofd, en verzogt mij, met eene gemaakte leerzaamheid 't gezelschap te willen mededeelen, wat ik van die zaak oordeelde. Mijn zeggen was, dat schoon ik eenige dingetjes daaromtrent doorlopen had, ik vermeinde, dat die stoffe nog in geen genoegzaam ligt was gesteld om zonder roekeloosheid van dezelve mijne gedagte te kunnen uitten. Maar naar wat zijde zoud gij nochtans hellen? sprak hij; *tot geen van beiden antwoordde ik, zo lang ik van de zaak niet nader onderzocht heb.* 't Is egter niet wel mogelijk, hervatte hij, zo onverschillig te wezen wegens een onderwerp daar men eenig denkbeeld van heeft. Kom aan, laat ons, oeffenings halve, ieder eens een van de strijdige gevoelens omhelsen en beweeren: Ik zal u graag de keur geven. 't Was vrugteloos dat ik bijbragt, *dat ik nog lust nog bekwaamheid om te disputeeren had, en dat ik niet zonder schaamte besluiten kon ('t geen in diergelijk zintwisten bijkans onmiddelijk is) bewijzen te*

gebruiken die mij zelf niet voldeeden..... Dewijl Mijnheer dan niet kiezen wil, sprak hij, in mijn' woorden vallende, zal ik een keur doen, en beweerden dat zo een Vicarius niet kan aangesteld worden zonder gevaar van Kerk en Staat, en daarop zonder nader antwoord te verwachten trok hij los. Ik hoorde hem met aandacht en met toestemmende knikken aan, zonder zijn reede oit af te breeken, en wanneer hij zomtjids poosde om mijn antwoord af te wagten, vergenoegde ik mij met te zeggen: *ga maar voort, Mijnheer, ga maar voort*: Toen hij eindelijk alles geoppert had wat hij van die stoffe wist, en mogelijk meer, vroeg hij mij met een vergenoegt gelaat, wat ik nu tegen zijne argumenten had in te brengen..... *Og niets ter waereld, Mijnheer*, zeide ik met eene onnozele koelheid. Hoe niets, Mijnheer, ik dagt immers dat we overeengekomen waren dat ik dit gevoelen verdedigen zou, en gij het tegengestelde. *Ik wil wel gelooven*, repliceerde ik, *dat Mijnheer zulks gedagt heeft, maar ik weet niet 't minste woord, dat daar toe aanleiding kon geven, mij te hebben laten ontslippen. Dog indien Mijnheer lust heeft, om nu zelfs het tegendeel staande te houden, ik zal hem met dezelfde aandacht, en buiten twijffel ook met het zelfde genoegen aanhooren?* Hier op zag ik oogenschijnlijk, dog zonder het in 't minst te laten blijken, dat hij nauwlijks meester van zijn gramschap was. Hij verwaarloosde ook niet 't overige van den avond zich over mij te wreken, met geen van mijne woorden daar iets op kon bedilt worden ongeheekeld voorbij te laten gaan, tot dat ik met eenige verontwaardiging hem toevoegde, *dat ik hem hartelijk verzogt mij de vrijheid te gunnen, van niet beter en wijselijker te spreken, als 't mij mogelijk was.*

Uit den *Hollandsche Spectator*.

WOLFF EN DEKEN.

Een *Rotterdamsch Koopmans-onthaal in 1778.*

Mejuffrouw ANNA WILLIS aan Mejuffrouw SARA BURGERHART.

Waarde Vriendin !

Wij hebben de koffer in volle order ontfangen ; mijne moeder prijst uwe vrouwelijke netheid boven de huizen : denk dan of ik in mijn schik was. Toen wij hier kwamen, vonden wij Tante zeer erg, maar, zoo als ik u gemelt heb, zij is thans veel beter ;

echter zal het eene slepende ziekte zijn. Mijn Moeder is zwaar verkouwen, anders wel, en ik kan uitnemen tegen de zuivere Maaslucht. Arme Willem! «nu, gij kunt ijder niet nemen die u lief heeft,» zult gij zeggen, en ik zeg daar nog eens op, arme Willem!

't Is hier zeer stilletjes. Tantes huishouding bestaat maar uit haar zelf, en twee bejaarde Meiden, die reeds bij Grootvader gedient hebben, en hier regt gelukkig leven, want mijne Tante is een der beste Vrouwen die ik ken. Zij heeft veel verstand, en een goed hart; eenige kleine eigennigheden reken ik niet.

Willem is haar afgod. Hij is naar grootvader genoemd, moet gij weten; en zo hij eens *Willis van Zon* schrijft, is Tante niet te goed om aan haar Neef, Willis van Zon, een Legaat extra te maken. Ik mag het lijden. Geld is mijn zwak niet, en mijn Broer zal, zo hij eens zelfs negotie doet, van die ronde Vrienden nodig hebben. Gij weet, Vader was eerlijker dan gelukkig.

Eens ben ik nog maar uitgeweest, en dat heette familiair, bij Tantes naasten Buurman, den Heer Uitval, brave Burgerlieden van den ouden tijd. Het spijt mij, dat gij er niet bij waart; dat was regt een *Pretje* voor u geweest; om de nieuwigheid meen ik. Ik zal er mij eens toe gaan zetten, om te zien, of ik er u een dragelijke beschrijving van geven kan. [*Het tooneel verbeeldt een Rotterdamsch Bovenhuis, vol stoelen en stoven, en alles wat in staat is, om een mensch of zestien wel digt en warm bij een te pakken.*] De Tractant was een man van diep in de vijftig, en vrouwlied ook zo omtrent. Hij had een kort gesneden pruikje op, dat niet onaartig tuigde, met een groot, breed, vrij vurig aangezicht: hij hadt een zwarte rok aan, met lubben die hem tot over de handen flodderden. Moeder hadt een soort van een negligé op, met een rood lint, een Jukaatje aan, een wit boezelaartje voor, en was, in 't geheel, huisselijk. De Dochter was vrij zwierig, doch wat modens ten achter; zij glom van juweelen, en was stijfjes vriendelijk. Toen ik boven kwam, verwelkomde mij Juffrouw Uitval met veel buigingen, en veel excusen, dat zij mij zo familiair ontving, zei: «dat zij maar een ouwerwetsche Vrouw, en klein behuist was;» met alles wat over dien toon verder loopt. Onderwijl verdoofde het gekef van twee kleine honden, het gekook van een zilveren theeketel, die, op een ordentelijk burgervuurtje, stondt te koken, en het geschreeuw van

den Heer Uitval, die aan den trap tegen een koksjongen braaf stondt te kijven, zeer veel van deeze fraaije Complimenten; en ik kon bestaan met te groeten, en te glimlachen. Daar op kwam de man boven (ik was bij ongeluk de eerste); en Moeder, ziende dat ik nu gezelschap had, waggelde, terwijl zij aan een ver-vaarlijk zwaren bos sleutels rammelde, naar de agterkamer, daar zij wel alle kisten en kasten scheen te ontsluiten. Toen was 't : « Hartlijk welkom, Juffrouw, in de stad; » en hij kuste mij met eene recht oud vaderlandsche welmenentheid. « Hoe bevalt je ons Rotterdam? Wat liggen hier al reuzen van schepen in onze havens, he? wat zeg je, dat is wat anders als jelui Amsterdam-sche ligters en vlotschuiten. Heb je geen frisschen Vrijer opgedaan, die de stad eens braaf op en neêr met je kan lopen, en je zo eens op de Schotsche koolschepen brengen kan? Wel, je moet onze Kerken zien; Je moet naar de Erasmusmarkt. Daar staat Erasmus, levensgrootte, met een bijbel in de hand. Ja, ik weet wel van je liefhebberij in lezen; ik lees nooit; maar elk zijn zin. En dan moetje door de Boompjes wandelen, en onze Beurs zien. Onze Stad is stikkent vol Volk, en het gaat de Kooplui heel goed, je weet, goed maakt moed; kom je moet daar niet altijd bij Tante zitten suffen, nu zij weer beter wordt, moet je eens zien waar je bent. » De goede Uitval zou zo al voort gerammelt hebben, maar het overige gezelschap was er. Toen moest gij die drukte gezien hebben. Onder de vrienden was een mager, ziekelijk zwak mannetje; Mejuffrouw zijne Echtgenote was eene Beauté van ten minsten derdelhalf honderd pond gewigts, vreemt toetgetakelt: een Chitzen Japon, met grote wilde bloemen, een kostbare bonte pelise, een aan haar hoofd geplakt kinmutsje. Hoe smaakt u dat, Saartje? De zware goude beugel was, want de vrouw was losjes gekleedt, op de tablier geschoven, en maakte tegen een superbe orloge geen onaartig contrast. « Welkom, Klaasje, » riep Uitval, terwijl hij het arme sukkeltje tot knijpens toe de hand drukte. « Zie je wel dat al die likkepotjes maar voden zijn? Doe als ik, eet een braaf stuk ossenvleesch, neem een stout glas baai toe; en kuijer dan eens naar Schiedam, zo doe ik; en ben ik nog niet of ik twintig jaar was? »

Toen raakten wij aan het theedrinken; nooit dronk ik fijnder thee, en nooit dronk ik uit keurlijker porcelein. 't Speet mij maar, dat de gulle vrouw mij zoo veel suiker in het kopje deedt, zo

dikwijls als man schreeuwde : « hebben de vrienden wel suiker ? » en dan wist ik niet hoe gaauw ik mijn kopje zou naar mij nemen , om thee en geen slemp te drinken . Naauwelijks was de thee ter zijden , of de jonge Juffrouw kwam met een groot vierkant zilver blad , opgevult met Confituren ; dat blad werd opgevolgd door een nog groter , tot eene aanmerkelijke hoogte met allerlei fijne gebakjes opgestapelt . Onderwijl was de kamer zeer benaauwt , en de Heeren dampten uit ten treuren , zo dat wij elkander niet dan in wolken van tabaksrook konden zien . Ik had het zeer kwaad . Eindelijk werd men het eens om wat lucht te maken , en Uitval schreeuwde om wijn en kelkjes ; de meid kwam boven met een doos soezen , die naauwelijks den trap op wilde . Enfin , Saartje , de goede menschen hadden niets verzuimt , om ons te tonen dat wij welkom waren . Men speelde niet . De vrouwen begonnen des over het huishouden en de meiden , de mannen over negotie of studie te praten . Twee personen zal ik u nog maar beschrijven ; de overigen zijn het copieeren niet waardig . De eene was de jonge Heer Wijsneus , die wel niet studeert , zo als men het noemt , maar die echter veel leest ; en zo hij zich minder liet voorstaan , nog al te dulden zou zijn . Nu was hij ondraaglijk . Hij luisterde naar zijn eigen woorden , en sprak alles zo pedant , en met zulk een emphasis uit , dat hij zijne goede opvoeding schande aandeedt . Hij is een Neef van den goeden Heer Uitval , die nog al opheeft met het gekje ; ofschoon het de onbeschaamtheid heeft , om Oom en Meu op eene verachtelijke wijs te bejegenen . Hij scheen gehooft te hebben , dat ik mijn ledigen tijd niet met kaartspelen verkwist . Dit was oorzaak , dat hij mij ongemeen lastig viel .

En wie , vraagt gij , is de tweede persoon , dien gij mij zult beschrijven ? De Proponent Smit , Saartje . — Nu , zie mij zo niet aan ! Gij weet immers , dat wij elkander lang gekent hebben ? Een eenvoudig toeval had hem hier gebragt : hij kwam , met iemand van 't gezelschap , onverzogt mede . Ik ontstelde een weinig ; wie zou hem *hier* gewagt hebben ? Zijn zwart kleed staat hem zeer wel , en ik vind , dat hij zeer in zijn voordeel verandert is . 't Was eerst tegen dat wij aan tafel zouden gaan , dat hij occasie had om mij aan te spreken : doch dit oogenblik nam de jonge Heer Wijsneus waar , om hem , terwijl hij hem bij den arm vasthield , te vragen : « Denkt gij niet , mijn Heer , dat het wel

te betogen is, dat de Philosophie, welke thans door geheel Europa met een fieren tred herom wandelt, zeer veel moet toebrengen tot het zuiveren onzer denkbeelden, ook in de heilige Theologie? Zoude het niet wel der pijn waardig zijn, dusdanig een vertoog, geschreven door eene meesterlijke hand, den Volke toe te schicken?» Smit antwoordde koeltjes: «De gelukkige ondervinding maakt ons zo een betoog geheel nodeloos;» en mij aansprekende deedt hij het pedantje zwijgen, die zijne talenten aan de Heeren uitmat, welken hem niets antwoordden. Gevallig werd er van zeker vermaart kabinet van oudheden en munten gesproken. «Ei lieve,» zei de vrouw met den gouwen beugel tegen Wijsneus, «ei lieve, mijn Heer, kijk ik heb hier eenige ouwe potstukken, mogelijk is daar ook wel een kop van een Rooms Keizer bij. Dat stuk heb ik altoos van een oude kattelijkse (*Katholieke*) Juffrouw in mijne kindsheid gekregen.» Maar de ondraaglijke jongen rekende de goede vrouw geen antwoord waardig. De Huisheer nodigde ons, op de volgende kamer, aan tafel. En den Heer Smit bij de hand nemende, zei hij: «Kom, mijn kostelijke vriend, jij bij deeze juffrouw; me dunkt, jelui voegt schoon bij malkaër.

Maar, lieve Saartje, ik wenschte wel, dat gij zoo een tafel eens gezien had! In 't midden stondt een smoket stuk Hamburger ossenrib, van een dertig pond, denk ik. Daar bij was een ham, een kalfskop, een varkensrib, en een gestoofde kabbeljaauw. De groenten waren niet minder talrijk, of voedzaam; zo dat aan ons familiair soupetje zouden een douzijn of twee moffen (*grasmaaijers*) hun genoeg hebben kunnen krijgen. Alles was overvloed, alles toonde rijkdom en zindelijkheid; doch zonder den Heer Smit was het voor mij zeer ongevallig geweest. Laat men vrij roemen op de oude Hollandsche gulheid; op zulke maaltijden is men overdadiger, en hoort men vuilder dubbelzinnigheden, dan bij onze modieuse lieden. 't Was één uur, voor dit klossenpartijtje scheidde. En nu heb ik tijd, om alles, zo als de jonge Wijsneus het noemt, *Philosophies te betrachten*. De Heer Smit, die mij t'huisbragt, vroeg mij of hij de eere mogt hebben, om mijne Moeder van zijne hoogachting te verzekeren, en dus onze kennis te hernieuwen.

Wat zoude ik gezegt hebben, dan dat het mijne Moeder zeer aangenaam zijn zoude. Gij hebt hem nooit gezien, mijne vriendin,

maar weet echter, dat hij een en andermaal mij van zijne bijzonderste genegenheid heeft verzekert. Hij is, door zijne Voogden, na den dood zijner Ouders, op zijn verzoek van het kantoor genomen, om in de Theologie te studeeren, waar toe hij altoos de sterkste neiging hadt, en schoon hij laat begon, nu reeds met zijn zes en twintigste jaar beroepelijk als Predikant. Mijn Moeder groet u tederlijk.

Uwe Vriendin,

ANNA WILLIS.

Uit de *Sara Burgerhart*.

FOKKE.

Tegen het Sentimenteele.

[*De Schrijver legt in droom een bezoek af bij PHOEBUS APOLLO in diens Magazijn van dichtkunst en rijmwoorden, en vraagt hem :*]

Hoe vaaren toch de Zanggodinnen? Ik hoop ook gelegenheid te zullen vinden, om mijne opwagting bij haar te maken. Och! was zijn antwoord, hoe zouden ze vaaren, op weinige na alle oud en zwak, ze vergaan als sneeuw voor de zon; ge moet denken 't is haar ook altemaal geen plaisier, en 't gaat toch in de kleëren niet zitten. — Wel *Thalia* ^(*), zeide ik, is altijd toch een vrolijk meisje geweest, die zal zeekerlijk nog wel fris zijn? ô *Thalia!* spreek me daar niet van, die is de ergste en neteligste van allen; ze is zo lastig van humeur geworden, dat wij er al vrij wat mede overbrengen moeten; ze zit en schrijft nu den geheelen dag niet anders dan Pamphlets en Satiren, en, tusschen ons, ze drinkt wel eens een druppeltje; maar neen, het regte *Komische* vuur is er uit! Ze is altijd, van kindsbeen af, wel wat wonderlijk van humeur geweest; want als ik dien tijd van ARISTOPHANES naadenk, wat was ze toen ook al wild en lastig, ja ze heeft mij van heur leven wel wat verdriets veroorzaakt; ik heb nooit beter met haar over weg kunnen komen, als toen ze met MENANDER, PLAUTUS en TERENCEUS verkeerde, en nu nog, vóór eene eeuw, heeft ze ook eene heele goede bui gehad, ten tijde van MOLIÈRE en HOLBERG; maar thands is er niet veel aan, ze verkeert nu te veel met laage characters van Brood- en Straatpoëeten, die hier ook al Rijmwaaren komen koopen of

(*) De Zanggodin van het *Blijspel*.

huuren, en wat zal ik er tegen doen, hun geld is zoo goed als dat van een ander. Maar, zeide ik, mijn Heer, *Melpomené* (1) zal hoop ik nog al in heur' voorigen staat zijn! dat was altijd een ernstige en verstandige maagd. — Ook al veranderd, man! ook al veranderd! die is nu al over het ernstige heen en wordt dweepig en knorrig, in één woord, *Sentimenteel*; al wat ze nog doet is in dien wonderlijken smaak: ik kan mij maar gansch niet met heur aaklig humeur vereenen; maar, weet ge wie zig nog al het best houdt, *Terpsichoré*, die maakt druk *Opera's* en ziet er nu uit als een *dame du ton*, en *Clio* houdt zig ook nog al redelijk wel, ze helpt nog al een of ander aan een Heldendicht of groote Zangstuk, doch 't is ook al na den nieuwen smaak; *Erato* is ziekelijk en sukkelt magtig; *Urania* heeft het in 't kort zeer druk gehad met nieuwe ontdekkingen te doen; *Calliope*, *Euterpe* en *Polyhymnia* hebben nooit veel wonders gedaan en schikken zig mede al na den tijd. — Maar kom aan, hebt ge nu plaisier om eens met mij rond te wandelen, dan zullen wij onze pijpen neêrleggen; want ik heb veel brandstoffen in mijn Magazijn, en een ongelukjen ligt, gelijk men zegt, in een klein hoekjen; wij zullen wel eenige van de zusters aantreffen; want ze zijn nu elk aan heur bezigheeden. Dit zeggende kreeg hij een groot bos sleutels, die hij aan het zedig meisje in handen gaf, welke ons ook vóórging; hij rees op en verzogt mij hem te volgen, 't geen ik, met groote nieuwsgierigheid en vol verwondering over mijne zonderlinge ontmoeting, ook ijlings deed. — Onder het gaan door een' zeer langen gang, vroeg ik hem of dit meisje ook een Dichteresse ware? — Wel zou ze niet! laat haar maar loopen, zo stilletjens als ze er uitziet, ze heeft ze agter den mouw, dat beloof ik u! dat is nu eigenlijk een *beschroomde Zangnymph*, die *niet ter feestzaal in durft treden*; maar ze is ondertusschen op allerlei gastmaalen en bruiloften te vinden, en ge kunt wel denken, dat er dan nog al wat voor haar overschiet; ik heb er nog meer van die soort, maar ik verhuur ze ook altemaal; de overige zijn thands alle uit; want het is nu druk met trouwen en gastmaalen, dat is altijd om dezen tijd van 't jaar, maar toch meest tegen *Mei*, dan heb ik er ook zelden ééne thuis. Deze

(1) De Zanggodin van het *Treurspel*. De verder genoemde zijn over andere soorten van letterkunde en wetenschap: b. v. *CLIO* over de *Geschiedenis*, *URANIA* over de *Sterrekunde*.

houde ik voor keukenmeid, want, dat moet ik zeggen, zij kan best koken! — Maar wat was dat toch voor een meisje, dat mij de deur opende, zeide ik voords tegen hem, terwijl onze voorgangster den deur van een winkelmeter opensloot, en de luiken van de glazen nam; — dat zal ik u zeggen, dat was weêr een heel ander soort van een zangnymph, die zou op geen bruiloft komen, man? al kon ze er schatten meê verdienen, ô! dat is zo een trotsch ding! Dat was eigenlijk de hedendaagsche *Ode-Zangster*, die verhuur ik maar enkel aan Dichters, die *Prijzversen* of andere verhevene gedichten maaken, en zij brengt mij vrij wat op. Terwijl hij dit zeide, traden wij in dit eerste Magazijn, waar ik de volgende zeldzaamheden terstond in 't oog kreeg. Ik zag vooreerst een groote glazen kas, en in dezelve eenige gevleugelde beelden, die er magtig versleeten uitzagen; agter deze beelden waren planken geslaagen, waarop eene groote menigte spaanen doosjes stonden; ik vroeg *Apollo*, wat dit alles beduidde, en of dit ook al in 't rijm te pas kwame? — Wel zeker! antwoordde hij mij, daar is nu wel het grootste vertier in; als ik dit goed niet hadd' was ik een aas te ligt; al wat ge hier ziet komt meest in de *hooge Ode* te pas, te weeten, niet de *Pindarische* of *Horatiaansche*, maar de *Moderne*: die beelden, waarnaar gij vraagt, zijn eigenlijk *Seraphs*, schoon ze zeekerlijk, door 't menigvuldig gebruiken (want de eene Poëet valt wel wat slordiger dan de ander), wel eêr *Theraphim* gelijken, en die doosjes zijn vol *Wurmen*, die we daar in een beetjen aarde in 't leven houden; want telkens naar den tuin te loopen is te lastig, en kan ook in allerlei weêr niet geschieden; er is ondertusschen daaglijksch vraag en ontbod van een *Seraph* met zijn toebehooren, nu dat is een *Wurm*; ook worden ze wel eens elk afzonderlijk gebruikt, maar dat gebeurt toch zo dikwijls niet; een *Wurm* en een *Seraph* komen al meest bij elkander; ik heb er ten minsten heden meer dan twaalf douzijn onder den man, en zoo ik er niet schielijk wat terug krijg, zal ik genoodzaakt zijn om er weder nieuwe te maaken; ja, ik schrik tegen dat er een *Oden-Dichter*, die een vijftig Coupletten vullen moet, zig bij mij aanbiedt; want er komen, in zo een lang rijm, ten minsten wel twaalf voor; nu is 't met de *Wurmen* nog al niet met al, want die hebben we genoeg in den tuin; maar de *Seraphs* moet ik toch altemaal laten beeldhouwen, en als ik er dan zo verlegen om ben,

roffelen de werklieden ze maar zo wat voort, en zo doende worden ze hoe langer hoe slegter. — Mijn oog viel vervolgens op een klein kasjen, waarin eenige groote en zeer kleine flessen met eenig nat gevuld, stonden; dat is *het Traanen-kasjen*, zeide hij mij, omdat hij zag, dat ik daar mijn oog naar wendde, die groote flessen zijn vol traanen, elk van een bijzonder soort; dit zijn liefde-traanen; dit traanen van berouw; dat weder van droefheid; die daar naast staan van vreugd, gelijk gij er op ziet geschreeven, want men kan alles zo net niet van buiten, en er gebeurt toch nog wel eens een ongelukjen mede, dat wij somtijds wel eens, als 't wat in den schemeravond is, en er reis een haastige Poëet komt, de eene fles voor de andere neemen; zo dat er dan op een Bruiloft wel eens *traanen van berouw*, in plaats van *vreugde-traanen*, geschreid worden. Maar, mijn Heer! vroeg ik hem, hoe komt ge toch aan zo veel traanen; want als uw voorraad toch eens op is, moeten de flessen immers weêr aangevuld worden. O! antwoordde hij, dat is de minste zwaarigheid, ik wou wel, dat ik zoo veel geld als traanen maaken kon: we hebben bij dit Magazijn ook een *Laboratorium*, dat ik straks wijzen zal; nu daar worden de traanen in gemaakt, en dat geschiedt slegts door een eenvoudige vermenging van zuiver regenwater met een genoegzaame *dosis* fijn gemaakt keukenzout, dat we laten koken en aldus behoorlijk onder een mengen; als dat dan koud geworden is, zijgen we het door, en dan hebben we traanen zo mooi als er maar op zit. — Maar, zeide ik, mij dunk, dat ge dan pekkel hebt! — Wel nu! wat zijn *zille traanen* anders dan *pekkel*? antwoordde hij mij. Wel ja, er is wel een flesjen met oprechte traanen, doch die worden in 't Magazijn weinig gevraagd; zie daar staat het, in dat hoekjen, bij dat kleine flesjen met *Attisch zout*. — Daar boven, vroeg ik, waar al die stof op ligt! — Ja, zeide hij, wij hebben 't zo zelden noodig, dat we er niet om denken om 't schoon te maaken; en ik heb niet graag, dat de meiden er aankomen; ik ben altijd bang, dat ze 't breeken zullen; althans dat met het zout, want dat zou ik met geen mogelijkheid nu weder kunnen bekomen; 'k moet 't ook zo zorgvuldig gesloten houden, en nog is 't wel tot op de helft vervlogen. *Thalia* pleeg 't eerst te bewaaren, maar sedert dat ze *grof zout* begon te gebruiken, heb ik 't maar in bewaaring genomen; ze kan 't toch altijd van mij krijgen, als ze 't eens

noodig mogt hebben. Ik wilde u maar toonen, dat wij wel echte traanen hebben, maar die zijn al te kostbaar; want er zijn somtijds Dichters, die hunne geheele lange Rijmwerken met *zille traanen* doorweeken, en dan geeven we maar *pekeltaanen*; ze zouden anders te kostbaar vallen. Wel ja! koper geld, koperen zielmis, ge woudt er wel aan; daar is zo veel ander gerij in een gedicht noodig, dat een sober Dichter zijn heele armoedjen somtijds wel alleen aan *traanen* noodig zou hebben, en hoe kwam hij dan aan al 't overige. Neen, man! 't zit er thands zo dik bij de meeste Poëeten niet; weet ge wel wat DES FORGES MAILLARD verhaalt, dat zijn vader altijd, en met recht, op de verzenmakers zeide, even dat, hetwelk de vader van onzen OVIDIUS er reeds van afgaf:

*Disant que l'art des vers est un art infertile,
Que la pauvreté suit* (1).

Het rijmen, sprak hij, is een vruchtloos hersenbreeken,
Waarop vaêk de armoê volgt.

Hij had waarlijk al geheel geen ongelijk, zeide ik. Maar, wat is er toch in die kleine flesjens? — In welke? zeide hij, die daar onder 't zout staan; dat is *aconyt*, *slangenspog* en ander vergif; ô, daar moeten wij zo voorzichtig meê weezen, inzonderheid als wij 's avonds *traanen* verkoopen of verhuuren; want het zou leelijk uitkomen, als we dan *slangenspog* gaven, en 't ziet er toch al zo omtrent even eens uit. — Dat is waarlijk zoo, mijn Heer! maar ik meende die heele kleine flesjens daar beneden. — Ja, die dingen kosten mij nog 't meest van allen, was 't antwoord; in elk van die flesjens is eigenlijk *één traan*, en wel bepaaldelijk maar *één*. O! wij moeten die zoo voorzichtig uit de grooten flessen laten druppen, dat men er 't geduld bij verliest, even of men druppeltjes medicijnen wil inneemen, en nog luistert het veel naauwkeuriger: want het lijkt maltentigheid, maar indedaad als er twee traanen te gelijk in het flesjen drupten, en wij dat zo aan een' Dichter wilden geeven, was het geheele couplet, waarin hij ze gebruiken wilde, bedorven; en dan komt er somtijds nog een lastiger post bij, en dat is, dat ze dikwijls *een' heeten traan* willen hebben; maar dat is lastig, inzonderheid als ze er wat veel

(1) *Œuvres de DES FORGES MAILLARD, Préface, p. 11.*

afzonderlijk noodig hebben. Ge moest ons laatst, toen wij die groote leverantie hadden, mij en al de zusters, eens hebben zien wurmen; elk met een test met vuur voor ons, en zo'n klein kinderglaasjen daarover warmende; en, dat nog het lastigst er van is, als men denkt, dat het effen heet genoeg is, dan springen die weêrgasche flesjens stuk, en al de moeite is verlooren; want sommigen willen maar enkel *één' warmen traan* hebben, en dat gaat nog al gemakkelijk, maar *één' heeten traan!* daar hebben we altijd een saturday spel mede; ik kan u wel verklaren, dat de zusters somtijds, den geheelen winter door, met zulke dikke poffers van winterhanden zitten, van dat broeijen over die vuurtesten, als 't wat druk loopt, en dan versmeeren ze op hun handen meer aan beerenvet, dan we somtijds op de geheele leverantie winnen: en we moeten er allen te gelijk aan; want anders zouden de traanen al te verslagen zijn, eer de Dichters ze konden gebruiken: als we dan altemaal wel te gelijk klaar zijn, dan worden de flesjens in een soort van theeketel, waar het vuur boven in hangt, gezet en wel in stroo gepakt, voor 't schudden; zo worden ze dan verzonden, en dan blijven ze ook goed, als er maar wel opgepast wordt, dat het vuur niet uitdoove.

Uit den *Moderne Helicon*.

HULSHOFF.

Beschrijving van de Jaargetijden.

Wij treden in de lente, wanneer de zon ons zo veel nadert, dat de dagen langer worden dan de nagten. Dan valt het licht wederom op plaatzen, welke de zon dus lange moesten derven, en 't lugtgewest wordt allengskens doortrokken met eene verkwikkende warmte. *De winter*, zegt Salomon (Hoogl. II, 11, 12), *is voorbij; de plasregen is over; hij is overgegaan. De bloemen worden gezien in den lande; de zangtijd genaakt; en de stemme der tortelduive wordt gehoord in onzen lande.* Men ziet de verrijzenis der Natuur, en merkt dagelijksche vorderingen in haare schoonheid. Het zaaizel, gekweekt in den schoot der vochtige aarde, in beweging gebragt door warmte, schiet de zaadsprank naar beneden, om te wortelen, en dringt een ander uitspruitzel opwaarts, 't welk zijnen spits door den grond boort, en zig omzigtig blootstelt aan de verzagte lugt. De bruine knoppen zwellen; ze

werpen de schede af, zij barsten open, en men beschouwt een helder groen schijnzel in het doorzigtig geboomte. Bloeknoppen ontvouwen zich in witte of veelkleurige bladeren, en maaken den boomgaard tot een bloemtuint. Bloemen, welke gemaakt zijn, om een zaad te omzwagtelen, welker maakzel zulke diepten bevat van onnaspeurlijke wijsheid, — verlustigen ons, door luister van kleur, behaaglijkheid van geur en schoonheid van gedaante, — als eene toegift van de goedheid des weldaadigen Scheppers. Duizenden van gekorvene dieren worden geboren, wien de uitbottende bladeren tot voedsel moeten dienen, gedurende hun kortstondig en gedaante-wisselend leven. Het gezang der vogelen roept ons tot het verheerlijken van den alzegenenden Opperheer. Hoe zijnze, door God onderwezen, bezig in het toebereiden van bekwaame nesten, in het uitbroeden en opkweeken hunner jongen! Men ziet het onbedreven geslacht, onder het geleide der ouderen, schroomagtig verschijnen in de onbekende waereld, om lugt en aarde te bevolken. De losgelatene runderen snuiven den geurigen waassem in, en dartelen in blijden overmoed. — Het hart des menschen wordt verheugd door de eerste zoele dagen, die lust, moed en werkzaamheid inboezemen..... De verkleumde ouderdom treedt uit, om de koesterende stralen optevangen, ziet naar kenstreepen, die de hoogte der zonne aanwijzen, vergeet de zathheid des levens, en wenscht nog een toevoegzel althans van eenige maanden. Verzwakten vinden hunne bezwaarnissen gelenigd, en ontfangen nieuwe krachten. Opmerkzaame beschouwers verlustigen zig in de bloeiende Natuur, niet slegts als bekoorlijk in zigzelve, maar ook als rijk in beloften, waardoor de vooruitziende verbeelding de geneugten kan verdubbelen. Zij, wier gemoed in vrede is, gevoelen, in de stilte, eene drukte van gewaarwordingen, die hen overtuigen, dat de Maaker der Natuur goedgunstig lust heeft in de schuldellooze vermaaken zijner redelijke schepzelen.

De aanvolgende zomer begunstigt ons met een langduurig genot van zonnelicht; eerst wijkt de schemering naauwelijks van den Hemel, en de toeneemende warmte maakt ons begeerig naar den adem der zuidewinden, die de hitte des daags verzagten, of naar dunne wolken, die het sterke licht kunnen maatigen; terwijl stille onbewolkte avonden ons kunnen overvoeren in eene soort van opgetogenheid. Na drooge oostewinden, zien wij, over 't veld,

met genoeg, breede, digte, schuine stralen eener graauwe donkerheid, reikende tot den grond; welke ons den milden regen van verre vertoonen. Doch schielijk samentrekkende wolken, met eene broeiende warmte, vermengen onze hoop met angstvalligheid. Dan omringt ons onverhoeds het gekletter van enkele druppelen, die loodlijng nederstorten. Men wordt verschrikt door het licht des bliksems, en hoort het kraakend geluid des donders dikwijls weergalmen. De druppelen worden kleiner en digter; zij laven den splijtenden grond, zij verkwikken het gewas, en bekroonen het jaar met de goedheid des Heeren. Na de dondervlaag ziet de ondergaande zon minzaam neder, door de gebrokene lugt, op de rookende velden en beemden eener verkwikte waereld, vertoonende zig als een Hof des Heeren. Vol eerbiedwekkende Majesteit zijn de vertooningen van dit heerlijk jaargetijde! Het begeerig oog wandelt over den golvenden wintervoorraad van rijpende koornaären op gebogene halmen,— het wandelt over zandige vlakten, afgemetene grasperken, veelkleurige zaailanden, en donkergroene bosschen, zig spiegelende in het water,— tot dat het zig bepaalt in een blaauwend verschiet,— 't welk ons, in het geheel, iets schoons doet bezeffen, dat wij niet kunnen uitleggen.— De luthof vervult ons met verwondering over de wijsheid Gods in 't verschillend maakzel der planten, waarvan sommigen zo klein en teder blijven, terwijl anderen grof en weelig opschieten, en die zo zeer verschillen in gedaante, in smaak en geur, schoon zij allen gevoed worden uit denzelfden grond, door denzelfden zonneshijn en regen. Inmiddels begeeft zig de landman tot den heuglijken arbeid; hij vergadert, in 't zweet zijns aangezigts, den welgelukten oogst, met lust en vergenoeging. Eene maatige inzameling van wol en lijnwaad, van hooi en korn, doet eene vreugde in zijn hart opwellen, welke de steedsche rentenier niet gewaar wordt uit zijne grootere inkomsten. Wie kan dit alles overzien, zonder in zijn binnenste met David te zeggen: *o Heere, gij doet uwe milde hand open, en verzadigt alles wat er leeft, naar uw gunstig welbehagen!*

Deze heerlijkheid des aardrijks, dit feest der Natuur, is kortstondig; want het toenemend gebied van den nagt brengt ons het getijde van den herfst. Dan wordt de lugt meer betrokken; de korte dagen zijn nu en dan nog warm; maar eene koude vogtigheid veroorzaakt huiverige ogtenden en avonden. Heldere

dagen zijn er, om afscheid te neemen, en worden dikwijls gevolgd van huilende stormwinden. Nederhangende armen der vrugtboomen geeven den bogaard nog een behaaglijk aanzien; doch de uitgewaasemde bladeren zijn geelagtig, niet genoeg bevogtigd met olieagtige sappen, zo dat de bladsteelen droog worden. De koude mist van eenen enkelen nagt maakt dezelve vaal; een natte windt schudt eensklaps ontelbare bladeren, en brengt eene woeste droeve doorzigtigheid in 't geboomte, 't welk, na het opdroogen, een schor geruisch geeft in het ontsierde woud. Trekvogels wijken; de verwisselde rups en veelerlei klein gedierte sterft, of begeeft zig in schuilhoeken. De algemeene verwoesting is te akeliger, de beschouwing te diepzinniger, om het donker vooruitzigt, 't welk veelal eene ontroerende kleinmoedigheid voortbrengt, inzonderheid bij bejaarden; denkende, dat de Natuur niet zal herleeven voor hunne verzwakte oogen, schoon zij winterkoorn en bloembollen in de aarde zien leggen, en aan de boomen de knoppen reeds ontdekken, die het volgend jaar zullen uitbotten in bladeren en bloeizelen.

Eindelijk neemt duisternis en koude de overhand, in het getijde van den winter. De zon blijft laag, zelfs midden op den dag; haare schuine stralen dringen nauwelijks door de vogtige dampen, — en de logge nevelen der ontvolkte lugt verspreiden eene graauwe donkerheid. Groot nogtans zijn de wonderen des oppersten Werkmeesters in de gedaantewisselingen van het water, welke door den Psalmist aldus worden bezongen (Ps. CXLVII, 16—18): *Hij geeft sneeuw als wolle; Hij strooit den rijm als assche; Hij werpt zijn ijs heenen als stukken. Wie zou bestaan voor zijne koude? Hij zendt zijn woord, en doetze smelten; Hij doet zijnen wind waaijen; de wateren vloeijen heenen.* De dunne vloeistof stremt, zo dat de breede wateren verstijfd worden, en de afgronden zig verschuilen. Bevrozene dampen vallen als stof in regelmatige deeltjes, of kleeven te samen tot donzige vlokken, die bevallig nederdaalen, om de boomen des wouds te bevragten met een verblindend wit, en den mantel des winters, als een eenpaarig dekkleed, te spreiden over het barre veld, — met eene schitterende zuiverheid, op welke de schaduwen zig zo scherp afteekenen in de heldere nagten. — Dan slaapt, zo 't schijnt, de noodlijdende Natuur, doch om met vernieuwde frisheid te ontwaaken. De mensch, zo hij niet gedrukt wordt door armoede

of lichaamskwaalen, is niet ontbloot van verkwikking in 't geveesde jaargetijde. Terwijl hij de gerieflijkheden zijner woning leert waardeeren, sterkt de koude zijne vezelen; de snelle beweging onderhoudt warmte en gezondheid. Zij, die hun geluk doen afhangen van woelige vermaaken, die zig niet gewinnen tot nuttigen arbeid of beoefeningen des verstands, — zij kunnen somtijds verlegen worden met de wintersche avonden: maar voor anderen hebben ook deze hunne eigene geneugten. Zulke avonden brengen vrienden bijeen, of de verspreide huisgenooten tot den gezelligen haard. Het zittend werk heeft beteren voortgang, en bij hetzelfde kan de daglooner uitrusten. Inzonderheid zijn deze avonden dierbaar voor de beminnaars der letteren, — en zij geeven in 't algemeen meer gelegenheid tot bezadigde en godvrugtige gedagten. — Zonder pijnlijk te vallen, maakt de winter ons gevoeliger voor de aangenaamheden der volgende getijden; — het vorgevoel rijst op, zo dra wij het langer worden der dagen wat duidelijk bemerken. De afgelegene voorbereidzels, het snoeijen van 't verwilderd geboomte, verlevendigen het vooruitzigt: en men beraamt reeds ontwerpen van genoeglijke verrigtingen, van reizen en uitspanningen.

VIERDE TIJDPERK.

SEDERT 1795.

DICHTERS.

FEITH.

Lierzang op De Buyter.

Wie is die stervling, op wiens schouderen
 Een volk zijn' roem vertrouwt? — die Held,
 Die, voor een lange rij van oudren
 Zijn deugden en triumfen telt?
 Die, eer een jaarkring is gesloten,
 Vereende Koninklijke vloten
 Tot driemaal met een' wenk bedwingt,

En, in het barnen der gevaren,
Den ijzeren sceppter van de baren
Aan 't siddrend Albion ontwingt?

De grootheid baant hem nieuwe wegen,
De zege licht zijn kielen voor.
Wat woedend noodlot hem bejegen',
Hij breekt er met zijn donders door.
De fierheid blikkert op zijn wezen :
De moed is uit zijn oog te lezen ;
Regtvaardigheid bestiert zijn daân.
Een Vaderland verheft zijn waarde,
En 't onherbergzaamst oord der aarde
Vangt op zijn' naam een' lofzang aan.

Hier rijst een Troon op zijn bevelen,
En schijnt op de eeuwigheid gegrond ;
Daar zwijmelt voor zijn zeekasteelen
Een Zetel, die op rotsen stond.
Europas Scheptervoeders staven
Zijn' roem met vorstelijke gaven,
En oogsten van hun giften eer.
En de Afrikaansche plunderstranden
Zien in den Held een Godheid landen,
En knielen voor zijn grootheid neêr.

De zee, die, onder 't grootsch bedwingen,
Hem haren eerbied waardig schat,
Omvat zijn' roem met de eigen kringen
Daar zij den aardkloot mede omvat.
De Waarheid durft zijn' lof vermelden :
Zij heeft, aan 't hoofd der ware helden,
Zijn' naam voor de eeuwigheid geboekt.
En de eigen naam vertoont den stempel
Der Deugd, die in haar' achtbren tempel
Vergeefs een' eedler stervling zoekt.

o Vaderland, te regt vermeten
In zee bij zee op uw gebied !
Zoudt gij uw' grootsten Held vergeten ?
Noemt reeds uw hart De Ruiters niet? —

o Ja, ik zie uw tranen vloeijen ;
 De paarlen, die zijne asch besproeijen,
 Getuigen wat hij heeft verrigt.
 o Dankbre Belg ! die eedle smarte,
 Die stomme taal van 't zwellend harte,
 Verdooft het klinkendst lofgedicht !

Met regt verheft ge u op zijn' luister.
 Doorzoek vrij 's werelds Heldenrij ;
 Bij hem wordt Griek en Romer duister,
 Gij vindt geen' held zoo groot als hij !
 Geen' held, die voor zijn landgenooten
 Zijn bloed zoo heerlijk heeft vergoten ;
 Geen' held, zoo rijk in eertropheên ;
 Geen' held, die voor uw vlag kon beven,
 Waar hem zijn eigen roemrijk leven
 Geen enkele poging waardig scheen.

Zoo ooit de trotsche stem der volken
 Uw magt beschimpt, uw krijgsdeugd hoont,—
 De Nijd herzinkt in 's afgronds kolken,
 Wanneer gij de asch van Ruiter toont ;
 Van Ruiter, wien de Belg kon telen,
 Die in het oog van werelddeelen
 Een God gelek in menschenschijn ;
 Van Ruiter, die, op duizend paden,
 Getoond heeft in ontelbre daden,
 Hoe groot een Batavier kan zijn !

Dat andren Cesars tombe sieren,
 Ik staar zijn grootheid aan, en ween :
 'k Bewonder in zijn zegevieren,
 De blindheid van 't geluk alleen.
 't Geluk in de uitkomst hier beneden,
 Door 't blinde menschdom aangebeden,
 Vormt dikwijls den veroveraar ;
 't Geluk, dat snoodaarts durft beloonen,
 Dat op schavotten voert of troonen,
 Den Held maakt of den Moordenaar.

Neen! hooger klimt De Ruiters waarde;
't Geluk heeft nooit zijn taak verrigt;
Hij is zijn roem, aan 't eind' der aarde,
Zich zelv', alleen zich zelv', verplicht.
Geen afkomst kon hem aan doen hangen,
Geen goud de plaats van deugd vervangen;
Met niets, dan met zijn' moed bedeed,
Heeft Ruiter 't hachlijkst spoor gekozen,
Zich zelv' geschapen, 't goud doen bloezen,
En d'adel uit zijn deugd geteeld.

Van hier die kracht, hem bijgebleven,
Waar minder stervling 't Noodlot vreest;
De Deugd is boven 't lot verheven,
Zij blinkt in wrangen onspoed 't meest.
Een Marius, beroofd van vrienden,
Carthago! op uw puin te vinden,
Heeft meer, dat mijn bewond'ring roert,
Dan Marius, in blijder uren,
Door Romes schaterende muren,
Op een triumfkar omgevoerd.

Zoo moest de nood den Held verrijken,
Hoe fel een storm zijn kiel bestreê:
De ontstoken zee zag Ruiter wijken,
Maar heel zijn roem week met hem meê.
De vijandt twijfelt, of zijn zegen
Zoo grootsch een neêrlaag op kan wegen,
En hoort, dat hem 't Heelal verlaat:
Zoo wijkt de donder in den hoogen,
Maar blijft de stem van 't Alvermogen,
Die woud en rots te morzel slaat.

o Heerlijk voorwerp mijner zangen!
Waar vindt mijn Nimf geen nieuwe stof?
Mijn taak is naauwlijks aangevangen,
En reeds verzink ik in uw' lof!
In 't Oosten, Westen, Zuiden, Noorden,
Aan 's werelds halfverschroeide boorden,

Alom zie ik uw eerzuil staan.
 o Neêrlandsch Held! o roem der Helden!
 Wat lied kan uw waardij vermelden?
 Wie volgt u op uw gloriebaan?

Vergeefs poge ik de snaar te dwingen,
 Zij weigert mij een' toon, zoo hoog;
 Mijn Lier kan halve Goden zingen,
 Maar Ruiterschemert voor mijn oog!
 Uit de allerlaagste bezigheden
 Het eerspoor ijlings ingetreden;
 Held, Wijsgeer, Vader, Echtgenoot,
 Vriend, Burger, Christen — alles tevens!
 Een waardig perk voor duizend levens,
 En altijd Ruiters, altijd groot!

o Gij, zoo duur aan hem verbonden,
 Gij, Nederland! vervang mijn lied:
 Verhef zijn deugd uit duizend monden,
 Zoo ver de zee uw wimpels ziet!
 Neen! — eedler loon moet hij verwerven;
 Hij waande voor een kroost te sterven,
 Dat voor geen volk op aarde zwicht,
 Dat elk van ons dien waan regtvaardig!
 Zie daar een loon zijn grootheid waardig,
 Zie daar zijn heerlijkst lofgedicht!

Uit de Oden en Gedichten.

Alleenspraak van Lady Gray.

Vlied, ijde hoop; vliedt, aardsche schimmen!
 En gij, te vlejend uitzigt! vlied!
 Weêrhoud de vonk der Godheid niet,
 Die tot haar' Oorsprong op wil klimmen!
 Mijn leven reikt aan 't stille graf;
 De hoop, die mij mijn jonkheid gaf,
 Is met den glans des Troons daar voor mijn hart vervlogen;
 Maar 't geen mij op zijn' oever vleit,
 Het needrig kleeft des Doods blinkt schooner in mijn oogen,
 o Troon! dan al uw majesteit.

Wat, Vorsten! wordt in u geprezen?
 Het purper, dat uw leden dekt,
 Of 't bloed, dat van uw handen lekt,
 Bij 't noodgeschrei van weeuw en weezen?
 't Klink' schoon, een wereld op de kniën
 Gebogen voor uw' wenk te zien.....

Maar zou mijn ziel dien praal voor 't waar geluk begroeten?
 De doorklok slaat, 't gordijn valt neêr,
 Het graf vervangt uw' Troon en gaapt aan uwe voeten.....
 Magt, luister, aanzien zijn niet meer!

Wat is uw heil, o nietige aarde?
 Een vlugge schaduw, die verdwijnt!
 Een roos, die op den middag kwijnt!
 Een vreugd, die dikwerf wroeging baarde! —
 Wien ooit uw luister heeft gevleid,
 Ik juichte in mijne onsterfelijkheid!.....

En nu — is deze hoop voor mij ter neêr gezegen?
 Neen, 'k voel hoe zij mij ovrig schiet;
 Mijn jeugdig hart, o Dood! beeft uwe komst niet tegen,
 Het siddert op uw naadren niet.

Gij, vreugd en wellust van mijn leven!
 Gij, eedle Godsdienst! blijft mij bij;
 Uw reine hand dauwt moed in mij. —

Met U kan ik gelukkig sneven!
 Kom, stille rust van 't zalig graf!
 Ik werp met vreugd mijn kluister af;
 Mijn ziel, alreeds vermoeid van in dit stof te wonen,
 Juicht nu zij haar bestemming raakt,
 En voelt, dat hier de Deugd in hutten en op troonen
 In 't einde alleen gelukkig maakt!

Uit het treurspel *Lady Johanna Gray*.

BILDERDIJK.

Eene Hertenjagt.

Gy, Zangster, die weleer, door deernis aangevoerd,
 Voor 't vliegend zangrendom de harten hebt geroerd,
 Kom, wilt ge, en drijf ons aan om 't schaadlijk dier te vellen,

Wiens voorhoofd wapens heeft om zich te weer te stellen;
 Dat, vijand van ons vee, noch oogst noch akker spaart,
 En zegeteekens biedt, geen' Jagers arm onwaard!
 Maar hoe! reeds hoore ik daar de schelle horens klinken:
 Reeds zien wy 't moedig ros het vuur uit de oogen blinken,
 Het trappelt met den hoof, en knabbelt op 't gebit,
 En rukt aan toom en trens, en schuimt zijn teugels wit.
 Dees toestel tot den krijg, 't geruisch der tochtgenooten,
 Wekt de ijzing reeds in 't Hert, zijn leger uitgeschoten.
 Hy siddert tot in 't merg, en, overdwelmd van schrik,
 Blijft hy besluitloos staan in 't haglijk oogenblik,
 Zal hy met schuchtren ren der Jaagren stoet ontvlieden;
 Of, zal hy de overmacht een fieren weêrstand bieden?
 Is 't zijn gewapend hoofd, of wel zijn vlugge voet
 In 't nijpende gevaar, dat hy betrouwen moet?
 Lang twijfelt hy: vergeefs! de vrees weegt eindlijk over;
 Hy vliegt, hy ijlt, hy zweeft, en streeft door bosch en lover,
 En is op 't oogenblik den Jachtstoet uit 't gezicht.
 Het ros, zijn meester thands, schiet als een bliksemschicht
 Vooruit, en neemt zijn vlucht; zijn driftige berijder,
 Hem hellende over 't hoofd, speurt altijd wijd- en wijder.
 Hij vliegt door hegge en tuin, vereffend vore en grop,
 En de aard stuift onder hem in zwarte wolken op.
 Het Hert intusschen vliedt; en de adem van de winden
 Verraadt den brakken 't spoor om 't vluchtig dier te vinden.
 Zij snufflen 't, waar zijn stap in 't zand geteekend sta,
 En volgen 't, uitgestrekt, met brandend snuiven, na.
 Dan vloekt het bevend Hert die onbetrouwbre voeten,
 Wier trouwelooze hulp hy met den dood zal boeten!
 Vervolgd, gejaagd, omringd van schrikbare overmacht,
 Denkt hy in 't felst des noods aan vrienden en geslacht.
 Eer trotsche boschmonarch, nu vluchtling en verlegen,
 Zoekt hy hun bijstand aan, en treedt hun siddrend tegen.
 Maar ach! het baat hem niet, dat hy zijn voorhoofd bukt,
 Of vleiende, onder hen op 't veldgras nederbukt,
 Om roemloos zich in 't woud den wissen dood te ontsteelen:
 Daar is geen hulp! men vliedt, en vreest zijn lot te deelen.
 Zoo vliedt een Hoveling zijn' ongelukkig' Vorst!
 Nu vlucht hy hijgend voort, met afgematte borst.

En vindt die bosschen weêr, nu balling en verstoten,
 Waarin hy zoo veel roems en wellust heeft genoten,
 Toen eertijds woud en rots en omgelegen dal
 Weêrgalmden van zijn stem in liefde- en krijgsgeschal;
 Daar zijne onbluschbre vlam, in Morgenlandsche weelde,
 Den wellust van zijn koets met twintig gaden deelde.
 't Heeft alles voor hem uit, Eer, Liefde, en Heerschappy!
 Vergeefs zelfs staat hem 't lot in deze wanhoop by,
 Wen zich een jeugdig hert, met dolvermetel wagen,
 Voor hem in 't Jachtspoor stelt, en in zijn plaats laat jagen.
 Men volgt; maar de oude brak verlaat zich op zijn lucht.
 De vluchtling hoort van verr' het daavrend Jachtgerucht
 En ijst, en stuift van daar. Bedacht op schrandere trekken,
 Beproeft bij thans zijn spoor al springende af te breken,
 Of schuift door 't rulle zand en wischt zijn' voetstap uit.
 Nu wendt hy schichtig om door 't dichtbewassen kruid,
 En laat een angstig oog door heel de verte weiden,
 Verwijdert zich; keert weêr; en overkruist de heiden;
 En maakt voor die hem volgt een onherkenbaar spoor.
 Somwijlen houdt hy stand; herhaalt zich, spitst het oor;
 Als 't naadrend moordmuzik van hond- en Jaagrenstemmen,
 Van 't dichte woud herhaald, zijn hijgend hart beklemmen.
 Nu zet hy 't weer op nieuw al siddrend op de vlucht,
 Put list en krachten uit; en alles, zonder vrucht.
 Reeds zweeft de schrik des doods den vluchtling door zijne aderen:
 Elk' oogwenk ziet hy haar met dubbele ijzing naderen:
 Hy voelt ze in 't kloppend hart met raadloos siddren slaan:
 Hy blikst ze in elken struik, in elken heester, aan.
 Reeds, waant hy, voelt hy zich van achter' aangegrepen
 En, moê van door 't geboomt' zich machtloos heen te sleepen,
 Schiet hy van d'oever af, en werpt zich in den vliet,
 Maar 't afgerende dier ontvlucht zijn noodlot niet.
 Haast vliegt hem, heet op bloed, van dorst en woede ontstoken,
 (Terwijl men 't drupplend zweet uit schoft en hals ziet rooken)
 Met brandende oog en muil, en hongerend gebit,
 De dolle Jachtstoet na, die op zijn hielen zit.
 Het water heeft geen kracht, hun dorre keel te laven,
 Maar bloed is 't, wat hun faalt; om bloed is 't, dat zij draven:
 Nu hooploos, zonder hulp, in reddingloozen staat,

Neemt de afgejaagde prooi de razerny te baat.
 Helaas! wat heeft hy thands van de uitgeputte krachten,
 In ijdele vlucht verspild, by 't wis verderf te wachten;
 En waarom 't niet terstond, naar de inspraak van zijn moed,
 Door eedlen wederstand veredeld en verhoed? —
 Door de overmaat van vrees in 't eind ten strijd gedreven,
 Veracht hy 't doodsgevaar uit wanhoop aan zijn leven.
 Ontzachtlijk valt hy nu op zijn bespringren in,
 En staat hun aanval uit met kloeken heldenzin.
 Zijn wapen treft en kneust, al woedende in het ronde,
 Den dapperste uit den hoop met de allerfelste wonde.
 Maar alles schiet in eens gelijkelijk op hem af!
 't Is alles ééne beet, één woeden, één geblaf!
 Hy stoot, hy worstelt nog. Doch eindlijk afgestreden,
 (Helaas!) wat baten hem zijn netgevormde leden,
 Zijn eedle lijfgestalte en rijkgetakte kroon,
 En 't luchtig voetgestel, ten toegift by dat schoon!
 Hy wankelt, stort, bezwijkt, en sterft in 't aakligst treuren,
 En roert hun-zelven 't hart, wier tanden hem verscheuren.

Uit het *Buitenleven*.

De Dorps-schoolmeester.

Daar is een tweede in 't Dorp, die kracht van invloed heeft;
 De Schoolvoogd, voor wiens plak de boersche Landjeugd beeft!
 Mijn zangster, zet uw' zang voor 't minst een toontjen lager,
 En schilder 't stijve beeld van dezen scepterdrager.
 Straks melde ik, welk een zorg een ampt van dit gewicht,
 Om 't Landvolk wel te doen, ten besten einde, richt'.

Hier zit hy! In zijn' stap, zijn uitgestreken wezen,
 Is 't geen hy op zijn' staat zich inbeeldt, klaar te lezen.
 't Vertrouwen op zich-zelv', en op de meerderheid,
 Waar mede, 't geen hij weet, zijn' kleinen hoogmoed vleit.
 Ook is hy reedlijk verr' in 't lezen, schrijven, rekenen:
 Hy kent in d' Almanach planeet- en hemelteekenen:
 Hij zingt de Kerkgemeent' met ernst en stichting voor;
 En worstelt, jaar aan jaar, den *Catechismus* door.
 Hy *disputeert* met moed, en zonder los te laten,
 En, schoon hy 't ook verliest, hy weet 'er door te praten.

Let op, wanneer hy spreekt, op wat geleerden trant
 Hy elke sylbe rekt, en ieder muskel spant!
 Wat moeite hy zich geeft, om met het naauwst geweten
 Ons elke letter juist in de uitspraak toe te meten!
 Hy rijmt, indien 't hem lust, trots..... en Datheen,
 En *declineert* getrouw door alle *casus* heen.
 Ook weet hy 't noodigst zelfs van staats- en kerkhistorie,
 En kent en Lodestein en Sluiter by memorie.
 't Heelal, het gantsche dorp, staat van den man verstomd,
 En weet niet hoe één hoofd aan zoo veel wijsheid komt.
 Voor 't oovrig ziet hij scherp op 't nietigste overtreden,
 En wordt door zucht of traan bewogen noch verbeden.
 Verschijnt hy; in zijn' blik (den aanblik van een' God!)
 Leest heel het kindervolk hun onherroeplijk lot.
 Hy wil 't; men gaat uit een: hy wenkt; men zet zich neder:
 Hy glimplacht; alles juicht: hy frons; men siddert weder.
 Hy dreigt, beloont, kastijdt, met d' eigen' toon van stem;
 En, in zijn afzijn zelfs, is ieder bang voor hem.
 Hy ziet, hy hoort, hy weet, wat elders werd misdreven:
 Hy vindt het de arme jeugd voor 't voorhoofd aangeschreven.
 Hy raadt, wie lacht, wie snapt, wie luiert, en wie slaapt,
 Wie andren partjens speelt, of onder 't bidden gaapt.
 De berk ligt nevens hem; die roê, wier vreeslijk knellen
 Den moedwil, met een' wenk, den teugel weet te stellen,
 Der traagheid sporen geeft, 't ontzag in werking houdt,
 En de ijsselijke plak als naasten buur beschouwt.

Uit het *Buitenleven*.

De Mensch na zijnen Val.

Een Paradijs-telg tot ELPINE, eene sterveling.

- «'t Gedoemde paar vlood heen, van wanhoop ingenomen.
 » Nog had de troost geen plaats van nokkend tranenstroomen,
 » Nog wist de zucht geen' weg te vinden naar om hoog.
 » 't Vlood siddrend, hand in hand, met zwartbeneveld oog,
 » Vergat zich-zelf, en 't kroost dat in hun bruiloftsweelde
 » Een nog onwraakbre min in Godenreinheid teelde,
 » En wachtte, elkaâr aan 't hart, in één', één' zelfden nood,
 » 't Nog onbegrijpbre leed der hun bedreigde dood.

» Wy, vruchten van hun koets, wy, spruiten uit hun lenden,
 » Wat zagen we op die stond, daar zy zich dalwaart wendden!
 » Onzalig Oudrenpaar, hoe bleef uw kroost verstomd!
 » Nog hoor ik 't bliksemvuur dat door de wolken gromt,
 » Waar nooit dan Englenzang den weêrklank had doen hooren
 » Der Hemelmelody van de onbevleete Choren.
 » 't Was of ons Paradijs, al schuddende op zijn' grond,
 » Verbrijzelde op de puin van 't lager wareldrond.
 » 't Was vuur, verterend vuur, met buldren, kraken, donderen,
 » Met rook en zwavelvlam, dat Eden af moest zonderen;
 » 't Was stikdamp, die de hel van ondren opjoeg, om
 » Ten muur te strekken van der zaalgen heiligdom.
 » 't Ontzag, de vrees, de schrik, hield tong en oog gebonden.
 » Wy strekten de armen uit, of wy ze omhelzen konden.
 » Ons harte vloog hen na. — Vergeefs! een zwarte nacht
 » Verzwolg het dierbaar paar dat ons had voortgebracht.
 » Hoe schetse ik u den staat van ons, ontzette telgen!
 » Gods Almacht daalde omlaag met alverwoestend belgen!
 » Wy sidderden, van liefde en deernis aangedaan,
 » Maar offren ons gevoel en bidden zwijgend aan.
 » Ja, heel de schepping zweeg, en cederstam en heester
 » Hing loverkruin en tak om 't jammer van zijn' meester;
 » Het Paradijssooft bleekte, en 't vooglenzangchoor zweeg,
 » Dat dwars door 't bladgewelf ten hoogsten hemel steeg.

» Ik maal u 't ijslijk niet van Adams aardrijkploegen;
 » Zijn leven niet, verteerd in 't rustontbeerend zwoegen;
 » Noch 't scheuren van den schoot dier Moeder, die haar leed
 » Met dubblen weêrzin torschte om 't geen zy zich verweet.
 » Gij kent hun echt-, en wee-, en rouw-, en moordgeschichten,
 » Hun uitzicht, en hun troost in wrange levensplichten,
 » Hun jamm'ren, met één woord; en waarom die herhaald!
 » ô Oogenblik van lust, wat werdt gij duur betaald!.....

» Maar, dierbre Elpine, ik heb nog andre ramp te melden.
 » 't Waar weinig, zoo de ploeg moest snijden door de velden,
 » En 't voedsel, door de spa' gedolven uit het zand,
 » De prijs des arbeids was van de onvermoeide hand.
 » 't Waar weinig, van een' grond, met bloedzweet overdropen,

- » Den mondvol smaakloos brood voor pijn en angst te koopen :
 » Maar 't lichaam—zelf ontaarde, uit groven klei gevoed,
 » Verdierlijkt, en hersteld uit rund— en lamm'renbloed.
 » 't Verloor den hemelgeest, die 't eenmaal door mocht stralen,
 » 't Oorspronkelijk weefsel zelfs, in 's aardrijks woeste dalen,
 » Die veêkracht, die 't verhief en uitbreidde in de lucht,
 » En 't nam die logheid aan, waar onder 't velddier zucht.
 » Wy mogen, met een lijf, uit fijner stof geweven,
 » Op d' adem onzer borst door lucht en ruimte zweven,
 » En zwieren naar 't ons lust, verheven op den stroom
 » Des Ethers, heemlen door, tot 's warelds buitenzoom
 » En waar 't oneindig NIET de nooit beklimbre bogen
 » Van 't levensvol Heelal met nevels houdt omtogen.
 » Wij spannen 't lichaam uit, en schenken lucht en licht
 » Een' doorgang, die 't verbergt voor aangreep en gezicht :
 » Of doen het, meer verdikt door stoflijk samentrekken,
 » En, weer biên aan 't gevoel, en, 't oog ten voorwerp strekken,
 » Gelijk ik thands aan U my aanbîe, schoone Maagd. —
 » Zoo zag, zoo minde ik u, daar gy te rusten laagt,
 » Voor u onzichtbaar, tot, van heete drift aan 't blaken,
 » Mijn ziel zich uitstortte op uw' boezem, op uw kaken,
 » In kussen, daar uw hart onwillig deel in nam.
 » Maar ach ! wat schetse ik u den oorsprong van mijn vlam !
 » Hoor eens de strenge wet des Hemels — Afsesneden
 » Van 't Godlijk menschenkroost, bewoners van zijn Eden,
 » Bleef Adam nog de schuts der Englen toegezegd,
 » En, by die Englen, ook der spruiten van zijne echt.
 » Wy zweefden om zijn koets, die van de lamm'renvachten
 » Gespreid was, die zijn hand op 't veldaltaar moest slachten
 » Als 't eerste zuiglam blaatte aan moederlijke speen,
 » En smolten onze beê met zijn gebed in één.
 » Wy waakten by zijn' slaap, en telden by 't ontwaken,
 » De zuchten, die zijn borst aan Evaas borst mogt slaken,
 » En samenklotsen met de snikken van haar hart.
 » Wy hoorden 't noodgeroep by Evaas barenssmart,
 » En hielden, onbemerkt, haar knieën onder 't kermen,
 » Of steunden 't wringend lijf, en vingen 't kroost in de armen,
 » Dat eens de onzalige aard die 't in zijn kommer voedt,
 » In weêrvergelding, met zijn lijken spijsen moet.

- » 't Gejammer bij de dood diens Abels, dien Gods liefde
- » Ter dood voerde, als hem 't staal zijns woesten broeders griefde,
- » Klonk ons in de ooren en doorsneed ons 't ingewand :
- » Maar 't was ons niet vergund, de kinderlijke hand
- » Den vader of zijn kroost ooit zichtbaar toe te strekken.
- » Hy stierf. Ik zag het zand zijn zielloos rif bedekken.
- » 'k Zag zes geslachten na hem opstaan, en vergaan.
- » Maar de aard nam middlerwijl een ander aanschijn aan :
- » De velden tooiden zich, dank 's stervlings rustloos wroeten !
- » De dalwind scheen allengs zijn' adem te verzoeten ;
- » De zon, met minder gloed te drukken op het hoofd,
- » Terwijl zy eetbaar kruid en volle halmen stooft.
- » De lucht, van bloem en plant met nieuwe geur doortogen,
- » Werd zachter ; en 't gedierte, in 't menschlijk juk gebogen,
- » Verloor zijn' schuwen aart, werd minzaam en gedwee,
- » En gaf, in 's menschen dienst, verlichting aan zijn wee :
- » 't Gevogelt'-zelf, gelokt door de uitgeworpen koornen
- » Des akkers, zocht zijn hut, en hupte door de doornen ;
- » Gaf voor zijn slaapsteê dons, en zong zijn zorg van 't hart ;
- » Of zalfde door 't muzyk de reeds verdraagbre smart.
- » Ja 't scheen, of Adams val door heuvels en valleien
- » Het Eden, hem bestemd, op 't aardrijk uit moest breien.

- » Doch, Adam was geweest ; zijn weêrhelft daalde in 't graf,
- » En brak den band der aard met Edens burgren af.
- » Ons, meer verheven tak der zwakker menschlijke orden,
- » Was 't broederlijk geslacht allengskens vreemd geworden.
- » De stervling werd steeds meer vertrouwlijk met zijn lot,
- » En wischte 't denkbeeld uit van Engendom en God.
- » Wy vonden 't grover hart van onze stamgenooten
- » Voor d' invloed onzer zorg vereeld en toegesloten :
- » Wy gaven 't de Almacht op, en, aan Heur eer verknocht,
- » Niet een, die Adams kroost op 't aardrijk meer bezocht !

- » Nu rezen moord, geweld, en bloeddorst!— 's Afgronds Koning
- » Sloeg de ijzren valdeur op der Helsehe gruwelwoning,
- » En aâmde een' pestdamp uit die alles overtoog !
- » Ja, de aarde werd een poel, afzigtlijk in ons oog.
- » Men zag 't verdwaasd geslacht, zijn' Schepper afgevallen,

- » Dat Goden zocht om laag, gehuisd in aarden wallen :
- » Hun kniën gebogen voor 't gewelfde firmament ;
- » En die hun 't aanzijn gaf, in blinde drift, ontkend.

- » Een enkle tak hield stand in de algemeene boosheid.
- » God zag 't, en stelde een perk aan 't woën dier zinneloosheid.
- » Zijn Engel daalde en riep, en 't waardig kroost van Seth
- » Bekeerde, of hield zijn ziel dier gruwlen onbesmet,
- » En zocht zijn' Schepper weêr, geloovend, brandend, hopend.
- » Nu scheen ons de aaklige aard weêr dierbaar en geopend :
- » Nu dwaalden we op een nieuw zijn ruime vlakte door ;
- » En 't menschdom kwam in eens ons weêr beminnelijk voor. —

- » 't Was, ja, de tijd niet meer, dat Adam, frisch van spieren,
- » Den nek bedwingen kon der ongetemde stieren,
- » Den leeuw zijn kaken brak, den groven elefant
- » Voor 't dreigen siddren deed van de opgeheven hand :
- » Dat Eva, als vorstin, den tijger aan haar voeten
- » Zag knielen, 't pantherdier haar siddrend kwam begroeten ;
- » Dat de arend uit de lucht zich neêrvlijde aan heur schoot ;
- » En de aanblik van haar oog, wat adem had, gebod.
- » Doch 's menschen heerschappy, in enger kring omschreven,
- » Leed door verzwakking niets, maar werd door geest gesteven,
- » En 't schouwspel van zijn Rijk was Englen toezicht waard :
- » Ja, 't scheen dat God in hem zich zetelde over de aard.

- » Beklaaglijk was 't gezicht, ja Goden-zelv' beweenbaar,
- » Dier schoonheid, die 't volmaakte, aan 't sterflijke onvereenbaar,
- » Aan dier- en plantaard huwde, en Godlijk samensmolt,
- » Als watervloeibaarheid tot diamant gestolt.
- » ô Eva, kunstgewrocht der Godheid, voor wier oogen
- » Gods Englen, als voor God, vernietigd nederbogen,
- » En sluiers zochten om dien gloed te wederstaan,
- » Die uitstroomde uit uw schoon ! hoe greep u 't jammer aan !
- » Geen roos verwelkt zoo snel, gebroken van haar stengel !
- » Hier schreide en Cherubijn en afgevallen Engel !
- » Ja, Satan-zelf werd week, en voelde om u, berouw.
- » Der schepping heerlijkheid, wat is zy, dan de vrouw ?
- » Ach, bloemen van den grond ! ach paauw- en fenixvederen !

» Wat zoude uw vroeg verval de vaste ziel vertederen !
 » Wat zijt gy ? siersels, maar geen deel-zelf, waar het hart
 » Aan wortelt ! Eva, ja, gy wierdt der Englen smart !
 » Hoe zagen we uw albast verrimplen en verschroeien !
 » Hoe 't morgenrood der kaak, zoo schittrend eens in 't gloeien,
 » Verduisterd, weggewischt ! het oog van glans beroofd,
 » En 't stralend zonnegoud verzilverd op uw hoofd !
 » Hoe 's levens welbron aan uw' boezem, uit wier togen
 » Wy eens de Onsterfelijkheid en Englenfierheid zogen,
 » Verdroogd, verflenst ! Ai my wat wierd die volle borst ?
 » Een stroobosch, door den staf des jammers uitgedorscht !
 » Een nevel overtoog, een wreede worm verknagde
 » Het Godlijkst in 't Heelal, waarop ooit zonlicht daagde.
 » Ja, Evaas ouderdom was aller Englen straf,
 » En trok ons oog en hart van aard en menschdom af !

» Dan, zachter, teêrder lucht, met balsemende geuren
 » Doortrokken, sints 't gebloemt' den schedel op mocht beuren,
 » Bedekking van het kleed, van 't hagelkeerend dak,
 » Voor Zomers roostend vuur en winterongemak,
 » Een stiller levenswijs, aan haar en huis gebonden,
 » Genoegens, die het hart in 't lijden sterken konden,
 » Ja, 't slijten van dien rouw, die 's lichaams bloei verslindt,
 » En, 't geen gewoonte aan 't leed, in 't leed behaaglijk vindt ;
 » Dit al, was vruchtbaar, en, vereenigd in vermogen,
 » Herriep de roos der wang, de morgenstar der oogen,
 » 't Aanlokkend lipkoraal, 't yvoor van arm en hals,
 » En 't donzend wolkenneeuw van 't golvend boezemmalsch.

» Een deel van Edens teelt, gewoon zich te onderscheien
 » Als 't Godlijk menschenkroost, zag Kaïns dochters reien,
 » En 't sloot zijn boezem niet voor hare aantreklijkeên :
 » Het Eden, 't Engendom, de Hemel, God verdween !
 » Elpine was nog niet ; en echter, zy bezweken.
 » Zy vielen op die prooi, als in dees lager streken
 » De havik op de duif. Vergeefbrer lust voor 't minst,
 » Dan blozende appels, of gevaarlijke overwinst
 » Van kennis, ons te hoog, vervoerde ons. Ach, Elpine !
 » Hy weet het, die ons kent, de vleklooze Ongeziene ;

- »'t Was alles weggesleept, betooverd, zich ontvoerd;
 »En de Engel zweeg in 't hart door 't maagdelijk schoon geroerd;
 »Nu was hun paradijs op 't aardrijk, en ze omvingen
 »Wat de aarde hemelscht had, en teelden stervelingen!
 »'t Ontzachtlijk Reuzenvolk ontsproot uit deze min,
 »En nam in luttel tijds den hooger berggrond in.
 »Zy, mengling uit het zaad van tweederlei geslachten,
 »In 't sterfelijk lijf voorzien van meer dan stervlingskrachten,
 »En blakende in het hart van dien ontembren moed,
 »Die Englen, Goden toont, als d'oorsprong van hun bloed!»

Uit den *Ondergang der eerste Wared.*

Selima.

't Was op den gladden oeverkant
 Van 't porceleinen vat,
 Waarin Klimeen heur goudvisch had,
 Door Jessoo's meestbegaafde hand
 Met sierlijk blaauw beklad,
 Dat Selima, de fraaiste Kat,
 Op gunst van heur Meestresse prat,
 Met fieren hals te prijken zat,
 By 't levenvoerend bad.

Heur schittrend esmerauden oog,
 Waar uit een zachte vonk
 Der klimmende begeerte blonk,
 Die heimlijk hart en staart bewoog,
 Ontsloot zich met een lonk,
 Den sierlijk geschakeerden pronk
 Waarmeê Natuur heur vacht beschonk,
 En echt Sineeschen knevelbaard,
 En fulpen ooren, waard.

Zy loerde, en zag in 't stilstaand meir,
 Dus schildrend op heur post,
 In oogverblindend goud gedoscht,
 Twee vischjens, zwemmende op en neêr,
 De roem van 't schubbig heir.

Een purpren glans, zoo zacht en teêr,
 Als 't zilver van de duivenveêr,
 Verhief dien gulden zonnegloed
 Op 't blaauwen van den vloed.

Al dartlend op en onder 't vocht,
 Onwetend van gevaar,
 Vermaakt zich 't stom en weêrloos paar,
 Gants buiten vrees en achterdocht,
 En wordt nog niets gewaar.
 Maar ijlings klieft een knevelhair,
 En flux een ruige klaauw, de baar,
 En tast, en zoekt een lekkren prooi
 In zulk een fraaien tooi.

Wat hart wordt door geen goud verlokt?
 Wat huiskat door geen visch?
 Het dier grijpt zes- ja tienmaal mis,
 Door graâge lust en schroom geschokt:
 In 't eind heur' greep gewis,
 Verlengt zy poot en nagelspits,
 En rekt zich uit zoo lang zy is,
 Doch glibbert van de gladde baan,
 En stort in d'oceaan.

Wel tienwerf geeft zy 't lijf weêr op,
 En maauwt met wijden strot,
 Tot elken dooven watergod,
 Al worstlend met het sop,
 Tot ze eindlijk zwicht voor 't lot.
 Geen Triton kwam van uit zijn grot,
 Geen Tethys uit heur waterslot,
 En Jacqueline noch Margriet,
 Vernam heur schreeuwen niet.

Alleen sloeg Lorre van zijn kruk
 De droeve Selima
 Met oogen vol van wantrouw gaâ,
 En zag heur schrikbaar ongeluk,
 Doch merkte 't niet zoo dra,

Of riep haar straks al jouwend na,
 Jouw lelijkert, en ha, ha, ha!
 Een gunstling heeft, hoe onverdiend,
 In 't onheil nooit een vriend.

Maar gy, die 't minlijk poesjen derft,
 Bevallige Klimeen!

Ai, matig uw bedrukt geweest:
 De droefheid, die uw kaak misverft,
 Behoort geen Katjen, neen,
 Hoe vol ook van aanminnegheên!
 Maar wilt gy, richt een marmersteen
 Op 't graf der arme Drenkling op,
 Met roosjens aan zijn top.

En schrijf dan vrij op 't lijkgesticht,
 Met eigen rechterhand,
 Den naam van 't u zoo dierbaar pand,
 En voeg er by een denkgedicht,
 Gesteld op dezen trant:
 « Blijf, stervling, voor de lust bestand;
 « Zy is aan 't wis bederf verwant.
 « Verlokking heeft een gladden rand;
 « Dus wacht u voor den kant!»

De Glorie.

De Deugd heeft in haar staatsiestoet
 Verscheiden Hofjonkvrouwen,
 Van frissche jeugd, en edel bloed,
 En Vorstlijk onderhouden.

Toont iemand in haar dienst zich trouw,
 Zoo loont hem haar Genade
 Somwijlen met zoo 'n Edelvrouw,
 En schenkt ze hem tot Gade.

Men onderscheidt Gewetensrust
 By de andre Kamenieren,
 Als Zielsgenoege, Levenslust;
 Die haar *Toilet* versieren:

Bedaardheid, van een stillen aart;
 En Minlijkheid van zeden,
 Met Effenheid van ziel gepaard;
 Die steeds haar zij' bekleeden.

Maar zy, die haar het hoofd *frizeert*,
 Doet meest van zich gewagen,
 En wordt bij vreemden hoogst geëerd,
 Doorslepenst in 't behagen.

Heur naam is Glorie. Ze is de spruit
 Van Schijnverdienste en Achtting,
 Haar glans maakt vele harten buit,
 En brengt ze tot versmaching.

Zy heeft dat juiste schoon wel niet,
 Dat ieders keus moet winnen;
 Maar echter, wie haar even ziet,
 Betovert zy de zinnen.

Ook is ze een rechte Babblares,
 Jaloersch en onstandvastig,
 En maakt het somtijds haar Prinses
 Door grilligheden lastig.

Doch ieder (en wat wil men meer!)
 Is van haar opgetogen,
 En roemt, en lieft haar evenzeer.
 Zoo flikkert zy in de oogen!

Ja, ieder bedelt om haar min,
 En hoopt ze weg te dragen:
 En niemand, of hy beeldt zich in,
 Hy zal ze vast bejagen.

De stijve, grijze Filosoof,
 Wien schoon noch jeugd verzoeten,
 Hoe koud voor alles, blind, en doof,
 Valt neder voor heur voeten.

De Krijgsman vliegt om haar in 't vuur,
 En offert bloed en schonken :
 Geleerdheid blokt zich 't leven zuur,
 Om een van hare lonken.

De Schilder, als hy door 't penseel
 Het linnen gaat bezielen,
 Denkt : « Glorie is mijn zeker deel :
 » Zij treedt my op de hielen. »

De Dichter ijvert allermeeft
 Om in haar gunst te dringen ;
 Dampft wolken uit van enkel geest ;
 En dreigt zich dood te zingen ;

Zweet enkel Treur- en Heldendicht :
 Ligt in *Kadans* te droomen :
 En zegt, met opgeruimd gezicht :
 « My kan zy niet ontkomen. » —

« Voor my, (zegt menig zwak verstand),
 » Ik heb haar trouw gezworen ;
 » En geeft zy iemand ooit de hand,
 » Het is aan my beschoren. »

Zelfs Vorsten op den Koningsthroon
 Zien 't meisje wel naar de oogen,
 Verachten scepterstaf en kroon,
 En eeren heur vermogen.

Ja, ziet de Deugd zich aangebeên
 Van enkele honderdtallen ;
 De Glorie heeft er tien voor een,
 Die aan haar voeten vallen.

De Juffer spot met ieders vlijt ;
 Weet ieders hoop te stijven ;
 En lacht, als ijverzucht en nijd
 Hen soms in 't harnas drijven.

Zy moedigt zelfs de minsten aan :
 Maar die haar wil verbinden,
 Bedriegt zich gruwzaam in zijn waan,
 En ziet zijn hoop verzwinden.

Om kort te gaan, zy is *coquet* ;
 En, met haar na te loopen,
 Verliest men al die gunsten net,
 Die ze eerst heeft laten hopen,

Doch, die aan 't Hof der Deugd verkeert,
 En met de Staatsjonkvrouwen,
 Terwijl hy heur Prinses vereert,
 Niet toont zich op te houën ;

De glorie koel aanschouwen kan,
 En al haar gunst verachten ;
 Dat is een recht verheven man,
 Die alles mag verwachten.

Dien volgt zy (schoon onmerkbaar) na,
 En wandelt in zijn stappen ;
 En waar hy zich verschuilen ga,
 Zy laat hem niet ontsnappen.

Zy haalt hem vroeg of later in,
 Door 't vlieden steeds verhitter ;
 En, is 't de wil van heur Vorstin,
 Zy maakt hem haar bezitter.

HELMERS.

Reinier Claasens.

Wel hem, die 't Vaderland meer dan zich selv' bemint,
 In 't sneuveln voor haar eer een' zuivren wellust vindt,
 Die niet met woest getier, onvruchtbre taal of loosheid,
 Dien achtbren naam misbruikt tot dekking van zijn boosheid ;
 Maar die door daden toont, terwijl de noodstorm brult,
 Dat hij zijn pligten kent, dat hij zijn' pligt vervult !
 Gelijk een diamant zijn stralen schiet in 't duister ;
 Schijnt ook altoos zijn roem met onverdoofbren luister.

Uw naam, o Claasens! wordt bij 't laatste nageslacht,
 Met heilgen eerbied en bewondering herdacht!
 Trotsch zijn wij op den glans, die van u af komt dalen!
 Zoo schenkt het goud meer gloed, verlicht door Phebus stralen.

't Was Neêrland niet genoeg, dat, aan het Spaansche strand,
 Philippus vloten zijn veroverd en verbrand;
 Aan 's aardrijks ander eind' ontving hij dieper wonden:
 Naar 't westerdeel der aard' werd Claasens afgezonden.
 Zijn zinspreuk is: « voor God! verwinnen of vergaan!»
 Zijn naam heeft reeds den schrik verspreid langs d' Oceaan.
 Wie durft dien dappren Zeeuw bestrijden? wie zal 't wagen?
 't Is de overmagt alleen, die schriklijk op komt dagen.
 Acht schepen, zwaar van bouw, omsinglen thans den held;
 Hij staat alleen, maar vast, gelijk een rots 't geweld
 Der eeuwen, 't woest gebrul des donders fier blijft trotsen,
 Schoon stormen aan zijn' voet in wilde golven klotsen,
 Schoon schip bij schip, met kracht geslingerd op zijn borst,
 Verbrijzeld henen stuift, staat hij, met kracht omschorst,
 Belacht het woeden van de orkanen en van de eeuwen;
 Zoo staat ook Claasens nu; de dolle Spanjaards schreeuwen
 En tieren, daar men hem in eenen kring besluit;
 (Zoo brult het ongediert' der woestenij naar buit.)
 Men tracht, schoon vruchtloos, hem tot de overgaaf te nopen;
 Neen, duur wil hij de zege aan 's lands tiran verkoopen.
 Tot d'ongelijken strijd maakt hij zich straks gereed,
 Hij denkt aan God, aan Spanje, aan Neêrland, en zijn' eed.
 Nu barst de dood eenslags uit duizend kopren monden;
 Zijn masten, zeil en roer zijn ras in zee verslonden;
 Het reddelooze schip geeft vreeslijk krak bij krak;
 Twee dagen strijdt hij nog op 't halfgesloopte wrak.
 Nu roept hij 't volk bijeen, en zegt, met vonklende oogen;
 « Gij, die nooit hebt gebukt voor Spanjes dwangvermogen,
 « Die hem de zege hebt in strijd bij strijd ontroofd,
 « Spitsbroeders! zult gij nu, met nederhangend hoofd,
 « Beschimpt, gesmaad, geboeid, u schandlijk overgeven?
 « Uw' beulen danken voor een afgebedeld leven?
 « Of kiest gij, nevens mij, den dood voor 't Vaderland?
 « Beslist: dan steekt dees lont ons luttel kruid in brand!

« Dan zal dit brandend wrak aan 's vijands vloot zich hechten,
 « En stervend zult gij dus uw' beulen nog bevechten. »
 Hij zwijgt; — hij grijpt de lont; 't volk roept vol geestdrift uit:
 « Ja! sterven wij met roem; steek, steek den brand in 't kruid! »
 Nu wijdt zich elk ter dood; er wordt niet meer gestreden,
 Maar knielend storten zij heur allerlaatste beden;
 En Claasens, daar hij 't hart verheft tot zijnen God,
 Smeekt voor zijn gade en kroost in heur ondraaglijk lot:
 Hij ziet haar wanhoop, ziet haar tranen, hoort haar klagen,
 Zijn' zoon de moeder naar de komst des vaders vragen!
 Hij stoot dit denkbeeld weg, bidt vurig, rijst en zucht,
 En werpt de lont in 't kruid, en 't schip barst in de lucht! —
 Rust, ongelukkigen! rust zacht in 't hart der baren!
 Vol weemoed blijven we op uw heldengrootheid staren.
 Schoon gij uw Vaderland, uw erf niet weêr mogt zien,
 Geen teedre maagdenhand den lauwer u zal biên,
 De zee uw lijken dekt, een spel der wilde golven,
 Uw namen sterven niet: uw roem blijft onbedolven;
 Ja vlamt, en schittert hel, en weêrkaatst in 't verschiet,
 Der vlam van 't schip gelijk, waarop gij 't leven liet.
 Wij blijven op uw' moed met dankbre aanbidding staren!
 Rust, ongelukkigen! rust zacht in 't hart der baren!

Uit de *Hollandsche Natie*.

Jan Evertsen.

Hier nadert Evertsen! — verheft u, Landgenooten!
 Voelt d'adeldom des stams, waaruit gij zijt gesproten. —
 Hier nadert Evertsen! In 's Lands vergaderzaal,
 Alom omhangen met der Britten wapenpraal,
 Spreekt hij: « o! laat mij de eer, de onschatbare eer verwerven,
 » Om voor de vrijheid van mijn Vaderland te sterven!
 » Vier mijner broedren, en mijn vader, met mijn' zoon,
 » Zijn, strijdend voor 's lands regt, gesneuveld! ook dat loon
 » Zij aan mijn' dienst vergund, na veertig jaren strijden!
 » 'k Wil 't overschot mijns bloeds aan 't heil van Neêrland wijden! »
 Hij gaat: — beklimt de vloot! knot Englands dwinglandij, —
 En als zijn broedren, zoon, en vader sneuvelt hij. —

Uit de *Hollandsche Natie*.

De Roos.

Lente, kom met uw gespelen ;
 't Roosje zal de schepping streelen,
 't Roosje brengt en vreugd en min. —
 Kom, hoor 't schateren der velden
 Met gejuich uwe aankomst melden,
 Schoone Bloemenkoningin.

In een gloed van zonnestrallen
 Deed Natuur de schepping pralen,
 Bij het uur van uw geboort'!
 Allerwegen hingen kransen ;
 Bij der Veldgodinnen dansen
 Werd alom uw lof gehoord.

Libans kruin boog' op zijn' Ceder,
 Zie van daar op 't aardrijk neder,
 Rookend in den uchtenddauw ;
 Maar bij al het bloemgemengel,
 Prijkt gij op uw' groenen stengel,
 En schiet aller glansen flauw.

Toen gij met een schuchtig beven
 Uit uw knopje tradt in 't leven,
 Juichten u de Nimfen toe ;
 Blijde nachtegalen zongen ;
 't Bosch kreeg ooren, 't woud kreeg tongen,
 Uwen lof nooit zingens moê.

Gouden zomervogels sloegen
 Blij de vlerkjes, windjes droegen
 Door de lucht uw' balsem rond ;
 't Hart der meisjes sloeg u tegen ;
 Paarlen, door heur haar geregen,
 Praalden op uw' rooden grond.

Om der schoonen hart te vangen,
 Gloeijen zij met rozenwangen
 In der dichtren tooverlied.
 De onschuld, op haar uitgegoten,
 Is uw knopje, naauw ontsloten,
 't Welk zich schuw den Zefir biedt.

Als een bruid uit Junoos tempel
 Wederkeert, wordt ze aan den drempel
 Als de ontloken roos begroet :
 Komt zij t'huis, een rozenregen
 Golft haar van de landjeugd tegen ;
 Roosjes bloeijen voor haar' voet.

Ja, Anakreon, de zanger,
 Van Cythere en Bacchus zwanger,
 Vlecht u om zijn' blijden nap.
 't Juichend volk strooit langs de paden
 Van de Goôn uw zachte bladen,
 Kranst daar meê hun priesterschap.

Als me een vriend is weggevloden
 Naar het somber rijk der dooden,
 Plant ik rozen op zijn graf!
 Op den weg naar Plutoos rijken
 Mogen zij als kransen prijken,
 Die de vriendschap aan hem gaf.

'k Hoor u zelfs door vromen loven ;
 Huvrend slaan zij 't oog naar boven ;
 In het zalig Paradijs
 Zien ze u bloeijen onder palmen ;
 Daar strekt gij, bij 't vreugdegalmen,
 De onschuld en de deugd tot prijs.

Roosje ! 'k wil uw' hoogtijd vieren ;
 Zonnen zie ik vonklen, zwiererf
 Aan den heldren hemelboog :
 De avondstar met al haar stralen
 Kan bij u in pracht niet halen
 Heeft min schoonheid in mijn oog.

Teedre Koningin der bloemen,
 'k Wil u altoos zingen, roemen,
 Gloeiend in den zonneshijn ;
 Zinlijk beeld van 't lieve leven,
 'k Zag u worden, 'k zie u sneven : —
 Dit zal ook mijn lot eens zijn.

LOOTS.

Maurits en Frederik Hendrik.

't Laaghartig Spanje schoot door een gekochte hand
 Vorst Willem in het hart, en wondde 't vaderland,
 Dat, veeg en afgestreên, de laatste vonk van 't leven
 Scheen, met het laatste bloed, uit de aderen te geven;
 Gelijk een vreemd ling, die hulp en heeling derft,
 Gewond op 't eenzaam veld, verzuimd, vergeten sterft.
 't Was noodig in dien stond, toen 't al hier zwijmde en zwichtte,
 En weer- en werkloos bleef, dat God iets groots verrigtte,
 Een held het aanzijn gaf, wiens vurig vlamvend oog
 Door d' onbewogen klomp, bezielend, henen vloog;
 Die held was Maurits, 't was de Mavors van Oranje,
 Geschapen tot den schrik, de tuchtiging van Spanje;
 Geboren met een vuist, die 't zwaard der wraak besloot,
 En in 't kuras, bestand voor 's moorders zwerfend lood;
 't Was Maurits, die, verhit op de eer van vroeger helden,
 Hunn' ouden wapenpraal vertoonde in Neêrlands velden;
 Die Spaansche Grooten aan zijn' zegenwagen klonk,
 Daar burgt en vesting voor zijn' oorlogsbliksem zonk.
 't Was hij, die 's vaders schim tiendubbele wraak verschaftte,
 Tiendubbeld Spanjes kroon voor lagen sluipmoord strafte,
 Die pees en zenuw van zijns vijands heir doorsneed,
 En 't trotsche Escuriaal verwrikte en wagglen deed.

Die held, die Romulus, die Krijgsheld dezer landen
 En volken, werelops gekneld in vreemde handen;
 Slagtoffers van 't geweld, gevonnisd, onverhoord
 Geblaakt, gemarteld, uitgeroofd en uitgemoord.
 Prins Maurits, in den drom dier gruwlen opgetogen,
 Met niets dan vuur en bloed en schennis voor zijne oogen,
 En brandende van drift dat hij, als dapper zoon,
 Mogt wreken Vaderland en vader van dien hoon;
 Die held, aan wien geen' dos dan helm en degen paste,
 Bij 't waken dat geen list der steden muur verraste;
 Hij, die in 't harnas sliep, en om het krijgsgeschal,
 't Paleis ten beste gaf voor schans en legerwal;
 Hij, die zijn' moed, gewekt bij strijdbare oorlogsknepen,
 In de armen eener gâ niet sluimrend in liet slapen,

Geen huwlijkskoets besteeg in 't rustloos oorlogswec,
 Was meer het zwaard zijns lands, dan stichter van den vreê.
 Zoo doet, om eindelijk de omnevelde aard te troosten,
 Een scherpe kou zich op van uit het helder Oosten :
 Zij vaagt de dampen weg, die ze in haar' gang verslindt,
 Maar laat den groei en bloei den zoelen Zuidewind.
 Die Zuidewind ontwaakte, en deed zich ruischend hooren ;
 De Romulus ontsliep, de Numa werd geboren :
 In Fredrik Hendrik rees de dubbel dierbre Vorst,
 Vol vrijheidsvuur de ziel, vol oorlogsmoed de borst.
 Hij zou den laatsten kamp voor Nederland voldingen,
 Den vreê verovren en eerst dan triomfen zingen ;
 Hem zing ik ; hem, in krijg en oproer onbenard,
 Die triomfeerde op Spanje en op het Neêrlandsch hart.....

Verheft den nooit gezongen zang,
 Die rijst tot in de wolken,
 En boven wolk en nevlendrang,
 ô Vrijgestreden volken !
 Uw zang zwijg' voor den donder niet,
 Dien Fredrik Hendriks vuist nog zoo verbolgen schiet.

Klaroenen klinken om den muur,
 Den grensmuur dezer landen ;
 Daar blijft de vlam van 't oorlogsvuur
 Nog lichterlage branden ;
 Maar 't vuur blaakt Spanjes wiek alleen ;
 Prins Fredrik Hendrik drijft de vonken voor zich heen.

Ja, de oorlogsdonder rolt op zee,
 En dreigt ook onze stengen,
 Maar meest zien wij, van veilge reê,
 Des vijands scheepstuig zengen.
 Hij vindt, in de open golf, zijn graf ;
 Prins Fredrik Hendriks staal leidt bliksems van ons af.

Wij gaan ten dans, opforsch geluid
 Van trommen en trompetten ;
 De zang zet zich al hooger uit,
 Bij 't knallen der musketten ;
 De maatstaf, die den toon moet slaan,
 Is Fredrik Hendriks kling ; hij voert de reijen aan.

Met elken nieuwgewonnen wal,
 Verbreedten wij die reijen,
 En, dag aan dag, laat grooter tal
 Ter feest zich willig leijen :
 Haast danst, op eigen vrijen grond,
 Wat Nederlander heet, naar de eigen luit in 't rond.

De welvaart lokt ons, zonder dwang,
 Den feestkelk vol te schenken ;
 Wij zingen geen' geveinsden zang
 Naar Prinslijke wenken ;
 Wij loven, uit de vrije borst,
 Het bloeiend Vaderland, en om dien bloei den Vorst.

De wachthoorn, die den oorlogsstoet
 Roept zoo onzacht te wapen,
 Schijnt in een' hoorn van overvloed
 Voor Nederland herschepen.
 De krijgswolf, nooit verslindens moê,
 Is zat, vergeet zijn' aard, en werpt den roof ons toe.

Wij wisten noch van Oost noch West,
 Noch van zijn gouden stranden ;
 En Spanje sleepte in 't gierig nest
 Den kostbren oogst dier landen,
 En wierp, voor dubblen prijs, een deel,
 Naar welgeval, ons toe, uit zijn verzade keel.

Maar nu gaat onze vrije vlag,
 Langs diepe watersporen,
 Ook 't oord begroeten, waar de dag
 Wordt jeugdelijk geboren ;
 En wat er Spanje heeft gezaaid,
 Daarvan wordt de eersteling voor Nederland gemaaid.

De blanke parel, 't rijk bezit
 Van bruine Spaansche schoonen,
 Past ook wel aan een hals zoo wit,
 Als Neêrlands maagden toonen ;
 Kust, maagden ! kust den Held de hand,
 Die u met paarlen siert en gloeiend diamant.

Of gaat ter spelevaart op 't IJ,
 Vangt uit bepekte kielen
 Den wierookgeur der specerij,
 Waarmeê eens 't Oost dorst knielen
 Voor Hem, in wien 't de teekens vond
 Eens Konings, zoo als nooit regeerde 't wereldrond.

Nu moog' de schouwburg 't breed gordijn
 In 't hoogste toppunt halen ;
 Wij zullen niet meer vreemding zijn
 Bij wondren, die daar pralen :
 Wat Fabeleew ooit heeft verdicht,
 Door wondren, die wij zien, is Nederland gesticht.

Ontsluit vooral het kerkportaal,
 Den toegang tot de altaren,
 Dat elk, uit eigen offerschaal,
 Den wierook op doe varen :
 De vrije ziel, vol dankensstof,
 Vergeet Gods grootheid niet, bij Frederik Hendriks lof.

Het Nachtegaaltje.

Zeg mij, zwevend orgelkeeltje,
 Zanger, zoo eenvoudig schoon !
 Zeg mij, minziek filomeeltje !
 Wie leerde u dien liefdetoon ?
 Als gij, met uw snebje fluitend,
 Slepnd, zacht uw' galm verlengt,
 Of, den gorgel vol ontsluitend,
 Alle toonen zamen mengt ;
 Als gij 't zet op hooge wijzen,
 En, met schel en scheller slag,
 Alle zangen dooft in 't rijzen,
 Zanger van den nacht en dag.
 Als ge een stilte weet te scheppen,
 Door geen lispeling gestoord ;
 Als geen blaadje zich durft reppen,
 d' Aâmtogt zwijgt en alles hoort.

Zeg 't mij, gij, sints zoo veel jaren,
 Dichter van het lied der Lent',
 Of er ook nog eeuwen waren,
 Met uw zangen onbekend?
 Of ge in 't woud in oude boeken,
 Bij der vogelen Homeer,
 Eerst de maat en gang moest zoeken,
 Zingen naar zijn wijze leer?
 Naamt gij lessen tot uw voordeel,
 Tot hoe hoog uw stem mogt gaan?
 Velde een papegaai het oordeel
 Over valsch en zuiver slaan?
 Maar gij lacht met zulke vragen;
 De ongekunstelde natuur,
 Needrig vogeltje, elks behagen!
 Schonk u 't heilig dichtrenvuur.
 Rijk van vederpracht omgeven,
 Staat de paauw in glans en gloor;
 Maar zijn toon wordt aangeheven,
 En hij snijdt en vlijmt in 't oor.
 't Fluitje leidt de maat der vinken,
 Kunstig zingen zij een lied;
 Maar gij doet er duizend klinken,
 En gij hoordet pijp noch riet.
 'k Geef den roem op oude talen,
 Ouden smaak ook vrolijk weg,
 Mits men, bij de nachtegalen,
 Mij mijn' wildzang niet ontzeg.

VAN HALL.

M. Tullius Cicero.

Wie daalt daar, met een' tooverstaf,
 Arpinum! van uw bergen af,
 Gelauwerd door de Zanggodinnen?
 Wat Godheid gaat zijn schreden voor,
 En wijst naar Rome's tempeltinnen.
 Den fieren jongling 't blinkend spoor?

Hij komt, o Wereldkoningin!
 Ten troost van uw verdrukt gezin,
 Dat zucht bij al uw zegetogten;
 Dat Koningen voor zich geknield,
 Maar, zelf vertrap door wangedrochten,
 Der Vadren grootheid ziet vernield!

Voorlang zijn Vrijheid, Regt en Deugd,
 De glorie van uw heldenjeugd,
 Gevlugt van haar bevelkte altaren:
 Uw Cato heeft geen vaderland;
 In burgerbloed staan de adelaren
 Der Scipioos, onteerd, geplant.

Maar nu? hef, Rome! een danklied aan!
 Die zon van bloed zal ondergaan:
 Arpinum's telg, hij werkt dit wonder:
 Hij spreekt, op hooger zending stout,
 En 't misdrijf vlugt, als, voor den donder,
 Het siddrend roofgediert' in 't woud.

Romeinsche Raad! gij, die voorheen
 Een raad van louter Goden scheen;
 Rijs op! te lang in schand' verzonken!
 Hij wenkt! herneem uw' luister weêr,
 En werp de keetnen, u geklonken,
 Voor u tirannen, juichend, neêr!

Stof, Cesar! op uw bloed en faam!
 Een Burger van een' nieuwen naam;
 Niet schitterend door lauwerbladren;
 Van wacht omringd, noch oorlogspraal —
 Hij durft u, onverschrokken, nadren,
 Gewapend met vernuft en taal.

Stijg dan, vergramd, ten Regtstoel op!
 Uw oog voer' de angst des doods ten top!
 Hij spreekt! reeds is uw hart veroverd!
 Ligarius vreest boei noch schand':
 De gouden mond ontsluit, en toovert
 U 't vonnis uit de ontroerde hand!

Zelfs 't muitend graauw buigt voor zijn stem ;
 't Gezag herleeft, de wet krijgt klem ;
 Een troon herrijst op zijn bevelen ;
 De Catilinaas zijn geveld !
 Daal, vrijheid ! daal met uw gespelen —
 Uw outer blaakt, door hem hersteld.

De erkentnis roert het stugst gemoed.
 « Regtschappen Consul ! wees gegroet ! »
 Zoo juichen Raad en Volk te gader ;
 Zelfs Cato's koude borst ontbrandt :
 Verrukt, geeft hij den naam van VADER
 Den Redder van zijn Vaderland.

Eene eeuw van heil daalt zeegnend neer !
 Bergt, krijgslïen ! zwaard en legerspeer ;
 Grijp, nijvre landman ! spade en kouter !
 Klink, maagdenlied ! langs veld en dal.
 Omkrans, o Herder ! Pales outer —
 't Is rust, 't is blijdschap overal !

Ras eindt dat heil, rampzalig volk !
 Uw Brutus wet, ontzind, den dolk,
 En Cesar sterft aan zijne voeten ;
 Uw Grooten stoken 't wraakvuur aan ;
 Maar gij slechts zult het euvel boeten,
 Dat Brutus wrevel heeft bestaan.

Vlugt, Cicero ! naar 't eind' der aard' ;
 't Verbasterd Rome, uw deugd onwaard',
 Zal, als weleer, voor monsters knielen :
 Reeds eischt Antonius uw bloed !
 Den tijger, die u zal ontzielen,
 Dien, eedle ! hebt gij zelf gevoed.

Ja, vruchtloos heeft uw geest en taal
 Popilius ontruikt aan 't staal ;
 De ondankbre zal u 't hart doorboren !
 Redt, Goôn ! uw' tolk ; beschermt den Staat !
 Doet 't misdrijf uwen donder hooren !
 Hij zwijgt..... Gij toeft..... het is te laat !

Maar, deugd en wijsheid! gij ontvliedt,
 In 't uur des doods, uw' Priester niet:
 Godessen! blijft uw' held omzweven;
 Sterkt, sterkt zijn' geest met hemelzin!
 Daar valt de bij! en hooger leven
 Voert gij uw' lievling, juichende, in!

Getrouwen, die het jongste woord
 Uws meesters, schreiend, hebt gehoord!
 Zegt, hoe zijn dood zijn' roem bleef staven:
 Gij stondt, alleen, den grijsaard bij!
 Werpt weg uw kleed, gij zijt geen slaven!
 Dat Rome kniele! gij zijt vrij!

Juich nu, Antonius! en spot!
 Schep moed! de hand ligt afgeknot,
 Waarmeê uw gruwlen staan beschreven;
 Die mond, wiens krachttaal gij ontvloodt;
 Dat oog, wiens bliksem u deed beven:—
 Vrees niets!..... 't is alles koud en dood.

Verschriklijk schouwspel! zwijg, mijn luit!
 Romeinen! schreit uwe oogen uit;
 Maar neen! gij tiert, langs markt en straten,
 Den vadermoorder nog ter eer,
 En knielt, van al de Goôn verlaten,
 Lafhartig, voor een monster neer.

Beef, bastaardkroost! een Wraakgodin
 Daagt op: reeds zwaait de Nijlvorstin,
 Van wellust zwijmlend op haar' zetel,
 De ontgloeide krijgstoorts u ter straf,
 En eischt haar' laffen Boel, vermetel,
 't Romeinsch gebied als bruidschat af.

Verberg, o blonde Tiber! 't hoofd:
 De stad der aard', van kroon beroofd,
 Zal siddrend voor haar' Drieman bukken:
 Cleopatra verzelt zijn schreên!
 Haar voet zal Vesta's tempel drukken,
 En 't heilig Kapitoel betreên!

Weert, hooge Goden! weert die schand'!
 Dat eer, met bleekbestorven hand,
 Cleopatra haar grafcel bouwe;
 Paleis en hofpraal zette in vlam!
 o Dat zij Rome nooit aanschouwe!
 Verdelgt, verdelgt haar' trotschen stam!

Triomf! nog waakt een heldendrom,
 En veilig Numa's heiligdom!
 'k Zie, Actium! uw golven rooken;
 Uw strand, met schuldig bloed geverfd.
 o Tullius! gij zijt gewroken:
 Uw moorder vlugt — hij vloekt en sterft.

Wie is hij, die dees heilmaar meldt;
 Die 't eerst ter marktplaats henen snelt;
 Daar, waar, voor weinig bange jaren,
 Het dierbaarst hoofd hing afgeknot,
 Door 't uitschot der geweldenaren
 Zoo wreed mishandeld en bespot?

Hij is 't (regtvaardig zijn de Goôn!)
 Romeinen! 's grooten Reednaars zoon;
 Zijn bijlentros omslingren palmen:
 Hij spreekt, nu vangt uw feestlied aan.....
 'k Hoor reeds uw heuvlen blij weergalmen:
 « Iô! de bloedschuld is voldaan!

U, eedle schim! wijdt de aard' haar dank!
 Nog hooren wij uw' tooverklank!
 o Neen! gij zijt niet weggevaren:
 't Vernuft, dat Rome's Schutsgod was,
 Bleef, eeuwen, om haar puinen waren,
 En waakt nog op haar stuivende asch.

Van daar gloeit, aan der kunsten trans,
 Nog 't heerlijkst licht, naast reiner glans;
 't Beschaafde Euroop baadt in die stralen.
 Juich, Latium! al viel uw kroon,
 Die kroon blijft op uw tombe pralen:
 Arpinum's burger was uw zoon!

KINKER.

De Toonkunst van Haydn.

Licht, maar met donkerheid omgeven,
 ô Toonkunst, is uw grondgebied.
 Wij hooren 't om ons henen zweven,
 Wij voelen 't krachtig in ons leven;
 Maar 't stoflijk oog bereikt u niet!

Gelijk een geest, waart gij in 't duister,
 Met ongeziene pracht en luister,
 En met een nevelwolk omgord;
 Maar fonklend zijn de onzichtbre stralen,
 Die ge in de harten neêr doet dalen,
 Waarin gij trillend nederstort.

Ons aanzijn is een weefsel snaren,
 Maar dat bezielde is, voelt en leeft,
 Op 't minst geritsel weêrklank geeft
 En, met uw' galm omhoog gevaren,
 Met u eenstemmig trilt en beeft.

Het heer der driften stemt de toonen
 Van 't kunstig weefsel, waar ze in wonen,
 Waarin zij sluimren of, ontwaakt,
 Met onweêrstaanbre branding woelen,
 En 't leven sterker doen gevoelen;
 Wanneer 't in volle werking blaakt.

Dit hoog gestemd, inwendig leven,
 Dat ons in hooger' kring doet zweven,
 Of nederbotst in lager' sfeer —
 Dat ons verheldert of doet treuren,
 Schetst gij ons, toonkunst, met uw kleuren.
 In u hervinden wij ons weêr. —

Al te arm, te onmagtig zijn de talen,
 Om 't innerlijk gemoed te malen,
 Of in het diepst van 't menschlijk hart
 Met wissen uitslag door te dringen;
 En de eindelooze wijzigingen
 Der hoop en vrees, der vreugde en smart,
 Te volgen in haar kronkelingen.

De toonkunst slechts doorziet het spoor,
 Van 't wonderoord, waarop wij staren;
 Dringt tot zijn' diepsten schuilhoek door;
 Doorwoelt en schudt de fijne snaren
 Van 't menschelijk hart, dat hijgt, en smacht,
 En dorstend op haar invloed wacht.

Volstemmig trilt het met haar toonen,
 Het volgt haar leiding zonder dwang;
 't Weerkaatst den galm van haar gezang;
 't Schijnt in haar klankenwolk te wonen;
 Het giet zich met haar stroomen uit,
 Smelt in den vloed van 't maatgeluid,
 En blijft er vastgekleefd aan hangen.
 Geen zangtoon, die bedwelming teelt,
 De ziel verdooft, slechts de ooren streelt,
 En 't hart bewustloos houdt gevangen;
 Geen wild geruisch, dat magtloos woelt,
 En, daar het verder niets bedoelt,
 Ons tergt door onvoldaan verlangen.....
 Is 't voorwerp, daar de kunst naar streeft,
 Waarin zij ademt, waar ze in leeft. —

Neen! — Hooger doel bestiert haar pogen:
 Zij wil de ziel aan 't stof ontboeid,
 Van tintlend hemelvuur doorgloeid,
 Door 't edelst zelfgevoel verhoogen.
 Zoo zag haar HAYDN. — Door haar gunst
 Bestraald, vond hij 't geheim der kunst
 En 't voorwerp dat zij poogt te naderen,
 Wanneer haar taal de ziel verheft,
 En schokt, en elke zenuw treft,
 En fonklend stroomt en bruist door de aderen.

Dat voorwerp is het menschlijk hart;
 Ten speelbal aan de vreugd of smart,
 Waar liefde en haat den scepter voeren;
 Waar 't medelijden, naast de wraak,
 De wanhoop, naast het zoetst vermaak,
 Den menschelijken geest ontroeren.
 Dit staâg verwisselend toneel

Schetst ons, ô HAYDN! uw penseel
 Met stoute verwen, en naar 't leven :
 Het ruischt ons als een stroom voorbij ;
 Wij zien het hoorbaar schilderij
 Ons, tintelend, voor de oogen zweven,
 Het houdt ons aan zich vastgeklemd,
 En diep in 't klankenmeer bedolven ;
 Al wat in ons gevoelt, wordt oor ;
 De denkkraft zelfs schijnt slechts gehoor,
 En zweeft wellustig op zijn golven.
 't Gedachte en denkende wordt één,
 En spoedt zich naar één' oorsprong heen.

Geen zang, wiens dartle beuzelingen,
 In flinkerenden tooi gehuld,
 Met bonte kleuren aangevuld,
 Opééngehoopt, elkaâr verdringen,
 In denkbeeld arm, in toonen rijk,
 't Gedachteloos gesnap gelijk,
 In keur van woorden voorgedragen ;
 Maar dat gevoel, en hoofd, en hart
 Verbijstert, afmat en verwacht,
 En slechts aan dwazen kan behagen —
 Dien zang, ô HAYDN, kent uw lied,
 In zijn verheven strekking, niet. —
 Gij denkt — en schildert uw gedachten,
 Verstaanbaar voor 't verrukt gevoel.
 In vinding rijk, en stout in doel,
 Houdt gij, met onweêrstaanbre krachten,
 De ziel aan uwe taal geboeid ;
 Gij doet verbeelding, die ge ontgloeit,
 De leiding uwer toonen volgen. —
 Wij smelten weg : het koudst gemoed
 Vloeit, en ontdooit zich in den vloed,
 Waarin uw kunst ons houdt verzwolgen.

Gij maalt de onzichtbere natuur,
 Haar levensadem, kracht en vuur,
 't Inwendige bestaan der dingen,
 Waarvoor de schilder magtloos knielt,

Waarin zijn oog niet door kan dringen
 Als hij het doode doek bezielt. —
 Hij ziet den schijn, waarvan het wezen
 Harmonisch door uw toonen straalt,
 Al wat door omtrek wordt bepaald,
 Doet ons het eindige slechts lezen. —
 Natuur! — Hoe doods, en zonder stem,
 Hoe onbezielt spreekt gij tot hem,
 Wiens oor wreedaardig digtgesloten,
 Nog nooit uw' heldren zomerdag,
 Nog nooit uw blikkend leven zag,
 Nog nooit uw wezen heeft genoten!

't Gezigt, alleen, merkt niets dan schijn,
 't Gevoel niets dan vermaak of pijn,
 De reuk en smaak een zinloos prikkelen;
 't Gehoor alleen, ziet in 't heelal,
 Een stel van krachten zonder tal
 Zich vol gevoel en vuur ontwikkelen.
 't Oor voelt het beeld van elke kracht;
 Het ziet natuur, in staâge dragt
 Voortbrengend, en zelf voortgebracht,
 Door 't grensloos ruim, het oord der zinnen,
 Zich, in haar eindloosheid slechts één,
 Langs 't spoor der wentlende eeuwen heen,
 Vol orde en harmonie ontginnen.
 Bij 't vlamvend geheimzinnig licht,
 Dat voortschiet als een bliksemschicht,
 Die blikkend straalt in 't tastbaar duister,
 Aanschouwt het oog der ziel den glans,
 Den aldortintelenden luister
 Eens ongekenden hemeltrans. —

Hier schetst geen beeld, geen woord, geen teeken,
 Den vuurstream die 't heelal bezielt,
 Waardoor een heer van krachten krielt,
 En woelt, en weelend door komt breken.
 Die beeldspraak wijst geen Schilder aan,
 Geen Dichter doet zich hier verstaan —
 Hier kan alleen de toonkunst spreken.

Gij spreekt die beeldspraak, HAYDN! — Gij,
 Gij doet die hoogre poëzij,
 Die krachttaal stout ten hemel stijgen;
 Die taal, die 't voorwerp, dat ze schetst,
 Diep in 't inwendig zintuig etst,
 En wat haar weêrstand biedt, doet zwijgen.
 Uw kunst vervult het hart en oor,
 Dringt tot ons hooger wezen door;
 Een eedler aanzijn doet ze ontwaken:
 Ze ontruikt het aan zijn sluimering,
 En voert het op in hooger' kring,
 En doet het leven sterker blaken. —

Wanneer gij 't lied der schepping zingt,
 Uw harmonie de harten dwingt,
 Om naar uw' tooverzang te hooren,
 Dan baadt ons hooggestemd gemoed,
 Vol wellust, in uw' klankenvloed;
 Schijnt in zich-zelve diep verloren:
 Een zintuig slechts ziet, voelt en hoort
 't Almagtig albezielend woord:
 « Het zij? » — Wij zien den Chaôs baren;
 't Licht rijst van uit dien nacht omhoog,
 't Zwerk scheurt, wij zien van 's hemelsboog
 Een duivlenheer ten afgrond varen.
 Wij zweven met het Englenkoor,
 Al juichend, lucht en wolken door,
 En aan de scheemrende oosterkimmen,
 Zien we uit den eersten dageraad,
 Vol jeugd en vrolijk van gelaat,
 De maagdelijke dagtoorts klimmen.
 Verstand, gevoel, verbeeldingskracht,
 Zijn onderworpen aan uw magt,
 't Is of uw kunst de ziel omvademt.
 Uw zangtoon streelt, en vult, en voedt,
 En drenkt het luisterend gemoed,
 Dat trillend naar uw' maatslag ademt.

Het ademt vrij. — 't Vlocit ongestoord
 Met iedren slag harmonisch voort,

En volgt het wisselend accoord,
 Waar ook uw kunst het wil geleiden.
 Het zij haar stroom de vreugd gebied',
 Of treurig in haar bedding vliet,
 Of over boord en oevers schiet,
 Door rotsen of langs klaverweiden;
 Wij volgen 't klaterend geschal,
 Dat neêrstort als een waterval,
 Of, door een draaikolk ingezwolgen,
 Met doffe borling nederdringt,
 En zich ten diepen afgrond dwingt; —
 Waar heen uw vloed zich neigt — wij volgen.

Dien adem Gods, die 't ZIJN gebiedt,
 Bemerkt het grove zintuig niet;
 Hij klinkt in 't wentelen der sferen,
 Het heemlenheer hoort naar die stem,
 Eert zijn bevel en antwoordt hem;
 't Verkondigt luid den lof des Heeren.
 Wij hooren 't niet: — zijn handenwerk
 Klinkt voor ons eindig oor te sterk,
 Als de almagt dreunt uit duizend monden;
 Of ruischt te liefelijk, te zacht,
 Als 't bij een' stillen zomernacht
 Zijn vaderliefde komt verkonden;
 Maar, HAYDN! in uw godlijk lied
 Miskent ons oor die Godsstem niet:
 Ontzaglijk rolt ze in 't ruim der hemelen,
 Zij kirt in 't zalig duivenpaar,
 Verheft ons met den adelaar,
 En, albezielend, zien wij haar
 In 't zwevend heer der vooglen wemelen.
 Natuur is vol van levenskracht.
 't Heelal, met godlijk zaad bevracht,
 Kwijnt, zucht, en hijgt, en zwoegt naar 't leven;
 Het zwelt in ongekenen gloed,
 Wij zien 't, in godlijk' ethervloed,
 Vol aandrift naar de toekomst streven.....

WISELIUS.

Op W. Bilderdijk.

Wie is den steilsten top des Zangbergs opgestegen?
 Wie strooide schat bij schat, in de eelste poëzij?
 Wie stond, vol heilig vuur, den driesten wansmaak tegen?
 Wie tuchtigde met klem verwaten bastaardij?
 Wie streefde in eigen kracht, niet minder dan een VONDEL,
 Met kloeke schreden voort op 't zelf gebaande pad?
 Wie hield der Kunsten kreits, als in een vasten bondel,
 Met keur van Wetenschap, in 't helder brein omvat?

 Wie liet in 't nijpendst wee, zich nooit den moed ontzinken,
 Versmadend nijd, geweld en zinneloos geschreeuw?
 Wiens gloriezon zal tot bij 't laatste nakroost blinken,
 Als 't kostlijkst pronksieraad, de parel dezer eeuw?
 Wie was, door zucht voor 't *ware* en 't *schoone* steeds gedreven,
 Den grooten HUGO, 't Delfsch Orakel, meest gelijk?
 Laat hier de Waarheid zelf', ô Neêrland! uitspraak geven,
 Zij roept met luider stem: *deez' was uw BILDERDIJK!*

TOLLENS.

Het Turfschip van Breda.

Mij lust weêr op mijn eigen trant,
 Die vreemden tooi ontbeert,
 Te zingen van het vaderland,
 Zoo als mijn hart mij 't leert.

Dreun op dan, hef dan aan, mijn lier,
 Op ongedwongen maat,
 Rondborstig, stout en zonder zwier,
 Zoo als mij elk verstaat.

Geen zang klinkt in mijn oor zoo schoon
 Voor vaderlandschen moed,
 Noch roert mij door zijn schelsten toon,
 Zoo als het volkslied doet.

En waarom op de loftrumpet,
 Als zij dien moed verheft,
 Dan niet den ronden toon gezet,
 Die mij zoo schokt en treft?

En waarom 't innig vuur verzaakt,
 Dat mij ten zangstrijd voert,
 Als 't vaderlandsche braafheid raakt,
 Die mij zoo treft en roert?

Dreun op dan, hef dan aan, o luit,
 Op ongedwongen maat,
 Zoo als het sprekend hart zich uit,
 Zoo als het hart verstaat.

Een ander wroete in de oudheid rond
 En schaam' zich eigen haard,
 En zing' van Agamemnon's vond
 En Trojes zwanger paard :

Verstomm', wie Grieksche fabels zoekt
 En voorliegt in zijn lied,
 Als hem de waarheid wondren boekt,
 Op eigen boôm geschied.

Wij heffen van die wonderdaân,
 Met onverbasterd bloed —
 Wij van 't Bredasche turfschip aan
 En van Prins Maurits moed.

Die moed viel Spanje zwaar en bang
 En deed haar trotschheid zeer,
 En smeed het wigt van vreemden dwang
 Van onze schouders neêr.

De heervaart, die zoo vreeslijk scheen,
 En rondom schond en schoor,
 Kromp eindlijk zich verdund in een
 En droop lafhartig door.

De grond, met vreemd gespuis bezaaid,
 En als zijn buit verdeeld,
 Werd eindelijk nu weêr schoon gemaaid
 En droeg zijn eigen teelt.

Maar ginds, van uit het hecht Breda,
 Oranjes erflijk goed,
 Sloeg Spanje Maurits stappen gâ,
 Belust op Nassausch bloed.

Daar hield zij in haar nest zich schuil,
 En zon op list en laag,
 En lekte zich den rooden muil,
 Van heeten honger graag.

Daar wrokte zij en zwol van gal
 En loerde rond naar buit,
 En zwoer op nieuw Oranjes val
 En hing haar lokaas uit.

« Waak op ! » riep Maurits, « heldenschaar,
 » Die 't land met eer ontzet !
 » De Spanjaard heeft zijn strikken klaar :
 » Vang hem het eerst in 't net.

» 't Is lang genoeg hem krijg verklaard
 » En bloeds genoeg verkwist ;
 » De valsheid is den strijd onwaard :
 » De list bedrieg' de list.

» Daar ginder, ginds op Staatschen grond,
 » Op Maurits wettig deel,
 » Waait Spanjes vlag de torens rond
 » Van kerktop en kasteel.

» Op makkers! op! gordt aan 't geweer,
 » En ga wie lust heeft meê!
 » Die vlag moet van de torens neêr,
 » En onze vlag in steê!

» De vond is rijp, de kans staat goed ;
 » 't Is eindlijk uur en tijd ;
 » Verschalken wij dat slinksch gebroed :
 » Hier past geen andre strijd. » —

't Was winterdag en ruw en guur
 En de akker leeg van hout,
 En 't Spaansche rot had vonk noch vuur
 En zat verkleumd en koud.

Het hield in 't nest zich stil en schuil
 En keek door reet en kloof,
 En spalkte op eens den hollen muil
 En greep op eens zijn roof.

« Waakt op, » riep Maurits, mannen ! waakt ?
 » 't Is eindlijk tijd en uur :
 » De Spanjaard zit verkleumd en naakt :
 » Bezorgt hem vonk en vuur !

» Wie lust en moed heeft, treê vooruit :
 » (Ik gun aan zestig de eer)
 » Bezorgt den Spanjaard brand en buit
 » En brengt Breda mij weêr. »

Toen stoven zij de rijen door
 Om aandeel in 't gevaar,
 En drongen zich elkander voor
 En pakten op elkaâr.

Zij wierpen in het schip zich neêr,
 Dat reê lag in den vloed,
 En jookten naar gevaar en eer
 En tintelden van moed.

Zij stuwden zich op een in 't hol
 En krielden onderdek,
 En propten al de ruimten vol
 En vochten om een plek.

Men slaat en timmert los en ligt,
 Een zoldring op hun kop,
 En tast en stouwt haar hoog en digt
 Met magt van turven op :

Men stapelt, over plecht en dek,
 Den zwaargeladen klomp
 De wakkre gasten op den nek,
 Die woelen in den romp :

Men drijft het schip uit wal en gracht
 En duwt met haak en boom,
 En wringt het voort met kunst en kracht,
 Door ijsgang en door stroom :

Men breekt met bijl en hamerslag
 Door korst en sneeuwdam heen,
 En schuift, zoo ver men reiken mag,
 De schotsen ijs op een :

Men woelt op roer en zwaarden voort
 En kneedt het brokkig nat,
 En slooft en tobt aan boeg en boord,
 Van rijm en ijzel glad :

Men drijft en dobbert, dagen lang,
 Bij ieder tij vertraagd,
 En rept en roert met loomen gang,
 Van weêr en wind geplaagd.

Intusschen lijdt de manschap last
 En zit in 't hol verstijfd,
 En klappertandt en hongert vast
 En weet niet waar ze drijft.

Zij luistren, zonder licht of lucht,
 En uur noch afstand wijs,
 Doch hooren slechts het dof gerucht
 Van 't zamenhortend ijs.

Maar niettemin in 't vunzig hol,
 In bang gebrek en kou,
 Hield vaderlandsche deugd het vol
 En onverkoelde trouw.

Een hunner (zing zijn lof, mijn luit,
 Met onverflaauwden gloed)
 Een hunner blonk doorluchtig uit
 In heldendeugd en moed.

« o Mannen! » sprak hij, « broederschaar,
 » Met wien ik d' aanslag deel!
 » 't Bedwingen valt mijn krachten zwaar:
 » De hoest verstikt mijn keel.

» Ik doe om niet mijzelf' geweld
 » En ga de plaag te keer:
 » Gij hoort, hoe zij mij pijn en kwelt
 » En martelt meer en meer.

» Ik kan niet, makkers! niet terug,
 » Maar moet ten eind toe voort,
 » En mogelijk dat een enkele kuch
 » U man voor man vermoordt,

» Treedt toe, ('k beveel mijn ziel aan God)
 » 't Is mogelijk ras te laat:
 » En jaagt de sabel door den strot,
 » Die u zoo ligt verraadt.»

Toen greep hijzelf zijn eigen kling
 En hield zijn hals ontbloot,
 En boog geknielend zich in den kring
 En bad een korten dood.

Maar eensklaps dringt zich, schel en luid,
 Een Spaansche wachtroep door,
 En schreeuwt kasteel en toren uit
 En dreunt het volk in 't oor:

En eensklaps wordt het sein verstaan,
 Zoo lang verwacht met leed,
 En kondigt hun het naadren aan,
 Met afgesproken kreet :

En eensklaps op dien welkomstgil,
 Die doordringt tot hen neêr,
 Houdt ieder als de dood zich stil
 En ademt naauwlijks meer :

En eensklaps stort het Spaansch gebroed,
 Met naakt verkleumde huid,
 Zich hongrig en in overmoed
 Op d' onverweerden buit.

Zij ijlen aan met haak en dreg
 En slaan in gang en boord,
 En banen 't schip door 't ijs een weg,
 En slepen 't hortend voort :

Zij plompen in de diepe vaart,
 Met afgemeten val,
 En klautren op langs roer en zwaard,
 En sturen 't schip aan wal :

Zij hechten reeds de touwen vast,
 Met onbesuisd geschreeuw,
 En lossen reeds den opperlast,
 Begraven in de sneeuw :

Zij bukken zich de lenden moê
 En rapen hand aan hand,
 En werpen zich de turven toe
 En staaplen ze op den kant :

Zij meten aan elkaâr hun kracht
 En veinzen 't werken ligt,
 En laden om het zwaarst hun vracht
 En zweeten onder 't wig.

Zoo slaaft en slooft en zwoegt het staâg
 En gaat elkaâr al voor,
 En lost al de een na de andre laag
 En tast al dieper door.

En ééns de hand nog uitgestrekt,
 En nog één greep gevat,
 En 't heimlijk hol ware opgedekt,
 Waarin de manschap zat.

Reeds zag zij in de sloopspelonk,
 Door reet en naden heen,
 De maan die aan den hemel blonk,
 En op de zoldring scheen :

Reeds hoorde ze op het woelig dek
 Het dommelig gedruisch
 En 't snorken van het laf gesprek
 Van 't onbeschaafd gespuis.

Maar, « Mannen ! » sprak op eens het hoofd,
 « Het werken wordt mij zuur ;
 » 't Is lang genoeg van daag gesloofd,
 » Verkwikken we ons bij 't vuur.

» Stookt op en doet u 't lijf te goed,
 » En slaapt gekoesterd in,
 » En morgen, met een nieuwen moed,
 » Nog eens een nieuw begin ! »

Zij stookten 't vuur uit al hun magt
 En sloten hek noch poort,
 En plaatsten slechts een enkele wacht,
 Die schildren bleef aan boord :

Zij zwierden rond met kan en kroes
 En hielden wakker vol,
 En juilden van den woesten roes
 En raasden even dol :

Zij strekten 't loome lijf ter aard,
 En rolden door elkaâr,
 En ronkten voor den heeten haard
 En droomden geen gevaar. —

Maar even was de klok pas koud,
 Die twalef sloeg in 't slot,
 Of ijlings kraakt en scheurt het hout
 Van 't loosgetimmerd schot :

En hamerklop op hamerklop,
 Met forsche vuist gedrild,
 Breekt onverwachts den zolder op
 En spaandert hem in 't wild :

En ijlings snelt en ijlings stort
 En stuift de drom door een,
 En dringt zich langs de laddersport
 Door luik en gaten heen :

En ijlings is de zwakke wacht,
 Die stom staat en verplet,
 Vermand van schrik en overmagt
 En 't fort in eens bezet ;

En ijlings gaat het, ijlings voort,
 Met rondgeslingerd staal,
 Door binnengracht en hek en poort
 En plein en gang en zaal.

En ijlings bliksemt, links en regts,
 Met aangewassen stroom,
 Het pakkend volk de Spaansche knechts
 Verschriklijk uit den droom.

Zij stuiven op en tasten rond
 En grijpen naar 't geweer,
 Maar zijgen straks op nieuw ten grond
 En rijzen nimmer meer.

En eer, nog eer de haan ontwaakt
 En de eerste schemer daagt,
 Is fort en vesting prijs gemaakt
 En 't roekloos stuk geslaagd.

En eer de bleeke winterglans
 De dampen dreef van 't land,
 Lag reeds van top en torentrens
 De Spaansche vlag in 't zand :

En eer nog Maurits buiten zag
 En 't oog hief naar den top,
 Stak de de uitgewaaide Statenvlag
 Alreeds in plaats er op.

Toen klonk, toen dreunde 't heen en weêr
 Met vaderlandsch hoezee :
 « Hun vlag is van den toren neêr,
 » En de onze waait in steê! »

Toen bragten ze uit het hecht kasteel
 De zwakke stad in 't naauw ;
 En wrongen Maurits wettig deel
 Uit Spanjes ijsren klaauw.

Toen trok de Prins, met staat en stoet
 En wapenpraal en pracht,
 De poort in van het erflijk goed
 Van zijn doorlucht geslacht.

Toen reikte de opgetogen Staat,
 Die elken dienst vergold,
 Een heerlijk loon aan elk soldaat
 En elk een eerlijk sold.

Toen schreef in 's lands historieblaân,
 Met onuitwischbren inkt,
 De waarheid zelf het waagstuk aan,
 Waarvan ons speeltuig klinkt.

Volkslied.

Wien Neêrlandsch bloed in de aders vloeit,
 Van vreemde smetten vrij,
 Wiens hart voor Land en Koning gloeit,
 Verheff' den zang als wij :
 Hij stell' met ons vercend van zin,
 Met onbeklemd borst,
 Het godgevallig feestlied in
 Voor Vaderland en Vorst.

De Godheid, op haar hemeltroun,
 Bezongen en vereerd,
 Houdt gunstig ook naar onzen toon
 Het heilig oor gekeerd :
 Zij geeft het eerst, na 't zalig koor
 Dat hooger snaren spant,
 Het rond en hartig lied gehoor
 Voor Vorst en Vaderland.

Stort uit dan, broeders, eens van zin,
 Dien hoog verhoorden kreet ;
 Hij telt bij God een deugd te min,
 Die Land en Vorst vergeet ;
 Hij gloeit voor mensch en broeder niet
 In de onbewogen borst,
 Die koel blijft bij gebed en lied
 Voor Vaderland en Vorst.

Ons klopt het hart, ons zwelt het bloed,
 Bij 't rijzen van dien toon :
 Geen ander klinkt ons vol gemoed,
 Ons kloppend hart zoo schoon,
 Hier smelt het eerst, het dierst belang
 Van allen Staat en Stand,
 Tot één gevoel in d' eigen zang
 Voor Vorst en Vaderland.

Bescherm, o God ! bewaak den grond,
 Waarop onze adem gaat ;
 De plek, waar onze wieg op stond,
 Waar eens ons graf op staat.

Wij smeeken van uw Vaderhand,
 Met diepgeroerde borst :
 Behoud voor 't lieve Vaderland,
 Voor Vaderland en Vorst.

Bescherm hem, God! bewaak zijn' troon
 Op duurzaam regt gebouwd ;
 Blink' altoos in ons oog zijn kroon
 Nog meer door deugd dan goud !
 Steun gij den sceppter, dien hij torscht,
 Bestier hem in zijn hand ;
 Beziel, o God! bewaar den Vorst,
 Den Vorst en 't Vaderland.

Van hier, van hier, wat wenschen smeedt,
 Voor een van twee alleen :
 Voor ons gevoel, in lief en leed,
 Zijn Land en Koning één ;
 Verhoor, o God! zijn' aanroep niet,
 Wie ooit hen scheiden dorst ;
 Maar hoor het één en eigen lied
 Voor Vaderland en Vorst.

Bring' luid, van uit ons feestgedruisch,
 Die beê uw' hemel in :
 Bewaar den Vorst, bewaar zijn huis
 En ons, zijn huisgezin.
 Doe nog ons laatst, ons jongst gezang
 Dien eigen wensch gestand :
 Bewaar, o God! den Koning lang
 En 't lieve Vaderland !

Op den Eersten Tand van zijn jongstgeboren Zoontje.

Triomf, triomf! hef aan, mijn luit,
 Want moeder zegt: de tand is uit!
 Laat dreunen nu de wanden!
 Eerst gaf Gods gunst het lieve wicht
 Den adem en het levenslicht,
 Nu geeft zij 't wichtje tanden.

Triomf, triomf! God dank er voor,
Want Moeder zegt: de tand is door!

Nu lof en lied verheven!
Geluk nu, kind, met spel en zang!
Besteê het wel, bewaar het lang,
Wat u Gods gunst wil geven.

Bewaar het lang, besteê het wel,
Een goed gebruik is Gods bevel:
Laat u dat voorschrift leiden;
Hou, u ten nut en hem ten dank,
De tandjes wit en 't ziertje blank;
Zoo knagen geen van beiden.

Groei op, groei op! word groot en goed;
Win treflijk aan in kracht en moed
Om lot en leed te tergen;
En, wie u 't eerloos hoofd moog biên,
Laat, jongen, laat uw tanden zien,
Waar eer en pligt het vergen.

Groei op, word braaf, bekroon mijn doel:
Laat vroeg uw ziel van diep gevoel
Voor regt en waarheid branden!
Belach der boozen wrok en wraak,
En neem altoos der braven zaak
Manmoedig op uw tanden.

Groei op! word vroom, word rijk in deugd!
Laat nooit mijn oog, dat weent van vreugd,
Om u van weemoed krijten;
En geve u God, tot aan den dood,
Een eerlijk stukje daaglijksch brood,
Waarop uw tandjes bijten!

's Levens Kaartspel.

't Oude spreekwoord heeft het wél:
't Leven is een dobbelspel,
Waar wij allen dwaas in deelen;
Gaan ook tijd en vlijt te loor,
De eene dringt zich d' ander voor;

Deze passen, gene spelen :
 't Noodlot schudt de kaarten door.

Zelden, wat beleid vermag,
 Zelden haalt de kunst een slag,
 Want het toeval speelt het beste;
 't Spreekwoord is te regt vermaard :
 Gekken krijgen meest de kaart;
 'k Ondervond het ook ten leste
 Waartoe 't nader opgeklaard?

Zorglijk is de luim van 't lot :
 Hongrig naar een rijke pot,
 Schreeuwt er ginder een : *Sans prendre!*
 Maar hij kwelle en weer' zich vrij,
 't Los geluk ontvlugt zijn zij;
 Hij betaalt het een en 't andre,
 Zelfs zijn *Matadors* er bij.

Verder tiert een wilde gast,
 Die op spel noch regel past,
 Roept een maat op, los in 't vragen;
 Hij verspeelt zijn troef of twee,
 En versmijnt het spel alreê,
 Maar zijn maat haalt al de slagen
 En hij maakt er *vole* meê.

Grillig speelt de kans haar rol,
 Blaast de doosjes leêg en vol
 En bedenkt de vreemdste parten;
 Menig woekert in 't begin,
 Maar bezuurt zijn vroeg gewin;
 Menig vraagt en speelt in harten,
 Maar koopt niets dan schoppen in.

Menig, och! zijn spel niet wijs,
 Valt een valschen speler prijs :
 Vrienden, ja! daar zijn er velen!
 Menig boet hun list te droef;
 Menig eervergeten boef
 Weet met valsche kaart te spelen
 En verzaakt gedurig troef.

Vreeslijk dan 't gedreigd gevaar!
 Hachlijk dan de keus voorwaar,
 Onder 's werelds speelgenooten!
 Wee dan, wie zich weert en kwelt
 En verliest geduld en geld;
 Wie zijn kaart niet houdt gesloten
 Of verkeerd de troeven telt!

Wél hem, die niet vreest of waagt,
 Maar met oordeel past en vraagt
 En gelukkig in mag koopen;
 Die om lief noch leed verzaakt,
 Maar op kans en toeval waakt;
 En, moog alles tegenloopen,
 Toch zijn spel *remise* maakt.

Het Noorderlicht.

Soms kleurt een wondre glans, een digte vloed van stralen,
 Die spieglen op de sneeuw, de klippen en de dalen,
 En stroomt den hemel langs, en gloeit hen in 't gezigt,
 En voert hunn' geest omhoog: het is het Noorderlicht.
 Nu zien zij 't siddrend aan, en bloedrood opwaarts klimmen,
 En spellen weê, — dan danst en speelt het aan de kimmen,
 En schept hun vreugde in 't hart, zoo min aan vreugd gewoon,
 Maar meestal blinkt dat licht verblindend grootsch en schoon.
 Nu daagt het heerlijk op, in cirkelronde kringen
 En regenbogen, die zich vormen en verdringen,
 Waaruit een tintlend vuur, van alle verw en gloed,
 In zuilen afstroomt, schuimt, en alles fonklen doet;
 Dan zijn het bergen gouds, die bliksemflitsen schieten,
 Of solferzeeën, die haar' springvloed overgieten,
 Of kolken louter licht, waaruit een laaije brand
 Van vlamvend purper stijgt en borlend diamant.
 Dan knapt en kraakt het, spat in sprankels heen en weder,
 En sist als pulver; zijgt in vonken lijnregt neder;
 Vernieuwt zijn glans, hervat zijn luister; vlamt en vliedt, —
 En biddend zinkt hij neêr, die 't prachtig vuurwerk ziet.

Uit de *Overwintering op Nova Zembla*.

SPANDAW.

Het Vogelnestje.

Ziet ge ginds den pronk der dalen,
 Dien verheven' eikenboom,
 Breedgetakt, met fierheid pralen,
 En zich spieglen in den stroom?
 Lente's adem heeft hem leven,
 Dos en bladerkroon gegeven;
 En een minnend vooglenpaar
 Koos uit al 't geboomte in 't ronde
 Dezen eik ter bruiloftssponde,
 Wijdde hem ten echtaltaar,

Onder luid en vrolijk tieren,
 Was het jonge paar getrouwd;
 Na het dartel hoogtijd vieren,
 Werd het kleine nest gebouwd:
 Door de liefde, rijk in zorgen,
 Onder 't loover half verborgen,
 Hoog, maar ook niet al te hoog,
 Was het, door de min geheiligd,
 Voor den stouten knaap beveiligd,
 En voor 's haviks loerend oog.

Zang- en bronst-tijd vloten henen,
 Onder 't blakren van den lust;
 En de Mei is naauw verdwenen,
 Of het wijfje zit gerust
 Op een viertal jongen neder;
 't Gaaiken, altijd trouw en teeder,
 Deelt met haar den huwlijkspligt;
 En is de ééne 't kroost ten hoeder,
 Dan vliegt de andre rond om voeder;
 Zoo zijn zorg en lasten ligt.

Eens, bij 't afzijn van den vader,
 Broeide een onweêr aan de lucht;
 Donker dreigend drijft het nader,
 En de teedre moeder ducht,

Dat de bliksem 't kroost zal treffen;
 Ach wie kan haar angst beseffen!
 Hoog, en hooger stijgt de nood.....
 Bij het rommelen van den donder
 Duikt ze 't hoofdje in 't nestje onder,
 En ze wacht een' wissen dood.

Vrees niet, al te teedre moeder,
 Voor het oogverblindend licht,
 Boven zetelt de Albehoeder,
 Die den bliksem werpt en rigt;
 Uwer zal hij zich ontfermen,
 En uw weêrloos kroost beschermen,
 Schoon geen straal van hope schijn';
 't Bliksemvuur moge u verschrikken,
 Binnen weinige oogenblikken
 Zal het ligt uw redder zijn.

Hoor! wat sist er in 't gebladert',
 Aan den lagen rand des strooms?
 't Is een slang, die schuiflend nadert,
 Kruipend naar den voet des booms.
 Waar — waarheen zal hij zich keeren?
 Zal zij ook de onnooslen deren,
 Voor het onweêr reeds vervaard?
 Wie — wie neemt hen in zijn hoede
 Voor des monsters gruwb're woede?
 De onschuld wordt door God bewaard!

Zie, de slang, in 't stof zich kronklend,
 Heft reeds d' opgezwollen kop,
 Van venijn en moordlust vonklend,
 Naar 't verblijf der onschuld op;
 't Ranke lijf naar boven dringend,
 Om den stam des eiks zich wringend,
 Glijdt zij over ruigte en bast,
 Slingert zich om tak en twijgen,
 Kleeft, in 't bogtig opwaarts stijgen,
 Als het klemmerkruid zich vast.

Op het ritslen van het loover,
 Beurt de moeder 't hoofdje eens op, —
 En ze ziet van d' ijsbren roover
 Slechts den blaauwgeschubden kop;
 Doodsangst doet haar 't borstje hijgen,
 En in 't nestje nederzijgen:
 Maar — op eens verrijst zij weêr,
 Voelt zich moeder, voelt zich sterken,
 En ze slaat met beide vlerken,
 En het hartje beeft niet meer.

Ook de vader, aangevlogen,
 Heeft den dood zich toegewijd;
 't Wijfje voelt haar moed verhoogen,
 Nu ze naast haar gaaiken strijdt;
 Maar, van naderbij besprongen,
 Drijft het angstgeschrei der jongen
 De ouden tot vertwijfling aan,
 En..... nu aan het nest gekropen,
 Spert de slang haar kaken open.....
 Ach! met de onschuld is 't gedaan!

Neen! daar schiet — wat heerlijk wonder —
 God! uw bliksem wrekend neer!
 En — bij 't raatlen van den donder
 Is het wangedrocht niet meer:
 Zie 't verpletterd nederploffen,
 In den vuigen kop getroffen;
 En de vooglen zijn gespaard:
 't Vuur viel langs het nestje neder,
 Maar het zengde pluim noch veder.....
 De onschuld wordt door God bewaard!

STARING.

De Hoofdige Boer.

Elk weet waar 't Almensch Kerkje staat,
 En kent de laan, die derwaart gaat.
 Een duiker perst daar, onder 't spoor,

Zijn schuim tot in de Berkel door :
 Al golft rondom de wintervloed,
 Men komt ter preek met droogen voet.
 Eens was het anders hier ter steê,
 Wanneer een voord⁽¹⁾ den weg doorsneê,
 En 't brugje, naast die voord geleid,
 Den smaad droeg van zijn nieuwigheid.
 Ik vond een boek, dat meldt daarvan,
 Wat volgen moet, zoo 't rijmen kan.

De voord, dan min dan meerder diep,
 Naar sloot en scheigrep stond of liep,
 Was Almens gansche tempelschaar —
 Vooral de Meisjes! tot bezwaar :
 Met schade aan dure feestkleedij
 Kwam menig aardig kind niet vrij ;
 Men raakte in zweet op 't lange pad ;
 Men vatt'e koude in 't modderbad ;
 En de ijver om ter kerk te gaan
 Bragt buikpijn en geen stichting aan.

Kortom die voord was elks verdriet,
 In Almens needrig dorpsgebied !
 Van toen de Meid⁽²⁾, *per* bezemstok,
 Den schoorsteen uit daar overtrok,
 Tot, na verloop van eeuw en dag,
 De Tooverkunst begraven lag ;
 Wanneer een Kerkedienaar kwam,
 Die 't oud gebrek ter harte nam,
 En, op een morgen na 't sermoen,
 Zijn woord aldus begon te doen :

« Mijn Vrienden, in mijn prillen tijd,
 Ten herder van dit oord gewijd,
 Zwom ik, met onbezweken trouw,
 Mijn kudde voor, naar 't kerkgebouw.

(1) Waadbare plaats.

(2) « *Des Papen maget van Almen* » om tooverij verbrand in 1472.

Ook heden nog, hoe grijs van kin,
 Schoot ik getroost den slibkuil in;
 Maar 't wil niet meer, en blijft het dus,
 Zoo maakt mij vrij emeritus.
 Met droogen hoest en jicht bezocht,
 Verlaat mij kracht en ademtogt.
 Nog tweemaal als van daag doorweekt,
 Eilaas, dan heb ik uitgespreekt!

Een Brug, op 't smalste, naast de voord,
 Uit planken van 't geringste soort,
 Ziet daar mijn wensch! Vergeet toch niet,
 Wat ge in dien poel al schoenen liet!
 Denk aan uw kostlijk zondagsgoed,
 Bedorven door dien moddervloed!
 Ligt vindt gij, eer het werk verjaart,
 Uw voorschot dubbel ingespaard;
 En ik behoef dan baai noch drop,
 En luik weêr als een arend op!»

Hier zweeg de Man. Zijn aanspraak had
 De luidjes bij hun zwak gevat.
 Het stuk kwam ernstig op 't tapijt;
 En wat men hoorde, wijd en zijd,
 Was, viermaal dertig dagen lank,
 Slechts palen, balken, rib en plank;
 En driemaal dertig andermaal,
 Slechts planken, ribben, balk en paal!
 Ja, 't scheen, zoo ver de Berkel vloeit,
 Zou ieder boord met hout beschoeid;
 Of dat een reuzenzoldering
 Den ganschen stroom verdekken ging.
 Doch, met Aprilmaands lesten dag,
 Moest blind zijn, die de brug niet zag!
 Nog blinder, die met Julij kwam,
 En niets van 't groen portaal vernam;
 Ter dankbetoonende offerand,
 Door 't Maagdengild daarop geplant!

't Had reden! want, hoe kerksch men was,
 De vlierpot bleef nu in de kas;
 Kalmink noch sergie liep gevaar;
 En schoenloos werd geen wandelaar.

Zoo groeide een wijsgegeven raad
 Ten milden oogst van zegenzaad!
 En toch, dat werk, met roem bedekt,
 Had Scholte (*) Stugginks gal gewekt!
 Daar kwam hij! Zonder ba of boe;
 Gelaarsd, tot aan de heupen toe;
 Een knubbelstok in ieder hand,
 Kwam onze Paai, en stak van land,
 Zoo vaak de preekklok werd gehoord,
 De brug bezijden, in de voord!
 Het vroegre kerkvolk, droog daarnaast,
 Was van dit vreemd bedrijf verbaasd,
 En 't vragen keek uit elk gezigt;
 Doch ieder hield zich wijslijk digt.
 De troep kwam later op het pad,
 Waar Scholte Stuggink praat voor had:
 Zijn makkers, uit den gulden tijd,
 Dien vlieger, tol en bal verblijdt.

't Waarom en 't hoe werd dus gespaard,
 Tot Wolter, naar den eisch bejaard,
 Door gunstig toeval, juist van pas
 Getuige van 't spektakel was.

« In Gods naam, zeg ons, Scholtebuur »
 Hief Wolter aan: « wat raarder kuur!
 Hoe plompt gij ons zoo dol voorbij?
 Geloof, de brug draagt *u* en *mij!* »

« Ja, » klonk het uit de modderzee,
 « De Scholtebuur en gij zijn twee!
 Gelooft hij niet wat gij gelooft:
 Zoo menig mensch, zoo menig hoofd.

(*) Oude eertitel aan de eigenaars van sommige landhoeven in het Zutphensche gehecht.

Zie daar! al werd uw brug van steen,
 Toch zal ze Stuggink nooit betreên!
 Wie eere geeft krijgt eer weêrom:
 Onze ouders waren ook niet dom!
 Een brug valt ligt in een te slaan;
 Onze ouders hebben 't nooit gedaan;
 Zij gingen, waar nu Stuggink gaat,
 Eeuw in eeuw uit, de modderstraat.
 Al weten wij de reden niet,
 't Is vast op goeden grond geschied;
 En hebt gij hier een brug gemaakt,
 Zoo hebt ge uw' ouders eer geraakt!
 Laat dit genoeg zijn, Wolterbuur;
 De klok houdt op; 't is negen uur.
 Bouwt GIJ een BRUG om droog te gaan?
 IK kom er ook, met LAARZEN aan! »

De Verjongings-Kuur.

Annet was beeldmooi — zei' haar spiegel; en Mama
 Zei' 't met Mämzel, den spiegel vlijtig na.
 Geen haatlijk Buiten hield de Schoone meer verborgen:
 Zij spilde aan 't jagervolk niet langer haar *toilet*
 En geestigheid! een afgebeden morgen
 Rees uit de kim; de Puikbloem werd verzet
 In 't luw der Stedelijke Muren;
 Het kennersoog kwam haar begluren;
 En jonkvrouw Faam stak lustig haar trompet.

Verscheen voor de eerste maal Annet
 Als Dorpeling, met hooggekleurde wangen
 Op 't *Cercle*, en zat ze er stom — na weinig zuchten werd
 Haar keursje ruim genoeg; haar tong vrij. Op 't *Concert*
 De week daaraan..... was Blootheid reeds vervangen
 Door Spraakzaamheid. En op een *Thé*,
 Dat volgde..... was het Babblen zonder einde.
 Ook kreeg elk Pronkertje vandaag een schampstoot meê,
 Terwijl zij, regts en links, heur naaldscherp nebjie wendde:
 Hun Strooijenhoedskostuum leed last! — Het Hielbeslag —

't Lorgnetglas aan een koord (schijnblindheids ridderteeken!) —
 De Snuifdoos — geen der Kwikken van den dag,
 Waarin geen pijlspits van Annets vernuft bleef steken!

Zoo was een ieglijk nu haar klein Talent gebleken.

Doch, wat men niet betwijflen zal:

Tot haar Vervolgpreek liep een telkens mindrend tal;
 't Planetencorps, door haar, als zon, beschenen,
 Zwierde uit d' attractiekreits; en..... 't was in 't ruim verdwenen!

Het derde wintertij had sinds den herfst verjaagd;
 De wiek des Tijds had uitgevaagd,
 Wat, bij de waereld, van Annet stond aangeschreven;
 En, als voordeze, kwam een Hofstoet haar omgeven.

Maar thans was 't rijper Jeugd, aan 't schip van staat vertuid,
 Door ambtszorg; door de zucht gedreven,
 Om onder eigen dak te leven;
 En op een Huisbestierster uit.

Thans vond Annet ook raadzaam om te zwijgen.

Hoe dringend eene *Amie* bad,
 (Die graag, bij vakatuur, haar troon bestegen had!)
 Aan 't recenseeren was Annet niet meer te krijgen.

Maar wijslijk wikken bij haarzelve mogt ze toch!
 Dat mogt ze! en zat, op Kersdag, te bedenken;
 En, op Sint Nikolaas daarna, bedacht ze nog,
 Hoeveel er schortte aan elk van die zij 't Ja zou' schenken. —

A? was Klein Duimpje; B? de Sparewouwer Reus;
 C? was een jool; D? had een scheeve neus.
 Dus liep zij 't alfabet dóór en wéér — en woû niet! —
 Of, woû ze dan — tóch — wel!
 Dan was het gistren I, vandaag K, morgen L.

L zou' het eindlijk zijn! — Maar..... « Neen, Heer L! zoo gow niet!
 Wij hebben tijd!»

Bij slot: (want, om regtuit te spreken,
 De walg begint me, als u, van dit getalm te steken!)
 Vokaal en Konzonant — zij raakte 't alles kwijt;
 En, zelve vriend, sloot, die eertijds werd gevrijd,

Haar vijf en vijftigst jaar! Toen..... «Ging zij zeker trouwen,
Met Hans, haar Lijfknecht?» Neen! «Dan lietze een Hofje bouwen—
Betrok het zelve, met een oude best
Of wat?.....» Neen! Néén alweêr! het lest
Zoo min als 't eerst. «Wat dan?» Ja, lieve Vrinden,
Gij zult het ongelooflijk vinden!

Toen, reisde een hooggeleerd Dokter,
Van Jemen uit, de waereld door.
Waar HIJ kwam, vloden alle kwalen:
De exkreuplen dansten, in de leêge hospitalen!
Ontbrak er ligchaamsschoon? zelfs daar was middel voor
Bij onzen Eskulaap te halen:
Zijn kosmetiek liet blankheid aan den Moor
Noch gladheid aan de Pokputtronies falen.
Tot Haarzalf toe verkocht men in zijn kraam:
Werd daar een Munnikskruin naar 't voorschrift meê gewreven,
Eer ge om kondt zien, was Pater Steven
Prins Absalon!

Doch, wat Alhamis naam
Ten hoogen hemel droeg! hij wist een geest te trekken
Uit Krekelmerg⁽¹⁾; hiervan iets op de tong
Van een krom grootje, zoo begon 't zich regt te strekken,
Sliep — en ontwaakte Jong!

De Middelsee voorbij, was nog geen proef genomen
Van 's Arabiers Verjongingscuur:
Alhamis hield zijn waar te duur!
Doch bij Ertante Annet was naauw berigt gekomen,
Dat hem de buurt wacht, of haar paerels liggen klaar!
Zij leent er geld op, bij een rijken schagcheraar;
En 't lukt haar, vóór den nacht, dat zij een dubbele dozis
Van 's Mans *Arcaenum*, met een zegen, die niet voos is,
Naar huis brengt.

«Knap mijn slaapjak aan,
Francijn, en dit goed uit!» Zoo spreekt zij. Een vermaan

(1) De Fabel kent eeuwige Jeugd aan den Krekel toe.

Volgt, onder 't werk : « Lief Kind, uw dienst ware overbodig,
 Zoo lang mijn rust duurt. Gij begrijpt toch, wat ik meen?
 Mijn Oudejufferschap vare onbekeken heen!
 Als 't morgen wordt, en eer niet, zijt ge er noodig.
 Welaan, de druppels! —

« « ELF » » juist elf? — iets min pedant
 Hiet dit een Lepeltjen, in 't Kristenland! »

Zij slikt haar Lepeltjen; zij slaapt; en 't Kameniertje
 Verdwijnt. Het voelde wel een ziertje
 Nieuwsgierigheid; maar neemt, dat Cijna keek,
 En dat haar Juffrouws slaap voor een sekonde week,
 En zij betrapt werd? Neen! zij durft het niet te wagen!
 Reeds zit zij in haar cel, waar 't martlend ongeduld
 Haar zelfs geen dutje gunt! Daar zit ze, en telt de slagen
 Der klok, van uur tot uur. Den tusschentijd vervult
 Een overslag van haar profijten, als het Vrijers,
 Gelijk zij vast stelt, reegnen zal:
 Kommissies en zesthalven zonder tal;
 Van 't eerste Bod aan, tot de luide Toeslag val',
 En nu de zegen stroomt met halve en heele rij'ers!

Inmiddels is 't zoo ver nog niet!
 Het werd vooreerst maar dag, en Cijntje komt — en ziet!
 Zij ziet! — Wat ziet zij? — Raad eens even
 Voor de aardigheid;
 Tenware n, 't geen zij zag, door andren was gezeid?

Zij ziet..... hier hulp vandoen, die ZIJ niet weet te geven;
 Ziet..... geen schraal oortje meer, waarvan haar knipbeurs zwelt;
 En, ach! als Kamenier zich haar ontslag voorspelt!

« « Elf droppen » » stond op 't etiket geschreven;
 De Lepelmaat..... was rijklijk tweemaal zeven
 En Droppels gólden, bij de Krekelmorgstinktuur!
 Slechts veertig jaren wólf Annette jonger wezen;
 Van vijftien jaren méér bevond zij zich genezen;
 En lag, als Zuigeling, te wachten naar een Luur!

Hier kon' het punctum staan! maar ginds verneem ik ooren,
Die, na het laatste woord, graag nog een laatster hooren!

Annet zóóg bést! Annet wies op:
En eer de Ring haar weêr ontsnapte,
Ging nu het vrijen in galop:
De Vischhoek lokte — 't Vischje hapte!
Zij schonk blink weg een Zot haar trouw,
En stierf aan haar berouw.

Arnhem verrast, 21 Maart 1514.

De Molenkar kwam Arnhem in,
Doch bragt er thans geen graan:
« Leev' Karel! » bromt de man bij 't paard,
En spoedt zijn vracht te ontlâân.

Wat sleepte in 't witte doek verstoep
De kroesbol naar de stad?
Ruw volk, dat, zweetend zaamgehurkt,
Elk tot zijn Heilig bad;

Maar, naauw van zak en angst verlost,
Geen boon geeft om den Sant,
En 't « kortaf! » op de lippen heeft —
Het toeslaan in de hand.

't Werd nacht: Bourgonjes knechten staan
Op ravelijn en wal —
Vergeefs! van binnen wordt bereid
Wat d' Arend⁽¹⁾ vangen zal.

Dáár, waar de Beek, ten vestmuur in,
Door ijzren spijlen vloeit —
Van binnen! dreigt te meer gevaars,
Hoe meer het duister groeit;

Hoe meer, om 't vierde morgenuur,
Het luchtruim wolken gaart,
En 't noorden over 't walgeboomt
Onstuimig henenvaart.

(¹) Het wapen van Arnhem is een Arend.

Dáár komt de kar—vol sture Maats
 Met naakte zool getreên;
 Van 't wapen, dat een krijgsman voert,
 Bleef hun de Dolk alleên.

De riem, waarin hun schoeisel klemt,
 Voor d' uittogt afgelegd,
 Verheelt een witte roos, als Leus
 Op 's kolders bruin gehecht.

Het kleine Rot genaakt het Diep,
 Met breektuig in de vuist;
 Klimt af; en waadt naar 't spijlwerk voort,
 Van ijskil nat ombruist.

Het rilt, en hijgt, en kleppertandt;
 Maar, onverkleumd van hart,
 Bestookt het ras het ijzren schut,
 Met ijzren boom verspard!

Intusschen voerde 't snellend zwerk
 Na vlagen vlagen aan,
 En liet, bij 't hachlijk stuk, zijn hulp
 Den Dappren niet ontstaan:

De koevoet knars', de hamer bonz',
 Nog luider giert de wind,
 Die schor geknars en hol gebons
 Voor 's wachters oor verslindt!

Slechts buiten, in de bolwerksgracht,
 Volgt, door 't gekreukte lisch,
 Een Tweede schaar het dof gerucht,
 En dwaalt heur doel niet mis!

De witte Roos is meê haar Leus;
 Doch grooter is haar tal;
 En 't hoofd des Aanslags gaat haar voor,
 Ten ondermuurden wal.

Thans paart de dubble schaar heur kracht :
 Rondom hen dreunt de kluis !
 Wat buigen kan geeft krommend na,
 Wat brijzlen kan wordt gruis !

«Tsa, Makkers !» is het woord weldra,
 «Den lesten torn gewaagd ;
 Terwijl 't nog buldert boven ons,
 En 't aan de kim niet daagt.

Den lesten torn !» — Men zwoegt op nieuw.
 Men ramt en rukt vereend ;
 En 't schut laat met zijn harren los
 Van 't brokkig booggesteent !

Verweldigd is het ! Hand in hand
 Staan weêr de krijgers saam,
 Wie nooit een naam zoo vorstlijk klonk,
 Als Hertog Karels naam ;

Wier koenheid Venloos wal behield,
 Voor Gelders heerschappij ;
 Wier kloekheid Muydens slotvoogd bleek,
 En Weesops Burgerij.

Ze ontstijgen 't Wed. Langs Anholts Hof
 Streeft alles zwijgend voort.
 Niet lang ! hun loopplaats is bereikt :
 De Viersprong aan den Oord.

Nu schikt me ze ij lens op een reeks,
 En telt ze in hoopen af ; —
 Wat vindt men ?..... één man staat er meer
 Dan 't Krijgshoofd Leuzen gaf !

Hij zelf komt — telt — hertelt — en draaft
 Al momplend op en neêr ;
 Doch, of hij tell', hertelle, en draav',
 Die ééne blijft er meer !

« Een spie verbergt zich in den troep! »
 « « Een spie?..... wie kon?..... wie dorst?..... » »
 Tien stemmen roepen 't — tien met een :
 « « Bij God! waar schuilt de borst? » »

« Hier! » schatert Hertog Karel uit!
 Hier! galmt de Janspoort weêr!
 Mét breekt het zwerk — 't is dag — zij zien 't!
 Held Karel is 't! hun Heer!

« Op, Burgers, zege! Burgers op!
 Jaagt voort de vreemde pest!
 Bourgonjen onder! Gelder leev'!
 Held Karel won de vest! »

Zoo gilt nu 't krijgsvolk door de stad!
 Zoo juicht men wijd en zijd.
 't Raakt al in roer; Bourgonje zwicht,
 En Arnhem is bevrijd.

De Min.

Gij Moeders,
 Gij Hoeders
 Der bloeiende jeugd,
 Wat mort gij, wat noemt gij
 De spijtigheid deugd!

Wat keert gij
 En weert gij
 De listige Min
 Van rijpende boezems?
 Hij raakt er toch in!

De kruiper,
 De sluiper
 Houdt ijverig wacht;
 Hij ligt op zijn luimen;
 Bij dage, bij nacht!

Geen vuren,
 Geen muren,
 Geen bergen van steen,
 Weêrhouden den schalkert:
 Hij slipt er doorheen.

Al sluiten
 Hem buiten,
 Met grendel en boom,
 Benagelde poorten;
 Al keert hem een stroom;

Twee achjes,
 Twee lachjes,
 Hij 's binnen, de Guit!
 En duizend sermoenen.....
 Hij is er niet uit!

Het vroege Kievits-ei.

Piet Smul trad in de Schuit van Leyden op den Haag,
 En toefde bij het roer, terwijl een Maartsche vlaag
 Verkeerde in zonneschijn; daar kwam een Knaap geloopten :
 « Een Kievitse! wie wil 't voor twee zesthalven koopen? »
 « 't Is vroeg » zei' Smul « en 'k neem 't — voor één zesthalf. » »
 Mijn Heer, en neem het Ei in 't Mándje meê! » [« Zeg twee,
 De koop lukt, en de Schuit wordt van den wal gestooten;
 Met roept de Knaap: « Mijn Heer, haast was mij iets ontschoten:
 Het vuur dient voor uw Ei niet al te hard gestookt;
 Ons Grootje heeft het al voorleden jaar gekookt! »

Het Kanon te Lima.

Men kwam in 't koffijhuis te praten,
 Van zeker groot Kanon. Bereisde Roel nam 't woord,
 En sprak: « Ik zag weleer een monster van dat soort!
 Zwol met zijn lange Griet moest daar de kroon aan laten!
 Dit stuk (het hiette de Olifant)
 Lag op den wal te Lima. 't Is verdwenen,
 Sinds ik dien hoek doorkeek. De grond heeft in dat land
 Nooit rust, en slokte 't op. Gij moest geen blaaspijp meenen,
 Van zes palm diameter! Zes
 Goê Ellen was de ruimt! Verbeeldt u slechts, Mijnheeren:
 Eens liet er de Pikeur mijn Normandij'schen Bles
 In traverseeren!
 « Sterk — zeer sterk! » riep hier Fop « maar ik kan 't attesteeren:
 Bles kwam vóór in — en ik — was áchter in juist druk
 Aan 't meten van ons stuk!
 Het trampen nadert — en bedreigt mijne eksteroogen: —
 Gaan loopen is hier zaak — doch buiten mijn vermogen —
 Als langs een vreemden weg! Ik maak, met ras besluit,
 Den meetstok tot mijn pols, en wip het zundgat uit.

Het Hondengevecht.

Bereisde Roel zag op zijn togten
 Geweldig veel! Twee Bullebijters vochten
 · Vóór 't wijnhuis, in een kleine Poolsche stad,
 Terwijl hij juist aan 't venster zat:

«Zulk vechten, menschen! — — Zij verslonden
 Malkander letterlijk! Met iedren hap, ging oor
 Of poot er áf — en glad als vet er dóór!
 Ons scheiden kwam te laat! wij vonden
 Het restjen : — op mijn eer,
 De staarten, en niets meer.»

BORGER.

Aan den Rhijn.

Zoo rust dan eindlijk 't ruwe Noorden
 Van hageljagt en stormgeloel.
 En rolt de Rijn weêr langs zijn boorden
 Ontslagen van den winterboei.
 Zijn waatren drenken de oude zoomen,
 En 't landvolk, spelende aan zijn' vloed,
 Brengt Vader Rijn den lentegroet,
 Als Grootvorst van Europa's stroomen,
 Die, van der Alpen top gedaald,
 De standen kust of scheurt de dijken;
 De wereld splitst in koningrijken,
 En 't vastrijk regtsgebied bepaalt.

Ook ik heb onbewolkte dagen
 Aan dezen oever doorgebracht,
 En warm heeft mij het hart geslagen,
 Bij 't levenslot mij toegedacht.
 Een morgen gronds, een kleine woning,
 Verheerlijkt door de liefde en trouw,
 Was mij en mijner brave Vrouw
 De lusthof van den rijksten koning,
 Als wij, in 't kunsteloos priëel,
 Of onder 't ruim der starredaken,
 Van God en 't eeuwig leven spraken,
 En dankten voor 't bescheiden deel.

En nu — ik kan mijn haren tellen,
 Maar wie telt mijner tranen tal?
 Eer keert de Rijn weêr tot zijn wellen
 Eer ik den slag vergeten zal,

Dien slag, die mij ten tweedenmale
 De kroon deed vallen van het hoofd. —
 'k Heb steeds, mijn God! aan u geloofd,
 En zal, zoo lang ik adem hale,
 Mij sterken in uw vadertrouw,
 Die nimmer plaagt uit lust tot plagen :
 Maar toch, het valt mij zwaar, te dragen
 Dien zwaren last van dubblen rouw !

Te Katwijk, waar de zoute golven,
 o Rijn! u wachten in haar' schoot,
 Daar ligt in 't schrale zand bedolven
 Mijn kostbaar offer aan den dood.
 'k Wil tranen met uw waatren mengen ;
 Belast u met dien zilten vloed :
 De droeve zanger heeft geen' moed,
 Die tranen op het graf te plengen
 Der gade, nooit genoeg beschreid. —
 Gij, oude Rijn! wees gij mijn bode,
 En voer ter rustplaats mijner Doode
 De tolken mijner menschlijkheid.

Groet ook het kind, welks lijkje de aarde
 Reeds had ontvangen in haar' schoot,
 Eer zij, die mij dat lijkje baarde,
 Voor 't levenslicht hare oogen sloot.
 Ik heb mijn dochtertje opgegraven,
 Toen 't pleit der moeder was beslist,
 En lei het in de groote kist
 En aan de borst, die 't wicht moest laven,
 Dat nimmer laafnis noodig had :
 Ik dacht, één huis behoort aan beiden ;
 Wat God vereent, zal ik niet scheiden ;
 En sloot in de urn den dubblen schat.

Noem' hij deze aarde en hof van Eden,
 Wie altijd mogt op rozen gaan :
 Ik wensch geen' stap terug te treden
 Op de afgelegde levensbaan.

Ik reken ieder' dag gewonnen,
 Met moeite en tranen doorgesloofd,
 God dank, mij draaiden boven 't hoofd
 Reeds meer dan vijf en dertig zonnen!
 De tijd rolt, als dees bergstroom, voort.
 Druk zacht mijn dooden, lijkgesteente!
 En dek ook eerlang mijn gebeente,
 Bij 't overschot, dat mij behoort.

DA COSTA.

De Gaaf der Poëzij.

Gevoel, Verbeelding, Heldenmoed,
 Tot ééne ondeelbre kracht verbonden,
 Te zaam gesmolten tot één gloed,
 En door den boezem uitgezonden
 Op vleugelen van melodij,
 Om al wat ademt, te betooveren,
 Om al wat hart heeft te veroveren! —
 Zie daar de gaaf der poëzij!

Gevoel, dat plotseling ontwaakt
 Bij ieder indruk uit den hoogen,
 Zich uitbreidt, meêdeelt, brandt en blaakt
 Met telkens aangegroeid vermogen!
 En ieder zenuw trillen doet
 Door fijner dan ligchaamlijk prikkelen
 En hemelwellust weet te ontwikkelen,
 Uit ieder druppel van ons bloed!

Verbeelding, grijpende om zich heen,
 Om voedsel voor dien vlam te vinden,
 En machtig, het Heelal tot één,
 Één enkel denkbeeld te verbinden!
 De buit, die zich haar kracht vergaart,
 Is, beide, Toekomst en Voorleden,
 Haar buit, natuurs verborgenheden,
 Haar buit, de hemelen en de aard!

Des dichters hand stort wel geen bloed,
 (Hij is geen gruwzaam tweedrachtstichter!)
 Maar echter is zijn wezen — moed!
 En zonder heldenmoed geen Dichter!
 Moed, die, waar recht of waarheid spreekt,
 Tyrannen vreest, noch schandschavotten,
 Noch voor het woedend zamenrotten
 Eens God vijandig' volks verbleekt!

Moed, die der snaren hymnen vergt,
 Bij 't lasteren der Ongodisten,
 En 't oproer met de hulde tergt,
 Die 't Gods gezalften durft betwisten!
 Moed, zonder steun, dan in zijn God,
 En zonder wapen, dan die zangen,
 In Goddelijke drift ontvangen,
 Waarmeê hij inrukt tegen 't lot!

Zie daar de gaaf der Poëzij!
 Wie roemt zich dat zij in hem leve?
 Die oefene zijn heerschappij,
 Dat Dwaas- en Boosheid voor hem beve!
 Hem juicht de brave te gemoet!
 Gods wenk verzekert hem viktorie!
 Gods Almacht schiep hem tot haar glorie!
 Het leed der wereld is hem zoet!

Versmade hij de lauwerkrans,
 Hem door een aardsche hand gevlochten!
 Geen and're zege geev' hem glans,
 Dan die op d' afgrond is bevochten!
 Geen menschenblaam mag hij ontzien!
 Hij moet hun ongenade dragen!
 Niet streelen moet hij, niet behagen,
 Maar overwinnen! maar gebiën!

Hij dwing' met reuzenovermacht
 Den geest der eeuw te rug te treden!
 Hij leere ons zinnelijk geslacht
 Den weg tot hooger zaligheden!

Aan 't hoofd der menschheid streve hij,
 Om alle zelfheid te verdelgen,
 En Englenwellust in te zwelgen,
 Van wereldsche verleiding vrij!

Zie daar de gaaf der Poëzij!
 Het ideaal van dichtvermogen,
 Verwant aan heilige profecij.
 Als zij, gezante van den hoogen!
 Wat is, bij dit, het maatgeluid
 Van ongewijde cithertonen,
 Die de aarde toejuicht, waar we op wonen,
 Geen ziel, die uit den hemel spruit?

Wat, dan het nederige riet
 Bij den standvasten Vorst der boomen?
 Wat, dan een namelooze vliet
 Bij Donau-, Rhijn-, en Wolgastroomen?
 Wat, dan, bij zomermiddaggloed,
 Het wufte hupp'len der kapellen
 Bij 't aarde- en luchtverbazend snellen
 Des Aadlaars, die de zon ontmoet?

Het Lied van den grijzenden Bard.

Kan het zijn, dat de lier, die sints lang niet meer ruischte,
 Die sints lang tot geen harten in dichtmuzijk sprak,
 Weêr op eens van verrukking en hemellust bruischte,
 En in stroomende galmen het stilzwijgen brak?

Kan het zijn, dat een ader, verstikt en vergeten,
 Schoon eens mede van jeugdige zangtonen vol,
 Thands op nieuw, door een stout maar gelukkig vermeten,
 In den zandgrond geraakt, weder uitschoot, en zwol?

't Mochte zijn, dat een Winter voorbij waar gevaren,
 En haar ijs bij de stralen der Lentezon smolt: —
 Of — een reeks van onvruchtbaar vervlotene jaren
 Door één oogst voor het minst al die dorheid vergold!

Neen! de mensch mag zijn lente geen tweedemaal smaken!

Op *zijn* winter volgt nooit weêr herleving en groei; —
Dan alleen als dit stof eens zijn dooden zal slaken
Voor een eeuwige Zon, voor een eindloozen bloei!

Evenwel heeft wellicht onze Dichtkunst haar tijden. —

O! de harp van mijn stam heeft de wissling gekend
Van gejuich en geklag, van verheffing en lijden,
Van bevrijding en lange — verdorrende ellend.

Heeft ze in glansrijker eeuw niet hymnen doen rijzen,
Waar de Dochter van Sion bij opsprong in lof?
Waar nog heden de Volken *haar* Koning in prijzen,
Schoon Jerusalems kroon ligt gedoken in 't stof!

En Jerusalem viel! en, Euphraat! aan uw boorden
Hing het speeltuig ontsnaard in de wilgen verward! —
Werd van daar ook niet nog in vermogende akkoorden
Prophecij en vertroosting gebracht tot het hart?

En nog later zong Juda, daar 't, balling, zijn staf voert,
Of het waar' met een zweem van den vroegeren zwier,
Waar de Taag lang Lisbóa zijn goudkorrels afvoert,
Waar zich Cordua baadt in den Guadalquivir,

Ja, ook daar nog deed Isrel zijn liederen stijgen,
Op zich huwende Westersche en Oostersche wijs: —
De Inquisitie daagt op, en de harptonen zwijgen,
Aan verstrooiende stormen geworpen ten prijs!

Zoete boorden des Amstels! Gij deedt ze herleven.
Op den toon van uw VONDEL, uws BILDERDIJKS stem,
Ving de snaar weder aan van vervoering te beven,
En des Jongelings greep had een oogenblik klem.

O! hij zong — uit de zucht, die nog leeft in zijn aadren,
Schoon met mindere snelheid van dichterlijk bloed, —
Dan eens Dichtkunst en Liefde, of het lot zijner Vaadren,
Of het land, aan die Vaadren zoo gul en zoo goed.

Of, den strijd tegen Afgôon, uit d' Eeuwtrots gesproten,
 Of, den lofzang den God aller heemlen ter eer, —
 En (de hand van dien God had mijn zielsoog ontsloten!)
 Den EMMANUËL, eindlijk, mijn Heiland en Heer!

Zweeg die lier voor altoos? — En indien zij herleefde,
 Door de deining der Eeuw uit haar sluimring geschokt,
 Of omdat weêr een Adem de snaar overzweefde,
 Die de zilveren tonen ten wederklank lokt?

Wat dan nog zou zij zingen? Wat voorwerp zich kiezen
 Uit Verbeelding-en-Waarheids onmetelijk veld?
 Daar zich aandacht en geest in den maalstroom verliezen
 Van wat telkens de dag aan zijn opvolger meldt? —

Ziet! het vierde eener eeuw heeft zijn stonden doorvlogen,
 Sints ik aanving mijn hand aan de cither te slaan! —
 Weggevlotene jaren! herrijst voor mijne oogen!
 O! geeft Gij mij de stof voor mijn maatgezang aan!

Ja, een stof voor mijn verzen, een grond voor mijn voeten,
 Van waar verder mijn oog in het rond moge gaan,
 Om aan d' eindpaal der tijden een Toekomst te ontmoeten,
 Die alleen van die tijden den loop leert verstaan!

Voorzang uit Vijf en twintig Jaren.

J. VAN LENNEP.

Tooverzang van Tjetscke.

Dan hoe! wiens komst werd nog vereischt?
 Wie is daar spoorlags aangereisd,
 In 't hagelwit kuras?
 Nog is zijn hairlok gaaf en blond;
 En om den roozenrooden mond
 Vertoont zich 't eerste vlas:
 Maar blaauwende oogen, vol van gloed,
 Verkonden d' adeldom en moed
 Van 't echte heldenras.

Hij is 't, de minlijke Adegild,
 De bloem van Radbouts zoonen,
 Die naast den nooit verwonnen Wilt,
 Voor 't eerst zijn deugd zal toonen,
 Voor 't eerst zijns vaders zij verlaat,
 Voor 't eerst een krijgstoelt deelen gaat.

Dan, eer hij 't schip is ingetreden,
 Daar roept een schelle stem: « houd stand! »
 Daar toont zich, met verhaaste schreden,
 Een Friesche vrouw op 't oeverzand.
 Eerbiedig wijkt, terwijl zij nadert,
 De ruwe schaar, hier saamvergaderd,
 Uiteen, laat haar den doortocht vrij,
 En staart haar na, als opgetogen,
 Met vrees en diep ontzag in de oogen;
 Zij stapt vooruit naar 's Prinsen zij,
 En even of zij niet bemerkte
 Den indruk dien haar komst bewerkte,
 En dien zij, als door tooverkracht,
 Sints tijden had te weeggebracht.

Nog rijzig is ze ondanks haar jaren,
 En ongebogen van gestalt;
 Een doek omsluit haar grijze haren,
 Wiens tip haar op den schouder valt,
 Een wollen mantel, dicht geweven,
 Wiens witte zoomen zij beschreven
 Met Runisch letterschrift,
 Hangt los en fladd'rend om haar leên;
 Om 't borstkleed sluit een gordel heen,
 Waarin een rijmspreuk, haar alleen
 Beteekend, is gegrift.
 Zij treedt vooruit, vooruit met haast;
 Dan, ijlings staat zij stil;
 En alles zwijgt en wacht verbaasd,
 Wat zij gebieden wil.
 Zij meet, bij Adegild geplaatst,
 't Reisvaardig schip met starende oogen;
 Doch woord noch zucht is haar ontvlogen,

Tot Adegild het eindelijk waagt
 Het somber zwijgen af te breken,
 En in deez' taal haar aan te spreken :
 « Wat oorzaak, goede moeder! jaagt
 U herwaarts heen van Wirons velden?
 Want gij verlaat die al te zelden!
 Komt ge onzen uittocht hier bezien,
 En mij uw afscheidsgroete biên?—
 Of hebt ge mij een gunst te vragen?
 Wat kan u, Tjetscke moêr! behagen?»—

— « Wat gunst! wat afscheidsgroeten! hoe?»
 Roept zij hem ongeduldig toe;
 En wenkt gebiedend, hem te zwijgen:—
 « Gij moet van Tjetscke een gunst verkrijgen.
 Of, is uw schip, naar d' ouden trant,
 Reeds met den toverzang geheiligd,
 En tegen zee en wind beveiligd?
 Ik weet, gevloekte Wollebrand,
 Die hater van Oud Frieslands goden,
 Heeft ons dit wijs gebruik verboden;
 Maar heerlijk is de kans gekeerd,
 En Wodan wordt op nieuw vereerd!
 En zoude ik dan, langs verre baren,
 U ongezegend heen doen varen,
 U, Adegild! wien ik als kind,
 Ja, eind'loos meer nog, heb bemind?
 U, van mijn hand gevoedsterd,
 En op deez' schoot gekoesterd,
 Toen vroomme Jenne, Radbouts gâ,
 Was in mijne armen overleden?—
 U, arme wees! u liet zij na,
 En heeft voor u mijn zorg gebeden.
 Ik heb die plichten trouw volbragt,
 En zal die ook voldoen op heden.
 Elk zwijge! en geve eerbiedig acht!»—

Zij spreekt, en laat aan beide zijden
 Haar witten mantel nederglijden,
 En staat in 't linnen onderkleed,

Ter toverplechtigheid gereed.
 Een poos blijft ze onbeweeglijk staren
 Met vlammend oog op Grimwalds schip;
 Toen rukt zij, van de grijze hairen,
 Den bonten hoofddoek bij den tip,
 Dien ze om de dorre vingeren
 Behendig weet te slingeren.
 Haar lokken zweeven op den wind,
 Terwijl ze aldus haar zang begint :

Adelaar van 't strenge Noorden!
 Gij, wiens klaauw den bliksem voert!
 Die der zeeën schuim beroert
 En doet spatten uit hun boorden!
 Die, op vader Thors bestel,
 Loeit en brult door zwarte wolken!
 Klinke uw stem zoo luid en schel
 Als de zegekreet van volken;
 Klaat're uw wiekgeklep zoo fel
 Als 't gegons van duizend kolken;
 Gij verstaat mijn rijmzang wel.

Aad'laar hoor! de bloem der kielen
 Zeilt van hier met Frieslands hoop:
 Wees haar gunstig in haar loop,
 Haar, en zooveel heldenzielen:
 En, opdat uw macht die spaar,
 Wil mijn gift en offer merken;
 Zie! deez' lok verzilverd hair
 Schenk, vereer ik u, den sterken.
 Hoed deez' kiel dan voor gevaar!
 Plooi te zaam uw breede vlerken!
 Wees ons gunstig, Adelaar!

En gij, die thands
 Beroofd van glans
 U toont aan 's hemels trans!
 Die slechts bij nacht
 Uw zilv'ren pracht
 Ten toon wilt spreiden,

En 't starrenheir ten rei geleiden!

o Maan!

Hoor aan!

Beheerscheres van zee en vloed!

Gij, die de onmeetbre waterplassen

Doet dalen beurtelings en wassen!

o Maan! behoed

Voor onvermijdbre zeegevaren

Dit schip langs de u gewijde baren!

Zoo de Adelaar het offer nam,

Dat nu zijn gramschap legt aan banden,

'k Heb ook voor u een gift in handen;

Want zie! ik doe deez' geele zwam

U ter vereering branden.

Allen damp, o Maan!

Trekt uw schijnsel aan:

Wil dan dezen niet versmaên,

Dien u Tjetscke heeft geboden:

Tjetscke heeft uw hulp van nooden.

En u! des vijands schrik!

Voor wiens gehuil beducht,

Het machtigst leger vlucht!

O Wolf van Wodan! sta, sta in het oogenblik

Van strijden, rooven, kampen,

Den Frieschen dapp'ren bij.

Bescherm hen steeds voor rampen.

Blaf, strijdend aan hun zij,

Hun vijand tegen:

Schenk hun den zegen:

Doch zie, bloedgierge Wolf! wat offer ik u wij:

Uw lust is enkel bloed:

Welaan: die zij geboet.

Dit heilig tovermes,

Door Tjetscke zelf geslepen

Op d' offersteen van Hercules,

Is, u ter eer, door mij gegrepen!

Daar druipt reeds van mijn arm het bloed,

Dat u ten offer vloeien moet.

Aanvaard het dankbaar, Wolf der wolven!
 En dat uw bijstand, langs de golven,
 Der Friezen volk behoed'!

Aanvaard zijn de giften : het lied heeft gedaan.
 Gedenkt uw' verplichting, Wolf, Aad'laar en Maan?

Zoo sprak de ontzachte Wichlares,
 Verborg toen zwam en offermes,
 Sloeg weêr den mantel om de leden,
 En haastte zich, met vaste schreden,
 En zonder omzien, weg te treden.

Lang zag de saamgeschoolde drom,
 Met stille ontzetting naar haar om,
 De ziel van allen die haar hoorden
 Bleef met ontzag en vrees vervuld,
 Tot eind'lijk Grimwald, met deez' woorden,
 Het zwijgen brak, vol ongeduld :
 «Komt mannen, op! wat zoudt gij dralen?
 Wind, zee en kans dient ons gewis,
 Nu 't vaartuig ingezegend is :
 Ons heerlijk opzet zal niet falen!
 't Is tijd! de kabels losgesneên!
 En spoeden wij ons zeewaarts heen!»
 Hij sprak : — het afscheid is genomen :
 't Juicht alles op de reê;
 En langs de kust en van de stroomen
 Weêrgalmt het luid hoezee!

Uit den *Adegild*.

BEETS.

Machteld bij Guy.

Met huivring trad zy in die zaal.
 Het was er donker. Niet één straal
 Van licht, die door 't behangsel drong,
 Dat voor de naauwe vensters hong;
 En Machteld zag, in dit gebied
 Van duisterheid, haar gade niet.

Onzeker tastte zy in 't rond,
 Tot dat haar hand een zetel vond;
 Zy sloot het oog, en siddrend zat
 De jonge Burchtvrouw neêr en bad.
 De Vlaming, (zoo hij waarlijk daar
 Aanwezig was!) sprak niet tot haar;
 Zy werd geen ademtocht gewaar;
 Ook zy dorst naauwlijks aadmen, dorst
 Niet zuchten, schoon haar enge borst
 Door siddring werd benaauwd en vrees, —
 O! in die stilte was iets wreeds!
 Maar eindlijk noemde een kranke stem
 Haar naam — ja, zy herkende HEM!
 Wel was de droevigheid des toons
 Waarop hy sprak iets ongewoons,
 Maar toch, de naam werd teder, zacht
 En zonder stroefheid uitgebracht.
 't Was Guy — haar Guy! Heur vrees verdween:
 Hy moest by 't venster staan, naar 't scheen,
 En ijlings vloog zy derwaarts heen. —
 Zy vond hem — leenende aan den wand,
 Het hoofd verborgen in de hand; —
 Zy sloeg haar armen om zijn leest,
 En hield hem aan haar hart gedrukt,
 En was zoo zalig, zoo verrukt,
 Als waar heur gade dood geweest,
 En nu, na hopelooze smart,
 Teruggegeven aan heur hart.
 En ook die Gade-zelf — hy scheen
 Veeleer een lijk, een beeld van steen,
 Door zucht noch kus verwarmd;
 Zoo onbeweeglijk stond hy daar,
 Als werd hy kus noch Gâ gewaar,
 En in zijn slaap omarmd.
 Maar toen de lieve, teedre vrouw
 Zijn aangezicht ontdekken wou,
 Was 't of hem, plotseling ontwaakt,
 Een gifte slang had aangeraakt,
 En hy verschrikte; snel en stug

Stiet hy haar tederheid terug;
 Hy wendde 't hoofd; voorkwam den kus,
 Die op zijn lippen dalen moest,
 En sprak op harden toon en woest:
 « Neen, Machteld! niet aldus. »

Een pauze volgde. Machteld schreide.
 Haar raadselachtige Echtgenoot
 Trad naar de deur der zaal en sloot
 Die op haar grendel; hy verbeidde
 Een oogenblik op afstand; kwam
 Tot haar terug met groote schreden,
 En plaatste zich by 't venster; nam
 't Gordijn en rukte 't naar beneden.
 Nu stroomde 't licht der volle maan
 De duisternis der zale binnen,
 En Machteld zag hare egade aan:
 Hoe schokte de aanblik haar de zinnen!
 Dat trillend, scheemrend, ziekelijk licht
 Viel helder op zijn aangezicht,
 En spreidde om 't hoofd een bleeke glans,
 Gelijk eens Heiligen stralenkrans.
 Niet heilig scheen dit aangezicht
 En aaklig blonk het dus verlicht.
 Hy was vermagerd sints den dag,
 Dat hem voor 't laatst zijn gade zag:
 De bleeke wang was weggeslonken,
 Het helder oog scheen ingezonken,
 En wild en schriklijk zag hy rond;
 Ja, daar was wanhoop in zijn blik,
 Op 't fronsend voorhoofd angst en schrik,
 En hardheid om zijn mond.
 Wild vielen baard en lokken neêr;
 Hun koolzwart, glinstrende in dat licht,
 Gaf nan dat uitgevast gezicht
 Verschrikkingen te meer. —
 Dus zag hem Machteld voor zich staan,
 En dus verlichtte hem de maan. —

Zy, bleef in 't donker, want de straal,
 Die schuins naar binnendrong,
 Verlichtte alleen maar heur gemaal,
 En stuitte waar, aan 't eind der zaal,
 Een beeltnis aan de wanden hong.
 Het was zijn vaders beeltnis : hy
 Was jong nog op die schildery;
 Blootshoofds, in 't harnas stond hy daar,
 Een rustig man van dertig jaar;
 En vriendlijk werd zijn kalm gezicht
 Beschenen door dien straal van licht.
 O, Hoe gants anders dit gelaat
 Dan dat van die aan 't venster staat?
 Zijn oog was klaar, zijn schedel blond,
 Een stille lach speelde om zijn mond,
 Daar was een blijde rustigheid
 Op al zijn trekken uitgespreid.....
 Zie! schriklijk was dat onderscheid
 Van zoon en vader?

't Scheen ook dat

Dit denkbeeld Guy getroffen had;
 Want vaak hield hy den blik gericht
 Naar dat bedaarder aangezicht;
 Hoe wild het door de kamer vloog,
 Die beeltnis trok gestaâg zijn oog.
 Maar ijlings zag hy Machteld aan,
 En zóó, dat hy den schedel boog,
 Als om haar vorschend gâ te slaan.
 O! Daar was angst, ontzetting, schrik,
 Verwijt en vonnis in dien blik,
 Hy was voor haar niet uit te staan!
 't Was of dat vreeslijk oogelicht
 Verteerend brandde op haar gezicht.
 Hy had geen deërnis : streng en straf
 Hield hy 't gelaat tot haar gericht;
 Maar eenskaps grijpt hy 't siddrend wicht
 By d' arm, en stoot haar van zich af.

Een denkbeeld ging haar door de ziel!
 Het was een vrouwlijk denkbeeld, dat
 Tot nog haar niet getroffen had,
 Maar nu, een lichtstraal, op haar viel.
 Zy sloeg een smeekend oog op hem,

Die dus haar van zich stiet,
 En sprak met diepbewogen stem:
 «Ik heb mijn vroegere schoonheid niet!»
 ««Uw schoonheid»» — riep hy — ««vraagde ik ooit
 Hoe u de hemel had getooid!
 Uw jeugd heeft nooit my aangetrokken!
 Voorwaar, geen vlechtinge der lokken,
 Geen blinkend kleed, geen gouden pracht,
 Behaagden me ooit in uw geslacht!
 't Verborgten hart, de stille geest,
 Bekoorden my in Machteld meest.
 Zy waren 't, die mijn ziel — verleidden,.....
 En nu — indien gy weten moet —
 Wat hier mijn hart verkrimpen doet.....
 Rampzalige! het geldt ons beiden!» —

Hy trok haar tot zich, blikte in 't rond,
 En neep haar arm met kracht,
 Bracht aan heur oor zijn bleeken mond,
 En zei toen fluisterende en zacht:

«'k Geloof — dat wy..... verdoemd zijn?».....

Wat?

Zei vrome Guy de Vlaming dat?
 Verdoemd? Verdoemd! Tot Machteld? Neen!
 Dat zeggen was niet wat het scheen.
 En toch, haar Egâ sprak het uit.
 Dat hartdoorsnijdend wangeluid.
 Dat woord, zijn blik, zijn woest gezicht —
 O! Alles werd haar schriklijk licht!
 Op eens bevroedde zy de kwaal
 Van dien rampzaligen gemaal;
 En Machteld hief zich op met kracht,
 En zag haar gâ met moed en strak
 In 't rustloos warend oog, en sprak

« Wat heeft u in dien staat gebracht ?

« Gy ijlt — gy zijt onzinnig. »

« « Neen ; » » —

Was 't fluistrend antwoord — « nu nog niet !

De Booze heeft een kort gebied,

Hy laat by wijlen my allen.

Straks zal hy keeren. O ! ik ken

Hem reeds en weet zijn tijd ; —

Ik weet in welk gevaar ge zijt

Zoo ras ik weêr..... bezeten ben !

Maar nu — maar nu — Wees niet vervaard,

Ik ben bedaard. » » —

Hy poosde « « Daar zijn oogenblikken, » » —

Dus ging hy voort op kalmer toon, —

« « Die ik niet afwacht zonder schrikken

En toch, ik ben ze reeds gewoon !

En nu — o ! denk niet dat ik ijle —

Gy ziet my in de goede wijle, —

't Is vreeslijk, Machteld ! maar 't is WAAR.

Ik wilde 't u verzwijgen, maar

Ik kòn het niet. Het is gesproken ;

't Woord is zijn kerker uitgebroken !.....

En, beter is het dat gy 't weet

Voor gy Gods vonnis tegentreedt !

Wy zijn — » »

Hy zweeg. Niet andermaal

Kon hy die schrikbre klanken uiten,

De vreeslijkste in der menschen taal,

Sints 't Eden achter hen moest sluiten,

Waarin dat heilvernielend woord

Reeds door de Slang was aangehoord.

En zeker 't sloot ons allen buiten,

Indien niet Godes heilgenâ

Gebleken was op Golgotha.....

Uit den *Guy de Vlaming*.

VAN DER HOOP.

De Brug van Praga.

Wat dof geruisch aan d' oeverzoom?
 Een kleine boot doorklieft den stroom.
 Geen Poolsche wimpel siert den stag;
 Een tong van vuur waait als een vlag
 Van 't langzaam nadrend vaartuig uit.
 Dáár klinkt op eens met hol geluid
 Het woord *verraad* bij Pragaas brug;
 Dáár klatert langs der baren rug
 Der schutgevaarten koopren mond,
 En boort het vaartuig in den grond,
 En rukt de roode vuurvlag af.
 De vloed ontsluit zijn golvend graf,
 En bergt de manschap van de boot,
 Voor altijd in zijn koelen schoot.
 Nu dreunt het grof geschut niet meer;
 't Keert alles tot de stilte weêr:
 Maar in het vrolijk morgenuur,
 Vond men niet ver van Pragaas muur,
 Een meisje, als een beeld zoo schoon,
 En aan heur zijde een fieren zoon
 Uit Moskaus dappre heldenschaar;
 Gelijk een bloeiend rozenpaar,
 Door 't buldrend onweêr afgeplukt,
 Had ook de dood hun 't licht ontrukkt,
 En door hun sterven toegelegd,
 Wat hun door 't leven werd ontzegt,
 En 't hoogste heil der min bereid:
 Vereeniging voor de eeuwigheid.

Aan de boorden van den Weixel in het statig Sparrenwoud,
 Had Pauleska, Fedors dochter de eerste morgenzon aanschouwd;
 Als het lam in Cracaus dreven was zij rein en schuldeloos;
 En heur frissche wangen gloeiden als de versch ontloken roos.

Schittrend als de Vorst des winters, die op 't veld zijn zilver strooit,
 Was heur zacht gewelfde boezem met verrukkend blank getooid;
 Heerlijk blonk bij dat albaster 't zwarte van den wenkbraauwboog,
 En de diamantou straalgloed van het liefdekweekend oog.

Op de stem van Warschaus adel toog heur vader strijdwaarts heen,
 En het schoone Poolsche meisjes bleef aan d' oudren haard alleen:
 Ach, geen teedre moeder deelde met Pauleska de afscheidssmart;
 Lang reeds werd die schat des levens wreed ontrukkt aan 't kinderhart!

Polen zonk bij Ostrolenka: Fedor viel voor 't Russisch staal;
 En Pauleska treurde jammrend bij de vroegste morgenstraal,
 Maar ook de avond vond haar weenend aan den oever neêrgestrekt;
 't Aanzicht als de zomerlelie met een tranendaauw bedekt.

Iwan, die als ruiter kampte voor Oud Ruslands recht en roem;
 Zag haar aan den oever pralen als een oogbekoorbre bloem,
 En met al het vuur des krijgers, die naar naam, noch afkomst vraagt,
 Voelt hij 't Russiesch hart ontgloeien voor de schoone Poolsche maagd.

Spoedig vlecht de teerste liefde voor hun hart een rozenband,
 En verdrijft uit beider boezem 't beeld van krijg en vaderland;
 Als de zon praalt aan den hemel kampt de knaap met Ruslands heir;
 Maar in d' avond zinkt hij kozend in Pauleskaas armen neer.

De avond viel: « waarom mijn Iwan?» vangt Pauleska vleiend aan;
 « Waarom voel ik aan mijn boezem, diebre, uw hart zoo stormig slaan?
 » Waarom is uw minlijk voorhoofd in een duistre wolk gehuld?
 » Zeg mij, teerbeminder ruiter, welk een smart uw ziel vervult?»

« 't Is geen smart, die mij doet treuren, » antwoordt Iwan, fers van toon.
 « 't Is de geestdrift bij het staren op een onverwelkbre kroon.
 » 't Is de zucht naar zegepralen, die mij woelt door 't jonglings bloed,
 » En 't genot mij doet vergeten van uw kusch, zoo tooverzoet. »

Bevend vraagt hem weêr Pauleska, door zijn fersche stem vervaard:
 « Waarom blinkt die scherpe ponjert naast uw vonklend ruiterzwaard?
 » Waarom hingt gij in uw gordel karabijn en Spaansch pistool?
 » Ducht gij, dat een woeste vijand zich in 't oeverlich verschool?»

« Iwan vreest geen woesten vijand : op der bergen steilen top,
 » In de nacht der sparrendreven, zoekt zijn zwaard de Polen op;
 » Moedig kampt hij voor zijn Keizer, schoon hem't doodsgevaar omzweeft,»
 Is het antwoord van den ruiter, en het teeder meisjen beeft.

« Geef aan mij uw twee pistolen, » vleit Pauleske en kuscht hem teêr,
 « Laat mij in hun glans mij spieglen, en ik geef u beiden weêr. »
 Lachend schenkt de fiere jongling haar het blank pistolenpaar.
 « Meisjen, zulk een oorlogswapen is uw teedre hand te zwaar. »

« Iwan! zie, » spreekt weêr Pauleska, « ver van ons aan't groene strand,
 » Steekt een vaartuig, vol van krijgers, dobbrend af naar d'overkant.
 » Flonkrend licht een roode fakkel 't hulkjen op der golven baan.
 » Zie, zij roeien niet naar Warschau; maar op Pragaas schipbrug aan!»

« 't Zijn mijn makkers, » roept de jongling, « geef mij mijn pistolen weêr.
 » Laat één kusch mij nog verkwikken, en dan voort naar't veld der eer.
 » Vrolijk meisjen! kom die tranen uit uw weenend oog gewischt;
 » Juich met mij en Ruslands scharen, heden wordt het pleit beslist.»

« Welk een pleit? » dus vraagt Pauleska en de blecke kleur van't graf,
 Daalt gelijk een winternevel op heur rozenkaken af.
 « Welk een pleit, mijn dierbare Iwan?— Hebt ge in't zwijgend uur der nacht,
 » In het feesttij van 't beminnen ooit aan 't krijgsgewoel gedacht?»

« Welk een pleit? » dus zucht de jongling met bedwongen oorlogsvier.
 « Welk een pleit?— Geef mij mijn wapens! duif, wat vraagt gij aan den gier?
 » Toef tot Pragaas brug in vlammen 't antwoord u verkonden zal!
 » Welk een pleit?— Verneem het meisjen! Ruslands zege en Polens val.»

« Dan zij God mijn ziel genadig in den grooten Oordeelsdag, »
 Gilt Pauleske en aan den oever knalt tot tweewerf toe een slag.
 « Goed getroffen » ruischt het klagend; « dierbre held vergeef mijn daad? »
 Maar de schildwacht riep in 't leger: Polen! redt de brug! **VERRAAD!**

Uit Warschau.

BEELOO.

Het Haagsche Bosch.

Schoon zijt ge, o Hollands Zetelstad,
 Verruklijk om te aanschouwen!
 Doorslingerd van uw Lindenpad,
 Omzoomd met praalgebouwen.
 In 't midden prijkt uw Ridderzaal,
 Als 't beeld der voorgeslachten,
 Ommanteld met een weidschen praal
 Van pleinen, straten, grachten:
 De plooijen in den rijken dos,
 Zijn schoudren omgeslagen;
 En 't breed borduursel is uw bosch,
 Met bloeiend veld en hagen.
 Maar, wie de kunst, de schoonheid roem,
 In uwen kreits vergaderd;
 Ik 't woud, met bladerkroon en bloem,
 En beek en sprank dooräderd.
 En als ik van der duinen kruin,
 Links, d' oceaen zie golven,
 En regts, uw bouwpraal en arduin
 In 't wieglend loof bedolven:
 Dan zie ik 't oude Holland weêr!
 Van Texels barre stranden,
 Tot waar de Maas zich stort in 't meir:
 Één woud en oeverzanden.
 Hier, strekken zich moerassen uit,
 Met ruigte digt bewassen;
 Waar roerdomps, hong'rend naar den buit,
 Het wrokkend aas verrassen.
 Ginds, wars de grond zich westwaarts strekt,
 Omringd van heuvelklingen,
 Met loofgewelven overdekt,
 Waardoor geen zon kan dringen;
 Zwerft tal van woudgedierte rond:
 De vlugge hinde en bever,
 Verschrikt op 't blaffen van een hond;
 En 't grondomwroetend ever.

Maar, tusschen Hertog Govaerts stad,
 En 't oude graaflijk Leiden,
 (Waardoor de Rijn haar golvend nat
 Naar Katwijk heen doet glijden.)
 Daar is in 't woud een lieflijk oord,
 Door geen penseel te malen!
 Daar heerscht een stille, slechts gestoord
 Door 't lied der boschkoralen.
 Hier, rijzen beuken, slank en trotsch,
 Als pijlers naar den hoogen,
 En vormen lanen in het bosch;
 Gewelfd als tempelbogen.
 Ginds, schemert door het kreupelhout
 Een plek, waar 't heilig donker
 Des wouds versmelt in vloeiend goud,
 Door 't prachtig lichtgeflonker.
 De grond, in 't bloemenkleed getooid,
 Als om er feest te houden,
 Is rijk met paarlen overstrooid,
 En blinkende esmerauden.
 Hier ruischt een beekjen, aan welks boord
 Jasmijn en rozen bloeijen,
 Waarin het koeltjen zuchtend smooit,
 Bij 't heete middaggloeijen.
 Hier blinkt als diamant de vloed,
 En prijken schooner kleuren;
 Hier kweelt de vogel meerder zoet,
 Omwalmd van balsemgeuren.....

Uit 's Gravenhage.

De Vrouw.

Lieflijk is het lentekoeltje, na den barren winternacht;
 Lieflijk na het zonneblaken, 't fonklen van der sterren pracht;
 Lieflijk ruischt het zacht gemurmelt van Meanders zilvren vloed,
 Hem, wien op de Egeesche baren, 't noodweêr heeft om 't hoofd gewoed;
 Lieflijk geurt de zilvren bloesem in het frisch oranjewoud;
 En het sap der gouden vruchten, liever is 't den dorst dan goud;
 Maar wat ooit de ziel mogt streelen, wat genot elk zintuig biedt,

't Haalt toch bij de kroon der schepping, bij't geschenk der Vrouwe niet!—
 Zeg niet: Zij is schoon, aanvallig. 't Schoon, als bloeiend gras, verdort;
 't Is haar teêrheid, 'tis haar zachtheid waardoor de aarde een Eden wordt!
 Die de schaduwzij van 't leven kleuren door haar zachter licht
 En door lijden haar verheffen, waar soms mannentrotschheid zwicht.
 Minnen, dulden, heil verspreiden,— dat is de Adeldom der Vrouw.
 Hij verneêrt haar, die om glorie, mannenmoed haar roemen zou!
 'k Sidder als haar poezle handen klemmen Vorstenstaf of zwaard:
 Meestal schuilt in die Cathrina's iets van Messalina's aard! —
 En, als ze aan haar ega's zijde soms een Koningszetel deelt;
 Zou ze ook daar niet zedig schittren als der maanschijf evenbeeld,
 Die haar stralen wil verbergen, gloeit de zon ten middagtrans,
 En eerst dan haar licht laat schijnen (maar met hem ontleenden glans)
 Als de ontboeide stormen gieren in den nacht van tegenspoed,
 Stralende armen en bedrukten hoop en balsem in 't gemoed? —

Uit 's Gravenhage.

De Waterkoning.

Hoe schittert Assche's heide
 Zoo rijk in d' uchtendgloed,
 Als ginds langs rots en weide,
 De zilvren Maasstroom doet!.....

't Zijn honderduizend lansen,
 Die, spiegel van het licht,
 Zijn stroom doen kronklen, dansen,
 En scheem'ren voor 't gezigt!

Wat wil die krijgsvertooning,
 Die vaan- en wapenpraal?
 Het is de Waterkoning (*),
 Gedaagd uit Leeuwendaal!

(*) WILLEM II, Roomsche Koning, Graaf van *Holland*, dus schimpend door KAREL VAN ANJOU, broeder van LODEWIJK IX, genoemd. Door MARGARETHA VAN VLAANDEREN met *Henegouwen* als achterleen verleid, daagde hij WILLEM II, behuwdbroeder en bondgenoot van *Henegouwens* regtmatigen bezitter, JAN VAN AVENNES, ten strijde op het vlakke veld, doch verscheen zelf niet.

Dat had de blinde veete,
 Die 't hoofd hun duiz'len doet,
 Van zwarte Magarethe,
 Noch van Anjou vermoed!

De Waterkoning nadert,
 Het voorwerp van hun spot! —
 Als voor den storm 't gebladert!
 Verstoof het Muitersrot;

't Vond, wat hem dorst weêrstreven,
 In 't golvend diep een graf:
 Op Duitschlands troon verheven,
 Voegt hem de Waterstaf!

Waar toeven thans uw dapperen,
 Wat mart gij, schuldig Paar?.....
 Ziet Hollands Liebaart wapperen,
 Het uur des strijds is dáár!

Vreest niet verdrongen weide,
 Noch zeezolf om uw borst!
 Op 't droog van Assche's heide,
 Verschijnt de Watervorst.

Maar Duitschers en Bataven
 Bezweren 't, hoog van moed:
 Te wasschen 't leed des Graven,
 In 't Vlaamsche en Fransche bloed! —

Reeds driewerf zag de morgen
 Op 't glanzend leger neer,
 Dat, tuk naar moeite en zorgen;
 De rust vloekt van 't geweer.

Driewerf, bij 't avondalen,
 't Gestarnt' zijn post betreft,
 Maar, waar het oog mag dwalen,
 Geen vijand dien 't ontdekt!

Hoe! woord en pligt vergeten,
 Kiest gij de schande, o Vorst!
 Anjou durft zich niet meten,
 Met wien hij honen dorst!

Margrethe! ontaarde moeder,
 Wacht voor uw' gruwlen 't loon!
 Vorst Willem wreekt zijn Broeder,
 Uw wreed beroofden Zoon! —

« Op, op nu, mijn getrouwen,
 Hier lang genoeg vertraagd;
 Op, op, uit Henegouwen,
 Den Franschen gier verjaagd!

Zoo klinkt, als 't stormenloeijen,
 Des Waterkonings stem;
 En, zoo als baren, vloeijen
 De drommen zaam om hem.

Zij snellen aan, zij komen
 En stormen over 't Land,
 Als over de akkers, stroomen
 Ontsprongen aan den band!

Geen sterkte, hoe te duchten,
 Weêrstaat aan zulk een vloed.
 De Fransche roovers vlugten,
 Of wentlen in hun bloed.

Enghien en Valenciennes,
 't Bukt alles voor hem neêr,
 En huldigt reeds Avenues,
 Als Henegouwens Heer.

Maar luider eerbetooning,
 Maar stouter zegelied,
 Den fieren Waterkoning,
 Die zee en land gebiedt! —

Uit 's Gravenhage.

BOGAERS.

Heemskerks Rede vóór den Slag van Gibraltar.

Op gindsche kiel, wier borst zoo trots
 Zich opheft boven 't golfgeklots,
 Als of ze 't wist, dat zij de kleuren
 Des Vlootvoogds mag ten hemel beuren,
 Is de oorlogsraad bijeen vergaard :
 Elk boord heeft dáár zijn Hoofd gezonden ;
 Pronkt deze nog met blonden baard,
 Is gener kruin met sneeuw bezwaard,
 't Zijn mannen, allen trouw bevonden,
 En broeders door hun heldenaard.
 De glorie heeft hun 't pad gewezen ;
 Door vuur zijn ze en door bloed gegaan
 Tot de eereplaats, waarop ze staan :
 Zij zijn door eigen moed gerezen,
 Maar bleven rein van eigen waan.

Daar stapt — en bij het binnentreden
 Schokt de ijsren krijgsdos om zijn leden —
 Daar stapt de Vlootheer in den kring
 Der breede Scheepsvergadering :
 De schedels zijn ontbloot : volvaardig
 Wordt de eerbiedsgroete hem gebracht,
 Hem, minder nog om rang en magt,
 Dan om zijn deugden, eerbiedigwaardig ;
 Op hem is aller blik gerigt.
 Zij hadden menigwerf voor dezen
 De fierheid van zijn heldenwezen
 In stilt gehuldigd en geprezen ;
 Maar thans..... 't Is of een krans van licht
 Zijn kruin begloort en aangezigt.
 Een wondre kracht ontstraalt zijne oogen,
 Die andren sterkt, verheft, bezielt ;
 Die wonderkracht is uit den hoogen :
 De brave heeft voor God gekniel.

« Spitsbroeders ! (zegt hij) keur der dappren,
 » Voor 't heiligst regt in 't staal met mij !

- » Hetgeen wij wenschen is nabij!
- » Het standerdoek der dwinglandij,
- » Zoo lang gezocht..... dra zien wij 't wappren!
- » Dat Spanje, dat zijne eeden schond,
- » Ons vadererf in 't bloed deed baden,
- » Dat, — zoo zijn beê verhooring vond —
- » Heel Nederland, in boetgewaden,
- » Naar worgpaal, rad en houtmijt zond: —
- » Dat trotsche Spanje, dat, bij 't stroopen,
- » Den wereldplas zijn rijk durft doopen.....
- » Één uur — en dien tiran der zee
- » Bespringen we op zijn eigen reê;
- » Dan, Geuzenklingen, fel gehouwen!
- » Gevaar en dood veracht, getrouwen!
- » Met God in 't hart, voor de eer gewaakt,
- » De laatste krachten ingespannen,
- » De ziel getoond van vrije mannen,
- » En 't broed, dat ons van 't meir wil bannen,
- » Dat eigen meir ten graf gemaakt!»

Zoo sprak hij, vonklend. Aan zijn woorden
 Gaf 't zielvol trillen van zijn stem
 Een majesteit, een kracht en klem,
 Die allen schokte, die hem hoorden,
 En snel, als loeide de aanvalkreet,
 Hun hand naar 't lemmer grijpen deed.

- « Mij (voer hij voort) zij de eer verbleven,
- » Aan 's vijands vloot en vestingmuur
- » Den eersten kogelgroet te geven.
- » Ik ging u voor in 't feestlijk uur:
- » Die voorrang is mij 't liefst in 't vuur.
- » Waar d' Avilaas blazoenen gloren,
- » Daar ligt de prooi door mij verkoren.
- » Gij, Lambrecht! schaar u aan mijn zij,
- » Vlecht, tuchtiger van Duinkerks roovers!
- » Door 't vroeger eerlof nieuwe loovers,
- » En deel gevaar en roem met mij!

- » U, moedig Hoofd der forsche Zeeuwen !
 - » Geen minder taak is 't, die u past.
 - » Klamp gij den Ondervlootheer vast :
 - » Scheur Spanjes kruisvaan van zijn mast,
- » En hijsch er die der waterleeuwen.
 - » Gij, koene Bras ? gij staart mij aan ?
 - » Ik heb dien fieren blik verstaan :
- » Uw moed mag om een eerpost vragen ;
- » Steun Alteras : vereent uw slagen,
 - » En voeg' de zege beider naam
 - » In 't schaterend triumfied zaâm !

- » En gij kloekhartigen, gij allen,
 - » Aan wier doorproefd beleid en moed
- » Het eerloon is te beurt gevallen,
 - » 's Lands vaan te ontrollen op den vloed ;
- » Gij, (lafaards mogen 't zich verhelen !)
 - » Gij kent Kastieljes watermagt,
 - » Die rijksgaljoens, vol wapenkracht,
- » Waarnaast, als hutten bij kasteelen,
 - » Onze oorlogsbarken, ligt gebouwd,
 - » Zich naauwlijks heffen boven 't zout :
- » Welnu, strijdt gij op ranker kielen,
- » Omvangt uw scheepsboord minder zielen,
 - » Spant zamen, sterkt elkaâr in 't slaan !
 - » Grijpt twee aan twee één Spanjaard aan,
- » En vlugheid helpe u in 't vernielen !
 - » Bedenkt, heeft Spanje grooter tal,
- » Rukt wal en vloot voor haar ten strijde,
- » Wij hebben God aan onze zijde,
 - » En God is meer dan vloot en wal !

- » Vaart wel ! — maar eerst, mijn trouwe stoet !
 - » Nog eens te zamen, langs den vloed
- » Teruggestaard op gindsche golven.
 - » Ziet dáár de plek, waar, afgesneên,
 - » Alleen — en tegen acht alleen —
- » Van Spaansche kogels overdolven,
 - » De fiere Claassens heeft gestreên !

- » Dáár, — toen, na drie verwoede dagen,
 » Zijne ooggen nergens uitkomst zagen, —
 » Dáár (met den lontstok in de hand),
 » Dáár bad hij 't laatst voor 't Vaderland:
 » Dáár is hij, (de eer van Neêrlands braven!)
 » Voor 't oog van Spanjes woeste slaven,
 » Die sidderden bij 't noodgegons,
 » Met vuurge lauwers om de haren,
 » In pulverwolken opgevaren!.....
 » Zijn heldenschim blooz' niet om ons!»

Hij zweeg. — Hem sprong een traan uit de ooggen,
 Een schoone traan! de zware drop
 Der onweêrzwangre hemelbogen,
 De boô, den storm vooruitgevlogen,
 Die onheil spelt aan d' eikentop,
 Te roekloos steigrend naar den hoogen.
 Hij zweeg. — Door diep gevoel vermand,
 Klemde ieder scheepsvoogd hem de hand.
 Geen sprak er; maar wat tong kon spreken
 Zoo krachtig als dit stille teeken?
 Die handdruk was een eed van trouw,
 Dien nood noch dood verbreken zou.

Uit den *Togt van Heemskerk naar Gibraltar.*

De Nederlandsche Vloot.

En vrolijk huft de kielenrij
 De groene waterheuvlen over,
 Nu d' Afrikaansche wal nabij,
 Dan langs Europaas Zuidlijk loover;
 Terwijl het eeuwig vloeiend tij
 De stranden schuurt ter wederzij.
 O 't is een lust ze na te staren,
 Die ligte bodems, rad en slank,
 Met zeilen op, zoo hagelblank,
 Als of het zwanenvleuglen waren,
 Wier dons te heller blinkt in 't oog
 Door 't groen omlaag en 't blaauw omhoog.

In dartle bogten, weidsche kringen,
 Drijft vaan en wimpel, heinde en veer;
 De stem des winds en die van 't meer
 Schijnt zangrig om den prijs te dingen,
 En, naar ze luid of zachter zingen,
 Verrijst de boeg, of daalt hij weêr.
 Een snoer van paarlen, zoudt ge meenen,
 Vlijt zwierig om het boord zich henen:
 Zoo trilt er 't vlokkig zeeschuim aan;
 En lang nog wijzen zilvren strepen,
 Getrokken door de waterbaan,
 Het pad waar Neêrlands blijde schepen,
 Met luchten tred zijn langs gegaan.—
 Ja, 't is een lust ze na te staren,
 Zoo vrolijk hupplend op de baren,
 Met één aan 't spits, die d' optogt leidt,
 En 't leeuwenvaandel open spreidt.
 Een Nimfenstoet schijnt feest te vieren,
 Een Nimfenstoet in lentedos,
 Een roos in 't haar, den sluijer los,
 Schijnt op de maat door 't veld te zwieren,
 Te tripplen bij het toongevlei;
 Terwijl de rijzigste der schoonen,
 Gehuld met dubbele bloemenkroonen,
 Bevallig voordanst in den rei.

Uit den Tocht van Heemskerk naar Gibraltar.

TER HAAR.

Bij de Baar.

Broeders! treedt de lijkbaar nader! Brengt, met een ontroerd gemoed,
 Hem, dien wij ter rustplaats dragen, 't laatst vaarwel tot afscheidsgroet,
 Die verlost werd van de kwelling, die een ijdele wereld baart,
 Maar zijn vrienden en zijn magen weenend achterliet op de aard'.
 Ach! van allen, die wij minnen, rukt de dood ons eerlang af:
 Bidden wij, dat God dien doode vreedzaam sluimren doe in 't graf!

Welk een scheiding, o mijn broedren!— Wat gejammer, welk een schrik,
 Als de stervensure dáár is!— Welk een donker oogenblik!—
 Ziet hem, wien de zerk zal dekken, die, nog gistren ons gelijk,
 Thans gehuisd in de enge woning, afdaalt in het duister Rijk!
 Ach! van vrienden en van magen rukt de dood ons eerlang af:
 Bidden wij, dat God dien doode vreedzaam sluimren doe in't graf!

Wat is dan ons aller leven, dan een veldbloem, broos en teêr,
 Ochtenddauw en morgennevel, die ras optrekt, en niets meer!
 Leest het in dien open' grafkuil. Wat is jeugd of levenskracht,
 't Waas der schoonheid, of de lichtstraal, die uit minnende oogen lacht,
 Daar de dood het al verdwijnen en, als 't gras, verdorren doet?—
 Weent, mijn broedren! Stort vrij tranen! Valt daarmee den Heer te voet!

Nadert, sterflijke Adamszonen! Ziet hier en herkent uw beeld
 In dit lijk, 't verderf ter prooije, 't aas, waar ras 't gewormte in speelt!
 't Ligt, niet meer voor 't oog begeerlijk, op zijn slaapstede uitgestrekt;
 't Wordt, van duisternis omwikkeld, door den zandhoop toegedekt.
 Broeders! daar wij van hem scheiden, bidden wij dien doode toe,
 Dat de Heer tot d' eeuwgen morgen zacht zijne assche sluimren doe!

Als de ontbonden geest door d' Engel des gerigts wordt weggevoerd,
 Dan vergeet hij zelfs de dierbren, wien zijn scheiding diep ontoert;
 Dan vergeet al, wat hem boeide, zorg en vreugde en leed der aard',
 Daar hij slechts, met hui vrend wachten, op't ontzaglijk oordeel staart.—
 Broeder! vreest dien heiligen Regter!— Smeeken we in't vereenigd lied,
 Dat hij kwijtschelde aan den zondaar, wat in't ligchaam zij geschied!

Ziet in gindsche handvol aarde, broeders! 't eind' van uw bestaan,
 't Stof, waaruit Gods hand u vormde; 't oord, waar we alle henen gaan!
 Wie is arm, wie rijk te noemen?— Wie blijft magtig?— Wie heet vrij?
 Gij zijt stof, stof zult gij worden, stervling! wat uw naam ook zij!
 Ook de pas ontloken rozen strijkt de dood van 't frisch gelaat;
 't Eerst verwijst hij tot verwelken, wat hier 't schoonst te bloeijen staat.

Al de radren van het uurwerk, straks bewogen, staan nu stil;
 Al de leden hangen roerloos, doof, gevoelloos voor den wil;
 't Starrend oog is weggezonden; 't oor rust nu van 't hooren uit:

De armen rusten als de voeten, wie een ijzren boei omsluit;
 Eeuwge stilte omzweeft de lippen als het eeuwig zwijgend graf!
 Zoo is alles, alles ijdel!— Stervling! leg uw trotschheid af!

Zalig, wie op U vertrouwen, Vaders eengeboren Zoon!
 Zon, die over't graf blijft blinken! hoort ons smeeken voor uw'troon!
 Voer de ziel van dien ontslaapnen over naar de blijde kust,
 Waar al uw verlost en wonen, in het Land der zaalge rust!
 Doe hem's Hemels schatten erven, d' uitverkoornen toegeleid—
 Blink' zijn naam in 't boek des levens, in het Rijk der heerlijkheid!

Naar het *Grieksch*.

Java.

ô JAVA! Grootvorstin dier landen
 Die, als met zaâmgevlochten handen,
 Zich slingren over d' Oceaan,
 En met hun bosch- en kruidwaranden,
 In 't bogtig kronkelen van hun stranden,
 De zee een' krans om 't voorhoofd slaan;—
 ô Land der zonne, land der kleuren!
 Waar 't vuur, dat van den hemel speelt,
 In de aarde een dubbele groeikracht teelt,
 Of, als de nachtwind 't hoofd gaat beuren,
 Elk luchtjen is bevrucht met geuren,
 Dat de afgekoelde slapen streelt;—
 Waar, in de scheemring van de bosschen,
 Met eeuwig groen en goud gekroond,
 Met bloem en vrucht aan de eigen trossen,
 De koninklijke tijger woont,
 Die rustend op zijn boomstam troont,
 Of vleuglen aan zijn klauw gaat binden,
 En hongrig langs het rijstveld dwaalt,
 Om voor zijn welpen roof te vinden;—
 Waar hemelhoog de ceder praat;
 Waar naast *Banaan* en *Tamarinden*
 Tot reuzenstam de heester groeit,
 En welig de *Waringa* bloeit,

Die tak en vrucht naar 't aardrijk buigend
 En uit zijn korst weêr voedsel zuigend,
 Dáár wortel schiet, en aan haar voet
 Weêr bloem en vrucht ontspringen doet;
 Waar met zijn scherpgepunte loten
 De *Sago*-palm staat opgeschoten,
 Die om zijn kruin een' haarbos vlecht,
 Die sterker dan de vlasdraad hecht;
 Die 't merg houdt met zijn schors omsloten
 Dat levensterkend voedsel schenkt,
 En met het sap, zijn' stam ontvloten,
 Als laafdrank den vermoeide drenkt; —
 Waar 't *Bamboes*-riet uit forsche schalmen
 Zijn mastbosch bouwt en *Kokos*-palmen
 Hun blaadren welven over 't hoofd;
 Waar suikerplant en *Mokka's* ooft
 Door 't keerkringsvuur wordt rijp gestoofd :
 ô Vruchtbre en rijk gezegende oorden !
 Welk zoon van 't kil en neevlig Noorden —
 Schoon hij die bark en Hollands vlag
 Niet naar uw reede volgen mag,
 Schoon hij den rook van uw vulkanen,
 Van 't spiegkend vlak der waterbanen,
 Nooit uit uw bergen rijzen zag,
 Noch onder palm- of *Pisang*-loover
 Uw' middagglod ontschuilten kon —
 Brengt niet verrukt zijn groete u over,
 ô Land der kleuren, land der zon !
 Als Neêrlands rijkste welvaartbron ?

Uit de *St. Paulus Rots*.

MEIJER.

Lorenzo en Arnold.

In 't eind rees op de stille lucht,
 Naauw hoorbaar, mensch'lijk stemgerucht;
 Het dof gekreun der laatste smart
 Eens zwaargewonden, wien daar buiten
 De dood vergat het oog te sluiten !

Een toon, die in het avondzwart
 Het bloed deed stollen in het hart,
 En bij dien toon, blonk op den muur
 Een gloënde stip van tintlend vuur.
 't Was, of een dwaallicht doffen glans
 Op 't rookend graf der strijders schoot;
 Een eenzaam starlicht, bloedig rood,
 Den nacht verdiepende aan den trans.
 Daar, waar die vreemde luchtbaak stond,
 Was 't slaggewoel het felst geweest;
 Dit tuigden op den purpren grond
 De stapels lijken in het rond!
 Daar zat, bij 't licht een menschenleest,
 In priesterlijk gewaad!
 De kap van 't ruime monnikskleed
 Hulde in haar vouwen, diep en breed,
 't Geheimnisvol gelaat;
 En in zijn liefderijken schoot,
 Den schedel op zijn knie geheven,
 Lag zwaar gewond, terwijl de dood
 Reeds kampte met het ebbend leven,
 Lorenzo in de ontbindingspijn.
 De koortsgloed woelde in 't kookend brein,
 En schonk hem wanhoops, waanzins kracht,
 Tot hij de droeve biecht volbragt,
 Waarin, terwijl hem 't harte brak,
 Hij dus in wilde woorden sprak:

- « 't Is vruchtloos, vader! Ik gevoel,
 » Met dankbaarheid uw liefdrijk doel,
 » Maar voor mijn ziel, wat troost ge ook biedt,
 » Ontsluit Gods rijk zijn poorten niet;
 » Daarom kan, ondanks 't woedend strijden,
 » Mijn geest niet van het ligchaam scheiden!
 » Van tijd tot tijd zweeft ginds iets wits
 » Om de ingestorte torenspits!
 » Een' vrouw daalt neder door den nacht!
 » Nog druipt haar blanke kleederdragt
 » Van 't water uit de burgslotgracht!

- » Wel kende ik, in een ander land
 » En vroeger tijd, die witte hand!
 » Die hand, zoo dreigende opgeligt!
 » Zij sluit mij 's hemels poorten digt!
 » Schoon was ze, en aller oogen lust,
 » En aller droeven heul en troost,
 » Gelijk de dag, in 't gloeiend Oost,
 » Na nachtelijken schipbreuk bloost,
 » Aan onbekende kust.
 » Ik minde haar met al den gloed
 » Van 't vol, voor 't eerst ontvlamd gemoed;
 » Dien gloed, dien warmer zonnestralen,
 » Aan schoon Grenada's zuidlijk strand,
 » In de onbedwingbre borst doen dalen,
 » Der zonen van het vaderland!
 » Maar 'k had vergeefs gehoopt, gesmacht;
 » Ze ontvlood me, omsluijerd van den nacht,
 » Met wrevlen tegenzin,
 » Om 't hoogst geluk, dat 'k mij kon denken,
 » Haar zaligende wedermin
 » Een andren, vreemden man⁽¹⁾ te schenken!
 » Gij voelt niet, vader! wat ik leed;
 » Uw vreugdelooze stand, uw kleed,
 » Uw heilverzakende ordens-eed,
 » Die u de schoonste bloem ontstal,
 » Die 't leven bloeit in 't wijd heelal,
 » Is 't vaste pantser, dat uw hart
 » Ook veiligert voor de hoogste smart,
 » En van den felsten worm bevrijdt,
 » Die ooit in tijd of eeuwigheid
 » Aan de ongeneesbre ziel kan knagen,
 » De zwaarste vloek, dien 't hart kan dragen,
 » De kanker van den minnenijd!

 » 't Was op een ruwen, wilden dag,
 » Deez' dag van bloed en vlam gelijk,
 » Behalve alleen dat na den slag,

(1) *Arnold.*

- » Hij bloedende aan mijn voeten lag,
 » Hij, die mij heden als een lijk,
 » Verpletterd aan de zijnen zag;
 » 't Was in een oud, vervallen slot,
 » Omgeven van een schoon gehucht;
 » Maar rood steeg de vlam naar de wolklooze lucht,
 » En 't slotgebouw dreunde van slagkreet en schot!
 » Hij lag op den bruinhouten vloer van een zaal;
 » Zijn bloed vloeide weg in een purperen straal,
 » En over hem stond zij, die 'k eens had bemind,
 » Zijn gade, als een engel bij 't sluimrende kind;
 » Haar wang zag als marmer, maar 't oog stond in brand,
 » En 't dreigende vuurroer lag vast in haar hand;
 » Met zilvergrijs haar stond, in jagers kleedij,
 » Een hoog bejaard man met het zwaard aan haar zij.
 » Toen vlamde de wilde begeerte in mijn bloed;
 » 'k Beloofde mijn goudbeurs den dappren, wiens moed
 » Haar levend ontvoerde aan 't omringend gevaar,
 » En jubelend stormden mijn ruiters op 't paar;
 » Maar 't zwaard van den ouden trof vreeslijk en snel,
 » En 't roer in haar hand even zeker en wel;
 » En vreeslijk gehavend, met gapende wond,
 » Lag de bloem van mijn schaar aan hun voet op den grond;
 » Toen velde mijn kogel den grijsaard ter neêr,
 » En 'k stortte mij blindlings op 't dreigend geweer;
 » Maar sneller dan ik, met een vloek op mijn naam,
 » Ontsprong ze, als een gems, mij door 't openstaand raam;
 » Daar wankelde, ontzaglijk en bleek, als een geest,
 » Hoog boven den afgrond haar donkere leest;
 » Breed achter haar, vlammen in gloeiende pracht,
 » En onder haar, gapend de diepte der gracht;
 » Op zag zij ten hemel, en neêr in het wed,
 » En elk van die blikken een zwijgend gebed!
 » Toen hief zij, mij dreigend, de hand naar omhoog,
 » En stortte zich neêr en verdween voor mijn oog! —
 » Maar 'k hoorde het plassend geplomp daar beneên;
 » Als ijs voer me een rilling door merg en door been;
 » Vergeefs zocht ik rond langs den boord van den plas;
 » Te steil was de grachtmuur, en effen, als glas,

» Lag 't modderig water, waar 't vuur in weêrblonk ;
 » Geen rimpel op 't vlak, die mij wees, waar zij zonk,
 » Maar sints die minuut van oneindigen schrik
 » Vervolgt mij haar geest, met dien naamloozen blik,
 » Met dreigende hand en in 't druipend gewaad ;—
 » Zoo als hij daar ginds op den torenrand staat ! »

Geen woord klonk uit des priesters mond ;
 Maar rillend sprong hij van den grond !
 Met doffen klank viel 't bloedig hoofd
 Des stervenden, van steun beroofd,
 Op 't ruwe bed van steen.
 Die schok besliste uw pleit, vermoeide !
 De band, die 't vlugtend leven boeide,
 Verbrak, de laatste bloedstroom vloeide,
 Lorenzo's geest vlood heen.
 Lang hield, bij 't flauwe schemerlicht,
 De priester op 't ontverwd gezigt
 Des dooden 't starend oog gerigt.
 Toen viel de kap van 't ruim gewaad,
 Onthullende uit haar donkre vouwen,
 Des ballings, Arnolds bleek gelaat,
 Misvormd en aaklig om te aanschouwen.
 Ook hem had Aleids geest omzweefd,
 Ook hem scheen zij ter rust te nooden.
 't Verleden had hij weer doorleefd,
 Bij 't laatst en wild gesprek des dooden !
 In 't pas gehoorde schrikverhaal,
 Verloor hij haar ten tweedemaal.
 Nog meer verloor hij : 't doel van 't leven ;
 Het voorwerp van zijn woedend streven
 Was dood met hem, die aan zijn voet,
 Lag uitgestrekt in 't warme bloed.

Uit den *Boekanier*.

PROZA-SCHRIJVERS.

FEITH.

Over den Smaak.

Ik versta door smaak dat gevoelvermogen, dat ons het schoone overal daar het is doet gewaar worden, en terstond van het lelijke onderscheiden.

Houd bij deze definitie nu vooreerst alleen in 't oog, dat de smaak geene opsporing van het schoone door redeneringen en gevolgtrekkingen van het verstand zij, maar een gevoel van het schoone. Zo lang iemand nog verplicht is om zijne toevlugt tot de regelen van het schoone te nemen en die met de voorwerpen, over wier schoon en niet schoon hij oordeelen wil, te vergelijken, zo lang heeft hij geen gevestigden smaak. Het gevoel van iets, onderstelt, 't is waar, deszelfs kennis, maar met deze kennis moet de ziel zodaanig doortrokken zijn, dat zij 'er bij hare gewaarwording van het schoone zelfs niet aan denkt. 't Is als of ze bij instinkt er toe vervoerd wordt, schoon ze in de daad het licht volgt, dat de kennis in haar verstand verspreid heeft. En dan alleen noem ik het smaak, wanneer het oordeel, dat ons gevoel voortbrengt, zo rad is, dat wij het op dat oogenblik niet alleen niet gewaar worden, maar zelfs moeite hebben om het van achteren op te sporen.....

De ondervinding leert ons, dat alle menschen dit gevoelvermogen niet bezitten, en dat 'er zich in dezulken, die het bezitten, een verbazend onderscheid opdoet tusschen de fijnheid en volmaaktheid van het zelve. Voor de eersten is het volstrekt onmogelijk immer eenen goeden smaak, te kunnen verkrijgen. Hun hart is met een te dik eelt overtrokken, dan dat 'er het schoone immer een' indruk op zou maken. Zij gaan het ongemerkt voorbij, dikwerf om het lelijke te bewonderen. Al bezaten ze een geheel leven den besten Leermeester in het schoone, nimmer zouden zijne verhevenste lessen hun een gevoelvermogen kunnen mededelen, 't welk hun de natuur ontzegd heeft. De uiterste hoogte, die ze bereiken konden, zou deeze zijn, dat ze met eenen ijskouden syllogismus hier en daar het schoone zouden vinden, zonder in

staat te zijn van het te genieten. Bij voorbeeld: de opvolging van deez en geenen regel brengt het schoone voort; die regelen zijn in dit Gebouw, deze Schilderij, dit Dichtstuk enz., waargenomen; derhalven is het schoon. Indien nu dezulken ongelukkig de lust bekruipt van Kunstrechtters te worden, en eene onvermoeide vlijt hunne eezucht ondersteunt, zoo dat ze geduld genoeg hebben om zich van alle de regelen der fraaie Kunsten en Wetenschappen meester te maken, en dan zonder gevoel naar deez regelen uitspraak doen over de voortbrengselen van Geniën, dan zijn ze in het rijk van het schoone, wat de Vorst in dat der planten is; zij verschon en de gemeene en alle dagen te verkrijgene gewassen; maar vernielen de fijne en keurige bloemen. Al wat werktuiglijk naar den regel is, keuren ze goed; al wat boven den regel, of zo iets is; dat aanleiding tot een' nieuwen of tot verbetering van een' ouden regel kan geven, veroordeelen ze. Ik zeg: *werktuiglijk naar den regel*, en ik versta 'er door zulke voortbrengsels, die, zonder genie, zonder vuur, met een onnadenkelijk geduld, zo lang ontworpen, bewerkt, veranderd en honderd maalen weër veranderd zijn, tot dat ze eindelijk in alles aan den opgegeven regel, dien men betrachten wilde, voldoen. Een groot gedeelte van de Hekeldichten en *Art poëtique* van BOILEAU schijnt mij tot deze soort van produkten gebragt te kunnen worden. Ik erken, dat ze in zekere opzichten hunne waarde kunnen hebben, maar men dulde dat ik ze niet onder éénen rang met die van een' CORNEILLE en soortgelijken schikke. Geloof mij, ik ben 'er zeer voor dat men regelen betrachte, alleen wil ik dat men met de ziel van den regel doordrongen zij, en hem niet werktuigelijk volge. Want een van beiden, of de regel moet op het schoone uitloopen, of het is een valsche regel, die hoe eer hoe beter afgeschafft moet worden. Loopt hij op het schoone uit, en heb ik in mijn Dichtstuk dat schoone bereikt, dan heb ik hem zeker betracht, naar zijn innigste oogmerk betracht; mist mijn voortbrengsel het schoone, hoe zeer ik dan den regel geduurig voor mijne oogen gehad heb, ik mag mij verzekerd houden, dat ik hem niet goed heb waargenomen, dat ik aan den letter ben blijven hangen en de ziel van denzelven voorbij gezien heb. Als ik bewegen wil, en na mij alle de regels van het pathetique voorgesteld te hebben, echter niet bewege, dan is het immers zeker dat ik die regels niet begrepen hebbe? — maar is het minder zeker, dat ik waarlijk den regel

betracht hebbe, schoon ik aan denzelven in de uitwerking zelfs niet dacht, indien mijn stuk traanen, onwillige traanen doet plengen, en elk, die het leest, hevig roert? De waarde van een' Kunstenaar bestaat daar niet in, dat hij de regels kenne en letterlijk betrachte, maar dat hij door middel van dezelve zijn bût, het schoone, bereike, en zo ze hem hier toe niet leiden, zijn ze hem een' nuttelooze ballast.....

Naar maate gij het schoone schielijker en duidelijker leert gewaarworden, naar die maate verbetert gij uwen Smaak.

Schoonheid is zinnelijk gemaakte volmaaktheid, of klarer nog, de zichtbare gedaante der volmaaktheid.

Naar maate gij dus meer zichtbare gedaanten of kenmerken der volmaaktheid kent; naar maate gij 'er eene rijkere verzameling van in uw geheugen hebt omtrent alle voorwerpen, die gij aantreft; naar maate uwe verbeeldingskracht 'er zoodanig mede doordrongen is, dat gij elk nieuw voorkomend voorwerp 'er op de gemaklijkste en naauwkeurigste wijze mede kunt vergelijken, en naar zijne juiste waarde goed of af-keuren; naar die eigen maate bezit gij schielijker en duidelijker gewaarwordingen van het schoone, of is, met andere woorden, uw smaak meer of minder waarlijk goed. Dan, wij hebben gezien, dat de volmaaktheid in de wezens niets anders is, dan de bekwaamheid om aan het doeleinde van hun bestaan te beantwoorden, en dus kunnen wij nooit de meerdere of mindere volmaaktheid in een wezen ontdekken, zo wij niet weten tot welk een einde dat eigen wezen bestaat.

Hier uit vloeit mijn eerste middel ter verbetering van den Smaak. Gij moet beginnen met naauwkeurig de Natuur te bestuderen, en daar toe alle wetenschappen in den arm nemen, die 'er u toe behulpzaam kunnen zijn. Uw natuurlijke smaak zal u somtijds voorwerpen doen ontmoeten, die u de gewaarwording van het schoone zullen geven. Laat dan nooit na naauwkeurig op te sporen van waar die gewaarwording. Is ze redenloos bij u; onderzoek dan het voorwerp, dat ze in u verwekte. Beproof of gij het *bût* van deszelfs bestaan kunt ontdekken, en zo ja, of 'er zinnelijke kenmerken in het zelve zijn, dat het aan dit bût voldoen kan. Zo gij die vindt, dan zult gij teffens vinden dat het juist deeze zichtbare kenmerken der volmaaktheid waren, die het vermaak, dat gij genoten hebt, in u verwekten. Bewaar

dan, om 'er in 't vervolg bij soortgelijke voorwerpen gebruik van te maken, die kenmerken zorgvuldig in uw geheugen; maar wees op uwe hoede, dat gij van kenmerken, die gij in een deel van een geheel hebt waargenomen, nimmer onbezuisd tot de volmaaktheid van 't geheel beslist. Een enkel deel kan zeer wel aan de bestemming, waartoe het bij het geheel gevoegd is, zinnelijk voldoen, terwijl het geheel 'er aan mist door het gebrek der overige deelen. Ook kan het te zeer 'er aan voldoen in betrekking tot de overige deelen, die het dan juist daardoor verduistert, en in dit geval verbreekt het de eenheid van 't geheel. Behalven dat een deel, als een geheel op zich zelve beschouwd, zinnelijk volmaakt kan zijn, schoon het in betrekking tot het bût van 't geheel wanstaltig is. Dit alles zal zich nader ontwikkelen. Maar kunt gij, na alle moogelijke nasporing, het doeleinde waartoe een voorwerp is niet ontdekken; is er geen enkel zichtbaar kenmerk van volmaaktheid op afgedrukt, en heeft het echter het gevoel van het schoone in u verwekt; geloof dan vrij dat uw smaak niet bedorven is, en gij aan een te voren ingezogen vooroordeel blindeling gehoorzaam hebt. Gij begrijpt, dat ik op mijne gelegde gronden doorspreek, dat naamlijk de verbetering van dat gevoelvermogen, dat men smaak noemt, het gevoelvermogen zelf reeds onderstelt. Want voor iemand, die dit geheel mist, zijn mijne middelen en zijne waarnemingen geen oortje waardig. Hij zal ze altijd verkeerd gebruiken en toepassen.....

Dan, ik wilde u mijnen raad door een voorbeeld ophelderen.

Wij gaan beiden een' pragtigen Tempel zien, welken wij honderd maalen hebben hooren bewonderen. Een van deszelfs colommen trekt terstond uwe en mijne aandacht tot zich. Dat is schoon! roept gij uit, en ik zie dat gij waarlijk in een kleene verrukking zijt, en dus het gevoel van het schoone in de daad bezit; maar ik zwijg. Verwonderd over mijne koele houding, vraagt gij mij half gramstorig, of ik die colom niet schoon vinde? en ik beantwoorde u met een nog koeler: neen! Een van ons beiden heeft nu zeker geen goeden smaak, dewijl hij, of iets voor schoon houdt, dat het niet is; of het schoone, daar het is, niet gewaar wordt. Onderzoeken wij dit stuk naar mijnen opgegeven raad, en wij zullen terstond ontdekken aan wien van ons beiden de smaak hapert. De colom is, in het afgetrokken beschouwd, zeker schoon; zij is keurig uitgewerkt, en bevallig

uitgehuld. Haare ongemeene dunheid verwekt het denkbeeld van een lief teer meisje in Mij — ook zie ik dat ze naar de Joniesche proportie zal heten. Maar nu vraag ik u : waartoe staat deze colom hier? want zij moet 'er noodig wezen of zij ontsiert den tempel. Gij antwoordt mij : om het gebouw te schragen. Maar, ga ik voort, heeft de Kunstenaar dan een denkbeeld van stevigheid en sterkte of van bouwvalligheid en zwakheid met zijn gebouw willen verwekken? Wel dat spreekt van zelve, hervat gij, van stevigheid en sterkte. — Maar hoe kan deeze zuil dan ooit schoon heten, onder dit gebouw staande en 'er deel van uitmakende? Zij draagt het zinnelijk kenmerk van zwakheid. Zij is 'er geplaatst om het gevaarte te schragen, en hare massiefheid alleen zou mij tot een waarborg verstrekken, dat ze volmaakt aan dit bût voldeed. Maar nu beef ik, zo dikwerf ik naar boven zie, dat alles op mijn hoofd neer zal komen. 't Is waar, indien ze steviger zou zijn, moest ze veel van haare sieraaden missen : dan het was de zaak des Kunstenaars geweest om dit op eene andere wijze te vergoeden. Want zijn hoofddoel moest altijd geweest zijn om het geheel schoon te maken, en nimmer de aandacht aan een deel afzonderlijk te kluisteren, dewijl dit de eenheid van het geheel verbreken moest. Hij had dus de schoonheden der deelen niet in bijkomende sieraaden, maar in hunne keurige proportie tot het geheel moeten zoeken, en dan zou hij niet te eenvoudig hebben kunnen zijn. Dus, mijn Vriend! hoe schoon de zuil op haar zelve ook zijn mag, voor zoo verre zij tot deezen tempel behoort, is ze wanstaltig en lelijk, en uw smaak is reeds bedorven geweest, of gij zoudt dit opgemerkt hebben. Maar gij hebt de uitvoerigheid, de lengte van sieraaden, horen aanprijzen, en niet begrepen, dat de eerste alleen eene verdienste zij, als de schoonheid van 't ontwerp haar voorgaat, en de laatste, als zij de uitwerking van 't geheel vermeerdert. Of gij hebt het schoone, dat gij in een voorwerp opgemerkt hebt, zonder nadenken, zonder te onderzoeken of die beide voorwerpen wel tot dat einde daar waren, op een ander voorwerp gaan toepassen, daar het niet hoorde. — Gij ziet reeds, dat dit eerste middel, 't welk ik u opgeef, rijk is. Het sluit alle de middelen om een gezond denkbeeld van eenheid, verscheidenheid, orde, overeenkomst enz. te krijgen, in zich. Zie hier eene Episode. Indien gij ze op haar zelve beschouwt, is 'er niets

schooners uit te denken. Maar zij is in een Heldendicht geplaatst, daar de Dichter een zeker bepaald bût mede gehad heeft, en daar ze alleen een deel van uitmaakt. Hoe zeer u de Episode nu op haar zelve bevalt, gij kunt geen uitspraak over haare waarde doen, zo lang gij het geheele dichtstuk niet onderzocht hebt, het bût van den dichter niet kent, en de juiste betrekking niet weet, welke zijne geplaatste Episode tot het geheel heeft. Het oogwit van den Dichter is geweest, te vermaaken, en ter bereiking van dit oogwit poogt hij de daad, die hij hiertoe gekozen heeft, zo behaaglijk te maken, als ze worden kan. Is nu de Episode geheel vreemd aan de hoofddaad en breekt ze hierdoor de eenheid van het dichtstuk, trekt ze ontijdig de aandacht van de hoofddaad af door het belang meer of geheel aan zich te verbinden; verveelt ze door haare uitgestrektheid, die, in betrekking tot het geheel, wanstaltig is; dan zal haar de goede smaak, hoe schoon ze op haar zelve ook zijn moge, in dat Heldendicht, daar ze een deel van uit moet maken, afkeuren, en, indien hij 'er reden van geven moet, zeggen, dat een deel van een geheel 't welk een zeker bût bereiken moet, nooit schoon kan zijn, indien het naar zijne proportie met alle de overige deelen in evenredigheid niet mede werkt om dat bût te helpen bereiken. Want houdt dit vooral in 't oog, de goede smaak kiest nooit zonder reden, en hij kan die reden altijd verdedigen.

Maar, zult gij mogelijk zeggen, kan dan iemand, die geen natuurlijken smaak hoe genaamd heeft, deezen weg niet met het eigen gelukkig gevolg inslaan, en eindigen met eenen even goeden smaak te verkrijgen? — Geenzins, mijn vriend! om de Natuur op die wijze te bestuderen, dat men 'er de zichtbaare kenmerken der volmaaktheid uit verzamele, en de ziel zodaanig met dezelve doortrokken worde, dat zij tot elk vak der kunst een ideaal van het schoone geduurig voor de oogen heeft, om 'er ieder voorwerp mede te kunnen vergelijken, en deszelfs schoonheid naar den juiststen graad van gelijkheid met haar ideaal te bepalen, behoren verscheidene natuurgaven, die zonder de keenen⁽¹⁾ van den smaak nooit in een sterveling gevonden worden, en mogelijk die keenen zelve zijn. Ik zal u 'er eenigen van opnoemen.

(¹) Eigentlich: *topkloof*, bijv. van uitbottende zaden. Hieruit figuurlijk voor: *kiemen*.

Voor eerst wordt hier toe een vermogen vereischt om het gemakkelijke en bevallige, het ongemakkelijke en moeielijke rasscher op te merken, en levendiger te gevoelen. Naar maate men dit mist zijn de fijne nuances van het schoone voor ons verloren, omdat ons de kleene kenmerken der volmaaktheid ontsnappen. Van hier dat het zachte schoon voor de meeste menschen zo weinig aantrekkelijkheid bezit; zij moeten sterker roerende voorwerpen hebben om bewogen te worden, en te kunnen genieten. — Ten anderen, zintuigen, die naauwkeurig en teder genoeg zijn, om de geringste verschillendheid, en de fijnste trekken, die aan elk voorwerp eigen zijn, waar te kunnen nemen, en te onderscheiden, zoo wel als om de uitgebreidheid, de overeenkomsten, de omtrekken der deelen en die van 't geheel, te kunnen bepalen. Want hoe wilt gij, dat hij, die een gering onderscheid in een voorwerp niet zien kan, het zelve opmerke en er den graad van schoonheid in een gelijksoortig voorwerp naar vast stelle?

Eindelijk, een geheugen, dat getrouw genoeg is om ons tot in de kleinste bijzonderheden te binnen te brengen wat wij opgemerkt hebben, en eene verbeeldingskracht, sterk genoeg om ons het tafereel van afwezende voorwerpen, die wij eenmaal gezien hebben, schielijk, juist en levendig voor oogen te houden, ten einde 'er de voorwerpen, die wij daadlijk beschouwen, mede te kunnen vergelijken en 'er de geringste verschillendheid tusschen ontwaar te worden. *Manquer de cette mémoire et de cette imagination*, zegt een reeds aangehaalde schrijver, *c'est être dans le cas de manquer de modèle de beauté, lorsqu'il faudra juger du prix d'un objet qu'on dit être beau.*

Als gij dit eerste middel zo lang gebruikt hebt, dat gij u in staat bevint u zelven altijd rekenschap van uwe gewaarwordingen te kunnen geven, en bijna nooit meer het gevoel van het schoone ontvangt, zonder dat u de hierop aangewende nasporing ontdekt, dat 'er het schoone waarlijk was, dan moet gij 'er een tweede middel bijvoegen: de lectuur, naamlijk der ouden, en die der beste moderne schrijvers; gevoegd, zo dit u doenlijk is, bij de beschouwing der prachtige overblijfselen van de Grieksche Beeldhouwkunde. Deezen zijn in nadruk de navolgers der schoone Natuur geweest, en de eersten hebben meer en beter de gelegenheid gehad om de Natuur te bestuderen, dan wij hebben kunnen. Van

hier, en niet door de minder noordelijke ligging hunner landen, hunne voortreffelijkheid boven de nieuweren, vooral in de karakterkunde. Eenige zeer oordeelkundige aanmerkingen die ik uit het werk van een' geleerden Engelsman aangeteekend heb, en u hier wil mededeelen, zullen u dit staven.

» Het aandoenlijkste gedeelte zo van de Geschied- als Dichtkunde (zegt BEATTIE) is dat geene 't welk de karakters, zeden, en gevoelens der menschen best ontvouwt. Histories, die in deeze opzichte gebrekkig zijn, mogen den landbeschrijver, den oorlogsman, den geslachtbeschrijver en den staatkundigen eenige onderrichting geven; maar zullen nooit in den algemeenen smaak vallen, om dat zij geene hartstocht verwekken, en geen medegevoel te weeg brengen. Dan, ik kan 't niet helpen dat ik van gedachte ben, dat de personaadjes die men in de nieuwe Historie beschreven vindt, zeer weinigen uitgezonderd, eene stijfheid en achterhoudendheid bij zich hebben, die de groote mannen der oudheid, bijzonderheid van Griekenland, niet schijnen te hebben aangekleefd. Ik wil niet zeggen, dat onze geschiedschrijvers minder bekwaamheid of minder vernuftigheid hebben; maar ik wil maar zeggen, dat Volksregeringen, gelijk die van 't oude Griekenland, de eenvoudigheid der zeden, en bijgevolg de kennis van 's menschegeest gunstiger zijn, dan onze hedendaagsche alleenheerschingen. Te Athene en te Sparta gaven de openbaare bijeenkomsten, de openbaare oeffenplaatsen, het regelmatig bijwoonen van alle de openbaare plegtigheden, zoo in 't Godsdiensstige als in 't burgerlijke, en de andere instellingen, die men zou kunnen melden, den burgeren vele gelegenheden aan de hand om met elkanderen wel bekend te worden. De groote mannen wierden daar niet in paleizen en koetsen opgesloten; zij waren meest altijd in de opene lucht en te voet. 't Volk zag hen alle dagen, ging met hen om, en sloeg hunne handelwijze zoo wel in de uren van uitspanning, als van bezigheid, gade. Themistocles kon elken Atheniënser bij zijn' naam noemen, een bewijs dat de groote mannen eene algemeene verkering zochten. Geen trap van vernuft zal iemand vorderingen in de kennis van den mensch doen maaken, zonder eene naauwkeurige waarneming der menschelijke natuur in al haare verscheidenheden. HOMERUS, de grootste meester die in deeze kennis immer bekend geweest is, bragt zijn meeste leven met reizen door: zijne armoede en andere

ongelukken waren dikwijls oorzaak dat hij van de geringsten afhing, terwijl zijne begaafdheden hem de vriendschap der grooten verwierven; zo dat het geen hij van Ulijsses zegt te recht op hem zelve kan toegepast worden: »dat hij veele staten en volkeren bezocht en de karakters van veele menschen kende.» VIRGILIUS had dezelfde gelegenheden niet: hij leefde in een gesleepener eeuw, en verkeerde misschien te veel aan 't hof, of was mogelijk te bloode in zijn' wandel, en te teder van gesteldheid, om de verscheidenheden der menschelijke natuur na te vorschen in die standen, waar zij in eene alleen-heersching het zichtbaarst zijn, te weten in den middel- en laagere rang. Moeten wij ons dan verwonderen, dat hij in 't ontvouwen der karakters zo ver bij zijn groot voorbeeld te kort schiet? SHAKESPEAR verkeerde gemeenzaam met menschen van alle rangen en staaten; zonder 't welk men, niettegenstaande zijne onbepaalde verbeeldingskracht, niet kan denken dat hij zoo wel geslaagd zou hebben in 't schetsen van elk soort des menschelijken karakters, van den gerechtsdienaar af tot den monarch, van den held tot den kinkel toe. Groote wisselvalligheden des geluks gaven FIELDING gelegenheid om zich met alle soorten van menschen te verbinden, uitgenomen die van den hoogsten rang misschien, welken hij zelden onderneemt af te schilderen. SWIFT's levenswijze is genoeg bekend, en men heeft mij gezegd, dat CONGREVE zich menigmalen vermomd onder het gemeen vermengd, en geheele dagen en weken onder hetzelfde doorgebracht heeft.» Tot hiertoe BEATTIE.

Dan, ik noemde ook de beschouwing en nauwkeurige beoeffening van de overblijfselen der Grieksche Beeldhouwkunde. Deezen zullen u dat gedeelte der natuur naar 't leven vertonen, dat door onze zeden en gewoonten aan uwe hardnekkige navorshing ontsnappen moet. De buitengewoone geest en sierlijkheid hunner gesteltens en evenredigheden, die, gelijk de aangehaalde schrijver te recht zegt, elk aanschouwer in 't oog vallen, zult gij nooit uit de natuur zelve leren kennen, om dat zij nooit zo naakt voor uwe oogen verschijnt. De zeden van dien tijd en de blakende zucht, die de Grieken voor het schoone hadden, zo dat zij'er het betaamlijke zelfs aan opofferen, gaven de kunstenaars van dien tijd eene gelegenheid om het naakte menscheeld te bestudeeren, die aan de modernen mist. Het groot voordeel,

zegt MOORE, 't welk de Kunstenaars der oudheid hadden van de leerscholen der speelstrijden bij te wonen, heeft men steeds aangedrongen, als de reden van hun uitmunten boven de Hedendaagschen in 't stuk der beeldhouwkunde. Men verhaalt dat behalven de gewoone oefeningen in de leerscholen, allen, die tot oogmerk hadden in de Olympische spelen te strijden, volgens zekere schikkingen verplicht waren, zich een jaar openlijk te Elis te oefenen. De Beeldhouwers en Schilders vervoegden zich bestendig op die plaatsen, waar zij gelegenheid hadden om de welgemaaktsten, bevalligsten, en sterksten onder de Grieksche jeugd, bezig te zien in de mannelijke spelen, waarin de kracht van ieder spier zich vertoonde, alle onderscheiden werkingen verrichtte, en waarin het menschelijk ligchaam eene oneindige verscheidenheid van houdingen aannam. Door het gestadig betreden van zulk een school alleen, veronderstelt men dat de Kunstenaars een bezielder, met de waarheid overeenkomstiger, en bevalliger stijl kregen, dan met mogelijkheid kan ontleend worden uit de beschouwing der fraaie en gehuurde modellen in onze accademien.....

Ik behoef u hier wel niet bij te herinneren, dat de vergelijking tusschen de voortbrengselen der kunst en natuur eene grondige kunde in de menigvuldige veranderingen, die 'er in verschillende tijden op den aardbodem voorgevallen zijn, veronderstelt. Het spreekt van zelve, dat gij, om de kunststukken van elke eeuw te beoordeelen, de zeden en gewoonten van die eeuw kennen moet: zo wel als de verschillende landstreken daar ze uit genomen zijn. Bij gebrek van deze kundigheden zoudt gij in uw oordeel vreeselijk struikelen kunnen..... Nu zoude ik u moeten aantonen, waarom gij, naar mijn oordeel, niet beginnen moet met de beoeffening der Ouden en beste nieuwe Schrijvers; maar met de natuur; doch dewijl de redenen, die hier voor zijn, juist de voortreffelijkheid van deezen weg, boven den anderen, daar ik in 't begin van deezen brief van gewaagde, voldingen; wil ik u vooraf den laatsten aanwijzen. Zo gij uw' leeftijd aan de studie van het schoone niet toe kunt wijden, en echter uwen smaak begeert te verbeteren, zijt gij wel verplicht den laatsten alleen in te slaan.

Hij bestaat in terstond de werken der beste kunstenaars, die sederd eeuwen de toestemming van 't menschedom gehad hebben,

en nog hebben, in handen te nemen; de heerlijke voortbrengselen der uitmuntendste Schilders en Beeldhouwers te beschouwen; en uit deezē uw ideaal van schoonheid te vormen, waarnaar gij in 't vervolg alles beoordeelen zult. Ook hierdoor kunt gij het zeer ver brengen, vooral zo gij de kundigste gidsen raadpleegt over het al of niet schoone van het geene gij leest en aanschouwt. Zoo gij met een' HEIJNE de Eneade doordenkt; met een' WINKELMAN den Laöcoön bestudeert, zult gij uw gevoel van het schoone zeker veel verfijnen, en uwen smaak boven dien der meeste menschen verheffen. Dan, gij ziet wel, dat gij met dit alles toch maar eenen ontleenden smaak bezit. Gij houdt voor schoon, wat er die geenen voor houden, op wier oordeel en gevoel gij u verlaat; waar deezē missen, mist gij met hen; en hoe kan dit anders, daar gij het oorspronkelijke, de natuur, niet genoeg kent om er met uwe eigen oogen de navolging mede te kunnen vergelijken? want om zelf te oordeelen of de natuur getroffen is, moet gij de natuur kennen, anders is de vergelijking onmogelijk. Behalven dat gij zonder de natuur zelve beoeffend te hebben, nimmer de verschillende graden van schoonheid in een Dicht- of ander kunststuk kunt bepalen, of aantonen waarom de eene schoone plaats door de andere overtroffen wordt. Neem eens, wij hebben gezien dat een voorwerp schooner is, naar maate 'er de volmaaktheid zinnelijker van uitgedrukt is. Dus is deeze beschrijving van den avondstond in Ovidius schoon; maar geene in Virgilius is nog schooner, dewijl ze nog zinnelijker is. Hoe wilt gij de juiste proportie van schoonheid, waarin deeze plaatsen tot elkander staan, nu ooit bepalen, als gij in de Natuur de zinnelijke kenmerken, die de meerdere of mindere volmaaktheid van een' avondstond aanduiden, niet kent? 't Is waar, gij hebt van uwe leermeesters gehoord, dat hoe zinnelijker de voorstelling in de Poëzij is, hoe schooner. Dit zal u het zinnelijke van het niet zinnelijke doen onderscheiden; maar zult gij 'er het fijne zinnelijke van het grovere ook door onderscheiden kunnen? zult gij niet veeleer aan het laatste den palm toekennen? En echter is de schoonheid van het eerste grooter en de Dichter, die het in zijn stuk heeft weten te plaatsen, heeft de natuur zodaanig moeten kennen, dat hem de kleinste zinnelijke *nuancen*, die de volmaaktheid van een voorwerp aanduiden, niet ontsnapt zijn: en van deezē alleen heeft hij gebruik gemaakt, dewijl ze de grooteren van zelf onderstellen.

Beproof het geen ik u daar zeg aan de volgende beschrijvingen van eenen schoonen avondstond. Zij dienen vrij wel tot mijn oogmerk.

't Was avond, en de zon, gehuld met goud en stralen,
 Scheen thans te Berseba ter westkim in te dalen,
 Haar gloed te doven in het Middeldandsche zout,
 Terwijl ze nogtans met dat licht, dien gloed, dat goud,
 En de eigen stralen aan dezelfde hemelkringen
 Den morgen maakte in 't oog der tegenvoetelingen.
 De Maan vertoonde nu 't verzilverd aangezicht,
 En trooste 't aardrijk met den weêrglans van het licht.
 Een zachte dauw zeeg neêr op blaên en bloemknoppen,
 En baadde 't veld als in een zee van vruchtbre droppen;
 De wind viel in den slaap, ja 't scheen of zelfs Natuur,
 Gelijk een dienaares die op 't bescheiden uur
 Haar heer en meester wagt en past op haare pligten,
 Nu al heur dienst ook aan het aardrijk wou verrichten (*).

De andere luidt dus :

Daar rijst het tintlend starrenheir!
 En de aarde zwijgt verbaast.
 't Gestarnte spiegelt zich in 't meir,
 Waarop geen windje blaast.
 't Is alles hemel wat men ziet;
 Zelfs bergen vlugten heen.
 't Verdorde blaadje schuifelt niet;
 't Gestarnte spreekt alleen (**).

Welke van deeze beide beschrijvingen vindt gij schooner? Beiden zijn ze zinnelijk; maar zoo gij alleen naar het voorschrift van uwen leermeester oordeelt, zult gij die van HOOGVLIET verkiezen, niet om dat zij zinnelijker, maar groover zinnelijk is. Wie ooit eenen zomerschen avondstond gezien heeft, kent in de natuur alles wat HOOGVLIET beschrijft. Het valt terstond onder het gezicht. De zon, met goud en stralen omringd, zinkt aan de westerkim in zee, zij schijnt haren gloed in 't zout te doven (ik zal hier geene aanmerkingen over herhalingen, die

(*) HOOGVLIET, *Abraham de Aartsvader*.

(**) VAN ALPHEN's Cantate : *de Starrenhemel*.

't zelfde zeggen, wat de Dichter reeds gezegd had, zo min als over verkeerdt geplaatste figuren, maken; dewijl dit thans niet tot mijn doelwit behoort). De Maan vertoont haar lieflijk aanschijn, en troost het halve waereldrond over 't gemis der zon. Een zagte dauw zijgt op bloemen en kruiden en baadt het veld in eene zee van vruchtbre droppen. De wind valt in slaap en geheel de Natuur staat als eene dienstmaagd, die op haaren heer wacht, het aardrijk ten dienste.

Wat HOOGVLIET in vele woorden zegt, drukt VAN ALPHEN in eenen enkelen trek uit, en deeze trek zegt meer! Hoe veele zinnelijke kenmerken van de pracht en de majesteit des starrenhemels had de Dichter hier kunnen op een stapelen! maar zou hij iets treffender hebben kunnen zeggen, dan dat de aarde op de verschijning van het starrenheir verbaasd zwijgt? Al de mindere bewijzen van Majesteit zijn hier in opgesloten; mijne verbeeldingskracht vult ze tot in 't oneindige aan.

't Is alles hemel wat men ziet;
Zelfs bergen vlugten heen.

Dit heet de natuur op de daad betrappen. Ik lees niet meer, ik zie hier den dommeligen, majestueusen avondstond zelve, — om dat hier juist de gewaarwording zinnelijk vertoond wordt, die wij bij het aanschouwen van eenen schoonen avond in de natuur ondervinden; en dit is zeker fijner zinnelijk, dan of wij 'er de voorwerpen zelve, die deeze gewaarwording verwekken, in vonden.

't Verdorde blaadje schuifelt niet;

Hoe zinnelijk weer! Indien de Dichter gezegd had, dat het loof der boomen niet ritselde, dan zou hij de stilte van den avondstond reeds zinnelijk vertoond hebben, maar nu het verdorde blaadje zelfs niet schuifelt, dat door de minste ademhaling bewogen wordt, nu kon de stilte met geen mogelijkheid sterker zijn. En gij ziet dat de Dichter zeer wel in de natuur opgemerkt had, dat de bewegingloosheid van een verdord blad een veel grooter bewijs van stilte was, dan die van het overige geboomte.

De laatste regel is boven alle vergelijking schoon; alles is om 't gestarnte aangevoerd, en de plaats eindigt:

't Gestarnte spreekt alleen.

Tot welk eene volmaakte eenheid wordt hier de verscheidenheid gebracht! Ik ben zeker dat gij dit met mij gevoelen zult; ook

betuig ik niets van dezelfde natuur te kennen, dat, wat de uitdrukking betreft, met deeze regels mag vergeleken worden.

Thans meen ik tot mijn onderwerp weêr te kunnen keeren, en de zaak, die ik in 't begin van mijnen brief wilde betogen, met weinige woorden af te doen. Naar maate de smaak grooter is in een man van genie, naar maate zal hij minder feilen bij zijne schoonheden voortbrengen. Dit moet u, indien gij de moeite genomen hebt van tot hier toe met mij door te denken, reeds vrij duidelijk zijn. Wij hebben gezien dat de Genie alleen voortbrengt, en dat de Smaak, schoon hij zelf niet voort kan brengen, echter de eenige bevoegde Rechter over het Schoone is. De genie, zegt **BATTEUX**, volgt de schoone natuur na, de smaak doet ons voelen of wij ze wel nagevolgd hebben. De genie alleen werkende valt dikwerf in het reusachtige, zij maakt een misbruik van haare schatten; de smaak toont haar de juiste maat en plaatsing van alles aan. Hij leert haar kiezen en verwerpen; vermeerderen en verminderen. Maar niet alleen dat de smaak de genie te rug houdt van feilen, die behoudens de volle schoonheid gemist kunnen worden; hij bewijst haar nog grooter diensten. Hij leert haar van elke schoonheid, die ze voortbrengt, al die partij trekken, die 'er met mogelijkheid van te trekken is. Doch als de smaak ooit zodaanig het roer der genie zal zijn, dan moet hij op het naauwst met haar vereenigd wezen; zo dat de genie in het voortbrengen den smaak hebbelijk volge, zonder zelfs bewust te zijn dat ze dit waarlijk doet. Want in het vuur der voortbrenging denkt, noch kan de genie denken, aan eenigen regel, die de goede smaak voorschreef. Indien zij het deed, zou juist daardoor het kostelijk vuur, dat in haaren boezem groeit, uitdoven, en de hitte van haare verbeeldingskracht verflaauwen. Maar als de smaak zo volkomen met haar vereenigd is, dat hare alle deszelfs regelen zo eigen zijn, dat zij ze volgt, en altijd volgt, zonder er aan te denken, dan zal het lelijke, het minder schoone, haar zodaanig walgen, dat het in de vuurigste oogenblikken harer werkzaamheid nimmer den toegang tot haare verbeeldingskracht zal winnen. Zij geeft zich dãn aan haare strelendste gewaarwordingen natuurlijk over, en daar het lelijke, ook zonder 'er op te denken, haar eene onaangename gewaarwording veroorzaakt, is het zeker, dat zij het niet zal noch kan voortbrengen.

Uit de Brieven over Verscheiden Onderwerpen.

KANTELAAR.

De Godsdienst der Herders.

Men vindt bij alle oude herdersvolken eene levendige erkenenis van het bestaan der Godheid, van haar toevorzig over der menschen daden en lotgevallen, en van des menschen verpligting om haar aan te bidden en te verheerlijken. Deze erkenenis, die bij geen volk, hoe diep ook in barbaarschheid verzonken, geheel ontbreekt, moet men noodzakelijk zeer levendig bij hem vinden, die in beschaving den wilden zoo verre overtreft, en die door zijnen stand zelven zooveel aanleiding heeft, om deze denkbeelden telkens te verlevendigen. Dewijl voorts landbouw en veehoedery niet weinig toebrengeu ter bevordering van maatschappelijke vereeniging; dewijl de zegeningen, waarvoor herder en landbouwer de Godheid dankte, en de rampen, waarvan hij afwending verzocht, doorgaans eene gansche landstreek troffen; zoo moesten ook onder hen reeds vroeg openbare en gemeenschappelijke godsdienstoefeningen ingesteld worden. En deze had men in der daad ook ten allen tijde overal, waar men landbouwers en veehoeders had. Een' Kaïn en Abel zien wij, reeds vroeg na de eerste wording dezer aarde, de vruchten van vee en veld opbrengen, en het tijdperk, waarin de zwervende veehoedery als eene kunst begon gedreven te worden, en dat, waarin men het eerst op vastgestelde tijden en plaatsen vergaderde, om Gode eene gemeenschappelijke hulde toe te brengen, schijnen niet verre van elkander verwijderd te zijn geweest.

Het geen VAN OMMEREN van de Romeinen zegt, mag ik ook voor een groot gedeelte op het landvolk toepassen. De indruk, welken de Godsdienst op hun hart maakt, hangt niet af van dorre of afgetrokkene redekavelingen, die bij zinnelijke menschen zoo weinig uitwerken, en die zich met eene levendige verbeelding zoo weinig verdragen. Hun hoofdvermaak is *zien*, om steeds stoffe voor hunne werkzame verbeelding te hebben; en buiten deze aanleiding blijven zij werkeloos, en gevoelen niets. Zigtbare bliken alleen, uitwerkselen, die hun begrip en vermogen overtreffen, kunnen hen het bestaan en de almagt der Godheid, en hunne verpligting aan dezelve doen gevoelen; maar dit gevoel is dan ook zoo levendig, en werkt een' zoo diepen eerbied,

eene zoo warme liefde, eene zoo geestdrijvende godsdienstigheid, als men in de steden zelden, en bij menschen van eene minder vurige verbeelding nimmer zal aantreffen.

En waar toch heeft men ook meerder gelegenheid, om de bewijzen van Gods bestaan en almagt te *zien* en te *voelen*, dan in het open veld, dan op die tooneelen, waarop herder en landbouwer hun leven slijten? — De majesteit der opgaande zonne, de pracht van een komend onweder, de zegeningen van dauw en regen, de luister van eene blaauwe winterlucht, de zachte bevalligheid der wederkeerende lente, de schatten van zomer en herfst — hoe toch zou de stedeling van deze en van zoo vele andere bewijzen van Gods grootheid en liefde dat eerbiedwekkend gevoel kunnen hebben, dat er de verrukte veldeling van heeft? Hij ziet sommige van dezelve in het geheel niet, en andere ten halve; door duizend ijdelheden wordt zijn oog van dezelve afgeleid, en dikwijls trekt hij het er opzettelijk af, dewijl zijn smaak en hart door de weelde veelal derwijze verdorven zijn, dat de grootsche eenvoudigheid der natuur hem niet meer kan bekoren, maar integendeel altijd met walging en somtijds met een duister gevoel van schaamte vervult. — Men mag dus in de steden meer over de Godheid, en hare eigenschappen en daden redetwisten, en zich overgeven aan de beslissing van een aantal spitsvindige vraagstukken, die altijd bij het menschdom dan eerst zijn opgeworpen geworden, wanneer het gevoel eerst verstompt was; het is de veldeling, die, nog vrij van dezen euvel, zijnen God in ieder kruidje *ziet*, en deszelfs goedheid zoowel in het loeijen van zijn' storm, als in het suizen van zijn' wind, *voelt* en aanbidt. — Ik voeg er alleenlijk dit nog bij, dat men deeze werking der natuur, ter opwekkinge van godsdienstige gevoelens, misschien onder alle bewoners van het veld het meest bij den herder moet aantreffen, die op de bergen, waarop hij doorgaans zijne kudden weidt, tooneelen van pracht en grootheid ziet, welke aan anderen onbekend blijven, en welke hem ondertusschen eene heilige verrukking inblazen, die hem geheel eerbied voor den Almagtigen maakt. Wanneer men leest, wat THICKESSE, bij het beschouwen der Pyreneën, wat HALLER op de Alpen, wat BRYDONE, BARTELS, en andere reizigers, bij het opgaan der zonne op den Etna gevoelden, dan zal men begrijpen, wat ik hier bedoele. De

beschrijving, die de laatstgenoemde van zijne gewaarwordingen geeft, is zoo levendig, dat hij een gedeelte ten minste van zijn eigen gevoel aan zijn' lezer mededeelt. Men zal zich de moeite niet beklagen, van dezelve nageslagen te hebben. Ik moet mij vergenoegen met alleen deze woorden op te geven, waarmede hij de beschrijving zijner gewaarwordingen, bij dit verrukkend gezigt, dus besluit: «Ik stond daar vol van verwachting, en » op éénmaal was het, als of de adem des levens zich over de » gansche schepping verbreidde; alles begon te leven en zich » te bewegen, en juist in hetzelfde oogenblik ging het gebod: » *Daar zij licht!* over de gansche aarde uit. De zonne brak met » goddelijke pracht en majesteit hervorft, en waar ik, één oog- » blik te voren, nog donkerheid, nevel en verwarring zag, was » nu licht en orde verspreid. Met ieder oogenblik verfraaide zich » het tooneel, en verwijdde zich de gezigteinder. o Mijn vriend! » er is niets grooters, niets heerlijkers in de natuur, dan dit » gezigt! Hier moet men komen en aanbidden, hier is het gemoed » van den mensch in de regte stemming, om de grootheid Gods » te erkennen!»

Gelijk ondertusschen deze vurige verbeelding, welke dagelijks zoo veel voedsel in het open veld ontvangt, den landbewoner en den herder tot den warmsten godsdienstijver aanzet, zoo stelt dezelve hem ook zeer natuurlijk aan een aantal dwalingen bloot, zoo lang zijne verbeeldingskracht niet door de rede bestuurd wordt. En wel, in de eerste plaats, geeft dezelve hem de allernatuurlijkste strekking tot het vermenigvuldigen van het getal der Goden. Zijne neiging, om alles, wat hem omringde, te bezielen, en daarover eene zekere gelijkheid met zich zelve te verspreiden, zocht overal gretig voedsel op, en greep de geringste bijzonderheid ter harer voldoening ijverig aan. Het ruischen van den wind door den top der eiken was reeds aanleiding genoeg, om aan iederen boom leven en werking toe te schrijven, en hem een Dryas tot bewoonster te geven. En het dansen van de zonnestralen op helder water, misschien ook de schaduw van zijn eigen gelaat, deed den herder, even als NARCISSUS, zich verbeelden, dat bronnen en beken door de levende wezens bewoond werden, welke om de zegeningen, die zij over het aardrijk verspreidden, zijne dankbare liefde en eerbiedige hulde verdienden. De aanmerking van BLAIR is derhalve zeer juist, wanneer hij schrijft:

« *Dryaden* en *Najaden*, of Godheden der bosschen en der rivieren, » zijn in mijne oogen schepselen, welke in die vroege tijdperken » der wereld, bij menschen van eene levendige verbeelding, zeer » ligtelijk uit deze gesteldheid van 's menschen geest moesten » voortkomen. Deze hunne geliefde voorwerpen van het land » hadden zich aan hunne verbeelding zoo vaak als levende ver- » toond, dat de overgang zeer gemakkelijk was om aan dezelve » zekere wezenlijke Godheden, beschermgeesten, of onzichtbare » magten toe te schrijven, welke dezelve bewoonden, of daarmede » in eenige betrekking stonden. De verbeelding vond zeer veel » genoeg in zulke voorstellingen, waaraan zij zich in zekeren » zin kon vasthouden; en daar dit bezielen der dingen zoo wel » met de verbeelding strookte, moesten de geringste oorzaken ge- » noegzaam zijn, om hetzelfde te werk te stellen.» — Daarenboven konden zulke eenvoudige menschen, wier vermogens zoo weinig ontwikkeld, wier denkbeelden en bekwaamheden zoo bepaald waren, niet begrijpen, dat één enkel wezen zoo vele en zulke verschillende krachten kon bezitten, als waarvan zij dagelijks de uitwerkingen zagen, of hun alle die onderscheidene zegeningen schenken, die zij genoten. Even als bij den wilden iedere hem bekende natuurkracht aan eene bijzondere Godheid wordt toegeschreven; even als, om een voorbeeld te noemen, de *Taheiter*, en zijne naburen, den God, die de aarde doet beven, onder een' bijzonderen naam eerbiedigt, en de zee onder het gebied van dertien bijzondere Godheden stelt, waarvan elk eene bijzondere verrigting heeft: zoo verbeeldt zich ook de zinnelijke herder en landman, dat het een andere God is, die zijn vee verzorgt, een ander, die hetzelfde tegen het wild gedierte verdedigt, een ander, die de bronnen, welke voor hem en de kudden van zoo veel waarde zijn, onder zijn opzigt neemt, een ander, die het koren voor roest bewaart, een ander, die den druif doet zwellen, enz. — Men zal zich derhalve niet behoeven te verwonderen over de menigte Godheden, die men in de landgedichten en herderszangen vindt ingevoerd, als door den herder en landbouwer met de vurigste dankbaarheid, en den diepsten eerbied gediend.

Uit de *Verhandeling over het Herdersdicht*.

KESTELOOT.

Boerhaave op zijn Sterfbed.

Eindelijk naderde het uur der ontbinding van BOERHAAVE. *Leyden*, welks inwoners eenige jaren te voren, de herstelling van 's mans gezondheid met algemeene vreugdeteekenen gevierd hadden, *Leyden* stond nu in rouwe gedompeld te worden.

De beroemde VAN SWIETEN, (dien hij gaarne tot zijn' opvolger gewenscht had, en die hem ook zeker opgevolgd zoude hebben, ware het kerkgehoof niet in den weg geweest), GAUBIUS, DE GORTER, DE HAEN, de getrouwste zijner leerlingen omringen zijne legerstede; verslagenheid en weedom vervullen hunne harten. BOERHAAVE behoudt de kalmte, welke zijne deugd hem inboezemt; «ik gevoel het,» zegt hij, «mijne waarden! ik heb aan mijne bestemming op aarde voldaan. Wat ik tot welzijn mijner medemenschen heb kunnen doen, dit alles stelt zich thans levendig voor mijnen geest. Mijn hart doet mij geene verwijten; hoe zoet is mij deze overtuiging, hoe ver verheven boven de ijdele goedkeuring der menschen! Gij, mijne leerlingen maakt u zelve den achting en den dank van uwe natuurgenoeten waardig: door ze u waardig te maken, zult gij ze best ontberen kunnen, wanneer gij die niet vindt waar gij ze verwacht hadt.»

«Gewent u zelve, u boven den dank der wereld te verheffen, want pligt zal dikwijls van u vorderen dat gij u niet stoort aan het gevoelen der menigte, volgens hetwelk echter de gunsten worden uitgedeeld; leert dus u zelve altijd streng te beoordeelen; en dat tot dit einde uw geweten steeds over u de wacht houde; schept u een inwendig bestaan, onafhankelijk van toejuichingen en berispingen der menschen. Trekt u de ondankbaarheid niet te sterk aan; ook zij heeft een onbekend zoet: want het diep gevoel, dat geen ondank in staat is om de zachte aandoeningen der menschlievendheid in ons hart te verdelen, is buiten bedenking hooger genoeg dan de ondervinding der erkentelijkheid. — Dat het leven van den rijke en magtige in uwe oogen nooit meer waarde hebbe dan dat van den arme en geringe. — Zijt niet te vreden met zelve het goede te doen, maar gebruikt ook al den invloed van uw beroep, om anderen het goede te doen beminnen. Wanneer pligt roept, dan weet een braaf geneesheer, den haat,

het gevaar, de besmetting, ja zelfs den dood te tarten. Men beklagt hem mogelijk? dan, als een edelmoedig man vindt hij in de vervulling zijner pligten, en de opofferingen er aan verknocht, zijn grootste en eenigste genoeg. De ongevoelige verdient hij medelijden; de ware arts is er ver boven verheven:..... kortom, leeft zoo, dat, wanneer voor u de tijd komt om den tol aan de natuur te betalen, en gij terug ziet op de afgelegde loopbaan, gij dan nergens iets ontmoet hetwelk uwe rust stoort; uwe laatste woorden zullen dan dankzeggingen zijn kunnen aan den Opperheer van leven en dood, en treffende uitdrukkingen eener deugdzame gerustheid van gemoed.»

Met deze gevoelens beziel, verliet die groote man alles wat hem hier beneden dierbaar was.

Uit de *Lofrede op Boerhaave*.

LULOPS.

Willem de Eerste, Prins van Oranje, Grondlegger der Nederlandsche Vrijheid.

De natuur had dien onsterfelijken Vorst met al die verstandsvermogens begiftigd, welke voor eenen Staatsman en Staatsbestierder onontbeerlijk zijn. De vasthoudendheid van een ijzeren geheugen ging bij hem gepaard met eene uitstekende vlugheid van bevatting, en eene groote scherpzinnigheid van oordeel. Inderdaad eene hoogst zeldzame vereeniging, die, zoo als HOORT te regt aanmerkt, eene bijzondere vaardigheid in het behandelen van zaken geven! Deze onvergelykelijke geschiedschrijver voegt er bij: inzonderheid *wanneer de ervaring ze afregt en stoffeert*. En, aan dit laatste had het WILLEM DEN EERSTEN reeds van der jeugd af aan niet ontbroken. Wij hebben toch gezien, dat KAREL DE VIJFDE, een der grootste en schranderste Staatsmannen zijner eeuw, den Prins, toen deze nog een knaap en aankomend jongeling was, met eene bijzondere toegenegenheid behandelde, in zijn geheimvertrek toeliet, en zich wel de moeite getroosten wilde, om zelve hem in zaken van regering te onderwijzen. Reeds dáár was WILLEM DE EERSTE dus in de gelegenheid om den toestand der Nederlanden naauwkeurig te leeren kennen: want de Keizer stelde een bijzonder belang in deze gewesten en noemde dezelve, zoo als men weet, de parel zijner kroon. Reeds dáár gaf hij over

netelige zaken met zulk eene wijsheid zijn oordeel, dat KAREL zelf er verbaasd over stond. Reeds dáár konde hij leeren verfoeijen, maar ook tevens zich leeren wachten voor die gevaarlijke kunsten, waardoor, zoo als SCHILLER zegt, troonen vallen, en troonen verrijzen. Reeds dáár leerde hij menschen kennen, menschen doorgronden, menschen bestieren. Reeds dáár leerde hij geheimen uitvorschen en bewaren. Reeds dáár werden al de loosheden en vonden der Spaansche staatkunst voor hem ontsluitend, en (dank zij eene hoogere beschikking) FILIPS DE TWEDE kreeg in het vervolg hierdoor in WILLEM DEN EERSTEN eenen tegenpartijder, die, met hem in dezelfde leerschool opgevoed, hem met deszelfs eigene wapenen wist te bevechten.

Ik vraag u, welk een voortreffelijk Regent en Staatsman iemand niet worden moest, aldus door de natuur met de schitterendste zielsvermogens begiftigd, door het geluk met het uitstekendst onderwijs van kindsbeen af begunstigd, en vervolgens zijn geheel leven in de behandeling der moeilijkste zaken van regering, *met blokken en zorgen*, zoo als HOOFT het noemt, doorbrengende. Geen wonder dus, dat zelfs de vijanden van WILLEM DEN EERSTEN met uitbundigen lof van zijne staatkundige bekwaamheden gewag maken.

Het zij mij vergund een paar getuigenissen, zoo als dezelve, onder meer andere, door den zoo even gemelden geschiedschrijver geboekt zijn, hier aan te halen. Zoo zegt de Jesuit FAMILIANUS STRADA van den Prins, dien hij anders telkens als een' muilteling en oproermaker afschildert, « dat hij vaardig van geest was, en » geenszins traag in 't aangrijpen van gunstige gelegenheden; dat » hij een wonder kunstenaar was in het winnen der genegenheden » van hen, die hij maar eens kwam te spreken; dat hij tusschen » schaarschheid en ruimte van gewaarwording en believenis zijne » woorden schrandelijk temperde, zulks men ligtelijk geloofde, » het ware, om meer te doen, dan hij zeide; zich ook derwijze » droeg, dat hij zijns zelve magtig scheen, en buiten gevoel van » ongelijk; dat zijn vernuft, vruchtbaar van raad, zoo de een » mislukte, straks nieuwen te vinden wist.» En hoe hoog roemt niet de Kardinaal BENTIVOGLIO 's Prinsen wakkerheid, nijverheid, mildheid, welsprekendheid en doorzigt in allen handel, er bijvoegende « dat niemand zijn meester was in 't schikken der » zinnen of in 't omdraaijen van ieders gevoelen, of in 't afmatten

»der zaken, en in 't nemen van 't meeste voordeel daaruit op
»allerlei wijze.»

Indien echter vijanden of vreemden zulk eenen lof aan 's Prinsen bekwaamheden, als Staatsman en Staatbestierder, toezwaaijen, hoe zullen wij dan, die, als Nederlanders, tot aanbiddens toe, met dien vader des Vaderlands ingenomen zijn, dezelve naar waarde afschilderen. Inderdaad, wij zijn zelfs verlegen, om ze blootelijk op te stellen; om, behalve van de deugden, die elken grooten Staatsman (zoo als wij in deszelfs geschetste beeldtenis zagen) versieren moeten; en die allen WILLEM DEN EERSTEN versierden, hier nog, *in 't bijzonder*, gewag te maken van die vurige, werkzame geaardheid des Prinsen, welke echter deze eigenschap achter een effen gelaat verborg, en zoo als SCHILLER het noemt, zelfs het kleed, waar achter hij werkte, niet bewoog; van dien geest, in staatszaken even min door vrees, als door hoop te verschalken; van dien vasten blik op het verledene en tegenwoordige; van die stoute berekeningen, welke, zoo als de even aangehaalde schrijver het uitdrukt, tot beneden aan de lange keten der toekomst afliepen; — van die langzaamheid in het beramen, maar tevens van dat taaije geduld, gevoegd bij die snelle voortvarendheid, in het doorzetten zijner onderwerpen; — van die buigzaamheid, om, zonder eigenlijke geveinsdheid, allerlei gedaante aan te nemen, en nimmer echter zich zelve ontrouw te worden; — van die vaderlandsmin, die onbaatzuchtige eerlijkheid, die minzaamheid, en veel andere dergelijke deugden, die al deze bekwaamheden nog meer opluisterden..... Neen, neen! het ontbreekt der taal schier aan woorden, om al de voortreffelijke eigenschappen van WILLEM DEN EERSTEN, als Regent en Staatsman op te noemen. —

Hij vertoont zich tevens in een zeer beminnelijk licht, wanneer wij op zijne wijze van dagelijkschen omgang en verkeerling acht geven. Men leze hoe hij door zijn deftig voorkomen en bevallige gestalte, door zijne oogen vol vuur en leven, door zijne liefelijke, maar op haren tijd, ook krachtige en natuurlijke stem, dat ontzag en dien eerbied wist in te boezemen, waarop een Vorst aanspraak kan maken; doch men bewondere te gelijker tijd de gulle vrolijkheid, de hulpvaardige blijgeestigheid, welke, zoo als de geschiedschrijver ons verhaalt, op zijn gelaat geschilderd stonden. Men bewondert de spraakzaamheid en lieftaligheid, zoo tegen

de minsten, als de meesten, en hoe hij er geen lust van maakte, om allen man te gemoet te gaan, tot het uiterste der rede toe. Door deze gelukkige vereeniging van ernst en minzaamheid, wist hij alle harten te winnen, zonder dat zijne achting er door gekrenkt werd — of om HOOFTS overzinrijke uitdrukking te bezigen: *Hij mijnde de minne der menschen buiten de kosten der achtbaarheid.*

Wanneer wij alles, hetwelk wij hier van de deugden en groote bekwaamheden van WILLEM DEN EERSTEN vermeld hebben, nog eens overzien; wanneer wij de nooit volprezene verdiensten, die hij omtrent onze voorouderen gehad heeft, in een geheel ons voor den geest brengen, wanneer wij tevens die allerbeminnelijkste hoedanigheden ons herinneren, waardoor hij aller harten wist in te nemen en te veroveren; dan, zal het ons, in het minste, niet vreemd voorkomen, dat deze onsterfelijke Vorst door zijne medeburgers geliefd, aanbeden; ja, schier vergood is geworden. « Immers dit zal niemand loochenen, » zegt HOOFT, « dat geen » Vorst onder de zon ooit vuriger bemind en hooger geacht mogt » worden van zijne onderdanen, dan zijne Doorluchtigheid geweest » is van de Hollanders en Zeeuwen. » Roemrijk getuigenis voorzeker! Wat toch sluit grooter lof voor eenen Staatsbestuurder in zich, dan dat men hem den lieveling, den afgod, als het ware, zijns volks kan noemen? Bij welk schouwspel staat een regt geaard gemoed liever stil, dan bij het gezigt eener menigte, welke op de hartelijkste wijze hare genegenheid en dankbaarheid voor den Held, wien zij, naast God, haar behoud verschuldigd is, uitboezemt? — Komt verlustigen wij ons, ten slotte dezer lofrede, nog met de beschouwing van een paar voorbeelden, die wij, onder veel anderen, hiervan, aangaande WILLEM DEN EERSTEN vinden aangeteekend. — Wij zullen van het gejuich, waarmede hij, in vroegeren tijd reeds te *Antwerpen*, en naderhand in *Holland* werd ingehaald en begroet, hier niet spreken. Ook toen reeds kenmerkte zich 's volks toegenegenheid voor den Prins op velerlei wijze, doch de dankbaarheid had die ruime stof nog niet, welke zij in het vervolg van tijd verkreeg. Verplaatst u namelijk, in uwe verbeelding, met mij in het jaar 1577, toen de Doorluchtige Prins, reeds door duizend proeven bewezen had, dat hij de troost, de steun, de redder van Nederland was. In het gezelschap zijner Gemalinne deed hij op dat tijdstip eene reis door *Holland*, om deze en gene Landszaken te regelen. Met welk een gejubel,

met welk eene vurige liefde, werd hij alom niet ontvangen? Hoe krielden straten en markten..... Doch, wat poog ik te schilderen, waar een HOOFT geschilderd heeft! Hoort dien krachtigen schrijver! « verzelschapt met zijne gemalinne, werd de Prins alom » bewelkomd met ongelooflijke vertooning van overgegevene gunst » en eerbiedenis. De harten gingen open; de aderen rezen van » blijdschap. Gelukkig, die hem genaken mogt! Een ieder viel » zijn deel te kort, in 't aanschouwen van dengene, dien zij voor » 's hemels regte vuist, en den eenige, naast God, hielden, die » hen uit de Spaansche slavernij verlost had. Wat hij voorsloeg, » het smaakte; wat hij ried, het werd gevolgd. 't Gemeene volk » van 't noorder gewest noemde hem niet dan, WILLEM vader! » Elk ijverde er om 't zeerst, en de een riep den ander toe; » WILLEM VADER IS GEKOMEN! met zoo heet eene genegenheid, » dat ze ten aanschijn uitblaakte. »

Begeert gij nog een ander voorbeeld van 's volks vurige liefde voor WILLEM DEN EERSTEN, herinnert u dan de uitboezeming van dezelve in het jaar 1582, toen de sluikmoordenaar JEAN JAUREGUY hem eene gevaarlijke wonde had toegebracht. Schoon de Prins hiervan gelukkig herstelde, was echter de angst en verslagenheid bij zijne Landgenooten, in den aanvang, onbeschrijfelijk groot. « Den een en twintigsten van Lentemaand » (luidt het verhaal hiervan bij HOOFT), werd te *Antwerpen* » besteed met vasten en bidden voor zijne gezondheid in alle » kerken, met nooit geziene toeloop van menschen, die, hoewel zij » met uiterlijk stenen en schreijen, niet alleen, ofte des gemeenen » Lands, maar elks huisgezins vader op zijn verscheiden gelegen » hadde, bittere droefheid bewezen, nog dieper in het harte » treurde.» Schildert u echter thans in uwe verbeelding de vreugde af, die deze zelfde schare moest bezielen, toen zij hare smeekingen verhoord zag, en op den tweeden van Bloemaand, daaraanvolgende, den aangebeden Vorst, voor het eerst wederom mogt aanschouwen. Zijne Doorluchtigheid deed namelijk toen zijnen kerkgang. Welk eene blijdschap, welk eene verrukking, klonken hem alomme tegen! Ja, deze geheele dag was een feestdag, « die gevierd werd (zegt HOOFT) met eene verwonderlijken drang » van het volk, jokende naar 't gezigt van zijne Doorluchtigheid » en met veel weenens van vreugde.» Zoo groot, als bij deze en andere gelegenheden, de blijdschap was, welke het gezigt van den

vader des vaderlands in de harten van alle regt gearde Nederlanders opwekte, zoo groot was de droefheid, waarin 's Prinsen rampzalig omkomen geheel Nederland dompelde. O dag van ontsteltenis! O schrik! O verwarring! toen, gelijk een donderslag uit eenen onbewolkten hemel, de mare door *Delft* klonk: de Prins is vermoord! De Prins is doorschoten! — Is het waar? Is hij dood? riep de eene Burger verbleekt en sidderende den anderen toe; terwijl elks mond vervloekingen uitbraakte op den helschen booswicht, die het licht van *Nederland* voor eeuwig had uitgebluscht. — En, toen vervolgens 's Prinsen lijk gebalsemd ten toon gelegd, en met onuitsprekelijk bewijs van grondig hartewee en overvloed van heete tranen bezigtigd werd; toen hetzelfde daarna naar de nieuwe kerk werd gevoerd, om aldaar ter aarde besteld te worden; toen al de deugden en onvergelijkelijke verdiensten des Prinsen, in tiendubbelen glans, voor elks verbeelding oprezen, bij de korte en troostelijke lijkrede over de woorden: *zalig zijn de dooden, die in den Heere sterven! De geest zegt, dat zij rusten van hunnen arbeid!* — O wie kan den vloed van gewaarwordingen afschilderen, die toen de harten van alle burgeren overstelpten? Wie kan de weenende oogen, de zware zuchten beschrijven, waarmede zij het zielloos overschot van den behouder des landes, den verbreker van het juk der dwingelandije, van hun aller troost en hoop, wat zeg ik, van hun aller vader, in de donkerheid des grafs zagen nederdalen. Neen, roepen wij met DE GROOT uit: «geene lijkplegtigheid is »ooit door een volk met zulk een rouwmisbaar, ja, met zulk »eene vertwijfeling schier van droefheid gevierd geworden.» — Doch waartoe staan wij hier langer bij stil! Laat ons het gordijn doen vallen, voor een tooneel, dat, hoezeer ten eeuwigen bewijze van 's volks vurige genegenheid voor den teeder beminden Vorst kunnende strekken, echter, ook na verloop van meer dan twee eeuwen, elken beminnaar van zijn vaderland in de herinnering met eenen somberen weemoed moet vervullen.

Uit de *Lofrede op Willem I.*

VAN DER PALM.

Karakterschets van G. K. van Hogendorp.

Een karakter, gelijkende naar dat der Romeinen, uit de schoone tijden dier Republiek: doch zonder de hardheid der formen en hoekigheid der omtrekken, die meerdere woestheid weleer tot grootheid achtte te behooren.

Deftig en achtbaar, maar beschaafd en zachtaardig; een verlicht hoofd, niet slechts met kennis der fraaije wereld en harer zeden, maar ook met eenen kostbaren voorraad der wezenlijkste en nuttigste kundigheden verrijkt. Begaafd met het talent van wel te spreken en wel te schrijven; voorheen met een aanzienlijken post bekleed, had het hem, ook na den val van het Stadhouderlijk huis, aan geene aanzoeken ontbroken, om in gewigtige Staats-betrekkingen geplaatst te worden; maar hij had die alle standvastig afgewezen. Niet uit onverschilligheid, noch uit wrok; maar omdat hij Vaderland en Oranje niet van elkander kon scheiden, door vrijheidszucht, door eer en trouw geleid. Want, waar het ongeluk zijn raad of hulp; waar de verdediging des regts zijne pen, waar nuttige en grootsche ondernemingen zijn vermogen behoefden, vond men hem steeds vaardig tot medewerking, en, was het noodig, om zich vooraan te stellen. Schoon ambteloos levende, was er niemand, die hem niet bij doop- en geslachtsnaam beiden kende; wien die vereenigde namen geen eerbied inboezemden voor verstand en braafheid. Ook wilde hij zich geheel bewaren voor de goede zaak, wanneer die eenmaal weder zou zegepralen. En schoon dit menigwerf door alle andere hopeloos werd gesteld, door hem nimmer. Terwijl NAPOLEON van stap tot stap de wereldmonarchij scheen te naderen, arbeidde hij in zijn kabinet aan het ontwerpen van Staatsbeginsels voor het in de toekomst herstelde *Nederland*. Tot zulk een karakter behoort ook verbeelding en geestvervoering. Wat door hetzelfde wordt voortgebracht, steunt niet enkel op koele beschouwingen en berekening; het kenmerkt zich ook door opgewondenheid, door verheffing van ziel boven het gewone inzicht in den schakel van uitkomsten en oorzaken. Waar anderen slechts natuurlijke krachten zien, ziet en weegt het ook de zedelijke: waar anderen, bij het einde aller menschelijke hulpmiddelen, stuiten en stilstaan, daar stijgt het op tot de verborgen bronnen ven heul en heil,

die de Almagtige Bestuurder der Volken in zijnen raad houdt opgesloten. Van daar die hoog gestemde, maar tevens onwrikbare moed, die hij, in het beginnen, voortzetten en voleindigen van *Nederlands* herstelling, aan den dag leide; een moed, die zich nooit een enkel oogenblik verloochende; dien hij bij alle braven even sterk en zuiver onderstelde, als hij dien in zich voelde gloeijen, en in sommigen, die hem omringden, zag blaken; een moed zoo groot, dat, zoo hij aller borst gelijkelijk ontvlamd had, de behoudenis des Vaderlands zelfs geen oogenblik twijfelachtig zou geweest zijn. Ziet daar den man, op wien, in den dageraad onzer verlossing, het oog van alle braven gevestigd was en van wien het nageslacht nog onzeker zijn zal, wat het geweest zij, of het vertrouwen op zijne wijsheid, of de eerbied voor zijne deugden, of het voorbeeld van zijne zelfopoffering, 't welk het meest heeft toegebracht, om uit dien dageraad een blijden en helderen dag te doen geboren worden.

Uit het *Gedenkstuk van Nederl. Herstelling.*

Karakterschets van Kemper.

Men zegt dat KEMPER, met een kennelijk en open gelaat, zeer moeilijk te treffen is, zoodat geene der van hem gemaakte afbeeldingen gelijk. Waar de natuur zich geheel onopgesmukt, in de eenvoudige uitdrukking harer eigene kracht en waarheid vertoont, is zij voor de kunst onbereikbaar: van daar die ontrefbaarheid door penseel en teekenen, want zoodanig is KEMPER. Kracht van ziel, doch zonder overspanning; geestdrift voor al wat groot, en schoon, en goed is, onafhankelijk van tijd of luim, in zijn ganschen aanleg ingeweven. Natuurlijk en ongedwongen, niet slechts uit afkeer van veinzen, van vleijen, van gemaakte deftigheid; maar omdat het hem onmogelijk is, zich anders te vertoonen dan hij is. Goedhartig en menschlievend zonder grenzen, gul, open, vrij, een vaderlandsch hoofd, door REMBRAND te malen, en een vaderlandsch hart daarbij. Vlug van bevassing, gelukkig in uitdrukking, gemakkelijk in daarstelling, kost de arbeid van uren hem niet meer dan oogenblikken. Als Geleerde werd hem reeds vroeg de rang aangewezen, dien hij verdiende; een parel aan de kroon van den uitnuntenden CRAS, een leerling zulk een Meester waardig. FALCK was de vriend zijner jeugd, zijn medgezel

in de loopbaan der letteren, door beiden met gelijke geestvoering bemind en beoefend; doch KEMPER had zijn geheel leven daaraan toegewijd, en tot zijn heroep verkozen, wat FALCK tot sieraad strekken moest. Beider vriendschap bleef steeds ongekrenkt, beider hart sloeg voor dezelfde zaak, beider aandeel aan *Nederlands* herstelling was groot en gewichtig, van beiden mischien het gewichtigste, zoo lang hun naam nog in het duister school. Vertrouwde deelgenooten van al wat beraamd en volvoerd werd; jong en vurig; hun gezigtskring niet beperkt door denkbeelden, uit vroegeren leeftijd overgehouden, zetteden zij aan de wijsheid veerkracht bij; snellen voortgang aan den tred der bedachtzaamheid; schraagden, verstoutten, ontgloeiden de vaderlandsche deugd, en stelden zich mede aan de spits der gevaren. Reeds onder de Fransche overheersching had KEMPER nooit gezwegen, als er gesproken moest worden voor het regt tegen onbeschaamde willekeur; maar hij sprak zonder drift, zonder ijdelheid, geroepen door hen, wien hij tot vader verstreken moest, met bescheiden, bedaarde, mannelijke overreding. Hierom werd hij ontzien door hen, die niemand ontzagen: want men vreesde nog meer de achting voor zijne braafheid, dan zijne kloeke taal. Toen het uur der verlossing sloeg, kon, mogt geen KEMPER stil zitten. Ook joeg hem van binnen eene edele onrust, met sporen en prikkels van heilig en onweêrstaanbaar pligtgevoel. Geen lage baatzucht deed zijn borst van glorie zwellen! zijn doel was zoo zuiver, als zijn werk moedig en krachtig. Hij toonde dit, en hield het voor zijn grootst geluk, dat hij het kon en mogt toonen. Anderen die het Vaderland hadden helpen redden, werden door rang, betrekkingen, of ambteloosheid geroepen, om het geredde Vaderland te dienen. Met *Nederlands* herstelling mogt KEMPER zijn werk afgedaan rekenen. Niets ook kon hem bewegen, om het edel beroep te verlaten, 't welk hij eenmaal gekozen had, en sinds jaren tot luister verstrekte; het beroep, om door grondige kennis, echten smaak, groote beginsels, jongelingen te vormen, hem gelijk! Zoo keerde hij, overdekt met waren roem, vereerd met het vertrouwen van zijnen Vorst, gezegend, geliefd van al wat het Vaderland lief heeft, in den vreedzamen kring der letteren terug, en kende geen grooter, geen ander loon, dan DE BESTE BURGER te heeten.

Uit het *Gedenkstuk van Nederl. Herstelling*.

Over de Ontwikkeling van den Menschelijken Geest.

De beschaving van den menschelijken geest, deszelfs ontwikkeling, vorming en verrijking, het hangt alles af van de onderlinge mededeeling der gedachten en gevoelen. Hierom gaf ons de weldadige Schepper het weldadig spraakvermogen. Omtneemt het aan den mensch, en er is niets, dat hem boven den staat der dierlijkheid verheft; er is geen band der gezelligheid meer, zelfs niet der huiselijke zamenwoning; en er moge een redelijk vermogen in hem sluimeren, hij wordt nimmer uit die sluimering opgewekt. Hoe verder dus de mededeeling der begrippen en gewaarwordingen, waarvan de spraak het werktuig is, zich uitstrekt, des te grooter wordt de omvang der beschaving, der redelijkheid. Maar wat wij spreken, wordt slechts door weinigen gehoord, die ons omgeven; en wat wij belangrijks spreken, dikwerf niet gehoord door hen, voor wie het gesprokene meest heilzaam en noodzakelijk zou geweest zijn. Bovendien, de spraak is slechts stem en klank; zij vervliegt en laat geene sporen na; de onoplettendheid hecht er zich niet aan, uit het ontrouwe geheugen wordt zij uitgewischt, en is — verloren!

Al vroeg dus werd de kunst uitgevonden, om tot het oog, zoo wel als tot het oor te spreken. Het moeilijkste van alle vraagstukken werd opgelost: de klanken der stem door zichtbare en blijvende teekenen te vertegenwoordigen: het letterschrift werd ontdekt. Van toen af dagteekende het tijdperk eener nieuwe beschaving. Welke gedachten in den geest van groote mannen, welke gevoelens in hun hart oprezen, wat kennis en onderrigt van hunne lippen vloeide, het behoefde niet meer der vergetelheid prijs te worden gegeven; perkament en papier werden er de bewaarplaatsen van; dagelijks vermenigvuldigde die schat, en werd vergroot en verrijkt, van het eene tot het andere geslacht voortgeplant. Wie tot denzelven toegang had, mogt zijnen dorst naar wetenschap lesschen en deelde weder van het zijne aan anderen mede. Maar helaas! voor weinigen stond die toegang open. De afschriften, zoo veel tijd en arbeid, en geduld vereischende, waren schaarsch, en niet dan tot duren prijs te bekomen. Waar slordigheid zich overhaastte, om ze verkrijgbaarder te maken, werden zij onleesbaar en door de grofste feilen verdonkerd. Zou ooit het licht der kennis alle standen der maatschappij bestralen,

en, niet langer binnen de cellen van weinige geleerden besloten, ook doordringen tot die talrijke en nuttige menschenklassen, die trotschheid en bijgeloof, heersch- en dweepzucht, in de boeijen der onkunde en domheid gekluisterd hielden; zou ooit eene vrije omloop van gedachten, gevoelens en kundigheden, ruwe vernuften slijpen, verholen talenten aan den dag brengen, en de vrijmoedige stem der waarheid, onder nederige daken, en in prachtige gewelven, gelijkelijk doen weêrgalmen; er werd eene nieuwe kunst vereischt, die de loome pen, het schaarsch en kostbaar handschrift verving, en door duizendvoudige vermenigvuldiging van hetgeen voorheen, door weinige bevoorregten, ter naauwer nood te bekomen was, de deur der kennis, en der zelfonderrigting wijd open zettende voor allen! Daar trad de Boekdrukkunst te voorschijn, en vervulde den verborgen wensch der vrienden van waarheid en deugd, en ging welhaast aller wenschen te boven. Zij schudde het juk der geheimhouding af, en liet zich binnen den omtrek harer eerste werkplaatsen niet langer bepalen. Verspreid over de beschaafdste deelen van Europa, vergenoegde zij zich niet, met de behoeften van het kinderlijk onderwijs, of der huiselijke godsdienstigheid, te bevredigen. Zij nam hoogere vlugt en stond de pas ontwaakte drift naar ware geleerdheid, en onvervalschten smaak, krachtadig ten dienste. Al wat de oudheid heerlijks en uitmuntends had voortgebracht, werd uit verholen schuilhoeken voor het licht ge-daagd; de heilige Boeken der openbaring verschenen in derzelve oorspronkelijke talen; de fakkel der wijsheid en der godsdienst-kennis werd tevens ontstoken, en alle wetenschappen baadden zich in een' nieuwen hemelgloed! Ook hier bepaalde zich hare heilvolle werking niet. Een tak van nijverheid en koophandel geworden, wist zij elks behoefte te gerieven, en den prijs harer voortbrengselen aan het vermogen der weetgierigheid te evenredigen. Werktuigkunde leende haar de hand, om hare schepping te vereenvoudigen en te voltoojen. De beweegbare letter, uit den vasten drukvorm geboren, werd zelve de grondstof van een' nieuwen vasten vorm, om voor bijkans niets verkrijgbaar te maken, wat voorheen tegen goud werd opgewogen. Zoo werd zij eene schrift- en letterspraak, wier geluid ontelbare keeren herhaald, en teruggekaatst, tot in de afgelegenste hoeken door-drong, en over zeeën en gebergten henen klinkende, alom werd

gehoord en verstaan : eene stem der gedachten, door niets te smoren ; 't zij ze, zachtelijk fluisterende, door de eenzame overpeinzing met wellust werd opgevangen ; 't zij ze, rollende als de stem des donders, hart en oor met verbazing en ontzetting vervulde. Door haar zagen reden en deugd eene nieuwe regtbank opgerigt, waarvoor zij hare zaak bepleiten konden ; de ontzagge-lijke regtbank van het publiek ! de laatste toevlugt der belasterde onschuld, der verdrukte braafheid, der miskende, der verdonkerde, der geloochende waarheid ! Eene vierschaar, vreeselijk voor de vijanden van licht en regt ; wier vonnissen schrik en jagen in het hart van hen, die nimmer beefden voor vuur of staal ; waarvoor zij zelfs sidderen die het eeuwige gerigt bespotten ! — Daaraan dacht uwe hollandsche eenvoudigheid niet, LAURENS JANSZON ; toen gij in den hout van *Haarlem* beukenschors tot letteren sneedt ! Maar zoo groot echter was de kunst, waarvan toen het denkbeeld in u geboren werd ; en tot zoo groote einden was zij door den liefderijken vader der menschen verordend !

Door den liefderijken vader der menschen?..... maar zijn er dan niet sommigen die de nadeelen dezer kunst breed uitmeten? die de onheilen, door de vrije, onbedwingbare drukpers aangerigt, zoo groot, haren invloed zoo gevaarlijk achten, dat zij twijfelen, of hare uitvinding wel voor een geschenk des hemels te houden zij ; of zij niet, tenzij men haar krachtadig beteugele, onder de kwalen en geesels des menschedoms geteld moet worden? De beek, dus zeggen zij, die onze akkers weldadig besproeijen moest, is een stortvloed geworden, die het gewas overstelpt, huizen, vee en menschen in hare woede medesleept en wegspoelt ! De sneeuw, dus spreken zij, die onze velden bedekken en koesteren moest, is een gevaarlijke klomp geworden, die den vreedzamen bergbewoner jammerlijk onder zich begraaft !..... Onzinnigen ! wat wilt gij dan? de bron stoppen, waaruit verkwikking en vruchtbaarheid met milde stroomen toevloeijen, omdat zij geene verwoestingen aanrigte, die bij het heil door haar te weeg gebragt, als een druppel in den Oceaan verzwolgen worden? Kleingeestigen ! wat wilt gij dan? zijt gij Nederlanders? wenscht dan, dat Europa's rivieren niet meer in uw vaderland haren uitgang hebben ; wenscht de vernietiging van uwen koophandel, om niet, nu en dan, in den winter voor overstromingen te vreezen ! Of wilt gij de bron slechts vloeijen laten, waarhenen het u gelust ; in kleine, troebele

slingerbeekjes, zonder breedte, zonder diepte, door uwe bekrompenheid uitgegraven? Wilt gij haar beletten, dat zij een bergstroom wordt, die van de rotsen nedervalt? Gij verhinderen, dat de sneeuwklomp zich van de Alpen losrukt, en donderend ploft in het dal? Gij, met uwe magtelooze handen, het groote werk der schepping vernietigen! den grooten Schepper der natuur trotseren! Meent niet dat het minder vermetelheid is den vrijen loop der uitdrukking van gedachten en gevoelens, dan dien der opgezwollen vlooden te willen stremmen! Meent niet, dat zij eindelijk minder met alle teugels en breidels, dan deze met dijken en sluizen den spot drijven, wanneer het opgeperste water zich ten laatste een' eigen en vreeselijken doortogt baant! Maar waartoe langer verbloemde taal gesproken? Aan wie heeft God de magt verleend, om voor anderen te denken? te bepalen wat ieder nuttig is te weten, of niet te weten? de vrije onderzoeking des verstands aan banden te leggen? de Rede, het goddelijkste, dat in ons is, te beperken, te omschrijven, en door die omtuining niets door te laten, dan hetgeen door u, door u, onwijs en nietig schepsel! met een' vrijbrief is voorzien? Die magt heeft God aan geen' sterveling verleend; en wie ze zich aanmatige, de naam zijner misdaad is — heiligschennis! Of zou de zucht voor Waarheid, Godsdienst en Volksgeluk, die misdaad tot eene deugd, die heiligschennis tot een' pligt kunnen maken? Waarheid en Godsdienst staan onder de bescherming van hoogere, dan aardsche magt, en hoe ook aangerand, dat eeuwige Rijk zal niet omgeworpen worden? Volksgeluk kent geene grootere vijandin, dan volksverblindings. En ongelukkig hij, wien Waarheid, Godsdienst en Volksgeluk, slechts ten dekmantel strekken van bekrompene inzichten of lage bedoelingen; de wraak der gehoonde deugd en redelijkheid volgt hem op de hielen!

Ontveinzen wij niet, wat onheilen het misbruik der vrije drukpers heeft aangerigt. Betreuren wij het, zoo dikwijls zij door onwaardigen tot een werktuig der boosheid wordt vernederd: om hetgeen heilig is, ten doel der spozucht te stellen; de driften te ontvlammen, de zeden te verwoesten, laster en eerroof ten dienste te staan, en door pijlen, uit het duister geschoten, diepe, vaak ongeneeslijke wonden toe te brengen! Betreuren en verfoeijen wij, maar dulden wij het, gelijk wij al het kwade dulden moeten, waarin door der menschen verkeerdheid, het goede helaas! te

dikwijls ontaardt, en naarmate het beter en edeler is, getuige zij het gezegend Christendom, te dieper en jammerlijker ontaarden kan! Op den vruchtbaarsten akker schiet ook het onkruid weligst op: wee de roekelooze hand, die, om het uit te wieden, de rijpere halmen kneust, en knakt, en vertrapt, en baldadig uitrukt! Maar dubbel wee over dien, die het edelste graan voor een' schadelijke giftplant verklaart, en het onkruid wassen laat, om hetgeen waarachtig voedsel is, te vernielen!

Uit de *Lofrede op het vierde Eeuwfeest van de Uitvinding der Boekdrukkunst.*

De Bedouïnen.

Ik spreek van de Bedouïnen, die de uitgestrekte woestijnen tusschen den Arabischen zeeboezem en den Eufraat doorkruisen, en zonder vaste woonplaats zwerven, waar zij voedsel vinden voor hun vee, of waar de eer, de wraak, of de liefde hen roepen. Een fier en ongetemd volk, trotsch op zijn afkomst, als het oudste volk des aardbodems, hetwelk zijn' stamvader noemen kan, en zijn bloed onvermengd heeft bewaard. Kinderen van den grooten Ibrahim, gesproten uit Ismaël, den oudsten, en, zoo zij voorgeven, den besten der zonen van dezen vriend van God; nooit aan vreemde heerschappij onderworpen, armoede, honger dood vrolijk onder de oogen ziende, liever dan den schouder onder het juk te buigen. Deze nationale trots is de hoofdtrek van hun karakter, en de edele Arabier houdt zich voor den eersten der stervelingen. Alles is dus bij hen hoog gestemd, overspannen en overdreven. Hun trotseren der gevaren, hunne verachting van den dood, grenst aan het buitensporige. Een Dichter bezingt den roem van zijnen stam aldus: *De dood is voor ons zoeter dan honig: wij zijn kinderen des doods, en overal, waar hij is, daar zijn wij!* Een ander zegt, dat hij op het moordend slagveld *de lucht van den dood heeft geroken*. Een derde, het ijsselijkst waagstuk vermeldende, wat ooit door menschelijke stoutmoedigheid ondernomen en voltooid werd, gebruikt eene persoonsverbeelding, bijkans zoo stout als zijne onderneming was: *de dood, zegt hij, de dood zag het aan, en werd rood van schaamte!*

Doch dit buitensporige heeft bij hen niet slechts de kleur van het natuurlijke, maar ook het wezen daarvan. Hun rustelooze aard, hunne onbekendheid met weelde en genot, de ongemakken

hunner leefwijze, de woestheid der voorwerpen, die hen dagelijks omringen, alles vuurt hunnen moed aan, doet hen het leven gering, en den roem boven alles schatten. Wie onder hen zich vermaard wil maken, wordt een dolend Ridder. Niet gelijk de dolende Ridders van Spanje; deze waren eene flauwe kopij der Saraceensche Moren, die dat land overweldigden; en deze wederom hadden niet meer dan een' zweem van de zuivere Arabische teelt. Het grootste punt van eer in het Oosten was oudtijds de bloedwraak. De naaste aanverwant van een gedoodden was verplicht, deszelfs moordenaar met eigen hand te vellen; en bleef hij hieromtrent in gebreke, dan bezoedelde hij zich met onuitwischbare schande. Geen echte Arabier liet ook die schuld onafgedaan. Hoe gevaarlijker de onderneming is, des te welkomer is zij hem, des te hooger rijst zijne borst. Nu doolt hij, vermomd en eenzaam, langs ongebaande wegen, in duistere nachten, rondom de tent van zijnen vijand, beloert en bespiedt zijne gangen, en rust niet, tot dat hij hem onverhoeds overvalt, en hem eene doodelijke wonde toebrengt; terwijl hij daarna de diepte en wijde dier wonde met verrukking in zijne zangen vermeldt. De gedoodde heeft wederom zijnen wreker, en deze den zijnen, en zoo ziet men eene wreede oefenschool van list, en stoutheid, en bloeddorst geopend, die somtijds geheele stammen vernielden. Doch al heeft men geen bloed te wreken, men houdt zich daarom niet stil, en acht het schandelijk, in rust en ledigheid te muffen. De man van moed bestijgt zijn' kameel; want voor dergelijke togten, waar somtijds dagen zonder eten of drinken voorbijgaan, zijn hunne snelle paarden niet berekend; de man van moed scherpt zijne lans, hij wet zijn zwaard, en bestijgt zijn' kameel; en, hetzij alleen, of vergezeld van een' getrouwen reis-makker, of van een dappere bende begeleid, gaat hij uit op avonturen. In weken of maanden ziet hij zijne haardstede niet weder; zijn arm is gereed voor elk, die tot aanval of bescherming dien eischt. Nu leeft hij van roof en buit, en beschouwt ze als het wettig eigendom van zijn zwaard; dan vraagt hij in eene herbergzame tent de regten der gastvrijheid, of hij leidt den wreedsten honger en dorst, die hem dikwerf doen omkomen, zonder dat een enkel woord van beklag uit zijne lippen breekt! Ziet daar de leefwijze der edelen onder dit volk! Ziet daar ook den inhoud van hunne gezangen.

De liefde nogtans heeft daaraan ook altijd haar aandeel. Maar wat is minnehandel in het Oosten? Zeker het gevaarlijkste ridderstuk, dat men bedenken of volvoeren kan! De jonge dochter is daar een verzegelde schat, van honderd oogen bewaakt, door honderd dolken en spietsen omgeven. In huik en sluijer verhuld, verschijnt zij schaars in het openbaar, en die dan, door de geringe openingen van het zamengehechte doek, naar hare zwarte oogen durft gluren, stelt zich bloot, om voor zijne onbescheidenheid te boeten. Maar die in hare tent wil indringen, haar ongesluijerd aanschouwen, met haar kouten en kozen: wat al doodsgevaren moet hij doorworstelen, om tot haar te genaken! En is hij door alle die hinderpalen heen gebroken; verlaat hij zijne minnares, dronken van liefde en weelde; dan is zijn terugtred met nieuwe verschrikkingen omheind, en een enkele verstolen blik van zijne Hinda, één kus aan de schaamte ontroofd, komt hem vaak op wonden of den dood te staan! Het gezang der liefde is dus wederom het gezang der gevaren, en de stoutmoedigheid om ze te overwinnen; met den lof der schoonheid vermengt zich de lof der dapperheid; en de beschrijving eener verrukkende omhelzing wordt afgewisseld door die der bloedige wonden, waarmeê zij gekocht en verdiend werd!

Dit zelfde overdrevene, en hoog Romaneske, heerscht ook in het Arabisch karakter, waar het zich in een zachter, en dus, naar onzen smaak, voordeeliger licht vertoont. Hunne milddadigheid is even buitensporig als hunne bloedwraak. De tent van HATEM was van honderd poorten voorzien: dezelfde behoeftige vertoonde zich op éenen dag aan die allen, en, schoon gereedelijk herkend, ontving zij honderd aalmoezen. Het grootste deel van zijn vermogen zorgeloos weg te schenken, wordt voor een bewijs van verhevene inborst gehouden; en het strekt tot grooten zegen, door geven arm te zijn geworden. Hetzelfde geldt ook van hunne gastvrijheid. Een gast is hun een welkom geschenk van den hemel: het laatste, dat zij bezitten, voor hem op te zetten; het edelste, dat zij hebben, hetwelk zij zich zelven, hunne vrouwen en kinderen onthouden, voor hem ten beste te geven, behoort tot hunne dagelijksche zeden. Des daags gaan zij er op uit, of zij een' vreemdeling vinden, en met zich brengen mogen; des nachts brandt de lamp in hunne tenten, als het teeken der herbergzaamheid; of zij ontsteken vuren op de omliggende

hoogten, opdat de verdwaalde reiziger zich derwaarts wenden, en nachtverblijf bij hen zoeken zoude. Ziet daar wederom de Arabieren, en ziet daar ook wederom den inhoud van hunne zangen!

En zelfs hiertoe bepaalt zich het hooggestemde en kolossale niet, dat deze natie kenmerkt; ook hunne taal is een reusachtig gevaarte. Even stout als zij zijn in hunnen krijgs- en liefdehandel, even stout zijn zij in het smeden van nieuwe woorden, in het hechten van honderd verschillende, en bijzondere beteekenissen aan woorden van algemeenen zin, in het eindeloos vermeerderen dier beteekenissen door nieuwe buigingen en uitgangen, door overdrachtige en verbloemde zegswijzen, door elke belangrijke zaak honderdmaal, naar honderd van hare bijzondere eigenschappen, te benoemen; zoodat een hunner beroemdste taalgeleerden zijn woordenboek niet te onregt den titel heeft gegeven van *Oceaan der Arabische Spraak*. En deze volle rijkdom der taal heerscht vooral in hunne dichtstukken, is daar niet spaarzaam of magtig gebruikt, maar met stroomen uitgegoten en verkwist; zoodat zij slechts door geleerden verstaan, door geleerden worden uitgelegd, en de grootste spraakkundige voor den grootsten hunner letterhelden wordt gehouden.

Uit de *Verhandelingen, Redevoeringen, enz.*

Loutering door Rampen.

Het heerleger der aardsche tegenspoeden is, in den volsten nadruk des woords, onoverzienbaar; elke leeftijd, iedere stand, elke betrekking des menschen heeft er, die haar bijzonder eigen zijn, en die men in andere standen, jaren of betrekkingen niet kent noch gewaar wordt. Sommigen hebben wij allen met elkander gemeen, en anderen behooren zoo onafscheidelijk tot den persoon dien zij treffen, als het kleed dat hem dekt. Er is eigenlijk niets, dat ons geene stof tot kwelling geven kan, en wat den eenen verblijdt, stort vaak den anderen in troostelooze droefheid. Het ontbreekt ons dus nimmer aan verdriet, ook niet aan beklag over ons verdriet, en dan alleen, wanneer ons geene rampen drukken, of althans geene zoodanige, die onze vatbaarheid voor genot uitblusschen, dan alleen noemen wij ons gelukkig. Indien dit nu zoo ware, en wij altijd voor ongelukkig moesten gehouden worden,

wanneer de beschikking van ons lot strijdig is met onze wenschen, dan zou het ons naauwelijks mogelijk blijven, ons bestaan hier beneden met de wijsheid en goedheid van het bestuur der Voorzienigheid overeen te brengen. Doch wij zijn kinderen, en wij spreken als kinderen. Komt, vraagt het eens aan een kind, wanneer hij het gelukkigste is, en zijne Ouders of Opvoeders hem de meeste liefde betoonen? Hij zal u antwoorden: wanneer ik krijg al wat ik begeer, speelgoed, vermaken, lekkernijën, nu eens gevraagd, en dan weder bij verrassing; wanneer ik niet meer behoef te werken, dan mij behaagt, en mijne fouten mij gemakkelijk vergeven worden? En verbeeldt u nu een kind naar deze grondstellingen opgevoed; verbeeldt u, wat uit hetzelfde worden moet. Een ongemakkelijk, onverdragelijk mensch, even lastig voor zich zelf, als voor anderen; een weeke wellusteling of een trotsche weetniet; een nuttelooze ballast der maatschappij, niet geacht bij zijn leven, noch gemist of beklagd na zijnen dood; met één woord een allerongelukkigst voorwerp! Heeft dan een kind wel reden, om zich te beklagen, als het door strenge onthouding, door velerlei gemis en teleurstelling, door aanhoudende arbeidzaamheid gevormd wordt, om tot een zegen en sieraad des menschedoms op te groeijen, en zich alzo eene bron van bestendig geluk in zijn eigen binnenste geopend te zien? En wanneer het zich hierover beklagt bij zijne makkers, verraadt het dan daardoor niet terstond, dat het nog een kind is, en spreekt als een kind? Ziet daar onze droefheid over het leed, dat ons treft, in haar ware licht geplaatst! wie die het van deze zijde beschouwt, kan wenschen daarvan ontslagen te zijn?

De vergelijking der wereldsche rampen bij eenen smeltkroes der loutering, doet ons het leed des menschelijken levens beschouwen als gansch niet gering, noch gemakkelijk te dragen. Het vuur, hetwelk vereischt wordt, om goud en zilver tot eenen staat van vloeibaarheid te brengen, moet door kunst tot een ondragelijken trap van hitte worden aangestookt, eer de edele metalen, wier deelen zoo vast aan elkander hecteden, ontbonden worden. Ziet daar eene treffende schilderij dier grievende jammeren, die wel niet allen altijd, maar echter sommigen somtijds slaan en verbrijzelen, zoodat hun gansche wezen in bitteren weemoed schijnt opgelost! Doch zonder deze strenge vuurproef kunnen deze kostbare metalen niet gereinigd worden van de onedeler

deelen, die haar ontluisteren of hare waarde verdonkeren; en wanneer zij uit dezen kroes andermaal in hunnen vasten staat te voorschijn komen, glinsteren zij schooner, en hebben dan eerst hunnen waren en hoogen prijs verkregen. En wanneer wij dit nu op menschelijke deugd en zedelijke waardij toepassen, wie weet en gevoelt dan niet; wien leert niet rede, ondervinding en geschiedenis, dat de voorspoed het tooneel niet is, waarop des menschen voortreffelijkheid uitblinkt, gelijk het niet is bij kalme zee en vóór den wind, dat men het talent van den wakkeren, bedreven en voorzigtigen stuurman ziet prijken. Hoe vele edele verstanden ontwikkelen zich nimmer, omdat geen nood noch behoefte hen dwong, om al hunne vermogens met inspanning in het werk te stellen! Hoe vele edele harten ontadelden en bezoedelden zich, of bleven stil staan op den eersten trap hunner zedelijke vorming, omdat geen druk noch teleurstelling hen in de noodzakelijkheid bracht, om zelfbeheersching en zelfoverwinning te leeren; omdat onafgebroken genot hun gevoel verstompte en uitdoofde! En beschouwen wij eindelijk, als bij de rij af, de groote mannen, wier namen de geschiedenis bewaard heeft; werden zij niet bijkans allen in de school des tegenspoeds opgevoed? Werden zij niet grooter, naarmate zij bitterder noodlot te verduren hadden, en heeft het niet velen, om tot het toppunt der grootheid, waarvoor zij bestemd schenen, op te klimmen, daaraan alleen ontbroken, dat zij niet genoeg uit den kelk der rampen en der teleurstellingen gedronken hadden? Doch ik stap hiervan af, daar het aan elk bekend, en ons ook reeds meermalen is voorgekomen; en wil liever de twee bijkomende begrippen, die benevens het hoofddenkbeeld in deze Spreuk liggen opgesloten, nog kortelijk ontvouwen.

Het eerste is dit: de smeltkroes is voornamelijk geschikt voor de edelste der metalen, en naarmate deze edeler en kostbaarder zijn, hebben zij ook doorgaans sterker vuur nodig, om ze te louteren, en verdienen ook meer den arbeid en de kosten, die men daartoe besteden moet. Ik geloof, dat deze gedachte troostrijk is voor allen, die door den wil van God tot lijden geroepen worden; en zich even daarom dikwijls als vergeten beschouwen, en minder door God geacht dan anderen, wie de voorspoed met eer, en vreugde en genot omringt. Doch misschien waren deze laatsten den zegen der beproeving niet waardig, of hadden dien

verbeurd, en ontvingen als eene straf, wat zij houden voor hun hoogste geluk. Deze voorstelling heeft nog meerder klem, als wij des menschen zedelijke grootheid niet beschouwen, als geschikt, om op het tooneel dezer wereld te pralen, maar om tot hemelsche volkomenheid op te wassen. Het is niet noodig, dit breedvoeriger aan te toonen. Dat zij dan, die door velerlei gemis, met een hart door zuchten beklemd, met oogen badende in tranen, dagelijks leeren het ijdele van alle aardsche bezitting en blijdschap te gevoelen, en het eeniglijk voldoende der toekomstige genieting te waarderen; dat zij moedig het hoofd opsteken uit hunnen druk, dat zij daarin hun goud- en zilverproef erkennen, en zich verblijden, der loutering waardig geacht te worden!

Ten tweede: het vuur, hetwelk alle dingen van minder waarde, of ontsteekt en verteert, of misvormt en bederft, dient om het goud en zilver tot meerder luister te brengen. Niet alle menschen worden door de verdrukking gelouterd; op sommigen heeft het ongeluk eene geheel tegenstrijdige uitwerking; zij morren en wrokken; door ongeduld, spijt en wrevel vervoerd, geven zij zich toe in woeste en radelooze ondernemingen, of verteren zich traag en werkeloos, in vruchteloos geween en geklag: in plaats van zich te onderwerpen en te verootmoedigen, beklagen zij zich en verheffen zich tegen de oorzaak van hunnen jammer, en nemen somtijds, tot verzachting van hun leed, de toevlugt tot verdoovende middelen, die het kwaad verergeren en ten laatste onherstelbaar maken! Maar zal men nu hieruit besluiten, dat de tegenspoeden geene geschikte middelen ter loutering zijn? Neen! maar veeleer, dat er geen goud in dezen smeltkroes kwam, maar misschien een blinkend metaal, dat al den uiterlijken schijn had van goud te zijn, doch op de proef niet bevonden werd het te wezen. Wanneer het dan ons lot is, of worden zal, door het vuur der vervolging, der berooving of der versmading te moeten doorgaan, stellen wij het ons dan levendig voor den geest, dat het nu, wanneer wij deze proef zullen hebben doorgestaan, aan ons blijken zal, welke onze wezenlijke waarde zij: dat wij daarna, of als niets waardig *alloom*, en verachtelijk klatergoud aan ieder zullen bekend worden, of voor het oog van God en menschen, als edel goud en zilver, dat slechts de vuurproef der reiniging moest doorstaan, hier en hier namaals prijken zullen!

Uit den *Salomo*.

De Regenboog.

Nooit spreidt de kunst meer haren vollen rijkdom ten toon, dan wanneer zij door ééne oorzaak vele onderscheiden gewrochten voortbrengt: wanneer ééne eenvoudige kracht, werkende naar dezelfde wetten, zonder nieuwen toevoer, zonder meerdere inspanning, eene reeks van verschillende en afwisselende verschijnselen doet geboren worden, die elk waardig waren eenen afzonderlijken oorsprong te hebben. Maar indien gij dezen rijkdom, in al haren luister, in hare gansche onmetelijkheid kennen wilt, aanschouwt het kunstgewrocht der Natuur; in wier grenzenlooze ruimte, alles, van het geringste af, tot het grootste en verbazendste toe, door ééne wet geregeerd wordt; alles in stand en orde, in beweging en loop wordt gebragt en gehouden door ééne oorzaak; en de hemelbollen in hunne banen wentelen door dezelfde eenvoudige kracht, die de rijp geworden vrucht van den boom op de aarde doet vallen. En eveneens is het gelegen met alle mindere bestanddeelen dier geschapen natuur; elk derzelve, daar het aan zijne hoofdbestemming beantwoordt, bereikt tevens zoo vele ondergeschikte einden, dat men nergens de perken ziet, waar deszelfs invloed ophoudt. Wie durft het gissen, waartoe de zon, als Gods dienares, in het heelal aanwezig is? Doch voor ons is zij de bron van licht en warmte tevens. Zonder haar hadden wij het zintuig des gezichts te vergeefs ontvangen. Alles tooit en kleurt, alles verheldert en vervrolijkt zij. Zonder haar was deze aarde met eene onvruchtbare ijskorst, en de hemel met een eeuwigdurend nachtfloers overtogen. Hare koestering, terwijl zij levensvuur stort in onze aderen, stooft ook den grond, die onze monden spijsigt met brood. En wanneer zij aldus de verschillendste, de schoonste of de heilrijkste uitwerkselen 't zij op eens, 't zij bij opvolging, 't zij zeldzamer voortbrengt, ontwikkelt zij niet telkens nieuwe vermogens, noch wordt door nieuwe indrukseels aangedaan, maar oefent slechts dezelfde ingeschapene kracht op andere voorwerpen, of ontvouwt ze onder verschillende omstandigheden. Zoo is het ook, wanneer zij dat liefelijk, en te gelijk prachtig verschijnsel voor ons oog doet ontstaan aan den hemel, 't welk wij *den regenboog* noemen, en somtijds des morgens in het Westen, of meermalen, wanneer de dag naar den avond neigt, in het Oosten aanschouwen. Een nieuwe vertooning ontstaat,

maar geene nieuwe oorzaak wordt geboren. De zon vervolgt haren schijnbaren loop, en verspreidt haren lichtglans, gelijk elken dag; het uitspansel des hemels ondergaat geene verandering, noch verkrijgt eenig toevoegsel; maar beiden zonlicht en zwerk geraken in zulk eene betrekking tot elkander, dat de zenuw onzes gezichts op geene andere dan deze wijs kan worden aangedaan. Wanneer namelijk, bij het rijzen of dalen van den dag, de zon, aan het tegenovergestelde einde des hemels, eene dunne regenwolk beschijnt, dan worden hare stralen, aldus door de druppelen gebroken, terug geëkaatst, en andermaal gebroken, dat zij, tot ons oog terug keerende, alle de kleuren des lichts als in eenen veelverwigen band nevens elkander vertoonen; een' band, die zich cirkelvormig voordoet, overeenkomstig de wijze, waarop zich de stralen uit het ligchaam der zon verspreiden, terwijl wij slechts een' boog diens cirkels zien kunnen, welks ander gedeelte zich onder de kim verbergt. Liefelijk noemde ik dit verschijnsel, en prachtig tevens; want, schoon alle de verwen, waarmeê het licht zich tooit, ook de schitterendste derzelve, zich hier als in eenen bundel vergaderden, niets echter verblindt of beledigt het oog: door zachte overgangen schijnen ze in elkander weg te smelten, en tempert de eene den gloed der andere. Statig rijst de glansrijke luchtgedaante, als van de aarde naar den hemel, en buigt zich vriendelijk weêr derwaarts neder. Wie zag haar ooit in haar' vollen luister, en kon het oog van die vertooning afwenden, en bleef niet verrukt haar aanstaren, door verborgen aantrekkelijkheid geboeid, nu door streelende gewaarwordingen vervoerd, dan opgetogen in verhevene gevoelens? Wanneer de laatste der bijbelsche Profeten, maar in Goddelijke geestvervoering met de eersten gelijk te schatten; wanneer de grijze JOHANNES, in zijne Openbaring, op het voetspoor van EZECHIËL zijnen voorganger, ons eenig denkbeeld wil geven van den glans des ongeschapen troons, dan zegt hij; *een regenboog was rondom dien troon!* (Openb. IV, v^s. 3). En wij ook, als we ons de majesteit en heerlijkheid van den Oppermonarch der gansche aarde verbeelden, gelijk zij zich vertoont in weldoen en zegenen, en bij den diepsten eerbied te gelijk de teederste liefde inboezemt, dan zeggen wij met EZECHIËL: *een regenboog is de glorie rondom zijn hoofd!* of met JOHANNES: *een regenboog is de glorie rondom zijnen troon!*

Uit de Leerredenen.

DES AMORIE VAN DER HOEVEN.

Michiel Adriaanszoon de Ruyter.

Één der sprekendste, meest in het oog vallende trekken van De Ruyters beeld is zijn heldenmoed. Onder zijne tijdgenooten heette hij de schrik des grooten Oceaans; en bij het nageslacht is de naam van Michiel Adriaanszoon De Ruyter minder de naam van een mensch dan van de dapperheid zelve. In zeven oorlogen, meer dan veertig bloedige gevechten, en vijftien groote zeeslagen, heeft hij wonderen van moed verrigt, van wier lof alle werelddeelen gewagen. Wilde ik ze ordelijk ophalen, niet voor weinige oogenblikken, maar uren achteréén zou ik uwe aandacht moeten vergen. Tripoli, Tunis, Algiers, Cormantijn, Kartemunde, Portland, Chatham, Nieuwpoort, Duinkerken— en wat al ver gelegen kusten en naburige stranden kunnen van zijne dapperheid en zegepraal getuigen! Maar nooit blonk zijn moed heerlijker uit, dan toen het heerschzuchtige Frankrijk en het naijverige Albion gezamenlijk den ondergang van ons Gemeenebest besloten, en DE RUYTER met zijne veel zwakkere magt de vereenigde vloten van twee groote koningrijken bevocht. Vier dagen geleden verjaarde de bloedige zeeslag van Kijkduin, waarin hij de roemrijkste zege behaalde, die een einde maakte aan den oorlog met de Britten, en hem met het hoogste regt den eertitel deed verwerven van Redder des Vaderlands. Toen hij twee jaren later, weinige maanden voor zijnen dood, zijne bekommering liet blijken over de geringe uitrusting voor den togt naar Messina, en 's Lands Overheid hem dringend verzocht en als het ware bemoedigde om niettegenstaande zijn bezwaar den togt te ondernemen, gaf zijn nog altijd jeugdige moed hem deze schoone woorden in: « waar » de Staten hun vlag betrouwen, waag ik mijn leven!» De grijze Vlootvoogd kende geene vrees voor den dood, maar de eer der vaderlandsche vlag was hem dierbaar, dierbaarder dan het leven. Dit treffend gezegde stelt tevens den aard van zijnen heldenmoed in een bekoorlijk licht. Geen roekeloosheid, geen dolzinnige aandrift bestuurde zijne handelingen, maar koene gelatenheid en welberaden pligtbesef. Waar voorzigtigheid den strijd ontried, of hooger last den aanval verbood, al blonk ook de zegepalm hem reeds in de oogen, daar legde hij den opgewekten moed toom en

breidel aan. In het heetste van het gevecht zag men hem met kalmen geest overal zijne bevelen geven, en niets ontglipte zijn scherpziend oog. Stout en hagchelijk is het bestaan van den zeeheld. Als in een engen kerker besloten, zwevende over de grondelooze diepte, heeft hij, behalve met den vijand, niet zelden met de elementen te kampen, waarin hij beurtelings zijne bondgenooten en zijne bestrijders ziet. Maar in den Vlootvoogd, die, op behoud van eigen bodem bedacht, te gelijk al de overige zee-kasteelen aan zijne zorg ziet toevertrouwd, die het plan van aanval beramen, volvoeren, besturen, en te midden van duizend dreigende gevaren naar de telkens afwisselende omstandigheden en den onbestendigen loop des luchtstrooms wijzigen moet; in hem wordt eene vereeniging van verstandelijke en zedelijke hoedanigheden vereischt, die de gewone maat der menschelijke vermogens schijnt te boven te gaan. De Ruyters uitgebreide kennis, schrander kriegsbeleid, heldere blik en onverschrokken moed verhieven hem, zelfs in het oog des vijands, tot den grootsten zeeheld zijner eeuw. En met zooveel juistheid als nadruk werd hij in zijne dagen gekenschetst als *de ziel van 's Lands oorlogsvloot; de hand, die de maat sloeg in de grove muziek van zooveel duizenden kartouwen*. Door de vermaarde krijgskundige beweging van het doorbreken der linie, waaraan de Britten later al hunne zegepralen hadden te danken, behaalde De Ruyter in den vierdaagschen zee-strijd die luisterrijke overwinning, die in 's Lands geschiedrollen met gulden letteren prijkt. En niets doet voorzeker zijne bekwaamheid heerlijker uitblinken, dan dat het den vijand in alle de groote zeeslagen, onder het opperbevel van De Ruyter geleverd, nimmer gelukte de slagorde der Nederlanders te verbreken, terwijl dezen herhaalde malen door de vereenigde vloot der Britten en Franschen heensloegen. Zelfs door den schitterendsten aftogt wist hij nieuwe lauweren te hechten aan de kroon van zijnen wapenroem. En het was de getuigenis der waarheid, die den krijgsgeslagen Brit op De Ruyters bodem, waar hij al des Vlootvoogds bewegingen en handelingen van nabij kon gadeslaan, werd afgeperst: « Welk » een man! welk een held! hij is Admiraal, Kapitein, Stuurman, » Matroos, Soldaat — alles te gelijk! »

Wij noemen het verdienstelijk en groot, heldendaden te verrigten, die de Faam met luiden klank naar alle oorden der

wereld henen voert; en zeldzame bekwaamheden, aan ongemeene zielskracht en dapperheid gepaard, hebben aanspraak op de bewondering van het late nageslacht. Maar de tol onzer innige en duurzame hoogachting betalen wij slechts aan de ware grootheid, die, onafscheidelijk van de deugd, in het heiligdom des harten zetelt; en waar wij reden vinden om de zuiverheid der bedoelingen, de reinheid der beginselen in twijfel te trekken, daar verbleekt de glans der schitterende daden. Wie is er onder ons, die bij de beschouwing der krijgsverrigtingen van De Ruyter naar den verborgen drijfveer zijner werkzaamheid vraagt? Van onedele winzucht zal niemand ligt den fieren krijgsheld verdenken; hij had in vier zeeslagen de gewigtigste diensten aan den Staat bewezen, eer hem eene jaarwedde werd toegekend! Maar zucht naar de eer en glorie, die in de heldenborst gloeit, zal ook De Ruyters ziel ontvlamd hebben? De aanzienlijkste waardigheden moesten den zedigen man worden opgedrongen!..... Doch waartoe zou ik verder gaan? Neen! geen onzer vraagt naar het roersel zijner edele werkzaamheid; want bij die vraag zweeft reeds het antwoord op aller lippen: het was liefde, warme liefde tot het vaderland! Zij deed hem de moeilijkste van alle overwinningen, de overwinning op zich-zelf behalen. Voor de derde maal in den echt getreden en het zwervend zeemansleven moede, bekoorde hem het uitzigt op een stil en rustig bestaan van zijne duurgewonnen middelen in zijne geliefde geboortestad. Hij nam afscheid van zijne reeders, voor wier handelsbelangen hij tot hiertoe meestal de baren had beploegd, ofschoon hij ook reeds eenige malen zijnen arm geleend had aan de verdediging des vaderlands. Zoo gaf hij tevens aan den vurigen wensch zijner echtgenootte gehoor, en besloot zijne overige dagen te wijden aan het geluk zijner getrouwe gade en aan de vorming van zijn dierbaar kroost — en aan de dienst van zijnen God, wiens wonderdoende hand hem reeds zoo dikwerf had gered uit dreigend doodsgevaar. Maar zijn hemelsche leidsman daarboven had het anders beslist. De Ruyter stond aan den ingang van het moeilijkste, gewigtigste, roemrijkste tijdperk zijns levens. Engeland, de toenemende magt en welvaart dezer gewesten met leede oogen aanschouwende, schond den vrede en spande alle krachten in ter vernietiging van onzen handel. Een kundig en dapper Vlootvoogd werd vereischt om onze rijk beladene kielen te beschermen.

Aller oogen vestigden zich op De Ruyter. Lang bood hij weêrstand aan de dreigendste vertoogen en vleijendste aanzoeken; maar toen men hem eindelijk met ernst en nadruk onder het oog bragt, dat hij het middel zijn kon in Gods hand, om den veegen Staat van een wissen ondergang te redden, offerde hij rust, genoeg, vrijheid en leven op, en toonde, dat hij het vaderland meer dan zich-zelven beminde. Hij aanvaardde het bevelhebberschap, stak met een ligt gewapende en slecht bemande vloot in zee, tastte den vijand, die bij eene groote overmagt ook het voordeel had van den wind, stoutmoedig aan, en — morgen zal de dag verjaren, waarop hij het trotsche Albion het eerste leerde sidderen voor Neêrlands waterleeuw!

Die belanglooze liefde tot het vaderland heeft hij in zijn volgend leven meermalen op de treffendste wijze aan den dag gelegd, ook toen hij tot hooger rang bevorderd, slechts door de welsprekendheid van De Witt zich bewegen liet om den opgedragen post te aanvaarden. En 't geen misschien nog grooter, althans zeldzamer is, — want wat vader stelt de eer zijner kinderen niet boven eigene eer? — toen men zijnen jeugdigen zoon wegens betoonden heldenmoed ter vervulling van een aanzienlijk scheepsambt had voorgedragen, schreef hij onmiddellijk aan den Prins, dat er naar zijn inzien geene reden bestond, om zijnen zoon met voorbijgang van oudere bevelhebbers tot de opengevallen waardigheid te verkiezen. Ja, zijne liefde tot het vaderland was rein en zuiver, vrij van alle inmengselen van eigenbelang en roemzucht. De snoodste ondankbaarheid zelfs kon dat heilig vuur niet uitdooven. Het blaakte met nog heller gloed, toen de laster zijnen naam bezwalkte, het plonderziek gemeen zijne woning omsingelde, en het moordend staal gericht werd op zijne trouwe heldenborst. O! konden wij die smet uit 's Lands geschiedenis wisschen, gelijk De Ruyters groote ziel het aangedane ongelijk vergat! Zoo hem iets grieve of bedroefde, het was, dat men wroette in eigen ingewand, en het van buiten fel bestookte vaderland door tweedragt of partijchap van binnen werd verscheurd. De onzalige twisten in Kerk en Staat duchtte hij meer dan de vijandelijke vloten. Geen bijzonderen regeringsvorm, maar eendragt beschouwde hij als de grondzuil der maatschappelijke welvaart. Niet de zegepraal van de eene of andere partij, maar onderling vertrouwen, christelijke liefde, onvermoeide samenwerking tot heil van het

Gemeenebest konden alleen den Staat terugbrengen van den oever des verderfs en tot bloei en grootheid verheffen. Wie aldus zijnen burgerplicht inzag en betrachtte, dien telde hij onder de vrienden des Vaderlands en ook onder *zijne* vrienden. Maar hem, die het zaad van tweedragt en oproer zocht te strooijen en 's Lands wettige Overheid lasterde, kon hij in zijn bijzijn niet gedoogen; en waar andere middelen om hem het stilzwijgen op te leggen vruchteloos waren, diende hem de forsche zeemanshand om zich van zijn ondragelijk bijzijn te ontslaan. De vijanden van zijn Vaderland waren ook de zijne; andere vijanden had hij niet. Aangedane beleedigingen kon hij op den eersten wenk grootmoedig vergeven. Toen Willem van Oranje den dapperen maar driftigen en hooghartigen Tromp in zijne waardigheid herstelde, reikte De Ruyter, in de tegenwoordigheid van den edelen Vorst, met volle vergetelheid van het geleden onregt, hem de hand der verzoening toe. En weinige weken later bezegelde hij dien handdruk door de schoonste daad zijns levens. In den zeeslag bij Schooneveld boort hij met zijnen oorlogsdonder door 's vijands middeltogt heen, en snijdt een aanmerkelijk getal der Britsche schepen af, welke hij slechts behoeft te vervolgen om ze te veroveren. Maar De Ruyter mist Tromp; zijn onzeker lot bekommert hem; hij beveelt te wenden en hem op te zoeken. « Het zwaarst » — zegt hij — « moet het zwaarst wegen; 't is beter vrienden te » helpen dan vijanden te deren. » En Tromp, die in den nitersten nood verkeert en den zinkenden moed zijns volks alleen weet op te beuren met de hoop, dat De Ruyter tot hun ontzet zou opdagen, ziet hem naauwelijks in de verte naderen, of roept in de vreugd zijn harten uit: « Mannen! daar is Bestevaêr! die » komt ons helpen. Ook ik zal hem niet verlaten, zoolang ik » adem haal! »

Bij zulke herinneringen zwelt ons een traan in het oog. Die traan getuigt, dat de grootste zeevoogd zijner eeuw, de steun en het schild zijns vaderlands, te gelijk het sieraad der menschheid was. Uitstekende hoedanigheden worden menigmaal overschaduwed door heerschende ondeugden en grove gebreken. De man, die op het tooneel der wereld schittert, vertoont zich niet zelden in een gansch ander licht, als wij hem gadeslaan in het dagelijksch verkeer of in den schoot van zijn gezin bespieden. Doch, waar onze blik De Ruyter volgen moge, altijd is hij dezelfde, altijd onze

achting en liefde waardig, altijd even groot. Zijne vijanden — konden zulke verdiensten den nijd ontgaan? — zochten te vergeefs een vlek op zijn karakter te werpen. Blanke opregtheid en onomkoopbare eerlijkheid verwierven hem het onbepaaldst vertrouwen, en persten zelfs den ruwen Afrikaan de hulde der eerbiedigste bewondering af. Op de vloot was hij niet minder geliefd dan geëerd. Zijne matrozen noemde hij zijne kinderen, gelijk zij hem weêrkeurig den streelenden naam gaven van Bestevaâr. Hij droeg ook steeds voor zijne schepelingen de zorg eens trouwen teêrhartigen Vaders. Zelfs toen hij in zijne jongste ure, door het vijandelijk lood getroffen, met de onlijdelijkste pijnen worstelde, brak hij zijne vrome en roerende gebeden af met het herhaald bevel, om het gekwetste bootsvolk toch zorgvuldig te verplegen. Maar nergens verschijnt hij ons beminnelijker dan in den kring zijns huisgezins. Dáár had hij het brandpunt zijner liefde gevestigd, die zich van daar uitbreidde in altijd grooter en wijder kringen, tot dat zij al wat Christen, al wat mensch heet, in haren breeden kreits besloot. Getuigen die Hongaarsche Kerkleeraars, slagtoffers van staatkunde en godsdienstaat, ter galeistraaf in Napels verwezen. De Onderkoning van Sicilië bereidt den held van Stromboli een vorstelijk onthaal; maar de nevel der smart, die het gelaat van De Ruyter bedekt, wijkt niet op de jubelende welkomstgroet. « Wat vreugde kan ik scheppen » — vraagt hij diep bewogen — « uit al de eer die mij geschiedt, zoolang mijne » lieve broeders op de galeijen zuchten? » Zijne bede om hunne bevrijding wordt ingewilligd, en de ellendigen, uit hunne boeijen verlost, zinken aan de voeten huns redders neder, die geen anderen dank van hen begeert, dan dat zij den vrede der Kerk bevorderen, en de namen van Luther en Calvijn, voor den eenigen naam van Christus doen vergeten!

Bij de beschouwing van De Ruyters zedelijke hoedanigheden vooral bemoedigt mij de gedachte, dat ik tot hoogschatters en vereerders van dien roem der menschheid spreek, wier geheugen ik slechts behoef te gemoet te komen, om uit den schat hunner eigene herinneringen mijne ruwe schets te voltoojen. Gij brengt ze u gereedelijk voor den geest, die innemende heuschheid, onbekrompene gulhartigheid, beminnelijke vredelievendheid, zeldzame ingetogenheid, en — wat ik bovenal moet noemen — die ongemaakte nederigheid, die al zijne woorden en gedragingen

kenmerkten. Ja, de kroon zijner verdiensten was zijne zedigheid. Door Vorsten als om strijd vereerd, met zegeteekenen, waardigheden en onderscheidingen overladen, de wereld door geroemd en gehuldigd, bleef hij dezelfde eenvoudige, nederige man, klein in eigene oogen, slechts groot in die van anderen. Buitenlandsche Edelen, die den wijdvermaarden Vlootvoogd in het magtig Amsterdam wilden bezoeken en naar het paleis van De Ruyter vroegen, traden verbaasd de nederige woning binnen, waar hij in stille rust, aan den soberen disch of in genoegelijken vriendenkout of met het voorlezen uit Gods heilig woord, zijne onbezorgde uren sleet. Moest hij, in de schriftelijke verslagen zijner zee-tochten aan 's Lands Overheid, van eene behaalde overwinning gewagen, — en hoe zelden had hij eene nederlaag te berigten! — dan wachtte hij zich wel van de meerdere sterkte der vijandelijke vloot te spreken, maar nooit verzweg hij 's vijands betoonde flaauehartigheid. Werd hem na een roemrijken strijd de dank van den Prins van Oranje en van de Algemeene Staten voor zijnen heldenmoed en zijn kriegsbeleid toegebracht, dan bekende hij tot zijn leedwezen niet zoo veel goeds te hebben verrigt, als hij wel gewenscht had, en voegde er de betuiging bij, dat hij dit bij andere voorkomende gelegenheden zou trachten te verbeteren. De brave man kwam er openlijk voor uit, dat hij geen anderen loon begeerde dan het bewustzijn: ik heb mijn pligt betracht! Het maakte hem zelfs verlegen en bekommerd, als zijne groote verdiensten en bekwaamheden uitbundig geprezen werden. «Zoo ik mij dien lof laat aanleunen» — was dan zijn woord — «mogt God mij soms verlaten.» Ja, hij vernietigde met eigen hand een groot deel zijner aantekeningen, niet willende dat men den lof zijner kriegsbedrijven zou ophalen bij het nageslacht: «hij immers » had niets, God had alles gedaan!»

Ziedaar eene vereeniging van de schoonste en beminlijkste deugden, waarvan men in de grijze Oudheid te vergeefs een tweede voorbeeld zoekt! En dit bevreemdt ons niet. De Ruyter was in een hoogere school gevormd, dan de wijdberoemde helden der Oudheid. Het licht der Goddelijke openbaring had zijnen geest bestraald, en het vruchtbaar zaad der reinste hemelleer had diepe wortelen in zijn hart geschoten. De vreeze Gods — de éénige vrees, die een vrij en onafhankelijk man mag kennen — deed hem het pad zijns levens zuiver bewaren, en boezemde hem

dien fieren heldenmoed in, die van wijken wist noch wankelen. Nooit gordde hij zich aan ten strijde, zonder eerst zijne knieën te buigen voor Hem, wiens naam is God der legerscharen, en wiens hand de weegschaal houdt van de lotbedeeling der volken. Nooit vlocht de zege hem een nieuwen lauwer om de slapen, of zijn danklied rees tot hem omhoog, die de onzekere oorlogskans beslist en wien alleen de eer der overwinning behoort. In het gezigt der vijandelijke vloot verzamelde hij zijne matrozen en soldaten tot des Heeren heilig Avondmaal, om zóó gesterkt den strijd te wagen, en levende of stervende het eigendom des Heeren te zijn. Onder de dreigendste gevaren fluisterde zijn vertrouwen op God hem in: vrees niet; want ik ben met u! Doodelijk gewond en magteloos van het dek gedragen, streed hij nog voor 's Lands vloot met zijne vurige gebeden. Dankbaar en welgemoed nam hij afscheid van zijne dappere spitsbroeders, met weenende oogen en verslagene harten om zijne veege sponde geschaard. Zijne laatste oogenblikken hadden slechts éénen grondtoon, de zucht van den stervenden Aartsvader: op uwe zaligheid wacht ik, o Heer! Den dood, dien hij zoo menigmaal rustig onder de oogen had gezien, verwelkomde hij thans als eene bode des vredes; want hij wist dat het sterven voor den Christen niet anders is dan thuis te komen, voet te zetten op vaderlandschen grond, en in de eeuwige ruste bij zijnen God en Heer te zijn!

Uit de *Inhuldigingsrede van De Ruyters Standbeeld*.

VAN HOGENDORP.

Over de Vrijheid van Handel.

Zoo het voor ons tijd is, het verbodsstelsel te laten varen, op gevaar van 's lands ondergang, zoo moeten wij nu het liberale stelsel, de vrucht van gevorderde kundigheden, en overeenkomstig met den geest der Eeuwe, beschouwen. Het liberale stelsel laat aan de zaken haren loop, laat de prijzen zich van zelve regelen door de mededinging van verkoopers en koopers; laat aan die prijzen al derzelve invloed op de ontelbare verrigtingen van het burgerlijke leven; veroorlooft alles ten laagsten prijze in te koop; betaalt den vreemdeling, die ze aanbrengt, met de voortbrengselen der Nationale nijverheid; vermenigvuldigt en

versterkt aldus de banden tusschen de afgelegenste Volken, ten behoeve van allen, en mengt zich nooit in die groote en nuttige gemeenschap naar binnen en buiten, dan om alle hinderpalen te vereffenen, alle zwarigheden te doen verdwijnen. De Regering kan, helaas! niet voorbij, de levendige nijverheid te belemmeren, door belastingen en door de formaliteiten, die derzelver invordering vereischt. Maar hier wijst het liberale stelsel nog de minste rampen aan, ontziet alles, wat het meest ontzien moet worden, en zoo men hier of daar de nijverheid moet kwetsen, zijn die wonden ten minste niet doodelijk.

Juist de eenvoudigheid van dit stelsel moest het door staatkundige wijshoofden doen verachten, die meenden, veel beter te kunnen *handelen*, dan *te laten handelen*; in bijna alle Europesche Regeringen, waar de fleur der *bureaux* zoo veel vermogen heeft, is het liberale stelsel bijna onbekend, en alles strekt tot verbod. Maar voor de minachting der alledaagsche Staatskunde wordt dit stelsel schitterend, door de goedkeuring van verlichte lieden gewroken. Gij kent, Mijne Heeren! de geschriften, sedert vijftig jaren, in Engeland, Frankrijk, Italie, Duitschland, Spanje en Rusland uitgegeven. Zij zijn in uwe handen; zij hebben de staathuishoudkunde tot eene wetenschap verheven; en bijna allen verdedigen het liberale stelsel. — Maar dit is theorie, en ik kom tot de praktijk; dit zijn Geleerden, en ik kom op Staatslieden. Hoort in het Britsche Parlement de hoofden der tegenpartijen van het Ministerie, alle de verstandigste leden der beide Kamers. Waarover beklagen zij zich? Over verbodswetten, die zij afkeuren, en in wier plaats zij de vrijheid inroepen.

Slaan wij het oog op Duitschland. De Staatslieden houden zich daar op den duur met die groote onderwerpen bezig, en nog onlangs beantwoordde de Pruissische Vorst Kanselier de overdrevene eischen der fabrikeurs in de Rijnprovinciën door een diep beredeneerd geschrift, om de onregtvaardigheid te doen gevoelen, van het algemeene belang dier Gewesten zelve aan eene eenige klasse van derzelver bewoners op te offeren.

Spanje levert ons het schouwspel van een geheel Ministerie, dat aan de Cortes het liberale stelsel aanbiedt. En welke mannen maken dat Ministerie uit? Zoo deugdzaam als verlicht, hebben zij hun Vaderland tegen den bijkans alvermogenden Vreemdeling verdedigd. Tot loon voor hunne opoffering worden zij in de

kerkers van Afrika geworpen. Zij komen zes jaren later daaruit, om hun land te regeren, en dit doen zij met gematigdheid, en zonder schijn of schaduw van wraakzucht. Dergelijke karakters leggen eenig gewigt op de schaal, ten behoeve van het stelsel dat zij omhelsd hebben.

Dringt door tot in het diepste Noorden; dáár laat Keizer Alexander zijne jeugdige broeders, die kunnen opvolgen, onderwijs geven. Op zijn bevel leest een uitstekend Hoogleeraar hun eene Staatshuishoudkundige *Cursus* voor. Deze *Cursus* is het liberale stelsel in zijn geheel. De Keizer doet dezelve op zijne kosten drukken, en het werk wordt in zijn geheel bij het Publiek zoo wel opgenomen, dat het te Parijs herdrukt is.

Gij zult mij vragen, Mijne Heeren! of dan Parijs niet meer de uitsluitende zetel van het verbodsstelsel is, van waar het zulke diepe wortelen geschoten heeft, ook op den Nederlandschen grond! Ik heb de eer, hierop aan UEd. Mog. ontkennend te antwoorden. Neen! in het tegenwoordige en oude Ministerie, bij de Kamers, bij het Publiek, overal treft men mannen aan van een verheven doorzicht, die het verbodsstelsel verachten, die zich rondelijk voor het liberale stelsel verklaren, en die de zegepraal van het laatste met meer vertrouwen voorstellen, dan ik ooit gedaan heb.

Welke zijn dan toch de zwarigheden, die zich tegen het liberale stelsel verzetten, en wat belet de Regeringen (hetzij die willekeurig, of vrij zijn), om hetzelfde aan te nemen en in te voeren?

In elken staat in het bijzonder verzetten zich daar tegen plaatselijke belangen door eene soort van verbindtenis. Ieder plaatselijk belang zoekt zich zelve, ten koste van het algemeene, en bekomt den bijstand van alle de andere, doordien het aan elk derzelve eigene ondersteuning belooft. Door deze wederkeerige dienstbetooningen worden alle belangen van elke plaats, door alle plaatsen vereenigd, gedragen. Alleen het belang van 't algemeen wordt vergeten, of liever opgeofferd. In onbepaalde Regeringen dringt deze zamenspanning tot aan het Hof door, en belemmert den Vorst en zijne Ministers. In vrije Regeringen worden alle plaatselijke belangen regtstreeks in de Nationale Vergadering vertegenwoordigd en verdedigd. Zie daar de milde bron van alle zwarigheden van ieder land in deszelfs binnenlandsche bestuur.

De onderscheidene Natien ondergaan in hunne handelsbelangen geene mindere zwarigheden, door den onderling bestaanden naijver

en wantrouwen. Elke Regering vreest de speelbal eener andere, of van alle de andere te zullen worden. *Zij* staat niets toe, uit vrees, dat *haar niet* genoeg toegestaan worde: zij ontvangt geene buitenlandsche goederen en koopwaren, omdat haar, wanneer zij eens liberaal mogt worden, misschien geene gelijke ruimte zou worden gelaten. Bedenkingen van dezen aard doen zelfs mannen van verhevene denkwijze beven; mannen, die de voordeelen van het liberale stelsel, *indien het door alle natien werd aangenomen*, erkennen, en zich alleen aan het verbodsstelsel houden uit noodzakelijkheid, om op een' verwerenden voet te blijven, door te doen gelijk anderen. Zonder twijfel zou het voor Europa zeer gelukkig zijn, indien een Congres van Souvereinen kon besluiten, gelijktijdig alle gemeenschap te openen, om aan de nijverheid den vrijen loop te laten. Doch ondertusschen is er meer dan één middel aan de hand: vooreerst om zich niet meer te verwijderen en tot zich zelve te bepalen; ten anderen om elkander van lieverlede te naderen, en zich eene gelukkige toekomst voor te bereiden.

Uit zijne *Redevoeringen*.

KEMPER.

Verval van Letteren en Kunsten met het verlies van Volks-bestaan en Volks-eer.

Het is duizendmaal gezegd, en de ondervinding van alle tijden heeft het gestaafd, dat de ontwikkeling van het genie de voornaamste en onmisbaarste voorwaarde van den bloei der letteren en der kunsten is. Maar hoe laat zich nu aan zulk eene ontwikkeling denken, in eenen staat, door veroveringen aan elkander geklonken? De noodzakelijke tegenwerking der onderdrukte wingewesten moet altijd bij den veroveraar vrees en mistrouwen levendig houden. Hij weet, dat alleen grootere kracht de veêr bedwingt, die, bij de minste verligting dezer kracht, tot herneming van haren natuurlijken stand gespannen is; en hoe zou er ontwikkeling van genie bestaan kunnen, waar mistrouwen en achterdocht elk gevoel van eigen waarde, elk blijk van geestkracht als gevaarlijk beschouwt, naspoort en tegenwerkt; waar de vrees, om door iedere stoute gedachte of edele voorstelling zich aan vervolging bloot te geven, elke verheffing

verlamt, elke poging ontzenuwt en elke vonk van het inwendig vuur in den Dichter en Kunstenaar uitdooft? — Ja, mijne Hoorders! wij hebben hem gekend en gevoeld, dien dwang, bij welks adem ieder edel denkbeeld, als een bloesem bij de voorjaarskoude, wegstierf. — Wij hebben ze gedragen, die boeijen, welke ons, bij elken stap voorwaarts, belemmerden, en wat Kunstenaar, wat Dichter, wat Redenaar is er, die niet erkennen moet, dat in het eind moedeloosheid en afmatting de laatste inspanningen van kracht zouden vervangen hebben?

Tot eigene, tot oorspronkelijke verheffing, gaat dus alle kracht, bij de vernietiging van het volksbestaan, verloren: maar wat is er nu van de drangmiddelen, de aanmoediging, de ondersteuning van buiten? — Ook hier, mijne Hoorders! zal eene korte beschouwing voldoende zijn om de zaak te voldingen.

Onder de drangmiddelen van buiten behoort zeker wel geen eerder in aanmerking te komen, dan dat van nationalen roem. Geen volk wordt er op de gansche oppervlakte der aarde gevonden, hetwelk hiervoor onverschillig is. De eer van het voorgeslacht en des volks is, bij de onbeschaafde horden zoo wel als bij de verlichtste volken, bijna het dierbaarste, dat zij na den Godsdienst op prijs stellen, ja dat zij niet zelden met den Godsdienst tot één geheel vereenigd hebben. — Belangstelling in die eer gaf het eerste aanwezen aan de Dichtkunst. Zij was het alleen, die HOMERUS en OSSIAN bezielde in het bezingen van ACHILLES en FINGAL, en het vooruitzigt van met onzen Eersten WILLEM en DE RUITER onsterfelijk te zijn bestuurde, meer dan eenig ander denkbeeld, den beitel van DE KEYZER en VERHULST, bij het vormen van het marmer, dat hunne nagedachtenis aan de latere eeuwen moest overbrengen.

Maar wat is nu dit drangmiddel bij een volk, dat zijn bestaan verloren heeft? De vroegere roem der vaderen en des volks is een verwijt, gelijk de voormalige voorspoed het drukkende eener tegenwoordige armoede levendiger voelen doet. De schaamte vindt nieuwen grond tot het ontwijken van onaangename herinneringen, in de achterdochtige wetten des onderdrukkers, voor wien het noemen zelfs van een edeler voorgeslacht gevaarlijk schijnt; en de roem van den Dichter en Kunstenaar kan zich nu alleen hechten aan de verheffing des vreemden overheerschers, dat is, aan de schande van zijn land.

Ja, mijne Hoorders! ook dit hebben wij gezien, ook deze schande hebben wij ondervonden. Gevangenis en vervolging bedreigden hen, die het waagden aan de vereeuwiging te denken der helden, die voor onze vrijheid, en dus ook voor hen en hunne belangen, gevallen waren; maar belooning en aanzien ondersteunde de onteerende roeping, om de schandzuil des gewelds en der overheersching te helpen ontwerpen, waarvan ook de val van ons Vaderland, zonder Gods tusschenkomst, een der hoeksteenen zoude geweest zijn.

Lage zucht om den dwingeland te gevallen is het dus, welke de geestdrift der Vaderlandsliefde vervangen zou? Neen, zoo diep vernedert zich de kunst niet. — Den slapenden Leeuw kon een Hollandsch Kunstenaar met zelfsvoldoening op het doek of koper brengen, wijl het denkbeeld zelf van slapen de hoop op ontwaking in zich sloot; maar, indien het mogelijk was, zich met dezelfde geestdrift eene gedenkzuil voor den held des Vaderlands, en een trophé voor den overheerscher te denken, aan wiens zegekar de wapenen van het overheerde Vaderland geklonken zijn, dan, ja dan was het tevens maar een droom, het goede en schoone voor eene en dezelfde zaak te houden.

Doch dit is, dank zij den Hemel, zoo niet. Het belang alleen kan zich leenen tot werktuig van zijne eigene schande, maar het belang alleen heeft nog nimmer eenig meesterstuk voortgebracht, en de laagheid zelve, welke altijd een volk kenschetst, dat eenmaal den hals aan het vreemde juk gewend heeft, ontnemt tevens aan den roem het vermogen, om de genie tot het scheppen van meesterstukken te verheffen.

Het drangmiddel van roem, en vooral den nationalen roem, zou dus door aanmoediging moeten vervangen worden: maar wat is deze aanmoediging in een' grooten staat voor de meer verwijderde deelen des gebieds? wat kan zij, ook bij de driftigste zucht om kunstbeschermer te zijn of te schijnen, uit den aard der zaak zelve zijn?

Men heeft *Parijs* meer dan eens den tempel der kunsten genoemd, en het is die, zoo men zich slechts over de woorden verstaat: het is die, gelijk *Rome* het was, toen het alle schatten der kunst door roof en plundering in zijnen schoot verzameld had, en geen rijk Romein te vreden was, zoo niet zijn paleis door de vruchten dier rooverijen was opgesierd. — Maar is dit nu

ondersteuning der kunst, is dit aanmoediging voor derzelve beoefenaars? Neen, het is de triumpf eener trotschheid en hebzucht, waarvan de gevolgen op den duur misschien even noodlottig voor de kunstbeoefening zijn, als het Vandalisme der Barbaren, welker woede naderhand die zaamgeroofde meesterstukken te *Rome* vernietigd heeft.

In de hoofdstad toch, welke die schat vereenigt, wordt daardoor eene zucht van slaafsche navolging geboren, die de ontwikkeling van eigen genie in den weg staat; het nawerken van oude meesterstukken vervangt oorspronkelijke voortbrengsels; de opeenstapeling zelve van allerlei kunstwerken verbijstert en ontmoedigt meer, dan zij vormt of opwekt; en hetzelfde tafereel, dat te *Rome* of *Antwerpen* den beschouwer in stille bewondering godsdienstig aan de voeten van het altaar deed vertoeven, en met eerbied zoowel voor den Godsdienst als voor de kunst vervulde, wordt, zonder eenige vrucht, in de bonte rij van meer schitterende stukken, ongenoten over het hoofd gezien, terwijl in de uitgeplunderde landen de wegvoering zelve der stukken, die den kunstenaar naijverig maakten op den roem zijner voorgangers, de kunst door moedeloosheid verlamt, en eindelijk geheel doet ten gronde gaan.

Doch ook hier bevestigt de Geschiedenis der kunst, wat het gezond verstand waarschijnlijk maakt; en met gerustheid kan men vragen, niet alleen of dan een enkel oorspronkelijk Kunstenaar van den eersten rang te *Rome* de vrucht van deze tallooze opeenstapeling van modellen geweest zij, maar ook vooral wat van *Griekenlands* kunst, na *Rome's* rooftogten, geworden zij.

Uit zijne *Redevoeringen*.

J. BOSSCHA.

De Inval der Vlamingen en Brabanders in Holland.

Zoodra was de dag, waarop de wapenstilstand ten einde was geloopt, niet daar, of de Poorters van *Zierikzee*, lang getergd door de tegenwoordigheid der *Vlamingen* op hun eiland, trokken uit naar het naburig Slot *Blodenburg*, vermeesterden het, en joegen de Vlaamsche bezettingen over de kling. Toen zonden zij aan WILLEM, die eene aanzienlijke magt van Edelen en Poorters te *Schiedam* en *Vlaardingen* bijéén had, het bericht, dat de kans

schoon stond, weshalve hij niet aarzelen moest, naar *Zeeland* te komen; en den 14 Maart 1304 scheepste men over naar *Zierikzee*. De vijand lag in de nabijheid dier stad verschanst, hebbende de omliggende plaatsen met krijgsvolk bezet; en toen men reeds den volgenden dag uittrok, om hem in het open veld op te zoeken, vond men hem in eene zoo sterke stelling gelegerd, dat het niet raadzaam werd geoordeeld, hem daarin aan te tasten. Hij weerkeurig, waagde het niet, op de vlakke zich te vertoonen, en de uitdaging aan te nemen, welke hem gedaan werd, om het geluk der wapenen te beproeven. Heer WILLEM, om den moed in zijn leger te meer aan te vuren, rigtte in het gezigt van het vijandelijk leger een Ridderfeest aan, verheffende 48 Hollandsche Edelknepen tot de Ridderlijke waardigheid; en toen, den vijand niet ziende opdagen, trok hij binnen *Zierikzee* terug. Weinige dagen daarna (18 Maart), werd de Hollandsche krijgsmagt voltallig, door de aankomst der Friesche en Utrechtsche troepen, die door eene kloeke houding zich bijzonder onderscheidden, en aangevoerd werden door den Utrechtschen Bisschop GUIJ. Den dag na derzelver aankomst, deed men een aanval op *Bridorp*, alwaar met de bezetting eene capitulatie werd gesloten, volgens welke men van binnen de bakens moest innemen, waarmede de Vlaamsche Vloot geseind konde worden, en de aanvallers zich verbonden tot eene wapenschorsing van drie dagen, ten zij de Vlaamsche vloot vroeger kwam opdagen. Dit laatste gebeurde: op den 20 Maart kreeg men te *Zierikzee* berigt, dat de *Flamingen*, geleid door RENESSE, die met de ligging des lands volkomen bekend was, op *Duiveland* ontscheept waren, en *Sohouwen* bedreigden. WILLEM liet derhalve, nog denzelfden dag, een gedeelte van zijn leger inschepen, om post te vatten in het vaarwater tusschen de genoemde eilanden, ten einde den vijand den overtocht te betwisten. Het Hollandsch krijgsvolk, al te driftig, om slaags te raken, had de onvoorzigtigheid, tegen de gegevene bevelen, op *Duiveland* aan wal te gaan, toen de avond reeds gevallen was. Een geveinsde aftogt des vijands vermeerderde de vermetelheid der onzen; en in het duistere van den nacht van achteren aangevallen en verrast, ingesloten en in verwarring gebragt, werden zij, bij de ongeregelde drift, waarmede elk de schepen zocht te bereiken, volkomen en deerlijk geslagen. De Utrechtsche Bisschop viel in 's vijands

handen, en vele Edelen en Poorters met hem; het getal der gesneuvelden was aanzienlijk, en WILLEM ontkwam ter naauwer-nood naar *Zierikzee*. Vóór deze stad verscheen den volgende dag GUIJ van *Vlaanderen* met een ander deel zijner vloot; en op den 1 April zeilde hij, na eene genoegzame magt te hebben achtergelaten, om de stad in het oog te houden, naar *Geervliet*, in het land van *Putten*.

Uitgewekenen, die door vreemde hulp hunne tegenpartij, welke in het Vaderland de overhand behouden heeft, willen bestrijden, zijn gewoon bij hem, wiens gewapende tusschenkomst zij in-roepen, hoog op te geven van den bijval der ingezetenen, en den geringen tegenstand, welken men te wachten heeft. Ook GUIJ was met deze hoop gevleid, en zij scheen in den beginne niet verijdeld te zullen worden: want toen hij door boden aan de Hollandsche steden het land opeischte, zwoeren bijna alle hem hulde, en namen de meeste, zonder tegenstand, Vlaamsche be-zetting in. Het was echter niet de zucht tot verandering van gezag, welke deze spoedige omkeering te weeg bragt; maar de schrik over de onverwachte voortgangen des vijands, en de vrees voor de overmagt en de gedane bedreigingen werkten op de vreedzame ingezetenen met zooveel kracht, dat geheel *Holland*, van de *Maas* af tot aan het *Haarlemmerhout* toe, den vijand in handen viel. RENESSE diende den *Vlaming* met raad en daad; behendiglijk wist hij allen naar zijne hand te zetten, die bij eene omkeering van zaken eigen voordeel of gezag in het oog hadden: en aan zulke lieden heeft het nimmer in eenige omwenteling ontbroken. Te *Utrecht*, waar twee partijen elkander het gezag betwist hadden, zette hij de onderliggende partij op, om het verloren aanzien te herwinnen. De poging gelukte door een oproer, en RENESSE haalde GUIJ van *Vlaanderen* te *Utrecht* binnen. JAN van *Amstel*, zoon van den laatsten GIJSBRECHT, en RENESSE's boezemvriend, nam almede de kans waar, om het verloren erfdeel zijner vaderen te herwinnen, en stelde zich weder, ofschoon voor een korten tijd, in het bezit van *Amsterdam*. Behalve de Edelen, die openlijk de Vlaamsche partij waren toegedaan, als de Heeren van *Woerden*, van *Benscoop*, van *der Lede*, had RENESSE verstand-houding met de meeste Heeren in *de Betuwe*. De stroom der vreemde overheersching, welke zich aldus wijd en zijd dreigde uit te breiden, stuitte echter gelukkig op twee steden, *Haarlem*

en *Dordrecht*, welke de wijkplaatsen werden van allen, die liever hun erfdeel wilden verlaten, dan eenen vreemden Heer huldigen. Doch *Dordrecht* en het zuidoostelijk gedeelte van *Holland* werden door eenen nieuwen vijand bedreigd. GUIJ, vreezende, zoo het schijnt, dat hij alleen niet in staat zoude zijn, *Holland* te overweldigen, had JAN, Hertog van *Braband*, aangezet, om een' inval in *Zuid-Holland* te doen. *Waalwijk* was toen de grensstad van het Brabandsch en Hollandsch gebied. Van daar trok de Hertog met eene talrijke krijgsmagt op door de *Lange-Straat*, nam *Geertruidenberg* en *Zevenbergen* — want ook deze steden behoorden tot *Holland* — vechtenderhand in, en naderde *Dordrecht*.

Zoo scheen dan *Holland* den ondergang nabij, en bestemd te zijn tot een wingewest van naburen, of veroordeeld, om door de overwinnaars, als een buit, verdeeld te worden. Hagchelijk tijdsgericht! Doch de Voorzienigheid waakte: Zij liet het *Nederland* nimmer aan verdedigers ontbreken, zoo dikwijls het die noodig had. Vestigen wij het oog op dat vaarttuig, hetwelk daar eenzaam de *Noordzee* instevent, koers houdende noordwaarts langs de Hollandsche kust. Het voert WITTE van *Haamstede*, den Hollandschen THEASYBULUS. WILLEM, de hoop van het ingenomen Vaderland, bevond zich te *Zierikzee*, afgesloten en onmagtig, om iets van belang te ondernemen. De Vlaamsche vloot lag te *IJsselmonde* en zond hare gewapenden het land in; het Brabandsche leger trok vast voorwaarts op *Dordrecht*. Hoe ver de vijand was doorgedrongen wist men nog niet; en Heer WITTE was met eene kleine bende scheep gegaan, om van den staat van zaken kennis te nemen, en hulp te verleenen, waar een handvol volks van eenig nut kon zijn. Te goeder ure landde hij te *Zandvoort*, en vernam daar, hoe ver *Holland* reeds verloren was, en dat de handlangers van het vreemd geweld reeds werkzaam waren, om ook te *Haarlem* en in de omstreken de menigte tot afval te verleiden. Hij achtte het derhalve voorzigtig, eerst te *Haarlem* de gemoederen te doen polsen; doch naauwelijks vernam men daar, dat de zoon van den geliefden en zoo zeer betreurden Graaf (FLORIS V) de voorvaderlijke leeuwbanier aan het Zandvoortsche strand deed wapperen, of het volk stroomde naar de duinen, om hem te begroeten en zich onder zijne vaan te scharen. Onder uitbundige vreugdeteekenen der burgerij, trok hij de stad binnen, en vertoonde den lastbrief, waardoor hij gevollmagtigd was, om in naam

van Heer WILLEM te handelen. Nog in den morgen van denzelfden dag — het was Zondag, 26 April — werden aan de steden van *Holland* brieven gezonden, om WITTE's komst te melden, en aller gemeenschappelijke deelneming, tot verdrijving der ingedrongen vreemdelingen, uit te noodigen. Reeds den volgenden dag kwamen de antwoorden in, dat de steden gereed waren, zich te ontslaan van den eed, aan den *Flaming* gezworen, dien de nood hun had afgeperst. En inderdaad, wanneer men bedenkt, dat de burgerijen reeds den gezegenden invloed begonnen te ondervinden van de bescherming, haar door het Hollandsche Gravenhuis bezeugen; dat zij FLORIS V als haren weldoener erkenden en bemind hadden, en dat het de tegenstanders waren van dien geliefden Vorst, wier woelingen eene vreemde heerschappij in het land hadden gehaald, dan zal men zich niet zeer verwonderen over de tooverkracht, welke de verschijning van WITTE in *Holland* te weeg bragt. « Was het vreemd, » (want in een zoo bij uitstek dichterlijk onderwerp, mogen wij de taal eens dichters wel gebruiken,)

- « Was het vreemd, zoo, bij 't zien van den Hollandschen Leeuw,
- » Dien de *Blinkert* verhief van zijn kruinen,
- » Jong en oud met triomfen en jubelgeschreeuw
- » Kwam uit *Haarlem* gestroomd naar de duinen?
- » Waar hun WITTE verscheen als een gift van omhoog;
- » Hij, de zoon van dien FLORIS zoo goedig,
- » Hij, het beeld van dien Vader in houding en oog,
- » En niet min dan zijn Vader kloekmoedig.
- » Toen riep alles « te wapen bij de oude banier!
- » » Fluks te wapen, gij dapp'ren en vromen!
- » » Ziet uw helper, uw heirvoogd, uw redder is hier.
- » » Ziet, het Hollandsche bloed is gekomen.»
- » En om HAAMSTEDÉ drong zich de Landzaat bijeen,
- » En de bloedige strijd werd gestreden,
- » En der *Flamingen* hoogmoed verging en verdween,
- » Bij het *Manpad* met voeten getreden.» (')

(') D. J. VAN LENNEP, *Hollandsche Duinzang*.

De overwinning, door WITTE met de Haarlemmers tusschen *Haarlem* en *Hillegom* op de *Vlamingen* bevochten, en in de laatste der aangehaalde dichtregelen bedoeld, heeft waarschijnlijk op den 28 April plaats gehad. Te zelfden tijde, of welligt reeds den dag te voren, overvielen de burgers van *Delft*, *Leyden*, *Vlaardingen* en *Schiedam* de Vlaamsche bezettingen en joegen ze uit de steden, waartoe de Schiedamsche vrouwen dapper mede hielpen. WITTE kon nu het bij *Manpad* behaalde voordeel vervolgen, en als door een' tooverslag, was al het Vlaamsche krijgsvolk uit *Hollands* westelijk gedeelte weggevaagd. Gaf men sedert aan dezen Hollandschen Held den naam van *Geesel der Vlamingen* — wij bewonderen niet minder zijn edel karakter en zijne trouw aan den regerende Graaf, in omstandigheden, voor den eerezuchtigen zoo verlokken. Hoe gaarne wenschten wij niet, dat de geschiedenis ons zijne lotgevallen en bedrijven vollediger had te boek gesteld!

Doch *Hollands* verlossing was nog niet voltooid. GUIJ en RENESSE waren nog te *Utrecht*: het slot te *Schoonhoven* en dat te *Gouda* werden door de Vlaamschgezinde NIKOLAAS VAN KATS, Vader en Zoon, bezet, en de *Brabanders* belegerden *Dordrecht*. Ware deze stad gevallen — de kans had nog hagchelijk gestaan; maar hier werd de verlossing aangebragt door een man, wiens onversaagdheid niet minder roemwaardig is dan het stout bestaan van WITTE, en wien met evenveel regt de naam van *Geesel der Brabanders* toekomt — door Heer NIKOLAAS van *Putten*.

De toestand van *Dordrecht* was bedenkelijk. Het leger van GUIJ — hoe groot het geweest is, wordt niet gemeld — lag te *Alblasserdam*, en al de plaatsen tusschen *IJsselmonde*, waar de vloot lag, en *Utrecht*, waren in 's vijands magt. Hier was dus *Dordrecht* van het overige *Holland* afgesneden. Ten oosten brandde en blaakte JAN, Heer van *der Lede*, een van RENESSE's vrienden, oplichtende al wie zich niet Vlaamschgezind betoonde; en ten zuiden werd de stad bestookt door den Hertog van *Brabant*. Doch binnen dezelve was men in tijds op zijne hoede geweest, en had men omgezien naar een man van beproefde trouw en dapperheid, om de verdediging der stad op zich te nemen. De keus viel op NIKOLAAS van *Putten*, een aanzienlijk Baanderheer, die, een vertrouwd vriend van FLORIS V zijnde geweest, sedert altijd ijverig dië partij had voorgestaan, welke den tegenstanderen van dien

Graaf vijandig was. Hij was daarenboven als een dapper man bekend, en een der hoofdbevelhebbers geweest in den strijd tegen de *West-Friezen* (1299). Hij aanvaardde dan ook gereedelijk het opperbevel, hem door de regering van *Dordrecht* opgedragen, ten einde in naam van den wettigen Graaf de stad tegen allen vijandelijken aanval te verdedigen. Zoodra kreeg hij geen kennis — op welke wijze, is onzeker — van den plotselijken indruk, door WITTE's komst in *Holland* te weeg gebragt, of hij liet de *Dordenaren*, verlangende deel te hebben aan de eer van 's vijands verdrijving, een nadrukkelijken uitval doen op *IJsselmonde* (27 of 28 April). Het geluk begunstigde deze onderneming, en eenige vijandelijke schepen en manschappen vielen in hunne handen. Oogenblikkelijk wendde PUTTEN zich tegen de *Brabanders* en ondernam een stuk, hetwelk even stout gedacht was, als het stout werd uitgevoerd. Met een groot aantal Dordsche Poorters, gewapend met pieken en kolven, rukt hij uit en trekt, het Brabandsche leger regts latende liggen, den *Grooten Waard* in. De Hertog, vrezende dat hem de toevoer zou worden afgesneden van levensmiddelen, waarvan in zijn leger gebrek was, trok onverwijd terug naar *Geertruidenberg*, terwijl PUTTEN met snelheid zijnen togt voortzette naar *Waalwijk*. Vóór dit stadje lag eene schans — een *weer* noemde men het in dien tijd — welke door de *Hollanders* bezet was geweest, maar door de *Brabanders*, bij hunnen togt naar *Geertruidenberg* was vermeersterd. PUTTEN tast de schans aan, neemt die stormenderhand in, overweldigt *Waalwijk* en steekt er den brand in. Het getal der gesneuvelde *Brabanders* wordt door een' schrijver, die echter geen tijdgenoot van het gebeurde was, op 6000 geschat. PUTTEN zou vervolgens tot 's *Hertogenbosch* zijn voortgerukt, en deze stad met vuurpijlen beschoten hebben; doch dit wordt met reden in twijfel getrokken. Hij had, door den uitval op *IJsselmonde*, *Dordrecht* voor een overval van de *Vlamingen* gedekt, en door het verslaan van de *Brabanders* te *Waalwijk*, zich verzekerd van niet in den rug of de zijde te worden aangevallen; zijn doel kon nu geen ander zijn, dan regtstreeks op *Geertruidenberg* aan, den Hertog in deszelfs hoofdkwartier aan te tasten, en dit deed hij. Dan, de *Brabander* was hem te vlug geweest, en reeds voor de zegevierende wapenen der *Hollanders* geweken. De nederlaag der *Vlamingen* in *Holland*, en die van zijn eigen volk bij *Waalwijk* vernomen hebbende, had

hij ijlings de stad verlaten, even voor dat PUTTEN met zijne *Dordenaren* er vóór kwam. Deze nam nu, zonder tegenstand te ontmoeten, weder bezit van de stad, en trok den volgenden dag (Donderdag 30 April) met zijne dapperen en de verlostte grijzelaars, door de *Brabanders* uit de omliggende plaatsen geligt, maar bij hunnen overhaasten aftogt achtergelaten, zegepralend van zijnen driedaagschen togt naar *Dordrecht* terug. *Zuid-Holland* was van de *Brabanders* gezuiverd en de naam van NIKOLAAS van *Putten* klonk met dien van WITTE van *Haamstede*, als van de verlossers van *Holland* uit de vreemde overheersching.

Uit *Neérlands Heldendaden te Land*.

J. P. VAN CAPPELLE.

Verkeer van M. Opitz in de Nederlanden.

OPITZ ontmoette HEINSIUS; toen werd bij hem die heilige aandrift geboren, die in zijne gansche loopbaan tot rigtsnoer van zijnen ijver heeft verstrekt. Waarin bestond de kracht dier betoovering? HEINSIUS was een geleerde van den echten stempel, die al de schuilhoeken van *Griekenland* en *Rome* had onderzocht, en, door het gene hij van daar te voorschijn bragt, de oogen van geheel *Europa* tot zich getrokken. De aanzienlijkste Magten van dit werelddeel boden hem luisterrijke waardigheden aan; liefelijk klonken zijne zangen, zoo wel in de Vaderlandsche als in de Latijnsche tale. Eene verzameling zijner Nederduitsche gedichten werd in den jare 1616 uitgegeven. Hierin zag men zuiverheid en keurigheid van taal met treffelijke schoonheden, van de Ouden ontleend en in de hedendaagsche vormen overgebracht, uitblinken. Dit nu was het, waarnaar OPITZ bijzonderlijk streefde, en waartoe hij, in de eerste proeven zijner vorderingen, zijne landgenooten met jeugdige geestdrift had opgewekt. Hij vond in de gedichten van HEINSIUS duidelijk aanwezig, hetgeen hem donker voor den geest zweefde, het levendig áfdruksel zijner eigene begrippen. Ik zie de eerbiedige bewondering, waarmede de ingetogene jongeling dit orakel der wijsheid aanhoorde, en deszelfs raadgevingen zich ten diepste inprentte. Deze waren het, die den weg tot zijnen roem baanden. HEINSIUS echter was en bleef het voorwerp, waarop zijne blikken staarden. Hem bestempelde hij in zijne

verzen met de uitgezochtste eeretitelen, en beleed openlijk aan zijne medeburgeren, dat zijne vaderlandsche poëzij haar aanwezen onmiddellijk van dit voortreffelijk toonbeeld had ontvangen.....

Hetgeen deze leerling van HEINSIUS hier te lande, inzonderheid bij zijnen grooten Meester, had opgemerkt, werd door hem met oordeel op de taal en letteren van zijn Vaderland toegepast..... OPITZ was diep ingedrongen tot den aard en de wetten zijner Moedersprake. Van daar begon zijne hervorming. *Duitschland* zag voor het eerst in zijne gedichten, hoe de taal des Lands, zoo als zij door LUTHER was veredeld, niet eeniglijk tot de ongebondene voordragt was bepaald, maar haar gebied ook over den geheelen omvang der poëzij uitstrekke. Het zag de woorden van uitheemschen oorsprong verdreven; diegene, welke het kiesch gehoor beleedigen, door andere van betere zamenstelling vervangen; uitdrukkingen en spreekwijzen, van bijzondere gewesten ontleend, ganschelijk vermeden. Het zag in alle vormen der rede de spraakkunde stiptelijk in acht genomen, met zoo veel smaak en oordeel, dat van alles, wat door OPITZ is gebruikt, slechts zeer weinig naderhand is verouderd. Het zag eene geheel nieuwe harmonie in de maat der verzen ontstaan. Het zag ieder denkbeeld met de nette mate van juistheid voorgesteld. Het zag eindelijk met bewondering en innig welgevallen, hoe het der tale niet aan vermogen ontbrak, om de oneindige verscheidenheid van gedachten met de vereischte kleuren in de behagelijkste gedaanten te vertoonen.

OPITZ beproefde meer dan eene dichtsoort. Hij gaf echter eene bijzondere voorkeur aan het leerdicht, en heeft vele oorspronkelijke stukken in dit vak geleverd..... Hij verrijkte zijne moedertaal met de overzetting van vele Hollandsche sonnetten en liederen, door HEINSIUS vervaardigd, met name twee vermaarde lofzangen, den eenen op Bacchus, den anderen op het Hoofd van onzen Godsdienst. Het beroemd leerdicht van HUGO DE GROOT, in de *Loevesteinsche* gevangenis opgesteld, den titel voerende: *Bewijs van den waren Godtsdienst*, werd ook op deze wijze, onder zijn geleide tot de kennis onzer Duitsche naburen gebragt.....

Wilt gij de voortreffelijkheid van OPITZ, als hervormer van den smaak in *Duitschland*, nog van eene andere zijde leeren kennen, weet dan, dat zijne beginselen grootendeels met die van

de kloekste onzer letterhelden overeenstemden. «Natuur baart »den Dichter; de kunst voedt hem op,» was de leer door VONDEL beleden; dezelfde waarheid werd door OPITZ den gemoederen zijner landgenooten ingeprent. Verheven was in zijn oog de waarde der poëzij; zij was de oudste vorm der wetenschap; zoo dacht ook HOOFT, «dat de wijsheid der vroegste tijden zich niet »vernederen konde om door anderen mond dan dien van de »poëzij te spreken.» Eenparig oordeelden onze beroemdste voorgangeren, dat de herstelling der poëzij van die der taal eenen aanvang moest nemen; gij weet hoe OPITZ hier over dacht en wat hij heeft gedaan. De Nederlandsche Geleerden hielden de Grieksche en Latijnsche Schrijvers voor de zuiverste bronnen van den goeden smaak, onmisbaar voor den aankomenden Dichter; OPITZ trachtte door zijne welsprekendheid te overreden, dat men vooral den geest met de kennis der Ouden voedde, eer men als Dichter in zijne moedertaal te voorschijn kwam. «Zal een »Dichter,» zegt OPITZ, «van de aarde opstijgen, dan moeten »zijne gedachten treffende en verheven zijn.» VONDEL wil, dat hij hemelval en de spraak der Goden spreke. Vers en stijl moesten, naar het begrip van OPITZ, dienen, om de zaken van de aantrekkelijkste zijde voor te stellen; daarom gaf hij zich zoo veel moeite om al wat de maat betreft op goede grondstellingen te vestigen; zoo deelde ook VONDEL de vereischte voorschriften wegens maat en rijm mede; zoo zag HOOFT den Italiaan zijne bevallige melodij af, en paste ze toe op de spraak zijns Lands. Dezelfde zucht eindelijk voor de Vaderlandsche poëzij bezielde dit voortreffelijk drietal, schoon op verschillende betrekkingen geplaatst; ter waardering en handhaving dier kunst wekten zij hunne landgenooten op, niet alleen bij monde en in hunne zangen, maar ook in opzettelijke geschriften. OPITZ deed zulks met de drift der jongelingschap; HOOFT met de kracht van den mannelijken leeftijd; VONDEL met de bedaardheid van den naderenden ouderdom.

Een treffelijk voorbeeld was nu door en in OPITZ gesteld. Op hem vestigden met bewondering hunne oogen zoo velen, te dier tijd, door inwendige aandrift werden genoopt om zich in eenen toon, hooger dan dien van het gewone leven, te uiten. Zoo werd hij stichter eener school, die, onder vele, eenige waardige kweekelingen heeft voortgebracht, en de kennis der Nederlandsche letteren

alomme in zijn vaderland verspreid. Het was een kenmerk van de Dichters, die in deze school te voorschijn kwamen, dat zij gevoelig waren voor de poëzij onzer landgenooten. Vele van hen kwamen de gewrochten, die hier ontstonden, persoonlijk in oogenschouw nemen. Die onze taal het best kenden, verrijkten hunne moedertaal met de overzetting van hetgene hen in den schat onzer letteren bijzonderlijk had getroffen. Alle stelden zich de navolging daarvan ten doele.

Dit deed PAUL FLEMING, door de natuur met uitmuntenden aanleg toegerust, en ganschelijk naar het voorbeeld van OPITZ gevormd. Zijn kortstondig leven werd meestal met reizen doorgebracht. Aan de Hoogeschool te *Leyden* werd hem de waardigheid van Geneesheer opgedragen. Eene kleine verzameling van Latijnsche gedichten, door hem vervaardigd, zag hier ter stede het licht. In zijne vaderlandsche poëzij, na zijnen dood aan den dag gebracht, heerscht zichtbaar de geest van zijnen Meester, en worden eenige navolgingen van Nederduitsche Dichtstukken, bepaaldelijk in het vak der minnezangen, aangetroffen.

Omstreeks het midden der zeventiende eeuw, bezocht ANDREAS GRYPHIUS de Vereenigde Gewesten. De geest van OPITZ was in ruime mate tot dezen overgegaan, en eerbied voor onze letteren ten diepste in hem gevestigd. Hier aanschouwde hij met eigene oogen het achtbaar gelaat van den man, die al de drijfvederen der ziel van zijnen voorganger had in beweging gebracht. Hier zag hij, hetgeen OPITZ niet was vergund, de majesteit van VONDEL in al hare praal uitblinken. Hier boeide inzonderheid zijnen geest de voorstelling der meesterstukken van dezen verheven Dichter, in het gebouw, door onze stadgenooten ter eere der kunsten gesticht⁽¹⁾. Zoo werd bij de hervormer der Tooneel-poëzij in zijn vaderland. VONDEL was zijn eenig voorbeeld. De grondstellingen van dezen omtrent de maat der verzen, de invoering van reijen, de eenheid van daad, plaats en tijd, werden door hem stiptelijk in acht genomen. Alleenlijk bragt hij meer levendigheid in de handeling, en schroomde niet telken reize hoogere wezens in menigte te doen optreden, en gewigtige rollen vervullen. De beschaving en hooge vlugt van VONDEL kon GRYPHIUS niet bereiken; maar het ontbrak hem niet aan poëtisch gevoel, aan rijkdom en stouthed van verbeelding, om

(1) Den Amsterdamschen Schouwburg.

kunstgewrochten te scheppen, die als eerstelingen van deze soort in de Duitsche letterkunde opmerking verdienen.

Wat wonder, dat op deze wijze de eerbied, voor de Hollandsche letteren meer en meer veld won op den Duitschen bodem! Vestigt met eenen enkelen opslag het oog op de Dichters, die verder in de scholen van OPITZ hebben gebloeid; gij ziet ZINKGREF en HARSDÖRFER, beiden op hunne reizen door den bloei der letteren in deze Gewesten herwaarts gelokt. Zij toonden met der daad, hetgene LUNDT, ROBERTHIN, TSCHERNING, HOMBURG en RIST uitdrukkelijk getuigden, dat zij bij voorkeur putteden uit de bronnen, door onzen landaard geopend. De eerbied van den laatstgemelden voor de Hollandsche Dichters van zijnen tijd ging alle grenzen te buiten, in dier voege, dat zij door hem veel hooger werden geschat, dan zij verdienden. De zucht tot vertaling en navolging van Nederduitsche Gedichten ontaardde, ten laatste, in eene besmetting, en openbaarde zich op dezelfde wijze, als in onze dagen, omgekeerd, al wat op den Duitschen grond wast, kruid en onkruid, om strijd, als ware de welvaart der ingezetenen daaraan verbonden, tot onbegrijpelijk nadeel van den goeden smaak, ter versmoring van oorspronkelijkheid, met vlugge vingers wordt overgezet.

Uit de *Bijdragen tot de Geschiedenis der Wetenschappen en Letteren in Nederland.*

STUART.

De Gracchussen.

TIBERIUS en CAJUS GRACCHUS waren volle broeders, eigene zonen van TIBERIUS SEMPRONIUS GRACCHUS, die, van *Plebejische* afkomst en de eerste hooge Ambtenaar in zijn geslacht, door zijne uitmuntende verdiensten zich tot de schitterendste waardigheden verheven, tweemaal het *Consulschap* en eens het *Censorschap* bekleed, tweemaal als overwinnend Veldheer gezegepraald, het weêrbarstig *Spanje* aan zijne wetten onderworpen en zich zelve echter nog meer eerbieds door zijne deugden, dan door zijne feiten en waardigheden verworven had. Zijne regtschapenheid, welke in de waardering der verdiensten van anderen geene onderscheiding tusschen *Patriciërs* en *Plebejers* maakte, had hem verzwagerd aan het edelste en roemrijkste huis van *Rome*, en

hem in CORNELIA, de dochter van SCIPIO, den overwinnaar van HANNIBAL, eene gade gegeven, wier deugd de Adel van het geheele Romeinsche moederschap was. Van de twaalf kinderen, die hij haar bij zijn vroeg verscheiden achterliet, waren deze beide broeders en eene dochter SEMPRONIA, nu reeds aan SCIPIO, den tweeden *Afrikaner*, uitgehuwelijkt, de eenige overgeblevenen. Hare trouwe en wijze zorg voor de opvoeding dier kinderen regtvaardigde allezins de keuze, welke de liefde van haren ge-
maal tusschen de onheilspellende slangen in het huwelijksbed had gedaan. PTOLEMAEUS, waarschijnlijk PHYSCON, bood haar met zijne hand den rijkstroon van *Egypte* aan, doch zij verkoos het weduwschap boven een' tweeden echt, wiens schijnbare groot-
heid geene vrouw kon verblinden voor de onwaardigheid eens minnaars, die met geleenden luister en een diep verachtelijk hart eenen echtgenoot wilde vervangen, die zegepralen ten huwelijk had gebragt en het voorbeeld zijner deugden, bij zijn verscheiden, achtergelaten. Naar dit voorbeeld hare kinders vormende, waren dezelve in haar oog de dierbaarste kleinoodiën, wier waarde alle
schitterende praal zeer ver te boven ging. Eene *Campaansche* vrouwe, bij haar als gast vertoevende, sprak breed van hare kostbaarheden, en roemde hare sieraden als de schoonste van dien tijd: CORNELIA, schoon zij geene mindere praal vertoonen kon, rekte dit ijdel gesnap tot aan de terugkomst harer kinders uit de school, en zeide toen de deur voor hare lievelingen openging: «zie daar nu mijne juweelen!» Zoo groote moederlijke liefde bij zoo wijze moederlijke zorg hadden zich al vroeg voornamelijk
vereenigd tot de uitmuntendste opvoeding van de twee eenig overgeblevene zonen, wier edele aard weldra het opmerkzame *Rome* in twijfel bragt, of zij hunnen aanleg tot de voortreffelijkste deugden niet veel meer aan deze opvoeding, dan aan de natuur te danken hadden. Uitgezochte Leermeesters, uit geheel *Griekenland*, onderwezen niet slechts beide onder het zorgvuldige moederlijke toezigt, maar CORNELIA zelve, wier begaafdheid voor eene vroegere nakomelingschap, dan de onze, uit hare uitmuntende brieven bleek, bragt veel toe tot de welsprekendheid harer zonen, zoo veel zelfs, dat CICERO het blijkbaar houdt, dat de geest der GRACCHUSSEN meer voedsel ter ontwikkeling in de gesprekken harer moeder, dan hun ligchaam in haren schoot had genoten.

Beide verschilden zij, ondanks de natuurlijke gelijkheid door geboorte en door opvoeding, zoo kennelijk door hunnen aard, als door hunnen ouderdom. Schoon in beide dapperheid, ingetogenheid, milddadigheid, welsprekendheid en grootmoedigheid de volmaakt gelijkende geslachtsrekken waren van hun karakter, onderscheidden zich beide nogtans duidelijk in al hun bedrijf en vooral in hun staatsbeleid. Het voorkomen van TIBERIUS was minzaam en bedaard, dat van CAJUS scherp en heftig. TIBERIUS hield zediglijk zijnen stand, wanneer hij tot het volk sprak; CAJUS gaf het eerste voorbeeld van meerdere beweging op de spreekplaats, telkens van stand veranderende, en zich onder het spreken van den tabbaard ontslaande. Hunne welsprekendheid zelve drukte volkomen dit verschil hunner karakters uit. Die van CAJUS was geweldig en vol van hartstocht; veel zachter en eerwaardiger was die zijns broeders: TIBERIUS voerde eenen zuiveren en keurigen stijl, CAJUS eenen meer gekunstelden en schitterenden. Beider leefwijze droeg hetzelfde onderscheiden kenmerk. Met anderen vergeleken was CAJUS matig en ingetogen, doch, met zijnen broeder gelijkgesteld, scheen hij kostbaar en prachtig. Beider zeden zelve beantwoordden aan dit kennelijk verschil: de een was zachtmoedig en vreedzaam, de andere ongemakkelijk en opbruisend, zoodat hij, in zijne aanspraken zelve, zijns ondanks, dikwijls tot drift verviel en geheel ophield meester van toon en taal te blijven. Tegen dit zwak, 'twelk hij zelf in al deszelfs onberekenbare nadeelen voor eenen Redenaar volmaakt kende, bediende hij zich van het, voor ons allerzonderlingst, middel eens fluitspelers, hetgeen de Romeinen echter minder vreemd was, die hunne tooneelspelers naar den toon en maat des fluitspels hoorden opsnijden. LICINIUS, zijn slaaf, wiens gezond oordeel hij op prijs stelde, volgde hem met zulk een speeltuig voor de scheepssnebben, stond achter hem, terwijl hij sprak, geleidde zijnen toon geregeld, verlaagde denzelfden, wanneer hem drift te hoog deed gaan, en verhief hem weder, wanneer hij bij gebrek aan vuur, te zwak mogt worden; en de onstuimigste gelegenheden zelve deden hem het luisteren naar dit geleide nooit vergeten, het zij hij zelf den Grooten schrik in 't hart joeg, het zij de hoogste nood hem zelven ontzettend dreigde.

CAJUS was negen jaren jonger dan TIBERIUS. Dit deed beider bewegingen aanmerkelijk in tijd verschillen, en brak tevens de kracht

van hunne samenwerking, die, volmaakt in tijd vereenigd en door elkanders onderscheidene gaven ondersteund, naar het oordeel van PLUTARCHUS, onoverwinnelijk voor den Raad zou zijn geweest.....

CORNELIA, wier onbeperkte hulde wij de eer onzer geschiedpen achten, verdroeg den jongsten slag⁽¹⁾, die haar hart trof, met eene ziel, zoo groot, dat derzelver eerbied naauwelijks eenige plaats voor medelijden met hare rampen overliet. Op haar landgoed bij *Misenum*, werwaarts zij *Rome*, na den moord van haren TIBERIUS, was ontweken, sleet zij het overschot harer dagen, ook na dezen laatsten ramp, op dezelfde wijze, als toen het *Romeinsche* volk haar het koperen standbeeld oprigtte. Hare uitstekende bekwaamheden en schitterende deugden bezorgden haar tot in den laatsten ouderdom de vriendschap van de voornaamste lieden van haren tijd; hare gastvrijheid bragt *Grieken* en andere geleerden aan hare opene tafel, terwijl Koningen zelve zich even vereerd rekenden door de geschenken, welke zij hun zond, als welke zij van hen wel wilde aannemen. Zij verrukte elk harer gemeenzame vrienden zoowel, als elken vreemdeling, die haar kwam zien, wanneer zij het leven van haren vader, de huisselijke deugden van SCIPIO den eersten *Afrikaner* verhaalde; maar verstomde elk, wanneer zij, zonder blijk van rouw, ja zonder eenen traan te storten, sprak van hare zoons, derzelver bedrijf en bitter lot verhaalde, als of zij van oude geschiedenissen gewaagde, en de plaatsen, waar beide vermoord werden, de eerwaardigste grafplaatsen harer dooden noemde. « Sommigen maakten hieruit op, » zegt de menschkundige PLUTARCHUS, « dat de ouderdom of overmaat van rampen haar gevoel verdoofd en haar verstand verstompt had; maar dezulken gevoelden zelve niet, welk een vermogen een edel hart, verhevene opvoeding en deugdzame wandel den mensch in handen stellen, om alle verslagenheid van geest te verbannen, en dat het goed geluk zeer dikwijls de regtschapenste deugd overwint, terwijl de deugd, die tegenspoed verduurt, steeds grooter wordt. »

Deze algemeene waarneming op het menschelijke hart zij nu de maatstaf onzer berekening van de zedelijke waarde eens mans, wien de partijchap als eenen onstuimigen, wraakzuchtigen

(1) Den dood van CAJUS GRACCHUS.

oproermaker berucht gemaakt, doch wien de onzijdige geschiedenis van zijn bedrijf als eenen voortreffelijken mensch vereeuwigd heeft. CAJUS GRACCHUS, wien de volkomenste aanleg tot alle goed, de onwaardeerbaarste schat eener volmaakte opvoeding, de gelukkigste ontwikkeling van alle vermogens was ten deel gevallen, zag zich door den voorspoed even zwaar, als door den tegenspoed beproefd, en bleef in beide aan zich zelven gelijk. Hoe lachte hem niet alles toe, wanneer het Volk hem als eenen zending der Goden aanzag, wanneer de Raad zich vleijende naar zijnen raad schikte! Hoe verving de zwartste donderlucht dit schitterend zonnelicht niet, wanneer 's Volks gunst verdween, en hij ambteloos ten doel stond aan eenen gevolmagtigden vijand, wiens gezag gansch *Rome* tegen hem alleen kon dwingen, en die al dat gezag te zijner verplettering bezigde? In het eene uiterste deed hem de blakende Volksgunst geen voorstel doen, hetgeen het algemeene welzijn niet bedoelde, noch de vleijerij des Raads terugreden van den minsten stap, dien hij voor het welzijn der Gemeente had gedaan: in het andere uiterste getrooste hij, die kriegsroem voor *Numantia* en op *Sardinië* behaalde, zich den schijn van eenen bloodaard, wanneer hem de uiterste noodweer zelfs te dwingen scheen, om burgerbloed te storten. — Zijne eerbearheid, zijne matigheid, zijne eerlijkheid, zijne moederliefde, zijne broedermin wedervoeren van zijne bitterste vijanden zelve nimmer eenig verwijt. — Zijn eerbied voor de Goden werd slechts verdacht gemaakt, om zijnen invloed te stremmen; maar de partijschap zelve heeft hem daarna nooit als goddeloos durven brandmerken. — Wanneer het Vaderland hem riep, hoorde hij naar geene andere stem, hetzij hem zijne moeder wederhield, hetzij hem zijn eigen hart het lot zijns broeders dreigde. — Wraak mogt een scherpe prikkel zijner bemoeijingen zijn, hij mogt hare voldoening al waarlijk zoet achten; — de leer der vijandmin was toen nog niet gepredikt, hare wet mag in ons oordeel niet terugwerken. — Maar, dat men ons één voorstel, één bedrijf van CAJUS toone, waarin geene andere drijfveer, dan de wraak zou te ontdekken zijn. Niet één kwam er ons voor, hetgeen ons die drijfveer zou hebben doen vermoeden, indien wij den goddeloozen moord zijns dierbaren broeders niet hadden geweten.

Even min, als wij zulk een zelfzoekend beginsel zijner daden opmerkten, scheen ons zijn gansche bedrijf een geheel overdacht

en zamenhangend ontwerp ter algemeene staatsverandering te zijn, maar veeleer eene gedeeltelijke hervorming en verbetering in denzelfden burgerstaat te bedoelen. De geheele afscheiding der regterlijke magt van den Raad en derzelve uitsluitende toevoeging aan den Ridderstand, en het voorstel ter ondereenmenging der *Centuriën* van de zes onderscheidene burgerklassen konden alleen van zulk eenen algemeenen aard geoordeeld worden: maar het eerste is zoo duister en zoo verschillend opgegeven, en het laatste is zoo onwaarschijnlijk gemaakt, dat het eene noch het andere ons deze algemeene aanmerking kan doen terugnemen.

Schoon de Ridderstand zich sedert zijnen tijd tot een' tweeden staat in de *Romeinsche* burgerij verhief, en uit het bloote krijgsmansleven tot een staatkundig ligchaam werd verbonden, hetgeen zeker evenwigt tusschen den Raad en het Volk had kunnen houden, gevoelde of erkende dezelve echter zoo weinig de waardij dezer verandering, dat wij denzelfden, op bevel van OPIMIUS, terstond gereed vonden, om met twee gewapende slaven geweld te gebruiken tegen den aanhang van FULVIUS en GRACCHUS. Van dit vreemde verschijnsel, hetwelk onverklaarbaar zijn zou op gronden eener algemeene staatsverandering, door CAJUS bedoeld, en waaraan dit geheele ligchaam deszelfs staatskundig aanzijn en vermogen zou verschuldigd geweest zijn, geeft SALLUSTIUS deze opmerkelijke reden: «Nadat TIBERIUS en CAJUS GRACCHUS 's Volks vrijheid trachteten te herstellen, en het misdrijf van weinigen begonnen ten toon te stellen, namen de Grooten, van eigene schuld bewust en daardoor verlegen gemaakt, nu eens hunne toevlugt bij de Bondgenooten en *Latijnen*, dan eens bij de *Romeinsche* Ridders, wien de *hoop op het lidmaatschap des Raads* aan de volkszijde onttrok, en verzetteden zich alzoo tegen de pogingen der GRACCHUSSEN.»

De wijze nu, waarop GRACCHUS, door op zich zelve staande hervormingen, 's Volks vrijheid trachtte te herstellen en eene hand over hand toenemende Regering van weinigen tot de oorspronkelijke gemengde Regering van den Raad en het Volk terug te brengen, kenmerkte zich door eene gematigdheid, welke ons weder evenmin aan eenige toomeloosheid van drift, als aan eene zelfzoekende wraakzucht, zou hebben doen denken, indien hij zelf niet achter zich den fluitspeler had gesteld, om den toon zijner redenen te matigen. De Raad mogt hem op de schandelijkste wijze

voorgaan in mededinging naar 's Volks gunst: deze onwaardige mededinging zelve kon hem zich zelve zoo ver niet doen vergeten, dat hij daarom heillooze voorstellen op deszelfs voorbeeld deed. En, waar was toch de fluitspeler, om zijne drift te matigen, toen het geweld zijne medeburgers rondom hem nedervelde, toen vijandelijke werpschichten rondom zijn hoofd snorden, en toen echter niemand hem eenen stoot op zijne ontzinde medeburgers zag doen; toen hij, de jonge krijgsman, wien *Sardinië* eerbiedigde, den kleinen dolk alleen in handen hield, om zich zelve het hart te grieven? Laat dan vrij het hart van CAJUS onstuimig zijn geweest; zijne zonderlinge zorg om dat hart te beheerschen, — deszelfs leidbaarheid onder zijn bedwang naar de toonen eener fluit, — deszelfs proefstuk, om in moordenaars burgers te blijven onderscheiden, waartegen het zelfs geene noodweer bieden wil, dit alles maakt hem sterker in onze oogen, dan hij was, die *Carthago* en *Numantia* verdelgde.

Onverzettelijkheid kon even min, als blinde doldriftigheid, in hem veroordeeld worden. Terstond gereed, den Raad te dienen met zijnen raad, toen dezelve hem door vleijerij aan 's Volks zijde wilde onttrekken, was hij ook even bereidvaardig, om op billijken grond in onderhandeling te komen, toen dezelve zijnen doodvijand reeds met volle magt tegen hem had gewapend. Neen, de onverzettelijkheid was bij der Grooten baatzucht te huis, wier onregtvaardige rijkdom meer steunsel gaf aan hunnen tegenstand, dan vooroordeelen van geboorte den *Patriciër* ooit te voren tegen den *Plebejer* konden verleenen, hetgeen ook de oorzaak was van den dood der GRACCHUSSEN en anderen, die hun voetspoor drukten. Die onverzettelijkheid, schoon zij de *Oligarchie* vooruitzag, welke het zekerst voortteeken van den ondergang der Gemeenebesten is, ontzag geen middel, hoe vernederend, heilloos, onregtvaardig, heiligschennig het ook zijn mogt; zij vleide valsche-lijk; zij waagde alles; zij blies den burgerkrijg, en liet het bloed van duizenden uit wraak alleen langs *Rome's* straten vloeijen; ja tergde haar Godendom, door tempels voor de eensgezindheid op te rigten.

De onverzettelijkheid van CAJUS was eene edele en voorbeelde-looze onvermoeidheid in de uitvoering der genomene Volksbesluiten, wier werking eenen geest vorderde, van welks grootte verscheidene eeuwen nauwelijks eenen voortbrengen. Die geest

was het zeldzame geschenk, waarvoor CAJUS de Natuur te danken had, en deszelfs rusteloos gebruik ten edelen, belangelozen doel des algemeenen welzijns voltooit zijnen lof. CICERO, dien wij reeds zijne welsprekendheid hoorden prijzen, moest eenmaal, gedrongen zijns ondanks door de waarheid, openlijk verklaren: «dat door den raad, de wijsheid en de wetten der GRACCHUSSEN vele deelen van het staatsbewind volmaakt bevestigd waren; en dat C. GRACCHUS inzonderheid niets onbehartigd had gelaten, hetgeen eenig deel aan billijkheid of regt had; terwijl hij liever duizendmaal den bittersten dood zou gestorven zijn, dan ooit een burgerbeul geworden.»

Dit oordeel velde CICERO, schoon hij hem elders, uit partij-schap, meer broederminnend, dan vaderlandlievend, en zijnen moordenaar OPIMIUS den uitmuntendsten en verdienstelijksten man bij het Gemeenebest noemde. CICERO zelf werd ten aanzien der welsprekendheid door sommigen voor een min bekwaam Redenaar gehouden dan CAJUS, hetgeen AULUS GELLIUS verzekert, die echter zelf dit kunstoordeel afkeurt, en daartoe vergelijkingen van gelijksoortige plaatsen uit beider redevoeringen maakt, welke ons oordeel met het zijne doen instemmen.

Wat er echter zij van den lof zijner welsprekendheid, en hoe veel grond een PLUTARCHUS hebbe, wanneer hij van de beide broeders verklaart, dat een ruimer oorlogsveld hen met de eerste Veldheeren zou gelijk gesteld hebben: de glans van beider burgerlijke braafheid gezuiverd te hebben van de ingeroeste smet des vereeuwigen vooroordeels, en deszelfs oorspronkelijke helschitterenden luister, door de zorgvuldigste opgave hunner staatkundige bedrijven, wedergegeven te hebben, is ons meer waardig, dan eene naauwkeurige berekening van al hunne be-gaafdheden.

Uit de *Romeinsche Geschiedenissen*.

HAAFNER.

Ceilon.

Gij zijt schoon, *Taprobané!* — boven andere eilanden, die den oceaan omgorden — zijt gij schoon! Wijd beroemd zijt gij, in de jaren der vervlogene eeuwen! — Zoo als ik u zag, o! liefelijk eiland! vergeet ik u nooit: uw aandenken is mij

als een zachte regen op het dorstige aardrijk, als de verkwikkende dauw des morgenstonds, die op bebloemde velden nederdaalt.

Zijt van mij gegroet, uit verre gewesten, magtige burg der zee! — gij vruchtbare toopen (*palm- en kokosdreeven*) — gij stille eenzame boschjes, waar de tortelduif hare verliefde klagten uitstort! — gij boomgaarden! die met gulden vruchten prijkt! — gij digte, wilde en wijduitgestrekte wouden, in welker diepste schaduwen ik eens doordrong, — zijt van mij gegroet! Jaren en zeeën scheiden mij wel van u, scheiden mij van al mijne toenmalige vrienden en bekenden: doch het herdenken aan u, — o bekoorlijk gewest! — en der vermaken en kortstondige gelukzaligheid, die ik in uwen schoot genoot, blijft mij staag bij: nimmer zal ik u vergeten; al mijne gedachten en plannen van geluk zijn vaak op u gevestigd. Als mijn geest door droevige hersenschimmen en zwaarmoedige denkbeelden is beneveld, en mijne ziel, onder den last van opwellende smarten, zich kromt, dan herinner ik mij deze zalige uren van mijn leven, toen jeugdige kracht nog mijne zenuwen spande, en het vlugtige bloed door mijne aderen stroomde; hoe ik vergenoegd eens uwe wilde gewesten, in gezelschap van waarde vrienden, doorkruiste, en met nieuwsgierige en navorschende blikken de geheimen der ontzaggelijke en prachtige wildernis doorzocht.

Bloeiend land! door de natuur met hare rijkste schatten gesierd! waar zij aan hare vruchtbaarheid overgelaten, de zeldzaamste en verschillendste gewassen voortbrengt! — verrukkelijk gewest, vol van mannelijke schoonheid! waar groene heuvelen over lagchende velden zien, en zonnige dalen tusschen de met bosch bekrante bergen, zich slingeren; waar liefelijke toopen en aangename boschjes van eeuwig groen in bevallige wildheid zich verheffen; priëlen, door de natuur gevormd, en donkere, eenzame gangen, waar de natuur nooit deel aan had; daar, als de zon hare brandendste stralen nederschiet, men naauwelijks eene bevende schemering gewaar wordt, en onder wier verrukkende schaduwen men het heeal vergeet; waar het vermengd en verward concert der glinsterende vogelenscharen in eenen onophoudelijken kring weergalmt; een stage jubel, van den graauwen morgen tot den zinkenden nacht, heerscht; en de lucht door spelende zefirs wordt verkoeld, die tusschen de bladeren ridselen, en op hunne wijkjes de sterkende uitwaseming des kaneels en

der aromatische planten, of den verkwikkenden geur van vreemde vruchten en gestadige bloesems verspreiden.— Wijde velden, waar het verrukte oog op de mengeling der heerlijkste verwen dwaalt,— onafzienlijke akkers, met goudgele aren, die onder de ligte vleugelen des winds golven en ruischen,— verzilverde beekjes, die met een vleijend gemurmel over het witte zand voortspellen, en met hun doorzigtig kristal het heldere blaauw des hemels weërkaatsen, en op welker vlakke dartelende vischjes, door de zon naar boven gelokt, spelen, en zich in den verkwikkenden glans baden,— majestueuze rivieren, waarin de gloeiende robijn vonkelt, en de schemerende opaal deszelfs verwisselende kleuren en vermengde stralen, gelijk het snelschietende noorderlicht, bij de minste beweging, naar de oppervlakte des waters werpt,— diepe aan elkander geketende wanden, onmetelijke schaduwen, waarover de zon zich vergeefs verheft, en, in spijt van den gloed haars wagens, al haar vuur verliest; waar zich de morgen ver in den dag verlengt, en al de frischheid en koelte van den dageraad behoudt,— hooge bergen, zwanger van edelgesteenten,— mijnen van kristal,— rijke parelbanken,— ontallijke soorten van boomen en gewassen, wier voortteling nimmer door de ongesteldheid van verschillende jaargetijden verhinderd wordt,— heilzame kruiden en genezende planten, door de weldadige natuur in verwilderde bosschen, liefelijke vlakten, en beschaduwde dalen voortgebracht; en die onder verwarde struiken, langs steile oevers, of tusschen onbeklimbare rotsen, onbekend en ongezien, opgaan en weder verflensen; vele bekend aan den vrijheidminnenden *Vaddah* (*wilden boschbewoner*) en aan de dieren des wouds; en mogelijk onfeilbare hulpmiddelen tegen de scherpste pijlen der duizendhoofdige krankheid.— Deze en meer andere zijn uwe schoonheden en rijkdommen, o onwaardigbaar eiland! deze zijn uwe aanlokkelikheden, die mijne ziele bekoorden.

Zelfs ook dáár, waar de natuur in ontzaggelijke wildheid woont, zijt gij schoon, in voorwerpen, vreesselijk prachtig. Met diepen eerbied aanschouwt men uwe ondoordringelijke en duistere wouden, in rijzende hoogte zich onmetelijk verspreidende; deze ongestoorde woonplaats der wilde dieren en verscheurende monsters; deze van ouds door de natuur geplante borstwering der onderdrukte *Singaleezen*;— uwe verwilderde bergen, welker

wolkdragende kruinen de bedwelmde verbeelding alleen in staat is te bereiken; — uwe diepe dalen, die de zon slechts op den middag beschijnt; waarover, met bemost voorhoofd, getakte rotsen hangen, en in welke verdorde wortelen van nedergeplofte boomen zich slingeren; — uwe zwarte afgronden, nooit door den dag verlicht, in welker diepte afgescheurde klippen, die de midder-nachtelijke storm van hunne grondvesten rukte, uit dik verward kreupelbosch stijgen; — uwe onstuimig afstortende watervallen, die, met wild en donderend geraas, van de steile zijden der rotsen, of langs het uitgeholde gebergte, in het met bosschaadjen bezaaide dal storten, en bruisende en schuimende, tusschen de ontbloote wortelen der voor hun geweld buigende en waggelende boomen, heenschieten; — uwe razende bergstroomen, die brulend nedertuimelen; — uwe uitgerekte rivieren, waarvan sommigen door eenzame en vruchtbare woestijnen vloeijen, door steenachtige heiden en zandige vlakten voortrollen, of, door het wijde weefsel van digte struiken, zich moeilijk eenen weg banen; dan wel, in een naauw bed te zamen gedrongen, stuivende over breede rotsen heen bruisen.

Doch ook gij zijt geene roze zonder doornen; geen edelgesteente zonder vlek. In uwen boezem bevinden zich ook vreesselijke wildernissen, die de verbeelding zelfs vreest te betreden, waar schrik en afgrijzen in duistere holen woont; verlatene, eenzame streken, die eeuwig in nachtelijke stilte rusten; waar geen geluid eener menschenstem klinkt, indien het niet de wanhopige klagten des ongelukkigen reizigers zijn, die, van zijnen weg verdwaald, van zijne reismakkers afgesneden, alleen in dit treurig gewest omdooft.

Zoodanig zijn de woeste en verschrikkelijke rotsen van *Hewoihat* in het midden eener dorre en onvruchtbare heide gelegen, waar de zon hare brandende stralen op naakte klippen schiet, en eene verstikkende hitte de lucht door den weërschijn ontsteekt; zoodanig zijn de wild door elkander geslingerde bergen van *Cauragahing* en *Wellaponahoy*, waar lasten van gescheurde en opeengeworpene klippen, in ongenaakbare wildheid, dreigend omhoog rijzen, en zich over het zwarte dal buigen; waar, van wijd overhangende rotsen, somtijds verschrikkelijke klompen zich door ouderdom of stormwinden afscheuren, en, met doffen weërgalm, van' uithoek tot uithoek botsende, diep in den klagenden afgrond storten;

daar, waar geene gepluimde zangers hun nest bouwen, en alleen de gehorende nachtuil, aan den rand eener vreeselijke diepte, slaperig zit te knikken en elk oogenblik in gevaar van een' wreed val is; waar, aan het graauwe voorhoofd eener overhellende en hooge rots, de steenadelaar zijne bloedgierige jongen voedt, en de gieren hunne ruischende vleugelen schudden; waar het blazen der bergslangen, uit diepe holen, naar boven stijgt, gelijk het suizen van eenen onderaardschen wind uit het opengeborstene aardrijk; daar zijn spelonken van onmetelijke diepte, die geen straal van daglicht ooit bescheen, en waar een eeuwig koude nacht heerscht; gapende kloven van gespletene rotsen, uit welke geene redding is te hopen; zwarte afgronden, waarvan, met uitpuilende oogen, duizelig, sprakeloos en bleek, de ontzette reiziger terug treedt, als hij, aan den kant des steilen bergs, in de nooit betredene diepte blikk. — Boschduivels wonen daar, in vermolmden boomen, en hun blaffen weêrgalmt van verre in de eenzame woestijn; zij verheffen hunne schrikverwekkende stemmen op de winden, en juichen in den middernacht. De verscheurende dieren vlugten in hunne holen en beven; de vogelen ontwaken verschrikt uit hunnen slaap; verward fladderen ze rond, tusschen de takken der boomen; de nachtuil zelf keert snellijk terug, naar de kloof der rots; en de dwalende vledermuis vliedt verre weg en verlaat haar verblijf voor altoos; stilte en schrik heerschen rondom, als het afgrijsselijk geluid, gelijk een bliksem, van de eene plaats naar de andere schiet, en zich, dan op eenige mijlen ver verwijderden afstand doet hooren, en dan weder een oogenblik daarna, onder de voeten van den ongelukkige schijnt voort te komen, dien zijn kwaadaardig noodlot in deze woeste streken voerde; — ijzend springt hij terug, zijne haren rijzen op zijn ongelukkig hoofd, als de pennen van een getergd stekelvarken; aan alle kanten breekt het klamme zweet uit zijn bevend ligchaam; nog lang snakt zijn benaauwd hart naar lucht, en angstig zucht hij om den dag.

En uwe verwassene wouden, waar geen zonnestraal ooit doordrong, en alleen een flauwe dag, eene duistere, doodsche schemering heerscht; deze woeste woning des afgrijzens, deze akelige wildernissen, waar treurigheid den looden schepter zwaait, waar het bleeke stilzwijgen tusschen de boomen sluipt, en den dorren vinger op de lippen drukt; waar, tusschen verwarde struiken,

een treurige zwerm van eenzame vogels zwaarmoedig rondvliegt en hun gezang vergeten; de droevige nachtuil alleen, met klagend geschreeuw en verhaaste snikken, hare smarte zucht, en trossen van vledermuizen, hare lederen vlerken in knoopen te zamen geslagen, aan de takken der boomen hangen: — in deze dompige wouden blaast geen verfrisschende wind; een huiverige en verderfelijke damp rijst uit drabbige poelen, de woonplaats van walgelijk en giftig gewormate; treurige en modderige beken schuiven langzaam tusschen bemoste en half verrotte stammen; daar is het geliefkoosd verblijf der afschuwlijk gehorende spin, die, met rollende oogen, op den groenen kikvorsch loert. — De verdwaalde reiziger, die zijn verloren pad zoekt, zinkt tot aan de knieën in eenen stinkenden en gistenden poel; en terwijl hij met de handen de menigvuldige takken der boomen en klimöpranken, die hem het gezicht belemmeren, verwijdert, regenen honderden van bloedgerige *Gandie's*, *Mangai's*, en andere bijtende en giftige insekten op hem neder, en vervullen zijn vermoeid ligchaam met brandende smarten. —

Uit de *Reize te voet door het Eiland Ceilon*.

VAN HEMERT.

Gondar op Krukken.

De Inwoners eener groote Stad allen op krukken te zien gaan, is een gezicht, hetwelk bijna niet nalaten kan gelach te verwekken, en eenen *ongekrukten* aanschouwer nieuwsgierig te maken, om de reden van zulk een verschijnsel te verstaan.

Zoo ging het Doctor *Ralph*, toen hij te *Gondar*, de Hoofdstad van *Habesch*, kwam, waar hij zich eenigen tijd wilde ophouden, gelijk hij in de beschrijving van dat Rijk verhaalt.

Groot en klein — alles liep te *Gondar* op krukken. Dit vreemde gezicht trof den Doctor geweldiglijk. Bij zijne eerste intrede in in de Stad, meende hij, dat het slechts kortswijl was; doch welhaast werd hij van deze dwaling genezen; en hij vernam, dat de menschen, te *Gondar*, nooit anders, dan op krukken, liepen. Zijn dan, vroeg hij verwonderd, de menschen hier, allen te gader, kreupel? Neen! was het antwoord, zij zijn niet kreupel. Althans zij komen, gezond van lijf en leden, ter wereld, even als de

andere menschen; doch, zoo haast de kinderen loopen leeren, worden hun, door de ouderen, krukken gegeven, welken zij nimmer wegwerpen. Maar, hernam *Ralph*, waartoe toch deze voorzorg? Wil men hier dan wijzer zijn, dan de Natuur, die den mensch twee beenen geeft om daar op te gaan? De man, wien hij deze vraag deed, was met het antwoord eenigzins verlegen en verwees den Doctor naar een' ander', die den naam had van zeer geleerd te wezen. Deze poogde aan *Ralph* te beduiden, hoe onontbeerlijk de krukken zijn, om aan geen gevaar van vallen blootgesteld te wezen. Hij beriep zich, tot dat einde, op de oude overleveringen zijns Volks, en sprak van een' zeker' man, dien hij zijnen Stamvader noemde, wiens beenen, zoo hij zeide, bij uitstek stevig geweest waren, en die echter, eer hij nog op krukken gong, wel degelijk gevallen was. *Ralph* verzekerde, daartegen, dat hij verscheiden krukkeloze menschen kende, die, na hunne kindsche dagen, nog nimmer, op eene aanmerkelijke wijze, gevallen waren: dat althans dit gevaar zeer gering, en al vast niet groot genoeg was, om, ter afweringe van hetzelfde, de natuur door de kunst te verstommelen; en dat men, in alle geval, ook op krukken kon uitglijden, en armen of beenen breken. Kortom, *Ralph* kon het met den Geleerden niet eens worden, en elk bleef bij zijn vorig gevoelen.

De gewoonte is 's menschen tweede natuur. Zoo was het ook, in dit opzigt, met de Inwoners van *Gondar* gelegen: Eenmaal aan de krukken gewoon, beschouwden zij nu dezelve als een wezentlijk bestanddeel van elk braaf mensch, en als een onontbeerlijk hulpmiddel om, in het gaan, niet te vallen. Dit hun vooroordeel was zoo diep geworteld, dat zij eenen mensch, die geene krukken droeg, niet verdragen konden, ja zelfs vijandelijk behandelden: weshalven zij slechts zelden eenen krukkeloze te zien kregen, dewijl niemand der naburen het ligtlijk waagde, om op *Gondarschen* bodem, zonder krukken, te verschijnen: ten einde niet aan beschimpingen en mishandelingen van groot en klein Gemeen te worden prijs gegeven.

Ralph echter waagde het, dit te doen. Misschien wel had men vergeten, hem van deze gewoonte tijdiglijk kennis te geven. Althans hij was, zonder krukken, in de Stad gekomen. Zoo vreemd hij te kijken stond, even zoo vreemd werd hij door een' iegelijk aangekeken. Jong en Oud liep pit, en gaapte hem aan, als of

hij een zeldzaam dier ware. Terwijl hij met dien Geleerden, op de straat, had staan praten, was er reeds een hoop Volks rondom hem vergaderd, om te letten op de beweging van zijne beenen, hoe hij namelijk dezelve, zonder krukken, zou voortzetten. Met moeite drong hij, door deze menigte henen, en geraakte eindelijk in eene herberg, waar *de gouden kruk*, op een uithangbord, geschilderd stond.

Het gerucht aangaande de aankomst van eenen Vreemdeling zonder krukken, die zijnen intrek in *de gouden kruk* genomen had, verspreidde zich al spoediglijk door de geheele Stad. Couranten, Nieuwsposten, allerlei papieren gewaagden van dit verschijnsel. Elk wilde dezen man zien, en altijd stond er, ten minste in de eerste dagen, een hoop nieuwsgierigen, voor *de gouden kruk*, op hem te wachten.

Toen de Geleerden van *Gondar* de aankomst van *Ralph* vernomen hadden, begonnen zij wel haast over hem te *philosopheren*, ja zelfs twistschriften te schrijven. De eene twijfelde, of hij wel een *mensch* ware en niet veeleer t' huis behoorde onder het geslacht der *apen*. Een ander beweerde, dat hij waarschijnlijk een *afgevalen engel* zoude wezen. De meesten echter hielden hem voor een mensch van eene *geheel bijzondere soort*. Terwijl de Geleerden dus over hem twisteden, hield de groote hoop Ongeleerden hem voor het gene hij werkelijk was, te weten voor een *gewoon mensch*, doch die — zonderbaar genoeg! — *geene krukken gebruikte*.

Onder de Geestelijken van *Gondar* waren eenige mannen, die van het bijgeloof omtrent de krukken eenigzins genezen waren. Doch het getal van dezen was verre het kleinste. De meesten ijverden voor de noodzakelijkheid van krukkengebruik, zoo driftiglijk, als of er het welzijn van het gansche *Habesch* van afhing. Van deze laatsten vooral had Doctor *Ralph* veel te lijden. Eerst strooiden zij onder het Volk uit, dat hij geen *mensch* was, maar een *duivel*, aan wien slechts de bokkenpooten ontbraken. Vervolgens, van het tegendeel overtuigd geworden zijnde, verzekerden zij, dat hij ten minste een zeer slecht mensch, een vermetel schepsel — was, en in de Stad niet behoorde geduld te worden, dewijl hij op eigen beenen, zonder krukken, gong. «Één van beiden, zeide zij, die Vreemdeling moet *Gondar* ruimen, of hij moet toelaten, dat men hem de krukken onder de armen binde. In de Staten van den grooten *Nagusch*, mag zich geen krukkeloze

nestelen. Wij, Priesters van *Vishnou*, vinden ons verplicht daar voor te waken. Het belang zoo wel onzer Kerk, als ook van den Staat zelven, vordert dit van ons.» — Ook onder de Regtsgeleerden, waren eenige, uit staatkunde, van hetzelfde begrip. — Zelfs verklaarde zich een enkele Geneeskundige voor de krukken, om reden, dat dezelve, zoo men meende, de gezondheid bevorderen, en eene al te groote inspanning der spieren en zenuwen, en daar uit ligtlijk ontstaande afmatting, voorkomen.

Op zekeren tijd, na dat *Ralph* reeds eenige weken te *Gondar* had doorgebracht, en men hem meermalen vergeefs getracht had, krukken onder de armen vast te maken, had hij eindelijk de onvoorzigtigheid, om zich, in het openbaar, tegen de krukken uit te laten, en te vermanen, om toch de krukken weg te werpen, als een onnatuurlijk en noodloos werktuig, waardoor het vrije gebruik der ledematen, gehinderd werd. «Neemt, sprak hij, er zelven de proef van. Ik verzeker U, dat gij, binnen kort, zoo goed als ik, zonder krukken, zult kunnen loopen.»

Deze woorden werkten zeer tot *Ralph's* nadeel, toen zij bekend raakten. De haat tegen hem vermeerderde, inzonderheid toen hij een klein opstel, over dit onderwerp, in 't licht gaf. Staatkundigen en Priesters vereenigden zich, om hem, als een gevaarlijk schepsel, uit den weg te ruimen. Arme *Ralph*! Gij hebt in een wespennest gestoken; en dit doet men niet straffeloos!

Het duurde niet lang, of de Doctor werd bij den kop gevat, en in een' donkeren kerker geworpen. Men stelde hem voor, om binnen eenen bepaalden tijd het geschrevene openlijk te herroepen of anders zijne straf op het schavot te ontvangen.

Nu begon *Ralph* in te zien, hoe dwaas het zij, in het Land der krukken, krukkeloos te willen loopen. Zal ik nu, zeide hij tot zich zelven, in dit krukkenland, een martelaar worden voor het gezond verstand? Neen, dit nooit! *Mundus vult decipi: decipiat ergo* (de wereld wil bedrogen worden; zij worde dus bedrogen). Geef mij krukken, riep hij, om daarop te loopen: geef schrijfgereedschap, en ik zal alles herroepen. Ik zie nu duidelijk, dat men hier, zonder krukken, niet kan voortkomen. Welaan! krukken, krukken, zeg ik. Wel moeten zij varen, die de krukken voorstaan!

Binnen weinig tijds, kwamen de krukken te voorschijn, die men *Ralph* onder de armen bond; en nu herriep hij zijn geschrijf, gelijk men van hem begeerde.

Dit alles verrigt en bekend geworden zijnde, juichte de gansche Stad; en een ieder, inzonderheid de heilige Priesterschaar, sprak tot lof van den nieuwbekeerden. *Ralph* zelve maakte, bij deze gelegenheid, een liedekje, vol van de fijnste *ironie*, hetwelk, tot zijn geluk, slechts door weinigen begrepen werd. Het Gemeen vond het liedekje zeer fraai; en *Gondar's* straatzangsters, die de bekeering van Doctor *Ralph* allerwegen rondriepen, zongen hetzelfde op alle hoeken der straten. De Geestelijken namen *Ralph* nu in hun bijzonder opzigt, om hem in 't gebruik der krukken te onderwijzen. *Ralph* maakte groote vorderingen. Echter kostte hem het *twaaalfmaal* in de rondte slingeren, na *drie* schreden vooruit gedaan te hebben, veel moeite, eer hij eenige vaardigheid in deze kunst gekregen had, en hij beweerde wel eens, zediglijk, tegen een vertrouwden Vriend, dat de krukkengang, in der daad, niet zeer gemakkelijk is.

Zoo haast hij kon, vertrok *Ralph* uit *Gondar*, na zijne schuld-eischers betaald te hebben. Op krukken gong hij de stad uit, onder de toejuiching der menigte, die hem, te voren, toen hij op zijne beenen gong, verfoeid had.

LOOSJES.

Maurits Lijnslager en Milton in Zwitserland.

Na nog twee dagen te *Bern* vertoefd te hebben, vervolgde LIJNSLAGER met den Engelschman zijne reis naar *Lucerne*, eene vrij groote doch niet zeer bevolkte stad, maar die zich voortreffelijk, vooral aan de zijde van het *Lucerner Meer*, opdoet. — Een zeer oude toren vertoont zich op eenen kleinen afstand, van welken de Lucerners verhalen, dat hij eene soort van vuurbaken geweest zou zijn, waarvan de stad *Lucerne* haren naam ontleende. LIJNSLAGER en de Engelschman, hoezeer zij zich vermaakten met de uitmuntende verscheidenheid van gezigten, welke *Lucerne* aan hen opleverde, waren bijzonder begeerig, om den *Rigiberg* te bestijgen; en dadelijk ondernamen zij daags na hunne aankomst te *Lucerne* bij het uitmuntendste weder, dat zich denken laat van een' gids verzeld, het beklimmen van dat hoog gebergte, dat zich duizende voeten boven de oppervlakte van het *Lucerner Meer* verheft. Schoon hier en daar het klimmen moeilijk viel, vonden

zij eene groote vergoeding in de afwisselende trotsche gezigten en de zuivere lucht der bergen. «O,» zeide de Engelschman, terwijl zij eenige oogenblikken in het korte gras der *Alpen* nitrustten, «o, zoo wenschte ik altijd te moede te zijn. Veel verschilt het hier, van de sombere, dompige straten van *Londen*.» — «Ja ook veel,» hervatte LIJNSLAGER, «van de lucht, welke zoo dikwerf in mijn vaderland met dikke nevelen bezet is, en het ligchaam als ter nederdrukt.»

De Engelschman. Het zou mij niet verwonderen, al nam de geest hier eene hoogere vlucht, dan immer in lagere dalen; o eene Godsdienstige stemming overmeestert mijne ziel!

MAURITS LIJNSLAGER. Zouden niet daarom de heilige mannen en profeten dikwerf de toppen der bergen beklommen hebben, om als het ware nader aan de Godheid met ruimer harten, God te eerbiedigen en te aanbidden.

Zoo spraken zij, toen eensklaps hun gesprek gestoord werd door het geluid van de koehoornen, die door het gebergte klonken, en waarna zich de veehoeders met hunne kudden vertoonden. — «O dat lied der koeherders, dat klinkt zoo aangenaam in de ooren van Zwitsers,» zeide de gids tegen de twee reizigers; «er is geen schooner lied in de wereld — hoort, hoe aangenaam slepende zijn de toonen.» — Nu verzocht LIJNSLAGER, schoon deze het verrukkende er niet in kon bespeuren, dat hij hem het lied eens voor zou zingen. Gaarne voldeed de jongeling aan dat verzoek, en de tranen stonden in zijne oogen onder het zingen, schoon het lied bijna alleen uit klanken bestaat. Welluidend klonk deze zang over de bergen — en nu zette men den togt op den *Rigiberg* voort. Op deszelfs top gekomen, sloegen zij met eenen stillen eerbied de oogen rond, en een groot gedeelte van *Zwitserland* lag voor de verbaasde reizigers uitgestrekt; zij zagen op hetzelfde neder als op eene ontrolde landkaart, daar alle de voorwerpen, door de beklommen hoogte, hoe helder, zich klein vertoonden aan hunne oogen. Verrukking en verbazing grepen beide aan, en in stille bewondering beschouwden zij de ontzettende groote klompen steen, welke onder hunne voeten als verzonken lagen; onbewegelijk staarde vooral de jeugdige Engelschman op eene duistere streek. De handen van LIJNSLAGER vattende, zeide hij: «Zie daar, ziedaar den ingang van het rijk der schimmen, zoo uitmuntend door VIRGILIUS beschreven. Ja, ik zie dunkt mij,

AENEAS met de *Sibylla* langs die kronkelende donkere paden in den afgrond nederdalen. O zijt gij ook een vriend der dichtkunst — beoefent gij ook die schoone kunst?» — «Ik ben,» zeide MAURITS, «een vriend van dezelve, maar beoefen die niet.» «Hier,» zeide de Engelschman, «moet elke gevoelige ziel dichter worden. Ja, mijne geheele ziel is op dit oogenblik poëzij..... o, ik zie de schepping als voor mijne voeten uit de duisternis van den chaos oprijzen. De bergen steken hunne steile toppen naar boven, bekleed met eeuwige sneeuw; de rivieren vloeijen nog als kleine stroomen, om zich over den geheelen aardbol uit te breiden. — Wij zijn den troon der scheppende Almagt genaderd.» MAURITS hoorde met ontzetting zijnen reisgenoot spreken, doch zijne verwondering zou minder geweest zijn, indien hij toen had kunnen weten, dat deze jonge Engelschman niemand anders was, dan de daarna zoo beroemd geworden MILTON, die, onder de aanschouwing der groote en verhevene natuur, den schat van groote gedachten en stoute beelden opzamelde, welke naderhand zijne dichtstukken, en bovenal zijn *Paradijs verloren* bezielde. «Waar ligt nu,» vroeg MAURITS, gedachtig aan zijne twee Zwitsersche reisgenooten, die hem gezegd hadden, in eene hut nabij de kapel van TELL te wonen, «waar ligt *Kusnacht*?» — «Ik zal u den weg wijzen,» zeide de gids, «o ik ken dien ouden man, die digt bij TELLS kapel woont, zeer wel. Hij moet sedert twee dagen te huis gekomen zijn van *Lausanne*. 't Is nog een afstammeling van WILLEM TELL.» «Wij kennen hem ook,» zeide MAURITS, «breng ons bij dien man.» LIJNSLAGER en MILTON volgden nu de voetstappen van hunnen leidsman, schoon zij beide met bijna onwederstaanbaren tegenzin den top van den *Rigiberg* verlieten, waar zij afscheid namen van een zoo heerlijk tooneel der natuur, als zij misschien nimmer weder zouden aanschouwen. — Langs een slingerenden weg daalden zij nu af, en bereikten weldra *Kusnacht*. — «Hier woonde eenmaal,» zeide de gids, «die vervloekte GESLER.»

MILTON. Gij maakt u zeer driftig, jongman.

De Gids. Ik zou geen eerlijk Zwitser zijn, als ik mij niet driftig maakte, bij het noemen van een' man, die het er op toegelegd had, om ons eenvoudige Zwitsers van onzen dierbaarsten schat, de vrijheid, te berooven.

MILTON. Eer zij uw hart.

MAURITS LIJNSLAGER. De Koningen en Vorsten worden toch zeer slecht bediend, wanneer zij aan volken, dien de vrijheids-liefde in merg en gebeente zit, Landvoogden zenden, die geweldenaars zijn. Immers was ons land zeker nog aan de Spaansche kroon gehecht, als de Koning van *Spanje* eenen anderen Landvoogd als den Hertog van ALVA gezonden had — en o hoe diep deelen zij door zulke slechte voorwerpen in den haat, hunnen Landvoogden, die hen vertegenwoordigen, toegedragen. Even min als deze jongeling den naam van GESLER met bedaardheid kan uitspreken, kan een echt Hollander zonder verfoeijing den naam van den Hertog van ALVA noemen. Alles, wat maar strekken kan om de zoodanigen hatelijk te maken, wordt in het werk gesteld. Zelfs om den kinderen haat tegen deszelfs nagedachtenis in te boezemen, is in eene der kerken van mijn vaderland een afgrijsselijke kop opgehangen, die met touwtjes kan bewogen worden, waardoor dezelve dan het voorkomen heeft van te leven en eene nog akeliger gedaante aanneemt. Men verhaalt dan den kinderen, dat dit de kop van den Hertog van ALVA is; en van dit oogenblik af hebben zij geen ander denkbeeld van hem, dan van alles wat afgrijsselijk is. Om hem te vernederen, noemt men ook de groote palen *Ducdalven*, die, door vier of zes anderen ondersteund, in diepe wateren staan, geschikt, om groote scheepstouwen om vast te slaan, en, op een' afstand gezien, eenigzins de gedaante hebben van een mager menschenhoofd, dat uit een' Spaanschen mantel steekt, terwijl dit ondertusschen voorwerpen zijn, die met geene achting behandeld en geheel niet ontzien worden.

Zoo sprekende, daar ook MILTON, op eenen scherpen toon, over die slechte dienaren der Vorsten sprak, waren zij tot de hut van den eerwaardigen oude genaderd. «Daar zijn wij nu, vader!» zeide LIJNSLAGER. «Wij houden woord, dat ziet gij» — WERNER (want zoo was des grijsaards naam) heette hun met een' hartelijken handdruk welkom, en bood LIJNSLAGER en MILTON aan zijne vrouw en kinderen aan, als hunne gasten; zeer eenvoudig maar overvloedig was de maaltijd, bestaande uit eenige groenten en een stuk rundvleesch. Ook onthaalde hij hen op eenige verkwikkende glazen wijn, welke hun bovenal uitnemend smaakten, daar het beklauteren van den *Rigiberg* hun ongemeenen dorst veroorzaakt had. Vrolijk en gulhartig waren de gesprekken. «Straks

zullen wij naar de kapel van TELL gaan, » zeide vader WERNER, « maar eerst moet mijne WILHELMINA het lied zingen, vervaardigd bij het laatste Eeuwfeest der Zwitsersche vrijheid te *Bern*; dan raken wij regt in den toon, om die kapel te gaan bezigtigen. WILHELMINA voldeed daaraan zeer gaarne — en toen zij geëindigd had, zeide vader WERNER tot zijne gasten : « Komt nu, met een warm hart naar de kapel, ter zijner gedachtenis opgerigt..... » En nu bragt hij LIJNSLAGER en MILTON op een' kleinen afstand van zijn huis, bij eene eenvoudige en door de jaren eerwaardige kapel. « Hier staan wij op de plaats, » zeide vader WERNER, « hier staan wij op de plaats, waar WILLEM TELL den verdrukker GESLER met zijnen pijl sneven deed. Ziet daar boven den omgang van de kapel staat [het geheele geval duidelijk afgebeeld. » « Kijk, kijk, » zeide een knaap van vijf jaren, zijnde het jongste kind uit zijn huwelijk, « hoe of die schelm daar van zijn paard tuimelt. » « Zoo jong nog, » zeide WERNER, met een blijkbaar zielsgenoegen, « zoo jong nog, Heeren, en nu weet hij al van die geschiedenis, welke trouwens elke eerlijke Zwitser kennen moet. » LIJNSLAGER zag MILTON aan, en de laatste kon zich niet bedwingen van LIJNSLAGER toe te voegen; « Praalgraven bij praalgraven van Pausen, Keizers en Koningen heb ik gezien en bewonderd, maar met de bewondering als kunststukken, waaraan zich het vernuft der Kunstenaars had uitgeput — die bewondering was koel, doch hoe wordt mijn gevoel opgewekt, hoe hevig slaat mijn hart bij dit heiligdom der Zwitsersche vrijheid! — Ja, LIJNSLAGER! gij hebt ook die trotsche eerenaalden gezien; gij hebt mij verhaald, dat gij te *Livorno* het gedenkteeken van COSMUS gezien hebt, dat door vier slaven ondersteund wordt; maar zeg mij, hebt gij, hoeveel kunst daaraan besteed is, bij de beschouwing van hetzelfde wel iets van dat gevoeld, hetwelk u deze eenvoudige kapel inboezemt; zijt gij bij de fraaiste schilderijen van TITIAAN dat gevoel ontwaar geworden, dat u deze zoo eenvoudige schilderij inboezemt..... o De grond, waarop een verdrukte zijnen verdrukker nedervelt, is heilig, als die daad de grondslag is der verlossing van een geheel volk, dat, nog drie eeuwen daarna, waardig zijn zou, uit ketenen, waaronder zijne vaders gebogen gingen, zoo eenig dwingeland het weder in zijne vrije gebergten bestookte, verlost te worden! »

LIJNSLAGER. Regt zoo, Mijnheer! — Hetzelfde gevoel ik duidelijk, en misschien te duidelijker, omdat in ons land, dat

maar even de Spaansche dwingelandij ontkomen is, alle harten nog met den diepsten eerbied vervuld zijn voor allen, die het hunne toegebracht hebben, om het vaderland te verlossen. Hoe veel belang stelt men immers niet in de eenvoudigste oudheden, die maar eenige betrekking hebben tot heugelijke gebeurtenissen, welke in die dagen hebben plaats gegrepen. Weinige jaren geleden, was ik met mijne ouders te *Leyden*. Gij zult weten, welk een bang beleg die stad heeft doorgestaan: maar hoe zij eindelijk gelukkig ontzet werd. — Nooit zal ik vergeten, met welk eene verrukking onze vrienden, bij welke wij te huis waren, ons te *Noordwijk* het graf lieten zien van den grooten VAN DER DOES, die in dat beleg het bevel over de burgers gevoerd had; met welk een' diepen eerbied zij ons de grafzerk vertoonden, waaronder vader VAN DER WERF, zoo noemden zij hem, die, als burgemeester dier stad, in dat beleg zijn eigen ligchaam aan de burgers ten spijs had aangeboden, begraven lag. — Ja, zij lieten niet af, of wij moesten den pot zien, welke nog met spijs in eene der vijandelijke tenten gevonden was, toen men van voor de stad moest opbreken, en die als eene dierbare antiquiteit bewaard werd. Dit zal misschien aan hen, die geen gevoel hebben voor hun vaderland of zijne onafhankelijkheid, belagchelijk schijnen, maar ik heb van mijn' vader geleerd, dat zij, die tranen bespotten kunnen, welke een edel hart stort bij de gedachtenis van brave mannen en groote gebeurtenissen, die zijn vaderland gelukkig en vrij gemaakt hebben, de verachting van alle eerlijke lieden verdienen.

WERNER. (*Na met verrukking hen te hebben aangezien.*) Gij spreekt waarachtig, mijne Heeren, beide of gij geboren Zwitsers zijt.

MILTON. Alle menschen, vader WERNER, die hunne waarde gevoelen, die zonder trotschheid, of begeerte naar aanzienlijke posten of om zelve te heerschen, zoo onafhankelijk wenschen te zijn van den wil van anderen, als de zamenleving toelaat, denken, of zij aan den uithoek van *Afrika*, op het eiland *Grootbrittanje*, of in *Holland* geboren zijn, als Zwitsers, en zij zwijgen dan alleen, wanneer het ongelukkig gestarnte der dwingelandij over hun land is opgegaan, die, noodlottig voor alles wat edel en goed is, hen buiten staat stelt, om met eenig nut te spreken.

Uit den *Maurits Lijnslager*.

TOUSSAINT.

Alba gevangen.

Twee volle jaren waren er nu verloopen — en nog altijd liet FILIPS II zijnen grooten Veldheer smachten in ongenade en gevangenschap. De dekmantels van zijne waarachtige grieven waren nu toch allen weggevallen. MARGARITHA was lang vergeten; *Don JUAN* was opgeroepen voor een' Hoogeren Regter dan zijnen Koning, voor een' meer onpartijdigen; en *Don FREDERIK* zelf was voor lang uit zijnen kerker ontslagen, en vergat, aan de zijde van zijne liefvallige echtgenoot, verloren hofgunst, koninklijke onregtvaardigheid en de gedwongene rust, waarin hij moest voortleven, zoo veel zijn karakter grieven als deze vergeten kon. Slechts voor ALBA zelven was de Koning onverzoenlijk, zoo het scheen, en ondanks het woord, dat wij hem hebben hooren spreken, en dat op eene toekomstige herstelling scheen te doelen, was er nog niets gebeurd, dat zachte, dat billijke bedoelingen voorspelde.

Billijke zeker! want mogt het zijn, dat de Hertog in den overmoed van zijne zelfbewustheid zijns vorsten trots had gewond, de wijze, waarop hij den vorstentoon droeg, moest tot vergeving neigen, moest de fout uitwischen in een hart, zelfs al ware het dat van FILIPS II.

Hoe diep gekrenkt, hoe ondankbaar bejegend en hoe onregtvaardig zelfs, had de Hertog zich, na zijne verwijdering uit het Koninklijk kabinet, geen woord laten ontvallen van klagt of van beschuldiging tegen dezen. Met de lijdelijke onderwerping, die bij zelf altijd had geëischt van zijne onderhoorigen, had hij zich nu gevoegd naar iederen last, naar iedere vernedering, die hem bij de beperking zijner vrijheid werd opgelegd, met dat waardig en gelaten zwijgen, dat het bitterste verwijt moet zijn voor eenen meester, die een leven als het zijne door zulk eene uitkomst benevelde. Hij had nog vrienden aan het Hof en door gansch *Spanje*, maar nooit heeft hij van hen eenigen stap gevergd, noch te zijner bevrijding, noch tot eenige verandering in zijn lot, noch zelfs te zijner herinnering aan den monarch, die handelde alsof hij hem vergat. Tegenover zijne bewakers bewaarde hij, altijd door, de houding van eenen gevangen' Vorst, nooit eenigen wensch uitende,

die hij wist dat geweigerd kon worden of met moeite toegestemd; geene vrijheid nemende, dan die hem door des Konings wil was bewezen, en ieder voorregt versmadend, dat zij hem tegen hunne voorschriften, als bij oogluiking, wilden toestaan. Daar zijne gevangenschap meer was eene berooving van vrijheid, dan wel kerkerlijke opsluiting, stond het aan hem in den burgtuin en over het slotplein te wandelen, zoo vaak hij wilde; maar in geheel die twee jaren kwam hij niet verder, dan op het terras van een zijner vertrekken, en alleen dan, wanneer de bezetting van *Uzeda* zich op het plein in den wapenhandel oefende, dat zijnen krijgsmansgeest eenige afleiding scheen te geven; doch zoo vaak een der krijgslieden, zijnen vorigen aanvoerder herkende, een gebaar maakte van eerbied, of een' kreet van deelneming aanhief, trok de Hertog zich terug met zoo kouden en strengen ernst, dat die trouwe lieden spoedig zijne begeerte kenden, om niet te worden opgemerkt. Zoo weinig behoefte scheen hij te hebben, om zich meê te deelen, of zoo veel voorzigtigheid, dat de zeer enkele brieven, die hij aan zijne zonen rigtte, over niets handelden, dan de regeling van huiselijke familiezaken, en een kort woord over zijne gezondheid, die doorgaans ongekreukt bleef, niet anders, dan of hij hun schreef uit zijn paleis te *Madrid*. En geheel dat gedrag was niet de slaafsche onderworpenheid van den hoveling, die een onregt verkropt om verloren gunst te herwinnen; het was niet ALBA, die zich dus eene herstelling wilde gewonnen hebben: Het vervolg zal het leeren; maar de ingeboren trouw aan den Koning gaf hem kracht, de bitterheid van gekrenkte vriendschap in de ziel te besluiten. Maar wat hij in die twee jaren moet gedacht hebben, die man, die nooit sprak, dan om een kort bevel te geven aan wie hem omringden; het moet meer zijn geweest, dan onze zwakke pen te beschrijven weet. Welke beelden er in die werkelooze eenzaamheid voor zijne verbeelding voorbijtogen; hoe hij in zijnen kerker aan gekerkerden herdacht, door zijnen wenk van de vrijheid beroofd; hoe hij, bij het zamenkrimpen onder zedelijke folteringen, als de eigene martelingen doorleefde, aan anderen lichamelijk volbragt naar zijn bevel! Als verweesde kinderen en verweduwde vrouwen; vaders, die zich de grijze haren uitrukten om een' eeniggeboren zoon, door beulsarmen aan de vaderborst ontscheurd; maagden, in 's levens eersten bloei vergrijsd om broeders of vrienden, die God had bestemd haar tot

beschermers te zijn, en die zijn strafwaard haar ontnam! — als gansch *Nederland* daar vóór hem lag, als eene groote, bloedige landkaart, waarvan iedere grensscheiding door zijnen vinger was geteekend — dan toch moet zijne eenzaamheid bevolkt zijn geweest en angstwekkend vervuld; — ja! naar de berekening van eene gewone menschelijke zielsstemming; maar zoo ALBA dit alles herdacht, was het *niet* met gewetensknaging, *niet* met huiivering over zijne eigene daden; veeleer met een trotsch bewustzijn van volbragten pligt, die hem het hoofd kon doen opheffen, om den Hemel aan te roepen, ter getuigenis van den ondank, waarmede zoo krachtige ijver voor Kerk en Vaderland werd geloond. En zoo er zich wroeging mengde in de herinneringen zijner ziel, was het veeleer het belegerde Rome, hongerend en hijgend aan zijne voeten, en het opperhoofd der Christenheid, met gebogen hoofd en gevouwene handen het woord wachtende, dat vrede gaf en uitredding, en toch te diep verontwaardigd, om dat van zijne hand te smeecken, totdat de tusschenkomst van FILIPS zelven noodig werd om de hoofdstad der Christenheid te redden; want wat toen den jongen, vurigen krijgsman, in de hitte van den oorlog, eene zwakheid scheen van den Koning, veranderde zich nu voor den grijzen gevangene tot eene misdaad tegen het heilige. Maar toch die schuld was geboet, verzoend, vergeven. Het kettersch *Nederland* had voor de schennis aan het gewijde *Rome* voldaan. De citadel van *Antwerpen* had het kasteel van *S^t. Angelo* genoegdoening gegeven. En daarenboven, hij had immers in zijns Konings naam krijg gevoerd tegen den wereldlijken heer van eenen Staat in *Italië*, niet tegen den geestelijken opvolger van PETRUS, en de hoed, die aan de uitgelezene dienaren der Kerk werd gezonden, prijkte immers korte jaren daarna niet minder op zijn hoofd! Maar wat het meest hem pijn moet gegeven hebben, dat was het terugzien op vrolijker tooneelen, waarbij hij altijd eene schitterende rol had gespeeld, en altijd ten behoeve van FILIPS, hetzij hij, nog in dienst van Keizer KAREL, veldslagen won, die de erfenis moesten vergrooten van den opvolger der kroon, hetzij hij vredesverdragen hielp teekenen, die de overwinningen moesten bevestigen; — hetzij hij de eerste schoone bruid naar *Spanje* leidde, de zestienjarige Infante van *Portugal* in de armen voerde van den verrukten zestienjarigen Prins, en als gevader stond bij dit hooge huwelijk; — hetzij hij des

Konings regten handhaafde als Stadhouder van *Napels*, en waarbij zijn trots zich zelf tot listen had vernederd, in 't belang van zijnen meester; van dien meester, die ééne enkele fout, zoo klein, dat hij hem niet eens durfde uitspreken aan zulk eenen dienaar, strafte met zulk eene hardheid! Neen, meer! de jongeling, met wien hij was opgegroeid, voor wien hij de kracht van zijne mannelijke jaren, van zijnen heldengeest had gespild, voor wiens grootheid hij duizende malen zijne rust had geofferd, en duizende malen zijn leven had gewaagd, en duizende malen zijn geweten had bevlekt, totdat ze beide als grijze mannen naast elkander stonden, had hem voor dat alles en voor de warme trouw, die geheel zijn leven bezielde had, niet eens zóó veel genegenheid teruggeschonken, dat hij hem één enkel vergrijp wist te vergeven! Wat zeiden hem gunsten, die hij hem voormaals had toegestaan, en hooge waardigheden, waartoe hij hem verheven had, sinds hij hem in eeuwige twijfeling hield over dat ééne, wat hij slechts van hem wenschte: vriendschap. Die had zijn trots gevorderd, zoowel als zijn hart, en dat het mistrouwen en de vorstenhoogmoed van den Koning hem die weigerde, en dit bewees door de vernederende hardheid van deze gevangenschap; dat hij hem tot dit doel had kunnen brengen door voorbedachte list, met sluwheid uitgevonden, en met gevoellooze koelheid uitgevoerd, dat was het, wat hem krenkte, zoo als nooit een ander onderdaan door eenen monarch was gekrenkt geworden. En de fiere *hidalgo* herinnerde zich dán, hoe onder Spanje's edele geslachten er geen was, dat zoo vele groote veldheeren had aangebragt, als juist dat der ALBA's; hoe FEDERIGO zijn voorvader een' anderen FEDERIGO tot opvolger had in zijnen oudsten zoon, en hoe hij zelf, meer dan voorgangers of nakomelingen, groot was geweest voor zijn Vaderland, en zijn naam genoemd werd als de gelijke, de meerdere van Europa's eerste veldheeren, — hetzij hij gestreden had in *Duitschland* of in *Hongarijë*, in *Vlaanderen* of in *Afrika*, in *Italië* of tusschen *Piemonts* dalen; — hetzij hij verwinnaar was of overwonnene — een' stouten aanval deed of een' behendigen aftogt uitvoerde, — een vijandelijk land doorkruiste, zonder levensmiddelen, zonder geld, met eene manschap, bezwijkend van koude, vermoeijenis en honger, op korten afstand, en als onder het oog van een vijandelijk leger; hetzij hij bevriende landschappen doortrok, met eene krijgsbende, tot iedere uitspatting vaardig, en

zóó woest, en zóó ongelijksoortig, en zóó talrijk, dat het niet mogelijk scheen, de oorden, waar zij verschenen, van overlast en schennis bevrijd te houden, terwijl toch ééne enkele daad van loszinnigheid of moedwil de onrustige en waakzame vrienden in felle en gevaarlijke vijanden zou veranderd hebben — en toch vrede en vriendschap bleef heerschen; de laatste man van de achterhoede trok de grenspalen over, zonder dat één enkel lam van eenige kudde was vermist, één enkel landman zijn' oogst zag vertreden, één hutbewoner van zijn' eigendom was ontzet, ééne enkele vrouw door ruwe hand beleedigd. En den somberen gevangene kwam een glimlach van billijken trots op de lippen, zoo vaak hij aan dit meesterstuk eener forsche en fiksche krijgstucht terugdacht.

Uit *De Hertog van Alba in Spanje*.

M. C. VAN HALL.

Dood van Plinius den Ouden.

In het eerste jaar der regering van TITUS, voorspelden buitengewone verschijnselen eene uitbarsting van den *Vesuvius*: de aarde beefde; de bergen daverden op derzelve grondvesten; men hoorde een onderaardsch geluid als dat van den donder; de zon was vuurrood, de zee schuimde en de hemel scheen in brand: de oude PLINIUS bevond zich met den onzen (*Plinius Secundus*) op de vloot, over welke hij in de haven te *Misenum* het bevel voerde; van daar zag men uit den *Vesuvius* eenen rook opstijgen van eene zonderlinge gedaante, zich als een Italiaansche pijnboom in de hoogte verheffende en verdeelende. De vlootvoogd liet zich een ligt zeilend vaarttuig gereed maken, om dit wonderverschijnsel van nabij te kunnen gadeslaan: hij wilde dat zijn neef, onze PLINIUS, hem vergezellen zoude; dan, deze meer prijs stellende op de beoefening der letteren, verklaarde, dat hij liever te *Misenum* wilde blijven, om een onderwerp te beoefenen, hetwelk zijn oom zelf, hem, tot dat einde, opgegeven had. — De oude PLINIUS; in weerwil dat de verschrikkelijkste verschijnselen, voorboden van toekomstig onheil, vermeerderden, en zijne onderhoorigen hem smeekten, om zich toch niet te wagen, veranderde niet van voornemen, en vervolgde, met den moed eenes helds, het opzet,

waartoe hij uit nieuwsgierigheid besloten had : alzoo nadert hij de plaats, van waar een ieder vlugt, haast zich om te komen waar het gevaar het grootst is : zijne ziel is vrij, onbekommerd : naarmate zich eenig verschijnsel aan hem opdoet, laat hij daarvan aanteekening houden; reeds wordt zijne galei met brandende assche bedekt — gloeiende steenen vallen over hem heen; — de zee schijnt terug te keeren, — de oever is bedekt met losgescheurde brokken van het gebergte; — hij is een oogenblik onzeker of hij al, dan niet terug zal keeren : de stuurman raadt hem het eerste; hij antwoordt : «de fortuin begunstigt den dapperen : wend naar POMPONIANUS!» PLINIUS komt te *Stabia*, vindt aldaar POMPONIANUS, gereed om te vlugten, wachtende naar eenen gunstigen wind; hij omhelst hem; moedigt hem aan, en, om door eigen voorbeeld den angst van zijnen vriend te verminderen, gebruikt hij het bad, legt zich vervolgens aan tafel; eet blijmoedig of (hetgeen niet minder groot schijnt) gedraagt zich als zoodanig. — Ondertusschen braakt de *Vesuvius* geweldige vlammen; het verschrikkelijke zijner uitbarsting vermeerdert door de duisternis.

Hij bemoedigt hen, die hem omringen, zeggende dat de vlammen die zij zagen, uit de gehuchten door de bewoners verlaten, opstegen : hij gaat leggen, en slaapt zoo gerust, dat men hem buiten de slaapkamer konde hooren : de binnenplaats van het huis, waarin hij zich bevindt, wordt opgevuld met asch en steenen; — indien hij langer gebleven was, zoude de uitgang hem onmogelijk zijn geweest : — Hij wordt gewekt, raadpleegt met POMPONIANUS en de zijnen, of men in huis zoude blijven, of zich naar buiten begeven. — Reeds waggelden de muren der woning, door onophoudelijke aardbevingen, en slingerden ginds en herwaarts, — maar buiten had men de steenen, hoezeer door het vuur reeds uitgeteerd, te duchten : tusschen de beide gevaren kiest men de opene lucht. Bij hen, die hem volgden, overtrof de eene vrees de andere; bij hem overwon de rede. Men begeeft zich op weg, het hoofd, tegen de nedervallende steenen, met kussens bedekkende. Reeds was het elders dag, maar hier bleef de donkerste der nachten, slechts gebroken door het licht van toortsen, voortduren. Men begeeft zich naar het strand, om te zien of men over de zee ontvlugten kon; maar dezelve bleef verbolgen en tegen : het was hier waar hij water gevraagd en gedronken hebbende, zich

op een uitgespreid kleed nederlag. Straks werden de vlammen geweldiger; een zwaveldamp, die derzelver nadering aankondigde, joeg een ieder op de vlugt, en spoort ook hem daartoe aan. Door twee slaven ondersteund, rigt hij zich op, maar valt plotseling dood, waarschijnlijk, daar hij eene zwakke borst had, door den damp gestikt. Wanneer het drie dagen naderhand weder dag werd, vond men zijn ligchaam gaaf en ongekwetst, bedekt en gekleed, zoo als het geweest was: hij scheen te slapen en niet gestorven te zijn.

Uit den *Plinius Secundus*.

VOSMAER.

Gemoedelijke Overdenkingen van eenen Dorpsbarbier.

Dezen morgen is Dominé ter aarde besteld. Ik ben het lijk gevolgd, treurig over zijn verlies, en gemelijk over het gebrekkige onzer kunst. Een Doctor moet toch, in het oog van het volk, eene wonderlijke figuur in eene lijkstaatsie wezen! Het geeft er hem, en rekt dit nog als eene gunst toe, een gezigt en eene houding bij, alsof hij het niet kon gebeteren; en zelden is men overtuigd, dat de Geneesheer dan vaak de meeste verdiensten heeft, wanneer de uitslag zijner pogingen het allerongunstigst is. Ik wil dit echter noch op mij, noch op Doctor B. toegepast hebben; want uit het hier boven verhaalde blijkt zonneklaar, dat eigenlijk Tante HANS de eer der Doctorsplaats bij de begrafenis van haren lieven neef toekwam.

In het sterfhuis teruggekomen, dreef mijne gemelijkheid mij, om eenen neef van den overledene, die sedert eenige jaren te *Rotterdam* gepraktiseerd had, mijnen nood te klagen. Ik had hem in zijne vroegere jeugd gekend, en dit gaf aanleiding tot een gesprek, waarin ik niet naliet, over mijn versmaad braakmiddel, en over den geheelen loop der ziekte te spreken. Hoe verslagen werd ik, toen de man mij eensklaps in de rede viel, zeggende: «Och! ik reken het al vrij onverschillig, hoe men eene ziekte behandeled; de gansche medicijnen is toch maar gekheid.» Ik wist waarlijk niet, dit hoorende, of de damp van een rolletje tabak, hetwelk hij in den mond had, en dat allerlei vreemde geuren uitwasemde, hem ook bevangen had. De tranen kwamen mij in de oogen; en, daar het thans een' oud' man betaamt

te zwijgen, als de jonge Heeren hun gevoelen gezegd hebben, zette ik mijn' hoed diep in het gezigt en trok op.

Ziet, ik schaamde mij dood, en liep pruilend als een hond, wien men het been, waaraan hij kloof, ontnomen heeft. *De gansche medicijnen maar gekheid!* Zoo heb ik dan, dacht ik, mijn brood gewonnen met de menschen te bedriegen en mijzelven er bij. Ik trok mijn hoed al dieper en dieper in 't gezigt, tot ik eindelijk niets meer voor mij zag, en, wilde ik niet op mijn' neus vallen, wel genoodzaakt was, hem zóó te zetten, dat ik voor mij uit kon zien. Het was alsof er met deze beweging eensklaps licht in mijnen geest kwam. Althans ik kreeg moed om het voor mij zelve uit te maken, of mijne kunst louter aperij is, dan of zij op goeden grond steunt, en of ik dus met een gerust geweten kon blijven voortgaan met de boeren braakmiddelen voor te schrijven, dan of ik hunne scharen en messen moest gaan slijpen, zoo als mijn vader deed.

Ik bemerkte namelijk, toen ik mij den hoed uit de oogen stiet, dat ik op het punt was van in eene diepe greppel te vallen, die tusschen het voetpad en het wagenspoor lag. 't Is toch raar, dacht ik, als wij met opene oogen loopen, zal niemand er op letten, dat wij, om te loopen, onze oogen zoo noodig hebben. Wij bemerken het eerst regt, wanneer wij hunnen dienst ontberen. Het schijnt ons menschen eigen te zijn, dat wij de waarde van hetgeen wij nooit bezeten hebben, of niet meer bezitten, 't best gevoelen. Ik heb onzen Meester, zoo lang zijne vrouw in leven was, bijna nooit over haar hooren spreken, en, nu zij dood is, kan hij er niet van zwijgen. Zoo zal het ook met de kunst zijn. Ik weet nog zeer wel, dat, toen ik het laatst werd aangezocht om van standplaats te veranderen, de menschen mij hier als klissen aan het lijf hingen, en dat vooral den patienten, die ik toen had, de angst op het gezigt te lezen was. Is dat niet een bewijs, dat zij bang waren mij te zullen verliezen? Ik zoude daarop ook zeer grootsch geworden zijn, indien ik niet wist, dat het minder om mijn' persoon was, dan omdat zij, wegens de geringheid van het traktement, vreesden, er geen ander te zullen krijgen, en de plaats zeer afgelegen is. Hieruit heb ik dus duidelijk kunnen zien, wat de vrees van zonder Doctor te zullen zijn vermag; de eene beloofde mij dit en de andere dat, en toen het bekend werd, dat ik bleef, kreeg ik zoo veel schelharsten, eijeren, boter, en ik

weet niet wat al, dat mijn voorhuis meer van eene komenij, dan van een' meesterswinkel had. Dit is nu alles over; en het eenige, wat mij dat voorval herinnert, is de fraaije hangklok, die Dominé mij, bij die gelegenheid, gegeven heeft.

Kan nu iets gekheid genoemd worden, waar de domme boeren de waarde zoo duidelijk van gevoelen, dat zij aan mij, armen kerel, die hun voor vier duiten den baard schrap, als aan Dominé-zelven zenden, wat zij het best in huis hebben? Maar, dacht ik verder, (want ik ben, mijn' weg gaande, die meest dwars over de heide loopt, gewoon te denken) zouden de boeren zich ook kunnen bedriegen? In de stad, heb ik wel eens gehoord, loopen de menschen van den eenen Doctor naar den anderen, zoo als van den eenen slager of bakker naar een' anderen. Het minste geeft daartoe niet zelden aanleiding: dan komt Doctor te laat; dan weêr zoo vroeg, dat de meiden nog opgebeld moeten worden; dan doet hij te lange visites, dan weêr te korte, zoodat men hem naauwelijks vragen kan, of men wel van een varkensribbetje met mosterdsaus mag eten. In één woord, het minste is voldoende, om van Doctor A. naar B. en van B. naar C. te gaan. Zoude dit niet bewijzen, dat de stadschen het al vrij onverschillig rekenen, wien zij tot Doctor hebben, indien zij er slechts een' hebben, die naar hunn' zin practiseert? Zij geven dus voor de kunst geen oortje, en toonen dit nog meer door de manier, waarop zij een' Doctor kiezen. Ik ben zeven jaren als leerling in de stad geweest, eer ik hier bij Meester KOEN kwam, en ik heb toen al vrij wat beenen verbonden; maar ik heb bijna nooit kunnen merken, dat men bijzonder naar de bekwaamheden van zijnen Doctor onderzoek deed. Ik weet mij nog zeer goed te herinneren, hoe ik, lang geleden, zekeren Heer komende te verbinden, die zijn been gebrand had, Mevrouw in eene schrikkelijke beweging vond, in 't midden van eene partij hoedjes, geloof ik, of zoo iets, en bijna radeloos, wat zij nemen zou. 's Avonds terug keerende, vond ik haar, dol van de hoofdpijn, op eene kanapé liggen, en zeer in tweestrijd, welken Doctor zij nemen zou, daar de hare vertrokken was; de een was te oud en te knorrig, een ander te lang en te mager, een derde wederom te dik, zoodat hij altijd zat te blazen, als hij een paar trappen op moest. Gelukkig hield er eene koets naast de deur stil; ik werd verzocht te zien, wat het was, en ziet! het was de koets van Doctor WERMUTH. «Lieve schat!» was het nu,

«laat ANTOINETTE eens gaauw aan Mevrouw X. gaan verzoeken, «of zij den Doctor hier wil zenden» — «Maar waarom juist hem, «mijn beste!» was het antwoord. — «Och! ik weet het niet; maar «hij is bij Mevrouw X. en Y. en Z. en bij de Gravin, en IRMA «heeft hem ook genomen; och zend toch, zend toch! ik word vast «nog gek; hij zal mij zeker helpen..... Wist ik nu ook maar, «wat hoed ik zal nemen!»

Ik heb hieruit opgemaakt, dat een Doctor iets van minder belang is, dan een hoedje, of een lintje, waar men eenige weken mooi meê wil wezen, en ik kan mij dit niet verklaren, dan door te stellen, dat de menschen in de stad bitter weinig geloof in de kunst hebben. Dit vind ik wel ongelukkig: in de stad zijn zij toch veel verstandiger, dan hier in het dorp. Althans die van hier veel in de stad verkeerden, ligten hunne burenen zoo fijn op, dat noch Dominé zaliger, noch de Meester, noch ik het dikwijls merken; en zelfs de Schout gaat met hen voorzigtig te werk. Ik weet dus niet, wat ik er van maken zal; en ik zou waarlijk zelf haast denken, dat alles maar gekheid is, wat ik ooit van de medicijnen geleerd heb. En evenwel, dat wil er bij mij ook niet in. Het heeft mij zoo veel tijd en moeite gekost, om het te leeren; hoe zal ik ook mijne vrouw en kinderen aan de kost helpen, als ik wat anders begin? Daarenboven heeft Meester KOEN mij zoo menigmaal gezegd, dat een Chirurgijn zoo zeker van zijne zaak is, met de behandeling van het menschelijk ligchaam, als een horlogiemaker met het schoonmaken of repareeren van een horlogie. Kan de horlogiemaker het werk van binnen bekijken, een goed Geneesheer moet het zamenstel des ligchaams van buiten kennen, en zich zoo duidelijk voor den geest kunnen brengen, hoe al deszelfs deelen loopen, als een molenmaker, hoe het werk van een' molen loopt. Daar er nu zoo veel meer menschen als molens zijn, en daar de menschen nog al veel van hun binnenwerk vergen, zoo dat het dikwijls van streek is, zijn daardoor Artsen en Heelmeesters in de gelegenheid geweest, om het molenwerk in den mensch in allerlei toestand gade te slaan en te behandelen; doet men dit met genoegzame opmerkzaamheid, dan wordt men de kunst meester. Als ik honderd-, en anderen vóór mij duizendmalen en meer gezien hebben, dat een boer, die voor 't overige welgesteld is, maar te veel gegeten heeft, over duizeligheid, misselijkheid, benaauwdheid voor het hart klaagt,

eene beslagen tong heeft, beter wordt, zoo men hem een braakmiddel geeft; handel ik dan niet redelijk, wanneer ik dit bij eene andere gelegenheid weêr doe? En zoude het niet dood ongelukkig zijn, als er nu eens een bij mij kwam, die eene paardenmaag had? — Zoo sprak Meester KOEN, en daar zal ik het bij houden.

Uit het *Leven van Meester Maarten Vroeg*.

BEETS.

Hollandsche Jongens.

Hoe zalig, als de jongenskiel
 Nog om de schouders glijdt!
 Dan is het hemel in de ziel,
 En alles even blijd.

Een hout geweer, een blikken zwaard,
 Verrukken 's knapen borst,
 Een hoepel en een hobbelpaard;
 Dat draagt hem als een vorst.

Voor u de geur van 't rozenbed,
 En Philomele's zang!
 Hy speelt kastie, dat 's andere pret!
 Met rozen op de wang.

Niets, niets ter wereld doet hem aan,
 Of baart hem ongemak;
 Dan stuiters, die te water gaan,
 Of ballen over 't dak.

Frisch op maar, jongen! vroeg en spâ,
 Den lieven langen dag!
 Loop over 't veld kapellen na,
 Zoo lang het duren mag.

Haast zult gy wreed gekortwiekt zijn,
 Die vreugd loopt spoedig af;
 Dan krijgt gy Bröder tot uw pijn,
 En Weitingh tot uw straf.

Het origineel is een lief versjen van HÖLTY, die er wel meer lieve gemaakt heeft, waarvan het alleen jammer is, dat zy jeugdige Dichters tot zeer Onhollandsche vertalingen verleiden; ik althands heb er van die zelfde versjes nog een liggen, die beter onder een Neurenburgsche legprent « Knabenspiele » zou passen, dan onder de voorstelling van een hoop aardige Hollandsche jongens. En wezendlijk de Hollandsche jongens *zijn* een aardig slag. Ik zeg dit niet met achterstelling, veel min verachting, van de Duitsche, of Fransche, of Engelsche knapen, aangezien ik het genoeg niet heb andere dan Hollandsche te kennen; ik zal alles geloven wat POTGIETER, in zijn tweede deel van 't Noorden over de Zweedsche, en wat WAP, in zijn tweede deel van zijne reis naar Rome, over de Italiaansche in 't midden zal brengen, maar zoo lang als zy er van zwijgen, houd ik het met onze eigene goedgebouwde, roodwangige, sterkbeenige, en, ondanks de vete tegen de Belgen, voor 't grootst gedeelte blaauwgekielde spes patriæ (*hoop des vaderlands*).

De Hollandsche jongens; — maar vooraf moet ik u zeggen, Mevrouw! dat ik niet spreek van uw bleekneuzig eenig zoontjen, met blaauwe kringen onder de oogen: want, met al het miraculeuse van zijn vroege ontwikkeling, acht ik hem geen zier. Vooreerst: gy maakt te veel werk van zijn hair, dat gy volstrekt wilt laten krullen; en ten anderen, gy zijt te sentimenteel in het kiezen van zijn pet, die alleen geschikt is om voor oom en tante te worden afgenomen, maar volstrekt hinderlijk en onverdragelijk in het oplaten van vliegers, en het spelen van krijgertjen, — twee lieve spelen, Mevrouw, die UEd. te wild vindt. Ten derde, hebt UEd., geloof ik, te veel boeken over de opvoeding gelezen, om een enkel kind goed op te voeden. Ten vierde, laat gy hem doosjes leeren plakken, en nuffige knipsels maken; ten vijfde, zijn er zeven dingen te veel, die hy niet eten mag; en ten zesde knort UEd. als zijn handen vuil zijn, en zijn knie door de pijpen van zijn pantalon komt kijken; maar hoe zal hy dan ooit vorderingen kunnen maken in 't ootjen knikkeren? of de betrekkelijke kracht van een *schoffel* en een *klap* leeren berekenen? — ik verzeker u dat hy nagelt Mevrouw! een *nagelaar* is hy, en een *nagelaar* zal hy blijven: — wat kan de maatschappy goeds of edels verwachten van een nagelaar? — Ook draagt hy witte kousen met lage schoentjes; dat is ongehoord. Weet UEd. wat

UEd. van uw lieve FRANSJEN maakt; 1°. een gluiper; 2°. een klikker; 3°. een genijpigert; 4°. een bloodaart; 5°...... Och lieve Mevrouw! geef den jongen een andere pet, een broek met diepe zakken en ferme rijglaarzen, en laat hy my nooit onder de oogen komen zonder een buil of een schram, — hy zal een groot man worden.

De Hollandsche jongen is grof: fiksche kniën, fiksche knokkels. Hy is blank van vel, en kleurig van bloed. Zijn oogopslag is vry, by 't brutale af. Liefst draagt hy zijn ooren buiten zijn pet. Zijn hair is van Zondags morgens half 11 tot Zaturdags avonds als hy naar bed gaat in volkome wanorde. Het overige van de week zit het goed. Krul zit er meestal niet heel veel in. Gekrulde hairen, gekrulde zinnen! Maar sluiik is het óók niet, sluiik hair is voor gierigaarts en benepen harten; dat zit niet in jongens: sluiik hair krijgt men, geloof ik, eerst op zijn veertigste jaar. De Hollandsche jongen draagt zijn das liefst als een touwtjen, en nog liever in 't geheel niet; een blaauw of Schotschbont kielten over zijn buis, en een verstellde broek; — dit laatste kenteeken gaat vast. In dees broek voert hy met zich — al wat de tijd opgeeft, — dat wisselt af: knikkers, stuiters, ballen, een spijker, een doorgebeten appel, een stukkend knipmes, een touwtjen, drie centen, een kluit vischdeeg, een dollé kastanje, een stuk elastiek uit den bretel van zijn oudsten broër, een leëren zuiger om steenen meê uit den grond te trekken, een voetzoeker, een zakjen met kokinjes, een grifjen, een koperen knoop om heet te maken, een hazesprong, een stukjen spiegelglas, enz. enz. alles opgestopt en in rust gehouden door een bonten zakdoek.

De Hollandsche jongen maakt in 't voorjaar een verzameling van eieren; in het uithalen van nestjens, geeft hy blijken van kracht en behendigheit, en misschien van den aanleg tot de zeevaart ons volk eigen; in het inkoopén van vreemde soorten, bewijzen van onstoorbare goede trouw; en in het verkwanselen van zijne doubletten, van vroegtijdigen Hollandschen handelsgeest. De Hollandsche jongen, het is waar, slaat zijne bokken hardvochtig, maar in 't geven van roggenbrood aan diezelfde dieren heeft hy zijns gelijken niet. De Hollandsche jongen is veel minder ingenomen met de leerwijze van PRINSEN dan de Hollandsche Schoolmeester, maar wat de opvoeding der plakkers en paapjens betreft, hierin zou hy een examen kunnen doen voor den Eersten Rang.

Hy is dol graag op een paardenmarkt, en wandelt op de parade voor de tambours uit, met den rug naar de mooie mannen toe. De Hollandsche jongen encanailleert zich lichtelijk, en neemt spoedig over uit een vocabulaire, dat de Hollandsche moeders niet bevalt, maar hy heeft ook weinige aanmatiging jegens de dienstboden. Hy is gewoonlijk hoogrood, als hy binnen moet komen om aan Oom en Tante te vragen hoe zy varen, en spreekt by dergelijke gelegenheid byna geen woord; maar minder spaarzaam met woorden en minder verlegen is hy onder zijn gelijken, en niet bang om voor zijne opinie uittekomen. Hy haat lafaarts en klikkers met een volkomen haat; hy zal nog al eens gaauw zijn vuistjen uitsteken, maar spaart in 't vechten zijn party; hy speelt niet valsch; hy heeft een bestendigen inktvlak op zijn overgeslagen halsboord, en wel wat neiging om zijn schoenen scheef te loopen; — hy houdt zijn' vader staande dat hy over ijs van één nacht loopen kan, en beschikt over vriezen en dooien, naar lust en welgevallen; hy eet altijd een boteram minder en leert een les meer, dan waar hy trek toe heeft; hy gooit een steen tienmaal verder dan gy of ik, en buitelt drie maal over zijn hoofd zonder duizelig te worden. —

Gegroet, gegroet gy vrolijke en gezonde, lustige en stevige knapen; gegroet, gegroet gy speelsche en blozende hoop des vaderlands! Mijn hart gaat open als ik u zie, in uwe vreugde, in uw spel, in uwe uitgelatenheid, in uw éenvoud, in uw vermetelen moed. Mijn hart krimpt toe, als het bedenkt wat er ook van u worden moet. Of zult gy, die daar beurtelings een frisschen beet uit denzelfden appel doet, in later jaren nooit gewaarworden dat het noodig is, den appel in een hoek te nemen, en alleen op te eten; ja, de schillen weg te stoppen, en de pitten te zaaien voor uwe nakomelingschap. En gy, die daar geduldig uw sterker rug leent aan uw vlugger vriend, die zich op uw schouders verheft om in den boom het spreekwennest te zoeken, dat heel hoog is, zal de ondervinding u de verdrietige wijsheid onthouden, dat het beter is zelf een ladder te krijgen, en zelf het nest uit te halen, dan een goede dienst te doen, en af te wachten of, en hoe men u zal beloonen?

Dat is de wareld. Maar ook in uzelve zijn de zaden aanwezig van veel onheils en veel verdriets. Uwe voortvarende drift, uwe onschuldige tederheid, tot opvliedendheid, eerzucht, en wellust

gerijpt; uwe levendigheid en onafhankelijk gevoel, tot wereldzin en ongeloof verhard!..... O als gy in later jaren op uwe kindsheden terugziet, dat, dat zal de vreugde wezen, die gy het meest benijdt, en toch nu het minste geniet, dat gy zoo veel minder boos waart, dat gy zoo veel onschuldiger waart tot zelfs in het kwaaddoen toe. De goede hemel zegene u allen, goede jongens! die ik ken, en rondom my zie, en liefheb, en doe u lang en vrolijk spelen; en als de ernst des levens komt, zoo geve Hy u ook een ernstig hart daartoe. Maar Hy late u tot aan uw laatsten snik nog veel kinderlijks en jeugdigs behouden; Hy spare u, in hunne volle frischheid, eenige dier kinderlijke gevoelens, die den jongeling helpen in het zuiver houden van zijn pad; en den man versieren, opdat gy mannen wordende in het verstand, kinderen blijft in de boosheid. Dit is een *stille* wensch, jongenslief! want ik wil u nog geen oogenblik van priktol of hoepel aftrekken, zonder u voor die vreugde iets anders te kunnen geven, dan..... een wensch! —

Uit de *Camera Obscura*.

KEMPEES.

De Aankomst van een jong Officier bij zijn Korps.

Indien gij mij gemoedelijk verklaren moest, welken indruk het lezen mijner inleiding op u maakte, ik vrees dat die verklaring niet vleijend voor mij zou uitvallen. Immers, het wil er maar moeilijk bij u in, dat al dat tobben, zwoegen, blokken en ploeteren, dat ge u vier jaren lang moest laten welgevallen om tot den 2de-Luitenants rang te geraken, niets anders dan voorbereiding was, en dat gij, met al uw weten toegerust, nog maar als leek bij uw korps aankomt. Mijn aanbod, om u zooveel ik kan te regt te helpen, neemt gij ongaarne aan, en zoo ik den draad uwer redeneeringen goed gevolgd heb, hoor ik u dunkt mij uitroepen: ik heb te lang naar die heerlijke vrijheid gesnakt, mij te zeer er op verheugd tot zelfstandig handelen te komen, om mij nu nog aan eens anderen leiding te onderwerpen; weg! weg! met alle banden, behalve die der eer, pligt en subordination; dáárvan wil ik slaaf zijn, maar voor het overige op mij zelve staan. — Hoe natuurlijk deze redeneering mij ook voorkome, zij doet mij toch denken aan de anekdote van den verdrinkenden gierigaard. Iemand, die hem nagesprongen was, riep hem toe:

«geef me uwe hand!» — «ik geef niets,» was het antwoord van den vrek, en — hij verdronk. Zoo ook wilt gij niets van uwe vrijheid, niets van uwe zelfstandigheid afstaan; maar let wel op de moraal der vertelling: «hij verdronk.»

Zeg me, hebt ge in het beeld van den groenen Kadet u **zelve** herkend? Já waarschijnlijk, want zoo zijn ze alle bij hunne aankomst op de Akademie, en gij hebt mij later zelf erkend, dat gij geloof hadt gehecht aan de verklaring van dien ouderen Kadet, die u, op de soldaten in het hospitaal nevens de Akademie wijzende, — soldaten, welke daar op de plaats in hunne kapotten met doffe knopen, en in hunne groote slaapmutsen rondwandelden, gezegd had: «dat zijn de Kadets, die achterlijk in hunne »studiën zijn.»

Een onervaren Officier wilt ge echter in u niet zien. Zoo gaat het ons gansch leven door; wij oordeelen juister hoe wij gisteren waren, dan hoe wij heden zijn; — en wanneer gij eenige ligtingen miliciens zult hebben helpen vormen tot soldaten, dan zult gij, op den dag van heden terugziende, zeggen: wat ontbrak mij nog veel!

Ofschoon al minder en minder, gaan er nog wel eens stemmen uit het leger op, die roepen, dat de Officiëren, op de Akademie gevormd, minder bruikbaar zijn, dan zij, die bij de korpsen opgeleid worden.

Deze dwaling is gedeeltelijk toe te schrijven aan den te grooten dunk, dien de eersten van zich zelve medebrengen en aan anderen pogen te geven, waardoor zij al ligtelijk tegenvallen, gedeeltelijk ook aan den afkeer, dien enkele Officiëren nog hebben van alles wat naar studie zweemt. Deze behooren echter tot de uitzonderingen; van daar dan ook dat die stemmen zich slechts nu en dan meer laten hooren, als echo's van vroeger geschreeuw. Ik erken gaarne, dat de Officier, die als soldaat, korporaal, onderofficier in de gelederen diende, om tot zijn' tegenwoordigen rang op te klimmen, den soldaat, korporaal en onderofficier met al hunne goede en zwakke zijden beter kent dan gij, die nimmer eene chambrée zaagt. Ik geloof ook, dat hij, voor het eerst als Officier der week optredende, zich beter in zijne nieuwe betrekking zal t' huis gevoelen dan gij; dat hij zich handiger kwijten zal van de kleinigheden, die in de dagelijksche dienst kunnen voorkomen. Ik acht dit voordeel niet gering, dit zij verre; maar

het wil er bij mij niet in, dat hier des Officiers werkkring eindigt, en in alles wat buiten dezen werkkring ligt hebt gij even veel op hem voor, als hij hierin op u. Den tijd, dien hij besteedde om dit voordeel, deze *routine* te verkrijgen, hebt gij u ten nutte gemaakt om nuttige kundigheden te verwerven, en terwijl gij u nu zijn *savoirfaire* tracht eigen te maken, zal *hij* zich op die kundigheden moeten toeleggen, welke u op de Akademie werden ingeplant. Daarna staat gij beiden op dezelfde hoogte. Uwe taak zal echter gemakkelijker zijn dan de zijne; *gij* zult daarenboven *genoodzaakt* zijn haar te vervullen, en het is nog onzeker, of *hem* de moed en lust niet ontbreken zullen ter voldoening aan de zijne, hetwelk bijna geheel aan zijn vrijen wil wordt overgelaten. Intusschen, ik herhaal het, wanneer gij bij uw korps aankomt, ontbreekt u nog veel, en in de eerste plaats de kennis van hetgeen u ontbreekt. Men heeft mij eens verhaald van een Officier, die, van de Akademie bij zijn korps aankomende, dáár, gelijk gewoonlijk geschiedt, door zijne kameraden minzaam, hupsch, voorkomend, in een woord, *militairisch* ontvangen werd. Onder anderen stelden zij hem voor, dat hij in den beginne niet zelf de week doen, maar overal den Officier der week vergezellen zou, die steeds bereid zou zijn hem alle mogelijke inlichtingen te geven. In zijne overdrevene eigenliefde gekrenkt, wees hij het kameraadschappelijk aanbod van de hand, en antwoordde: « ik ken mijne reglementen.» Gelukkig behoort dit voorbeeld tot de uitzonderingen, maar nochtans moet ik het hier te uwer waarschuwing aanstippen, want zulk een verregaand hooge en valsche dunk van eigen kunde is niet alleen geschikt, u even laag in de schatting uwer kameraden aan te teekenen, als gij hoog in uwe eigene zoudt staan, maar daarenboven is hij de eerste stap tot het voortdurend *malfaire*; waarvan ik u door mijne wenken wensch terug te houden. Daarom breng, als gij bij uw korps aankomt, eene groote dosis nederigheid mede, bouw weinig op eigen weten, veel minder op eigen kunnen; gevoel behoefte aan teregtwijzing en wees buigzaam; wil niet te spoedig zelfstandig handelen, want dat kan aanvankelijk slechts zelfstandig dwalen zijn; maar zie eerst hoe anderen doen, vorm u naar der besten voorbeeld, en gij zult er u wél bij bevinden; gij zult u hoeden voor menige fout, die later moeilijk te herstellen is. Immers, in de eerste dagen na uwe aankomst wordt gij door velen

beoordeeld, en er is later veel noodig, om den eersten indruk, dien gij te weeg bragt, weg te nemen. De indruk zal gunstiger zijn, naarmate gij nederiger en buigzamer zijt. Kom bij uw korps aan, met de overtuiging dat alle Officieren, die gij dáár vindt, u verre vooruit zijn; streef er echter naar, ze in te halen; en merkt ge later welligt op, dat gij er sommigen achter u laat, toon het nooit, want hoogmoed zou de handelingen zelfs van den voor het overige volmaaktsten krijgsman ontsieren.

Het is zeker onnoodig, u te zeggen, dat het eerste bezoek, dat ge in uwe garnizoensplaats aflegt, aan uwen Regiments-kommandant gebragt wordt, zelfs indien gij vóór het tijdstip uwer indienststelling daartoe gelegenheid hebt. Van hoeveel belang de kennismaking met hem ook zij, zoo zal waarschijnlijk deze eerste visite, even als alle eerste bezoeken, weinig belangrijks opleveren. Hij zal u met uwe gewigtige bevordering gelukwenschen, u wijzen op den goeden toon, die onder het korps uwer aanstaande kameraden heerscht, op den goeden uitslag van hunnen ijver in het stiptelijk vervullen van alle dienstplichten; u aanbevelen, uit al uwe magt mede te werken tot het voortdurend onderhouden van die goede resultaten, en u aldus den eervollen Officers-rang waardig te toonen, en eindelijk u zeggen, bij welk bataillon en bij welke compagnie gij zijt ingedeeld. Gij zult bij deze gelegenheid veel luisteren en weinig spreken; want denk vooral niet, dat het u tot aanbeveling zou strekken, hier den *beau parleur* uit te hangen. Ontegenzeggelijk is eene gepaste vrijmoedigheid een voornaam vereischte in ieder soldaat, en vooral in den Officier; maar laat haar vooreerst meer in uwe houding en manieren dan in uwe woorden doorstralen. Sommige jongelieden toch meenen, dat zij door weinig te zeggen eene zekere gedwongenheid laten doorstralen, en een slechten dunk van zich geven zullen; om dit te vermijden vallen zij in een ander uiterste, dat over het algemeen veel minder bevalt, omdat het minder past. Gij zult later dikwijls genoeg in de gelegenheid komen, te toonen dat gij geen zwijger zijt; wees nu maar hoorder, en laat uw open blik, uwe militaire houding den stempel dragen van ongeunstelde vrijmoedigheid, en van hoogachting en eerbied voor den persoon, onder wiens bevelen gij uwe militaire loopbaan beginnen zult. Bepaal uw spreken hoofdzakelijk tot het te kennen geven uwer blijdschap, van onder *die* bevelen, bij *dat* korps gesteld te zijn.

Het daarop volgend bezoek bij uwen Bataillons-kommandant is zoo volkomen naar het eerste gedaguerreotypeerd, dat ik daarvan niets zeggen zal; maar van veel meer gewigt is uwe kennismaking met uwen Kapitein. Dit is de man, die aanvanke-lijk op uwe militaire vorming den grootsten invloed zal hebben, en daarom hoop ik van ganscher harte, dat de uwe goed zij. Dat wil niet zeggen, dat ik u een toegevend en goedzak toewensch, die, na zoo lang in den Luitenants-rang medegeloopen te hebben, als met de meeste onzer Kapiteins het geval is, daarin al zijnen ijver, al zijne energie heeft afgesleten, en zich nu gelukkig en tevreden gevoelt, als men zijne zalige rust maar niet verstoort, en als zijne Luitenants de kompagnie maar goed laten marscheeren, zonder dat hij er zich veel meê behoeft te moeijen. Neen, ik hoop dat de uwe, met eene billijke gestrengheid toegerust, ieder zijner onderhebbenden wete te leiden tot die naauwgezette pligts-betrachting, welke in den laatsten tijd wel eens met kleinheids-geest verward is, en toch nimmer daarin behoeft te ontaarden. Ik hoop, dat de uwe het groot gewigt zijner betrekking gevoele, want niemand kan in het regiment zoo veel invloed uitoefenen, zoo weldadig op den geest en de vorming der troepen werken als hij. Het troepengedeelte toch, aan welks hoofd hij staat, is groot genoeg om vaak zelfstandig op te treden, en tevens klein genoeg, hem bekend te doen zijn met ieders geaardheid, deugden en gebreken, hem tot in de geringste bijzonderheden aller belangen te doen kennen en behartigen. Ik hoop vooral, dat de uwe den tact hebbe met jongelieden om te gaan, zonder daarbij te vreezen het overwigt te verliezen, dat hem door zijnen rang, door zijne jaren, door zijn oordeel en zijne ondervinding genoegzaam gewaarborgd is. Gelukkig het regiment, dat veel zulke Kapiteins telt; maar vooral gelukkig de jonge Officieren, die, onder hunne bevelen, onder hunne leiding gesteld, door hen gevormd worden, van hen die naauwgezette stipte pligtsbetrachting en dienstvervulling leeren, die ieder Officier moet kenschetsen, die van de Officieren moet uitgaan om zich aan de soldaten mede te deelen. Vraag het aan diegene uwer kameraden, welke zich door deze strenge en tevens gemoedelijke naauwgezetheid onderscheiden, wat zij deden, om zich haar eigen te maken en als eene plooi in hun karakter te doen overgaan; zij zullen u antwoorden: «ik begon mijne loopbaan onder *dien* Kapitein, en die speelde er

« niet mede. » — Zij zullen op hunne beurt, tot den Kapiteins-rang opgeklommen, even degelijke Luitenants vormen als zij zelve waren. De invloed van den Kapitein op de jonge Officieren is, wanneer hij welbegrepen wordt, zoo groot, dat men bijna veilig de klagten, die soms over deze opgaan, aan genen wijten kan. De wil en aanleg der nieuwe Officieren is doorgaans goed; maar zij moeten te regt gewezen, voorgelicht, bijgestaan, soms aangespoord worden; en niemand heeft er grooter belang bij dan de Kompagnies-kommandant.

Begin gij gerust, met uwe onervarenheid aan uwen Kapitein te erkennen, zij strekt u niet tot oneer; laat hem blijken, dat gij gevoelt zijnen raad, zijne leiding noodig te hebben; verzoek hem uwe eigenliefde niet te sparen, maar u, waar het noodig is, te regt te wijzen, en de fouten die gij begaan mogt onder het oog te brengen; toon hem dat gij met goeden wil en onvermoeibaren ijver uwe taak wenscht te aanvaarden; maar bepaal u dan ook niet tot woorden: de daden spreken het best, en indien deze de eersten tegenspraken, zoudt ge u spoedig van een zeer ongunstige zijde doen kennen. Gij zult dan in den aanvang menigen strijd tegen uwe eigenliefde te voeren hebben, omdat zij u menigmaal zal opdringen dat gij wél deedt, waar uw Kapitein uwe handelwijs zal afkeuren; maar volhard, vertrouw op zijne ervaring, twijfel aan u zelve, maar niet aan hem, en laat nooit eene enkele gelaatstrek hem uwe eigenwijsheid, uwe vermeende miskenning doen zien. Onze stand toch kenmerkt zich door de schoonste, edelste zelfverloochening zijner leden; ge zoudt zeker nooit aarzelen, waar het vereischt werd, uw leven voor de goede zaak op te offeren, en zou dan het offer uwer eigenliefde u zwaarder vallen?

Sommige Kapiteins beginnen met zich de leiding der jonge Officieren ernstig aan te trekken, maar ontdekkende dat zij op hunne eigenliefde schipbreuk lijden, laten zij spoedig de moeilijke taak varen. Hieruit vloeit dan eene wrijving voort, die voor de laatsten verreweg het gevoeligst is.

Maar, vraagt ge welligt, indien onverhoopt mijn Kapitein niet genegen is zich deze moeite te getroosten? — Dan is er onder de Officieren der Kompagnie ligt één, die daartoe bereid is, — waarschijnlijk zijn zij het alle; en indien gij van den grondregel uitgaat, dat men, om anderer raad schielijk te kunnen ontberen, beginnen moet men dien te vragen, dan kunt gij op ieders

kameraadschappelijke bereidwilligheid rekenen. Dit wordt u genoegzaam bewezen door de gulle, minzame, broederlijke wijze, waarop gij reeds dadelijk na uwe aankomst door een ieder ontvangen en bejegend wordt; want al hadt gij onder alle Officieren geen enkel bekende, al wisten ze van uwen persoon niets anders, dan dat zij uwen naam in de *Staatscourant* gelezen hebben onder die der nieuwbenoemde Officieren, dan nog zou het hun genoeg zijn, dat gij u in den uniform van het korps vertoondet, om u als een oude bekende, als een nieuw lid der familie te ontvangen en te regt te helpen.

Hierin bestaat juist een der schoonste karaktertrekken van onzen stand. Terwijl in zoo veel anderen de ambtsbroeders elkander als concurrenten beschouwen, die ze gaarne den voet willen ligten, vereenigt de Officieren één band, die der kameraadschap, gegrond op wederzijdsche achting, vertrouwen en hulpvaardigheid; wij werken allen zamen tot één doel, de verdediging des vaderlands, en gevoelen dat alleen eenheid ons magtig kan maken. Vandáár die eensgezindheid, die broederschap, die alle Officieren, maar vooral de leden van een zelfde korps vereenigt en oorzaak is, dat zij, die onze gelederen verlaten om in andere betrekkingen over te gaan, immer met een onvervalscht genoegen den tijd hunner inwoning bij ons herdenken. Zij mogen, in het burgerlijk leven teruggekeerd, koel en egoïstisch geworden zijn, zoodra zien zij den uniform van het korps, waartoe zij behoord hebben, — van dat geheel waarvan zij een gedeelte uitmaakten, — niet weder, of de vroegere warmte herleeft, het uitgedoofde vuur blaakt op nieuw, zij ontwaren in zich dat gevoel, dat den balling vervult, die na eene lange afwezigheid zijn vaderland terugziet. Nergens vonden zij die opene, welgemeende, zorgeloze gulheid weder, die onzen stand zoo aanlokkend voor jonge lieden maakt.

Het bevreemde u dan ook niet, dat Officieren, wier namen u nog onbekend zijn, die gij nimmer te voren zaagt, u verwelkomen met: «gij zijt van middag mijn gast.» Neem dit gerust van den eersten den besten aan, want zijn aanbod was goed gemeend: in mijne verbeelding zie ik u dus als gast aan de officierstafel plaats nemen.

Er is zeker veel tegen de algemeene officierstafels in te brengen, en wel voornamelijk, dat dáár de gefortuneerde Officieren zich

niet naar hunne min- of onvermogende kameraden, maar wel deze zich naar gene regelen; dit maakt ze kostbaar, en alle hoogopgevoerde rekeningen overtreffen ligt het *blijft te ontvangen* van eens Luitenants tractementsbriefje. 't Is jammer, want in andere opzigten hebben die tafels ook veel voor. Dáár vereenigen zich dagelijks alle ongehuwde Officieren, dáár vertoonen zij zich gelijk zij zijn, dáár leeren zij elkander kennen en waardeeren, dáár worden vaak onder een *ergo bibamus* banden aangeknoopt, die alleen een vijandelijke kogel vermag te ontknoopen. Vooral voor den jongen Officier is hare strekking goed. Hij leert dáár zijne kameraden in veertien dagen beter kennen, dan anders in een geheel jaar; hij zal zich dáár veel schielijker in hun midden t' huis voelen, zich veel eer aan allen hechten, veel eer den toon aannemen, die de besten hunner onderscheidt, veel eer door ieder hunner gewaardeerd worden. 't Is jammer dat zij zoo veel kosten! — Intusschen hoop ik dat gij, al is 't ook maar ééne maand, aan zulk eene tafel kunt eten, en dat gij daar dan ook den eersten middag door uwen gastheer ingeleid moogt worden. Alvorens gij u daarhenen begeeft, heb ik echter nog één raad: wees vóór het eten in de societeit sober, hoogst sober, dan sta ik u gerust aan uwen gastheer af; gij zijt in goede handen, hij zal u goed *bezorgen*, en als alle lijntjes getrokken, alle gezondheden gedronken zijn, van die onzes dierbaren Vorsten tot die onzer krijgsmakkers in Oost-Indië, van die des schoonen geslachts tot die der Hollandsche kaas, — wanneer alle heildronken gebragt zijn, van die aan het vaandel tot die aan de handelaatschappij, dan zal uw gastheer u in de vreemde stad den weg naar uw logement wel wijzen, en zich niet verwijderen vóór gij uwe kamer gevonden en betreden hebt.

Geen wonder, indien uwe verhitte en opgewondene verbeelding u, in den nu volgende nacht, allerhande schoone en afschuwelijke droomen, zonderling doorengemengd, voorspiegelt. Geen wonder, indien gij den volgenden morgen, door het zware gerol der uit uw logement vertrekkende diligences gewekt, met schrik opspringt en nog een oogenblik in den waan verkeert, op de Akademie te zijn en de reveille te hooren; doch nauwelijks hebt gij het nog zware hoofd buiten de gordijn gestoken, of gij ziet uw jas met *épauletten* op eenen stoel hangen (gij hebt de gewoonte nog niet aangenomen, die eene langdurige

zuinigheidspraktijk ons geeft, van 's avonds uwe épauletten zorgvuldig in foulards te wikkelen en in de doos te bergen); de schoone werkelijkheid staat weder vóór u, en — gij herinnert u met ontsteltenis; dat ge heden den eed van trouw zult afleggen. Met ontsteltenis, want welligt heb ge u reeds verslapen, en angstig stelt ge u de gevolgen hiervan voor. In uwe verbeelding ziet ge den troep reeds onder de wapens, ge ziet het korps uitrukken, ge hoort u vóórroepen, en — de held van het feest, de persoon ten wiens eere het vaandel ontrold en door een ieder het feestkleed aangetrokken is, die persoon heeft zich verslapen! Uwe eerste beweging is dan ook naar uw horloge te grijpen; maar, o ramp! dat horloge, dat vier jaren lang geregeld gelooopen heeft, en onberispelijk in zijn' wandel was, toen het niet vereischt werd, want de tamboer der wacht verving het op de Akademie met vrucht; dat horloge, bij welks overreiken oom NOL u met nadruk zeide: «zorg dat gij nooit te laat komt», het ontvangt nu een formeel démenti van den nimmer falenden tijdwijzer; de zon staat reeds hoog aan den hemel, en uw uurwerk wijst drie uur! De opgewondenheid, waarin gij gisteren avond t' huis kwaamt, heeft u zeker doen denken dat ook uw horloge opgewonden was, en blijde dat het ook eens tot rust kon komen, heeft het op eene verraderlijke wijs van uwe dwaling misbruik gemaakt. Fluks dus ten bedde uit, vlug uw toilet gemaakt, zoo vlug en onberispelijk als alleen de soldaat dit kan; spoedig naar beneden gesneld om aan de ontbijttafel uw maag en hart te sterken tegen de naderende plegtigheid. Dáár komt gij eerst tot gerustheid, want dáár ontwaart gij, dat ge nog twee volle uren vóór u hebt, en naauwelijks hebt gij den eersten brok van uw kadetje aan uw mond gebragt, of gij ziet uwen gastheer van gisteren binnentreden. Al uwe bezorgdheid is dus overbodig geweest, want zoo *gij* u mogt verslapen hebben, *hij* zou u zijn komen wekken. Intusschen verheugt het u, dat hij reeds dadelijk een staaltje van uwe activiteit opmerkt; dit toch geeft een beteren dunk van den beginner, dan indien gij nog onder de dekens gevonden, en moeilijk te wekken waart.

Uit de *Holloway-Pillen voor een Jong Officier.*

NALEZING.

Op den 28sten April 1860 overleed te *Amsterdam* BILDERDIJK's geniale
kweekeling I. DA COSTA (vergel. bladz. 355).

